ספרות עזר · אנציקלופדיות · שדי חמד

שדי חמד פאת השדה

מערכת א

רבי חיים חזקיהו מדיני

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

שדי חמד פאת השדה מערכת א

רבי חיים חזקיהו מדיני

מקור הטקסט: דיקטה · רישיון: CC BY-SA 4.0

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/שדי-חמד-פאת-השדה-מערכת-א/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611151759 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 6
מערכת א 9
סימן א 9
סימן ב 11
סימן ג 33
סימן ד 34
סימן ה 34
סימן ו 34
סימן ז 37
סימן ח 48
סימן ט 49
סימן י 51
סימן יא 52
סימן יב 54
סימן יג 56
סימן יד 71
סימן טו 77
סימן טז 78
סימן יז 82
סימן יח 94
סימן יט 95
סימן כ 108
סימן כא 114
סימן כב 122
סימן כג 128
סימן כד 129
סימן כה 146
סימן כו 147
סימן כז 148
סימן כח 148
סימן כט 149
סימן ל 152
סימן לא 152
סימן לב 160
סימן לג 160
סימן לד 161
סימן לה 166
סימן לו 167
סימן לז 171
סימן לח 179
סימן לט 183
סימן מ 184
סימן מא 190
סימן מב 192
סימן מג 195
סימן מד 195
סימן מה 196
סימן מו 196
סימן מז 197
סימן מח 199
סימן מט 201
סימן נ 212
סימן נא 212
סימן נב 213
סימן נג 220
סימן נד 221
סימן נה 226
סימן נו 227
סימן נז 228
סימן נח 231
סימן נט 239
סימן ס 240

סימן סא 246
סימן סב 247
סימן סג 251
סימן סד 254
סימן סה 257
סימן סו 257
סימן סז 264
סימן סח 265
סימן סט 265
סימן ע 266
סימן עא 268
סימן עב 279
סימן עג 282
סימן עד 282
סימן עה 282
סימן עו 284
סימן עז 284
סימן עח 290
סימן עט 298
סימן פ 302
סימן פא 304
סימן פב 304
סימן פג 319
סימן פד 320
סימן פה 321
סימן פו 327
סימן פז 335
סימן פח 340
סימן פט 342
סימן צ 344
סימן צא 346
סימן צב 351
סימן צג 356
סימן צד 357
סימן צה 368
סימן צו 374
סימן צז 374
סימן צט 377
סימן ק 383
סימן קא 392
סימן קב 393
סימן קג 414
סימן קד 415
סימן קה 419
סימן קו 419
סימן קז 421
סימן קח 424
סימן קט 428
סימן קי 429
סימן קיא 432
סימן קיב 432
סימן קיג 433
סימן קיד 434
סימן קטו 435
סימן קטז 439
סימן קיח 447
סימן קיט 447
סימן קכ 448
סימן קכא 448
סימן קכב 449
סימן קכג 452
סימן קכד 455
סימן קכה 470
סימן קכו 471

סימן קכז 471
סימן קכח 477
סימן קכט 478
סימן קל 479
סימן קלא 479
סימן קלב 480
סימן קלג 484
סימן קלד 490
סימן קלה 498
סימן קלו 529
סימן קלז 529
סימן קלח 530
סימן קלט 532
סימן קמ 538
סימן קמא 547
סימן קמב 552
סימן קמג 554
סימן קמד 558
סימן קמה 559
סימן קמו 559
סימן קמז 559
סימן קמח 560
סימן קמט 564
סימן קנ 565
סימן קנא 566
סימן קנב 567
סימן קנג 568
סימן קנד 572
סימן קנה 573
סימן קנו 574
סימן קנז 575
סימן קנח 578
סימן קנט 579
סימן קס 579

הקדמה

לפני איזה שנים שאלתי בעצת ידיד נפשי מאור הגולה משיירי כנסת הגדולה הגאון הנפלא וכבוד ה' מלא מרנא יוסף צדיקא לאורייתא דרופתקא כקש"ת מוהר"ר יוסף זכריא שטערין אבד"ק שאויל מח"ס הנוראים זכר יהוסף שיטה ושו"ת שיחל"א אודות קריאת שם החבור הזה וענותו תרבני קראתי ויעננני והיה טרם שלחי קונטריסים מחבור הזה לבית הדפוס חיפשתי חיפוש מחיפוש אחר מכתבו הטהור המדבר בענין זה ואחר כל עמל וטורח יגעתי ולא מצאתי והיה זה אשתקד שנת סת"ר לי הן נסתר ממני מחמת הטילטול מנסיעתי מקראסוב בשנת תרט"ן וקשה טילטולא דגברא ואמור רבנן דבי מערבא מבית לבית חפץ מאתר לאתר וכו' לא יבא ולא יהיה ואחרי שלא נזכרתי מה היתה עצתו בזה אם הסכים למה שכתבתי לו או לא שלחתי הקונטריסים בשם שנכתב בהם מיום הווסדם בעה"י:

ועתה בחדש שבט דשנתינו (היא אסתר ועל נהרות יכונניה לפ"ק) מצאתי העתק ממכתבו הנ"ל ועם שמסופקני אם יהיה באפשרות עתה לשנות השם אחר שכבר נדפסו כמה עשירית בוגין עם כל זה אעתיק דברי מכתבו ועלהו לא יבול ושיחתו קלה היא גופא תלמוד ואלה דברי קדשו וכלשונו ומתוך תשובתו יובן מה ששאלתי מאתו:

בה"י ו' עש"ק משפטים תרנ"ו שאוויל:

ברכה ושלום וכל טוב יקדמו פני כבוד ידיד ה' ויראיו וכו' כקש"ת מוהר"ח חזקיהו מדיני יצ"ו אבד"ק קרסובזר ולכל הנלוים אליו שלום עד בלי ירח:

מכתי"ק הגיעני ואתחיל במה דסיים על דבר קריאת שם הקונטרס פאת השדי שיש מי שחושש כיון דתיבת השדי על השדה שלי לא נמצא במקרא בשום מקום ויש לחוש דיסברו דהוא שם קדוש והה"א שמתחלה לשמוש ומצד זה אין שום פיקפוק ממה שלא נמצא במקרא לתלות בזה על השם שדי שג"כ לא נמצא במקרא הפאה של שדי ואין לו שום מכוון וענין גם כן וממילא ליכא למיחש למיטעי לכוון פירוש אחר שהוא קודש רק שהוא הפיאה של השדה שלי ואף דדחייתו שדחה בעצמו דליכא בזה מראית עין כלל מאחר דשם הקדוש ש' לא נמצא בשום מקום בה"א השמוש וזה אינו דחיה כיון דמ"מ מנהג הלשון לכתוב כן בלה"ק על שם שדי גם בה"א הידיעה ואף שלא נמצא במקרא שנזכר השם בידיעה מ"מ אין בזה זרות בלשון כשבא לדבר ממנו גם בה"א הידיעה:

ומה שכתב עוד מה שנתיישב אח"כ דעל תיבת שדי דהיינו שדה שלי לא שייך לכתוב ה"א הידיעה כנודע ואם יכתוב בלא ה"א יש לחוש למראית העין מאחר שלא נמצא בכתוב פאת שדי הנה מה שסיים מצד שלא נמצא בכתוב ענין שידבר מפיאה של השדה

שלי זה אינו דחיה כלל מאחר שמ"מ מנהג הלשון כן כשיבא לדבר מפיאה של השדה שלו אבל מה שנראה שחזר בו שעל שדה שלי לא שייך לכתוב ה"א הידיעה אין זה נכון שהרי נמצא כן במקרא גם בשתי ידיעות כשאר פעלים כמו ונתן את הערכך ויקרא סי' כ"ו כ"ג בתוך האהלי יהושע סי' ז' כ"א וכמ"ש הד"ק שנמצא כן במקרא הערכך והחציו (לע"ע אינני זוכר מקומו בתנ"ך) ודומיהם עכ"ל ומ"מ הענין מצד עצמו גם דעתי כן שאין כדאי לכנות מחברת ולהשתמש מזה בבנין שלא נמצא מפורש כן במקרא ומה שאינו מורגל כ"כ במקרא רק על צד הזרות ואשר בעיני הקורא יהי' כחדשות אם לא יזכור המקראות שנמצא כי"ב והנכון אתו דיותר ראוי לקרוא הקונטרס בשם פאת השדה בה"א לבסוף ומ"מ למעשה עצתי לקרוא אותו בשם פאת השדות באשר בהוראת פאת השדי יהי' המכוון רק על שדה אחת אבל פאת השדות מכוון שהוא הפיאה של כל אחד מהשדות מהשדי חמד ואין חשש לומר פאת השדות ואף שפיאת הוא לשון יחיד מ"מ מורגל כן לומר על הפיאות של כ"א מהשדות וזה נאות יותר מלומר פיאות השדות שאין זה לשון מכוון כ"כ ולבד זה כדאי שלא לקרות בשם שכבר נתכנה בו ספר אחר וכמו שנמצא גם שו"ת פאת השדה שנדפס בלבוב בשנת תרמ"ב על שם משפחתו הנקראים כן עקספעלד וגם בר"ת וגימטריות שרומז לשם אבותיו עכ"ד מכתב הגאון יצ"ו בענין זה:
אמר המביא לבית הדפוס מאת ד' היתה זאת ושלא במתכוין נרשם ונסדר בבתי הדפוס שנים שדי חמד ופאת השדה בה"א ולא ביו"ד והרגשתי זה אחר שכבר הי' נעשה יותר מחצי הספר גם מחלק י"א כי מכתב זה בא לי עת מסרתי חלק י"ב לצענזור כמשפט וע"ז כתוב רצון יראיו יעשה:
אמר המביא לבית הדפוס יוסף צבי בן לאדוני אבי הרב הג' מוהר"ר שמואל זצ"ל אף כי בעזה"י. אם יגמור השם בעדי. בדעתו להדפיס ספר קונטרס מיוחד אשר יבואו בו כל החדושי תורה ממר אבי זצ"ל יתר הפלטה שנשארו מהשרפה הגדולה שהי' במעזריטש בשנת תרל"ג אשר אז נשרף כל החדושי תורה שהיו כתובים קונטרסים קונטרסים ממנו ומאשר שלטו ידי זרים בחדושי תורתו משנת הנ"ל עד שנת תר"ס הוא שנת פטירתו. גם חדושי תורה מאחי הרב מו"ה משה גבריאל נ"ו המתגורר עתה בנייארק ומאשר חנני ד' בימי עלומי עת השתעשעתי על ברכי התורה. עכ"ז אינני בן חורין מלהפטר מלהדפיס עתה גרגיר אחד או שנים מדברי אבי זצ"ל כמה שיכיל עליו הנייר החלק הנשאר פה. וזהו בפרשת חיי שרה כ"ד פסוק כ"ב כ"ג כ"ד כ"ה עיין שמה פי' הרמב"ן על פסוק כ"ב שמפרש כי אחר שאמרה אליו בת בתואל אנכי שם הנזם על אפה והצמידים על ידיה, כנראה אשר הרמב"ן בא לתרץ הקושיא שהי' על ב"ב בתואל לשאול ממנו איך נתן

לה טרם שידע מי היא ולא ירצה לתרץ כי שנה הכתוב הסדר עיין רש"י פסוק מ"ז אך עדיין יש להם לשאול מאין ידעתה כי היא ראויה לבת אדוניך אולי יש לבתואל או לאחר ממשפחת אדוני אשה הראויה לו והיא איננה ראויה כלל ואם נבוא להדרש לפי שראה שעלו המים לקראתה הלא אין שאלה כלל לנו ואין תשובה לפני לבן וב"ב ובאמת מה החכמה והיראה נודע לו מתשובתה בת בתואל אנכי וגומר גם מקום ללון. והנה אליעזר עבד אברהם שאל ממנה היש בית אביך מקום לנו ללין. ללון ביו"ד והיא השיבה לו גם מקום ללון. ללון בוא"ו. ועיין רש"י כ"ג שהוא אמר ללין לינה אחת והוא השיבה לו ללון כמה לינות מדוע באמת השיבה לו על דבר שלא דרש כלל כי די לו בלילה אחת ומה יתן ומה יוסיף לו שיש בית אבי' מקום על הרבה לילות:

ואמר אבי מורי זצ"ל כי כוונתה היה עפ"י מאמר הגמרא בע"ז דף כ"ה ע"ב לענין עכום"ז הקדמונים. שאלו העכום"ז להיכן הולך ירחיב לו את הדרך כדרך שעשה יעקב אבינו כו' עיי"ש ופירש רש"י ירחיב כו' אם היה צריך לו לילך עד פרסה יאמר לו שני פרסאות אני צריך לילך אולי ימתין העכום"ז מלהכותו עד פרסה שניה וזה יפריש ממנו קודם לכן. זה הדבר הי' פה אליעזר לא חשב כי לבן ובתואל הם חשודים על ש"ד ולכן השיבה לו רבקה מקום ללון לינות הרבה ברמז הבינה אותו בינה שאנשי בית אבי' חשודים ולכן ירחיב להם הדרך אז ראה והבין כי היא צדקת חרפה היא לא נשאת על קרובי' וראוי' להיות אשה לאדונו. ולכן יספר הכתוב הלאה וירץ לבן אל האיש החוצה אל העין ופירשו המפרשים שאליעזר עמד עצמו על העין מים מקום שלא יוכל לשלוט שמה על המים כשפים כי מדברי' הבין שעליו להיות זהיר ונשמר מכל דבר רע:

בפרשת וישלח ל"ד פסוק י"ג ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור, אביו במרמה וידברו אשר טמא את דינה. המפרשים עמלו על מלת במרמה שאין זה לכאורה כבוד לבני יעקב אבינו שידברו במרמה והתרגום מתרגם בחוכמא אבל גם זה קשה מה החכמה שהי' בזה. ונראה לי לפרש שתיבת במרמה לא קאי על בני יעקב שהם דברו במרמה חלילה אך במרמה קאי על דברי חמור שהוא תירץ את בנו ואותו ששכם בנו חשקה נפשו בבתכם לא יען שהיא יפה אך יען שהיא בתכם בת גדולי ארץ ולכן ואשר תאמרו עלי אתן וגו' התלבש שכם וחמור באדרת שער למען כחש לאמר שרצה בת תלמידי חכמים הרוצה ליקח אשה יבדוק באחי' ע"ז ענו המה לו שדבריו אלו הס במרמה שקר וכזב (כמו בזמן הזה שלפעמים יתרץ איש עולתה שכוונתו הי' לעשות עברה לשמה. או שחפצו לעשות בזה מצוה ישיבו השני הדבר הזה הוא מרמה ועול לא כיון כלל למצוה) כן השיבו בני יעקב דבריו הם במרמה. וידברו אשר הדבר הוא פשוט אשר טמא את דינה אחותם:

מערכת א

סימן א

א) אבות העולם קיימו כל התורה עד שלא נתנה. בנדפס במערכה זו אות קפ"ו הבאתי שיטת המפרשים בהא דקיימו כל התורה אם הוא דוקא האבות או גם הבאים אחריהם עי"ש. ועתה ראיתי להגאון העמק שאלה יצ"ו בפרשת מטות שאלתא קל"ז אות ב' שכתב בשם ס' נפש החיים שכל הבאים אחריהם גדולי הדור למדו זה מזה ונזהרו בהם אלא שלא נזהרו כל ישראל בחיוב וגם אותם הנזהרים בהם הורו לעצמן היתר בעת הצורך ובהוראת שעה כיעקב שנשא שתי אחיות ועמרם דודתו וכו' עי"ש ולפי הנראה סברא דנפשיה הוא דקאמר ואין הכל מודים לסברתו שהרי כמה כירכורים כירכרו ליישב מה שנשא יעקב ב' אחיות ועמרם דודתו וכיוצא כמו שהבאתי בנדפס שם. שוב מצאתי דהרמ"א בתשובה משמע ליה דמה שדרשו חז"ל ביומא דף כ"ח על פסוק עקב אשר שמע אברהם בקולי דקיים אברהם אבינו עליו השלום אפילו עירובי תבשילין אין בכלל זה שאר האבות כי רק אברהם הוא שקיים שכתב בריש סי' יו"ד וז"ל ואע"ג דדרשינן עקב וכו' דש"מ שהיה נוהג כפי התורה והמצוה ואפילו מצוה מדרבנן מכל מקום נוכל לומר אם הוא שמר אנשי ביתו לא שמרו רק החק הנימוסי הנמסר להם דהיינו שבע מצות בני נח דמי לנו גדול מאדונינו אבינו יעקב עליו השלום אשר נשא שתי אחיות אלא ע"כ צריכים אנו להודות ולומר כי הכתוב כי ידעתיו למען אשר יצוה לא קאי רק אאותן שבע מצות של בני נח וכו' ע"ש ושיטה חדשה היא לענ"ד לא שיערוה כל המפרשים שהבאתי בנדפס שנדחקו ליישב מה שנשא יעקב ב' אחיות ועמרם דודתו וצ"ע. אחר זמן רב ראיתי בספר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) בקונטריס שיורי טהרה במערכה זו אות צ' שכתב בשם התוספות בספר דעת זקנים פרשת וישב (ד"ה וכל בנותיו) שכתבו דמה שהיו רוצים היו מקיימים (ונזדמן לידי (פה עיהק"ו חברון) ס' וימהר אברהם וראיתי באות ח"י שהביא בשם הרב יפה מראה פרק א' דתענית סי' י"א שאבות העולם והשבטים קודם מתן תורה האיסורים המפורשים בתורה לא נתחייבו בהם אלא הרוצה לא לשומרם לא היה שומרם כגון יעקב שתי אחיות והשבטים אחיותיהם ולשמש בשנת רעבון. ובשם מרן חיד"א בפתח עינים לחולין ד' ה' כתב דלא קיימו האבות מצות דרבנן ועירוב שאני שהיה לכבוד שבת ויום טוב ויש לי להעיר בדב"ק אך אין ספריהם אצלי ועוד חזון איה"ש) ולפי שעל פי דברי התוספות שם יש לפלפל במה שנדפס בענין זה ראיתי להעתיק דבריהם במלואם ואפריון נמטי להרב הנ"ל דדלי לן מרגניתא והוא שהביאו מה שנחלקו ר' יהודה ור' נחמיה דר' יהודה אמר תאומות נולדו עם השבטים

ונשאום ור' נחמיה אומר כנעניות היו ומהו וכל בנותיו כלותיו שדרך אדם לקרוא לכלתו בתו וקשה דבת איש כנעני מתרגמינן בת גבר תגרא דאיך אפשר אברהם צוה לאליעזר לא תקח אשה לבני מבנות הכנעני וכן צוה יצחק ליעקב ויהודה ישא כנענית אלא בת גבר תגרא ויש לומר דההיא אליבא דר"י דאמר תאומות נולדו עם השבטים וכו' וכן נראה מדכתיב ושאול בן הכנעני מכלל שהאחרות לא היו כנעניות אבל אליבא דר' נחמיה לא נצטרך לתרגם בת איש כנעני גבר תגרא אלא כנעני ממש. מיהו קשיא אליבא דר"י מדאמרינן קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין גם מצות יבום היו מקיימים כדכתיב בא אל אשת אחיך ויבם אותה ואם כן היאך השבטים נשאו אחיותיהם וגם יעקב היאך נשא שתי אחיות בחייהן ויש לומר שמאחר שלא נצטוו על התורה אף שידעוה ברוח הקודש מה שהיו רוצים היו מקיימים ומה שהיו רוצים היו מניחים והא דאמרינן דלעתיד לבא כשנותנים ליעקב כוס של ברכה יאמר לא אברך מפני שנשאתי שתי אחיות אלמא דשלא כהוגן עשה איכא למימר דמכל מקום הואיל ועתידה תורה לאסור איכא קצת עונש בדבר ואפילו הכי נשאן לפי שלא היה רוצה להוליד אלא מן הצדקניות ולא מצא כמותן וגם אחת מהן לא היתה להולד לבדה כל הי"ב שבטים עכ"ל וכמה מילי מעלייתא שמעינן מלתייהו דרבותינו התוספות תן לחכם ויחכם וכתב עוד בשיורי טהרה שם שבדרשותיו בפרשת וירא על פסוק על כן קרא למקום ההוא באר שבע כתב דאף שהאבות קיימו אפילו עירובי תבשילין אפשר דמילי דחסידותא שאינן בתורת חיוב אינן בכלל הזה דאיכא קצת ממילי דחסידותא שלא קיים א"א ושבפ' חיי שרה בפסוק ויוסף אברהם כתב שיש עוד מצות שלא קיימו ויש טעם לדבר ואין אצלי ספר דרשותיו לעיין במילי דמר ובספר ערב פסח לידידי הגאבד"ק טראבלוס יצ"ו בפירוש ההגדה בפיסקא וירד מצרימה אנוס עפ"י הדבר ויגר שם מלמד שלא ירד להשתקע כתב שהוקשה לבעל ההגדה איך ירד יעקב מצרימה והתורה עתידה לאסור ישיבת מצרים והאבות קיימו כל התורה ומפרק כלאחר יד ובשתים עלתה לו א'. שהי' אנוס על פי הדבר וברוך המקום הוא היודע מאיזה טעם כמוס הוצרך לזה. ב'. שלא ירד להשתקע וכל כי הא שרי כמו שכתב הרמב"ם הלכות מלכים וכו' ודבריו נכונים אבל גם בלא זה לא קשיא לפי שיטת הרמב"ן ושאר המפרשים דרק כשהיו בארץ היו מקיימים כל המצות וכן לשיטת רבותינו התוספות על התורה הנ"ל לא קשיא וכן לפי דברי הרמ"א בתשובה הנ"ל ואין להאריך: והנה המפרשים חקרו איך יכלו אבות העולם לשמור את השבת (לדעת הסוברים דלא יצאו מכלל בן נח בין להקל בין להחמיר) דהא בן נח ששבת (היה) חייב מיתה ונאמרו בזה תירוצים רבים וראיתי בספר תורת עירובין לרה"ג מוהר"ר מנחם מאנדיל קרענגיל

מקראקא יצ"ו בשיורא עירוב שבסוף סי' יו"ד שכתב מעצמו תירוץ נכון על פי מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות מלכים שבבן נח יש חילוק דאם שבת או עשה מועד לעצמו וכן מצוה אחרת ובין שעשה על דעת מצות השם דאז דוקא חייב מיתה מה שאין כן בעושה לשם שכר כאינו מצווה ועושה מותר ואם כן אבות העולם שהשיגו כל התורה קודם שניתנה ואברהם אבינו נעשו שתי כליותיו כשתי מעינות והיה יודע כל התרי"ג מצות בשרשן אזי היה מקיים אותן מעצמו רק לשם שכר ולא על דעת מצווה ועושה כי גם מזה ידע שבן נח חייב מיתה ואין שייך בזה עובד על מנת לקבל פרס משום דבלאו הכי אסור לו ועוד כמ"ש מוהרש"א בחידושי אגדות סוטה דף י"ד בהא דאמרינן שם אמר הקב"ה למשה כלום אתה מבקש ליכנס לארץ ישראל אלא לקבל שכר וכו' דלא שייך על מנת לקבל פרס בדבר שאינו מחוייב מדינא ורק שמעצמו מחזיר אחריו דוקא להכניס את עצמו לקיים אותו דבר עי"ש והאריך קצת ליישב כמה עניינים בזה ושקיל וטרי אם הגירסא היא קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין או הגירסא היא אפילו עירובי חצרות עי"ש:

סימן ב

אדם דממעטינן עכומ"ז כדאמרינן אתם קרויים אדם ואין עכומ"ז קרויים אדם ראיתי בס' חדש זכר יהודה להגאון מוהר"י בטלן בתשובה סי' ג' (בד"ה אבל) שהקשה על מה שכתבו התוס' בבבא מציעא דף קי"ד דלא קיימא לן כר' שמעון דאמר קברי עכומ"ז אין מטמאים באהל דלפי דבריהם צ"ל דמאדם לא ממעטינן עכומ"ז דהא ר' שמעון דאמר אין מטמאים באהל היינו משום דדריש אדם למעט עכומ"ז וקשה דהרי בכריתות דף ו' קי"ל דהסך עכומ"ז בשמן המשחה פטור משום דכתיב על בשר אדם לא יסך ודוחק לומר דסברי התוס' דהתם טעמא הוא משום דכל שהוא בסך ישנו בבל יסך וכו' כדתני תנא קמיה דר"א התם וכו' עי"ש שהניחו בתימה ותמיה לי על גדול שכמותו שנעלם ממנו שהתוס' בסנהדרין דף ט"ן ע"א וביבמות דף ס"א ע"א הביאו מ"ש רש"י שם דר' מאיר דדריש מאשר יעשה אותם האדם דאפילו עכומ"ז שעוסק בתורה יש לו שכר ככהן גדול לית ליה דרשת ר' שמעון אתם וכו' והקשו דהא ר' מאיר בפ"ק דכריתות קאמר דהסך את הנכרי בשמן המשחה פטור ומשמע דטעמא משום דכתיב על בשר אדם לא יסך למעט עכומ"ז ותירצו דר"מ דפוטר סך את העכומ"ז לאו משום דאדם ממעט עכומ"ז אלא משום דכל שישנו בסך ישנו בלא יסך וכו' עי"ש ואם כן לא קשיא על דבריהם בבב"מ דיש לומר דאף דלא קיימא לן כר' שמעון (דקברי עכומ"ז אין מטמאין באהל) ולא דרשינן אדם למעט עכומ"ז מכל מקום שפיר נקיטינן דהסך את העכומ"ז פטור דכל שישנו בסך וכו'

כמובן והנה בנדפס באות ע"ד הבאתי סוגיא דכריתות הנ"ל ושפסק כן הרמב"ם בראשון מכלי המקדש הלכה ו' והבאתי מה שהקשה בהגהה על דברי הש"ס והרמב"ם וכתבתי ששמעתי שבעל הגהות שעל הכסף משנה מר ניהו הרב מרכבת המשנה אשכנזי וכן כתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ו אות ל"ה ובספר דברי חכמים ועל זה כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר ברוך עין מח"ס היקר דבר מצוה יצ"ו מעיר אמדור במכתבו י"א כסליו תרח"ן) שלא יתכן לומר כן והבאתי דבריו בקונטריס הערות סי' קי"ז אות ס"ג עי"ש:

ומה שתמהתי למעלה על הגאון זכר יהודה הנה מקרוב השגתי ספר באר שבע וראיתי בחידושיו לכריתות דף ו' ע"ב (אתם קרויים וכו') ואם תאמר בריש ע"ז ובפרק ארבע מיתות עכומ"ז העוסק וכו' ופירש רש"י דההיא לית ליה הא דר' שמעון וזה יתכן לפי ספרים דגרסי ר' ירמיה אבל לספרים דגרסי ר' מאיר קשיא דשמעינן ליה הכא דסך לעכומ"ז פטור ומשמע דטעמא מדכתיב על בשר אדם כו' מיהו מצינן למימר דטעמיה הכא משום דכל שהוא בסך וכו' וכל שאין בסך אין בלא יסך כבר תירצו התוספות בפרק הבא על יבמתו בשם רבינו תם דיש חילוק בין אדם להאדם וכו' אלו תורף דב"ק. ויש להעיר דדמי פומיה דרב דשינוייא דמשני מיהו מצינן למימר וכו' מדנפשיה קאמר לה והדר מייתי מאי דמשנו התוספות בשם רבינו תם ובשם רבינו משולם וכו' והאדם יראה לעינים שהן הן דברי התוספות בסנהדרין וביבמות בסוגיא שהזכיר הרב ובכן לא ידעתי למה לא הזכיר בזה את רבותינו התוספות וגם מה שכתב שדברי רש"י יתכן רק לספרים דגרסי ר' ירמיה וכו' הם דברי התוספות שם וגם על החילוק שהביא בשם רבינו תם לא ידעתי למה הוצרך למה שכתבו בפרק הבא על יבמתו והלא גם בע"ז ובסנהדרין כתבו כן ורחוק לומר שכל מה שכתב הגאון בזה כתבו על פי הרשום בזכרונו אשר הטעהו לדמות כי סברא דנפשיה הוא ולא עיין באותו פרק בתוספות בגופן שלהן ובעיקר כללין (אדם למעט עכומ"ז) עיין במה שהבאתי לקמן באות זו (בד"ה ובמכתב) ובמה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' נ"ו אות ל"ח על מה שכתבתי בנדפס באות מ"ד:

ובמה שהבאתי בנדפס באות ע"ד (בסוף ד"ה וראיתי), בשם מרן חיד"א בס' דבש לפי דישראל הם אחוזים למעלה נקראים אדם שהוא שם מ"ה ועכומ"ז שהם מסטר"א חמשים ש"ט כי' נקראים האדם וכתבתי לפקפק דטעם זה היה נכון אם כינוי האדם לא היה אלא לעכומ"ז כמו שכינוי אדם אינו אלא לישראל אבל לפי המבואר בדברי התוס' דפינוי האדם אינו מיוחד לעכומ"ז בלבד אלא כולל ישראל ועכומ"ז והוא מוכרע ממקומו אשר יעשה אותם האדם שאפילו עכומ"ז וכו' אם כן אינו נכון הטעם שהוא בגמט' טמא וכו'

עי"ש. לזה השיב ידידי הרה"ג מוהר"ר יוסף אריה פרעגער מבריסק מח"ס מנחת יוסף יצ"ו וז"ל באות ע"ד השיגו ע"ד מרן חיד"א בדבש לפי במ"ש החילוק דהאדם כו' מדברי ר"ת דעל כל פנים מוכרח דישראל גם כן בכלל הנה לא עליו תלונותם כי גם מורו הגה"ק בספרו אור החיים הק' בסדרא דיומא פרשת אחרי פ' י"ח פסוק ה' שכ"כ דידוע ליו"ח דחשבון המעולה של אדם (ור"ל שם מ"ה כידוע) ולא של האדם כי המוסיף גורע וכו' ונאמן עלינו הרה"ק בעדותו שכן ראה בספר הזהר ועם כי מלשונו של הזוהר בפרשת תזריע דף מ"ח מבואר שגדול שבכולם אדם י"ל ע"ד שפי' באוה"ח שם בפסוק הנ"ל כן י"ל כאן שתוספת הה"א באה לשימוש שקאי על פסוק נעשה אדם ואינו מעיקר השם ובדברי הוכחת מני"ר מדברי ר"ת מדרשת ר' מאיר יש לומר דכונת הרב חיד"א והאור החיים גם כן דבכל מקום שרצה הכתוב לכלול גם עכומ"ז מזכירו בשם האדם ולכן אינו מזכירו בשם אדם דהוא מדרגה גבוה משה"ק עכ"ד יצ"ו והמעיין יבחר ויקרב. רק זה אומר כי מה שכותב שרבו של מרן חיד"א מר ניהו רבין חסידא ח"ק לישראל אור החיים במחילת כ"ת לא כן הדבר כי רבו היה הגאון בעל ספר נחפה בכסף וזה פשוט ולפורסמות אין צריך ראיה:

והנה בנדפס באות ע"ה הבאתי דברי התוס' בכמה מקומות דרק מאדם ממעטינן עכומ"ז אבל בני אדם כולל גם עכומ"ז ושכ"כ בזה"ק וכו' עי"ש ויש לתמוה על רבין חסידא רל"ץ בסה"ב חיים מירושלים בדרוש א' למילה נומר 6 שדרש מקרא מלא אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה על מצות מילה שנאמרה לישראל ולא לבני נח דבן אדם ממעט עכומ"ז דאתם קרויים וכו' עי"ש שלא זכר דאדם לחוד ובני אדם לחוד ואיני רואה בעניותי מקום לחלק בין בני אדם לבן אדם ועל כל פנים אם דעת הרב לחלק כן היה לו לפרש ולא לכתוב כמדבר על הידוע דמסתמא בן אדם כבני אדם ואין להקשות בעיקר הכלל (דבני אדם כולל גם עכומ"ז) מדכתיב גם בני אדם גם בני איש (תהלים מ"ט) ופירש רש"י בני אדם בני אברהם שנקרא האדם הגדול בענקים בני איש בני נח שנקרא איש צדיק דמשמע דבני נח אינם נכללים בבני אדם דיש לומר שאמר כן לתוספת ביאור שהרי גם בני אדם גם בני איש מיותרים אחרי שאמר האזינו כל יושבי חלד הרי כלל כל הברואים אלא דניחא ליה לפרטם בתוספת ביאור:

אחר זמן רב השגתי ספר יקר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) וראיתי במערכת הבי"ת אות ט' שכתב דבני אדם נקראו העכומ"ז כדאיתא בגטין דף מ"ז ע"א (כתב כן מסברא דנפשיה וכיונה דעתו לדברי רבותינו בעלי התוספות בשלשה מקומות שציינתי בנדפס והם בבבא קמא דף ל"ח ובע"ז דף ג' וביבמות דף ס"א ע"א) שוב כתב ומזהר

הקדוש בכמה דוכתי ואחד מהם בח"ב דף פ"ו ע"א דבן אדם לא איקרי אלא ישראל ואני הדל הבאתי בנדפס דבזהר פרשת שלח לך דף קע"ג ע"ב מתבאר דעכומ"ז קרוים בני אדם שכן אמרו שם מהו נגד בני אדם נגד עכומ"ז עי"ש ומעתה לפי עדות הרב טהרת המים דבמקומות רבים בזהר הקדוש ממעט מבן אדם עכו"ם צריך לומר דיש לחלק בין בני אדם לבן אדם ומתיישבים בזה דברי הרב חיים מירושלים בדרשתו על פסוק ובן אדם יחזיק בה הנ"ל כמובן אלא שלמיעוט ידיעתי וחסרון בקיאותי לא ידעתי איה מקום כבוד דברי הזהר הקדוש הם המדברים דבן אדם ממעט עכומ"ז וממקום שבא הרב טהרת המים (בח"ב דף פ"ו והוא בפרשת יתרו) אין ראיה לבן אדם שהרי לא דברו שם בבן אדם אלא על אדם הוא שאמרו שהוא למעט עכומ"ז כדכתיב ואתן צאני וכו' אדם אתם קרויים כו' וכדאמרינן בש"ס ותו לא מידי:

והנה אחד מתלמידי הי"ו שאל בעיקר הכלל דאדם ממעט עכומ"ז דהרי מצינו בכמה מקומות דכתיב אדם וכולל גם עכומ"ז והציע לפני איזה מקראות ואמרתי לו שיש ליישבם. א'. על פי דברי התוספות בבבא קמא דף ל"ח ע"א (ד"ה אלא) על פסוק דהאדם והבהמה אשר ימצא בשדה (שמות ט') דהתם היה קודם מתן תורה עי"ש. והתוספות בנזיר דף ד"ן ד"ה או בקבר הקשו לר' שמעון דס"ל ק' עכומ"ז אין מטמאים באהל למה הוה מציין ר' בנאה מערת המכפלה בבבא בתרא דף ח"ן הלא אין מציינים אלא על טומאת אהל ואומר הריב"א דשפיר קרייה אדם אדם הראשון ואברהם האדם הגדול ובבבא בתרא כתבו מציין מערתא משום דטומאה בוקעת ועולה וא"ת ק' עכומ"ז אין מטמאין באהל וא רבנן דסברי דמטמאים באהל מכל מקום בקבר שלפני הדבור ל מרבי בנזיר אלא בנגיעה מאו בקבר ויש לומר דאברהם נקרא אדם וכן אדם הראשון ולהכי אין למעטם מקרא דאדם עכ"ל נראה מדבריהם דרק קברי אדם הראשון ואברהם שנקראו אדם הוא דמטמאים אבל לא קברי שאר באי עולם אף שקודם מתן תורה ומה שכתבו בבבא קמא שקודם מתן תורה כולם נכללים באדם היינו בשם אדם האמור בתורה קודם מתן תורה שאז כינתה התורה את כל באי עולם בשם אדם אבל בשם אדם האמור בתורה אחר מתן תורה כהא דכתיב אדם כי ימות באהל לא נכללו באדם כי ימות וכתב הגאון מוהרש"א על דברי התוספות בב"ב הנ"ל שכונתם שלפני הדבור עדיף טפי ומטמא אף לרבי שמעון וכן הוא בחידושי הרמב"ן והייתי מבין מדב"ק שגם הרמב"ן כתב כפירוש הריב"א אמנם מקרוב השגתי חידושי הרמב"ן לבבא בתרא ועיינתי שם ואכן נודע שכונתו שבחידושי הרמב"ן הובא פירוש זה אך הוא הרמב"ן לא בחר בפירוש זה ואעתיק דב"ק וז"ל הא דציין ר"ב מערתיה דאדם הראשון ודא"א איכא מאן דקשיא ליה דהא

אין ק' עכומ"ז מטמאין באהל ואמאי מציין מערתא דבני נח ויש מתרצים דכי אמרינן אין ק' עכומ"ז מטמאין באהל ה"מ אחר הדבור אבל קודם הדבוק כלומר לאותן עכומ"ז שכבר מתו קודם מתן תורה מטמאין הן באהל שאף הן היו קרוין אדם דתניא בספרי או בקבר וזה קבר שלפני הדבור ואינו מכוון אצלי לגבי נגיעה תניא ומאהל אימעיט וכן פרש"י במסכת נזיר ובגמרא נמי מוכח ולא ידעתי למה ציין אלא מפני כבודם שהרי קיימו וקבלו עליהם תורה או שמא לא היה סובר כרבי שמעון בן יוחאי אע"פי שהלכה כמותו ורבינו תם היה חומר דהלכתא כרבנן דאמרינן קעכומ"ז מטמאין באהל וכתבתי' במס' יבמות עכ"ל הנך רואה שהביא הפירוש שלפני הדבור מטמאין באהל ואין רוח חכמתו נוחה הימנו:

וראיתי להגאון באר שבע בחידושיו להוריות דף יו"ד (בד"ה אדם כי יהיה) אמאי דאמרינן התם אדם כי יהיה מן הדבור ואילך כתב וז"ל נראה דאף לרבי שמעון וכו' איצטריך למעטן מנגעים מדכתיב יהיה ולא מצי למעטן מדכתיב אדם אף דקודם מתן תורה נחשבים כעכומ"ז וכו' ויש לומר וכו' ועוד יש לומר משום דדוקא אחר מתן תורה איקרו ישראל אדם איכא לפלוג' אבל קודם מתן תורה אין חילוק ובזה מתיישב מה שהקשו התוס' גבי רבי בנאה דהוה מציין מערתא וכו' ותירצו וכו' (הביא כל דבריהם שבבבא בתרא דף ח"ן הנ"ל) ובמה שפירשתי אין אנו צריכים לתירוצם וכו' עי"ש מה שהקשה גם לתירוצו ולתירוץ התוס' וכנראה שהבין מדבריהם כמו שהבין הגאון מוהרש"א שרק על אברהם ואדם הראשון הוא שסוברים התוספות שנקראים אדם אבל לא כל העכומ"ז אף קודם מתן תורה ואיהו סובר דקודם מתן תורה אין חילוק בין ישראל לעכומ"ז שגם עכומ"ז נכללים בשם אדם וכמשמעות דבריהם שבבבא קמא הנ"ל וחידוש הוא שנעלמו דבריהם מעיני הרב באר שבע שלפי הנראה מה שתירץ הרב שקודם מתן תורה אין חילוק כיונה דעתו לדברי התוספות שבבא קמא הנ"ל ונראה מדברי התוספות בסנהדרן דף ט"ן בד"ה אלא דלא סבירא להו דיחויא דדחו בבבא קמא שהרי הביאו מה שחילק רבינו תם בין אדם להאדם וסיימו להכריח כן וז"ל תדע דלא מייתי בפרק הבא על יבמתו מדכתיב במצרים (שמות ב') כל האדם והבהמה עכ"ל ועיין עוד בתוספות פרק בתרא דנדה דף ע' ע"ב ד"ה ואין נציב מלח ולהגאון מוהרש"א שם נחזור למאי דאתאן עלה (שיש ליישב המקראות עפ"י החילוקים שנאמרו בזה):

ב מה שכתבו התוספות בבבא קמא שם דכשמזכיר השם מכנה את העכומ"ז בשם אדם (לולא ה' שהיה לנו בקום עלינו אדם) כלומר דבר חלש שנולד מאדם: ג מה שחילק ר"ת שהביאו התוספות בכמה מקומות דדוקא אדם ממעט עכומ"ז אבל האדם כולל כולם

ומה שכתבתי בנדפס באות ע"ד בדף י"ז (בד"ה ושם) במה שהוכיח הגאון רמ"ץ מדברי רש"י בפי' החומש דלא סבירא ליה לחלק כר"ת שלא היה צריך להוכיח כן מפירושו הנ"ל שהרי מפורש יוצא כן מדב"ק מדכתב דמאן דדריש מאשר יעשה אותם האדם וחי לומר דאף עכומ"ז העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול לית ליה מאי דדריש ר' שמעון אתם קרויים אדם וכו' עי"ש. ראיתי עתה שכן מתבאר גם מדברי רש"י בפירושו לקהלת סי' י"ב פסוק ה' דכתיב כי הלך האדם אל בית עולמו (במה שהביא ממדרש קינות שפותרו על ישראל) כי הולך האדם ישראל שנקראו צאן אדם אדם אתם הרי דלא משמע ליה לחלק בין אדם להאדם ובאמת קשה מזה על מה שחילק רבינו תם בין אדם להאדם והרי לפנינו דרשת המדרש הלזו דשמעינן דמאן דאמר דאדם ממעט עכומ"ז גם בהאדם סובר כן ואין ענין לזה מה שאמרו אין למדין מן האגדות שהרי כתבו הרבה מחברים שאין זה אלא כשסותר דבריו התלמוד ומפורש יוצא מפה קדוש רבינו תם עצמו בדבריו שעל ספר הישר שהבאתי תורף דב"ק בנדפס אות צ"ה דסמכינן על המדרש והאגדות כל שאינו סותר תלמודין עי"ש ודוחק לומר דרק אליבא דמאן דדריש מאשר יעשה אותם האדם וחי לרבות עכומ"ז העוסק בתורה הוא דאמר לחלק כן אבל מודה הוא דלר' שמעון אינו מוכרח לחלק בין אדם להאדם ובין בזה ובין בזה ממעטינן עכומ"ז והדרשה שבמדרש שהביא בפירושו לקהלת תדרש אליבא דר' שמעון דמנא ליה לחדש האי פלוגתא. ועל מה שתמהתי בנדפס בדף י"ז (בד"ה וראיתי) על הרה"ג מוהרא"ף בס' אברהם אנכי שכתב דהאדם נאמר דוקא על ישראל וכו' עי"ש פוק חזי בקונטריס הערות לכללים מה שהבאתי בזה בסי' נו"ן אות ד':

והנה בנדפס אות ע"ד ציינתי לעיין בשו"ת חתם סופר ביו"ד סי' של"ו (בד"ה וכבר) בשם התורת חיים הסבר בחילוק זה ועתה ראיתי נכון להעתיק דב"ק וזהו וכבר הארכתי במקום אחר במה שאמרו חז"ל אין עכומ"ז מטמאים אציע מ"ש תוספות פ"ק דע"ז לחלק בין אדם להאדם דגם עכו"ם נקראו האדם והסביר תורת חיים כי האדם בה"א הידיעה קאי אהגוף העומד בפנינו ובזה בין עכומ"ז ובין ישראל צורת אדם הוא אך אדם בלא ה"א הידיעה קאי על תוכו אדם פנימי חלק אלק"י ממעל זה קאי על ישראל כו' וחושב אני שאפשר לומר שהחמירה תורה בטומאת המת שלא יבאו ליהנות וכעין הא דנדה נ"ה ע"א אלא התם בעור אדם דרבנן ואני אומר בבשר אדם דאורייתא ואם כן בשר עכומ"ז דמותר בהנאה אינו מטמא באהל על כל פנים לא החמירה התורה כי אינו צריך הרחקה והא גופא טעמא בעי הוא משום דכל העכומ"ז חושבים כי בפירוד הנשמה מהגוף נשאר הגוף בלי שום לחלוחית רוחניות על כן קוראים הרוח (זעלע) והגוף פגר (נעקערפערט)

שהוא כולו גוף (קערפער) ולכן מנתחים אותו ואין חוששים לבזיונו ולכן מותר בהנאה ואין עכומ"ז במותם קרויים עוד אדם לפי דעתם ואמונתם אך בני ישראל מאמינים גם אדם כי ימות באהל עדיין במותו נקרא אדם פנימי ולא פגר (קערפער) כי גם גופו שהיה נרתק לנשמה נשאר בו לחלוחית קדושה ונוהגין בו כבוד ואומרים עליו קללת אלקי"ם תלוי ע"ד רמב"ן פרשת ויצא שרמזתי ע"כ אסור בהנאה וממילא מטמא ועד"ז יובנו דברי חז"ל במשנה שלהי מסכת ידים עכ"ל עיין שם היטב בלשונו:

ולפום ריהטא נראה מדבריו דרק אחרי מותם הוא דאין נקראים אדם ואין מטמאים באהל לפי שיטתם שאחר המיתה לא נשאר שום לחלוחית רוחניות וכו' אבל בעודם חיים שיש בגוף רוחניות וזה ליתיה בהכחשה שגם הם מודים בזה שפיר נקראים אדם ואם לכך נתכוון תמיה לי דאם כן מאי מקשינן ביבמות דף ס"א ע"א מדכתיב גבי נינוה אשר יש בה הרבה משתים עשרה רבוא אדם והרי שם חיים היו וגם מסוגיא דכריתות דף ו' ע"ב קשה דאמרינן שם דהסך משמן המשחה לעכומ"ז פטור דכתיב על בשר אדם לא יסך ואף שאמרו שם עוד טעם אחר כל שהוא בסך ישנו בלא יסך מכל מקום הטעם הראשון לא נדחה ומדברי הרמב"ם בראשון מהלכות כלי המקדש דין ו' מתבאר שתופס טעם הראשון וכמה מן הדוחק הוא לומר דהסך לעכומ"ז כלומר אחר שמת וגם ממה שהקשו התוספות ורש"י אהא דדריש ר' שמעון דקברי עכומ"ז אין מטמאין באהל כו' מדדריש ר' מאיר שאפילו עכומ"ז העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול דכתיב אשר יעשה אותם האדם וכו' והוצרכו לתירוצים שונים (רש"י כתב דר' מאיר לית ליה הא דדריש ר' שמעון ורבנו תם מחלק בין אדם להאדם ועוד איזה תירוצים שנאמרו בזה) מוכח דאין חילוק בין מתים לחיים כמובן ודברי הגאון חתם סופר שגבו ממני הדל לעומק המושג וקוצר המשיג וצ"ע ועיין לקמן בד"ה ובעיקר כללין וכו' מה שהבאתי בשם ס' ילקוט הגרשוני בשם הגהות החתם סופר ומדברי התוספות בכמה מקומות שהביאו מה שחילק ר"ת אין הכרח ממה שהביאו סברתו שסוברים כמותו דהא חזינן דבשיטה מקובצת לבבא קמא דף ל"ח (בד"ה אלא האדם) מביא שהרא"ש הזכיר מה שכתבו התוספות בשם רבינו תם וכתב להסביר סברתו וז"ל והיינו טעמא דהאדם הוי מיעוט אחר מיעוט אדם הוי מיעוט האדם הוי מיעוט כאומר המיושר שבאדם כמו הירך המיומנת שבירך ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות עכ"ל וחזינן להרא"ש שכתב מפורש דלא מחלקינן בין אדם להאדם כמו שהביא בשמו בשיטה מקובצת על כריתות לדף ו' ע"ב עי"ש הרי דא דסברא דנפשיה היא דלא לפלוגי בין אדם להאדם בכל זאת מביא וקורא דברי רבינו תם ויעש לו מטעמים טעם כעיקר דאורייתא אין מיעוט אחר מיעוט וכו' ולכן גם על רבותינו

התוספות נאמר כן דאף שהביאו סברת רבינו תם אין מזה הכרח שסוברים כמותו כן היה נראה פשוט לדעתי העניה והוה ניחא לי בזה דברי התוס' בבבא בתרא דף ח"ן ע"א ד"ה מציין שהביאו אקרא דאדם כי ימות באהל דאברהם אבינו נקרא אדם האדם הגדול דמתבאר דלא שאני להו בין אדם להאדם:

אמנם ראיתי למרן הפרי חדש בנימוקיו על הש"ס שבספר מים חיים דף י"ג על דברי התוספות בבבא בתרא דף ח"ן ד"ה מציין שכתבו דמה שהיה ר' בנאה מציין מערת המכפלה הוא משום דאברהם נקרא אדם (ולא נתמעט מקרא דאדם כי ימות באהל) דכתיב האדם הגדול וכתב על דבריהם עיין בתוספות דריש עכומ"ז דף ג' ד"ה כהנים שכתבו דהעכומ"ז קרוים האדם ואם כן אפילו תימא (אמר המחבר לולא דמיסתפינא הייתי מגיה אף על גב דאברהם נקרא וכו' דודאי מקרא מלא הוא ביהושע סוף סי' י"ד) דאברהם נקרא האדם אין ראוי לטמאות באהל כיון שאינו נקרא אדם ודוק ושוב כתב ליישב וז"ל ונראה לי ליישב דשאני התם דכתיב אשר יעשה אותם האדם והוה מצי למימר אדם ואמר האדם לרבות עכומ"ז דאי למעוטי ליכתוב אדם אבל הכא ה"א דהאדם היא ה"א דידיעה וכו' והוי כאילו כתיב אדם עכ"ל ובהגהות רבינו הלבוש עם תיקונים להגאונים מפרשי הים למסכת בבא מציעא דף קי"ד ע"ב ציינו דברי הפרי חדש אלו וסיימו וכבר קדמו בס' בית יעקב עכ"ל ואין ס' בית יעקב אצלי לראות דב"ק ועל כל פנים הרב פרי חדש דעת שפתיו ברור מללו דמשמע ליה שגם התוספות נקטי כחילוק רבינו תם ומאי דמשמע להו שגם אברהם נקרא אדם הוא משום דהאדם דכתיב גביה הוא כאילו כתיב אדם ובתוספות בבא קמא דף ל"ח ד"ה אלא כתבו להכריח חילוק זה מדלא פריך מקרא דהאדם והבהמה אשר ימצא בשדה ודחו דהתם הוי קודם מתן תורה וכלומר שאין הכרח משם אבל מכל מקום אפשר שמודו שיש לחלק כן וכן מצינו רק את כל האדם הכו לפי חרב עד השמידם אותם יהושע י"א י"ד) הרי דקראם בשם האדם אף דקאי רק אעכומ"ז וכל שכן שיוכללו בתיבת האדם הנאמר בישראל המורם מהאמור למעלה הוא כי שלמים וכן רבים סוברים שהתוספות נקטי כשיטת רבינו תם וכן מתבאר מדבריהם בסנהדרין דף ט"ן שאחר שהביאו חילוק רבינו תם כתבו תדע מדלא מייתי ביבמות מקרא כל האדם והבהמה (שמות ב') ולא דחו כבבבא קמא שאני התם דאיירי קודם מתן תורה הן אמת שמדברי התוספות במגילה דף כ"ג ד"ה ואדם מי קדוש נראה דלא סבירא להו כחילוק רבינו תם שהרי על אדם המוזכר במשנה מקשים מסוגיא דגטין דיליף מקרא דאשר יחרם מן האדם וכו' עי"ש שמוכח לכאורה דאדם והאדם שוים לדעתם ואולי יש לומר דכיון דכתיב מן האדם דמשמע מיעוטא הדר הוי

האדם כאדם וזה דוחק אבל הנכון הוא שיש טעות הדפוס בדברי התוספות במה שכתבו משמא דגמרא פרק השולח מקרא דאשר יחרם מן האדם וצריך להיות מאדם לרבות עבדיו וכו' כמו שכתבתי לקמן (בד"ה ומה שציינתי) בשם חידושי הרש"ש למגילה שם: ועל פי דברי הרב פרי חדש הנ"ל יתכן לפרש מקרא כתוב בדברי הימים שני (סי' ויו פסוק כ"ט) כל תפלה כל תחנה אשר יהיה לכל האדם ולכל עמך ישראל וכו' ואתה תשמע השמים וכו' שבתחלה אמר על האנשים גדולי המעלה וחזר ואמר על כל עדת ישראל דאין נראה דאמר האדם לכלול גם את העכום"ז שאם כן ולכל עמך ישראל למה לי ועיין גם כן בחידושי הרש"ש לבבא בתרא שם שגם לו הוקשה כקושית הרב פרי חדש ולא כתב לתרץ דהתוספות חולקים ארבינו תם מוכח דמשמע ליה דרבותינו התוספות נקטי כחילוק רבינו תם ומצאתי אליו עוד שמייחס כן דעת רש"י והוא בחידושי הרש"ש לחולין ד' ה' ע"א שעל מה שכתב רש"י בד"ה מכם בכם חילקתי וכו' וגבי דידהו לא כתיב מיעוטא דליכתוב מן האדם כי יקריב קרבן דמשמע ולא כל האדם וכו' כתב וז"ל דליכתוב מן האדם אולי כונתו לחילוק רבינו תם בעבודה זרה ד' ג' בד"ה כהנים בין אדם להאדם עכ"ל ובאמת שכן עלה בדעתי להבין כונת רש"י אלא שהיה קשה עלי לפרש כן בכונת רש"י שהרי כבר כתבתי למעלה (בד"ה נחזור) שמבאר יפה מדברי רש"י בסנהדרין דף ט"ן ע"א דלא סבירא ליה לחלק בין אדם להאדם שאם כן לא היה צריך לומר דר' מאיר לא סבירא ליה כר' שמעון דדריש אתם קרוים אדם ולא עכום"ז והבאתי שכן כתב רש"י בפירושו לקהלת בשם המדרש ומפני זה לא נחה דעתי במה שעלה בדעתי בכונת דב"ק ועיינתי במפרשי הש"ס ומצאתי שהגאון מוהר"ם פירש כונה אחרת ולפי פירושו אין סתירה לרש"י מדידיה אדידיה ותימה בעיני על הגאון מוהרש"ש שלא זכר שיטת רש"י בזה ומייחס לו היפך משיטתו וגם קשה שלא עיין בדברי מוהר"ם הנ"ל ולזה יש לומר שמפני זה כתב בלשון אולי לפי שעינו ראה מה שפירש מוהר"ם בכונתו אך אם כן תגדל התימה מדוע מיאן במה שביאר מוהר"ם בכונתו שפירושו יותר מרווח בפשט דברי רש"י עי"ש היטב פירושו של מוהר"ם ובאירו הוא נכון בדברי רש"י שהוא בלי הקדמה מבחוץ ובלי שום תבלין לא כן לפירוש הרש"ש צריכים אנו למודעי שיש חילוק בין אדם להאדם ואם היה חילוק זה מפורש בש"ס לא היה קשה. להעמיס כונה זו בדברי רש"י שכתב כן כמדבר על הידוע לבקי בש"ס כמוהו אבל מאחר שחילוק זה לא נזכר בש"ס קשה להעמיס כן בדבריו ודברי הגאון מוהר"ם נוחים ביותר:

הן אמת שבספר באר יצחק (הוא שיטה מפוארה על מסכת חולין) לגאון בדורנו יצ"ו ראיתי שפקפק על דברי מוהר"ם ולכן נטה לפרש בכונתו כמו שפירש בחדושי הרש"ש

הנ"ל ואעתיק דב"ק (לפי שספר זה נדפס חדש ממש וזה לא כביר שהשגתיו) וז"ל שם מכם בכם חלקתי ולא בעכומ"ז ופירש רש"י מדכתב האי מיעוטא בישראל ולא בעכומ"ז דכתב איש כו' לרבות שנודרים העכומ"ז נדרים ונדבות וגבי דידהו לא כתב מיעוטא דליכתוב מן האדם כי יקריב כו' משמע ולא כל האדם שמעת מינה בכם חלקתי כו' ולא בעכומ"ז שכולן מתנדבים וכו' עיין במהרמ"ל מה שכתב לפרש בזה ועדיין אינו מובן דמנא לן למעט עכומ"ז לומר דעדיפי מישראל בזה דכולן מתנדבין נימא דגלי קרא בישראל והוא הדין או כל שכן בעכומ"ז ולעניות דעתי נראה לפי מה שכתבו התוס' בע"ז דף ג' ע"א ד"ה כהנים כו' בשם הר"ת דאף על גב דממעטינן אתם קרויין אדם כו' אבל האדם שפיר מקרי גם עכומ"ז יע"ש אם כן אתי שפיר דאי הוי כתב מן האדם וכו' דמשמע ולא כל האדם א"כ גם עכומ"ז היו בכלל האדם ממילא דמיעוטא דמן וכו' הוי קאי גם כן על העכומ"ז לומר דלא מכולם מקבלין דאם הוא אדוק בעו"ג וכיוצא בזה אין מקבלין ממנו אבל השתא דכתיב אדם כי יקריב כו' א"כ נתמעטי כאן עכומ"ז דהא הם אין קרויין אדם ובקרא דאיש איש וכו' בא לרבות שגם העכומ"ז מקבל ין ע"כ צ"ל דכאן בא למעט לענין דרשא דמכם לומר דוקא אתם שקרוים אדם בזה כתבתי תבת מכם ולא כולכם להוציא וכו' אבל לא בעכומ"ז דמינייהו מכולן מקבלין וזה נראה בס"ד עכ"ד יצ"ו הרי שמה שכתב הגאון הרש"ש בלשון כמסתפק (אולי וכו') נקיט הרב הנ"ל יצ"ו בפשיטות לפרש כונה זו בדברי רש"י והסביר דבריו בא"ר רחובות כנז"ל אמנם במחילת כתה"ר לדידי חזי דהא גרמא ליה למר לפרש כן בדברי רש"י לפי שנעלמו ממנו דברי רש"י בסנהדרין הנ"ל שמתבאר דלא סבירא ליה לחלק בין אדם להאדם כנז"ל ומה שהקשה דילמא גלי קרא לחלק (מכם ולא כולכם) בישראל והוא הדין בעכומ"ז נראה לי הדל דלא קשיא לפי שיטת מוהר"ם דמן האדם הוה משמע מיעוטא לכל מין האדם אף העכומ"ז אחר שידענו מקרא דאיש איש שגם עכומ"ז נודרים וכו' ואם כונת התורה היתה לחלק גם בעכומ"ז כמו בישראל (מכם ולא כולכם) היתה צריכה לומר המיעוט בדרך כלל לומר מן האדם כי יקריב שזה מקרי כולל ישראל ועכומ"ז לדעת מוהר"ם (לא מצד חילוקו של רבינו תם שזה לא נזכר בדברי מוהר"ם אלא כמו שכתבתי שאחר שידענו מקרא דאיש איש שעכומ"ז נודרים אם כן הרי הם בכלל אדם כי יקריב) או לכתוב מן אדם כי יקריב דאין נפקא מינה לפי דברי מוהר"ם בין אדם להאדם ולא נקט רש"י מן האדם אלא לפי שבלשון זה נאמרו המיעוטים בהאי קרא מן הבקר מן הצאן וכן היה צריך לומר מן האדם כי יקריב והיה משמע המיעוט דמן לכולם בין ישראל בין עכומ"ז ומדלא כתיב הכי ותלה המיעוט בישראל ואמר מכם (ולא כולכם) שמעינן

שפיר דבעכומ"ז לא חילק הכתוב ולא נוכל לומר דגלי קרא בישראל והוא הדין בעכומ"ז שהרי יש לנו הוכחה בהיפך כאמור זו היא כונת רש"י לפי פירוש מהר"ם והוא הנכון לדעתי העניה אחרי שנתבררה לנו דעת רש"י שלא לחלק בין אדם להאדם ומצאתי און לי בס' משכנות הרועים (המוזכר להלן בסק"ה בד"ה והשגתי) שכתב בדף ג' ע"ד שדעת רש"י שלא לחלק ומייתי לה מדבריו שבסנהדרין ושבפירושו לקהלת עי"ש (נחזור למה שכתבנו דרבינו תם מחלק בין אדם להאדם):

וראיתי להרב טירת כסף בדרוש שני לסדר בהר ובחקתי בדף קצ"ט ע"ג עמד על דברי התוספות וכתב ומקוצר ידיעתי ושכלי לא ידעתי מה החילוק בין אדם להאדם והא גרמא ליה למר לפי שלא ראה בספר כתב איש רב"א בשיטה מקובצת לקמא שהבאתי למעלה שכתב טוב טעם דהוי מיעוט אחר מיעוט וכו' ועוד הקשה שבתוספות בבא בתרא דף ח"ן כתבו דאברהם נקרא אדם דכתיב האדם הגדול וזה היפך מה שכתבו בריש עבודה זרה בשם רבינו תם לחלק יצא בין אדם להאדם וכו' וסיים איברא דשם הריב"א תירץ כך ולא רבינו תם (וכלומר גברא אגברא לא רמינן) מכל מקום לריב"א קשה ההיא דאשר יעשה אותם האדם ולרבינו תם קשה אמאי ציין מערת המכפלה עכ"ל ובמחילת כבוד קדושתו נראה שנעלם ממנו דברי רש"י בסנהדרין דף ט"ן ע"א דר' מאיר דדריש דאפילו עכומ"ז שעוסק בתורה הוא ככהן גדול שנאמר אשר יעשה אותם האדם לית ליה הא דדריש ר' שמעון אתם קרויים אדם וכו' ואף הריב"א יש לומר דהכי סבירא ליה אבל לר' שמעון דדריש אתם קרויים אדם אין חילוק בין אדם להאדם ומה שהקשה לרבינו תם אמאי ציין המערה כונתו דכיון דלא מצינו שאברהם נקרא אדם אלא האדם ובקרא כתיב אדם כי ימות באהל למה הוצרך לציין ואם לכך נתכוון הרב נראה דמלבד מה שתירץ הרמב"ן שעשה מפני כבודם או שרבי בנאה סובר דאין הלכה בזה כר' שמעון כנז"ל עוד יש לומר אליבא דרבינו תם שהוצרך לציין משום אדם הראשון שנקרא אדם שגם הוא וחוה קבורין שם לפי דרשת המדרש שמערת המכפלה נקראת קרית ארבע על שם ארבע זוגות שנקברו בה:

וראיתי בגליון הש"ס לרבינו עקיבא למסכת יבמות דף ס"א על דברי התוס' בד"ה ואין שכתבו שיש חילוק בין אדם להאדם כתב על זה וז"ל עיין ירמיה ל"ב כ' ובישראל ובאדם עכ"ל ולא זכיתי להבין כונתו מאי בעי בחילוק רבינו תם שאם כונתו להקשות דמוכח מהאי קרא דעכומ"ז איקרו אדם מדכתיב ובישראל ובאדם תיקשי ליה אדרשא דרבי שמעון גופה דדריש אתם קרויים אדם וכו' ואולי כונתו להקשות דאם איתא לחילוק רבינו תם למה לי למכתב ובישראל ובאדם לימא קרא אשר שמת אותות ומופתים בארץ

מצרים עד היום הזה ובהאדם והיה כולל בזה ישראל ועכומ"ז אבל על גוף דרשת ר' שמעון לא קשיא דשאני הכא דכיון דכתיב קרא ישראל בהדיא שהוא תואר מעולה מאד אין לחוש אם יכנה את המצריים בשם אדם אבל בעלמא היכא דכתיב אדם לבד שפיר קאמר ר' שמעון דהוא למעט עכומ"ז ולכן תלה קושיתו לפירוש רבינו תם כן נראה לי בכונתו ולפי מה שבאר במצודת דוד במקרא זה נראה דגם זה יש ליישב שכתב אשר שמת אותות ומופתים בישראל ובאדם הם המצריים רוצה לומר בפעם אחת עשית מופת טוב לזה ורע לזה כענין שנאמר ויהי הענן והחשך ויאר את הלילה שהיה חשך למצריים ואורה לישראל עי"ש ואם כן יש לומר שאילו כתיב שמת אותות ומופתים בהאדם אף שהיה מובן שכולל בזה ישראל ועכומ"ז לא היתה מובנת כונתו שהמופת היה בפעם אחת טוב לזה ורע לזה אך על ידי שנאמר בישראל ובאדם השמיענו שהכונה שבמופת אחד היו חלוקים ישראל והמצריים:

ועוד יש ליישב קרא דוביישראל ובאדם דלא תיקשי לן אדרשת ר' שמעון על פי מה שהבאתי בסעיף בשם התוספות שקודם מתן תורה גם עכומ"ז נקרא אדם ואם כן האי קרא דכתיב ובאדם שכונתו על המצריים אתי שפיר דקרינהו אדם וכן על פי מה שהבאתי בסק"ב דכשמזכיר השם יתעלה קורא אותם בשם אדם ודע שבנדפס באות ער"ו (בד"ה ומצינו) כתבתי דלפעמים כותבים הפוסקים אדם למעט עכומ"ז שכן מצינו למרן המשנה למלך בראשון מהלכות טומאת מת דניחא ליה למימר דהרמב"ם שכתב שם בדין י"ד אין לך בכל מיני נפש אדם מה שמתטמא והוא חי וכו' חוץ מן האדם שכונתו בשם האדם לאפוקי עכומ"ז דאינו נקרא אדם וכתבתי על זה דאף שהתוספות כתבו לחלק בין אדם להאדם דהאדם כולל גם עכומ"ז צריך לומר (לפי דברי המשנה למלך) שהרמב"ם סובר שאין לחלק (וכדעת רש"י הנז"ל) והרי חילוק זה שחילק רבינו תם אינו מוכרח לשאר שינויי שבתוספות שהבאתי באות ע"ד עי"ש הנה עתה ראיתי בספר משכנות הרועים (הנזכר לקמן בסק"ה בד"ה והשגתי) בקונטריס עת דודים דף ד' ע"ב שהביא דברי המשנה למלך הנ"ל ופקפק על דבריו שמלבד שזה לא יתכן לשיטת התוספות דהאדם מרבי עכומ"ז ועוד דכיון דבלשון המשנה מצינו דאדם כולל גם עכומ"ז חביב אדם שנברא בצלם (אבות ג' י"ד) ולשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן ומסתמא הרמב"ם מישתעי בלשון חכמים ואיך סמך לכתוב אדם למעט עכומ"ז ובהכרח לומר כמו שכתב המשנה למלך אחר כך ולפי מה שדחה הרב יצ"ו דברי המשנה למלך דמסתמא הפוסקים ידברו בלשון חכמים במשנה יש ליישב קצת מה שתמהתי בשדי חמד מערכת חמץ ומצה בח"ב סי' י"ג אות י"א (בד"ה ונסתפק) על הרה"ג בס' יפה ללב יצ"ו בדין זיעת אדם שכתבו

הפוסקים דאינו מחמיץ שצדד לומר כיון שכתבו דזיעת אדם אינו מחמיץ יש לומר שגם עכומ"ז בכלל שגם הם קרוים אדם ותמהתי עליו ובכלל התמיהות אחת היא שאם באנו לדקדק בלשון הפוסקים כבלשון תורה יש לנו לומר דמה שכתבו אדם הוא למעט עכומ"ז עי"ש ולפי דברי הרב הללו אין זו מן התימה כיון דלשון הפוסקים מסתמא כלשון חכמים וכולל גם עכומ"ז כמובן אך שוב כתב במשכנות הרועים דאולי יש לומר דבמשנה דתני אדם לכלול גם עכומ"ז משום דאתי לאפוקי מינים אחרים וכדאמרינן בלשון תורה דכי אתי לאפוקי בהמה קורא גם לעכומ"ז אדם עיין לקמן בסק"ה ולפי מסקנתו אתי שפיר מה שכתבתי בעניותי על דברי הרב יפה ללב אלא שראיתי במשכנות הרועים הנ"ל בגוף התשובות בסי' נו"ן ס"ק כ' שמתבאר שאף שכתב בקונטריס עת דודים הנ"ל ואולי יש לומר וכו' לא חזר בו מדעתו הראשונה (דבלשון חכמים אדם כולל גם עכומ"ז) שכתב וז"ל שם בקונטריס עת דודים כתבתי לחלק דבלשון חכמים נקרא אף עכומ"ז אדם אכן כעת מצאתי בתוספת יום טוב פ"ב דבכורים מ"ז דסבירא ליה דאף בלשון חכמים אין עכומ"ז נקרא אדם וצ"ע עכ"ל ועיין עוד במה שכתבתי (מזה זמן רב) המובא לקמן בד"ה ואם מדכתיב וכו' ומשם והלאה במה שהאריכו רבני האחרונים על דברי ספר המנהיג בדין נטילה לסעודה דבעינן מכח אדם ובמה שכתבתי בד"ה ובמכתב לחזקיאו ועיניך תחזנה שאינו פשוט לומר שבלשון חכמים אדם כולל גם עכומ"ז ושהפוסקים ישתמשו בשם אדם לכלול גם עכומ"ז ואדרבא לאידך גיסא ראיתי בקונטריס זרע יצחק (שבסוף ס' בני יוסף להרב מוהר"י לומברוזו) שכתב הרב המגיה דאף דבלשון תורה שם אדם אדם כולל עבד כנעני אדם האמור בלשון חכמים ממעט עבד עי"ש וכל שכן עכומ"ז דבלשון תורה פשיטא לן דאדם ממעט עכומ"ז שיש לומר כן גם בלשון חכמים שממעט עכומ"ז משם אדם דאין סברא לומר דאזלינן בתר איפכא דעבד דנכלל בתורה בשם אדם אינו נכלל בלשון חכמים ועכומ"ז שיוצא מן הכלל בלשון תורה נכנס בכלל אדם בלשון חכמים אלא שדברי הרב המגיה הנ"ל אין נוחים לדעתי הקצרה וכמו שכתבתי לקמן בס"ד עי"ש (בד"ה ואם מדכתיב אדם) והתוספות במגילה דף כ"ג ע"ב אמאי דתנן ואדם כיוצא בהם ופריך הש"ס ואדם מי קדוש הקשו אמאי לא אמר דמיירי בעבד כנעני דקרוי אדם כדאמרינן בגטין כל חרם אשר יחרם מן האדם אלו עבדיו וכו' עי"ש משמע דלולא מצאנו מפורש דעבד נקרא אדם במקרא קודש היינו אומרים דעבד הוא כעכומ"ז שנתמעט מאדם ולא היינו יכולים לפרש אדם השנוי במשנתינו שהוא עבד דאדם ממעט עכומ"ז ועבד בלשון חכמים כמו בלשון תורה:

ד ביבמות דף ס"א ע"א כתבו התוספות בשם רבינו משולם דדוקא במידי דפורענות הוא דממעטינן עכומ"ז שלא רצה לכנות ישראל בהדיא גבי פורענות ובתוספות שאנץ שהביא רבינו בצלאל בשיטה מקובצת לבבא קמא דף ל"ח (ד"ה אלא) ביארו דבר זה בהרחבה וז"ל ורבינו משולם תירץ דגבי פורעניות ישראל קרויין אדם לפי שאינו רוצה להזכיר ישראל בפירוש כדאיתא במדרש ויכלו רבה גבי מה אקב לא קבה אל ומה אזעם וכו' לפי שהכתוב חלק להם כבוד דכתיב אדם כי יהיה בעור בשרו נגע צרעת כי תהיה באדם ולא כתיב ישראל וכתיב גבי ברכה דהר גריזים אלה יעמדו לברך את העם וגבי קללה דכתיב אלה יעמדו על הקללה לא כתיב לקלל את העם משמע דאפילו במקום שמדבר בישראל דוקא אין מזכיר ישראל בפירוש על פורענות וקרא דואתנה צאני צאן מרעיתי דמייתי ביבמות ובפרק המקבל גבי פורענות כתיב ומיהו ק"ק דפריך ביבמות ופ"ק דכריתות והכתיב אשר יש בה הרבה מי"ב רבוא אדם מאי פריך הא איהו גופי מודי דלא מקרי אדם רק לגבי פורענות וי"ל דהכי פריך כיון דמשום חשיבות דישראל כינה שמם אדם לאפוקי עכומ"ז ומשמע אתם חשובים לקרות אדם ולא עכומ"ז אם כן במקום שאינו מדבר אלא בעכומ"ז גרידא לא הוה ליה למכתב אדם כמו גבי מדין ונינוה והיה לו להזכירם בלשון אחר כגון נפש או עם אבל אשר יעשה אותם האדם אע"ג שגם עכומ"ז בכלל אין לחוש הואיל וישראל כלולים בו ומיהו קשה דבפ"ק דכריתות אמרינן דסך לעכומ"ז פטור משום דלא איקרו אדם וסיכה לאו גבי פורענות כתיבא וי"ל דלענין ברכה דוקא אית ליה למכתב ישראל בפירוש אבל במקום שאינו לא פורענות ולא ברכה וכתיב אדם סתם אית לן לאוקומי בישראל דוקא כגון גבי סך (תוספות שאנץ ועיין בתוספות שלנו בפרק הבא על יבמתו עכ"ל השטמק"ו הנ"ל):

ה בסוגיא דכריתות דף ו' ע"ב (שהזכרתי בנדפס דף ט"ז ע"ד ד"ה והנה) פרכינן מדכתיב ונפש אדם ששה עשר אלף ומשנינן ההוא לאפוקי בהמה והכתיב ואני לא אחוס על נינוה ההוא לאפוקי בהמה ופירש רש"י משום דכתיב בהמה בההוא ענייני לא סגי דלא קרי להו אדם ומאי דמקשי בש"ס מנינוה אף דשינויא דמשני אקרא דונפש אדם שייך אהא נמי עיין בהגהות הגאון מצפה איתן שיישב על פי מאי דאמרינן בתנחומא דבהמה דכתיב בנינוה לאו בהמה ממש אלא רשעים שדומים לבהמה ואהכי סלקא דעתיה דמקשן דלא שייך שינויא דלאפוקי בהמה ודחי דגם בכי הא שייך לומר לאפוקי בהמה והתוספות בנדה דף ז"ן ד"ה ובנה אצלו ציון הקשו לר' שמעון דדריש דאין עכומ"ז קרוין אדם מדכתיב ביחזקאל וראה עצם אדם ותירצו דנקט אדם לאפוקי דסלקא דעתין דקברו שם עצמות בהמה נראה דלא סבירא להו כדמשמע מדברי רש"י דרק כשנזכר בהמה

בההוא עניינא הוא דאמרינן דקראם אדם נגד הבהמה אלא אף אם לא נזכר בהמה בההוא עניינא מצינן למימר דקרי להו אדם היכא דהוה סלקא דעתין דעל בהמה קאמר קרא:
והשגתי עתה (שנת תרח"ן) ס' יקר משכנות הרועים לידידי הגאון מוהר"ר יחיאל מיכל היבנר אבד"ק ניזנוב יצ"ו וראיתי בקונטריס עת דודים דף ג' ע"ג שהביא שרש"י עצמו כתב דאדם ממעט בהמה אף במקום שלא נזכר בהמה והוא בפרשת חקת כל הנוגע במת בנפש אדם כן כתוב שם והוא ט"ס וצריך להיות כל הנוגע במת בנפש האדם אשר ימות והוא בסי' י"ט פסוק י"ג וכתב רש"י במת בנפש ואיזה מת של נפש האדם להוציא נפש בהמה ושם פסוק י"א כתיב הנוגע במת לכל נפש אדם וכתב רבינו אברהם אבן עזרא דכל נפש יהודי או עכומ"ז אדם ולא בהמה ובהכרח לומר דרש"י בכריתות הנ"ל קושטא דמילתא קאמר לרווחא דמילתא כיון דבההוא עניינא נזכר בהמה והנה מה שהביא מדברי רש"י בפרשת חקת בהשקפה ראשונה יש לדוחה לדחות דשאני התם כיון דכתיב האדם בה"א כולל גם עכומ"ז ולכן שפיר ממעטינן רק בהמה ואין מזה ראיה להיכא דכתיב אדם דנימא דלמעט בהמה הוא דכתיב אבל כבר כתבתי בסק"ג שרש"י אינו סובר כרבינו תם לחלק בין אדם להאדם ולדידיה האדם הוא כמו אדם ושוב ראיתי שם בעמוד ד' שהרב המחבר יצ"ו בעצמו כתב כן עי"ש ואתה תחזה בדברי הרב יצ"ו שם בע"ב ועמוד ג' פלפול נחמד ליישב תמיהות הגאון מוהרש"ק בס' טוב טעם ודעת שהתפלא מאד בסוגיא דכריתות הנ"ל והוא כתב ליישב כל תמיהותיו ותרד פלאים.
ובעיקר כללין (אדם ממעט עכומ"ז) ראיתי בספר חדש (הוא אצלי שהשגתי עתה תרח"ן) ילקוט הגרשוני לידידי הגאון אבד"ק מאראש לודאש מוהר"ר גרשון שטערין יצ"ו שהביא במערכת האל"ף דף ג' ע"ב (ד"ה אדם) בשם הגהות הגאון חת"ס בש"ס דפוס וויען על פירוש המשניות להרמב"ם בהקדמתו לסדר טהרות שכתב הרמב"ם (בד"ה וטומאת מת) אתם קרוים אדם ואין עכומ"ז קרוים אדם לטמא כתב על זה החתם סופר דקדק לכתוב לטמא אבל לגבי שאר דברים קרוי אדם ומיושבת כל קושיות התוספות סברא יש דעכו"ם עצמם אין מחשבין גופים המתים וכו' אם כן תו לא נקראו אדם אבל ישראל מחשבים גופים המתים יותר מבחייהם ולכן עדין הם אדם וצל"ע מגמרא כריתות דף ו' ע"ב הסך בשמן המשחה לעכומ"ז פטור משום דכתיב על בשר אדם לא יסך ואין העכומ"ז קרוים אדם ויש לדחות דהתם הטעם משום כל שישנו בסך ישנו בלא יסך וי"ל דה"ט נמי טעמיה דהרמב"ם פ"א מכלי מקדש הל' ו' והמגיה שם לא ראה דברי תוס' יבמות ס"א ד"ה ואין אבל מלשון הרמב"ם שם שכתב הסך כלים ובהמה ועכומ"ז שהם כמותה משמע דטעם פטור בהעכומ"ז הוא משום דאינם אדם ודומה לבהמה דאי משום דרשה כל שישנו בסך

וכו' למ"ל לכתוב שהם כמותה א"כ מוכח מלשון הרמב"ם דלכל מילי אינם קרויים אדם ולא רק לענין טומאה כמו שרצה החת"ס להעמיס בכונתו עכ"ל הספר ילקוט הגרשוני שם וכפי הנראה לדבריו הללו הוא מה שרמז בתשובה הנ"ל שכתב במקום אחר וכו' ואין אצלי הגהות החת"ס הנ"ל לידע סיום דב"ק ותחלת דברי הרב המחבר יצ"ו אם מתחיל מתיבת וצל"ע מגמרא וכו' או מתחיל מתיבת אבל מלשון הרמב"ם וכו' ותיבות וצל"ע וכו' הן מדברי הגאון חתם סופר שמקשה על עצמו מסוגיא דכריתות וכמו שהקשיתי עליו אני הדל על דבריו שבתשובה חלק יו"ד סי' של"ו כאמור למעלה (בד"ה ולפום ריהטא) ומה שדחה לזה דהתם הטעם משום כל שישנו בסך וכו' וכו' לדעתי הקצרה אינו מתישב בזה כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ולפום ריהטא) דאף שאמרו שם האי טעמא מכל מקום לא נדחה הטעם הראשון והוא כנגד היסוד של הגאון חתם סופר ואם מדכתיב אדם ממעטינן עבד כנעני כי היכי דממעטינן עכומ"ז הנה בנדפס באות עז"ר רשמתי לעיין בתוספות בסנהדרין דף ט"ו ד"ה אדם ובערכין דף כ"ח מאדם ולא כל אדם וברש"י ותוספות שם והיינו דהתם תנן מחרים אדם מצאנו ומבקרו ומעבדיו ולא כולם וילפינן ליה בבריתא מדכתיב מכל אשר לו מאדם מכל אשר לו ולא כל אשר לו מאדם ולא כל אדם ופירש רש"י מאדם עבדים הכנענים והתוספות הביאו סוגיא דפרק השולח דף ל"ח מאדם אלו עבדיו ושפחותיו הכנענים דמתבאר מזה דעבד כנעני נקרא אדם ודברי התוספות בסנהדרין הם במאי דפריך הש"ס (אמאי דתנן ובקרקעות תשעה וכהן ואדם כיוצא בהם) ואדם מי קדוש הוקשו דלוקמא בעבד כנעני ותירצו דאדם לא משמע ליה דקאי אעבד אי נמי וכו' עי"ש ולפי מאי דמוכח מההיא דערכין דעבד נקרא אדם נראה דצריך לומר דאין כונתם לומר דעבד אינו נקרא אדם אלא כונתם דהש"ס משמע ליה דאדם דתנן במתניתין לאו עבד הוא שאם כן היה שונה התנא מפורש העבדים והקרקעות תשעה וכהן כדתני בכל דוכתא עבדים וקרקעות וכך הם דבריהם במס' מגילה ד' כ"ג ע"ב ד"ה ואדם מי קדוש ועוד נראה דסבר המקשן דאם איתא דמיירי בעבד הוה ליה למיתני בהדיא הקרקעות והעבדים תשעה וכהן כדקתני בכל מקום הקרקעות והעבדים עכ"ל וברור לדעתי העניה דזו היא כונתם בסנהדרין ודברי תורה עשירים במקום אחר: ובנדפס ציינתי לעיין במכתב לחזקיאו בחלק השיטה דף וי"ו ע"ג ושם אתה מוצא הנה הבאתי דרבני האחרונים בא"ח סי' נק"ט המה ראו כן תמהו על מה שכתב מרן בב"י בשם ס' המנהיג דמה שאמרו בנטילת ידים דבעינן שיבאו מכח אדם הוא למעט עכומ"ז ועבד והרי מסוגיא דערכין מוכח להדיא דעבד נקרא אדם וכתבתי דהרב המגיה בקונטריס זרע יצחק (אשר בסוף ספר בנ"י להרב מוהר"י לומברוזו) כתב לחלק דלשון תורה לחוד

ולשון חכמים לחוד דאף דבלשון תורה עבד נקרא אדם בלשון חכמים אינו נקרא אדם וכתב שאפשר שלזה כיוונו התוס' בסנהדרין דף ט"ו ד"ה אדם ובמחכתה"ר אין דבריו נוחים לדעתי הקצרה דמנא ליה לספר המנהיג לחלק בזה בין לשון תורה ללשון חכמים והבא להחמיר בשל סופרים עליו הראיה ומדברי התוס' דסנהדרין אין הכרח לזה שיש לומר דכוונתם מדלא תנא בהדיא וכמו שכתבו במגילה:

ומה שציינתי בנדפס לעיין במענה לשון ח"א (שבסוף ס' נאות יעקב) בדף ב' ע"ד הוא ששם כתב הכללים שנאמרו בדרשה דאתם קרוים אדם ויצא הראשון מה שכתבו התוס' בשם ר"ת לחלק בין אדם להאדם דאדם הוא דממעט עכומ"ז אבל האדם כולל גם עכומ"ז וסיים וז"ל ובהא ניחא לי ההיא דגטין דף ל"ח ע"ב אך כל חרם אשר יחרם מהאדם אלו עבדיו ושפחותיו הכנענים עכ"ל מחשבתו ניכרת שהוקשה לו היכי מרבינן מאדם עבד ושפחה ואיפכא שמעינן בעלמא אדם ממעט עכומ"ז וניחא ליה על פי דברי ר"ת דהאדם מרבה עכומ"ז והכא דכתיב אשר יחרם מהאדם שפיר מרבינן עבדים ושפחות כן נראה כונת הרב בזה ולי הדל במחכת"הר נראה דנעלם ממנו סוגיא דערכין הנ"ל דעבד נקרא אדם ולא צריכינן בהא לכלליה דר"ת דאף מאדם מצינן לרבות עבדים ושפחות וביותר תמיה לי שמביא משמא דגמרא דמקרא דאך כל חרם אשר יחרם מהאדם מרבינן עבד ושפחה ועין רואה בסוגייא הנ"ל דלא מקרא דהאדם דרשינן הכי דהכי אמרינן התם ת"ש אך כל חרם וגומר מאדם אלו עבדיו ושפחותיו הכנענים וכונת הש"ס לקרא דכתיב בויקרא כ"ז פסוק כ"ח אך כל חרם אשר יחרם איש לה' מכל אשר לו מאדם ובהמה ומשדה אחוזתו והיינו הך קרא דמייתי בסוגיא דערכין וכן הזכירו שם התוס' דבגטין דף ל"ח דרשינן מאדם לרבות עבדיו וכו' וכן מפורש בדברי רש"י בסוגיא דגטין דמהאי קרא הוא דילפינן כיעויין שם וגם סגנון הכתוב שתופס הרב (אך כל חרם אשר יחרם מהאדם) לא ידעתי היכן כתיב כי אם (פסוק כ"ט) כתיב קרא אחרינא כל חרם אשר יחרם מן האדם (ולא כתיב אך ולא מהאדם כמו שהביא הרב) הן אמת שמדברי התוס' במגילה דף כ"ג הנ"ל מוכח שגירסתם בסוגיא דגטין היא דדרשינן מקרא דכל חרם אשר יחרם מן האדם וכו' ואם הרב היה מביא דבריהם ועל פי גירסתם היה מקשה ומתרץ לא היה לנו לתמוה כי אם מה שלא זכר שר סוגיא דערכין הנ"ל ודברי רש"י ותוס' שם אך אחרי שלא הזכיר דברי התוס' דמגילה כלל דברי קדשו תמוהים בעיני וצ"ע. ובשסי"ן החדשים דפוס רא"ם במגילה דף כ"ג על מה שכתבו התוספות (בד"ה ואדם) כדאמרינן בהשולח כל חרם אשר יחרם מן האדם וכו' כתוב על הגליון וז"ל עי"ש דמייתי קרא אחרינא ולא ביאר אם כונתו להגיה כן בתוספות אך בחידושי הרש"ש שם הגיה בתוספות שצריך

להיות מאדם לרבות וכו' כדאיתא בגטין וכנראה שמוכרח להגיה כמו שכתב בחידושי הרש"ש שהרי בתוספות ערכין דף כ"ח ד"ה דת"ר הביאו סוגיא דפרק השולח כמו שהיא לפנינו מאדם אלו עבדיו עי"ש וכן גורסים הרשב"א והריטב"א בחידושיהם לגטין שם מאדם אלו עבדיו:

גם ציינתי בנדפס לעיין בדברי הרב אהלי יהודה הכהן במערכת הבי"ת ד' ל"ה ע"א (בד"ה ונראה) והוא ששם הביא דברי התוס' בבבא קמא ד' יו"ד ד"ה שהשור שכתבו בסוף דבריהם דאיצטריך דרשה דשור ולא אדם לעבד ולעכומ"ז הקנוי לישראל שנפל לבור דשרי בהנאה ומפשט דבריהם נראה דבעבד שקבל עליו מצות קאמרי דשרי בהנאה וכמו שכתב מרן המשנה למלך בסוף הלכות אבל (בפסק המומיא בד"ה וראיתי להרב בעל ס' היראים) שאם לא קבל מצות היינו עכומ"ז ומדכתבו דאיצטריך לעבד ולעכומ"ז מוכח דכונתם עבד שקבל מצות שלא כדברי מרן כ"מ וכו' ועל זה כתב הרב אהלי יהודה שתמוה מאד לומר שעבד שקבל עליו עול מצות יהיה בזה דינו כמת עכומ"ז שמותר בהנאה והכריח קצת שאי אפשר לומר כן אלא עבד כנעני שקבל עליו מצות אסור בהנאה כמת ישראל וסיים דאף דלענין איסור הנאה מבשרו פשוט דדינו כישראל מכל מקום יש להסתפק אם מטמא באהל דבטומאה כתיב אדם כי ימות באהל ומאדם ממעטינן עכומ"ז ואפשר דממעטינן נמי עבד וכתב דיש ראיה דעבד לא מיקרי אדם מדברי התוס' בסנהדרין ד' ט"ו והביא כל דברי התוס' הנז"ל וסיים הרי מבואר דאדם לא משמע עבד אם כן הכא דכתיב אדם כי ימות באהל לא קאי אלא לישראל ולא לעבד ואיסור הנאה שאני דלא כתיב בה אדם אלו תורף דב"ק ובהורמנותיה דמר דבריו תמוהים בעיני שמדברי התוס' ודאי אין הכרח לזה דיש לומר שכונתם למה שכתבתי למעלה או כדמפרש בכונתם הרב המגיה בקונטריס זרע יצחק הנז"ל ונעלם ממנו סוגיא דערכין ודגטין ודברי רש"י והתוס' דעבד נקרא אדם בלישנא דקרא ואם כן פשוט דלענין טומאת אהל דינו כישראל דגם הוא נקרא אדם: וכן כתב הרב פרי מגדים בסי' נק"ט במשבצות ס"ק ט"ו שהביא סברת הי"א שהביא בספר המנהיג דאין נוטלין מעבד דבעינן מכח אדם ועבד לא מקרי אדם וכתב וז"ל ומ"ש דיעבד (צ"ל דעבד) אם ר"ל עבד כנעני שחייב במצות כאשה צ"ע דבכלל רעהו הוי ואפילו בכלל אחיך עיין רא"ם פ' משפטים (שמות כ"א ך') וקברי עכומ"ז אין מטמאין וקברי עבד כנעני משמע דמטמא עיין יו"ד שע"ב ס"ב ובפתיחה כוללת יבואר זה בני ישראל אחיך ורעהו אי עבד כנעני בכלל עכ"ל ועם שמדברי הפוסקים בסי' שע"ב אין הכרח כל כך דאף שכתבו שקברי עכומ"ז אין מטמאין אינו מוכרח כל כך לדקדק הא קברי עבד מטמאין ותימה בעיני שלא זכר שר סוגיא

דערכין ודברי רש"י ותוס' הנז"ל דעבד מקרי אדם ואם כן פשוט דכיון שחייב במצות הרי הוא כישראל וגם עליו נאמר אדם כי ימות באהל הא מיהא חזינא דדעתו נוטה דעבד כנעני מטמא באהל ודבריו שבפתיחה הם בחלק שני אות ח"י שהביא מה שכתב בס' המנהיג וכתב וז"ל מ"ש עבד אין קרוי אדם צ"ע דלא מצינו כן בפירוש וקברי עבדים מטמאין באהל כשל ישראל וגם רעהו מיקרי וכו' וכו' ובהלכות טומאת צרעת פרק ט' הלכה א' עבדים מטמאים בנגעים אף דכתיב אדם אלמא כל היכא דכתיב אדם ואחיך ורעהו ממעטינן עכומ"ז ולא עבדים ע"כ לענויננו הנך רואה דמפשט פשיטא ליה דקברי עבדים מטמאין באהל ומוכח להי מדברי הרמב"ם בדין טומאת נגעים ויצא ללמד על הכלל כולו דכל היכא דכתיב אדם ממעט עכו"ם ולא עבד כנעני:

ודברי הרב פתח הדביר בח"א סי' ד' אות ז' שציינתי בנדפס הם בדף כ"ו ע"ג ששם הביא דברי הרב פרמ"ג הנז"ל ובתחלה הראה פנים לסברת המנהיג מדברי התוס' דבב"ק דף יו"ד (דמת עבד מותר בהנאה) ומדברי רש"י בנזיר ומדברי הרב המבי"ט ומדברי הרשב"א ומדברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות טומאת מת דין י"ב והוקשה לו מה נענה להוכחת הפרמ"ג מדברי הרמב"ם בהלכות טומאת צרעת הנ"ל ואחר שנשא ונתן וכתב לדחות הוכחותיו הנ"ל כתב דהעיקר דעבד מטמא באהל והביא שכן כתב מפורש הרב חזון נחום בפרק ג' דנגעים משנה א' דעבד בכלל אדם בין לטומאת נגעים בין לטומאת אהל וכתב שהראו לו סוגיא דגטין דף ל"ח ע"ב דמשמע להדיא דעבד איקרי אדם וציין לעיין במענה לשון (שהבאתי למעלה) ובס' יקר הערך בקונטריס פחות שבערכין דף ק' ובקונטריס שם שלמה דף ט"ז עמוד גימ"ל ותמה על הרב פרי מגדים שלא זכר סוגיא דגיטין הנ"ל אלו תוד"ק וגם עליה דמר יש לתמוה שלא זכר סוגיא דערכין אך אולי כבר הובאה בקונטריסים פח"ש וש"ש הנ"ל ואין מצוים אצלי לראות דב"ק אך בזאת תמיה לי שהביא בשתיקה דברי רבין חסידא במענה לשון הנ"ל ולא יעיר מכל מה שעמדתי על דבריו כנז"ל: ומה שכתבתי בנדפס בשם מרן חיד"א ביעיר אזן לעיין בס' עזרת נשים דף ל"ב הנה עתה יש אצלו ס' עז"נ ועיינתי בו ודבריו הם בדף ל"ד ע"ב (מדפוס לייפציג) שכתב וז"ל ויראה לי דאפילו עבד דאמר הרגתי את פלוני פלגינן דבוריה לאפוקי מאי דמשמע מדברי הב"ח דגבי עבד אדם משים עצמו רשע ולא פלגינן דבוריה והביאו בס' ח"מ עי"ש עכ"ל דברי הרב בית חדש הם באהע"ז סי' י"ז בדין בא אחד ואמר הרגתיו תנשא דאין אדם משים עצמו רשע ופלגינן דבוריה (עיין בש"ע סעיף ז') והביא דבריו הרב חלקת מחוקק בס"ק ט"ו וז"ל בא אחד ואמר הרגתיו תנשא בב"ח כתב דבמקצת ספרי הטור גרסי' בא אחד מהם וקאי אדלעיל כלומר אפילו מכל הנ"ל עבד ושפחה

אפילו גבי דידהו אמרי פלגינן דבוריה ואין משים עצמו רשע ומיהו בס' המדויקים לא גרס מהם ואם כן אפשר בעבד לא אמרינן פלגינן דבורא דעבד משים עצמו רשע ואינו נאמן ודוקא במתכוין להעיד עכ"ל והרב בית שמואל בס"ק ך' עשה עיקר תחילת דברי הב"ח וכתב בשמו דגם בעבד אמרינן פלגינן דיבורא והרב ישועות יעקב הבין שדעת הרב בית חדש לפסוק דבעבד לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע וכתב על דבריו וזה דבר חדש ואין שומעין לו בזה עכ"ל נמצינו למדין דבמחלוקת שנוי אי אמרינן גבי עבד כנעני אין אדם משים עצמו רשע וכיון שדעת הרב בית חדש אינה מבוררת כל כך דנקיט לעיקר דעבד משים עצמו רשע והרבנים בית שמואל ועזרת נשים וישועות יעקב נקטי דגם בעבד אמרינן אין אדם משים עצמו רשע נראה דהכי אית לן למינקט ואתי שפיר לפי מה שכתבנו למעלה דהעיקר הוא דאדם כולל גם עבד ואף לדעת הרב בית חדש (לפי מה שהבין בדעתו הרב ישועות יעקב דעבד משים עצמו רשע) נראה דאין מזה הכרח דבעלמא אין עבד בכלל אדם דיש לומר דדוקא במדה זו הוא דמסתבר ליה דלא אמרינן בעבד אין אדם משים עצמו רשע למיפלגיה לדבוריה אבל בעלמא בלשון אדם נכלל גם עבד. אלו תורף דברי רמיזותיי במה שציינתי בנדפס ברמז לחח"מ:

עתה ראיתי לידידי הרה"ג מוהר"ר דוד אורטינבערג מבארדיטשאב יצ"ו בקונטריס שהם וישפה שבסוף ספרו תהלה לדוד ח"א בלשונות על הרמב"ם בהלכות טומאת מת (בד' כ"ד ע"ד) שכתב שבס' מי נפתוח נסתפק אם עבד כנעני מטמא באהל וכתב על דבריו דנראה ברור שמטמא כמו בנגעים שכתב הרמב"ם בהלכות טומאת צרעת שמטמא אף שכתוב בו אדם והוא הדין לטומאת מת וציין לעיין בפרמ"ג במ"ז סי' קנ"ט ס"ק ט"ו אלו תוד"ק והצדק אתו ולא ראה הרב יצ"ו דברי הפרמ"ג בהפתיחה הנז"ל וכבר הבאתי דבריו למעלה וכתבתי שכן דעת רבני האחרונים ושכן מוכח מסוגיא דערכין ודגטין ככל האמור למעלה:

גם ראיתי בס' נהור שרגא לידידי הגאון מוהר"ר משה בצלאל אבד"ק סיניי יצ"ו בחידושיו ליבמות על דף ס"א שנסתפק אם עבד כנעני מטמא באהל כיון דחייב במצות וכתב להוכיח מדברי התוס' בפסחים דף ט' בד"ה בשפחתו וכו' ואומר ר"י דכהן שוטה היה וכו' דעבד מטמא באהל לכולי עלמא דאם לא כן הרי יש לומר דפקח היה וסבר כר' שמעון דעכום"ז אינו מטמא באהל וכו' וחכמים סברי כרבנן דפליגי אר' שמעון דעכום"ז מטמא באהל ועוד הוכיח מדברי הרמב"ם בראשון מהלכות כלי המקדש הלכה ו' שכתב טעמא דפיטורא דסך כלים ובהמה ועכום"ז משמן המשחה דפטור משום דכתיב על בשר אדם לא יסך ומשמע דממעט מאדם ובגמרא בכריתות נאמר עוד טעם לפיטורא

משום כל שישנו בסך ישנו בלא יסך ולהאי טעמא ודאי הסך לעבד חייב שהרי הוא כאשה בכל מצות לא תעשה ואם לטעמא קמא (על בשר אדם וכו') אין עבד בכלל היה לו לתפוס הטעם דכל שישנו בסך אלא ודאי משמע דעבד בכלל אדם וכו' והביא דברי התוס' דסנהדרין דף ט"ו ודמגילה דף כ"ג הנז"ל והשיב קצת על דברי התוס' והביא מה שכתבו התוס' בע"ז דף ג' ד"ה כהנים והא דכתיב בקום עלינו אדם רוצה לומר אדם ולא מלך ומידריש גבי המן והמן עבד היה כדאיתא במגילה דף ט"ז וביערות דבש דרוש י"ז הוכיח דהמן היה עבד גמור שמרדכי מלו וטבלו לשם עבדות והביא תשובת ושב הכהן סי' ע"ה דלאחרים דסברי בע"ז דף ס"ד דגר תושב זה שקבל עליו כל מצות שבתורה חוץ מנבלות גר תושב מטמא באהל ולמד מדבריו דעבד ישנו במצות כאשה ואסור גם בנבלות קרוי אדם ויטמא באהל ולא גרע מגר תושב אלו תורף דב"ק ודבריו טובים ונכוחים ומסכים למה שכתבתי למעלה דעבד כנעני מטמא באהל וכפי הנראה אין מצוים אצלו הספרים שהזכרתי שדברו בענין זה ולכן לא הזכירם ועל כל פנים הדין אמת:

ושם (בנהור שרגא) ראיתי שהביא דברי התוספות במגילה דף כ"ג ד"ה ואדם מי קדוש וכתב שיש להשיב על דבריהם לפי מה שמחלק רבינו תם בין אדם להאדם ואם כן איך מביאים לאדם מההיא דאשר יחרם מן האדם אך כבר כתבתי למעלה (בד"ה ומה שציינתי) בשם הגאון בחידושי הרש"ש שהגיה בתוספות מאדם אל עבדים וכתבתי שכן הזכירו התוספות בערכין דף כ"ח ד"ה דת"ר: ובמכתב לחזקיאו די שדר לן הרב המאוה"ג מוהר"ר ישראל דושאווע״יציק יצ"ו מעיר מאהליב דינעפר כתוב הערות על דברתי בס' מכתב לחזקיאו ואחת מהן הלא היא בענין אי אדם ממעט עכומ"ז ועבד שכתבתי בדף ו' ע"ג בשם הרב מוהר"י כולי (המגיה לס' משנה למלך) בספר מעם לועז פרשת אמור דף קכ"ד ע"ב שדקדק אמאי דתנן בפרק ג' דאבות חביב אדם שנברא בצלם דהוה ליה לתנא למימר חביבין ישראל שלשון זה ממעט שפיר עכומ"ז ובזה מורה חיבתו יתברך עם ישראל לא כן בדנקט לישנא דאדם דמשמע נמי גם עכומ"ז ומפני קושיא זו שנה ופירש דאדם דנקט תנא דמתניתין קאי אאדם הראשון ותמהתי עליו דמשמע דנקיט דאדם כולל גם עכומ"ז והוא היפך דרשת חז"ל אתם קרויים אדם וכו' ולא הונח לי לומר שסובר הרב דבלשון תורה אדם ממעט עכומ"ז אבל בל' חכמי' לשון אדם מרבה גם עכומ"ז (כדאמרי' בעלמא לשון תורה לעצמה ולשון חכמים לעצמן) דמנא ליה שיש חילוק בזה בין לשון תורה ללשון חכמים ואדרבה מדברי הרב תוספת יום טוב בשני דמסכת ביכורים משנה ז' מוכח דאיפכא סבירא ליה שכתב (בד"ה דם מהלכי שתים) דמשום הכי תני בהאי לישנא ולא תני דם אדם לכלול דם עכומ"ז וכו' הרי דפשיטא ליה דאדם בלשון חכמים

ממעט עכומ"ז ועוד רמזתי דברי התייר הגדול משנה למלך בראשון מהלכות טומאת מת הלכה י"ד שכתב לדקדק כן בלשון אדם דנקט הרמב"ם ע"ש וקל וחומר ללשון אשר שנו חכמים בלשון המשנה ואף בלשון הש"ס רמזתי שם מה שכתבו רבני האחרונים לדעת הרב המנהיג שהביא מרן בבית יוסף בא"ח סי' נק"ט דמה שאמרו דבעינן שיהיו המים באים מכח אדם היינו למעוטי עכומ"ז ועבד והקשו עליו מדאמרינן בערכין דף כ"ח ע"א מאדם ולא כל אדם ופירש רש"י דאדם היינו עבדים וכן מבואר בסוגיא דגטין דף ל"ח שהביאו שם התוספות דשמעינן דעבד נקרא אדם היפך דברי הרב המנהיג ותירץ לזה הרב מוהר"י לומברוזו בקונטריס זרע יצחק אשר בסוף ספר בני יוסף דף ט"ל ע"ד דלשון תורה לחוד ולשון חכמים לחוד וכתב דאפשר שכן היא כונת רבותינו התוספות בסנהדרין דף ט"ו ע"א בד"ה אדם ע"ש הרי דאף דלשון תורה כולל עבד לשון חכמים מוציאו מן הכלל וכל שכן כשלשון תורה מוציאו מן הכלל היכי נימא דבלשון חכמים גם הוא בכלל וציינתי לעיין בשושנים לדוד בראשון דמסכת תמורה משנה א' (בד"ה לא שאדם רשאי להמיר) דפשיטא ליה דלישנא דאדם השנוי במתניתין דהתם הוא למעט עכומ"ז ושוב כתבתי ליישב דברי הרב מעם לועז דעיקר כונתו היא מדשני תנא בלישניה דמעיקרא תנא חביבין ישראל וכו' והדר תנא חביב אדם לכן משמע ליה דלשון אדם כולל גם עכומ"ז דאי ממעט עכומ"ז הוה ליה למתני ישראל כדתני ברישא אלו תורף הדברים אשר כתבתי במכתב לחזקיאו שם ועל זה כתב הרב הנ"ל יצ"ו:

ואלה דבריו שם ד"ו ע"ג פלפל בחקירת האחרונים אי בלשון חז"ל קרוי עכומ"ז בשם אדם וכן עבד אי קרוי אדם בלשון חכמים והביא שהרב זרע יצחק כתב דלא מקרו אדם מדברי התוספות בסנהדרין ט"ו א' אבל משם אין ראיה כלל שהתוספות לא כתבו שם כן אלא שלא יתכן לומר דמה דנקיט ואדם יהיה הכונה דוקא על עבד ולא על אדם מישראל וגם מדבר זה כנראה שהתחרטו התוספות ותברי לגזיזייהו כמו שנבאר בעז"ה ולהכי הוצרכו שם בסנהדרין לתרץ תירוץ אחר אבל הא ודאי דתיבת אדם כולל שניהם בין ישראל ובין עכומ"ז ולא בא למעוטי עכומ"ז ועבד ומאד אתפלא היאך נעלם מכולם תוס' מפורש במגילה כ"ג ב' ד"ה ואדם וז"ל דהא עבד כנעני שפיר קרוי אדם כדאמרינן פרק השולח כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפדה לרבות עבדו ושפחתו הכנענים עכ"ל ויעויין שם בגליון הרי תוס' מפורש וגמרא ערוכה דעכומ"ז ועבד קרוי אדם האמנם דלרבנו תם שבתוס' ב"ק ל"ח א' שמחלק בין אדם להאדם אין מן הגמרא ראיה מכרעת דהא הכא האדם כתיב ובדעת רש"י ז"ל נראה דסובר כרבינו תם כמבואר בדברי רש"י בחולין ה' א' ד"ה מכם וכמו שכתב שם הגרש"ש בהגהותיו ועיין בהגהות מוהר"ץ חיות ליבמות ס"א

א' אבל מכל מקום הרי יש לנו תוספות מפורש דעבד כנעני קרוי אדם וביותר הנני עומד ומתפלא היאך נעלם מכולם דברי רש"י בב"ק נ"ג ב' וז"ל דהא דקיימא לן לגבי בור שור ולא אדם בקטלא קיימא לן כגון שנפל לתוכו עבד ומת עכ"ל וגם הלא משנה מפורשת היא שם נ"ב א' עבד או אמה פטור יעו"ש האמנם מן המשנה י"ל דשור ממעט תרווייהו בין ישראל ובין עבד אבל לא רש"י כתב להדיא דהא דממעטינן שור ולא אדם הוא אם נפל עבד ומת הן אמנם שכבר נשאלתי על כונת רש"י בזה מאי אריא עבד דנקט ומאי שיאטוה דעבד הכא ושוב ראיתי שבספר חן טוב כבר התפלא על דברי רש"י אלה והאריך בפלפול ובעיני מדוקדקים מאד דברי רש"י דהלא תוס' מפורש הוא בב"ק ט' ב' ושם יו"ד א' וז"ל וא"ת שור ולא אדם דכתיב בבור למה לי תיפוק לי מעליו או מוהמת יהי' לו עיין בדף יו"ד בתוס' ותירצו דאיצטריך שור ולא אדם למעט עכומ"ז או עבד והיא היא כונת רבינו הגדול רש"י ונתכוון בקוצר מילים לכל דברי התוס' ומזה נראה גדולתו של רש"י והארכתי בזה בספרי שו"ת משכנות ישראל לפלפל בזה בדברי התוספות ב"ק מ"ט ע"א ד"ה חמרתא מעברתא ויעו"ש בהגהות חשק שלמה להגרש"ך מווילנא ודברי המנהיג לענין נטילת ידים בלאו הכי תמוהים כאשר כבר פלפלתי הרבה בדבריו בביאורי כתנת תשב"ץ לספר תשב"ץ קטן אשר חנני ה' ולפלא שלא הרגיש מר מדברי התוספות ורש"י אלה עכ"ד יצ"ו ולא אוכל כעת לעיין במילי דמר בהיותי טרוד בעניינים אחרים (וכפי הנראה אין ביד הרב הנ"ל יצ"ו הספרי שדי חמד) ומשום שחביבן דברי סופרים העתקתי דבריו למזכרת כמו שכן אתנהג בל"ן עם כמה ההערות הרבות למאות מרבני גאוני דורנו יצ"ו אשר לא יתכן בשום אופן למי שדעתו קצרה כמוני היום לדלג בכל יום מענין לענין כי היום תביא הבי"ד הערות לעשרות בעניינים שונים זה בכה וזה בכה ומחר בעניינים אחרים לכן מרבית פעמים אעתיק את ההערות ואם ירצה ה' כי אקח מועד אולי אוכל להשתעשע בהן ולכתוב אם יש מה להשיב לבנות ולסתור:

סימן ג

אדם אם ממעט קטן כתבתי בנדפס במערכה זו אות ע"ב דאין להוכיח ממ"ש רש"י בפי' התו' ויקרא (כ"ד י"ז) ואיש כי יכה כל נפש אדם לפי שנאמר מכה איש אין לי אלא שהכה איש הכה אשה וקטן מנין ת"ל ואיש כי יכה כל נפש אדם דההוא מכל נפש הוא דילפינן ולא מתיבת אדם עי"ש והרמב"ם בפ"ב מהלכות רוצח דין ו' כתב דהנרצח בין הוא זכר או נקבה חייב עליו הרוצח ומרן כ"מ לא הראה מנ"ל כן אמנם הרב המבי"ט בס' קרית ספר הובא במטה אשר בליקוטים סי' י"ט דף ד"ן ע"א כתב דבכלל נפש הם עי"ש גם עמ"ש הרמב"ם בפ"ט מהלכות גנבה דין ו' דגונב בין את האיש בין את האשה חייב

דכתיב גונב נפש מ"מ כתב שם בעמוד ג' דהכל בכלל נפש הוא וכדתניא בברייתא וכו'. ועיין בתוס' פרק קמא דערכין דף ג' ד"ה והצרוע שכתבו דבאדם הכתוב יש בכללו אשה וקטן ולא עייניתי עתה בספרים אם הזכירו דבריהם ועל הכתוב בנדפס עיין בקונטריס הערות לחלקי הכללים מה שהבאתי בריש סימן ל"ה בזה:

סימן ד

אונס דהפחדה שמפחיד את חבירו אם נקרא אונס או אמרינן דגזים ולא עביד כתבתי בנדפס במערכה זו אות פא"ר בשם תשו' רבינו מוהר"י ן' מיגאש סי' קכ"ב דהכל לפי מה שהוא האדם אם לפי מה שהוא האדם נראה שיעשה מה שאומר להפחיד הוי אונס עי"ש ספרים שרשמתי בזה גם הרב אזן אהרן בדף ב' אות כ"ב ציין בזה כמה ספרים שאין מצויים אצלי וכתב שדעת רוב הראשונים שהובאו בב"י סי' ר"ה דאם יש ספק בידו לעשות מה שהגזים הוי אונס וכתבינן מודעא זולת מוהריק"ו שרש קפ"ה דס"ל דאמרינן גזים אינש ולא עביד ומוהרש"ך והרב ראש יוסף כתבו דאם כתב שטר מודעא גלי דעתיה דאחשביה לגיזום זה והמודעא קיימת והרב משכנות הרועים בדף קצ"ט תמה ע"ד ואפי"ה כתב שאין לזוז מדבריהם ושכן דעת מוהראנ"ח ח"א סי' מ"ב וכנה"ג בתשו' ח"ב סי' פ"א ופמ"א ח"א סי' י"ז וח"י. ועיין חקקי לב ח"ב סי' ט"ז וי"ז:

סימן ה

אונס לא חשיב כשהאונס בא ע"י עצמו שהוא סבב את האונס עליו כן כתבתי בנדפס במערכה זו אות של"ז בשם הפוסקים בכמה מקומות דאונס הבא לאדם ע"י עצמו לא הוי אונס והיה נלע"ד משמעות הדברים הוא דאף אם צווח ואמר אנוס אני לא משגחינן ביה. אמנם עתה ראיתי להרב אזן אהרן במערכה זו אות כ"ה על מי שנתחייב בשטר לגרש אשתו בזמן פ' ושאם לא יגרש יתן קנס כו"ך וכשבא לגרש צווח ואמר שאינו מגרשה אלא מחמת הקנס הוי אונס דאף דמדברי הרב מוהריק"ו ודעמיה מתבאר דאונס שהביאו האדם ע"י עצמו לא הוי אונס היינו דוקא כשאינו מוחה בפירוש אבל אם בפירוש אומר שאינו מגרשה אלא מחמת אונס ממון הקנס שפיר הוי אונס כ"כ הרבנים אדמת קדש ח"א סי' ל' ומכתב מאליהו הב"ד הרב גדולת מרדכי גלאנטי ועי"ש בד' קמ"ד איזה דבר מיקרי אונס שהביא על עצמו עכ"ל ואין גם אחד מספרים הנ"ל מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

סימן ו

אין מבטלין איסור לכתחלה כתבתי בנדפס במערכה זו אות ז' (בד"ה וכתב הרב) דהרב אבני מילואים כתב דלא נחלקו הקדמונים אם איסור ביטול האיסורין הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן אלא דוקא בשאר איסורין אבל בתרומה שאסור לאבדה וכי מערבה

בחולין הרי הוא כמאבדה לכ"ע הוא מדאורייתא והוכחתי מדברי כמה רבני האחרונים ומכללם הרב פר"ח בסי' צ"ט סק"ח ומחלוקותו דלא שמיעא להו לחלק כן עי"ש וכן ראיתי עתה לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' ח"י אות א' שהשיג על האבני מילואים דבפר"ח סי' צ"ט מבואר דלא כדבריו. אמנם בהשמטות הספר ראיתי שכתב בשם ביכורי יוסף (מ"ז א') בתרומה כיון דאיכא מצות נתינה וכשמבטל לה מבטל מצות נתינה אסור לבטל מה"ת וסיים המחבר נ"י דבזה י"ל קושית השי למורא וכו' עי"ש וספרים הללו אין מצוים אצלי והעיקר נראה כדעת הרבנים שהבאתי שאין לחלק בין שאר איסורין לתרומה גם ראיתי עתה בס' זכר ישעיהו שנדפס מקרוב בדף ו' ע"ג דשדי נרגא ע"ד הרב אבני מילואים דלא הועיל כלל בהמצאתו דנהי נמי כשמבטל התרומה כדי לאכלה חשיב כמאבדה הלא נשאל איפה אלא מאי היכי נעביד והא גם עכשיו כשאוכל התרומה כמות שהיא מי איכא איבוד גדול מזה כיון שלא ניתנה אלא לאכילת כהנים א"כ כשהיא נאכלת ע"י איזה אופן אחר שיהיה הרי זה כמאבדה ומה לי אם נותנה לכלבו או אוכלה זר וכו' וכיון שסופה לילך לאיבוד יותר טוב הוא לבטלה ולהאכילה וכו' עי"ש מ"ש ליישב עיקר קושית מרן המשל"מ. ועל הרב כתב סופר בחיו"ד סוסי' ס' שהביא בשתיקה כהודאת סברת האבני מילואים דבתרומה אפילו לח בלח לכ"ע הוא מדאורייתא תמיה לי לפי מ"ש הוא עצמו שם בסי' ה"ן בביאור מאי דתני בריתא בחולין דף צ"ז ע"א קדרה שבשל בה וכו' תרומה לא יבשל בה חולין דאיצטריך לאשמועינן בקדרה בת יומא אפילו ידעינן שיש ששים משום דאין מבטלין איסור לכתחלה דסד"א דלא אסרו ביטול איסורין אלא במידי דאיסורא בלע אבל תרומה הוי היתרא בלע כיון שמותרת לכהנים וכתב שהפנ"י לפסחים דף ל' רוצה לומר כן אלא דמסוגיא דזרוע בשלה מוכח בהפך ואהכי איכפל תנא דבריתא ואשמועינן בקדרה של תרומה לא יבשל בה וכו' אלו תוד"ק ומאחר שהסברא פשוטה היתה דבתרומה מותר לבטל לכתחלה א"כ עכ"ל דאין זה בכלל איבוד תרומה שא"כ לא היה שום סלקא דעתין להתיר וא"כ איך נתפוס השיטה לילך מן הקצה אל הקצה דהס"ד היה דתרומה מותר לבטלה דקילא משאר איסורי דאסור לבטלן מדרבנן מיהא וזו מותרת ולהאמת תרומה חמורה בזה משאר איסורין דאיסור הביטול בה הוא מדאורייתא אתמהה יציבא בארעא וכו' ולא תנוח דעתי לומר דהס"ד היה דעירוב תרומה בחולין אין זה איבוד התרומה וכיון דהיתרא בלע מותר לערב. ולהאמת העירוב חשיב איבוד התרומה וא"כ ממילא אסור מן התורה דכ"ז דוחק עצום ומ"ש בשם הפנ"י דרצה לומר דבתרומה מותר לבטל לכתחלה הנה הרשב"א במשמרת הבית בבית ד' שער ד' (בד"ה עוד שם עוד כתב דכלי חרס וכו') בהתווכחו עם הרא"ה

בבישל במקצת הכלי אם צריך להגעיל כולו וכתב דלכאורה נראה ממ"ש בזבחים דף צ"ו ע"ב לא נצרכה אלא לכדאמר מר בשל במקצת הכלי צריך למרק כולו ובתרומה לא צריך כתב וז"ל אי משום הא דילמא לא איריא דהתם אפשר דדוקא בבשר בחלב ובתרומה דבלע היתרא ובבשר בחלב טעמא משום דכל שנחלש טעם הבשר ע"י הגעלת אותו מקצת הכלי שבישל בו שוב אינו ראוי לחול עליו שם איסור בב"ח ובתרומה נמי אע"ג דמעיקרא אסורה לזרים והויא לה לזרים כדבר האסור שאני תרומה דאפילו היא בעינה אקילו בה להתירה ולבטלה לכתחלה במה שאין דרך להקפיד בעלים בחולין שלהם ודוקא כל שאין בה נתינת טעם וכמו שאמרו במגורה שפינה ממנה תרומה ורוצה ליתן בה חולין שאין צריך להיות יושב ומלקט אבל בשאר איסורין גמורין כנבלה וכיוצא בה אני אומר בשל במקצת כלי צריך להגעיל כל הכלי וכו' עכ"ל מדבריו למדנו דתרומה קילא משאר איסורין לענין כל שאין בה נתינת טעם אבל אם יש בה נתינת טעם אית בה משום ביטול איסור לכתחלה ואף היא מיקריא איסורא בלע וגם למדנו דעכ"פ אין תרומה חמורה לענין זה משאר איסורין וגם כתב דאקילו בה וכו' משמע דאיסור הביטול בה הוא רק מדרבנן:

והנה כל הנ"ל כתבתי בשנת התר"ן אחר ששלחתי את ספרי שדי חמד לווארשא להדפיסו (ותשלם מלאכת ההדפסה בסוף אלול התרנ"א) ועתה בשנת התרב"ן קבלתי מכתב ידידי הגאון מוהר"ר שלום מרדכי אבד"ק ברעזיאן מח"ס משפט שלום ועוד. יצ"ו. וכתוב בו בענין זה במערכת א' אין מבטלין וכו' אות ו' הביא כתר"ה דברי האב"מ ושאר מחברים אם בתרומה הא דאין מבטלין לכתחלה לכ"ע מה"ת ואני מצאתי באס"ז לב"ב דף פ"ז ע"א בהא דהטיף בה ג' טיפין נותן לתוכה חולין והקשה הר"ן דבשלמא במוכר ולוקח תליא בקפידה אבל בתרומה אמאי הקילו ותי' דכיון דביטול איסורין הוא מדרבנן לא רצו להטריח יותר מדאי והתירו לתת לתוכה חולין לכתחלה עי"ש הרי דגם בתרומה הא דאסור לבטל לכתחלה הוא רק מדרבנן ושם הביא בשם הרשב"א דכיון שהוא דבר מועט מאד מותר לבטל לכתחלה ואזיל לשיטתו בתה"א שהובא ביו"ד סוסי' צ"ט והר"ן לשיטתו שם שחולק על הרשב"א הוצרך ליישב כאן באופן אחר. ואני מצאתי בירושלמי פי' דערלה ה"א. מתני' פליגי על דרבי בא בר ממל וכו' מיסבר סבר רבב"מ שמותר לעשות כן בתחילה לא לשעבר מאי כדון וכו' אם אין בו כדי לצבוע וכו' אותו האיסור אין בו כדי לאסור ופי' הפ"מ דלפי שאין בהאיסור כדי ליתן טעם בהיתר ואין האיסור ניכר מותר לבטל אפי' לכתחלה ע"ש ומזה סיוע לדעת הרשב"א ובגוף סברת האב"מ יש לדין במ"ש ליישב ק"ו הפר"ד דלמאי דמבואר בסופ"ק דפסחים דהיכי דבלא"ה אזיל

לאיבוד ליכא משום משמרת תרומותי וה"נ הרי בלא"ה יאכלנה החולה הזר וא"כ טפי עדיף להתיר לבטלו ברוב ולאכלו עכ"ד בזה יצ"ו וכיונה דעתו לדברי הגאון זכר ישעיה שהבאתי למעלה ועיין בס' כלילת המנורה לידידי הגאון מוהר"ר משה נתן הלוי אבד"ק דובנא יצ"ו במערכת האלף אות ז' מה שכתב להקשות על האבני מילואים כקושית הגאון מלא הרועים במערכת ביטול על הגאון נודע ביהודה ממתניתין דפרק י"א דתרומות עי"ש ויישב דשאני התם דאינו מתכוין לבטל עיין שם דב"ק ובספר ילקוט הגרשוני בח"ג (במערכת התי"ו) דף ל"א ע"ג הביא בשתיקה דברי הגאון אבני מלואים כנראה שלא ראה הגאון המחבר יצ"ו כי רבים לוחמים בזה:

סימן ז

אין מבטלין איסור לכתחלה כתבתי בנדפס באות ז' שכל הפוסקים שוים שדעת הראב"ד דביטול האיסורין אסור מן התורה ולא ראיתי מי שייחס להראב"ד בהיפך עתה ראיתי לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות ב' שכתב בשם ס' שם אהרן בחי' ליבמות ד' צ"ג שדעת הראב"ד דהוא מדרבנן וכתב דשגה בזה וליתא דמלבד עדות הפוסקים בדעתו מבואר הוא בתמים דעים דהוא מדאוריתא ועיין לקמן בקונטריס זה אות כ"ב:

ובמה שכתבתי בנדפס באות ו' שנראה שהרשב"א ס"ל כדעת התוס' דאיסור ביטול האיסורין הוא מדרבנן השיב ע"ז ידידי הג' מוהר"ר ישראל חיים דייכעש יצ"ו וז"ל המעיין בחידושיו לחולין צ"ח ע"ב (בד"ה והתנן זהו היתר) יראה שדעתו נוטה לסברת הראב"ד שהוא מדאורייתא עכ"ד יצ"ו ועיינתי בדברי הרשב"א וראיתי שאחר שכתב סברת התוס' שהוא מדרבנן ושקו"ט קצת בזה כתב ומ"מ דעת הראב"ד באיסור משהו שהוא מן התורה וכו' ומיהו היכא דעבר ובטלו בטל מדאורייתא ומדרבנן הוא דאסור וכו' ע"ש וזו היא נטיית דעתו לסברת הראב"ד שכתב הרב הנ"ל יצ"ו. ואני אומר מלבד שאינו מוכרח כל כך שכן היא דעתו ועוד אף אם היה מפורש כן בדבריו שבקידושין הנ"ל דנקיט כדעת הראב"ד מכל מקום אנכי ההדיוט כיונתי להלכה בס"ד לייחס אליו שסובר כדעת התוס' שהוא מדרבנן לפי מה שהבאתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' יו"ד אות ב' (ורמזתיו בשדי חמד ח"א בחלק הכללים במערכת הגימל אות ה"ן ס"ק כ"ח) בסתירת דברי הרשב"א מחידושיו לתורת הבית דנקיטינן בדעתו כמ"ש בתורת הבית שחזר בו ממ"ש בחידושין. ואשר הבאתי אנכי ההדיוט הוא מ"ש במשמרת הבית שער ג' ע"ד הרא"ה וז"ל אין בדבריו כלום חדא דמנ"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה מדאורייתא דילמא מדאורייתא מישרא שרי ומדרבנן הוא דאסור ופשטא דשמעתא דזרוע בשלה הכי דייקא וכן הסכימו רבותינו הצרפתים עכ"ל שדברים אלו מוכיחים שכן דעתו כהסכמת

רבותינו הצרפתים וכיון שדבריו אלו הם אחרונים למ"ש בחידושיו הכי נקיטינן בדעתו והשגתי ספר יקר פני יצחק להרה"ג מוהרי"ץ אבואלעפיא אבד"ק דמשק יצ"ו וראיתי בקונטריס הכללים מערכה זו אות ט' (בד"ה ברם) דנקיט בפשיטות שדעת הרשב"א דביטול האיסורין הוא איסור תורה ולא פניתי להתיישב בדבריו ואי חיליה דמר הוא מדברי החידושין לחולין יש לומר כמו שכתבתי שיותר יש לתפוס בדעתו מה שנראה מדבריו שבמשמרת הבית הנ"ל:

ומה שכתבתי בנדפס שם שבדעת התוספות פליגי רבוותא ושהרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' צ"ט אות כ' (בנדפס כתוב בטעות אות ב') כתב דלולא דהרבנים שהביא שם הבינו בדעת התוס' שהוא מדרבנן היה נראה לי להבין מדבריהם שהוא מדאורייתא עיין להרב פרמ"ג בספר ראש יוסף למס' חולין על דברי התוספות דף צ"ח ד"ה לא למעוטי שאר איסורין שאחר שביאר דברי התוספות סיים משמע מכאן דתוספות סברי דאסור לבטל איסור מן התורה עכ"ל וכן כתב הרב שערי חכמה בשער ו' אות ט"ז בהגהה להוכיח מדברי התוספות בפסחים דף ה' ע"א ד"ה ואומר (ויש דפוסים שהוא ד"ה וכתיב) שביטול האיסורין הוא מן התורה כמו שכתב בשמו בספר כרם חמד ח"ב המובא להלן באות ח' עי"ש שהרב המחבר יצ"ו דחה הוכחתו:

ובדעת הרמב"ם הבאתי בנדפס באות ז' מחלוקת דהרבנים כנסת הגדולה בהגהת בית יוסף אות כ"א בסי' צ"ט (בשם הרבנים מוהראנ"ח ח"א סי' פ"ח ודמשק אליעזר דף רפ"ח ע"א) ופרי חדש בסק"ח ופרי תואר בסק"ה ומזמור לדוד דף ע"ג ע"ב סוברים שדעת הרמב"ם שהוא מן התורה אך הרב נחמד למראה בח"א דף צ"ח ע"א כתב שהרב פרי הארץ בח"א דף כ"ה תמה על מה שכתב הרב פרי חדש דמדברי הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות מוכח שסובר שהוא מדאורייתא ולדעתו נהפוך הוא דמוכח משם שסובר דהוא מדרבנן וכן הביא בשם הרב שרשי הים בח"ב דף ס"ח ע"א אמנם בשם הרב חקרי לב בחלק יו"ד ח"א דף ע"ד עמוד ד' כתב שצדק הרב פרי חדש שדעת הרמב"ם היא דהוא מדאוריתא. גם הרב ערך השלחן בסי' צ"ט אות ד' שקיל וטרי בזה וכתב שדעת הרמב"ם והראב"ד וראב"ן והרא"ה והריטב"א היא דאסור מדאורייתא אלא שלא נתבאר בדברי הרמב"ם והראב"ד בבלוע בכלי אם אסור לבטלו מדאורייתא אבל בראב"ן והרא"ה והר"ן והריב"ש מבואר דאין חילוק ותמה על הרא"ם בהלכות חמץ שלא זכר שדעת הראב"ד ורוב הפוסקים דהא דאין מבטלין וכו' דאורייתא הוא וכו' עי"ש ועיין בנחלת צבי (להרב פתחי תשובה) בסי' צ"ט סעיף ה' שכתב בדעת התוספות והרמב"ם

דאינו אלא מדרבנן ולא זכר שר כמה דיות נשתפכו בזה ושו"ת שמן רקח שציין שם אין מצוי אצלי:

ועתה ראיתי בספר כרם חמד לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו) בח"ב דף י"א בחידושיו להלכות תערובות סי' צ"ט שאחר שרמז לדברי הרב שפתי כהן שם בסק"ז (שהביא מחלוקת הפוסקים בזה) כתב שהפרי תואר סובר שדעת הרמב"ם שהוא מן התורה ושהפתחי תשובה כתב בשם שו"ת ברית אברהם שדעת הרמב"ם היא שהוא מדרבנן (עיני דלאו שפיר חזו לא ראו בדברי הרב פתחי תשובה שכתב כן בשם הרב ברית אברהם ושם בנחלת צבי הזכיר שו"ת ברית אברהם אבל לא כתב מפורש בשמו כן וספר זה לא ראיתיו מעודי ואולי צריך להיות שמן רקח) והוא יצ"ו כתב להכריח על פי מה שכתוב בסוף ספר עזרת נשים בחידושים מהרב אביו דמי שסובר שהוא מן התורה סובר נמי טעם כעיקר בכל האיסורין מן התורה הוא מטעם שלא תאכלו כל נבלה ואם כן הרמב"ם שסובר דטעם כעיקר דרבנן כדכתב מרן הב"י בסי' צ"ח מוכרח שסובר דביטול איסורין דאסור הוא רק מדרבנן אלו תורף דב"ק והוכחה זו אינה מוסכמת שהרי לדעת הרב בני שמואל שהרמב"ם סובר טעם כעיקר בכל האיסורין מן התורה (עיין להרב קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות קד"ם) נהפוך הוא וצריך לומר שדעת הרמב"ם דביטול האיסורין מן התורה וכן בדעת התוספות הרבה פוסקים מייחסים שסוברים דביטול האיסורין הוא רק מדרבנן כמו שכתבתי בנדפס באות ז' ואילו בדין טעם כעיקר מלבד שדעת רבינו תם מבוארת ושגור בפי הפוסקים שסובר שטעם כעיקר בכל האיסורין הוא מן התורה הנה רבינו פרץ בחידושיו לנזיר כתב בשם התוספות דטעם כעיקר דאורייתא וחייבין עליו כרת כמו שכתב בשמו הרב אהל יעקב במערכת הטי"ת אות ח"י גם בדעת הריטב"א כתבתי בנדפס שם שסובר שביטול האיסורין הוא מן התורה ושכן כתב בחידושיו לפרק גיד הנשה כמו שכתב בשמו הרב ערך השלחן ואילו בטעם כעיקר סובר בחידושיו לפרק גיד הנשה שהוא מדרבנן כמו שכתב בשמו הרב אהל יעקב שם באות ט"ז:

הא למדת דלאו הא בהא תליא גם בדעת הרשב"א כתבתי בנדפס שם שמתבאר שנוטה דעתו לסברת התוספות שהוא מדרבנן ואילו בטעם כעיקר דעתו שהוא מן התורה כמו שכתב הרב אהל יעקב באות י"ז בשמו בחידושיו ובתורת הבית הארוך בית רביעי שער ראשון ואם כן נראה דאין הכרח בדעת הרמב"ם מדסובר דטעם כעיקר דרבנן שיסבור דביטול האיסורין דרבנן דלא תלי הא בהא כאמור:

והשגתי עתה (בששון) ס' ילקוט הגרשוני לידידי הגאון מוהר"ר גרשון שטערין אבד"ק מ' לודאש יצ"ו וראיתי שכתב בדף כ"ד ע"ג (ד"ה דרבנן) דלקנות איסור או לקבל איסור

מאחר כדי לערבן ולבטלן ברוב הכל מודים דאסור מדאורייתא אף למאן דאמר אין מבטלין איסור לכתחלה רק מדרבנן ובזה סרה מהר קושית הפתחי תשובה בנחלת צבי יו"ד סי' צ"ט סעיף ה' עכ"ל יצ"ו ודבריו הם על פי מה שכתב הוא עצמו (בד"ה דבר המעמיד) בדף כ"ב ע"ג בשם הגאון בעל שואל ומשיב בספרו יוסף דעת ואעתיק תורף הדברים בס"ד והוא ששם הביא שיטת הרמב"ם בשלישי מהלכות מאכלות אסורות דין י"ג גבי גבינת העכומ"ז שמעמידים בעור קיבת נבלה שמפני שהוא מעמיד אינו בטל וכתב הרב המגיד שמה שלא כתב טעמים אחרים שנאמרו בש"ס. א' לפי שאי אפשר בלא צחצוחי חלב. ב' לפי שמחליקין פניה בשומן חזיר הוא לפי שיש להקשות יבטל במיעוט וכו' והקשה המוהרש"ל בים של שלמה וכי האמוראים שנתנו טעמים אלו נשתבשו ח"ו ולא זכרו דקשה דליבטיל במיעוטו וכו' ועל זה הביא מה שכתב בס' יוסף דעת דבאמת זה ודאי להתיר תמיד מטעם שנתבטל במיעטו זה אי דביטול שייך בענין מקרה שקרה לפעמים שנפל איסור להיתר שייך ענין ביטול אבל להתיר תמיד על ידי ביטול זה לא מצינו ול כל, אמורא בפני עצמו שפיר אמר דלא שייך ביטול אבל אחרי דהאמוראים נחלקו זה סובר לפי שאי אפשר בלא צחצוחי חלב וזה סובר מפני שמחליקין פניה בשומן חזיר על כל פנים מאן דסבר הא לא סבר הא ואם כן שוב לא הוי ענין תמידות דהרי זה סובר שעושין כן וזה סובר שאין עושין כן ועל כרחין שאין מתנהגים כן בתמידות ואם כן שוב הוי מקרה בלבד ושייך ביטול ולכן כתב הרמב"ם הטעם מפני שמעמיד דהא אין לומר שעושין כן בתמידות דהא שאר אמוראי אמרי שאין עושין כן ומוכרח הטעם דהוי מעמיד אלו דבריו הנחמדים גלה לנו כלל חדש דביטול שייך בענין מקרה שקרה לפעמים אבל להתיר תמיד על ידי ביטול ולבטל איסורין בתמידות זה לא מצינו ובזה מיושבים כמה קושיות שמקשים להסוברים דמדאורייתא מותר לבטל איסור לכתחלה רק מדרבנן אין מבטלין א"כ אמאי צותה תורה בנבלה לגר אשר בשעריך תתננה הא יכול לבטלה ברוב שחוטות וכן בכלי חרס אשר תבושל בו ישבר לבטיל הכלי חד בתרי כלים ולהנ"ל ניחא דגם הסוברים מן התורה מותר לבטל איסור לכתחלה מכל מקום זהו במקרה אבל לעשות כן בתדירות זה נגד הסברא דהרי הוא כעושה סחורה בדברים האסורים וכו' וזכר לדבר מתוספות גיטין ל"ג בסוף ד"ה ואפקעינהו וז"ל ומה שהקשה אם כן יחפה על בת אחותו ויכולים ממזרים ליטהר אי ידעינן שלכך מתכוין לא מפקעינן קידושין מיניה דלתקנה עשו חכמים ולא לתקלה שמתוך כך תהיו בנות ישראל פרוצות בעריות וכו' והכי נמי לתקנה אמרה תורה מותר לבטל איסור שנזדמן לו שלא יפסיד אבל לא לתקלה לבטל איסורין בתמידות שמתוך כך יהיו בני ישראל פרוצים באיסורים וכתב עוד ליישב

עפי"ז דברי רבינו הלבוש סימן תרל"ב להצילו מהשגת הגאון פרי מגדים במשבצות ס"ק ג' שהבאתי לקמן במערכת הבית אות נ' עיי"ש (ולפי מה שאבאר בס"ד תמיהת הפרי מגדים קיימת):

וקושית הגאון פתחי תשובה שבנחלת צבי שרמז הרב המחבר יצ"ו היא על מה שכתב הרמב"ם בחמשי מהלכות אישות המקדש בדבר שאסור בהנאה כחמץ בפסח בשר בחלב וכיוצא אינה מקודשת ואפילו באיסורי הנאה של דבריהם כחמץ בשעה ששית אינה מקודשת וכתב מרן בכסף משנה בדעת הרמב"ם דדוקא בכי האי גוונא דהוי חד דרבנן אינה מקודשת אבל בתרי דרבנן חמץ דרבנן ושעות דרבנן חוששין לקידושין וכן דעת התוספות כדכתב מרן הבית יוסף בסי' כ"ח וצריך לומר הטעם דאף דבחד דרבנן אינה מקודשת משום דלא שוי ממון מכל מקום בתרתי דרבנן כיון דלא רביע עליה אלא איסור קל אף אם תהנה לא תעבור על איסור חמור שוה ממון וכן איתא להדיא טעם זה בשו"ת ברית אברהם א"ק סי' כ"ד אות ב' וקשה אמאי בחד דרבנן אין חוששין לקידושי, והלא בר דמים הוא שהרי יכול לערבו ברוב היתר ואז חוזר האיסור ונעשה היתר ואי משום דאסור לבטל לכתחלה אף איסור דרבנן הרי הא דאין מבטלין אף איסור דאורייתא הוא רק מדרבנן לדעת התוספות וכן היא דעת הרמב"ם כאשר האריך להוכיח כן בשו"ת שמן רקח ח"ב סי' י"ד אות ג' ואם כן באיסור דרבנן הוי תרי דרבנן ובתרי דרבנן חוששין לקידושין וניחא ליה להרב פתחי תשובה ליישב על פי דברי הגאון נודע ביהודה דאף מאן דסובר דמדאורייתא מותר לבטל דוקא לבטל הטעם של איסור הוא רק מדרבנן אבל ממשות האיסור יבש ביבש ברוב לכולי עלמא הוא מדאורייתא והוא הדין לבטל בששים דלפי זה ניחא דכיון דבאיסור דאורייתא כי האי גוונא אסור מן התורה א"כ באיסור דרבנן לא הוי רק חד דרבנן לכן אינה מקודשת אלו דברי הרב בנחלת צבי והרב הנ"ל יצ"ו סובר דגם בלא דברי הנודע ביהודה (אשר יש הרבה מרבני האחרונים שאין סוברים כמותו כמו שכתבתי בשדי חמד באות ח' וגם בקונטריס זה לקמן באות ט' כתבתי בזה בסיעתא דשמיא) לא קשיא מידי דליקח האיסור לכתחלה ולערבו ברוב היתר אסור מן התורה לכולי עלמא וכן לא קשה למה אמרה תורה בנזדמנה לאדם איזו נבלה בתוך ביתו שיתננה לגר והרי הוא עצמו יכול לאכלה על ידי עירוב בהיתר וכן בכלי חרס וכו' לדעת הסוברים דמן התורה מותר לבטל איסור לכתחלה דזה אינו משום שבענין זה שהוא מערב האיסור לכתחלה וזהו דבר שיוכל לעשות בכל זמן שילך ויקנה דבר האסור ויערבנו ברוב היתר או בששים כל חד כדיניה דבר זה לא התירה התורה הקדושה ובזה הכל מודים דאסור מן התורה כן מובן תוכן כונת הרב ילקוט הגרשוני יצ"ו: אמנם לי הדל יש לפקפק בזה

דיש לומר דלדעת הסוברים דמותר לבטל מן התורה גם לערב לכתחלה האיסור בהיתר כדי ביטול מותר מן התורה כיון דלא אסרה התורה האיסור ההוא אלא כשהוא בעיניה ולא כשנתבטל על ידי תערובת גם לערבו ולבטלו שפיר דמי מן התורה לסברא זו וקצת מוכח הכי ממה שכתב הר"ן בהלכות בסוף פרק גיד הנשה (בד"ה גרסינן בגמרא אמר ר' חייא) בשם רבותינו התוספות שהקשו אמה שאמרו בש"ס דף צ"ח ע"א (בפלוגתא דביטול האיסורין אם בששים או במאה דשניהם למדוה מזרוע בשלה) ומי ילפינן מינה והתניא זהו היתר הבא מכלל איסור זהו למעוטי מאי לאו למעוטי שאר איסורין וכו' דמאי קושיא לימא דזהו אתא למעוטי דדוקא זרוע בשלה מבטלין לכתחלה (לבשלה לכתחלה עם האיל) אבל שאר איסורין לא וכדאמרינן לקמן דזרוע בשלה חידוש הוא אבל כשנתערבה אין הכי נמי דגמרינן מינה לכל איסורין שבטלין תירצו בתוספות (כבר כתבו הקדמונים שלא נמצא זה בתוספות שלפנינו ואהימנותיה דרבינו סמכינן) דהא לא הוי היתר הבא מכלל איסור שכל איסורין מדאורייתא מבטלין לכתחלה ודאמרינן זרוע בשלה חידוש הוא אין החידוש שמותר לבטלו אלא החידוש הוא שמצוה לבטלו מה שאין כן בשאר איסורין שאין מצוה לבטלם לכתחלה ולכן פרכינן שפיר ומי ילפינן מינה וכו' וליכא למימר דהכי קאמר זהו היתר שמצוה לבטלו לא כן בשאר איסורין שאין מצוה אבל מותר דהא פשיטא דהיכי תיסק אדעתין שיהא מצוה לבטל איסורין תורה (בדברי הר"ן כתוב שיהא מותר לבטל וכו' אך כבר הגיהו בדבריו מצוה במקום מותר והוא מוכרח דהא בהכי איירינן במצוה ולא במותר) עכ"ל מתבאר מדבריו דרק לומר שיש מצוה מן התורה לבטל שאר איסורין הוא מוקצה מן הדעת אבל לומר שעל כל פנים מותר מן התורה לבטל שאר איסורין לא נפלאת היא ולא רחוקה וכן הוא לקושטא דמילתא לסברת רבותינו התוספות הלזו שבכל האיסורין מותר מן התורה לבטלן והיינו דומיא דזרוע בשלה מערב האיסור בהיתר ומבטלו ושפיר דמי:

וכן מתבאר מדברי הר"ן שבאסיפת זקנים לבבא בתרא דף פ"ז ע"א אההיא דהטיף בה שלש טיפין נותן לתוכה חולין שהקשה דבשלמא במוכר ולוקח תליא בקפידא אבל בתרומה אמאי הקילו ותירץ דכיון דביטול איסורין הוא מדרבנן לא רצו להטריח יותר מדאי והתירו לתת לתוכה חולין לכתחלה עכ"ל מתבאר דעד כאן לא הוצרך לטעם הטירחא אלא כדי שיהא מותר גם מדרבנן אבל משום דינא דאורייתא בלאו הכי נמי מותר לערב לכתחלה ההיתר לתוך האיסור שיתבטל והוא הדין נמי שמותר לערב האיסור לכתחלה לתוך ההיתר: ובדין נותן טעם לפגם שכתב הרשב"א בתורת הבית בית רביעי שער ראשון קרוב לסופו דפגם זה לא שפוגם לגמרי עד שאינו נאכל מחמת פגם

זה אלא אפילו פוגם קצת שהרי קדרה שאינה בת יומא אינה אוסרת ואם תאמר והלא נותן טעם לפגם מנבלה גמרינן לה וסתם נבלה הראויה לגר קרויה נבלה לא קשיא דהתם להתירה בפני עצמה הילכך עד דמיפגמא לגמרי אסירא אבל איסור תערובת שהולכין בו אחר נתינת טעמו כיון שנותן טעם לפגם כל שהוא פוגם בתערובתו מותר דלא חשיב נתינת טעם כיון שהוא פגום הנה על דבריו אלו השיב הרא"ה בבדק הבית שם (בד"ה בענין ביצת טמאה) בדף ס"ט ע"ד בדפוס וויען אך טוב לישראל לפ"ק וז"ל ואינו נכון דאם כן לפי דבריו פליטת קדרה זו שאינה בת יומא שאינה אוסרת הוא משום דנתינת טעם שלה אינו לשבח אבל מכל מקום הבלע עצמו כמות שהוא עד שלא נפלט איסור תורה הוא שהרי הבלע עצמו לא נפגם מכדי אכילת גר וכיון שכן ראוי היה שהיה אסור לבשל בה לבטלו עכשיו מחמת תערובתו דבר תורה אם תמצא לומר דאסור לבטל איסור לכתחלה מדאורייתא וכן בדין שלא יהא מותר דבר תורה לבטל לכתחלה חתיכת נבלה בשתי חתיכות היתר מין במינו ואנן בכל דוכתא נקיטינן דקדרה שאינה בת יומא מותרת דבר תורה עד כאן לענייננו מתבאר מדבריו דלמאן דסבר דאיסור ביטול האיסורין הוא רק מדרבנן מותר לבטל לכתחלה (מן התורה) חתיכת נבלה בשתי חתיכות וכונתו לפי משמעות פשטות לשונו היינו לערבם בתחלה (לא להוסיף על התערובת) ודומיא דלבשל בקדרה שאינה בת יומא והיא בלועה מאיסור שהוא כמערב ההיתר באיסור דשרי דבר תורה אלמא דגם לערב היתר באיסור לכתחלה מותר מן התורה לדעת הסוברים דביטול האיסורים הוא רק איסור דרבנן:

ומלבד שכן הוא משמעות דברי הרא"ה דלהסוברים דהוא מדרבנן מותר מן התורה ליקח חתיכת איסור שלא נתערבה בהיתר ולערבה עתה בהיתר הנה כן מבואר בדברי הרשב"א במה שהשיב על זה במשמרת הבית בדף ע' ע"ב וז"ל ומה שחשב לקושיא דכיון שהבלע שבקדרה מצד עצמו ראוי לגר אם כן היאך התירה התורה קדרה שאינה בת יומא לכתחלה דמאי שנא ממערב חתיכת נבלה בתוך שתים של היתר דאסור לבטל איסור לכתחלה אפילו מדאורייתא אין בדבריו כלום חדא דמנא ליה דמדאורייתא אין מבטלין איסור לכתחלה דלמא מדרבנן בלבד הוא דאסור ופשטא דשמעתא דזרוע בשלה הכי דייקא וכן הסכימו רבותינו חכמי הצרפתים ולא עוד אלא אף מי שדחה אותה הלכה ומסיק מינה דאסור לבטל איסור מדאורייתא היינו לבטל איסור בעין כעין זרוע שמבשל עם האיל דאפשר לבשל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וחדשה בו תורה לבשלם יחד דאין בשלה אלא שלמה אבל בלע שבקדרה אי אפשר ולפיכך מותר כיון שפוגם תערובת ואי אתה אוכלו לעולם אלא בפגמו ובתערובת ע"כ לענייננו הנה משמעות לשון מערב

חתיכת נבלה בתוך שתים של היתר וכו' הוא שהשתים של היתר עומדות לבדן ובא זה ונותן בתוכן החתיכת איסור ואמרי רבוותא הנ"ל דלמאן דסבר דהוא מדרבנן מותר מן התורה לבטלן בכי האי גוונא:

ואנכי הרואה דדבר זה שגור בפי כמה גדולים מרבני האחרונים לומר דלהסוברים דמותר מן התורה לבטל איסור לכתחלה היינו לערב היתר באיסור שלא נתערב כלל ורק עתה מערבו כדי לבטלו הנה מרן המשנה למלך בפרשת דרכים דרוש י"ט הקשה בסוגיא דמאכילין את החולה הקל קל תחלה ונחלקו בגמרא בטבל ותרומה מר סבר טבל חמור ומר סבר תרומה חמורה דלמה נחלקו אבות העולם בזה ולמה לא נעשה תיקון אחר שינצל מאיסור טבל ומאיסור תרומה דהיינו שיתקן הטבל ויפריש התרומה ויחזור ויערב אותה עם החולין דהשתא ליכא איסור תורה כלל ואין לומר משום דאין מבטלין איסור לכתחלה דלא מיבעיא לדעת הסוברים דאינו אלא איסור מדרבנן וכו' אלא אף להסוברים דאסור מדאורייתא אינו אלא איסור בעלמא ואפילו לאו ליכא ומוטב שיעבור על איסור זה ממה שיעבור החולה באיסור שהוא מיתה בידי שמים וכו' וידוע כמה דיות נשתפכו בדברי גאוני בתראי ליישב קושיא זו בשו"ת שבאבני מילואים ובחתם סופר ועוד ועוד ולא ראיתי מי שרפרף על דבריו לומר דאחר שהפריש התרומה מן החולין אם יחזור ויערבנה איכא איסור מן התורה אליבא דכולי עלמא (שלא כדברי הרב פרשת דרכים דתלי לה בפלוגתא) מוכח דסברי כוותיה דלהסוברים דמותר לבטל מן התורה גם בכי האי גוונא מותר:

ומרן מוהרד"ף בספר מזמור לדוד בדף ע"ג ע"ב כתב דנראה פשוט דכיון דלית לן ראיה אחרת (זולת) מההיא דזרוע בשלה לית לן שיהא מדאורייתא אלא דומיא דההיא דהיינו לערב איסור בעין עם היתר אבל איסור שנתערב כבר עם ההיתר אלא שאין שיעור לבטלו ומוסיף עליו לבטלו אינו אלא מדרבנן והכי מוכח מדברי הרשב"א בתורת הבית דף קצ"ב שכתב וז"ל מכל מקום לכולי עלמא אסור לבטל בידים לכתחלה למאן דאמר מדאורייתא ולדברי התוס' מדרבנן ולא עוד אלא אפילו איסור שנפל לתוך היתר ואין מהיתר כדי לבטלו אסור להוסיף וכו' ע"כ מוכח להדיא דדוקא במציאות ראשון קאמר הרב דאיכא מאן דאמר דהוי דאורייתא וכו' זהו האמת וכו' ואחר שהאריך להוכיח שהאמת כדבריו והרבה להביא ראיות נגד חד צורבא מרבנן שרצה לחלוק עליו בזה הנה בסיום מילתיה הביא דברי הרשב"א שבמשמרת הבית בדין נותן טעם לפגם הנז"ל (בד"ה ומלבד) ושמח שכיונה דעתו למקור האמת עי"ש הנך רואה דפשיטא ליה דלהוסיף על התערובת כולי עלמא מודו דאינו אסור אלא מדרבנן ומחלוקתם היא לערב לכתחלה איסור בהיתר

שמעת מינה דלמאן דסבר דאיסור ביטול הוא מדרבנן הדין נותן שמן התורה מותר לערב האיסור בהיתר כדי לבטלו ונזכרתי כי לשעבר כתבתי לקמן באות י"ד לפקפק על דברי מרן מוהרד"ף עי"ש (בד"ה גם ראיתי) אבל עתה נראה לי כי דב"ק נכונים כמו שביארתי דברי הרשב"א לעיל (בד"ה ומלבד) והמעיין יכריע:

גם הרב ערוך השלחן בחלק יו"ד סי' צ"ט אות ו' כתב דלהוסיף על התערובת לכולי עלמא הוא רק מדרבנן וכתב שכן נראית דעת הרב מוהרש"ך עי"ש ועם שיש מפקפקים בזה כמו שרמזתי בשדי חמד בסוף אות ו' ובאות ט' עי"ש היינו לומר שלהסוברים שהוא מה"ת אין חילוק בין אם מערב בתחלה ובין אם מויסף על התערובת אלא בכל ענין אסור מן התורה לדידהו ודכוותא נמי לדעת הסוברים שאינו אסור אלא מדרבנן אין חילוק בין בא להוסיף ובין בא לערב לכתחלה אלא בכל ענין הוא מדרבנן והגאון חתם סופר כתב להכריח שיש לחלק בין לח בלח ליבש ביבש דביבש ביבש הכל מודים שאסור מן התורה לבטל מדאמר רחמנא גבי נבלה ליתנה או למכרה וכן בכלי חרס ישבר והרי יכול לערב ברוב היתר וכו' אלא ודאי דגבי יבש ביבש לדברי הכל אסור מן התורה לבטל (כמו שכתבתי בשמו לקמן באות ט') והוא מה שרמז הגאון ילקוט הגרשוני יצ"ו שמקשים מנבלה וכו' על כל פנים עינינו הרואות שאין רוח חכמתם נוחה לומר דבכי האי גוונא לדברי הכל אסור מן התורה אלא להסוברים דביטול איסורין הוא מדרבנן גם לערב בתחלה הוא מדרבנן: וכן מתבאר מדברי ראבי"ה שהביא המרדכי והאגודה בפרק קמא דסוכה אההיא דחבטן ועירבן ומבטלן ברוב ואם תאמר הלא אין מבטלין איסור לכתחלה וכו' ועוד תירץ דהא דאין מבטלין לכתחלה מדרבנן הוא והני מילי במקום שנהנה כגון לאכול או להחם אבל מצות לאו ליהנות ניתנו עכ"ל והובא בבית חדש סוף סי' תרכ"ו ובשאר פוסקים כידוע וביטול סכך פסול הוא לערב לכתחלה הפסול עם רוב הכשר אף שלא נתערבו מאליהן כלל כידוע ועיין בשו"ת רבינו עקיב"א סי' ל"ח בדין מבטל חמץ לדעת הסוברים שמותר לבטלו קודם פסח כדי לאוכלו בפסח שכתב הגאון פרי מגדים ביו"ד סי' ס"ט בשפתי דעת ס"ק כ"א דדוקא להוסיף על התערובת מותר אבל לא לערבו בידים וכתב על דבריו שאף שכן משמעות לשון הטורי זהב מכל מקום כיון שעיקר ראיתו היא מעצי סכך פסול אם כן משם מוכח דכל שהוא קודם זמן איסורו שרי נמי לערב בידים וכו' גם בפרי מגדים א"ח סי' תמ"ז במשבצות סק"ה (בד"ה כתב ע"ש) כתב ובתרב"ו בסכך משמע לערב בידים שרי עכ"ל וכן הרב מחצית השקל בסי' תק"ז סק"א כתב בתוך דבריו דמבואר בסי' תרכ"ו דמותר לערב סכך פסול תוך סכך כשר קודם סוכות והגאון רז"ש בש"ע שלו בסי' תמ"ב בקונטריס אחרון אות ג' בהשגתו על

מה שלמד הרב טורי זהב לערב חמץ קודם הפסח כתב דלפי ראיתו יהיה מותר לערבו בידים כמו בסוכה זה ודאי אינו וכו' ובספר יד יהודה לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ס"ט אות י"ג חלק על רבינו עקיב"א במה שכתב דמותר לערב חמץ בידים קודם פסח וכו' משום דאף דבסוכה מותר גם לערב הנה שם כתב המרדכי עוד תירוץ אחר דלא אמרו אלא כשנהנה ומצות לאו ליהנות ניתנו ואם כן אף לתירוץ ראשון יש לומר דדוקא כשאין כונתו ליהנות מהאיסור וכו' עי"ש הנך רואה דכל הני רבוואתא נקטי למילתא פסיקתא דבסכך מותר לערב בידים וקאמר עלה ראבי"ה דאין מבטלין הוא מדרבנן ובמצוה לא אסרו דלאו ליהנות ניתנו אם כן מתבאר דלמאן דסבר דאיסור ביטול האיסורין הוא מדרבנן היינו אף בבא לערב איסור בידים מותר מן התורה ואינו אסור אלא מדרבנן:

המורם מכל האמור הוא דלהסוברים דמן התורה מותר לבטל איסור לכתחלה לאו דוקא להוסיף על התערובת שנתערב ממילא אלא אף לערב בידים איסור בהיתר מן התורה מישרא שרי ומדרבנן הוא דאסור ואסור נמי מדרבנן גם להוסיף ושפיר קשיא לי' להרב פתחי תשובה בנחלת צבי הנז"ל (בד"ה וקושית הגאון) וכן מה שמקשים איזה רבנים על פי מאי דמשמע להו דלהסוברים מותר לבטל מה"ת היינו דמותר לערב בידים גם כן שפיר קשיא להו ואין דברי הגאון ילקוט הגרשוני יצ"ו מבוררים במחכ"ת ואשר תקע יסוד דבריו על פי מ"ש הגאון מוהרי"ש בס' יוסף דעת הנה ספרו אינו מצוי אצלי וממה שהעתיק בשמו נראה לי דאין הכרח לומר שכונתו דמן התורה לא חשיב ביטול דיש לומר דמדרבנן הוא מה דלא חשיב ביטול בכי האי גוונא ומה שכתב הרב יצ"ו דהוי זה כעושה סחורה בדברים האסורים דמי פומיה דרב יצ"ו כמאן דלא ידע שדעת הרבה מרבוותא קמאי ובתראי היא דמן התורה מותר לעשות סחורה בדברים האסורים באכילה ורק מדרבנן הוא דאסור ואם כן לפי מה שמדמה הרב יצ"ו ענין ביטול לעושה סחורה בדברים האסורים יש לנו לומר דיו לבא מן הדין להיות כנידון וכי היכא דלעשות סחורה לדעת רובא דרובא אינו אלא איסור דרבנן הכי נמי ענין הביטול אינו אלא מדרבנן ואין זכר לדבר זה ממה שכתבו התוספות בגטין גבי אפקעתא דקידושין דמיירו התם בתקנתא דרבנן ולא מצינו דבר כזה מן התורה ושפיר יש לומר דלהסוברים דמן התורה מותר לבטל בכל ענין התירה התורה הקדושה ורק מדרבנן אסרו ובלאו הכי איני מבין בעניותי השגתו על הרב נחלת צבי דהן לו יהי כדבריו דלערב איסור תורה בהיתר אסור מן התורה לכולי עלמא מכל מקום במאי דעסיק הרב נחלת צבי לערב בידים איסור דרבנן בהיתר מהיכא תיתי שיהא אסור מן התורה אחרי שגוף האיסור אינו אלא מדרבנן:

והנה בענין זה שלח לי חד צומ"ר מלא חפניו טיבותא ואלה דבריו בש"ח סק"ז אין מבטלין עיין ש"ך הובא דהתוספות והר"ן והרשב"א סוברים דהוא דרבנן והראב"ד סובר דהוא דאורייתא והרמ"ע הכריע דהוא דרבנן דראב"ד יחיד בזה ויראה דכן הסכמות הש"ך הנה התוס' והראב"ד שניהם למדוהו מזרוע בשלה דקאמר שם בגמ' זה הבא מכלל איסור קאמר הגמרא זהו למעוטי מהו וכו' לא נצרכו אלא לר' יהודה דמין במינו לא בטיל ופריך ולגמור מיניה ומשני חידוש הוא וכו' וסובר הראב"ד דמה דקאמר חידוש הוא היינו שמותר לבטל הזרוע אף לכתחלה והא דלא קאמר זהו היתר וכו' היינו דהכא שרי לבטל דלשון זהו כו' משמע שכבר נתערב ובדיעבד אף דאין מבטלין מכל מקום לא קנסינן בדיעבד בשוגג דלא דמי להא דאמרינן כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד לא מהני דנעשה ממילא שרי שוב הוי כמו צורם אוזן עתי"ס תמורה ועיין פר"ד דרוש י"ט דלא הוי איסור לאו אלא איסורא בעלמא ואם כן אין לקנוס בדיעבד ובלאו הכי אתי שפיר דבשוגג לא אמרינן כל מילתא ובמ"א דברנו מזה ועיין בפר"ח סי' ס"ד ובפרמ"ג כאן והר"ן בשם התוס' לא ניחא להו בפירוש הראב"ד ולכן כתבו דמהא דלא קאמר זהו כו' לענין א"מ והכא שרי מוכח דגם בעלמא מותר לבטל לכתחלה והא דהוי חידוש היינו שעכ"פ שמצוה ליכא בעלמא משא"כ כאן מצוה איכא והמעיין ברש"י ובתוס' שלפנינו בש"ס יראה דהמה סוברים כשיטת הראב"ד וכבר הרגיש בזה הכנה"ג אות כ' בהגב"י אך הרבה בעלי התוספות הי' ומיהו דעת הר"ן בעצמו יראה כדעת הראב"ד וכן יראה מתשובותיו סימן נ"ז וכן הוא דעת הרא"ה בב"ה דף ק"ט ודעת הרמב"ם אינו הכרע האיך סובר כמ"ש הפרמ"ג כאן עיין בב"י. אמנם ראיתי בכנה"ג אות כ"א כתב בשם הרלנ"ח סי' פ"ח דנוטה דעת הרמ"ז דהוא דאורייתא וכ"כ דמשק אליעזר דרפ"ח ואף הפר"ח דכתב כאן דהוא דרבנן וכמ"ש הפרמ"ג בשמו עיין בספרו מים חיים דחזר מזה והכריע דא"מ הוא ד"ת וכן הוא דעת הפ"ת ועי' מש"כ בסי' צ"ה בש"ך סקכ"א מזה אמנם באמת הדבר תמוה היכן רמיזא בדאורייתא דא"מ זאת ועוד אחרת הרי מב"מ לר"י יש לנו לימוד דלא בטיל אפילו באלף ואפ"ה פריך הגמ' וליגמר מני' היינו מזרוע בשלה וע"כ אף לענין א"מ נלמוד מזרוע בשלה דמותר לבטל וזה לא להראב"ד בלבד אלא אף להתוס' קשה דעיקר דעתם דמותר לבטל מהא דלא קאמר זהו כו' לענין מבטלין ואמאי לא קאמרי בפשיטות דילפינן מזרוע בשלה כנ"ל ובילדותי אמרתי לפי מה שכתבו התוס' חולין דף קי"ד ב' בד"ה עד ובע"ז דף כ"א א' בד"ה ור"מ דמה דהקודם נתינה לגר למכירה לעכומ"ז היינו דוקא באיסור שאין רבים מצוים דלא שוה אלא דבר מיעוט יע"ש וא"כ מוכח שיטת הראב"ד ודעמיה דא"מ דאלת"ה שוב שוה הרבה לישראל ג"כ דיכול לבטלו

אלא ע"כ כדאמרן ומצאתי בת' נוב"י מה"ת חיו"ד סי' מ"ה הובא הערה זו בשם החכם מוהר"ו והנוב"י השיב דעפ"כ לא נדחה בזה דעת החולקין דדוקא בזרוע בשלה דלא נשאר בהאיל אלא הטעם מן הזרוע בזה סוברים התו' דמותר לבטל משא"כ כשהאיסור נשאר בעין לכ"ע אסור לבטל וכדברי אלה כתב החת"ס בת' חיו"ד סי' שי"ט ועי' צל"ח ביצה ד' ובזה י"ל וא"כ י"ל דלהראב"ד אין שום חילוק בזה ואף היכא דלא נשאר אלא הטעם גם כן אסור לבטל אבל התוס' סוברים דדוקא היכא דנשאר גוף והאיסור בעין בזה אין מבטלין משא"כ כשלא נשאר אלא הטעם מבטלין אף לכתחלה דיש להעיר דמה קאמר חידוש ש"ר דהכא בטיל והלא לר"י לא מוכח דהוא דאורייתא אך יש לדחות דא"כ נילף דבטיל ושוב יהי' מוכח דא"מ ויש להאריך ועיין בתשו' פנ"א דסברא הוא דמדכתיב אחרי רבים להטות היינו כשנתערב אבל לערב דמיהם יאכלו ישראל תבשיל מעורב באיסור יעש"ה היוצא לנו מדברינו דרמיזא באורייתא הך דאין מבטלין אלא הפלוגתא הוא בלא נשאר אלא טעם והא שהקשינו דאמאי לא נלמד גם מזרוע בשלה יש לומר דדוקא לענין התפשטות הטעם בס' במין בשא"מ או אף במב"מ זהו הוא דילפינן מזרוע בשלה אבל להתיר איסור דאין מבטלין אף דלא נשאר אלא טעם לא נוכל למילף ויש עוד להאריך וכעת ראיתי דאף דדברי הרב נוב"י בדפרח"ח ובזה נתיישב קו' הכריתי ס"ק אמנם תמוה קושית הפר"ח שתמה להראב"ד והוכיח מזה דהוא דרבנן והלא ביבש לכ"ע הוא ד"ת באופן שדברי הנב"י צ"ב ומצאתי בספר מלא הרועים הורגש בכ"ז יעש"ה מהא דהקדם נתינה לגר כו' י"ל כמ"ש הנוב"י שם באותו תשובה יעש"ה ומיהו לענין דינא ראיתי דנוהגים להקל כש"ך וצ"ע כעת:

וראיתי להפ"ת בסק"ח העיר לשיטת הראב"ד ע"כ דהיא הלכה למשה מסיני דדינם כדאורייתא ובאה הלכה ע"ז דדוקא לכתחלה אבל בדיעבד מותר דאל"כ מי איכא מידי דמדאורייתא אסור רק לכתחלה ומותר בדיעבד הנה משום הא לא ארי' דהמעיין בתוה"ב בד' ש"ד בענין כלי עכו"ם שצריך ללבן להגעיל מקודם ואח"כ יטבלנו כמבואר בקרא כ"ד אשר יבא באש ואח"כ וטהר ואעפ"כ בדיעבד עלתה הטבילה אף שהיתה קודם ההכשר הרי גם בדאורייתא שייך לחלק בין לכתחלה ודיעבד ועיין בר"ן פכ"ש ובע"ז בפ' בתרא וברמב"ן כתב שם בדף ס"ז דבדאורייתא א"ל ועכ"פ י"ל דהראב"ד בזה לשיטתו ואולי משו"ז ל"נ להתו"ס ל"ת כהראב"ד והבן עכ"ד יצ"ו:

סימן ח

אין מבטלין איסור לכתחלה כתבתי בנדפס מערכה זו אות ז' (בד"ה ובעיקר) דבדבר שאסור בהנאה לכ"ע הוא מדאורייי' עי"ש גם ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות

ג' הביא מ"ש הישועות יעקב דבאיסורי הנאה לכ"ע הוא מדאורייתא ויישב בזה הרבה קושיות שנתקשו כמה רבנים עי"ש דב"ק ולפי דרכנו למדנו שאין סברא זו פשוטה שהרי דעת כל הרבנים שהזכיר שם היא שאין חילוק בזה ונראה לע"ד שמאחר שלא נמצא דבר זה מפורש בש"ס ובגדולי הפוסקים לא נוכל לדחות דעתם עפ"י סברת איזה רב אחרון אם לא נמצא הכרע לזה בש"ת והראשונים. ועיין לקמן באות י"ג בדברי ידידי הגאון מוהרש"ל הכהן נ"י (בד"ה ולענין מה שהביא) ובתשובת שאילת שלום תניינא שהבאתי לקמן אות קל"ה סק"ד:

עתה ראיתי בספר כרם חמד בח"ב דף י"א בחידושיו לסי' צ"ט שכתב בשם ספר דרישת הזאב במסכת ערלה פרק א' משנה ו' דבאיסורי הנאה לכולי עלמא אסור לבטל מן התורה ובזה כתב הרב המחבר יצ"ו ליישב קושיית הרב פתחי תשובה בנחלת צבי בסי' צ"ט על דברי הרמב"ם וכתב בשם ספר שערי חכמה שער ו' אות ט"ז בהגהה שהוכיח מדברי התוספות בפסחים דף ה' ע"א ד"ה ואומר (ויש דפוסים שמתחיל הדבור וכתיב) שכתבו אי נמי כיון וכו' וצ"ל דלכתחלה אסור לעשות זה וזה גורם משום דהוי כמבטל איסור לכתחלה והוכיח מזה שדעת התוספות שמן התורה אסור לבטל לכתחלה שלא כמה שכתבו בשם הרשב"א והר"ן והרב המחבר יצ"ו דחה דבריו דיש לומר דבחמץ שאסור בהנאה הוא דסברי התוספות שהוא לן התורה אבל בשאר איסורין אינו אלא מדרבנן וכתב עוד דבזה יש לדחות מה שכתב בשו"ת שער הזקנים חלק ב' דף נ"ד ע"ב ואין הספרים הללו מצויים אצלי אבל מובן שדעתם שאין לחלק בזה בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה ודעת הרב דרישת הזאב היא דיש לחלק כן. ובמכתב ידידי הרה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לוקישווקא יצ"ו כתב לי שבספר עהבו"ש (לפי הנראה הוא ס' ערוגת הבשם שאינו מצוי אצלי) סי' צ"ט סק"ב כתב דבאיסור הנאה אסור מן התורה לדברי הכל ושהביא כן גם בשם מקמ"ח:

סימן ט

אין מבטלין איסור לכתחלה בנדפס מערכה זו אות ח' הבאתי מחלוקת רבני האחרונים דיש סוברים דגם ביבש ביבש נחלקו הקדמונים באיסור ביטול האיסורים אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן ויש אומרים דדוקא בלח בלח הוא דנחלקו אבל ביבש ביבש לכ"ע הוא מדאורייתא וכתבתי שזו דעת הרב חת"ס בחא"ח סי' קכ"ט ובחיו"ד סי' שי"ט עי"ש וכ"כ בחת"ס חח"מ סי' כ"ב (בד"ה בהא סלקינן) וז"ל ולע"ד דלבטל יבש ביבש במינו אפילו באלף לכ"ע איסור תורה הוא בלי ספק מה"ט גופיה דא"כ איך משכחת לכלב תשליכון אותו ולגר אשר בשעריך תתננה ואכלה הלא כל אחד יערבנו

חד בתרי באופן שלא יכיר האיסור ואין זה כוונת התורה ולא פליגי תוס' והראב"ד אלא בלח בלח בס' שבטל האיסור וכלה ואבד מן העולם וכו' ובזה מיושב קושיית השעה"מ מההיא דלא אמרה תורה שלא לתקלה וכו' עכ"ל וכן השיג ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות ג' ע"ד איזה מחברים שכתבו להוכיח דאין מבטלין איסור הוא מן התורה ודחה דבריהם עפי"ד הנו"ב וחת"ס דביבש ביבש לכ"ע הוא מן התורה עי"ש אמנם המעיין בכל מה שרשמתי בנדפס שם ישר יחזה שאין סברא זו מוכרחת ומוסכמת ועל הקושיא שהביא בחת"ס סי' שי"ט מההיא דמאכילין לחולה הקל קל טבל ותרומה וכו' שהיא הכריחתו לחלק בין לח בלח ליבש ביבש עיין מה שהבאתי בנדפס באות ז' (בד"ה וכתב הרב) ובספר זכר ישעיהו ד' ו': וידידי הרה"ג מוהר"ר שלמה אברהם רזעכטא מעיר אזארקאוו יצ"ו כתב אלי וז"ל כת"ר הביא בספרו שדי חמד בקונט' הכללים שם אות ח'] בשם הנוב"י (מהד"ת חיו"ד סי' מ"ה) דביבש ביבש לכ"ע מה"ת אסור לבטל לכתחלה עכד"ק. והנה ראיתי בס' חקר הלכה (ערך א') שהשיג עליו מהא שהביא הב"ח או"ח ריש ה' סוכות בשם מרדכי הארוך והאגודה דמה מבטלין סכך פסול בסכך כשר כיון דהא דאין מבטלין היא מדרבנן וה"מ במקום שנהנה אבל מצות לאו ליהנות ניתנו יע"ש והרי שם הוי יבש ביבש ואלו אתי אליהו יגלה איזה הוא הפסול והניחו בקושיא יע"ש ולפענ"ד אינו קושיא לפי מה שהעלה הטו"ז באו"ח (סי' תרל"ב סק"ב) בשם הלבוש דהטעם דסכך פסול פחות משלשה אינו פוסל משום דבטל אצל הסכך כשר ואף שניכר האיסור בטל כמו בסנהדרין דאזלינן בתר רוב אף שניכר מי הוא המזכה ומי הוא המחייב. והט"ז חולק דבודאי כל שניכר האיסור לא שייך ביטול ברוב. ומסנהדרין אין ראי' דשאני התם שהתורה בטלה דעת המיעוט לגמרי יע"ש ואני העלתי לתרץ קושיית הט"ז דנהי דהסכך פסול ניכר מ"מ אין דנין רק על הצל ובצל אינו ניכר אם הוא סכך כשר או פסול ומ"ה שייך ביה ביטול שוב מצאתי בח"ס (חא"ח סי' קע"ח) וז"ל והנה אהך דלבוש דצל סכך פסול מתבטל בכשר לא תקשה הא הו"ל קבוע וניכר במקומו די"ל דדיינינן על הצל והו"ל פרוש וסברא זו כ' המג"א ובסי' חצ"ר ס"ק י"ג) עכ"ל ושמחתי שכונתי לדעתו בעזה"י ובחיבורי שו"ת בכורי שלמה (חא"ח סי' כ"ה אות ע"ה) הבאתי ראי' לסברא זו מדברי הר"ש מקינון בס' הכריתות שהקשה בסנהדרין אמאי אזלינן בתר רוב והא המיעוט סנהדרין הוי קבוע. ומתרץ כיון דהדיבור נייד הוי כפירש יע"ש והסברא לכאורה אינו מובן אמנם האחרונים העלו בטעם סברתו כיון דאנו דנין רק על הדיבור דאין לו נ"מ על הדיין איזו הוא וכיון דבהדיבור לא ניכר מי המחייב ומי הפוטר דינו כפירוש לפ"ז נלפע"ד דה"ה בסוכה ג"כ עיקר המצוה הצל כשם הסוכה מ"ה אנו דנין רק

על הצל ולא הוי קבוע והבאתי בחיבורי עוד ראיות לזה הסברא יע"ש לפ"ז מתורץ שפיר קושיית החקר הלכות על הנוב"י דבסכך פסול שנתערב בסכך כשר דאנו דנין רק על הצל שנתערב הצל של הסכך פסול לצל של הסכך כשר לא שייך בזה לומר דאתי אליהו ויאמר דזהו האיסור דזה דומה ללח בלח שנתערב וה"ה בצל שנתערב ואין לחוש אם הסכך פסול ניכר כמו דלא חיישינן בסנהדרין על הדיין שניכר כיון דדנין רק על הדיבור וה"ה בסוכה דנין רק על הצל ובצל אינו ניכר צל מהפסול. אבל לעולם ביבש ביבש שאם יבא אליהו ויאמר דזהו האיסור יהי' ניכר האיסור הדין עם הנוב"י. דאסור מה"ת לבטלו עכ"ד הרב הנ"ל יצ"ו ועיין בס' כלילת המנורה לידידי הגאון משה נתן הלוי אבד"ק דובנא יצ"ו במערכת האלף אות ז' ולקמן באות י"ג (בד"ה וכת"ה) וידידי הרה"ג מוהר"ר שמואל ווייס אבד"ק וועגנראווא יצ"ו כתב להכריח שאין לחלק בין לח בלח ליבש ביבש מדברי התוספות בבבא קמא דף ק' שהקשו בהא דדן את הדין טיהר את הטמא מה שעשה עשוי דמוקמינן בסנהדרין כשעירבן עם פירותיו והיינו עם פירות מרובין דנתבטלו הטמאין ברוב והלא למאי דבעי לאוקומי כר' מאיר איך מתבטלו הא ר' מאיר סובר בהנזיקין גבי אגוזי פרך נפלו ונתפצעו אפילו שוגג לא יעלו ולפי סברת הנודע ביהודה דיש לחלק בין לח בלח ליבש ביבש אין שום קושיא דהרי מבואר בהנזקין דבדאורייתא לא קניס ר' מאיר שוגג אטו מזיד ואם כן רק התם בנפלו ונתפצעו דמדאורייתא חד בתרי בטיל ולא אסור אלא מדרבנן שפיר סובר אף בשוגג לא יעלו אבל כאן דהוי דאורייתא לא קניס ונתבטלו ומדהוכרחו לתרוצים אחרים מוכח דסברי דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא מדרבנן אף ביבש ויבש דלא כהנודע ביהודה עכ"ד יצ"ו:

סימן י

אין מבטלין איסור לכתחלה בנדפס במערכה זו אות ש"ס הבאתי חקירת רבני האחרונים בדבר שכבר נעשה ונתבטל ביד עכומ"ז ועתה רוצה הישראל לקנות ממנו אם הקניה חשיבא כמבטל לכתחלה עיש"ב ועוד הבאתי דברי רבנן בתראי בענין זה בקונטריס אסיפת דינים במערכת הדל"ת אות י"ב עי"ש. והרב מוהר"י עאייש בשו"ת בית יהודה במנהגי ארגי"ל דף קט"ו ע"ג כתב דמה שקונה מהעכומ"ז חשוב לכתחלה ואסור וכבר השיב על דבריו הרב ערך השלחן ביו"ד סי' קט"ו אות ז' והבאתי דבריו בקונטריס אסיפת דינים במערכת חלב של עכומ"ז אות ט' עי"ש שיש לחלק בין עכומ"ז דעלמא לחנוני שאומנותו בזה וידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות ג' הביא תשו' הרדב"ז שהבאתי בנדפס דהקניה הוי לכתחלה ואסורה וכתב שבס' יד המלך בפרק ט"ז ממא"ס תמה עליו דא"כ איך אנו קונים בצים מן העכומ"ז וע"כ משום דבטל ברוב ודחה דבריו

דבבצים ה"ט דאמרינן כל דפריש מרובא פריש והבצים שאנו לוקחים מהעכום"ז אינם טריפות משא"כ כשידעינן שיש בדבר שנקנה ממנו תערובת איסור שנתבטל בזה סובר הרדב"ז דהקנין הוי לכתחלה והוי מבטל איסו"ל והאריך קצת בזה ושוב כתב (בד"ה והנה הפרמ"ג) דמבואר בש"ד סי' ט"ן ובתו"ח כלל ל"ה דהקניה לא מיקרי לכתחלה ומותר לקנות הדובשנות מן העכום"ז שנתבטלו בס' וכ"ה בשו"ת מוהר"ם מלובלין סי' ק"ד וע' ביו"ד סי' ח"ק וקכ"ב ובאחרונים שם דמבואר דהקניה הוי דיעבד וגם טעם שני שכתב הרדב"ז משמע דאנן לא קי"ל כן עכ"ל וכבר הבאתי בנדפס דעת הרבה מרבני האחרונים שמסכמים כן לדינא עיש"ב. ונדפס עתה (בשנת ששו"ן) ספר כללי הוראה עם ליקוטי רימ"א לידידי הגאבד"ק גוזאדזיץ יצ"ו וראיתי שם בדף א' ע"ב בליקוטי רימ"א סוף סק"ה שהביא בשתיקה מה שכתב הרב זכור לאברהם בחלק ג' במערכת ביטול (שרשמתי אני הדל בנדפס באות ש"ס) דחשיב לכתחלה הקנין מן העכום"ז והוא חידוש לרב גדול שכמותו שנעלם ממנו כל אשר רשמתי בנדפס בענין זה שמתבאר דהסכמת רבני האחרונים היא דחשיב דיעבד ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לחלק הכללים בסי' קי"ח אות:

סימן יא

אין מבטלין איסור לכתחלה לדעת הפוסקים שהבאתי בנדפס במערכה זו אות דק"ן דלא אמרו אין מבטלין וכו' אלא כשמרבה על האיסור כדי לבטלו אבל אם משנה האיסור ועי"ז יבא לידי היתר שפיר דמי נראה דהה"ד אם רוצה לעשות את איסור המושבח שיהא פגום ויהיה מותר לערבו בהיתר שפיר דמי שהרי אינו מרבה אלא משנה האיסור ואין בזה משום ביטול איסור לכתחלה ולדעת הסוברים שגם בבא לשנות האיסור מכמות שהיה יש בו משום ביטול איסור לכתחלה הה"ד בפוגם את האיסור כנלע"ד מסברא אמנם ראיתי להרב יד אפרים בחי' ליו"ד סי' צ"ט שכתב שהרב שאלת יעב"ץ ח"ב סי' קל"א כתב שאם רוצה לעשות איסור מושבח פגום כדי שיוכל לערבו בהיתר ג"כ הוא בכלל אין מבטלין איסור לכתחלה וכו' וכתב דצ"ע דאפי' למ"ד דאין מבטלין וכו' הוא מדאורייתא נראה דהיינו דוקא לענין ביטול שטעם האיסור בעצמותו הוא עדיין בשבחו ולא פקע האיסור ממנו אלא לפי שאכלו על ידי תערובות אין טעמו נרגש להאוכל ובזה אמרינן דלכתחלה אסור משא"כ כשעושהו פגום שפקע איסוריה מניה בעצמותו וכשבא אל תוך התערובות כבר טעמו פגום הוא מותר ולא שייך בזה אין מבטלין איסור מה שגורם להאיסור עצמו להיות נהפך להיתר וכן נראה מהפוסקים. שוב ראיתי בשו"ת ח"ץ סי' ק"א שכתב להדיא דלבשל דבר הפוגם לא מיקרי מבטל איסור כי אין ספק דמדאורייתא

שרי לפוגמו שהרי אינו נהנה לא מטעמו ולא מכמותו שהרי טעם הנפלט מדופני הכלים אינו ניכר כלל כו' עי"ש ושמחתי ונפלאתי על בנו הגאון יעב"ץ איך כתב כן מאחר שכבר הורה זקן אביו הגאון ז"ל להיפוך עכ"ל ולפי מה שהסביר הגאון יד אפרים במחלוקותו עם הגאון יעב"ץ נראה דגם המחמירים במשנה האיסור מודים להתיר בפוגם האיסור והנה הגאון יד אפרים ראה דברי השאלת יעב"ץ שבחלק ב' והשיב על דבריו ואנכי הרואה שכן כתב גם בחלק ראשון סי' קנ"א לדבר פשוט שלפגום את האיסור הוא בכלל ביטול איסור לכתחלה והגאון ערוך השלחן ביו"ד סי' פ"ו אות ו' חלק עליו והביא דברי הרא"ה בבדק הבית דף קכ"ז שכתב וז"ל דומה למי שבא להפסיד גופה של נבלה עד שתהא פגומה כשהיא בעין דודאי מותר לו לעשות כן ואחר כך מותרת לו עכ"ל והוא תנא אילנא רברבא דמסייע להרב יד אפרים גם ידידי הגאון מוהרי"א יצ"ו בספר עמודי אש סי' י"ג (אות א' בד"ה ויש לחקור) עמד בחקירה זו וכתב שבשאלת יעב"ץ ח"א סי' קכ"ו ובמור וקציעה ח"ב כתב בפשיטות שאסור וחלק עליו דמוכח מדברי הראשונים שאין בזה משום מבטל איסור וכו' עי"ש ועיינתי בשאלת יעב"ץ ח"א סי' קכ"ו שציין הרב יצ"ו (וגם בסימן קכ"ז) ולא ראיתי שדבר מזה כמו שיראה הרואה ובסי' קנ"ו (בסוף ד"ה ותו) כתב ואף על גב דנותן טעם לפגם בבשר בחלב נמי שרי היינו בנפגם קודם שנאסר אבל משנאסר ודאי אין לו תקנה בפגם כלל כדמוכח מהנ"ל והוה ליה כחרכו לאחר זמנו עכ"ל וכנראה דאזיל לשיטתיה אבל ודאי לא לכך נתכוון הרב עמודי את יצ"ו שהרי בתשובה זו לא הזכיר משום ביטול איסור לכתחלה (כמו שכתב בשמו בעמודי אש) (ספר מור וקציעה אין אצלי) וכנראה הוא טעות הדפוס וכונתו לסימן קנ"א הנז"ל ועם שאין לתמוה שלא הזכיר דברי הרב ערוך השלחן שקרוב לומר שאין מצוי אצלו אך חידוש הוא שלא הזכיר דברי הגאון יד אפרים הנז"ל שהם במקום מקור הדין דביטול איסור לכתחלה (בסי' צ"ט):

ונזדמן לידי (בשאלה ליומיה) ספר היקר חקרי לב יו"ד ח"א וראיתי שעמד הגאון בזה בסי' מ"ה ואעתיק תורף דב"ק כי הספר יקר המציאות והוא שחקר על מה שכתב מרן ביו"ד סוף סי' פ"ד שרץ שרוף מותר לאוכלו משום רפואה דלמה לא כתב כלשון הארחות חיים (מאריה דהאי דינא) מותר לשרוף שרץ לאוכלו וכדבריו כתב המרדכי בריש פרק כל שעה בשם ראבי"ה דכל שלא כדרך הנאה שרי לגמרי וכלשון הזה פסק מורם בסימן קנ"ח ואם כן למה שינה בשלחן ערוך ונקיט בשכבר נשרף וטפי הוה ליה להשמיענו דשרי לכתחלה לשרופו ואולם בדברי ראבי"ה וארחות חיים ומורם קשה תינח דאיסור שרוף פקע איסורי' אך לעשות כן לכתחלה אסור על כל פנים מדין מבטל איסור לכתחלה דמה

לי להתיר איסור על ידי ביטול או על ידי פגם ומהאי טעמא קימא לן דאסור לעשות נותן טעם לפגם לכתחלה כמבואר ביו"ד סי' ק"ג וסי', קכ"ב וכמו שכתב הרשב"א בסי' תצ"ח ואיך התירו לעשות איסור פגום בעין לאוכלו דלמאן דאמר דאין מבטלין מדאורייתא לא שרי כי אם במקום סכנה ואילו מדברי ראבי"ה נראה דשרי גם בלי חולי כלל והנראה שדעתם כמו שכתב הרא"ה בבדק הבית ד' קכ"ו דלעשותו פגום ולאוכלו לא שייך דין מבטל ואי קשיא אם כן בא ונבטל איסורין במקום שאינו נותן טעם אלא לפגם כגון חומץ על גבי גריסין וכו' הא לא קשיא דבפגם דאינו פגום לגמרי אלא פגום קצת דאינו ניכר הפגם מכח התערובת כמו שכתב הרא"ה שם בדף ק"ט בכי הא ודאי אסור לכתחלה אבל פגום שנפסל מאכילת אדם אין הכי נמי דשרי אף לכתחלה ומכל מקום מדברי הרשב"א ושאר פוסקים נראה דחולקים עליו וסברי דגם כי האי גוונא הוי מבטל איסור וזה נראה דעת השלחן ערוך דשינה וכתב כשכבר נשרף השרץ דלכתחלה אסור בלתי סכנה אך מורם בסי' קנ"ה נראה שמתיר לכתחלה לשרוף כיון דלרפואה קעביד דאין כאן איסור תוס' ברור כדי לאסור וראיתי להפרי חדש במים חיים בתשובה סי' יו"ד שהביא דברי מורם וכתב דלא לרפואה לבד הוא שהתיר אלא אורחא דמילתא נקט ותימה עליו איך לא זכר דהוי מבטל איסור לכתחלה דאף לעשותו פגום אסור כדמוכח מתשובת הרשב"א הנ"ל עכ"ד והם סעד גדול להרב שאלת יעבץ הנז"ל:

סימן יב

אין מבטלין איסור לכתחלה לענין קיום מצוה אי איכא משום אין מבטלין וכו' כתבתי בנדפס במערכה זו אות ג' דעות הפוסקים בזה ובסוף ד"ה הראשון כתבתי לענין הכלל דמצות לאו ליהנות נתנו דבדאיכא הנאת הגוף לא אמרינן מצות לל"ן וכתבתי דהנאת צל סוכה אינו ברור דחשיבה הנאת הגוף ויש להתיישב בזה עי"ש ובו בפרק לא עמדתי בעיקר כללא דמצות לל"ן אמנם במערכת המ"ם באות פ"ה רשמתי שם סברות הפוסקים בענין זה ונשאתי ונתתי בדב"ק בס"ד והיא לו נדפסה בקונטריס דברי חכמים (שבשדי חמד ח"א) סי' מ"ז עיש"ב. ועל פי כללין דבדבר מצוה לא אמרו דאין מבטלין כתב הרב פתח הדביר בח"ג סי' ש"ב אות ט' ליישב מה שנהגו היתר במי רגלים שעל הארץ לשפוך עליהם מים לכתחלה בשבת כדי לבטל המי רגלים והוקשה להרב שערי תשובה שם ס"ק ט"ז ממ"ש הרב מג"א בסי' שכ"ג שאסור לבטל איסור בשבת ויו"ט משום מתקן ותירץ דהכא אינו מתקן שום דבר רק שע"י נתינת מים הוי כאין שם מי רגלים וכמסיר גרף של רעי דשרי והרב פתח הדביר כתב וז"ל ולי אפשר ליישב דהכא לא שייך אין מבטלין כמ"ש הרב ב"ח בסי' תרכ"ו בשם המרדכי גבי ביטול סכך פסול בסכך כשר

וא"ת והא אין מבטלין לכתחלה י"ל דקודם יו"ט שאינו איסור עדין נתקן ועוד דהא דאין מבטלין לכתחלה הוא מדרבנן והני מילי במקום שנהנה כגון לאכול או להחם אבל מצות לל"ן עכ"ל דמבואר מתירוץ שני דאפי' ביו"ט מבטלין לכתחלה במידי דליכא אלא הנאה דמצוה והכא נמי זה שמבטל המי רגלים לא לצורך גופו כי אם לצורך מצוה שיוכל לברך ולהתפלל יוכל לבטל לכתחלה ולא חשיב מתקן כיון שאינו לצורך גופו. ואני ההדיוט כתבתי בדף ה' ע"ב דאינו מבין דבריו דהרב שע"ת לא הוקשה לו מדין ביטול איסור לכתחלה (דזה גם בחול אסור) אלא מה שהוקשה לו הוא ממ"ש הרב מג"א דאין מבטלין בשבת ויו"ט משום מתקן ולמה שהוכיח מתירוץ שני שבמרדכי שגם ביו"ט מותר לתקן ולבטל משום צורך מצוה כתבתי שאין לזה הכרח אלא כונת תירוץ השני הוא דאפילו נאמר דביטול סכך פסול בכשר הוא אף שהגיע יו"ט והיינו בעושה סוכה בחול המועד (דלפי תירוץ ראשון היה לנו לאסור) היינו טעמא דשרי משום שהוא לצורך מצוה דבזה לא אסרו אלו תורף הדברים שבשדי חמד שם ועל זה כתב לי ידידי הרב המפורסם מוהר"ר אברהם מתתיא חלפון יצ"ו (בכלל כמה הערות ששלח לי בקבלתו הספרי שד"ח) וז"ל וי"ל שדימה הנושאים דלאו ביטול מקרי לענין ביטול איסור ואפילו בזמן דאתסר ביטול וזהו כונתו מ"ש דאפי' ביו"ט מבטלין ומכיון שהותר אין לנו לאוסרו עכ"ל יצ"ו כונתו ליישב דברי הר"ב פתח הדביר אבל לענ"ד אין דבריו מתיישבים בסיגנון לשונו וגם ללמוד הביטולים זה מזה אי אפשר כמו שמתבאר מדברי הרב מג"א דכונתו לומר דאף באופן דבחול מותר לבטל ואין בו משום מבטל איסור לכתחלה כגון באיסורין דרבנן למ"ד דמותר להרב עליהן ואין בזה משום מבטל איסור לכתחלה וכן ביבש ביבש שרוצה לבשלן דמותר להוסיף עליהן ולבשלם מ"מ משום מתקן אסור ביו"ט (ושבת דנקט הרב מג"א לאו דוקא כמו שפירשו דבריו רבני האחרונים) הרי דלא. ילפינן מהדדי וא"כ לגבי צורך מצוה נמי י"ל אע"ג דבחול כשעושה לצורך מצוה אין לחוש משום מבטל איסור לכתחלה מ"מ בשבת ויו"ט אסור משום מתקן ומגוף דברי הרב המרדכי בתירוץ השני כבר כתבתי דאין הכרח שכונתו על יו"ט עצמו אלא כונתו על לאחר שנכנס יו"ט והיינו בחוה"מ דקי"ל דעושין סוכה בחוה"מ ולכן הוצרך הרב שערי תשובה ליתן טעם למה שנהגו היתר במי רגלים משום דהוי כמסיר גרף של רעי וק"ל ועיין בספר לב מרפא לתנא ירושלמאה רל"ק בד' ג' ע"ד ובדף ד' ע"ב (בד"ה ובדרך) נסתפק במי שבטל אתרוג ערלה לכתחלה אם יכול לצאת ידי חובת המצוה באתרוג מהתערובת והביא מה שכתבו הפוסקים בביטול איסור לקיום מצוה ושקיל וטרי ומסיק דאינו יוצא ידי חובתו:

ועל מה שהקשיתי ע"ד הרב נהר שלום דתירוצו דבמקום מצות ליכא משום ביטול איסור לכתחלה עיין מה שהבאתי לקמן באות י"ג (בד"ה ובאות ג'):

סימן יג

אין מבטלין איסור לכתחלה לענין חמץ קודם הפסח שלא חל עדיין שם איסור עליו אי איכא משום אין מבטלין וכו' הארכתי קצת בנדפס מערכה זו אות א' ושם בד"ה ומכל האמור וכו' נשמט סיום הדיבור ההוא וכצ"ל גם הרב פרמ"ג בס' ראש יוסף למס' חולין על דף צ"ז ע"א (אמה שאמרו בש"ס קדרה שבשל בה בשר לא יבשל בה חלב) כתב בשם הרב פני יהושע בשיטתו לפסחים על דברי התוס' דף ל' ד"ה לישהינהו דלא אמרו אין מבטלין איסור אלא באיסורא בלע ולא בהיתרא בלע כמו חמץ לפני הפסח וכתב על דבריו לא ידענא דא"כ יהא מותר לבשל בשר בקדרה שבשל בה כזית חלב וימלא אחר כך בשר שיהא ששים ואף לאחר מעת לעת דהוי תרתי לטיבותא נותן טעם לפגם ומשהו ולא שמענו זאת מעולם מי שיאמר כן עכ"ל ועל כולם יש להעיר דהרי בחמץ לפני הפסח נקטינן דאסור לבטל לכתחלה (כל זה נשמט בנדפס) וס' פני יהושע הנ"ל אין מצוי אצלי לעיין בדב"ק שנראה מדברי הרב ראש יוסף דלקושטא דמלתא ס"ל להרב פני יהושע כן ואילו מדברי הרב כתב סופר בחיו"ד סי' ה"ן שהבאתי לעיל באות ו' אין נראה כן אלא משמע שרצה לומר כן וחזר בו ומי שנמצא אצלו ישכיל בכוונתו:

ובעיקר כללין שדר לן חורפא ידידי הרה"ג מוהר"ר יוסף לעווינשטעיין אבד"ק סרעאצק יצ"ו בקבלתו הספרי שדי חמד וזה לשונו פתח דבריו מבין שורתיים יצהירו אות א' בהא דבכל האיסורין מותר לבטל קודם שנעשה איסור ולא בחמץ אף שהיה קודם הפסח לענ"ד כן נראה מפסחים (ד' ו') המקדש בחמץ מו' ולמעלה א"ח לקידושין והקשה בס' נחלת צבי סי' צ"ט דאמאי אינו בר דמים הא יכול לערב ברוב היתר ע"ש ונר' דבחמץ הרי מחויב להשביתו ולבערו ובהולך מביתו חייב לבערו באין דעתו לחזור א"כ באוכלו מבטל בקום ועשה וזו ביאר א"ו חמץ שמו עליו לבערו ויש לעיין בהא דמכות (ט"ז) ביטלו ולא ביטלו הא משכחת לה בכה"ג ובז"מ ד' התוס' בזבחים (ד' ט"ז) ד"ה ואם דיש ביטול ברוב והקשה הראש יוסף בחולין ד' קי"א ד"ה הלכתא וכו' דא"כ למה הצריכה שבירה או הגעלה דהא מדאורייתא ברובא בטל ע"ש ולהנ"ל י"ל דאוסר לבטל נותר מה"ת כיון דמצותו בשריפה ובשבירת הכ"ח הוי במקום שריפה כמ"ש הר"ן סוף ע"ז וכן בשפיכת מי ההגעלה משא"כ לבשל בו אף דבכל יום נעשה גיעול לחבירו ה"ד קודם שנעשה נותר דאז הוי ככל האיסורין אבל אחר שנעשה נותר מצותו בשריפה ושבירה דוקא וה"ה חמץ אסור לבטלו כמ"ש המקור חיים (סי' תמ"ז סק"כ) דלאו מטעם ביטול

הוי אלא דעשאו כאינו נראה ומצוי וכמש"כ הב"ח והמג"א רסי' ת"נא לענין בלוע בכלי וצ"ע מזה על הגרע"א בתשו' סי' ל"ח וכעין זה ביו"ד סי' רצ"ט דאין עליו צורת צמר רחלים ומותר לערב בפשתן אך הט"ז סובר דכיון דקיי"ל כהר"ן בתשו' דהיתר בהיתר בטל נמצא שנתבטל קודם שנעשה איסור ועוד דכשהגיע ע"פ בשעה ו' שנאסר מדרבנן יתבטל אז כמ"ש המהר"ח א"ז סי' י"ז לענין נתערב ממילא דהא בדרבנן מותר להוסיף גם להרשב"א מותר לבטל ובתשו' כ' לדון לענין בצלים שנחתכו דק דק בסכין של בשר להוסיף עד ס' וכמ"ש הד"ג בשם הכנה"ג לערב חלב ביין ולאכלו עם בשר אלא דצ"ע מ"ד הרמ"א סי' ק"ח דפת שאפאו עם הצלי אם יש לו פת אחר לא יאכל בכותח כיון דיכול לאכלו עם בשר ואמאי שרי לערב המים שנפל בו חלב עם בשר אף לכתחלה וער"ן נדרים (דף נ"ב) אך דיש לדחוק לפמ"ש הח"ס סי' פ"ו דלאביי יליף לח בלח מבב"ח דהיתר בהיתר בטל משא"כ ביבש ביבש ע"ש ובפת שאפאו משום ריחא יש לו חשיבות כיבש ביבש להחמיר בו לכתחלה ובשם אר"י חא"ח סי' יו"ד דאסור לערב חלב במים ליתנו לבשר אבל חמץ קודם זמן איסורו שרי לכתחלה להט"ז לערב ונדחק בזה ולענד"נ דכבר נודע קושי' הרע"א סי' ר"ז והח"ס סי' פ"א דהיכי מוכיח אביי בחולין (דף ק"ח) מבב"ח דטע"כ דאו' דילמא הא דאסור משום שהוי היתר בהיתר ואם יש ס' מותר מגזה"כ דדרך בישול אסרה תורה וכמו שכתב התוס' והרא"ש בנדה (דף ס"א) עיין שם אך יש לומר דבשלמא בכלאים שפיר הוי היתר בהיתר לעולם דעיקר איסורין בעת חיבורן וכשנפרדו מאריגתן לא יאסר ועש"ך סו' ק"ה סעיף קטן י"ז אם כן חשיב היתר בהיתר כעומד בפני עצמו שלא יתבטל מה שאין כן בבב"ח דאפשר לסוחטו אסור והיינו משום דאיסור בהנאה שחוץ לגופו וגם בשלכדה"ן אם כן לא גרע מאלו נשרף משום הכי כשמבשל זית בשר בס' חלב הבשר נאסר לעולם ומיושב בזה קושיו' ר' עקיבא איגר שם בהא דאסר לבשל לכתחלה ביש ס' דיש לומר דעל כל פנים נעשה תועבה בבישול על ידי החלב שבתוכה ועכו"פ רסי' פ"ז וכיון שפליטת הבשר נאסר מהחלב שבתוכו וטע"כ דאורייתא אם כן לא מיחשב היתר בהיתר אלא איסור ונתבטל תוך ההיתר והא דהקשו התוס' בנדה שם בהא דבטל בב"ח היינו אי נימא דטע"כ לאו דאורייתא רק דחידוש הוי אם כן אי לאו גזירת הכתוב הי' הבשר מותר אף שיש בו טעם חלב אם כן אף ביותר מס' ראוי שלא לבטל דהא הוי תערובת היתר בהיתר לזה תירצו דאי טע"כ לאו דאורייתא הא אמר בחולין שם דהא דבעי נתינת טעם משום דדרך בישול אסרה תורה אם כן ממ"נ בטל או משום דהוי איסור בהיתר להצד דטע"כ דאורייתא או משום דרק דרך בישול אסרה תורה וחתני הרב החריף המובהק מו' אברהם קרונינגאלאד נ"י הקשה לדעת האחרים שהביא הר"ן דגם

נ"ט בנ"ט שני שרי א"כ למה יאסר פת שאפאו עם הצלי אך י"ל דהא דשרי נ"ט בנ"ט היא משום דבב"ח חידוש ואין לך בו אלא חידושי בב"ח דרך בישול ולא ע"י דבר אחר א"כ לרבא דאמר דלא ילפי מבב"ח דחידוש הוא וביאר בנוב"ת (סי' ל"ז) דלדידי' ע"כ החידוש הוי משום דשניהם היתר ותיקשי קו' הגמ' כלאים נמי וצ"ל דבכלאים כל שדבר אחר מערבן שניהם יחד בטלים באותו דבר כמבואר ביו"ד סי' רצ"ט בטו' שם משא"כ בב"ח אף טעם ראשון להיתר אוסר כהך דפת שאפאו וכו' משא"כ כשיש ס' במים דרק דרך בישול אסרה תורה לא אסרה א"כ מותר לבטל לכתחילה במים משא"כ לאביי דטעם כעיקר דאורייתא א"כ בחלב עצמו הוי איסור לבטל כהנ"ל דלא יהי' היתר בהיתר להצד דטע"כ דאורייתא וכיון דלא הוי חידוש בבב"ח שוב נ"ט בנ"ט אוסר ואסר גם במים לבטל כהנ"ל (אך דלפמ"ש רש"י לאביי דגמרינן מזרוע בשלה דלא יהיב טעמא שרי א"כ לאו משום ביטול נגעי ביה אפשר דמותר לבטל) א"כ י"ל דשאר איסורין קל מבב"ח לשיטות פוסקים דבש"א טע"כ ל"ד לענין לבטל לכתחלה אך הרשב"א בתשו' אסר לערב חמץ והביא הד"ג שליט"א בשם הקהל יהודה להקשות עליו מהא דיו"ד סי' ק"ט דשרי לערב ביבש עד ס' (וכבר כתבנו לעיל מזה דחמץ שאני) ולהנ"ל י"ל דהרשב"א לשיטתו דהיתר בהיתר לא בטל כמש"כ הנוב"י מה"ת סי' קפ"ו מדבריו שבתה"א וכ"כ להדיא בתשובתו סי' תתל"א מהך דאין מטבילין כלי לכשיטמא יטהר ומש"ה אסר שם לבטל לכתחלה משא"כ ביבש דיו"ד סי' ק"ט דכבר חל האיסור וכמ"ש בתשו' מהר"ח א"ז סי' י"ז דבצמר רחלים חל כבר איסור אבל חמץ קודם זמנו הוי היתר בהיתר וכ"ה בתשו' מהרי"ל סי' רי"ד הביאו הח"ס חא"ח סי' ק"ז וזה הי' בהעלם עין להעיני כל חי שהביאו הד"ג דכלאים הוי היתר כמו חמץ ולפ"ז י"ל דברי הר"ן בתשו' סי' נ"ט שה"ר דיוכל לבטל חמץ בעודו היתר מהא ותמה עליו הפר"ח סי' תמ"ז סק"ד דהא כלאים האיסור לעולם הוי ואינו תלוי בזמן הוי איסור בהיתר ובטל משא"כ בחמץ ע"ש ולהנ"ל י"ל דהר"ן לשיטתו בנדרים (דף נ"ב) דהא דהיתר לא בטל אינו מטעם דאין מבטלין כו' אלא מטעם דהוי דומיא דעולין ומש"ה דשיל"מ לא בטל א"כ בחמץ דסופו ליאסר לא הוי דומיא דעולין וכמ"ש הראב"ד בתמים דעים סי' ל"ו שהחמץ יש לו זמן איסור והשמן שנפל לתוכו אין לו זמן איסור כאיסור בהיתר דמיא כמו בצמר רחלים ול"ג ע"ש להכי מתבטל לדידי' אם טוחן עם המבוקעות שאינו מוסיף בזה דבר חדש אבל לבטל לכתחלה אסור והט"ז אזל בשיטת האור זרוע סי' תשע"ט דהיתר בהיתר בטיל ול"ש לומר בכה"ג אין מבטלין איסור לכתחל' ע"כ מותר גם לבטל לכתחל' בעודו היתר והדר"ג הביא בשם האפי זוטרי דהרשב"א דאסר מיירי ביבש והט"ז מיירי בלח וכבודו שיחי' תמה עליו שאין שום סברא לחלק

בזה ולא נמצא בתשו' הרשב"א לבטל לכתחלה (יש לדחוק בכוונת הרשב"א בתש"ו סי' רכ"ב וע"ש סי' תש"ל בשם הר"ש) והביא שכ"כ בחי' לב"ב פ' המוכר את הספינה והביאו בשטמ"ק שם (דף פ"ז) (ובשם אר"י סי' יו"ד השיאו לע"א) ולענ"ד הסברא דביבש ביבש דאסור לבשל יחד אין האיסור נהפך להיתר אלא דהתורה התירה לאכול כאו"א מטעם שהוא מהרוב ע"כ אסור לבטל גם בזמן התירו כיון דלא נתהפך כלל הוי כאלו עומד בפ"ע משא"כ בלח בלח דהאיסור נהפך להיתר ולדעת הנוב"י סי' מ"ה גם לכתחלה מותר לבטל האיסור מה"ת ולשיטתו שם סי' נ"ד הביטול הוי מחמת שאין בו טעם כאלו נאבד מציאותו וכ"כ גם הישועת יעקב סי' צ"ט סק"ג וע"ש סי' י"ד ובשו"מ מה"ת ח"א סי' י"ב ובז"מ ק"ו התוס' בחולין דף צ"ח בד"ה לאו למעוטי דמה קושי' דלמא למעוטי כל איסורין שבתורה ה"ד לענין שאין מבטלין איסור לכתחילה והכא שרי עי"ש ולהנ"ל ניחא דהא בז"ב הוי לא נתבטל בששים מכל וכל א"כ גם בש"א מותר לבטל ובז"מ קו' התוס' שם ד"ה מ"ד כו' דהא הכא מב"מ הוא ומנ"ל למבשא"מ ע"ש דדייק הש"ס שפיר דמדחזי' בז"ב דהותר גם לכתחלה ע"כ שנתבטל מצד עצמותו כאילו נאבד ע"כ אפילו במבשא"ס שרי א"כ אי נימא דבש"א אסור דלא ילפי מז"ב לבטל לכתחלה הוי אסור לבטל לכתחלה גם בז"ב ודוחק לומר בכה"ג חידוש הוא ובש"א הוי ס"ד דלא בטיל כלל ומיושב קו' התוס' ד"ה לאו ובז"מ קו' התו' ד"ה לחומרא גמרי' וא"ת הא תינח במינו אבל בשא"מ לא בטיל דטע"כ דאו' ע"ש ולהנ"ל ניחא דאי לאו דגבי שאר איסורין הותרה לא הוי מצינין לבטל איסור לכתחלה וא"כ חומרא היא דהא דאמרי' חידוש הוא היינו לשיטות ר' יהודה אבל לדידן לאו חידוש הואי ואפי' מבשא"מ בטל ואחרי שנתבאר דבלח היכא דיש ס' א"צ לדין ביטול אלא הוא כמו שנאבד א"כ ל"ש בזה חמץ שמו עליו דהוי כאילו נאבד:

וכת"ה נ"י הקשה עליו דהא בסי' תרכ"ו הוי יבש ביבש ונראה ליישב בהקדם ד' זקיני הלבוש סי' תרל"ב בטעם דסכך פסול פחות מג' אינו פוסל משום דבטל אצל הסכך כשר ואף בניכר כמו בסנהדרין והט"ז שם בסק"ב השיג עליו דל"ש ביטול בניכר ומסנהדרין אין ראי' שהתורה בטלה המיעוט ע"ש ואף שבמשמרת הבית בית ד' שער ד' (דף פ"ב) דאפי' בניכר האיסור בטל עכ"ז אחרי שהש"ך ביו"ד סי' ק"ב סק"ח תפס כהרא"ה נראה דגם הלבוש סובר הכי אלא כיון דאין לנו הלכה מבוארת הסכך רק מקרא דחג הסוכות תעשה לך שתהי' מסוככת לצל מהחמה כמ"ש וסוכה תהי' לצל יומם ולהכי בעי' צלתה מרובה מחמתה ממילא כיון דכתיב בתרי' באספך מגרנך דרשו שאותו הצל המרובה תהי' מפסולת גורן וכשיש רוב צל מסכך כשר מיעוט צל מפסול דנין על הצל שבטל ברוב

הכשר שאינו ניכר מהות הצל מאין בא המיעוט והרוב ונהפך להיות כהרוב עד שישנים גם תחת צל הפסול וכמ"ש רש"י בריש סוכה ושחמתה מרובה מצילתה דהמיעוט בטל בהרוב וה"ה כמו שאינו ע"ש והיינו דאז הוי כלא הי' צל כלל וממילא פסול כיון דבעי' סוכה וכמו כן בסנהדרין הקשו המרדכי בפ"ק דחולין והרוקח סי' תס"ו ות"פ דהיכי אזלינן בד' דהא הם הוי קבועים וכל קבוע כמע"מ דמי ותירצו דהדיבור הוי פירש וכ"כ המהרי"ק שורש קע"ב בשם התוס' והרי שם פי' לפנינו ממקום הקבוע וע"כ דאין משגיחין על מוצא הדבר שמסתעף ממנו א"כ ה"נ דנין על הצל שאינו ניכר ועל הסכך העיקרי אין משגיחין כלל וע' ח"ס א"ח סי' קע"ח ואכמ"ל א"כ כשדנין על הצל אין עליו דין יבש כלל ולכך מותר לבטל ויש להאריך לפ"ז הא דבעי הכא לערב (עיין בזה לעיל אות ט' בד"ה וידידי):

ובספק כבוש שהביא בשם הגרע"א רסי' ק"ה אם מותר להוסיף מ"ד הפ"מ סי' ס"ד (ט"ס ס"ח) במשבצות הנה הט"ז שם התיר וכתבתי בתשו' מ"ד המהרי"ט דחזקה קמייתא חזקה אלימתה כ"ז שאין הריעותא ברורה כהך דריש נדה ואף דהתוס' בכתובות (דף כ"ג) ד"ה תרווייהו כתבו דאיתרע חזקת פנוי' היינו למיחש לספק הנולד אחר הריעותא או בשעת הריעותא דהספק התם על הקידושין שבשעת הזריקה אבל הכא בספק כבוש שאנו באין לדון על מציאת האיסור לפנינו לומר שנפק מקודם שנראה לפנינו לענין זה לא איתרע החזקה ע"י הריעותא הספק ואמרינן השתא נפל ואין כאן ריעותא כלל דריעותא ברורה שפיר מרעי לחזקה לגמרי ואפי' למפרע וריעותא ס' לא מרע החזקה למפרע ובז"מ ד' הט"ז לחלק מסי' צ"ח וקי"א דהתם בשעת הנפילה איתיליד הריעותא לכך חוששין שמא לא הי' ס' ושמא נפל לקדירת היתר דעכ"פ איתרע לה חזקה מכאן ולהבא אבל בס' כבוש להחזיק הריעותא למפרע מספק ובפרט בב"ח דכל חד לחודי' שרי ומסתמא לא בלע עדין ובנפש חי' סי' מ' כ' להשיג על הט"ז עפי"ד החוות יאיר בתשו' דגם תוך מעל"ע פולט מעט מעט אלא דאיכא ששים א"כ בס' אם נכבש מעל"ע הוי כודאי כפל איסור ואי' אם היה ששים דיש להחמיר כמו בנשפך ע"ש וביאור דבריו דכוונת הט"ז דבנשפך שיש תוכו איסור והאיסור בעצמו יש לו חזקת איסור ועיו"ד סי' קכ"ב בשם זקיני המהרש"ל ומסופק אם הי' בו ס' ונהפך האיסור להיתר מנ"ל להלך אחר החזקת היתר של המאכל ולהפך את החזקת האיסור נלך אחר החזקת האיסור של האיסור וממילא יאסר גם ההיתר אבל בס' כבוש דליכא חזקת איסור שהרי לא נתערב האיסור בממשו שפיר יש לאוקמי' אחזקה א"כ גם בשאר איסורין מותר ועז"כ דאי פולט מעט א"כ שפיר הוי חזקת איסור על המשהו הנבלע תוך מעל"ע אמרי' דנכבש מעל"ע

ונשאר באיסורו אך דלענ"ד הט"ז לשיטתו רסי' ק"ה דכבוש בכלי מותר משום דהוי נטל"פ א"כ סובר דקודם מעל"ע לא נבלע כלל מהאיסור וכמ"ש בשו"ת כתב סופר סי' ע"ב א"כ שפיר מכשיר משום חזקת היתר ולפ"ז מה שהשיג הש"ך בנקה"כ על הט"ז סק"ג מדברי האו"ה דהכא כבר איתרע לי' חזקתו ע"ש דהאו"ה לשיטתו דאוסר כבוש בכלי א"כ שפולט מעט ואית לו חזקת איסור משא"כ להט"ז כשמסיר האיסור אית לי' חזקת היתר כנ"ל א"כ בבב"ח שכ"א בפ"ע מותר וגם המעט הנבלע בתוכו כל שלא קבלו טעם זה מזה מותר והי' לו חזקת היתר קודם הבישול ואמרי' דנשאר בהיתירו גם אם בישלו אחר כך מטעם חזקה דהחתיכה כיון דקודם הבישול הותרה באכילה ואף להש"ך בנקה"כ לא איתרע החזקה כלל ועכצ"ל כמ"ש הכו"פ והביאו בפת"ש שם דמירי שיש כאן ב' חתיכות א' נכבשה מעל"ע וא' בפחות ולא ידעי איזהו בזה שפיר אסור לבשל לדעת החוות דעת אבל בחתיכה אחת ס' נכבשה מותר אף לכתחלה ועי' בשו"ת שב שמעתתא ש"ג פ"ז ובחסד לאברהם חיו"ד ססי' מ"א מזה:

ומה שתמה על הצל"ח שנעלם ממנו שכבר קדמו המג"א סי' תק"ז אפש"ל שהמג"א כ' שם רק להרבות על הכלים ולא לבטל בידים והיינו דמפרש דזהו דומיא דעצים שנשרו מן הדקל שהיו עצים כבר בתנור אלא שלא הי' בו שיעור ביטול מותר להוסיף ובכה"ג אין כוונתו לבטל האיסור אלא ההיתר רק דמ"מ אסור לעשות פעולת ההיתר כמ"ש המג"א סי' שכ"ג והפמ"ג ביו"ד סי' צ"ט במ"ז סק"י וע"י אגודת איזוב חאו"ח סי' ט"ז וזהו דמקשה בביצה דהא אין מבטלין איסור לכתחלה היינו משום דהוי יו"ט ועז"כ המג"א דכיון דהוי היתר ממ"נ עתה הוי הכל היתר וכשיתחיל לידלק דהוי מוקצה הרי בדיעבד מותר ליהנות ממוקצה כמ"ש המג"א סי' תק"ט ובפרט דיש עצים דהיתרא וא"צ לעצים דאיסורא וא"צ לדין ביטול אך הצל"ח מפרש הא דמסיקין בכלים שמערב הכלים בידים עם עצים מוכנים דאלו הי' מעורב כבר הי' שרי אפי' בשברי כלים כמו עצים שנשרו מן הדקל להוסיף כהנ"ל ואם כן לערב בידים היכי שרי הא אין מבטלין ולזה כ' דבעודו היתר אפי' בידים שרי כהך דאו"ח סי' תרכ"ו ובזה יש ליישב קו' המפרשים על הרמב"ם בפ"ב מהל' יו"ט הי"ד דמסיקין בכלים ולא פסק דעבד כר' מתנא ולהנ"ל ניחא דלכאו' יל"ד מה קאמר לר' יהודה דאמר מסיקין רק כיון דעיקר הקושי' לר' יהודה דס"ל דמוקצה חמיר אפי' בטלטול וכמו שכתב זקיני הפ"י בשבת (דף מ"ד):

ומש"ה שפיר משני לר"י דס"ל מב"מ לא בטל מכח דיליף מדם הפר ומדם השעיר ולית לי' הא דעולין שאני דשניהם היתר כמו שכתב הר"ן בנדרים (דף) ובין איסור והיתר א"כ בעי' דומי' דדם הפר וכו' דהיינו בלח בלח ומש"ה כ' התוס' ביבמות (דף) דביבש ביבש

בטל והייינו אפי' בהיתר בהיתר א"כ נתבטל הכלי בעודו היתר ושפיר משני דעבד כדר' מתנא אבל לדידן דמב"מ בטל רק דעולין שאני משום דהיתר בהיתר בטל לא אמרי' א"כ גם ביטול לא מהני וע"כ דעיקר ההיתר משום דטלטול מוקצה מותר משום אוכל נפש כמ"ש התוס' והמרדכי הביאם המג"א ססי' תק"ט כיון דקיי"ל כר' שמעון דמיקל במוקצה א"כ לא צריך דליעבד כר' מתנה וכו'. ועוד חזון למועד עכ"ד יצ"ו:

גם ידידי חתנו הרב המאוה"ג מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי יצ"ו שלח לי הערות על דברתי בשדי חמד בכמה מקומות ומכללם הוא בעיקר כללין (בדין ביטול קודם הפסח וכיוצא) וז"ל הנני להציע לפני כ"ק מה שיש לי להעיר על ספרו הקדוש שדי חמד בחלק הכללים במערכת האל"ף באות א' הביא להקשות ד"ה ט"ז סי' תמ"ז סק"ה מתשו' הרשב"א (סי' תפ"ה) הובא במג"א (ס"ק מ"ה) ולעד"נ דהרשב"א לשיטתי' דחו"ן וטעמי' משום דהאיסור אינו נהפך להיתר כמובא בשמו ביוד"ע (סי' ק"ט) משו"ה חשיב קוה"פ כמבטל איסור דהא תוך הפסח איכא שם האיסור על החמץ ומותר רק משום ביטול והא דכתב בדגול מרבבה דבלח לית לי' חו"נ ליתא דבתשו' הרשב"א (סי' ג"ן וסי' תפ"ה) מבואר אף בטעם חו"נ וכ"כ בפר"ח שם (סעי' ד') והא דהוצרך הרשב"א להטעם דהוי כמבטל איסור י"ל דמשום חו"נ יכול לאפות קודם פסח ולא שייך חו"נ (אבל במקום) אבל במקום ששייך חו"נ דהאיסור לא נהפך להיתר ומותר רק משום ביטול אבל לדידן דבלח לא אמרי' חו"נ משום דאיני בעין והאיסור נהפך להיתר דמקלי' בהפ"מ בישול יבש חד בתרי אחר שנודע כמבואר בהגה (סי' ק"ט) לא חשיב כמבטל איסור דהא בפסח כבר נתהפך להיתר:

ובד"ה והרב הקשה להפר"ח החילוק בין חמץ קודם פסח למבטל יבש שנתערב חד בתרי לע"ד חילוק ידענא דחמץ כיון שמבטלו לפסח חשיב מבטל איסור דהא בלא ביטול אסור בפסח אבל יבש חב"ת היתר חשוב רק מוסיף היתר בישול ועוד אמינא לולא דמיסתפינא דביטול הטעם בבישול לא חשוב ביטול איסור דבששים לא אסרה תורה כלל ויש לפלפל בזה. עוד הביא להוכיח דאין מבטלין קודם פסח מדכתב במג"א (סי' תס"ז סק"ב) בשם הרשד"ם דאין עושין ס"ס לע"ד אין הנידון דומה לראי' דהטעם דאין עושים ס"ס משום דחיישי' שמא הוא כצד האיסור ואף דאיכא רוב צדדים להיתר מ"מ אם באמת הוא כצד האיסור שוגג באיסור חשוב ולמה נכנס לספק איסור וא"כ מה לי שהוא קודם הפסח הא מ"מ אם אמת כצד האיסור אסור בפסח אבל האיסור הבטל ברוב אין שום צד לאיסור דהא ידעי' דאיכא האיסור ואפי"ה מותר מגזה"כ רק לכתחלה אסור לבטל איסור וקודם פסח דאינו אוסר עדיין שפיר י"ל דמותר לבטל דהא אינו מבטל

איסור ויש לפלפל בזה אך אכ"מ ובד"ה וביטול הביא המג"א (סי' תק"ז סק"א) דקודם האיסור מותר לבטל לכאו' קשה דנסתר מחמתו מ"ש (בסי' תמ"ז סקמ"ה) וי"ל דשאני בכלי דהאיסור בא אחר כך משום שנשתנה על ידי האש אבל חלב גם עכשיו אסור עם בשר וחמץ שמו עליו ונדחה ראיית צל"ח נגד צ"ץ. ובד"ה ובספק כתב דספק הגאון רעק"א בספק כבוש בב"ח לבטל בס' נפשט לאסור מתשו' (סי' ל"ח) לע"ד הספק במקומו די"ל כמו דמתירין הבב"ח הכבוש משום דתלי' דלא נכבש מעל"ע יש להתיר לבטל דהא גם זה אינו רק איסור דרבנן אפילו להפוסקים אין מבטלין מן התורה דהא מן התורה מותר כבוש בב"ח ומשום דבבישול יהי' ספק איסור תורה ודאי לא מיסתבר לאסור הביטול חדא דיש לומר דמן התורה אסור רק בשעת איסור ומצאתי בספרו הקדוש שקדמוני בזה הרמ"ץ ועוד יש לומר ס"ס שמא כהרמב"ם דספק מותר מה"ת ושמא כהפוסקים דספק איסור מותר לבטל ולדינא יש לדון להתיר בצירוף הספק שמא כהפוסקים דאין מבטלין רק מדרבנן ושרי בספק ככל ספקא דרבנן (ועיין במה שהבאתי בשמו לקמן אות י"ד בד"ה אי). ובאות ג' (במאי דשקו"ט אי איתמר כללא דאין מבטלין איסור לכתחלה לגבי מצות) כתב דתירוץ הרב נהר שלום דבסוכה שאני דהוי מצוה ליתא להטור דסובר אין מבטלין מן התורה ולפי מ"ש דקודם זמן האיסור לכ"ע ליכא איסור תורה ניחא ובד"ה ובעיקר הביא המוהרש"ק מתיר לעשות ס"ס לכתחלה במצוה דמדמי לביטול לפמש"כ לעיל דבס"ס הטעם דחיישינן לצד האיסור מה לי בזה שהוא במקום מצוה עכ"ד יצ"ו:

וידידי הגאון מוהר"ר אליהו קלאצקי אבד"ק ברעזא קארטוז מח"ס אבן הראשה יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל בעיוני בספרו היקר כי בראש ספרו יביא בענין אין מבטלין איסור לכתחילה מ"ש הט"ז והמ"א סי' תרכ"ו דהיינו דוקא כשכבר חל עליו שם איסור משא"כ כשמבטל בשעה שלא חל עדיין האיסור והוכיח מזה דאם נתערב לח בלח פחות מס' מותר להרבות עליו קוה"פ עד שיהא ס' כדי שיהיה מותר בפסח. ועמ"ש המ"א סי' תמ"ז ס"ק מ"ה ובט"ז ס"ק ה'. אודיע למעכ"ת הנלע"ד בזה דמסתברא דתלי במה שחקרו הראשונים אי היתר בטל בהיתר. דאי היתר אינו בטל בהיתר אינו בגדר ביטול עד שעת חלות האיסור והדר איכא משום מבטל איסור לכתחילה דמה בכך שמבטל בשעה שהוא היתר כיון שאינו מתבטל עד שעת חלות האיסור משא"כ אי נימא דהיתר בטל בהיתר דהשתא י"ל שמתבטל מיד בהיותו היתר עדיין ואינו מבטל איסור אלא היתר ועמ"ש האו"ז ה' פסחים מההיא דקדירות בפסח ישברו וע' במהרי"ל ת' קפ"ו והובא בח"ס או"ח ת' ק"ז. ועמ"ש הנ"ב מה"ת י"ז או"ח ת' ע"ב ובחלק יו"ד ת' קפ"ו מ"ש לסתור הוכחת האו"ה. וכבר קדמו באו"ז ומוהרי"ל ועמ"ש הר"ן בנדרים (דף נ"ט) ד"ה שאני דדברים שהן

שוויין לגמרי אין אחד מבטל את חבירו. ובר"ן נדרים (דף י"ב) בההיא דביצה (דף ל"ט) דדבר שהוא ניתר עכשיו כמים ומלח ראוי יותר שלא יתבטל לגבי עיסה אף על גב דהוי דבצו"מ ולפי סברתו אין היתר בהיתר מתבטל אף בא"מ ועמ"ש הש"כ יו"ד (סי' צ"ט ס"ק כ"ב) ובפמ"ג בפתיחה להּ תערובת דהיתר בהיתר בטל בא"מ ואינו בטל במינו. והשתא י"ל דמשו"ה משפיל הענפים עד הסכך ומערבן ומבטלן לכתחלה דהסכך הכשר והאילן הן מינין נבדלין ושמו מובדל ששם אילן עליו ומתבטל קודם יום טוב דמבא"מ מתבטל היתר בהיתר וליכא משום מבטל איסור לכתחילה כיון שמבטלו בהיותו היתר עדיין משא"כ לבטל חטים מבוקעות קודם הפסח בחטים שאינן מבוקעות דהוי מב"מ. וכן בתערובת לח בלח כדהוי מב"מ שאינו מתבטל קודם הפסח בהיותו היתר ואינו מתבטל בערב הפסח בשעת חלות האיסור והדר איכא משום מבטל איסור לכתחילה כיון, שלא נתבטל עד שעת חלות האיסור ושפיר כ' הרשב"א דהוי כמא"ל. ובירושלמי פ"ט דכלאים צו"פ שטרפן אסורים כיצד הוא עושה מביא לטרא ועוד צמר גמלים ומבטלן. ומשום שמבטלן קודם שחל האיסור שטרפן ולא נתחברו עדיין בשום חיבור וליכא עדיין לא שוע ולא טווי ולא נוז. וי"ל דהיינו משום דצ"ג יש לו שם לווי דלא מקרי צמר סתם כמ"ש שם בירוש' אין לך קרוי צמר אלא צמר אלים בלבד ושאני ההיא דע"ז (דף ס"ו) חלא דחמרא וחלא דשיכרא דהאי חלא מקרי והאי חלא מיקרי וכיון שחלוקים בשמן הו"ל צ"ר וצ"ג מבא"מ ומתבטל גם בהיותו היתר קודם חלות האיסור ומשו"ה לא הוי כמא"ל: ויש מקום להוכיח שגם דעת התוס' הוא כן ממש"כ בחולין (דף י"ד) תד"ה ונסבין וז"ל ואף על פי שנפלט מבפנים מצד זה לצד זה אינו אסור עד שיפרוש לחוץ וכו' והא דאמרינן בפ' כל הבשר גבי רב ששת דמלח גרמא גרמא תרי מ"ט לאו משום דפריש מהאי ובלע האי חדא נמי פריש מהאי גיסא ובלע בהאי גיסא. התם פריש לגמרי לחוץ מהאי גיסא קאמר וכך כת ב התוס' בפסחים (דף ע"ד) ד"ה האי מולייתא יעו"ש, וכבר תמה הג' ר' עקיבא איגר בדו"ח בפסחים שם וכתב שלא זכה לעמוד על דבריהם הקדושים דהא התם החשש דאזיל מהאי גיסא ולא יפליטו המלח ואם כן דעדיין ליתא איסורא דהוי דם איברים שלא פירש מכל מקום כשבישל אחר כך יצא הדם ויאסור והניח בתמיהה. וכדי ליישב זה יתכן לבאר כונת התוס' דקשיא להו מאי פריך הש"ס חד נמי פריש מהאי גיסא ובלע האי גיסא דהא יש לומר דסבר רב ששת שגם זה הדם הבלוע יפליטנו המלח שלא יפליטנו בשלימות וישתייר משהו דם דלא יפלוט (א"נ דחייש דפריש מהאי ובלע האי משהו ולא הרבה כ"ז שטרודין לפלוט) דבודאי לא יחלוק על הדבר הנראה בחוש שנפלט הדם במליחה והגם שישתייר רק משהו דם מכל מקום מלח גרמא גרמא דחייש משום

מבטל איסור לכתחילה שמבטל הדם האסור כיון שגורם שישאר משהו משא"כ בחד דליכא חששא דפריש מהאי גיסא ובלע האי גיסא כיון דהאי שעתא הוי עדיין דם שלא פירש ואם כן מבטלו קודם חלות האיסור והגם שבשעת הבישול יפרוש הדם הא כבר נתבטל מקודם. והכא דהוי בא"מ ליכא כה"ג משום אמא"ל ומזה הכריחו התוס' דפריש לגמרי לחוץ מהאי גיסא קאמר ועמ"ש הר"ן גבי דגים ועופות וז"ל ואף על פי שאחר שיעור המליחה המוהל מאדים קים להו דבשיעור מליחה יוצא כל מה שהוא דם גמור והשאר מוהל אדום הוא שיוצא ומותר ועוד נראה לי שלא רצו חכמים להחמיר בדבר כיון דקי"ל דבר שמלחו אין עובר עליו ועיין פרמ"ג בפתיחה להל' מליחה שחקר דאם רוצה לבשל בלי מליחה ולהרבות עד ס' לישתרי לכתחילה בשלמא לדידן אותה חתיכה אסורה דפירש ממקום למקום משא"כ להמחבר ס' וכ"ת אין מבטלין איסור לכתחילה הא כ"ז שלא פירש שרי וכה"ג לא מקרי מבטל איסור. וכתב שוב ראיתי שאין זה כלום דלעשות לכתחלה כן אסור ואף בחמץ קודם הפסח לערב לכתחלה אסור, וכ"ת שאין כונתינו לבטל הדם אלא לאכול הבשר אפילו הכי מבטל מקרי וכו' עכ"ל ולפי מה שכתב צ"ע דברי הפרי מגדים דהכא דהוי באיני מינו כבר נתבטל קודם חלות האיסור. אך י"ל דבלא"ה אינו מתבטל קודם שיפרוש דהא באותו שעה עדיין הדם מובלעת בחתיכה וניכר ועומד בפ"ע ואינו מתערב עם המים ורוטב ושאר הבשר (כשהחתיכה ניכרת) ואינו מתערב ומתבטל עד שעת הבישול שיצא ויפלוט הדם ואם כן הוא מבטלו בשעה שפורש וכבר נאסר והדר משום מבטל איסור לכתחילה (ולבטל ברוב חתיכות שווייות שלא תהא החתיכה ניכרת גם אי נימא דגם ביבש ביבש הוי כן כדמוכח מההיא דסכך. אכתי היו מחמירין להשליך חתיכה אחת. וגם להמחבר לא אכלן אדם אחד בב"א):

ועמ"ש בתשובות רע"א (סי' ר"ז) בדין הגבינות שמעמידין בעור קיבת כשרה ויש בחלב הרבה פעמים ס' נגד עור הקיבה דבאיסור בשר בחלב יש להקל טפי בענין הביטול לכתחילה לפי מה שכתב התוס' בעבודה זרה (דף ס"ה) ובראב"ש הל' כלאים דבי דכל אחד ואחד שרי ועירובן אוסרן ל"ש ביטול (אף אי בטל היתר בהיתר כיון שהעירוב אוסרן ונעשין גוף א') אלא דדרך בישול אסרה תורה כשאינו נותן טעם אין כאן איסור כלל ועיין מה שכתב הש"כ סי' צ"ב ס"ק ח' היאך ינער הקדירה שיתערב הכל דילמא יש טעם בחתיכה ס' ואיך יבטל איסור לכתחילה וכו' ועל פי זה יש לצרף עוד סברא דבט"ח שנפלה על חתיכה א' שבקדרה עומד הוא לכך שינער הקדירה ויתערב בכל הקדירה ומעיקרא אינו דרך בישול (וגם לא נודע לאיזה נפל) משו"ה לא חל עלה כל כך שם איסור שיאסר לבטל לכתחילה ויתיישב מה שהקשה בחדושי רע"א שם אמאי לא כתב הרמב"ם

שנותנן לארמאי לטעום כל חתיכה וחתיכה דשמא זו החתיכה שנפל עלי' הטיפה עי"ש. ועמ"ש הב"ח סי' צ"ח ומ"ש או"ה בשם רמב"ן שאם נפל חלב לקדרה ונמס אם יש ס' מצוה ליתן בו מים קרים לקרוש החלב ולהסירו ובסוף הס' כתב דט"ח שנפל ברוטב של בשר ישפוך עליו מים צוננים ויסיר השומן הצף עליו מלמעלה והנשאר מותר אפי' ליכא ס' וסותר למ"ש מקודם וע' ש"כ ס"ק ט"ז ואולי הכונה דבדליכא ס' יש להתיר עי"ז. ובגם כשיש בו ס' מצוה לעשות כן. ועפמ"ש יש לומר נמי דבבח יש להקל טפי דהכא כשאין נותן טעם אין עליו שם איסור כלל. והא דאפשר לסוחטו אסור היינו משום דחו"נ והיינו היכא שנתערב היטב וצריך סחיטה ופליטת הבלוע שנבלע דרך בישול ולא כשאינו מתערב כ"כ שעל ידי נתינת מים צוננין יפרד מאליו וגם כשנשאר משהו אינו בגדר ביטול אלא דליכא לאיסור כלל. משא"כ בחלב ושאר איסורין אם ישאר משהו גם אחר נתינת המים צוננין אמ"א לכתחילה. ואף דפשיטא דגם בבב"ח אסור לבטל לכתחילה היינו כשנתערב היטב בדרך בישול ובזה יתיישב מ"ש הרשב"א בתה"א וכדקיי"ל בסי' ק"ו דאף להסוברים דל"א חו"נ בשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור ותמה הכו"פ מדלא דחי כש"ס חולין (דף ק"ט) דכו"ע ס"ל אפשר לסוחטו אסור ופליגי אי חו"נ דר"י ס"ל חו"נ ואוסרת כל הקדרה דמב"מ ל"ב. ובחו"ב תירץ עפמ"ש המרדכי גבי יבמה שרקקה דם וכו' וכבר תמה באמרי ברוך שם ד"ב המרדכי אינו אלא היכא שההיתר עודינו אינו ניכר וע' סי' צ"ט ש"כ ס"ק ט"ו. ועפמ"ש י"ל דשאני בב"ח דכשנשאר משהו אינו כאיסור שנתבטל אלא שאינו בגדר בב"ח כל שאין כדי ליתן טעם דתרווייהו היתרא. משו"ה דוקא אם חו"נ י"ל גם בבב"ח דאפשר לסוחטו אסור לפי שכבר נעשה כולו נבלה ואילו לא הוי חו"נ לא הי' מקום לאסור זה בבב"ח ולענין חו"נ יש חומר בבב"ח שתערובתן אוסרתן והן בגוף א' של איסור מחמת עצמו. ולענין אפשר לסוחטו אדרבה יש חומר טפי בשאר איסורין דגם כשנשאר משהו שם איסור עליו אלא שנתבטל ומשו"ה גבי בב"ח תלי האיסור דאפשר לסוחטו אי חו"נ משא"כ בשאר איסורין:

ועמ"ש הח"ס חיו"ד (תשו' שי"ט) ע"ד הקושייא ביומא (דף פ"ג) מ"ס טבל חמיר ומ"ס תרומה חמירא. דקשה יפרוש ויחזור ויבטל דמדרבנן הוא דאסור לבטל לכתחלה עמש"ש אי יבש ביבש במינו אסור לבטל מן התורה והביא ממ"ש חולין (ק"מ לא אמרה תורה שלח לתקלה וע' יומא (ס"ז) ומהירושלמי (רפ"ב דדמאי דהדרא לטיבלא אם חזרה למקומה ועיין ח"ס או"ח (ת' קכ"ט וע"ש בתשו' (קל"ז) גבי מצה של טבל דגם בדלית לי' אלא כזית של טבל לא סד"א דליתי עשה ולדחי ל"ת דאפשר לקיים שניהם שיפריש תרומה ויחזור ויערבו ויבטל ואחר כך יאכל כזית כולו ועמ"ש באבני מילואים בשו"ת (סי' י"ח)

די"ל דבין (דכיון) שמוזהרין על התרומה שלא יפסידוה אסור לבטלה בחולין דהוי מאבד תרומה בידים. וכבר תמה ע"ז בהגהות שם דהא בביצה (דף א יליף ממשנה תרומות הרי דל"ש תרומה משאר איסורין. וכן מההיא דזרוע בשלה ע"ש ולענ"ד אפ"ל דל"מ הפרשת תרומה כשמפריש ע"ד כן לחזור ולערבה תכף שתבטל וכל הפרשתו הוא רק לחזור ולערבה. ולולי זאת לא היה מפרישה כיון דצריך לאכול כל הכזית. דהא טעמא דשוטה שתרם אין תרומתו תרומה הוי מקרא דאשר ידבנו לבו שיש בו דעת לנדב פרט לחרש שוטה. ובירוש' רפ"ק דתרומות פריך ויוכיח מעשה שלהן על מחשבתן דתנינן תמן וכו' ר' זעירא בשם רבון ונחשב לכם תרומתכם את שכתוב בו מחשבה אין מעשה שלו מוכיח על מחשבתו וכו' וע' חולין (דף י"ב) תוד"ה ותבעי וע' בכורות (נ"ט) תוד"ה במחשבה ודבתמורה העיקר תלוי במחשבה מה שגומר לבו ודעתו להפריש התרומה. והכא שאינו אלא הערמה בעלמא ואין כונתו שתהא תרומה אלא כדי שאחר כך יערבנה תיכף ותיבטל בחולין הרי אין כונתו ודעתו לנדב שתהא תרומה אלא שיחזור ויאכלנה בתורת חולין וגם אי שרי הערמה בפרט דהוי הערמה דהתירא (וע' ירוש' פ"ד דיבמות הי' הערים קיד"ש ע"מ להאכילן בתרומה ובירוש' פ"ב דפסחים ה"ג ופ"ה דנזיר ה"א ובירושלמי דמע"ש ח"א למה מערימין מפני שכתוב בה ברכה וע' ב"מ מ"ו שבת קל"ט הכא שאני כיון שלא גמר בלבו לנדוב כלל והוי כחרש ושוטה שתרמו ויש להאריך בזה מכמה סוגיות בש"ס וקצר הגליון להעתיק ממה שהארכתי בחידושיי בענין בטול איסור לכתחילה ועכ"ז מה שהביא מעכ"ת עמ"ש הצ"ץ ביין שנשתנה מראיתו וכו' הא גם להרשב"א י"ל דהכא שאני דהוי כאינו מינו דמתבטל קוה"פ. וכאשר יודיעני כתר"ה מקבלת מכתבי דנא אוסיף איה"ש לכתוב בארוכה וכעת יספיק הקיצור השייך לתחילת ספרו הנחמד. וה' ירים קרן עמו וקרן תורתו ויתברך כבודו וכל המתעסקים במלאכת הקדש תומכי התורה יתענגו על רוב שלום מאדה"ש כנפש הדו"ש אלי' קלאצקי עכ"ד יצ"ו במכתבו אלי בחדש שבט התרב"ן שוב בשנת תרנ"ו הדפיס ספרו הבהיר אמרי שפר וכבדני בו וראיתי שכבר הדפיס בספרו כל ענין הנ"ל בתוספת נופך וביתר שאת כמו שיראה הרואה בדב"ק ובכל זאת למזכרת אהבה קדומה משנתו לא זזה ממקומה:

והכהן הגדול ידידי הגאון מוהר"ר שלמה הכהן מח"ס שו"ת בנין שלמה והגהות חשק שלמה ועוד יצ"ו כתב לי בעניינים אלו במכתב לחזקיהו בקבלת ספרי שדי חמד וז"ל אמרתי לכתוב למר נ"י איזה גרגרים שעלו על רעיוני בעת עיוני בספרו וזה החלי בע"ה וראשון לציון ראיתי למר נ"י בראש ספרו שהאריך למעניתו בדין דאין מבטלין איסור לכתחלה ואסף כל מחנות הקדושים גאוני קדמאי ובתראי המדברים בדין זה כל רז לא

אניס לי' בדבריהם ז"ל והוציא מהם סולת מנופה בי"ג נפה כמה חילוקי דינים בזה וכמעט שלא הניח מקום להתגדר בו זולת מה שראיתי להדר"ג נ"י דמתקשה בד' הפר"ח באו"ח סי' תנ"ג שהוציא מלשון הטור שם דאם מתכוין לבטל החמץ אסור ואף דעדיין היתר הוא ולא דמי ליבש ביבש שנתבטל חד בתרי ורוצה לבשלם בקדרה אחת שמותר להרבות עד ס' דשאני גבי חמץ שרוצה לבטל כדי שיה' מותר לאכול בפסח הרי הוא כמבטל איסור לכתחלה וכתב כת"ר נ"י שאינו מבין מה בין זה ליבש ביבש שנתבטל בששים ומה שהביא לתרץ בשם ס' קהל יהודה דהתם יכול לבשלו בב' קדרות אינו נכון לענ"ד דמה בכך דיכול לבשלו בב' קדרות הא גבי חמץ נמי יכול לאכול בהיתר גם בלא ביטול והיינו אם יאכל קודם הפסח ומ"מ כיון דהוא רוצה לאכלו בפסח בזמן איסור הצריך ביטול מיקרי מבטל איסור וא"ל התם נמי הא מבטלו אדעתא שיוכל לבשלו בקדרה אחת ולבשלו בקדרה אחת צריך ביטול בס' וא"כ גם התם מיקרי מבטל איסור דהא נהנה בביטולו. אבל איני יודע מה קשה לו בד' הפר"ח דהא דבריו ז"ל פשוט וברור בלי שום דוחק דשאני יבש ביבש שנתבטל ברוב מין במינו כבר נעשה הכל היתר מה"ת אף לבשלו בקדרה אחת דמה"ת מין במינו בטל ברוב אף לח בלח רק דמדר' אמרי' דחוזר וניעור אם בא לבשלן בקדירה אחת וגם בזה אינו מוסכם להלכה דהרשב"א הוא דס"ל כן דחוזר וניעור וכן פסק המחבר ביו"ד בס"ס ק"ט אבל הרא"ש ז"ל סובר דמאחר שנתבטל ההיתר ברוב בעודו יבש נהפך האיסור להיתר ומותר לבשלו בקדרה אחת אף בלא ביטול בס' וכן פסק הרמ"א בהגה שם דבמקום הפסד יש לסמוך על דברי המקילין להתיר והלכך אף לדעת הרשב"א דצריך ביטול בס' מ"מ לא עדיף מאיסור דרבנן שכבר נתערב ברוב ואין בהיתר כדי לבטלו דסובר הרשב"א בעצמו בתו"ה דמותר להוסיף עד ס' ולבטלו וכמו שכ' המחבר בסי' צ"ט סעיף ו' והוא מד' הטור בשם הרשב"א ואף דשם אינו מתיר רק באיסור דרבנן שנתערב ואין בהיתר כדי לבטלו שאני התם דתחילת התערובת היה לח בלח ולא הי' ס' דכוותה באיסור דאורייתא בודאי אסור להוסיף דהא אף לאחר התערובת עדיין אסור הוא מדרבנן מיהת אבל בנתערב יבש ביבש דעכשיו היתר גמור הוא ואף לאחר שיתבשל בקדרה אחת לא יהי' רק איסור דרבנן בודאי מותר לבטל אבל לערב חמץ קודם הפסח דבלא ביטול איכא איסור כרת אם יאכלנו בפסח בודאי מיקרי מבטל איסור דהא בפסח הוא דבר אסור ואף דעכשיו הוא היתר מ"מ הוא מבטלו כדי לאכלו בפסח ומיהו יש להוציא משם דחמץ נוקשה דרבנן בודאי מותר לבטל בששים קודם הפסח דבחמץ נוקשה דרבנן קודם הפסח הוא ממש כמו יבש ביבש שנתבטל חד בתרי וק"ל. וגם דנתערב ממילא חמץ חד בתרי יבש ביבש קודם הפסח מ"מ אסור

להוסיף עד ס' כדי שיהי' מותר לבשלו בקדרה אחת בפסח דהא חמץ במצה הוי מין בשאינו מינו ואם יבשלם בקדרה אחת יהי' איסור דאורייתא דהא מין בשא"מ צריך ס' אף ביבש מדרבנן מחמת גזירה דשמא יבשלם ויתן טעם הרי אם מבשלן באחת אסור מה"ת ואף שכבר נתבטל ברוב בעודו יבש ומיהו אין נ"מ בזה דהא בלא"ה לא מהני ביטול ליבש ביבש קודם הפסח דהא קי"ל דביבש ביבש חוזר וניעור בפסח לאסור במשהו. ובאמת שאיני מבין מה דנחלקו האחרונים בדין אם מותר לבטל חמץ בס' קודם הפסח דהא בלא"ה לא שייך ביטול דהא הוה דשל"מ דהרי יכול לאכלו קודם הפסח והיאך יהי' מועיל הביטול לאכלו בפסח והא דעת הר"ן בנדרים ד' נ"ח ע"א דמה דתנן בשביעית דשביעית אוסרת כל שהוא במינה לבעור דר"ל דצריך לאכלה קודם זמן הביעור ולא מהני הביטול לאוכלו גם לאחר זמן הביעור משום דמיקרי דשיל"מ דהא יכול לאכלו מקודם ודלא כפרש"י שם וא"כ חמץ לפני הפסח נמי יכול לאוכלו לפני הפסח ואולי דמיירי לענין לבטל בס' מין בשא"מ דבטיל בס' גם בדבר שיש לו מתירין. או דמיירו אם עבר והשהה אותו עד שהגיע הפסח אם מהני הביטול שביטול קודם הפסח. ועוד נ"ל לומר דדוקא בשביעית דגם עכשיו מיקרי איסור לענין סחורה ושאר קדושת שביעית אבל בחמץ קודם הפסח לא שייך לקרותו דשיל"מ דבדבר של היתר לא שייך לקרותו דשל"מ ובזה נתיישב מה שתמה על הר"ן בתשובה בחטין מבוקעות שסותר לדברי הר"ן בנדרים הנ"ל ובשו"ת נו"ב מה"ת ביו"ד בסי' נ"ג בהגהת בנו דחה ליישב. וגם מה שתמה מר נ"י על הרב אפי זוטרי מה שמחלק בין תערובת יבש ביבש לתערובת לח בלח לענ"ד דברי הרב הנ"ל יש להם מקום עפ"י דברי הגאון בעל נוב"י ז"ל מהד"ת ב"ח יו"ד סי' מ"ה שהעלה שם דלבטל יבש ביבש לד"ה הוא איסור תורה דדעת הסוברים דאינו אלא מדרבנן למדו כן מזרוע בשלה וא"כ אין לנו אלא בתערובת לח בלח דאין האיסור עומד בפני עצמו רק הוא מעורב בהיתר ואינו עומד להכירו לעולם דומיא דזרוע בשלה דאין שם רק תערובת טעמו של איסור אבל יבש ביבש דאם יבא אליהו ויאמר דזהו האיסור הרי יחזור לאיסורו אין סברא כלל דיהי' מותר לבטל מה"ת לכתחלה ועפ"י הנחה זו דברי האפי זוטרי מאירין ונכונים דביבש ביבש דהוא איסור תורה ובאיסור תורה לא שייך לחלק בין זמן היתר לזמן איסור דמ"מ הא רוצה לבטל ולהנות ממנו בזמן איסור אבל לח בלח כיון דאינו אלא מדרבנן ובטיל דהטעם דאסרו רבנן לבטל איסור משום דחשו חכמים דשמא ישהה האיסור בביתו כדי לבטלו ויבא לידי תקלה וכמו דאסרו להשהות ספק טרפה י"ב חדש מחשש תקלה וכן כל איסורי הנאה דתנן במתני' דסוף תמורה דצריכין קבורה ודאי אינו אלא מדרבנן משום חשש תקלה אצרכינהו רבנן קבורה

דהיכן מצינו בתורה זבוח ושאר איסורי הנאה דצריכין קבורה וכן מפורש בתוס' דע"ג ד' ס"ב ע"ב ד"ח ולקברינהו דכל חיוב קבורה באיסורי הנאה הוא משום חשש תקלה (אמר המחבר עיין לקמן באות ל"ח בד"ה ומה שאיסורי הנאה) וכן מה שגזרו דגידולי תרומה תרומה הוא ג"כ מחשש תקלה וכמו שמבואר בשבת ד' י"ז ע"ב וע"ע היטב בתוס' ב"ק ד' קט"ו ד"ה אתי] וא"כ זה לא שייך רק כשמבטלו בזמן איסור אבל בזמן היתר מה תקלה שייך אז ולפ"ז אפי' נימא דחמץ שמו עליו מ"מ לענין איסור ביטול אינו מעלה ומוריד ואף דשם איסור עליו מ"מ הא לא שייך תקלה קודם הפסח ואף דנר' דהאפי זוטרי לא כיון לזה דהא מסיים הטעם דבלח מעורב יפה מ"מ חילוקו אמת ונכון מטעם שכתבתי. ואכן מש"כ האפי זוטרי בד' הרשב"א כן דבלח בלח מודה זה ודאי ליתא לפי הטעם שכתבתי דהא הרשב"א איירי לענין חטים מבוקעות דצריך לטחון אותם ולעשותם קמח ולאחר שנעשו קמח הרי א"א להוציא האיסור מההיתר ואף אם יבא אליהו ויאמר דזהו קמח הנעשה מחיטי חמץ מ"מ א"א לבררן ואף לדעת הסוברים דקמח בקמח מיקרי יבש ביבש מ"מ לענין זה מיקרי לח דהא בקמח לא שייך סברת הנו"ב כלל ודו"ק: ובדברי אלה אשר כתבתי דאם הוא דרבנן עיקר הטעם הוא משום תקלה עולה לנו טעם נכון ג"כ למש"כ מר ני' שם אות ג' בשם הפמ"ג דהא דכ' המרדכי דמשו"ה מותר לערב סכך פסול בסכך כשר לכתחלה היינו משום דס"ל דהוא איסור דרבנן ולכן לא אסרו אלא באיסורי מאכלות ואיסורי הנאה אבל לא בפיסולי מצוה אבל למ"ד דהוא דאורייתא אין חילוק בין איסור לפסול וכן משמע באמת מלשון המרדכי שם וכמו שמדייק מר מלשונו ולכאורה צריך להבין דמ"ש דלא גזרו גם בפסולי מצוה דמה לי איסור לאו או איסור עשה ועוד דהא אפילו באיסור דרבנן קי"ל דאסור לבטל או להוסיף אבל לפי מש"כ אתי שפיר דגבי סכך פסול לא שייך כלל חשש תקלה. מיהו מד' המרדכי שכ' הטעם דמצות לאו ליהנות ניתנו משמע דלאו משום חשש תקלה רק דגזרו רבנן שלא יהנה מן האיסור אך לפ"ז יצא לנו דין חדש דדבר שאינו ראוי לאכילה כגון גיד הנשה שנחתך לחתיכות דקות יהא מותר לבטלו בס' או ברוב וכן להיפך באתרוג של ערלה יהא אסור לבטלו כדי לצאת בו ידי מצוה דהא באתרוג שייך שפיר חשש תקלה ובאסיפת דינים במערכת ד' מינים סי' י"ג הביא מר ד' הסמ"ג דאסור משום שמא יאמרו דמבטלין איסור לכתחילה לאכילה ולפי מש"כ בלא"ה אסור וצ"ע בזה וכן יהא מותר לכתחלה לערב חלב בתוך מרק של בשר ולבטלו בס' דהא חלב היתר הוא ולא שייך חשש תקלה. ובהגהותי על היו"ד הנדפס ביו"ד החדשים ד' ראם הנדפס בתוך ביאור מטה יהונתן בסי' פ"ז כתבתי ליישב בזה תמיהת המהרש"א בחולין ד' קט"ז ע"ב בהא דאמרינן שם דאין מעמידי' בעור קיבת נבלה

והקשה המהרש"א ז"ל דמאי אירייא עור קיבת נבילה ואפי' בעור קיבת כשרה אסור לכתחל' מצד איסור בו"ח וכה"ג הקשו התוס' שם בעמוד א' ד"ה המעמיד ותירוצם שם לא שייך הכא ואמנם אם נאמר דמותר לערב לכתחי' טעם חלב בבשר אם יש ס' י"ל דמיירי הכא אם יש ס' בגבינות כנגד עור הקיבה דמצד איסור בו"ח הוי שרי אבל אם הוי עור של נבילה אסור מטעם מעמיד ולא מהני ס' דאיסור מעמיד אינו אלא אם מעמיד בדבר שכבר אסור וכמו שמבואר שם בשו"ע ובלא"ה הא שם אינו אלא בו"ח דרבנן דהא אינו אלא דרך בישול ובאיסור דר' הא מותר לבטל לכתחילה היכא דמקלי קלי איסורא והכא הוי כמקלי קלי איסורא דעור הקיבה נאבד וכלה לגמרי בתוך הגבינות ומיהו אין זה ברור כ"כ וצ"ע:

ולענין מה שהביא שם בשם הישועות יעקב דבאיסורי הנאה אסור לבטל מה"ת לד"ה תמהתי שלא העיר כת"ר מ"ש המ"ל ז"ל בהלכות מעילה שהביא כת"ר בעצמו ד' ד' ע"א דהוא חולק ע"ז דהרי התם מיירי בציפורי עיר הנדחת דאסורין בהנאה ובזה לד"ה אסור מה"ת לבטל ומה ראיה מייתי מזה המ"ל לדעת הסוברים דאסור לבטל מה"ת גם באיסורי מאכלות. וגם מוכח דלא ס"ל סברת הנו"ב דביבש ביבש אסור מה"ת דהא התם יבש ביבש הוא ואפשר להכיר האיסור ומיהו בעיקר דברי המ"ל אינו מובן לי לא קושייתו ולא תירוצו דמה ענין זה למבטל איסור הא אין כונתו לבטל רק לקיים מצות שילוח וגם מי יימר דיתבטל ויתערב בין צפרים אחרים כשרים וגם הקושייא אינו מובן כלל דהא איכא חשש תקלה דימצא אותו אדם כשהוא בעצמו בלא תערובת כלל ויאכלנו. וגם בלא"ה לא קשייא דעיקר כונת הגמ' דאף דמותר לבטל איסור מה"ת מ"מ אין סברא דהתורה תצוה זה למ"ע לעשות מצוה שיבוא בזה תקלה לאחרים דהא כתוב דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותי שלום ואין סברא כלל דהתורה תצוה מצוה שיוכל לבא מזה תקלת עבירה וכעין זה כתבתי מכבר לכת"ר נ"י במה שמקשה הש"ס בפסחים ד' ק"ט דהיכי מתקני רבנן מילתא דאתי בה לידי סכנה ואף דשלוחי מצוה אינן ניזוקין וכמו שהקשה כת"ר בספרו הבהיר מכתב לחזקיאו וכתבתי ליישב דאף דכונת הגמ' להקשות דנהי דלאחר שתקנו רבנן ד' כוסות לא יבא לידי סכנה אבל הקושייא על חז"ל איך הטילו מצוה שיכול לבא לידי סכנה וזה ברור עכ"ל יצ"ו:

סימן יד

אין מבטלין איסור לכתחלה לענין איסור דרבנן אי מבטלין לכתחלה בנדפס במערכה זו אות מ"ח הארכתי קצת בזה בס"ד ובסוף דבור הראשון (והוא בדף י"ד ע"ג קרוב לסופו) ציינתי לעיין בהשמטות ציון ירושלים על דברי הירושלמי פרק ב' דכלאים ותרף

דברי הרב שם הם שהקשה מהירושלמי הזה לדעת הפוסקים דאסור לבטל איסור דרבנן ובירושלמי מבואר דמותר ויישב דכונת הירושלמי להתיר רק באיסור שהוא מפני מראית עין וראיתי לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסימן י"ג אות ג' (בד"ה והנה הפרמ"ג) שכתב על דבריו ולדעתי לק"מ דהנה ראיתי בספר בני חייא בלשונות הר"מ ד' ד' ע"ב שהקשה על מה דאיתא התם דהוא רק מפני מראית עין וברמב"ם הלכות כלאים מבואר דלוקה וכ' וז"ל ולענד"ן דכונת הירוש' הבא דבשאר איסורין דאסורין מחמת עצמן כשהוא מרבה לבטל איסור תורה שהרי האיסור עצמו לא חזר להיתרו אלא שנתבטל אלא שאין מבטלין איסור לכתחלה אבל בכלאים שכל אחד מותר בפני עצמו אפילו אחר שנתערבו קודם שיזרעו ולא אסרה אלא בכה"ג דאז נראה וניכר הכלאים א"כ כשאנו מבטלים לא יש איסור כלאים כלל וזה לא נקרא ביטול אלא כמסיר האיסור דזה מותר לכתחלה ומפני מראית עין דהכא לא דמי לשום מראית העין דעלמא כנלע"ד נכון. וזכני ה' וראיתי שכיונתי בזה עם מהר"י הגא"ש בפ"ב דכלאים עכ"ל וא"כ א"ש קושיות מהרי"ש דאין הטעם משום דהוא מדרבנן ובזה א"ש ג"כ סתירת דברי הר"מ אהדדי דמתחלה כתב דלוקה ואח"כ כ' שהוא משום מראית העין ולפ"ז א"ש עכ"ל ולפי זה אין ללמוד היתר מהירושלמי לדבר שאיסורו מפני מראית עין שמותר לבטלו דכלאים שאני. אמנם אנכי הרואה להרב צרור החיים בפ"ב מהלכות כלאים ד' צ"ט ע"ב (בד"ה שוב ראיתי) שהרבה להשיב על דברי הרב בני חייא הנז"ל והוכיח דכוונת הירושלמי דברים כפשטן לחלק בין איסור תורה לאיסור דרבנן שהוא מפני מראית עין ע"ש ואם הרב נר"ו היה רואה דבריו לא היה דוחה דברי הרב מוהרי"ש והמעיין בדברי הרב צה"ח יראה שדבריו מוכרחים ועיין עוד בעיקר הכלל במה שהבאתי במערכת הכ"ף אות ק"מ בדין ביטול איסור ע"י תוספת באיסורין דרבנן שיש להם עיקר מן התורה. וידידי הרב מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו כתב לי בזה וז"ל בעיוני בספרו הקדוש אות מ"ח ראיתי שהביא הירושלמי פרק ב' דכלאים ונראה לפי עניית דעתי דמוכח מהירושלמי דאף קודם שחל שם האיסור אסור לבטל דהא התם מערב קודם זריעה דאין שום איסור וקשה על הרב ט"ז בסי' תמ"ז סק"ה ורסי' תרכ"ו שכתב דבכי האי גוונא מותר לבטל עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרה"ג מוהרי"א פרענער מח"ס מנחת יוסף כתב לי בענין זה וז"ל במערכת א' באות מ"ח דלהוסיף על איסור דרבנן לבטלו ש"ד ובאות קנ"ד דבמשנה האיסור שרי יש להעיר בזה ממה שהובא במנחת יעקב בקונטריס הספיקות מחודשים אות ח' דלא עבדינן ס"ס למכור לעכו"ם דאף בדרבנן אין מבטלין איסור לכתחלה ועי"ש והרי שם נעדרו כל הפרטים הנ"ל דהא הכא מוסיף עוד ספק וכן אינו מרבה בהיתר רק משנה

האיסור ועיינתי במקורו מתשו' מהרי"ט שם ח"ב יו"ד ס"ב והביא ראי' מפסחים בההוא ארבא וכו' והרי החיטים שנבללו הוא רק איסורא דרבנן וחשש למכירה לעכו"ם ע"ש והרי התם אינו משנה אך אולי י"ל דהמהרי"ט לא מדמי לי' למבטלין איסור רק ע"ד ההיקש וסבורי מסביר לן שלא יהי' הענין זר בעניינו דכמו שמצינו בסברא דאין מבטלין איסור לכתחלה ואף דרובא שרי כן נאמר בזה אף שנעדרו הפרטים מביטול האיסור כפי שביאר מני"ר בכלליו עכ"ז הנושאים שוים בגדר מה עכ"ד יצ"ו. ועל מה שכתבתי בנדפס שם (בד"ה ובעיקר) דנקיטינן כפסק מרן דאיסור דרבנן אף שיש לו עיקר בתורה מותר להרבות עליו לבטלו ראיתי להרב יד דוד בסי' צ"ט הגב"י אות מ"ז שכתב בשם הרב שלחן גבוה שם בסקי"ט שהעלה דאף דודאי דעת הרמב"ם ומרן היא דאפילו באיסורין שיש להם עיקר מותר להרבות עליהם לבטלם מ"מ כיון שרבו האוסרין באיסורין שיש להם עיקר נקיטינן כוותייהו שאסור להרבות באיסורין שיש להם עיקר כדי לבטלן וכתב על דבריו ולא צייתינן ליה במקום דאיכא כמה אחרונים שכתבו להקל וכפשט דברי מרן שקבלנו הוראותיו:

והשגתי עתה (תנז"ר) ספר הבהיר טהרת המים לרב גדול משאלוניקי כש"ת מוהר"ר אברהם הכהן וראיתי בקונטריס שיורי טהרה במערכת הבי"ת אות נו"ן שכתב גם כן דאיסור דרבנן מרבה עליו ומבטלו ואף אם הוא איסור שיש לו עיקר בדאורייתא כדמסיק הפרי חדש בסי' צ"ט וכו' וכן כתב בשם הרב באר מים חיים ביו"ד ח"א סי' יו"ד שכן דעת מרן בש"ע ושכן דעת הרשב"א והרמב"ם והפר"ח וכו' ונסתפק שם אם הדין כן בבשר שלא נמלח שנפל לקדרה שאין בה ששים אם יוכל להרבות דאף שדם שבישלו לרוב הפוסקים הוא מדרבנן וכן דעת מרן וכו' מכל מקום יש להסתפק לפי מה שכתבו התוספות והרא"ש בטעם מה שאסרו הדם שנתבשל דהוא משום דדם זה מתחילתו היה אסור מדאורייתא וכו' והביא מה שכתב הרב גנת ורדים ביו"ד סי' כ"ט בשם הרשב"א במשמרת הבית גבי חלטו ליה לכבד בחלא או ברותחין שכתב ואי נמי תאמר דכל שבישלו מותר לגמרי מדאורייתא כיון דעיקר דם דאורייתא החמירו בו כדאורייתא ואפיל בספיקו וכן כתב שם גבי רישא בכבשא דאי נמי דרבנן הוא פעמים חוששין אף בספקו כשל תורה לפי שהוא קרוב לאיסור תורה אם אתה מתיר בזה יבא לידי דם שלא נתבשל וכל שהוא קרוב כל כך בשל תורה הולכין בו להחמיר כשל תורה וכו' שוב כתב שגם בזה הדין נותן שמותר להרבות עליו וכתב כן גם בשם רב מובהק מוהר"ר אברהם הכהן פרחיא ושכן נהגו אחריו כל מורי הוראה בשאלוניקי להרבות עליו ואמר הרב המובהק הנ"ל דאף דמכמה דוכתי נראה דחמיר איסור דם שבישלו

יותר משאר איסורים דרבנן סוף סוף איסור דרבנן הוא וכבר כתב הפרי חדש דאף דיש לו עיקר מרבין עליו ובדרבנן להקל שומעים גם הפרי חדש בסי' צ"ט ס"ק י"א כשמנה כל פסקי השו"ע שהתיר להרבות בדרבנן מנה בכללם דם שבישלו ושכן דעת הרשב"א לבד בשיעורין דרבנן באיסור דאורייתא וכו' גם הט"ז שם בס"ק י"ב הביא בשם רש"ל דרוב המחברים הסכימו להרבות בדרבנן וכו' וכן כתב הרב ערוך השלחן בס"ק י"ד. גם הסכים שם בסק"ו דבספק איסור תורה דאזלינן להחמיר אם אין בתערובת ששים מותר להרבות וכו' וז"ל הרב ערוך השלחן ספק איסור מותר לבטלו לכתחלה כן נראה מהרמב"ם ברביעי מהלכות תרומות דין ט' נפלה אחת מחמשים וכו' עד שירבה עליהם ממקום אחר ואפשר דדוקא מין במינו בנתערב כבר דבטל ברוב מדאורייתא הוא דמותר להוסיף על תערובתו דהוי ספק דרבנן אבל מין בשאינו מינו דהוי ספק דאורייתא אף להוסיף על תערובתו אסור דהא אסור לבטל מדאורייתא הוא ואם כן הוי ספק דאורייתא ואפשר דלא הוי איסור תורה אלא מערב איסור בהיתר כעין זרוע בשלה אבל להוסיף על התערובת לכולי עלמא אינו אלא איסור דרבנן וכן נראה דאם הוא איסור תורה הוה לן לאסור באיסור דרבנן נמי להוסיף על התערובת כמו לערב ומה טעם לחלק אלא ודאי דלהוסיף על התערובת אינו אלא איסור דרבנן לכך לא גזרו אלא באיסור דאורייתא וכן נראה דעת מוהרש"ך וכו' עכ"ל: גם ראיתי בס' יקר אמר שמואל (לרב גדול משאלוניקו מוהר"ש ן' חביב) בתשו' חלק יו"ד סי' א' בדין ביצה שהיה בה דם שנתערבה בתבשיל ואחר כך לקחו ממנה הדם ורק הביצה נשארה בהתבשיל ואין בו ששים אם יש להתיר להרבות עליו ואחר שנשא ונתן בדעות הפוסקים באיזה מקום אוסר ואם דם בצים מן התורה כתב בדף טו"ב (בד"ה ומעתה) דנראה להתיר להוסיף כדי לבטלה בששים מטעם ספק ספקא. א'. אם דם בצים אסור מה"ת. ב'. אף אם אסור מן התורה שמא אין האיסור אלא בדם עצמו ושאר הביצה אינו אסור אלא מדרבנן ואף שמרן בשלחנו הטהור פסק להדיא להחמיר בנדון זה עצמו והוא מדברי הרא"ש מכל מקום טעמא בעי כיון דאינו אסור אלא משום ספקא דאורייתא דלחומרא אם כן להסוברים דחומר הספקות מדרבנן יכול להוסיף עליו לבטל וצריך לומר שהרא"ש סובר שחומר הספקות מן התורה ולכן אסר ושוב הביא שנחלקו רבני האחרונים בדעת הרא"ש אי סובר דחומר הספקות מדרבנן וכתב להתיר בנדונו משום שהיה ספק איסור ובספק איסור מבטלין לכתחלה וכו' ושוב הביא מחלוקת הראשונים אם איסור ביטול האיסורין הוא מן התורה ושכתב הרב קול אליהו בח"א בחלק יו"ד סי' ט"ז דאם ביטול האיסורין הוא מן התורה אם כן בספק אם נפל איסור לקדרה ואין בה ששים כיון דספקא דאורייתא לחומרא אסור להרבות

כדי להשלים לשישים ואם ביטול האיסורין הוא מדרבנן מותר להרבות והאריך לפלפל שדבריו תמוהים ושסותרים למה שכתב בעצמו בחלק א"ח סי' ו' ואחר שהאריך כתב בדף ח"י ע"ב (בד"ה אך) ועוד יש צד להקל ממה שכתב הרב ערוך השלחן בסי' צ"ט ובסוף סי' קי"ד דאף למאן דאמר אסור לבטל מדאורייתא אינו אלא לערב איסור בהיתר כעין זרוע בשלה אבל להוסיף על התערובת לכולי עלמא אינו אלא איסור דרבנן וכן ראיתי למוהרד"ף בס' מזמור לדוד גם הוא היה מכוין בטעם זה ביתר שאת ואנא זעירא אמינא דיש להוכיח כן מדברי הראב"ד גופיה בתשובתו בספר תמים דעים סי' רל"ט ד' ס"א וכד ראה המעיין עכ"ל ואין אצלי ספר תמים דעים ודברי מרן מוהרד"ף הם בדף ע"ג ע"ב שכתב כן מסברא דנפשיה דכיון שלא למדנו שאסור מן התורה אלא מזרוע בשלה אין לנו שיהא אסור מן התורה אלא דומיא דזרוע בשלה דהיינו לערב איסור בעין עם היתר אבל איסור שנתערב כבר אלא שאין בו שיעור והוא בא להוסיף עליו לבטלו הא ודאי אינו אלא מדרבנן ולפי שחד צורבא מרבנן אקהי הקהתא לומר דחידוש הוא זה וצריך לראיה יהב דעתיה להוכיח דבר זה מסוגיאות ומדברי הראשונים על פי הכרחיות ובסיום דבריו כתב אחר זמן מצאתי במשמרת הבית בית ד' שער ראשון שכתב בדין גיעולי כלים וז"ל דמנא ליה דמדאורייתא אין מבטלין איסור לכתחלה דלמא מדאורייתא מישרא שרי אלא מדרבנן בלבד הוא דאסור ופשטא דשמעתא דזרוע בשלה ריש פרק גיד הנשה הכין דייקא וכן הסכימו רבותינו הצרפתים ולא עוד אלא אפילו מי שדוחק אותה הלכה ומסיק מינה דאסור לבטל איסורא מדאורייתא היינו לבטל איסור בעינו כעין זרוע וכו' יעו"ש הרי בהדיא כמו שבארנו בס"ד וחדאי נפשאי שכיונתי למקור האמת עכ"ל מרן מוהרד"ף ודברי המשמרת הבית הם בדפוס ישן דף ק"ט ע"ב ועיין כנסת הגדולה בסי' צ"ט הגהת בית יוסף אות כ"ב) ובדפוס שלפני (דפוס וויען אך טוב לישראל) הוא בדף ע' ע"ב והנה מרן מוהרד"ף לא סיים למילתיה דהרשב"א בזה והא לך לשונו ולא עוד אלא אפילו מי שדוחה אותה הלכה ומסיק מינה דאסור לבטל איסור מדאורייתא היינו לבטל איסור בעינו כעין זרוע שמבשל עם האיל דאפשר לבשל זה בפני עצמו וזה בפני עצמו וחידשה בו תורה לבשלה יחד דאין בשלה אלא שלמה אבל בלע שבקדרה אי אפשר ולפיכך מותר כיון שפוגם תערובת ואי אתה אכלו לעולם אלא בפגמו ובתערובת וכו' ע"כ לענייננו הנה מתבאר דלא נחית הרשב"א לחלק בין תערובת היתר באיסור בתחלה לתוס' על תערובת שנתערב מעצמו כדמחלק מרן מוהרד"ף אלא כל חיליה לחלק הוא בין כשהמתבטל הוא בעין לכשהוא בלוע בכלי אלא דממה שכתב הרשב"א היינו כעין זרוע וכו' משמע ליה שכונתו לו' דכל דלא דמי לזרוע לא ילפינן מינה וכי היכי דלא

ילפינן בלע משום דלא דמי ליה הכי נמי לא ילפינן תוספת דלא דמי לזרוע כן נראית כונתו אף שלדעתי העניה יש לפקפק ואין שייך לומר בזה הרי בהדיא כמו שביארנו וכו' (ועיין במה שכתבתי לעיל באות ז' בד"ה ומרן מוהרד"ף):

וכתב עוד בשיורי טהרה שם דהא דקימא לן דמותר להרבות באיסור דרבנן אף שיש לו עיקר אינו אלא כשנפל האיסור מעצמו אבל אם עירבו בידים אלא שלא היה יודע שהיה איסור ושוב נודע לו דמה שעירב היה איסור ואין בו ששים אין מרבין עליו לבטלו ושדקדק כן מדברי השלטי הגבורים בפרק השוכר את הפועל שהביא בכנסת הגדולה סי' צ"ט ס"ק כ"ה והרב המחבר האריך לדחות הוכחתו והכריח מדברי כמה מחברים דלאו דוקא כשנפל מעצמו אלא אף אם עירבו בידים ולא היה יודע שיש איסור וכו' מותר להרבות עליו וכו' ובסוף דבריו כתב שוב ראיתי באליהו רבה סוף סי' תרע"ז שכתב ככל דברי הר"י נחמיאס הנ"ל והביא ראיה מהשלטי הגבורים הנ"ל ומסיק להלכה כן בדעת הש"ע ואני עני במקומי אני עומד וככל הטעם הטעמים הנז"ל ובפרט באיסור דרבנן דלמיקל שומעים עכ"ל:

ובמה שכתבו רבני האחרונים לחלק בדין זה דאף לדעת מרן דמותר לבטל איסור דרבנן היינו דוקא איסור אכילה אבל איסורי הנאה אסור לבטל שהרי נהנה, בביטול זה הקשה רב אחד שהרי הראב"ד שסובר דאיסור ביטול האיסורין הוא מן התורה למד כן מדקרי הש"ס לזרוע בשלה חידוש והחידוש הוא דשם התירה תורה לבטל איסור לכתחלה ואם איתא דיש לחלק בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה היכי יליף הראב"ד לאיסורי אכילה דאיסור הביטול מדאורייתא דילמא בזרוע בשלה הוי חידוש שאף שאסור בהנאה מותר לבטל מה שאין כן בכל איסורי הנאה אבל מה שהוא רק איסור אכילה עדיין י"ל דמותר לבטל עיין בזה בשו"ת יד אלעזר (להגאון אבד"ק וויען) בסי' ל"ז וכתב שם בתירוץ השני דדוקא מדרבנן הוא דמחלקינן בין איסורי אכילה לאיסורי הנאה אבל מדאורייתא אין לחלק בזה עי"ש:

אבל לערב לכתחלה איסור דרבנן שאין לו עיקר מדאורייתא שהוא ג"כ מחלוקת בין הפוסקים אין להתיר עיין בדברי רבני האחרונים ביו"ד סי' צ"ט ס"ו ובא"ח סי' תק"ז ס"ב ובפרטות בנהר שלום שם אות א' ומאמר מרדכי סק"ד ובדעת הרמב"ן בזה עיין בס' יד דוד ליו"ד סי' צ"ט הגב"י אות מ"ד (הראשונה בד"ה ועל) והביא שם תו"ד הרמב"ן בחידושיו ליבמות (בס' תורת האדם) והנראה מדבריו הוא דבכל איסור דרבנן שאין לו עיקר אין מבטלין לערב לכתחלה ולא אמרו דתרומת ח"ל מבטלה ברוב ע"י עירוב אלא להאכילה לכהן בימי טומאתו אבל לאוכלה זר אין מבטלין ע"י עירוב ומרן הב"י בסי' שכ"ג

(ד"ה ומתבטלת) כתב דהר"ן בפ' ואלו עוברין כתב בשם הרמב"ן דמאי דאמרינן בחלת ח"ל מבטלה ברוב היינו שאם נתערבה בכמותה או בפחות ממנה מרבה עליה חולין ומבטלה אבל לבטל בעירוב לכתחלה לא ושהרשב"א בפסקי חלה שלו כתב דמשמע דאפילו לכתחלה נוטל ומבטל ולפי המובן ממ"ש ביד דוד בשם ח"י הרמב"ן הנ"ל אין סתירה בדברי הרמב"ן דמ"ש הר"ן בשמו י"ל דהיינו להאכילה לזר אבל להאכילה לכהן בימי טומאתו גם הוא מודה דמותר לערב לכתחלה אמנם בשו"ת עדות ביהוסף להגאון מסלאנים בסי' מ"ד תמה על מרן הב"י שהביא דברי הרמב"ן וכתב שהרשב"א בפסקי חלה שלו כתב שמותר לערב ולא העיר שבחידושי הרשב"א לפ' הערל כתב בשם הרמב"ן דמותר לערב לכתחלה והצ"ע ומי שנמצא אצלו ח"י הרמב"ן והרשב"א הנז"ל ישכיל על דבר אולי יש ליישב עפ"י מה שנראה ממ"ש הרב יד דוד בשם הרמב"ן (ואין בידי לא ח' הרשב"א ולא ח' הרמב"ן הנ"ל):

ובעיקר הדין באיסור דרבנן שיש לו עיקר בתורה אם מותר לבטל השגתי עתה ספר חדש שארית יוסף להרה"ג מלאמזא וראיתי שם בד' י"א בחידושיו לביצה על דברי התוספות ד' ד' ע"ב שכתב להכריח ממתניתין דתרומות שהביאו התוספות שם בד"ה ותנן) סאה של תרומה שנפלה לתוך תשעים ותשעה וכו' דדבר שעיקרו מן התורה אף שנתגלגל הדבר ולא הוי השתא אלא איסור דרבנן אין מבטלין לכתחלה עי"ש ולא פניתי לשוב ולעיין בדברי רבני האחרונים המדברים בדין זה לראות אם עמדו על ראיה זו וזאת לזכרון:

סימן טו

איש אי ממעטינן מאיש גר ועבד ועכומ"ז כתבתי בנדפס במערכה זו אות גש"ן ורש"י כתב בפי' על התורה בפרשת משפטים (כ"א כ') וכי יכה איש את עבדו והרי הוא בכלל מכה איש ומת וכתב שם הרא"ם דאיש אף עכומ"ז במשמע וכ"ש עבד ומרעהו ממעטינן עכומ"ז ולא עבד דשייך במצות שהאשה חייבת עי"ש ומסתייעא מילתיה מדברי רש"י בערכין ד' ה' ע"ב שהבאתי בנדפס דאיש משמע כל דהו ואפילו עכומ"ז:

ועל מה שהבאתי בנדפס שם דבתורת כהנים דרשינן אדם (כי יקריב מכם) לרבות הגרים ושהקשו על זה דלמה לי אדם תיפוק לי דמרבינן להו מאיש איש דמרבינן מיניה אפילו עכומ"ז שנודרים נדרים ונדבות וכו' כתב לי ידידי הרה"ג אברהם יצחק הלוי ביליוייס דומ"ץ בבריסק דליטא יצ"ו וז"ל באות גש"ן הביא דברי התו"כ ריש פרשת ויקרא אדם לרבות הגרים וקושית הרב קרבן אהרן ומה שתירצו לזה הרב אור החיים ובס' זכרון צבי מנחם נפלאתי קצת אשר לא זכר שר את יוסף אשר יולדו על ברכ"י אור"ח סי' תר"ס אות א' שהאריך בפרט זה והרבה להשיב על תירוץ בעל אור החיים ז"ל גם העתיק שם

דברי רבינו ישעי' כת"י אשר העתיקו כת"ר מאו"ז ע"ש וכבר זכרונו של יוסף צדיקא בא בדברי כת"ר שליט"א במערכת הב' אות ד' בתחלתו והנה זה לי זמ"ר עוד כד הוינא טליא נתקשיתי בענין זה במנחות צ"ג ע"א דתנן הכל סומכים חוץ וכו' ואמרינן בריש ערכין הכל סומכין לאתויי יורש ודלא כר' יאודה ותמהו התוס' במנחות שם דלאתויי יורש הא משנה שאינה צריכה היא דהרי בהדיא קתני רישא שם ד' צ"ב והיורש סמוך ונדחקו בזה ע"ש והלא ברווחא הול"ל להש"ס דהכל סומכין לאתויי גרים ואצטרך לרבינהו כדרבינן להו בתו"כ מקרא כדברי ה"ר ישעי' ז"ל ואי משום דשמעינן להא מדיוקא דסיפא דמתניתין התם דקתני חוץ מחש"ו והעכום"ז והעבד כו' דמשמע דוקא עכום"ז ועבד אבל גר סומך כישראל מ"מ טפי עדיף לומר דתנא רבי ברישא מה דשמעינן מדיוקא דסיפא מדנימא דרבי מה דכבר תנא ברישא בהדיא ועוד ק"ל דלמש"כ ה"ר ישעי' דאדם ריבה גרים שיהא דינם כקרבן ישראל א"כ בודאי נראה פשוט דבהא ג"כ דינם כישראל שיהא קרבנם עושה תמורה כקרבן ישראל וא"כ הכי נמי תיקשי בריש תמורה ובריש ערכין שם דאמרינן הכל ממירין לאתויי יורש ודלא כר"י והול"ל לאתויי גרים וצ"ע עכ"ד יצ"ו: ובמה שכתבתי בנדפס באות חק"ן אם בן שמנה שנים היה נקרא איש. עיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לספרי הכללים בסי' צ"ו אות ט':

סימן טז

אמירה לעכום"ז דאסור משום שבות כתבתי בנדפס במערכה זו אות עק"ב בשם הרדב"ז דאיסור אמירה לעכום"ז חמור משאר איסורין דרבנן משום דשייך איסורו בכל איסורין שבתורה אהכי חמיר טפי משאר איסורין דרבנן ובעניותי כתבתי דיש לפקפק דהסברא נותנת בהיפך דשאר איסור דרבנן שעושה מעשה ע"י עצמו יהיה חמור מאיסור אמירה שאינו אלא בדבור בעלמא כדאמרינן בעירובין דף ס"ח ע"א ולא שאני לן בין שבות דאית ביה מעשה לשבות דלית בה מעשה עי"ש וכבר רבין חסידא בס' ארעא דרבנן במ"ב אות י"ט הביא מ"ש התוס' בב"ק ד' פ' ע"ב בד"ה אומר לעכום"ז דלפי בה"ג חמיר איסור דרבנן ע"י ישראל מאיסור אמירה לעכום"ז באיסור תורה וכן ראיתי חלוק זה בס' ישמח לב (להרב איש ירושלים) בחא"ח סי' א' ד' א' ע"ב בשם הרב מוהר"א חאסון דהא דקיי"ל דהקונה בית באר"י כותב עליו אונו אפילו בשבת היינו דוקא להכתיב השטר בשבת והקנין נגמר מע"ש אבל לקנות בשבת אסור דאע"ג דאידי ואידי דרבנן איסור הקנין שעושה בעצמו חמור והרב המחבר סייעו מדברי התוס' הנ"ל ועי"ש בסי' ה' ד' ו' ע"ג שנשתמש ג"כ בסברא זו וכן מתבאר מדברי הפוסקים בא"ח סו' שכ"ח סעיף י"ז בחולה שנפל למשכב ואין בו סכנה דשוו כל הפוסקים דמותר לומר לעכום"ז לעשות לו רפואה

אבל לחלל עליו שבת על ידי ישראל באיסורין דרבנן נאמרו בזה כמה דעות יש אומרים דאפילו אין בו סכנת אבר מותר ויש אומרים דדוקא אם יש סכנת אבר. ויש מתירים על ידי שינוי ויש מחלקים בין איסור שיש בו סמך למלאכה דאורייתא וכו' עי"ש דמתבאר דאיסור אמירה קיל משאר איסור דרבנן הנעשה ביד ישראל וכן מתבאר מדברי הריטב"א בחידושיו לכתובות דף ס' ע"א בההיא דר' מרינוס אמר גונח יונק חלב בשבת שכתב וז"ל עיקר פירוש משום דהוי שבות דרבנן ע"י שינוי דאפילו היה חולב בידו ממש אינו אלא שבות דרבנן דמפרק תולדה דדש וקיימא לן דאין דישה אלא בגידולי קרקע הלכך כשיונק בפיו הוי שבות ע"י שינוי ומשום הכי לא גזרו בחולה שאין בו סכנה אבל שבות גמור בלא שינוי לא התירו בחולה שלא התירו אלא אמירה לעכומ"ז שהוא שבות שאין בו מעשה שהוא קל משבות שיש בו מעשה וכדאיתא בעירובין והיינו דאמרינן כל צרכי חולה נעשין על ידי עכומ"ז בשבת עכ"ל והובא ג"כ בשיטה מקובצת שם ומה שכתב כדאיתא בעירובין מסתמא ודאי כונתו לסוגיא דעירובין הנ"ל דאמרינן ולא שאני לך בין שבות שיש בו מעשה לשבות דאין בו מעשה ועיין עוד בדברי הריטב"א בחידושיו ליבמות על דף קי"ד (בד"ה לא צריכא דאיכא צערא) שמתבאר גם כן דשבות דאמירה קיל:

ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ה אות מ' ציין בדין אמירה לעכומ"ז בבא מציעא דף צ' הריב"ש סי' שפ"ז גטין דף ח' משאת משה ח"א סי' ג' הגהות מרדכי דשבת פרק ה' ושם רמז תע"ד פנים מאירות סי' ל"ח וס' הרדב"ז החדשות סי' רמ"ג:

ואי שרי אמירה לעכומ"ז במקום מצוה רשמתי בנדפס מערכה זו אות קס"ה עי"ש ולענין אמירה בשבות במקום מצוה אי שרי משום שמחת חתן וכלה כתבתי בזה בקונטריס אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות י"ב והשגתי ס' יקר אמרי הצבי לידידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו וראיתי בחידושיו לפרק מרובה שהאריך מאד בסי' קנ"ג בביאור כל שיטות הראשונים בדין אמירה לעכומ"ז במקום מצוה ובשבות דשבות ואם יש חילוק בין שאר מצות למצות מילה ושקיל וטרי בדברי האחרונים בעניינים אלו עי"ש דב"ק. גם בספר יקר מאה שערים לגאון בדורנו יצ"ו בשער כ' האריך מאד בדיני אמירה לעכומ"ז במה שנשאל באחד ששכר בית המרחץ מהדומ"א על שנה תמימה ומוכרח להסיקו בשבת בשביל האנשי חיל אם מותר לקבל שכר מהרחיצה בשבת והשכר שנוטל אינו עולה יותר מכפי ההוצאות על ההסקה ובתשובתו צלל במים אדירים מענין לענין ובא לכלל אמירה לעכומ"ז שבות והאריך בכל הפרטים עי"ש דב"ק:

ועל מה שהבאתי בנדפס באות קע"ז שנחלקו רבני האחרונים בדין איסור אמירה לעכומ"ז אם הוא משום שליחות או משום שמא יבא לעשות בעצמו כתב לי ידידי הרב הג' מנחם נחום גלאנטי אבד"ק זאלאטאפאליא יצ"ו וז"ל עיין מוהרש"ז בש"ע שלו סי' רמ"ג סעיף א' וסי' רס"ו סק"א שהסביר ענין אמירה לעכומ"ז ושליחות כי שני עניינים הם ושייכים לגבי שבת עכ"ד יצ"ו גם הגאון אבד"ק טרלא בשו"ת דבר אליהו סי' ח' הביא חקירת הגאון מגיני שלמה למה הוצרכו לומר דאמירה לעכומ"ז שבות (להסוברים דיש שליחות לעכומ"ז לחומרא) תיפוק לי משום שליחות ואין לומר אין שליח לדבר עבירה למאן דאמר טעמא דלאו בר חיובא הכא נמי עכומ"ז לאו בר חיובא דעכומ"ז ששבת וכו' ואם כן אסור משום שליחות והרב המחבר האריך קצת בזה דיש כמה אופנים דמצד שליחות היה מותר והוצרכו לאסור משום אמירה עי"ש דב"ק:

ובעיקר דין אמירה לעכומ"ז בשבת אם אסורה מן התורה לדעת הסמ"ג וספר היראים והרב הלבוש הארכתי קצת בנדפס אות קס"ד בס"ד שוב בשנת תרנ"ו נדפס ס' ישא איש לתנא דידן הגאון הגדול תנא ירושלמאה ראשון לציון יצ"ו וראיתי שם בחלק יו"ד סי' ג' נתווכחו שני חכמים בדעת הסמ"ג והרב הלבוש והרא"ם בספר היראים דהחכם הגביר סי' רפאל סילביר"ה יצ"ו מתאמץ לאמר דאין שום ספק שדעתם גם כן כדעת כל הפוסקים דאינו אלא מדרבנן והרב המופלא מוהר"ר יעקב מאיר יצ"ו הביא חבל נביאים מרבני האחרונים מייחסים לשלשת הרועים הנ"ל שהוא מן התורה והם אמבוהא דספרי שהבאתי אני הדל בנדפס והאריך קצת עי"ש מדף י"ד ע"ד והלאה והצדק אתו שאין להזניח דברי המייחסים כן בדעתם אלא דאין נפקותא לדינא דנקיטינן ודאי דאין איסור אמירה אלא מדרבנן כדעת כל הפוסקים:

ועל מה שהבאתי בנדפס באות עק"ד מחלוקת רבני האחרונים באמירה לעכומ"ז על ידי עכומ"ז אחר אם מותרת כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לוקושווקא יצ"ו וז"ל לענין אמירה לעכומ"ז ע"י עכומ"ז אחר יעויין יוסף אומץ בסוף הספר בתשובת הגאון מוהרש"ק ונדפסה גם בספרו ק"ס בהשמטות לנד"ז סי' ל"ב שהגאון מוהרש"ק הביא ראיה דהוה חד שבות מתוספות ר"ה כ"ד ע"ב ד"ה שאנו דאל"כ לא מקשה תוספות מידי דלמא אמר ר"ג לעכומ"ז שיאמר לעכומ"ז אחר שיעשה אלא ודאי שזה נמי אסור והוא השיגו מתוס' ע"ז מ"ג ע"ב יעו"ש:

ובדין אמירה לעכומ"ז באיסורין דרבנן (חוץ מאיסור דרבנן דשבת ויום טוב וחול המועד) שכתב מרן הפרי חדש בסי' תס"ח דמותרת ובנדפס באות קע"ג רשמתי הרבה בזה בס"ד הנה השגתי עתה (נזר"ת) ספר יקר טהרת המים וראיתי בקונטריס שיירי טהרה מערכה

זו אות ד' שדבר קצת בזה וכתב בשם מרן חיד"א בספר פתח עינים למסכת ראש השנה דף כ"ד שדחה דברי התוספות שם שהחמירו אפילו בשאר איסורין דרבנן ואין אצלי ספר פתח עינים ומשמעות דבריו הוא שדעת התוספות היא שגם בשאר איסורין דרבנן איכא איסור אמירה אלא שדחה דבריהם ואנכי הרואה שבמחזיק ברכה סי' רמ"ד סוף אות ה' כתב בשם מר רבו בנחפה בכסף ח"א (אין מצוי אצלי) דמסיק כהרב פרי חדש דבשאר איסורין דרבנן ליכא אמירה ושביאר דברי התוספות בראש השנה דף כ"ד שהיה נראה מדבריהם בהיפך עכ"ל וק"ל ומה שכתבתי בנדפס שם דהרב פרי מגדים בסי' ש"ז (כן צריך להיות ובנדפס נכתב בטעות ש"ץ) במשבצות סק"ד (בד"ה אמר הכותב) לא זכר שר לשעתו מחלוקת הקדמונים שבסי' תס"ח גבי מלאכה בערב פסח על ידי עכומ"ז ודברי רבנן בתראי בזה הנה עתה (תרח"ן) השגתי ספר דבר משה להגאון מוהר"ם תאומים וראיתי בסוף סי' ז' שהתפלא על הפרי מגדים הנ"ל אשר עיניו כיונים על אפיקי הפוסקים ולא זכר אז ההיא דסי' תס"ח דפליגי קמאי בהא ודעת הגאון דבר משה שם מסכמת דבשאר איסורין דרבנן ליכא משום אמירה לעכומ"ז וכתב כן על פי הכרעת מרן הפרי חדש שבסי' תס"ח ולא ראה אמבוהא דספרי שהבאתי אני הדל בנדפס שם שסוברים כן ושיש חולקים (כי בטח לא היו נמצאים אצלו) והדין אמת כמו שכתבתי שם שכן עיקר. גם השגתי ספרי ידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו (משכנות הרועים נחלה לישראל שו"ת הד"ר) ובו בפרק עיינתי בהם אחת הנה ואחת הנה ונרשם בזכרוני שכתב שם בענין שבות דשבות בשאר איסורין במה שנשאל בדין איסור סירוס עגלים על ידי מכירה לעכומ"ז ולא אזכור כעת איה מקום דב"ק ומה העלה בזה ובשו"ת ריב"א ורבינו יואל בן אליעזר) סי' י"ז הביא דעת הרבנים פרי חדש ופרי מגדים הנז"ל דדוקא בשבת אסור שבות דשבות והצריך עיון מחולין דף ז' ע"ב בכודיניייתא דרבי דאמר קטילנא להו איכא בל תשחית והלא אפשר על ידי עכומ"ז וכנראה שמחמת קושיא זו לא הסכימה דעתו לדעת הרבנים הנ"ל אמנם בסי' ב"ן שקיל וטרי בדין זה ושם נראה דנוטה דעתו להתיר אמירה באיסורין דרבנן (דעלמא) ולא פניתי להתיישב היטב בדב"ק עיין שם שהאריך לבנות ולסתור ויש שם טעות הדפוס במה שציין לפרי מגדים בפתיחה להלכות יום טוב פ"ג אות ו' וצריך להיות בסימן ש"ז במשבצות סק"ד כמו שתקן הרב המסדר מפתחות הספר וגם ציין לסי' תס"ח (למלאכה בערב פסח על ידי עכומ"ז) בפרי חדש ופרי מגדים ובפרי חדש במנהגי איסור אות כ"ג ושם (בשו"ת ריב"א) בסימן ג"ן נשא ונתן על מה שנסתפק בפרי מגדים אם באיסור עשה גזרו אמירה לעכומ"ז או דוקא באיסור לאו עי"ש (בד"ה ובעיקר):

ובשאר איסורי תורה (חוץ משבת ויום טוב) אם האמירה לעכומ"ז אסורה בהם רשמתי בנדפס באות קב"ע ובספר טהרת המים בשיורי טהרה הנ"ל ציין דרכי משה יו"ד סי' רצ"ז שכתב בשם הר"ן בפרק השוכר דף קי"ב ע"א ומרדכי בהגהות דשבת דף ק"פ ע"א דאסור אם לא כשהעכומ"ז עושה להנאת עצמו וכו' ושהרב המגיד בפרק י"ג מהלכות שכירות הביא סברות אלו וכתב הרב המחבר שמדברי הדרישה שהביא בשפתי כהן שם סק"ג נראה שסובר דאין כשאר לאוין שבתורה איסור אמירה אלא שהרב שפתי כהן דחה דבריו דודאי לכולי עלמא ישנו בכל איסורי תורה:A

סימן יז

אין שבות במקדש אם הוא דוקא כשאי אפשר בלאו הכי או אף היכא דאפשר לתקן בלא העברת השבות נמי אמרינן אין שבות במקדש הארכתי קצת בזה בנדפס במערכה זו אות רפ"ג ובדף ל"ו ע"ב (בד"ה ועל מה) הבאתי מ"ש מ"מ רל"ץ בספר מנחה טהורה דדוקא בדבר שכל עיקר חיובו הוא מדרבנן כי ההיא דהיו מהלכים באבוקות הוא דמחלקינן בין היכא דלא אפשר בענין אחר להיכא דאפשר אבל בענין קרבן פסח דהוא מצוה דאורייתא ודחי שבת אם כן אם מלאכה גמורה מותרת כל שכן דיש להתיר השבות אף אם אפשר בענין אחר וכתבתי שמה שהשיב על דבריו הרב נחמד למראה בפרק י"ז דמסכת שבת דף נ"א ע"ד אינו מובן וכו' עי"ש. עתה השגתי ספר הבהיר ישמח לב להרב, מר בריה דמ"מ הרב מנחה טהורה וראיתי בשו"ת או"ח סי' ז' שהאריך בכללין והביא השגת הנחמד למראה על דברי ר' אבהו במנ"ט הנ"ל וכתב לקיים מילי דאבות עי"ש ובספר כרם חמד לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו בחידושיו לעירובין דף ק"ב ע"ב כתב בשם ספר נחל איתן שהבין בדעת הרמב"ם בהלכות שבת פרק כ"א הלכה כ"ז (בדין החזרת רטיה) דאף בשבות שאפשר בלאו הכי אמרו אין שבות במקדש ושיצא להרמב"ם כן מסוגיא דפסחים דף ס"ה דמשמע דסברי רבנן דאף שבות שאינה צריכה התירו וכתב על דבריו שנעלם ממנו דברי הצל"ח שם דהתם הוי צורך כבוד הבית והרמב"ם בסוף הלכות בית הבחירה כתב דבליל שבת לא היה בידם אור וכתב מרן הכסף משנה הטעם משום דאפשר בלאו הכי וסותר הרמב"ם את עצמו ועיין היטב בנחל איתן בהלכות אישות פרק יו"ד הלכה ב' וצע"ג עכ"ל יצ"ו ומתוך מה שכתבתי בנדפס בענין זה נראה שיש לפלפל במילתייהו דרבנן קדישי הנ"ל אך אין ספר נחל איתן אצלי לעיין בדב"ק ועיין בקונטריס הערות לכללים בסי' נו"ן אות ח':

והנה בענין זה כתב לי ידידי הג' מוהר"ר שלמה אברהם רעזכטא יצ"ו וז"ל הנה כת"ר הביא בספרו הנחמד שדי חמד (ערך אין שבות במקדש אות רפ"ג) דברי הכ"מ בסופ"ח

מהל' בית הבחירה דדוקא כשא"א בלא"ה ומ"ה לא היו אבוקות בידם בלילי שבתות שאפשר להשתמש לאור הנרות הדולקות שם מבערב והמל"מ שם תמה על דבריו ממ"ש הרמב"ם בפ"ב מהל' עבודת יוה"כ שהיו מטילין שפודין להפיג צינת המים ואמאי הרי הי' אפשר להפיג צינתן ע"י עירב מים שהוחמו מבערב. וכן תמה בתפא"י עכת"ק (לפענ"ד יש להעיר על דברי הכ"מ מדברי התוס' דמנחות דף צ"ז ד"ה לא סידור הקנים וכו' וז"ל ואע"ג דאין שבות במקדש האי טלטול לאו משום שבות וכו' עכ"ל אמאי לא תירצו התוס' כפי מה שכ' הכ"מ דבמקום שאפשר לעשותה מע"ש לא אמרינן אין שבות במקדש. והא שם אמר רבא דאפשר לה לעשותה מע"ש אלא ע"כ דלא כהכ"מ וצ"ע):

וראיתי בשו"ת שמלת בנימן (חיו"ד סי' י"א) וז"ל ונ"ל דהרמב"ם בפ"ב מהל' יו"כ כ' הי' כ"ג זקן או חולה מלבנין עששיות של ברזל באש מבערב ולמחר מטילין אותו במים כדי להפיג צינתן שאין שבות במקדש או מערבין מים חמין במי המקוה עד שתפיג צינתן. ותמה עליו הפר"ח מהירוש' דיומא (לפענ"ד כונת הרב שמלת בנימין למ"ש בירוש' דיומא פ"ג ה"ה דארי' התם עששיות של ברזל היו מרתיחין וכו' ומסיק שם בירוש' דר"י סבר אין תולדות האש כאש. ופריך ויחם לו חמין ומשני של יאמרו ראינו כה"ג שטובל במים שאובים ביוה"כ עכ"ל. ואם כן קשה על הרמב"ם שכ' או מערבין מים חמים וכו' הלא שייך בזה גזירת שאובין) ועוד הקשה הפר"ח כמו שהביא כ"ג הקושייא של המל"מ על הרב כ"מ ותירץ הרב שמלת בנימין וז"ל ולי נראה ליישב דלפום ריהטא משמע דטבילה של חול דהי' ע"ג שער המים נמשך ממעין עין עיטם והם מים חיים ורוב הפוסקים ביו"ד (סי' ר"א סק"מ) סברי במעין אינו פוסל שאוב כלל ואם כן כיון דאינו במקדש דא"א להתיר שבות של עששיות הי' ממשיכן לתוכו מים חמים דוקא ובזה ל"ש סברת הירוש' שיאמרו כ"ג טובל בשאובין אבל שאר טבילות שהי' במקדש ע"ג בית הפרוה ביוה"כ דורחץ בשרו במים היינו במי מקוה של גשמים המכונסים שם ול"ה נמשך ממימי המעין של מעין עיטם כדמשמע מפרשי' לכאורה דדוקא בהך דע"ג שער המים דדייק שם דעין עטם גבוה מקרקע העזרה כ"ג אמה ומשמע דוקא בהך דשער המים דייק הכי ולא מהני דבית הפרוה וכיון דל"ה מקוה מעין ושאובין פוסלין בו א"א להחם חמין כסברת ירוש' ולהכי מטילין עששיות של ברזל דוקא דמונח שם ול"ש גזירת מרחצאות וה"ט של הרמב"ם ומתורץ שני קושיות של הפר"ח עכ"ד ודפח"ח:

אמנם קשיא לי דלפי"ז איך נפרנס דברי המרדכי בפ"ב במס' שבועות (רמ"ז תש"נ) שהביא כ"ג שהעלה שם דברי ר"ת שאוסר לטבול במקוה שמטילין לתוכה חמין משום גזירות מרחצאות וכ' שם דמהך דיומא בכ"ג שטבל כן שאני התם דאין שבות במקדש

ע"כ נהי שהרב שמלת בנימן העלה דהמרדכי מקשה שפיר מהך דכ"ג דע"כ ע"ג שער המים דהי' בחול א"א להשים שם עששיות דל"ש א"ש במקדש דהי' בחול וכדאיתא בשלהי עירובין שבות דמקדש במדינה לא התירו. אע"כ דמחממין מים חמים ואיכא גזרות מרחצאות יע"ש קשיא לי דלפי"ז תירוצו של המרדכי אינו עולה כהוגן דמתרץ דאין שבות במקדש. הלא שבות דמק' במדינה לא התירו. וא"כ דברי המרדכי ממנ"פ תמוהים אם כונתו להקשות מטבילות במקדש ע"ג בית הפרוה לא קשיא כלל קושייתו דבזה ל"ש כלל גזירות מרחצאות כיון דשמו שם עששית. ואם כונת המרדכי להקשות מטבילה ראשונה שהיתה בשער המים של חול בזה לא שייך תירוצו אין שבות במקדש כלל וצ"ע אבל אין להקשות למה לא מתרץ המרדכי קושייתו דליכא קושייא מכ"ג דשאני התם דלא שייך גזירות מרחצאות כיון דהיה בשער המים דנמשך ממעין ולא שייך בי' גזירות מרחצאות ז"א קושייא דהא המרדכי לשיטתי' דסבירא ליה לאסור גם מעין בשאובין כדפסק רמ"א (ביו"ד סי' ר"א סק"מ) יע"ש א"כ המרדכי לשיטתי' א"ש אבל מה שהקשיתי לעיל קשיא. ועיין בשו"ת תורת חסד (חא"ח סי' י"ד) מהגאבד"ק לובלין שמבאר דברי הרמב"ם בטוב טעם ודעת יע"ש:

ומה שהביא כ"ג שם בשם התוי"ט דמס' תמיד (פ"א מ"ג) וז"ל ועוד נ"ל דלישנא אבוקות של אור בידו יש בו משום הטיית נר שהוא מבעיר ממש כמ"ש הרב במ"ג פ"ק דשבת וכו' ולפי שהוא קרוב לשיטה גזרו בו במקדש ג"כ עכ"ל וכן הביא כ"ג ד' הריטב"א בסוכה (דף נו"ן ע"ב) וריטב"א בעירובין (דף ל"ב) עכד"ק וקשיא לי על דבריהם מש"ס ערוך דפסחים (דף ל"ו) וז"ל ושוין שאין לשין את העיסה בפושרין מ"ש ממנחות דתנן כל המנחות נילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמצו. אם אמרו בזריזין יאמרו בשאין זריזין עכ"ל וכ' רש"י הג' כהנים זריזין הם ויע' שם ברש"י ותו' (דף ל"ה ול"ו) דס"ל דמ"פ עם מים ממהרין להחמיץ וא"א לשמרו שלא יחמוץ וע' במהרש"א ובפסחים (דף ל"ח) אהא דאמרינן התם רביעית היא ומתחלקת לכמה חלות וכו' וז"ל ואין להקשות כיון דלא הי' בכמה חלות כ"א רביעית שמן ע"כ גם מים הי' בו והו"ל מ"פ עם מים דממהרי יותר להחמיץ ואמאי יוצא בהם בפסח אם עשאן למכור. די"ל דשא"ה דכהנים זריזים הם כדאמרינן לעיל גבי פושרים וכו' עכ"ל א"כ לפי תירוץ זה של מוהרש"א נראה דאף דבמפ' עם מים ממהרין להחמיץ ואם כן הוי קרוב להחמיץ (דומיא למש"כ התוי"ט דהוי קרוב להטיה ולמ"ש הריטב"א דהוא דבר מצוי דאתי לידי תיקון) ואפי"ה מהני בזה הא דכהנים זריזין הם אם כן מבואר דלא כהריטב"א ותיו"ט:

אולם יש לתרץ דס"ל להריטב"א והתיו"ט כתירוץ השני של מוהרש"א שם וז"ל ועי"ל כיון דלא הוי רק רביעית לכמה חלות אינו ממהר להחמיץ בשביל דבר מועט כזה יותר מאילו היה הכל מים דמשום ה"ט קאמר דלא הוי מצה עשירה עכ"ל לפ"ז א"ש דלא הוי קרוב להחמיץ ולא איצטריך בזה לומר דכהנים זריזין הם:

והנה בשו"ת שואל ומשיב (מהד"ק ח"ב סי' קמ"ו) הקשה על הרמב"ם שכ' בהל' קא"פ (פי"א הט"ז) שרוחצין את העזרה בשבת שאין שבות במקדש אפילו מה שא"צ לעבודה ובאמת זו מנין לו ולא עוד אלא ששינה לשון ששנו חכמים במשנה דבמשנה אמרו שכהנים מדיחים שלא ברצון חכמים ומפרש שם שלא ברצון ר"א רק ברצון רבנן דפליגי על ר"א וזה נכון דבכהנים שייך דזריזין הם אבל רבינו דלא כ' רק שרוחצין ולא ביאר הכהנים וא"כ צ"ע עכ"ל יע"ש:

ולפי ענ"ד לא זכיתי להבין על מה שתמה על הרמב"ם דזו מנין לו שאין איסור שבות במקדש אפילו מה שא"צ לעבודה הלא הכ"מ שם הראה מקורו בפסחים (דף ס"ה) דאמרינן דר' נתן סבר שבות שא"צ לא התירו ומשמע דחכמים פליגי עלי' ופסק כוותייהו וכו' יע"ש. וביותר אתמהה על הרב שו"מ על תמיהתו על הרמב"ם ששינה לשון ששנו חכמים במשנה ולא כ' כהנים רוחצים (דבהיא שייך טעם דזריזים הם) לפענ"ד אישתמיטיתי' במכת"ה לפי שעה סוגייא מפורשת בפסחים (דף ל"ו) וז"ל ושוין שאין לשין וכו' לימד על יציקה ובלילה שכשרה בכל אדם. לישה נהי דבזריזין ליתא במקום זריזין איתא עכ"ל וכ' רש"י וז"ל בעזרה שהמחבת והמרחשת כלי שרת הן וכן תנור של מקדש וכיון דבעזרה איתא חזו לה כהנים ומלמדים אותו להזהר בה עכ"ל יע"ש. א"כ מבואר דבעזרה דהוי במקום זריזין מותר אף לזרים כיון דחזו לה כהנים מלמדים את הזרים להזהר בה. אם כן א"ש פסקו של הרמב"ם דבמשנה לאו דוקא כהנים שרוחצין את העזרה כיון דהוי במקדש דהוא מקום זריזין וא"ש פסקו של הרמב"ם ז"ל וז"ב בעזהי"ת:

לפי זה מתורץ גם כן מה שהקשה הרב שו"מ על הכ"מ בפ"ח מהלכות בית הבחירה שהעלה הטעם דאין שבות במקדש משום דכהנים זריזים הם. אף דכן מבואר בשבת (דף כ') אבל שם אמרו דבני חבורה זריזין הם ובעירובין (דף ק"ג) מבואר להדיא דלא אמרו דבני חבורה זריזין הם רק כהנים זריזים הם ויעי' תוס' פסחים (דף פ"ה) ד"ה דבני חבורה זריזין הם ואמרו שם דשבות במקדש לא התירו הרי דלא בשביל דכהנים זריזין הם התירו דאל"כ היה להם לחלק דפסח דלכל ישראל מסור אף במקדש לא התירו עכ"ל הרב שו"מ והניחו בקושייא יע"ש ולפענ"ד אשתמיטיתי' גם בזה דברי הש"ס דפסחים הנ"ל נהי דבזריזין ליתא במקום זריזין איתא. אם כן א"ש בק"פ במה דהי' במקדש אף דלכל מסור

אף לישראל. אפילו הכי כיון שהי' במקדש דהוי במקום זריזין ל"ש ביה שבות במקדש. ולכן דוקא כיון דמבקרים הפסח בביתו לא התירו לעבור על השבות במדינה כמבואר בשלהי עירובין דשבות דמקדש במדינה לא התירו וא"ש סברת הכ"מ:

לפי זה נלפע"ד לתרץ מה שהיה קשה לי על דברי הפמ"ג באו"ח (סי' תרכ"א) שעמד על דברי הרמב"ם בה' מעה"ק (פ"ד ה"ח) שכ' שם ושוחט שנים או רוב שנים וכו' אף דבשחיטת חולין קי"ל דלכתחלה בעינן כל שנים והא דרוב של אחד כמוהו היינו בדיעבד וכהך אבע"א בחולין (דף כ"ז ע"א) ותירץ הפמ"ג משום דאין שבות במקדש. ויעי' בשו"ת תורת חסד (חא"ח סי' י"ד) שהוכיח מזה דבשאר איסורים נמי אין שבות במקדש דלא כשיטת התוס' ומוהרש"א בשבת (דף מ"ב) יע"ש והיה קשה לי על דבריהם הלא שחיטה כשרה בזר כרמב"ם ה' ביאת מקדש (פ"ט) ויעי' פסחים (פ"ה מ"ו) וכלים (פ"א מ"ח) ואף לדעת התוספת קידושין (דף ע"ו ע"ב) דלכתחילה לא ישחטו רק מיוחסין מכל מקום עכ"פ ישראלים מיוחסים כשרים לשחוט וקשה איך שייך בשחיטה אין שבות במקדש דכל הטעם משום דכהנים זריזין הם ושחיטה כשרה בזרים. אולם לפי מה שהעליתי מש"ס דפסחים (דף ל"ו ע"א) הנ"ל א"ש מדהשחיטה הי' במקדש במקום זריזין מותר גם לזרים שהכהנים ילמדו להזרים וא"ש עכ"ד יצ"ו. ובעיקר כללין דהיכא דאי אפשר בענין אחר אמרינן אין שבות במקדש כתב ידידי הרה"ג מוהר"ר משה ראזין יצ"ו בספר הפסגה היוצא לאור על יד ידידי הגאון מוהר"ר הלל דוד הכהן טריווש אבד"ק וילקי יצ"ו בקובץ ראשון עמוד ז"ך שמבואר בספר באר יצחק א"ח סי' י"ג דמה שאסור מדרבנן הוי כלא אפשר בענין אחר והזכיר דברי התוספות פסחים דף ט"ן ד"ה עשאום הואיל דמדרבנן לא מרצי הוי כלא אפשר בענין אחר וכן בשבת דף ד' ד"ה קודם דמה שהרשוהו חכמים לא היה עליו שום חיוב כלל וכן כתב התוספות יום טוב פרק ב' דברכות והובאה נמי סברא זו בארחות חיים הלכות שבת:

ושם (בנדפס) באות רפ"ד הבאתי מה שכתב הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות ל"ז בשם מוהרש"א לשבת דף מ"ב על דברי התוס' ד"ה אפילו דדוקא באיסורי שבת אבל בשאר איסורין לא שאני לן בין מדינה למקדש וכתבתי שלא כתב כן הרב מוהרש"א אלא לדעת התוס' אבל אין הכל מודים בזה עי"ש שהארכתי קצת והבאתי אמבוהא דרבנן קדישי דלא שאני להו בין איסורי שבת לשאר איסורין ועיין עוד למרן חיד"א בשיורי ברכה א"ח סי' תס"א (ד"ה שם) שמתבאר שדעתו וכן דעת מרן הפרי חדש דאיתיה בכל האיסורין וידידי הרה"ג לב שומע יצ"ו באות ס"ו נקיט האי כללא בפשיטות ועל פי זה כתב דקושיית הרב ארעא דרבנן במהדורא ב' אות מ"א ובמהד"ק אות ד' (קרוב לסוף

ד"ה ואיכא למידק) דף קכ"ב ע"ד מעיקרא לא קשיא דכלל זה אינו אלא באיסור שבת עי"ש ולא סיימו קמי דמר יצ"ו שאין כלל זה מוסכם והמרדכי והרדב"ז (ועוד רבנים שהבאתי שם) לא שאני להו ולדידהו ודאי קשה סוגיא דזבחים דף ע"ט שהביא הרב ארעא דרבנן עי"ש ועיין בספר הפסגה הנז"ל (בסוף ד"ה לפי זה נלפע"ד) וק"ל ועתה (בשנת תרנ"ח) השגתי ס' יקר ילקוט הגרשוני להגאון אבד"ק מ', לודאש יצ"ו וראיתי במערכת הגימל דף ח"י ע"ב (ד"ה גזרה) שהביא דעת מוהרש"א הנ"ל דדוקא באיסורי שבת ולא בשאר איסורין וכתב אבל דעת האחרונים אינה כן עיין תפארת שמואל על הרא"ש פסחים בסוגיא דקדרות בפסח ובפלפלא חריפא על הרא"ש סוף מסכת עבודה זרה אות ק"ה ופרי מגדים סי' תרכ"א סק"ד ופרי חדש סי' תס"א סק"ה דמדברי כולן נלמוד דבכל איסורין אמרינן אין שבות במקדש עכ"ל יצ"ו והמעיין במה שכתבתי בספרי באות רפ"ד יראה שלא ראה הרב יצ"ו דברי הרבה מחברים שהבאתי בספרי ומסתמא אין נמצאים אצלו אמנם חידוש הוא לרוב בקיאותו שלא הזכיר סברת המרדכי והרדב"ז וחתם סופר המובאים בספרי וגם שו"ת כתב סופר שהזכיר להלן היה לו להזכירה בדין זה ואין להאריך בפיטפוטין ובהגהות הגאון מוהר"ץ הירש חיות ליומא דף ס"ט ע"א משמע ליה דזה כלל מוסכם לחלק בין שבותי שבת לשאר איסורין דרבנן וכתב שהיד מלאכי הביא כלל זה בשם מוהרש"א אבל לא הביא שום ראיה והוא כתב דיש ראיה לזה מדאמרינן שם דמאי דתנן בבגדי כהונה שהכהנים פושטים ומקפלין אותם תחת ראשיהם לאו תחת ראשיהם ממש אלא כנגד ראשיהם דאי לא תימא הכי הא איכא משום כלאים דאסור מדרבנן להציע תחתיו ואם איתא דגם בשאר איסורין אין שבות אין מזה הוכחה דכנגד ראשיהם היו מניחים אלא ודאי דבשאר איסורין יש שבות במקדש ושוב דחה דאין מזה ראיה משום דיש לומר דאף דבשאר איסורין נמי אמרינן אין שבות היינו מטעם דזריזים והכא דהחשש הוא שמא תכרך נימא בשעת שינה אין זריזות מועלת בשעת שינה וכונתו לדחות רק הראיה אבל דעתו נראית שזה כלל פשוט שיש לחלק בין שבותי שבת לשאר איסורין דרבנן ותימה בעיני שלא זכר שאין כלל זה מוסכם והגאון יד מלאכי דקדק לכתוב שכן כתב הגאון מוהרש"א לדעת התוספות כלומר ולא שהכל מודים בזה כמו שכתבתי בנדפס שם ובקובץ תורה מציון שנה שלישית חוברת שלישית סי' ט"ו הובאו שמה דברי ידידי הגאון מוהר"ר נפתלי הכהן שווארטץ אבד"ק די מאד בכמה עניינים ובאות יו"ד כתב בענין זה על דברי הגהות מוהר"ץ הנ"ל דמה שדחה ראיתו מההיא דיומא כנז"ל אין זו דחיה לדעת הר"ן שהביא מרן הבית יוסף בריש סי' ש"א (ביו"ד) דמה שאסרו להציע תחתיך הוא משום לתא דהעלאה וכו' ולפי זה לדעת

הר"ן צריכים לחלק בין שבת לשאר איסורין דרבנן וציין לעיין בס' בית שאול למשניות בשלישי דמעילה משנה ג' ובשו"ת מוהרי"א חלק א"ח ואין גם אחד משניהם מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

ודע דמה שתמהתי למעלה על הגאון ילקוט הגרשוני יצ"ו שלא הזכיר סברת המרדכי וכו' הנה אחר זמן מצאתי בקונטרס לקט שכחה שבילקוט הגרשוני שבסוף חלק השלישי בדף ה' (בד"ה גזרה במקדש) שהביא שהשיגו בזה הה"ג החו"ב מקריפטיש נר"ו שבמרדכי הלכות מקואות סי' תש"ן מבואר דגם בשאר איסורין אמרינן אין שבות במקדש וציין רש"י מעילה י"א ע"א במתניתין יצא לנחל קדרון וכו' שאין גוזרין גזרה במקדש ובבבא בתרא ד' צ' ע"א במקדש נמי לגזור ומשני כהנים זריזין הם והלא הא דאין שבות הוא משום דכהנים זריזין הרי דגם בשאר איסורין הוי כן אך בצאן קדשים למנחות דף ה' נראה כמוהרש"א (דרק בשבות דשבת ויום טוב) ואין אצלי ספר צאן קדשים לראות אם כתב כן לסברא פשוטה לדברי הכל כי הגאון מוהרש"א לא כתב כן אלא לדעת התוספות. ובענין זה כתב לי ידידי הג' מוהר"ר שלמה אברהם רזעכטא יצ"ו הנ"ל וז"ל ומה שהביא כ"ק באות רפ"ד דברי התוס' בשבת דף מ"ב ד"ה אפילו ודברי מוהרש"א דדוקא באיסור שבת הוא דאמרינן אין שבות במקדש אבל לא בשאר איסורין ושכן כתב הרב מחנה ראובן על פסחים דף ל' ליישב קושיית התפארת שמואל עכד"ק עיין כ"ג בס' יעיר אזן (ערך א' אות ק"א) שהביא גם כן בלי חולק לכאורה אינו מובן סברת התוס' ומוהרש"א דלמה דוקא לענין שבת אמרינן כן ולא בשאר איסורין ונלפ"ד לומר הטעם כיון דחזינן דהתורה התירה בפירוש להקריב תמידין ומוספין לעשות בשבת מלאכה דאורייתא לא רצו חכמים לאסור כתוס' ב"מ (ד' ס"ד ע"ב) או שאין כח ביד חכמים לאסור מה שהתירה תורה בפירוש כט"ז בא"ח (סי' תקפ"ח) וביו"ד (סי' קי"ז) ובח"מ (סי' ב') וכמו שהבאתי בחיבורי בכורי שלמה (חאה"ע סי' א') הרבה ראיות לדבריו יע"ש וכמ"ש הריטב"א בסוכה (ד' מ"ג) בהא דפריך טלטול בעלמא ולדחי יע"ש ויעי' בצל"ח ביצה (דף י"ט ע"ב) דטעמא דכ' קרא בהדיא להיתר נו"נ בחוש"מ לומר דאף החכמים אין להם כח בזה לגזור ולאסור להקריב נו"נ בחוש"מ משום שמא ישהה וכדבעי למימר בביצה (דף כ') והטעם הוא משום שכתב הט"ז (ביו"ד סי' קי"ז) דדבר המפורש בתורה להיתר אין כח ביד חכמים לאסור עכ"ד ואעפ"י שיש חולקין על סברת הט"ז היינו בדבר הרשות אבל בדבר מצוה שבתורה ודאי לכו"ע אין כח ביד חכמים לאסור כשעה"מ (ה' יסוה"ת) יע"ש. והנה הכ"מ בה' שבת (פ"ב) כ' על רבינו בכתבו שבת דחוי' היא אצל פקוח נפש דזה תליא אי טומאה דחוי' או הותרה ורבינו פוסק טומאה דחוי' אם כן גם

שבת דחוי' אצל פקוח נפש ולכאורה קשה על הכ"מ דנעלם ממנו סוגייא ערוכה ביומא (ד' מ"ו) פלוגתא דרבא ור"ח לענין סופו כתחילתו מתרץ רבא שם שבת הותרה טומאה דחוי' עכ"ל. נראה דאף דטומאה דחוי' אפי"ה שבת הותרה. וע"י בשו"ת עטרת חכמים (חא"ח סי' ד') שנשאל ע"ז והעלה לתרץ שיש לחלק בין הנושאים לפי ד' ספר תורת האדם לרמב"ן ז"ל (ד' מ"ד ע"ב) ותורף דבריו דבקרבנות צבור שזמנם קבועים בשבת לא מיקרי דחוי' כיון שאין במציאות להקריב הקרבנות בשבת בלא מלאכה דאורייתא התירה התורה בזה מלאכה מ"ה בשבת מיקרי הותרה אבל לענין טומאה בציבור דלולי מקרה הטומאה בבעלים או בכהן או בכ"ש מתקיימת העשיית הקרבנות בזמנו בלי צורך דחיית איסור זה. ע"כ אם מזדמן טומאת כהנים וצריכים לדחותו לצורך הקרבת הקרבנות אין הכרח שיהי' נקרא בשם הותרה לכן איכא מ"ד שס"ל דטומאה בקרבנות ציבור לא הותרה רק דחוי'. לפי"ז א"ש מה דאמרינן ביומא שבת הותרה טומאה דחוי' וה"ה לענין פ"נ בשבת דומה לטומאה דלולי מקרה החולי לא היינו צריכים לחלל שבת. מ"ה בזה אמרינן שבת דחוי' אצל פ"נ כמו בטומאה וא"ש דברי הכ"מ הנ"ל שכ' בזה דחוי' יע"ש שדבריו מתוקים מדבש. לפ"ז א"ש סברת התוס' ומוהרש"א דדוקא לענין שבת להקרבת קרבנות אמרינן אין שבות במקדש וכמו שמבואר ברמב"ם בהל' ק"פ פ"א הט"ז) וז"ל חל י"ד להיות בשבת כמעשהו בחול כך מעשהו בשבת וכו' איסור שבות במקדש היתר היא עכ"ל. ובשו"ת שו"מ תמה דמנין לו להרמב"ם דאיסור שבות היתר היא דלמא רק דחויה יע"ש וי"ל דכונתו דכיון דלענין קרבנות לא מקרי שבת דחוי' רק הותרה לעשות מלאכה דאורייתא ולכן גם שבות היתר היא ולא רצו חכמים להעמיד דבריהם לאסור מה שהתירה תורה בפירוש ואמרה שמצוה לעשות מלאכה וכסברת התוס' והט"ז הנ"ל דמהי תיתי יחמירו בגזרתם יותר מבמלאכה דאורייתא דהותרה וא"ש אבל בשאר איסורים דלא מצינו דהתירה התורה בפירוש במקדש בזה י"ל דלא שייך סברת אין שבות במקדש כמ"ש כ"ג בשם התוס' ומוהרש"א ומחנה ראובן ז"ל: וכ"ג כתב דאין הכל מודים בזה לשיטת התוס' ומהרש"א בשבת (ד' מ"ב) הנ"ל דמדברי המרדכי בפ"ב דמס' שבועות (רמ"ז תש"נ) מתבאר דס"ל דהא דאין שבות במקדש נאמר גם בשאר איסורים שהרי כתב כן גבי גזירת מרחצאות ותימא על הרב אבן השהם שהשיג על מהרש"א מדברי המרדכי אחרי שראה דברי היד מלאכי שלדעת התוס' הוא שכ"כ ואה"נ דיתכן דאין הכל מודים בזה עכד"ק:

ולפי ענ"ד נפלאת היא בעיני על שיטת התוס' ומהרש"א ומחנה ראובן הנ"ל. דהלא הטעם דאין שבות במקדש הוא משום דכהנים זריזים כמ"ש הכ"מ בהל' בית הבחירה (פ"א)

והוא מפורש בשבת (ד' כ') כמ"ש בשו"ת שו"מ שם ואני מצאתי מפורש כן ברבינו יהונתן עירובין (פ"י) במתני' וז"ל ואין שבות דרבנן במקדש שכשגזרו לא גזרו שם לפי שהם זריזין וחכמים היו עכ"ל וא"כ לפי סברת התוס' ומהרש"א דבשאר איסורים לא אמרינן כהנים זריזין הם. וקשה איך יפרנסו גמרא מפורשת בפסחים (ד' ל"א) וז"ל ושוים שאין לשין את העיסה בפושרין מ"ש ממנחות דתנן כל המנחות נילושות בפושרין ומשמרן שלא יחמצו אם יאמרו בזריזין יאמרו בשאין זריזין עכ"ל וכ' רש"י הג' כהנים זריזים הם יע"ש. א"כ מבואר דאף דהא דאסור ללוש מצות בפושרין מצד גזירה שמא לא ישמרו יפה דבעי שימור והוי כמו שבות דרבנן אבל במנחות דהוי במקדש ושייך בי' כהנים זריזין הם לא גזרו בי' אם כן מבואר דלאו דוקא בשבת אמרינן אין שבות במקדש רק גם בשאר איסורים אמרינן כן כשיטת המרדכי והרדב"ז דלא חילקו בזה. ונפלאתי על כ"ג שלא תמה על סברת התוס' ומהרש"א מסוגייא זו וצע"ג:

עוד כתב כ"ג שם וז"ל וכ' עוד בשו"ת כתב סופר (חא"ח סי' קט"ו) דמ"ש התוס' חולין (דף קי"ב ע"א) דבכלי מקדש אוקמוה אדאורייתא וכ"כ בזבחים (דף צ"ו) ד"ה ואם טש היינו משום הפסד כלי מקדש ברגל אוקמוה אדאורייתא אבל בלא"ה לא דאל"כ קשה מרקיק דנגע ברקיק וכו' עכ"ל דמר גאוני יעיין מעכתר"ה בשו"ת תורת חסד (חא"ח סי' י"ד) שהביא ג"כ דסברת תוס' ומהרש"א הנ"ל תליא בפלוגתא דהרא"ש והר"ן בפ"ב דפסחים שהרא"ש הוכיח דמועיל החזרת כבשונות בכלי חרס מזבחים (צ"ו) הנ"ל מוכח דס"ל דלא נוכל לדחות דאין שבות במקדש כסברת מהרש"א וא"ש והר"ן לא ס"ל כן ואח"כ דחה מדברי התוס' בחולין הנ"ל דכל יום נעשה גיעול לחבירו היינו דבכלי מקדש אוקמוה אדאורייתא שמב""מ בטל מה"ת וכ"כ הרא"ש בחולין מוכח שאין זה ענין כלל להך כללא דאין שבות במקדש דרק משום הפסד כלי מקדש אוקמוה אדאורייתא יע"ש והוא כדברי כ"ג וכן מצאתי בס' יעיר אזן שם במה שסיים וז"ל ויש לדחות כאשר יראה עכ"ל. כוונתו ג"כ לזה: אמנם אתמהה על כ"ג שיחי' ועל הגאון תורת חסד שיחי' שלא העירו מדברי הרשב"א הובא בטור יו"ד (סי' צ"ג) שהעלה שקדירה של בשר שבישל בה ירקות מותר לבשל בה אח"כ חלב דכיון דהיתרא בלע חשבינן לבישול הירקות כמו גיעול והכשר וראי' מהא דזבחים (ד' צ"ו) דכל יום נעשה גיעול לחבירו כיון דהיתרא בלע איקלש טעמו ואינו ראוי לחול עליו שם נותר וה"ה לענין בשר בחלב. והתוס' השיג עליו לפי דברי התוס' דחולין (דף קי"ב) הנ"ל דבכלי מקדש אוקמוה אדאורייתא. אמנם הש"ך בנקה"כ השיג על הרב"י דדברי התוס' אין ענין כלל לדברי הרשב"א יע"ש. ואם נימא דהפי' כמו שכתב הרב כתב סופר והרב תורת חסד דהטעם הוא רק שלא להפסיד כלי

מקדש. איך יכול הרשב"א להוכיח דינו מכלי קדשים אע"כ דהפי' כפשוטו מפני דאין שבות במקדש אוקמוה אדאורייתא דיהי' בטל ברוב. ואפילו הכי צריכים לסברא דכל יום נעשה גיעול לחבירו כמ"ש הנקה"כ. מוכח מזה כסברת הרשב"א דהיכא דהתירא בלע ובישל בקדרה קודם שנעשה איסור איקלש האיסור ואינו יכול לחול עליו שם נותר וא"כ ה"ה לענין בב"ח:

עוד יש להעיר על התוס' ומהרש"א הנ"ל מדברי הש"ס דזבחים (דף ע"ט) דאמרינן נתערב בדם הפסול ישפך לאמה במאי קמפלגי אמר רב זביד בגוזרין גזרה במקדש פליגי דמ"ס גזרין ומ"ס לא גוזרין ר"פ אמר דכ"ע גוזרין וכו' עכ"ל אם כן מבואר מזה ע"כ כשיטת התוס' ומהרש"א דאל"ה למה אמרינן דכ"ע גוזרין גזירות במקדש הא קיי"ל אין שבות במקדש. אע"כ כסברת התוס' ומהרש"א הנ"ל וקשה מכאן על שיטת המרדכי והרדב"ז והריב"ש שלא חילקו כן:

ותמיה לי על מ"ש התוס' שם ד"ה ר"פ אמר דכ"ע גוזרין כ"כ בספרים ור"ת מצא בס' ישן דכ"ע אין גוזרין וכו' עכ"ל דלפי מ"ש התוס' בשבת דבשאר איסורין יש שבות במקדש איך יכול לגרוס לכ"ע אין גוזרין גזירות במקדש דשם לא מיירי מאיסור שבת דסבירא ליה לרש"י דזה פשוט דשייך כאן משום שחיקת סממנין דמאי אולם יש לתרץ כיון שהתוס' כתבו בזבחים דגירסת הספרים עיקר דגוזרין גזירת במקדש ובשבת (דף מ"ב) כ"כ בשם הרשב"א ולא בשם ר"ת ויעי' בהקדמת יש"ש לב"ק וא"ש:

אולם נלפע"ד לתרץ שיטת המרדכי והרדב"ז והריב"ש ע"פ מה שהעלה התוס' במנחות (דף צ"ז) וז"ל דלאו כל שבות התירו במקדש דאשכחן נמי שבות שאסרן במקדש כמו ציר העליון שמא יתקע עכ"ל. א"כ נמצא דהא דאמרינן אין שבות במקדש לאו כללא היא בכל שבותין דנמצא ג"כ שבותין שגזרו אף במקדש. לפ"ז א"ש מה דאמר בזבחים שם דכ"ע גוזרין גזירות במקדש פירוש דאין חילוק בין שבת לשאר איסורין דלעולם נמצא ג"כ שבותין שגזרו במקדש וע' בירושלמי במס' עירובין (פ"י הי"א) לא כל שבות התירו במקדש וע"ש ועי' בפסחים (דף ס"ה) שבות צריכה התירו שבות שא"צ לא התירו יע"ש א"כ א"ש מה דקתני דכ"ע גוזרין גזירות במקדש כיון שנמצא שבותין שגזרו אף במקדש:

אולם יש להעיר על שיטת התוס' ומוהרש"א הנ"ל מדברי הש"ס דב"ב (דף צ') כיון דהיו במקדש לא גזרו בהו רבנן במקדש נמי לגזור כהנים זריזין הן עכ"ל והא שם לענין מדות ואינו ענין לשבת ואפי"ה אמרינן שם דאין גוזרין בזה במקדש מדכהנים זריזין הן. וצע"ג:

אחתום בברכה שיזכה להפיץ רובי תורתו מעיני חכמתו על פני תבל ויאיר אור תורתו לנצח ויתענג על רוב שלום סלה כעתירת ידידו ואוהבו הנאמן מקרב לב עמוק המתכבד

באהבתו שלמה אברהם רעזכטא עכ"ד יצו' ובקובץ כנסת חכמי ישראל בסי' רי"ד אות ח' סק"ב האריך קצת הרה"ג מוהר"ר מנחם מענדל מריחנא יצ"ו להכריח ששיטת התוספות היא כמו שייחס הגאון מוהרש"א אלייהו עי"ש:

ועל מה שכתבתי באות רפ"ג בדף ל"ו ע"ג (בד"ה עוד ראיתי) בשני שבותין אם גזרו במקדש כתב לי הרב המאוה"ג מוהר"ר יצחק מאיר הלוי יצ"ו מעיר צענסטחאוו וז"ל ומה שכתב רעק"א דשני שבותין גזרו במקדש פלא בעיני מדוע כתב זאת מעצמו הא בהדיא כתב כך באבן עוזר במקום שהביאו ונראה לי ראיה דשני שבותין גזרו במקדש מרש"י ביצה דף י"א ע"ב ד"ה וחזרת רטיה כתב שם ובשבת אמרו הממרח רטיה חייב משום ממחק משמע מדבריו דהאיסור חזרת רטיה הוא משום גזירה דלמא ימרח והקשה הצל"ח הא לקמן בד"ה מהו דתימא כתב רש"י הטעם משום דהוי בכלל רפואה וגזרינן משום שחיקת סממנין עי"ש וכך הקשה בבינה לעתים אך לפי שיטת האבן העוזר דבשני שבותין גזרו במקדש אתי שפיר דבאמת קשה להבין מאי דקאמר הגמרא שם מהו דתימא דטעמא משום אין שבות במקדש קא משמע לן דהטעם משום היתרו סופן משום תחילתן הא סוף סוף מניין לנו דהטעם משום התירו ולא משום אין שבות במקדש אך זה כיון רש"י דכתב דהטעם דלמא ימרח ואם כן הוי שני שבותין א' משום דלמא ימרח ואחד משום שחיקת סממנין וא"ל מאי טעמא לא כתב רש"י בס"ד משום שחיקת סממנין שנא משאר רפואות אך לקמן דקאמר הגמרא מהו דתימא כתב רש"י דהוה אמינא דלא שייך כאן אלא משום שחיקת סממנין ואין שבות במקדש קא משמע לן דהוי נמי משום ממרח ואם כן הוי שני שבותין וזה ברור עכ"ל:

והנה לא פניתי לעיין בכל מאי דשקיל וטרי הרב יצ"ו ורק במה שכתב בשם הגאון אבן העוזר עיינתי בדב"ק בסוגיא דעירובין ד' ל"ה ששם הביא מה שכתב רבינו עובדיא דעל שני שבותין גזרו בבין השמשות וייחס הוא לזה דעת רש"י להצילו מקושית התוספות בד"ה בעי סכינא והביא מה ששמע מקשים על זה מסוגיא דדף ל"ב ע"ב ולזה כתב לחלק דדוקא כששני השבותים באים בבת אחת הוא דגזרו בבין השמשות אבל אם באים בזה אחר זה חשיבי כשבות אחד דלא גזרו הנה אחר כל זה סיים ואמר ובזה יש לתרץ דעת רש"י במנחות ד' צ"ז ע"א גבי הדור הקנים אין דוחין השבת שהקשו התוספות מסוף פרק כל הכלים ובמה שכתבתי מתורץ דבמקדש לא גזרו על שבות אחד אבל על שני השבותין גזרו עי"ש ודוק וכן במקלות בפסחים ד' ס"ד ע"ב דקשה נמי שם על פירוש רש"י בד"ה שחל להיות בשבת מסוף פרק כל הכלים הנ"ל לפי מה שכתבתי אתי שפיר עי"ש ודוק עכ"ל הרי שהרב אבן העוזר עצמו שהסביר דעת הרבינו עובדיא גבי שבות בבין השמשות

דבשני שבותין גזרו מר הוא דאמר כן גבי שבות במקדש דבשני שבותין גזרו ותמיהת ידידי הרה"ג הנ"ל יצ"ו על רבינו עקיבא שנראה מדבריו דחידוש הוא שחדשה תורה די ליה ללמוד מדברי הרב אבן העוזר בדין שבות בבין השמשות לדין שבות במקדש היא תמוהה קיימת:

וכן ראיתי לידידי הגאבד"ק מ' לודאש יצ"ו בספרו ילקוט הגרשוני ח"א במערכת הגימ"ל ד' ח"י סוף ע"ב שהביא כלל זה בשם אומרו הגאון אבן העוזר הנ"ל ועי"ש שכתב ליישב בזה סוגיא דיומא ד' ל"ד צירוף דרבנן ואין שבות במקדש עי"ש ושם בקונטריס אחרון דף ן' ע"ד (ד"ה זריקה) כתב ליישב מה שמקשים אסוגיא דביצה ד' כ' ע"ב בעבר ושחט אם יזרוק את הדם דמאי מבעיא ליה הא אין שבות במקדש דיש לומר כיון דבזריקה בשבת ויום טוב יש שני שבותין א. משום מתקן. ב. משום צובע ומשום דהוי כמקדיש בשבת ולכן לא התירו במקדש ובקונטריס לקט שכחה שבילקוט הגרשוני סוף חלק ג' בדף ה' (סוף ד"ה גזרה במקדש) כתב בשם הרה"ג מקרפיטש נר"ו שקדמו בזה בספר דעת תורה בפתיחה להלכות שחיטה ובספר שער נפתלי: וכתב עוד שם (בילקוט הגרשוני) בדף ח"י ע"ג בשם הגאון שואל ומשיב בס' דברי שאול דעת דלא שייך אין שבות במקדש רק בדבר שהאיסור הוא משום גזרה שייך לומר כהנים זריזין הם ולא יטעו לעשות איסור תורה אבל מה שאסרו רבנן מצד עצמותו של דבר דהוי תיקון דרבנן לא שייך אין שבות במקדש דהא סוף סוף עושה איסור דרבנן ומה מועיל זריזותו ומצא בהריב"ש סי' קס"ז שכתב כן ושמח שכיוון לדעתו והגאון המחבר יצ"ו ציין לתשובת הגאון כתב סופר א"ח סי' קט"ו שהביא דברי הריב"ש וכו' ושהביא כלל חדש משיטה מקובצת ביצה ד' ב' ע"א עכ"ל הנה לא הראה מקום לדברי הס' דב"ש ודעת ולא ידענא תנא היכא קאי ושו"ת הכתב סופר הובאה בספרי באות רפ"ד והיא אדתנן במנחות ד' צ"ט דהחלות מתחלקות לערב דלריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה הרי יכולים לאכול ביום הכיפורים כזית דאין שבות במקדש וכתבתי ליישב על פי מה שחדש גאון אחד יצ"ו דבמידי דאכילה דאסור מדרבנן בחולין לא אמרנן אין שבות וכו' להתיר באכילת קדשים: והכלל חדש שהביא בכתב סופר בשם השיטה מקובצת הוא במאי דאמרינן דלמאן דאמר נדרים ונדבות אין קריבין ביום טוב עבר ושחט ונטמא הבשר או שאבד לרבא לא זריק כתב בשיטה מקובצת פירוש ואף שאין שבות במקדש וזריקה משום שבות אסרוה מכל מקום בכי האי גוונא שעבר ועשה שלא כדין העמידו דבריהם אפילו במקדש ובעיקר כללין ציין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות כ"ב סוכה דף נ' תוספות ד"ה שאינו חגיגה דף ט"ז פסחים דף ס"ה בתוספות ודף ס"ח וס"ט ביצה דף

י"א מנחות דף ז"ך ד"ה לא שידור ביצה דף כ"ה יומא דף ח' הגהות מרדכי פרק קמא דעירובין רמז תקכ"ח תוספת יום טוב פרק ה' דפסחים משנה ה' ובספר שער הציון ציין שבת מ"ב ע"א עיין שם במהרש"א ותמצא כלל גדול בזה קי"ז תוספות ד"ה דשקיל קכ"ו תוספות ד"ה והמונח עירובין צ"ח תוספות ד"ה אלא ק"ב ע"ב פסחים דף מ"ד ודף ס"ה ראש השנה כ"ט ע"ב ועיין רש"י ד"ה גזרה שמא יטלנה יומא י"ג תוספות ולחדא הא' סוכה נ' תוספות ד"ה שאינו נ"א ותוספות ד"ה כתנאי ביצה י"א ע"ב ל"ו תוספות ד"ה והא מגילה ד' תוספות ד"ה ורב יוסף סנהדרין פ"ה תוספות ד"ה ורב יוסף סנהדרין פ"ה תוספות ד"ה רבי שמעון זבחים צ"ו תוספות ד"ה עירה:

סימן יח

אין סומכין על הנס בנדפס מערכה זו אות שע"ט כתבתי קצת בזה עמ"ש הרב תוי"ט בריש דמאי (ד"ה ועל היין) עי"ש ומקשים האחרונים בעיקר הכלל דאין סומכין על הנס מדאמרו רבנן לרבי מאיר (גבי ג' נשים משמשות במוך) תשמש כדרכה ומן השמים ירחמו אלמא סמכינן אניסא במקום סכנה ובכל דוכתא לא סמכינן ארובא במקום פיקוח נפש ובשו"ת ישמח לב להרה"ג איש ירושת"ו בחיו"ד סי' ה' ד' י"ז סוף ע"ב בתשו' מר"ן ראש"ל כמוהר"א אשכנזי כתב בשם שו"ת בנין ציון בסי' קל"ז שחלק דכל היכא דבהאי שעתא ליכא משום פיקוח נפש רק שיש לחוש לסכנה הבאה אחרי כן אזלינן בתר רובא וסמכינן אניסא ומני"ר קלסיה דלא כמ"ש הרב המחבר שם בסי' ד' לפקפק ע"ד מסוגייא דיומא ד' פ"ד ע"ב עי"ש דב"ק ועיין בשו"ת צמח צדק החדש להגאון מליבוויץ בחאה"ע סי' פ"ט בענין זה ומצינו דקרא לא סמיך אניסא כמ"ש רש"י בפרק במה מדליקין ד' כ"ב ע"ב ד"ה ובה היה מסיים ואיסורא נמי איכא למיסמך אניסא עיין במ"ש מר"ן הב"י ביו"ד סי' קט"ע (בד"ה כתב הרמב"ם) בשם תשובה להרמב"ן סי' קפ"ב אבל אם ראה באיצטגנינוס יום שאין טוב למלאכתו נשמר ממנו ואין סומך על הנס וכסבור אני שאסור לבא נגד המזלות ולסמוך על הנס עי"ש בשלחן ערוך סעיף ב' בהרמ"א:

ואם נוכל לפסוק דין להכשיר או לפסול להתיר או לאסור על פי מה שנתלה הדבר שנעשה בדרך נס עיין בדברי הרא"ש בריש עשרה יוחסין סי' ז' ובטור אבן העוזר ריש סי' ד' ובדברי מר"ן הבית יוסף בסוף סי' קע"ח באשה שהלך בעלה ונשתהה הרבה וילדה אי תלינן שבא בדרך נס כאבוה דשמואל ובפרק האשה בתרא דף קכ"א ע"ב אמרו לו לר' מאיר אין מזכירין מעשה נסים ובתוספות שם ד"ה אין ועיין בכנסת חכמי ישראל קונטריס שמיני סי' קס"ד וקונטריס תשיעי סי' קע"א ולקמן אות קכ"ז במה שאמרו אין מתעברת מעומד:

וכתב בספר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) בקונטריס שיורי טהרה במערכת הקו"ף אות ח"ן (בד"ה ודע) דאף כדי לקדש השם אסור לילך למקום סכנה ולסמוך על הנס. וכתב שיש לזה כמה חבילי ראיות שוב מצא להרב עיר מקלט בפרשת אמור על פסוק ונקדשתי וז"ל והנה אף שהתורה אמרה וחי בהם ולא שימות בהם מכל מקום על שלש עבירות יהרג ואל יעבור אף בצינעא ושלא בעת צרה ודוקא שבא לידו במקרה להעבירו אז מצוה לקדש השם ברבים אבל לא שיביא עצמו לקידוש השם כי באלו לא חפץ ה' אשר מזה הטעם לא כתבה התורה מעשה דאברהם אבינו באור כשדים בפירוש וכן מצינו ברבי עקיבא שאמר מתי יבא לידי ואקיימנו עכ"ל ומזה תמה על מה שהביא בחובת הלבבות בשער אהבה פרק ששי שספר חסיד אחד על אחד מהיראים שמצאו ישן במדבר ושאלו האינך ירא מן האריות וכו' והשיבו אני בוש מהשם שיראני ירא זולתו דלא ניחא למרנא דבשמיא בזה להכניס עצמו במקום סכנה ואין סומכין על הנס:

אך כדי להציל רבים שלא יהיו ניזוקין מותר להכניס עצמו לסמוך על הנס וכעובדא דר' חנינא בן דוסא בברכות דף ל"ג ע"א דסומך על הנס והלך לחורו של ערוד וכן בשב ואל תעשה מותר לסמוך על הנס והיינו דבנות צלפחד סמכו על הנס ולא נשאו עד שהיו בנות ארבעים דשוב אינן יולדות כדאמרינן בבבא בתרא סוף ד' קי"ט מה שאין כן לעשות מעשה לילך במקום הנס אסור וכתב שבספר יוסף אברהם פרשת פינחס ד' ק"ן (אין אצלי חלק זה) האריך בזה ולכאורה יש להוכיח דלעמוד בשב ואל תעשה שפיר דמי מעובדא דנחום איש גם זו בתענית דף כ"א ע"א פעם אחת היתה מטתו מונחת בבית רעוע בקשו תלמידיו לפנות מטתו ואחר כך לפנות את הכלים אמר להם בני פינו את הכלים ואחר כך מטתי שמובטח לכם כל זמן שאני בבית אין הבית נופל פינו את הכלים ואחר כך מטתו ונפל הבית והיינו בשב ואל תעשה ויש לדחות דשאני התם שהיה סמוך וכעין זה אמרו בזהר הקדוש ריש פרשת וישלח דף קס"ו סוף ע"א על פסוק וישלח יעקב מלאכים ובההיא דנקדימון בן גוריון בתענית ד' י"ט ע"ב שהבטיח להאדון על הגשמים לפי שהיה בטוח בזכות השנים עשר שבטים וכמו שכתב הגאון מוהרש"א שם. שוב ראיתי שהרב יד דוד שם כתב בההיא דנחום משום שכבר היה שם ועמד בשב ואל תעשה:

סימן יט

אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש בנדפס מערכה זו אות ט"ז הארכתי קצת בדין זה אם מותר לגזול דבר מחבירו (על מנת לשלה) משום פיקוח נפש עיי"ש ולענין רבית כתבו התוס' במסכת ע"ז ד' כ"ו ד"ה אני שונה דעובדיה לוה מיהורם בן אחאב ברבית כדי לפרנס הנביאים אע"ג דישראל מומר היה ואסור ליתן לו רבית משום פיקוח נפש

שאני ומזה נלמוד לגזל ובענין זה האריך ידידי הרה"ג מוהר"ר צבי מאיר אבד"ק דאברי בס' אמרי הצבי בחידושיו לפרק ששי דבבא קמא סי' כד כה כו ובח"ב בחידושיו לפרק שביעי אות קנ"א והמעיין בדב"ק ובדברי אנכי הדל בנדפס יראה איזה דברים מכוונים למה שכתבתי והרב המחבר יצ"ו שלח לי את ספריו אחר שנתפשטו הס' שדי חמד בעולם ויש לשאת ולתת עוד בענין זה לך נא ראה בדבריו הנעימים ובמה שרשמתי בנדפס אמבוהא דרבנן קדישי המדברים בזה ואנכי חזון הרביתי למרן מוהרמב"ח בספר כפות תמרים בקונטריס תוספת יום הכפורים בסוגיא דדף פ"ב ע"ב (בד"ה ואם אומרים) שפשוט מאד בעיני קדשו שמותר לגזול כדי להציל עצמו מן הסכנה והוא שנסתפק באם מאנסים אותו לעוור עינו של פלוני ובאם לא יעשה כן יהרגו אותו אם יהרג ואל יעבור ואחר שצדד כמה צדדים כתב דמפשט השמועה נראה דלא אמרו סברא דמאי חזית וכו' אלא נפש בנפש דאין דוחין נפש מפני נפש אבל בסכנת אבר יכול לסמא את עינו כדי שלא יהרגוהו ובכן הקשה על מה שכתב הסמ"ע בסי' שפ"ח ס"ק י"ט דממה שכתבו הרמב"ם ומרן בש"ע שם דאם אנסוהו שיראה ממון חברו וכו' דמדכתבו פטור ולא כתבו דמותר להראותו כיון דנאנס על זה משמע דלכתחלה אסור להראותו אלא שאם הראהו פטור מלשלם דקשה אמאי לא יוכל לכתחלה להראות ממון חברו כדי שלא יהרגוהו והלא אפילו לנקר עינו של חברו או לחתוך לו שום אבר רשאי לעשות כן להציל עצמו כל שכן להראות ממון חברו ואפילו תימא דגם בסכנת אבר אמרינן סברא דמאי חזית מכל מקום להראות ממון חבירו דין הוא דלישתרי שאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש וכו' וכיוצא בזה השיב הראב"ד בריש פרק ח' מהלכות חובל על מה שכתב הרמב"ם דאם נשא ונתן ביד חייב לשלם דאין הגאון מודה בזה שאין דבר עומד בפני פיקוח נפש ואם לא היה אומר הרמב"ם רק זה דנשא ונתן חייב לשלם לא היה ק"ל מהא דאמרו אין לך דבר עומד בפני פ"נ כמ"ש הרמב"ן בהגוזל בתרא בס' המלחמות מי קאמרינן דיהרג ואל יעבור ימסור וישלם ממון לבעלים הוא דאמרי' וטעמא הוי משום דמן שמיא קנסוהו שיאנוס אותו העכומ"ז להכותו או להרגו אם לא ימסור ממון חברו וחייב לשלם משום דאסור להציל עצמו בממון חבירו יע"ש. אמנם הא דקא מדקדק הסמ"ע מדברי הרמב"ם דאם אנסו לישראל שיראה לו ממון חבירו וכו' דאפילו הכי לכתחלה לא יראהו הוא דבר קשה (בעיני) דלית לן יהרג ואל יעבור אלא דוקא בשלש החמורות אבל בשאר מצות וחי בהם כתיב ומדברי הרמב"ן הנז' יראה בהדיא דלכתחלה יכול למסור ממון חבירו כדי שלא יהרגהו אלא דחייב לשלם אם נשא ונתן ביד וכן נראה עיקר דיעבור ויראה ממון חברו לאנס ואל יהרג וכן כתב הרשד"ם ח"מ סי' נ"ה ופירש דין זה בלשון נ"י שהוא

סתום ועמוק יע"ש ודו"ק עכ"ל הרי מפורש בדב"ק שמותר להציל עצמו מן הסכנה בממון חברו ושכן דעת הרמב"ם והרמב"ן ונמוקי יוסף ומוהרשד"ם. ופלא בעיני שלא זכר שר שיטת התוספות והרא"ש בבבא קמא ד' ס' ופסק הטור ושלחן ערוך בח"מ סי' שנ"ט שהבאתי בנדפס דפשיטא להו נמי הכי והיה לו להכריח מזה שלא כמו שדקדק הרב הסמ"ע מלשון הרמב"ם ופסק מרן בסי' שפ"ח דאם כן קשו דברי מרן אהדדי מסימן שנ"ט לסי' שפ"ח ואיך שיהיה הנך רואה שכתב הרב שכן עיקר להיתר (ובמה שמצדד אם מותר להציל עצמו באבר חברו יש לעיין בתשובות הרדב"ז סי' תרכ"ה שהביא הגאון פרי מגדים במשבצות סי' שכ"ח סק"ז בד"ה שאלה שלטון): וראיתי בספר ידי משה לידידי הגאון מוהר"ר משה שמואל הורוויץ אבד"ק באריסוב בדף ס"ז אות ג' שכתב דאסור להציל עצמו בממון חברו אף במקום דאיכא פיקוח נפש כדאיתא בירושלמי דשבת סוף פרק שמנה שרצים ובעבודה זרה פרק ב' הלכה ב' לא סוף דבר כשאומר לו הרוג את פלוני אלא אפילו אמר לו חמוס את פלוני ופירש הפני משה דאסור להציל עצמו בממון חבירו (ואני הדל הזכרתי דברי הירושלמי והפני משה שהביאו בהגהות מוהר"ץ הירש חיות ושכתב הרב דאנן לא קיימא לן הכי וכו' עיי"ש) וכדאמר רב חסדא בכתובות ד' י"ט ע"א קסבר ר' מאיר עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו ואף רבא דפליג עלה ואמר אילו אתו קמן אמרינן להו חתמו שקר וכו' דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש היינו דוקא בההיא דחתימה משום דאכתי לא הוי ממון רק שסופו לבא לידי ממון אבל בגזל ממש אפשר דמודה רבא דיהרג ולא יעבור דהוא אביזרא דשפיכת דמים דאין אדם מעמיד עצמו על ממונו ויבא לידי שפיכות דמים וכו' והביא שכן דעת רש"י בבבא קמא דף ס' ע"ב ד"ה ויצילה דאפילו במקום פיקוח נפש אסור להציל עצמו בממון חברו וכן ראה בשאגת אריה סי' פ"א שכתב וז"ל ותמה על עצמך לאוי דגזל ומשכון ופאה ואונס שגירש דכל הני הוו ניתק לעשה וכי מותר לכתחלה לעבור על לאוין הללו כשכונתו בשעת עבירות הלאו לקיים העשה שבו כגון אונס שגירש על מנת להחזירה וגזל על מנת להשיב וכו' והביא ראיה מהא דבבא קמא הנ"ל דשאל דוד לסנהדרין מהו ליטול גדישים של שעורים דישראל ליתן לפני בהמתו על מנת לשלם גדישים של עדשים דפלשתים שלחו ליה חבול ישיב רשע גזלה ישלם אף על פי שגזלה ישלם רשע הוא הרי אף על פי שגוזל על מנת להשיב רשע מקרי וכן דעת הרמב"ם בשמיני מהלכות חובל ומזיק הלכה ג' אנסוהו לזה עד שיראהו לו אוצרות יין או תבן או עד שיראהו ממון חברו והראהו לו מפני האונס הרי זה פטור וכן פסק מרן המחבר בח"מ סי' שפ"ח סעיף ג' וכתב הסמ"ע לדקדק מלשון הרמב"ם והמחבר דלכתחילה לא יראהו

אלא שאם הראהו פטור מלשלם משמע שסובר דאף במקום פיקוח נפש אסור להציל עצמו בממון חברו וכו' וכו' (והאריך בחריפות ובקיאות כדרכו בקודש) וכתב באות ד' על כל פנים חזינן דאיכא טובא מרבוותא דסברי דאף בממון דהוי אביזרא דשפיכות דמים אסור להציל עצמו בממון חבירו אף במקום דאיכא פיקוח נפש אלו תורף דב"ק בקיצור שהעתקתים לפי שספר התורה הזה שנדפס חדש ממש כנראה לא נתפשט עדיין כל כך ואינו מצוי ביד כל אדם והמעיין בכל מה שכתבתי בנדפס ישר יחזה מה שיש להעיר בדברי הרב הנ"ל יצ"ו הן במה שנראה מדבריו דהלכתא הכי אזלא שאסור להציל עצמו בממון חברו וימות ולא יגזול והוא היפך כל הפוסקים שהזכרתי בנדפס מלבד מה שהזכרתי גם בקונטריס זה) והן במה שמייחס למרן שסובר שאסור להציל עצמו בממון חברו אפילו במקום פיקוח נפש ואילו בנדפס הבאתי שרבינו הטור ומרן בש"ע סי' שנ"ט פסקו כדברי התוספות והרא"ש דמותר להציל עצמו בממון חברו שאין איסור גזל עומד בפני פיקוח נפש רק שחייב לשלם אבל לא נאמר על זה יהרג ואל יעבור וגם הזכרתי שם מה שכתב הרב פני משה דלא קימא לן כהירושלמי בזה ואההיא דרב חסדא דאמר אליבא דרבי מאיר עדים שאמרו להם חתמו שקר וכו' יהרגו ואל יחתמו שקר הבאתי מה שכתבו שהוא ממדת חסידות וכו' עיי"ש ואין צורך לכפול הדברים:

ומה שהביא הרב יצ"ו שכן כתב הגאון שאגת אריה בהי' פ"א וכו' כנז"ל תמיהני שהרואה בדברי השאגת אריה בגופן שלהן עיניו תחזנה שאין שום הוכחה בדבריו שאסור להציל עצמו בממון חבירו במקום פיקוח נפש אף כשדעתו לשלם ולא אמר הגאון שאף שדעתו לשלם אסור אלא שלא במקום פיקוח נפש דכל המשא ומתן שלו היא על סברת ר"י שהביאו התוספות בפרק כל שעה ד' כ"ט ד"ה רב אשי דהמשהה חמץ לדעתו לבערו אינו עובר עליו ומותר להשהותו ועל זה כתב וז"ל ועוד בלאו הכי סברת ר"י תמוה מאד לומר שהמשהה על מנת לבערו שפיר דמי דהא אף דקימא לן לאו הניתק לעשה אין לוקין עליו מילקא הוא דלא לקי אבל איסורא ודאי איכא אף שקיים העשה לבסוף דומיא דלאו שאין בו מעשה דאין לוקין עליו אבל איסורא ודאי איכא וכו' ותמה על עצמך לאו דגזל וכו' וכו' וכי מותר לכתחלה לעבור על לאוין הללו כשדעתו בשעת עבירות הללו לקיים העשין שבהם כגון אונס שגירש על מנת להחזירה וגזל על מנת להשיב וכו' וכו' הא ודאי ליכא מאן דאמר הכי ובהדיא אמרינן בבבא קמא ד' ס' גבי הא דשאל דוד מסנהדרין מהו שיטול גדישים של שעורים דישראל ליתן לפני בהמתו על מנת לשלם וכו' שלחו ליה חבול ישיב רשע גזלה ישלם אף על פי שגזלה ישיב רשע מיקרי אלמא דאף על מנת לשלם אסור וכו' אלו תורף דב"ק בזה הנך רואה דלא מיירי הגאון שאגת אריה בבא

להציל עצמו בממון חברו משום פיקוח נפש כלל רק להנאת ממון הוא מכוין וזה ודאי אסור אף אם דעתו לשלם אבל בבא להציל נפשו מסכנת מיתה על ידי ממון חברו אין שום הוכחה מדבריו שאסור דלא מיירי בהכי כלל ולא ידעתי להבין כונת הרב המחבר יצ"ו בהביאו דברי השאגת אריה הנ"ל למאי דעסיק מני"ר יצ"ו וראיתי שם (בספר ידי משה) בדף פ"ז ע"א שידידי הכהן הגדול הגאון מוהרש"ך מח"ס בנין שלמה יצ"ו האריך על דברי הגאון המחבר יצ"ו להשיב על כל ראיותיו שאין מהם שום הוכחה ושהדין אמת שמותר להציל עצמו בממון חברו על מנת לשלם והביא דברי הראב"ד שבשיטה מקובצת בבבא קמא ד' קי"ז (שהזכרתי בנדפס) שכתב כן מפורש ועל דברי הסמ"ע שהביא הרב המחבר כתב שדבריו תמוהים ומהיכא תיתי שיהא אסור לגזול במקום פיקוח נפש ותמה על הרב המחבר יצ"ו שלא ראה דברי התוספות שבבבא קמא ד' ס' והרב המחבר השיב שכבר ראה דבריהם אלא שהביא דברי רש"י שם דקאי בשיטת הסוברים דאסור וכו' עיי"ש דב"ק ואם היה משיג מפסק מרן בסי' שנ"ט כדברי התוספות הנ"ל ע מה שכתב הרב המחבר שדעת מרן דאסור לגזול במקום פיקוח נפש כמדומה לי שלא היה לו פה להשיב ועל מה שהביא מהגאון שאגת אריה לא ראיתי שהשיב דבר ולא ידעתי למה שוב נדפס שנית ס' ידי משה הנ"ל בשנת תרט"ן ודברי הגאון המחבר בזה הם בסי' ד' אות ג' ואות ד' ודברי הגאון מוהרש"ך הם בסי' ה' אות ז' ואות ח' וכנראה שיש איזו הוספות על הנדפס בשנת תרנ"א ולא פניתי לעיין בדב"ק לך נא ראה:

ואת זה אגיד כי בנדפס בדף ח' (בד"ה ותמיה) העירותי על דברי הגאון בנין ציון בתשובות החדשות סי' קע"ד שדבריו סובבים על מה שכתב בבנין ציון מהדורא קמא סי' קס"ד שלא היה מצוי אצלי וסיימתי שצריך לעיין בגוף הספר אם הביא שיטת הרא"ש והטור ושלחן ערוך ח"מ סי' שנ"ט ואם הזכיר דעת הראשונים שבשיטה מקובצת לכתובות ד' י"ט דמתבאר מדב"ק דמותר להציל עצמו בממון חבירו וכו' עתה על טוב יזכר שם ידידי הרב היקר ונכבד תם וישר מזכה את הרבים כש"ת מוהר"ר יוסף צבי לעוו המו"ל ספרי שדי חמד יצ"ו שבראותו באיזהו מקומן בס' שדי חמד שכתבתי שאין בידי הס' היקר בנין ציון הראשון שלחו לי למנה זכרה לו ה' לטובה ועיינתי שם וראיתי שכבר הזכיר דברי התוספות והרא"ש בבבא קמא ד' ס' שהבאתי בנדפס אלא שכתב שדעת רש"י היא דאסור להציל עצמו בממון חברו והסביר בטעם הדבר לפי שלא נאמר הכלל דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש חוץ מהשלש עבירות חמורות אלא דוקא במצות שבין אדם למקום ברוך הוא ולא במצות שהם בין אדם לחבירו (והוא כמו שעלה על דעת הרב מוהר"י עייאש שהבאתי בנדפס) וכתב שלשיטת התוספות והרא"ש דחוק מאד

פירושם בדברי הש"ס וכתב שמרן המשנה למלך בפרשת דרכים תמה על שיטת רש"י דאיך יתכן שיהא אסור להציל עצמו בשל חבירו הרי אין דבר עומד בפני פיקוח נפש והשיב שמלבד שדברי הגמרא נוחים יותר לפי פירוש רש"י ועוד שגם מסברא יש לומר כן שהרי ביומא דף פ"ה יליף ר' עקיבא דפיקוח נפש דוחה שבת דעבודה שדוחה שבת ופיקוח נפש דוחה עבודה כל שכן שדוחה שבת והרי פשיטא אף שהתירה התורה לחלל שבת מפני עבודת תמידין ומוספין מכל מקום לא התירה לגזול אם לא מצא תמיד אלא מן הגזל דהא סתמא אמרינן להוציא את הגזול ולא מחלקינן בין מצא אחר ללא מצא אחר הרי אף שהתירה התורה שבת מפני עבודה מכל מקום לא התירה ממון של אחרים וכיון דפיקוח נפש ילפינן מעבודה נאמר גם כן כמו שעבודה אינה דוחה את הגזל גם פיקוח נפש לא דוחה את הגזל והביא סמך לזה וגם כתב להוכיח שגם בממון גבוה אסור להציל עצמו והאריך קצת בזה (מד"ה וראיתי סמך וכו' והלאה) וסיים ויצא לנו מזה דלרש"י אין מצילין מן הסכנה לא בממון חבירו ולא בממון גבוה אכל לתוספות והרא"ש מצילין ומדברי שאר ראשונים לא ראיתי בזה הכרע שהם כתבו המציל עצמו בממון חבירו חייב וכן כתב הרמב"ם בהלכות חובל ומזיק פרק מן ואף שלא כתבו שאסור להציל מכל מקום אין הכרע ששיטתם כשיטת התוספות שהרי לא כתבו גם כן איפכא שאף שחייב מכל מקום מותר לכתחלה להציל עצמו (אמר המחבר עלץ לבי שמצאתי תנא דמסייע למה שכתבתי אני הדל בנדפס על דברי הגאון מוהרי"ץ הירש חיות שאין הכרח מדברי הרמב"ם שסובר שאסור להציל עצמו בממון חברו עיי"ש בד"ה ומן האמור) אכן מלשון הראב"ד שם משמע ששיטתו כשיטת התוספות ומכל מקום גם ממנו אין ראיה גמורה דהוא מחלק בין למסור עצמו כדי להציל ובין מציל כשנוטל ממון חברו מעצמו ולכן כתב דודאי אינו מתחייב להניח להרוג את עצמו משום הצלת ממון חברו אבל אם מותר לכתחלה ליטול ממון חבירו מעצמו להציל עצמו ממיתה עדין אין הכרע מדבריו ועיין בנמוקי יוסף בהגוזל בתרא עכ"ל ובסי' קס"ח הביא מה שהשיגוהו שני רבנים מדברי הטור וש"ע ח"מ סי' שנ"ט ומסוגיא דכתובות ד' י"ט והובא גם מה שכתב בשיטה מקובצת וכתב לפלפל בדבריהם ולחזק שיטת רש"י שאסור להציל עצמו בממון חברו וסיים ואף דלדינא ודאי פסקינן כפסק הטור וש"ע דמותר להציל עצמו בממון חברו מכל מקום הרווחנו במה שחקרנו לידע דלאו כולי עלמא סברי כן ושם בד"ה (תשובה) הביא בשם הרמב"ן דאיכא ברייתא דפליגי בה תנא קמא ור' מאיר דתנא קמא סובר דאין דבר עומד בפני פיקוח נפש אלא עבודת גלולים וגילוי עריות ושפיכות דמים ורבי מאיר

סובר שגם גזל עומד בפני פיקוח נפש ובכל זאת כתב דלדינא קימא לן כפסק הטור וש"ע דמותר להציל בממון חברו משום פיקוח נפש כנז"ל:

אמנם ממה שכתב הגאון מוהר"ם שיק בחלק יו"ד סי' שמ"ח מובן שדעת הגאון בנין ציון היא לדינא כשיטת רש"י דאסור להציל עצמו בממון חברו משום פיקוח נפש והוא שכתב וז"ל תמיהני על הגאון מוהרי"ע עטליגער אבד"ק אלטונא נ"י (מר ניהו המחבר שו"ת בנין ציון) שראיתי שבמכתב קכ"ג (שבעלי שצה"נ) החזיק בדבריו ושגם הרא"ש והטור איכא למימר דסברי דלא הותר גזל משום פיקוח נפש והרי בהדיא כתב הרא"ש בפרק הכונס סי' י"ב שאין דבר שעומד בפני פיקוח נפש וכן כתב הטור בסי' שנ"ט ואם כן על כרחין וחי בהם קאי גם אגזל והא דצריך ליטול על מנת לשלם משום דאין ההצלה תלויה בזה דאפילו ישלם לבסוף יציל נפשו ולכך מתירין לו הקל קל וגזלה על מנת לשלם קל משלא על מנת לשלם ואם כן אפילו נימא כמו שכתב הרב הנ"ל ולא ניחא ליה להסכים דעת רש"י לדעת שאר פוסקים וסובר דרש"י פליג על זה מכל מקום הלכה כרבים ובתראי ומכל שכן שלא אדע אנה ראה הרב הנ"ל שרש"י פוסק כן לדינא הרי גם רב חסדא בכתובות דף י"ט לפי דעת הרב נ"י סובר כן ורבא פליג עליה דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ורבא בתרא הוא ואף למאן דאמר דעד רבא לא אמרינן הלכה כרבא מכל מקום כל הפוסקים פסקו כהא דרבא דאנוסים מחמת נפשות רשאים להעיד שקר מחמת אונס נפשות אם כן מוכח שלא כדברי הרב שדרש לעצמו דוחי בהם קאי רק על חקות ומצות שבין אדם למקום וכו' ואם כן אף אי רש"י סובר כן בדעת ר"ח מכל מקום לא סבירא ליה כן לדינא וכן כתב הראב"ד בפרק ח' מנזקי ממון (נראה דצריך להיות מהלכות חובל ומזיק עיי"ש בפרק ח' הלכה ד') דגם בגזל פשיטא דאינו עומד בפני פיקוח נפש וכן כתב הרמב"ן במלחמות בפרק הגוזל ומאכיל דאף שאין דבר עומד בפני פיקוח נפש מכל מקום צריך לשלם דלא אמרו לא ימסור ויהרג אלא ימסור וישלם ולכך מחייב הרי"ף בנשא ונתן ביד וזו גם כן דעת הרמב"ם כדכתב התוספת יום הכיפורים ביומא דף פ"ב:

וגדולה מזו כתב בתוספת יום הכיפורים שם (בסוגיא דדף פ"ב ע"ב בד"ה ואם אומרים) דשרי אפילו לחבול בחברו לעוור עינו או לקלקל לו שאר אבר כדי להציל עצמו ומזה נראה דמה שכתב הסמ"ע בסי' שפ"ח ס"ק י"ט דלכתחילה אסור למסור במקום סכנה הכונה שאסור למסור על מנת שלא לשלם הואיל ואין ההצלה תלויה בזה ולא קשיא קושית התוספת יום הכיפורים ובנמוקי יוסף ובשלטי הגבורים פרק הגוזל ומאכיל בשמעתא דמסור כתבו דרש"י ובעל העיטור סוברים כהראב"ד ואם כן מבואר דרש"י

סובר מותר להציל עצמו מסכנה בממון חברו דגם גזל אינו עומד בפני פיקוח נפש ועל כרחין לומר בדעת רש"י כמו שכתבתי בסימן הקוד וכו' וכן כתב בתשובות מיימוני לסדר נזיקין סי' כ' דגם גזל אינו עומד בפני פיקוח נפש וכו' אלו תורף דברי הגאון מוהר"ם שיק שם דמתבאר ממה שכתב בשם הגאון בנין ציון שדעתו להלכה דאסור לגזול כדי להציל עצמו מן הסכנה והוא היפך ממה שכתב בתשובה בבנין ציון סי' קס"ח דלדינא קימא לן כפסק הטור וש"ע דמותר ושם בסי' שמ"ז הביא גם כן שיטת הגאון הנ"ל דלרש"י אסור להציל עצמו מסכנה בממון חברו והאריך לסתור זה דלא יתכן שיהא גזל עומד בפני פיקוח נפש ופירש בכונת רש"י שני דרכים עיי"ש דב"ק גם בספרו בנין ציון הנ"ל בסי' קס"ט נראה שנוטה דעתו לפסוק דאסור לגזול משום פיקוח נפש שכתב להסביר טעמו של רש"י שפסק שאסור שהוא על פי הברייתא שהביא הרמב"ן דלתנא קמא רק שלשה דברים עומדים בפני פיקוח נפש עכומ"ז גלוי עריות שפיכות דמים ולרבי מאיר גם גזל עומד בפני פיקוח נפש וביאר שרבי יהודה ור' יוסי (בעובדא דהוו אזלי בארחא ואחזו לר' יהודה בולמוס קפחיה לרועה ואכל לריפתיה ואמר לו ר' יוסי קפחת את הרועה וכו' כמובא ביומא דף פ"ג ע"ב) פליגי בפלוגתא דתנא קמא ורבי מאיר שבברייתא הנ"ל דסתם תנא קמא דרבי מאיר הוא ר' יהודה וכו' ואם כן יש לומר דרבי יהודה דקפח לרועה אזיל לשיטתי' שמותר לגזול משום פיקוח נפש ור' יוסי סובר כר' מאיר שאסור לגזול משום פיקוח נפש ולכן אמר ליה קפחתיה לרועה וכו' וסיים ולפי זה אתי שפיר דפסק רש"י דאסור להציל עצמו בממון חברו שהרי קיימא לן דכי פליגי ר' יהודה ור' יוסי הלכה כר' יוסי וכל שכן כשגם ר' מאיר סובר כוותיה ומשום הכי מוקים רש"י סוגית הש"ס בבבא קמא דף ס' בהכי דאסור לגזול משום פקוח נפש אלו דב"ק שם הנך רואה שהראה פנים מסבירות בהלכה דאית לן למינקט דאסור לגזול משום פיקוח נפש ולולא דבריו שהביא בשמו הגאון מוהר"ם שיק הנ"ל הייתי דוחק לומר שכתב כן ליישב פסק רש"י אבל לדינא מודה דנקיטינן כדפסקו הטור והשלחן ערוך דמותר אבל מדברים שבכתב שהביא הגאון מוהר"ם שיק נראה שסובר להלכה דאסור ומכל מקום לגבי דידן ודאי אית לן למינקט דמותר כמו שכתבתי בנדפס שכן דעת הרבה פוסקים ועוד הוסיף על זה הגאון מוהר"ם שיק כמה מהראשונים דסברי הכי כנז"ל:

והנה כבוד ידידי הגאון מוהר"ר רפאל שפירא יצ"ו אבד"ק באברוסק יע"א כתב אלי וז"ל הנני כותב את אשר העירותי בדברי כת"ר שיחי' הנה ראיתי שהאריך בקונטריס הכללים (מערכת אל"ף אות ט"ז) אי מותר גזלה במקום פיקוח נפש והאריך שם בדברי הירושלמי (שבת פי"ד ה"ד וע"ג פ"ב ה"ב) דקאמר שם אמ"ר חנינא ז"א שאין מתרפאין

מש"ד דתנינן תמן יצא רובו אין נוגעין בו וכו' לא סוף דבר שאמר לו הרוג את איש פלוני אלא אפי' חמוס את איש פלוני ומשמע לכאורה דבגזילה יהרג ואל יעבור אולם איני יודע מאי אולמא דהירוש' הנ"ל מהא דאי' בב"ק דף ס' דאסור להציל עצמו בממון חבירו דפירשו הראשונים ז"ל דהיינו אדעתא דליפטר מתשלומין אלא יציל עצמו וישלם כמ"כ יש לפרש הירושלמי הנ"ל דהא דקאמר דלחמוס את פ' אסור במקום פקו"נ היינו בלא תשלומין אבל אם משלם אח"כ מותר ואף על גב דאיתא בב"ק דס"ב חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי הא פירשו התוס' שם דקאי על הברייתא דסנהדרין דף כ"ה אבל בקרא גם חמס מיירי דלא יהיב דמי עי"ש. וא"כ יש לומר דהירו' לישנא דקרא נקט (וכמ"ד בע"ג דנ"ח ובחולין דף קל"ז אנא כדכתיב קאמינא) ואע"ג דיש לה"ק למה נקט לישנא דקרא כיון דיש לטעות בזה ולומר דלישנא דחכמים נקט דאפי' יהיב דמי אסור במקום פקוח נפש נ"ל דריבותא גדולה קמ"ל בהא דקאמר לחמוס פלוני דנר' דהא דאיתא בירוש' לא סוף דבר וכו' הוא סוף מימרא דר' חנינא הנ"ל ור"ח אזיל לטעמיה דאיתא במ"ר בראשית פל"א איזה חמס ואיזה גזל אר"ח חמס שאינו שוה פרוטה וגזל ששוה פרוטה וכך הי' אנשי המבול עושין היה אחד מהם מוציא קופתו מלאה תורמוסין והי' זה בא ונוטל פחות משוה פרוטה וזה בא ונוטל פחות מש"פ עד מקום שאינו יכול להוציא ממנו בדין וכו' וכן איתא בירוש' ב"מ פ"ד ה"ב ע"ש הרי דס"ל להירוש' ור"ח דפחות מש"פ מיקרי חמס וזהו דקאמר דאפי' לחמוס פלוני דהיינו פחות מש"פ אסור במקום פקו"נ (דגם פחות מש"פ אסור מה"ת כדאיתא בהרמב"ם וש"ע סי' שמ"ח ושמ"ט) מיהו דוקא שלא ע"מ לשלם אבל ע"מ לשלם י"ל דמותר דגם פחות מש"פ יכול לשלם ע' ב"מ דף נ"ה ובש"מ שם. וקרוב בעיני לומר דהירושלמי מפרש גם ברייתא דסנהדרין הנ"ל דהא דהוסיפו חמסנין היינו כשגזלו פחות מש"פ דמהתו' אינן נפסלין רק מדרבנן נפסלין. ולא ס"ל להירו' דחמסן היינו דיהיב דמי אפי' בלשון חכמים ומשו"ה קאמר שפיר דאפי' לחמוס פלוני אסור ומיירי כשלא יהיב דמי כמ"ש וע' סנהדרין דף כ"ז ותוס' קידושין דף מ' ד"ה וי"א ותוס' ב"מ דף ה' ד"ה בלא ודוק ולכאו' י"ל דהא דקאמר ר"ח דחמס היינו פחות משוה פרוטה זהו דוקא לב"ן דלדידי' גם פחות מש"פ הוי ממון כדאי' בסנהדרין דף נ"ט ונ"ז דהא קאי על קרא דמלאה הארץ חמס דמיירי בב"ן אבל לישראל לא מיקרי פחות מש"פ חמס וכן מצאתי בס' לבוש האורה שכ"כ עי"ש אבל לפע"ד אינו נר' כן דאי ס"ל לר"ח כגמ' דילן דבב"ן אין נ"מ בין פרוטה לפחות מש"פ א"כ היאך קאמר וזה נוטל פחות משוה פרוטה שאינו יכול להוציא בדין הא בב"נ גם פחות משוה פרוטה יכול להוציא ממנו בדין. אלא מוכח דס"ל לר"ח והירו' דגם בב"נ יש חילוק בין פרוטה לפחות

מש"פ כמו בישראל ואפ"ה מיקרי חמס וא"כ ה"ה בישראל מיקרי חמס לדידי' בפחות משוה פרוטה. וע' סנהדרין דף ק"ט. וראי' מצאתי לזה דהא בעירובין שם דף ס"ב אמרינן דשוכרין מן הע"ג אפי' בפחות מש"פ משום דלע"ג אין נפקא מינה בין פרוטה לפחות מש"פ עי"ש ובירו' דעירובין פ"ו ה"ג איתא עד היכן (כמה יתן להע"ג בשכירות רשותו) ייבא כי דמר ר"י בשם ר' מנא בר תנחום ר"א בשם ר' יוחנן אין קרקע נקנה בפחות מש"פ. מילתא דר' יעקב ב"א אומר אפי' באגוז אפי' בתמרה הרי דס"ל לסתמא דירו' דגם בע"ג בעינן שישכור בפרוטה ולא כגמר' דילן ואם כן מוכח דס"ל להירו' דגם בב"ן יש חילוק בין פרוטה לפחות מש"פ כמ"ש. ונר' דאפי' לר' יעקב ב"א דאמר אפי' באגוז אפי' בתמרה ה"ט דמועיל לאו משום דס"ל דסגי בפחות מש"פ אלא משום דש"פ במדי כדאיתא בקידושין ד' י"ב דהוי קידושי ספק מה"ט ומשו"ה בשכירות ע"ג דהקילו בה הוי קנין ודאי מה"ט. הנה בררנו בס"ד דמהירו' אין ראי' דאסור להציל עצמו בממון חבירו היכא שדעתו לשלם די"ל דמיירי ע"מ שלא לשלם אבל בשדעתו לשלם מותר גם להירו' כדעת הראשונים ז"ל אמנם ר"ח דקאמר בכתובות דף י"ט דקסבר ר"מ עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו שקר צ"ל דס"ל דגם בדעתם לשלם יהרגו דאל"ה לא היו נעשים רשעים ולא היו נפסלים לעדות בזה כיון דהמעשה בעצמה במה שחתמו עבדו כדין ומה שהביא כת"ר בשם הגאון ח"ס ז"ל משום דעכ"פ הי' להם לשלם להך מכיסם אחר שחתמו. הוא דבר תימא וכי בשביל שלא שלמו יהיו נקראים רשעים לפוסלן לעדות אלא מוכח דס"ל לר"מ דאפי' דעתם לשלם יהרגו ואל יחתמו שקר מדינא משום דר"ם אזיל לטעמי' בברייתא חיצונית דס"ל דעל הגזל יהרג ואל יעבור כמ"ש הרמב"ן ז"ל שם בשם א"ד ע"ש ונר' דטעמו דר"מ הוא משום דס"ל דגזל הוא מאבזרייהו דש"ד כדאי' בב"ק דף קי"ט כל הגוזל את חבירו ש"פ כאילו נוטל נשמתו ממנו וכו' ואפי' יהיב דמי בדיליף שם מקראי דמחמס בי' אשר שפכו דם נקי בארצם ע"ש ומה שהק' הרשב"א ז"ל (הובא בש"מ כתובות שם) על הא"ד דא"כ מאי פריך שם רבא על ר"ח השתא אילו אתו לקמן לאימלוכי אמרינן להו זילו חתומו ולא תתקטלון דאמר מר אין לך דבר שעומד בפני פקו"נ אלא ע"ג וג"ע וש"ד בלבד השתא דחתמו אמרינן להו אמאי חתמיתו. והשתא הא ר"ח טעמא דר"מ קא מפרש ולדידיה הא ס"ל דמשוו נפשייהו בהא רשיעי וכו' עיי"ש לפענד"נ דשפיר מקשה רבא דהא איתא בסנהדרין דף כ"ו הנהו קבוראי דקבור נפשא ביו"ט ראשון של עצרת וכו' ואכשרינהו ר"ה ברי' דר"י א"ל ר"פ והא רשעים נינהו סברי מצוה קא עבדי וכו' עי"ש. הרי אע"ג דעברו עבירה ודאית מ"מ כיון דאיכא למיטעי בזה דבהיתר עבדי לא נעשו בזה רשעים וכשרים הם לעדות. וכן אמרינן בב"מ דף ה'

לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו וע' תוס' סנהדרין דף כ"ה ד"ה מעיקרא. ובד' כ"ד תוס' ד"ה ואלו ותוס' ב"מ ד' ע"ב ד"ה שטר. וא"כ ה"נ אע"ג דר"א סבר דעל הגזל יהרג ואל יעבור מ"מ הא ודאי יש לטעות בזה ולומר דיעבור ואל יהרג דהא אלו אתו לקמי' דרבנן הוו אמרי לי' דיעבור ואל יהרג וא"כ במאי דעברו ולא נהרגו אינם נעשים רשעים וכשרים לעדות אפי' לר"מ. וזהו שמקשה רבא השתא אילו אתו לקמן לאמלוכי אמרינן להו זילו חתמו וכו' וא"כ ודאי יש לטעות בזה ואיך אמרינן להו אמאי חתמיתו פי' דהאיך נפסלין בזה אפי' לר"מ כיון דסברי דבהיתר קא עבדי כמ"ש והנה לפי הנר' פליגי בזה גם ר' יהודה ור' יוסי ביומא דף פ"ג יהודה קפחי' לרועה ואכלי' לרפתא ור' יוסי אמר לו קפחת את הרועה ולכאורה קשה הא אחזי' בולמס לר' יהודה והוי פקו"נ והאיך אמר לו ר"י קפחת את הרועה דמשמע דלאו שפיר עביד בזה ר' יהודה ומשמע דר' יוסי סבר כר"מ דגזל לא הותרה משום פק"נ ור' יהודה סבר דהותרה כרבנן דפליגי עלי' דר"מ והנה בעובדא דחסיד אחד (ב"ק דף פ') דקאמר שם יודע אני שאין בי עון אלא עון אותו העז בלבד שעברתי ע"ד חברי והביא כת"ר מ"ש הרב המאירי ז"ל שם (הובא בש"מ שם) דאע"פ שבמקום פק"נ הותרו האיסורין להתרפאות בהם דבר שנאסר מכח תקנה ומחשש פסידת אחרים ראוי להחמיר ביותר עכ"ל. ונר' דאותו חסיד ס"ל ג"כ כר"מ דגזל לא הותרה משום פק"נ משו"ה אסור להתרפאות בהם כיון דאיכא פסידא לאחרים. אבל אי נימא כרבנן דהותרה גזל משום פק"נ בודאי לא הי' בו עון דעזי ואדרבה מחוייב הי' לעשות כן משום פק"נ וכמ"ש מוהרש"ל ז"ל בישו"ש דאם אינו עושה כן מתחיב בנפשו ומ"ש כת"ר דהכא שאני דהוא דבר שלא נתן לתשלומין דאינו ידוע משדה של מי אכלה וכמה אכילה כדי שיוכל לשלם אח"כ וכיון דלים בתשלומין משו"ה אסור לפע"ד כיון דרבנן ס"ל דגזל נדחה מפני פק"נ א"כ אפי' במקום שא"א לשלם נמי מותר לגזול במקום פק"נ דהתשלומין אינם מעכבים הפק"נ. רק דמחוייב לשלם אח"כ אם אפשר לו לשלם אבל אם א"א לו לשלם לא נדחה הפק"נ בשביל זה. וע"כ צ"ל דאותו חסיד ס"ל כר' מאיר וכמ"ש. ונ"ל ראי' לזה מדברי הגאון ז"ל שהובא בש"מ בב"ק שם וז"ל ת"ר מעשה בחסיד אחד גרסי' וחסיד זה הוא ר"י בן בבא דהכי מפרש לה בבריי' שעברתי ע"ד חברי שהיו אומרים אין מגדלין כל עיקר וסמכתי ע"ד ר"ג גאון ז"ל עכ"ל ואינו מובן לכאורה היאך מביא ראי' מזה דאותו חסיד ר"י בן בבא הי' אבל לדברינו א"ש ד' הגאון ז"ל. דהא לפמ"ש מוכח ממ"ש שעברתי ע"ד חברי דס"ל כר"מ דגזל לא הותרה במקום פק"נ וא"כ לא מצינן למימר דאותו חסיד הי' ר' יהודה בר' אלעאי (דהוא סתם ר' יהודה) דהא ר' יהודה ס"ל כרבנן דגזל נדחה מפני פק"נ כדמוכח מהא דקפחי' לרועה הנ"ל. והרי אמרי' בב"ק דף

ק"ג דכל היכא דאמרי' מעשה בחסיד אחד או ריב"ב או ר"י בר' אלעאי וכיון דלא מצינן למימר דאותו חסיד הוא ר"י בר' אלעאי הוא א"כ ע"כ ר"י בן בבא הוא וא"ש ד' הגאון ז"ל ובירושלמי דסוטה פ"ט הי' איתא להדיא דאותו חסיד ריב"ב היה. אבל בתמורה דף ט"ו נר' לכאורה דמספק"ל להגמרא בזה אי הוא ריב"ב או ר"י בר' אלעאי ע"ש ומזה נ"ל לומר דמדר"י אין ראי' דס"ל דגזל נדחה מפני פק"נ דיש לפרש קפחי' לרועה לא שחטף ממנו הלחם אלא קפחי' בדברים שמצינו לשון קיפוח בדברים כמו שאמר ר"י בקידושין דף נ"ב לקפחני בהלכות הן באים ובגטין דף כ"ט איתא קפחינהו ר"ס לתלתא רבנן סמיכי וה"נ י"ל שדבר עם הרועה הרבה עד שנתן לו הרועה הלחם או הרשהו ליקח וא"כ לא גזל הוא והוא כעין פי' הרצה"ח שהביא כת"ר ולדברינו מיושב קושיית כת"ר מפרש"י ז"ל. דיש לפרש ג"כ מ"ש רש"י ז"ל כפאו היינו בדברים וכמ"ש רש"י ז"ל בכתובות דף נ"ג ד"ה אכפי' ור' יוסי דאמר לו קפחת את הרועה היינו משום דלא נתן לו בלב שלם וכ"מ מדאמר ר"י אני קפחתי את הרועה ואתה קפחת את העיר כלו וע' ב"מ דף כ"ב וע' רמב"ם פ"ה מה' גזלה ה"ט ובהשגות הראב"ד ז"ל שם ובש"מ ב"מ דף ה' ד"ה לא תחמוד ודוק ועוד יש להאריך בזה הענין ואכ"מ ודי בזה ויקבל כת"ר החו"ש מאה"ש ככל חפץ לבב כת"ר שי' וכאשר איותה לו נפש ידידו הדו"ש באהבה מברכו בכל טוב רפאל בהגאון מוהר"א ליב שפירא זללה"ה:

גם ידידי הרה"ג מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו כתב לי בענין זה על מה שכתבתי דנרא' מדברי רש"י בב"ק דף ס' ע"ב בד"ה ויצילה דלא הותר משום פיקוח נפש להציל עצמו בממון חבירו וכו' וז"ל במ"ש בד"ה אין לך דבר וכו' לכאורה קשה לרש"י מאי פריך שם למ"ד למיקלי מאי אבע"ל להני תרי קראי הא י"ל דאשמעי' דלא הי' לו לשלם במזומן משו"ה שלח לסנהדרין ואסרו אבל אלו הי' לו מזומן הוי שרי וי"ל דלא מסתבר לחלק בין מזומן לאינו מזומן דאי שרי במזומן משום פק"נ שרי גם באינו מזומן כיון דדעתו לשלם אך לפמש"כ בד"ה והרב דיש מחלקים בזה הדרא הקושיא ד"ה ומן הקשה אפרש"י ביומא (פ"ג) דקפחי' בע"כ הא לדידי אסור להציל עצמו בממון חבירו וי"ל בפניו גם לרש"י שרי עי"ל בודאי פק"נ גם לרש"י שרי להציל עצמו בממון חבירו והתם בשאלת דה"מ ע"ה הי' רק ספק פק"נ דבלא שריפת הגדישים גם אפשר יצליחו נגדם לכך אסור דבספק אמרי' אוקי ממונא בחזקת מרא עי"ל דרועה עכומ"ז הי' דבפק"נ לכו"ע שרי גזלת עכומ"ז עכ"ד יצ"ו:

וידידי הגאון מוהר"ר יוסף לערנער יצ"ו אבד"ק וואלטישסק כתב לי בענין זה וז"ל באות ט"ז האריך אם מותר להציל עצמו בממון חבירו בפק"נ ומדוע לא העיר נמי מהא דסוף פ'

בן סורר ומורה וברמב"ם פ"א מהל' רוצח הי"ד ובחו"מ סי' תכ"ו שמחויב לשכור אחרים להציל חברו ואם לאו עובר על לא תעמוד וכו' הרי דמשועבד ממונו להצלת חבירו וממילא ק"ו נמי דרשות ביד המסוכן להציל עצמו ואם לאו עובר על לא תעשה ועיין יורה דעה סי' קנ"ז בהג"ה דמחויב ליתן כל ממונו ולא יעבור על לא תעשה ועיין פ"ת סק"ד ועיין בשו"ת ב"ח החדשה ס' נ"ח ועיין בספר ב"מ בצלעות הבית בסוף ספרו ועיין בסמ"ע ח"מ סי' תכ"ו סק"ב ויש להאריך הרבה בזה ואכ"מ עכ"ד יצ"ו ובס' היקר אבן שתיה לידידי הג' אבד"ק לוצין יצ"ו שנדפס מקרוב ראיתי בסי' ס"ג שמפלפל בחכמתו בדין זה (אם מותר לגזול משום פיקוח נפש) והסוגיאות שהזכרתי בנדפס (דכתובות ודבבא קמא והירושלמי) ודברי איזה מחברים שהבאתי שם הביאם גם הגאון הנ"ל יצ"ו ושקיל וטרי בזה עי"ש דב"ק:

והנה בנדפס כתבתי (בדף ז' ע"ד בד"ה וראיתי) בשם הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו לבבא קמא ד' ס' דמצינו בירושלמי פרק שני דעבודה זרה הלכה ב' שאמרו לא סוף דבר האומר הרוג את פלוני אלא אפילו אמר חמום את פלוני חייב למסור נפשו משמעות לשון זה הוא שכן אמרו בפירוש בירושלמי אמנם המעיין בגוף דברי הירושלמי שם ובסוף פרק שמנה שרצים ישר יחזה דלא סיימו בירושלמי כן (חייב למסור נפשו) אלא אמרו לא סוף דבר וכו' אלא אפילו אמר חמוס את פלוני עכ"ל ותו לא אלא שהרב פני משה הבין שהכונה לומר שגם אם אומרים לו חמוס את פלוני חייב למסור נפשו והרב מוהרצה"ח נמשך אחר פירוש זה וכן הבינו כמה וכמה גדולים: אך עתה השגתי ספר מי שלמה לידידי הג' מר דיינא במינסק יצ"ו וראיתי שם דבר נחמד ולפי הנראה הוא האמת בפירוש לשון הירושלמי ואעתיק דבריו כלשונו וזהו (בנימוקיו על הש"ס בדף כ"ו ע"ב) ירושלמי סוף פרק שמנה שרצים אין דוחין נפש מפני נפש לא סוף דבר כשאומר לו הרוג את פלוני אלא אפילו חמוס את פלוני ונדחקו בזה המפרשים דאיך יהרג ואל יעבור על חמס והרי כלל כללו דאין לך דבר אלא שלשה המינויים שיעמוד בפני פיקוח נפש ונראה דהך (דהכי) פירושו לא סוף דבר כשאומר הרוג את פלוני ואם לאו אהרגך אפילו חמוס את פלוני ואם לאו אחמסך אסור להציל את ממונו בממון חברו עכ"ד יצ"ו והוא פירוש ישר ונכון לפי סיגנון לשון הירושלמי כמות שהוא לפנינו:

ובספר יפה ללב חלק שמיני (למר קשישא הרה"ג מוהרי"ץ פאלאג"י יצ"ו) ראיתי עתה (תרנ"ח) בחלק יו"ד סי' רנ"ג שעל מה שכתב מרן בעל הבית ההולך ממקום למקום וכלו מעותיו בדרך ואין לו מה יאכל יטול צדקה וכשיחזור לביתו אינו חייב לשלם כתב על זה וז"ל ואינו חייב לשלם היינו שנתנו לו מדעתם אבל אם אין לו מה יאכל וגנב שלא

מדעת בעלים דמותר לגנוב משום פיקוח נפש על זה חייב לשלם כמו שכתב הרב אהלי יהודה נאגא"ר דף קכ"ג ע"ג דלא כהרב מלאכת הקודש פרשת קדושים עכ"ל ונראים הדברים ששניהם מודים דמותר לגנוב משום פיקוח נפש ומחלוקתם היא על התשלומין ומתוך מה שהבאתי בנדפס בענין זה מתורתן של רבותינו ראשונים ואחרונים עין רואה שכן שורת הדין מחייבת לשלם אחר כך ואין הספרים הנ"ל מצויים אצלי ומסתמא כבר הובאו דב"ק באהלי יהודה: אמר המחבר כבר גליתי דעתי וכן דעת כל גדולי ישראל שמיום שגלינו מארצינו מצוה עלינו לשמור חוקי ונמוסי המלכיות אשר בקרבם אנחנו יושבים והדבר פשוט וכל הדברים בכיוצא בזה אך משום דרוש וקבל שכר להבין איך היו בזמנים העברו בזה:

סימן כ

אחיו וכן אחיך אם משמע למעט אדם שאינו כשר עיין מה שכתבתי בנדפס מערכה זו אות ת"ג ויש חיסור לשון שם במה שכתוב בשורה מ' ויהא שרי לן להלוות ברבית לרשע חלילה והס מלהזכיר ע"כ ויש לסיים שהרי מבואר הוא בטור יו"ד סימן קט"ן דדוקא למומר שכפר בעיקר (ואינו מאמין בהשם בורא שמים וארץ) מותר להלותו ברבית אבל לישראל רשע בעלמא אסור להלותו ברבית ומבואר בדברי מרן הב"י שם שכן דעת הרבה מן הראשונים וגם במומר זה יש אוסרים כמו שכתב מרן שם בשם ההגהות ובשם המרדכי שכתב כן בשם רש"י אלא שכתב מרן דלא חיישינן לסברתם נגד כל הני רבוואתא והוסיף מרן דלאו דוקא למומר שכפר בעיקר הוא דשרי להלות אלא גם לש"מ אם הוא להכעיס מותר להלותו ברבית והפוסקים שכתבו מומר לעכו"ז מילתא פסיקתא נקטי דסתם מומר לעכו"ז הוא להכעיס ובזה נחלק עליו הרב בית חדש עי"ש לכולי עלמא מיהא לסתם רשע אסור להלות ברבית דלא מפני שהוא רשע יצא מכלל אחיך:

וראיתי להרב מוהר"י אברבנאל בפ' כי תצא (סי' כ"ג ט"ז) בהתשובה השנית על תלונת חכמי האומות על הלואה ברבית לנכרי כתב דלא התיר השי"ת כי אם לנכרי שהוא מז' אומות ולא כל שאינו מזרע יהודים נקרא נכרי כי לזרע אדום לא יאמר נכרי כי הוא נקרא אח כדכתיב לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ונכלל בלא תשיך לאחיך וכן ישמעאל ושאר אומות לא נקראו בשם נכרי ולנכרי שהוא מז' אומות אינו מגונה לקחת ממנו רבית כיון שהוא עשה שלא כהוגן וכו' עי"ש ואם זרע אדום נכלל באחיך כ"ש איש מזרע היהודים אעפ"י שהוא רשע ועם כי צריך עיון אם היו דבריו מכוונים להלכה שהרי במומר שכפר בעיקר דעת כל הני רבוותא שמותר להלותו ברבית ולדברי מרן

הב"י בשאר מומר להכעיס נמי הדין כן שמותר להלותו ברבית לדעת הני רבוותא והיכי נימא כנ"ל מכל מקום לפי דרכנו למדנו דגם אדומי נקרא אחיך ככתוב מפורש וא"כ איך יתכן למעט רשע ממלת אחיך ומה שכתבו הפוסקים למעט מומר לענין רבית מדכתיב אחיך ומומר לאו אחיך יתכן שכוונתם דלגבי רבית דתלי רחמנא בוחי אחיך אין המומר לעכום"ז נקרא אחיך לענין זה לפי שאין אתה מצווה להחיותו אבל בשאר מצות דעלמא אפשר דמודו דבכלל אחיך הוא וצ"ע:

ומצאתי שהרא"ם בס' היראים סובר בסברא שהביא הרב המרדכי דאחיו ממעט רשע ובדבריו מתיישב מה שהקשיתי בנדפס שם מדאסור להלות ברבית לרשע וכתבתי דאין לומר דחד גלי קרא לנכרי תשיך מכלל דלישראל כלל לא אף לרשע דכיון דכתיב ברבית אחוה וישראל רשע בכלל נילף מינה לכל מקום שנאמר אחיו דגם רשע בכלל ולפי מה שכתב הרא"ם הא לא קשיא וגם מה שכתבתי שם דמה שהביא במרדכי דאחיך משמע ישראל כשר למד כן מדאמרינן ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך דמשמע דהן בעודנו ברשעו לא מיקרי אחיך כן כתב הרא"ם בתוך דבריו אמנם מה שהקשיתי שם מהזמה דכתיב כאשר זמם לעשות לאחיו וכן מיבום דכתיב להקים לאחיו שם וכי לא יהיה דינים אלו בישראל רשע עי"ש עוד לא נתיישב בדברי הרא"ם והנני מעתיק דברי קדשו בשתי מקומות שראיתי שדבר בזה והם. א. בעמוד היראה סי' ט"ל כתב וז"ל צוה הקב"ה לא תשנא את אחיך בלבבך ותניא יכול לא יכנו ולא יסטרנו ולא יקללנו ת"ל בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר וכו' זהו פשוטו של מקרא לא תשנא אינך רשאי לשנוא אחיך בלבבך שתאמר בלבבך כן עשה פלוני דבר שלא כהוגן אלא הוכח תוכיח לו ותוכיחנו ותאמר לו כך שמעתי אומרים עליך אם הוא משיב שקר אמרו לך חנם חשדתני אם אינך יודע ששקר אומרים לך אינך רשאי לשנאותו ואפי' אמר עשיתי ורוצה אני לעשות תשובה כראוי אינך רשאי לשנאותו ואם תבין כשתוכיחנו שחטא לשמים או נגדך בדבר שהוא ראוי לישנא אז אתה רשאי לשנאותו ואינה שנאת הלב אלא שנאה הנראית לעין כדתניא כי תראה חמור שונאך שונא ישראל כו' כו' ולא עוד אלא מצוה לשנאותו שנא' יראת ה' שנאת רע וגו' ומנלן שבאדם שאינו הגון לא הזהירה תורה דכתיב לא תשנא את אחיך אחוה במצות בעינן כדאמרינן בהחובל גבי עבדים דסברי רבנן יש לעבדים בושת וקרינן בהו כי ינצו אנשים יחדיו איש ואחיו דאחיו הוא במצות כאשר נפרש לפנים בהלואת אביון עכ"ל. ב. שם בסי' מ"ז כתב וז"ל צוה הקב"ה כי יהיה בך אביון העבט תעביטנו וכו' עיי"ל וכיון שעבר במזיד יצא מכלל אחוה דאחוה במצות בעינן דקיימא לן בפר' החובל יש לעבדים בושת דאחיו במצות הוא ותניא בפרק ואלו

הן הלוקין במסכת מכות ונקלה אחיך לעיניך כיון שלקה הרי הוא אחיך פי' שקבל דינו אבל קודם לכן אינו אחיך למדנו שרשע אינו אחיך ויצא מכלל אחוה דאמרינן בע"ז בפ' שני הרועים בהמה דקה פי' גזלנין הן הרועים לא מורידין ולא מעלין אלמא רועים בהמה דקה אינו מצוה להחיותם דקתני ולא מעלין ואף על גב דתניא בפרק שני דע"ז לכל אבדת אחיך לרבות המומר לעכומ"ז דוקא לענין אבדה איתרבי ולא ילפינן אחוה כו' שאם ריבה להחזיק שלו לא נאמר שריבה לתת לו את שלי וגם ברבית היה מותר להלוותו מהאי טעמא דאחוה כתיב לגבי רבית דכתיב כי ימוך אחיך וגו' וכתיב אל תקח מאתו נשך ותרבית והאי דאמרינן בפרק השולח ההוא גברא דזבין נפשיה ללודאי אתא לקמיה דרבי אמי ובעא למיפרקיה אמרו ליה רבנן לרבי אמי האי ישראל הוא דחזו ליה דאכיל נבילות אמר להו אימור לתיאבון קא אכיל והא זימנין דאיכא התירא ואיסורא ושביק היתרא ואכל איסורא אמר לי' זיל לא שבקן לי דאיפרקינך משמע דאוכל נבילה לתיאבון אעפ"י שהוא רשע מצוה לפדותו ולהחיותו וי"ל דר' אמי היה רוצה לפדותו לפנים משורת הדין דהא דתניא רועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין פירש אינו מצוה להעלותן אבל אינו אסור להעלותן ואף על גב דהעלאת עכומ"ז אסירא כדאמרינן התם סבר רב יוסף למימר אפוקי בשכר שרי משום איבה משום גזלן לא והכי פי' העכומ"ז והרועים בהמה דקה לא מעלין בשניהם בעכומ"ז איסורא והרועים רשותא ואעפ"כ קשה הדבר לפרש לא מעלין שישמש שני פירושין וטוב לי לפרש מלפרש שאסור לתת מתנה לגזלן ולהנות לו וכשאמרו לו דשביק היתירא ואכיל איסורא אמרינן כו' והא דאמרינן בסנהדרין חטא ישראל אע"ג שחטא ישראל הוא דוקא לענין קדושין דלא כתיב בהוא אחוה כדאמרינן ביבמות בפ"ק גוי שקידש בזמן הזה חיישינן לקידושיו חיישינן שמא מעשרת השבטים הוא אבל לענין רבית כתיב אחוה ונראין לי דברי רבותי לאסור רבית דמומר לתיאבון ונראה לדבריהן דרבית הוי כעין גזל כדאמרינן בפ' הרבית למה לי למיכתב לאו בגזל ולאו ברבית הילכך יש לומר לכל אבדת אחיך לרבות את המומר שהזהירה תורה על ממון חברך המומר רבית נמי כיוצא בו דהא ממון חבירך מומר הוא והזהירה תורה שלא לקחתו הנה העתקתי כל דב"ק בזה ומי שדעתו יפה ורחבה אולי יוכל ליישב על פי דב"ק מה שהקשיתי בעניותי בנדפס בענין זה עי"ש וצריך להתיישב בהא דאיתא בסוף פרק אלו עוברין בפסח (ד' מ"ט ע"ב) תנו רבנן ששה דברים נאמרו בעם הארץ וכו' ויש אומרים אף אין מכריזין על אבדתו ותנא קמא (דלא חשיב הא) זימנין דנפיק מיניה זרעא מעליא ואכיל ליה וכתב רש"י המוצא אבידה חייב להכריז כדאמרינן באלו מציאות ועם הארץ לאו אחיך הוא דאינו עושה מעשה עמך עכ"ל ומתבאר מזה דעם הארץ לא נקרא

אחיך לענין השבת אבידה דאף לתנא קמא דמכריזין על אבידתו לאו משום דאחיך הוא אלא משום דנפיק מיניה זרעא מעליא והדבר תמוה דבמסכת ע"ז דף כ"ו ע"ב מרבינן אבידת מומר מלכל אבידת אחיך ועם הארץ מי גרע ממומר וצ"ע:

והנה על מה שכתבתי בנדפס לענין אם מותר לשנוא בלב את אדם רשע כתב אלי ידידי הגאון אישי כהן גדול מוהרש"ל הכהן בע"ס היקר בנין שלמה יצ"ו וז"ל ראיתי דבר מתמיה בספרו דמר נ"י בחלק הכללים במע' האל"ף אות ת"ג תימה יקרא על המרדכי הארוך שכ' בשם ס' החכמה שכ' בשם מורו הכהן דהיכא דכתיב בתורה אחיך ממעט רשע (ולדעת בעל ס' החכמה בעצמו גם היכא דכתיב אחיו ממעטי' רשע) ותמה דהיאך יפרנס להסוגיא דערכין ט"ז דאמרינן יכול לא יכנו וכו' ת"ל בלבבך בשנאה בלב הכתוב מדבר וע"כ דמיירי ברשע דמותר להכותו על דבר הוכחה ומ"מ בלאו דלא תשנא עובר ואף דכתיב אחיך והנה מאד אני תמיה דהיאך אישתמיט ליה הסוגיא דפסחים קי"ג דאמרינן שם להדיא דאדם רשע מצוה לשנאותו דכתיב יראת ה' שנאת רע והא דכתיב כי תראה חמור שונאך מיירי בשונא ישראל וכגון דראה בו דבר ערוה וליכא סהדי ואי איכא סהדי כו"ע נמי מסנא סני ליה ע"ש וכבר כתוב בהגהות מיימוניות בפ"ו מה' דעות אות א' דמיירי באדם רשע שאינו מקבל תוכחה דאז בודאי מצוה לשנאותו ולא קשה מהך דעירובין דהתם מיירי באדם שיודעים בו שיקבל תוכחה ושפיר מיקרי אחיך ואסור לשנאתו בלב רק מצוה להוכיחו בפה ואם אינו שומע לו מחוייב להוכיחו פעם אחרת וכפשטיות לשון הגמרא דעירובין הנ"ל משמע דמותר אפילו להכותו ולקללו על זה אך מד' הרמב"ם שם משמע להדיא דר"ל דלאו ליכא אבל מ"מ אסור להכותו אבל באדם כשר איכא נמי לאו דלא יוסיף. ומה שהק' כת"ר נ' מרבית טפי הו"ל להקשות מאבידה דאמרינן בע"ג דלכל אבידת אחיך לרבות אבידת מומר ואמנם פשוט דהתם מרבינן מדכתיב אחיך תרי זמני ומיעוט אחר מיעוט אינו אלא לרבות מומר ורשע ומאבידה ילפינן במכ"ש דאסור ליקח ממנו רבית ולכל דבר שבממון אבל לאונאת דברים נמעט ובזה נתיישב כל הקושיות ודוק ידידו הדו"ש שלמה כהן מ"ץ דפה ווילנא:

ואני אומר האמת כי לא עלתה על דעתי סוגיית הש"ס שהביא הגאון יצ"ו ואפריון נמטייה ועיין רש"י בפרק במה מדליקין ד' ל"ב ע"ב (קרוב לסופו) בד"ה שנאת חנם שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו וכו' הרי מפורש בדברי רש"י דאם ראה בו עבירה מותר לשנאותו ובלי ספק חיליה דרש"י מסוגי' דפסחים שהזכיר הגאון יצ"ו אך בכל זאת בהורמנותיה דמר אין זו השגה עלי שהמדקדק במה שהבאתי מדברי הרב המרדכי ובמה שכתבתי אני הדל ישר יחזה דשפיר קשיא לי והוא שהרב המרדכי סיים ואמר

דמדתנן אם היה בעל תשובה לא יאמר לו וכו' משמע דאם אינו בעל תשובה אין בו משום הונאת דברים עכ"ל ומזה דקדקתי דצ"ל לדבריו דאחיו דכתיב גבי הונאת ממון ממעט רשע שלא עשה תשובה שכל שלא עשה תשובה לאו אחיו מיקרי ולזה תמהתי שהרי בקרא דכתיב לא תשנא את אחיך בלבבך דרשינן דיכול להכותו ולסטרו ולקללו דלא אסר הכתוב אלא שנאה שבלב ומדשרי קרא להכותו ולסטרו מוכח דעדין עומד ברשעו ולא חזר בתשובה ובכל זאת קרי ליה אחיך ומזהר קרא שלא לשנאותו בלב וזה כנגד היסוד של הרב המרדכי שכל שלא עשה תשובה לאו אחיו מיקרי ומה שכתב שכבר כתבו בהג"מיי דמיירי באדם רשע שאינו מקבל תוכחה וכו' הנה ההג"מיי כונתם לדברי הרמב"ם בסוף פרק י"ג מהלכות רוצח שכתב וז"ל השונא שנאמר בתורה (כי תראה חמור שונאך) לא מאומות העולם הוא אלא מישראל והיאך יהיה לישראל שונא מישראל והכתוב אומר לא תשנא את אחיך בלבבך אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר הרי זה מצוה לשנאותו עד שיעשה תשובה וישוב מרשעו עכ"ל וכן העתיק לשונו מרן בש"ע ח"מ סי' ער"ב סי"א ע"ש ומדברים אלו יש סיוע גדול למה שכתבתי בנדפס שהרי מתבאר מלשון הרמב"ם דמה שמותר לשנאותו ואינו בכלל לא תשנא את אחיך אינו אלא כשראהו עובר עבירה לבדו והתרה בו ולא חזר אבל אם לא התרה בו אעפ"י שלא חזר בתשובה הרי הוא בכלל לא תשנא את אחיך בלבבך וזה שלא כהמובן מדברי הרב המרדכי שכל שלא עשה תשובה אינו בכלל אחיך דדוחק לומר דכונת הרב המרדכי (דתלי בעשה תשובה ולא עשה תשובה) היינו שהתרה בו וקבל תוכחה או לא קבל תוכחה ובפירוש המשניות למס' סנהדרין בפרק חלק כתב הרמב"ם (אחר שהשריש י"ג יסודות ועיקרי הדת) וז"ל הזהב וכאשר יאמין האדם אלו היסודות ונתברר אמונתו בה' הוא נכנס בכלל ישראל ומצוה לאהבו ולרחם עליו ולנהוג עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחוה ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע הוא נענש כפי חטאיו אבל יש לו חלק לעולם הבא והוא מפושעי ישראל וכשנתקלקל לאדם יסוד אחד מאלו היסודות הרי יצא מן הכלל כו' וקוצץ בנטיעות ומצוה לשנאו ועליו נאמר הלא משנאיך ה' אשנא עכ"ל מדבריו אלו נראה דכל שהוא מאמין בשלש עשרה עיקרים אף אם עובר עבירה מחמת תאוה והתגברות הטבע אינו מותר לשנאו ומשמע אף בלא עשה תשובה כל שהעבירה שעובר הוא מחמת התגברות הטבע ולא מחמת התפקרות הרי הוא בכלל אחיך וצריך עיון לכוין דברים אלו עם מה שכתב בהלכות רוצח הנ"ל דמשם נראה דכל שמוכיחו ואינו מקבל תוכחה אף אם אינו עובר אלא מחמת תאוה והתגברות הטבע מותר לשנאותו:

ומה שכתב הגאון יצ"ו דמלשון הברייתא משמע דמותר להכותו על זה ואילו מדברי הרמב"ם נראה בהדיא דלאו הוא דליכא אבל אסור להכותו הנה לא באר לנו ישוב לדברי הרמב"ם שהם היפך משמעות הש"ס דמדקתני יכול לא יכנו ולא יסטרנו ת"ל לא תשנא את אחיך בלבבך בשנאה שבלב הכתוב מדבר מוכח ודאי דמותר להכותו שאם לא כן הכי הוה ליה למיתני יכול אם הכהו וכו' עובר בלא תשנא ת"ל וכו' והרמב"ם כתב מפורש שאינו רשאי להכותו וז"ל (בפ"ו מהלכות דעות הלכה ה') כל השונא אחד מישראל בלבו עובר בלא תעשה שנאמר לא תשנא את אחיך בלבבך ואין לוקין על לאו זה לפי שאין בו מעשה ולא הזהירה תורה אלא על שנאה שבלב אבל המכה את חבירו והמחרפו אעפ"י שאינו רשאי אינו עובר בלא תעשה עכ"ל הרי שכתב שאינו רשאי ותימה על מרן כ"מ שעל דברי הרמב"ם הללו הביא הברייתא דתורת כהנים (היינו הך ברייתא דמייתי הש"ס בערכין דף ט"ז ע"ב) יכול לא יכנו וכו' ולא יעיר שדברי הרמב"ם הם היפך משמעות הברייתא אמנם נראה פשוט דאין שום סתירה לדברי הרמב"ם מהברייתא הזאת דמה שמוכח מהברייתא דמותר להכותו היינו כשבא להוכיחו וכמו שפירש רש"י בסוגייא ההיא והרמב"ם לא מיירי בהכי אלא במכה חבירו שלא בדרך תוכחה וזה ודאי אסור אלא שאינו עובר על לאו דלא תשנא שאין זו שנאה בלב ובמה שכתב הגאון יצ"ו שהיה לי להקשות מדין אבידה דאמרינן בע"ז דף כ"ו ע"ב דלכל אבידת אחיך לרבות את המומר הנה ודאי אם היותי נזכר מסוגיא זו לא הוה קשיא לי מינה על הרב המרדכי דמפשט השמועה משמע דלולא דכתיב לכל אבידת לא היה המומר בכלל אחוך וכמתבאר מדברי הרב הלבוש שאעתיק להלן וזה קרוב לדברי המרדכי אלא שלהביא גם ראיה לדבריו לא נוכל דמומר שאני והרב המרדכי לאו במומר קמיירי ולכן מסוגיא זו לדעתי העניה אין קושיא ולא סיעתא לדברי הרב המרדכי ומה שכתב הגאון יצ"ו דשאני התם דכתיב אחיך תרי זימני ואין מיעוט אחר מיעוט כעת לא ידעתי מנא ליה דמשום הכי הוא ולא מתיבת לכל וגם מה שסיים דמאבדה ילפינן שאסור ליקח ממנו רבית וכל דבר שבממון אבל לאונאת דברים נמעט לפי הנראה הוא היפך דברי הרב המרדכי א"כ מצינו אונאת ממון חמור מאונאת דברים ואנן הא קאמרינן גדול אונאת דברים מאונאת ממון עי"ש וצ"ע ואלה דברי הרב הלבוש בחשן משפט סי' רס"ו ס"ב אבל אבידה של ישראל חיוב להחזיר אפילו היו בעל האבידה רשע אוכל נבלות לתיאבון מכל מקום אחיך הוא וכתיב לכל אבידת אחיך ודרשינן לכל אבידה ולכל אחיך לכל אבידה לרבות אבדת קרקע כגון אם רואה מים באין לשטוף שדהו חייב לגדור בפניהם כדי להציל וכל אחיך אפילו רשע אוכל נבלות לתיאבון אבל אוכל נבלות להכעיס כו' כל שכן שאין מחזירין להם

אבדתן ואסור להחזירה לו שלא יחזיק ידו עכ"ל הרי מפורש דמאי דמרבינן אבדת מומר לאו מדכתיב אחיך תרי זימני והוי מיעוט אחר מיעוט אלא מדכתיב לכל הוא דמרבינן מומר לתיאבון:

ודע שבחדש אב דשנתינו תרנ"ו קבלתי מכתב ידידי מהרה"ג מוהר"ר ברוך עין מח"ס דבר מצוה יצ"ו והשיג עלי שלא נזכרתי סוגיא דפסחים ד' קי"ג (כמו שהשיגני הגאון מוהרש"ל הכהן יצ"ו) וגם שלא ראיתי מה שכתב הגאון העמק שאלה על השאלתות פרשת וישב אות ג' וסיים ויש לפלפל בזה טובא עכ"ד יצ"ו ולא אוכל כעת לעיין בזה:

סימן כא

אמוראים אם היו בקיאים במקרא בנדפס מערכה זו אות רצ"ט בהיותי נושא ונותן בענין זה בדברי המפרשים הבאתי דברי הריב"ש ודברי מרן הב"י בשו"ת אבקת רוכל בההיא דחמש מקראות שאין להם הכרע עי"ש ובמערכת החי"ת אות צ"ח רשמתי קצת בהא דמקראות שאין להם הכרע עי"ש ועיין לקמן (בד"ה גם בעיקר הדבר) ובעיקר דבר זה דהאמוראים לפעמים לא היו בקיאים במקראות וכו' כתב אלי ידידי הרה"ג מוהר"ר אברהם מתתיה חלפון יצ"ו וז"ל בסי' רצ"ט (בשדי חמד כללים) דלפעמים שהאמורא לא ידע הפסוק וכ"ה לשון התוס' פעמים של"ה בקיאים בפסוקים ובחידושי פירשתי דהך פעמים רוצה לומר לשעה כדאיתשיל בבי מדרשא והוא זה מפני שהוקירו ערך הגדול שבערכין זמן היקר שבנמצאים ועסקו בהלכה בכל עת מצוא ואפילו בדטרידי טובא וכדתנן במילי דאבות ואל תאמר לכשאפנה אשנה וכ"ה בכל קשיא שבש"ס דכל קושיא בודאי שיש לה תירוץ וכאשר כ"כ ג"כ רבוותא ועכ"ז הניחו חז"ל בעלי הש"ס בקשיא מפני יוקר הזמן לעסוק בהלכה וכ"ה הצ"ע השגור בפי כל רבותינו הוגי תורה ומחבביה וכמבואר אצלי בקונטריס מיוחד לזה וברפ"ק דשבת ג'. בר פחתי וכו' הרי ששמרו מועדיהם עד"ז ועיין בפ"ק דחגיגה ולמדו היטב בכל הלכה ויתרם הניחו לעת מצוא ולא ימוש ספר התורה הזה קיימו בעצמם ובדרך זה יתיישרו המעקשים שיש בכ"ז בס"ד עכ"ד יצ"ו:

והנה בנדפס שם הבאתי מה שכתב הרב אבות הראש יצ"ו דמוכח ממה שאמרו בפרק קמא דעבודה זרה ד' ד' משתבח ר' אבהו ברב ספרא דאדם גדול הוא וכו' דזימנין לא הוי האמוראים בקיאי בקראי ואנכי הדל כתבתי דאין משם ראיה דודאי רב ספרא בקי היה בקרא אמנם דרשת ר' אבהו לא הוה ידע וכו' עי"ש עתה השגתי ס' פרי חיים לידידי הרב המופלא בתורה ויראה מוהר"ר חיים קנאללער יצ"ו ובביאוחו לקהלת ראיתי בד' ה"ן מה שפירש במאמר הזה והוטב מאד בעיני ונכון להעתיקו ככתבו וכלשונו וזהו

אמרו רז"ל בע"ז דף ד' ע"א משתבח ליה ר' אבהו בדרב ספרא דאדם גדול הוא שבקו ליה מכסא (מס) דתליסר שני יומא חד אשכחוהו א"ל כתיב (עמוס ג') רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וכו' על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם מאן דאית ליה סוסיא (כעס וזעם) ברחמי' מסיק לי' (על אוהבו מעלהו בתמי') לא הוה בידי' רמו לי' סודרא בצוארי' וקא מצערי לי' אתא ר"י אשכחינהו א"ל אמאי קא מצעריתי לי' א"ל ולא אמרת דאדם גדול הוא ולא ידע למימר לן פרושא דהאי פסוקא א"ל אימור דאמינא לכו בתנאי בקראי מי אמרו לכו א"ל ומ"ש אתון דידעיתו והוא לא ידע א"ל אנן דשכיחין גבייכו רמינין אנפשין ומעיינין אינהו לא מעיינין בקראי א"ל אימא לן את א"ל אמשול לכם משל למה"ד לאדם שנושה בשני ב"א א' אוהבו וא' שונאו מאוהבו נפרע ממנו מעט מעט שונאו נפרע ממנו בבת אחת (כן ישראל נפרע מהם מעט מעט) המאמר הזה מבהיל ומתמיה עיני המעיין וכבר מצאו בו בקעה לבנות עלי' דיק ולשפוך עלי' סוללה להשליך ממנו זיקי אש אי כבוד על חכמי ישראל המה חכמי התלמוד אשר חלילה מוזרים הי' להם מכל וכל מקראי נ"ך להבין פשטות עניינם ולבי בל עמי בזה חלילה לומר כן על חכמי הש"ס שכל דבריהם ברוה"ק נאמרו וכבר אמרו ז"ל דתלמיד חכם צריך להיות בקי בכ"ד ספרים ועיין רש"י פרשת תשא (ולא נעלם ממני דברי רבותינו בעלי תוס' (ב"ב קי"ג ע"א) אבל מצאתי ביאור נכון באין שום דוחק) והמאמר מתבאר כפשוטו אין הכרח לדברי התוס' הנ"ל:

ואתה קורא יקר הסכת ושמע דברי לכבוד ולתפארת רז"ל בעלי הש"ס זי"ע מצאנו פעמים רבות בש"ס איך שנו חכמז"ל מקראי קודש לפני חכמי האוה"ע כעין הנאמר בתלמי המלך (מגילה ט') וכ"כ בהתוכחם עם הצדוקים לא אמרו להם הכונה האמתית כ"א שנו הכונה לשבר אזנם במה שיכול אזנם לשמוע כאשר אמרו תלמידיו לר"ג רבי לזה דחית בקש לנו מה אתה אומר (וע"ע חולין כ"ז ע"ז מ"ד) הרי שלא אמר להם הכונה האמיתית וכעין תשובתם להצדוקים במשנה (סוף ידים) שלא אמרו טעם האמת כי תורה דכתיב בה (הושע י"ד) כי ישרים דרכי ד' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם ואם יאמר להם טעם האמתי והם ידונו הדבר כפי שכלם הקצר ויהיה להם חלקי הסותר יתפקרו יותר ולעכומ"ז בלא"ה אסור ללמוד תורה הרי שהי' לרז"ל בזה חכמה נפלאה זולת תורתם הקדושה להשיב מען לכל שואלם בחכמה ותבונה כפי ערך שואלם ונכלל זה במשנה (אבות פ"ד) ודע מה שתשיב לאפיקורס כי אם להשיב להם רק מה שנאמר בתורה אין זה ידיעה חדשה ועל מה מזהיר התנא הרי בלא זה ישיב מה שיודע להשיב ובע"כ דכונתו שישיב לו בחכמתו כפי ערך השואל ולכן אמר קהלת מי כהחכם היודע בחכמת התורה

ומי יודע פשר דבר היא חכמה הנפלאה הזאת לפשר התורה עם שכל אנוש להבינם כפי שכלם:

ומעתה יהי' נכון הכל אחרי שנדייק תחלה איזה דקדוקים במאמר הזה. א'. מה זה רמו לי' סודרא בצואריי' האם רצו לחנקו על לא חמס בכפו. ב'. מה זה שהשיב להם ר"א אימור דאמינא לכו בתנאי בקראי מי אמרי לכו מי זה אמר ותהי אשר באפשרות יהי' להיות גדול בתורה שבע"פ בלי ידיעות מקראי קדש אשר אך עלי מקראי קודש אלו נבנה תורה שבע"פ ומהם נתברר הלכה בחסירות ויתירות וי"ג מדות שהתורה נדרשת בהם. ג'. ומה זה אמר עוד אנן דשכיחין גבייכו רמינן אנפשין ומעיינין האם היו לומדים מקראי קדש אך למען הצדוקים אתמהה:

ולפמש"כ נכון הכל רב ספרא ידע מקראי קדש כמו הלכה והיה גדול וגברא רבה בזה כבזה רק החכמה הנפלאה הזאת ודע מה שתשיב לאפיקורס לשנות כונת מקראי קדש לפי שכלם ותבונתם היפך מכונת הקרא האמיתית זה לא ידע ולא למד רב ספרא כי לא הי' ההכרח לו ללמוד חכמה שאינה אמיתה יען שלא הי' במקום צדוקין ובמקומו לא היו נשאלין מאוה"ע ולא מן אפיקורסים שום שאלה לכן לא ידע כ"א הכונה האמיתית בלי שנוי כלל וכלל והנה הוא למד כוונת הקרא כפשוטו רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה ובכן אתם החשובים עם סגולה מכל העמים אשר ע"פ האדמה ועם גדול ביותר הקב"ה מדקדק עמו יותר וצדיקים הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה והתנא ר"י אומר (אבות פ"ד) הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון וע"כ ישראל שהם עם קדוש גדולים וגבוהים במעלתם מאד אמר להם הקב"ה רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה וא"כ הרי אתם כבני וגבוהים אתם מאד ע"כ הזהרו בתורה כי אפקוד עליכם את כל עונותיכם אפילו חטא קל אפקוד עליכם לגודל מעלתכם לזכותכם ולזכך את נפשכם למען תהיו מנוקים בלי שום חטא ופשע: וע"כ הצדוקים שלא ידעו ושאלו אותו פרושא דהאי קרא הנה היה לפניו דרך אחרת לאמר להם האמת אבל לא רצה שאז יתפקרו יותר ויאמרו הנה כי כן טוב להיות רשע ולא צדיק ולא ישראל ומעלת ישראל לגריעותא ח"ו ולהשיב להם האמת איך יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז לא תספיק להם כי הלא צדוקין ואפיקורסין המה ולאמר להם טעם שאינו אמת לא ידע כי לא למד החכמה הזאת ע"כ בחר לו דרך שני לומר איני יודע וטוב לו לבזות א"ע ולא לנגוע ח"ו בקדושת התורה וקדושת ישראל ומעלתם: והם שחשבו שבאמת אינו יודע כלל רמו לי' סודרא בצואריי' כי תחלה הלך עם הטלית על ראשו כמנהג החכמים (וע'

קדושין ד"ח ע"א) ואמרו לו א"כ שאינך חכם מדוע תעטוף הטלית על ראשך די לך על צוארך כמנהג הפשוטים ההמון עם:

אתא ר"א אשכחינהו אמר להו אמאי קא מצערית' לי' כי לפי גודל חכמתו צער הוא לו אם איננו הולך כמנהגי חכמים א"ל ולא אמרת לן דאדם גדול הוא ולא ידע פרושא דהאי פסוקא א"ל אימור דאמינא לכו בתנאי בקראי מי אמרו לכו החכמים המאמינים בתורה שבע"פ קראם תנאי כי תלמידי התנאים המה והצדוקין שאינם מאמינים כ"א בתנ"ך קראם קראי כמו שאנחנו קוראים היום הקראים שבדורנו ע"כ אמר להם הוא גדול בתורה ומפורסם חכמתו בין אלה המאמינים בתורה שבע"פ שנקראים תנאי אבל בתוככם שאתם מן הקראי (שאינכם מאמינים כ"א בקראי לבד) לא יפרסם חכמתו כי לא ידע לדבר עמכם עוד בתורה אבל עם התנאי יודע בטוב בכל מקראי קודש:

והם ששאלו אותו ומ"ש אתון דידעיתון אז השיב להם האמת אנן דשכיחין גבייכו ועולה על דעתינו שאלותיכם רמינין אנפשין ומעיינין להשיב לכם דבר לפי דעתכם אבל אינהו דלא שכיחין גבייכו ואין להם עסק בחכמה הזאת כי אינם יודעים כ"א טעם האמת אשר לא יאמר לכם ולא מעייני בקראי בחכמה הנזכרת שידעו להשיב גם זולת טעם האמיתי: ותתישב בזה קושית המהרש"א. בח"א (קדושין ד"מ ע"א) דתנן התם אין מקיפין בחילול השם כו' מאי אין מקיפין כו' שאין עושים כחנוני ופרש"י המקיף לאדם פעמים רבות וגובה כל הקפותיו יחד אין עושים כך מלמעלה למחללי ה' אלא נפרעים מיד והקשה מוהרש"א מש"ס כאן אדרבא דטבא לי' עבדי למחללי השם ע"ש ולהנ"ל נכון דתירוץ הזה רק לצדוקי והעיקר כהנ"ל עכ"ד יצ"ו ואחר זמן רב הנה עתה (בששון) הדפיס הרב הנ"ל יצ"ו ספר יקר כבוד חכמים על התורה ואתה תחזה בהקדמת הספר ובפנים הספר בפרשת וילך ד' ט"ו ע"ב (בד"ה והנה) ובמקומות שציין שם מה שכתב הרב יצ"ו בנעם שיח שפתי רצון:

וידידי הגאון מו"ה דוד שיפמאן (מעיה"ק טבריא) יצ"ו בקונטריס לשדה נעבד (הוא הערות יקרות על דברתי בשלשה ספרי שד"ח אסיפת דינים וכללים ודברי חכמים) אשר שלח אלי האריך בענין זה וז"ל שם אות רצ"ט אמוראים אי בקיאי בפסוקים על דבר אמת הי' הי' בין חכז"ל יודעי מקרא וסופרים אותיות שבתורה וחולקים על המסורה אעפ"י שיש אם למקרא ולמסורת אפס כי לא יחדל שלא נתעקש ונודה שנמצאו בינותם גם שלא היו בקיאים בפסוקים וכאשר כתבו עליהם קדמונינו ז"ל נושאי כלי התלמוד עצמם ולא נתחסד יותר מהם וחז"ל עומדים ממעל לביקורת ואנתח לנתחים ענין זה. א'. מקצה מזה דבר גדול דברו חז"ל (ירושלמי תענית פ"ד) קלקול חשבונות יש כאן ושהפסוק (ירמי'

נ"ב ו' ז') נכתב בטעות לפי טעות שטעו בחשבונם אז מפני הצרות ושהאמת הוא כפי הנודע לחז"ל שבי"ז הובקעה העיר (והובא בתוס' ר"ה י"ח ב' ד"ה זה ובמג"א תקמ"ט סק"ב) הגאון חת"ס בקונטריס ספר זכרון מתמה מאד ע"ז ותירוצו השערה זעירא ולפי"ז צא זו שהיו בקיאים במקרא אף זו שהיו בקיאים יותר מהפסוקים אם במסורה איש מפי איש נאמנה יותר מהפסוק (אתמהה) או בסוד ה' ליראיו אשר היתה באמנה אתם יותר מפסוק שנאמר ונכתב מנביא ה' (אתמהה) וכפ' הש"ס חולק על ספרים שלנו עי' תוס' שבת נ"ה ב' (ורש"י שם) ונדה ל' א' א"כ יודעין היו הפסוקים ומתכונים לחלוק על ספרים שלנו. ב'. ומקצה מזה יש שאמרו כמעט מפורש שאינן בעלי מקרא לדוגמא שבת נ"ה לא סבר לה מר אוטם אזנו כו' ואיך לא סבר לי' פסוק אבל כמו לא שמיע לי שפרשוהו כלומר לא סבירא לי כן לא סבר לה מר כלומר לא שמע לה מר פסוק זה ועי' ב"מ ע"ו א לית לך אל תמנע טוב מבעליו ג"כ מוכרח הפי' כמ"ש ובתענית ט' פעמים אי מטאי להאי פסוקא לא צריכנא לך ובקידושין ל' בפי' אתמר בחסירות ויתירות ובפסוקים (במספרם) לא בקיאינן וב"ק נ"ה שאלני אם נאמר כי טוב ובע"ז כ"ט איך אתה קורא כו' א"ל אין הדבר כן ויש דלאו בפירושא אתמר אלא מכללא (ונושאי כלי הש"ס לא העירו ע"ז) שדרשו ז"ל בשינוי באותיות בנקודות מהכתוב לפנינו לדוגמא קידושין ט' א' התם נמי כתיב שדות בכסף יקנו קרי ביי' יקנו ולפנינו כתיב יקנו בפתח שם ס"ב ע"א מאי חרב תאכלו מלחא וכו' משמע שקראו תאכלו בחולם ולפנינו בשורק ובאיכה רבתי היו שרי' כאילים אלים הללו בשעת שרב הופכין פניהם אלו תחת אלו משמע שקראו אלים בצירי שתרגומם דכרי זכרים של צאן ובעירובין ק"ב א' הני דכרי (רש"י אלים) דהוו לרב הונא דביממא בעו טולא וכו' ולפנינו כאילים בקמץ וב"ר ורש"י חיי שרה כ"ה ו' פלגשם חסר ולפנינו מלא דמלא (ונתעורר החזקוני) וספרי דברים י"ג ורש"י דברים א' י"ג ואשמם בראשיכם שאשמותיהם של ישראל בראשי דייניהם ולפנינו ואשימם מלא והביאו פסוקים מקוטעין או מעורבבין וכמ"ש התוס' שבת קכ"ח ריש עירובין שם ס"ה א' מגילה ג' א' ב"ק פ"א ב' שם קי"ט א' ערכין י"ח ב' אבות פ"ו מ"ג פסיקתא דר"כ ויהי בשלח (הוצאת בובער דף פ"ב ע"ב ע"ש אות נ"ח) אולי כמה מהם היו נזהרין שלא לכתוב בלא שרטוט אפי' ד' וה' תיבות כשכותבין הפסוק לדרשה ובירושלמי משמע דאפילו באגרת שלומים היו מהפכין הפסוק שלא ככתבו יעוי' תוס' מנחות ל"ב ב' ד"ה הא ויעו"י ק"נ להרא"ש מגילה פ"ב אות ט"ז ולא רק לדרשות כ"א גם להלכות לדוגמא תמיד כ"ז א' לוום ארבעה ולפנינו כתוב ליום (לא לוים) זבחים ק"ז א' ואליהם תאמר (רש"י ועליהם קרינן) מי כתיב ועליהם ואליהם כתיב ושם קי"ט ב' בגמרא אליהם כתיב ועליהם קרינן

(רק רש"ק מוחק שם מלות ועליהם קרינן) ובאמת גם הקרי ואליהם וב"ב ק"ו א' ושבואל בן גרשום בן מנשה ולפנינו בן משה וע"ש תוס' ובגליון הגרי"ב ועי' גם רש"י המכונה בפי' נדרים יו"ד ע"ב. וכפ' העיר רש"י שאי"ז פסוק או שאין הפסוק כן כמו עירובין ס"ה ר"ה ג' ב' זבחים קי"ח ב' שם קי"ט ב' וכפ' העירו התוס' שלא היו בקיאין בפסוקים ברכות ס"א חגיגה י"ב א' ע"ז ד' סוף מכות ב"ב קי"ג א' ב"ק נ"ד ול"ק למה כתבו תוס' שבת נ"ה נדה ל"ג שהש"ס חולק על ספרים שלנו ולא שלא היו בקיאין חדא דל"ק מתוס' על תוס' ועוד כיון דקאמר מעבירם כתיב והנושא כתיב ש"מ דגמיר ודייק. וכפ' העיר המהרש"א שאין כן בפסוק לדוגמא ברכות מ"א שבת נ"ו א' ברכות נ"ד חגיגה ט"ו כתובות ה' ב"ב פ' יש נוחלין בעי' סי' קי"א מהרש"א וריטב"א וכפ' העיר הגרי"ב בגליון כמו ברכות נ"ז שם ס' ע"ב ב"ב ט' א' סנהדרין ז' א' שם רש"י משמע דגרס שבע יפול ובגליון הגיה שם ק"ג ערכין ל"ב ב'. ויש שהקשה בזוהר רעיא מהימנא פנחס רנ"ד והא כתיב כלות מלא באורייתא וברבה ובתנחומא שם ובפסיקתא ויהי ביום כלות משה דרשי כלת חסר (ובתנחומא מפורש כלת כתיב חסר לא כמגיה שהגיה ברש"י נשא בחומשים חדשים כלת כתיב בפתח ולא בקמץ) (ונגד זה יש בזוה"ק חוקת קפ"ד א' אל תירא אותו ועד דרוש אחיך אותו הני תרין אותו שלמים בתרי ווין ולפנינו שניהם חסרים) ובכתובות ק"י ע"ב איתא כתוב בס' בן סירה כל ימי עני רעים ולא מייתי הש"ס ממשלי ט"ו ט"ו ואי"ל דמשום סיפא ב"ס אומר אף לילות בשפל גגים גגו כו' מש"ה מייתו מב"ס ולא ממשלי אלא שהמקשה לא שבק לאסוקי למלתי' ושאלו תכף והאיכא שבת ויו"ט ואחר תירוצו כדשמואל הוא חוזר וגומר הענין דבן סירא אין לומר כן דאין צורך להגמרא שם רק הא דכל ימי עני רעים דקאמר במשנה שנוה היפה בודק ומקשה מאי בודק ומפרש כדשמואל משינוי וסת ומייתי עלה הא דכ"י עני רעים דגם כן קשה והאיכא שבתות ויו"ט וצריך גם כן לפרש כדשמואל והי' יכול להביא זה ממשלי (וסיום דשפל גגים וכו' שגרת לישנא מסנהדרין ק' ע"ב דמייתי כולהו מילי מעלייתא דב"ס ומשם נעתקו גם לכאן) אבל מ"ש השדה יהושע פ"ק דמגילה ה"ט שמשום שלא נזכרו פסוק ה' ה' אל רחום ע"כ הביאו פסוק אל אלקים ה' לא נכון עמו מלבד שי"ל שרצו להורות דלאו דוקא בתורה כ"א גם נ"ך כשנכתבין בגלילה הדין כן חוץ מזה בתוספתא ברכות סוף פ"ג הגירסא הי' כותב חמשה ששה שמות רצופין ומוכרח הי' להביא פסוק אל אלקים ה' אל אלקים ה' (דיהושע כ"ב כ"ב) שבו ששה שמות רצופין ואין עוד מלבדו ומהרי"ל ז"ל בסי' קמ"ט שמספקא לי' אי נימא גם על המחברים שלא היו בקיאין בפסוקים כמו שאמרו הם על חז"ל (כעין דברי התויו"ט תמורה פ"א מ"ה הנוכל לומר שאבדה הבקיאות מבעלי התוספות) אבל אם

באתי להציע יש ויש כזאת וכזאת ברש"י ותוס' שטעו בפסוקים ולדוגמא בזכרוני רש"י תרומה כ"ה כ"ב רש"י אבות פ"א אמת ומרפ"ט של"ו סנהדרין מ"ז א' ד"ה נבזה יומא ע"א אליכם אישים ע"ש ח"א וגליון הגרי"ב וכבר הורה זקן ר"ת בהקדמתו לספר הישר שלא היו בקיאין בברייתות ואפי' במשניות דזרעים וטהרות ועי' תוס' שבת מ"ד א' ד"ה דף מ"ג ב' בסה"ד ור"ה וא"כ יכול להיות או כ"ש שיכול להיות שלא היו בקיאין בפסוקים ומובן שגם בזמן זמנם זמניהם היו דעות מחולקות בזאת וכזאת וכמו שיש מ"ד שנקרא תלמיד כל ששואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה ואפילו במס' כלה (ג"כ רש"י שם) (שבת קי"ד א') ולעומתו יש מ"ד אטו מאן דלא ידע הא דר' יצחק לאו גברא רבה הוא בשלמא מלתא דתלי בסברא לחיי הא גמרא הוא וגמרא לא שמיע לי' (גיטין ו' ב') כמו כן משתבח לי' ר' אבהו למיני ברב ספרא דאדם גדול הוא אע"ג דבקרא מי אמרי לכו (ע"ז ד' א') ולא ידע למימר פירושא דהאי פסוקא (כ"ן גי' עי' שם) והש"ס לא המליץ שם על רב ספרא כמו שהמליץ על ר"ז דמשתבח לי' דאדם גדול הוא (בברכות ל"ח ב') ולעומתו יש מ"ד מאן דלא ידע פירושא דקרא מותיב תיובתא לרבי (יומא יו"ד ע"א) גברא דלא ידע מאי מרזיחא שלח לר"ה הונא חברין (כתובות ס"ט ב) (בזה ימצא גם השייך למערכת ב' אות נ"ה ברייתא לא שמיע לי') ושמואל ידעי לה דמתני' הוא בס' זרעי' ותוס' ב"מ קי"ד ב' ד"ה ה"ג דמשניות זרעים וטהרות היו שגורות וע"ע תוס' מגילה יו"ד ע"א ד"ה ומ"ט ומנחות וי"ו ב' ד"ה אלא ותמורה ל' ע"ב ד"ה מנא וחולין ק"י ד"ה דתנן ומתוס' על תוס' ועל ר"ת בס' הישר אין מקשים ועי' רש"י שבת פ"א א' ד"ה התם וחולין י"ג ב' ד"ה ולא וברכות כ' כי מטי ר"י בעוקצין אשה הכובשת ירק ואי"ז בעוקצים רק בטהרות והי' אפ"ל דר"ל בדיני עוקצין וידות אבל רש"י תענית כ"ד ב' וסנהדרין ק"ו ב' כתב לא אשכחתי במס' עוקצין ופלא שאמוראים לא בקיאי בב' סדרי ואחרי מופלג נקרא גאון שבקי בס' מסכתות כמנין גאון (קוה"ד ה' ע"ב רדב"ז סי' ק"ז תשב"י אות ג' ושה"ג ח"א רב אחאי שיש ס"ג מס' או ס"א מסכתות) עכ"ד יצ"ו ועיין בספר טהרת המים לרב גדול משאלונוקי במערכת המ"ם אות י"ט ובמה שהבאתי בקונטריס הניחת לכללים סי' קי"ח:

ובענין בקיאות האמוראים בברייתות אם יתכן לומר שהאמורא ידע רישא דבריתא ולא סיפא או בהיפך שהבאתי מחלוקת בזה בנדפס במערכה זו אות קנ"ה עי"ש הנה ראיתי עתה מ"ש הריטב"א בחי' לקידושין ד' י"ז ע"ב בד"ה תיובתא דר"ל (ה"ד מרן חיד"א בס' יעיר אזן במער' הקו"ף אות ח') דמתבאר מדב"ק דס"ל דלא יתכן דידע רישא ולא סיפא וכו' שכתב כי מקשי האמורא מסיפא דברייתא ומשני לה והדר פריך אמורא אחרינא מרישא ומסיק בתיובתא י"ל דהאמורא דפריך מסיפא לא שהיא סיפא דברייתא דלקמן

רק היא ברייתא אחרת שלמה ובריייתא דלקמן לא ידעה אי נמי האמורא האחרון בש"ס פריך בתחלה מרישא ואסקה בתיובתא והדר פריך האמורה דקדים מסיפא כלומר דגם מסיפא איכא לאותובי ליה ומשני דמסיפא ליכא תיובתא הכי הוה שקלא וטריא דהאמוראי אבל רב אשי סדר דברי האמורא האחרון בתחלה ופריק והדר קושית הראשון ואסקה בתיובתא עכ"ל ואם היה סובר דיתכן שידע האמורא סיפא בלא רישא או רישא בלא סיפא לא היה לו ליכנס בדוחק די"ל דאמורא הראשון ידע סיפא ולא רישא ומקשי מינה ובא רעהו היודע הרישא ומקשי מינה ובמכתב ידידי הרב הג' מוהר"ר דוב אריה ריטטער אבד"ק ראטערדאם יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל נידון ידיעת האמוראים מברייתות ואתמה על כהדר"ג שי' שנעלמו ממנו לפי שעה דברי הגאון ר' ישעי' ברלין פיק אשר מצאתי בספרו חידושי הש"ס הנדפס יחד עם אומר השכחה וקשות מיושב שדבר בהערותיו למס' מנחות ד' ס"ד מזה הענין והנה הוא הביא שם דהך דאתמר שחט שתי חטאות של צבור ואינו צריך אלא אחת אמר רבה ואיתימא ר' אמי חייב על השני ופטור על הראשונה העיר על התוספתא פרק ה' דפסחים והוסיף לאמר וז"ל הנה אותן גדולים דמסדרי הש"ס ידעו כל הכתוב בתוספתא (כמו שהעתקתי דעתם בחיבורי תנא תוספאה) תמה הוא דמייתי לה בשם רבה ואיתימא ר' אמי ולא בשם הברייתא וגם על רבה ואיתימא ר' אמי איכא למידק וכי לא ידעו מהברייתא ולכן נראה לכאורה דלשטת אותן הגדולים הוי הגירסא נכונה הכי אתמר שחט שתי חטאות של צבור ואינו צריך אלא אחת חייב על האחרונה א' רבה ואיתימא רב אמי חייב על השנייה ופטור על הראשונה ואפילו נתכפר לו בשני' וכו' והשתא רבה ואיתימא ר"א פירושא דברייתא אשמעינן דחייב על האחרונה אפילו נתכפר לו אינו חייב על הראשונה. רק על השני' עד כה נכנס הגאון הנ"ל בדיחוקים כדי לקיים הדעה שידעו מסדרי הש"ס כל השנוי בתוספתא ועל מה שכתב תוך דבריו יתמה על ר' אמי ורבה וכי לא ידעו הברייתא באמת יש לתמוה טובא וכי זו בלבד אשכחן איך יתרץ דברי הש"ס קידושין ס"ב ע"א בעי מיני ר' אסי מר' יוחנן אמר פירות ערוגה זו תלושין וכו' א"ל כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי ובד' ס"ב ע"ב איתא תניא כותיה דר' יוחנן ממש כלישנא דבעי' דר' אסי והוא התוספתא פ"ד דתרומות (שם בשינוי קצת) ומזה נראה בעליל דגם ר' אסי גם ר' יוחנן לא ידעו הך דברייתא וכן גם ד' ס"ג ע"ב ר' אסי אמר אף נאמן לכנוס ומודה ר' אסי באומרת נתקדשתי וכו' ואחר כך תניא כותיה דר' אסי ג"כ ראיה דר' אסי לא ידע הך ברייתא דאלו ידעה לא היה שותק ואמרה בשם אומרה להביא גאולה לעולם ובל"ס הרבה נמצאין כמו זאת עכ"ד יצ"ו וס' חי' הש"ס ואומר השכחה וקשות מיושב הנז"ל לא ראיתי מעודי:

סימן כב

אמרו חכמים בשדי חמד מערכה זו אות רג"ע הבאתי בס"ד דבמקומות הרבה נשתמשו חז"ל בלשון זה גם בדברים שהם מן התורה ואחד מהמקומות שהבאתי שם הוא מה שאמרו בבבא בתרא דף קס"ז אף על גב דאמור רבנן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד וכו' והוא מדאורייתא עי"ש ועתה ראיתי לרבין חסידא הרב אזן אהרן במערכת הדלי"ת אות ז"ך שכתב בשם הרב בן יוחאי בספר המצרף ח"ב ס' רכ"ו זימנין אומר הש"ס אמור רבנן כיון והוא מדאורייתא וחדא מנייהו בבבא בתרא ד' קס"ז אמור רבנן כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד והוא מדאורייתא כמבואר ברש"י כתובות דף ח"י ע"ב וסנהדרין דף מ"ד ע"ב ובשיטה מקובצת לכתובות שם עכ"ל ותאזרני שמחה: ועוד הבאתי בשדי חמד שם הא דתנן בשלישי דמסכת סוכה משנה י"ג אמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו ובבבא מציעא דף ל"ג ע"ב שהרי אמרו שומר חנם נשבע ויוצא וידוע דשבועת שומרים מן התורה ובסוף מסכת כריתות תנן אמרו חכמים האב קודם לאם וכו' ובמכות דף ה' ע"ב תני בברייתא אמר ליה ר' שמעון בן שטח וכו' שהרי אמרו חכמים אין העדים זוממין נהרגין עד שיוזמו שניהם ועוד ראיתי עתה בסנהדרין ד' פ"א ע"א מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב בשתי מיתות נידון בחמורה ופשיטא דלאו מדרבנן הוא וכן מתבאר ממה שכתב הרמב"ם בעשירי מהלכות מלכים דין ח' אמרו חכמים שבני קטורה שהם זרעו של אברהם שבא אחר ישמעאל ויצחק חייבים במילה והואיל ונתערבו יתחייבו הכל במילה וכו' וידוע שכמה מרבני האחרונים נקטו דרבנן לא גזרו ותקנו דבר לבני נח (עיין בקונטריס זה במערכת הגימ"ל אות וי"ו סק"י מה שרשמתי בזה בס"ד) ולדעתם צריך לומר דאמרו חכמים שכתב הרמב"ם כונתו שפירשו חכמים אבל הוא דין תורה:

ועל פי כלל זה נראה ליישב דברי הגאון קרבן נתנאל בריש פרק הניזקין להצילו מהשגת הגאון הרש"ש כמו שאבאר דהנה בדף מ"ט ע"ב אמרינן דמתניתין ר' שמעון היא דדריש טעמא דקרא וכו' דתניא אמר ר' שמעון מפני מה אמרו הניזקין שמין להם בעידית וכ' והרי"ף והרא"ש גרסי אמר ר' שמעון בן אלעזר מפני מה וכו' וכתב בקרבן נתנאל דטעות הוא וצריך לגרוס אמר ר' שמעון סתם (לא בן אלעזר) דהא אמר רבינא דר' שמעון היא דדריש טעמא דקרא ופירש רש"י גבי בגד אלמנה וכו' ועל זה כתב בחידושי הרש"ש וז"ל מפני מה אמרו וכו' לשון זה משמע דמדרבנן הוא ואם כן זה היפך ממה שאמר רבינא ור' שמעון היא עיין פירוש רש"י לכן נראה לי עיקר גירסת הרי"ף והרא"ש בברייתא אמר ר' שמעון בן אלעזר (דלא כקרבן נתנאל דמשבש לה) ואינו מביא הברייתא רק לפרש הטעם

וכו' עי"ש וכונתו דודאי לר' שמעון בן אלעזר אינו אלא מדרבנן אלא דהש"ס סובר דלר' שמעון (בן יוחאי) דדריש בעלמא טעמא דקרא הא נמי מן התורה הוא מהטעם שפירש ר' שמעון בן אלעזר בברייתא והוסיף לומר דאף למאי דגרסי הרי"ף והרא"ש מפני מה אמרה תורה וכו' לאו למימרא דמדאוריית' היא אלא מדרבנן היא ומצינו לשון זה גם בדרבנן כדכתב הרמב"ן בריש ספר המצות אלו דבריו והנה לא ראה הרב שגירסת רבינו בעל השאלתות בפרשת משפטים שאלתא ס"א היא ר' שמעון (סתם) כגירסתינו וכבר כתב כן הגאון על גליון הש"ס החדשים ומאן ספין להכריע נגד השאלתות שדבריו דברי קבלה ואם יאמר הרב שגם בשאלתות נפל טעות סופר וצריך לגרוס ר' שמעון בן אלעזר על צד ההכרח מדאמר מפני מה אמרו דמשמע שהוא רק מדרבנן הנה לפי מה שכתבנו שנמצא לשון זה בכמה מקומות בש"ס על דברים שהם מן התורה שפיר נוכל לומר שגם זה כאחד מהם ונתיישבו דברי הרב קרבן נתנאל אלא שהרב רש"ש אזיל לשיטתיה שבחידושי הרש"ש לבבא קמא דף ק' על דברי התוספות (בד"ה אומר) שרשמתי בשדי חמד שם ורמזתי שם שאין הכרח לדבריו אחרי שמצינו לשון זה בכמה מקומות על דבר שהוא מן התורה ועיין בחידושי הרש"ש למסכת ראש השנה דף כ"ב שאביא להלן בד"ה אף גם זאת):

ובסוף נדרים דף צ' ע"ב תנן בראשונה היו אומרים שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה האומרת טמאה וכו' ומבואר בדברי הר"ן שם שיש מהראשונים סוברים שמדאורייתא הדין כן אלא דמשום מיגדר מילתא בטלו דין תורה בקום עשה במשנה אחרונה או משום דהפקיעו הקידושין ומזה יש קצת סמך שגם בדבר שהוא מן התורה שייך לומר אמרו חכמים ואף שיש סוברים דמשנה ראשונה אינה מדין תורה עי"ש בהר"ן והרא"ש בפירושו כתב האמינוה חכמים וכו' לא מלשון היו אומרים הוא דמשמע להו הכי כיעי"ש:

ומה שהבאתי מאז ממתניתין פרק שלישי דסוכה משנה י"ג מפני שאמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו וכו' ראיתי שהרב תפארת ישראל שם אף הוא היה מתכוין לזה וכתב גם בדאורייתא שייך כהאי לישנא כזבחים ע"ט א' והוא מדאמר רבא שם אמור רבנן בטעמא ואמור רבנן ברובא ואמור רבנן בחזותא והכריחו שם התוספות דמדאורייתא קאמר מדלא הזכיר רבא ששים ומאה עי"ש ואחר זמן ראיתי (בשנתינו תנז"ר) שהרה"ג מוהר"ר משה ראזין יצ"ו בקונטריס ערוך לנר אשר בספר הפסגה היוצא על יד אישי כהן גדול הגאון אבד"ק וילקי יצ"ו כתב דמצינו לשון זה גם בדבר שהוא מן התורה והביא ראיה ברורה מדתנן בחולין ד' ט"ן סימני העוף לא נאמרו אבל אמרו חכמים וכו' שהכונה

שפירשו לנו חכמים כדאית בש"ס שם וגם מדאמרינן בקידושין ד' פ' ועשאוהו חכמים כדבר שיש בו דעת לשאול וכו' ולדעת כמה מרבוותא הוי מדאורייתא כמו שכתב הגאון שושנת העמקים בכלל ט"ו והזכיר גם ההיא דגטין ד' מ"ט ועוד הביא מכמה מקומות (ויש לפלפל בהם כמו שיראה הרואה) ובמה שהזכיר מדברי רש"י בפרק קמא דביצה דף יו"ד בדין סוף טומאה לצאת עיין במה שכתבתי אני ההדיוט בשדי חמד במערכת הטי"ת כלל מ"ד בדין זה בס"ד):

גם בקובץ שני (מהפסגה) ראיתי בצד נ"ב במאמר הערות בהפסגה מהרה"ג יעקב שור יצ"ו שהביא לזה ממתניתין דסוכה הנ"ל והגאון המחבר יצ"ו הביא מה שאמרו בחגיגה דף ט"ז אמרו חכמים אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם וגדולה מזו בסנהדרין ד' פ"ח ע"ב חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים והוא מן התורה עי"ש הנה הגאון יצ"ו מדמה אמרו חכמים וכיוצא ללשון מדברי סופרים וכן הרה"ג במאמר ערוך לנר הנ"ל יצ"ו משוה מדבריהם ומדברי סופרים לאמרו חכמים עי"ש ועל זה יש לפקפק עיין מה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ה' אות ז' ואין לתמוה על הגאון המחבר יצ"ו שלא ראה מה שכתבתי אני הדל בשדי חמד ח"א (שישנו בידו מכבר) במערכת האלף הנ"ל ובמה שרשמתי שם שיש לנו מקומות רבים כיוצא לזה בדברים שהם מדאורייתא ומה גם שהראיה שהביא מסוגיא דחגיגה ד' ט"ז ע"ב אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם אם היה מעיין בשדי חמד אף הוא ראה יתוש קדמו והך דחגיגה היא היא ההיא דמכות ד' ה' ע"ב שהבאתי אני הדל אלא דהרב יצ"ו איידי דטריד בגירסה ממלא כריסו מתורתן של ראשונים וגדולי האחרונים לא יפנה אל האזוב בספרי איש דל כמוני ואדמעייל ירקא וכו' ומניה דמר וממני הדל תסתיים שמעתתא:

וכתבתי בנדפס שם שגם בדברי הראשונים נמצא מקומות שמשתמשים בלשון זה (אמרו חכמים) על דבר שהוא מן התורה והבאתי דברי הרמב"ם ריש הלכות תפלה אמרו חכמים איזהו עבודה שבלב זו תפלה אף שלדעתו תפלה מצות עשה דאורייתא ובריש פרק עשירי מהלכות גירושין גבי ריח הגט פוסל בכהונה כתב אמרו חכמים וכתב הגאון שאגת אריה בחדשות סי' ב' דלהרמב"ם הוא מדאורייתא וכן כתב הגאון בקובץ על יד בששי מהלכות חמץ דין י"ב דאף שכתב הרמב"ם אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח אינו מוכרח שהוא מדרבנן (ובמה שהבין בכונת הרמב"ם שהוא לאו הבא מכלל עשה עיין בקונטריס שדי חמד במערכת הכ"ף אות מ"א מה שכתבתי על דבריו בד"ה והרב מוהר"ן) והבאתי מה שכתבו הגאונים חק יעקב בסי' ת"ס סק"ב ובית מאיר שם דמתבאר דסברי דמה שכתב הרמב"ם בחמישי מהלכות חמץ דין ט' (בדין שימור לשם מצה) אמרו

חכמים וכו' הוא מדרבנן ומשמע להו דלשון זה מורה בכל מקום שהוא מדרבנן וכתבתי על דבריהם שיש סתירה לזה מהנז"ל דמתבאר שגם במידי דאורייתא יתכן לומר אמרו חכמים והרצון שחכמים פירשו הדבר שהוא מן התורה. ובדין ברכה שאינה צריכה שידוע שהרבה פוסקים מייחסים להרמב"ם שסובר שהוא איסור תורה ראינו בתשובה (בס' פאר הדור) סי' כ"ו שכתב והם אמרו כל המברך ברכה שאינה צריכה עובר משום לא תשא והבאתי דעות חלוקות במה שכתב הרמב"ם בפרק י"א מהלכות רוצח הרבה דברים אסרו חכמים משום סכנה וכו' אם הוא מדרבנן ממש או שפירשום רבנן וכו' ומקרא דאת ה' אלק' תירא דריש ר' עקיבא לרבות תלמידי חכמים ותנן מורא רבך כמורא שמים נקיט לה הרמב"ם בחמישי מהלכות תלמוד תורה דין א' בלשון אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים והבאתי דברי רבינו הרא"ם בס' היראים סי' קכ"ג וכשם שהקפידו חכמים על גובהה (של סוכה) כן הקפידו חכמים שלא ישפילנה וכו' ע"ש ופשיטא דפיסול שניהם (למלעה ולמטה) מן התורה ונקיט בלישניה הקפידו חכמים וכו' אף גם זאת הבאתי דרש"י בגטין ד' כ"א ע"א ד"ה חצר מהלכת כתב דכי אמור רבנן חצרו של אדם קונה לו וכו' אף דקנין חצר הוא מן התורה ועתה ראיתי שגם הגאון בחידושי הרש"ש למסכת ראש השנה ד' כ"ב ע"א מפרש דברי רש"י שם בסגנון זה והוא שעל מה שכתב רש"י בד"ה בקוביא ואמור רבנן אסמכתא לא קניא הקשה שלש קושיות ולייישב שתי הקושיות רוח חכמתו נוחה לומר דלישנא דאמור רבנן היינו שחכמים אמרו שכן הוא דין תורה כמו בסוכה ד' מ"א ע"ב שאמרו חכמים אין אדם יוצא וכו' ובריש פרק ג' דנדרים ארבעה נדרים התירו חכמים ולשונם בגטין ד' פ' במשנה ט"ו עריות שאמרו חכמים וכו' עכ"ל והנה לשון שאמרו חכמים אינו במשנה עצמה אלא לשון רש"י ורבינו עובדיא הוא ומכל מקום גם מלשון המשנה (כל העריות שאמרו צרותיהן וכו') מתבאר גם כן שכן דרכם להשתמש בלשון זה בדבר שהוא מן התורה והגאון רש"ש ניחא ליה למימר הכי גם בדברי רש"י ולא משמע ליה לחלק בין לשון תנאים ואמוראים לבין לשון חכמים המפרשים והפוסקים איברא דהאי לישנא דנקיט רש"י (דאמור רבנן אסמכתא לא קניא) לישנא דתלמודא הוא דהכי אמר רב פפא בפרק איזהו נשך ד' ס"ו ע"ב אמר רב פפא אף על גב דאמור רבנן אסמכתא לא קניא וכו' ותו אמרינן התם אמר רב נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא וכו' עי"ש ואי הכי אין הוכחה מזה שגם בלשון המפרשים יתכן לפרש כן אך באמת הגאון הרש"ש לא הזכיר סוגית הש"ס הנ"ל כלל כמו שיראה הרואה בדב"ק ומשמע ליה דלישנא דרש"י הוא ומפרש למילתיה דפירשוהו רבנן הוא דקאמר שמעת מינה דגם בלשונות המפרשים סובר הרב דיתכן לפרש כן ומיחלפא

שיטתיה ממה שכתב בגטין בפרק הניזקין שהבאתי לעיל (בד"ה ועל פי כלל זה) והשגתי עתה (אד"ר תנזר) קובץ המאסף היו"ל בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב על יד ידידי הרב מוהר"ר בן ציון אברהם קואינקא יצ"ו וראיתי בקונטריס ראשון לשנה ראשונה בסי' ב' בהערת המו"ל בטוב ילין על הגאון הרש"ש שנעלם ממנו שלשון רש"י הוא לשון הש"ס דבבא מציעא הנ"ל עי"ש (יש טעות בדפוס בהמראה מקום):

ובמסכת ביצה ד' כ' ע"ב כתב רש"י בד"ה דהא שתי הלחם וכו' הואיל ויכול לאפותן מערב יום טוב אמור רבנן וכו' עי"ש דמוכח מהסוגיא דהוא מדאורייתא למאן דאמר נדרים ונדבות אין קרבין ביום טוב ומוכרח דמה שכתב רש"י אמור רבנן רוצה לומר שפירשו רבנן כן נראה לפום ריהטא ונראה דלא נפלאת לפרש כן מה שכתב הראב"ד בספר תמים דעים סי' ד' (הביא דבריו ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסו' י"ג אות ב') הא דאמרו רבנן אין מבטלין איסור לכתחלה וכו' שאין כונתו לומר דאיסור ביטול האיסורין הוא מדרבנן שהרי דעת הראב"ד מבוררת בפי כל הפוסקים דהוא מדאורייתא אלא כונתו שפירשוהו רבנן דלפי האמת אין דבר זה מפורש בתורה ובעמודי אש נדחק בכונתו ולי הדל נכון מה שכתבתי והמעיין יבחר. והנה בשדי חמד ד' ל"ה ע"א תמהתי על מרן מוהרד"ף בספר שושנים לדוד במסכת פאה פרק א' משנה ד' שהכריח כדעת הסוברים דאין חיוב פאה מדאורייתא אלא בדגן וכו' מדתנן כלל אמרו והיינו דחכמים אמרו ולא מדאורייתא עי"ש ומצאתי עתה שבתשובותיו מכתם לדוד בחלק יורה דעה סי' י"ד (בד"ה הדרן למאי) אזיל לשיטתיה שבספר שושנים לדוד שהבאתי הנז"ל והוא שכתב שם להוכיח שדעת הרשב"א דאיסור סחורה בדברים האסורים באכילה הוא מדרבנן מדכתב בתשובה סי' ש"א (שאחר שהביא דברי הש"ס דילן והירושלמי מסיים עלה) ולא אסרו אלא הגדלים לאכילה ומעין זה כתב בסו' תפ"ט שלא אסרו אלא מה שהוא נאכל וכתב על זה מרן מוהרד"ף ולשון לא אסרו מורה דמדרבנן הוא וכן משמע מלשון הרב בפירוש מתניתין דשביעית שגם הוא כתב כי האי לישנא ולא אסרו אלא וכו' עכ"ל והשיג על פי זה על מרן הפרי חדש עי"ש ומתוך מה שכתבתי יתבאר שבמחילת כבוד תורתו הרמה אין דבריו מוכרחים ושפיר קאמר הרב פרי חדש בסי' קי"ז שהביא שם דמה שכתב הרשב"א לא אסרו כתב כן לפי שאינו מפורש בתורה עי"ש:

ובמכתב ששלח לי ידיד הגאון מוהר"ר דוד שיפמאן יצ"ו (מח"ס הבכורים והראיון) בקבלתו ספרו שדי חמד בשנת תרנ"ב כתב לי בענין זה וז"ל לשון אמרו חכמים במידי דהוי דאורייתא כבר העירותי בהבכורים והראיון ד' ט' ע"א הערה כ"ז על לשון שהרי אמרו ש"ח נשבע ויוצא (ב"מ ל"ג ב') והבאתי מזה סמוכות להרמב"ם דכל דאתי מדרשא

מקרי דרבנן ושייך לשון שהרי אמרו ואוסיף פה נופך דרש"י ז"ל הוצרך לכתוב כלומר ע"ז בקדושין נ"ד ע"ב ולא אמרו בשוגג מתחלל רש"י כלומר לא כתיב בתורה מתחלל אלא לענין קרבן ונגד זה מצינו בהיפוך דכ"פ קאמר הש"ס לשון אמרה תורה והוא רק מדרש חכמים יעויין תוס' מנחות ס"ה ב' ד"ה מה חדש עכ"ד יצ"ו: והנה השגתי עתה (נזר"ת) ס' יקר טהרת המים לרב גדול משאלוניקי וראיתי בקונטריס שיורי טהרה במערכת הכ"ף אות מ"ב דשקיל וטרי בדין כבוד אחיו הגדול וכתב בסוף דבריו ולפי מה שכתב הרב המאסף דכבוד אחיו הגדול הוא מדאורייתא צריך לומר דמה שאמרו בזהר הקדוש פרשת קדושים דף פ"ג (או ע"ג) ע"א אוקמוה רבנן את לרבות אחיך הגדול הכונה דרבנן פירשו לחיובא דאורייתא עכ"ל והוא מסכים לכל האמור למעלה דשפיר שייך כל כי האי לישנא אף במידי דהוי מדאורייתא ולעומת זה ראיתי להגאון מוהר"ר מנחם מענדיל אבד"ק טארלא בס' היקר שובע שמחות על מסכת קידושין על מאי דאמרינן שם בדף ל"א אבא אומר השקני מים וכו' אמר ליה הנח כבוד אמך וכו' שאתה ואמך חייבים בכבודו שהביא מה שהקשה הגאון מוהרש"א בחידושי אגדות שלפי זה למה לי טעמא דלעיל שגלוי וידוע לפניו יתברך שהבן מכבד את אמו יותר לפיכך הקדים וכו' ולזה תירץ וז"ל ולע"ד הך הנח כבוד אמך וכו' שאתה ואמך חייבים בכבודו הוא מדרבנן דלא מצינו מפורש בתורה שהאשה חייבת לכבד בעלה וכ"מ (וכן מוכח) להדיא בכריתות דף כ"ח האב קודם לאם בכל מקום יכול מפני שכבוד אב עדיף תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו מלמד ששניהם שקולים אבל אמרו חכמים האב קודם לאם מפני שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו משמע להדיא שהוא מדרבנן אבל מדאורייתא שניהם שקולים ולעיל קשיא ליה לרבי מאי שנא דבכבוד הקדים אב ובמורא הקדים אם לגלות ששניהם שקולים ולא איפכא ולזה אמר גלוי וידוע וכו' עכ"ל. הנך רואה דמשמע ליה לשון אמרו חכמים כפשוטו ועל פי זה מכריח דאין האשה חייבת בכבוד בעלה אלא מדרבנן ולפי כל הרשום למעלה אין הכרח מלשון זה אבל הדין אמת דהוא חיובא מדרבנן וכמו שהבאתי בסיעתא דשמיא בשדי חמד במערכת הכ"ף אות ע"ד עי"ש:

וידידי הרה"ג מוהר"ר יחיאל אהרן לערניר יצ"ו אבד"ק אקנע כתב לי במכתב אחד דלשון תקנו חכמים מצינו כמה פעמים בדבר שאיסורו מן התורה ושוב במכתב אחר כתב לי וז"ל במכתבי הקודם אמרתי דלשון אמרו חכמים שבש"ס הוה מן התורה ולא ציינתי ראיה לזה עתה ראיתי כן בבכור שור סי' י"ג סק"ב סוכה מ"א ע"ב חגיגה ט"ו ע"ב סנהדרין פ"ח ה' טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב והתם מן התורה עכ"ד יצ"ו וכפי הנראה אין נמצא ביד הרב הנ"ל ספר שדי חמד חלק הכללים ח"א שאם כן היה רואה שכבר

הבאתי שם באות ער"ג סוגיא דסוכה דף מ"א ושם באותו רג"ע אדבר מדברי הגאון תבואת שור סי' י"ג סק"ב ומה שהביא מסוגיא דסנהדרין דף פ"ח חמש טוטפות וכו' כבר כתבתי למעלה (בד"ה גם בקובץ שני) מה שיש לפקפק בזה ומה שהביא מש"ס דחגיגה דף ט"ו ע"ב לפי הנראה הוא טעות וצריך להיות דף ט"ז ע"ב והיינו ההיא דאין העדים נעשים זוממין שעיקרה במכות דף ה' שהבאתי בספרי באות רג"ע הנ"ל ואין כל חדש ולא אכחד דמה שכתב דלשון תקנו חכמים מצינו כמה פעמים בדבר שאיסורו מן התורה אני בער ולא אדע אין גם אחד מקום שנשתמשו חז"ל בלשון זה על דבר שהוא מן התורה ולדעתי העניה לשון תקנו חכמים אינו צודק על דבר שהוא מן התורה ואינו דומה ללשון אמרו חכמים וכיוצא והמעיין יבחר. גם אשור בספר ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליפשיץ בחלק א"ח סי' י"ט (בסוף ד"ה על דבר) שהביא מה שכתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק י"ג הלכה כ"ט ולמ"ד אסרו חכמים לאכול מאכלים שנפשו של אדם קיהה וכו' וכן אסרו לאכול בידים מסואבות וכו' שכל דברים אלו הם בכלל לא תשקצו והביא דעות הסוברים דהוא לאו מן התורה ממש ולא אסמכתא וסיים והא דכתב הרמב"ם אסרו חכמים אף דהוי איסור דאורייתא מפני שאינו מפורש בקרא קרי הרמב"ם דברי חכמים כמו שכתב בהלכות רוצח פרק י"א הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכנת נפשות וכו' והוא מדאורייתא כמו שכתב הרמב"ם לפני זה כל מכשול שיש בהן סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר וקאמר דאסרו חכמים עכ"ל וחידוש הוא שלא זכר שר דברי הגאון תבואת שור בסי' י"ג סק"ב שהבאתי בנדפס על כל פנים הנך רואה דניחא ליה לפרש לשון זה שהוא מדאורייתא:

סימן כג

אילימא בנדפס מערכה זו אות ש"ג הבאתי מה שכתב מרן חיד"א דלשון זה מורה דגם המקשן היה מסופק ושתי דרכים לפניו ובשתים לא עלתה לו משום יתובי דעתא ואני ההדיוט כתבתי לפקפק על זה מסוגיא דריש פרק הכונס דף ה"ן סוף ע"ב עיי"ש וכיוצא לזה עיין תוס' ביצה דף ב' ד"ה דתנן וא"ת היכי דמי אי בתלושין שהיו מחוברין וכו' וי"ל דמיירי בתלושין וכו' עי"ש ומשמעות דברי קושיתם הוא שמקשים בלא ימנע ובתירוצם מיישבים על פי הצד האחד וק"ל ועיין במועד קטן דף י"ז ע"ב האי כהן היכי דמי וכו' ובמגילה דף ח"י ע"א קראה תרגום וכו' היכי דמי אילימא וכו'. עוד שם בלע"ז יווני היכי דמי אילימא וכו'. ובפרק שמנה שרצים דף ק"ז ע"ב מאי חברבורותיו אילימא דקאי ריקמי ריקמי וכו' אלא ככושי ושם בסוף הפרק דף קי"א ע"ב מאי הלכה כר"ש ולא מטעמיה אילימא וכו' אלא וכו' ושם בריש פרק ואלו קשרים מאי קשר הגמלים אילימא

קטרא וכו' אלא קטרא דזממא ובריש פרק כל כתבי דף קט"ו ריש ע"ב אילימא תנא קמא דר' יוסי וכו' ושם דף ק"כ ע"ב אילימא משום דרב סבר לה כר' יהודה וכו' ובבכורות דף ל"ד ע"א הי ר"ש אילימא ר"ש דמתניתין וכו' אלא ר' שמעון דברייתא:

אחר שנים רבות ראיתי מה שכתב הרב הקדוש שני לוחות הברית בחלק תורה שבעל פה בדף ח' ע"א (מדפוס חדש) בד"ה אילימא וז"ל אילימא נמצא בתלמוד שני קושיות ע"ד אילימא. חדא שעושה שתי חלוקים ועליהם מקשה. ועוד אחרת שאינו מקשה על החלוקה האחת וקשה היאך הקשה על החלוקה הואיל ואיכא חלוקה אחרת דלית בה קושיא ודקרי לה אמאי קרי ליה וכי לא יראה המקשן דאיכא חלוקה אחרת ודרך ההבנה בזה שלא בא להקשות אלא לבאר וכה אמר בזה הענין יש ב' חלוקות והחלוקה האמתית מהם היא זאת (כנראה צריך להיות דאי תימא) תימא החלוקה האחרת לא אפשר מפני שיש עליה קושיא הלכך ביאר הדבר בדרך החלוקה הזאת דכל אילימא שכונתו להקשות הוא כשמקשה לכל החלוקה ומזה התלמוד מלא עכ"ד:

סימן כד

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו וע"י מעשה אוסר בנדפס מערכה זו אות פר"ה רשמתי בזה אם מה שאוסר ע"י מעשה הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן עי"ש ומתבאר להמעיין בדברי רבנן קדישי הרשומים שם דהרמב"ן ס"ל דע"י מעשה אוסר מדאורייתא ומ"מ ר"ל בסה"כ מנחה טהורה הכריח מדברי הר"ן בנדרים דס"ל כן כיעי"ש והוכחתם כן בדעת הרמב"ן היא ממ"ש הר"ן במס' ע"ז בפרק ר' ישמעאל (אמתני' דעכו"ם שהניחוה עובדיה וכו' בד"ה וגרסינן תו בגמרא כי אתא עולא) בשם הרמב"ן ומקשו עלה מאי ראיה דילמא ע"י מעשה אסרה דהא אמרינן דאדם אוסר דבר שאינו שלו ע"י מעשה ותי' הרמב"ן דמ"מ בביטול סגי וכו' והרב מחנה אפרים בחי' שעל הרי"ף ומפרשיו בד' ד' ע"ג כתב ע"ד הרמב"ן הללו וז"ל לא הבנתי זה דהא דאדם אוסר דבר שאינו שלו היינו מדרבנן אבל מדאורייתא ליכא איסורא עכ"ל ולא ידעתי איזה הכרח מצא בש"ס שדבר זה אינו אלא מדרבנן עד שיקשה ע"ד הרמב"ן והר"ן ונוכל לומר בפשיטות דסבר הרמב"ן דהוא מדאורייתא כמו שהבינו הרבנים הנ"ל בדעתו והר"ן ג"כ עם שאינו פשוט בעיני לומר דס"ל דהוא מדאורייתא (כמ"ש מ"מ בס' מנחה טהורה הנ"ל) והרב שעה"מ כתב בשם הרב מוהר"ב הלוי שבס' יד אהרן שדעת הר"ן ורש"י ותוס' וריא"ז דאינו אלא מדרבנן מ"מ י"ל דניחא ליה להשיב ע"ד הרמב"ן עפ"י מדותיו דאף למאי דמשמע ליה דאסור מדאורייתא לא קשיא וכו'. שוב מצאתי שהרב ערך השלחן ביו"ד סי' ד' אות ד' דחה דברי הרב מח"א שנעלם ממנו דברי הרא"ה בבדה"ב ד' יו"ד וד' קל"ח שהכריח שע"י מעשה

אוסר מדאורייתא ועוד הביא דברי הרב החינוך בפרשת כי תשא סי' קי"ג דבמעשה זוטא אוסר מדרבנן ובמעשה רבה אוסר מדאורי' עי"ש והרב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכתא אות ב' הביא דברי המח"א הנ"ל בשתיקה דאינו אוסר אלא מדרבנן ולא זכר שר מכל הנז"ל אך ציין לעיין בס' שלחנו של אברהם ביו"ד סי' ד' אות ג' וס' זה לא ראיתיו מעולם ואולי שס נקבצו סברות הפוסקים בזה ועיין לקמן אות קל"א והשגתי עתה ס' יקר כלילת שאול להגאון איש ירושלים מוהר"ר שאול חיים הלוי יצ"ו וראיתי שהאריך בעניינים אלו בחריפות ובקיאות גדול ופנאי אין לי להתבשם בדב"ק לך נא ראה שם בהסוגייא השמינית מדף ט"ו והלאה גם הגאון זית רענן (ח"א) בתשובות שבסוף הספר בדף קפ"ג האריך בדין אוסר דבר שאינו שלו עי"ש:

ובעיקר דין זה שלח לי הרה"ג המ"ץ דק"ק בוטשאטש מוהר"ר שמואל ישכר שטראק יצ"ו פרפרת אחת ורצונו זהו כבודו לספחה בספרי זה עם עוד איזה פרפראות אשר שלח לי ביחד עם הנ"ל ולעשות רצונו צויתי להעתיקם פה. ואלה הדברים:

א) ואגב אורחא אציגה נא מעט מחד"ת יו"ד סי"ד ט"ז וש"ך מביאו ד' הר"ן שאף שאא"ד' שאינו שלו מכ"מ באכילה אסורה ניהי דהוא לא אסר לה לא שרי לה עכ"ל ולכאורה ד' הר"ן מחוסרין הבנה דהרי שחוטה לפניך ואם הוא לא אסר לה ממילא מותרת הוא דלא גרע מהפיל סכין והלך ושחט דהשחיטה כשרה דהא כח גברא הי' כאן ונראה להסביר סברתו עפ"י מש"כ הישש"ש הביאו התב"ש והפמ"ג דאף דשחיטת חולין א"צ כוונה מכ"מ אי כיון לנחור ולעקור שחיטתו פסולה וראיה לדבריו מד' התוס' ורבינו יונה דפ"ק דברכות שכ' שאף שמצוות א"צ כונה מכ"מ אי כיון לא לצאת אינו יוצא וכן ד' הר"ן במס' ראש השנה גבי תקיעת ע"כ הכי נמי זהו סברות הר"ן דאף דאא"א דשא"ש זה הוא מטעם דאין יכול להתפיס שם ע"ז על ד' שא"ש כמו שא"א מקדיש שא"ש אבל אם שחט בהמת חבירו לע"ז דהוי עכ"פ ככיון לנחור ולעקור וזהו מדויק בד' הר"ן ניהי דהוא לא אסר לה מכ"מ הא לא שרי לה רצ"ל דהכוונה לנחור ולעקור נשארה על עמדה ואף שלפי דברי ימצא שהר"ן אסר לן באכילה מדאורייתא והתב"ש כ' שרק מדרבנן אסור הוא אין מוכיח רק מכח קושית הש"ך כרתי ופליתי מישב בטו"ט והגאון החוו"ד אסביר לן סברות הר"ן הנ"ל עפ"י מה דקיי"ל כל מלתא דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני עפ"י סברות מהרי"ט דדוקא היכי דיתוקן האיסור וא"כ אם נימא דמותר באכילה יהי' שוחט לע"ז ואם נימא דאסור באכילה יהי' רק נוחר ומעקר ופטור עכ"ד ולכאורה קשה לי על דבריו וכי בשביל שלא יעבור השוחט נקנסיה לבעל הבהמה לאסור הבהמה שלו וכמו שכ' הפנים מאירת במי שנשבע שלא ימכור ועבר ומכר דמכירה קיימת הוא מטעם דהלוקח לא עביד

איסורא ובמאי נפקי זכותיה ה"ה הכא נמי מה חטא בעל הבהמה אך יש לחלק דבשלמא התם הלוקח עביד מעשה הקנין וע"כ לא יוכל להפקיע מעשיו מה שא"כ בנ"ד שהבהמה היתה צריכה הכשר ואותה ההכשר נעשה ע"י השוחט שמוכרח לומר שהי' רק נוחר ממילא איפקא ליה זכותיה דבעל הבהמה אף דלא חטא עכ"פ לא הרוויח (דוגמא לזה כ' המקור חיים ה"פ לענין חמץ שעה"פ שאסור לניגזול אף דלא עבר מכ"מ לא הרויח) ובסברתי הנ"ל דהוי כנוחר ומעקר נתיישב מה דהוי קשה לי על תמיהת הטו"ז שלא הביאו סברת הר"ן דהרי לדידן דפסקינן כר"נ וכר"י שישראל לצעורי קא מכוין א"כ אף באכילה מותרת וא"כ תימה על תמיהת הטו"ז דאדרבא יפה עשה הש"ע שלא הביאו דאין נפ"מ לדידן וכן באמת דחה הרשב"א בזה לד' הרא"ה שכ' כד' הר"ן ובסברתי הנ"ל יש ליישב דהא באמת צריך להבין איך נבדה מלבנו שום סברא להקל באיסור דאורייתא ונימא לצערו איכוון ובפרט היכי דהוא עומד וצווח שלא כיון לצערו רק באמת דעכצ"ל דהוא מטעם דמוקמינן לי' בחזקת יהדות. וע"כ אפילו עומד וצווח לא מהימן דאין אדם מע"ר וזהו ניחא רק לענין מחשבת ע"ז אבל בכוונא לנחור ולעקור דבזה לא יצא מחזקת יהדות ע"כ לענין זה מהימן ולפי"ז שפיר מדויק בד' הרא"ה שכ' שהוא אינו בר זביחה רצה לומר שהוא כיון עכ"פ לנחור ולעקור. עוד אפשר לומר סברות הר"ן דהנה באמת כיון שהוא ספק לן אם כיון באמת או רק לצעורי ע"כ לענין איסור הנאה מוקמינן להשוחט אחזקת כשרות וגם הבהמה בחזקת היתר הנאה וע"כ לענין זה אמרינן דכיון לצערו אבל לענין איסור אכילה אדרבא אמרינן דאיקמונן הבהמה אחזקתיה דהוי כמו ספק בשחיטה ואסור עד שיודע לך במה נשחטה. עוד יש להסביר סברות הר"ן דשייך אף דאמרינן לצעורי דהנה כבר נתקשיתי בזה מה מהני שכיון לצעורי הא בפירוש דיבר ששוחט לע"ז וא"כ כוונתו בלב לצעורי הוה דברים שבלב ואינם דברים ואף דיש לומר דהוי אומדנא דמוכח דכיון לצעורי ובאומדנא דמוכח קי"ל דהוי דברים דדוקא היכא דאין עוקרים לדברו אבל היכי דעוקרים כתבו התוס' שבועות כ"ג ובמרדכי כתובות פ' אלמנה ובריטב"א קדושין מ"ט דאינם יכולין לעקור הדברים שבע"פ והוא לכאורה תימה דמה מהני שכיון לצעורי וישבתי לי דדוקא בשאר דברים שאין נתפסין על המחשבה א"כ חזינן דשם אין המחשבה אלום כדיבור ע"כ לא אתי המחשבה ומבטל לדיבור מה שא"כ כעבודה זרה דנענש על המחשבה לבד שנאמר למען תפוש את בנ"י בלבם וגם דעיקר הוא העונש בע"ז זה שמקבלו לאל"ק ע"כ אלים מחשבה ג"כ דיכול לבטל הדיבור וחילי מש"ס סנהדרין ס"ה ע"א דפריך מ"ש בכל התורה דקיי"ל דעקימת שפתיו הוי מעשה ובמגדף לא הוי מעשה ומשני שאני מגדף דישנו בלב ופירשו המפרשים דרצ"ל

שאני מגדף דעיקרו תלוי בלב ולא אלים הדיבור א"כ חזינין מזה דמחשבה בע"ז פועל יותר מדיבור וע"כ אתי מחשבה ומבטל לדיבור וא"ש מה דאמרינן לצעורי קמכוין וא"כ אדאתאין לזה ניחא שפיר דזיהו דוקא אאיסור הבהמה בהנאה כתקרובת ע"ז אמרינן דאלים המחשבה לעקור מה שבפה אבל לענין איסור אכילה עי"ז דאמד לנחור ולעקור בזה לא אתי המחשבה ועוקר מה שבפה ודו"ק ובסברתי הנ"ל הא דלא הביאו הפוסקים ד' הר"ן גבי שוחט בהמה של חבירו לשם קדשים דאסור באכילה לד' הר"ן ובהנ"ל אפשר לומר דדוקא בע"ז הוי כנוחר אבל לשם קדשים לא הוי כנוחר גם מיושב מה שהקשיתי בש"ס נדרים ד' ל"ו דפריך ואי אמרת שלוחי דידן נינהו לימא לתקוני שדרתיך וקשה נימא ניהו דלא אסרה אבל לא שרי לה ובהנ"ל מיושב דבזה שחישב לאכול חוץ לזמנו לא הוי ככיון לנחור דאף לאכול חוץ לזמנו צריך שחיטה כשרה ודו"ק עכ"ד יצ"ו. אמר המחבר בדברי הגאון חות דעת בכונת דברי הר"ן הנז"ל עיין להגאון חתם סופר בחלק יו"ד ריש סי' ו' ומה שהביא בשם מוהרי"ט לחלק בהא דכל דאמר רחמנא לא תעביד אי עביד לא מהני בין היכא דיתוקן האיסור להיכא דלא יתוקן דברי הרב הם בח"א סי' ס"ט. ואני הדל כתבתי באריכות בס"ד בענין זה בקונטריס שדי חמד במערכת הכ""ף אות ט"ן עי"ש שהבאתי מיימינים ומשמאלים בסברא זו. ומה שכתב בשם הרב פרח מטה אהרן דבריו הם בח"א סי' ל"ד ועיין במה שכתבתי בשדי חמד שם באות קמ"ג:

ב) ובמה שנחלקו אביי ורבא גבי דמאי מאי טעמא לא בעי ברכה כתוב בפרק כל כתבי לידידי הרב הג' המ"ץ דבוטשאטש הנ"ל יצ"ו. וז"ל הפליתי בסי' ק"י בבית הספק כתב וז"ל והנה יש לדייק בגמרא שבת נחלקו אביי ורבא בדמאי מ"ט לא בעי ברכה אביי ס"ל דספק דבריהם א"צ ברכה ורבא ס"ל דמה"ט א"צ ברכה דרוב ע"ה מעשרין הן וקשה לאביי דס"ל אין רוב ע"ה מעשרין א"כ הרי כאן ספק גמור ולמה דמאי מדרבנן הא הוי ספק מדאורייתא ולהחמיר ומכ"ש להרשב"א דס"ל ס' דאורייתא להחמיר מדאורייתא גם יש לדייק אפי' לרבא דס"ל רוב ע"ה מעשרין הא איכא מיעוטא דלא מעשרינן תינח אם הן באין אצלנו ליקח מהם פירות אמרינן כל דפריש אבל אם אנו באים אצלם ליקח פירות הוי ליה קבוע וכ"ק כמחצה ע"מ וצ"ל דשאני דמאי דלא איקבע איסורא דאולי מעולם לא בא לכלל חיוב מעשר דהכניסן דרך גנין וקרפיפות וא"כ גם להרשב"א הנ"ל ניחא דלכך דמאי אינו אלא מדרבנן דמן התורה ספיקא לקולא דלא איקבע איסורא עכ"ל ותרי תמיהי קא חזינא הכא. א'. איך נעלם מעיניו הטהורים ש"ס ותוס' כתובות דף כ"ד שאיתא שם דאביי ס"ל רוב ע"ה מ"ה וכ"כ שם התוס' דלא תקשה משבת דלא אמר התם הטעם דרע"ה מ"ה לאו דלא ס"ל כן אלא דא"צ שם לטעם הזה וא"כ לא קשה קשייתו

על אביי. ב'. מה דהקשה הא הוי ליה קבוע איך נעלם מעיניו הטהורים ד' התוס' יבמות דף קי"ט שכ' וז"ל וא"ת לרבי מאיר דחייש למיעוט היכי משכחת לה דמאי כיון דאיכא מעט ע"ה שאין מעשרין ועוד דאיכא חזקה דטבל ומיהו אי לא חייש ר"מ למיעט מה"ת אפי' היכא דאיכא חזקה א"ש ויש לומר דלא חיישינן למיעט דאם הוא הוחזק כל ישראל לא הוחזקו דישראל ניזהרין במצות עכ"ל גם בבכורות דף כ' בתוס' ד"ה וא"א כ' וז"ל וא"ת לרבי מאיר אמאי דמאי מדרבנן אמאי לא סמכינן המיעט לחזקה והוי ליה מע"מ ויש לומר דאין להחזיק שום אדם לרשע ועוד ליכא חזקה דדילמא עבד כר"י והכניסו במוץ שלה עכ"ל וא"כ שוב ל"ק ק' התוס' לא לאביי ולא לרבא מטעם קבוע ודו"ק וסברות התוס' צריך ביאור דמחלק בין עכומ"ז דחיישינן למיעט משום דהא אומה שלמה לבין מיעט ע"ה ודנתי בעצמי לחלק דסברות התוס' דדבר שהוא תלוי בדיעות ובלבות בני אדם לא שייך לחוש למיעט אף שידוע לפעמים לא היו מעשרין כי עתים לרע"ה ועתים בהרהור תשובה בלבם ומעשרין ולכן גם המועט אינו ודאי ואחר כך מצאתי בספר מלא הרועים אות ר' אסביר לן וז"ל דלא חייש ר"מ למיעוטא כי אם במיעט הטבע כגון בקטן וקטנה דאמרינן כיון שאין הדבר בתורת שמא הוא מן המעט דהטבע מחבר כל בני אדם לכך חיישינן שמא הוא מן המעט אבל בדבר התלוי בדעת ובכשרון האדם לב כל אחד ואחד חלוק בדיעות ואין לזה חיבר לא עם המיעט ולא עם הרוב וכשבאת לדון על ע"ה זה אינך יכול לומר דזה מן המיעט ולא מן הרוב דמה חיבר יש לו עם המיעט רק כך אתה צריך לדון כיון דמיעט ע"ה מוחזקים שלא לעשר שמא זה גם כן לא עשר. והנה ע"ז אמרינן אם הוא הוחזק כ"י מי הוחזקו מה שא"כ שהם אומה שלימה עכ"ל ושמחתי שכיונתי לדעתו הג' ובסברא הנ"ל ישבתי מה דהוי קשה לי ע"ז דאנו אומרים רוב מצוין אצל שחיטה מומחין הם דאם אנו הולכים לגביהם ליהוי קבוע וכל קבוע כמע"מ ובהנ"ל ניחא דהוא תלוי בדעת ובכשרון לב דאם אינו יודע היטב ה"ש לא יתעסק בשחיטה ע"כ לא שייך לומר קבוע ובל"ז גם כן אפשר לומר כיון דהאיסור אינו ניכר א"א שייך לומר כל הקבוע וכו' ועוד דהאי רוב אילימא לן דהא בלא"ה קשה דהא הוא רוב התלוי במעשה שצריך ללמוד הל' שחי' ולא הוי רוב גמור ובהנ"ל ניחא כיון דהוא תלוי בכשרות האדם ואם א"י לשחוט לא יתערב בזה ע"כ הוי לענין זה כחבר שאינו מוציא מת"י דש"מ ועוד יש לומר כיון דאנן דנין על השחיטה אם נשחט כהוגן הוי פירש (אך זה שאנו הולכים לכתחלה אצל השוחטים וסומכין על הרוב מוכרחין לומר כנ"ל או אפשר לומר עפ"י מש"כ המרדכי חולין פ"א בשם מורו רבינו יקר שהקשה הא הסנהדרין הוי קבוע וכמע"מ ותירץ בתי' א' כיון שאנו דנין אחר הדיבור שיצא והדיבור הוא פריש עכ"ל ע"כ אומר

אני בנ"ד ג"כ לענין דמאי אם אנו הולכין אצלם דנין אחר דעתם ואחר לבם והוי פירש דקבוע ל"ש רק בדבר המנוח במקומו כמו ס' ממזר דגופו במקומו מונח ע"ז שפיר אמר הש"ס אם אזלא איהי לגביה הוי קבוע אבל בנ"ד אנו דנין אחר דעתו איך הוא ואינו דבר שיהיה שייך לומר כי הוא זה קבוע וגם הא הדעות משתנין משעה לשעה ומרגע לרגע מרשע לצדיק ודו"ק:

ג) עוד לו להרב הג' הנ"ל יצ"ו בענין תלייה באיסורין דרבנן שקו"ט על מה שהביא הרב פתחי תשובה ביו"ד סי' קי"א ואלה דבריו ביורה דעה סי' קי"א בפ"ת מביא בשם שו"ת שמן רוקח באם עמדו ב' קדרות של היתר ונפל איסור לתוך א' מהן אפי' איסור דרבנן ונאסרו שתיהם ואח"כ העמידו שם קדירה של היתר ונפל איסור דרבנן לתוך א' מהן ונולד לנו ספק בקדירה ג' ועל אחד מראשונות דהקדירה הג' מותר דאנו תולין דלתוך קדירה הא' מקדירות הראשונות נפל עכ"ל וקשה דהא מבואר בסי' ק"כ סמ"ג דאין תולה כתם בכתם ופירש הטו"ז לפי שאין יודע בבירור לבעלת הכתם שהכתם ממנה עכ"ל א"כ הכי נמי הא הקדירה הא' אינה אסורה רק מספק ואיך תולין בה ויש לומר עפ"י מה שכ' החוו"ד ליישב קושיית המל"מ על רש"י שכ' הטעם דתולה בשומרת יום לפי שמעיינה פתוח א"כ איך מדמה הש"ס לזה שני שבילין דתולה הטהור וכו' והא שם אין שייך מעיינה פתוח וכ' החו"ד וז"ל והנלע"ד דודאי דלא שייך תולין הקלקלה וכו' רק במקום שאם היה מזדמן הספק לא מהן היה טהור כמו בב' שבילין שאם לא הלך רק אחד בשביל אחד היה טהור דס"ט ברה"ר טהור רק מחמת שנזדמן ספק זה לשני ב"א ובאו לשאול והוי תרתי דסתרי מטמאין שניהם ומשום הכי כשאחד מהן בא אז הוי מקולקל קצת תולין בו דלא הוי תרתי דסתרי דלזה יש חזקת טהרה ולזה אין לו אבל במקום שאם היה מזדמן הספק לא' מהן היה טמא כגון בשבילין ברשה"י אז ודאי אינו תולה הקלקלה במקולקל ע"כ הוצרך רש"י לומר מעיינה פתוח דאז יצ"צ החילוק מחזקת בדוק ומועיל אף לטהר הראשון עכ"ל החו"ד ולפי"ז דעת לנבון נקל דצדקו ד' שמן רוקח דשאני שלשה קדירות הנ"ל דאם היה מזדמן הס' להקדירה הג' לבד היתה מותרת דס' דרבנן להקל רק דאתה רוצה לאסרו משום קדירה הב' דלא יהיה סתרי אהדדי א"כ מועיל אם הקדירה הא' מקולקל קצת אפי' מספק לתלות בה מה שא"כ גבי אשה שמצאה כתם דאם באה בעצמה לשאול בלא ידיעה לחכם שהחלוק היה אצל חברתה היינו מטמאין אותה ואתה רוצה להצילה ולטהרה על ידי חברתה ע"כ אם חברתה אינה טמאה רק מספק אינה יכולה להציל וצדקו ד' שמן רוקח:

ד) גם בדין נשבע לבטל את המצוה פלפל בחכמה הרה"ג הנ"ל יצ"ו במה שחדש הגאון בס' יד מאיר ואלה דבריו בענין נשבע לבטל את המצוה הנה הרה"ג ר' דוד מאיר האב"ד דק"ק ברעזן בספרו יד מאיר יצא לדון בדבר החדש והוא שכשם ששבועה לא חל לבטל עיקר המצוה כן לא חל אם נשבע שלא לעשותה ממובחר היינו אם נשבע שלא לעשות סוכה בעצמו רק על ידי אתרים וכן אם נשבע שלא לילך בתפילין רק שעה אחת ולא כל היום וחיליה דילי' מש"ס שבועות כ"ט ע"א במשנה נשבע לבטל המצוה כיצד שלא לעשות סוכה ושלא ליטול לולב מדכ' בלשון לעשות ולא כ' שלא לישב בסוכה משמע שרוצה לישב בסוכה ורק על העשויה נשבע ואפ"ה לא חל ראיה ב' משם דף כ"ה מתיבי שבועה שלא אכלתי היום שלא הנחתי תפילין היום חייב ואי אמרת דבעי להבא מי איתא בלא אניח דהא נשבע לבטל המצוה עכ"ל הש"ס וקשה מאי פריך מי איתא בלא אניח הא מיירי דהניח תפילין וא"כ יכול לישבע שלא אניח עוד היום אלא ודאי דגם זה הוי נשבע לבטל המצוה כיון דמצוה לילך בתפילין כל היום עכ"ד הרב הנ"ל והשבתי לו אז האמת יורה דרכו שלא כיונה המשנה על העשוית הסוכה רק על ישיבתה וראיה שברמב"ם וש"ע כ' רק שלא לישב בסוכה והמשנה לישנא דקרא נקט שכ' חג הסכות תעשה לך גם אי אפשר לומר דהמשנה כיונה על עשויתה היינו תיקון הסוכה דהא איתא בש"ס חולין קל"ו ובכתובות פ"ו דבמ"ע היו מכין אותו עד שתצא נפשו אם אומרים לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו נוטל עכ"ל א"כ היכי תעלה על הדעת שבעת הוא רוצה לישב בסוכה אך שאינו רוצה לעשות בעצמו ע"ז נאמר מכין אותו עד שתצא נפשו הרי חזינן דאף דאמר בלשון עשויה כיון על ישיבתה כמו לולב ואינו נוטל ה"ה הכא נמי ראיה הב' מפירכת הש"ס לשמואל דבעי להבא מלא הנחתי תפילין וכו' כנ"ל זה ג"כ אינה ראיה דהא בעי דהשבועה גופא שנשבע לשעבר אותה השבועה ממש שיכולה להיות להבא וא"כ א"ש דהא א"א לישבע בבוקר קודם הנחות תפילין שלא להניח תפילין כל היום וז"פ וראיה מד' שמואל בעצמו שאמר שזרק פלוני צרור לים פטור לפי שאינו בלהביא שיזרוק פלוני צרור לים לפי שאינו ברשותו וקשה הא משכחת לה ע"י כפייה שיכוף חבירו שיזרוק או להני פוסקים דס"ל דשבועה על ידי שליח הוי שבועה א"כ משכחת לה שחבירו עשאו שליח לישבע עבורו שיזרוק צרור עי' קצוה"ח סי' קכ"ג ונוב"י קמא סי' ס"ז ומ"ת סי' קמ"ז ומקור חיים סי' תמ"ח אלא ודאי דעיקר דאותה השבועה גופה שנשבע לשעבר שלא היה ע"י ציווי של חבירו וגם לא היה חבירו בידו לזרוק אז לא בעינן שיוכל לישבע להבא וזה ברור ופשוט. וא"כ הכא נמי בלא הנחתי תפילין היום לא יוכל לישבע בבוקר קודם הנחות תפילין שלא אניח ואין לחייבו לפי שיוכל לישבע

אחר הנחת תפילין דלא הוי אותה השבועה ממש להבא אחר כתבי זאת מצאתי שהר"ן בתשובותיו הקשה על הש"ס הנ"ל הא יוכל לישבע לא אניח על ראשי שום דבר ויחול ע"י כולל על תפילין ג"כ ותירץ דבעינן דאותה השבועה ממש יוכל לישבע להבא וכאן הוא אמר לא הנחתי תפילין לחודא עכ"ד ושמחתי שבעז"ה כיונתי לדעת הגדול והבאתי ראיה מפורשת להיפך מד' הש"ס נדדים דף ז' ע"א אמר רב גידל וכו' האומר אשכים ואשנה פרק זה נדר גדול נדר לאלקי ישראל ופריך הלא מושבע ועומד מהס' היא ואינה חלה ומשני כיון דאי בעי פטר נפשי' בק"ש שחרית שוב לא מיקרי מושבע מהס' ע"כ הרי דאף ע"כ שבפירוש כתוב והגית בו יומם ולילה אפ"ה כיון דמצי למפטר בשעה אחת חלה שבועה מכש"כ גבי תפילין דלא מצינו בפירוש שמחיוב לילך בהן כל היום בודאי חלה השבועה אם נשבע לאחר הנחות תפילין בבוקר שלא להניחן עוד היום וע"ש בתוס' שכתבו שכשם שחל שבועה בנידון הנ"ל לקיים כן חל לבטלה באם שיצא כבר ההכרח בק"ש שחרית וערבית והר"ג רד"מ בספרו רצה ליישב קושיתי מנדרים הנ"ל אחר שהשבתי לו ותיקן דבריו ודייק להיפך מד' תוס' הנ"ל לומר שמחלקין בין לקיים בין לבטל ובמחכ"ת טעה בד' תוס' ששם איתא טעות סופר כנראה לכל מעין וז"ל שם באמצע הדיבור וה"ה אם נשבע שלא לשנות פ"ז דאין חייב משום שבועה וכו' ולא הוי נשבע לבטל המצוה עכ"ל והרב הנ"ל לא הרגיש שמלת דאין הוא ט"ס וצ"ל דחייב עוד ראיה מנשבע לחלוץ ליבמתו דאין זה נשבע לבטל המצוה אף דמצות יבום קודם והיא המובחר אפ"ה חלה השבועה וכן הוא בפירש במס' מכות דף ח' דחטיבת עצים לסוכה לא חשיב מצוה כיון דאם מצא חטוב אינו חוטב ורק קצירת העומר מצוה כיון דאפילו מצא קציר קוצר ע"כ הרי דכל מצוה דמצי למיפטר נפשיה מניה לא חשיב מצוה ואל תשיבני מד' רש"י שם שכ' וז"ל כי לא מצא חטוב אין החטבה מצוה אלא עשיית הסוכה עכ"ל משמע לכאורה דעשיית הסוכה מצוה ז"א דאם מצא סוכה עשויה הכל מודים דאין מצוה לעשות לו סוכה וע' במס' סוכה גבי פלוגתת סוכה ישינה דבאמת צריך להבין דכי בשביל זה שלפעמים אינה מצוה כגון אם מצא חטוב עי"ז לא יחשב למצוה אם לא מצא חטוב הא אם לא יחטוב לא יהיה לו ממה לעשות סוכה אלא ודאי דהטעם הוא דמשגחינן אם זה המעשה היא תכלית המצוה בפ"ע וע"כ א"ש דקצירת העומר היא למצוה בפני עצמה יחשב משא"כ חטבת עצים לסוכה שהוא רק הכנה למצוה ולא למצוה בפ"ע וא"כ אדאתינן לזה בוודאי כוונת רש"י ג"כ על ישיבת סוכה ונקט לשון הקרא והמשנה כנ"ל:

ה) ובדין חצי שיעור לשבועה שקו"ט הרב הנ"ל יצ"ו וז"ל ע"ד הר"ן פרק שבועת שתים בתרא וז"ל ולענין קיי"ל כרבנן דבעינן שיעור שלם אבל בחצי שיעור פטור ויש אומרים

דבשבועה ליכא אפי' איסור בחצי שיעור כיון שהוא בדה את האיסור ע"כ אמרינן דלא נתכוין רק לשיעור שלם אבל הרמב"ם ז"ל כ' דבשבועה ג"כ אסור חצי שיעור כמו בכל איסורין עכ"ל הר"ן אח"כ כתב וז"ל בעי רבא שבועה שלא אוכל עפר בכמה כיון שאמר שלא אוכל דעתו אכזית או דילמא כיון דלאו בר אכילה הוא דעתו אכל שהוא וכן איבעיא להו בלא אוכל חרצן בכמה כיון שאינו ראוי לאכילה וכו' וכיון שלא איפשטא הנך איבעיא נקטינן לחומרא עכ"ל הר"ן וקשה למאי נפקא מינה כתב דנקיטינן לחומרא אם למלקות ליכא למימר דמספק לא מלקינן ואם לאסור חצי שיעור הא כבר כתב לעיל דאפי' במידי דאכילה אסור בחצי שיעור שוב נודע לי שכבר קדמוני בזה הרב הג' רע"א זלה"ה וישבתי לי דיש נפ"מ בכמה אופנים. הא'. דהנה איתא בש"ס וביו"ד סי' רל"ח סט"ז שבועה שאוכל ככר זה ואח"כ אמר שבועה שלא אוכלנה הראשונה שבועת ביטוי והשניה שבועת שוא שנשבע לבטל המצוה דשבועה הא' ועבר מיד אפי' אם לא יאכלנה ואם יאכלנה קיים שבועתו הא' הלכך מוטב שיאכלנה כדי לקיים שבועתו הא' ואם אמר שבועה שלא אוכלנה שבועה אוכלנה מיד עבר על שבועה הא' אפי' אם יאכלנה הלכך מוטב שלא יאכלנה כדי שלא יעבור על שבועה הא' ע"כ והנה ניחזי אנן בנידן דידן אם נשבע שלא יאכל פירות או ד"א מידי דבר אכילה ואח"כ חזר ונשבע שיאכל חצי שיעור ואי אפשר להתיר לו השבועה הב' כגון באופנים שאין להתיר אותם ואנן קימא לן ששבועה חל אחצי שיעור כמש"כ התוס' שבועות כ"ב ע"כ מותר לו לאכול חצי שיעור ומצוה לו לאכול כדי לקיים שבועתו הב' אבל אם נשבע על דבר שאינו בר אכילה שלא לאכול סתם ואח"כ חזר ונשבע שיאכל חצי שיעור אי נימא דדעתו אכל שהוא א"כ שבועתו הב' היה שבועת שקר ע"כ נקטינן לחומרא ואסור לו לאכול מכח שב' וא"ת עדיף ודו"ק. אופן הב' נראה לפע"ד דבמידי דלאו בר אכילה לא שייך חזי לאצטרופי דלא מיבעיא לפירש הא' שכ' הפרמ"ג יו"ד סי' ס"ג דיאכל מעט מעט עד שיהיה כזית בכדי א"פ בודאי שזה לא שייך הכא במידי דלאו בר אכילה כעפר וכמדומה דכל עיקר הטעם דבכדי א"פ ד"מ הוא מטעם הנאות גרונו או מעיו וזה לא שייך הכא ודו"ק אלא לפירש הב' שכ' הפרמ"ג דגזרו רבנן דילמא יאכל כזית שלם ג"כ לא שייך הכא הגזירה כיון דלאו בר אכילה הוא לא גזרי ביה דאפי' במלאכת שבת יש דיעות אי אסור חצי שיעור דהרמב"ם כ' בפ"ג דה"ח שהיתר גמור ח"ש ואכילת עפר לא דמי רק לזריקת צרור לים וע"כ אי נימא דכוונתו רק על שיעור שלם הוי כמו שנשבע שלא יזרוק שתי אבנים הכי מצינו גזירה שלא יזרוק אבן אחת ואפי' לשיטת רש"י בשבת דף ע"ד דאסור חצי

שיעור במלאכה בשבת שאני התם דע"י שישלם מלאכתו יצטרף אבל באכילת עפר לא שייך צירף ע"כ לולא האיבעיא לא הוי אסור במידי דלאו בר אכילה חצי שיעור:
עוד יש נפ"מ לענין חשוד דקיי"ל דבשבועת ביטוי נעשה ג"כ חשוד וא"כ אם נשבע שלא יאכל חצי שיעור ואח"כ אכל נעשה חשוד אבל אם נשבע סתם ואח"כ אכל חצי שיעור לא נעשה חשוד לשבועה דבזה לא עבר רק על איסר חצי שיעור כמו ח"ש נבלות אבל אי נימא דבעפר דעתו אכל שהוא א"כ בכ"ש נעשה חשוד (ואפילו לשיטת רש"י שבשבועה דלהבא לא נעשה חשוד אפשר לומר דבזה נעשה חשוד דכאן לא שייך לביה אנסיה) וע"כ נפ"מ מהאיבעיא דנעשה חשוד מספק ופסול כמו שאיתא בחו"מ סי' ל"ד עוד נפ"מ באם הוא נשבע שלא יאכל היום והיה סמוך ללילה דמטעם חצי שיעור הוי מותר לו לאכול ח"ש דל"ש ח' לאצטרופי דלא יוכל עוד להשלים היום משא"כ אי דעתו אכל שהוא אסור ודו"ק:
אמר המחבר מה שכתב הרב יצ"ו שהרמב"ם כתב בפ"ג מה"ש שהיתר גמור הוא חצי שיעור עיינתי בפרק שלישי מהלכות שבת ולא מצאתי מה שכותב בשמו ואתה תחזה במה שכתבתי אני הדל בקונטריס שדי חמד בחלק הכללים במערכת החי"ת אות ד' ששם הבאתי מערכה מול מערכה בדעת הרמב"ם אם במלאכת שבת חצי שיעור אסור מן התורה או אינו אסור אלא מדרבנן ואין מי שיאמר שהיתר גמור הוא דלכל הפחות אסור מדרבנן מיהא וגם הרב יצ"ו נראה שמה שכתב (בשם הרמב"ם) שהיתר גמור הוא כונתו שמן התורה היתר גמור הוא והשגתי עתה שו"ת ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליבשיץ וראיתי בחלק א"ח סי' ב' שהאריך לבאר אם דין חצי שיעור דאסור מן התורה הוא בכל האיסורין וכן במלאכות בשבת או דווקא באיסורי אכילה וכתב שדעת התוס' בגטין ד' כ' ד"ה בכתובת קעקע דאינו אסור אלא מדרבנן דהא כתב ולא קעקע הרי זה חצי שיעור וקאמרי דאסור מדרבנן וכן הוכיח מדברי התוס' בשבועות ד' ט"ז ד"ה מנה"מ וכתב שלזה נתכוון מר בריה דרב נודע ביהודה בתניינא יו"ד סי' י"א ושוב כתב שכן דעת הרמב"ם מדכתב בפרק א' מהלכות שבת הלכה ג' דכל פטורי שבת אסור מדברי סופרים והרי כמה וכמה מלאכות תלויות בשיעורין ואם חצי שיעור בשאר איסורים שאינם איסורי אכילה אסור מן התורה היכי כייל דכל פטורי שבת אסור מדברי סופרים ושוב הביא שדעת כמה פוסקים דחצי שיעור במלאכת שבת וכמה דברים שאינם איסורי אכילה גם כן אסור מדאורייתא והאריך מאד בכל פרטי דיני חצי שיעור שם ובסי' ג' וסי' ד' וסי' ה' עי"ש דב"ק:

ו) ובדין תפיסה בעסקא דפלגא מלוה. וכו' כתב הרב הג' הנ"ל יצ"ו וז"ל בסי' צ"ז בחו"מ כתב הנתיבת וז"ל ונראה דבעיסקא שהוא פלגא מלוה ופלגא פקדון דבעד פקדון ודאי דמותר לו לתפוס דהא החוב לא בא מחמת הלואה וכחוב הבא מחמת גזילה דמי ורק בעד הפלגא מלוה אסור לו לתפוס אמנם כשתופס חפץ אחד ששוה בעד הכל אין בו איסור דעיקר התפיסה היא משום פלגא פקדון אף שאפשר לו לתפוס חפץ קטן בעד הפקדון ותופס בכיוון חפץ גדול ששוה בעד הכל גם נגד הפלגא מלוה מותר וראיה לזה ממס' ב"מ דף ל"ב הא דבעי התם שיטחה לצרכה ולצרכו מאי ופשיט לה מהא לרבקה ודשה כשירה בשביל שתינק ותידש פסולה ומשני שאני הכא דכתיב אשר לא עובד בה מכ"מ ע"ש הרי מוכח דבמקום דליכא גזה"כ מותר כשמכוין בשביל דבר המותר ובשביל דבר האסור עכ"ל ע"ש והנה אף שמכיר אני את ערכי כחגב לפני ארי ומי אני לבא אחר המלך בלבוש שק אך כבר הורונו חז"ל דכתיב בה אמת ניתן רשות אף לקטן כמוני לידרוש במופלא ממנו והראיות יתנו עידיהם ויצדקו הדין ע"כ הרהבתי בנפשי עוז לגשת ללחום נגד חידושו הנ"ל לפע"ד איסור גמור הוא וראיה ממס' שבת קל"ג א' דפריך הש"ס ע"ז דצריך קרא להורות דמילה מותר אפי' במקום הנגע הלא דבר שאינו מתכוין הוא ומשני באומר לקוץ בהרתו מתכוין ע"ש ובע"כ מוכרח אתה לומר דלא ברשיעי עסקינן שיאמר דוקא לקוץ בהרתו לבד ולא לשם מצות מילה כלל דלרשיעי לא ניתנה תורה ובודאי מיירי דמתכוין למצות מילה וגם לקוץ בהרתו ועולה שפיר יושב לק' הש"ס דבר שאין מתכוין הוא דקציצת הבהרת בא ממילא ע"ז תירץ דגם מתכוין הוא לקציצת הבהרת וא"כ מוכח מכאן בעליל דהיכי דעושה דבר היתר ומתכוין לאיסור ג"כ אסור דאל"כ הדרא קו' לדוכתיה דשא"מ הוא ואין לחלק דשאני קציצת בהרת דכתיב השמר בנגע וע"כ ה"א דאסור דסוף כ"ס לא הוי שמירה משא"כ בשאר לאוין דלא כ' שמירה דא"כ מה פריך דשא"מ הוא לימא ש"ה דכתיב השמר אלא דמלת השמר אינו מורה לאסור שלא בכוונה ודו"ק עוד ראיה גדולה מהא דאיתא ש"ע סי' שכ"ח אמדוהו לשני גרוגרות והיה כאן ב' אשכולת אחד בעוקץ א' וב' גרוגרות ואחד בעוקץ א' ושלשה גרוגרות אסור לתלוש את הבעל שלשה והוא תשו' הרא"ש כלל כ"ו ור"ן פ"ק דביצה מטעם דרבי בשיעירון אסור הרי אף ע"ג דבמעשה חדא אתעביד האיסור והיתר אפ"ה אסור וכן כ' הר"ן בפ' האורג וז"ל והרשב"א כ' וז"ל ובירושלמי נראה שהתירו לנעול בתחלה ביתו ולשמור ביתו וצבי שבתוכו ובלבד שלא יתכוין לשמור הצבי בלבד דה כי גרסינן בירושלמי רבי יוסי ברבון בר' חנינא היה צבי רץ כדרכו ונתכוין לנעול בעדו ובעד הצבי מותר ראה תינק מבעבע בנהר ונתכוין להעלותו ולהעלות נחיל של דגים עמו מותר ר"י ב"ב בשם ר"ח

היה מפקח הגל ונתכוון להעלותו ולהעלות צרור של זהובים עמו מותר ולפי"ז הא דאמר נתכון לנעול בעדו לא בעדו לבד דוקא קאמר אלא אם נתכוון לנעול אף בעדו קאמר ולומר בשביל שניהם מותר ע"כ ודבריו תמוהין בעיני הרבה האיך אפשר שאפי' מתכוון לנעול אף בעד הצבי מותר וזו שאמרו בירושלמי זה ענין אחר לומר שאם נתכוון לנעול את ביתו ולא נתכוון לצבי כלל אע"פ שאח"כ מצא הצבי שמור בתוכו מותר כלומר שאינו מחויב שיפתח את ביתו וסמכו לזה תינק מבעבע ומפקח הגל ולא שיהי' דומה ממש בענינם לפי שבענין פיקוח נפש אפי' מתכוון למלאכת הרשות עם אותה מלאכה של פ"נ מותר וכיוצא בה אמרו בגמרא במס' יומא והטעם מפני שהוא מלאכת מצוה וחובה היא עליו לפיכך אע"פ שהוא מתכוון עם אותה מלאכה למלאכה אסורה בשבת התירו חז"ל כדי שלא ימנע בשום ענין מפיקוח נפש המוטלת עליו אבל במלאכת הרשות ח"ו וזהו ששינו את הלשון בירושלמי שגבי צבי אמרו לנעול בעדו ונעל בעדו ובעד הצבי ובתינק אמרו להעלותו ולהעלות וכו' עכ"ל הר"ן ועיינתי ברשב"א שכ' שם בגי' הירושלמי לנעול ובעד הצבי רק באמת הגירסא שלפנינו כמו שכ' הר"ן הרי מד' הר"ן מפורש יוצא שלא כד' הנתיבות הנ"ל וכן כ' המג"מ בפ"י מה"ש בשם הרמב"ן ז"ל שדחה ג"כ ד' הרשב"א וכ' שאין להקל ועוד אפשר לומר דאפי' הרשב"א שמתיר בכיון לנעול ביתו בעדו ובעד הצבי יודה למה שכ' הש"ע בב' גרוגרות ובגי' שאסור לכרות הג"ג דבשלמא בנועל ביתו וכן במצודה וכו' שאין מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו וא"א לעשות בע"א ע"כ מותר משא"כ בב' אשכולת שאפשר לכרות האשכול בב"ג והוא כורת את בעל הג' מחשבתו ניכר מתוך מעשיו שרוצה להרבות ע"כ אסור וא"כ בהגיעי לזה נמצא שבנ"ד שאפשר לו ליקח משכון קטן והוא לוקח גדול דהוי אפשר וקא מכוון הכל מודים שאסור ושאני משטחה לצרכה ולצורכו דא"א בע"א בלא שטיחה ומאי איכפת לן שהוא נהנה ג"כ אך עכ"ז ירא אני מהרשב"א ז"ל שלא ישרפוני בהבל פיו הקדוש שגם עליו תיסב הקושיא משבת קל"ג הנ"ל ע"כ מוכרח אני לכוף כאגמן ראשי ולהודת דליכא משם ראיה דנוכל לומר דלעולם כל היכי דמכוון להיתר ולאיסר מותר ושם מיירי באמת שאינו מתכוון למצות מילה כלל רק לקוץ בהרתו לבד ולא תקשה הלא התורה לא ניתנה לרשע יש לומר דמיירי שהוא אינו מל בעצמו א"ע רק מצווה לאחר לקוץ את בהרתו וע"כ לולא שהתורה התירה למול בצרעת הוי אסור להמוהל לקוץ בהרתו ולא תקשה מאי איכפת להמוהל מה שהוא מחשב לשם קציצת בהרת הוא לא ישמע לו ויכוון לשם מילה וזה מחשב וזה עובד לא אמרינן זה אינו דהא בקציצת בהרת שניהם עוברים הקוצץ והנקצץ שהוא עושה מעשה וממציא עצמו וע"כ הוי הדין שאסור למוהל למולו שעובר על לפני

עור לא תתן מכשול בזה באה התורה והתירה שאף שהנימל מכוון לשם קציצת בהרתו אתא מצות מילה דהמוהל מכוון ודוחה את האיסור שהנימל מכוון ועפי"ז נבין שפיר כוונת רש"י הק' דפירש וז"ל גדול שהוא בר עונשין ואמר למוהל לקוץ בהרתו בכוונה לטהר עכ"ל דקשה לכאורה מי הכריח לרש"י לומר שהוא אינו מל א"ע והשתא יובן שפיר דקשה ליה לרש"י באם הוא מל עצמו לא יתכן ההיתר של התורה משני טעמים חדא דמרשיעי לא מיירי ועוד סוף כ"ס הלא התורה לא התירה רק למול בצרעת היינו לקיים מצות מילה ואם הוא אינו מל כלל לשם מילה לא נקראת מילה כלל ע"כ פירש רש"י שאינו מל עצמו כנ"ל ודוק. גם מיושב שפיר עפ"ז מה שלא מקשה הש"ס ואי איכא אחר ליעבד אחר ולקמן מקשה שפיר אף שהוא מחשב לשם קציצת בהרת אפ"ה פשיטא ליה שמותר להמוהל למול התינק דמאי איכפת ליה במחשבת האב דזה מחשב וזה עובד לא אמרינן וליכא לפני עור ג"כ כמו שדייק רש"י הקדוש ואמר לא ליקי אב התם דלכאורה הוא אך למותר ועפ"י הנ"ל יובן דלא לוקי התם כדי שלא יעשה האב שום מעשה לסייעו להמוהל דאל"כ יהי' אסור גם לאחר משום לפ"ע והבן ועפי"ז שפרשתי שהוא באמת אינו מכוון רק לקצוץ בהרתו או בהרת בנו מיושב קו' התב"ש שהקשה על הש"ך בסי' שפ"ב שאם האב יכול למול אסור לו לכבד לאחר והקשה התב"ש מש"ס שבת הנ"ל שפריך ואי איכא אחר וכו' ובהנ"ל מיושב דהכא כיון דהוא מכוון רק לקוץ בהרת בנו א"כ אפי' אם הוא מל אינו מקיים מצות מילה דאף דמצות א"צ כוונה מכ"מ כוונה להיפך ע"כ מותר לך לכבד לאחר לזה משני בדליכא אחר אך כ"ז אמרתי ליישב ד' הרשב"א אבל ד' הנתיבות עדיין במקומן עומד דאסור לכוון ליקח משכון גדול כי הר"ן והרמב"ם והמגיד ועוד שאר פ"ו חולקים על הרשב"א ואוסרין לכוון לאיסר ולהיתר ולא יעלה ע"ד לסייע לנתיבות הנ"ל מד' הש"ס פסחים דף ח' שאף שהוא מחפש אחר מחט ח' שליח מצוה ומוכח משם לכאורה דאף שמכוון לשני דברים אפ"ה לא בטל המצוה ז"א דהתם רשות לא מבטל המצוה אבל הכא א' רשות והב' עבירה והבן אך סוף כ"ס אני חוזר על הראשונות למסקנא דש"ס בליכא אחר הדק"ל הא התורה לא מיירי מרשע ומוכרח אני לומר דדחיק קרא ומוקי אנפשיה דנפ"מ לזה דאינו לוקה דהמעשה התירה התורה ועל ריע כוונתו אינו לוקה דאינו לוקה אכוונה ודו"ק:

עוד לו להרב הנ"ל יצ"ו בהלכות פסח וז"ל החק יעקב בה"פ סי' תנ"ז כ' באם שהיה לו חלה חמוצא בע"פ שחל בשבת אחר שש דאינו עובר עליו מתרי טעמא חדא הואיל שכבר אכל כל הלחם חמץ שוב לא ישאל על החלה דא"כ קא אכיל טבל למפרע הב' דהא אין נשאלין לנדרים בשבת אלא לצורך השבת עכ"ל ולכאורה תרי תמיהי קא חזינא הכא א'

על הטעם הב' דהא ק' גוף המשנה מ"ט עובר על החלה הואיל אי בעי מיתשיל עלה הא ביו"ט אין נשאלין כמו בשבת וע"כ לומר דהפירש הוא לולי האיסור שבת או יו"ט היה ראוי שאול א"כ ה"ה הכא ומה נשתנה זמ"ז גם על הטעם הא' קשה דהא במתניתין ג"כ למה יתשל דהא הוא חמץ ואסור בהנאה ואינו שלו וע"כ דהכי פרושו דהיה יכול לשאול עליו טרם שנתחמץ הוא הדין הכא נמי כיון שהיה יכול לשאול עליו קודם שגמר אכילתו מיקרי שלו. התבוננתי וראיתי דשפיר אמר דבשלמא בש"ס שפיר אמר הואיל דאיבעי הוי מתשיל עלה טרם איסר חמץ או קודם שנתחמץ והוי ראוי אז לאכול ביו"ט וע"כ הוי לצורך יו"ט וע"כ הוי מותר לשאול עליו ולא כמו שכ' הפר"ח ליישב דאף דאין נשאלין ביו"ט זהו רק מדרבנן וע"כ עובר עליו דנלע"ד ניהי שהוא רק מדרבנן מכ"מ החכם לא יתירו ולא ימצא לחכם שיעבור על איסר ולפי סברתי ניחא דהפירש הוא דישאל קודם האיסר או קודם שנתחמץ והוי שפיר לצורך כדי שיאכל ביו"ט וע"כ אח"כ שנתחמץ שלו מתחמץ משא"כ בנידן של החק יעקב שהי' בשבת של עה"פ שנאכל כל החלה קודם שעת היתר חמץ וא"כ תיכף באותו הרגע אף קודם איסר חמץ שוב לא היה ראוי לשאול על החלה מב' טעמים וא"כ אח"כ בבוא איסר חמץ לא בא על שלו כ"א על הפקר ודו"ק:

ח) ועל מה שכתבתי בנדפס אות שצ"ט אם יש כח באיסור דרבנן להפסיד לאחרים והבאתי דברי הרב ש"ך ומה שהשיג עליו הרב יד שאול וכו' הנה על דבר זה כתב אלי ידידי הרה"ג הנ"ל יצ"ו וז"ל ואגב אורחא אציגה נא גרגיר אחד שנהניתי בו שראיתי שכוונתי לדעת כת"ר במערכת האל"ף מה שהשיג על הגהות יד שאול ביו"ד סי' קי"ט אציגה פה מה שכתוב אצלי מזה עשרים שנה העתק מכתב ידי יו"ד סי' קי"ט. המוכר לחבירו דבר האסור וכו' ואם הוא רק איסור מדרבנן אינו מחזיר וכ' הש"ך ס"ק כ"ז דרבנן לא גזרו כדי להוציא ממון וכו' וכ' עליו היד שאול וז"ל ומעת שראיתי זה נצטערתי דזה היפך כל הש"ס דא"כ חמץ נוקשה וכו' ובתשובה הארכתי עכ"ל וזכיתי לראות התשובה והיא בשו"מ מהד"ת חלק ב' סי' ל"ג וז"ל עוד נראה לי דבר חדש דנודע דבדיקת הריאה הוא רק דרבנן ומה"ת סומכין על הרוב וא"כ למה נאבדה הריאה טריפה דהרי נודע מה שכתוב הש"ך סי' קי"ט דהם לא גזרו להוציא ממון וכו' וצ"ל דבאמת הם תקנו שיבדוק הריאה ובזה ליכא הפסד דיוכל להיות שיבדק וימצא כשר וכו' לפי"ז בעגלים הרכים דאין תקנה במיעוך א"כ כל שימצא סירכא יהי' טריפה איך עבדי רבנן תקנה שיופסד ממון וצריך לומר משום לא פלוג ולפי"ז הוא דוקא בבדיקה פנים ולא חוץ בפשטא דלא מתקנינן להפסיד ממון ש"י עכ"ל והנה מכיר אני את מך ערכי מי אני להרהר אחר דבריו עכ"ז תורה הוא דכתיב בי' אמת ולא לישא פנים ע"כ רשות ניתן לומר מה שנראה בעיני

שפתי כהן ישמרו דעת דבאמת יש כח ביד חז"ל לאסור המותר אף שבזה יופסד ממון כמו כל אסורים דרבנן ולא גרע מן הפקר ב"ד רק היכא דהאיסור כבר נאכל ולא יתוקן בזה שום דבר ואפילו המוכר יחזור הדמים לא יתוקן אכילתו בזה לא תיקנו בדיעבד להוציא ממון ולא דמי כלל לחמץ נוקשה דהתם גזרי אומר שלא לאכול חמץ נוקשה ושלא להשהותו אף דממילא ע"י זה יופסד ממון דצריך לבערו עכ"ז התורה נתנה להם כח ורשות לעשות סייג לתורה כדי שלא יבא לאיסר דאורייתא וזה היא ניחא היכי דהאוסר ישנו בעולם מה שא"כ היכי דהוא כבר נאכל וצריך להוציא ממון עי"ז לא גזרו וזה הוא מדוקדק בד' הש"ך שכ' להוציא ממון ולא כ' להפסיד כי באמת להפסיד יש להם כח היכי דיתוקן בזה הסייג אבל בדיעבד להוציא אין להם כח ובזה מיושב בכל המקומות וכעין זה לדעתי כתב הטו"ז בה' רבית סי' קס"א סק"א וז"ל דאין להקשות א"כ גם לענין אונאה נימא דיהי' אונאה מדרבנן ויש לומר דלא באו חז"ל להוציא ממון עי"ז נגד דין תורה מה שא"כ כאן לא אמרו להוציא ממון דהא כל רבית דרבנן אין מחזירין אלא אמרו שאסור לו לעשות כן לכתחלה יע"ש וכן כ' הש"ך בחו"מ סי' שפ"ב דאם תקף מחבירו מצוה דרבנן א"צ ליתן לו יו"ד זהובים דהם לא תיקנו כדי להוציא ממון יע"ש ונראה לי דסברות הש"ך הוא דחז"ל בכל דבריהם שתיקנו אין להם כח רק לגזור על האדם לשמוע להם כמו שכ' התורה לא תסור וע"כ לא הוי רק איסור גברא ואינו רביע רק על האדם ולא על החפץ וע"כ אם אכלו בדיעבד בלא הודע נחשב לו האכילה לאכילה משא"כ באיסור תורה דהאוסר רביע על החפץ ע"כ לא נחשב אכילתו לאכילה ולא נהנה ולדעתי קרוב לומר דזה הוא סברת הפוסקים שכ' דבאיסור דרבנן לא אמרינן אי עביד לא מהני וגם זה הוא הטעם דשבועה דרבנן לא נחתינין לנכסיה וגם לא אמרינן מחיוב שבועה ואיל"מ גבי שבועה דרבנן ואגב אורחא אציגה נא בזה מה שכ' שם הנתיבות בסי' רל"ד הטעם שאין מחזיר הדמים באיסור דרבנן היכי שכבר אכל משום שעבירה דרבנן בשוגג א"צ כפרה וראייתו מעירובין מ"ז דבדרבנן עבדינן והדר מותבינן וכו' ותמיד אני מצטער על דבריו אלו מאו"ח סי' של"ד שאפי' באיסור תחומין דרבנן אם עבר בשוגג צריך כפרה וגם ביו"ד סי' קכ"ג בשתה יי"נ סתם בשוגג צריך תענית ה' ימים אלא ודאי שלא כד' הנתיבות הנ"ל ובסברתי מיושב שפיר ע"כ הגיעו דברי הרב הנ"ל יצ"ו: אמר המחבר עתה ראיתי לידידי הגאון מלכיאל צבי הלוי אבד"ק לאמזא בספרו היקר דברי מלכיאל בשו"ת לאו"ח סי' כ"ח אות ז' שעמד מתמיה על דברי הרב ש"ך ממה שכתב הרדב"ז בח"א סי' קמ"ה דצריך לבזבז כל ממונו שלא לעבור איסור דרבנן (עיין במה שכתבתי בדברי חכמים סי' ט"ל בענין זה) וא"ל דמ"מ צריך לעבור על איסור דרבנן אבל הכא נוגע רק לממון דהא

אסרו חמץ בשעה ששית בהנאה ואם קנה או מכר מכרו בטל וכן לענין קדושי אשה ונוגע רק לממון וכן יש למצוא הרבה בש"ס וכ"כ הרמב"ם בפט"ז מה"מ להדיא שאיסורי הנאה אף דרבנן אם אכל מחזיר דמיו הרי שאין הטעם משום שלא העמידו והאריך קצת בזה עי"ש דב"ק ולפי שיטתו הדבר תמוה מאד דהרואה יראה שמרן בסי' קי"ט סעיף י"ג כתב גם הוא מה שסיים הרמב"ם בהלכות מכירה פרק ט"ז דין י"ד דבאיסורי הנאה בין של תורה בין של דברי סופרים מחזיר הדמים והרב ש"ך על דברי מרן בסוג' הנ"ל קאי ואיך לא השגיח בסיום לשון מרן דבאיסורי הנאה דרבנן נמי אם אכל מחזיר הדמים דאלמא אין הטעם משום העמידו וכו' כמו שכתב הגאון דברי מלכיאל יצ"ו אמנם בהורמנותיה דמר נראה לי ההדיוט דלפי מה שכתבתי בנדפס שגם הרב ש"ך מודה דחכמים אסרו בכמה מקומות והפסידו ממון ולא העמידו על דין תורה (כדי שלא להפסיד ממון) אלא שזה דוקא כשיפעלו על ידי זה לאסור הדבר ההוא שלא לאכלו או אף שלא ליהנות אבל במוכר איסור דרבנן והלוקח כבר אכלו אם יאמרו להחזיר הדמים לא יפעלו דבר בהאיסור שכבר נאכל ולכן העמידו אדין תורה שאין כאן איסור ולא חייבוהו להחזיר הדמים אין מזה סתירה לסברת הרב ש"ך שהרי אם מכר איסור הנאה מדרבנן והלוקח כבר אכלו אם יאמרו שמחזיר הדמים מתקיים שפיר גזרתם שאסרו דבר זה בהנאה ולכן מחזיר הדמים כדי שלא יהא להמוכר הנאה של כולם כן נראה לדעתי ברור בכוונתי הרב ש"ך והמעיין יבחר:

ומה שהעיר הרב הנ"ל יצ"ו על דברי הנתיבות דבדרבנן בשוגג לא בעי כפרה עיין לקמן בקונטריס זה באות ח"ק מה שהבאתי בענין זה מיימינים ומשמאילים בסברת הנתיבות: ומה שהביא הרב הנ"ל יצ"ו מדברי הגאון שואל ומשיב בתשובה כנז"ל גם אני הדל מצאתי תשובה ממנו בענין זה הלא היא במהדורא תליתאה ח"א סי' צ"א (בד"ה אמנם אם כבר) שרצה לדון בנדונו על פי דברי הרב שפתי כהן דרבנן לא עשו דבריהם להוציא ממון וחזר בו וכתב וז"ל אמנם מלבד שדברי השפתי כהן תמוהים מכמה מקומות וכו' ואחד מהם בכתובות ד' פ"ד בכתמים כפי גירסת הרי"ף הרי דגזרו אפילו בכתמים ומפסדת כתובתה ואף דיש לחלק אבל הדבר מבואר בהרבה מקומות דגם רבנן אסרו והפסידו ממון על ידי איסורן אם כי לדברי הש"ך הנה מקום לחלק בין איסור דרבנן מצד עצמו דבזה יש לומר דרבנן לא אלמו איסורם להפסיד ממון ובין כאן באשת חמיו דחשו שלא יבואו לטעות להיתר חמותו דאורייתא על כן שפיר אלמו גזרתם עוד יש לי לומר דבר חדש דבמקום שהאיסור הוא ברור לכולי עלמא א"כ לא אלמו איסורם להפסיד ממון אבל היכא דהאיסור אינו ברור כמו בנדון דידן דרבו המתירים אשת חמיו רק דהרבה

פוסקים החמירו בזה אלמו תקנתם דאם לא כן יתבטל האיסור מכל וכל דיאמרו דמותר וכדעת המתירים ויתבטל האיסור לגמרי וכעין שכתב הבעל העקידה בשער סדום דיותר יש לחוש במקום שיחשבו שהוא מותר ממה שעוברים על איסור אבל ידעו שהוא אסור רק שעברו עליו יעו"ש והוא הדין כאן:

ועל דברי הגאון שואל ומשיב שבמהדורא תניינא ח"ב סי' ל"ג שהביא הרב הנ"ל יצ"ו מצאתי בספר מנחת שי (הוא ספר שו"ת לגאון בדורנו יצ"ו נדפס בשנת תרנ"א) שהשיג עליו וז"ל וראיתי בשואל ומשיב וכו' שכתב להקל בעגלים בבדיקת פנים לבד על פי דברי השפתי כהן וכו' ובמחכ"ת דבריו תמוהים מאד שהבין דברי הש"ך כפשוטן דהרי מצינו כמה פעמים שגזרו חכמים גזרות ומפסידין הרבה ממון ואדרבה מצינו בש"ס (גיטין דף ל"ד) התה ממונא הכא איסורא ופירש רש"י דבממון יש להם כח משום הפקר בית דין ומוהרי"ט אלגאזי פרק חמישי דבכורות דף ע"ח ע"ג (דפוס פ"ב) תמה על הש"ך הנ"ל ממקדש באיסורי הנאה דרבנן דאינה מקודשת ועל כרחין מטעם כיון דאינה יכולה ליהנות בו אף שהוא מדרבנן מכל מקום לא יהיב לה מידי ולא אמרינן דחכמים לא גזרו להוציא ממון וכן הקשה מדאיבעיא לן בפרק הגוזל קמא כהנים בגזל הגר יורשים הוו או מקבלי מתנה הוו למאי נפקא מינה למיהב להו חמץ שעבר עליו הפסח דאי מקבלי מתנה הוו לא מצי יהיב להו דעפרא בעלמא הוא ומסקינן הכי וכן פסק הרמב"ם בשמיני מהלכות גזלה דלא יצא ידי נתינה בחמץ שעבר עליו הפסח אף דאינו אלא משום קנס מדרבנן וכן הקשה ממוכר לחבירו דבר האסור בהנאה מדברי סופרים דמחזיר לו הדמים וכתב ליישב תמיהות מרן מוהריט"א הנ"ל על מי מה שכתב מרן מוהריט"א בריש פרק שני דבכורות במאי דקיימא לן בקדש בחוב במעמד שלשתן דמקודשת מדרבנן ולמה לא נימא לענין בכורה דקנה מדרבנן וחייב בבכורה מדרבנן ותירץ דשאני במעמד שלשתן אי נימא דלא קנה תחזור דמי החוב לבעליהם ותיעקר כל תקנתא דרבנן לכן אמרו דמקודשת מה שאין כן לענין בכורה אף אי נימא דאינו חייב בבכורה מכל מקום לענין דררא דממונא אין העכום"ז יכול לחזור ולא מיעקרא תקנתא דרבנן וכיוצא בזה כתב בשפתי כהן יו"ד סי' ט"ל סק"ח דהיכא דלא בדקו כלל הריאה אם כן מה הועילו חכמים בתקנתם כל אחד ישליך הריאה בלא בדיקה ומיעקר תקנתא דרבנן מה שאין כן כשבדקו וקיימו תקנת חכמים ומעתה הדבר נכון דדוקא במקדש באיסורי הנאה דרבנן וכן בחמץ שעבר עליו הפסח דאסור בהנאה וכן במוכר לחבירו איסור הנאה דרבנן אי נימא דלא יחזיר לו הדמים אם כן ממילא הוא נהנה מאיסורי הנאה שגזרו עליו חכמים וכן אי נימא דהקידושין קיימים וכן בגזל הגר אם יוכל להחזיר לו חמץ שעבר עליו הפסח דאסור

בהנאה דהקידושין עצמן הנאה הן כדכתבו התוספות בהשוכר את הפועל דף ס"ב וכן מה שמחזיר לכהן וכן מה שמקבל הדמים מהלוקח אם כן לא עקרינן כל תקנת חכמים שגזרו עליו איסור הנאה מה שאין כן באיסורי אכילה מדברי סופרים דהלוקח בין כך ובין כך אכל הדבר אסור ומה חילוק יש בין אם יחזיר לו הדמים או לא ולא נעקר בזה תקנת חכמים לכן אמרינן שפיר דלא גזרו להוציא ממון כיון דבזה אין נפקא מינה לענין גזרתם ולמה היה להם לגזור להוציא ממון ואם כן דמיונו של הרב שואל ומשיב לענין בדיקת העגלים אינו עולה יפה דאי נימא דבעגלים לא בעי בדיקת חוץ נעקר כל תקנת חכמים בענין עגלים ולמה נימא דלא גזרו לענין ממון ולעקור כל תקנת חז"ל מבדיקת העגלים זה דבר תימה דהרי מצינו כמה גזרות דרבנן המפסידים ממון ושוב כתב להתיר בדרך אחרת עי"ש בדב"ק:

סימן כה

ארבע אמות של אדם קונות רשמתי בנדפס מערכה זו אות של"ד דקנין זה הוא מדרבנן עי"ש ונשמט משם שכך כתב הרב המגיד בפרק י"ז מהלכות גזלה הלכה ח' בשם הרשב"א דארבע אמות קונות מדרבנן הוא ובמה שפסק הרמ"א בח"מ ריש סי' רס"ח דקנין ארבע אמות מהני אף דנפל ולא אמרינן גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני ולא בארבע אמות שהקשה רבינו המשנה למלך פרק שני מהלכות זכיה הלכה ט' ממה שכתב הרמ"ה שהובא בטור ח"מ סי' ער"ה דכיון שלא כיוון לקנות אלא על ידי בנין ובזה לא קנאה וכו' הנה ידידי הגאון מקאוונא יצ"ו בספרו הבהיר עין יצחק (שנדפס מקרוב) בחלק א"ח סי' כ"ח אות י"ד כתב שגם בס' משכנות יעקב בחלק ח"מ סוף סי' נ"א הקשה מן סי' קצ"ח שבהתחיל למשוך לא קנה במסירה מטעם דגלי דעתיה דניחא ליה במשיכה דוקא ועל שניהם הוא אומר הגאון יצ"ו דיש ליישב דשאני קנין ד' אמות דקונות שלא מדעתו לכן לא מהני גילוי דעת כלל אבל משיכה והגבהה דבעו כונה לקנות כשאין בהגבהה דין חצר לכן אם גילה בדעתו דלא ניחא ליה לא קני ודבריו סובבים על מה שכתב בספרו באר יצחק בחלק יו"ד סי' ט"ו אשר אינו מצוי אצלי לעיין בדב"ק דלפום ריהטא תמיה לי במאי דפשיטא ליה דקנין ארבע אמות מהני שלא מדעתו ואיפכא שמעינן ליה להריב"ש בתשובה סי' שמ"ה (בדפוס רא"ם בוילנא דבריו הם בדף צ"ה סוף ע"ד) שכתב וז"ל ולא דמי למאי דאמרינן כיון דנפל גלי דעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני בארבע אמות לא ניחא ליה דליקני דהתם הוא דאין ארבע אמותיו קונות לו שלא מדעתו ואם היה דעתו שיקנה מדין ארבע אמותיו לא היה צריך לנפילה שכבר קנה בארבע אמותיו וכיון שאין הנפילה קונה גם מדין ארבע אמותיו לא קנה שלא מדעתו אבל במי

שמקנה בשני קניינים אף שאין האחד מועיל קנה מדין האחר וכו' עד כאן לענייננו הרי שכתב מפורש דאין ד' אמות קונות לו שלא מדעתו גם בשיטה מקובצת לבבא מציעא דף יו"ד סוף ע"א כתב ולענין הלכה כתב הרב יהונתן וזה לשונו ארבע אמות של אדם קונה לו בכל מקום כלומר אם יש סביבותן וכו' ובלבד שיאמר יקנו לו ארבע אמות דידי דאי לא אמר לא קנה והכי מוכח בגמרא דלא עדיף ארבע אמות מחצר שאינה משתמרת ואף שעומד בצדה לא קני עד שיאמר תקנה לי שדי כדקתני וכו' ע"כ וזה כדברי הריב"ש דאין ארבע אמות קונות שלא מדעתו ואף שכ' שם בשם הרמ"ך דאף דלא לימא ליקני לי קנה לו הנה אין מזה הכרח דמהני לדעת הרמ"ך קנין ארבע אמות גם שלא מדעתו דיש לומר דכוונת הרמ"ך לומר דלא בעינן שיאמר בפירוש ארבע אמות יקנו לי ושלא כדעת רבינו יהונתן שכתב שצריך שיאמר שיקנו לו אבל מודה הוא דשלא מדעתו לא מהני דאין להפליג הסברות דלרבינו יהונתן בעינן דעתו ושיאמר בפירוש שיקנו לו ולהרמ"ך קונות שלא מדעתו עתה נדפס ספר שו"ת ברית עולם לידידי הרה"ג אבד"ק וויסאקי יצ"ו וראיתי שבסי' ד"ן סק"ב הביא סברת הריב"ש בסי' שמ"ה דאין ארבע אמות קונות שלא מדעתו ושכן דעת רבינו יהונתן שבשיטה מקובצת הנ"ל ושאין הכרח שאין כן דעת הרמ"ך וכו' ובסק"ג הביא מה שכתב הרב טורי זהב בסי' רס"ח דנראה לו שגם קנין ארבע אמות קונות שלא מדעתו והרבה להשיב על דבריו ופלפל בחכמתו בחריפותו ובקיאותו עי"ש דב"ק:

סימן כו

אף הן היו באותו הנס בנדפס מערכה זו אות שצ"ג כתבתי אם מועיל טעם זה לחייבן במצות דאורייתא או רק למצות דרבנן מהני ואם סברא זו היא מדאורייתא עי"ש והרב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכתא במע' הנו"ן אות ג' ציין לעיין בזה בס' חקת הפסח סי' תע"ג ולימודי ה' לימוד קצ"א ואין מצויים אצלי לראות דב"ק:

ורב אחד יצ"ו כתב לי בזה וז"ל בשדי חמד כללים כתב בענין שאף הן היו באותו הנס ומדברי ר"י איש ירושלים וכו' דגם לדאורייתא וכו' בזה י"ל מש"כ החינוך שמצוה לספר ביצ"מ בליל ט"ו ניסן נוהגת בזכרים ובנקבות ולכאורה קשה הלא מצות עשה שהזז"ג נשים פטורות אך אם נאמר דהחינוך אית ליה כסברת ר"י ניחא דהן מחויבות מצד שאף הן היו באותו הנס ועיין בחתם סופר א"ח סי' קפ"ה שחקר בזה עכ"ד יצ"ו ועיין בעיקר כללין בס' מתת ידו לידידי הגאון מוהר"ר מתתי' אבד"ק בוטען יצ"ו בסי' כ"ח פלפלא אריכא בסברה ישרה ובמה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' קמ"ג אות:

סימן כז

אסור לאדם שיעמוד בלא אשה בנדפס מערכה זו אות רט"ו הבאתי מחלוקת הפוסקים אם איסור זה הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן ותמהתי על כמה מחברים שכתבו בשם הרב מוהרד"ך בית טו"ב חדר ז' שלדעת הרי"ף הוא מדאורייתא ועינינו הרואות דליתנהו להני מילי בשו"ת מוהרד"ך וכתבתי שכן השיג הרב יד שלמה על הרב כנה"ג וסיימתי דנאמנים עלינו עדות המעידים כן בשמו והוא חסרון בדפוס שלפנינו עי"ש עתה ראיתי להרב אזן אהרן בקונטריס ארעא סמיכתא במערכת הפ"ה אות ג' שהעיד שדברי מוהרד"ך הם בסי' טו"ב חדר ז' וא"כ אין ספק שהוא חסרון בדפוס שלפנינו ועיין שם שתמה על הרב אד"ר באות תקי"ז שנעלם ממנו דברי הרמב"ם דהוא מדרבנן. אמנם מעיני דמר נעלם מ"ש הרב אד"ר עצמו בספרו קהלת יעקב אות רס"א שרשמתי בנדפס ששם תקן לשונו שבאד"ר והזכיר דעת הרמב"ם ושהרמב"ן מספקא ליה עי"ש. ועיין פלפול נחמד בעיקר דין זה בספר פרי יצחק לידידי הגאון מוהר"ר יצחק בלאזער יצ"ו בסי' מ"ג:

סימן כח

איכא בנייהו בנדפס מערכה זו אות קי"ג הבאתי עדות הראשונים דזמנין הוה מצי למימר איכא בנייהו טובא ולא אמר עיי"ש ספרים שציינתי בזה. (ועיין עוד בביאור יצחק ירנ"ן שעל ס' מאה שערים שערי שמחה לרבינו יצחק בן גיאת בהלכות חול המועד אות צ"ה) וכשאומר בש"ס איכא בנייהו בלא שאלה בתחילה מאי בנייהו אפשר לפרש דלא פליגי (אלא מאי דנפיק משני הטעמים קאמר) כ"כ מרן הב"י בחיו"ד סי' קע"ג (בד"ה איתא בגמרא) לדעת רבינו ירוחם אבל כשאומר מאי בנייהו איכא בנייהו לכ"ע מוכח ודאי דפליגי עיין לקמן במערכת המ"ם אות ג' (אמר המעתיק הי"ו אדמו"ר יחי' צוה לי להעתיק פה את הכתוב שם ואומר הנני לעשות כפקודתו וזה לשונו שם):

וכתב הרב יד מלאכי בסי' תמ"ז דכי אתמר בש"ס כי האי לישנא מאי בנייהו איכא בנייהו מוכח ודאי דפליגי אבל כי אמר איכא בנייהו לחוד בלי שאלת מאי בנייהו י"ל דלא פליגי (אלא מאי דנפיק משני הטעמים אמרו) ב"י יו"ד סי' קע"ג בד"ה איתא בגמרא לדעת רבינו ירוחם ועיין פרי תואר סי' י"ד סוף סק"ב עכ"ל והמעיין בדברי מרן הב"י יתבאר לו דמ"ש הי"ם גדול לדעת רי"ו קאי לחלוקת איכא בנייהו בלא שאלת מאי בנייהו אבל מ"ש בחלוקת מאי בנייהו איכא בנייהו דמוכח דפליגי לאו לדעת רי"ו בלחוד קאמר אלא כ"ע מודי בה והוא פשוט והוצרכתי לכתבו לפי שראיתי להרב נחמד למראה בח"ב דף ר"א סוף ע"ד שהבין דמ"ש לדעת רי"ו קאי אחלוקת מאי בנייהו עי"ש ואין הדבר כן אלא שקלע"ד על מרן הב"י דפשיטא ליה דכי אמרינן מאי בנייהו מתחלה ודאי פליגי

מהא דאמרינן במס' חולין דף קכ"ח ע"ב דמייתינן ברייתא דפליגי בה ר' יוסי ורע"ק ורבי ואמרינן מאי איכא בין ר' לרע"ק איכא בנייהו ארכובא בין רע"ק לר"י מאי איכא בנייהו כוליא וניב שפתים איכא בנייהו וכו' עי"ש ופסק הרמב"ם כרבי כיעי"ש וכתב רש"ל בים ש"ש שם סי' יו"ד דאע"ג דהלכה כרע"ק פסק רבינו כרבי משום דס"ל דהני תנאי לא פליגי אלא איכא בנייהו בין הני טעמי הוא דקאמרינן וכו' עי"ש ודוחק לומר דגירסת הרמב"ם היתה בין ר' לרע"ק איכא בנייהו וכו' בלא שאלת מאי בנייהו ועיין למרן חיד"א בס' יעיר אזן מערכה זו אות ע"ז ולכל הדברות תמיה לי על מרן כ"מ והרב לח"מ שלא נטפלו למיהב טעמא אמאי פסק הרמב"ם כרבי בדין זה דודאי מ"ש רש"ל אינו דבר פשוט ומובן מאליו:

ובעיקר כללין (איכא בינייהו) כתב הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ישרי לב דף צ"ח אות קע"ג וז"ל איכא בינייהו לפעמים יש עוד ביניא אחרת ואינו אומרה הש"ס כן כתבו התוס' בבבא בתרא דף ה' ע"ב ד"ה ואפילו ובבבא קמא דף ל"ג ד"ה הוקדשו וצ"י בבא בתרא דף ל"ו ד"ה מאי בינייהו וכן צריך ישוב עוד בתוספות פסחים דף כ"ג ע"ב ד"ה מ"ב ודוק אמר המשיח ס"ט עיין להגאון מר זקני בחקרי לב יו"ד סי' מ"ו דף ע' ע"ד ודוק ועיין בספר ארעא דישראל עכ"ל:

סימן כט

אמוראי נינהו אליבא דרב וכיוצא אי מצינא לשנויי הכי מסברא דנפשין רשמתי קצת בזה בנדפס מערכה זו אות לק"ט עי"ש ובקונטריס אסיפת דינים במערכת חנוכה אות ח' (בד"ה ואנא דאמרי) כתבתי קצת בענין זה והוא בקונטרס דברי חכמים (שבשדי חמד ח"א) סי' קי"ז עי"ש והרב יד מלאכי בכלל תרמ"ד (שהזכרתי שם) כתב דמה שכתבו התוס' בנזיר דף מ"ט ד"ה ומשני היא שיטת ר"פ אבל התוספות עצמם סוברים דאפשר לתרץ כן מסברתינו והביא דברי התוס' בברכות דף ט' ע"א ד"ה לעולם ובמנחות דף צ"א ד"ה הא ר"י ובנדה דף ל' ד"ה ש"מ שכתבו כן עי"ש אף אני אביא שכן כתבו במסכת מציעא דף צ"ח ד"ה משכחת (לחד שינויא כההיא דברכות) עי"ש ושיטת הרשב"א אינה מבוררת לי בזה כמו שרשמתי באסיפת דינים שם שבחידושיו למס' שבת דף ט"ל כתב דלא שתיק הש"ס מלאקשויי והאמר ר"י הלכה כסתם משנה ולשנויי אמוראי נינהו ואילו בחידושיו לגטין דף כ"ה ע"ד תירץ מדנפשיה אמוראי נינהו עי"ש ועתה ראיתי להרב לב שומע יצ"ו שכתב (במערכה זו אות מ"ח) דהרשב"א בחי' לשבת דף ל"ז ע"ב (הביא דבריו הרב אהל ישרים אות ט"ל) כתב דלעולם קבעי הש"ס ומפרק לה אמוראי נינהו ושכן כתב בחי' ליבמות דף ס' ע"א ובחי' לשבת דף קכ"ו ע"ב ואי נימא סמי חדא וכו'

נמצא שדעת הרשב"א כדעת ר"פ שבתוס' בנזיר הנ"ל ובמה שכתבתי שם בשם הרב מקנה אברהם שהר"ן סובר (בפרק ב' דמגילה) דמצינן לשנויי מדנפשין אמוראי נינהו כן כתב גם בנדרים דף ז"ן ע"ב ד"ה מתעשרת (שציין בלב שומע שם) וכן כתב הר"ן בהלכות בפרק ב' דשבועות ליישב קושית רש"י בסוף פרק קמא דנדה דף י"ב סוף ע"ב על האית דמפרשי וכמו שכתבו בשמו מרן הבית יוסף ביו"ד סי' קפ"ו (בד"ה וכתב הרא"ש ומשמע שזו היא כוונת ההגהות מיימון שהביא שם) והרב בית חדש בסעיף ב' ורש"י שכתב על האית דמפרשי וכו' שטועים הם משום דקשה דרב יהודה אדרב יהודה ולא ניחא ליה למימר אמוראי נינהו נראה שסובר דלית לן למימר הכי מסתברא דנפשין וכדעת הסוברים הכי:

עוד כתבתי בנדפס שם דאמרינן אמוראי נינהו גם היכא דשתי המימרות נאמרו מפי האומר עצמו דבחדא אמרינן אמר רב לחוד (לא אמר רב יהודא אמר רב וכיוצא) וכן באידך וכן בתנאים תרי תנאי וכו' ועיין עוד בתענית ד' ד' ע"ב תרי תנאי אליבא דר' יהודה עי"ש והכי נמי במנחות ד' ב"ן ע"ב אמרינן אמוראי נינהו אליבא דר' יוחנן על שתי מימרות דר' יוחנן עצמו בלא שום אמורא שאמר משמו והכי אמרינן ביבמות ד' ט"ז ע"ב הן אמת דחדא מהנהו תרי מילי דר"י היינו הלכה כסת"מ, והא מילתא אתאמרא בחולין ד' מ"ג ע"א בשם רבב"ח אמר ריו"ו אמנם הגאון בגליון שם הצריך ישוב גדול דבגטין ד' פ"א ע"ב מסקינן דרבב"ח אליבא דריו"ו לית ליה הלכה כסת"מ ובהכרח לומר דלא גרסינן בחולין רבב"ח אלא והאמר ר"י הלכה כסתם משנה כבשאר דוכתי שהוזכר הא דר"י וכמו שכך מתבאר מדברי רש"י בחולין שם דל"ג אלא ר"י יוחנן וכ"כ הרב מלא הרועים בקונטריס שונה הלכות בכלל סתם אות א' ואות ג' ועתה יו"ל ס' כנסת הגדולה חדש וראיתי בחוברת ג' צד צא אות ז' דברי ידידי הגאון אד"ר אבד"ק פאניווזע יצ"ו שהביא מ"ש התוס' בכתובות ד' ט"ו ע"ב ד"ה מאן דמתני הא דלא מסתבר דשום אמורא יחלוק אההיא דאבל ליחסין לא דרב גופיה קאמר לה בלא אמורא ותמה ע"ז דבמנחות ד' ב"ן אמרינן אמוראי נינהו אליבא דר"י אף ששתי המימרות נאמרו בשם ר"י לבד ומה בין זה לשינויא דמאן דמתני הא לא מ"ה עכ"ד והיא תמיה קיימת וצ"ע ובפרט לפי מה שרשמתי בנדפס דהכי ארחיה דתלמודא בדוכתי טובא לשנויי תרי תנאי וכו' אף שלא הוזכר שם תנא אחר האומר משמו וגם הבאתי דגם באמוראי נינהו אתמר הכי בפ"ק דמציעא עי"ש ולפי חומר הנושא עלה בדעתי לומר דגם התוס' בעלמא מודו דשייך שפיר לשנויי הכי אף היכא דמלתיה דרב אתמר בלא שום אמורא אלא דבהא לא מסתבר למימר הכי מדחזינן דאפירכיה דרבי ירמיה לא משני מאן דמתני הא לא מתני הא מוכח דקי"ל

לש"ס דהא מילתא ברירא דאמרה רב וליכא מאן דפליג דהכי אמר רב וא"כ היכי משני הכי אפירכא דלרב חנן אלא ודאי מוכח כפירש"י וזהו שסיימו התוס' ולהכי אפירכא דרבי ירמיה לא משני מאן דמתני הא וכו' כן היה אפשר לדחוק בכונת דברי התוס' אמנם ראיתי בחי' הריטב"א שג"כ הסכים לפירוש רש"י מטעם שכתבו התוס' ובסיגנון לשונו לא יתכן להעמיס כן וזה לשונו ואין זה הפירוש נכון חדא דמוקי פלוגתא בין אמוראי בעיקר דינא ועוד האי דתינוק דרב גופיה ולאו דאמרה שום אמורא משמיה וא"כ היאך פליג עליה אלא פירש"י עיקר עכ"ל וק"ל. ובמכתב הרב מוהר"ר יאודה הכהן פישמאן מעיר סאראקא יצ"ו כתב לעיין בתוס' כתובות דף ט"ו ד"ה מאן ועל מה שציינתי מבבא מציעא דף י"ד שמצינו בהיפך הוסיף ציון מנחות נ"ב ע"ב וכפי הנראה אין אצלו ספר כנסת הגדולה הנ"ל שאם כן היה רואה שדברים אלו כבר הובאו בהכנסת: עוד מצאתי שהר"ן כתב לתרץ קושית רש"י בסוף פרק קמא דנדה סוף ד' י"ב (דרב יהודה אדרב יהודה) אמוראי נינהו והביאו דבריו מרן הבית ביו"ד סי' קפ"ו (בד"ה וכתב הרא"ש) והרב בית חדש בסעיף ב' אלמא דאף כשלא הוזכר שם אמורא אחר עבידי רבנן דמשני אמוראי נינהו וראיתי להרב טהרת המים במערכת הסמ"ך אות י"ד וז"ל סתירה לאמורא שאמר במקום אחד בשם אמורא דבר אחד ובמקום אחר אומר בשמו בהיפך התירוץ הוא אמוראי נינהו אליבא דפלוני בית חדש יו"ד סי' קפ"ו ס"ב בשם הר"ן ובשארית יוסף ד' כ"ו חילק לדעת התוספות דבאין תירוץ אחר דוקא מתרצינן תרי אמוראי וכו' וקצת קשה על שניהם דבנדה ד' ס"ז ע"ב מקשינן דרב אדרב והכריע דהדר ביה רב ולא קאמר אמוראי נינהו אליבא דרב עכ"ל דמי פומא דמר כמאן דלא ידע (חלילה) דהאי שינויא משני בש"ס בדוכתי טובא כי קשיא לן בכי האי גוונא תריץ יתיב אמוראי נינהו ומה לו לתלות קושיתו על פי דברי הר"ן ושארית יוסף ואהש"ס גופיה תיקשי ליה דמנא ליה להכריע דרב הדר ביה דילמא אמוראי נינהו ותו קשה אהש"ס דמנא ליה להש"ס דהא אמר רב באחרונה וההיא קמייתא ואיפוך אנא דבתחלה אמר בין בזמנה בין שלא בזמנה ושוב הדר ביה ובחלקות ישית בין בזמנה לשלא בזמנה והכי אמרינן בשאר דוכתי ממאי דמהאי הדר דילמא מאידך הדר ביה ואף שיש לומר דכיון דלא ברירא לן מהי הדר ניחא לן למימר דמההיא הדר דכל כמה דמצינן להשוות הדעות הכי עדיף לן ובפרט כשהוא להחמיר ואין מזה הכרח למאי דבעינא למימר בס"ד מכל מקום לדידי חזה לי דהש"ס קים ליה דרב הדר ביה וקושטא דמילתא אמר אבל בעלמא היכא דלא קים ליה ולא אשכח שינויא אחרינא משני שפיר אמוראי נינהו אליבא דפלוני:

סימן ל

איסור שנעשה פירשא בעלמא מאיזה ענין שרי רשמתי קצת בנדפס מערכה זו אות שמ"ח עי"ש ובענין זה האריך מאד מרן החבי"ף בס' חקקי לב חיו"ד סי' ל"ח לדחות מ"ש הרב נחלת יעקב בטעם היתר ייגורטי (חלב חמוץ) של עכומ"ז משום שאף אם יש בו חלב טמא כבר נעשה פירשא ע"י שנתחמץ והרבה להשיב עליו עי"ש דף ט"ל ע"ד והלאה ומלבד הספרים שרשמתי בנדפס בענין זה אתה תחזה מה שכתב הרב עיקרי הד"ט חלק יו"ד סי' ט"ו אות א' וסי' טו"ב אות ט' בענין היתר המומיא (בשר המת שנתייבש) לחולה ורבין חסידא בספר כפי אהרן ח"ב בחלק יו"ד סי' ג' דף כ' ע"ב (מד"ה אכן והלאה) האריך קצת בענייניים אלו בדין חמץ שחרכו וחרצנים וזגים של יין נסך ובריה שאין בה עצם לאחר שנים עשר חדש ובדין המומיא שכתב הרדב"ז דמותר באכילה משום שנתייבש והוי כעפרא בעלמא ונמשך אחריו הרב מוהריק"ש וכן נמור שהוא דם קרוש וכתב הרדב"ז דמותר באכילה משום שנתייבש והוי כעפר וכן עוד בכמה דברים ושלכאורה יש לתמוה מכל זה אמאי לא מהני ישון שנים עשר חדש לכלים והרי הבלוע נעשה עפרא בעלמא וכתב ליישב אלו תורף דב"ק:

סימן לא

איסור דרבנן שאין לו עיקר מן התורה והוא לח בלח אם הוא בטל ברוב רשמתי קצת בזה בנדפס מערכה זו אות ת"א ונשמט שם ציון המראה מקום דברי הרב פר"ח ודבריו הם בסי' צ"ב ס"ק י"א בד"ה כתב בהג"א וכתב שם דאף דמרן הב"י בסי' צ"ב הביא מ"ש בהג"א דסגי ברובא בלי חולק אין לסמוך בזה שהרי מבואר בדברי הרמב"ם בפט"ו מהלכות מא"ס דין כ"ו דבשר עוף בחלב בנו"ט וגם התוס' בפסחים דף ל' כתבו דכל איסורין דרבנן צריך ששים וכן דעת הרשב"א וכו' ועצים שנשרו מן הדקל שמרבה עליהם ומבטלם היינו משום דמיקלא קלי איסורא אי נמי והוא עיקר משום דהוו יבש ביבש חד בתרי בטיל וחלת חו"ל ותרומת ח"ל דמבטלין ברוב אין למדין מהם אתוד"ק אלמא דגם במוקצה אם הוא לח בלח צריך ששים וכתבתי בנדפס שגם הרב מג"א מודה לזה עי"ש (עיין לקמן בד"ה ועל) ומרן חיד"א בשיורי ברכה שם אות א' כתב דמדנקטי הפוסקים בשר סתם מוכח דאין חילוק בין בשר בהמה לחיה ועוף דלא כהג"א וכ"כ מוהריק"ש בהגהותיו וכו' וכ"כ הפר"ח דמפורש בדברי הרמב"ם וכו' ותימה על מרן דהו"ל לכתוב בב"י שהפוסקים כתבו להיפך בפירוש ומ"מ מדהשמיט בש"ע להא דהג"א מוכח דלא ס"ל כוותיה אתוד"ק ובאמת יש לתמוה עוד על מרן הב"י במה שהביא דברי ההג"א בסי' צ"ב דלפי הנראה היה ראוי להביא זה בסי' צ"ח בדין ביטול איסורין ובפרט ששם בסוף

הסי' (בד"ה כתב הרמב"ם) כתב שמדברי הרמב"ם נראה דבכל איסורין דרבנן לבד משומן גיד הנשה (מפני שהוא בריה) משערינן בס' והאיסור מן המנין וסיים וכבר כתבתי בסי' ץ' שהרשב"א דחה טעמו וכתב שהרי איסורי סופרים גם הם צריכים ששים וכ"ן שהוא דעת כל הפוסקים שלא חלקו בין איסורי תורה לאיסורי סופרים בכל עכ"ל הרי שכתב שדעת הרשב"א וכל הפוסקים וגם הרמב"ם מודה דלא סגי ברובא ולא נחלקו אלא אם האיסור מן המנין ושם היה ראוי להביא דברי ההג"א שאיסור דרבנן בטל ברוב לכן היה נראה לכאורה שדברי מרן מוהרד"ף בס' מזמור לדוד דף ס"ג ע"ב נכונים וברורים דאין כוונת ההג"א דאיסור דרבנן בטל ברוב אלא כוונתו דהא דאמרינן דכל דליכא ס' בחתיכה נעשית נבילה ובעינן ס' כנגד כל החתיכה זהו בבשר בהמה אבל בעוף ברוב בעלמא בטלה מלומר עליה דין חתיכה נע"ן וסגי בס' נגד הטיפה דבדרבנן לא אמרינן חתיכה נע"ן ומדוקדק בדברי ההג"א עצמם וכו' ודבריו מוסכמים להלכה כמ"ש הרב פר"ח דבדרבנן לא אמרינן חתיכה נע"ן ולכן הביא מרן דבריו בלי חולק ומרן בש"ע לא הוצרך לכתוב כן לפי שמובן מלשונו וכו' אתוד"ק. ובזה מתיישב אצלי מאי דהוה ק"ל דברי בעל הלכות גדולות אהדדי דההג"א כתב דכן דעת הה"ג ואילו הרב ערך השלחן בסי' צ"ב אות ג' כתב דנראה דעת בה"ג בדף קל"ה ורבינו ישעיה בס' המכריע סי' ס"ח כדעת הפוסקים דבכל איסור דרבנן בעינן ששים מדגרסי בדברי רבה בפ' גיד הנשה מין במינו דליכא למיקם אטעמא כגון שמנונית דגיד בס' עי"ש והוא היפך ממה שהעיד בשמו בהג"א דבאיסור דרבנן סגי ברוב והייתי דוחק את עצמי לומר דמ"ש בהג"א וכן דעת ההלכות גדולות אעיקרא קאי אמ"ש בתחלת דבריו דקי"ל דבשר עוף בחלב הוא מדרבנן, ולדברי מרן מוהרד"ף הנ"ל ניחא ולק"מ כמובן (ותימה בעיני על הרב ערך השלחן דבא"ח סי' ש"י אות ז' העיד שדעת בה"ג כדעת הא"ז שבהג"א דכל איסור דרבנן שאין לו עוקר ברובא סגי ליה כמו שכתבתי בנדפס בשמו ואילו הכא ביו"ד מביא וקורא בשם בה"ג דבאיסור שאין לו עיקר נמי כשומנן של גיד בעי ששים ולא יעיר דהני מילי דרבינו בה"ג סתראי נינהו). אך בהורמנותיה דמרן מוהרד"ף דבריו תמוהים לענ"ד שהרי סיים בהג"א והא דתני נמי בשלהי ע"ז דבשר בחלב במשהו היינו בשר בהמה אבל בשר חיה ועוף בחלב בטלין ברוב בעלמא וכן סובר בה"ג עכ"ל ומובן דמילי מילי קתני דבתחלה קאמר בדין טיפת חלב שנפלה על החתיכה וכו' דהיינו הדין דחתיכה נעשית נבלה היינו דוקא בבשר בהמה והדר קאמר דגם הדין דביטול דתנן דאין לה ביטול ה"ד בשר בהמה אבל בשר עוף בטל ברוב:

ובאמת עיינתי עתה בדברי הא"ז בגופן שלהן בס' א"ז וראיתי שמ"ש בשמו בהג"א הלא הם כתובים שם בח"א סי' תט"ן ויש קיצור לשון בהג"א והוא ששם אחר שכתב כל מ"ש בשמו בהג"א (חוץ ממ"ש וכן דעת ההלכות גדולות) סיים וז"ל והא נמי דתנן שלהי ע"ז דבשר בחלב במשהו ה"מ בשר בהמה בחלב אבל בשר חיה ועוף בחלב בטלין ברוב בעלמא וכן סובר בעל ה"ג דבשר עוף בחלב דרבנן שכתב דהא דתניא דבצים גמורות שבתרנגולת שחוטה מותרת בחלב היינו טעמא משום דבשר עוף בחלב מדרבנן אלמא דס"ל דבשר עוף בחלב דרבנן וההי"ד דחיה דקי"ל כר' עקיבא עכ"ל הרי שכתב גם שם מפורש דגם לענין ביטול בעלמא סגי בבשר עוף בחלב ברובא ולא אמרו דאסור במשהו אלא בבשר בהמה ומעתה לא נוכל לומר דדעת הא"ז דבכל איסורין דרבנן בעי ס' וכדעת הפוסקים שהביא הרב פר"ח דמ"ש מרן מוהרד"ף הא גרמא ליה לפי שלא סיימו קמיה דמר כל דברי ההג"א וגם לא האיר אל עבר פניו דברי הא"ז הנז"ל אך לגבי דידן דחזינן סיום דברי ההג"א וזכינן זכיה דאורייתא שנדפס בימינו ס' הא"ז עינינו הרואות קרי בחיל בהני דוכתי שתים זו שמענו דלא זו בלבד לענין חתיכה נע"ן כתב לחלק כן אלא דגם לענין ביטול האיסור באיסיר דרבנן סובר דסגי ברובא ומתבאר ג"כ דמ"ש בהג"א דכן דעת הה"ג ארישא דמילתיה קמיהדר דגם הה"ג ס"ל דבשר עוף בחלב דרבנן אבל לענין ביטול אי סגי ברובא או בעי ששים לא קאמר ואתי שפיר מה שהוכיח הרב עה"ש מגירסת הבה"ג דבעי ששים ואין נסתר מחמתו ולשון ההג"א הטעה את הרב ערך השלחן בחא"ח הנז"ל להעיד בשמו מה שלא עלה על דעתו כי לא היה בידו ס' הא"ז לעיין במליה וחשב שמ"ש בהג"א וכן דעת בה"ג אכוליה מילתא קמיהדר אבל אין האמת כן כאמור:

והרב יד דוד בסי' צ"ב הגב"י אות ט"ו הביא מ"ש במזמור לדוד הנ"ל וכתב ע"ד דנעלם ממנו דלמ"ד בכל האיסורין חתיכה נע"ן צריך ס' נגד החתיכה כדמוכח מדברי מרן הב"י בסוס"י ק' גבי שומן הגיד אע"ג שאינו אלא מנהג והרב עה"ש בסי' זה אות ו' ובד"ה גם מ"ש) הביא כן בשם כמה פוסקים דאמרינן חנע"ן אף באיסורין דרבנן עכ"ל הי"ד ומחשבתו נכרת לדחות דברי הרב מזמור לדוד ולפרש דברי ההג"א כדמשמע ליה להרב פר"ח דלענין ביטול בעלמא הוא דאמר הא"ז דאיסור דרבנן בטל ברוב ואומר אני הדל דאף דהאמת הוא שכן דעת הא"ז כמ"ש מפורש בהג"א ובס' הא"ז מ"מ תחלת דברי הא"ז מתפרשים שפיר לענין חנ"ן כדמתרגם להו מרן מוהרד"ף ולפי שיטתיה דרב פר"ח בסי' צ"ב ס"ק טו"ב דבאיסורין דרבנן לא אמרינן חתיכה נע"ן שפיר קאמר ליה הרב מוהרד"ף ועם כי לא פניתי כעת לעיין בדין זה (חתיכה נעשית נבלה באיסורין דרבנן) בכל מה שציינו ביד דוד וערך השלחן מ"מ האמת לענ"ד כן הוא דדעת הא"ז דבבשר עוף בחלב

דרבנן לא אמרינן חתיכה עצמה נע"ן ואולי ס"ל דדוקא בבשר עוף בחלב לא אמרינן חתיכה נע"ן דס"ל דחשיב אין לו עיקר מדאורייתא כדעת הסוברים כן (עיין במה שכתבתי במערכת הכ"ף אות ק"מ סק"א בזה) אבל בשאר איסורין דרבנן שיש להם עיקר מודה דחתיכה נע"ן וצל"ע בזה ואכ"מ שו"ר מ"ש בס' האז"ז שם בהלכות גיד הנשה סי' תנ"ה שהביא מ"ש בש"ס דחולין דף צ"ח ע"א גבי ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל בדיקולא דמסקינן דבעי ששים וכתב ע"ז דוקא דומיא דחלב ונבלה דעיקרייהו דאורייתא אבל כל דבר דעיקר שיעורא דידיה דרבנן ולית בה איסורא דאורייתא אפילו כזית וטפי מכזית בטל ברוב בעלמא ולכתחלה נמי מבטלינן ליה כדפי' בפרק בתרא דע"ז עכ"ל הנה גם פה מבואר דלענין ביטול ס"ל באיסור שאין לו עיקר בתורה דבטל ברוב ולפי מה שבאר לחלק בין איסור שאין לו עיקר ליש לו עיקר ע"כ לומר דמ"ש בסי' תט"ן דבשר עוף בחלב בטל ברוב היינו משום דס"ל דבשר עוף בחלב חשיב אין לו עיקר בתורה וממילא דאין לנו להוכיח דס"ל דבאיסור דרבנן לא אמרינן חתיכה נע"ן אלא באיסור שאין לו עיקר בתורה ומצאתי חבר אחר זמ"ר לסברת מרן מוהרד"ף (שכוונת ההג"א היא על חתיכה נעשית נבלה) בהגהות יד שאול רסי' צ"ב שכתב כן בשם אחד מהלומדים אבל הרב המחבר כתב דאף ששיטת הרמב"ם היא דלא אמרינן חנע"ן באיסור דרבנן מ"מ דוחק לפרש כן בדברי ההג"א ולכן לא נתקררה דעתו ליישב תמיהתו על ההג"א (דאיך יתכן לומר שמין בשאינו מינו באיסור דרבנן יהא בטל ברוב דמבואר בדברי הפוסקים דמין בשא"מ צריך ששים) עפי"ד אחד מהלומדים והצ"ע ואנכי לא ידעתי איך העלים עין הבדולח מסיום לשון ההג"א והא דתניא בשלהי ע"ז דבשר בחלב במשהו היינו בשר בהמה אבל בשר חיה ועוף בחלב בטלין ברוב בעלמא עכ"ל הרי דגם לענין ביטול בעלמא כההיא דפב"ת דע"ז דלא מיירי בדין חנע"ן אלא בביטול בתערובת בעלמא ס"ל דבדרבנן במין שאינו מינו נמי סגי ברוב וכן הוא בתשובותיו שבס' א"ז כנז"ל ומצאתי לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות ו' שהביא בשם הרב באר שבע דף צ"ד דהא"ז לא כתב דסגי ברובא רק במין במינו ולא במין באינו מינו וכ"כ רש"ל בהגהותיו לש"ד סי' פ"ה וכ' דמ"ש באיסור חיה ועוף סגי ברובא היינו חתיכה של בשר עוף שנאסרה מחלב ואח"כ נתבשלה עם אחרות דהוי מין במינו ובעמודי שמים הלכות בב"ח פ"ו סי' ט' כ' דהא"ז לא כ"כ אלא לענין נע"ן דהוי דרבנן אבל בעצמות האיסור סובר גם כן דסגי (נראה דצ"ל דלא סגי) ברובא וכ"כ בהגהות יד שאול סי' צ"ב וכתבו כן לפי שלא ראו דברי הא"ז בשרשן בהל' בב"ח סי' תנ"ט ובהל' מליחה סי' תד"ע ובסי' תנ"ה שמבואר להדיא שלא כדעתם וסובר הא"ז בכל איסורי דרבנן שאין להם עיקר מה"ת סגי ברובא בין במינו בין בשאינו

מינו עכ"ל הרב יצ"ו ואני תמיה דאף שהאמת הוא שלא ראו גוף דברי הא"ז בתשובותיו הנ"ל מ"מ לא אוכל להלום איך יתכן לפרש כן בדברי ההג"א עצמם במה שסיים בההיא דשלהי ע"ז וצ"ע: ולמאי דאתן עלה (אי איסורין דרבנן דלית להו עיקר מה"ת סגי להו ברובא) הנה הרב ערך השלחן ביו"ד סי' צ"ב אות ג' הביא מ"ש מוהריק"ש שהזכיר מרן חיד"א הנ"ל והביא ג"כ דברי מרן הב"י בסוסי' צ"ט (צ"ל צ"ח) דכל הפוסקים סברי דאין חילוק בין איסור תורה לאיסור דרבנן וכתב שכן נראה דעת בה"ג סי' קל"ה ור"י בס' המכריע דגרסי מין במינו דליכא למיקם אטעמא כגון שמנונית דגיד בס' וכן גירסת הרי"ף והראב"ד והרשב"א בתה"ב ד' ח"ק אלמא אפילו שומן הגיד דאינו אלא מנהג צריך ס' וכ"כ הרמב"ם בפט"ו דבשר עוף בחלב בנ"ט וסיים ומיהו בשר עוף בחלב וכן שומן הגיד וכחל יש להם עיקר מדאורייתא אבל איסור דרבנן שאין להם עיקר אפשר דס"ל דסגי ברוב כדעת הרמב"ן שהביא הרשב"א בתה"ב ד' ח"ק ובמשמרת דף קכ"ב אבל דעת הרשב"א שם ורבינו שמשון והר"ן בפ' כ"ש דאפילו איסור דרבנן צריך ס' וכ"כ הריטב"א ונמק"י בפ' הערל וכתב שרש"ל בפ' ג"ה סס"י מ"ג והרב באר שבע סי' י"ט פירשו דברי ההג"א בחתיכה שנאסרה בחלב ואחר כך נתבשלה עם אחרות דהוא מין במינו ותמה עליהם דמדברי ההג"א בר"פ כל הבשר מתבאר יפה דגם במין בשאינו מינו ס"ל דבטל ברוב וסיים ומ"מ כבר כתב הרב מנחת כהן בחלק התערובות פ"א דכל איסור דרבנן אף במינו צריך ס' אבל אפר מוקצה שנתערב באפר היתר בטל ברוב דא"ץ ס' אלא באיסורי אכילה כמבואר בהרשב"א שם וכמ"ש בא"ח סי' תצ"ח ועיין רש"ל בפ' כל הבשר סי' ע"ט ועמ"ש סי' קט"ו עכ"ל ומתבאר למעיין בדב"ק שמוכיח כן מתחלת דברי ההג"א ולדעתי העניה אי מהא לא איריא דהוה מצינן לפרש דבריו כמ"ש מרן מוהרד"ף דלענין חתיכה נעשית נבלה הוא דקאמר אבל סוף דברי ההג"א מוכיחים כן כמו שכתבתי ואיך שיהיה אין נפ"מ לדינא כמ"ש הרב עה"ש דנקיטינן בכל איסור דרבנן בעי ששים וכ"כ הרב עמודי אש נר"ו (הנ"ל בד"ה והרב יד דוד) דלהלכה קי"ל דבכל איסורין דרבנן צריך ששים והתפלא על הרב כנה"ג סי' צ"ח ס"ק ל"א בהגהט"ו שכתב שדעת הש"ך כהא"ז הרי דעת שפתיו ברור מללו בכמה דוכתי דגם באיסורין דרבנן צריך ששים:

ומן האמור בענין מתבאר דהכל מודים דדעת הרשב"א דגם באיסורין דרבנן צריך ששים (והיינו אפילו באיסור שאין לו עיקר כמתבאר מדברי העה"ש הנ"ל) ומזה תמיה לי על מה שראיתי להרב שמן המשחה בהלכות בשר בחלב סי' כ"ג (בד"ה ואף שהיו) שכתב בנדונו בחמאה של עכומ"ז והסכמנו להתיר דאף אם יש ספק אי איכא ששים דהיתר מותר חדא דברוב סגי וכמ"ש האיסור והיתר הארוך בסי' מ"ז ס"ז וז"ל ומ"מ

מאחר שהגבינה רק מדרבנן אם נפל חתיכת גבינה תוך תבשיל חלב א"ץ ס' אלא כנגד איסור המדומע והילכך ברוב בעלמא בטל ע"כ (ס' או"ה אין נמצא בידי לעיין בגוף דב"ק כי מהדברים האלה שהעתיק בשמו נראה לע"ד לפום ריהטא דיתכן לפרש דבריו כמו שפירש מרן מוהרד"ף דברי ההג"א כנז"ל) ויש לדחות דהאיסור והיתר לטעמיה אזיל שכתב בסי' כ"ג ס"ב בשם הרשב"א דאיסור דרבנן בטל ברוב אבל יש חולקים בזה כידוע עכ"ל והוא תימה דהרי הרשב"א ס"ל דאיסור דרבנן נמי בעי ששים אף אם אין לו עיקר מן התורה ואיך יכתוב בשמו באיסור והיתר דס"ל דסגי ברוב וצ"ע:

הן אמת דמצאתי בשו"ת עדות ביהוסף להג' מסלאנים בסי' מ"ד שכתב דהש"ך יו"ד סי' קט"ו ס"ק י"ז הוכיח דדעת הרשב"א דגבינה של עכומ"ז היא עד ס' כשמנו של גיד ונפלאים ממני דבריו הקדושים דהלא מבואר בחידושי הרשב"א פ"ח דיבמות דשמנו של גיד אוסר עד ששים וגבינה של עכומ"ז בטל ברוב עי"ש שהביא דברי הרמב"ן בזה ואינו חולק עליו עכ"ל והצ"ע הנה הביא לנו שהרשב"א בחי' ליבמות הביא סברת הרמב"ן בסתם ולא חלק עליו ומשמע דס"ל כוותיה ואפשר שזהו מ"ש האו"ה בשם הרשב"א אמנם מה שתמה על רביני הש"ך במחכחה"ר נראה דנעלם ממנו דברי הרשב"א שבתוה"ב ד' ח"ק שסובר דבכל האיסורין בעינן ששים אף שאין להם עיקר מדאורייתא כמ"ש הרב ערך השלחן ודבריו בזה הם בבית ד' שער הראשון קרוב לסופו (הרב עה"ש ציין דפי הספר כפי הדפוס שלפניו והתוה"ב שבידי הוא דפוס וויען שנת לישראל וזה השער מחזיק י"ג עלין מתחלת דף ט"ן עד סוף דף ע"א ודברים אלו הם בדף ס"ט ע"א וע"ב) שהביא שם סברת הרמב"ן דאיסור דרבנן שאין לו עיקר כגבינה של עכומ"ז סגי ליה ברובא וכתב ע"ד ואין דברים אלו מחוורים בעיני כל הצורך וכו' ומיהו ההיא דבכורות בפ' עד כמה תרומת ח"ל מבטלה ברוב (שממנה הביא הרמב"ן ראיה לסברתו) היא ראיה גדולה וכבר הורה זקן וכו' ומיהו אפשר שלא היקלו אלא בתרומה וחלת חו"ל ולא בשאר איסורין של דבריהם וראוי לחוש ולהחמיר בהן להצריכן ששים כשאר איסורין של דבריהם וכן נראה דעת רבינו שמשון כמו שאכתוב לפנינו (הוא שם בשער השלישי עי"ש) עכ"ל הרי מפורש דלא סמך על דעת הרמב"ן להתיר איסור שאין לו עיקר כגבינת העכומ"ז ברוב אלא יש להחמיר להצריך ששים וכן בשער שלישי כשבא לומר דבאיסור דרבנן שאין לו עיקר מבטלין לכתחלה כתב וז"ל ומיהו באיסורין שעיקרן מדרבנן כגבינה של עכומ"ז וכיוצא בה אם נפלה לפחות מששים מרבה עליה לכתחלה ומבטלה עכ"ל הרי נקט בציורו פחות מששים לומר דאף באיסור שאין לו עיקר כגבינת עכומ"ז בעינן ששים ומעתה כיון דבתורת הבית גילה דעתו כן אין לנו להשגיח על מה

שלא חלק על הרמב"ן כשהביא דבריו בחידושיו דאפילו כשסותר דבריו ממש מחידושיו לתוה"ב דבריו שבתוה"ב הם עיקר וכמו שהוכחתי בקונטריס כללי הפוסקים עי' יו"ד אות ב' מדברי מרן הב"י ביו"ד סי' פ"ז (בד"ה חלב שנמצא) שכתב וז"ל והרשב"א אעפ"י שכתב בחידושיו שנראין דברי ר"ת בתה"ב כתב דאינו אלא כפירשא עכ"ל והבאתי שם שכ"כ מרבני האחרונים עי"ש וא"כ דברי הרב ש"ך נכונים במ"ש בדעת הרשב"א ודברי הרב פורת יוסף צ"ע לענ"ד ומה גם דהמעיין בדברי הרב ש"ך יראה דהוכחתו שכן דעת הרשב"א היא מדבריו שבתוה"ב סוף בית ג' וא"כ אף אם סותר דבריו ממ"ש בחידושיו נקיטינן כמ"ש בתוה"ב ועל הרב ש"ך תמיה לי אדמקיף אדר' להוכיח שהרשב"א סובר דבגבינות העכום"ז בעינן ששים עפ"י מאי דקי"ל בשמנו של גיד דבעינן ששים כיעי"ש ליעול בהא פתחא רויחא שמפורש כן בדבריו שבבית ד' הנז"ל וצ"ע. ומקרוב השגתי ס' יקר טהרת המים וראיתי בקונטריס שיורי טהרה שהאריך הרב במערכת הבי"ת אות ע"א בביטול איסור דרבנן שאין לו עיקר אם הוא ברוב או בששים ולא פניתי לעיין בדב"ק לך נא ראה:

ועל מה שכתבתי בנדפס (על פי דברי הרב מחצית השקל) שגם הרב מגן אברהם מודה דבאיסור דרבנן שהוא לח בלח בעי ששים ולא אמר דבטל ברוב אלא בקמח בקמח לפי שיש סוברים דחשיב יבש ביבש עי"ש כתב לי ידידי הרב הג' מוהר"ר מנחם נחום גלאנטי אבד"ק זאלאטאפאליא יצ"ו וז"ל עיין בש"ע מוהרש"ז סי' ש"ה סעיף ל"ב שנראה מדבריו שסובר שאף באיסורי מוקצה ונולד בטל ברוב בלח בלח ממש כפשטות המג"א סי' תצ"ח ס"ק כ"ח דלא כפירוש המחצית השקל עכ"ד וכבר הבאתי אני הדל שהרב ערך השלחן הבין דברי הרב מג"א כפשטן והשיגו שאין כן דעת הראשונים ולזה כתבתי דלפי מה שפירש דבריו הרב מחצ"ה ניצול אותו צדיק אחד היה אברהם מהשגת הרב עה"ש ולא הועלנו במה שנראה מדברי הגאון מוהרש"ז הנ"ל שאם כן השגת הרב עה"ש קיימת ונח לנו להסכים דעת הרב המג"א לדעת הפוסקים שסוברים דבאיסור דרבנן והוא לח בלח בעינן ששים אחר זמן קבלתי מכתב מידידי הרב אשר זעליג מיטערפעריל מעיר באר יצ"ו וכתב לי בזה וז"ל באות ת"א לח בלח באיסור דרבנן שאין לו עיקר מה"ת הביא דעת המג"א תצ"ח דבטל ברוב יעו"י בפמ"ג שם במקומו וביו"ד בשער התערובות פ"ג שאין דעתו כן כדעת המג"א ולפלא שלא העיר בזה הדר"ג עכ"ד יצ"ו ואני הדל לא ידעתי מה מקום לפליאה בזה שהרי לא היתה מגמתי במה שכתבתי בנדפס להביא דעות הפוסקים הסוברים כדעת מרן המגן אברהם ודעת החולקים עליו כי אם להצילו מפי הארי החי הרב ערוך השלחן במה שהשיגו שסברתו היא נגד דעת פוסקים הראשונים ולזה כתבתי

דלפי מה שפירש כונתו הרב מחצית השקל ניצול אותו צדיק המגן אברהם מהשגת הרב ערוך השלחן לפי שבאמת גם המגן אברהם מודה דבלח בלח ממש אף בדרבנן בעי ששים ולא היה לו להביא על זה מה שהפרי מגדים חולק עליו או מודה לו ואם חולק עליו הוא משום שהבין דבריו כמו שהבין הרב ערוך השלחן ואם היה עולה על דעתו לפרש דבריו כמו שפירשם הרב מחצית השקל לא הוה קשיא ליה מידי והאמת שלא עיינתי אז בפרי מגדים אך עתה שעוררני ידידי הרב הנ"ל יצ"ו עיינתי בו ואעתיק לשון של זהורית בשתי המקומות. א. באשל אברהם סי' תצ"ח ס"ק כ"ח כתב וז"ל ומה שכתב כיון דעיקר איסורו מדרבנן הנה בפריי ביו"ד כתבנו דיבש ביבש באינו מינו דרבנן דעת שפתי כהן בקונט' ט' דרוב סגי אבל לח בלח במינו דרבנן צריך ששים צריך עיון לחלק כאן ומ"ל במוקצה ואפר ל"ש (לא שייך) טעם והרגש בטל ברוב כברזל בברזל לענין טומאה וכיוצא דדוקא במ"א (במאכלות אסורות) שייך אטו טכ"ע (טעם כעיקר) ובפריי ליו"ד כתבנו עכ"ל. ב'. דבריו שבשער התערובות הם שם בהחלק השלישי בהפרק ג' (בד"ה והנה קמח בקמח) שהביא דברי המגן אברהם בסי' תצ"ח הנ"ל וכתב בסוף דבריו וז"ל ומה שכתב דעיקר איסור מדבריהם ר"ל דאין לו שורש בדאורייתא לא ידענא מנא לן לחלק בכך וכפי הנראה דאף איסור דרבנן בלח במינו בעינן ששים אף דליכא למיתי לידי איסור תורה כמבואר בהרבה מקומות וכדברירנא לעיל אם כן מנלן לחלק בין אין לו עיקר בדאורייתא ומה שהראה מקום ליורה דעה צ"ח לא אבין לה עכ"ל ומובן שהבין דברי המגן אברהם כמו שהבינם הערוך השלחן ולא נחית לפירוש המחצית השקל: אחרי מופלג (בחדש סיון תנז"ר) כתב לי ידידי הגאון מוהר"ר ישראל אברהם לערניר אבד"ק טירעשפאל יצ"ו וז"ל במערכת האל"ף אות ת"א הביא דברי הערוך השלחן בהבנתו בדברי המגן אברהם וכדבריו הבין גם הפרי מגדים בשער התערובות חלק ג' פרק ג' קודם ד"ה ומידי דברי ועיין שו"ת חתם סופר יו"ד סי' עז"ר שביאר דברי המגן אברהם באריכות עכ"ד יצ"ו. אפריון נמטייה די כל רז לא אניס ליה הן הראנו הנסתרות לנו דברי הגאון חתם סופר וה"ן קו"ל חדש. שוב השגתי שו"ת ריב"א ורבינו יואל בן אליעזר אונגאר) וראיתי בסי' ח"ק (בד"ה והנה דעת) שהביא דברי המגן אברהם שבסימן תצ"ח וכתב דאין כונתו דבאיסור שאין שאין לו עיקר בתורה לא בעינן ששים דדמי לתרומת חוצה לארץ וכו' כמו שכן דעת היש אומרים בהרשב"א בתורת הבית דאם כן אפילו אם לא נתערב ומונח בעין יכול לבטל אלא על כרחין דסובר כדעת הרשב"א החולק על זה (דדוקא בתרומה היקלו) ולא כתב כן רק משום דיש מי שסובר דקמח לא הוי לח בלח ויש גם מי שסובר דבאין לו עיקר מדאורייתא לא בעינן כלל מצרפין שתי דעות הללו להקל אלא שדבריו תמוהים

דהיכן מצינו דבעינן ששים במידי דלאו למיכל קאי דרק לאכילה בעינן שיתבטל הטעם דחיך אוכל יטעם אבל אפי' (אפר) לכסות בו למה לא יתבטל ברוב וכמדומה כבר השיגו בס' בינה לעתים עכ"ל הרי גם הוא מפרש דברי הרב מגן אברהם כמו שפירשם הרב מחצית השקל ובמפתחות הספר בדף רביעי נומר ז' כתב הרב המגיה שדברי הבינה לעתים הם בהלכות יום טוב פרק ב' הלכה ח"י שהתפלא דבמידי דלא למיכל קאי למה לא יתבטל ברוב, וסיים דבחתם סופר יו"ד סי' רע"ו מישב כי זה כטומאת משא ואית ביה טלטול מוקצה ועיין בפרי מגדים סי' תצ"ח שהבאתי לעיל (בד"ה ועל מה):

ובאיסורין דרבנן שיש חילוק בין יש להם עיקר מן התורה לאין להם כנודע רשמתי לקמן באות קכ"ד על איזה איסורין אי חשיבי יש להם עיקר עיי"ש:

סימן לב

איסורי אכילה דרבנן אם מותר להאכילם לחולה שאין בו סכנה בנדפס מערכה זו אות בר"ך רשמתי קצת יהיה זה עי"ש ועוד הבאתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת יין נסך אאא ב' בעניינים אלו ונעתק בקונטריס דברי חכמים (שבשדי חמד בא בסי' קל"ג וכששלחתי קונטריס הנ"ל להדפיסו השמיטו המדפיס לבובה ידועה לו ואיה"ש יודפס בהשמטות ס' דב"ח בעה"י וגם בחלק הכללים במערכת הכ"ף אות כ"ב כתבתי לענין כל האיסורין אם מותרים באכילה שלא כדרכן לחולה שאין בו סכנה ועי"ש (בד"ה ואם לחולה שאין בו סכנה) לענין אוכלין שאין ראוים לאכילה ונדפס בקונטריס דברי חכמים הנ"ל בסי' כ"ב:

סימן לג

אפילו בנדפס אות שצ"ב רשמתי שיש חילוק בין לשון אף ללשון אפילו עי"ש ולשון אעפ"י נראה ממ"ש הרב תפארת אדם בחא"ח סי' ז' בשם הרב הלק"ט דאינו כלשון אפילו שיש בו לא מבעיא עי"ש והבאתיו בקונטריס אסיפת דינים במערכת הה"א אות י"א אמנם הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות ז"ן כתב בשם מרן כ"מ בפ"א מהלכות רוצח דלשון אעפ"י הוא כלשון אפילו ויש בו לא מבעיא ואני ההדיוט חפשתי שם ולא מצאתי מה שכתב בשמו ואם כונתו למ"ש שם בדין ז' אומר אני בהורמנותיה דמני"ר דלא זו בלבד שלא כ"כ מפורש (כמ"ש בשמו) אלא אף משמעות בעלמא אין מדברי מרן לזה שדברי מרן הם עמ"ש הרמב"ם (גבי רודף אחר חברו להרגו) הורגין אותו אעפ"י שעדיין לא הרג וז"ל ומ"ש אעפ"י שעדיין לא הרג אין לשון אע"פ נח לי דאדרבה מפני שלא הרג עדיין הוא שהורגין אותו כדי שלא יהרגנו דאילו כבר הרגו אין רשאין להורגו וצ"ל דה"ק כיון שלא הרג לא הי' ראוי להרגו ואעפ"כ הורגין אותו כדי להציל את הנרדף

עכ"ל ובעניותי איני רואה בדברים אלו לא בקושיתו ולא בתירוצו שום הכרח דר"ל דלשון אע"פ יש בו לא מבעיא וצ"ע:

סימן לד

אמר פ' אמר פ' בנדפס מערכה זו אות ער"ה הבאתי מ"ש המעתיק בס' בית ועד לחכמים דהיכא דאמר בש"ס אמר פ' אמר פ' לא ראה אותו מימיו ותמהתי עליו דזה לא יתכן דודאי כשאומר כן היינו ששמע מפיו ע"ש ועם כי הדבר פשוט מעצמו ולמפורסמות אין צריך ראיה הנה ראיתי עתה להרב קרן אורה לזבחים בדף ז"ן ע"א מהספר (בד"ה שם גמרא אשם) שכתב להכריח דגרסינן אמר שמואל א"ר אלעזר בלא יו"ד (שהוא ר"א בן שמוע) ולא גרסינן אמר שמואל א"ר אליעזר (שהוא ר"א הגדול) דהא קדים טובא לשמואל ע"ש אלמא משמע ליה דלשון זה מורה ששמע מפיו והוא פשוט:

אחר איזה שנים כתב לי ידידי הגאון מוהר"ר יוסף זכריה שטערין אבד"ק שאויל יצ"ו בענין זה וז"ל והנה בפתחי אותו בא לעיני מ"ש במערכת האל"ף סי' ער"ה מהבית ועד לחכמים ערך רבה סי' י"א בהגהות המעתיק שכתב לא קשיא מידי דכבר הביא דאמר פ' אמר פ' לא שמע מפיו וכבר נמצא כן כתוב על הגליון בזה"ל נתחלף לו בין אמר למשום ועיין לעיל ערך סחורה וערך סימון וכה"ג וע"ל ערך רבה אות א' אם לא שכוונתו להגיה אמר רבה משום רב אך אין להעמיס זה בלשונו ועיין לעיל ערך אבא אות ל"ז דאיך אפשר דאבא יוסף אמר משום ר"מ וגם דבריו שלא בדקדוק דהיכי דאמר משום אפשר שלא היה בימיו כמו ביצה ל' ע"ב וסוכה ט' ע"א רב ששת משום רע"ק וכה"ג בכ"מ לאין מספר ולזה קאמר בסוף הוריות משום ר"מ אמר דלשון אמר משמע מפיו ולא אמר רק מה שאמרו אחרים בשמו ע"כ לשוני על הגליון מכבר ואין ספק דכד ניים ושכיב כתב המעתיק זה שהפליטה עטו שלא במכוון לתלות בוקי סריקי בהמחבר:

ולשון אמר ר' פ' אם משמעותו שאינו חולק (מדלא אמר ר' פלוני אומר) כתבתי בזה בנדפס אות שס"ה והגאון נצי"ב מל"ך יצ"ו בתעודתו שבראש ספרי העיר על זה מסוגיא דיומא דף פ' ע"א אמר ר' אלעזר האוכל חלב בזמן הזה יכתוב שיעור וכו' אמר ר' יוחנן שיעורין הלכה למשה מסיני וכו' ומוכח בירושלמי דפאה פרק קמא דפליגי דאמרינן ר' יוחנן כדעתיה דאמר שיעורין הלכה למשה מסיני ור"ה כדעתיה דאמר האוכל חלב בזמן הזה וכו' ועל דבר זה כתב לי ידידי הגאון מוהר"ר ישראל חיים דייכעש אבד"ק וולאדיסלאוואוא יצ"ו בקבלת ספרי שדי חמד וז"ל ובכדי להראותו כי טיילתי בשדי חמד אשר לו ארשום בקצרה מה שיש לי להעיר על דבריו במקום שעיינתי בספרו בכללי הש"ס במע' האל"ף אות שס"ה האריך קצת בהאי כללא במקום שנאמר אמר ר' פלוני

הוא לאות שלא בא לחלוק על הקודם ובמקום האמור ר' פלוני אומר הוא לאות שחולק על הקודם ולא זכר מר לדברי התוס' במס' ב"ב (ל"ט ע"ב) בסוד"ה כיון וכו' שכתבו כן בפשיטות וז"ל ואין לפרש דאין צריך למחות עד עולם דא"כ פליגי אדר"ל וה"ל למימר ר"ל אמר עכ"ל והגאון נצי"ב שליט"א במכתבו לכתרה"ג הנדפס בראש ספרו דמר העיר על הך כללא מגמ' יומא (פ' ע"א) דאיתא שם אר"א האוכל חלב וכו' אר"י שיעורין ועונשין הלמ"מ וכו' ואף שנאמר בלשון אר"י בכ"ז פליגי כדמוכח בירושלמי פ"א ה"א ר"י כדעתי דרי"א כל השיעורין הלמ"מ ר' הושעיא כדעתי' דרה"א האוכל איסור בזמן הזה צריך לרשום את השיעור וכו' עי"ש לענ"ד נראה דאין מזה שום סתירה להך כללא דכייל התוס' הנ"ל דע"כ הש"ס דילן חולק אירוש' הנ"ל ולהש"ס דילן לא פליגי ר' הושעיא ור"י כלל וא"ל ר' הושעיא ס"ל דשיעורין הללמ"מ הם דזה ודאי אי נימא דשיעורין מדרבנן א"כ כל שהוא אסור מן התורה באכילה כר"י ביומא (ע"ג ע"ב) ואי נימא דהש"ס דילן ס"ל ג"כ כשיט' הירוש' דמ"ד האוכל חלב בזה"ז צריך שיכתוב לו שיעור שמא יבוא ב"ד אחר וירבה שיעורין ע"כ ס"ל דשיעורין מדר' א"כ מאי פריך הגמרא ביומא שם על ר"א דאמר היכי דמי ירבה בשיעורין אי נימא דמחייבי קרבן אכזית קטן והתני' אשר לא תעשינה בשגגה ואשם השב מידיעתו מביא קרבן על שגגתו לא שב מידיעתו אין מביא קרבן על שגגתו וע' פרש"י שם הוא הוי שב מידיעתו אחרי דלר"א ע"כ כל שהוא אסור מן התורה ואי הוי ידע שזה חלב לא אכל אף אם הוא פחות מכשיעור אלא ע"כ צ"ל דהש"ס דילן ס"ל דאף ר"א ס"ל כר"י בזה דשיעורין הלמ"מ ורק דהלכה הוא דהאוכל חלב כזית חייב אבל לא פירש לן באיזה זית אם קטן או בינוני או גדול ורבנן פירשו ההלכה אכזית בינוני ומש"ה אמר דהאוכל חלב בזה"ז צריך שיכתוב לו שיעור שמא יבוא ב"ד אחר וירבה בשיעורין היינו שיאמר דבאמת הלכה הוא על כזית גדול או קטן והשתא שפיר פריך הגמ' הא לא הוי שב מידיעתו דרצה הגמ' ליישב מימרא דר"א הנ"ל אף לר"ל דאמר ח"ש מותר מהתו' כמ"ש המפרשים בזה ע' בדבריהם וראי' לזה דבירושלמי שם מבואר דר"י ור' הושעיא פליגי בהא דתנן הראיון אין לו שיעור אם מה"ת אין לו שיעור אף למטה או דלמטה אף מה"ת יש לו שיעור ותלי הירוש' הך פלוגתא בפלוגתא אחריתי דר"ה ור"י בהא דאר"י שיעורין הלמ"מ ורה"א האוכל חלב בזה"ז וכו' ובש"ס דילן בחגיגה (ז' ע"א) איתא אר"י כסבורין אנו לומר הראיון אין לו שיעור למעלה אבל יש לו שיעור למטה עד שבא ר' הושעיא בר"י ולימד הראיון אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה אבל חכמים אומרים הראיה מעה כסף וכו' הרי מבואר דלהש"ס דילן לא פליגי ר"י ור' אושעיא בזה ואף ר"י ס"ל דהראיון אין לו שיעור מה"ת אף למטה אף דס"ל דשיעורין הלמ"מ וס"ל

להש"ס דילן דלא הך שיעור דראייה בהני שיעורין ואין כאן שום הוכחה דמ"ד האוכל חלב בזה"ז וכו' סבירא ליה דשיעורין הוא מדרבנן ולשיטתיה אזיל הש"ס דילן בזה וע"ש בתוס' ד"ה דרי"א ראיית וכו' ויש לפלפל הרבה בדבריהם לפי מ"ש וקצרתי כעת ועוד חזון למועד איה"ש עכ"ד יצ""ו. ובהורמנותיה דמר מה שהשיג עלי שלא זכרתי דברי התוספות בבבא בתרא וכו' אין זו השגה דהמעיין בספרי ישר יחזה שזה היה פשוט בעיני וכתבתי שכלל זה כתבו הרב משק ביתי בשם הראשונים ורבותינו בעלי התוספות בכלל הראשונים הם וכל עצמי לא אמרתי אלא להזכיר שיש יוצאים מן הכלל והבאתי מתניתין דברכות דף מ"ט אמר ר' עקיבא מה מצינו בבית הכנסת ומה שכתב הרב נחמד למראה מהירושלמי דאף שחולקים תני בלשון אמר. וחתני היקר ושנון ר' שלמה אשכנזי הי"ו אמר לי בשם הרב ר' ישראל רייזנער שהשיג עלי שלא הבאתי מה שאמרו בערכין פרק ה' משנה א' ופרק ח' מ"ד וביצה י"ז ע"א אמר רבא מניח ועירובין דף צ"ט ע"א אמר רבא היא גופא ושבת דף קי"ט ע"ב לא חברה עכ"ד נ"י ומההיא דערכין פרק ה' אין הכרח כל כך דשאני התם דהלשון מוכיח שבא לחלוק וכן הוא בההיא דעירובין והיכא דמוכח שאני וכמו שמצינו במאי דנקיטינן דאמתי דר' יאודה הוא לפרש מכל מקום היכא דמוכח הוי לחלוק וכתב הרב תוספת יום טוב בפרק חמישי דחולין מ"ג (ד"ה ומודה ר"י) דאף דתנן אמר ר"י אמתי וכו' מכל מקום מדתני תנא בתר הכי ומודה ר"י וכו' מוכח שבא לחלוק והפוסקים שפסקו שם כר' יהודה משמע להו דאין זו הוכחה או שיש להם טעם אחר ובההיא דערכין דאמר ר' יהודה ממלא חבית וכו' ומתמה עליו ר' יוסי ואמר וכי היאך אפשר וכו' ואמרינן בגמרא דר' יהודה אהדר לר' יוסי ור' יוסי השיבו וחזר ריה"ו ושאלו וחזר והשיבו עי"ש נראה בעליל דלחלוק בא והיכא דמוכח שאני ובריש פרק רביעי דמסכת ראש השנה תנן התקין רבן יוחנן בן זכאי שיהיו תוקעים בכל מקום שיש בו בית דין אמר ר' אלעזר לא התקין ריב"ז אלא ביבנה בלבד וכו' עי"ש והרי הוא כמבואר שבא לחלוק וכן בריש פרק ששי דכלאים אמר ר' יוחנן בן נורי טועים כל האומרים כן אבל מה שהביא משאר המקומות הדין עמו דמוכח מהם דאף כשחולק יתכן לומר בלשון אמר פלוני ואין זו השגה אלא סיעתא למה שכתבתי אני הדל בנדפס דלא כמו שנראה מדברי הרב חקרי לב שהבאתי שם (ויש שם השמטת הסופר (בהעתקת דברי הרב חקרי לב) וכן צ"ל אמר ר' פלוני אינו חולק שכנגדו אבל ר' פ' אומר חולק לשכנגדו וזה פשוט וכו') וכן ראיתי עתה סוגיא בגטין פרק מי שאחזו דף ע"א ע"א דתניא אמר רשב"ג במה דברים אמורים בחדש מעיקרו וכו' ושם בעמוד שני אמר ר' יוחנן חלוקים עליו חבריו על רשב"ג וכו' אמר רב פפא אי לאו דאמר ריו"ו חלוקים וכו' הוה אמינא לפרושי טעמא

דתנא קמא הוא דאתא וכו' עי"ש הרי דאף שאין הלשון מוכיח שבא לחלוק האמת הוא שבא לחלוק ותני למילתיה בלשון אמר רשב"ג ובפרק ר' אליעזר דמילה דף קל"ד ע"א דתניא אין טורפין יין ושמן לחולה בשבת אמר ר' שמעון בן אלעזר משום ר' מאיר אף טורפין יין ושמן הרי דחולק ותני בלשון אמר והיכא דמוכח שאני ומיהו בההיא במקור מקומו טהור בתוספתא פרק י"ג תנינא לה בלשון ר' שמעון בן אלעזר אומר וכו' עי"ש ועל כל פנים יש לנו הרבה מקומות בש"ס דנקטי לישנא דאמר פלוני במקום שהיה שייך לומר ר' פלוני אומר ובפרק הזורק דף ק"ב ע"א אתמר שתי אמות שוגג שתי אמות מזיד ושתי אמות שוגג רבה אמר פטור רבא אמר חייב ומר אמר חדא ומר אמר חדא עיי"ש ברש"י והוא מוכרח הרי דנקיט לישנא דפלוגתא אף דלא מוכח מתוך דבריהם דלא פליגי ובפרק ואלו מגלחין דף כ"ו ע"ב קרוב לסופו ת"ר היוצא בבגד קרוע וכו' רבן שמעון בן גמליאל אומר האומר לחבירו וכו' היה שייך לומר אמר רבן שמעון וכו' עי"ש וראיתי להעתיק תורף דברי הרב יבין שמועה שבכלל תקכ"ה שרמזתי דב"ק בנדפס בקצרה והוא שהביא דברי הרא"ש בפרק קמא דקידושין אההיא דאמר ר' ינאי בדף ל"א אין תלמיד חכם רשאי לעמוד וכו' והא דלא אמר ר' אלעזר אמר לפי שלא היה בדורו של ר' ינאי וכתב על דבריו וז"ל העולה מזה דפעמים מצינו אמר ר' פלוני ואנו אומרים שחולק בזמן שאינו בדורו של האחר עכ"ל וכונתו דאף דודאי נמצא במקומות רבים לשון אמר בדבר שחולק מכל מקום מסתמא יש לנו לפרש הלשון כפי משמעותו על הרוב שאינו לחלוק ולכן בההיא דרבי ינאי אם היו בדור אחד לא היינו אומרים בפשיטות כל כך מסברא דנפשין שחולק אבל כיון שלא היו בדור אחד שפיר נוכל לפרש שחולק אף דנקיט תנא מילתיה בלישנא דאמר כן נראה מדקדוק לשון הרב יבין שמועה ובזה יתכן שיש לדחות איזהו מקומן מהנז"ל שאינם יוצאים מהכלל אך לא פניתי לעיין בזה ואתה תחזה. שוב אחר זמן (בשנת תרנ"ו) יצא לאור קובץ כנסת חכמי ישראל קונטריס שביעי וראיתי בסי' קכ"ז תורת חכם הרב מוהר"ר חיים יעקב וויטמאן מאודיסא יצ"ו שכתב (בד"ה העולה) שמדברי הרא"ש בקידושין הנ"ל משמע שאם החולק הוא בדור אחד לא יתכן לומר אמר פ' אלא פלוני אומר והקשה על זה מסוגיא דיומא דף פ' שהביא הגאון מוואלאזין בהסכמתו לספר שדי חמד וכו' ואם כן ליתא להאי כללא דהרא"ש וכו' עי"ש ולפי המובן מדברי הרב יבין שמועה נראה דמתישבת תמיהתו:

גם ראיתי עתה (נזר"ת) בספר טהרת המים לרב גדול משאלוניקי במערכת המ"ם בכללים על המשניות דף ט"ל אות ל"ה וז"ל לפעמים אף דתני אמר ר' פלוני דמשמע דלא פליג אתנא קמא אשכחן דפליג והאי דנקיט האי לישנא הוא משום שלא היה בדורו של התנא

קמא כן כתב בספר יסוד הלימוד כלל יו"ד ועיין תוספות יום טוב פרק קמא דשבועות משנה ד' עכ"ל ושם בקונטריס שיורי טהרה במערכת היו"ד אות ג' רמז לדבריו שבטהרת המים הנ"ל וכתב כמסתפק אם הטעם הנ"ל הוא אמת עי"ש הנה ס' יסוד הלימוד לא ראיתי מעודי ונראה בעליל שדבריו בזה מאיש לוקחו מרן היבין שמועה שלמד כן מדברי הרא"ש ונעלם דבר מהרב טהרת המים ולכן מסתפק אם הכלל הזה שריר וברירו:

ודע דמה שכתבתי בנדפס בשם הרב נחמד למראה ח"א בריש פרק חמישי דמעשר שני (כן צריך להיות ובנדפס כתוב בטעות פ"ה דמעשרות) שהכריח מדברי הירושלמי שם דאף ששנינו כלשון אמר רשב"ג מפרשי לה שבא לחלוק הנה עתה ראיתי בספר טהרת המים הנ"ל בקונטריס שיורי טהרה מערכת היו"ד אות ג' שהביא מה שכתב הרב שפתי כהן בחשן משפט ריש סי' קע"ה שדרך הירושלמי להשתמש בכמה מקומות בלשון אמר בדבר שהוא מחלוקת ואחרי שכן ארחות צדיקים אין זה חידוש מה שמפרשים מתניתין דמעשר שני בדרך זו: וידידי הרה"ג מוהר"ר שלמה אברהם רזעכטא מעיר אזארקאוו יצ"ו כתב לי בענין זה (בשנת תרב"ן) וז"ל כבוד תורתו הביא בראש ספרו בשם הגאון העמק שאלה הי"ו שתמה על מה שכתב מר בכלל שס"ה היכי דאיתא בגמרא א"ר פלוני בבירור שאינו חולק על הקודם לו מיומא (דף פ') אר"א וכו' והא מוכח בירושלמי פאה (פ"א) דפליגי עכתד"ק ולפענ"ד אינו השגה על דברי כ"ג דהכלל צודק דבבבלי לא מצינו דהוא פלוגתא אבל לעולם י"ל דבירושלמי הוא פלוגתא דמצינו הרבה בש"ס בבלי שלא ראו מקום זה בירושלמי וע"י ביומא (דף ס') ר' יוחנן וריב"ל חד אמר וחד אמר וכו' ובזבחים (דף נ"ד) בעי למימר תסתיים ודחי לה ובירושלמי יומא (פ"ה ה"ו) מפורש דר' יוחנן אמר מחלוקת ביניהן בשירים מעכבין וריב"ל ס"ל משמעות דורשין אב' ובפרט דר' יוחנן גופיה הוא בעל הירושלמי ואי הוו רואין הירושלמי היאך נסתפקו בזה ויעיין מעכ"ת בהקדמת ס' תוספת ירושלים שהאריך להביא ראיות על זה דבש"ס בבלי בהרבה מקומות לא ידעו מירושלמי אם כן א"ש הכלל שכתב כ"ג דכוונת הש"ס דבבבלי לא מצינו חולק על הקודם לו אם כתב א"ר פלוני. אוהבו דורש תורתו באהבה רבה ואהבת עולם שלמה אברהם רעזכטא עכ"ד יצ"ו אמר המחבר האף אמנם מישתמען מילוהי דרב רחימא יצ"ו שמחזיק לכלל גמור דלשון אמר אינו בא למידי דפלוגתא לא יתכן לומר כן בכוונתו אחרי שמצינו בכמה מקומות בהיפך כמו שכתבתי בנדפס וגם בקונטריס זה באות זו רק כונתו לדחות ראיות הגאון נצי"ב דאי מהא לא אריא ומצינן למימר דתלמודין סבר דר' יוחנן לא פליג אדרבי אלעזר ואהכי אייתי למילתיה בלשון אמר ר' יוחנן ולא ר' יוחנן אמר אמנם לי הדל אין בדחיה זו כדי שביעה דאף אם נמצא בכמה מקומות דהש"ס בבלי

חולק אירושלמי וגם בכמה מקומות לא ראו בבבלי מה שאמרו בירושלמי כדאמר רב יצ"ו מכל מקום מסתמא אין לנו לבדות מלבנו דבר כזה וכל טצדקי דמצינן מיעבד דלא למישוי לתלמודין חולק אירושלמי הכי עדיף כמו שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים ריש סי' ב' והכא דבירושלמי הרי הוא כמבואר דפליגי מסתמא אית לן למימר דהכי סבר תלמודין נמי: ובמכתב אברך אחד הי"ו כתב לי בענין זה וז"ל בקונטריס הכללים אות א' שס"ה בחקירה דהיכא דאיתא בגמרא ר' פלוני אומר אם הוא בבירור שהוא בא לחלוק או לא יעויין בתוספות חולין דף ח"י ע"ב ד"ה או דילמא ושם ומה שהביא שם מדברי מרן הב"י א"ח סי' רכ"ח תימה שלא זכר שר שסותר א"ע בפרק מהלכות עכומ"ז הלכה י"ג ששם כתב לדברי הרמב"ם איפכא יעו"ש והיכא דאיתא בגמרא אמר ר' פלוני יעויין בגמרא בבבא בתרא דף ל"ח ע"א במתניתין אר"י והתם מוכח להדיא דפליג אתנא קמא וכן איתא התם דף נ"ג ע"ב אר"ש והתם נמי פליגי וכן בריש חזקת אר"י וכן בנ"ד עכ"ד יצ"ו: ומה שכתבתי בנדפס שם בשם הרב תוספת יום טוב שנמצא במקומות הרבה ששונה התנא בלשון ר' פלוני אומר וכו' אף כשלא בא לחלוק הנה עתה ראיתי במס' ברכות פרק הרואה דף ס"א ע"ב תניא ר' אליעזר אומר אם נאמר בכל נפשך למה נאמר בכל מאדך וכו' ר' עקיבא אומר בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך והכריח הגאון מוהרש"א שם מסוגיית הש"ס בסנהדרין דף ע"ד ע"א דר' עקיבא לא בא לחלוק על ר' אליעזר אלא לפרש דבריו עי"ש ובכריתות דף ו' רשב"ג הצרי אינו אלא שרף כתב רש"י דלפרש בא (אלא דלדעת הרמב"ם רשב"ג בא לחלוק עיין להרב בתי כנסיות דף ד"ן בענין זה) ועיין בס' חדש מגדים חדשים לידידי הרה"ג אבד"ק טעלעפין יצ"ו בכללים שבסוף הספר דף ד' כלל ג' אות א' מה שציין בכלל זה ובספר טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכת הריש אות מ"ח ובטהרת המים עצמו במערכת המ"ם בכללים על המשניות אות א' דף ל"ח ע"ג שקיל וטרי בזה ולא יכולתי להבין דב"ק לפי שהספרים שנושא ונותן בהם אין מצויים אצלי:

סימן לה

אזלינן בתר השתא או אזלינן בתר מעיקרא בנדפס מערכה זו אות שמ"ט ציינתי דברי רבני האחרונים במקומות שונים דיש מהם שנראה דאזלינן בתר השתא ויש שנראה דאזלינן בתר מעיקרא עי"ש ועיין עוד ברכי יוסף סי' תקע"ה אות י"א לענין תענית גשמים כשהתחילו לירד ביום תעניתם קודם חצות אף שלא היה כדי שיעור עד אחר חצות אזלינן בתר ההתחלה ואין משלימין ועיין בס' שו"ת הד"ר ח"ב דף ל"ה ע"ג אות רי"ד ובס' ילקוט הגרשוני במערכת הבי"ת דף ט"ז (ד"ה בתר השתא):

ובענין זה כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר לוי יצחק ראפאפארט מעיר טשארטקאוו יצ"ו וז"ל הנה בחבורו הנחמד שדי חמד חלק א' מערכת א' אות שמ"ט מביא כ"ת בשם ספר פני משה אי אזלינן בתר השתא וכו' וכ"ת כתב שם שכעת לא מצא דברי הגמרא ולי נראה שהפני משה כיון הגמרא נדרים דף י"א ע"ב בעי רמי בר חמא וכו' וכפשט דברי רש"י ד"ה או וכו' עכ"ד יצ"ו והערתו נראית נכונה בהשקפה ראשונה. אמנם המעיין בגוף הספר יראה שהביא כן בשם הפני משה שנסתפק לפי מה שכתבו בספרי מוסר בשם החסיד בעל חובת הלבבות שהמדבר לשון הרע על חבירו הזכיות של המדבר לשון הרע נכתבים בפנקס מי שדבר עליו והעונות מי שדבר עליו נכתבין בפנקס המדבר והנה שגגת התלמוד עולה זדון ובתלמיד חכם שגגות כזדונות ולעם הארץ הוו שגגות ובכן יש להסתפק אם יספר עם הארץ לשון הרע על תלמיד חכם ונכתבו חטאי התלמוד חכם בפנקס של עם הארץ יש להסתפק בזה דהא איבעיא להו במס' נדרים אי בתר השתא אזלינן או בתר מעיקרא ואצל התלמיד חכם היו זדונות ואצל עם הארץ הם שגגות וכו' עי"ש והמעיין בסוגיא דנדרים הנ"ל ישר יחזה דלא לכל חקי ודיני ומשפטי התורה הוא דאיבעיא ליה לרמי בר חמא אלא גבי נדרים במאן דנחית קמיה בשר שלמים לאחר זריקה ונחית נמי בשר כשרה חולין ואמר זה כזה אי אמרינן דדעתיה לאתפוסי כעיקר השלמים (לפני זריקה) ואסור או דעתיה לאתפוסי כשלמים דהשתא (לאחר זריקה) כיעי"ש ואם כן נוכל לומר דבשאר דיני התורה הדין נותן דאזלינן בתר השתא או בתר מעיקרא ורק הכא בדעת הנודר הוא דמספקא לן ואם כן לא היה לו להביא מסוגיא הנ"ל כי אם לתלות הספק במחלוקת הפוסקים בעיקר כלל זה שרשמתי בנדפס:

סימן לו

איש כי כתיב בקרא דממעטינן אשה כתבתי בנדפס מערכה זו אות בש"ן איזה כללים בזה עי"ש והא דאיש ממעט אשה היינו דוקא כי כתיב איש אבל כי כתיב האיש אשה נמי בכלל כ"כ הרב חק"ל בקו"א שבס' ישרי לב במערכת הה' אות ט"ל בשם התוספות בע"ז דף ע"ט והוא ט"ס וצ"ל דף י"ט ע"א ד"ה אשרי דכי כתיב האיש הוא למעט איש אחר ומשום הכי לא ק"ל לש"ס באשרי האיש כדק"ל באשרי איש ולא אשרי אשה וכו' עי"ש. ולפי זה נראה דה"ה למה שנראה מדברי המדרש רבה שהבאתי בנדפס אות גש"ן דמאיש ממעטינן גר היינו דוקא כי כתב איש אבל כי כתיב האיש גם גר בכלל דהאיש אינו מיעוטא. ואיש דכתיב בקרא אי ממעט רוח וש"ד הנה הגאון מוהר"ם מלובלין בתשובה סי' קט"ז (קי"ז) כתב דממעטינן רוח וש"ד והוא בכלל מה ששנינו על ידי כל העריות מקנין חוץ מעל ידי קטן וממי שאינו איש וכתב מרן חיד"א ביעיר אזן במערכה זו אות

ק"ט שהסכימו האחרונים עמו דלא כספר נחלת בנימן דפליג עליה וסיים ודברי ספר חוקי דרך באהע"ז סי' ו' שלא בדקדוק כאשר ישר יחזו פנימו ממעייני הישועה עכ"ל. ובברכי יוסף אהע"ז סי' ו' אות יו"ד הביא מה שכתב מוהרמ"ל הנ"ל וכתב שבתשובה הנזכרת מבואר הטעם לפי שאינו איש ואם כן אף ברצונה מותרת וכן יש סמך קצת מהא דאמרו בירושלמי פרק קמא דשבת הלכה ג' מעשה בחסיד ששנה אל תאמן בעצמך עד זקנותך אתת חדא רוחא ונסיתיה ושרי תהי ביה אמרה ליה לא תצחק רוח אנא. והנה דברי הרב חקי דרך הם על מה שכתב מרן בסעיף ח' דהנרבעת לבהמה אף שהוא בסקילה לא נעשית זונה ולא נפסלה לכהונה שהרי לא נבעלה לאדם כתב על זה וכן הנבעלת לרוח או לש"ד אף שפרים ורבים מותרת לבעלה אף על פי שהוא כהן מוהר"ם מלובלין סי' ק"ב וכתוב בהגהה נראה לי שזהו מה שפירש רש"י בפרשת נשא ושכב איש אותה איש פרט לקטן ומי שאינו איש דכוונתו למעט הנבעלת לרוח או לש"ד שקורין בל"א טראכ"ט לכן מסיק רש"י למי שאינו איש עכ"ל. וכתבתי אני הדל בנדפס אות בש"ן שכונת מרן חיד"א במה שכתב שדברי ספר חקי דרך הם שלא בדקדוק היינו לפי שעין רואה שמוהר"ם מלובלין עצמו כתב כן במה ששנינו על ידי כל העריות מקנין חוץ מעל ידי קטן וממי שאינו איש ועתה אין דעתי נוחה לומר שזו היתה כונתו שאין מטבע הלשון מורה כונה זו אבל כונתו לפי הנראה היא להקשות על הכתוב בהגהה בכוונת רש"י בחומש וממי שאינו איש שבא למעט נבעלת מש"ד או מרוח דאין הדבר כן שהרי רש"י כתב כן משמא דגמרא סוטה דהכי תנן בריש פרק ארוסה על ידי כל העריות מקנין חוץ מן הקטן וממי שאינו איש ומפרשינן בגמרא בדף כ"ו דמי שאינו איש היינו בהמה וכן הביא הגאון מוהר"ם מלובלין שם סוגיא זו דמי שאינו איש בא למעט בהמה וכתב דמזה אנו למדין דהוא הדין לש"ד ורוח (ומה שהכריח שם דמאיש הוא דממעטינן בהמה שאם לא כן למה ליה לתנא ליתנא למיתני ומי שאינו איש ליתני ובהמה הנה לפי מה שכתב הרב תפארת ישראל שם דאיצטריך למיתני הכי אליבא דר' יוסי דאמר אדני השדה מטמא באהל כאדם (כלאים פרק ח' משנה ה') דמכל מקום אינו איש עי"ש אם כן אין מזה הכרח כמובן) ולכן מה שכתב בספר חקי דרך דכוונת רש"י במה שכתב ומי שאינו איש היא למעט רוח וש"ד אין דבריו מדוקדקים דודאי מי שאינו איש היינו בהמה אלא דמבהמה נלמוד לרוח וש"ד:

והא דמשמע מדברי רש"י דמאיש הוא דממעטינן בהמה ואילו בש"ס דסוטה לא משמע הכי דהא אמרינן התם איש למעט קטן ושאינו איש למעט בהמה משום דאין זנות לבהמה משמע דלאו ממלת איש ממעטינן בהמה וכן הקשו התוספות שם לרבא דאמר

יש זנות בבהמה אם כן שאינו איש למעוטי מאי ואי ממלת איש מצינן למעט נמי בהמה מאי קושיא נימא דאף דיש זנות לבהמה הכא מיעטה קרא מאיש אלא מוכח דסברי דמאיש לא ממעטינן אלא קטן אבל בהמה תליא ביש זנות לבהמה או לא וזה היפך מה שנראה מדברי רש"י הקטן ובהמה ממעטינן מאיש כבר עמד בזה הגאון מוהר"ם מלובלין שם (שכתב מעצמו דמלשון המשנה חוץ מן הקטן וממי שאינו איש משמע דמאיש הוא דממעטינן מי שאינו איש דהיינו בהמה ולא הזכיר מדברי רש"י בחומש דמשמע נמי הכי והוקשה לו מסוגית הש"ס הנ"ל) ותירץ איצטריך ליפותא לטעמא דאין זנות בבהמה כי היכי דלא נימא דמכל מקום אסורה לכהן משום זונה וכו' עי"ש. ולשון הרמב"ם בראשון מהלכות סוטה הלכה ו' שנאמר ושכב איש אותה פרט לקטן ולבהמה שאין אוסרים אותה עליו עכ"ל מורה נמי דמאיש ממעטינן נמי בהמה וכמו שכתב הרב מוהר"ם מלובלין שם אלא דלפי מה שביאר הרב מוהרש"ח (שבתוס' חדשים ברביעי דמסכת סוטה משנה ד') דעת הרמב"ם היא דאיש כי אתי למעט בהמה הוא דאתא דאילו קטן בלאו הכי אימעיט כיון דקטן דהכא הוא פחות מבן תשע שנים (לדעת הרמב"ם) אם כן בכל העריות נמי הדין כן ולא איצטריך הכא למעט קטן זה ואף שאין כן שיטת הש"ס דילן דהא אמרינן בש"ס דקטן אימעיט מאיש הנה בספרי אמרו ושכב איש אותה פרט לקטן ולבהמה וכלומר דעיקר קרא האיש אתי למעט בהמה וליכא יתורא לקטן והרמב"ם דרכו לתפוס בהספרי ומה גם דהתוספות הקשו על טעם שאמרו בגמרא לכן הכריע הרמב"ם כהספרי אלו תורף דב"ק. הנה לכל הדברות מאיש ממעטינן בהמה ולא אתי למעט רוח וש"ד אלא דמסברא הוא דאיכא למימר דהוא הדין לרוח וש"ד כדכתב הגאון מוהר"ם מלובלין ולא כדכתב הרב בחקי דרך בכוונת רש"י דמי שאיצו רוצה לומר רוח וש"ד:

ש ומה שכתב הרב מוהרש"ח דבספרי אמרו ושכב איש אותה פרט לקטן ולבהמה הנה עיינתי בספרי פרשת נשא פרק ז' ושם כתוב בסגנון אחר וז"ל ושכב איש להוציא את הקטן שאינו איש ע"כ כלשון הזה בשני דפוסים אשר לפני ולא הוזכרה בהמה כלל ונחוץ לי לעיין במפרשים על הספרי (בספר ספרי דבי רב למרן מוהרד"ף וכיוצא) אך אין מצויים אצלי ולפי הנראה צריך לגרוס בספרי (לפי סיגנון הלשון שלפנינו) להוציא את הקטן ומי שאינו איש שהוא כלשון המשנה דסוטה הנ"ל שמלבד שנכון להתיאמם ויהיו לאחדים. ועוד דלפי השנוי לפנינו נראה שהוא שפת יתר לומר שאינו והיה די לומר להוציא את הקטן ואטו בכל מקום שנאמר איש וממעטינן קטן מי איצטריך ליה לתנא לומר שאינו איש הרי אינו אומר אלא להוציא את הקטן ולכן נראה נכון לגרוס

בספרי כמו ששנוי במשנתינו חוץ מן הקטן וממי שאינו איש ועוד נכון לומר כן כדי להשוות הגירסאות שבספרי שהרב מוהרש"ח גריס בספרי פרט לקטן ולבהמה ואם נגרוס להוציא את הקטן ומי שאינו איש היינו הך ומי שאינו איש היינו בהמה אבל לפי הגירסא שלפנינו להוציא את הקטן שאינו איש לא הוזכרה בהמה כלל ויהיה חילוק בין הגירסאות וכל כמה דמצינן לאשווייהו הכי עדיף לן:

ודע דמל מה שכתבתי בנדפס בזה כתב לי ידידי הג' המפורסם הרב מוהר"ר ברוך עין מח"ס דבר מצוה יצ"ו וז"ל באות בש"ן כתב (בד"ה ואי) בשם ס' חקי דרך בשם פירוש רש"י איש פרט לקטן ושאינו איש דשאינו איש הוא למעוטי רוח וש"ד. אולם בספרי פ"ז הגירסא שאינו איש בלי וי"ו בתחלת מלת שאינו ולפי וה אזדא מ"ש הג' הללו עכ"ד יצ"ו וכבר כתבתי למעלה שנראה נכון לגרוס בספרי כדגרסינן במתניתין דסוטה ומי שאינו איש ומלבד זה איני מבין בעניותי את השגת הרב יצ"ו שהרב בחקי דרך כתב ללמד מדברי רש"י שבחומש ששרשם פתוח בלשון המשנה דסוטה ואף אם בהספרי לא נשנה ומי שאינו איש כלל או שנשנה כפי מה שהוא לפנינו שאינו איש לא יגרע בזה כח הלימוד מלשון המשנה שזה ליתיה בהכחשה שכן שנו חכמים חוץ מן הקטן ומי שאינו איש דחלילה להעלות על הדעת דיש טעות בלשון המשנה וצריך להיות חוץ מן הקטן שאינו איש שמלבד שרחוק לומר כן ועוד המעיין בש"ס ישר יחזה דהכי גרסינן במתניתין כגירסתינו ומשמע ליה להרב בחקי דרך דמי שאינו איש בא למעט רוח וש"ד אלא שאין דבריו מדוקדקים כמו שכתבתי למעלה ותו לא מידי:

ובמה שכתבתי בנדפס באות בש"ן (בד"ה ואיש כי כתיב) בשם הרב קרבן חגיגה סי' נ"ה דף כ"ה ע"ב לחלק במאי דממעטינן קטן מאיש דאינו אלא כי כתיב איש ברישא דקרא ואיש כי יקלל ואיש כי ינאף וכיוצא אבל כי כתיב איש ברישא דעניינא ארחיה דקרא הוא ולא ממעט אשה וכתבתי שהרב מקנה אברהם בח"ב הקיפו בהלכות מרובות שאין לחלק בזה עי"ש. ועתה ראיתי להרב טהרת המים במערכת התי"ו דף ס"ז עמוד ד' אות ד' שציין בזה ספרים רבים שאין מצוים אצלי ולזכות למי שאין בידו ספר היקר הנ"ל אעתיק פה את דב"ק וז"ל. כל היכא דכתיב בתחלת הפסוק ואיש הוא ולא אשה אבל אם לאחר שתי תיבות נאמר איש הוי בין איש בין אשה קרבן חגיגה דף נ"ה ע"ב ועיין לימודי השם לימוד כ"ג פני מבין ח"ב דף ל"ג כסא אליהו סי' תרצ"ה סק"ה ברכי יוסף שם סק"ח יבין שמועה דף קכ"ב ע"ב וע"ג רא"ם בפרשת משפטים בד"ה לפי שנאמר מטה שמעון סי' ל"ה בני משה מאגא"ר דף פ"ו מסוף ע"ב תחלת חכמה שער א' כלל י"א ובחידושי על השלחן ערוך סי' תרצ"ה ס"ק מ"ה עכ"ל:

סימן לז

איסורי תורה אי איכא משום גזרה בנדפס מערכה זו אות קכ"א הארכתי קצת בזה עי"ש וגאון עזינו בס' העמק שאלה יצ"ו בפרשת מטות שאלתא קל"ז אות ב' ביאר לדעת רבינו בעל השאלתות דמ"ש בש"ס לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא היינו שלא אסרה דבר המתבשל בה אבל לבשל בה לכתחלה מן התורה צריכה הכשר משום גזרה דבת יומא ונכלל בקרא דוהבדלתם בין הבהמה הטהורה וכו' עי"ש דב"ק. והוא מסכים לדעת הרבנים שהבאתי בפנים דיש איסורי תורה משום גזרה גם בשדי חמד במערכת התי"ו אות ט"ו הבאתי דברי הרב שפתי חכמים בפרשת מצורע (י"ד ל"ו) דמתבאר דס"ל דאסרה תורה משום חשש עי"ש. ועיין שם במערכת הכ"ף אות קי"ט (בד"ה ומה שדחה) ובמה שהבאתי בנדפס דיש מפרשים מ"ש ר' יוחנן דחצי שיעור אסור מן התורה משום דחזי לאיצטרופי פירושו דחיישינן שמא יאכל עוד תוך כדי אכילת פרס וישלים לכשיעור וכו' עי"ש (בד"ה ובדין חצי שיעור ראיתי לידידי הגאון מוהרש"ך יצ"ו בס' בנין שלמה סי' מ"א שהקשה לדעת הרמב"ם ודעמיה דחומר הספקות מדרבנן אבל מן התורה ספקא דאורייתא לקולא א"כ למה חצי שיעור אסור מן התורה משום דחזי לאיצטרופי הלא אינו אלא ספק והתורה לא חששה לספק עי"ש (בד"ה ולענין מה שכתבנו) ותימה בעיני דדמי פומא דרב כמאן דלא ידע דלא זו בלבד ח"ש אסרה תורה משום גזרה כי עוד לנו כמה דיני התורה שאיסורן משום גזרה כמו שהבאתי שם בס"ד וקושיתו יש ליישב לענ"ד דאף דהתורה הקדושה אסרה לנו כמה דברים משום סייג וגדר וגזרה שלא יבא לידי איסור חמור ממנו בכל זאת במה שאסרה לנו לא היתה כונת נותן התורה ברוך הוא לאסור אלא הדבר עצמו כשידוע לנו שהוא הוא אבל לא הדבר שהוא מסופק לנו בו אם זהו מה שאסרה תורה או לא והם עניינים חלוקים לענ"ד ומלבד המקומות שהבאתי בנדפס דמוכח דאיכא איסורי תורה משום גזרה יש להוכיח כן מהא דתניא בפ"ק דע"ז דף ו' ע"ב ר' נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ואבר מן החי לבני נח שנאמר ולפני עור לא תתן מכשול ופירש"י שמא יבא לשתותו וכ"כ התוס' והרא"ש שם שמא ישכח נזירותו וכו' עי"ש הרי דאסרה תורה להושיט כוס לנזיר משום שמא. ובמסכת בבא מציעא דף ע"ה ע"ב אמרינן כל המלוה מעותיו בלא עדים עובר בלפ"ע לא תמ' משום חשש שמא יכפור ומשמע מדברי הפוסקים דמדינא אסור מדאורייתא להלוות בלא עדים כמו שכתבתי במערכת הלמ"ד אות ל"ו עי"ש והרמב"ם בסוף הלכות תמורה כתב וז"ל אעפ"י שכל חוקי התורה גזרות הם וכו' ראוי להתבונן בהן וכל מה שאתה יכול ליתן לו טעם תן לו וכו' יראה לי שזה שאמר הכתוב והיה הוא ותמורתו יהיה קודש

בענין שאמר ואם המקדיש יגאל את ביתו ויסף חמשית כסף ערכך עליו ירדה תורה לסוף מחשבת האדם וקצת יצרו הרע שטבע של אדם נוטה להרבות קניינו ולחוס על ממונו ואעפ"י שנדר והקדיש אפשר שחזר בו ויפדה בפחות משיוויו מרה תורה אם פדה לעצמו יוסיף חומש וכן אם הקדיש בהמה קדושת הגוף שמא יחזור בו וכיון שאינו יכול לפדותה יחליפנה בפחותה ממנה ואם תתן לו רשות להחליף הרע ביפה יחליף היפה ברע ויאמר טוב הוא לפיכך סתם הכתוב בפניו שלא יחליף וקנסו אם החליף ואמר והיה הוא ותמורתו יהיה קודש וכל אלו הדברים כדי לכוף את יצרו ולתקן דעותיו ורוב דיני התורה אינם אלא עצות מרחוק מגדול העצה לתקן הדעות וליישר כל המעשים וכן הוא אומר הלא כתבתי לך שלישים במועצות ודעת להודיעך קשט אמרי אמת עכ"ל הזהב. הנה כתב מפורש בטעם שתי מצות הללו שהן גופי תורה שהן משום גזרה ומדברי הרמב"ם הללו למד הרב שואל ומשיב במהדורא קמא ח"א סי' ר"ל דמה שאסרה התורה ליקח שחד אף לדון דין אמת הוא משום גזרה שמא יבא להטות את הדין וכתב בזה לחלק בין ישראל לבן נח עי"ש שמעת מינה דהתורה הקדושה אוסרת משום גזרה וכל זה היה בהעלם עין גאון בדורנו מוהר"ר יואל אשכנזי אבד"ק זאלטשוב בשו"ת מוהר"י אשכנזי חלק יו"ד סי' ט"ל שהביא מחלוקת הפוסקים באיסור סחורה בדברים האסורים באכילה אם הוא מדאורייתא. וכתב דיש לעיין להסוברים שהוא מן התורה אם הוא מגזרת הכתוב כמו שיש דברים האסורים גם בכל הנאות לגמרי ויש שהתירה התורה בהנאה רק נשאר איסור בסחורה והוא מחקי התורה בלי טעם וסברא או שהוא מטעם גזרה דילמא יבא לידי אכילה וסיים אמנם לא מצינו בדאורייתא שום גזרה וכל הגזרות מדברי סופרים הן אלא דאם כן באנו למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון אי דרשינן טעמא דקרא וקיי"ל דלא דרשינן טעמא דקרא כי אם בדבר המפורש הטעם בתורה עיין בלחם משנה פ"ג מהלכות מו"ל (מלוה ולוה) ועל כרחין מצד גזרת הכתוב אתינן עלה כדדרש בירוש' בסופרי מקרא ושקץ יהיו לכם וכו' אלו תוד"ק בזה. והוא תימה שלא זכר שר שיש לנו כמה גופי הלכות מדאורייתא שהן משום גזרה ואם כן אין לנו הכרע להסוברים שהוא איסור תורה שהוא מגזרת הכתוב כמובן:

וראיתי בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' קל"א שכתב הרב השואל ולא זכיתי להבין דבריו דודאי נותן טעם לפגם אסור לכתחלה והוא מדרבנן ומדאורייתא שרי לגמרי וכן הוא בגמרא גזרה שאינה בת יומא אטו בת יומא וכן משמעות כל הפוסקים ואם נדחוק ונאמר מה שאמרו בגמרא גזרה היינו מדאורייתא אף דמצינו בדאורייתא חילוק בין דיעבד בין לכתחלה דהיינו למצוה ולא לעכב אבל משום גזרה אסור לכתחלה מדאורייתא לא מצינו

והוא דוחק גדול עכ"ל והגאון המחבר לא השיב לו על אשר החליט לומר דלא מצינו איסור מן התורה משום גזרה ואנכי לא ידעתי אמאי שתיק ליה מר בהא והרי מצינו כמה איסורי תורה משום גזרה כנז"ל:

והנה על מה שכתבתי בנדפס בענין זה כתב אלי ידידי הרב הג' מוהר"ר אברהם יצחק הלוי בילייוייס דומ"ץ בבריסק יצ"ו וז"ל ובבואי לפני כת"ר אמרתי אעלה עם הספר דבר אחד אשר הורו והוגו רעיוני בעת הלכתי לטייל בין ערוגות שדי חמדתו. הנה כבוד תורתו בספרו הבהיר חלק הכללים מער' האל"ף אות קכ"א העמיק עיונו הזך והרחיב אמרותיו הטהורים בענין איסורי תורה אי איכא משום גזרה. צלל במים אדירים והעלה בידו כל דברי רבותינו ראשונים ואת אחרונים האמורים בענין זה. ופתח דברו יאיר בדברי הרשב"ץ בתשובה דכל גזרה דרבנן היא. ובמאן דפתח סיים בדברי הרשב"ץ בספרו יבין שמועה דס"ל דאסרה תורה משום גזרה אי לזאת כבוד הד"ג שוייה להרשב"ץ הדרנא ולא עמד טעמו בו והלכה זו העלה כבודו במסקנתו דאיכא איסור תורה משום גזרה. ולענ"ד יש להביא עוד ראיה לזה ממש"כ התוס' בע"ז ד' ו' ע"ב ד"ה מנין דהא דאסור להושיט כוס יין לנזיר הוא משום שמא ישכח נזירתו וכ"כ הרא"ש שם והריטב"א בחי' ע"ש והתם איסורא דלפני עור דאורייתא הוא חזינן דאסרה תורה משום שמא יבא לידי תקלה. ועוד נלע"ד דלפי דברי הרשב"ץ בס' יבין שמועה שכתב דאסרה תורה משום גזרה ולא גזלג"ז כמו שהביא הד"ג יש ליישב גם דברי הרשב"ץ בתשובה שלא יסתרו אהדדי וגם יש ליישב בהו שאר דוכתי דמוכח מדברי הראשונים ז"ל דלא אסרה תורה משום גזרה דלפי דבריו אנן לא אמרי' דאסרה תורה משום גזרה רק בגוונא ממש דאיכא למיחש להך תקלה דגזרה תורה אמטולתה כגון בחמץ דאסרה תורה בב"י וב"י מחשש דאתי למיכל. הרי גילתה תורה בהדיא דהיכא דליכא למיחש כגון בחמץ של אחרים ושל גבוה דבדיל מני' כולי שתא אינו עובר בב"י וב"י. וכן בהא דאסרה תורה להושיט כוס יין לנזיר לא אסרה רק בנזיר דאיכא למיחש לשמא ישתה אבל בשאר איסורין דבדיל מנייהו לא אסרה תורה להושיט בסתמא רק כשיודע בודאי שיעבור על האיסור וכמש"כ התוס' דע"ז הנ"ל ובהא דאחז"ל דהתורה עשתה סייג בנזיר ובנדה התם בכולהו גווני גזרה כיון דליכא גוונא כלל דלא יהא שייך למגזר. דבכל נזיר האוכל חרצנים איכא למיחש שמא ישתה יין. ובכל הנוגע בנדה יש לחוש שמא יבא עלי' וכ"ה בכל הנהו מילי דאמרי' דאסרה תורה משום גזרה משא"כ בהך דפרישת כה"ג מביתו שמא תמצא אשתו ספק נדה דהתם איכא לאשכוחי גונא דליכא למיחש כלל כגון בהיתה אשתו יושבת על דם טוהר יעו' בתוס' רעק"א זצ"ל למשניות פ"ק דיומא אות ד'. ובמש"כ המגיה שם והתורה

לא גילתה כלל דבמקום דליכא למיחש לא נבעי פרישה וא"כ האיך נומא דמדאורייתא חיישי' להא דשמא תמצא אשתו ספק נדה גם במקום דלינא חשש משום לא פלוג והרי גזל"ג לא גזרה תורה וגם אין לומר דמדאורייתא באמת לא חיישינן רק היכא דאיכא למיחש. והיכא דאין לחוש לא בעי פרישה מה"ת דהא קרא סתמא כתיב דכה"ג ביוה"כ בעי פרישה ומנ"ל למימר דטעמא דרחמנא הוא משום גזרה ועי"ז נחלק בדינא דבמקום דאין לחוש לא בעי פרישה והלא דבר זה תלי בפלוגתא דר"ש ורבנן אי דרשינן טעמא דקרא בכה"ג או לא. ועיין תוס' סוטה ד' י"ד ע"א ד"ה כדי א"ו מדאמרי' סתמא שמא תמצא אשתו ספק נדה ולא מחלקינן כלל בין גונא דאיכא למיחש לגונא דליכא למיחש וגם לא תלינן לה בפלוגתא דר"ש ורבנן ש"מ דגזרה זו לא הוי רק דרבנן. והם גזרו בכל גוני משום לא פלוג. וא"ש דברי הרשב"ץ:

וכן יש ליישב עפ"י דבר האמור דברי התוס' גטין ד' ל' ע"ב שהביא כבוד תורתו ועוד שאר דוכתי דמוכח מינייהו דלא אסרה תורה משום גזרה. ומפני יראת הכבוד יהי' דברי מעטים:

אך ק"ל בדברי מרן הכ"מ שכ' דטעמא דאסרה תורה לבשל בשר בחלב הוא משום שלא יבא לאכול (כבוד הדר"ג כתב שדברי הכ"מ האלו פשפש ולא מצא אי' מקום כבודם. והנה הנם בהלכות טומאת מת פ"א ה"ב. ובס' שמן המשחה נרשם בטעות פ"ז) דא"כ אמאי אסרה תורה לבשל חלב בחלב וכן נבילה בחלב וכדאיתא בחולין ד' קי"ג ע"ב גדי לרבות את החלב גדי לרבות את המתה. והלא חלב ונבילה בדיל מהן מחמת איסור וליכא למיחש שמא יבא לאכול. וכמו שלא גזר רחמנא לעבור בב"י וב"י גבי חמץ של אחרים ושל גבוה מה"ט וצ"ע:

ומה שהביא כבוד הדר"ג מדברי התוס' יבמות ד' מ"ק (בדפוס נדפס בטעות ד' צ"ח) לענ"ד יש לומר דלכך ס"ל להתוס' דלהריב"ן לא הוי רק דרבנן. דהתם אם העבד ינסך יינו אכתי לא עביד הישראל שום איסור ורק דחיישינן שמא יבא לשתות אח"כ וישתה יין נסך וזה הוי כמו תרי חששות דליכא למימר דגזרה תורה בשביל הכי:

ומה שכתב עוד הדר"ג מדברי התוס' נזיר ד' כ"ה לא זכיתי להבין מה זו הוכחה דמש"כ התוס' דבשבועות משמע דלא הוי רק דרבנן לאו מלישנא דגזרה קאמרי הכי רק מדנקט הש"ס לאחר כפרה ולא נקט לאחר ניתוק. דגם אם נאמר דלאחר כפרה מדאורייתא אסור להקריבו עולה משום גזרה דלפני כפרה אכתי תיקשה ק"ו הש"ס בשבועות שם וליקרב היא גופא עולה לאחר ניתוק. דלאחר ניתוק הא שרי מדאורייתא להקריבו עולה והו"ל להש"ס לשנויי ע"ז גזרה לאחר ניתוק אטו לפני ניתוק ומדנקט הש"ס לאחר כפרה ולא

לאחר ניתוק משמע דהיינו לאחר כפרה היינו לאחר ניתוק דתרווייהו אסירי מדרבנן כנלע"ד. וכן מתבאר בהדיא מדברי התוס' שם ד"ה אשם עי"ש. אבל לעולם קושטא קאי כדחז"ל דאיכא איסור תורה משום גזרה. וכמסקנת הדר"ג: ובהיותי עומד לפני אדוני אמרתי להציע לפניו עוד דבר אחד השייך לענין הנ"ל מה שעלה במצודתי בעה"י לפרש דברי התוס' בדבור ראשון ממס' פסחים. אשר לפי קוצר דעתי דבריהם תמוהים מאד אב"א סברא ואב"א גמר' וז"ל שם ונזיר נמי איסורי' שרי לאחריני עכ"ל, ועי"ש במהרש"א מה שהקשה בזה דמאי ק"ל מנזיר והא לא הוי איסור הנאה והגיה בדבריהם ונדר במקום ונזיר וע"י צל"ח ואור חדש מ"ש בזה. ולקוצר רוחי דברי התוס' בזה תמוהים מאד שתירצו דלכך לא גזרו בנזיר שמא יאכל הואיל ואיסורי' שרי לאחריני והלא זה הדבר נותן טפי לגזור בשבילו כיון דשרי לאחריני וכו"ע אכילי לי' לא בדיל מיני' ואתי למיכל. ואם כונתם לומר דהואיל וקיל איסורי' דשרי לאחריני לא גזרו בי' טפי הול"ל דהואיל ויש היתר לאיסורו דאי בעי מיתשל עליה ויאכלנו בהיתר לא גזרו דילמא אתי למיכלי' באיסור. ועוד שהלא דבריהם הם הפך סוגיא ערוכה ביומא ד' י"ד ע"א דאמרי' התם הכי השתא התם כיון דיוה"כ הוא דכו"ע לא אכלי הוא נמי לא אתי למיכל הכא דכו"ע אכלי הוא נמי אתי למיכל. ע"כ מבואר להדיא דטפי יש לגזור דלמא אתי למיכל בדבר דאסורי' שרי לאחריני מהיכא דלא שרי לאחריני ותמהני מאד על מה שלא העיר בזה שום א' מהמפרשי' ז"ל. ע"כ לולא דברי רבותינו האחרונים ז"ל שלא פירשו כן הי' נלע"ד לומר דהך ונזיר נמי כו' שכתבו התוס' לאו קושיא היא שהקשו דאמאי לא גזרו בנזיר שמא יאכל אלא אדרבא מזה הביאו ראי' לדבריהם הקודמים דגזרו בחמץ שמא יאכל כיון דלא בדיל מיני' והוא עפ"י דברי התוס' בע"ז שהבאתי למעלה דלכך אסור להושיט כוס יין לנזיר כיון דכו"ע חמרא שתו חיישינן שמא ישכח נזירותו ומצינו ג"כ הרחקה לגבי נזיר וכדאמרי' בעלמא לך לך אמרי' נזירא וכו'. והיינו טעמא כיון דאיסורי' שרי לאחריני חיישי' שמא יאכל. וזה כונת התוס' כאן שכתבו תחלה דבחמץ גזרו שמא יאכל כיון דלא בדיל מיני' כולי שתא ולא דמי לבב"ח וערלה כו' ואיסור דנזיר נמי דאשכחן בי' דגזרו שמא יאכל לא דמי לבב"ח ושאר איסורים הואיל ואיסורו שרי לאחריני כנלע"ד עכ"ד יצ"ו. ולא יכולתי לעיין בדבריו כעת ואפריון נמטייה שהודיעני מקום כבוד דברי מרן כ"מ אשר גם בנדפס במערכת הבי"ת אות כ' (בד"ה וראה זה) כתבתי שלא מצאתי דברי מרן כ"מ בזה. והרב הנ"ל יצ"ו הראנו שהם בפרק א' מהלכות טו"מ גם ידידי הגאון מוהר"ר שלמה פירעדש אבד"ק ליאדי יצ"ו כתב לי בזה וז"ל בספרו הקדוש חלק הכללים מערכת האל"ף אות קכ"א ד' כ"ב ע"א בד"ה וכתב הרב שמן המשחה וכו' כתב כת"ר

הי"ו וז"ל ומ"ש בשם מרן כסף משנה בפרק ז' מהלכות טומאת מת עיינתי שם וגם בפ"ט מהלכות מאכלות אסורות ולא ראיתי מ"ש דבישול אסרה תורה משום גזירה עכ"ד וכזה השיג כת"ר הי"ו שם במערכת הבי"ת אות כ' ד' כ"ח עמוד רביעי על הרב המליץ שהובא בספר ישרי לב וכתב שם כת"ר הי"ו וז"ל ומה שכתב בשם מרן כסף משנה בפרק ה' מהלכות כעת לא מצאתי וכו' עכ"ד ואני עני מצאתי זאת מפורש בכסף משנה בהלכות טומאת מת בפרק א' הלכה ב' עיי"ש היטב ובס' שמן המשחה ובס' ישרי לב נפל ט"ס בדפוס וצ"ל בפרק א' מהלכות טומאת מת וברור עכ"ד. יצ"ו וכן כתב לי ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו והבאתי דבריו בקונטריס זה במערכת הבי"ת אות י"ט עי"ש:

והשגתי עתה (נזר"ת) ספר יקר תבואות השדה ח"ב לגאון בדורנו אבד"ק האנשאוויטש וכעת אבד"ק באניהאד מוהר"ר אליעזר דאייטש יצ"ו וראיתי שם בשער המועדים שער ו' ד"ף פ"ז עמד וימודר אר"ש טובה ורחבה בדיני תוספת מחול על הקודש בין למלאכה בין לעינוי אם הן מדאוריתא ובדעות הראשונים בעניינים אלו ויסוד דבריו הלא הוא והיה בהניח הנחה סוברת דאף אם נאמר דתוספות מן התורה אינו אלא משום גזרה שלא יבא לידי מכשול בעצומו של יום ואף דלא דרשינן טעמא, דקרא מכל מקום בדבר תמוה דרשינן. עיין יבין שמועה כלל שי"א ועיקר תוספת הוא דבר תימה דמהיכא תיתי להצריך תוספות מחול ושפיר דרשינן טעמא ואשכחן גזרה בדאורייתא שהרי יחוד לעריות אסור מן התורה משום גזרה שלא יבא לידי ערוה עיין חינוך סי' קפ"ח וכן יש לומר בתוספת וכו' ועל פי זה ישנו בנותן טעם לשבח לשיטת הרמב"ם (לפי מה שייחסו בדעתו הרבה פוסקים) דמחלק לענין תוספת בין עינוי למלאכה והיה טעמו דלענין אכילה שנפשו של אדם מתאוה שפיר אמרינן שציותה התורה על התוספת שלא שלא יכשל בגוף האיסור אבל מלאכה שאין מתאוה לה לא עשתה תורה הרחקה וכו' ואחר שהאריך וצלל במים אדירים והעלה פנינים מזהירים כתב באות י"ב דאף להסוברים דין תוספת בין בעינוי בין במלאכה מן התורה יש לומר שפיר דטעם התוספת משום גזרה ולא סברי לחלק בין עינוי דנפשו מתאוה למלאכה וסברי דהתורה גזרה בכל גוונא אף במלאכה נמי אלו תורף דב"ק הצריכים לעיינינו. ואין לתמוה על הגאון יצ"ו שלא מצא מצוה שבתורה שהיא משום גזרה כי אם איסור יחוד והוא באחד ואילו אנן יד עניי אשכחנא טובא על אחת כמה וכמה כמבואר בכל הכתוב לחיים בנדפס ובקונטריס זה לפי שלא ייחד מלאכתו ולא נחית להאי כללא ורק לדוגמא קארי חדא ולאו כי רוכלא וכל עצמו לא בא אלא לומר שאינו מוקצה מן הדעת לפרש דיני התורה משום גזרה כדאשכחן ביחוד ומה לי חדא ומה לי טובא:

אך בזאת תמיה לי קצת במה שכתב בשם הרב החינוך בסי' פק"ח דטעם איסור היחוד לערוה הוא משום גזרה ולי הדל אין הכרח מדבריו שכונתו משום גזרה והא לך לשונו ועוד אמרו רבותינו במצוה זו שאסור להתייחד עם כל העריות דבר תורה בין ילדה בין זקנה שהיחוד לגלות ערוה הוא יגרום עכ"ל וכונתו בזה על דרך שכתב למעלה בתחלת הסימן על הקירוב לערוה שמה שאמרה תורה לא תקרבו לגלות ערוה כאילו אמרה לא תעשו שום קורבה שהיא הגורמת והמביאה לאדם לגלות ערוה עכ"ל. ויש לפרש שכונתו שהדבר ברור קרוב לודאי שיבא לידי גילוי ערוה על ידי הקריבה והיחוד ואין זה בגדר גזרה ואם כן אין מזה ראיה דיש איסורי תורה משום גזרה ויותר נכון היה לי להביא לדוגמא דברי רבנו יונה בשערי תשובה שהבאתי בנדפס ומימיו מן המקדש ממדרש רז"ל שכתב מפורש כל קירוב בשר אסור מן התורה משום סייג וכן בנזיר עשתה סייג מכל אשר יעשה מגפן היין וכו' ומה שכתב הגאון יצ"ו לדעת שאר הפוסקים דהתוספת הוא משום גזרה אף במלאכה שאין נפשו של אדם מתאוה וכו' הנה מתוך כל הכתוב אצלי בענין זה מתבאר כן דיש כמה דינים שהם משום גזרה אף שאין בהם תאוה וחימוד. וקבלתי עתה (תרנ"ח) הערה על דברתי בשדי חמדתי הלא היא כתובה בקונטריס הערות לכללים בסי' פ"ץ אות א' ובספר לקח טוב על כללי הש"ס שהשגתי מקרוב (והוא לרב גדול בדורנו יצ"ו) ראיתי שדבר בזה ולא פניתי לעיין בדב"ק עי"ש בכלל ח' ובדף ע"ב סוף ע"ד:

גם לקמן באות ק"ד (בד"ה ועוד כתב לי) הבאתי דברי רב אחד יצ"ו בענין זה עיי"ש:

ודבר שאסור מן התורה אם אפשר שגם מדרבנן אסרוהו או נימא דכיון שכבר אסור מן התורה לא נטפלו חז"ל לאסרו דאם לא ישגיח על איסור תורה גם על גזרתם לא ישגיח כתבתי בזה בנדפס אות חש"ן עיש"ב. וידידי הרב הגאון מוהר"ר יצחק דיסקין מעיר אומאן יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל כת"ר חקר אי שייך איסור דרבנן במקום שיש איסור תורה כגון בכ"ח בטמאה והי' חקירה יפה וראוי למי שאמרה ואני אמרתי בחפזי להעיר ע"ז מדברי רש"י פ"ב דפסחים גבי מצה של דמאי דלב"ש אין יוצאין בה משום שאין איסורו משום חמץ לבד דאיכא איסור טבל נמי אע"ג דחמץ מה"ת ודמאי דרבנן אך זה משום דאיסור דמאי משכחת לה נמי בלא איסור חמץ מש"ה לא פקע נמי גם בחמץ ועוד דמשכ"ל נמי דאיסור דמאי קדים לאיסור חמץ כשנתחמץ בתלוש אמנם נלפע"ד מדברי התוס' שנסתבכו בזה דהתוס' פ"ב דפסחים כ"ג ע"א ד"ה אמר הקשו על גזירה דגידול חזירים דאסור מה"ת משום סחורה ותירצו דנפ"מ למיקם בארור ומה"ט גזרו א"כ מבואר דפעמים גזרו גם על איסור תורה ובב"ק ס"פ מרובה השמיטו התוס' תירוץ זה

משמע לכאורה דהדרי בהו מסברא זו אמת שלדברי הגליון תוס' שהובא בתה"ד ובט"ז יו"ד דמש"כ התוס' דאורייתא לא דוקא רק אסמכתא כעין דאורייתא נדחה ראיתי אבל דעת התוי"ט פ"ז דשביעית דלהתוס' הוא מה"ת גם אין לחלק דשאני ארור מגזירה משום דאי בעי למיקם בארור לא מיקרי עבריין כמ"ש התוס' בב"ק שם לענין חכמת יונית דהא בתוס' מנחות ס"ד הדרי בהו התוס' עצמם וכ"כ גם הר"ש ריש מס' פאה מטעמא דארור בו נידוי ואדרבה התוס' דב"ק אע"ג דמחלקי בין ארור לגזירה אפי"ה השמיטו תירוץ קמא דפסחים ולפי"ז נלפע"ד דהך חקירא בפלוגתא דהתוס' בב"ק ופסחים היא שנויה עכ"ד בזה יצ"ו. אמר המחבר השגתי עתה ס' חיים שאל למרן חיד"א וראיתי בח"א סי' כ"ג קרוב לסופו (בד"ה עוד ראיתי להרב) שהביא מה שתמה הרב שאלת יעב"ץ על מה שכתב הרב טורי זהב דחכמים אסרו לקוץ אילן משום סכנה שהרי לאו של תורה הוא ולוקין עליו וכתב שכונת הרב טורי זהב היא דחכמים אסרו מדרבנן משום סכנה מלבד האיסור תורה וכו' עי"ש דב"ק. שמעינן דניחא ליה לומר דמה שאסור מן התורה יאסרוהו גם מדרבנן והרב שאלת יעב"ץ אולי סובר דזה לא יתכן אלא האיסור מן התורה הוא משום סכנה ולא נטפלו רבנן לאסרו:

ובספר שיח יצחק על מסכת מכות שנשלח אלי עתה שנת סת"ר מאת הגאון המחבר מוהרי"ץ חיות אבד"ק בראדי יצ"ו ראיתי דבר נחמד שייך לכללין (במה שהבאתי בנדפס באות חש"ן בשם התוספות דמכות ד' י"ג דכשלוקה מן התורה משום גרושה אינו לוקה מרדות משום חלוצה) והוא על מאי דאיתא התם בדף ט"ז ע"ב אמר רב יהודה האי מאן דאכיל ביניתא דבי כרבא מלקינן ליה משום שרץ השורץ על הארץ ההוא דאכל ביניתא דבי כרבא ונגדיה רב יהודה ודקדק דמאי דסיים ההוא דאכל ונגדיה רב יהודה נראה דמיותר דהרי רב יהודה גופיה הוא דקאמר דמלקינן ליה ואם כן פשיטא דכשאכל נגדיה ודוחק לומר דאשמועינן דלמעשה אמר כן דפשיטא כיון דאמר מלקינן היינו למעשה וכתב ליישב דרש"י פי' ביניתא תולעת הנמצא בכרוב וכבר תמהו בתוספות פשיטא מאי אשמועינן לכן נראה דבאמת יש באוכל תולעת לחוד ג"כ איסור בל תשקצו כמו בשותה בקרנא דאומנא דאיתא התם בסמוך והרמב"ם בפרק שבעה עשר ממאכלות אסורות דין כ"ט כתב להדיא דאוכל דברים המאוסים עובר משום בל תשקצו אמנם כתבו בתוספות לעיל ד' י"ג בד"ה גרושה וחלוצה דהיכי דלוקה מן התורה אינו לוקה מכת מרדות דרבנן משו"ה אמר רב יהודה מאן דאכל ביניתא מלקינן ליה משום שרץ השורץ על הארץ אבל משום בל תשקצו לא דזה הוי רק מכת מרדות מדרבנן וכיון דלוקה מה"ת אינו לוקה מדרבנן. והנה ברמב"ם בפרק שני ממאכלות אסורות וביורה דעה סי' פ"ד איתא

היכא דספק אם התליע במחובר או בתלוש אינו לוקה ולכן אשמועינן האי דאכל ביניתא ונגדיה רב יהודה היינו שהיה ספק אם התליע במחובר ונגדיה רב יהודה משום בל תשקצו כיון דאינו לוקה מן התורה ומיושב שפיר לשון ונגדיה דבכל מקום שייך במכת מרדות עכ"ד יצ"ו. ואין לפקפק על מה שכתב דנגדיה משום שהיה ספק וכו' דמשמע דמכת מרדות מכין על הספק והוא היפך ממה שכתב מרן כסף משנה בתשיעי מהלכות כלאים דין ו' ובבית יוסף ובדק הבית ביו"ד סי' רצ"ז דאין מכין על הספק דמלבד דשלמים וכן רבים אשר היו תמהים על דברי מרן בזה והוכיחו מכמה מקומות דמכין מרדות על הספק כמו שכתבתי בשדי חמד מערכת המ"ם אות קכ"ח בסיעתא דשמיא ועוד דבענין כזה גם מרן מודה דמכין דאין המרדות משום ספק תלוש או מחובר אלא משום ודאי של בל תשקצו דכיון שאינו לוקה משום שרץ הארץ לפי שאין מלקין על הספק מצא מקום חלות המכת מרדות משום בל תשקצו:

סימן לח

איסורי הנאה אם מותר להאכילם לבהמת הפקר בנדפס מערכה זו אות רכ"ג הארכתי קצת בזה ושם בד"ה ובעיקר הבאתי מ"ש הרב ערך השלחן ביו"ד ס' כ"ט דמהגהות הסמ"ק נראה דס"ל דבשר בחלב מותר להאכיל לבהמת הפקר עי"ש ועיי"ש עוד בערוך השלחן יו"ד סי' פ"ז אות ז' שדעת הג"א וש"ד והרשב"ץ ואו"ה דלא כמה שנראה מהגהות סמ"ק וכתב לי ידידי הרב אשר זעליג מיטערפעריל מעיר באר יצ"ו וז"ל בחלק הכללים באות רכ"ג האריך בזה והביא דברי הג' המקו"ח ה' פסח תמ"ח סק"י דעתו שם לאסור בחמץ בפסח דוקא אבל לא בשאר איסורי הנאה תמיהני שלא הרגיש שסותר דעת עצמו ממ"ש בחיו"ד סי' צ"ד סק"י שהסכים שם להלכה לדעת הט"ז שם דבב"ח שנאסר אסור ליתנו לפני הכלב אפי' אינו שלו והרי פסקיו סתורין ואם נאמר דאיהו לא ס"ל הכי רק העתיק דברי הט"ז לא הי' לו לסתום אלא לפרש ומדשתיק אודי ליה וצ"ע עכ"ד יצ"ו. אמר המחבר הנני מודיע כי ספר חוות דעת לא היה מצוי אצלי ורק יש איזה שנים שזכיתי בו וקרוב לודאי שבזמן שכתבתי כל הכתוב בנדפס בענין זה לא היה בידי ויותר היה לידידי הנ"ל לתמוה על הרב פתחי תשובה בסי' צ"ד סק"ה שהביא דברי המקור חיים ולא יעיר עליו מסתירת דבריו למה שכתב בחוות דעת שהיה בידו שמזכירו באיזה מקומות בפתחי תשובה כפי הרשום בזכרוני ועיין בפתחי תשובה יו"ד סי' א' ס"ק ט"ז ועל כל פנים שפיר קמותיב לכאורה שדברי הרב מקור חיים סותרים. אמנם עיינתי בחוות דעת ולא כתב אלא שאסור ליתן לפני הכלב אפילו אין הכלב שלו (וכמו שכתב בשמו ידידי הנ"ל) ולא הזכיר בהמת הפקר כלל ואם כן יש לומר דמה שכתב במקור חיים דבשאר

איסורי הנאה מותר היינו דוקא לבהמת הפקר דכיון שאין לה בעלים ואין מי שיחזיק לו טובה על זה לכן לא מקרי הנאה ושרי אבל לבהמה שיש לה בעלים שיחזיקו לו טובה על זה אף אם אינו מאכילה בפני בעליה גם כן אסור דכיון שיש לה בעלים יש לחוש שיוודע לבעליה שזה האכילה ויחזיק לו טובה ובחוות דעת לא כתב דאסור אלא לבהמה שאינה שלו כלומר שהיא בהמה של איש אחר ולא מיירי בבהמת הפקר דבזה מותר בשאר איסורין כמו שכתב במקור חיים. הן אמת שהרב פתחי תשובה הבין ממה שכתב הרב ט"ז דאסור ליתן לבהמה שאינה שלו שרוצה לומר שאסור ליתן לפני בהמת הפקר ולזה כתב שהמקור חיים חולק וכו' עי"ש אמנם במחכתה"ר אין דבריו מוכרחים אלא יש לומר דבהמה שאינו שלו היינו שיש לה בעלים אחרים ולא שהיא הפקר:

ובעיקר כללין ראיתי עתה להגאון מוהר"ם שיק בשו"ת לאו"ח בסי' ר"ח שכתב שבעלים לתרופה במכתב מ"ט כתב הרב מאלטונא דאיסורי הנאה דלא כתיב בהם לא יאכל מותר להאכילם לכלב של הפקר ומטעם זה התיר להשליך ערלה וכלאי הכרם לכלב של הפקר ותמה עליו הרי בערלה כתיב שלש שנים ערלים לא יאכל וכלאי הכרם ילפינן מערלה כמבואר ברש"י סוף תמורה ובגוף הסברא עם שכן כתב בפשיטות במקור חיים סי' תמ"ח וכו'. אמנם תמוה דהא מבואר בהדיא בשערי דורא סי' פ"ה ותורת חטאת סי' פ"ה סעיף ג' ואיסור והיתר כלל נ"א דין י"ב והובא בפתחי תשובה סי' צ"ד ובשאר אחרוני' דבב"ח אסור ליתן לבהמת הפקר הרי דאף דלא כתיב לא יאכל אסור ליתן לבהמת הפקר וטעמא דמילתא יש לומר או דסברי דבאיסורי הנאה יש מצוה בקבורה דילפינן כל איסורי הנאה מעגלה ערופה ועגלה ערופה ילפינן שם ממת ופליגי על מה שכתבו התוס' בסוף תמורה ד' ל"ג ד"ה הנשרפין דסברי דאין מצוה לקברם או דסברי כמו שכתב הרב לחם משנה בפרק ב' מהלכות שחיטה דין א' בסוף דבריו דקימא לן כמאן דיליף בפסחים ד' כ"ד כל איסורי הנאה מוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל ועל כל איסורי הנאה כתיב לא יאכל וזה יותר נכון או דסברי כמו שכתב הרב כנסת הגדולה ביו"ד סי' ק"ט בשם הרשב"ץ והובא בבאר יעקב ד' מ"ג ע"א דזה ג"כ חשוב הנאה או טובת הנאה אם יכול להנות כלב של הפקר וכן משמעות לשון הש"ס בפסחים דף כ"ב ואי אתה משליך לכלב כל איסורין שבתורה משמע אפילו לכלב של הפקר וזה נראה דעת הרמב"ם והר"ן בנדרים דף מ"ז ד"ה והוי יודע וכו' וכו' על כל פנים מבואר לפי הנ"ל הסכמת הפוסקים אחרונים דכל איסורי הנאה אסור להשליך לכלב של הפקר וכן כתב מרן החתם סופר בסי' של"ו בפשיטות אלו תורף דב"ק. ומשלשה הספרים שע"ד ותו"ח ואו"ה אין גם אחד מצוי אצלי ואם בדב"ק כתוב מפורש לבהמת הפקר הא ודאי תמיהה קיימת היא אך אם

כתוב לבהמה שאינה שלו נראה דאין מזה ראיה לבהמת הפקר ועל כל פנים יפה אמר רב דהסכמת הפוסקים האחרונים דכל איסורי הנאה אסור ליתנם לבהמת הפקר וכמו שמתבאר ממה שרשמתי בנדפס בזה:

ובמה שכתבתי בנדפס באות ש"ד בדין אי איסורי הנאה מיקרי שלו האריך ידידי הגאון אבד"ק שאויל יצ"ו בספרו הנורא זכר יהוסף בחידושיו לעירובין ד' ל' ע"א ובתשובתו שבחידושיו לשבת בדפי הספר ד' כ"ו ע"ג: ועל מה שכתבתי שם (באות רכ"ג בד"ה והנה) דדבר שאסור בהנאה אסור ליתנו במתנה דמתנה כמכר ובאות ש"ה (בד"ה ואי שרי) כתבתי לענין שאסור למכור איסורי הנאה עי"ש. הנה עתה ראיתי שכתב מרן כ"מ בפרק שביעי מהלכות נדרים דין י"א בשם הר"מ בר"ש דאיסורי הנאה אף שאינם שלו אסור ליתנם במתנה וכן לגבי מודר הנאה וכו' עי"ש:

ומה שאיסורי הנאה טעונים קבורה אם הוא מן התורה כתבתי בנדפס באות ש"ה בשם הגאון פני יהושע בשו"ת א"ח תוך סי' י"ב דאינו אלא מדרבנן דלא ליתו לידי תקלה ושכן כתב הגאון מקור חיים בהפתיחה שבסי' תל"א (בד"ה לכן נראה) ומדבריהם מסתייעא מלתיה דרב חביבאי הגאון מוהרש"ל מווילנא יצ"ו שהבאתי לעיל באות י"ג (מד"ה והכהן הגדול וכו' והלאה עי"ש בד"ה וגם מה שתמה) ומיהו בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה בסוף כריתות שכתב דהקבורה קבלה בידינו היא יש לצדד שסובר שאינו מדרבנן עי"ש (בד"ה ואלו הן הנקברים). אמנם מה שכתב הגאון יצ"ו דמפורש בתוספות בעבודה זרה דף ס"ג דכל חיוב קבורה באיסורי הנאה הוא משום חשש תקלה ומשמע ליה שאינו אלא מדרבנן אין זה מוכרח ונעלם מעיני דמר מה שכתבתי בשדי חמד במערכת האל"ף אות קכ"א (בד"ה ובריש פרק שני דסנהדרין) בשם הגאון מוהרש"ז בש"ע שלו בסי' תמ"ה בקונטריס אחרון אות כ' דאף שכתב רש"י הטעם משום תקלה מוכח מסוגיא דעו"ג דהוא מדאורייתא ואם כן אף שמפורש בדברי התוספות דקבורה לאיסורי הנאה הוא משום תקלה אינו מוכרח שהוא מדרבנן בעלמא וכבר הארכתי שם בס"ד להביא מכמה מקומות שיש איסורי תורה משום גזרה עי"ש:

ובדין איסורי הנאה אי מקרי שלו לצאת בו ידי חובת מצוה דכתיב בה לכם הארכתי בס"ד בנדפס אות ד"ש ועל דברי הרשב"א לאלפים סי' תשמ"ו שהבאתי שם עיין בספר יוסף אומץ (אשכנזי) בדף ע' אות ריב"ב קושיא נפלאה וישוב נכון:

והנה בנדפס שם בדף ל"ח ע"ד (בד"ה גם) כתבתי דהרב פרי מגדים בסי' תרמ"ט באשל אברהם סק"ך כתב שדעת מרן היא דהמודר הנאה מלולב שלו מקרי לכם לצאת בו ידי חובתו ביום טוב ראשון שלא כדכתב הרמ"א בסעיף ב' בשם תשובת הרשב"א ותמהתי

עליו שלא זכר שדין זה שפסקו הרמ"א כאן פסקו גם כן מרן ביו"ד סוף סי' רכ"א וכתב הרב שפתי כהן הטעם משום דאיסורי הנאה לא מקרי לכם ולפי דברי הרב פרי מגדים נמצא דמרן מזכי שטרא לבי תרי דבא"ח סובר כהריטב"א וביו"ד פסק כהרשב"א והנחתי בצריך עיון: ועל דברים אלו השיבו שני אחי ומרחמי הרבנים המופלאים מוהר"ר אברהם ומוהר"ר צבי יהודה מאמעלאק הלוי יצ"ו מעיר קאליש יע"א במכתב לחזקיהו וז"ל במערכת האל"ף (אות ד"ש) ועמד בתימה על דברי מרן פרמ"ג (או"ח סי' תרמ"ט בא"א ס"ק כ') וז"ל דמעכת"ה. וכתב שם דדעת מרן היא דהמודר הנאה מלולב שלו מקרי לכם לצאת בו ביום טוב ראשון דלא כמו שכתב הרמ"א בס"ב בשם תשובת הרשב"א הנ"ל ותמוה בעיני שלא זכר דדין זה שפסקו הרמ"א פסקו גם כן מרן (ביו"ד ססי' רכ"א) וכתב הרב הש"ך הטעם משום דאיסורי הנאה לא מקרי לכם ונמצא לפי דבריו דמרן מזכה שטרא לבי תרי דבאו"ח ס"ל כדעת הריטב"א וביו"ד פסק כהרשב"א וצ"ע עכ"ל דמר נר"ו. והנה מה שכתב מעכת"ה דבאו"ח ס"ל כדעת הריטב"א הוא אמת שכן כתב מרן המג"א (שם בס"ק כ') בהדיא בדעת מרן המחבר דאיסורי הנאה הוי שלו יעו"ש ודברי הפרמ"ג סובבים על דברי המג"א הנ"ל יעו"ש. אמנם מה שכתב מעכת"ה דדין הנ"ל שפסקו הרמ"א בס"ב פסקו גם כן מרן המחבר ביו"ד לפענ"ד כד דייקינן אשכחן מפורש דרב המרחק ביניהם דהרמ"א פסק דינו גבי המודר הנאה מלולבו או מלולבו של חבירו ומרן ביו"ד פסק היכי דמודר הנאה מחבירו ונתן לו לולב לצאת בו דאין אדם יוצא בו ביום טוב ראשון. והנה המג"א שם חידש בדעת המחבר שסובר דבלולב לא דרשינן לכם הראוי לכם ומשום הכי בלולב של איסורי הנאה דהוי שלו אלא שאין ראוי להנות ממנו כתב המג"א דיוצא בו ביום טוב ראשון ולפי זה שפיר כתב הפרמ"ג הוא הדין היכי שמודר הנאה מלולב שלו אלא שאין יכול להנות ממנו מצד הנדר יוצא בו ביום טוב ראשון (ולפי זה שפיר כתב הפרמ"ג) דלא בעינן שיהיה ראוי להנות ממנו בלולב כנ"ל אבל התם ביו"ד דהמחבר קאי היכי שמודר הנאה מחברו והוא נתן לו הלולב אם כן הוא בא לזכות באיסורי הנאה. והנה כתב הגאון דברי חיים (בדיני לולב סי' א') דאמת אי אמרינן כהסוברים דאיסורי הנאה הוי שלו זה דוקא היכי שהיה שלו מכבר אבל לזכות בו מחדש שיהיה לי בו זכות אינו יכול וכן כתב מדנפשיה הרב בעל הקונטריס הנספח לשו"ת הריב"ש (מאמר ב') יעו"ש אם כן לפי זה דאין יכול לזכות משום דאין זכיה באיסורי הנאה לא הוי שלו כלל והוא כלולב השאול ביום טוב ראשון דהכל מודים דאין יוצא בו דלא הוי לכם דהמגן אברהם חידש רק היכי שמיפסל משום דלא הוי הראוי לכם והתם ביו"ד הוי כמו שאול דלא זכי בו כלל וגם הפרמ"ג דייק לכתוב מלולב שלו

דייקי וכנ"ל וזה ברור. ובתשובה להגאון דורנו אבד"ק דלינשיף יע"א כתבנו עוד באופן אחר ליישב דברי המגן אברהם מהא דפסק המחבר ביו"ד הנ"ל ושלא יהיו סותרים פסק הרמ"א בס"ב ולא כהפרי מגדים אמנם יש לתמוה עדיין על הפרי מגדים שלא זכר מדין זה שפסקו מרן המחבר ביו"ד (ססי' רכ"א) דשם באו"ח ס"ק יו"ד תמה הפרמ"ג על הרמ"א בס"ב וז"ל וצ"ע לי העני על מה שכתב הרב בהג"ה המודר הנאה מלולב חברו הוה ליה למימר המודר הנאה מחבירו אין יוצא ידי חובתו בלולבו יותר רבותא טפי מלולב עצמו כאמור עכ"ל ובמחילת כבוד תורתו אין כאן שום תמוה על הרב בהג"ה דדין הנ"ל המודר הנאה מחבירו אינו יוצא ידי חובתו בלולבו כבר פסק המחבר בעצמו שם ביו"ד ואין צורך להגיה ולכפול הדברים (ובמקום אחר עמדנו על דברת הפרמ"ג שם שכתב לחלק דהכא בנדר לאו מצוה לאיתשולי עלי' יעו"ש והוא נגד ש"ס ערוך נדרים (דף נ"ט ע"א) וכן פסקו כל הפוסקים ז"ל והוא פלא לענ"ד עכ"ד יצ"ו:

סימן לט

אין למדין הלכה מפי מדרש ואגדות בנדפס מערכה זו אות צ"ה הבאתי שיטת הרב נו"ב דממדרש ואגדה אין למדין כלל אף בדבר שלא נמצא בש"ס בהיפך עי"ש ובנו"ב מהדורא תניינא בחלק חשן משפט סי' י"ד כתב אין דעתי נוחה מפסקים כאלו ללמוד פסק הלכה מדברי אגדה ועוד תמה על עצמך וכו' כל זה הוא דברים שאין הדעת סובלתם ולו יהיבנא ללמוד מאגדה זו וכו' עי"ש שמתבאר שדעתו שאף אם אין הסברא מנגדת לדברי האגדה אין לפסוק הלכה על פי האגדה אמנם עינינו הרואות להרמב"ן בהשגותיו לספר המצות בסוף מצות עשה זי"ן נסתייע בסברתו מדברי האגדה שהביא שם והכי מסתברא דכל שאין סתירה לדברי האגדה מהש"ס למדין ולמדין:

ובספר כרם חמד לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו בחלק ב' ד' י"ד ע"ד (להלכות נדה סי' קפ"ח) לענין מראה ירוק כתב בשם הרב מנחת יעקב בספר תורת השלמים שהביא ראיה מריש ברכות ותמה עליו דהא אין למדין מן האגדות ועלה בדעתו לומר שסובר הרב דזה דוקא אם סותר לשמעתתא הא לאו הכי מדין וכדכתבו הרבנים כנסת הגדולה ומוהר"י ברלין שבנודע ביהודה תניינא יו"ד סי' קס"א ומוהר"ג ליפשיץ בספר ארחות חיים בהלכות תפלין (וכתב שבזה תתיישב קושית הרב לקט הקמח באהע"ז דף קצ"ג ע"א ושבזה יש לקיים דברי הגאון מוהרש"ק שהובא בס' שרש מיעקב וציין לספר בית אברהם להגאון מקיאב בתשובה סי' ל"ט ואין גם אחד מס' הנ"ל אצלי) אלא שנזכר שבתורת השלמים סי' קפ"ג סק"ד נשתמש בזה אף בדבר שאין סותר לשמעתא וציין פתח עינים למרן חיד"א בסוכה דף מ"ח ע"ב אלו תורף דב"ק. וידידי הגאון אבד"ק יאסי

בשו"ת אורי וישעי סי' צ"ז (בד"ה אלא) כתב דאין לנו הוכחה כל כך לענין דינא מהמדרש שהרי כתב התוספות יום טוב בפרק ד' דברכות דאין למדין הלכה ממדרש וכן מבואר בירושלמי פרק שני דפאה הלכה ו' ר' זירא בשם ר' שמואל אין למדין לא מן ההלכות ולא מן האגדות ולא מן התוספתות אלא מן הגמרא וביחוד במקום שיש לנו ראיות נכוחות נגד המדרש עכ"ל מוכח שדעתו לומר דאף אם אין הוכחה מהש"ס נגד המדרש אין למדין מן המדרש וכבר הבאתי בנדפס דברי רבינו תם על ספר הישר שעל המדרש רבה וכו' יש לסמוך בדברים שאין מכחישים תלמוד שלנו ומה גם לפי מה שראיתי בספר דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסוף סי' ל"ו (בד"ה הגם דמבואר) דשדי נרגא בעיקר כללין (אין למדין הלכה מפי מדרש ואגדה) דלכאורה מש"ס דילן במנחות דף כ"ז מתיבי ארבע מינים שבלולב שנים מהם עושים פירות וכו' דמתבאר דאמידי דהלכה פריך מדרשה שבאגדה וכו' עי"ש ועיין בספר בכורי שלמה הנדפס חדש ממש לידידי הרה"ג מוהרש"א רטזטנטא מאזארקאוו יצ"ו בסי' כ"ה אות ה' שהביא גם כן כלל זה דכל שאינו סותר את דברי הש"ס למדין מן המדרש ובמכתב ידידי הרה"ג מוהר"ר שלום צבי הירש אבד"ק ייאנאווצא יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל העירני הרה"ג מ' יוסף הלוי אבד"ק פערעיאסלאוו בדבר חדש שדברי ספר החסידים הם מן האגדות ואין למדין מהם ואני אחוז בדעתי דח"ו לומר כן דהא חזינן גדולי רבוואתא מביאים דבריו להלכה וכמה כרכורים כרכרו גדולי ישראל ומכללם הגאונים שב יעקב אבן העזר סי' כ"ג ונודע ביהודה תניינא סי' ע"ט על צוואותיו ואם כדברי הרב הנ"ל בפשיטות הוה להו למימר אין למדין מן האגדות אלא ודאי דליתא ועדיין נבוך אנכי בענין זה עכ"ד יצ"ו ולי הדל אם דברי הרה"ג מוהריה"ל יצ"ו אמורים בדרך כלל על כל הכתוב בספר החסידים (כמובן מהשגת הרה"ג מוהרשצ"ה יצ"ו) במחילת כבוד תורתו אין להם שחר והס כי לא להזכיר דבר זה וכמה הלכתא רברבתא ילפינן מדב"ק במקומות רבו מספר לכן נראה ברור (אף שלא היו למראה עיני דברי הרה"ג הלוי יצ"ו) שלא היתה כונתו לומר כן בדרך כלל כי אם על דבר פרטי שנשא ונתן בו:

סימן מ

אין אדם רשאי לחבול בעצמו בנדפס מערכה זו אות מ"א כתבתי שמדברי ס' החסידים סי' תרע"ו משמע דהוי איסור מדאורייתא שכתב כשם שחייב אדם על נזקי חבירו כך חייב על נזקי עצמו שאם הוא הוא עצמו סרק ושרט בפני עצמו ומתלש בשערו ומקרע את כסות עצמו ומשבר את הכלי בחמתו ומפזר את מעותיו בחמתו פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים שנאמר ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וכן כתב הרב לחם משנה בשלישי

מהלכות דעות ליישב שיטת הרמב"ם דסובר שמואל דהא דאמרינן דאין אדם רשאי לחבול בעצמו הוא מן התורה משום בל תשחית או משום ואך את דמכם לנפשותיכם והביא דברי הר"ן בפרק שבועת העדות שכתב (גבי הא דתניא יכול נשבע להרע לעצמו ולא הרע וכו') נראה דאף דבפרק החובל ד' צ"א אמרינן דאין אדם רשאי לחבול בעצמו מדרשא אתיא וכל דליתא מן התורה מפורש לא מקרי מושבע ועומד לענין שלא תחול עליו שבועה וכו' עי"ש מוכח שסובר דאסור מן התורה אלא דשבועה חלה עליו לפי שאינו מפורש בתורה וגם רבינו מוהרלנ"ח בתשובה שציין הרב ערך השלחן בסי' תי"ח והיא בסו' ק"ג תופס כן דלמאן דאמר דאין אדם רשאי לחבול בעצמו איסור החבלה הוא מדאורייתא עי"ש (מד"ה הראיה השנית שהביא השואל מסוגיית נשבע להרע לעצמו וכו' ומשם והלאה) ומה שכתב רבין חסידא בספר ארעא דרבנן במערכת החי"ת אות נד"ר חובל בעצמו כתב מרן הבית יוסף ביו"ד סי' רל"ז שאין איסורו אלא מדרבנן ושבועה חלה עליו עכ"ל אין כונתו לומר שהוא מדרבנן ממש אלא כלומר שבא מדרשה דרבנן ולפיכך שבועה חלה עליו כמו בחצי שיעור וכיוצא וכמבואר בדברי הר"ן הנ"ל:

ותמיה לי על מה שראיתי לרבינו מוהרלנ"ח בפסק הסמיכה (בד"ה עוד אני אומר דגם שיהיה הדין נותן ככה) שכתב דהאומר לחברו הכני על מנת לפטור פטור לכולי עלמא וכתב שנראה לו שמותר גם כן ואף שלא מצא דבר זה מפורש כתב שיש רמז לזה בדברי הרמב"ם ריש פרק חמישי מהלכות חובל ממה שכתב וכל המכה אדם כשר וכו' דרך נציון הרי זה עובר וכו' משמע דאינו עובר אלא דרך נציון עי"ש בדף ס' עמוד ד' (מדפוס לעמבערג שנת 1865 למספרם) והלא מדבריו שבסי' ק"ג הנז"ל מתבאר יפה שלחבול בעצמו אסור מן התורה והביא שם פסק הרמב"ם שאינו רשאי לחבול בעצמו ואם כן איך יתכן שיהא מותר לומר לחבירו הכני על מנת לפטור והרי הוא עצמו אינו רשאי להכות את עצמו ואיך יהא רשאי לומר לחברו שיעשה לו כן ואין לומר דכוונת רבינו הרלנ"ח היא רק כלפי המכה דלדידיה הוא דאמר דכיון שהמוכה אומר לו הכני וכו' מותר להכותו אבל לגבי המוכה מודה דאסור לו לומר כן שאם כן גם להמכה יהיה אסור דעובר אלפני עור לא תתן מכשול אלא ודאי כונתו לומר שאין שום איסור לא למכה ולא למוכה וזה תימה ואולי יש לומר שסובר רבינו הרלנ"ח דחבלה לחוד והכאה לחוד ואף שלחבול בעצמו אסור מכל מקום להכות בעצמו מותר וצריך עיון:

והנה במה שכתבו בספר החסידים ולחם משנה הנ"ל מוצא לדין זה מן התורה מדכתיב ואך את דמכם וכו' יש לתמוה דיותר היה להם להביא מקרא דושמור נפשך מאד דמניה ילפינן למקלל את עצמו כדאמרינן בפרק שבועת העדות דף ל"ו ע"א דכל מקום שנאמר

השמר וכו' הוא לא תעשה והתוספות שם בד"ה ושמור הקשו דבחובל בעצמו איכא פלוגתא בבבא קמא דף צ"א ואילו במקלל את עצמו חייב לכולי עלמא ואמאי הא חבלה נמי תיפוק ליה מהאי קרא או מוהשמרו (ונשמרתם) מאד לנפשותיכם משמע שסוברים דמאן דאמר אין אדם רשאי לחבול בעצמו מהאי קרא דריש לה ותימה על מרן הלחם משנה שלא זכר דברי התוספות הללו ואף שמרן הפרי חדש הצריך עיון דבריהם דחבלה לא נפיק מהני קראי דקטלא שאני והכי דחי תלמודא בפרק החובל הנה מלבד שבחידושי הגאון מצפה איתן העלה מזור לדבריהם ועוד על כל פנים היה לו להזכיר דבריהם ולגלות דעתו שנראה לו שלמדו ממקום אחר ובאבות דרבי נתן פרק שלישי הובא המעשה שהובא בפרק החובל באותו שפרע ראש האשה בשוק וכו' ואמר לו רבי עקיבא החובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי פטור. וכתב שם הרב בנין יהושע אע"פ שאינו רשאי כדכתיב ונשמרתם לנפשותיכם וכתב על דבריו הרב אבות הראש יצ"ו דאף שהתוספות כתבו כן כבר תמה עליהם הרב פרי חדש וכו' עי"ש והגאון שם אריה בחלק יו"ד סי' ז"ך הקשה על התוספות כקושית הרב פרי חדש עי"ש וכבר כתבתי שבחידושי מצפה איתן יישב דב"ק:

ולכל הדברות נראה ודאי דנקיטינן דאין אדם רשאי לחבול בעצמו וכן כתב הרמב"ם בריש פרק חמישי מהלכות חובל ומזיק אסור לאדם לחבול בין בעצמו וכו' וכתב הרב המגיד זה מפורש בהחובל שאין אדם רשאי לחבול בעצמו ואף דבגמרא דף צ"א אמרינן דתנאי היא כתב הרב אבות הראש שם כיון דבברייתא שהובאה באבות דרבי נתן אתמר כדתנן במתניתין בפרק החובל סמי חדא מקמי תרתי ולא משגחינן אההיא ברייתא דתני אדם רשאי לחבול בעצמו כי אחת היא נגד שתיים זו מתניתין וברייתא ולכן כתבתי בנדפס באו"ת מ"א דמאי דנקיט הרב סכת דוד אדם רשאי לחבול בעצמו זו אינה משנה וכן כתבתי בשדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת חתן וכלה אות כ' על דברי הרב בית יהודה בחלק אבן העזר סי' י"א עי"ש וכן כתב בשם אריה שם דנקיטינן דאסור לחבול בעצמו וראיתי עתה (בששון) למרן חיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סי' כ"ג שדבר בקדשו בענין זה ולא אוכל כעת לחזור על לימודי הכתוב עד עתה (מתחלת האות עד כה וגם הכתוב אחרי זה עתה השגתי וכו' שכבר כתוב מאז הימים) ורק אכתוב תורף דב"ק (בד"ה איבעיא דחזיתיה) והוא זה מר קעסיק בדין בל תשחית כשאין הדבר נשחת לגמרי אי שרי ולפי דרכו הביא מאי דאמרינן בבבא קמא ד' צ"א ע"ב מאן תנא דשמעת ליה אין אדם רשאי לחבול בעצמו וכו' אלא האי תנא הוא מקרעין על המת ולא מדרכי האמורי אמר ר' אלעזר שמעתי שהמקרע על המת יותר מדאי לוקה משום בל תשחית

וכל שכן גופו וחקר על זה למה לא הביאו הפוסקים הא דקורע על מתו יותר מדאי עובר משום בל תשחית וליכא למימר משום דמייתי לה משום ר' אלעזר משמע דהוי פלוגתא דהרי בש"ס דחו דלא אפשר דמשנתינו כהאי תנא דדילמא שאני בגדים דפסידא דלא הדרה הוא ומסיק דתרי תנאי הוא וכו' ומשמע דלמשנתינו דאינו רשאי לחבול בעצמו כל שכן דמקרע על מתו יותר מדאי לקי והרי"ף והרא"ש והרמב"ם הביאו משנתינו. אמנם הטור ח"מ סי' ת"ך הביא בשם הרמ"ה דאדם רשאי לחבול בעצמו ומכל מקום אף הרמ"ה אפשר דאית לי' דמקרע על מתו יותר מדאי לוקה דשאני בגדים דהוי פסידא דלא הדר. והן לו יהי דהרמ"ה חולק הרי הרי"ף והרמב"ם והרא"ש פסקו כמשנתינו וכן פסק מרן בש"ע שם דין ל"א ומהרש"ל בים של שלמה פרק החובל סי' נ"ט פסק כמשנתינו דאין אדם רשאי לחבול בעצמו וסיים דמסקינן שאסור לקרוע על המת יותר מדאי עיי"ש וקצת קשה על הטור שהביא דברי הרמ"ה לחוד דאמאי לא זכר דדעת הרי"ף והרמב"ם והרא"ש כמשנתינו ומה גם דעת אביו הרא"ש דשמעתתיה בפומי כולי יומא ותו דהטור עצמו בקיצור פסקי הרא"ש כתב דאינו רשאי לחבול בעצמו ברם חזיתיה להרב כנסת הגדולה שם הגהות ב"י אות ט' ואות יו"ד שהאריך הרבה בזה ומדי עברי חזה הוית דיש מן האחרונים שרצו לומר שאין ראיה מהרי"ף והרא"ש אכן לא יגהה מזור משום יתובי דעתא דהטור דהרי איהו גופיה מייתי לה בקיצור פסקי הרא"ש אלמא דסבר דדעת אביו הוא הרא"ש הכי לפסוק כמשנתינו ואמאי לא הזכיר דעתו בטור אלו תורף דב"ק:

עתה השגתי ספר יקר אמרי הצבי לידידי הרה"ג מוהר"ר צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו וראיתי בחלק ב' בחידושיו לפרק החובל סי' ל"ו אות ב' שפלפל בחכמתו אם למאן דאמר דאין רשאי לחבול בעצמו לוקה על זה או לא עי"ש וכבר הבאתי דברי רבנו יהודה החסיד בספר החסידים סי' תרע"ו שכתב מפורש דפטור בדיני אדם ודינו מסור לשמים וחידוש הוא שלא הזכיר הגאון יצ"ו דברי התוספות בדף צ"א ד"ה החובל עי"ש ובשיטה מקובצת דמתבאר דאין מלקות על זה ולולא בבא דקוצץ נטיעות הוה ניחא להו שפיר לפרש מאי דתנן החובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי פטור דפטור ממלקות קאמר אבל ודאי הדין הוא כן גם לדידהו וכדעת הספר החסידים הנ"ל:

עוד ראיתי שם (באמרי הצבי) שכתב דבשיטה מקובצת שם דף צ"א ע"ב (בד"ה רב חסדא כי) שכתב שמעת מינה דאדם רשאי לחבול בעצמו ואינו רשאי לאבד ממונו וקי"ל כר' חנינא דבתרא הוא הרמ"ה עכ"ל ונמצא לפי זה תנא דמסייע לרבנן בתראי הנ"ל ומכל מקום להלכה נקיטינן דאין אדם רשאי לחבול בעצמו וכתב הרב הנ"ל יצ"ו שם דיש לומר דאיכא נמי לאו כמו בחובל בחברו או דעל כל פנים איכא איסורא בעלמא

מדאורייתא ועל ראית הרמ"ה מדר' חנינא כתב דיש לדחות דלא נאסרה חבלה בעצמו אלא כשעושה דרך חבלה בלא שום תכלית אבל כשעושה לשום תכלית כי הא דרב חסדא שלא יתקלקלו הבגדים לא מקרי חובל בעצמו עי"ש ודבריו נכונים וכיוצא לזה מצינו בדברי הפוסקים בלאו דבל תשחית דלא עבר אבל תשחית אלא כשעושה דרך השחתה כמו שכתבתי בשדי חמד בחלק הכללים במערכת הבי"ת אות י"ז ועי"ש באות ק"ב והוא הדין לענין חובל בעצמו והשתא דאתינן להכי יתכן לדחוק בכונת הרמ"ה דלא אמר דרשאי לחבול בעצמו אלא בכדי שלא לאבד מלבושיו אבל דרך חבלה גם הוא יודה דאסור:

אחר זמן נדפס קונטריס ששי מקובץ כנסת חכמי ישראל וראיתי בסי' קט"ו ריש אות ד' דף קכ"ו ע"ב כתוב בשם הרב מוהר"ר אורי משה גארדאן מאוירא יצ"ו דחובל בעצמו אף על פי שאינו רשאי מכל מקום אינו לוקה ונסתפק באומר לחבירו הכני פצעני על מנת לפטור דקימא לן דפטור כדתני בברייתא שהובאה בסוף פרק החובל דף צ"ג ע"א אם הוא פטור גם ממלקות כמו בחובל בעצמו או דוקא מחיוב ממון ולא מחיוב מלקות דאית ביה מלאו דלא יוסיף וקריינא דאגרתיה מר ניהו הרה"ג מוהר"ר יהושע העשיל מרגליות אבד"ק ווישנווא יצ"ו השיב על דבריו דמאי דפשיטא ליה דחובל בעצמו אינו לוקה מספקא ליה טובא דמדתנן בהחובל דף צ' ע"ב החובל בעצמו אף שאינו רשאי פטור הקוצץ נטיעותיו אף שאינו רשאי פטור הנה מדנקיט תנא חובל בעצמו בחד לישנא בהדי קוצץ נטיעותיו משמע דכי היכי דקוצץ נטיעות לוקה הכי נמי חובל בעצמו דאינו רשאי לוקה ואזהרתיה מהשמר לך ושמור נפשך כדאיתא בשבועות דף ל"ו ועי"ש בתוספות בד"ה ושמור דכמו בקללה כן בהכאה ושוב צדד לומר דתלי בפלוגתא דאי מקשינן הכאה לקללה וכו' וכיון דבהכאת עצמו היה לוקה שהרי הרמב"ם פסק בריש פרק חמישי מהלכות חובל דאין אדם רשאי לחבול בעצמו פשיטא דחברו נמי חייב אלו תורף דב"ק בזה. ולי הדל דברי הרב א"מ לבינה יצ"ו נראין נכונים במאי דפשיטא ליה דחובל בעצמו אף שאינו רשאי אינו לוקה כאשר בא מפורש בדברי רבינו בספר החסידים וכאשר מתבאר מדברי התוספות בדף צ"א ד"ה החובל כמו שכתבתי למעלה ופלא בעיני איך העלים עיניו הבדולחים מדברי התוספות שאף אם לדעתו אין הכרח לזה מדברי התוספות על כל פנים היה לו להזכיר ולפלפל בדבריהם אשר לפי פשוטו של דבריהם משמע דחובל בעצמו אינו לוקה וכן לפי משמעות דברי רש"י בקוצץ נטיעותיו דאינו רשאי שהוא משום שעובר בבל תשחית ומשמע דאינו עובר משום ואותו לא תכרות משום שסובר שלא דבר הכתוב אלא במלחמה ורק משום לא תשחית הוא דאינו רשאי

דלאו דלא תשחית משמע בכמה מקומות בש"ס שהוא בכל מקום ולכן כתב רש"י דקוצץ נטיעות מה שאינו רשאי הוא משום לא תשחית ולפי זה בקוצץ נטיעות מה שאינו רשאי הוא משום לא תשחית ולפי זה אין בקוצץ נטיעות מלקות דאין מלקות על לאו דלא תשחית כנודע ואם כן מאי דמשמע להרב יצ"ו מגופא דמתניתין דחובל בעצמו לוקה אינו מוכרח לפי משמעות דברי רש"י ואדרבא נהפוך הוא דכיון דתנא נקטינהו בהדי הדדי כי היכי דבקוצץ נטיעות אין מלקות הכי נמי בחובל בחברו אין מלקות אלא שאינו מוכרח שזו כונת רש"י עיין לרבינו התוספת יום טוב שם ומכל מקום אף דבקוצץ נטיעות איכא מלקות אין מזה הכרח לומר דכשם שבקוצץ איכא מלקות הכי נמי בחובל בעצמו מדתנינהו בהדי הדדי דאדרבא איכא למימר לאידך גיסא דמשום הכי פלגינהו לתרי בבי (החובל בעצמו אף שאינו רשאי פטור אחרים שחבלו חייבן הקוצץ נטיעותיו אף שאינו רשאי פטור אחרים וכו') ולא כיילינהו בחד בבא (החובל בעצמו והקוצץ נטיעותיו אף שאינו רשאי פטור אחרים וכו') משום דלא ראי זה כראי זה דחובל אינו לוקה וקוצץ נטיעותיו לוקה ובאמת לא זו הדרך להוציא דין על פי דקדוקים כאלו כי אם בזאת אם הדין הוא מפורש בש"ס או בפוסקים אזי נוכל להסמיך הדין על פי דקדוקים כאלו וכן לפי שיטתנו דמבואר בס' החסידים וכן משמע בתוספות כנז"ל נוכל לומר דמפני זה שנה התנא שני הדינים בבבות חלוקות כנז"ל:

ועל ספקו טהור של הרב מאוירה יצ"ו כתב הרה"ג אבד"ק וישנווא יצ"ו דלשיטת הרמ"ה שפוסק דאדם רשאי לחבול בעצמו שמחלק דהכאה הוי רק כאב בעלמא אבל קללה יוכל להיות סכנה לנפשו וספק נפשות לשיטתו יש מקום לספק הנ"ל ושמצא בשו"ת רלב"ח דף רפ"א ד' ו' הרי שאומר לחברו הכני פצעני על מנת לפטור וכו' (העתיק כל דבריו בזה והן הן הדברים שכתבתי בשמו למעלה בד"ה ותמיה לי וכו' שהספר שביד הרב הנ"ל הוא לפי הנראה דפוס ישן ויש במה שהעתיק תיבה נוספת היינו פצעיני מה שאינה בדפוס חדש אשר בידי כמו שהעתקתי למעלה) והתפלא עליו דלפי פסק הרמב"ם (דאליבא דידיה קאי הרלב"ח) דאסור לחבול בעצמו פשוט שאסור לחבול אף אם הרשה לו דלא עדיף מהוא עצמו וכו' (וכמו שכתבתי אני ההדיוט לעיל בד"ה ותמיה לי) ומצא בס' מנחת חינוך מצוה מ"ח דפשיטא ליה דבין בהכאה ובין בקללה מהני נתינת רשות ושמצא לו חבר הרלנ"ח הנ"ל אבל אין דבריהם מבוררים להלכה ומצא בתשובת הריב"ש סי' תפ"ד דאסור אף אם נותן לו רשות ויש ראיה דאסור ממאי דכתיב במלכים ראשון כ' ל"ה ואיש אחד מבני הנביאים אמר אל רעהו בדבר ה' וכו' אלו תורף דב"ק בזה ואפריון נמטייה דדלי לן מרגניתא תשובת הריב"ש ועיינתי בה וראיתי שהצדק אתו שמבואר בדבריו

שאף שאומר הכני פצעני על מנת לפטור אסור להכותו על פי נתינת רשותו שכתב בזה הלשון ואפילו בממון המתחייב מחמת צער הגוף שקיל וטרי בסוף פרק החובל אם אדם מוחל על צערו או לא ואף דמסקינן דכל שאמר בפירוש על מנת לפטור פטור זה אינו אלא לענין פיטור הממון וחיובו כשהכהו ופצעהו אבל שיוכל להכותו ולפצעו לכתחלה ולעבור הלאו של מכה חברו ארבעים יכנו לא יוסיף מפני הרשות שנתן לו זה הא ודאי לא אפשר ותדע שהרי אף בראשי איברים איכא מרבוותא דאמרי דכל שאמר על מנת לפטור פטור והא דתנן האומר סמא את עיני וכו' על מנת לפטור פטור והא דתנן האומר סמא את עיני וכו' על מנת לפטור חייב מוקמו לה בהן כמתמיה שהוא כלאו ובודאי שאין זה אלא לענין פיטור הממון וחיובו בשחבל בו אבל לא עלה על הדעת שבשביל תנאי זה יוכל לקטע את ידו ולסמא את עינו לכתחלה כי קרוב הוא שימיתנו בזה כמו שהעידה תורה שהברזל ממית בכל שהוא וכן אמרו שורייני דעינא בלבא תלו ומטעם זה אמרו עין תחת עין ממון משום דעין תחת עין ולא עין ונפש תחת עין אלא ודאי בין בראשי איברים בין בצערו לא אמרו שאדם מוחל עליהם אלא לענין הממון המתחייב עליהן החובל אבל שיוכל אדם להתנות שיצערוהו בגופו ומפני זה יכפוהו בית דין בצער ההוא זה אינו עכ"ל הרי מפורש יוצא מפה קדשו דאף אם אומר הכני לא מהני להתיר להכותו כמו שכתב הרה"ג יצ"ו שלא כדברי רבינו מוהרלנ"ח והגאון מנחת חינוך:

סימן מא

אין הולכין בממון אחר הרוב היינו משום דאיכא חזקת ממון לנתבע כמו שכתבתי בנדפס מערכה זו אות פ"ז ואם הוא מוחזק בממון אך לא היה בהיתר ומדעת הבעלים הולכים בממון אחר הרוב כ"כ הרב חלקת מחוקק סי' ד' ס"ק ל"ב ה"ד הרב אזן אהרן ד' ג' ע"ב ובעיקר הדין (אין הולכין בממון אה"ר) האריך ידידי הרה"ג מוהר"ר צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו בסה"ב אמרי הצבי בחידושיו לריש פרק שלישי דבבא קמא עי"ש:

ואי בממון שאין לו תובעים אמרינן דגם רב מודה דאין הולכין בממון אחה"ר (דלא נחלקו רב ושמואל אלא בממון שיש לו תובעים) כתבתי בזה בנדפס מערכה זו אות רס"ח בד"ה ואי עי"ש ובעמודי אש שרשמתי שם כתב ששגה בזה הבית יצחק בשעה"ס בסי' ע"ג שחשב שגם בממון שאין לו תובעים פליגי עי"ש ומצאתי תנא דמסייע ליה מר ניהו הגאון יד שאול דבסי' רט"ן סוף אות י"ב כתב דבקונטריס הספקות לאחי הקצוה"ח כלל ו' כתב דכללא דאין הולכין בממון אחר הרוב לא אתמר אלא בממון דעלמא אבל בממון עניים ומתנות כהונה אזלינן בתר רובא וכתב ע"ד ובמכתה"ר אזיל בתר איפכא דהתוס' בכורות ד' ך' ד"ה ר' יהושע כתבו דבממון שאין לו תובעין אפילו לרב דאזיל בממון אחר הרוב

מודה בזה דלא שייך רוב והחזקת ממון אלים טובא. ומה שהשגתי שם על הגאון עמודי אש יצ"ו שלא זכר דברי ההפלאה בכתובות סוף פרק קמא (דהא דאין הולכין בממון אחר הרוב אינו אלא כשדנין על דבר שבממון לבד אבל כשהספק שדנים עליו עיקרו לענין איסור רק שנמשך מזה גם לממון הולכים אחר הרוב) והיה לו ליישב בזה קושיית הרב שער המלך גבי בכור שנטרף וכו' עי"ש. עתה ראיתי שבסוף דבריו כבר הזכיר דברי ההפלאה ליישב קושית השלמי נדבה שהביא שם וכתב דלפי מ"ש ההפלאה וכו' אתי שפיר ועם שמשמעות דבריו הוא שכתב כן רק ליישב קושיית השלמי נדבה יש לומר שכונתו ליישב גם קושיית הרב שעה"מ ועכ"פ אינו צודק הלשון שכתבתי בנדפס שלא זכר דברי ההפלאה וכו' וגם במכתב שקבלתי ממנו כתב לי שכבר כתב בסיום הדברים דלפמ"ש ההפלאה מיושבת הקושיא וקושטא קאמר ואגב ריהטאי לא עיינתי בסוף דב"ק. ובעיקר כללין (אם בממון שאין לו תובעים אזלינן בתר הרוב) ראיתי לידידי הגאון אבד"ק וילקי יצ"ו בסה"ב ונגש הכהן כלל ז' שהביא מה שחדש בקונטריס הספקות שבס' קצות החשן דבממון עניים ומתנות כהונה אזלינן בתר רובא ותמה עליו שנעלם ממנו דברי התוס' בכורות ד' כ' (כמו שהקשה עליו הרב יד שאול שהבאתי למעלה) והרבה להשיב על הראיות שהביא לדבריו וגם בעיקר הדין דאין הולכין בממון אחר הרוב האריך מאד בכמה פרטים המסתעפים מזה לך נא ראה דב"ק. גם ידידי הרה"ג מוהרי"ץ נתן נטע דומ"ץ בקלעצק יצ"ו בס' נתיבות אור (שכבדני בו מקרוב) פלפל בכלליה דמרן בעל ההפלאה וכתב דמשמע שדעת הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות איסורי ביאה דין כ"ו אינה כן אלא אף אם הוחזק הרוב לענין דבר אחר לא אמרינן דהוחזק גם לענין ממון ושעל כל פנים נוכל לומר שהרמב"ם אינו סובר כי כלליה דרב ההפלאה ושבשיטה מקובצת בסוף פרק קמא דכתובות הביא כמה ראשונים דסברי הכי (כלומר דל ככלליה דרב ההפלאה וכתב עוד שיש לדחות כל הראיות שנסתייע מהן הרב ההפלאה על פי דברי המרדכי בפרק אלמנה ניזונת דכשהרוב מצוי הרבה מהני להוציא ממון אף למאן דאמר אין הולכין בממון אחר הרוב:

גם אשור לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו בספרו הבהיר כרם חמד בחידושיו לחשן משפט סי' ל"ג דשקיל וטרי על פי כלליה דרב בהפלאה הנ"ל וגם אם ברוב מעליא הולכין אחריו אף בממון ומייחס דעת מרן הבית יוסף שם שהיא כן עי"ש בדף א' ע"ג וגם בח"ב בסוף דף ו' הביא קושית הרב שלמי נדבה בחלק ב' איך ציוותה תורה ליתן מתנות לכהן דילמא במקום נקב שחיט והוי טריפה וכן בראשית הגז דהא קיימא לן אין הולכין בממון אחר הרוב ולזה ציין לעיין בהפלאה לכתובות סוף פרק ראשון ובקצות החשן בקונטריס

הספקות ועוד לו שם (בכרם חמד ח"ב) בדף י"ז ע"ג בדין פדיון הבן כשאם הילד אינה יודעת אם אביה כהן או ישראל וכן בספק טריפה שחי י"ב חדש אם פטור מפדיון משום דמיעוט טריפות חיות ואין הולכין בממון אחר הרוב או נימא דהרוב חשיב רוב מעליא והולכין אחריו בממון ואי נמי דבמצוה גם לשמואל אזלינן בתר רובא וכו' עי"ש דב"ק גם ידידי הגאון מוהרי"ש אבד"ק פאראמישלא ועתה אבד"ק לבוב יצ"ו בשו"ת בית יצחק יו"ד ח"ב סי' קכ"ט אות ד' והלאה האריך בכללין (אין הולכין בממון אחר הרוב) לענין פדיון הבן עי"ש:

ואם יש לחלק בדין אין הולכין בממון אחר הרוב בין מטלטלין לקרקע הנה הגאון בעל ס' בית יצחק הנ"ל יצ"ו בפסק דין על נשתטית שהדפיס בלבוב ביום ד' ערב ר"ח כסליו תרנ"ח כתב דבקצות החשן סי' ר"פ כתב דבקרקע לא אמרינן אין הולכין בממון וכו' דדוקא במטלטלין מהני דהממון תחת ידו עי"ש ויש להרחיב בזה הדיבור בקו' התוס' פ' האשה שנתארמלה וכיון דרוב נשים בתולות נשאות דכתבו לרב פריך וכן הוא בב"ב צ"ג וכן בקו' התוס' יבמות ס"ד אמאי יש לה כתובה משני ולענין איסור ל"מ והרי ממון עדיף דאין הולכין בממון אחר הרוב וי"ל דכתובה שאני דאינה נגבית אלא מן הקרקע ובקרקע הולכין אחר הרוב ומכל מקום יש לחלק בין דברי הקצות החשן להתוס' דשם בסי' ר"פ כשאתה הולך אחר הרוב הקרקע בחזקתה מה שאין כן בכתובה אף שאתה הולך אחר הרוב מכל מקום צריך עדיין להוציא הקרקע מה שאין כן בסוגיא דבבא בתרא הנ"ל בעובדא דרבא לדברי הקצות החשן יש לעיין בתי' הנ"ל ודוק היטב וע' בנה"מ סי' מ"ו בסק"ח שדעתו דלא כקצות החשן ושמא יש לומר דדוקא לענין חזקת מרא קמא ס"ל לקצוה"ח כן מה שאין כן בשיושב בה ונכונים דברי הנה"מ ואכ"מ עכ"ד יצ"ו:

ובעיקר כללין ציין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות כ"ד מציעא דף כ"ג תוספות ד"ה והא בתרא דף כ"ב מטה יוסף חשן משפט סי' ו' נחפה בכסף חשן משפט סי' ה' מציעא דף כ' ד"ה איסורא ודף כ"ב ברש"י טור חו"מ סי' שי"ב מוהר"י קולון שרש י"ב מוצל מאש סי' כ"ו משנה למלך פרק ד' דמתנות עניים הלכה ט' וצריך יישוב ודוק כתובות ד' י"ז ודף נ"ט ד"ה ועל הכותית ברך יצחק סי' ו' מערכי לב דרוש ל"ג ד' ע"א:

סימן מב

אין הלכה כתלמיד במקום הרב בנדפס מערכה זו אות של"ח הבאתי מ"ש הרב יד מלאכי באות ל"ח דאף לגבי רבו שאינו מובהק אמרינן הכי עי"ש והנה מכלל הראיות שהביא הרב יד מלאכי להוכיח כן אחת היא מדברי מרן כסף משנה בפרק ו' מהלכות ביכורים

שכתב דודאי כר' חייא קיימא לן לגבי רב אסיה דהא רביה דרבה הוא ואין הלכה כתלמיד במקום הרב הרי דאף דלא למד מרביה דרביה כלום קרי ליה תלמיד במקום הרבו עכ"ל וכן ראיתי למרן מוהרד"ף בשו"ת מכתם לדוד בחלק יו"ד סי' י"ד (בדף ס"ו ע"א בד"ה ולפי דרכנו) שכתב בפלוגתא דר' אבהו משמיה דר' אלעזר וחזקיה דהלכה כחזקיה משום דר' אבהו ור"א תלמידי ר' יוחנן ור' יוחנן תלמידיה דחזקיה וכיון שאין הלכה כר' יוחנן לגבי חזקיה כל שכן שאין הלכה כתלמידיו נגד חזקיה ומצא שכך כתב הרשב"א בתורת הבית בית א' ש"ג בשם הרמב"ן דליתא לדר"א במקום חזקיה רביה וכו' עי"ש ואני עני מצאתי תנא דמסייע ליה מר ניהו הרא"ש בפרק גיד הנשה סי' טו"ב שכתב בההיא פלוגתא דר' אבהו וחזקיה (דמיירי הרב מוהרד"ף) דהלכה כחזקיה משום דר"א תלמידיה דר' יוחנן ורי"ו תלמידיה דחזקיה וכיון שאין הלכה כחזקיה כל שכן שאין הלכה כר' אבהו עי"ש ועיין בשדי חמד במערכת החי"ת אות ץ' ועתה (סת"ר) השגתי ספר יקר אהל ישרים וראיתי שבמערכה זו אות ט"ו אף הוא היה מתכוין להוכיח כדברי הרב יד מלאכי מדברי הרא"ש בפרק כיצד מברכין ד' ט"ל ע"ב והלכתא כר"י לגבי ר"ה דר"ה ליתא לגבי דרב שהיה תלמידו וכל שכן לגבי ר"י ליתא ומזה הבוא ראיה למה שכתב מרן בבית יוסף יו"ד סי' ל"ב אליבא דהרי"ף והרא"ש שהביאו מחלוקת ר"י ור"ל בסתם ולא הכריעו שהוא משום דמסתמא אין הלכה כתלמיד וכו' ורבי יוחנן רבו דריש לקיש ורבי ינאי רבו דר' יוחנן והרב המגיה הביא דברי הרא"ש בפרק א"ט (אלו טרפות) סי' ל"ו ועוד דרבי ינאי רבו דרבי יוחנן והלכה כמותו נגד ר' יוחנן וכל שכן לגבי ריש לקיש ועיין להרב מע"מ (מעדני מלך) שם הרי דאפלוגתא דרבי ינאי וריש לקיש כתב הרא"ש כדברי מרן:

ובמה שהבאתי בנדפס באות קס"א בעיקר כללין דאין הלכה כתלמיד במקום הרב אם הוא דוקא כשנחלקו פנים בפנים (וסימנא מילתא בדאיכא אמר ליה התלמיד לרבו) ולא כשחולקים זה שלא בפני זו או לא שנא והנה הבאתי שם מערכה מול מערכה בדעות גדולי הפוסקים בכלל זה עיי"ש עתה ראיתי לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו בס' כרם חמד ח"א דף ז' ע"ב שהביא מה שכתב הרשב"א בסוף פרק תולין דדוקא בדאיכא אמר ליה וכו' ויישב בזה קושיות איזה מחברים וחידוש גדול לרוב בקיאותו שתופס כן בפשיטות ולא זכר דעת החולקים ולדעתם אין זה מן הישוב כמובן:

ואם כלל זה דאין הלכה כתלמיד במקום הרב הוא דוקא לגבי יחיד או אף נגד רבים כתבתי בשדי חמד במערכת הכ"ף אות קי"ט (בד"ה ומה שדחק): וכתב הגאון מלבי"ם בספר ארצות החיים סי' ג' במאיר לארץ ס"ק ס"ד הובאו דבריו בספר אלף המגן לידידי הגאון מדובנא יצ"ו בריש סי' ד' דאף שבתשובת חות יאיר כתב. דמאביי ורבא ואילך

הלכה כבתראי אפילו כתלמיד במקום הרב הנה בפרק תולין פסק הרז"ה כרב פפא דבתרא הוא והשיגו הרמב"ן דרבא רבו של רב פפא וכו' ופסקו כולם כרבא ועיין הרא"ש פרק ב' דעירובין וסוף פרק קמא דמציעא ים של שלמה בבא קמא פרק שני סי' ט"ו הליכות עולם פ"ג בשם הגאונים מוהר"י קולון שרש פ"ד הרמ"ע סי' קי"א שארית יוסף דף ל"ז ובתשובת בית חדש סי' צ"ה כתב דהלכה כרבא נגד ר"ח בר אבין שהיה תלמידו וכו' ועל פי זה האריך להשיג על הרבנים טורי זהב ומגן אברהם אלו תורף דב"ק. וממה שלא הזכיר הגאון מלבי"ם את ספר יד מלאכי נראה שלא היה מצוי אצלו שהרי עיני הרואה תחזינה מישרים ביד מלאכי במערכת האל"ף סי' י"ז שכתב לדבר ברור דהא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב אינו אלא עד אביי ורבא אבל מכאן ואילך קיימא לן הלכה כבתראי ואפילו כתלמיד במקום הרב שכן מבואר בהליכות עולם שער ה' פרק ג' בשם הגאונים והתוספות ובספר כריתות ימות עולם שער ג' סי' וא"ו והרא"ש בפרק שני דעירובין ושבסוף פרק קמא דבבא מציעא הוסיף שכן כתב הרי"ף בכמה מקומות וציין ים של שלמה פרק שני דבבא קמא סי' ט"ו וטעם לזה עיין מוהר"י קולון שרש פ"ד וצ"ד וק' וקכ"ב וק"ע ובשארית יוסף דף ל"ז והרמ"ע סי' קי"א ועל פי זה התפלא מאד על מרן הבית יוסף ועל הרבנים בית חדש וכנסת הגדולה שכתבו בהיפך מזה והגדיל התימה שהם עצמם כתבו במקומות אחרים כמו שהוא האמת דמאביי ורבא ואילך הלכה כבתראי אף כתלמיד במקום הרב אלו תורף דב"ק. הנך רואה שמהקומות שהוכיח הגאון ארצות החיים סברתו כנז"ל מאותם המקומות עצמם מביא הגאון יד מלאכי ראיה להיפך וכבר ראיתי להגאון המחבר יצ"ו שהרבה להשיב על דבריו אמנם גם הוא לא ראה דברי היד מלאכי שבסי' טו"ב הנ"ל כי אם מה שכתב וביד מלאכי) בסי' קס"ז והאריך מאד בחריפות ובקיאות כיד ה' הטובה עליו עי"ש דבריו הנחמדים:

וידידי הרה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לאקישעווקא יצ"ו כתב לי לעיין בתבואת שור סי' ל"ב סק"ה ובבית אפרים בא"ח סי' ז"ך (ד"ה והנה הר"ן) שהאריך בכללין (אין הלכה כתלמיד במקום הרב) ושהביא מנימוקי יוסף ריש פרק כיצד הרגל ושה"ג שם דאם התלמיד מאריך ימים אחרי רבו וחלק עליו הלכה כמותו ושבזה יש לחלק כמה קושיות וציין קרבן נתנאל בשבת פרק שואל אות ד' עכ"ד יצ"ו ותשובת הגאון בית אפרים העתיקה אלי רב אחד יצ"ו בהערותיו שהבאתי בקונטריס הערות לכללים בסי' קס"ג אות ב' עי"ש:

סימן מג

אין נושאין נשים במועד בדין זה רשמתי בנדפס אות י"ז ועיין עוד במה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חול המועד אות ח' בס"ד ובמה שהבאתי בנדפס בשם הרב בנין ציון שמוכח קצת דבר"ה ויוה"כ אסור לישא מן התורה ממה שלא תירצו התוס' בכתובות דף מ"ז (ד"ה דמסר לה) קושייתם דמסר לה בר"ה ויוה"כ ועל זה השיב ידידי הרב מוהר"ש אביגדור הלוי מעיר סעראצק יצ"ו וז"ל באות י"ז הביא להקשות למה לא תי' תוס' בכתובות (מ"ז) דמסר בר"ה ויוה"כ ולענ"ד די"ל דביוה"כ הוי חופה שא"ר לביאה ולא הוי חופה כהרמב"ם והירושלמי דיומא לשיטתי דתשמיש אינו אסור מה"ת כמו שהביא הרא"ש בפרק יוה"כ (סי' א') ובאיסור דרבנן הוי חופה ולדידן אסור מה"ת כמש"כ הרמב"ם בפ"א מהל' שבי"ע והוי א"ר לביאה מה"ת ולא הוי חופה ובר"ה לבד ליכא לאוקמא דהא אמר וימים טובים לשון רבים עכ"ד והנה בהא דחופה שאינה ראויה לביאה לא הוי חופה עיין בטור וש"ע אה"ע סי' ס"א דרבים חולקים על סברת הרמב"ם וגם מאי דנקיט דאיסור תשמיש ביוה"כ הוא מדאורייתא כמ"ש הרמב"ם עיין לקמן במע' העי"ן אות י"ז דדעת הרבה מהראשונים ומכללם רבותינו בעלי התוס' דכל שאר עינויים הם רק מדרבנן וגם בדעת הרמב"ם אינו פשוט שסובר שהם מן התורה כמו שמתבאר ממה שרשמתי שם בס"ד:

סימן מד

אנוס רחמנא פטריה אמרינן רחמנא חייביה לאידך לא אמרינן כן כתבתי בנדפס מערכה זו אות טש"ן וציינתי ספרי דבי רב המדברים בזה עי"ש ומה שכתוב שם פת"ש ח"מ רסי' כ"ח הוא טעות הדפוס וצ"ל רסי' כ"א ונשמט לעיין בברכי יוסף שם ועתה ראיתי שהרב אזן אהרן דף ב' אות י"ט ציין להרבנים בני יעקב לאה"ע סי' ל"ח ונחב"כ ח"א ומוהר"ם אלשיך סי' ל' וכתב דצריך להתיישב בדברי הרב מוהר"ש צרור בחוט תשב"ץ ח"ג סי' כ"ה שנראה כחולק ע"ז וציין לעיין חק"ל ח"מ ח"א מ"ד קכ"ג ע"ד ואילך. וראיתי בס' דברי גאונים בכלל ח' אות יו"ד שציין לעיין בזה שו"ת חת"ס ח"מ סי' א' (היא התשובה שציין הרב פתחי תשובה שם וכפי הנראה אין ס' פת"ש מצוי אצל הרב המחבר דברי גאונים יצ"ו) ובתוך סי' יו"ד ובשו"ת חסד לאברהם באמצע תשובה מ"ו ואין מצוי אצלי ס' חסד לאברהם אך שם באות ה' ראיתי שהביא תשובתו שבסי' ל"ה ושם כתב דקימ"ל אנוס רחמנא פטריה אמרינן אבל אנוס רחמנא חייביה לאחר לא אמרינן ועיין בספר דרכי החיים לידידי הגאבד"ק פריאסלאוו יצ"ו בהקדמת הספר דף ח' ע"ד:

סימן מה

אומר מותר דחשיב שוגג כתבתי בנדפס מערכה זו אות ר"מ בשם הרב פר"ח סי' צ"ט ס"ק י"ב דאפילו בדבר שהכל יודעים אותו ולא יטעו בו אמרינן דאומר מותר הוי שוגג עי"ש ומדברי הרב חת"ס בחח"מ סי' כ"ב (בד"ה וע"ד. אשר האשימני) מתבאר יפה דדבר פשוט בש"ס ופוסקים אין דרך הלומדים לטעות ולא אמרינן בהו אומר מותר שוגג או אנוס ועוד מפורש שם דאומר מותר בעי כפרה ודלא כמ"ש הרב השואל דאומר מותר אין צריך כפרה דזה אין לו שחר וישב על הבאר איזו תשובה בעי עיש"ב. ובעיקר כללין עיין לקמן באות פ"ו (בד"ה והנה בהך) ובספר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) כתב בקונטריס שיורי טהרה באות י"א שהעלה בספרו מעט מים דכיון דאיכא פלוגתא דיש אומרים דחשיב מזיד ויש אומרים שוגג ויש אומרים אנוס אית לן למינקט כסברא האמצעית והוא שוגג וציין לכללין ערוך השלחן סי' שי"ח אות ג' ומטה אהרן סי' י"ד וכנסת הגדולה חשן משפט סי' ל"ד סקי"ד באר המים סי' ד"ן דף ל"ד ופרי מגדים באשל אברהם סי' ק"ד סק"ו וחיים שאל ח"א סי' ח"מ והרב המגיה ציין פתח הדביר דף נ"ט ע"ד וצפיחת בדבש דף קס"ח ע"א והגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ה אות ל"ה ציין בעיקר כללין מכות דף ז' ודף ט' הרמב"ם פרק ט' דתמורה הלכה ב' שבת דף ע"ב מוהריב"ל ח"א דף קמ"ח נחפה בכסף דף ל"ח קונטריס מחזה אברהם הרמב"ם פרק א' דאיסורי מזבח הלכה ג' פרק יו"ד דתרומות הלכה א' תמורה דף י"ז כריתות דף ג' ודף א' במתניתין ברש"י ורבינו עובדיה ותוספת יום טוב תשובת רמ"א סי' קל"ב ס"ד הריט"ץ סי' קמ"ז ובאורח חיים סי' ק"ח ס"ח מגן אברהם שם ס"ק י"א וסי' רמ"ח ס"ק י"א וטורי זהב סי' רנ"ג ס"ק ז' סי' רצ"ו סעיף ח' ותי"ב בהגהה סי' ש"ט ס"ד מגן אברהם סי' שי"ח ס"ק ג' סי' של"ד ס"ק ב' קצ"ט ס"ק ה' סי' תקכ"ז ס"ק ו' ביו"ד סי' רל"ב ס"ב בהגהה בחשן משפט סי' קכ"א סעיף י"א סי' קפ"ה ס"ט סי' רצ"א ס"ז ועיין סי' תקכ"א טורי זהב יו"ד סי' ט"ל ס"ק ט' שפתי כהן סי' ק"י ס"ק ל"ז אבן העזר סי' קע"ג ס"ג והבית שמואל ס"ק ד':

סימן מו

אבלות יום ראשון כתבתי בנדפס מערכה זו אות ש"ן שדעת הרמב"ן שהוא מדאורייתא ותמהתי על מי שכתב בהיפך עי"ש ויש להוכיח קצת שכן דעת הרמב"ן שמאחר שהרמב"ם בסה"מ מ"ע ל"ז כתב מפורש דאבלות יום ראשון הוא מדאורייתא דמשמע ליה דברי הש"ס כפשטן אם לא היתה כן דעתו לא הוה שתיק ליה וכתב בס' מנחם אבלים דף א' אות ג' דבתשו' הגאונים הנקרא חמדה גנוזה בסי' קצ"ו כתבו דיום ראשון

הוא מדאורייתא וזה פשוט שכן דעת הגאונים וכדכתב בשמם רבינו הטור אמנם אין ס' זה אצלי לראות אם דוקא כשהוא יום מיתה וקבורה הוא דסברי הכי וכמו שכתבתי בנדפס שם בשם הריבה עי"ש:

ועל מה שהבאתי בנדפס (בד"ה ודע) דברי הרא"ם בפרשת ויצא דרק אבלות יום ראשון הוא מן התורה אבל כל שבעה לכולי עלמא הוא רק מדרבנן שדבריו תמוהים במחילת כבוד קדושתו דהא איכא מקצת רבוואתא דסברי דכל שבעה הוא מדאורייתא וכו' הנה ראיתי עתה בס' טהרת המים בשיורי טהרה מערכה זו אות מ"ז שתמה עליו בזה שהרי להראב"ד אף גזרת שלשים לגיהוץ ולתספורת הוא מדאורייתא וכתב הרמב"ן בספר תורת האדם שכדעת הראב"ד שכל שבעה מן התורה כן דעת הגאונים עי"ש וכבר עמדו על דברי הרא"ם רבני האחרונים שהבאתי בנדפס ושם בשיורי טהרה תמה על הרמב"ן במה שייחס שדעת הגאונים כהראב"ד והוא עצמו כתב בתחלה שדעת הגאונים היא שרק יום ראשון מן התורה ונראה דיתכן לומר שמה שכתב בשם הגאונים לא על כל הגאונים היתה כונתו אלא כלומר שיש מן הגאונים סוברים כן:

סימן מז

אין מעבירין על המצות בנדפס מערכה זו אות ק"ג הבאתי מ"ש הרב מעשה אברהם בשם הרב זרע יעקב דלא אמרינן כן אלא בדבר המוכן ומתוקן וכו' אבל דבר שצריך הכנה ותיקון כל שלא הוכן עדיין ליכא משום אין מעה"מ עי"ש ונשמט משם שהשיב במעש"א עמ"ש הרב זכור לאברהם אביגדור בשו"ת א"ח ססי' יו"ד להוכיח מדברי הטור בסי' תע"ג (שצריך להניח הפרוסה בין שתי השלמות כדי שיפגע בשלמה תחלה) דגם בזה איכא משום אין מעבירין עה"מ ומסיק כדעת הזרע יעקב ומתוך מ"ש במעש"א ע"ד הרב גזע ישי הייתי סבור שהגזע ישי חולק על הזר"י הנ"ל אמנם עיין להרב דברי מנחם סי' רפ"ב הגב"י אות ב' שכתב דהרב גזע ישי קאי בשיטת הרב זר"י גם ראיתי לידידי הגאון דברי מלכיאל יצ"ו בשו"ת לא"ח סי' ט' שכתב כסברת הרב זרע יעקב דלא אמרו אין מעבירין על המצות אלא אם המצוה מוכנת לפניו לעשותה אבל אם מחוסרת קצת תיקון והכנה לא שייך בה אין מעבירין עה"מ אף שהגיע זמנה כי אין בזה שום בזיון להמצוה אם לא שהיא מוכנת ויישב בזה כמה קושיות וגם ביאר מה שנראה סתירה לזה והאריך מאד בעיקר דין זה מסימן ח' עד סי' י"ח לבאר בזה שלשה עשר כללים ואלו הם (ופרט אותם בסי' י"ז אות ל"ח). א. אין מעבירין עה"מ הוא גם בתדיר ואינו תדיר וכדומה (אמר המחבר הרב קרבן נתנאל בסוף מגילה כתב ג"כ דאין מעבירין על המצות דוחה לתדיר והוכיח כן מדברי התוס' ביומא ד' ל"ג ד"ה אין מעבירין ובזה דחה מה שפסק

הרמ"א בסי' תרפ"ד (בראש חדש טבת שהתחיל בשל חנוכה שיפסיק ויקרא בשל ר"ח משום דתדיר קודם) ומרן חיד"א בס' ברכי יוסף סי' ק"ם כתב ליישב פסק הרמ"א על פי מה שהעלה הרב חכם צבי בס' ק"ז דאף דאין מעבירין עה"מ הוא אפילו על מצוה קלה מפני חמורה מכל מקום אם שתי המצות הן ענין אחד כתמידין ומוספין ששתיהם עבודת הקרבנות בהא לא אמרינן אין מעבירין עה"מ אלא אם שתיהם שוות אבל אם יש יתרון לאחת היא קודמת אבל בעלמא במצות שונות אין מעבירין על מצוה קלה מפני חמורה וגבי קריאות בס"ת יש לומר שהן ענין אחד דהאי שינון והאי שינון ובזה ודאי תדיר קודם וכן כתב הרב ערך השלחן בסי' כ"ה אות א' (אחר שכתב דהרב נמק"י צריך לומר שסובר דאין מעה"מ דוחה לתדיר) ליישב פסק הרמ"א הנ"ל דקריאת ר"ח וחנוכה הם ענין אחד ולכן תדיר קודם מה שאין כן במצות שונות בציצית ותפלין והזכיר שו"ת הרב ח"ץ ולא זכר שר את יוסף צדיקא בבר"י סי' ק"מ הנ"ל ומדברי כולם נלמוד דאין מעבירין עה"מ קודם לתדיר אלא שחלוקים בשתי מצות שהן ענין אחד דלהרב קרבן נתנאל גם בזה אין מעבירין ולהרבנים הנ"ל תדיר קודם. אמנם ראיתי בס' דברי מנחם סי' תרפ"ד (בד"ה ואולם) שכתב שבס' עץ יוסף בחידושיו לברכות ריש פרק אלו דברים הוכיח במישור דבמקום תדיר ליתא להא דאין מעבירין ושהביא דבריו הרב נוה שלום בסי' ץ' ד' כ' ע"א וגם בשם הרב גזע ישי ד' כ"ה כתב דמה שיישב בברכ"י פסקו של הרמ"א אין ישובו על נכון ושכתב לדחות דברי הרב קרב"ן ושגם בס' עץ יוסף דחה דבריו בטוב טעם והספרים הנ"ל אינם אצלי לראות דב"ק ובדברי מלכיאל בסי' ח' אות ב' כתב שאף שהרב מג"א סי' תרפ"ד כתב דתדיר עדיף מאין מעבירין כבר חלקו שם האחרונים עליו וציין ט"ז ודגול מרבבה ונתיב חיים ורעק"א וחידושי הגר"א וישועות יעקב והביא שבטורי אבן למגילה ד' ו' ע"ב כתב דתדיר או מקודש עדיף וקודם והרב המחבר יצ"ו דחה ראייתו ותמה עליו שבספרו שאגת אריה סוף סי' כ"ח הביא דברי הנמק"י והסכים להם דאין מעבירין עדיף ומשמע שם להדיא דהוא הדין למקודש ואם כן סותר דברי עצמו עי"ש ועיין לקמן באות קל"ה ס"ק כ"א (בד"ה ואם הא). ב. הא דאמרן. ג. אם התחיל בשאינו תדיר גומר ולא יפסיק בשביל עשיית התדיר. ד. אם פגע במצוה ועבר עליה ופגע באחרת מחוייב לעשות המצוה השנית שעומד בה עתה. ה. מצוה שחובתה היום ומצוה שחובתה למחר רק היא תדירה איזה שירצה יקדים אם אי אפשר לעשות רק אחת רק בתנאי שלא יעבור על אין מעבירין ו. אמע"ה שייך אף באי אפשר לעשות רק מצוה אחת משתי מצות. ז. להשהות מצוה כדי לעשותה מן המובחר מותר זמן מועט אבל לא זמן מרובה. (אמר המחבר בדין זה כתבתי בקונטריס שדי חמד במערכת הזי"ן זריזין מקדמין וכו' עי"ש.

ח. מצוה עוברת ומצוה שזמנה נמשך אם הזמן דחוק צריך להקדים העוברת ואם יש זמן גדול עושה החשובה או זו שפגע בה ט. אם פגע במצוה ושוב באה לפניו מצוה אחרת ושתיהן מזומנות לפניו צריך לעשות החשובה קודם אף שבאה באחרונה. יו"ד. אם חדא דאורייתא וחדא דרבנן ותרווייהו שוות דאורייתא קדים לדרבנן אבל אם אחת תדירה או מקודשת היא קודמת (אמר המחבר בדין זה כתבתי לקמן באות צ"ב עי"ש). י"א. אין מעבירין על המצות הוא איסור דאורייתא (אמר המחבר בנדפס במערכה זו אות ק"ג כתבתי בזה ולקמן באות קל"ה ס"ק כ"א בד"ה ובמה בזה עי"ש). י"ב. מצוה שחובתה היום קודמת למצוה שנמשך חיובה מכבר ועתה הוא כעין תשלומין. י"ג. לעשות דבר הרשות קודם מצוה אם באופן שמניח המצוה ועושה הרשות הוי בזיון למצוה אסור אבל אם אינו מניחה כשהיא לפניו רק מצד שאפשר לעשותה וממשיך זמנה קצת דאין זה בזיון להמצוה שרי רק דבלאו הכי זריזין מקדמין למצות:

סימן מח

איסורין דרבנן אם העובר עליהן עובר בעשה דעפ"י התורה אשר יורוך ובל"ת דלא תסור וכו' בנדפס אות שצ"ט כתבתי קצת בזה ועיין עוד בנדפס במערכת הגימ"ל אות ב' ולהרב חתם סופר דף קל"ג ודף קל"ד וראיתי בענין זה מאמר נכבד שבס' תורת נביאים להרב מוהר"ץ הירש חיות הובא בפתיחה לספר יאיר נתיב שנדפס בווארשא שנת תרט"ל וציינתי בנדפס ולפי שיותרו בו כמה ספקות ויתורצו כמה קושיות בענין זה ראיתי נכון להעתיקו ותורף דבריו הוא דגם הרמב"ם מודה דלאו דלא תסור ועשה דעפ"י התורה אשר יורוך לא נאמרו רק בב"ד הגדול אשר יושבים בלשכת הגזית וכן במשפט אשר יוצא מפיהם ציותה התורה באזהרות אלו לשמוע להם ובין בדבר שלמדו בדרכי מדות הנדרשת ובין בדבר שעשו משום תקנה וגזירה מ"מ כיון שב"ד הגדול עמדו למנין והסכימו בעשיית התקנות הללו או בסייגים הללו שוב נתחקה עשייתם לחוק קבועה בישראל לנצח וזה דוקא בדבר שנתקן או נגזר במנין כל החכמים הנמצאים או בישיבת לשכת הגזית אבל במאמרי יחידים שנמצאו בש"ס וכל אחד תיקן לעירו ולמקומו או אמר דעתו בבהמ"ד הן עם רבו אז בזמנו חולקים כמו רוב פלוגתות התנאים והאמוראים ואח"כ נפסק בש"ס הלכה כדברי אחד מהן או שבזמנים אחרונים עשו כללים לפסק הלכה וכו' ואחר הכללים הללו אנו הולכים בכל המחלוקת הרבות שנמצאו מפוזרות בש"ס משפט כל אלו הלכות אינם בכלל לא תסור כיון שלא נאמרו ונתקנו ונגזרו במנין כל החכמים ובזה מיושב מה שהקשה הרמב"ם על ה"ג מה שמנה חנוכה ומגילה ולמה לא מנה נט"י ועירוב ובאזהרות למה לא מנה שניות לעריות והיינו משום שכל אל נתקנו

בימי שלמה שבת י"ד ע"ב יבמות כ"א והי' אז ב"ד יושבים בלשכת הגזית וא"כ שעכ"פ עמדו למנין והסכימו כל חכמי הדור וא"כ כל מי שעובר על התקנות וגזירות אלו עובר בלאו דלא תסור ובעשה דע"פ התורה אשר יורוך אבל אכילת בשר עוף בחלב או איסור חליצה לכהן הדיוט או פרטי השבותים כגון הפוסע פסיעה גסה או תחומין או בדיקת חמץ או איסור רדיית הפת בשבת או לענין טומאת בית הפרס או יו"ט שני של גליות או מצות מרור בזה"ז או איסור שמנו של גיד ואיסור אבר המדולדל או איסור סחורה בדברים האסורים וכדומה הרבה דברים בין שנמצאו בש"ס פלוגתא ונפסקה ההלכה לאיסור או שנאמרה בש"ס בסתם בלי שום חולק מ"מ כל שלא יצא הפסק מב"ד הגדול ולא עמדו למנין אין עליהם חובה מלא תסור והביא ראיה מהרמב"ם בהקדמתו לס' היד למנין המצות על סדר ספרו שכתב וז"ל ויש מצות אחרות שנתחדשו אחר מ"ת ופשטו בכל כגון מקרא מגילה ונר חנוכה ות"ב עירובין נט"י כל אלו המצות שנתחדשו חייבים אנו לקבלם ולשמרם שנאמר לא תסור מן הדבר וגו' משמע מלשונו ז"ל דוקא מצות אלו המה בכלל לא תסור אבל שאר מצות ואיסורי דרבנן אשר ירבו לאלפים ולרבבות אינם בכלל לאו זה וכו' ומפ"ז (ועל פי זה) תמצא ישוב לכל השגות של הרמב"ן ז"ל דכל הני שהקילו בדרבנן היינו דוקא דברים שלא היה במנין אבל ספק בתקנות וסייגי חכמים ונביאים שתקנו וגזרו בב"ד הגדול אפשר דג"כ ספיקא אסור ומחמירין בכל הענייניים כמו של תורה. ועוד הביא ראיה מס' מורה נבוכים פמ"א לשלישי שכתב וז"ל אומר כי כאשר ידע השם יתעלה שמשפטי זאת התורה יצטרכו בכ"ז לפי התחלף המקומות והחידושים ולפי הנראה לפי העניינים להוסיף על קצתם ולגרוע מקצתם הזהיר מן התוספת ומן המגורעות ואמר לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו כי היה זה מביא להפסד סדרי התורה ולהאמין שאינה מאת ה' והותר ג"כ לחכמי כל דור רוצה לומר ב"ד הגדול לעשות סייגים כדי לקיים משפטי התורה האלו בעניינים שיחדשום לשמור התורה וישאירו הסייגים ההם קיימים לנצח כמ"ש ועשו סייג לתורה וכן הותר להם לבטל קצת מעשה ולבטל קצת הנזהר ממנו לפי ענין אחד ולפי מאורע אחד אבל לא יעמידוהו לדורות כמו שביארנו בסדר פי' המשנה בהוראת שעה ובזאת ההנהגה תתמיד התורה אחת ויתנהג בכל זמן ובכל מאורע כפי הצריך לו ולו היה זה העיון החלקי נמסר לכל אחד מן החכמים היה בני אדם נפרדים לרוב המחלוקת והסתבכות הדיעות והזהיר יתעלה שלא יעשו זה שאר החכמים אלא ב"ד הגדול לבד וציוה להרוג מי שיחלוק עליהם שאם יחלוק עליהם כל מעיין בטלה הכוונה המכוונת ובטלה התועלת עכ"ל הזהב של הרמב"ם בס' המורה נבוכים ראינו מדבריו ששינה ושילש דעשיית הסייגים והתקנות לא נמסרו רק

לב"ד הגדול אבל משחרב בהמ"ק ובטלו הסנהדרין וב"ד הגדול מלשכת הגזית ורבו הגליות ולא יכלו כל חכמי ישראל לאסוף במקום אחד ולפקח בטובתן של ישראל ועם ה' מפורדים בכל קצוי ארץ וים רחוקים וכל חכם שבזמנו ובמדינתו מורה לעדתו כפי התורה ולפי סברתו בהוצאות המשפטים והדינים ולא ידע כלל כי חכם אחר הוציא מסברתו היפוך מן המדרשות לכן הדינים הללו אינם לחוב עלינו במצות לא תסור כיון שחכמים בעצמם חולקים זה עם זה ולא נדע בעצמינו למי משפט הבכורה שנאזין אליו בחוק התורה דלא תסור אלו דברי השני צדקו יותר ועיין בלחם משנה פ"א מה' ממרים מ"ש בשם המבי"ט ז"ל וחות יאיר סי' קצ"ב עיין ברכות דף י"ט עכת"ד ז"ל. והרב בעל הפתיחה האריך ג"כ בעניינים אלו עי"ש דברים נחמדים וכתב הרב פרמ"ג בס' שושנת העמקים כלל ט' (בסוף ד"ה עוד יש להסתפק) דממה שכתב רש"י בכתובות דף "א ע"ב בד"ה מצוה דרבנן דלאו מצות עשה מפורשת כסוכה ולולב יראה לשיטתיה ברכות י"ט ב' משמע לכאורה מדבריו שיש במילי דרבנן מצות דעפ"י התורה ולא תעשה לא תסור משום הכי כתב דמכל מקום לאו מפורשת כסוכה ולולב ועיין בפרי מגדים סי' ש"ז באשל אברהם ס"ק ט"ז וידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בשו"ת משכנות הרועים סי' י"ז (ד"ה אכן מהדברים) האריך בכלל זה וכן בספרו נחלה לישראל סי' יו"ד אות מ"ו ועיין עוד בספרו שו"ת הד"ר סי' כ"ט ד' ל"ה אות ר"י ועיין בספר האשכול חלק שני צד ט"ו בנחל אשכול ס"ק י"ג:

סימן מט

אין שליח לדבר עבירה אי אמרינן כשהשליח שוגג בנדפס מערכה זו אות שפ"א רשמתי ספרי דבי רב בזה והרב אזן אהרן ד' ג' אות ל"ה כתב דהיכא דלא ידע השליח או המשלח שיש איסור אי אמרינן אין שליח לדבר עבירה עמדו בזה הרבנים זרע אברהם בחיו"ד ד' ל"ד ע"ג וגנזי חיים במערכה זו אות ע"ב ולפום ריהטא איני מבין מאי נפ"מ אם המשלח ידע או לא ידע אם השליח יודע שיש איסור בדבר נראה דלכ"ע יש לומר בזה אין שליח לדבר עבירה שהרי טעם הסוברים שכשהשליח שוגג לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה הוא משום שסוברים שהטעם שאמרו בש"ס דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין קושטא קאי ולכן בשוגג שאין שייך טעם זה יש שליח לדבר עבירה ומיקרי שפיר שלוחו והסוברים דגם כשהשליח שוגג אין שליח לדבר עבירה סוברים דלא קאי האי טעמא למסקנא דגמרא ועיקר דין זה הוא מגזרת הכתוב ואין חילוק בין ידע השליח שיש איסור להיכא שהוא שוגג עיין להגאון שפתי כהן בח"מ סי' שמ"ח סק"ו שהאריך בזה להוכיח דגם בשוגג אין שליח לדבר עבירה מגזרת הכתוב והגאון באר יעקב בדף קי"ג

ע"ב (שרשמתי בנדפס) כתב לדחות דבריו ואמר מר שמכל ההוכחות שהוכיח השפתי כהן דלא כשיטת התוספות כבר נרגשו התוספות בעצמם ואפילו הכי עמדו בשיטתם ועל מה שהמציא השפתי כהן דלא אמרו טעמא דדברי הרב וכו' אלא מעיקרא דלא הוה ידעינן דהוי שני כתובים וכו' אבל למסקנא הדין כן מגזרת הכתוב אף היכא דלא שייך הטעם דדברי הרב כגון שהשליח שוגג וכו' השיב דגם למסקנא צריכינן להאי טעמא דאם לא כן מנא לן למילף שליחות בעלמא מגירושין וקדשים נילף מעבירה דאין שליח וכו' ועל כרחין לומר דשאני עבירה מטעם דברי הרב וכו' עי"ש שצדד לפרש שזו שיטת רש"י גם כן:

אמנם לא ראה הרב שהריטב"א בחידושיו לקידושין דף מ"ב ע"ב (בד"ה שאני התם דאין שליח לדבר עבירה) כתב כדברי השפתי כהן (וציינו הרב מלא הרועים שרשמתי בנדפס) והוכיח כן מסוגיא דבבא מציעא פרק קמא וז"ל שאני התם דאין שליח לדבר עבירה דאמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין פי' טעמא קאמרינן שהוא כן על הרוב מיהו דינא דאורייתא הוא כדלקמן ואפילו היכא דליתא להאי טעמא כגון שהוא שוגג וכיוצא בזה וכדאמרינן בבבא מציעא בפ"ק אם המצא תמצא בידו הגנבה אין לי אלא ידו גגו חצרו מניין תלמוד לומר המצא תמצא מכל מקום ופרכינן והא אין שליח לדבר עבירה ופרקינן כי אמרינן אין שליח לדבר עבירה הני מילי היכא דשליח בר חיובא לאפוקי חצר דלאו בר חיובא אי נמי כי אמרינן אין שליח לדבר עבירה היכא דאי בעי שליח עביד דאי בעי לא עביד לאפוקי חצר דעל כרחה עבדא הרי מפורש יוצא מפה קדשו כשיטת השפתי כהן דאף כי לא שייכא טעמא דדברי הרב וכו' אין שליח לדבר עבירה ובהגהות הגאון מוהר"ץ הירש חיות בפרק שני דבבא קמא (שציינתי בנדפס) דף ל"ב ע"ב כתב בשם קצות החשן סי' שמ"ח סק"ה שהוכיח שגם בשוגג אין שליח לדבר עבירה מדקיימא לן דשליח בית דין גולה כשהוסיף במלקות על האומד ומת ואמאי הא שליח בית דין שוגג הוא שעושה על פי הדיין וכו' והוא דחה ראיה זו ודבריו דחוקים עי"ש ודבר זה הוא מקצוע גדול וכבר רשמתי בנדפס ספרים רבים המדברים בזה ועם כי לא פניתי עתה לעיין בדב"ק מכל מקום נראה פשוט דאין הדבר תלוי בשוגג או מזיד המשלח כי אם בשגגת השליח הוא שיש לומר כיון שאין שייך הטעם דדברי הרב יש שליח ושני הספרים שציין הרב אזן אהרן אין גם אחד מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

ובעיקר מחלוקת זו ראיתי לידידי הרה"ג בס' לב שומע יצ"ו באות ט"ן שהאריך קצת בזה וכתב בשם המש"ך (כנראה הוא ספר משמרות כהונה שמזכירו במקומות אחרים ואינו אצלי ולא ראיתיו כלל) בנימוקיו על הספרי בדף שצ"ג פסקא ל"ז שהוכיח שיטת

הרמב"ם דאף ששליח שוגג אין שליח לדבר עבירה שלא כדעת התוספות מדהשמיט מה דאמרינן הן ולא שלוחן ואמאי והא נפקא מינה לדידן היכא שהשליח שוגג ועוד כתב כן בשם הרב לחם משנה בפרק שני מהלכות גניבה שדעת רבינו שלא כדעת התוספות וגם הוא יצ"ו הוכיח כן מדברי הרמב""ם פרק ששה עשר מהלכות סנהדרין הלכה י"ב מדפסק ההיא דאם הוסיף על האומד גולה וכו' והשיב על דברי המוהרצה"ח הנ"ל אלו תוד"ק ובאות ס' כתב בשם הרב שער המלך בהלכות מעילה דף ד"ן ע"ג דאף שהתוס' סוברים דכשהשליח שוגג חייב שולחו היינו דוקא אם יודע המשלח שהשליח יעשה הדבר אבל כשיש סברא שלא יעשה השליחות מודו דאין שלד"ע עי"ש ויתכן שמה שכתב הרב אזן אהרן בשם הרבנים זרע אברהם וגנזי חיים לענין היכא שהמשלח לא ידע שיש איסור כונתו שלא ידע שהשליח בודאי יעשה איסור שיש סברא שלא יעשה השליחות ומי שנמצא בידו הספרים הנ"ל ישכיל בכונתו ועיין לקמן (בד"ה גם במה שנחלקו) מה שרשמתי עוד בכלל זה:

ואם בעבירה דרבנן ג"כ אמרינן אין שליח לד"ע רשמתי בנדפס אות קצ"ג עי"ש ועיין עוד בשו"ת בשמים ראש סי' ח"י בכסא דהרסנא ובמפתחות הספר (בדף ק"ט ע"ד) והנה בענין זה ראיתי במכתב ידידי הגאון מוהר"ר אליעזר זעליג שאפירא יצ"ו אבד"ק סיגינט (עיר חדש אלכסנדרלווסקאע) שנראה דנקיט בפשיטות שגם באיסורין דרבנן כמשבר כלים דעובר בבל תשחית מדרבנן (כפי מה שנראה דעת רבנן בתראי והסכמתם לדינא דליכא משום בל תשחית מדאורייתא אלא בקציצת אילנות עיין במה שרשמתי בשדי חמד ח"א במערכת הבי"ת אות י"ז) אמרינן אין שליח לדבר עבירה ואולי כונתו להקשות למאן דסובר שגם בדרבנן אמרינן כן ולא דפשיטא ליה הכי) או שכונתו למאן דסובר דגם בדברים התלושים איכא בל תשחית מדאורייתא (כן דעתי העניה עתה כי אחר שנתיישבתי היטב בדין זה בסיעתא דשמיא ראיתי שמה שהייתי תופס דבל תשחית ליכא מן התורה בזולת קציצת אילן אינו נכון ושוינא אנפשין הדרנא כמו שכתבתי בפאת השדי מערכת הבי"ת אות מ"ז בס"ד) ואעתיק דברי מכתבו וז"ל הנני להציע לפני הדר"ג מה שנתקשה לי בעת עמדתי בספרו כללי השו"פ מערכת אל"ף בענין אין שליח לד"ע להר"ן דס"ל כי אין מחילה מועיל על דבר שאינו ברשותו שאם מחל ראובן לשמעון המתנה שיתן לו אח"כ אינו כלום אחרי שעדיין לא נתחייב ליתן לו ואין לו שום תביעה עליו ג"כ הובא ברמ"א סי' ר"ח וזה מוכרח בירוש' ובגמרא דידן א"כ איך יפרש הגמ' ב"ק צ"ג באומר שבר את כדי דפטור דאדם מוחל ממונו ולא גופו הא בכלי לא שייך מחילה ובעת שאמר לו לשבר עדיין לא נתחייב לו ממון רק אח"כ כששבר ואיך יועיל

המחילה ואם נאמר דהגמרא לאו דוקא קאמר מחילה רק שמבטל או מפקיר הכלי אם היינו יכולים לומר כן היה מזה ראי' למאי דמובא בדב"ק מערכת גירושין באם אמר הבעל לקרוע הגט דזה נחשב ביטול והפקר אך בגוף לא שייך זאת דאין ביטול והפקר בגוף וסבור הייתי לאמר דהוי מכח הרשאה ושליחות ופטור כמו שעשה הוא בעצמו א"כ קשה לי הלא בשבירת כלי יש עבירה ואין שליח לד"ע והמעשה בטל בדבר הצריך שליחות מטעם דנחשב כעושה מדעת עצמו דדברי הרב וכו' א"כ ליכא למפטרי' מטעם זה דגם כי פה א"א להחזיר המעשה עכ"ז נחשב כמו שעשה מדעת עצמו ואם נאמר דהגמרא מיירי במוחזק לכך או באינו יודע שיש איסור כמבואר בדברי קדשו במערכת הנ"ל דוחק להעמיד הגמרא והפוסקים רק באופן זה והמה סתמו דבריהם וצ"ע כעת והנני מודה על האמת כי קשה עלי לכתוב אותיות וכתב הספרדים לכן לא אוכל לטייל בדבריו הנחמדים ואם הייתי יודע אשר הדר"ג יודע לקראות כתב שלנו אז הרחבתי הדבור בענין חבורו והנני מברך את כבוד תורתו ואת חתנו היקר המופלג באריכת ימים טובים ושמחת הרגל אמן. עכ"ד יצ"ו. וטפי ניחא לי לומר שתופס כשיטת הגאונים משנה למלך ושער המלך בפרק ב' מהלכות רוצח שרשמתו בנדפס שסוברים שגם באיסורין דרבנן אין שליח לדבר עבירה ועיין עוד בשער המלך בששי מהלכות יום טוב דין ט' שתופס כן ובמאי דנקיט הגאון יצ"ו דהשליחות בטל עיין במה שרשמתי בנדפס אות קצ"ט בזה ועיין לקמן. ודע שחדש הגאון שער המלך בהלכות יום טוב הנ"ל דאף שגם באיסורין דרבנן אין שליח לדבר עבירה היינו דוקא במידי דשליח בר חיובא אבל היכא דאין על השליח אף איסור דרבנן בהא יש שליח לדבר עבירה דרבנן ואף רב סמא בפרק קמא דמציעא שסובר שגם כששליח לאו בר חיובא אין שליח לדבר עבירה היינו דוקא בעבירה דאורייתא אבל בדרבנן כולי עלמא מודו דהיכא דשליח לאו בר חיובא יש שליח לדבר עבירה:

ובמה שהבאתי בנדפס בהא דאין שליח לדבר עבירה אם השליחות בטל או לא כתב לי על זה ידידי הרב הגדול מוהר"ר ירוחם הכהן אבד"ק דובסאר יצ"ו וז"ל כאשר שקדתי כעת בספרו דמר לכללי הש"ס אות א' מערכת אין שלד"ע סי' קצ"ט שנכנס בחקירה אי אמרי' דהמעשה נמי בטל וכו' והביא מהנו"ב לענין מגרש בע"כ ע"י שליח דבטל מעשה השליחות ודעת החתם סופר לחלק בין עשאו סתם ובין אם הקפיד עליו לגרשה בע"כ והנה בהיותי בזה נזכרתי שגם בספרי התשב"י יש לי חקירה בזה ואמרתי להציע זה לפני כבוד הדר"ג והוא הנה ראיתי בפ"ת לאה"ע סי' קי"ט סק"ו שהעתיק מהנו"ב לענין מגרש בע"כ ע"י שליח דהמעשה בטל משני טעמים. הא'. עפ"י הרא"ש גיטין גבי תופס

לב"ח דאין נעשה שליח במקום שחב לאחר. והב'. משום דאין שליח לד"ע והקשו לו כמה חכמי הדור מכמה סוגיית הש"ס והוא התאזר חיל להשיב על דבריהם ולהעמיד ע"ד עי"ש באריכות ולפענ"ד תמהתי על הנו"ב ועל חכמי דורו שהקשו עליו מסוגיית הש"ס כי בפשיטות אין הכרח לשני הטעמים שלו במח"ת דהך שכתב מהרא"ש גטין הנה התם קאי לענין זכיה שיד השליח זוכה להמשלח ובמקום שחב לאחרים יד שליח ממש מחייבם ובכג"ז לא אמרה תורה שלוחו כמותו להיות זוכה לזה ע"י שיפסיד לאחרים דרק לטובה לבד אמרה תורה שלוחו כמותו אבל לא להרע משא"כ בנ"ד שע"י שהגט ביד השליח הולכה לא נפעל כלום כ"א לאחר שיוצא הגט מידו ליד האשה ואחר שבא לידה ממש אז היא מתגרשת ונמצא ע"י ידה מגיע החוב ולא ע"י יד השליח ושפיר שלוחו כמותו בזה וככ"נ יש לחלק בענין הב' משום אין שלד"ע דלא שייך כ"א באופן שהעבירה נגמרת ביד השליח ממש דאין שלוחו כמותו רק להטבה ולא להרע משא"כ בנ"ד שאין העבירה נגמרת רק בידה ממש ולא ביד השליח ושפיר שלוחו כמותו כמו בכל השליחות מד"ת ועיין בבבמ"צ ד' יו"ד ע"ב ובתוס' שם ד"ה דאמר דלכאורה יש סתירה לזה דהא גם התם לא נגמר העבירה כ"א לאחר שיוצא הפרוטה מיד השליח והגיע ליד האשה שאז היא מתקדשת ולא קודם ואפי"ה אמרינן אין שלד"ע אמנם ז"א כלל דפשוט דכוונת הש"ס התם כ"א למצוא איזה נ"מ בין התרי לישני ובכל איזה אופן שיכול להיות שפיר יש נ"מ וכיון שיש קידושין גם על ידי כסף שלה בההוא הנאה דהמקבל ממנה אם כן שפיר משכחת אופן שהעבירה נגמרת ביד השליח שא"ל צא וקדש אשה והיינו בכסף שלה לזכות בשבילי ושפיר יש נפקא מינה ותו לא קשיא מידי ודו"ק. ועל פי זה יש לסתור גם כן דבריו שהעתיק הפתחי תשובה בסי' ל"ה סק"א לענין קידושין כי האי גוונא יעו"ש דלפי הנ"ל לא קשה קושייתו כלל ונסתרו השני דינים שחידש בזה אם לא באופן קידושין שיקבל ממנה ודוק את כל זה ראיתי להציע לפני כהדר"ג שליט"א עכ"ד יצ"ו:

ודע דבעיקר כללין (אם בשליח לדבר עבירה השליחות בטל) נראה לדעתי הקלושה להוכיח דאין השליחות בטל והוא מדברי רבינו הטור בח"מ סי' ש"ן סעיף י"ח (גבי טביחה בגנב) שכתב עשה שליח לשחוט לו בשבת והשליח שחט בשבת כתב הרמב"ם שחייב שהרי אין בו חיוב מיתה לגנב ולדעת אדוני אבי הרא"ש פטור משום שחיטה שאינה ראויה כרבי יוחנן הסנדלר הרי דלהרמב"ם חשיב שלוחו ומתחייב בשחיטתו ואף על פי שעשהו שליח לדבר עבירה לשחוט בשבת ואם איתא דבשליחות לעבירה השליחות בטל אמאי חייב הרי אין זה שלוחו כיון שהוא שליח לדבר עבירה ואף להרא"ש דפטור לא פטור אלא משום דהוי שחיטה שאינה ראויה וכרבי יוחנן הסנדלר

ולמה לי מהאי טעמא הלא אף להחולקים על רבי יוחנן הסנדלר הדין נותן שפטור משום דאין כאן שליחות כלל ואין לומר דכיון דבטביחה קיימא לן דיש שליח לדבר עבירה משום הכי אין השליחות בטל דנהי דלגבי גוף שליחות בטביחה גלי קרא דמהני על ידי שליח מכל מקום מנא לן דאף כשעשהו שליח לעבירה אחרת גם כן יש שליח לדבר עבירה בטביחה הא מצינן למימר דלא רבי קרא שליחות לטביחה אלא כשאין שם איסור אחר דהיינו שעשהו שליח לשחוט בחול אבל אם עשהו שליח לשחוט בשבת דיש בשליחות זו עבירה אחרת הדרינן לכללין אין שליח לדבר עבירה ובטלה השליחות ואמאי חייב אלא ודאי דאין השליחות בטל וחשיב שפיר שלוחו:

ולפי מה שהבאתי בנדפס באות קצ"ט בשם הגאון חתם סופר (לענין שליח לגרש בעל כרחה) לחלק בין עשאו שליח סתם שלא הקפיד שיגרשנה בעל כרחה בזה אם גרשה בעל כרחה אין השליחות בטל ולא מקרי שליח לדבר עבירה ואם הקפיד לגרשה בעל כרחה דוקא בזה אמרינן אין שליח לדבר עבירה עי"ש. אולי נוכל ליישב דמה שכתב הריב"ה שעשהו שליח לשחוט בשבת ושחט בשבת אין הכוונה שאמר לו בקפידא שישחוט בשבת דוקא ולא בחול אלא כוונתו שלא אמר לו לשחוט דוקא בחול (שאם כן אם שחט בשבת היה משנה שליחותו ולא היה שלוחו) אלא אמר לו לשחוט כשירצה בין בחול בין בשבת וכיון דלא קפיד שתהיה השחיטה בשבת בדוקא הוי כעשהו שליח בסתם והוא שחט בשבת דאין השליחות בטל כמו בעשה שליח בסתם לגרש ולא הקפיד שיגרשנה בעל כרחה דאין השליחות בטל וכל זה לפי דברי רבינו הטור:

אמנם מרן המשנה למלך בשלישי מהלכות גניבה הלכה ו' כתב שנראה לו דמה שכתב הרמב"ם שאם עשה שליח ושחט השליח בשבת חייב היינו דוקא כשלא עשאו שליח לשחוט בשבת אבל אם עשהו לשחוט בשבת ושחט בשבת פטור משום דאין שליח לדבר עבירה והוכיח כן מדבר הרמב"ם בהלכות מעילה וכו' וסיים דרבינו הטור חשב שדברי הרמב"ם (עשה שליח לשחוט לו ושחט לו השליח בשבת הרי הגנב חייב בתשלומי ארבעה וחמשה אינם מדוקדקים. ולדידי דבריו מדוקדקים בתכלית הדקדוק וכו' אלו תורף דב"ק. ומדבריו הללו הוכיח הרה פתחי תשובה באהע"ז סי' קי"ט סק"ו שרשמתי בנדפס שם שדעת הרב משנה למלך היא דכי אמרינן אין שליח לדבר עבירה השליחות בטל עי"ש. והאמת שכן מתבארת דעת מרן המשנה למלך אך על כל פנים מדברי רבינו הטור נראה שמתבאר שסובר שאין השליחות בטל כמו שכתבתי. (אלא דלפי חילוקו של הגאון חתם סופר נוכל לומר כמו שכתבתי למעלה: וראיתי בשו"ת עין יצחק לגאון עזינו אבד"ק קאוונא יצ"ו בחלק יו"ד סי' ט"ו אות ה' וז"ל. בחלק אהע"ז סי' ט"ז ענף

ה' (בספרו באר יצחק) כתבתי לדון דאמאי בעברו ודנו בשבת ויום טוב דיניהם דין והא בשליחות במקום איסור דרבנן גם כן נתבטל השליחות ועיקר מאי דדנין האידנא הוא משום דשליחותייהו עבדינן. והאריך כת"ר בזה והנני להשיבו דזה אינו קושיא כלל על פי המבואר ברמב"ם בשלישי מהלכות גניבה בעשה שליח לשחוט לו ושחט בשבת דהמשלח חייב כיון שלא פרט לו לעשות באיסור וכמו שכתב המשנה למלך שם ולפי זה הוא הדין באם עברו ודנו בשבת הא כיון דלא אמרו להם בפירוש לדון בשבת רק הבית דין עצמם עברו ודנו בשבת לכן אין שייך בזה הא דאין שליח לדבר עבירה זולת זה יש לדון ביותר ולדמות זה למה שכתב הר"ן בתשובה לובא במשנה למלך בתשיעי מהלכות זכיה הלכה יו"ד דבמקום יסור אף באיסור דרבנן לא תקנו רבנן לתקנתם והארכתי במקום אחר עכ"ל יצ"ו משמעות דבריו הוא דנקיט בפשיטות דהשליחות בטל ואפילו באיסור דרבנן. וממה שרשמתי בנדפס שם מתבאר דאינו פשוט לומר כן ומסתמא בספרו באר יצחק כבר הביא הסברות בזה (ואינו מצוי אצלי) וכל המשא ומתן שלו היא לדעת הסוברים דהשליחות בטל:

גם הגאון כתב סופר בחלק ח"מ סי' ל"ג שר המסכים לסברת הרב משנה למלך שנראה בעליל מלשון הרמב"ם שעשהו שליח בסתם לשחוט והוא שחט בשבת ולא שעשהו שליח לשחוט בשבת כדמשמע ליה לרבינו הטור בדעתו) ומכל מקום כתב דהראיה שהביא במשנה למלך ממעילה נגד שיטת הטור בקצות החשן ריש סי' רצ"ב כתב ישוב נכון לשיטת הטור. ועל כל פנים מדברי התוספות בסוגיא ההיא מוכח שסוברים כהמשנה למלך דהשליחות בטל והוא ממה שכתבו בד"ה בשלמא דאיירי דנתן לו רשות לשחוט לעכומ"ז כרצונו ולא כתבו בפשיטות דאיירי דציוה לו לשחוט לעכומ"ז נראה בעין דסוברים התוספות דבכי האי גוונא הוי שליח לדבר עבירה זו דאין שליחות לדבר עבירה. גם לענין ארבעה וחמשה בטל השליחות ובעיקר דברי הגאון נודע ביהודה בדין אם בטל השליחות עיין הערה בקובץ תורה מציון (שנתחדש בשנת תרנ"ו) בחוברת שניה שנה שניה סי' כ':

וכתב עוד שם (בכתב סופר) בשם תלמידו הרב השואל דבעושה שליח לעשות מלאכה בשבת אף למאן דסבר בעלמא יש שליח לדבר עבירה וכן בטביחה דיש שליח לדבר עבירה הנה לפי מה שכתב הגאון בית מאיר בסי' פ' דאף למאן דאמר יש שליחות לעכומ"ז לחומרא וכן למאן דאמר דכל שאין השליח בר חיובא יש שליח לדבר עבירה מכל מקום בשבת לא שייך שליחות דבר עבירה דדומה למה שכתבו התוספות רי"ד דבמצוה שבגופו כמו תפלין לא שייך שליחות והוא הדין בזה כיון דתליא בגופו שינוח

בשבת הוא הדין נמי לענין שליחות לדבר עבירה דבשבת אין שליח לדבר עבירה לכולי עלמא. וכן בעו"ג דדומה לזה דתליא בגוף העובד עו"ג. והגאון המחבר כתב על דבריו דלא כיון יפה כי דברי הבית מאיר אמיתים ונכוחים בשעושה לעכומ"ז שליח לא שייך שליח לדבר עבירה דכיון דלא הקפידה תורה שלא יעשה ויתחדש מלאכה בשבת מלאכת שבת לאו תועבה היא לפני ה' אלא כשישראל עושה אותה למען ינוח גופו של ישראל ואם עושה על ידי עכומ"ז גם דשלוחו כמותו מכל מקום נח גופו של ישראל ולא שייך שליח דבר עבירה דלא נעשה עבירה ותועבה כלל וכל זה כשעושה על ידי עכומ"ז אבל כשעושה שליח ישראל לעשות מלאכה דנעשה עבירה שלא נח גופו של ישראל ונעשה על ידי שילוחו כמותו למאן דאמר יש שליח לדבר עבירה או למאן דסבירא ליה במומר דודאי עושה יש שליח לדבר עבירה בודאי חייב כמו בכל מקום היכא דיש שליח לדבר עבירה ומצוה שבגופו לקיים המצוה כיון שכל אחד מצווה שיהיו תפלין בגופו ולולב בידו וכדומה וגם מצווה על כך יפה כתבו תוספות רי"ד דלא שייך שליח כיון דההקפדה שיהא על גופו של כל אחד ואחד בישראל לא שייך שליחות והכי נמי מי שמצווה לעכומ"ז שיעבוד עכומ"ז אם יש שליחות לעכומ"ז למאן דאמר יש שליח לדבר עבירה או אם נימא היכי דודאי עושה יש שליח לדבר עבירה חייב המשלח דהא עבירה זו נעשית ועל ידי המשלח נעשה יש שליח לדבר עבירה חוץ כשמצווה לו עכומ"ז בעבודת השיתוף למה שכתב הרמ"א סי' קנ"ו דאין העכומ"ז מצווים על השיתוף כי האי גוונא לסברת בית מאיר ליכא משום שליח לדבר עבירה ועיין תשובת מעיל צדקה סי' כ"ב עכ"ל:

ועל מה שעמדו הקדמונים בעיקר סברת התוספות דגוף המעשה בטל מדברי התוס' במנחות ד' מ"ט אההיא דחמשה שנתערבו עורות פסחיהם שכתבו דלא מיפסיל הקרבן בכך ואם נאמר דהמעשה בטל וקיימא לן דכהני שלוחי דידן נינהו אמאי לא נימא כיון שעוברים על עשה דהשלמה ממילא אין הקרבן כשר דהמעשה בטל עיין בנודע ביהודה קמא אבן העזר סי' ע"ו. ראיתי להגאון מוהר"ם תאומים בספר דבר משה (שהשגתיו מקרוב) בסי' צ"ד שתירץ על פי מאי דמבואר מדברי רש"י בבבא מציעא דף ח' בההיא דשותפין שגנבו חייבין דאף דאין שליח לדבר עבירה מכל מקום בדאית ליה שותפות בגויה שייך שליחות דמגו דזכי לנפשיה וכו'. ובריש פרק האיש מקדש דבעי למילף שליחות בקדשים מפסח דחי דלמא שאני התם דאית ליה שותפות בגויה אבל שליח בעלמא לא ומעתה למאי דמוקי הכא דניתני בשלמים וניתי כהן בהדיה ונימני אפסח שפיר מצי הכהן להקטיר אחר התמיד כדין פסח דלא שייך לומר שהכהן עובר בעשה דהשלמה והקרבן פסול משום דאין שליח לדבר עבירה דכיון דהכהן גופיה אית ליה

שותפות בגויה ונימנה עמו בכי האי גוונא יש שליח לדבר עבירה דאפילו במקום דלא שייך שליחות הוי שליח בדאית ליה שותפות ובזה כתב ליישב קושית התוספות בפסחים דף פ"ט ד"ה האי כהן דניתי כהן קטן וכו' אלו תורף דב"ק. והוא כלל חדש דבדאית ליה שותפות אין המעשה בטל:

והנה ראיתי דבר חדש בס' אמרי הצבי לידידי הרה"ג מוהר"ר צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו בחידושיו לפרק חמישי דבבא קמא בדף קי"ג ע"ב בשם הגאון מוהרש"ק בס' תקון עולם שלפי מה שחדש הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' י"א דאף דאין שליחות לעכום"ז מכל מקום בפועל יש שליחות דידו כיד בעל הבית הוא הדין בישראל בשליחות שהוא לדבר עבירה אף דאין שליח לדבר עבירה אם הוא פועל יש שליח לדבר עבירה. וכתב הרב המחבר יצ"ו שבמקום אחר האריך בזה וגם מסוגיא דעסיק בה (בבא קמא דף נ"א ע"א) דפריך הש"ס בור של שני שותפין היכי משכחת לה אי דשוו שליח אין שליח לדבר עבירה הוכיח במישור שלו כדברי הרב מוהרש"ק דאם כדבריו הרי משכחת דשוו שליח בשכר אלא ודאי דגם בפועל אמרינן אין שליח לד"ע. ופלפל בענין זה בסוגיא הנ"ל ואין ס' תקון עולם מצוי אצלי לראות אם לקושטא דמלתא קאמר או דרך פלפול וחדוד ובאמת שהוא דבר חדש לא שיערוהו הפוסקים ואעיקרא סברת הגאון מחנה אפרים דבפועל עכום"ז אמרינן יש שליחות אינה מבוררת ורבים לוחמים בזה כמו שרשמתי בנדפס באות קמ"ז והבו דלא לוסיף עלה וכפי השערתי יש לזה סתירות רבות ואני אמרתי בחפזי להעיר אזן ובס' תהלה לדוד המוזכר לקמן (בד"ה גם) נסתפק בזה אם לדעת המח"א הנ"ל יש שליח לד"ע בפועל ישראל והביא מההיא דבור של שני שותפין ועוד נשא ונתן בדין זה וגם בעיקר סברת הרב מחנה אפרים עי"ש:

גם במה שנחלקו הראשונים אי אמרינן אין שליח לד"ע כשהשליח שוגג האריך מאד בס' אמרי הצבי הנ"ל בחידושיו לפרק שביעי דמס' בבא קמא סי' קמ"ד בשיטת רש"י ותוס' ושאר הראשונים ובדברי רבני האחרונים בפלפול עצום ונחמד עי"ש דב"ק. גם ידידי הגאון מוהר"ר דוד אורטינבארג מבארדיטשאב יצ"ו בסה"ב תהלה לדוד בקונטריס שהם וישפה שבסוף ח"א בחידושיו להלכות מעילה כתב בדין זה ואם אומר מותר חשיב שוגג לענין זה עי"ש דב"ק בד' כ"ב ע"ב גם ידידי הגאון אבד"ק וולאדיסלווא מחבר סי' היקר נתיבות ירושלים יצ"ו הערני במכתבו לעיין בספרו הנ"ל בפרק חמישי הלכה ז' ועיינתי שם ואורו עיני בפלפולו הנחמד והביא שם דברי הרב שפתי כהן בח"מ סי' שמ"ח ודברי הריטב"א בקידושין הנז"ל והמציא דמחלוקת הראשונים בדין זה (אם כששליח שוגג יש שליח לדבר עבירה) תלי בפלוגתא דרב סמא ורבינא בפרק קמא דבבא מציעא ד'

יו"ד בטעמא דבחצר יש שליח לדבר עבירה דלרב סמא דאמר דאף היכא דשליח לאו בר חיובא אמרינן אין שליח לדבר עבירה היכא דאי בעי עביד אי בעי לא עביד אף דבזה אין שייך הטעם דדברי הרב וכו' דהא שליח לאו בר חיובא הוא אם כן על כרחין דסובר דהא דאין שליח לדבר עבירה הוא משום דילפינן ממעילה ושליחות יד (מגזרת הכתוב) וכמו שכתב השפתי כהן ואם כן הוא הדין היכא דלא ידע השליח אף דלא שייך הטעם דדברי הרב וכו' פטור המשלח מטעם דאין שליח לדבר עבירה אבל רבינא דסבירא ליה דהיכא דשליח לאו בר חיובא לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה על כרחין לא סבירא ליה טעמא משום דילפינן ממעילה ושליחות יד דאם תיקשי אמאי לא נימא דאין שליח לדבר עבירה אף היכא דשליח לאו בר חיובא ועל כרחין הטעם לדידיה הוא משום דאמרינן דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ומשום הכי סובר דהיכא דשליח לאו בר חיובא דלא שייך טעם זה אמרינן דיש שליח לדבר עבירה ומודו התוספות דלרב סמא גם כשהשליח שוגג אין שליח לדבר עבירה וכו' ולפי זה לכולי עלמא היכא דלא ידע השליח אם הוא דבר האסור אמרינן ג"כ לרבינא דיש שליח לדבר עבירה ומחייב שולחו דהא בכי האי גוונא לא שייך טעמא דדברי הרב וכו' נמצא דהסוברים דאף בכי האי גוונא אמרינן אין שליח לדבר עבירה הוא משום דסברי דהלכה כרב סמא והפוסקים דבכי האי גוונא יש שליח לדבר עבירה הוא משום דסוברים דהלכה כרבינא והמציא שם שהרמב"ם בפרק ז' מהלכות נדרים הלכה י"ב פוסק כרבינא והאריך קצת בדברים נחמדים עי"ש ועם כי לא יכולתי להעמיק בדב"ק לא אכחד מה שנראה לי הדל מתוך דברי הריטב"א שהעתקתי למעלה (בד"ה אמנם לא ראה הרב) דבין לרב סמא ובין לרבינא אמר מר דגם בשליח שוגג אין שליח לדבר עבירה גם מה שהמציא לדעת הרמב"ם שסובר כרבינא ולדידיה כשהשליח שוגג יש שליח לדבר עבירה הנה כבר רמזתי למעלה בראש אות זו דברי איזה מחברים שסוברים שדעת הרמב"ם דאף כששליח שוגג אין שליח לעבירה וחידוש הוא שלא ראה הרב יצ"ו שכן כתב הרב לחם משנה בפרק שני מהלכות גניבה כמו שכתב הרב לב שומע יצ"ו וכתב שגם מרן מוהרימ"ט בח"א דף קי"ז כתב כן והוא יצ"ו הוכיח כן מדברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק ט"ז כמו שכתבתי למעלה ובמה שציינתי בנדפס בסוף אות צד"ק אי אמרינן בעכומ"ז אין שליח לדבר עבירה יש טעות בדף כ"ח ריש ע"ג וכן צריך להיות ועיין להגאונים משנה למלך בפרק ה' מהלכות מלוה דין י"ד ושעה"מ וכו' ועיין בענין זה בס' תהלה לדוד בקונטריס הנ"ל ובס' דברי אליהו להגאבד"ק טרלא בסי' ח' כתב בשם הגאון מגיני שלמה להסוברים דיש שליחות לעכומ"ז לחומרא למה הוצרכו חז"ל לומר אמירה לעכומ"ז שבות תיפוק ליה משום שליחות ואין לומר משום

דאין שליח לדבר עבירה דלמאן דאמר טעמא דלאו בר חיובא הכא נמי עכומ"ז לאו בר חיובא דעכומ"ז ששבת וכו' ואסור משום שליחות וכו' עי"ש דנקטי בפשיטות דלטעמא דבר חיובא בעכומ"ז יש שליח לדבר עבירה במידי דאית ביה שליחות. ובשו"ת ריב"א (רבינו יואל בן אליעזר אונגאר) סי' ד' הביא סברת המשנה למלך הנ"ל וכתב דמוכח לכאורה מדברי התוספות בשבועות דף ג' ע"א בד"ה ועל הזקן שלא כדעת המשנה למלך שהרי כתבו דהוה מצי למימר נפקותא באיש דאמר לעכומ"ז אקיף ליגדול דהשליח לאו בר חיובא וביאר כוונתם (דלכאורה אינו מובן דהרי אין שליחות לעכומ"ז) ועל כל פנים חזינן דהתוספות לא סברי כהמשנה למלך ושוב כתב ליישב לפי חומר הנושא והאריך קצת ושם בסי' ב"ן (בד"ה והנה הפנ"י בתשובה) כנראה דנקיט כסברת המשנה למלך וצריך להתיישב היטב בדב"ק ולא פניתי כעת:

ועל מה שהבאתי בנדפס באות קצ"ז מה שחדש הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט' דבאיסור שבודה מלבו כגון הנשבע שלא לקדש אשה פלונית ועשה שליח לקדשה לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה והבאתי מה שהשיג עליו הרב מלא הרועים והשבתי על דבריו כיעי"ש הנה על זה כתב לי אברך אחד מופלג בתורה יצ"ו וז"ל. בערך אין שלד"ע תפס מני"ר על המלא הרועים בהקשותו על הג' מחנה אפרים שר"ל סברא מחודשת דלא אשלד"ע אלא באיסור הבא מאליו ולא באיסור הבא ע"י עצמו כגון שבועה ונדר וקרא עליו מלא הרועים מהא דאיתא בקידושין פ"ב דאמר רבא אפילו לב"ש דס"ל ישלד"ע מודה באומר אכול חלב וכו' דל"מ זה נהנה וזה מתחייב למה לא צייר רבא גם אליבא דהלכתא באיסור שבדה דגם לדידן ישלד"ע בנזיר שאומר לחבירו שתה יין ותמה כ"ק איזה עבירה יש בזה ואא"ז הגאון שילי"ט דרכו בקודש להצדיק דברי חכמים הקודמים שלא יהיו זרים ותמוהים כ"כ וכן מרגיליני ומלמדי לכן מטיבותי' דמני"ר שליט"א קאמינא דכוונת ס' מלא הרועים דהי' לרבא לומר באומר לחבירו נזיר שתה יין והוא ג"כ נזיר והי' לנו לומר דהאומר חייב כיון שהוא איסור שבדה ומ"מ פטור כיון דלא מצינו זה נהנה וזה מתחייב (וכן י"ל במדיר את חבירו מן נכסיו ואח"כ אמר לו שיאכל משלו אפילו שלא לדעת הרמב"ם ז"ל דהאיסור על המדיר שלא להנותו היה להיות חייב מטעם ישלד"ע לפי"ד המחנה אפרים) ומה שיש להעיר עוד בזה לפק"ד דהא במעילה ישלד"ע והא מצינן דיש מעילה בקונמות וא"כ ראוי להיות גם לדידן בקונמות לומר דיש שלד"ע ובפרט בקונם כללי ופלא שלא העירו בזה ויעי' במל"מ פ"ד מה' שבועות ואולי מני"ר שילי"ט ראה או ידע מי שקדמני בזה) עכ"ד יצ"ו:

ולדעת הסוברים דאף כשהשליח שוגג פטור המשלח ראיתי עתה שיש מחלוקת אם בזה חייב השליח וז"ל הרב טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכה זו אות ס"א אין שליח לדבר עבירה זהו דוקא כשיש חיוב לשליח ברם אם השליח לא ידע דאסור וכיוצא בזה דאזי כיון דפטור השליח חייב המשלח כן כתבו התוספות בקידושין דף מ"ב בשם ר"י אבל יש חולקים דגם בזה פטור המשלח ולכולי עלמא בכי האי גוונא פטור השליח ודלא כיש מי שסובר דגם בזה חייב השליח כסא דוד דף ע"ט ודף פ' (א"ה ועיין בס' הנ"מ לאברהם למקנה למוהר"א שיראנו בשי' למסכת קידושין שם יע"ש ודוק אש"ן) ושני הספרים הנ"ל אין מצויים אצלי לחזות בנועם דב"ק:

סימן נ

איסורא מממונא לא ילפינן עיין מה שכתבתי בנדפס מערכה זו אות רכ"א וראיתי מה שכתב רבין חסידא בספר אזן אהרן במערכה זו אות ל"ה ובמחילת כבוד קדושתו דבריו ראויים להיות במערכת המ"ם ולא במערכה זו וכמו שכתבתי על דבריו בקונטריס שדי חמד במערכת המ"ם אות ל"ו ועיין בעניינים אלו בשו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו בסי' פ"ט פלפלא חריפא ואריכא. והגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ו אות נ"ב ציין גטין ל"ד ובתוס' ד"ה התם יבמות דף קט"ו ביצה דף ל"ח ברכות דף י"ט ובאור יקרות שם מציעא דף ך' ודף י"א ברש"י ואסיפת זקנים שם ודף י"ב שאגת אריה סימן ב' (כ) כתובות דף מ"ו ודף כ"ד:

ובמכתב למדן מופלג מעיר קאליש מוהר"ר דוד הארנשטיין יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל וראיתי בשדי חמד אות רכ"א שהביא בשם התשב"ץ אף דאיסורא מממונא לא ילפינן אבל היכא דבאיסורא אית ביה ממונא ילפינן איסורא מינה והקשה עליו מרש"י גטין ואני מצאתי בתוספות כתובות דף מ"ו ע"ב ד"ה איסורא מממונא בתירוצם שם מוכח היפך מתשב"ץ דקא אמרי שם דלא ילפינן ממונא דלית ביה איסורא מאיסורא דאית ביה ממונא ואם כן הכי נמי להיפך וכן מצאתי בפני יאושע קדושין בסוגיא דתנאי כפול שהוציא כן מתוספות הנ"ל עכ"ד יצ"ו:

סימן נא

אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט אי אמרינן בהקדש עניים ואי בעינן שיאמר כן בפיו או סגי בכתב כתבתי על זה בנדפס במערכה זו אות ש"י ועיין להרב אזן אהרן במערכה זו אות מ"ג ומ"ד מ"ש בשני הדינים ושם באות מ"ב בהא דאמירתו הוי כמסירתו אם הוא משום קנין או אינו אלא משום נדר והנפ"מ שביניהם עי"ש ואתה תחזה פלפלא חריפא ואריכא בספר אמרי הצבי לידידי הגאון צבי מאיר מעיר דאברי יצ"ו בפרק ד'

דבבא קמא אות ו' באות קטן ו' והלאה. ובקונטריס זכר עשה במערכת צדקה כתבתי קצת בענינים אלו אך לא איסתייעא לי כעת ללבן הדברים ואיה"ש אשובה אשנה פרק זה בל"ן ובספר יהודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) בחלק יו"ד סי' ל' האריך קצת בעניינים אלו. וכתב דאף אי אמרינן בהקדש לעניים אמירתו כמסירתו מכל מקום מיסתייען לומר כן בדבר הוודאי והבריא אבל בדבר שיש ספק חשבינן ליה כממון הדיוט והמוציא מחבירו עליו הראיה וכתב כן בשם הפוסקים עי"ש דב"ק. גם בשו"ת דבר משה (החדש) להגאון מוהר"ם תאומים בסי' י"ג מידי דברו בהקופות לשם רמבעה"ן שאין רשאין לשנות מהן לדבר אחר דבר בקדשו גם בדין אם אמירה כמסירה בממון של צדקה עי"ש דב"ק. ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ו אות מ"ז ציין לעיקר כללין ירושלמי קדושין דף י"ז תמורה דף כ"ט מנחות דף כ"א ד"ה תודה מציעא דף ו' קול יעקב דף ק' כהונת עולם סי' ח"י וסי' ז' מוהרימ"ט ח"א סי' כ"ב וסי' ט"ל ערכין דף ו' ד"ה משבאה מוהר"י קולון שרש קצ"ד תומת ישרים סי' ה"ן הרדב"ז החדשות סי' ס"ז ובישנות סי' קל"ד וקע"ג ורנ"ב ורצ"ד ע"ז דף ס"ג פרי הארץ ח"א יו"ד סי' י"ז שפתי כהן ח"מ ריש סי' ס"ו אורים ותומים שם:

סימן בן

איבוד נשמה אי איכא בעוברין ונפלים עיין תוס' בסנהדרין דף ט"ן ד"ה ליכא דעכומ"ז מוזהר אעוברין וישראל פטור אבל אסור. ומשמע דאיסורא דאורייתא הוא דאל"כ הדרא קושיתם לדוכתא מי איכא מידי דלישראל שרי מדאורייתא וב"ן מוזהר עליו מן התורה. וכן מתבאר מדברי התוס' בחולין דף ל"ג ד"ה אחד וכו' שצריך שיהיה לישראל אסור מה"ת עי"ש מ"ש בענין חצי שיעור. וכן נראה שהבין הגאון מוהרימ"ט בח"א סי' צ"ז שהביא דברי התוס' דחולין וסנהדרין הנ"ל שכ' דלישראל לא שרי דאלמא יש איסור בדבר. וכ' שכן מוכח מדאמרינן בערכין דף ז' האשה שישבה על המשבר ומתה בשבת מביאין סכין דרך רה"ר ומקרעין את כריסה ומוציאין את הולד ומדדוחה את השבת ש"מ דספק נפשות חשיב ע"כ ומהוכחה זו משמע דמדאורייתא הוא דחשיב סכ' נפש דאל"ה לא הוה שרי' להביא סכין דרך רה"ר. (אלא דעיקר הוכחה זו אינה מוכרחת כמ"ש התוס' דנדה שנביא להלן) וש"מ דהבין מדברי התוס' דאיכא איסור תורה. וכ"ן עוד ממה שהוקשה לו ע"ז מדתנן בפ"ז דאהלות ומייתינן לה בסנהדרין דף ע"ב ע"ב המקשה לילד מחתכין הולד במעיה ומוציאין אותו אברים אברים מפני שחייה קודמין לחייו דמהכא נמי משמע טעמא דחייה קודמין הא אם לא היה לה סכנה יש בחיי הולד בית מיחוש. וא"כ היכי אמרינן בערכין דף ז' ע"א דאשה היוצאה ליהרג מכין לה עד שימות הולד מפני

ניוול האם. ואי הוה ס"ל דאיסור זה הוא רק מדרבנן לא הוה ק"מ די"ל דהם אמרו והם אמרו דמשום ניוול האם שרי. ועיין תוס' נדה דף מ"ד ד"ה איהו מיית דנראה דמספק"ל אי איכא איסור להרוג העובר במעי אמו. והוא היפך מאי דפשיטא להו בדוכתי הנ"ל דאיכא איסורא. ולא ידעתי מה יענו למה שהכריחו הם עצמם בדוכתי הנ"ל דאיכא איסורא. וגם דברי הג' מוהרימ"ט צל"ע דבסי' צ"ז הנ"ל נקיט בפשיט' דליכא איסורא ואילו בסי' צ"ט שנשאל אם מותר להתעסק עם מצרית שתפיל אם יש חשש משום איבוד נפשות שהם מצרים והשיב איבוד נפשות אין כאן דאפי' בישראל נפלים לאו נפש הוא וממון הוא דחייב רחמנא דמי ולדות לבעל וכו' ובר"פ הנחנקין ובפ' יוצא דופן מוכח דנפלים אפי' נפש כל דהו לא הוו ובערכין תנן האשה שיוצאה ליהרג אין ממתינים עד שתלד ופריך פשיטא וכו' ומדפריך פשיט' משמע דמשום איבוד נפש אין נדנוד כלל. ואמרי' התם דמכין על בית ההריון וכו' אלמא משום איבוד נפשות לא חשו והורגים העובר משום ניוול האם וכו' אלו תוד"ק יע"ש משמע מדב"ק דליכא שום איסור מן התורה ומשום הכי מסיק שם דבישראלית מותר להתעסק עמה שתפיל מפני צורך אמו כיון דרפואת אמו עי"ש וצ"ע:

ועוד יש לתמוה על מ"ש בסי' צ"ז וז"ל ויש לתרץ וכו' אי נמי א"ל דלעולם עובר לאו כילוד דמי דכירך אמו הוא ואשה שמתה שאני שכיון שהיא מתה והוא חי הרי הוא כילוד כמי שיצא אויר העולם וכנגדו בבהמה טעון שחיטה עכ"ל ומשמע דר"ל דליכא שום איסור בעובר שבבטן אמו חיה ולשיטה זו אזיל בסי' צ"ט. אלא דהיא גופא קלע"ד דאיך יתכן לומר כן שהוא הפך דברי התוס' והפך ממה שהכריח הוא עצמו ממתני' דאהלות:

ולקושית הרב מוהרימ"ט ממתני' דאהלות כנז"ל עלה על דעתי ליישב ולומר דההיא מתני' מיירי בידוע דכלו חדשיו מדקתני סיפא יצא ראשו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש ומשמע דחשבינן ליה נפש ממש וחייב ההורגו ואי בדלא כלו חדשיו הא אינו אלא כנפל. אלא ודאי דכלו לו חדשיו. ורישא נמי מיירי בהכי ומשו"ה הוא דאי לאו דאיכא הצלת האם הוה אסור דאף דאין בו חיוב כיון שהוא עובר מ"מ איסורא מיהא איכא ודאמרינן בערכין דמכין עד שימות העובר מפני ניוול האם מיירי בסתם עובר שלא כלו לו חדשיו. ושוב חזרתי בי דמדברי התוס' דנדה הנ"ל מוכח דאין לחלק בזה ובכל עובר ס"ל דליכא שום חשש חיוב עליו. דהרי עלה דהא מתני' מיירו כיעי"ש ובעכ"ל דלא ס"ל לחלק בהכי. או דס"ל דאין הכרח דמתני' בכלו חדשיו ואין דוחין נפש מפני נפש לאו דוקא אלא איסורא בעלמא (אחר זמ"ר ראיתי מ"ש בשו"ת נו"ב מ"ת חח"מ סי' ט"ן בזה עי"ש). ותמיה לי על הרב מוהרי"ע בס' בית יהודה אה"ע סי' י"ד שהכריח מרישא

דמתני' פ"ז דאהלות הנ"ל דאיכא איסורא (כמ"ש הג' מוהרימ"ט ולא ראה דבריו. ומייחס הא דאהלות לברייתא עי"ש והוא ט"ס דמשנה שלמה היא כיעי"ש) ושכ"כ התוס' חולין וסנהדרין הנ"ל. ולא זכר דברי התוס' דנדה הנ"ל אף דמר קעסיק בסוגיא דנדה הנ"ל כיעי"ש (ומ"ש שם להכריח דהא מתני' מיירי בקי"ל דכלו חדשיו דאל"כ הרי הוא נפל והיכי תני שאין דוחין נמ"ן. היינו מקמי דנחית לומר דאיסורא מיהא איכא כיעי"ש). שוב התבוננתי בדברי התוס' נדה הנ"ל ונר' לע"ד דאף דכתבו וא"ת את"ל דמותר להורגו וכו' דמזה נראה דמ"ש הם עצמם בתחלה בלשון לא מיחייב ההורגו לאו למימרא דחיובא הוא דליכא הא איסורא איכא אלא איסורא נמי ליכא. מכל מקום בעכ"ל דמ"ש בסוף דבריהם דמותר להורגו לאו דוקא אלא ר"ל דאין חייב ההורגו כמשמעות תחלת דבריהם. דאל"כ אינו מובן מה שתירצו דאף דמותר מחללין כמו גוסס וכו' והרי בגוסס ודאי איסורא איכא להורגו וכן משמעות לשון הרמב"ם במקומו דב"ד אין ממיתין אותו. אבל איסורא איכא. וא"כ י"ל דדוקא בההיא הוא דמחללין משום דאסור להורגו וחשיב נפש. אבל בעובר דמותר להורגו מנ"ל דמחללין עליו השבת אלא ודאי מוכרח ודאי דמ"ש התוס' מותר לאו דוקא אלא כלומר אין חייבין עליו ועלו כל דברי התוס' כהוגן שפה אחת ודברים אחדים עמ"ש בסנהדרין וחולין הנ"ל דאיכא איסורא כאמור. איברא דמצאתי כתוב בקונטריסי בשם שו"ת עטרת חכמים אה"ע סי' א' שכתב דמתוס' סנהדרין דף ט"ן מוכח דאיכא איסורא ומתוס' נדה מ"ד הנ"ל מוכח דאף איסור ליכא ומ"מ יש מצוה בהצלתו אף ע"י חילול שבת ע"כ מ"כ ועתה אינו מצוי אצלי (כי היה בידי בשאלה) לראות מאי דשקו"ט בזה כי לפי ענ"ד אינו מוכרח שסוברים כן ואדרבא לאידך גיסא יש להכריח דהתוס' סבירא ליה דאסור כאמור. ולכל הדברות יש לתמוה על הרבנים מוהרי"ט ובית יהודה שלא ראו דברי התוספות דנדה כמו שיראה המעיין בדב"ק. ואני אמרתי בחפש"י וראיתי לידי"ן רא"ג כמוהרש"ק נר"ו בס' מלאכת שלמה בחי' לנדה שעמד ע"ד התוס' דנדה הנ"ל והבין מדבריהם דמותר ממש קאמר והוק' לו ממ"ש בחולין הנ"ל וממ"ש הם עצמם באותו דבור בתחלת דבריהם דמשמע דחיובא ליכא וכו' וכתב ששו"ר להרב פה"א בפ"א מהלכות נחלות שהאריך בזה עי"ש ואינו מצוי אצלי לראות דב"ק והנלע"ד כתבתי שוב הראני תלמידי החביב לנצ"ח הי"ו מ"ש בזה בס' יקהיל שלמה דף מ"ב. וראיתי לידי"ן הרב המגיה נר"ו שם שכתב שהסכים הרב (לפי הנראה כונתו על הרב פה"א שציין הרב המחבר שם) דמ"ש התוס' דנדה דמותר. לאו דוקא אלא ר"ל דאינו חייב ההורגו כמשמעות תחלת דבריהם דאל"כ קשו דברי התוספות אהדדי ממ"ש בחולין. וגם אינו מובן הראיה מגוסס וכו' (כמ"ש בענ"ד) וכ' דמדברי הרב יד אהרן א"ח סי' ש"ל נר'

שהבין מד' התוס' דמותר גמור והצ"ע דבריו עי"ש, ושם ראיתי לידי"ן רא"ג הרב המגיה נר"ו דפשי"ל דמ"ש התוס' דאיכא איסורא היינו איסורא דרבנן עי"ש ואין נר' כן לע"ד כמו שהכרחתי למעלה דעכ"ל דכונתם דאסור מן התורה (ולפי הנראה משמע ליה הכי ממ"ש הרדב"ז דאסור משום דמיחזי כרציחה דמשמע דמדרבנן הוא ואינו מוכרח. בפרט שמדברי התוס' מוכח בהיפך כאמור). הן אמת דראיתי למרן החבי"ף בס' חיים ושלום ח"א סוסי' מ' שעמ"ש הרב הפוסקים בשם הרב חו"י בסי' ל"א ושפת הים אה"ע סי' י"ד דאסור לשתות סם כדי להפיל העובר השיב הוא וז"ל מ"מ איסור זה אינו אלא מדרבנן כמ"ש הרב הפו"ד (לא ידעתי איזה ס' הוא מרמז) בשם הרא"ם פ' משפטים ע"פ ואיש כי יכה. ועי"ש ברא"ם ע"פ ולא יהיה אסון ובנח"י שם וגם הבית יהודה סי' י"ד הכריח מהש"ס ורש"י ותוס' והרמב"ם והרא"ם דליכא איסור תורה אלא מדרבנן ולכן כתב שם להתיר וכו' לשתות המעוברת סם להפילו וכו' כי מכ"ז נראה דאין איסור ש"ד בהדיא וכו' עכ"ל. משמע דבמאי דמיירו התוס' והרא"ם הוא איסור דרבנן ואני עני עיינתי בדברי הרא"ם וראיתי שהביא דברי התוס' דחולין וסנהדרין הנ"ל ואין שום הוכחה מדבריו דסבירא ליה דהוא מדרבנן ואדרבא לפי מה שהוכחתי למעלה מתוך דברי התוס' דס"ל דהוא אסור מן התורה א"כ גם מדברי הרא"ם י"ל כן שהרי הוא העתיק כל דברי התוס' כיעי"ש. ומ"ש שהרב ב"י הכריח מרש"י ותוס' והרא"ם דהוא רק מדרבנן עמו הסלי"ר שכ"כ שלא בהשגחה שהרי בב"י מה שהאריך להוכיח מדבריהם הוא דאיסורא מיהא איכא (דלא כדהוה ס"ד מעיקרא כיעי"ש) ולא נחית להכי אי איסור זה מדאורייתא או מדרבנן. אלא דבסו"ד כתב דאין לומר דכשם שאין האשה מוזהרת על הסירוס הכי נמי מותרת לשתות סם להפיל העובר. דהתם טעם ההיתר הוא לפי שאינה מצווה אפו"ר. משא"כ הכא דהוא משום דהוי כהורג נפש. א"כ בשותה כוס רפואה להפיל אסור מיהא מדרבנן ומיהו אם מעוברת בימי הנקה מותרת לעשות כדי להפיל כיון דאיכא סכנת ולד וכו' ע"כ הנה מבואר דלא כ' דאסור מדרבנן אלא בשותה סם כדי להפיל. אבל במאי דמיירי התוס' דהוא להרוג העובר להדיא. בזה לא כתב דאסור מדרבנן. וא"כ מ"ש בחו"ש דלשתות סם להפיל הוא איסור דרבנן זה אמת שכ"כ בשו"ת ב"י הנז"ל. אך מ"ש שכן הכריח מהתוס' והרא"ם וכו' (דמשמע דבמאי דאיירי התוס' והרא"ם איסורו מדרבנן לבד) ליתנהו להני מילי במחכתה"ר כאמור:

ומתוך מ"ש ידי"ן רב המגיה נר"ו בס' יקה"ש שם נראה דגם הרדב"ז בתשו' החדשות סי' תרצ"ה מודה דאיכא איסורא להרוג העובר וכתב דקי"ל דאם מתה אמו מחמת לידה היא מייתה ברישא ואם מחמת חולי הולד מיית ברישא וכו' שהן הן דברי התוס' וכו' עי"ש

שכ"כ ליישב קושיית המחבר שלא זכר הרדב"ז דברי התוס' וכו' וע' יד שאול (הגהות ליו"ד) שכ' בסוסי' שס"ג יולדת שמתה ועוד לא ילדה דנוהגין להכות בבטן שיצא הולד וכו' ובערכין ד' ז' באשה שישבה על המשבר אין ראיה דשם מסופקים אולי יהיה הולד חי אבל כל שמתה האם גם הולד מת כמ"ש הר"ן ביומא וע' תשב"ץ ח"א סי' ק"י ומצאתי בשו"ת רדב"ז ח"ב סי' תרצ"ה שכתב שיש למנוע להכות בבטן מיהו דבריו צ"ע לפמ"ש ואכמ"ל וע' שמן רוקח ח"ג סי' י"ג עכ"ל ולכאורה אין דבריו מובנים דמה שהביא מערכין באשה שישבה על המשבר היינו מ"ש שמואל האשה שישבה על המשבר ומתה מביאין סכין דרך רה"ר וקורעין בטנה ומוציאין הולד עי"ש ורצה להוכיח מזה לנדונו דאשה יולדת (דהיינו שישבה על המשבר) שמתה קודם שתלד דמשתדלין להוציא הולד זה נר' כונת ראיתו. ואי הכי קשה מ"ש לדחות דהתם הוא אולי יהיה הולד חי אבל כל שמתה אמו הוא מת גם כן. דאטו בההיא דשמואל לא מתה האם הא במתה עסיקינן ואפי"ה מוציאין את הולד משום דדוקא כשמתה מחמת חולי הוא דפשי"ל דגם הולד מת. אבל לא במתה מחמת לידה ולזה י"ל דמ"ש ביד שאול יולדת שמתה לאו בישבה על המשבר קאמר אלא כלומר מעוברת שמתה. וכן הוא הלשון בשו"ת שמן רוקח שציין בסו"ד והובא בפ"ת סי' שס"ד סק"ה עי"ש וכיון דלאו ביושבת על המשבר קאי שפיר קאמר לחלק בין דינא דגמר' ביושבת עהמ"ש לנדונו דלא מתה האם מחמת לידה דבזה ודאי הולד מיית ברישא. אלא דק' דלא היה לו לציין ע"ז למ"ש הר"ן ביומא. דש"ס ערוך הוא בערכין שם ובשאר דוכתי דכשמתה האם שלא מחמת לידה או הריגה הולד מת בתחלה. ותו דאעיקרא מ"ש בשם הר"ן ליומא אם כונתו הוא למ"ש בפיוה"כ גבי עוברה שהריחה ששם הובא ההיא דיושבת על המשבר וכו' עי"ש בד"ה וכתב בה"ג וכו'. הנה שם לא הוזכר בדברי הר"ן שכל שמתה אמו גם הולד מת כמו שיראה הרואה:

ומ"ש דהרדב"ז כ' שיש למנוע וכו' ודבריו תמוהים לפמ"ש נר' דכונתו דלפי מ"ש דכל שמתה האם גם הולד מת א"כ אין מקום לחוש מלהכות על הבטן כמ"ש הרדב"ז. הנה שו"ת הרדב"ז הנ"ל אינו מצוי אצלי ומתוך מה שהביאו מדבריו בס' מל"ש ויקה"ש הנ"ל מובן דמיירי באשה שישבה על המשבר ומתה וכ' הרדב"ז וכמה פעמים הפצרנו בהם שיקרעו את בטנה להוציא הולד כדאמר שמואל בערכין אשה שישבה עהמ"ש ומתה מביאים סכין וכו' דקי"ל כל שמתה מחמת לידה או הריגה היא מייתה ברישא וכו' ושוב שקו"ט אם במה שמכין בבטן עוברים משום רציחה וכתב דאין חייבים משום רציחה אבל אסור לעשות כן דמיחזי כרציחה וכו' אלו תוד"ק שהביאו בשמו שם ולפי"ז איני מבין מאי מתמיה על הרדב"ז (ממאי דאמר מר דכל שמתה האם גם הולד מת וכו') דכיון

דהרדב"ז מיירי ביושבת על המשבר דבזה אין הולד מת במיתת האם מדמחללין ע"ז שבת להביא סכין דרך רה"ר. א"כ ודאי דאיכא איסורא בהריגתו ויש למנוע שלא יעשו כן דהא על העוברין אע"ג דאין ישראל עובר עליהם משום רציחה איסורא מיהא איכא כמו שנתבאר מכל מ"ש למעלה ודבריו צ"ע לקוע"ד (בעיקר מנהג זה רשמתי בשדי חמד ח"א בספר אסיפת דינים במערכה אבלות אות קמ"א עי"ש ובהשמטות לשם):

וראיתי להג' מוהרי"ש הנ"ל בשו"ת שואל ומשיב ח"א סי' כ"ב ד' י"ג ע"א שכ' וז"ל ובזה מיושב מה שהק' מוהרי"ט בח"א סי' צ"ז דלמה לי בלא יצא ראשו מפני שחייה קודמין ת"ל דבנפלים ליכא משום איבוד נפש ולפמ"ש א"ש דנהי דאינו חייב מיתה אבל אסור לאבדו בידים כל שאינו בשביל חיי ההורגו ולכך בעינן שחייה קודמין ומותר אף לאחרים כיון שעדיין אינו נפש ולא חייבין על הריגתו א"כ חייה קודמין אף לאחרים עכ"ל דמי פומיה דמר כאילו מוהרי"ט פשי"ל דאין בעוברין משום איבוד נפש ואפי' איסורא כלל ואמטו"ל ק"ל דל"ל משום דחייה קודמין וכו' ומני"ר בא לכלל ישוב והיה בהניח דאיסורא מיהא איכא וכו' והם דברים תמוהים דמבואר הוא בדברי מוהרי"ט שם דראה דברי התוס' דחולין שכ' דאף דישראל פטור על העוברין מ"מ לא שרי וע"ז הביא מתני' דאהלות המקשה לילד חיה פושטת ידה וכו' מפני שחייה קודמין ודייק מינה דאי לא הוה הצלה לאם לא הוה שרי' להחיה דמוכח דאיכא איסורא. ועפ"י הצעתו הלזו דהתוס' כ' דאסור ושכן מוכח ממתני' דאהלות הנ"ל הוקשה לו עמ"ש שמואל בערכין ז' ע"א דאשה היוצאה ליהרג ממתים הולד משום שלא יהיה ניוול להאם וכו' כיע"ש דמתבאר דנקיט דאיכא איסורא וצ"ע:

המורם מכל האמור דאע"ג דאין ישראל מוזהר על העוברים מ"מ איסורא מיהא איכא (אלא דלידי"ן רב המגיה בס' יקה"ש נר"ו הוא מדר' ולענד"ן דמה"ת הוא כמש"ל) ומזה תמיה לי עמ"ש הג' תפארת יוסף בשו"ת אה"ע סי' ב' עמ"ש בש"ס בטעמא דמעוברת חברו משום דחסא דר"ל דבאמת בכונה יכוין להזיקו כדי שלא יצטרך לשלם דמי הנקה דבעודה מעוברת אינו בכלל איבוד נפש אדם כמ"ש בערכין ד' ז' דהיוצאת ליהרג, מכין בבית ההריון ומבואר שם דקודם שתלד אינו בכלל נפש אדם וזהו שפירש"י בקו' הש"ס אטעמא דדחסה דידיה נמי דידיה חיים עלי' ופריך ה"ן חיים עלי"ה ופירש"י שאין אדם מכוין להרוג נפש חברו ונר' להדיא דלס"ד למד הגמר' בטעמא דחסא היינו דיכוין להרוג אותו בכונה עכ"ל. הנה ממרוצת דבריו נראה דר"ל דליכא בעוברין שום איסור. והוא תמוה לפי מה שנתבאר. ומה שהכריח מהאשה היוצאת ליהרג וכו' כבר השיב ע"ז הג' מוהרי"ט דהתם שאני דכיון שגם העובר חייב מיתה הוא דעובר ירך אמו מפני נוול אמו

מקדמין מיתתו אבל ודאי בשאר עוברין איכא איסורא להמיתן כאמור. וליכא למימר דכונתו הוא דאע"ג דמדינא אסור להרוג הנפלים ועוברין. לא משמע לאינשי דאיכא איסורא ומתכוין להורגו. דאין זה במשמעות דבריו כלל וצ"ע. וע"ד המוהרימ"ט הנ"ל עיין בס' קרית ארבע הנד"מ להרב מוהר"י אקריש נר"ו בד' ק"ז ע"ב מ"ש ע"ד דלא ראה דברי התוס' דנדה הנ"ל וכו':

וראיתי להרב טל אורות בד' ס"ג ע"ב שנסתפק אם בשבת מותר להשקות סממנים לאשה עכומ"ז כדי שתפיל הולד דבעובר ליכא משום נטילת נשמה או אסור וחייב משום נטילת נשמה וע"ז הביא מ"ש הרב מוהרימ"ט שהרשב"א העיד על הרמב"ן שנתעסק באשה עכומ"ז להשקותה סממנים להפיל פרי בטנה ושאין בעוברים אפילו ישראל משום איבוד נפש וכו' הילכך מפני צורך האם מותר להתעסק עמה שתפיל וכו' וכתב שגם הרב חות יאיר בסי' ל"א נסתפק אם אסור להשקות למעוברת שתפיל הולד וכתב בשמו שאחר שהאריך בזה העלה דאין שום חשש משום איבוד נפש ומותר. וסיים (הרב טל אורות) מ"מ נראה דע"כ לא התירו אלא בחול אבל בשבת אסור וחייב חטאת וכו' והאריך להכריח כן ושכן כתבו הרשב"א והריטב"א בחי' לשבת בפ' ח' שרצים ד' ק"ז והביא דברי הרב המאירי בחי' לשבת שם שכ' דאין בעובר משום נטילת נשמה כדכתיב ולא יהיה אסון וכו' ותמה עליו דלענין שבת שאני וחייב משום נטילת נשמה וכו' ושאני מדין רציחה וכו' עיש"ב. ותמיה לי דמשמע דמודה דבחול אין שום איסור וממה שכתבתי למעלה מתבאר דאע"ג דאין אזהרה על העוברים מ"מ איסורא מיהא איכא גם מ"ש דהרב חו"י העלה דמותר להשקות את המעוברת כדי שתפיל ואין שום בית מיחוש הנה הרב חיים ושלום בסוסי' מ' כתב בשמו דאסור כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ושם ראיתי) ואין ס' חו"י מצוי אצלי לראות איזה יכשר ובספר זכור לאברהם ח"א בדף שני של ההשמטות כתב לעיין בכנסת הגדולה יו"ד סי' קנ"ד הגהות הטור אות ו' לענין אי שרי לרופא ישראל לעשות רפואה לעכומ"ז כדי שתתעבר או שתפיל עוברה או לזווג זיווגים ביניהם וציין גם כן באר היטב סי' ב' ס"ק יו"ד ועיינתי בכנסת הגדולה שבידי (הוא דפוס קושטאנדינא) וראיתי שאחר סי' חל"ק מתחיל הלכות רבית סי' ק"ס ואולי מה שציין הרב זכור לאברהם הוא בשיירי כנסת הגדולה ואינו אצלי ובציון הבאר היטב לא הראה באיזה חלק הוא וכעת לא ידעתי איה מקום כבודו: ומה שכתבתי בראש אות זו שמשמע שמה שכתבו התוספות דלישראל איכא איסורא היינו איסור תורה הנה אחר זמן רב ראיתי להגאון מוהר"ם שיק בחלק יו"ד סי' קנ"ה (בד"ה ולפענ"ד) שכתב דמה שכתבו התוספות בדף ט"ן בד"ה ליכא מידי דגם ישראל אסור להרוג העובר על כרחין דהוא מדאורייתא דהוי

כמקצת נפש וכחצי שיעור וכו' והוא תנא דמסייען ושקיל וטרי שם במה שנשאל הגאון מחנה חיים בח"ב סי' נו"ן באשה המקשה לילד שאמר הרופא שאם לא ימית ויחתוך את העובר ימותו שניהם אם רשאים להניח לרופא להמית את העובר כדי להציל את האשה שצדד רבינו עקיב"א בתוספותיו על משניות בפרק ו' דאהלות לומר דלדעת הסוברים דבייחדוהו מותר למסור כיון ששניהם מתים יש לדייק דהוא הדין בתינוק שיצא רובו אם ידוע ששניהם ימותו דמותר להציל את האשה ושסיים (רעק"א) שצריך להתיישב בדין זה והגאון מחנה חיים כתב לפקפק שאינו דומה מיתה בידי שמים למיתה בידי אדם שמיתה בידי אדם גרועה יותר והגאון המחבר כתב דמבואר מלשון רש"י בסנהדרין ד' ע"ב ע"ב ד"ה יצא ראשו וברבינו שמשון פרק ו' דאהלות דדין עובר דומה לייחדו ואם שניהם ימיתו היה מותר להמית העובר להציל האם למאן דאמר דלא בעי דוקא כשבע בן בוכרי (שהיה חייב מיתה) וכן כתב בפשיטות תפארת ישראל באהלות ועל כרחין מה שסיים רבינו עקיב"א שצריך להתיישב כונתו הואיל ויש שתי שיטות אי סגי בייחדוהו כמבואר ביו"ד סי' זק"ן וכו' והאריך קצת בענין השאלה הנ"ל וכתב (בד"ה אלא דלכאורה) לפקפק דלא דמי זה ליחדוהו כלל דהתם על כרחין כולם מתים אבל הכא אפשר להציל האם על ידי הוולד ואפשר להציל הוולד על ידי האם ושוב כתב לקיים סברת הגאונים הנ"ל וסיים אלא דכל זה אפשר לומר אם אנו יודעים בבירור שימותו שניהם אמנם הרי זה אינו ידוע אלא על פי אמירת הרופאים ואנן חשבינן אמירת הרופאים לספק וכו' ואם כן אכתי אין מקום להנ"ל מיהו למאי דאמרינן בכתובות דף כ"ב ע"ב דברי לי מהני ופירש רש"י שם דאפילו ברי לי דאין לבו נוקפו מהני ואם כן אפשר דאיכא למימר שאם הרופא אומר שברי לו ורוצה לעשות כפי ברי שלא יהיה מותר לדעת הגאונים ואפשר דאין אנו מחוייבים למחות בו וצריך עדיין להתיישב בדבר חמור כזה וכו' אלו תורף דב"ק:

אמר המביא לבית הדפוס בכתב יד המחבר הי' כתובה פה קונטרס מהרה"ג רש"א נ"י רזשעכטא אבל יען שכבר נדפסה בספרו בכורי שלמה לכן השמטתיו מכאן:

סימן גן

אל תקרי בנדפס מערכה זו אות קכ"ב רשמתי לעיין באור סי' ב' דף ע"א (בד"ה ונראה) ששם הובא מ"ש הרמב"ם בס' המורה פרק י"ג לשלישי כי כל הדרשות בדרך אל תקרי המה רק דרך מליצות השיר והמה סימנים למען יהיו הדרושות האמורות בע"פ נסמכות להכתב ויהיו נשמרות בכח הזוכר עכ"ל וראיתי שכן כתב הרב ספר הברית במאמר י"ב (בחלק ב') דברי אמת פרק ה' (בד"ה וכי תאמר) בשה הרשב"א וז"ל ואמרתי אני טובה חכמה עם מנהג זה מחז"ל לשני פנים. אחד. לתועלת הזכרון שלא ישכח הדבר

הטוב ההוא מלב התלמידים משום דתקיפי למיגמר לתלמידים כל הדברים שבע"פ כי אסור לכותבם ומסרו להם על כל דבר סימנים כדאמר רב חסדא (בפרק כיצד מעברין דף ד"ן ע"ב) אין התורה נקנית אלא בסימנים שנאמר הציבי לך ציונים עשה ציונים לתורה וכאשר כתב הרשב"א וזה יכתוב ידו כונת חכמינו במדרשות האלה הוא להסמיכם אל הכתובים בלשונות שלא ישכח זכרונם מפינו לא שהיתה כונתם כלל לפרש הכתובים כן עכ"ל (הרשב"א). והשנית. כי חברו בזה תורה שבע"פ עם תורה שבכתב כאשר עשו בגופי תורה שבע"פ בשגם אם ידוע להם אותו הדבר בקבלה ובמסורה מאבות בכל זאת השתדלו בכל עוז להסמיכו על דברי תורה שבכתב ככה על דברי מוסר השכל שאמרו סמכוהו ג"כ על הפסוק גם אם אינו כי אם במנעמיהם דרך מליצה על כי התורה היא מקור הברכה לכל דבר הישר והטוב ובה נמצא כל דברי חפץ עכ"ל הנה טעם הראשון עפ"י דברי הרשב"א הוא כמ"ש הרמב"ם ומ"מ אין מזה הכרח לומר דהענין ההוא הוא רק מדרבנן בעלמא דשפיר מצינן למימר דהענין ההוא היה לרז"ל בקבלה בע"פ ואסמכוהו אקרא פן ישכחו הדברים ולמען יעמדו בכח הזוכר וכמ"ש באור לי בהשמטות הספר דף קל"ז ע"ג:

סימן דן

אין בית דין של מעלה מענשין לפחות מבן עשרים בנדפס במערכה זו אות י"ט רשמתי ספרי דבי רב המדברים בזה עי"ש ומה שנרשם שם לעיין בנו"ב מ"ת יו"ד סי' קס"ב הוא ט"ס וצ"ל סי' קס"ד וראיתי בס' שהביא ממ"ש מוהרש"א בח"א לברכות דף ל"א גבי שמואל שרצה עלי להענישו משום שהיה מורה הלכה בפני רבו דאע"ג דקטן בן שתי שנים היה היינו בדיני אדם אבל בדיני שמים רצה להענישו דמורה בפני רבו חייב מיתה בידי שמים והקשה ע"ז דהלא מבואר בשבת פ"ט ב' בההיא דאמר יצחק דל עשרים דלא מענשת עלייהו דגם בדיני שמים אינו נענש עי"ש הנה לא ראה שכבר קדמוהו בקושיא זו מרן חיד"א והרב רל"ץ בס' חקי חיים ועוד רבנים אחרים שהבאתי במכתב לחזקיאו בסוגיא דברכות הנ"ל וכתבתי שם דאף דהגאון ח"ץ בסי' מ"ט כתב דאין למדין מאותה אגדה ותלמוד דידן ס"ל דמענישין פחות מבן עשרים והיה אפשר ליישב בזה דברי הגאון מוהרש"א מ"מ היינו דוקא מבן י"ג שנה ולמעלה דכמו שמענישין בבית דין של מטה כן מענישין בבית דין של מעלה אבל לפחות מבן י"ג שנה שאין בית דין של מטה מענישין גם בית דין של מעלה אין מענישין וכתבתי שם ליישב דברי מוהרש"א וגם הבאתי מה שיישב מרן חיד"א עפ"י מ"ש רבותינו התוספות על התורה בפרשת וישב גבי ער ואונן ע"פ וימת גם אותו אמרו בסדר עולם שלא היו אלא בני שמנה שנים ותימה דאמרינן

בעלמא דאין ב"ד של מעלה מענישין עד עשרים שנה ואומר הר"י החסיד שאין הדבר תלוי בשנים אלא בדעת ובמחשבה כי יש פחות מי"ג שנה ערום בדעת לרעה ולטובה ועל זה נאמר כי כל לבבות דורש ה' והכא נמי סבר עלי כיון דשמואל חכים ונהיר טובא רצה להענישו דשתי שנים בדעת זה שוו בשיעור למעלה מעשרים דאחריני. ועמדתי שם שנראה לכאורה סתירה לדברי ר"י החסיד הנ"ל ממ"ש במדרשו של רשב"י בתיקונים תיקון מ' ובזה"ק פרשת וירא דף קי"ח ע"ב דאיך מתים בני אדם פחות מבן עשרים דהא אין בית דין של מעלה מענישין וכו' ותירצו דחס עליה קוב"ה דלימות זכאי ולא לימות חייב אי נמי על דרך ויש נספה בלא משפט עי"ש ולדברי ר"י החסיד מה זו שאלה הרי אפשר לומר דהקב"ה יודע בהם שיש להם דעת לעשות און ומרמה ולכן מענישם ועוד עמדתי שם מדאמרינן במס' סוטה דף י"ג ע"ב גבי המתחיל במצוה ולא גמרה וי"א אף קובר אשתו ובניו ויליף לה מיהודה הרי דלא מתו בעונם ואי הכי קושית רבותינו התוס' מעיקרא לא קשיא וכתבתי ליישב כל זה וגם הבאתי דברי מוהרש"א בח"א לסוטה שם עי"ש ודברי רבינו יונה בשערי קדושה ח"ב שער ז' שנראה דלא ס"ל כר"י החסיד שכתב דכל העבירות קטן פטור חוץ מעון מוציא זר"ל שהרי ער ואונן קטנים בני ז' שנים היו ועוד הבאתי בריית דחיבוט הקבר שהביא הרדב"ז בראשונות ח"ב סי' פ"ח שאין דנים בגיהנם אלא רשעים מבן י"ג שנה ולמעלה וכו' דמבואר דבן י"ג ולמעלה מיהא מענישין בידי שמים והבאתי שהרבנים ראשית חכמה ושבט מוסר הביאו הגירסא למעלה מבן עשרים עי"ש וכל מה שכתבתי במכתב לחזקיאו שם היה טרם שראיתי דברי הרבנים נו"ב וחתם סופר ושאר הרבנים שרשמתי בנדפס באות י"ט והמעיין בדב"ק יראה שיש לפלפל מאד בענין זה ואין הפנאי מסכים אתי כעת:

ועל מה שכתבתי במכתב לחזקיאו בענין זה כתב לי הרב המאוה"ג מוהר"ר ישראל דושאווייציק מעיר מאהליב דינעפר יצ"ו וז"ל בדף י"ז ע"ג כתב בזה הלשון דהא קיימא לן דאין בית דין של מעלה מענישים בפחות מבן עשרים וכמו שאמרו במדרש רבה בדוכתי טובא עכ"ל ולא דק בלישנא הלא גמרא מפורשת היא בשבת ולמה לו להביא מן המדרש ונפלאתי על גודל בקיאותו בכל הני ספרי דבי רב ובכל אריכות דבריו לא זכר שר את החתם סופר במ"ש בחלק יו"ד סי' קנ"ה שזה לא נאמר אלא על חטאים ועונשים המיוחדים לשעה כמו עונשי דור המדבר וכו' ויעויין בפתחי תשובה לש"ע יו"ד סי' קפ"ה סק"ט ובדברי החתם סופר היו מתורצים כמה קושיות שהביא כבוד קדושתו אלא שדבריו צריכים עיון רב עכ"ד יצ"ו ולפי הנראה אין בידו שו"ת הגאון חכם צבי שרשמתי במכתב לחזקיאו ועין רואה שם בסי' מ"ט (שרשמתי שם) שכבר הזכיר

הסוגיא דשבת הנ"ל ואמר מר דדברי אגדה הם ואין למדין מזה פש גבן דברי המדרשים ולזה כתב דתלמודין לא סבירא ליה הכי כמו שכתבתי שם בשמו ומה שהשיג עלי שלא הזכרתי דברי הגאון חתם סופר והרב פתחי תשובה וכו' למודעי אני צריך כי ספר מכתב לחזקיאו נדפס מזה יותר משלשים שנה טרם שבאתי לעיר הזאת ואז לא היו בידי ספרים הקדושים הללו וכשבאתי למקומות אלו וזכיתי בהם הנה הבאתי דב"ק בנדפס (שדי חמד ח"א) במערכה זו אות י"ט כמו שיראה הרואה ותכל תלונתו מעלי ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' קי"ח אות: ובעיקר הקושיא על דברי הגאון מוהרש"א הנ"ל שנראה שסובר דבידי שמים מענישים והוא היפך סוגיא דמסכת שבת ראיתי שנרגש מזה הגאון חתם סופר בספרו תורת משה בפרשת נצבים דף נ"ו (ד"ה כתי' בחנה) ופירש שהכונה כי המורה הלכה איננו מטעם עונש אלא כאוכל סם המות ומת ממילא אם לא לאפרושי מאיסורא ושמואל היה קטן ואינו מצווה להפריש מאיסור אם כן ממילא יזיק לו הוראתו הלכה בפני רבו וכתב ליישב בזה מה שמקשים העולם איך רצה עלי לענשו הלא לאפרושי מאיסורא מותר להורות בפני רבו והם רצו לחזור אחר כהן וילבש בגדי כהונה ובהם אבנט של כלאים (למ"ד אבנטו של כהן הדיוט היה כלאים וכן פסק הרמב"ם) והפרישם מאיסור ויישב על פי הנ"ל עי"ש דב"ק:

ודע שכתב הרב פרי מגדים בריש סי' רי"ט באשל אברהם גבי ברכת הגומל דקטנים פחות מי"ג שנים אין מברכין דאף דחינוך איתיה גם בדרבנן לא חייבים משום דנוסח הברכה הגומל לחייבים משמע שחייבים עונש וקטן לאו בר עונשין אבל בן י"ג שנה והביא שתי שערות כיון דבית דין של מטה מענישין ודין ארבע מיתות בית דין לא בטלו אף קודם עשרים שנה דלאו בר עונשין בדיני שמים הא דבר הבא בידי אדם מענישין מן שמיא וכן מלקות וכדומה כה"ג שייך שפיר לחייבים נראה שכונתו לומר דהא דאין מענישין למעלה לפחות מבן עשרים היינו דוקא בעבירה שאין בה עונש בבית דין של מטה אבל בעבירה שיש בה עונש בבית דין של מטה אם לא נענש ענשו בבית דין של מטה מענישין למעלה אף לפחות מעשרים והוא תמוה דאם כן היכי ילפינן בת מאה כבת עשרים בלא חטא וכתב רש"י בריש פרשת חיי שרה דהיינו מדאין מענישין על פחות מעשרים והא משכחת חטא בפחות מבן עשרים שמענישין בבית דין של מעלה על עבירות שעושה מבן י"ג שנים והביא ב' שערות ולא נענש עליהם בב"ד של מטה שאז מענישין אותו בב"ד של מעלה וגם מאותה אגדה דבשבת דף פ"ט דאמר יצחק דל עשרים נה דלא מענשת עלייהו קשה דמאי פסקא הרי משכחת טובא דמענשי עלייהו

על עבירות שמבן י"ג שנה ומעלה שלא ענשום בית דין של מטה ותמיה לי על הרב פתח הדביר בסי' רי"ט אות ו' שנשא ונתן בדברי הרב פרמ"ג הללו ולא העיר עליו בזה כיעי"ש: ולפי מה שכתב הרב חות יאיר והביא דבריו רבין חסידא בס' קהלת יעקב בתוספות דרבנן אות ע"ו דהא דאין בית דין של מעלה מענישים לפחות מעשרים היינו דוקא בדבר שאינו מפורש בתורה אזהרה כלל רק דאתי מסברא דאסור אבל במידי דמפורש בתורה הקלות והחמורות בית דין של מעלה ושל מטה שוים ומענישים מבן י"ג שאם לא כן היכי חייבה תורה חטאת למי שאינו בן עשרים עכ"ל ודאי דשייך גם לפחות מעשרים לומר הגומל לחייבים. אך מרן חיד"א ביעיר אזן במערכת הב'"ת אות ל"ד כתב שאין דבריו מחוורים דודאי מה שאמרו דאין מענישים עד עשרים הוא כולל לכל העונשים ואישתמיטתיה מה שאמרו בירושלמי בפרק ב' דביכורים ימי שנותנו בהם ע' שנה צא מהם עשרים שאין בית דין של מעלה עונשים נמצאת אומר מת בחמשים מת בהכרת והרי בהדיא דאין עונשין וכורתין עד בן ך' והכי נמי מסתברא וכן מוכח מדברי הירושלמי והמפרשים ומה שהכריח מחטאת זו קושיית מוהר"ל מפראג ועיין להרב צבי בסימן מ"ט והוספתי הביאור בספרי שער יוסף דף כ"ב עכ"ל ושם באות כ"ב כתב בר עונשין בשמים אינו עד שיהי' בן עשרים כן כתב הרא"ם ריש פרשת חיי שרה והרב צבי דחה דבריו וכתב דמ"ש באגדה דאמר יצחק אע"ה דל עשרים דלא מענשת עלייהו בדרך תחנה קאמר שידונם כדור המדבר ואישתמיטתי' דבירושלמי דבכורים קאמר בפשיטות שעד עשרים שנין אין בית דין של מעלה מענישין וכורתין והביאו הירושלמי הלז התוס' שלהי פרק קמא ועיין בתוס' חגיגה פ"ב גבי מחו למ"ט שתין פולסי מלבד שבס' הזוהר בכמה דוכתי אמרו כן וגם במדרשים עכ"ל ולפי זה גם למה שחדש הרב פרמ"ג הנ"ל לחלק בין מצוה שאין בה עונש בית דין של מטה וכו' לא יודה מרן חיד"א דמשמעות לשון הירושלמי והמדרשים והזוהר הוא דאין מענישין כללי:

ומכל מקום לענין ברכת הגומל לגדול פחות מעשרים נראה דכולי עלמא מודו דמברך דלא מצינו שמיעטו מברכה זו אלא קטן וכמו שכתב הרב מג"א בריש סי' רי"ט בשם הרב מוהר"ם מינץ והיינו קטן ממש אבל גדול אף אם אינו בן עשרים חייב לברך יהיה מאיזה טעם שיהיה וכן כתב הרב פתח הדביר בשם הרבנים אליהו רבה וכנסת ישראל בקונטריס סוגר תרי"ג דף מ"ח ע"א (אלא דבכנסת ישראל הבין שדעת הרב מג"א דעד עשרים הוי קטן לזה ולא יברך וחלק עליו ופסק דיברך והרב פתח הדביר תמה עליו דודאי גם הרב מג"א מודה בזה כמו שכתבו בשמו הרבנים א"ר ובאה"ט ופרמ"ג וכו' עי"ש) וגדולה מזאת כתב שם הרב פתח הדביר בשם הרב מור וקציעה דקטן שהגיע

לחינוך מברך ברכה זו מדין חינוך אלא שהרב פתח הדביר כתב שדבר זה תלוי במה שנחלקו הראשונים בדין חינוך אם הוא על האב שחייבוהו לחנך את בנו או אם הטילו החיוב על הקטן עצמו וכו' ומסיק שיברך אותה בלא שם ומלכות עי"ש הא מיהא בגדול אף שהוא פחות מעשרים ודאי דמברך: ועל דברי הרב פרי מגדים בסי' רי"ט הנ"ל מצאתי בשו"ת מוהר"ם שיק בחלק או"ח סי' פ"ו שהרב השואל תמה על הפרמ"ג שהוא דבר חדש והגאון המחבר כתב ששרש סברא זו היא מדברי מוהר"ל מפראג בס' גור אריה ריש פרשת חיי שרה והביאור שיש הרבה דברים דאין ב"ד של מטה מענישים עליהם מצד קלותם כאותן שמנו בבבא קמא דף נ"ו דפטור בידי אדם וחייב בדיני שמים ועל אלו אין ב"ד של מעלה מענישים לפחות מבן עשרים שאינו עדיין תקיף בדעתו לחוש על דברים הקלים אבל על דברים החמורים שמענישים עליהם ב"ד של מטה אם לא נענש בב"ד של מטה מענישים בב"ד של מעלה אף לפחות מעשרים אמנם באמת ממה שאמרו דל עשרים דלא מענשת עלייהו מוכח דלגמרי אין עונשין עליהם ולפי מה שפירשו הגאונים ח"ץ סי' מ"ט וחת"ס סי' קנ"ה דרק לדור המדבר לא העניש הקב"ה ובקש יצחק שגם לאותו הדור יעשה ה' חסד יש לפרש גם לדברי הפרמ"ג כשם שלא העניש בדבר שענשו רק למעלה כן התפלל יצחק שלא יענש כלל עליהם ואתי שפיר מה שאומרים הגומל לחייבים אף מי שהוא פחות מעשרים אלו תוד"ק ולא הזכיר כלל ההיא אגדה דבת מאה כבת עשרים ולפום ריהטא נראה דאינה מתיישבת עפ"י דבריו הנ"ל וצ"ע:

ובעיקר כללין ראיתי עתה בס' אלף המגן לידידי הגאון משה נתן הלוי אבד"ק דובנא יצ"ו בסי' ב' שחקר במי שהוא פחות מעשרים אם אומר היהי רצון אחר פרשת אשם תלוי והביא שחקר כן הגאון פרי מגדים בס' תיבת גומא בפרשת חיי שרה והגאון המחבר יצ"ו האריך בפלפול עצום וחריף מאד בעיקר דבר זה דאין ב"ד של מעלה מענישים לפחות מבן עשרים אם יש עונש כרת לבן י"ג שנה ויום אחד והעלה דבר חדש דיש לחלק דבמצוה שנאמר בה נפש אין מענישין עליה כרת בפחות מעשרים ובמצוה שנאמר בה איש ולא נאמר בה נפש עונשין עליה הכרת שבה מי"ג שנה ומעלה והסביר הדבר על פי דברי רבינו בחיי בפרשת אחרי שיש שלשה מיני כרת. א. כרת הגוף לבד שמת קודם שהשלים שנותיו וימיו. ב. כרת הנפש לבד לאחר שתפרד מהגוף תהיה נכרתת מחיי עולם הנשמות. ג. כרת הנפש והגון וכו' וכל הכתובים שנאמר בהם כריתה בנפש (ונכרתה הנפש וכיוצא) הכונה על כריתת הנפש ולזה אין מענישין פחות מעשרים כי עוד אין שכלו חזק להתבונן בעונש כריתת הנפש ובכתובים שלא נזכר נפש אלא איש הוא כריתת הגוף וזה מענישים מבן י"ג שנה ומעלה כדרך שמענישים במיתת בית דין

של מטה וכתב שדקדק בכל הכתובים בחייבי מיתות ב"ד ובכולם כמעט כתוב לשון איש זולת מעט מזער דכתיב בהם לשון בני ישראל והאריך ליישב על פי זה עניינים רבים ובדף י"א ע"ב הובאה הערה מגדול בדורנו הגאון נציב אבד"ק וואלאזין נ"י ודעתו שאין חילוק בין זה לזה והרב המחבר נ"י כתב כי שערי תירוצים לא ננעלו והמעיין ימצא ליישב בטו"ט ושיבאר איה"ש בחבורו בח"ב ועל חקירתו הנ"ל העלה דצריך לומר היה"ר אף קודם עשרים כיון שהקריאה היא במקום קרבן ובקרבן פשוט שחייב מבן י"ג שנה ומעלה וכו' עי"ש דב"ק בפלפולו הנעים ועיין עוד בעיקר כללין בס' כורת הברית לידידי הגאון אליהו פוסק יצ"ו אבד"ק אהליפאלי בסי' רס"א בדף כ"ח ע"ד אות ה': ובמה שהבאתי שם בנדפס חקירת הרב מוהרד"א למה אומרים בברכת המילה כן יזכה לתורה ולחופה ולמע"ט והיה לנו להקדים מעשים טובים לחופה. כתב אלי ידידי הרב הג' מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו וז"ל ופלא שלא זכר דברי הרב מעדני יו"ט בכורות הלכות פדיון בכור אות נו"ן עכ"ד יצ"ו ויפה העיר ואפריון נמטייה ועיינתי שם וראיתי שגם הרב מעדיו"ט הקשה על טעמו של הרב מוהרד"א כמו שהקשיתי אנכי הדל והאריך בזה קצת עי"ש. גם ידידי הרב חיים סג"ל קראפניק יצ"ו מו"ץ דק"ק שאראגרד יצ"ו העיר מדברי המעיו"ט הנ"ל:

ובעיקר כללין האריך מרן הגאון אבד"ק שאויל יצ"ו בספרו היקר זכר יהוסף בחידושיו ליבמות דף ו' ע"ב בדפי הספר ד' ע"ו ע"ג ועיין בס' הבהיר טהרת המים במערכת הבי"ת אות ב' מה שציין בענין זה וכתב בשם הרב יוסף אברהם בפרשת וישב דף פ"ב ע"ב בשם רבינו יהודה החסיד דדוקא כשדנים לכל העיר אין מענישין אבל ליחיד מענישין אף לפחות מבן י"ג ועיין שם בקונטריס שיורי טהרה מערכת הכ"ף אות מ"ח:

סימן הן

אנוס לאכול דבר האסור וסופו ברצון אם נענש על אכילתו בנדפס במערכה זו אות הר"ן הבאתי מ"ש הגאון חת"ס א"ח רסי' ר"ב דפטור אף בסופו ברצון והקשיתי ע"ז מעובדא דבמד"ר פרשת נשא והמדפיס השמיט סיום הלשון הכתוב בקונטריסי וזהו ולפי מ"ש הגאון חת"ס קשה דמה ראיה מיוה"כ דלא שייך אלא מעל בה' ובתחלתו באונס ליכא אבל באשה שייך לאסרה משום מעל באשה ומ"ש עוד החת"ס שם דאין להקשות ממתעסק בחלבים ועריות דחייב דשאני התם דתחלתו וסופו ברצון אלא שהוא בשוגג וכו' אבל כשתחלת התחייבה הוי באונס לא יעלה על הדעת לחייב שום עונש תמיה לי דהלא הרב מג"א בסי' ד"ר סק"ך שהזכיר הוא עצמו (בד"ה ודאתאן עלה) הביא דברי מרן הב"י בסי' תע"ה שכתב בשם הר"ן וה"מ דטעמא דכפאוהו ואכל מצה משום שכן נהנה דומיא

למתעסק בחלבים הרי דלא שאני להו בין היכא דהאכילה כולה ברצון אלא שהיא בשוגג להיכא דתחלת התחיבה היא באונס וצ"ע ע"כ דברי קונטריסי בזה:

סימן נו

אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות בנדפס באות ש"א הבאתי קושית הרב יד מלאכי דברי התוס' אהדדי ויישבתי דהתוס' דיומא הם לרבינו מאיר מרוטרונבורק. ונשמט שם הציון לעיין בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט' אות ז' במה שרשמתי בזה:

ובעיקר הכלל ראיתי בס' טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) בקונטריס שיורי טהרה במערכת המ"ם אות כ' שכתב בשם הרב קרבן אהרן ריש פרשתא ז' דף ק"ז ע"ד דהא דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות היינו דוקא בדליכא למעוטי ברם איכא מידי למעוטי אפילו בשלשה מיעוטין ממעטינן בכולם וספר קרבן אהרן אין מצוי אצלי ונראה לי הדל שיש ללמוד כן ממה שכתב הרמ"ה בחידושיו לסנהדרין על דף מ"ו ע"א טעם לשבח על מדה זו דאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות ולפי שאין הספר היקר הזה מצוי ביד כל אדם אעתיק דב"ק וז"ל ואיכא לפרושי דהיינו טעמא דאמרינן אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דכיון דמיעוטא בתרא לא אצטריך למיעוט דנפקא לן ממיעוטא קמא איכא למימר דלגלוי עליה דמיעוטא קמא הוא דאתא לאשמועינן דכי היכי דמיעוטא בתרא לא אתא למיעוטא מיעוטא קמא נמי לא אתא למיעוטא אלא דוגמא בעלמא נקט ומאחר דטרח קרא ואשמועינן דלאו למעוטי ההוא מדעם קאמר ממילא שמעינן דדעתיה לרבויי ויש לפרש אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות כלומר שהמיעוט השני ממעט מן המיעוט הראשון ונמצא מרבה בעיקר והכי נמי איכא לפרושי גבי אין רבוי אחר ריבוי אלא למעט כי הני תרי טעמי דכתבינן וטעמי מעלי אינון עכד"ק. ומתבאר דמאי דדרשינן לרבות הוא משום דלמעוטי לא איצטריך דהא אית לן מיעוטא קמא וממילא דאי אית לן למעוטי מידי ממיעוטא בתרא מאי דלא אימעוט לן ממיעוטא קמא תו לא מצינן למימר דאתא לרבויי דלא הוזקקנו למימר הכי אלא משום דאי למעוטי מאי דאימעיט ממיעוטא קמא תרי מיעוטי למה לן אבל אי איכא מידי למעוטי ממיעוטא בתרא הא ודאי למעוטי אתא ולא לרבות. שוב ראיתי שמרן חיד"א ביעיר אזן מערכת המ"ם אות ל"ב כתב וז"ל ודע שמוהר"ם מרוטרונבורק הביאו הרא"ש בתשובותיו כלל ל"ה סי' ד' כתב דכל היכא שאנו יכולים לומר דקמא מיעט דבר אחד ובתרא שאר דברים יש לפרש כן ובהכי פירש מה שאמרו בפרק קמא דסנהדרין גבי ט' וכהן ע"ש והדבר דחוק. גם ראיתי מה שפלפלו בזה הגאונים יד מלאכי במערכה זו אות כ"ט ויעיר אזן אות י"ד וט"ו ומקנה אברהם במהדורא בתרא אות ד' ואות ה' ובספר היקר לב שומע יצ"ו האריך הרב באות ה"ן ואות נ"ו ולא

פניתי לעיין בדב"ק וחידוש הוא שהרב טהרת המים לא הזכיר את ס' יד מלאכי ויעיר אזן הנ"ל:

סימן נז

אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירו בכלל זה רשמתי קצת לקמן בקונטריס שדי חמד במערכת הוי"ו אות כ"ו ס"ק י"א בהתווכחי על דברי רבינו עקיבא בנימוקיו ליו"ד סי' קפ"א ע"ש (מד"ה ולפי הנראה והלאה): ובמה שכתבתי בנדפס במערכה זו אות רפ"ז דנ"ל דלא אמרינן כן אלא כשיצטרך לעבור בקום עשה אבל לבטל בשב ואל תעשה לית לן בה על דבר זה כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר יוסף יוסקאוויץ יצ"ו מעי"ת לידא בהיותו בווארשא פלפלת נאה וז"ל ראיתי בספרו הנחמד שדי חמד שכתב בזה"ל נראה לי מסברא וכו' עכ"ד. ומתוך מה שכתבתי בחידושי לשבת יש סעד וסמך גדול לזה ואעתיק לו לשוני ממש וזהו וכי אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חברך עיין תוס' ד"ה וכי שכתבו לתרץ מהא דחציה שפחה וחציה ב"ח דכופין את רבה ועושה אותה בת חורין והא קי"ל דהמשחרר עבדו עובר בעשה ותירצו דשאני פריה ורביה דמצוה רבה היא וכו' עי"ש עיין בס' נחלת שבעה בשו"ת סי' פ"ג ועיין בב"י סי' ש"ו בשם תשובת הרשב"א ז"ל אם מותר לחלל שבת כדי להציל בת ישראל מהמיר בדת ישמעאלים רח"ל וכתב הרשב"א ז"ל דהדבר צריך תלמוד עד שיעמוד הדבר על בוריו והב"י כתב לתרץ התוס' דמצוה רבה הדבר ברור שאין לך מצוה רבה מלהצילה שלא יפחידוה עד שתמיר וכו' ואפי' לחלל בדברים האסורים מהתו' נראה דשפיר דמי דלגבי שלא תמיר ותעביד כל ימיה חילול שבת אמרינן איסורא זוטא היא עכ"ל הב"י והרב ז"ל בנחלת שבעה סי' פ"ג הנ"ל העלה דגם אם רוצה להמיר דת ג"כ מותר לחלל עליו את השבת דאחר השעה הרעה יתחרט עי"ש וצל"ע וכי יש מצוה רבה גדולה יותר מהצלת נפש מישראל מחיוב סקילה וגדול פיקוח נפש שדוחה כל האיסורים שבתורה:

והנה לכאורה יש לעיין בזה לפי מה דמבואר בש"ס דסנהדרין דף ע"ב ע"ב דמי שחייב מיתה אין מפקחין עליו את הגל ואין מחללין עליו את השבת וכן העלה הגאון האבד"ק קוטנא שליט"א בספרו ישועות ישראל בחו"מ סי' ר"ז סק"ה ובהשמטות ודלא כמ"ש הפרמ"ג בא"ח סי' שכ"ט בא"א סק"ד איך יהי' הדין בהדביק פת בתנור ונעשה חולי שיש בו סכנה אי מחללין עליו את השבת כיון דעכשיו עדיין אינו מחויב מיתה וגם אי לא נגמר דינו בי"ד למיתה אף שיש עדים ובהתראה מ"מ עדיין לא גברא קטילה הוא ופשוט בזה דמחללין עליו את השבת וא"כ קשה מאד כנ"ל וכי יש מצוה רבה יותר מהצלת נפש הישראלי מסקילה וצע"ר לענ"ד והנה לכאורה קשה עוד בזה למאי דקי"ל דאף

במקום דליכא לפני עור מ"מ חייב כל ישראל להפריש ישראל חבירו מאיסור ועיין לעיל בתוס' ד"ה בבא דרישא בדף ג' ע"א וא"כ קשה לי למה לא יהי' מחויב להפריש חבירו מחלול שבת המביאו לידי חיוב סקילה ובפרט למ"ש המשל"מ בפ"א מהלכות כלאים ה"ו במ"ש הר"מ ז"ל שם ואסור לישראל להניח לעכומ"ז שירכיב לו אילנות כלאים וכ' המשל"מ דהטעם כיון דב"נ מוזהר על הרכבת אילן אם יניח לו הישראל עובר משום לפ"ע ואסור אף בלא אמירה ועי"ש ועיין בס' פרמ"ג באו"ח סי' תמ"ג בא"א סק"ה שמביאו וכתב ומשמע אף בלא אמירה ומעשה כל שיש בידו למנוע אם אינו מונע עובר משום לפ"ע וה"ה אם מומר לוקח משל ישראל בשבת ועושה מלאכה לעצמו אם יוכל הישראל למחות שלא יקח עובר משום לפני עור לא תתן מכשול יעי"ש ונראה פשוט מכ"ז דאף אם יוכל הישראל למחות בו ולמנוע אותו אלא על ידי מעשה מחויב לעשות המעשה ולמנוע אותו מהאיסור וא"ל עובר משום לפ"ע:

ונראה דמזה ראיה למאי דקי"ל דאיסור תורה בשב ואל תעשה נדחה מפני איסור דרבנן בקום ועשה ועי"ש במשל"מ בפ"ד מהלכות מלוה בשם תשובת הרשב"א ז"ל ועיין ביו"ד סי' רל"ט ובס' ארעא דרבנן סי' תר"ג עי"ש ולפ"ז א"ש דאף שיש בוה דרא דלפ"ע מ"מ כיון שהיא איסור רק בשב ואל תעשה (ועל הלאו דלפ"ע אין לוקין עליו דהוא לשאב"מ) מוטב שידחה איסור תורה בשב ואל תעשה מפני איסור דרבנן שהיא רדיית הפת בקום ועשה ושוב אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך וז"ב. עכ"ל בחידושי שם בענין השייך לזה:

ולפי"ז יש ראיה גדולה מזה למה שרצה כק"ת לחדש במערכת א' סי' רפ"ז דהא דאין אומרים לאדם חטא וכו' היינו דוקא כשיצטרך לחטא בקום ועשה אבל בשב ואל תעשה אמרינן לו חטא כדי שיזכה חברך עכדה"ק ובהנ"ל א"ש מאד ואדרבה בשב ואל תעשה מחיוב לעשות כן להציל חברו מחיוב סקילה כיון דגם לעצמו יש בזה דרא דלפ"ע וכנ"ל והיא סברא נכונה לענ"ד אלא שהדר"ג שליט"א כתב שבס' נחמד למראה לא כתב כן והס' הזה אינו ת"י לעיין בו ובהא דאיסור מן התורה נדחה מפני קום ועשה דרבנן מצאתי להדר"ג שיחי' שהרחיב הדבור בזה באות שי"ז ע"כ אבקש מכבוד כק"ת שליט"א שיחוה לי דעתו הרמה בזה ושכמ"ה עכ"ד הרב הגדול הנז"ל יצ"ו. ודבריו נכוחים וישרים במועצות ודעת אמורים ועיני חכמים מאירים ובמה שכתב על פי דברי הרבנים משנה למלך ופרי מגדים בדין לפני עור עיין במה שכתבתי בשדי חמד בחלק הכללים במערכת הוי"ו אות כ"ו ס"ק כ"ה שיש לתמוה בזה מנא לן דגם בכי האי גוונא עובר בלפני עור וקרא כתיב לא תתן מכשול וגם ר' נתן דריש שלא יושיט כוס יין לנזיר שלא יושיט דייקא

והבאתי דברי הרב הדרישה ביו"ד סי' רצ"ז שכתב מפורש שאם העור עושה מעצמו אין הרואה עובר בלפני עור וכתבתי שנראה שגם הרבנים הנ"ל לא אמרו שעובר בל"ע אלא כשהעור עושה האיסור בדבר שהוא של חבירו כיון שיש ביד חבירו למנעו ואינו מונעו עובר משום ולפ"ע אבל אם העור עושה בשלו אף שיש ביד חברו למנעו אינו עובר בלפ"ע אם אינו מונעו עי"ש וק"ל:

ובעיקר כללין (אין אומרים לאדם חטא וכו' אי אמרינן כשהוא בשב ואל תעשה) כתב לי הרב המאוה"ג מוהר"ר יצחק מאיר הלוי יצ"ו מעיר צענסטחאוו וז"ל באות האל"ף בסי' רפ"ז כתב נראה לי מסתברא דלא אמרינן אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברו אלא דוקא כשיצטרך לעשות מעשה אבל לבטל בשב ואל תעשה לית לן בה ע"כ והנה ראיתי שכ"ה כיוון לדעת המהר"י בן לב בתשובה סי' ה' שכתב ליישב קושיית התוספות בששת ד' ד' שהקשו מחציו עבד וחציו בן חורין שכופין את רבו לשחרר דהא עובר בעשה דלעולם בהם תעבודו ותירץ המריב"ל דהא גוף השחרור הוי בשב ואל תעשה ואם כן אמרינן חטא בשביל שיזכה חבירך עי"ש ואחרי רואי ראיתי בספר שער המלך בהלכות שבועות שתמה עליו דהא הגט שחרור הוי קום ועשה ולעניות דעתי דבריו ברורים (דכיון דכופין אותו) דהא התוספות בגיטין דף ל"ח כתבו דהעיקר האיסור לא היה אלא מה שלא עובד בו ומשום נתינת גט שחרור לא הוי איסור אם כן הוי שב ואל תעשה וזה ברור אצלי בקט שכלי והנה מיהו בעיקר דינא דבשב ואל תעשה אמרינן חטא נראה לי הסברא דבמזרחי הקשה דאמאי לא אמרינן חטא דהא כל ישראל ערבין זה לזה והוי זכות עצמו דהא אם לא יציל את חבירו מן החטא נענש והובא בספר למודי ה' ונראה לי דהמגן אברהם בסי' תמ"ו כתב דאם מצא חמץ ביום טוב שלא ביטלו אינו זורקו לים משום דהוי איסור מוקצה וסיים שם דהוי בשב ואל תעשה ולכאורה תמוה דהא מבואר שם בשבת ד' ד' דמוטב שיעבור על עבירה קלה משיעבור עבירה חמורה אך נראה לי דהא דמסיק הש"ס זה דוקא היכא דעבירה חמורה יעבור בקום ועשה כגון אפילו בשבת דהא בתחילתו הוי מעשה מוטב שיעבור על עבירה קלה אבל היכא דעבירה חמורה יעבור בשב ואל תעשה אינו רשאי לעבור בעבירה קלה בקום ועשה כדי שירויח עבירה חמורה בשב ואל תעשה ולפי זה מיושבת קושית מזרחי דזכות עצמו מצד ערבות לא הוי אלא אם יעשה מעשה ואם לא יעשה מעשה עובר איסור ואם כן הוי עבירה בשב ואל תעשה ומשום הכי אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה חברך אבל האדם האופה עובר עבירה בקום ועשה ומשום הכי אמרינן חטא בשביל שתזכה ולפי זה עולה שפיר סברתו שהיא סברת מוהריב"ל דזה ניחא בעלמא דאם יעבור בשביל חברו צריך לעשות

מעשה ואם כן אמרינן דלא יעבור דלא היה אלא שב ואל תעשה אבל אם יעבור בשביל חברו נמי לא יעשה מעשה ואם כן שפיר אמרינן כל ישראל ערבין זה לזה והוי זכות עצמו ואם כן שפיר מחוייב לעבור וזה ברור אצלי עכ"ד יצ"ו:

ובגוף הכלל דאין אומרים לאדם חטא וכו' אם יש לחלק בין אם חברו עשה על ידי פשיעה להיכא דלא פשע וכן אם יש לחלק בין לזכות חברו היחיד להיכא שעל ידי מה שיחטא זה תהיה זכות לרבים ראיתי בספר יאודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) בדרשותיו בדרוש שלישי ד' ח' שהאריך בשני הפרטים עי"ש דב"ק:

סימן נח

אסמכתא לא קניא כתבתי בנדפס באות רמ"ט דברי הגאון שואל ומשיב בח"א סי' ע"ב במי שנתחייב ליתן תקיעת כף על פי מה שחייבוהו בית דין ואמר התובע אם יתן הוא ת"כ אתן סך פ' לבהכ"ן וכו' אם יש בזה דין אסמכתא וכו' עי"ש ונשמט משם סיום הלשון והוא זה ומה שהאריך שם (בשו"מ) על מה שרצה לחדש הרב שער המלך בפרק י"א מהלכות מכירה בה"ז דבתנאי דלשעבר לא שייך אסמכתא וכו' הנה הגאון הנ"ל לא היה נמצא אצלו ספרי רבני הספרדים לכן למצוה אחשוב להודיע כי ראיתי בספר זכור לאברהם בחלק ג' בחלק ח"מ במערכה זו שכתב הרב המגיה (בסק"ג) וז"ל כל מילי דאסמכתא בקנין ומעכשיו וכיוצא דלא מבטלי משום קנין בטעות היינו דאסמכתא הוי בדבר העתיד אם לא באתי אם לא אעשה וכו' אבל כשהוא בדבר שעבר שאי אפשר להיות אלא מה שהיה אין זה אלא שכחה וטעות דסבר דהכי הוה מעשה ולאו מידי הוא מאותו קנין כן כתב שם בשם הרב בית דוד בח"מ סי' י"א דף ט"ו ע"ג והעיר על הרב שער המלך דאישתמיט מניה דברי הרב ב"ד עי"ש. ולפי הנראה הם דברי הרב מטה שמעון שהזכיר מקודם ולדעתי אין בזה משום ונעלם כי היו בזמן אחד ולפי ריחוק המקומות לא נפלאת לומר שלא ראה את ס' ב"ד כלל ואף אם הוזכר בספרי באיזהו מקומן אולי ראהו באקראי ואין עליו האחריות לעיין בכל ספרו) והשגתי ספר יקר דברי גאונים להגאון חיים אריה כהנא מסיגיט יצ"ו וראיתי שבכלל א' אסף וקבץ כמה חידושי דינים בדין אסמכתא ושם באות ב' הביא מ"ש בזכור לאברהם הנ"ל:

ועיקר דין אסמכתא לא קניא אם הוא מדאורייתא או אינו אלא מדרבנן הנה בנדפס באות רמ"ז הבאתי מה שכתב רבין חסידא בארעא דרבנן אות ע"א בשם הרב בית חדש ח"מ סי' ר"ז סעיף ט"ז (בסוף ד"ה ומ"ש ור"י חולק) לחד שינויא לדעת רבינו הטור דכל ענייני אסמכתא אינו אלא מדרבנן דמדאוריית' סמכתא קניא וכתב הרב ארעא דרבנן שכן כתב רש"י בשבועות דף מ"ז ע"א (בד"ה משחק בקוביא וז"ל גזל דרבנן הוא דאמרינן

אסמכתא לא קניא אבל מדאורייתא לאו גזלן הוא עכ"ל) וכתבתי שהיה לו להביא גם דברי רש"י בשבועות דף ל"א ע"א בד"ה בל משחק בקוביא מדאורייתא מיחזא חזי שלא פסלה תורה אלא עד חמס שנוטל בחזקה ורבנן גזרו ביה ועשוהו גזלן מדבריהם ואמרו אסמכתא היא ולא קניא עכ"ל והוא בסיגנון לשונו שבדף מ"ז הנז"ל ואני הדל כתבתי דנראה לי דאין כונת רש"י בשתי מקומות הנ"ל לומר דעיקר דין אסמכתא לא קניא הוא מדרבנן מדכתב הרב בית חדש) אלא כונתו לומר דמשחק בקוביא מדאורייתא חשיב אסמכתא ורבנן הוא דאמור דחשיב אסמכתא וציינתי לעיין בסנהדרין דף כ"ד ע"ב דפליגי בטעמא דפיסול משחק בקוביא אי משום דאין עוסקין בישובו של עולם או משום דהוי אסמכתא דמובן דלטעמא דאין עוסקין בישובו של עולם ודאי דפיסול מדרבנן ואף מאן דאמר משום אסמכתא אינו אלא מדרבנן משום דמדאורייתא הוי בכי האי גוונא אסמכתא כדאמר רב ששת התם וכן מתבאר מדברי התוספות שם בד"ה ואלו הן הפסולין שכתבו וכל פיסולי דמתניתין פסולי דרבנן נינהו משחק בקוביא אפילו למאן דאמר אסמכתא היא דאסמכתא לא קניא מכל מקום אינו דאורייתא כיון שאינו סבור לבא לידי פסול דאורייתא עכ"ל כוונתם לפי דעתי כן היא דודאי עיקר הדין דאסמכתא לא קניא מדאורייתא היא אלא דמאי דאמרינן במשחק בקוביא דיש בו משום אסמכתא אינו אלא מדרבנן וגם הבאתי דברי הרב שפתי כהן בסי' ר"ז ס"ק ח"י שכתב שדברי הרב בית חדש תמוהים ודחה ראיתו וכתבתי שנראה מדבריו שלא לבד ראיתו הוא דוחה אלא בעיקר סברתו הוא חולק אלו תורף הדברים שכתבתי בנדפס ועתה ראיתי לידידי הגאון מוהר"ר רפאל שפירא אבד"ק באברוסק יצ"ו הובאו דבריו בהעמק שאלה בפרשת מקץ שאלתא ל"א סק"ה שדקדק מדברי רבינו השאלתות שם שסובר דמדאורייתא נמי אסמכתא לא קניא וכדעת הש"ך בח"מ סי' ר"ז ס"ק ח"י וכן מוכח מדברי התוספות בראש השנה ד' כ"ב ד"ה אלו ובסנהדרין דף כ"ד ד"ה אלו שסוברים דאסמכתא לא קניא הוי מדאורייתא וסיים אבל הקצות החשן והנתיבות שם הביאו דברי המרדכי בשם רבינו נתנאל דמן התורה אסמכתא קניא דילפינן מערב ורק מדרבנן לא קני ונראה דזה גם כן דעת רש"י בשבועות דף מ"ז וכו' (הביא לשון רש"י) והיינו דמפרש כמו שכתבתי דהיינו טעמא דמשחק אינו פסול רק מדרבנן משום דאסמכתא לא קני הוי רק מדרבנן ועי"ש בדף ל"א בד"ה אבל ובראש השנה שם בד"ה בקוביא ונראה שזה גם כן דעת רבינו עובדיא בסוף פרק קמא דראש השנה שכתב משחק בקוביא וכו' ואמור רבנן אסמכתא לא קניא והרי הן גזלנין מדדבנן עכ"ל והוא כמו שכתבתי ובזה מיושב קושית התוספות יום טוב שם עכ"ל ועל פי יסוד זה בנה כמה בניינים בחכמתו הרמה. גם מרן המחבר העמק שאלה

בהשמטות לסוף ספר שמות בדף קי"א ע"ג אות י"ג מסכים לדבר מר חתנו דשיטת רש"י היא דמדאורייתא אסמכתא קניא ושכן כתב גם הר"ן בחידושיו לסנהדרין בפרק זה בורר והכי דייק לשון רש"י בסנהדרין דף כ"ד ע"ב ד"ה לא קניא והוה ליה כעין גזלה בידו אבל לא גזלה ממש ושדעת התוספות היא דמדאורייתא אסמכתא לא קניא והוסיף לבאר בזה מה שכתב רש"י בסנהדרין שם והיכי דמי אסמכתא כגון אם אוביר ולא אעביד אשלם במיטבא והתוספות מחקו וכל חד אזיל לשיטתיה הנ"ל אלו תורף דב"ק עי"ש:

והנה מה שהביא הגאון מוהרר"ש הנ"ל יצ"ו מדברי רש"י בשבועות שתים המקומות הנ"ל כבר כתבתי על דברי הרב ארעא דרבנן שנראה לדעתי העניה דאין משם הכרח שסובר שדין אסמכתא לא קניא הוא רק מדרבנן וחידושי הר"ן לסנהדרין אין אצלי ואיני יודע אם סברא דנפשיה קאמר שהוא מדרבנן או אליבא דרש"י קאמר ואיה מקום דברי רש"י דמוכיח משם שכן שיטת רש"י בזה ומה שהביא מדברי רש"י בראש השנה שכתב בד"ה אלו הן הפסולין משחק בקוביא חתיכות של עצם שמשחקין בערבון ואמור רבנן אסמכתא לא קניא והרי הן גזלנים מדרבנן דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף מיד איש כדכתיב ויגזול את החנית מיד המצרי עכ"ל ובסיגנון זה הם דברי רבינו עובדיא עי"ש והנה ודאי אין כונתו להוכיח כן מלשון רש"י שכתב ואמור רבנן אסמכתא לא קניא דמשמע דרבנן הוא דאמרו אסמכתא לא קניא שאם כן היה לו לתמוה על שיטת רבותינו השאלתות והתוספות שסוברים דמדאורייתא הוא דאסמכתא לא קניא והרי בפרק איזהו נשך דף ס"ו ע"ב אמר רב פפא אף על גב דאמור רבנן אסמכתא לא קניא וכו' ושם אמר רב נחמן השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא וכו' הנך רואה שלשון רש"י לישנא דגמרא הוא ותיקשי ליה מינה לשיטת הסוברים דמדאורייתא אסמכתא לא קני אלא מדשתיק מהא מוכח שאין הוכחתו מלשון ואמור רבנן וכו דנקיט רש"י שזה יש לדחות ולפרש שכונתו שפירשו רבנן הדין תורה דאסמכתא לא קניא וכמו שכתבתי בנדפס באות רג"ע שמצינו בכמה מקומות לשון אמרו חכמים אדברים שהם מן התורה וגם בקונטריס זה לעיל באות כ"ב כתבתי בזה בס"ד והוכחת הגאון יצ"ו מדברי רש"י היא מדכתב רש"י שהם גזלנים מדרבנן דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף ואם כן גם בכל ענייני אסמכתא דאינו חוטף דבר מחברו יש לומר כן דאינו אלא מדרבנן כן נראה כונת הוכחתו מלשון רש"י ורבינו עובדיא ואף שלא סיים כלשון רש"י (דמדאורייתא אינו קרוי גזלן אלא החוטף) משמע ליה שזו היא כונתו כדברי רש"י אך לדעתי העניה גם מלשון זה אין הכרח דעיקר דין אסמכתא מדרבנן דוקא הוא אלא כונת רש"י דלענין לפסלו לעדות

משום גזלן אינו פסול אלא מדרבנן אף דמדאורייתא לא קניא וכמו שכתבו התוספות בטעם הדבר כיון שאינו סבור לבא לידי פסול דאורייתא וכו':
ואשימה עיני בדברי המפרשים בסוגיא דראש השנה וראיתי בחידושי הגאון הרש"ש שכתב וז"ל רש"י בד"ה בקוביא ואמור רבנן וכו' קשה. א'. לשון ואמור רבנן דלכאורה אסמכתא דלא קנה הוא מן התורה עיין סמ"ע סי' ל"ד סק"מ ובתומים שם ובסי' ש"ע סק"ג. ב'. דבריו סותרים זה את זה דכיון דאינו קרוי גזלן אלא החוטף אף אי אסמכתא קני מן התורה לא יפסל מן התורה. ג'. דהא דאמרינן דאינו קרוי גזלן וכו' היינו שאינו נופל עליו תואר גזלן אבל מכל מקום לעדות פסול דלא גרע מכופר בפקדון דפסול לעדות ומשמע דהוא מן התורה ושתי קושיות ראשונות יש ליישב דלישנא דאמור רבנן היינו דחכמים אמרו שכן הוא דין תורה כמו בסוכה ד' מ"א ע"ב שאמרו חכמים אין אדם יוצא ידי חובתו בלולבו של חבירו ובריש פרק ג' דנדרים ארבעה נדרים התירו חכמים ולשונם בגטין ד' פ' ט"ו עריות שאמרו חכמים וכו' עכ"ל. והנה במה שדקדק מלשון אמור רבנן עיין מה שכתבתי על דבריו לעיל באות כ"ב (בד"ה אף גם זאת) ודאתאן עלה הנך רואה שנחה דעתו לפרש בדעת רש"י דאסמכתא לא קני הוא מן התורה והביא שכן דעת הגאונים סמ"ע ותומים וחידוש הוא שלא זכר דברי הגאונים בית חדש ושפתי כהן הנז"ל ומדברי הריטב"א בחידושיו לראש השנה שם מתבאר שסובר דאסמכתא דלא קני הוא מן התורה שכתב וז"ל המשחק בקוביא האי פסולא דרבנן הוא ולמאן דפסיל ליה התם לפי שאין עסוקים בישובו של עולם הא ודאי מדרבנן הוא ולמאן דפסיל ליה התם מדין אסמכתא אף על גב דאסמכתא דלא קניא גזילה דאורייתא הוא מיהו כיון דלא משמע להו לאינשי דהאי ליהוי גזל לא מיפסיל מדאורייתא וכדאמרינן בעלמא לא תחמוד לאינשי בלא דמי משמע להו עכ"ל הרי שכתב דאסמכתא לא קני הוי גזילה דאורייתא אלא דליפסל לעדות לא מיפסיל מדאורייתא משום דלא משמע להו לאינשי וכו' והרמ"ה בחידושיו לסנהדרין ד' כ"ד ע"ב (בד"ה ומתמהינן) על מאי דאמר רמי בר חמא דפיסולא דמשחק בקוביא הוא משום אסמכתא כתב דהוה ליה כגזל וגזרו בי' רבנן אבל מדאורייתא לאו גזלן הוא דהא מדעת בעלים קשקיל ולא קעבר אלאו דלא תגזול עכ"ל נראה שגם כונתו היא כן דאף על גב דמדאורייתא הוא דאסמכתא לא קני מכל מקום אינו נפסל מן התורה משום דלא הוי גזלן מטעם שכתב הריטב"א והרמ"ה הנ"ל:
שוב נתכבדתי (בשנת תרנ"ו) בספר בית יצחק יו"ד ח"ב די שדר לן מרן המחבר אבד"ק לבוב יצ"ו וראיתי בקונטריס אחרון סי' י"ב אות ב' שהזכיר מחלוקת הבית חדש ושפתי כהן אם אסמכתא דלא קני הוא מן התורה או מדרבנן והוקשה לו לדעת הסוברים

דמדאורייתא לא קני למה משחק בקוביא אינו פסול אלא מדרבנן מאחר דמדאורייתא לא קני ותירץ ושמא משום דלא משמע לאינשי איסורא וכיונה דעתו לדעת הריטב"א בחידושיו לראש השנה שהבאתי למעלה וסיים וכן נראה מתוספות סנהדרין ד' כ"ד שכתבו ומכל מקום אינו דאורייתא כיון שאינו סובר לעשות איסור תורה משמע דבאמת לא קני מדאורייתא רק הואיל ולא משמע איסורא לא פסיל אלא מדרבנן דלא כהבית חדש:

וממה שכתבתי בנדפס שם על דברי הרב קהלת יעקב בתוספות דרבנן אות כ"ב מתבאר שהייתי סבור דמה שהביא במרדכי פרק שור שנגח סברת רבינו נתנאל דאסמכתא קני מדאורייתא סותר למה שכתב בתחלה דמוכח שסובר דאסמכתא מדאורייתא לא קניא אך ראיתי בבית יצחק שעמד בסתירת דברי המרדכי ושתי דרכים לפניו בישוב דברי המרדכי. א'. דגם מה שכתב מתחלה כך כוונתו דבשבועה ותקיעת כף אף מדרבנן מהני כיון דרובן על ידי דאי כקראי דמייתי לכן לא תקנו רבנן דלא יהני. ב'. שמא כאמת אחר כך דמייתי סברת רבינו נתנאל אין צריך לראיה ראשונה רק כיון דמדאורייתא קונה מועיל השבועה ותקיעת כף עכ"ל ולפי זה דעת הרב המרדכי גם כן היא כדעת הרב בית חדש (שלא כמו שהייתי סבור דרק סברת רבינו נתנאל אתיא כדעת הרב בית חדש) ואם כן הדר הוא ממה שכתב בתחלה לדחות דברי הבית חדש ובס' כלילת שאול לידידי הגאון מוהר"ר שאול חיים הלוי איש ירושלים יצ"ו בסוגיא כ"ט ראיתי שהביא סברת הרב בית חדש וכתב שהרבה יש לדבר בזה וראה שבמלא הרועים העיר בדבריו והשיג עליו וכו' ואני הדל עיינתי במלא הרועים סי' ז' (כי שם ביתו) ולא ראיתי שדבר מזה:

והנה ידידי הגאון מוהר"ר ישראל חיים דייכעש אבד"ק וולאדיסלאווא יצ"ו במכתבו אלי (בשנת תרב"ן) כתב לי בענין זה וז"ל בשדי חמד חלק הכללים באות רמ"ז פלפל כתרה"ג בדברי הב"ח ח"מ סי' ר"ז שכתב דאסמכתא מן התורה קניא ולא זכר כ"ת לדברי הגהות מרדכי פרק זה בורר והשלטי הגבורים שם שכתבו ומיהו מדאורייתא אסמכתא קניא דכתיב אנכי אערבנו ומניה נפקא לן ערב דהוי אסמכתא ומכאן אומר רבינו נתנאל דלגבי צדקה אסמכתא קניא דכח צדקה עדיף עכ"ל ובמרדכי במס' ב"מ סוף השוכר את הפועלים מבואר להדיא כדברי הש"ך שהשיג שם על הב"ח הנ"ל וז"ל המרדכי שם פסק ר"מ כל תנאי שבממון שהתנה עליו בתחילתו בשעת מעשה תנאי קיים בלא קנין ומשתעבד עדיין ערב בשעת מתן מעות מדאשכחן ליהודא שנשתעבד בדברים אע"ג דלא מטי הנאה לידיה בסג"פ עד דמסיק אפי' למ"ד אסמכתא לא קניא משתעבד בההיא הנאה דמהימן ליה וחשיב כאלו קבל על זה כסף ומהאי טעמא מסקינן הכא מתנה ש"ח

להיות כשואל בדברים בההיא הנאה דמהימן ליה ולא אמרינן אסמכתא היא עכ"ל ומפני זה כתב הר"מ הובא במרדכי ב"ק פ' שור שנגח ד' וה' דאין דין אסמכתא להקדש משום דהא דאמרינן אמירתו להקדש כמסירתו להדיוט דמי הוא כמסירה המועיל בהדיוט ולא מטעם שכתב הר"ן שם דמן התורה אסמכתא קניא ועדיף כח הקדש דהר"מ לשיטתו אזיל בזה דס"ל דמה"ת אסמכתא לא קניא כמבואר בב"מ הנ"ל ומשו"ה הוכרח לטעם אחר: ולכאורה יש להוכיח דגם הרי"ץ והרז"ה והרמב"ם כולהו ס"ל כשיטת הר"מ הנ"ל דמה"ת אסמכתא לא קניא דהנה בב"מ (ס"ו ע"ב) אר"נ השתא דאמור רבנן אסמכתא לא קניא הדרא ארעא והדרא פרי וכתבו הרי"ץ והרז"ה והרמב"ם דהטעם הוא משום דהוי ריבית קצוצה ולא מטעם מחילה כהרא"ש ועיין בב"י ח"מ שם לסי' ר"ז סעיף י"ג) ואי נימא דמה"ת אסמכתא קניא ורק מדרבנן הוא דלא קניא קשה אמאי הדרא פרי הלא אין זה אלא רבית דרבנן דקי"ל דאינה יוצאה בדייניין. אע"כ צ"ל דס"ל דמה"ת אסמכתא לא קניא:

אמנם יש לדחות עפ"י מ"ש הב"י באה"ע סי' כ"ח אות ז' דקידשה בחוב במעמד שלשתן הוי קידושי תורה דכיון דהיא קונה להמלוה מדרבנן ממילא הוי שלה מה"ת עי"ש ה"נ י"ל דכיון דרבנן אמרו דאסמכתא לא קניא ממילא הוי רבית קצוצה מה"ת וע' ברמב"ם פ"ו מהלכות מעילה ה"ד ובפ"ג מהל' מכירה ה"א ובתוס' ב"ק ע"ט ע"א סוד"ה תקנו וכו' וע' בפרי חדש יו"ד סי' ק' סק"ג. וע"ש בכ"מ ובלחם משנה דהל' מעילה שם הלכה ט' מה שהניחו דברי הרמב"ם בצ"ע ולא ראו דברי הרשב"א בתשו' חלק ה' סי' רנ"ו דלפמ"ש הרשב"א שם א"ש ג"כ דברי הרמב"ם אלה ודו"ק. וע' במחנ"א הל' קנין מעות סי' י"א ובכסף נבחר כלל ק"ח מ"ש בשם צרור המור וזהו נגד דברי הרשב"א הנ"ל וע' באחרונים מה שהאריכו בכלל זה וכולם לא, ראו דברי הרשב"א אלה בתשו' הנ"ל ויש להאריך הרבה בזה ואקצר כעת ועוד חזון למועד אי"ה. ובמקום אחר הוכחתי דהרמב"ם ס"ל דמה"ת אסמכתא קניא וכבר נדפס זה משמי בס' אורח לחיים סי' ח' עכ"ד יצ"ו. אמר המחבר מה שהשיג עלי שלא הבאתי דעת רבינו נתנאל דקאי בשיטת הרב ב"ח הנה המעיין בספרי יראה שכתבתי שהגאון יד שאול הביא דברי הרב המרדכי בשם רבינו נתנאל שסובר כמו שכתב הרב בית חדש לדעת הריב"ה דאסמכתא לא קניא הוא רק מדרבנן וכל השקלא וטריא שלי שם היתה אם נוכל לייחס בדעת רבינו הטור שסובר דאסמכתא קניא מן התורה דממחלוקת הראשונים גבי הקדש וצדקה מוכח בהיפך וכן מתשובת הרא"ש שהביא מרן הב"י בח"מ סי' ר"ז סי"ח וכו' וכו' עי"ש:

גם ידידי הגאון מוהר"ר יוסף לערנער אבד"ק וואלטישסק יצ"ו כתב לי בזה וז"ל למען לא אראה פניו ריקם בלי שום ד"ת הנני לציין בחפזי הערות קטנות בקונטריס הכללים אות אל"ף אות קטן רמ"ז הביא כבודו דברי הב"ת דאסמכתא קונה מדאורייתא וסיים דלפי הנראה לא ראה הרב ארעא דרבנן דברי הש"ך ס"ק ח"י ואח"כ הביא דברי הג' ידות נדרים ביד שאול שהביא כן בשם המרדכי וכו' ותמוה שלא העיר שבדרכי משה שם בסי' ר"ז מביא כן בשם המרדכי וכבר העיר שם בנתיבות להקשות מזה על דברי הש"ך שם ולענ"ד גם הראש ז"ל ס"ל כן ומש"ה כתב בתשובה כלל ע"ב דקיי"ל אסמכתא קניא ואין בה משום גזלה דנסתבך בזה בקצה"ח סק"ה ולדברינו יבואו דבריו כחמר דדעתו דאסמכתא קונה מה"ת שוב ראיתי דכבר ישב על מדוכא זו הגאון בעל מחנה אפרים ז"ל בהלכות זכיה ומתנה סי' ל"ה ובתחילה עלה בדעתו כדעת הקצה"ח ואח"כ מסיק דאסמכתא ל"ה אלא גזל דדבריהם וכל גזל דדבריהם לא מפקינין מיני' דכל בדרבנן לא מחתינין לנכסי' וכ"כ שם בהגהותיו לרמב"ם להי' מכירה ריש פי"א דבתפס לא מפקינין מיני' ע"ש שהוכיח שכן דעת הרי"ף ורמב"ם ורש"י ביומא ובשבועות ובחדושי אמרתי ליישב בזה דברי הרמב"ם במ"ש בפי"א מהל' מכירה ה"ד והם דברי הש"ע בסי' ר"ז סעיף י"א בערבוני מחול לך דקנה זה הערבות שהרי הוא ת"י עכ"ל דרבים תמהו בזה וכנודע ולפי האמור הטעם נכון מאד דאף דהוי אסמכתא מ"מ כיון שהוא ת"י לא מפקינן מיני' ובזה א"ש הא דסי' כ"א דבעינין קנין דשם לא החזיר לו השטר דביד שליש הוי כשניהם מוחזקים וכמ"ש התוס' ריש ב"מ (ובחידושי הארכתי דהוא מחלוקת הפוסקים עי' משל"מ פט"ו מטוען ה"ט ובאה"ע סי' ג"ן בהג"ה סעיף ב' ובח"מ שם ס"ק ח' וסק"ט ובס' בית מאיר שם סעיף ב' וברשב"א בחידושי' בגטין נ"ג ובנו"ב מהדו"ת חלק אה"ע סי' צ"ה ועי' בבית מאיר סי' ע"ז סעיף ג') ושטר העומד לגבות כגבוי דמי ע"כ ל"ח ת"י ואף דקיי"ל דלאו כגבוי דמי עי' בס' תקפו כהן סי' ק"ל דל"ח הלוה כתפוס משום דשטר כגבוי דמי ואף דבשער משפט סי' תכ"ד אות א' האריך להוכיח דלא כהש"ך דאף בשטר מהני תפיסה וכ"כ באו"ת בקיצר ת"כ שלו מ"מ לענין זה י"ל כגבוי דמי כעין שכתב הכנה"ג לענין מחילה בתפיס שטרא מובא בקצה"ח סי' י"ב ויש לי אריכות בזה ואכ"מ:

ומה שהעיר שם בסי' רמ"ט על השואל ומשיב בח"א סי' ע"ב הנה על גוף סברתו שם יש להעיר דהסברא הוא להיפוך שהוא באמת הלעתיד אם יתן חבירו ת"כ על שקר או לא יתן ואם יתן ויעשה דבר כזה גמר להקנות לצדקה דגם בעלמא כשמתנה איזה דבר להבא לדעתו האמת כדברי' ולא יצטרך ליתן (ואולי היו דעתו דהעמידו על חזקת כשרות ואינו נראה) ונפלאתי מדוע לא העיר שם על דבריו שהעיר בסתירות דברי הרשב"א ומתרץ

דהוי כנדר שהותר מקצתו ואשתמיטתיה דכבר קדמו בזה השער משפט עצמו בסי' ר"ז בשם אחיו כן מה שהעיר שם לחלק בצדקה בין להבא לשעבר קדמו בזה בס' בית דוד חחו"מ סי' י"א והוסיף לבאר דאין זה אלא שכחה וטעות עכ"ד יצ"ו. אמר המחבר ס' שער משפט אין אצלי ומה שהעיר על השואל ומשיב שכבר קדמו בס' בית דוד סי' י"א נראין הדברים שהוא מה שכתב בס' זכור לאברהם בשמו ואין ספק שלא היו נמצאים ספרים אלו ביד הגאון שו"מ ומה זו השגה והערה בכיוצא לזה לא זו הדרך ולא זו העיר עיין מה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ו אות ל"א (בד"ה ואם ראה מרן):

וידידי הרה"ג מרדכי לוריא מעיהק"ו צפ"ת יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל בכללים אות רמ"ז אסמכתא לא קניא וכו' והביא דבריו הרב ארעא דרבנן שכן כתב רש"י שבועות דף מ"ז וכו' עכל"ה והנה בספר משכנות הרועים מערכת אל"ף אות ע' הביא גם כן זה בשמו וכתב עליו ואחר המחילה רבה לא ראה דברי רש"י בסוף פרק קמא דראש השנה אהא דתנן ואלו הן הפסולין משחק בקוביא וכתב רש"י ואמרו רבנן אסמכתא לא קני והרי הן גזלנין מדרבנן דמדאורייתא אינו נקרא גזלן אלא החוטף מיד איש כדכתיב ויגזול את החנית מיד המצרי ואם כן זה גם כן ביאור דבריו שכתב בשבועות דמדאורייתא לאו גזלן הוא רוצה לומר דאינו נקרא גזלן אלא החוטף ואיכא למשמע מינה דרש"י סבירא ליה דמדאורייתא אסמכתא לא קני מדאיצטריך למימר דמדאורייתא אינו נקרא גזלן אלא החוטף ולא קאמר בפשיטות דמדאורייתא אסמכתא קני אלא שמע מינה דס"ל דמדאורייתא נמי אסמכתא לא קני ודלא כהרב אד"ר ועיין בשה"ג שסביב המרדכי בפרק זה בורר וגם בהגהמ"ר דשם שכתבו דמדאורייתא אסמכתא קני וגם בד"מ ח"מ סי' ר"ז הובא המרדכי דפרק שור שנגח ארבעה וחמשה דאסמכתא קני מדאורייתא ואין אנו צריכים להמציאה שמצא הגאון בעל יד שאול אמנם דעת מוהר"ם פדווא בסי' ס"ז נראה קצת דאסמכתא לא קני נמי מדאורייתא עכ"ד יצ"ו:

אחר זמן רב השגתי קובץ המאסף היוצא בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב וראיתי בגליון ראשון לשנה ראשונה בסי' ב' שהרב המאסף יצ"ו פלפל קצת בדין אסמכתא אי קניא מדאורייתא והבין מדברי התוספות בסנהדרין דף כ"ד ע"ב שסוברים דאסמכתא לא קניא בעלמא הוא מדאורייתא ויפה כתב אך מה שכתב שבדברי רש"י בראש השנה דף כ"ב מבואר דאסמכתא דלא קני הוא מדרבנן במחילת כ"ת אין הדבר כן כמו שמתבאר מכל האמור למעלה ומה שהעיר על הרב ארעא דרבנן שלא הביא חולק על סברת הרב בית חדש והוא הרב הסמ"ע סי' ל"ד סק"מ שהביא בחידושי הרש"ש אין זה כל כך מן התימה דמלבד שאינו במקומו אף גם אינו מפורש כן בדברי הסמ"ע אך אני הדל יתוש קדמו

להעיר עליו שלא זכר שר דברי הרב שפתי כהן באותו פרק באותו מקום שדבר בקדשו הרב בית חדש (בסי' ר"ז) וכמו שכתבתי בשדי חמד שם רמ"ז אלא שלא היו אז ביד הרב יצ"ו ס' השדי חמד ובעיקר הדין (אסמכתא לא קניא) ציין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות ל' בבא מציעא דף ס"ז וע"ד וק"ט וק"ד בבא בתרא דף קע"ג וקס"ח נחפה בכסף חשן משפט סי' ב' וי"ד וט"ו וט"ז וטו"ב משאת משה (מ"מ) ח"ג יו"ד סי' ו' קונטריס מחזה אברהם מוהר"ם ק"ק סי' א' לשון לימודים חשן משפט סי' פ"א פ"ב פ"ג גידולי תרומה דף קפ"ה (קפ"ח) מיוחסות סי' א' מוהר"י קולון שרש קכ"ד אחרונים בא"ח סי' אמ"ת:

סימן נט

אשה חכמה שאינה אשת חבר אם חייבים לקום מפניה כתבתי בנדפס בתוך אות שט"ו שנסתפק בזה הרב פרי חדש ולא איפשיטא ליה והרב מוהר"י עטייה בספר זרע יצחק בקונטריס פלפלת כל שהוא דף פ"ח ע"ד פשיטא ליה אחד האיש ואחד האשה חכמה שוים בזה ומשמע שסובר דאיכא חיובא דאורייתא וכן דעת הרב בית יהודה בחלק יו"ד סי' כ"ח שלא לחלק בין חכם לחכמה ובמכתב רב גדול מוהר"ר נחום פעפערמאן ריש מתיבתא דעיר דויניסק יצ"ו כתב לי וז"ל ראיתי בחיבורו הגדול אם לאשה חכמה צריכים לקום מפניה והצריך עיון ונראה לי לכאורה להביא ראיה משבועות מ"א דאיתא התם אמר ר"פ האי מאן דמפיק שטרא אחבריה ואמר ליה פרעתיך ואמר ליה אשתבע לי דלא פרעתיך צריך לישבע ליה ופריך מ"ש מהפגם שטרו דתנן הפוגמת כתובתה לא תפרע אלא בשבועה ומשני התם אפילו כי לא טעין אשתבע צריך לישבע אבל הכא אי לא טעין לא טענין ליה ובתר הכי איתא א"ר האי צורבא מרבנן אינו צריך לישבע וקשה לכאורה א"כ מנ"ל לחדש ולחלק מפוגמת דילמא דא ודא אחת דצריך לישבע אף דלא טעין ומכל מקום לא קשה מ"ש מפוגמת דפוגמת צריך לישבע אף דהיא ת"ח אבל אם לא פגמה אינה צריכה לישבע א"ו דאשה אם היא ת"ח אין לה דין ת"ח ולכן הקשה שפיר דאף דמתני' דפוגמת איירי בת"ח ות"ח אינו צריך לישבע לא פרעתיך ולכן צריכה לפגום אבל אשה אין לה דין ת"ח וא"כ למה צריכה הלא בלאו הכי צריכה לישבע ולכן חילק בין טעין ובין לא טעין ובכתובות פ"ח כתבו התוספות בחד תירוצא לחלק בין השבועות של מס' כתובות ובין מס' שבועות דהתם במסכת שבועות התקנה דנטל בשבועה ומן הדין לא יטול אף בשבועה אבל הכא בכתובות נוטל מן הדין אף בלא שבועה ואם כן ליכא מהכא ראיה דלעולם אימא לך דאשה יש לה דין ת"ח והא דלא אוקי מתניתין דהפוגמת בת"ח ז"א דאם ת"ח אינה צריכה לישבע ואינה נוטלת כלל ובפגימתה נוטלת אם כן

לא דמי האי שבועה לשארי שבועות דבשארי שבועות נוטלת גם בלא שבועה והשבועה באה להחמיר ע"כ יש לי פה מקום להאריך אבל ידי תששו מאד מחמת שלא הורגלתי בכתב זה ואשבות פה עכ"ד יצ"ו:

סימן ס

אין בישול אחר בישול את חטאי אני מזכיר שבנדפס אות כ"ח רשמתי לעיין בס' קהלת יעקב בתוספות דרבנן אות פ' והיה לי להזכיר תורף דב"ק והוא שנסתפק לענין בישול בשר בחלב אי יש בישול אחר בישול דבאיסורי שבת הוא מחלוקת יש סוברים דאין בישול אחר בישול ויש אומרים דבאיסורי שבת לא אמרינן הכי שוב הביא שבס' אליא זוטא בהלכות חנוכה השיג על מה שנסתפק הרב שער אפרים אם מותר להדליק בנרות שנעשו מחמאה שנאסרה מבשר בחלב על ידי שנתבשלה בקדרה של בשר בת יומא דאיך לא השגיח דהוי על ידי ההדלקה בישול בשר בחלב דמוכח דפשיטא ליה דלא דמי לאיסור שבת ולכן אף אם בשבת אין בישול משום דלא הוי מלאכה מכל מקום לענין בשר בחלב יש בישול אחר בישול ושוב מצא שהרב שבות יעקב בח"א סי' ל"ח האריך להכריח דבבשר בחלב לכולי עלמא יש בישול אחר בישול עי"ש: ומצוה להביא מן החדש מה שראיתי עתה בפרי מגדים יו"ד סי' פ"ז בשפתי דעת סק"ב (בד"ה כתב בשו"ת) שהביא מה שהשיג באליא זוטא על השער אפרים דהא יש בישול אחר בישול כמבואר בסי' שי"ח וכתב על דבריו וז"ל ולדעתי אף יבש או רותח לח דלא שייך בישול בשבת אפילו הכי בבשר בחלב הוי בישול ובמקום אחר כתבנו ולהלין בעד שער אפרים יש ליישב קצת דטיגון לאו בישול ואסור בהנאה מדרבנן כיש"ש עכ"ל גם בפרי מגדים א"ח בסי' תרע"ג באשל אברהם סוף סק"א רמז מה שתמה בא"ז על השער אפרים דבבשר בחלב יש בישול אחר בישול וכתב ליישב באופן אחר וז"ל ובמקום שמשימין חמאה בחלב ועושין נרות שרי להדליק נר חנוכה דלאו ליהנות ניתנו עיין שו"ת ש"א ובאליהו רבה אות א' והנה בשבת קיימא לן אין בישול אחר בישול ובבשר בחלב כתבתי בפריי דיש בישול אחר בישול בין בלח וביבש (ובשבת בלק צונן יש אומרים דיש בישול אחר בישול עיין סי' שי"ח) היינו בכל אחד לבדו ולערבם יחד בנותן טעם על הבישול מה שאין כן כשכבר מבושלים ומעורבים יחד בנותן טעם יש לומר דתו אינו עובר בבישולו אחר כך ביבש כי האי דחמאה וחלב או בקדירה בת יומא עיין יו"ד פ"ז בש"ך ח"י ובפריי שם עכ"ל וכפי הנראה בשיטה זו קאי רבינו עקיב"א שבחידושי רע"ק ריש סי' פ"ז כתב בשם הגהות שערי דורא כלל ל' סי' ד' חתיכה שנכבשה בחלב אסור לבשלה דעד עתה היתה איסור כבוש מדרבנן ועתה עובר על איסור בישול דאורייתא וכתב דמשמע מזה

שאם נתבשלה חתיכה בחלב מותר לחזור ולבשלה ועיין פרי מגדים במשבצות סי' ק"ה ס"ב עכ"ל ומשמע שדעתו היא דאף דיש בישול אחר בישול בבשר וחלב ואם יש בשר מבושל וכן חלב מבושל שנתבשלו כל אחד בפני עצמו אסור לחזור ולבשלם ביחד מכל מקום כשכבר נתבשלו הבשר והחלב ביחד אין עליהם עוד איסור בישול בשר וחלב והא לך לשון הפרי מגדים שציין (והוא בד"ה עוד למדנו). עוד למדנו ממ"ש בהגהות שבסוף הספר דאסור לבשל חתיכה כבושה מעת לעת בחלב דמעיקרא כבוש ועתה איסור תורה משמע חתיכה שבישלה בחלב כבר מותר לחזור ולבשלה מיהו בשר מבושל וחלב מבושל אסור לבשלן אחר כך יחד דיש בישול אחר בישול ולא דמי לשבת ואסור נמי בהנאה וכדבריו נראה בהלכות בשר בחלב אלא דכאן שהחתיכה בלועה מחלב אין איסור אלא במעיקרא כבוש והשתא בישול וגם זה צריך עיון עכ"ל כנראה שחזר בו ממאי דהוה פשיטא ליה מעיקרא למילף מהגהות דכל שכבר נתבשלו הבשר והחלב ביחד ונאסרו על ידי הבישול ביחד אין עוד איסור משום בישול וזהו שציין בחידושי רע"ק את דברי הפרי מגדים כלומר שמה שפשוט בעיניו מסופק בעיני הפרי מגדים ולא היו למראה עיני רבינו עקיבא דברי הפרי מגדים שבא"ח סי' תרע"ג ששם נראה בעליל דנקיט לחלק כן אך ממה שלא כתב בס' פ"ז בשפתי דעת סוף סק"ב להליץ בעד השער אפרים על פי חילוק זה נראה דלא ברירא ליה האי דינא אהכי איצטריכא ליה למימר משום דהוי טיגון (ועיין לקמן בד"ה ומקרוב):

וראה זה חדש ממש בס' מנחת קנאות שיטה למסכת סוטה לרב גדול בדורנו (נדפס בשנת תנז"ר) וראיתי שם בקונטריס מנחת פתים (נימוקים על ש"ע א"ח) בסי' תרע"ג אשכח מרגניתא מה שכתב רבינו גרשון (פירוש רגמ"ה) למסכת חולין דף ק"ח ע"ב (בד"ה ובבא מיורה גדולה) דבבשר בחלב אין בישול אחר בישול זולת היכא שלא נתבשל כל צרכו בבישול הראשון אז חייב על בישול השני וכתב שפירושו מרווח מאד בסוגיא שם והיו הדברים האלה ליישב מה שמקשים על הרב שער אפרים דהאיכא משום מבשל בשר בחלב עי"ש: ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' תרע"ג אות א' כתב דאפשר להמליץ בעד הרב שער אפרים שסובר דגם למאן דאסר בישול אחר בישול הני מילי כי איתיה בעיניה אבל הכא דליכא אלא טעם בשר והוא בישול אחר בישול שרי וכן ראיתי להרב כרתי ופלתי סי' פ"ז שהעלה בפלתי סוף ס"ק י"ג דבלוע שנתבשל כבר אין בו משום בישול וכולי האי לא אמרינן ואף שכתב שם משפתי כהן ואחרונים להחמיר גם בזה הוא דרך חומרא ואינו מן הדין והרב שער אפרים קאי לדינא וכבר אסיק לאסור מטעם אחר והגם דלא

אשתכח באחמתא זו תשובה שלמה נראה שדעתו לאסור וכן כתב בספרו מחזיק ברכה יו"ד סי' פ"ז אות טו"ב (ד"ה ואני בעניי):

והרב פתחי תשובה בסי' פ"ז סק"ד ציין על דברי השפתי דעת הנ"ל לעיין בשבות יעקב סי' ל"ה הנ"ל ועול ציין לעיין בתשובת רבינו עקיבא איגר בהשממוט לסי' פ"ד ואלה דבריו שם ובזה מיושב קושית האליה רבה על שער אפרים דמתיר להדליק נר חנוכה בחמאה שנתבשלה בקדירת בשר בת יומא וליכא ששים דמצות לאו ליהנות ניתנו ומכל מקום הרי במה שמסיק עובר על מבשל בשר בחלב ולפי דברינו ניחא דלגבי הך בישול כיון דהבשר הבלוע בחמאה הוא טעם שני אינו עושה בשר בחלב אלא דהחמאה אסורה בהנאה דנעשית בשר בחלב כשבלעה טעם בשר אבל אחר הבליעה אין הבליעה שבתוכה עושה אותה מחדש בשר בחלב וליכא שום מבשל בשר בחלב והחמאה לענין זה כמו ירק שבלעה מקדירת בשר דמותר לבשל בחלב ואף דיש מחמירין דעל ידי בישול לא הוי נותן טעם בר נותן טעם מכל מקום הא קיימא לן בש"ע דבדיעבד מותר ואם כן יש לסמוך על זה במקום מצוה עכ"ל:

ובספר יד דוד בסי' פ"ז בהגהות הטור אות י"ג כתב בשם תשובה מאהבה ח"ג שציין למה שכתב בח"ב בא"ח סי' תרע"ג וכתב אחרי שהשאלה לא היתה כי אם בקדרה של בשר בת יומא ואין האיסור אלא ע"י הבליעה בעלמא דלית בה משום איסור בישול מן התורה ומותר בהנאה ויען ראיתי בפרי מגדים בשפתי דעת ס"ק ח"י דוקא הבלוע שבתוך הקדרה מבשר בחלב יחד שיפלוט ויתבשל לא חשו דזה לא הוי דרך בישול אבל בשר בקדרה בת יומא מחלב ודאי הוי דרך בישול עכ"ל וצ"ע דאינו משמע כ"כ בכרתי ופלתי ע"כ דברי הרב תשובה מאהבה שהביא הרב יד דוד וציין לעיין בקול אליהו ח"א יו"ד סי' ז"ל ואין מצוי אצלי ועוד ציין לעיין בקהל יהודה דף ג' ע"ג ועיינתי בו ולא ראיתי שדבר בדבר זה:

ובחידושי יד אברהם (אשר סביב האשלי רברבי החדשים דפוס ראם) בסוף סי' פ"ז ראיתי שכתב ליישב שנראה לו כמו שכתב השואל שבשער אפרים דהדלקה לא חשיבא בישול אלא הבערה שהרי מחממו כדי לבערו מן העולם וכן משמע בהדיא ביבמות דף ל"ג ע"ב וכן כתב בחדושי הרשב"א שם דף ו' גבי בישול פתילה ותדע דהא בשר בחלב הוא מהנקברים ותנן ר' יהודה אומר אם רצה לשרוף הנקברים רשאי שמעת מינה דלא הוי בישול (נראה שאין כונתו דנקיטינן כר' יהודה דזו מחלוקת ישנה כנודע אלא מדרבי יהודה נשמע לרבנן דהא בהא לא פליגי) ובזה אתי שפיר מה שהקשה הפרי מגדים בא"ח סי' תקי"ד דאמאי מדליקין שמן בבית הכנסת ביום טוב הא הוי מבשל ובבישול

לא אמרינן מתוך רק בהוצאה והבערה ולפי מה שכתבתי אתי שפיר דהכא נמי הבערה ועיין בא"ח הלכות שבח סי' רס"ד שמביא האחרונים שאסור להדליק נר של שבת בבשר בחלב עכ"ל:

גם אשור להרב ערוך השלחן ביו"ד סי' פ"ז אות י"ג דשקיל וטרי בנר של חלב המעורב בו חמאה דאף דלענין אכילה אין איסור חל על איסור מכל מקום אסור הוא בהנאה וכו' וכתב מיהו משום בישול בשר בחלב ליכא דאף למאן דאמר יש בישול אחר בישול אפשר דבבשר בחלב מותר דדרך בישול אסרה תורה ומה שהקשה בפלתי סק"ג מדאסרינן בריש פרק כל הבשר להעלות עוף עם הגבינה באילפס א' ובודאי אינו מעלה על השלחן אלא דבר שכבר נתבשל לא קשיא דהתם לא משום איסור בישול אלא דברותח נותן טעם זה בזה ואסור באכילה מדאורייתא עי"ש ברש"י ובאמת שהרא"ם בס' יראים סי' קמ"ח כתב שמא יעלה באילפס פירוש ועובר משום לא תבשל עי"ש מיהו נראה דבשר בחלב שנתבשל כבר יחד אם מבשלו אחר כך אינו עובר כמו בעלמא למאן דאמר אין בישול אחר בישול אבל אם בישל הבשר לבדו והגבינה לבדה וחוזר ומבשלם יחד הכי נמי דעובר משום לא תבשל כיון דנותן טעם זה בזה בבישול וכל שכן אם הגבינה חייה דאפילו הבשר כבר נתבשל ודאי דעובר עכ"ל הנה מתבאר מכל האמור שדעת רבנן קדישי הנז"ל דיש בישול אחר בישול באיסור בשר בחלב לא דבדין החמאה להדלקת הנרות אמור רבנן ליישב דאין איסור מצד בישול בשר בחלב (לא שמותר להדליק בה נר חנוכה עיין במה שכתבתי בדברי חכמים סי' מ"ח אות ו' בשם כמה רבנים שגם הרב שער אפרים לא התיר אלא כוונתו שמצד בישול בשר בחלב אין איסור):

ובענין זה כתב לי ידידי הרב הגביר מוהר"ר משה היילפרין מעיר בערשיד יצ"ו וז"ל בספרו חלק הכללים מערכת האל"ף סי' כ"ח אי אמרינן גם בבשר בחלב אין בישול אחר בישול נראה מדברי עמוד ההוראה הרב פרי מגדים ביו"ד סי' ק"ה בשפתי דעת סק"ב דיש בישול אחר בישול עי"ש כי קצר מאד ודבריו עמוקים קצת ומבוארים בס' מים קדושים על מסכת בכורות ד' ו' בסוגיא חלב מנא לן דשרי וכו' ובאריכות בנודע ביהודה מהדורא תניינא חלק יו"ד סי' ל"ו עכ"ד יצ"ו ולא איסתייעא לי להעמיק בדברי הרב פרי מגדים וגם ס' מים קדושים הנ"ל אין מצוי אצלי ומי שנמצא אצלו ישכיל בדב"ק האמנם כבר כתבתי שדעת הרב פרי מגדים בא"ח סי' תרע"ג וביו"ד סי' פ"ז דיש בישול אחר בישול בבשר בחלב אף בענין שאין בשבת משום בישול אחר בישול ושכן דעת כמה רבנים הנז"ל וקצת תימה על ידידי הרב הנ"ל יצ"ו דבהדי דקעסיק בדברי הגאון פרי מגדים בסי'

ק"ה בשפתי דעת סק"ב לא שלטו מאורות עיניו בדבריו שבמשבצות שם סק"ב הנז"ל (בד"ה ומצוה):

אך ידידי הרב מוהר"ר שמואל אביגדור יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל בספרו שדי חמד בכללים אות כ"ח הביא להסתפק אי יש בישול אחר בישול בבשר בחלב לדעתי יש לי שני עדים דאין בישול אחר בישול. א'. הרמ"א בסי' פ"ז סעיף ו' כתב דאין לערב מים שהדיחו כלי בשר עם מים שהדיחו כלי חלב ליתן לפני בהמה משום דאסור בהנאה ולא אסר משום מבשל ודומה לי שעמד בזה הגרע"א. ב. ש"ך סי' צ"ב סק"כ כתב דאף אם יש ששים נגד מקום הטפה ובחדשה אין לערות התבשיל דרך אותו מקום משום דאסור לבטל לכתחלה (ויש להעיר מזה על מה שכתב בריש ספרו הקדוש ד"ה וביטל ויש לדחות) ולא אמר דאיכא איסור דאורייתא משום דמבשל החלב עכ"ד יצ"ו ועם כי אין דרכי לעיין ברוב ככל ההערות מרבני דורנו יצ"ו על דברתי בשדי חמדתי ואם אמרתי לחזור על לימודי ולעיין במילתייהו דרבנן קדישי לא יספיק לי הזמן כי ברבים היו כמה מאות הערות ומה גם כי קשה עתיקא מענין לענין היום כאן ומחר בענין אחר וכן על דרך זה יום יום ידרשון בכל זאת בענין זה שכל רבני האחרונים הנז"ל תופסים בפשיטות דבבשר בחלב יש בישול והרב הנ"ל יצ"ו כותב בהיפך ומעיד עדים על זה הוצרכתי לראות אם עדותו נאמנה ואם כדאי לשוב מדעתי הראשונה והנה על ראיתו הראשונה מדברי הרמ"א מה שעלה בדעתי העניה לדחות דאצטריך לטעמא דאיסור הנאה לומר דאף אם בדיעבד עירבן אסור ליתנן לפני הבהמה משום איסור הנאה ראיתי שכבר בא חכם הגאון יד אברהם (באשלי רבבי החדשים דפוס ראם) וביאר דברי הרמ"א באופן זה ויותר נכון וז"ל דאסורים בהנאה מילי מילי קתני דלערב לבד הוא גם כן איסור דהוי מבשל בשר בחלב ואם עירב אסורין בהנאה עכ"ל ולפי זה מתבאר יפה מדברי הרמ"א שיש בישול אחר בישול בבשר בחלב וכדעת כל רבנן קדישי הנ"ל וגם ראיתו השנית מדברי הכהן הגדול בשפתי כהן נראה לדעתי שיש לדחות שהוצרך לטעם דאסור לבטל לכתחלה כדי לאסור מטעם זה אם יארע שנפלה טיפה של חלב (תרבא) אחורי הקדרה ואין לאסור לערות התבשיל דרך אותו מקום משום בישול אפילו הכי יש לאסור משום ביטול איסור לכתחלה ובלאו הכי אין דעתי העניה נוחה להוציא דין על פי דיוקים כאלו בדברי רבני האחרונים בפרט בדבר שמפורש בדברי שאר רבני האחרונים בהיפך:

ומקרוב השגתי ספר חדש יקר מאד לרב גדול ומופלא בדורנו יצ"ו הכי קרא שמו משמרת שלום והוא חבור נפלא לבאר כל דברי מרן הפרי מגדים חיו"ד וראיתי שפלפל מאד בדברי הפרי מגדים בשפתי דעת סי' פ"ז סוף סק"ב הנז"ל וביאר דבריו באריכות כדרכו

בקדש ועל מה שכתב להליץ בעד השער אפרים דהוי טיגון וכו' כתב שהיה יכול ליישב על פי מה שכתב הוא עצמו במשבצות סי' ק"ה סק"ב (ד"ה עוד למדתי) דחתיכה שכבר משום בשר בחלב על ידי בישול מותר לחזור ולבשלה וכן כתב בא"ח סי' תרע"ג וכו': ועל פי הנחה זו דחה מה שכתב הגאון שבות יעקב בח"א סי' ל"ח לחזק מה שתמה הגאון גיסו על הגאון שער אפרים דהא כשמדליק הנרות יעבור על בישול בשר בחלב דאף מאן דסבר בשבת דאין בישול אחר בישול בבשר בחלב יש בישול וראיה מחולין דף ק"ד ע"ב דאף בכלי שני שעולים יחד מקרי בישול בבשר בחלב אף שכבר נתבשלו תחלה כל אחד לבדו וגדולה מזו בתוחב כף חולבת בת יומא בקדרה של בשר דאסרינן הכל בהנאה אם אין ששים כביו"ד סי' צ"ד אף דחלב הבלוע בכף כבר נתבשל וגם הבשר ואם איתא דמן התורה אינו נאסר דאין זה דרך בישול הוה לן להתיר בהנאה וכו' על זה כתב דלפי דברי הפרי מגדים בסי' ק"ה ובא"ח סי' תרע"ג אתי שפיר דברי השער אפרים וכל ראיות ששבות יעקב אינם מכריעות דשם מיירי דהחלב נתבשל לבדו וכן הבשר דבזה אמרינן בבשר בחלב בישול אחר בישול לא כן בגוונא של השער אפרים שהחמאה נתבשלה תחלה בקדרה של בשר דבזה שנתבשל תחלה הבשר בחלב יחד לא אמרינן שוב בישול אחר בישול ולדינא בנרות שנעשו מחמאה וחלב עיין עקרי הד"ט יו"ד סי' יו"ד אות ט"ז אלו תורף דב"ק עי"ש וכבר כתבתי למעלה (בד"ה ומצוה) שהפרי מגדים בסי' ק"ה הנ"ל מסיק זה בצריך עיון ושבשיטה זו קאי בסי' פ"ז ולכן הוצרך להא דטיגון וכו' וכפי הנראה לא ראה הרב יצ"ו את חידושי רע"ק שהבאתי למעלה שנראה שהבין שהפרי מגדים שם מסופק בזה וכן ראיתי בספר היקר דלתי תשובה ח"ב לידידי הגאון אבד"ק פיקעלין יצ"ו (שנדפס מקרוב) בסק"ט שהביא מדברי הפרי מגדים דמאי דפשיטא ליה לחידושי רע"ק למילף היתרא מדברי ההגהות דבשר שנתבשל בחלב מותר לבשלה אחר כך בחלב רפיא בידיה דהרב פרי מגדים ואם כן לא נפלאת לומר שזו דעת השבות יעקב אלא דמכל מקום יפה אמר רב ליישב דעת השער אפרים כמובן ומה שסיים שם (בדלתי תשובה אחר שכתב שהפרי מגדים הניח דין זה בצ"ע) וגם בשר שנתבשל לחודיה וגם חלב מבושל לחודיה אסור לבשלם יחד דלא אמרינן אין בישול אחר בישול רק בשבת עכ"ד יצ"ו לא זכיתי להבין אמאי איכפל תנא לאשמועינן האי דינא דאם בחתיכה שנאסרה כבר בבישול בחלב מצריך עיון הפרי מגדים תו לא צריכנא למימר דאם נתבשלו כל חד וחד לחודיה דאסור לחזור ולבשלם:

והנה במכתב לחזקיאו מידידי ההה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לוקישאווקא (מניסטיריץ) יצ"ו בפרשת משפטים דשנתינו (תנז"ר) כתב איזו הערות על ספרי שדי

חמד וגם בענין זה הניף ידו באות ד' וז"ל באות כ"ח אין בישול אחר בישול אי אמרינן כן בב"ח יעויין פרי מגדים סי' ק"ה מש"ז סוסק"ב ובסי' פ"ז שפ"ד סוסק"ב שחילק בין נתבשלה החלב והבשר לבדן ואח"כ בישלם ביחד בזה שפיר אמרינן יש בישול אחר בישול וחייב משום בישול בב"ח אבל אם בישלו בשר עם חלב ונצטנן ואח"כ בישלו עוד הפעם אין בו משום בישול עיין פרי מגדים א"ח סי' תרע"ג א"א סוסק"א ובזה מתרץ דברי הש"א אשר עמד עליהם בשבו"י ויעויין יד אפרים סי' פ"ז בקיצור בב"ח אות ג' עכ"ד יצ"ו ועם כי כבר הבאתי למעלה בעה"י דברי הפרי מגדים שבשלש מקומות הנ"ל עוד טרם שראיתי דברי מכתבו כתבתי כל דבריו מפני האהבה ומשום דבר שחדש ובא לציון דברי היד אפרים שלא ראיתים עד עתה ואפריון נמטייה ומה שסובר הרב יצ"ו שדעת הרב פרי מגדים באמת כן היא לדינא שיש לחלק בין בישול אחר שנתבשלו (הבשר והחלב) כל אחד בפני עצמו לבישול שאחר שנתבשלו (הבשר והחלב) ביחד כבר כתבתי למעלה שהרב פרי מגדים לא החליט הדבר ומסיק בצריך עיון ואעתיק פה דברי הגאון יד אפרים הנ"ל וז"ל שיעור הבישול שיתחייב עליו הוא כמבשלו עד שיהיה ראוי לאכילה קצת דהיינו שליש בישולו למאכל כל אדם ויראה לי אם כבר נתבשל כל אחד בפני עצמו כשיעור הזה ושוב חזר ועירבן יחד כמו שהן מרותחין מכלי ראשון הרי זה דרך בישול ועובר עליו וכן אם נתבשל בשר בחלב יחד ונצטנן והחזירו לאש עד שהרתיח הרי זה עובר על איסור בישול אבל אם בישל בשר בקדירת חלב בת יומא או להיפוך אף על פי שאסור אינו לוקה וכן אסור להניח בשר חם מכלי ראשון עם גבינה חמה מכלי ראשון או זה על גב זה אפילו העליון צונן והתחתון חם אבל אינו לוקה על זה עכ"ל ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים (שקבלתי עתה בששון) בסי' קי"ח אות:

ועל מה שרשמתי בנדפס שם באות כ"ח אם יש בישול אחר אפיה וצלי עיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לחלקי הכללים בסוף סי' ס"ט:

סימן סא

אפר הנקברין דאסור אם הוא מדאורייתא כתבתי בנדפס במערכה זו אות שצ"ז עי"ש ועל דבר זה כתב אלי ידידי הרב הגאון אבד"ק אראל בקבלת ס' השדי חמד וז"ל בספרו כללי הש"ס והפוס' מערכת אל"ף אות שצ"ז בדין אפר נקברים ואפר עצי אשרה והקדש דאסורים אי הוי דאורייתא או דרבנן. לדעתי הקלושה נראה ע"ד החידוד לחלק ולומר דנקברים הוי שפיר ככל איסורי תורה דשרי מה"ת שלא כדרך הנאתן. משום דעיקר איסורם נאמר על שעה שהם אפשרים להנות מהם כדרך הנאתן אבל נשרף עצי אשרה והקדש שמצותם מה"ת בשריפה שפיר י"ל דע"ז קאי מן התורה האיסור ולא ידבק בך

וגו' ואפרם אסור מן התורה איברא יש להקשות בזה מ"ש מערלה וחמץ דמצותן בשריפה ומותרים שלא כדרך הנאתם אמנם כבר הקדימנו בזה הג' בס' המקנה בקידושין נ"ו גבי המקדש בערלה לתרץ קושיית התוס' שם דהא דרבינא שייך לברתיה בגוהרקי דערלה ואמר מידי דרך הנאתן קא עבידנא פסחים כ"ד ע"ב היינו דוקא במקום חולי אבל שלא במקום חולי גם שלא כדרך הנאתן אסור כנ"ל ומלבד זאת עוד הדברים צריכים עיון דהא תוס' שלהי תמורה ד"ה אלו הן הנשרפין וכו' הניחו בצ"ע מנלן דערלה בשריפה מדאורייתא וגם גבי חמץ פסק הרמב"ם ז"ל כרבנן דר"י דמפרד וזורה וכו' א"כ הוי תרווייהו ערלה וחמץ מדרבנן בשריפה ולהכי מותרים שלא כדרך הנאתן מדאורייתא. ואו"ש למר ולתורתו כנפשו הטהורה ונפש דו"ש ומוקירו משה דובער ריסאק חופ"ק:

סימן סב

אמר מר אם נאמר על מימרא דאמוראים כתבתי בנדפס באות רכ"ה שהרב יד מלאכי באות ע"ג הביא מה שכתב הרב הליכות אלי שמרן מוהריק"א מצא שנאמר כן על רב הונא. ואמרתי דאפשר שכונתו היא על מה שאמרו במס' מציעא דף מ"ז ע"א שאמרו כן על רב הונא ועוד הבאתי שגם בכתובות דף מ"ד ע"א אמרו כן על רב הונא ועתה השגתי ס' יבין שמועה וכללי מרן (שנדפס בווארשא שנת הלכות עולם לו) ודברי מרן הם על דברי רבינו ההליכות עולם בשער השני קרוב לסופו דף יו"ד ע"א ומפורש שם שאמר כן על סוגייא דב"מ הנ"ל והרב הליכות אלי כתב שהוא חידוש לפי שלא ראה בש"ס כ"א מקום זה והוא באחד כי מה שמצא הוא שאמרו כן על דברי ר' יוחנן במס' ע"ז בפרק ר' ישמעאל דחאו בעצמו דשאני ר' יוחנן שהוא תנא אמנם מתוך מה שכתבתי בנדפס יתבאר דאין זה חידוש אחרי שנמצא כן בכמה מקומות (הרב יד מלאכי מצא ג' מקומות בפ"ה דר"ה דף כ' ע"ב על מימרא דר' זירא וביומא דף כ"א סוף ע"ב ובפרק כיסוי הדם דף פ"ה ע"ב והרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות צ"ב מצא ג' מקומות אחרים והם ביומא דף ל"ג על דברי אביי ובפסחים דף צ"ד על דברי רבה בר ב"ח ובריש כריתות אמר מר בהעלם אחד) ואני ההדיוט מצאתי עוד בשבת דף צ"ז ע"ב עי"ש ברש"י ותוס' בד"ה ה"ג ובגטין דף י"ב ע"ב ובמנחות דף ד' ע"ב וכתובות דף מ"ד ע"א וידידי הרה"ג מוהרח"ך יצ"ו בס' לב שומע בריש מערכה זו מצא בסנהדרין דף כ"ט ע"א שאמרו כן על מימרא דריב"ח וגם בברכות דף ז' אמר מר צדיק וטוב לו אלא שדחה לזו שנאמרה משמיה דר' יוחנן וכדדחי הרב הליכות אלי ההיא דע"ז בפרק ר"י הנ"ל אמנם לפי מה שהוכיחו הרבנים יד מלאכי וקהלת יעקב דר' יוחנן לאו תנא הוא עי"ש (בשדי חמד ח"ב במערכת היו"ד אות נו"ן) חוזרות ונראות שתי הראיות הנ"ל ונמצא בידנו י"ג מקומות

שאמרו כן בש"ס ואין כל חדש. והקרה ה' לפני ס' יד מלאכי דפוס חדש (פארמישלאי תרל"ז) ובתחילת הס' יש בו הערות הרב מתתיה שוועבד ובענין זה כתוב בהערה ב' וז"ל אמר מר מצינו על דברי אמורא כו' וכן מצינו דקאמר תלמודא דאמר מר על דברי אמורא מגלה ט"ז סע"ב דאמר מר למה נמנו שנותיו של ישמעאל והיא מימרת ר' יוחנן יבמות ס"ד א' ובדף כ"ח א' דאמר מר איוב ותרן בממונו הי' והיא מימרת ר' אבא בר שמואל ב"ב ט"ו ב' וכן מצינו דקאמר תלמודא והאמר מר על דברי אמורא ר"ה ה' א' והאמר מר מצוה למימני יומי כו' ובחגיגה י"ז ב' והאמר אביי מצוה למימני יומי כו' ובהג"ה האחרונה להקדמת פיה"מ להרמב"ם ראיתי שהביא דכ"מ דאמר תלמודא והאמר מר הם דברי רב ואשתמיטתי' ש"ס דחגיגה הנ"ל (אלא דבההוא דר"ה צ"ל דמסדרי הש"ס שהעתיקו דברי רבא הם שאמרו והאמר מר על מימרת אביי דרבא גופיה לא הוי אמר והאמר מר על דברי אביי כמ"ש התוס' ערכין ה' ד"ה והאמר שלא אמר אביי מר לרבא חבירו אמנם יש סתירה לדבריהם מעירובין ס"ג ב' דא"ל רב אשי לרבינא מ"ט עביד מר הכי אע"ג דרבינא תלמיד חבר לר"א הוי כדאיתא התם וע' הקדמת סה"ד שגם הוא שדא נרגא בדבריהם מכ"מ) ועיין רש"י שבת ה' ב' ד"ה מדאמר מר שפי' רבה דהוא רבי' דאביי והיינו לפי שידוע הוא שרבה הי' רבו ורגיל למיקריא הכי עיין שבת כ"ב א' אמר אביי כל מילי דמר ופירש"י שם וע' חולין ק"ה ב' והגה"ת רי"ב שם עכ"ד הערה הנ"ל ומה שהעיר על מה שכתב בהגהה להקדמת פיה"מ להרמב"ם הנ"ל כן יש להעיר על הרב סדר הדורות שכתב במערכת המ"ם (מר) כל מקום שתמצא בתלמוד והאמר מר הוא רב כ"מ בשם ש"ל אות ז' עכ"ד וכן יש להעיד על דבריהם דמצינו בזבחים דף ק"א ע"ב דאמר מר משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד והיא ממרת רב אדא בר אהבה בפרק ר' עקיבא כנודע אמנם בעיקר מה שהביא על דברי הרב יד מלאכי מה שמצינו בשאר מקומות (במגלה וכיוצא) והאמר מר על האמורא לדעתי העניה אינו ענין למאי דעסקי רבנן קדישי מרן והליכות אלי ויד מלאכי שדבריהם הם אם דרך הש"ס במימרת האמוראים כדרכו בדברי התנאים שכשבא לישא וליתן על דברי התנא שהביא אומר בלשון זה אמר מר כך וכך ונושא ונותן בדבר ההוא ועל זה הוא שנסתפקו אם גם בדברי האמורא יתנהג הש"ס בדרך זו שיתפוס דברי האמורא בלשון אמר מר וכו' וישא ויתן בו ולזה הביאו מאיזה מקומות שנמצא כן גם על דברי אמורא ואינו ענין להההיא דמגילה וכיוצא שהביא בהערה הנ"ל וק"ל:

והנה בענין זה כתב אלי ידידי הרב המופלא כש"ת שלמה זאלעצקא מעי"ת קאמינקא יצ"ו וז"ל. ולאשר ידעתי כי רב תשוקת מני"ר שיהגו בספריו היקרים כאשר הראה לי

מו' הגאון נר"ו מכתב ממני"ר לזאת אמרתי לרשום פה מה שראיתי ממש בדרך העברה בעלמא קודם שנתתים לכורך ואלו הן. בסה"ב שדי חמד בקונטריס הכללים מערכת א' אות רכ"ה הביא מני"ר אם שייך לומר אמר מר על משנה מד' התוס' כתובות דף וכתב בזה מני"ר כרוחב בינתו ובאות רל"ז הביא מני"ר בשם הרב ב"ש דשייך אמר מר על משנה יעו"ש. יעויין רש"י נזיר ל"ב א' ד"ה אמר מר שכתב מתניתין הוא אבל לשון ירושלמי כך הוא ע"כ מבואר מדבריו דלא שייך לשון אמר מר על משנה ויעו"ש בס' אורח מישור שכ' על רש"י דאישתמיטתיה דף ראשון בברכות אמר מר משעה שהכהנים וכו' קידושין נ"ו ע"א אמר מר אם לקח יאכל כנגדן וכו' ולקמן במכלתין דף מ' א' אמר מר שלשה מגלחין כו' מבואר דשייך לשון אמר מר על משנה עכ"ד והנה מה שהביא מקידושין ומנזיר פשוט דלק"מ על רש"י דהתם מביא הש"ס משנה אחרת בקדושין מביא מתני' דמע"ש ובנזיר מתני' דנגעים התם שייך שפיר לישנא דאמר מר כיון שהוא משנה אחרת הוה כמו שהש"ס מביא ברייתא ושקו"ט עלה בלישנא דאמר מר ה"נ קאמר שפיר אמר מר במשנה הכי וקשה ע"ז איזה קושיא משא"כ בנזיר ל"ב שהיא משנה השנויה שם במקומה ל"ש לשון אמר מר אלא פסקא הוא כדרך כל הש"ס דלא קאמר ע"ז לשון אמר מר וזה שכ' רש"י מתניתין הוא כלומר משנתנו השנויה כאן הוא לכן לא שייך לשון אמ"מ רק מברכות שהביא הרב א"מ הוא דקשה וצ"ל כמ"ש רש"י דלשון ירושלמי הוא (ודוחק קצת די"ל דתי' לשון ירושלמי הוא ל"ש אלא בנזיר שבלא"ה הלשון משונה בכמה מקומות כמ"ש התוס' שם בכ"ד) ותו נראה לפי מה שאנו רגילין לפרש בכל הש"ס לישנא דאמר מר בלשון תימה כלומר אמר מר הכין וקשה ע"ז איזה קושיא מיושב שפיר גם הא דברכות דשם הקשה קושיא על המשנה למה לא תני משעת צה"כ שפיר שייך לשון אמר מר כנ"ל אבל בנזיר שהש"ס לא מקשה שום קושיא על המשנה אלא שקו"ט בדין מעשר ל"ש לשון אמר מר כמובן אלא דרש"י ז"ל לא ס"ל הכי לומר דעל משנה השנויה במקומה שייך לשון אמר מר אם מקשה איזה קושיא דהלא בכל הש"ס מצינו להיפך (וצ"ל בהא דברכות כמש"ל) לכן קאמר מתני' היא וכו' כלומר דעל משנה השנויה במקומה ל"ש לשון אמר מר ויש לומר דרש"י ז"ל חדא מתרתי נקט ור"ל דאף אם הש"ס היה מקשה בכאן איזה קושיא מכל מקום ל"ש לשון אמר מר על משנה השנוי' במקומה. ועכ"פ אחר המחי"ר מבעל א"מ כ' על רש"י ל' ואשתמיט מה שאינו נאות לכתוב כן על רש"י ז"ל מאור הגולה (אף אי הוי ל' נקי' כמ"ש הרב חוה"ש סי' כ' הו"ד בפ"ת יו"ד סי' רמ"ב סק"ב ובספרא דמני"ר קונטריס הכללים מערכת אל"ף אות שט"ז) ויעויין שם הגדולים להגאון

חיד"א זצ"ל אות ש' מה שהביא בשם הרב י"מ הו"ד בגליון הש"ס להגרעק"א ריש נזיר עכ"ד הרב הנ"ל בענין זה:

גם ידידי הגאון מוהר"ר דוד שיפמאן יצ"ו מעיהק"ו טבריא תוב"ב כתב לי בזה וז"ל בס' כללי הש"ס והפוסקים אות רכ"ה מערכת אל"ף בענין אמר מר. ויש אמר מר על משנה ברכות ב' א' נזיר ל"ב א' (וע"ש הפירוש המכונה רש"י) מנחות ס"ט ב' שם ע"ט ב' תמורה כ"ח א' וכ"ט א' ול"א ב' תמיד כ"ז א' ע"ז ס"ג א' חולין י"ג ב' ויש אמר מר על מימרא דאביי יומא ל"ג א' אמר מר מערכה גדולה יהי' שייך לומר גופא דאמר מר שייך על ברייתא (כרש"י סוכה י"ד א' ד"ה שאלתי) וכן כתובות מ"ד א' אמר מר אי בעי בהאי גבייא ושם ציין רש"י אמר מר ופירש אדרב הונא קאי וניחא לי' אמר מר ולא גופא נגד רש"י דסוכה הנז' ושם כתובות ס"ח א' גופא אמר רבי בת הניזונת גופא על ברייתא ולא אמר מר ושם כתובות ע' ע"ב גופא המודר הנאה מחברו ושם נתעורר הגרי"ב בגליון דלא שייך גופא על משנה דנדרים ולא נתעורר לעיל ס"ג ב' דשם הוי גופא על משנתינו דכתובות עצמה גופא המורדת על בעלה ושם כתובות צ"ט ב' והאמר מר אין אונאה לקרקעות ורש"י שם ה"ג והאמר מר ומשנה היא פרק הזהב ועיין גם תוס' שם ובקידושין ו' א' רש"י וכן בגירושין כמו אמר מר וכן בגירושין ושם על מימרא דשמואל הוא וניחא לרש"י כמו אמר מר ולא כמו גופא וב"ב ו' ב' אמר מר זה עושה מע"ק על מימרא דאביי סנהדרין ל"ז ב' דאמר מר מי שנתחייב ב' מיתות וזה משנה לקמן פ"א ושם נ"ט א' אמר מר כל מצוה שנאמרה לב"נ וזה על מימרא דאמוראים ובתענית ג' א' ר"י אומר משום ר' יהושע רש"י כעין אמר מר הוא וזה על ברייתא ושבועות ה' א' גופא מנין שאינו חייב וזה על ברייתא וע"ז נו"ן ע"א אמר מר בידוע שנשרו (וגם יש ורמינהו על מימרא חולין נ"ב סע"א וק"ב סע"ב ורמינהו) על מימרא דר' יוחנן ושם ע"ז ס"ג א' כיון דאמר מר אמירתו לגבוה ומשנה הוא קדושין כ"ח ומנחות ד' ב' אמר מר וכן אתה אומר על מימרא דרב ובחולין ק' ע"ב גופא האוכל גיד הנשה על ברייתא וגופה על משנה סוכה י"ד א' כתובות ס"ג ב' קדושין ו' ב' ויש שחסר אמר מר ורש"י לא התעורר לכתוב דהוי כעין אמר מר כמו ביומא ל"ב א' א"ר יהודה מנין להי' טבילות צ"ל אמר מר א"ר יהודה וכו' ושם ע"ב צ"ל אמר מר אמר מר רבי וכו' וסוכה ל"ו א' צ"ל אמר מר אתרוג הבוסר ושם ע"ב צ"ל אמר מר גדלו בדפוס וביצה ל' ע"ב צ"ל אמר מר ושוין בסוכת החג וביבמות נ"ט ב' צ"ל אמר מר אם נשא נשוי אמר ר"ה כו' וכן לקמן ס' ע"א בפיסקא אנוסת חבירו צ"ל אמר מר ושם ס"א ע"ב צ"ל אמר מר ראי"א פנוי הבא על הפנוי' וכו' אמר ר"ע אין הלכה כר"א וכן שם ס"ב ב' בפיסקא בנ"ב הרי הן כבנים צ"ל אמר מר ושם ס"ז ב' צ"ל אמר מר ר"י בר' יוסי

אומר משום אביו. ושם ס"ט א' צ"ל אמר מר ור' יוסי אומר כל שזרעו פסול וכו' ושם בסמוך פיסקא רשב"ג אומר כל שאתה נושא צ"ל אמר מר ובכתובות ל"ו א' צ"ל אמר מר הממאנת אין לה קנס ובסמוך צ"ל אמר מר איילונית אין לה קנס ובסמוך צ"ל אמר מר והבוגרת א"ל טענת בתולים ובע"ב צ"ל אמר מר סומכוס אומר משום ר"מ ושם עוד צ"ל אמר מר והיוצאת משום ש"ר מכות ב' ע"ב צ"ל אמר מר משום ר"ע אמרו ע"ז כ' ע"א צ"ל אמר מר ד"א לא תחנם לא תתן להם חן ושם ע"ב צ"ל אמר מר ולא בבגדי צבע ושם ל"ב א' צ"ל אמר מר ולא הודו לו ורמינהו יבמות קי"ד א' צ"ל אמר מר אבא שאול אומר נוהגין היינו ובסנהדרין נ"ט א' צ"ל גופא, לב"נ ולא נשנית בסיני ושם בסוף העמוד צ"ל גופא כל מצוה שנאמרה לב"נ ונשנית בסיני עוד ב"מ מ"ז א' אמר מר מכור לי באלו קנה על מימרא דר"ה עוד גופא על ברייתות ר"ה ו' ב' תענית כ"ב א' ב"ק י"ג א' ושם י"ד א' יבמות ס"ח א' כתובות ס"ח א' ב"מ נ"ב א' סנהדרין ע"ג ב' שבועות ה' א' ע"ז ז' ב' חולין ק' ע"ב עכ"ד יצ"ו:

סימן סג

אינו צריך כשאומר כן התנא על דברי התנא הקודם לו שלמד איזה דין מאיזה פסוק או ילפותא והוא אומר לו אינו צריך ללימוד זה לפי שיש לנו לימוד אחר הנה לפי הנראה לא יתכן לומר בלשון זה אלא בדבר שתנא זה מודה לתנא קמא בעיקר הדין ורק על מה שלמד תנא קמא דינו מאיזו ילפותא אומר לו שלא היה צריך לילפותא זו לפי שיש לנו ללמוד ממקום אחר עיין במכתב לחזקיאו בחלק השיטה דף ק"ה ע"ג אבל אם אינו מודה לתנא שלפניו בעיקר הדין ומביא ראיה מקרא אחרינא שהדין הוא בהיפך מסברת התנא קמא נראה דאין שייך לומר בלשון אינו צריך אך בנדפס באות קס"ו הבאתי דמצינו לשון זה אף בדבר שהאומר כן חולק על התנא קמא בעיקר הדין והוא במכילתא פרשת בא סי' ט' דרבי יאשיה דריש מכל מלאכה לא יעשה בהם האמור גבי יום טוב לא תעשה אתה ולא עכום"ז יעשה מלאכתך ותני על זה ר' יונתן אומר אינו צריך ומה שבת חמורה אינו מוזהר על מלאכת עכום"ז במלאכתיך יום טוב הקל דין הוא שלא תהא מוזהר על מלאכת עכום"ז במלאכתיך וכתב על זה הרב המפרש (מדות סופרים) שיש זרות בלשון זה דמשמעות לשון אינו צריך הוא שאינו צריך לימוד זה שכבר נלמד ממקום אחר אבל כאן צריך לפרש אינו צריך כלומר שכבר יש לנו לימוד על ההיפוך לא ידעתי דוגמתו רק למעלה פרשה ז' נאמר הרי חפזון ישראל אמור וכו' שגם כן פירושו על סגנון זה כלומר שכבר אמור שאינו כן ולזה הבאתי בנדפס דלשון הרי כבר אמור נמצא בתלמודין בכמה מקומות שהכונה היא בסגנון זה (שכבר אמור במקום אחר בהיפך) והם. א. חגיגה ד' ז'

סוף ע"א הרי עולות ושלמים אמור ב. בבא מציעא דף קי"ג ע"א הרי בעל חוב אמור ג. נדה דף ל"ו ע"ב הרי אונס אמור ד. סנהדרין דף נו"ן סוף ע"ב כשהוא אומר את אביה היא מחללת הרי כל אדם אמור. ה. בבא קמא דף ק"ב ע"א הרי כבוסה אמור ו. קידושין דף י"ז ע"ב הרי רציעה אמור ובכולם הכונה היא שהדין נאמר בהיפך ועיין עוד בתוספות בנזיר דף מ' ד"ה רבי אומר וכתבתי דאולי יש לחלק בין לשון כבר אמור ללשון אינו צריך:

ועתה ראיתי בפרק קמא דפסחים דף ה' סוף ע"א גבי ילפותא דהשבתה היא בארבעה עשר) דיליף ר' עקיבא מדכתיב ביום הראשון תשביתו וכתיב ביום טוב כל מלאכה לא יעשה בהם ומצינו דהבערה היא אב מלאכה וסיים בברייתא ר' יוסי אומר אינו צריך הרי הוא אומר וכו' אך חלק וכו' וכתב על זה גאון בצל"ח שם וז"ל יש לדקדק דלשון אינו צריך משמע שאינו חולק על הלימוד ההוא רק שאינו צריך דבלאו הכי ידעינן דהאי ראשון ארבעה עשר הוא ואם כן מודה הוא ללימוד של רבי עקיבא ומזה הוכחה דגרסינן רבי יוסי הגלילי דאי רבי יוסי הא איהו סבר במסכת שבת דף עי"ן הבערה ללאו יצאתה ולדידיה אינה אסורה ביום טוב ואף על זה קשה דהא רבי יוסי הגלילי סובר חמץ מותר בהנאה אפילו בפסח עצמו ואם כן הרי מותר לבערו ביום טוב שיסיקנו תחת תבשילו וכו' וכתב ליישב דר' יוסי לא קאי אמילתיה דרבי עקיבא דסמיך ליה אלא אדרבי ישמעאל דיליף מדלא תשחט על חמץ קמהדר ואמר דאינו צריך וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש:

והנה במה שצדד אי גרסינן ר' יוסי או ר' יוסי הגלילי ראיתי בהגהות מצפה איתן (בהש"ס דפוס ראם) שהביא גרסת המכילתא בפרשת בא סי' ח' ר' יוסי הגלילי אומר ולא הזכיר את דברי הצל"ח אך שם בחידושי יפה עינים כתב גם כן דהגירסא במכילתא ר' יוסי הגלילי וכן נראה מדעת הגר"א בפירושו להמכילת' הנ"ל שעל מה שאמרו שם ר' יונתן אומר אינו צריך הגיה ר' עקיבא (כמו שהוא בש"ס דילן) ואילו על מה שכתב שם ר' יוסי הגלילי אומר וכו' לא הגיה ר' יוסי (להשוות המכילתא למה שכתוב בש"ס דילן) משמע שסובר שגם בש"ס דילן גרסינן ר' יוסי הגלילי וציין לעיין בצל"ח והיינו להעיר עליו במה שצדד אי גרסינן ר' יוסי (סתם) או ר' יוסי הגלילי שלא ראה גירסת המכילתא וכו' ושם בהגהות מראה הכהן כתב ידידי הגאון מוהרש"ל הכהן יצ"ו (אחר שהביא תורף דברי הצל"ח הנ"ל) אנכי מצאתי במכילתא דהגירסא באמת ר' יוסי הגלילי אך ליתא שם תיבות אינו צריך ונראה דכן צריך להיות כאן ונסתלקה תמיהת הצל"ח וכו' עי"ש כל דב"ק ויש לו רב תנא דמסייע ליה שכן נראה מדעת הגר"א כמו שכתב הגאון יפה עינים ומוכח דאם היתה הגירסא בלשון ר' יוסי או ר' יוסי הגלילי אומר אינו צריך

מודה הוא לסברת הגאון צל"ח דלשון אינו צריך אינו בא אלא על דבר שאינו חולק בדין סברא הקודמת:

אמנם לפי מה שהבאתי בנדפס שנמצא במכילתא לשון אינו צריך שהכונה שעיקר הדין הוא בהיפך והבאתי דוגמא לזה מלשון כבר אמור שנמצא על כונה זו בכמה מקומות נראה דאין אנו צריכים לפרש דברי ר' יוסי אשלפני פניו אלא אדרבי עקיבא דסמיך ליה קאי:

וכן מצאתי בספר חדש (הוא אצלי שהשגתיו מקרוב) שארית יוסף להרה"ג מלאמזא שכתב כן על דברי הצל"ח והביא תלמוד ערוך דאמר התנא אינו צריך והכונה היא שהדין הוא בהיפך ממה שאמר התנא קמא והוא ביבמות ריש פרק הערל תנו רבנן מנין שערל פסול בתרומה ר' אליעזר אומר נאמר תושב ושכיר וכו' ר' עקיבא אומר אינו צריך ומסקינן בדף ע"א עמוד א' ורבי עקיבא האי תושב ושכיר מאי עביד ליה מבעי ליה לגר שמל ולא טבל הרי שחולק ר' עקיבא על הלימוד דתושב ואפילו הכי אמר אינו צריך ובזה יישב קושית הרב תורת חיים בסנהדרין דף ד' ע"ב על התוספו' בד"ה טט בכתפי (שכתבו דיש מפרשים דלרבי עקיבא דל חד לגופיה ומשני טוטפות דריש ארבע בתים) דלא משמע הכי מדאמרינן ר' עקיבא אומר אינו צריך משמע שסובר דר' ישמעאל שפיר קא דריש אלא דלא איצטריך למידרש הכי ואי אית ליה לרבי עקיבא דחד קרא איצטריך לגופיה אם כן דרשה דר' ישמעאל לאו דרשה היא כלל עי"ש ולפי האמור ניחא דשפיר שייך אינו צריך אף שחולק על הלימוד:

ועל מה שכתבתי בנדפס לעיין בדברי התוספות בנזיר דף מ' ד"ה רבי אומר כתב לי ידידי הרב המופלא מוהר"ר שלמה זאלאצקע מעיר קאמינקא יצ"ו וז"ל יעיין רש"י שם דמפרש מה שאמר רבי אינו צריך היינו שחולק עם תנא קמא בעיקר הדין ומבאר שהוא מחלוקת רש"י ותוספות עכ"ל ואני הדל אומר (עם כי לא אזכור עתה מה היתה דעתי כשכתבתי את הכותב בנדפס) המציין לדברי התוספות בכיוצא לזה סומך עצמו על הקורא שמסתמא טרם יעיין בתוספות יעיין בדברי הש"ס ופירוש רש"י ולבבו יבין שיטת רש"י בזה אשר מפורש בדב"ק דמפרש שבא לחלוק והכונה לציין דברי התוספות היא להורות שעל כל פנים על הרוב משמעות לשון אינו צריך הוא שלא בא לחלוק על דינו של התנא קמא כמו שכתבו התוספות שם אלא דלפעמים ימצא לשון זה גם בדבר שהוא לחלוק וכדמשמע להו להתוספות דסנהדרין הנ"ל:

סימן סד

אבא לא מזכי ברא בנדפס מערכה זו אות ס"ט הבאתי דברי ידידי הגאון מוהריז"ש בע"ס הנורא זכר יהוסף יצ"ו ובמכתב ידידי הגאון מרדכי שלום אבד"ק ברעזיאן כתב אלי וז"ל באות ס"ט העתיק תשובת הגאון מוהרי"ז שטערין נ"י והראה רוב בקיאותו ולפלא בעיני על שעירב פסול בקדש והביא ביאור רמבמ"ן עה"ת וכבר נודה מ"ש בס' עליות אליהו איך נתגלה קלונו כי רוח מינות היתה בקרבו והגאון הצדיק בעל ח"ס הזהיר בצוואתו בספרי רמ"ד אל תשלחו יד ועוד ידוע כהנה וכהנה עכ"ד יצ"ו. והודעתי לידידי הגאון מוהריז"ש יצ"ו מהשגה זו והשיב לי ע"ז וז"ל. והנה ראיתי ממכתבו שהובא בשדי חמד בכללי דינים מכתבי בענין אבא לא מזכי ברא מה שכתבתי בגלגולי הדברים בעת סילוקו של בני המנוח החריף כמוהר"ר נתן חיים דוד זצ"ל ואשר הביא בשם רב וגאון אחד שתמה עלי במה שהבאתי בשם רמבמ"ן פ' בחוקותי שעירבתי פסול בקדש וכו' ועל זה כתב כת"ר שבאור זה לא ראה ולא ידע ממנו. ומבקש להודיע תשובתי על זה אם יש לי מה להשיב האמנם שמובן מעצמו שלא הי' באפשרי לפני לצייר שיבאו דברים אלו לדפוס אבל אחר שכבר נעשה ראיתי להודיעו ראשונה כי הבאור על ס' ויקרא הוא מהחכם ר"נ הירץ מיזיל אשר כולו שכולה אין בו רק לבאר עומק פשטי המקרא עפ"י דרז"ל וכבר נתנו ראשי גדולי הדור הסכמתם על ספרו יין לבנון וגן נעול שנדפס מקודם וגם אזהרה הגרמ"ס הי' בל"ס רק על תרגומו ושאר ספריו של הפולסוף רמ"ד ולא על באור ויקרא שאיננו לרמ"ד ומה שציינתי על רמבמ"ן (ר"ת ר' משה בן מנחם והוא החכם ר' משה דעסא) מחמת שבהג"ה שבדבריו על פסוק זה הוא מרמבמ"ן ועל זה כתבתי שהוא לקוח מהעקרים וכאשר מצוי בספריו שדבריו לקוחים מזולתו שקדמוהו בזה גם לא אמנע מלהודיעו כי הגאון החסיד בעל עטרת ראש על ברכות כ' ע"ב בד"ה ובבהמ"ז פשיטא וכו' בקושיא ב' למה פי' התוס' משום דנשים ליתני' בברית ותורה וכו' שכתב ואף שהשיב על זה המופלג החכם מו"ה משה דעסא שאלו הי' הספק אם בהמ"ז הוי מ"ע שהז"ג אף מדרבנן לא הוי מחייבי וכדמקשה בקידוש היום אי הכי כל מ"ע שהז"ג לחייבו מדרבנן ודבר אלי נכונה וכו' עכ"ל הנה עיניו הרואות שגם הגאון עטרת ראש הזכירו בשמו במקום שנראו לו דבריו. ואמנם בעיקר הענין שהזכיר מצוואת הגאון רמ"ס לבניו הוא רק על חינוך הילדים בקטנותם קודם שידעו להכיר בין דיעות כוזבות וכדי שלא להתפתות לפעמים מה שמתנגד לדחז"ל וע"ע בצל"ח לברכות כ"ח ע"ב ברש"י ד"ה מההגיון וכו' מ"ש ובפרט בזמנינו שנתפשט התרגום אשכנזי וזה מושך וכו' אבל חנוך לנער עפ"י דרכי התורה והושיבום בין ברכי ת"ח גם בילדותם בלמדם מקרא יקח

לו מלמד ת"ח וירגילו תיכף גם במשנה וגמרא והרבה יש להוכיח ע"ז בדורנו שפשתה המספחת מאד ומן השמים ירחמו עכ"ל בקצרה אשר נשמט בצל"ח בהדפסות האחרונות ואשר נמצא רשום אצלי בהעתקת בני המנוח מדפוסים הראשונים ועיין בחגיגה ט"ו ע"ב בהא דר"מ היכי גמיר מפומי' דאחר הא בגדול והא בקטן וע"ש בתוס' ועין שו"ת הריב"ש סי' מ"ה שלכן הביא המורה בראש ספרו, פסוק זה ולבך תשית לדעתי יעש"ב. ועין תוס' תענית ז' ע"א ד"ה אם ת"ח הגון וכו' אבל אם אינו ת"ח אינו רשאי ללמוד לפניו יע"ש ועין לח"מ רפ"ד מהת"ת ובש"ך יו"ד סי' רמ"ו ס"ק ח'. ועין באדר"נ פרק ג' ר"מ אומר וכו' ואל תלך אצל הכל אלא מי שהיה קרוב לך מתחילה שנאמר שתה מים מבורך וע"ש בבנין יהושע אם אתה מכיר בו שהוא הגון וכו' יע"ש. וזה נגד דעת ר"מ בעצמו. ול"נ שהוא עד"ש בע"ז י"ט סע"א אבל גמ' מרב אחד עדיף כי היכי דלא ליפלוג לשני' וערש"י. ונ"ל במש"ש בחגיגה במליצת אלי' דלא אמר הקב"ה שמעתא מפומיה דר"מ משום דגמיר מפומי' דאחר ולבסוף מסיק השתא קאמר מאיר בני וכו' יע"ש בפרש"י. ולכאורה המאמר אין לו מובן אבל נ"ל שהוא כמורגל בכ"מ לייחס הדעה האמיתית המוכרעת להלכה להב"ה וכאן שקנסוהו בעובדא דרשב"ג בסוף הוריות דלא לימרו שמעתא בשמי' ואסקוהו בשם אחרים וכמ"ש התוס' בסוטה י"ב ע"א ד"ה אחרים בשם הקו' משום דלמד אצל אחר וזה שמייחס כאן להב"ה מה שלא אמרו בשמו רק בשם אחרים משום דלמד מאחר וכשהמליץ ר"מ מצא הודה לו שראוי הוא להזכירו בשמו מעתה. ועד"ש בסוף הוריות מי אלו שמימיהם אנו שותים ושמותם אין אנו מזכירים וכו' ועין בשו"ת אהל עקב סי' ס"ט שהאריך בדעת הרמב"ם והטור והפוסקים שלא חילקו בזה בין גדול לקטן. ועוד דגם ר"מ כבר התחיל ללמוד ממנו בהיותו בתקונו וכו' וע"ש סי' ע"א מהא דע"ז י"ז ע"א דנענש ר"א בן פרטא דלמד דין דאתנן זונה. וגם יש לומר דנקט הא בגדול וכו' משום דסתם גדול סבר נמי והעיקר דלא סמי הגמ' דרבי' ומינה דר' יוחנן מיירי בין בגדול ובין בקטן כל דל סביר ולכן לא חשו הפוסקים לחלק משום מעוטא דסברו וכו' וע"ש שלא מצינו דברי אלישע בן אבויה כ"א באבות פי"ד הלומד ילד שאינו נוגע להלכה או ד"ת רק בהנהגת הלמוד מידי דהוה בבעלי חכמת הטבע במילי דלא נהיגי באמונת הדת ובג' הרבה מוסרים ודברי חכמה אמרו מפי עכומ"ז וכו' עיש"ב ועי' במ"ק כ' אבל בנזיר מ"ד הגי' ר' ישמעאל בן אלישע וע"ע בשו"ת ברית אברהם חאה"ע סי' ק"ג אות ז' משש"ב. ומ"ש בשם זקינו לפרש במתני' ספ"ד דאבות דבכולהי תלמודין לא מסקינן בשמי' אך דבר זה לבד דהתנא בא ליישב על ר"מ ושאר תלמידים שלמדו תורה ממנו לכן אמר שזה הי' רגיל על לשונו מאחר שלמעשה חזי שלא באו אצלו ללמוד רק גדולים ואמר

כמתמי' ולעוררם דאזלי בתר איפכא שהלומד ילד וכו' וממילא נדע התנצלות על ר"מ ושאר תלמידים שלמדו ממנו רק גדולים וזה לא כתי' הש"כ בשם אביו ובלח"מ יעש"ב. ועי' בשו"ת א"ז רמ"א סי' ז' בהתנצלותו לרש"ל שהביא ספרי אריסטו שהם לא חשו אלא ללמוד מה שאחר הטבע כן יבא למשוך אחריהם ויתפתה ביינם בדעות המפסידות אבל לא בלמוד חקירתם במהות המציאות וטבעיהן עיש"ב. ועי' במאור עינים בחלק אמרי בינה פ"ב בהכרח הביאו בקצת דברים עדות סופרים אשר לא מעמינו דלא גרע מס' בן סירא דמילי מעליותא דאית בהו דרשינן ובקהלת רבה ובמדבר רבה י"ד בפסוק ולהג הרבה יגיעת בשר להגות ולא ליגיעת בשר ניתנו ובירושלמי בפרק חלק על ספרו מירוס שהקורא בהם כקורא באגרת. וריטב"א פרק המוכר פירות שלא אסרו ספרים החיצונים אלא לעשות בהן קבע וב"י טוי"ד סוף ה' נידוי מדקאמר מתעסק ושהביא למופת מאלישע אחר שהיו ספריהם נושרים מחיקו ובפרק ד' מיתות לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות עש"ב. ועי' שו"ת רדב"ז סי' רפ"ז שהוכיח דאסור לומר שמועה מפי אדם רשע עש"ב. וזה מכבר העליתי לצדד שעיקר הקפידה רק בלימוד מפיו כענין אל תתחבר לרשע שלא ילמוד ממעשיו ובב"ק צ"ב ע"ב ובהיות עלול לפעמים להכשל שלא ידע מה להשיב לו משא"כ מפי כתבם דלא גרע מספרים החיצונים דמילי מעליותא דאית בהו דרשינן. וגם שבדבר העומד בכתב שלא בהתוכחות פא"פ בנקל לשקול במאזני רעיונותיו ולא שייך כ"כ דלימשך אבתרי' וכדי לידע לקיים ודע מה שתשיב וכו'. וכמו בלימוד מרב הגון דמתקיים יותר כששומע מפיו בעירובין י"ג ב' דחזיתי' לר"מ מאחוריו וכה"ג בנדה י"ד ב' ועי' שו"ת רמ"ע סי' צ' משש"ב. ובמגן אבות פ"ד דאבות מי"ב. ואחר כתבי זאת מכמה שנים בהקדמת באורי למקראי קודש כתב אלי בשו"ת רב א' מאונגרין בשם ס' דברי ירמי' על הרמב"ם ח"א שכ"כ כעין חילוק זה בין לימוד בכתב בשם הגאון בעל שערי תורה והוסיף עוד לדקדק הלשון ותורת ה' צבאות יבקשו מפיו ולא אמר סתמא יבקשו ממנו והיינו נמי כמו לענין עדות ממ"ש עפ"י שנים עדים ולא כתב בלשון מבורר על דברי או הגדת וכמ"ש בשו"ת פני ארי' סי' ע"ו בישוב קושית הט"ז א"ח סי' מ"ו סעיף ב' בכותב בד"ת אם צריך לברך מהא דגלי לן בעדות דכתיבה לאו כדבור יעשו"ב והארכתי במק"א עכ"ד יצ"ו דבריו הם קלורין לעינים ותשובה נכונה לכל המכתבים מרבני ונכבדי דורנו יצ"ו הבאים אלי אשר היו תמהים על אשר יראו באיזה מקומות שאני הדל מביא וקורא איזה דברים בשם איזה מחברים שלא היה ראוי לומר דבר בשמם וכו' וכו' ואני בתמי השבתי להם כי גר אנכי בארץ ואיני בקי בהם ובמעשיהם וכו' ולדברי הגאון יצ"ו אין צריך לשום התנצלות על זה ומקרוב השגתי ספר נחמד דרכי תשובה לידידי

הגאבד"ק מונקאטש יצ"ו וראיתי אשר דבר בקדשו בהקדמתו להשיב כהלכה על אשר הביא בספרו דברי איזה מחברים דלא פקיעי שמייהו והרי אמרו אם הרב דומה למלאך ה' צבאות תורה יבקשו מפיהו ואם לאו אל יבקשו וכו' לך נא ראה דבריו הנחמדים אף גם ראיתי עתה מאמר ונצדק קדש שבהפסגה היו"ל על יד ידידי הגאון אישי כהן גדול אבד"ק וילקי יצ"ו בקובץ שלישי צד 36 ובו אמר עם הסופר מן המשכילים החדשים שאלישע בן אבויה לו עשה את כל התועבה אשר טפלו עליו למה הוזכרו דבריו בתלמוד כדרך שאר התנאים וכו' והלא במאמר כתב לסתור דבריו בטוב טעם ושאין בהוכחה זו ממש וכמו שאמרו תוכו אכל קליפתו זרק וכו' לך נא ראה:

סימן סה

איפכא מסתברא בנדפס מערכה זו אות ע"א הבאתי דברי התוס' בפסחים ד' כ"ח דאם הראשון השוה הנושאים והשני מחלק ביניהם לא שייך לומר איפכא מסתברא ע"ז כתב לי ידידי הגאון מוהר"ר שלום מרדכי אבד"ק ברעזיאן וז"ל באות ע"א הביא מתוס' פסחים כ"ח דאיפכא משמע בהיפוך גמור הנה יותר מפורש כן בתוס' נדה כ"ג ע"ב ד"ה והתניא וע"ע תוס' שבת ק"כ ע"ב ד"ה והא איפכא אבל בפי' הר"מ פ"ח דאהלות מ"ג מבואר דשייך לשון היפוך אף שאינו לגמרי מהיפוך להיפוך ובעקדה שער ס"ה הפכים הם אשר בקצה ההרחק וכו' וע"ע רדב"ז ח"א סי' רל"א בזה עכ"ד יצ"ו:

סימן סו

אחרון בנדפס אות רכ"ד כתבתי אם שייך לומר אחרון אף כשיש אחר אחריו וכתב לי ע"ז ידידי הגאון מוהר"ר שלום מרדכי הכהן אבד"ק בעריזאן יצ"ו וז"ל באות רכ"ד הביא בענין לשון אחרון אף דאיכא אחרינא בתרי' הנה מצאתי בתשו' הרשב"א ח"ד סי' קפ"ז הביא ג"כ ראיה ממקרא דוישם את וכו' לאה וילדי' אחרונים וכו' והאמינו לקול האות אחרון וכו' ובזה פירש מ"ש גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון וכו' עיי"ש עכ"ד יצ"ו גם ידידי הגאון מוהר"א פאלאג"י. יצ"ו בסי' פדה את אברהם (שנדפס בשנת תרנ"ד אחר שנדפסו ספרו שדי חמד) במערכה זו אות ז' ציין לתשובת הרשב"א ח"ד סי' קפ"ז ובתוספות יום טוב (כונתו לדבריו שבמסכת דמאי פרק ז' משנה ג' שציינתי בנדפס) והביא מה שכתב הרב יוסף אברהם בפרשת נח ד' ח"י ע"א ובפרשת וישלח ד' ע"ה ע"ב כונת הכתוב אני ראשון ואני אחרון ולא תאמר שיש עוד אחרון (כמו שמצינו את לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים) אלא ומבלעדי אין אלהים וגם כתב שם רמז על הבית המקדש השלישי שיבנה במהרה בימינו גם ידידי הרה"ג מעיר אמדור מוהר"ר ברוך עין מח"ס דבר מצוה יצ"ו ציין לי תשובת הרשב"א הלזו ולהגהות

הרה"ג ר"מ שטארישון בש"ס ווילנא החדש בסוף מסכת בבא בתרא (כן כתוב במכתבו אבל טעות סופר הוא וצריך להיות ריש בבא בתרא עיין בדב"ק בחידושיו לדף ג' ע"א) וכן העיר בזה ידידי הרה"ג מנחם מענדל הערשט יצ"ו אבד"ק פאבינאוויץ ובקאמאראוו מתשובת הרשב"א הנ"ל:

וראיתי נכון להעתיק דברי גדול אדונינו הרשב"א בתשובה הנ"ל (וכמדומה לי לא היה בידי החלק ד' כשכתבתי כל הכתוב בנדפס אבל גם מאז ידעתיו שכן כתב הרשב"א בתשובה הנ"ל כמו שכתבו בשמו הרבנים במשק ביתי וזכר דבר ואבות הראש שציינתי בנדפס ואביא דבריהם להלן איה"ש ודברי הרשב"א הם בהתווכחו עם אחד מחכמי האומות בכמה דברים וזה אחד מהם) וז"ל חזר ובא עלי מצד אחר ואמר הנה הכתוב אומר שאין בית אחר הבית השני שכן כתוב גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון הנה שקראו אחרון ואם יש אחר לאחריו לא יקרא לזה אחרון אמרתי לא קראו אחרון אלא בהצטרף אל הראשון וכמוהו וישם את השפחות ואת ילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים הנה קראה ללאה וילדיה אחרוני אף שרחל ויוסף אחרונים להם אלא שקראם אחרונים בהצטרף אל השפחות וילדיהן אמר (המתווכח) זה בדבור בני אדם שאינם יודעים ולא בידם האיחור אבל בדברי הנביא שיודע האמת לא יבא אמרתי יבא אפילו במה שיאמר לנביא מפי הגבורה שכן כתוב במה שאמר הוא יתעלה למשה והיה אם לא יאמינו ולא ישמעו לקול האות הראשון והאמינו לקול האות האחרון והיה אם לא יאמינו גם לשני האותות האלה ולקחת גם מימי היאור הנה שקרא לאות השני אחרון אף על פי שבא אחריו אות המים עכ"ד הקדושים ונראה מדבריו שלא בכל מקום נוכל לפרש מלת אחרון שיש אחריו עוד אלא דוקא כשיש לומר שאמר כן בהצטרף אל הראשון שאמר בתחלה אבל אם נאמר לשון זה (אחרון) ולא נאמר לפניו ראשון אזי אחרון הוא כמשמעותו שאין עוד דבר אחריו וזה כלל גדול ומדברי הרשב"א הללו יש סעד למרן הבית יוסף בא"ח סי' קפ"א (בד"ה כתב הרשב"א) שפירש מה שכתב הרשב"א בתורת הבית שכל המימות שפסולים למים ראשונים כשרים למים אחרונים שאין כונתו באמרו מים אחרונים על המים שאחר הסעודה אלא מים ראשונים שצריך לשפוך על ידיו פעמיים ושפיכה שניה קרוים אחרונים כההיא דתנן בידים שאין המים האחרונים מטהרים אלא המים שעל גבי הידים עכ"ל והרי מצינו מפורש כן דעת הרשב"א לפרש אחרונים לגבי הראשונים ולא נפלאת לומר שכן היתה כונתו בדבריו שבתורת הבית:

ומה שכתבתי שנראה מדברי הרשב"א דדוקא כשנאמר באותו ענין ראשון הוא דניחא לן דקרי לשני אחרון הנה גם מדברי התוספות בנזיר ד' כ"א ד"ה אחרון נראה כן שכתבו ומשני דאחרון הוא אמצעי ואיידי דתנא ראשון תנא לישנא דאחרון והוא נמי דהוא (נראה דנכון לגרוס דהוא נמי הוא) אחרון לראשון עכ"ל משמע דדוקא בכי האי גוונא שנוכל לומר עליו שם אחרון לגבי הראשו הוא דמפרשינן הכי ועיין חידושי הרש"ש שאביא להלן (בד"ה ועל קא מה שהוקשה ובד"ה והגאון נצי"ב):

וכפי הנראה נעלמה תשובת הרשב"א הלזו מרב גדול בדורנו אבד"ק זעליחאוו יצ"ו במאמרו ילקוט סופרים שבהפסגה ח"ג שנדפס בשנתינו התרנ"ז (היוצא לאור ע"י ידידי הגאון מוהר"ר הלל דוד הכהן טריווש אבד"ק וילקי יצ"ו) צד ס"ט שכתב ששאלו אחד מאוהבי חופש כמתלונן מדוע נאמין לבנין בית השלישי שיבנה במהרה בימנו שהרי כתוב גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון והשיבו כי נמצא אחרון על השני גם אם יש עוד שלישי בשמות סי' ד' והיה אם לא יאמינו וכו' לקול האות האחרון והיה אם לא יאמנו גם לשני האותות וכו' ולקחת מימי היאור וכו' והיו לדם ביבשת וראינו זאת רמוז בתורה והיה הדם לכם לאות על הבתים שמות י"ב י"ג שאות השלישי אות הדם יהיה לאות על הבתים עכ"ד יצ"ו ויפה השיבו וכיונה דעתו לדברי הרשב"א הנז"ל ואין לתמוה עליו שלא הזכיר תשובת הרשב"א כי אולי אין הס' מצוי אצלו וכן מטעם זה אין לערער עליו שלא הזכיר ממה שכתבתי אני הדל בשדי חמדתי בזה אך חידוש הוא שגם ידידי הגאון המו"ל יצ"ו לא הזכיר מה שכתבתי אני הדל וכבר ספרי מצוי בידו וביותר יש לתמוה על שניהם שנעלם מהם דברי רבינו התוספת יום טוב שציינתי בספרי ואביא דב"ק להלן איה"ש:

והנה בנדפס כתבתי בשם הרב נאות יעקב ד' ג' ע"ג שכן אמרו בזוהר הקדוש בפרשת משפטים ד' ק"ג ע"א והוא על הכתוב ושנאה האיש האחרון דהאיש השני הוה ליה למימר אלא וכו' וכן בכל זימנין מקדמאה ואילך הכי איקרי אחרון וכו' מנלן מבית שני דאיקרי אחרון דכתיב גדול יהיה כבוד הבית האחרון מן הראשון דהא מקדמאה ואילך איקרי אחרון וגם הרב הון עשיר בשביעי דדמאי הביא דברי הזה"ק הללו לסייע להרב תוספת יום טוב ועל זה הוקשה לי ממה שאמרו בזוהר הקדוש שהביא הרב פני יצחק בליקוטיו ד' קל"ב סוף עמוד ד' דשאל הגמון לר' אליעזר על בנץ המקדש העתיד במהרה בימינו אמריתו דעתיד קודשא בריך הוא למיבנייה והא כתיב גדול יהיה הבית האחרון וכו' ראשון ואחרון יש שלישי לא יש ושהשיב אליהו זכור לטוב שבנין העתיד יהיה מעשה שמים ואמאי לא השיב אליהו דקרי ליה אחרון אף דאיכא אחרינא בתריה

דהכי ארחיה דקרא כמו שאמרו בפרשת משפטים דאין לומר דלהפיס דעתו השיבו דבר המתקבל דבהא נמי הוה מיפייס כדמוכח מקרא את לאה וילדיה אחרונים וששוב ראיתי שדברי הזהר הם בפרשת פנחס ד' רכ"א ציינם הרב מוהר"א קריספין בהגהותיו לס' משק ביתי אות ס"ז ותשובת אליהו לא היתה להההגמון אלא לר' אליעזר כיעי"ש וכתבתי ששוב ראיתי דברי הרבנים תוספת יום טוב ושושנים לדוד בשביעי דמסכת דמאי משנה ג' וזכר דבר ואבות הראש והעמק דבר כיעי"ש ולפי שעל ידי שלא העתקתי דברי הרבנים הנז"ל גרמא לי אטרוחי רבנן קדישי ידידי הגאונים הנז"ל יחיו שהוצרכו להודיעיני מתשובת הרשב"א ואולי ישיג עוד איזה רב מאיזה בקיאות שנכלל בדברי אחד מהרבנים שציינתי ולא הבאתי דבריהם לכן אעתיק פה בעה"י כל דברי הרבנים המצוינים בנדפס בענין זה: ואלה דברי הרב משק ביתי באות ס"ו אחרון לפעמים מצינו דאחרון לאו דוקא אלא דלשני קורא אותו אחרון לגבי ראשון וכמו שכתב הרב תוספת יום טוב בפרק ז' דדמאי משנה ג' אמאי דתנן פועל שאינו מאמין לבעל הבית נוטל גרוגרת אחת ואומר זו ותשע הבאות אחריה עשויות מעשר על תשעים שאני אוכל זו עשויה תרומת מעשר עליהן ומעשר שני באחרונה) וז"ל ומעשר שני באחרונה אבל לשון התוספתא הבאות אחריהן וזה יותר נכון וכן יש לפרש באחרונה מה שאחרי אלו מעשר ולא מה שהוא באחרונה לכל הגרוגרת כולן שאין לו טעם שיאחרם עד לאחרונה ונמצא בכתוב כיוצא לזה וישם את השפחות וילדיהן ראשונה ואת לאה וילדיה אחרונים ואת רחל ואת יוסף אחרונים ולא נמנע לקרות אחרונים לאמצעיים אף שיש עוד אחרים אחריהם והיינו דכלפי הקודמים עליהם קרוים אחרונים ושמעתי שמן הכתוב הזה תשובה להשואל בפסוק גדול יהיה כבוד הבית האחרון שעל בית שני נאמר ונמצא שאין עוד שלישי והתשובה שפירושו כמו אחרונים דלאה שיש עוד אחרונים לה כן בית שלעתיד שיבנה במהרה בימינו יהיה אחרון לזה השני וזכיתי להביא עד שני ועל פי שניהם יקום דבר דכתיב בפרשת שמות ושמעו לקול האות אחרון וחוזר ונותן עוד אות שלישי וכן נמצא ברייתות בסוף פרק קמא דתענית י"ד ע"ב ששנו אחרונות וצריך לפרש דרוצה לומר כלפי הראשונות ואין עד הכחשה ממשנה ז' פרק שלישי דגיטין דתנן אחרון ודייקינן התם מכלל דאיכא אמצעי וממאי דלמא כלפי קמא אקרי ליה אחרון לא קשיא דהתם דנוכל לומר שיש אמצעי אי לאו דהכי הוא דאיכא אמצעי לא הוה ליה לשנות אחרון דהא איכא לפרש משום דאיכא אמצעי הוא ששונה כן משום הכי דייק שפיר אבל היכא דליכא למימר שיש אמצעי מוכרח הוא שלשון אחרון כלפי קמא ושייך לומר אחרון על השני אף שאין לפניו אלא אחד עכ"ד התוי"ט בספר מאמר המלך ד' ק"כ ע"ב מה שכתב בזה ולי נראה ראיה ברורה

לזה ממשנה ערוכה פרק ב' דידים משנה ב' נטל את הראשונה ונמצא על ידיו קיסם ידיו טמאות שאין המים האחרונים מטהרים וכו' והיינו מים שניים וליכא אמצעיים ביניהם כלל וכן כתב מרן בכסף משנה בששי מהלכות ברכות הלכה ט' (ד"ה ומ"ש רבינו) ובבית יוסף א"ח סי' קפ"א על מה שכתב הרמב"ם אחרון דהיינו השני ואייתי מתניתא בידי ראיה לדבריו ועיין בטור סי' ק"ס במה שכתב האחרון אין צריך רביעית ודו"ק. אמר אהרן מה שכתב הרב תוי"ט מפי השמועה ומה שהוסיף עוד מדנפשיה מיעקב אבינו הן הם דברי רבינו הגדול הרשב"א בתשובה חלק רביעי סי' קפ"ז שכתב שאלה הלזו ושתי התשובות שהביא התוי"ט ועיין בזוהר פרשת פנחס דף רכ"א ובמשפטים ד' ק"ג ולהרב בית דוד בפירוש המשנה שם בשם הרמ"ז ולהרב שושנים לדוד שם ובכללי מרן מוהריק"א אשר בספר יבין שמועה ד' ק"ג ע"א דלפעמים קורא לאמצעי אחרון בנזיר ועיין מענה לשון ד' ג' סוע"ג עכ"ל הרבנים משק ביתי והמגיה ועיין עוד בתוי"ט בשלישי דמס' גטין משנה ו' שכתב גם כן דאין סתירה מסוגיא ההיא למי שכתב בשביעי דדמאי דאי לאו דנאמר כך דיכול למנות שלישי וכו' לא הוה ליה למיתני אחרון דדילמא אתי למיטעי:

והנה מה שציין הרב המגיה דברי הזוהר בשני המקומות הנ"ל כנראה שמטמין ברמז סתירת דברי הזוהר הקדוש בשני המקומות הנ"ל וכמו שהקשתי אני הדל בנדפס דלפי מה שאמרו בפרשת משפטים אין מקום להשאלה שבפרשת פנחס אך עתה התבוננתי וראיתי שאין שום סתירה דודאי אילו היתה השאלה על פי יתד התקועה שיהיה בנין שלישי ורק שהיה קשה לשון אחרון חרי שיש עוד בנין אחר אחריו בזה ודאי היתה צודקת התשובה שכן דרך הכתוב לומר אחרון אף בדבר שאינו הוא האחרון ממש כדכתיב את לאה וכו' אחרונים ואת רחל וכו' אחרונים אבל האגמון בקש לעקור את הכל ולהכחיש בקבלתינו האמיתית באמרו שבכתובים לא נזכר אלא בית ראשון ושני ולא שלישי ומניין לנו שיהיה בנין שלישי כלל וגם ר' אליעזר אף כי צדיק באמונתו יודע ועד שכן יהיה ולא נסתפק חלילה בזה מכל מקום שאל מאליהו אם יש רמז בכתובים לקבלתינו האמיתית כי הכתוב גדול יהיה מדבר על בנין השני והיכא רמיזא בנין השלישי ולזה אין די השיב שכן דרך הכתוב לומר אחרון על מה שיש עוד דבר לאחריו שזה דבר ידוע וזיל קרי בי רב הוא אבל אין בזה שום הוכחה ורמז לבנין השלישי והשיבו אליהו זכור לטוב שלא נרמז בכתוב בנין השלישי שאינו מעשה ידי אדם כי אם מעשה שמים ויהיה במהרה בימינו אמן:

ומה שציין הרב המגיה ליבין שמועה דף ק"ג הנה בדפוס שלפני (ווארשא הלכות עולם לו) הוא בדף ס' ע"א ד"ה לפעמים ולא ציין מרן סוגית הש"ס דנזיר והרב זכור דבר מראה

מקום הוא כמו שאביא דבריו להלן איה"ש. ועל מה שהוקשה להרב תוספת יום טוב מההיא דגטין דף כ"ט דדייק בש"ס מדתני אחרון מכלל דאיכא אמצעי ונדחק ליישב דשאני התם כיון דאיכא למישמע וכו' כנז"ל ראיתי בחידושי הגאון מוהרש"ש לנזיר דף כ"א ע"א שכתב וז"ל שם ומאי אחרון דקתני מצעי ואיידי דתני ראשון תני אחרון וכן מצינו בקרא ואת לאה וילדיה אחרונים ולא קשה מזה על הא דדייק בגיטין שם מלשון חרון כדהבאתי לעיל הוא משום דלא תנן מקודם ראשון והכא ל"ק לא משום איידי כו' והתוי"ט בפ"ז דדמאי משנה ג' לא דק במחכ"ת וכן יפול בזה מש"כ אני ברפ"ב דב"ק עכ"ד ודבריו נכוחים ומתבאר כן מלשון תשובת הרשב"א חלק ד' סי' קל"ז שהבאתי למעלה (בד"ה וראיתי נכון) כמו שכתבתי שם ואם היה רואה את דב"ק היה שמח לקראתם (ועיין לקמן בד"ה והגאון נצי"ב):

ומרן מוהרד"ף בספר שושנים לדוד במס' דמאי שם הביא מה שהשיב הרמ"ז על דברי הרב תוספת יום טוב דאין תשובתם שלמה שעוד יש להם פתחון פה לומר דהתם איכא אחרונים תרי זימני וכו' אבל התירוץ הנכון שנקרא אחרון ממש לבנין ידי אדם כי השלישי יכוננהו ה' וכו' וכן אמרו בזוהר פרשת פנחס ע"כ הרב המחבר כתב על דבריו שאם דבריו אמת ויציב גם דברי התוספות יום טוב אמת ואמונה שכן מפורש גם כן בזוהר בסבא דמשפטים והביאו הרב הון עשיר מקדמאה ואילך אחרון קרינן ליה וכו' מנלן מבית שני דכתיב גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון דהא מקדמאה ואילך אחרון איקרי עי"ש ונראה שאותו פ' של הסבא הוא ג"כ ראיה שהרי כתיב ושנאה האיש האחרון לא יוכל בעלה הראשון וכו' שת' (ש"מ) הא אחר דלאו ראשון יקחנה ואמאי קרי לשני אחרון אלא ודאי מקדמאה ואילך אחרון אקרי ומיהו הא נמי איכא למידחי כמו ההיא דמשה דכשנשאת לשני אכתי לא ידעה שתתגרש ממנו משום הכי שייך לקרותו אחרון עכ"ל ומה שכתב כמו ההיא דמשה וכו' כוונתו למה שהשיב הרמ"ז על ראיית התוספות יום טוב מקרא ושמעו לקול האות האחרון וכו' דאין ראיה דהתם כשאמר לו ה' האות האחרון עדיין לא ידע משה מן השלישי שאחר כך נאמר והיה מימי וכו':

והרב זכור דבר בחלק ח"מ דף מ"ב אות י"ט כתב וז"ל אחרון שייך לומר אף שלא יש מקודם אלא אחד כ"כ תוי"ט בפ"ז דדמאי ועיין מאמר המלך באות אל"ף ומה שכתב הרב תוספת יום טוב דגם לאמצעי קרינן לפעמים אחרון והביא ראיות עי"ש עיין תשובת הרשב"א חלק רביעי סי' קפ"ז שכתב כדבריו ממש ולכאורה נראה דאישתמיט מינייהו מלכי סוגיא ערוכה בנזיר דף כ"א ע"א שמבואר להדיא כן ועיין יבין שמועה דף ק"ג ע"ד ד"ה לפעמים ובמענה לשון אות א' ועיין גטין דף כ"ט ע"ב דתנן ואין שליח האחרון ופירש

רש"י ולא תנן השני ולהתוי"ט במתניתין שם מערכי לב ח"ב דף רנ"ו ע"ג עכ"ל ומה שציין להתוי"ט בגיטין כבר הבאתי דבריו שבמסכת דמאי שבאר שאין סתירה לדבריו מסוגיא דגיטין הנ"ל:

וגאון עוזנו הרב אבות הראש יצ"ו בדף פ"ז ע"ב בהדי דקא מייתי ברייתא השנוייה בברכות דף ס"א ע"א רב אומר בגדולה מתחילין וכו' בקללה מתחילין מן הקטן בתחלה נתקלל הנחש ולבסוף נתקללה חוה ולבסוף נתקלל אדם כתב שמזה ראיה לדברי הזהר פרשת משפטים דף ק"ג והרשב"א ח"ד סי' קפ"ז ותוי"ט פ"ז דדמאי משנה ג' שהרי סוף ואחרון משמעות אחד להם עכ"ד יצ"ו והאמת דלפי נוסחת הש"ס שבברכות הנ"ל יפה אמר רב דסוף ואחרון משמעות אחד להם וכן בראשונה ובתחלה אמנם לא זכר הרב דברייתא זו איתא בפרק שני דתענית דף ט"ו ע"ב ושם הגירסא בתחלה נתקלל הנחש ואחר כך חוה ואחר כך אדם כיעי"ש. ובספר דקדוקי סופרים לידידי הגאון מוהר"ר רפאל נתן נטע ראבינויטץ אבד"ק מינכען יצ"ו בברכות שם כתב בהגהה דבב"ן [בית נתן] בתחלה נתקלל נחש ואחריו חוה ואחריו (ואחריה) אדם ושכן הגירסא בכתובת יד והביא הגירסא שבש"ס תענית הנ"ל וכתב שכן היא גירסת הספרא והילקוט ואם כן אין ראיה זו ברורה:

והגאון נצי"ב בהקדמתו לס' העמק דבר (על התורה) באות יו"ד כתב יש לדעת הכללים המתבארים אחר החקירה אין לסתור אם נמצא במקום אחר יוצא מן הכלל דודאי יש בזה דרש וכו' והנני להראות עוד דוגמא לדבר דמשמעות אחרון פירשו בגיטין דף כ"ט ע"ב דמדתנן ואין שליח אחרון וכו' דשליח עושה שליח היינו משום דלא תנן ואין שליח השני הרי מבואר דעל שני דברים לא שייך לשון אחרון על השני וכבר הקשה בזה בתוי"ט פ"ז דדמאי משנה ג' מכמה מקראות דכתיב אחרון על השני ואישתמיטתיה גמרא בנזיר דף כ"א ע"א דקאמר מאי אחרון דקתני אמצעי ואיידי דתנא ראשון תנא אחרון למדנו דהיכא דלא כתיב ראשון לא שייך לכתוב על השני אחרון אם לא שיש אמצעי אבל היכא דכתיב הראשון כתיב על השני אחרון וכו' (שקיל וטרי במאי דכתיב ואלה דברי דוד האחרונים ובסוגיא דמועד קטן דף ט"ז ע"ב בהאי פיסוקא עי"ש) אלו תורף דב"ק ודבריו הם כדברי הגאון הרש"ש בחידושיו לנזיר שהבאתי למעלה (בד"ה ועל מה שהוקשה) וכבר כתבתי שם שכן מוכיחים דברי תשובת הרשב"א שיש חילוק בין כשנאמר באותו ענין ראשון לכשלא נזכר ראשון כי אם אחרון בלבד:

שוב נדפס (בששון) חלק רביעי מהפסגה וראיתי בסוף צד 35 שהרב מוהר"ר זלמן אוסטרווסקי מעיר סמילא יצ"ו שהשיג על הכתוב בהפסגה חלק ג' הנ"ל וז"ל בשומי

מבט עיני על המרגניתא הזאת נצבתי משתאה שהדברים האלה השאלה מדוע כתיב (חגי ב') גדול יהיה כבוד הבית האחרון על השני אחרי שיהיה בית שלישי ב"ב והתשובה שכן נמצא בשפת קדשנו אחרון במקום השני גם כשיהיה שלישי בשמות ד' כבר כתובות בספר ימין צדקי לה"ה ריב"ל אשר השיב לאיש בער ועוד ביתר ביאור יעיין שם הקורא וירוה צמאונו עכ"ד יצ"ו וספר ימין צדקי שהזכיר שדבר בזה לא ראיתי ולא שמעתי ממנו בלתי היום ואולי הובאו שם דברי הרשב"א ותוספת יום טוב או גם דברי איזה רבנים שכתבתי ולא מצינא למימר ניתי ספר וניחזי כי אינו מצוי אצלי:

אמנם ראיתי שם (בהפסגה הנ"ל) בצד 36 במאמר אשריך שזכית וכו' להרב מוהר"ר משולם זוסיא כהנא מעיר קאמניץ יצ"ו הן כל יקר ראתה עינו דברי הרב תוספות יום טוב דמסכת דמאי הנ"ל ודברי הזוהר הקדוש שבפרשת משפטים שהזכרתי בנדפס אך גם הוא יצ"ו לא ראה תשובת הרשב"א שבחלק ד' הנ"ל ושאר דברי הרבנים הנ"ל שבלי ספק אין מצוים אצלו ומנייהו דרבנן קדישי יצ"ו וממני הדל תסתיים שמעתתא ועי"ש מה שכתב בשם ס' צמח צדק להרב הצדיק מווישניצו באוסטרייך וגם ס' זה לא ראיתיו ועוד הביא בשם ספר אוצר השרשים וז"ל ויש אחרון שיש אחרון אחריו רוצה לומר שעניינו זמן רחוק בעתיד כמו למען תספרו לדור אחרון ואמר לדור אחרון ומסיים בהדיא בניכם אשר יקומו מאחריכם הרי לך פשוטו של מקרא כי אחרון אינו אחרון ממש וכו' עי"ש ועיין שם בצד 65 במאמר נתיב חכמים אות א' שהזכיר ששאלה זו (על בנין השלישי) נשאלה בזהר פרשת פנחס המוזכר למעלה וכתב ששוב יישב ר"א שאלה זו שהבית שני אחרון למעשה בשר ודם וכו' וישוב זה מפי אליהו זלט"ו נאמר שם כיע"יש ובספר שו"ת הד"ר ח"ב לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו ראיתי בסימן כ"ט אות עט"ר בדף מ"ג ע"ד (בד"ה והנה) כי השבח השביח דברי הגה"ץ מדזיקוב ז"ל (על שאלת המין בפסוק גדול יהיה כבוד הבית האחרון וכו') דמצינו לאה וילדיה אחרונים ורחל ויוסף אחרונים הרי דגם הממוצע נקרא אחרון נגד הראשון וכו' עי"ש והאמת שהדברים נכונים נחמדים מזהב ופנינים אמנם חידוש הוא שנעלמה מעיניהם תשובת הרשב"א שהבאתי בראש אות זו ודברי רבינו התוספת יום טוב ושאר רבנים המובאים למעלה:

סימן סז

אהל זרוק בנדפס אות רכ"ח הבאתי מה שכתב הרב שבות יעקב דמדאורייתא שמיה אהל ורק מדרבנן הוא דלא שמיה אהל ועמדתי ע"ד הרב מכתם לדוד עי"ש וידידי הגאון מוהר"ר שלום מרדכי הכהן אבד"ק ברעזיאן יצ"ו כתב לי בזה וז"ל באות רכ"ח העיר במ"ש במכתם לדוד להקל בענין האומברלא בשבת משום דאהל זרוק ל"ש אהל דלפמ"ש

הרב"י דזהו רק מדרבנן אין להקל ובאמת יש לפקפק בלא"ה לפמ"ש הריטב"א בעירובין ל"א דדוקא כלים המקבלין דתליא בטלטול או עשוי לנחת לכן בזרוק לא שמי' אהל אבל פשוטי כ"ע גם בזרוק הוי אהל לחוץ בפני הטומאה עי"ש ואולי זהו כוונת רשב"א שבתוס' שם שכ' דדלתות ע"ג שוורים לכ"ע הוי אהל עי"ש וע"כ ה"נ בנ"ד אך בהח"ס שרמז רו"מ העיר דלגבי שבת אהל המטלטל ל"ש אהל דלא הוי דומיא דמשכן א"כ גם מה"ת הוי כן ויש לי סמוכין לסברתו מתוס' שבת צ"ד ועירובין צ"ז ע"ב גבי חי נושא א"ע וגם במפרק ודישה מצינו כן בתוס' שבת ע"ג ע"ב ד"ה מפרק אבל לעומת זה מצינו בתוס' שבת ק"ב ע"ב ד"ה כ"ש וכו' דהיכי דהוי מילי דסברא לא בעינן שיהי' דומיא דמשכן וע' שבת צ"ה גבי עציץ נקוב דאף דל"ה במשכן אפי"ה חייב כיון דהוי כמחובר וע' תוס' ב"ק ב' ע"א ומהרמ"ל דלחד גירסא במלאכה חשובה גם דלא הוי דומיא דמשכן הוי אב ולאידך גי' הוי תולדה ועתו"ס שבת ע"ה ע"א ד"ה שכן וכו' יעוי"ש בסוה"ד דאע"ג דל"ה במשכן ב' תפירות אפי"ה סברא הוא דבכך חשוב להיות תופר וה"נ י"ל בנ"ד עכ"ד יצ"ו:

סימן סח

אין אדם דומה לחבירו בנדפס מערכה זו אות ר"ס רשמתי אם הוא כלל מוחלט או על הרוב עי"ש ועל זה כתב לי הגאון דברעזיאן מוהר"ר שלום מרדכי וז"ל באות ר"ס הביא מהנו"ב דגם באחד מני אלף אין אדם דומה לחבירו ואני תמהתי מאד על המחברים שהאריכו שם במעשה הנפלאה שאירע בפרעמישלא ולא הביאו מירושלמי פט"ו דיבמות ה"ד בסופה ולית כמן בר נש דמי' לר"א וכו' ועי"ש כמה עובדות ובפ"מ שם עכ"ד יצ"ו ודע שבנדפס נשמט בענין זה ונעתק לקמן באות ק"כ:

סימן סט

אין זה אמת בנדפס מערכה זו אות אש"ל הבאתי דלומר בין אין קפידא כמ"ש בס' כל החיים וציינתי לעיין בבית חדש א"ח סי' ק"ב ס"ד (כונתי ששם כתב לשון זה על מה שהבינו מרן הב"י ורבו) ושהרב פרי חדש ביו"ד סי' ק' סק"ג כתב כן על דברי התוס' דמזה מוכח ודאי דאינו לשון זלזול ח"ו דחלילה לקדושים אשר בארץ שיצא מפ"ק לשון מגונה ע"ד גדולים מהם ונשמט משם שגם הרב ש"ך בס' הארוך ביו"ד סי' פ"ג הובא ביד דוד שם בהגב"י אות ד' כתב על הרב ב"ח דמה שחולק על מרן הב"י אינו אמת עי"ש והרב מוהריט"ץ בסי' רל"ז כתב על דברי מרן בב"י ח"מ סי' ז' (בדין דיין אוהב ושונא) וזה שקר וכו'. והרב מהר"ם גאליקו שם בסי' רל"ח התמרמר על זה וכתב שארי ליה מאריה וכו' שחושב לשון זה העדר כבוד נגד מרנא ורבנא עי"ש ונראה דאין זה אמת אינו בגדר זה ומכל מקום נכון ודאי ליזהר גם בזה:

סימן ע

אגדות חז"ל צריכים אנו להאמין בכל האמור באגדות חז"ל הנה בנדפס במערכה זו אות ק"ן הבאתי מ"ש בס' מלחמת חובה ומה שהשיב על דבריו הרב יפה ללב נר"ו והבאתי מ"ש הרב שה"ג במסכת ע"ז ומה שהשיגוהו הבאים אחריו עי"ש והנה על ענין זה כתב לי ידידי הגאון אבד"ק קארטינגא כקש"ת מוהר"ר אריה ליב ליפקין יצ"ו וז"ל ואודיע דבר קטן כי בפתחי ספרו הכללים וראיתי באות א' סי' ק"ן הביא דברי הש"ג ע"ז והנני מוסיף כי בהגהות אא"ז זללה"ה על האלפס על הש"ג שם שנקראו הגהות בן ארי' (שבדפוס ראם בווילנא) מבואר שם ג"כ דברי הירושלמי יפה יעו"ש ואשר מובא בשם הרמב"ן שם לע"ד מוכח מכמה הוכחות ומלשונו שהוא אמר זאת או כתב רק להשיב לאפיקורס והם שעמדו כנגדו בוויכוח ח"ז לפני שרים בדברי הבל ושיטותים וכההוא עורבא דמייתי נורא לקיניה הביאו קושיות וכמובא הרבה כאלה בספר (אינינו אתי כעת לעיין אם הביא המאמר ההוא) ולבלי להשיב דבריהם שלא יבינו ולא יקבלו ולא ישעו השיב שאינו מאמין ואמר לפניהם שיש לנו ג' ספרים כו' והמעיין הישר יבין שכן הוא ודחה אותם בקש ע"ד שמצאנו הרבה לחז"ל את תשובותם להמינים יעו' חולין כ"ז ע"ב ובדף ל"ח ל"ט הרבה דוגמתם. אבל חלילה להעלות על הדעת שיאמר הרמב"ן כן גם למעשה. ועוד יש בזה לומר שרק על אגדה ההיא אמר כן לפי שהיא מתחילה לא נאמרה לעיקר ויש בזה ג' טעמים מה שהיא דחויה. א. המאמר הוא במדרש איכה א' על פסוק כי רחוק ממני מנחם והיא רק סיפור מה שאמר ערבי א' יע"ש היטב. ולא ציוו אותנו חז"ל להאמין בהחלט. רק באשר נחלקו שם בשמו של משיח אמר שמן עובדא ההיא סיוע לחד מ"ד ששמו מנחם. אבל אינו מן החיוב לקבל דברי הערבי וכמ"ש שם גופי' מה לנו ללמוד מדברי הערבי עי"ש רק לפי שבכמה דברים שם כיון להאמת שם שמו ושם עירו לכן הוא קצת סיוע אבל אינו ראי' ברורה ע' סוטה י"ב ב' המצפצפים וכו' (ומש"ש אח"כ קרא ויצא חוטר נזכיר למטה בע"ה. ב. עובדא ההיא שם במדרש שם רבו החולקים עליה ובטילה היא ברוב. שהרי כל מ"ד שם שאין שמו מנחם כולם חולקים על עובדא ששמו מנחם והם ר' אבא. ריב"ל. דבי ר' שילא. דבי ר' חנינא דבי ר' ינאי. רב ביבא. ר' יהודא בר' סימון, ר' תנחומא. כולם שם חולקים על עובדא של הערבי. א"כ פשיטא שהיא בטלה כנגדם. ועוד בה שלישיה שבתלמודא דידן בסנהדרין דף צ"ח ע"ב כולהו תנאי ואמוראי חולקים על עובדא הנ"ל ואין לה מקום רק לי"א שם יעו"ש. וא"כ לכן יפה כתב שאין מאמין בעובדא זו שמשיח נולד בת"ב לפי שבנויה על עובדא הנ"ל שהיא רק של הערבי ודחוי' שם במדרש ובתלמודא דידן ואע"ג שאמר שם חד מ"ד ראי' מקרא ויצא חוטר הוא

יחיד נגד כל אלה. וגם לפי שבתלמודא דידן שם נדחה כנ"נ שמפורש הפכו שהרי דניאל ורבי ור"נ כולם לא נולדו בזמן החורבן שהרי ביום שמת ר"ע נולד רבי כמ"ש בקידושין ע"ב ב' ור"ע הי' אחר החורבן זמן הרבה שהי' בזמן בן כוזיבא שהי' נ"ב שנה אחר החורבן וכידוע וע"ע פירש"י מגלה ב' ע"א ד"ה בזמן הזה. ולכן ע"פ כ"ז דחה העובדא הנ"ל. ומ"ש שם אח"כ מי שאינו מאמין אינו מזיק פי' אינו מזיק לכללות האמונה אבל באמת חוטא הוא (ויעו' ב"ב ע"ה א' אלמלי לא ראית לא האמנת מלגלג על דברי חכמים אתה יעו"ש) ויעויין ברמב"ם ה' מלכים פי"א ופי"ב. כ"ז כתבתי להמליץ למי שחושב שהם דברי הרמב"ן אבל באמת יפה כתב כת"ר בשם יפה ללב שאינו דברי הרמב"ן אלא מאיזו תלמיד טועה וכו' ובעיקר הדברים יש לי ליישב בפשיטות הכל שכולם כל האמרים מתקיימים ואלו ואלו דא"ח רק שאין רצוני להאריך ולא נ"מ כ"כ. רק לפי שאנכי עני בדעת למורת רוחי היו הדברים האלה ובפרט בזה"ז אשר בעוה"ר נמצאו קטני האמונה אשר מזה ימצאו פתח ואם ניתן להם אצבע ימשכו עמו את כל היד לכן כתבתי מדי דברי בו ג"כ להמליץ בזה. וראוי להיות דברי מועטים לפני הדרת כבודו לכן קצרתי וידעתי שיש בדברי הנ"ל מה לפקפק ומה לתרץ ומה שכתבתי שיש לתרץ שיהיו כולם אחת בלא סתירה אזכיר רק בקיצור נמרץ. שמה שמוזכר בעובדא הנ"ל שרוח נשאו להילד פשוט מאד לענ"ד שפי' שנשאו למקום א' בעוה"ז אצל חכם בתורה וצדיק להתגדל שם שילמדוהו תורה ויחנכוהו מנעוריו להיות צדיק נשגב וגדול מאד בתורה שיהיה ראוי ומוכשר מה שבמקום אמו לא הי' מוכשר לזה וגם לפי שהכירו וידעו האיש לבל יתפרסם להעולם נלקח מיד משם למ"א יעו"ש במדרש ובאחרית ימיו כשלא זכו הדור נסתלק מן העולם (יעוי' מס' ד"א זוטא פ"א) ולפי שאמרו בגמרא דסנהדרין ל"ח ע"א שיש אופן א' שיהי' צדיק ונושע עני ורוכב על החמור וגם אמרו שם היום אם בקולי תשמעו ובאופן הנ"ל ראוי להיות רק א' מצדיקי הדור (היינו אם יזכו רק מעט) וצריך להיות בכל דור הא' הראוי אם יזכו הוא יהי' השליח ע"י אלי' ואם לא יזכו יהי' כשאר הצדיקים בלא הפרש ובמת ר"ל אחד צ"ל אחר בדור במקומו שיהי' ראוי ע"ד דאמרו בקידושין ע"ב וזרח השמש ובא השמש כו' יעו"ש ובדרך הזה הי' משוער אצלם בכל דור מי הוא ולכן אחר החורבן בית שני הי' מנחם עובדא הנ"ל ואחר אחרית ימיו הי' רבינו הקדוש ולכן בדורו אמרו וידעו שהוא המוכן ואחרי מות רבי הי' מי שדיבר עם ריב"ל בסנהדרין ואחריו בימי רב נחמן הי' ר"נ וכן הוא בכל דור ודור צ"ל אחד מוכשר שמא יזכו (ועפי"ז כתבו ג"כ תלמידי האר"י ז"ל שבימיו הי' האר"י ז"ל) וכ"ז הוא פשוט ובזה כל דברי חז"ל קיימים ולפי שיש עוד אופן בזכות גדול דעם עננ שמיא כבר אינש אתא וכמ"ש בסנהדרין צ"ח

ע"א שם לכן אמרו על אופן זה בסנהדרין שם ל"ז ע"ב אם מן מיתה הוא דניאל איש חמודות יעו"ש והמחלוקת בענין שמו של משיח הוא פשוט דאלו ואלו דא"ח שהרי גם ביתרו מצאנו שהי' לו שבעה שמות יעויין פירש"י ריש יתרו. וכמ"ש במלאכים שנקראו על שם פעולתם והכל לפי האופן שתהי' זכות הדור ובאיזה סבה תהי' הגאולה בד"מ אם לא יזכו כ"כ רק תהי' מתנת חנם בחמלת ה' עליהם אז נקרא חנינא. ואם יהיה בזכות המתאבלים על ירושלים שהובטחו שיזכו לראות בנחמתה כמ"ש חז"ל כל המתאבל על ירושלים כו' בזה יהיה נקרא מנחם (ובסבלו עוונות הדור נקרא חיוורא דבי רבי כמ"ש בסנהדרין שם ל"ח ב') וכשתהיה הגאולה למען שמו ית' וכמ"ש ביחזקאל ל"ו ואחמול על שם קדשי וכו' וכמ"ש למעני למעני אעשה ישעי' מ"ח. אז נקרא על שם הקדוש ברוך הוא שעושה צדקה עם ישראל וזהו ה' צדקינו כמ"ש במדרש רבה שם ובבא בתרא ע"ה ב' ויעוי' סנהדרין ל"ח א' וינון שמו. פי' המפרשים והגאון מלבי"ם לשון נין ונכד היינו כשיהיה בזכות אבות וברית אבות שלא תמה לכן נקרא ינון (ויש לומר ג"כ שכשיהי' הדור צדיקים גמורים שהם נקראו על שם הקב"ה אז יהי' נקרא ה' צדקינו כמ"ש במדרש יכה שם אצל עובדא הנ"ל ויעוי' עוד בב"ב ע"ה ב') וכשיבא גם משה רבינו אתו נקרא שילה כמ"ש הגר"א ז"ל ששילה הוא גימטריא משה הוא יבא עם משיח וכגואל הראשון כן גואל האחרון יעוי' בס' אבן שלמה וכן יתפרשו יתר הדברים ובזה נבין אנחנו ג"כ כי דברי חז"ל צדקו יחדיו ובמדרש שם הוסיף חד מ"ד נהירא. היינו כמ"ש הגר"א ז"ל שם שגאולה עתידה תהי' בזכות אור התורה וכמ"ש ותורה אור השם יזכנו במהרה בימינו לנחמת ציון וירושלים ויחיש פדות עמו בחסד וברחמים. בכ"ז יצאתי מגדרי לדבר כאלה אחרי רואי בשם מלחמת חובה דברים שאינם ראויים להעלותם על ספר ואת כת"ר הרמה והנשאה הסליחה על מה שהארכתי בזה עכ"ד יצ"ו: שוב כתב לי מכתב שני ומפני טעמים שונים לא ניתן לדפוס:

סימן עא

אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן בנדפס במערכה זו אות ת"ב ציינתי לעיין באסיפת דינים מערכת ס"ת הנה ענין ההוא נדפס בס' שדי חמד בחלק דברי חכמים סי' קל"ה ויקר מקרה שנשמטו מסימן ההוא כמה סעיפים ומכללם הוא מה שכתוב בענין זה וצר לי מאד לא לבד על החסרון כי גם על מה שרשמתי באות ת"ב הנ"ל לעיין שם לענין אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן והיה כל מבקש ויבוקש ולא ימצא מי יודע מה יעלה על לבו והמתבונן היטב בדברי חכמים בד' קי"ט ע"ד (בד"ה ונראה דלענין) יבין שנשמטו דברים בנדפס שהרי כתבתי שם דגם המתיר למכור ס"ת לערכאות יודה לאסור למכור לבני

מקרא וכו' שלשון זה מורה שכבר הוזכר בדברינו סברת הרב המתיר למכור לערכאות וגם הזכרתי הטעם דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן כמדבר על הידוע ואילו בנדפס אין רמז לזה מקודם לכן ובאמת במכתבי לרבני גאוני דורנו יצ"ו כששאלתי מהם חוות דעתם הודעתי הן כתיב ממה שכתוב בס' ישועות יעקב בענין מכירת ס"ת לערכאות (והן הן הדברים שנשמטו בדפוס) וכאשר מעיד על זה ידידי הגאון מוהרש"ל הכהן יצ"ו במכתבו המובא בנדפס בדף ק"ך ע"ד עי"ש אך לא כתבתי להרבנים דברי תשובתי כולה כמות שהיא בספרי (כאשר כתבתי להרב השואל) רק כתבתי להם תורף דברי תשובתי ביסודות אשר עליהן נסמכתי ורשמתי להם הספרים אשר ראיתי שדברו בזה והא גרמה לידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בתשובתו אלי לתמוה מה איסור יש למכור ס"ת להקראים והלא הם מכבדים את התורה וכו' ככתב בדב"ק ובאמת בדברי תשובתי כבר כתבתי דאף אם מותר למכור מזוזה למי שאין לחוש בו לבזיון מכל מקום ס"ת שאני שיש בה חשש שנביא הס"ת לגניזה (עיין בתשובתי מד"ה ומכל מקום נראה וכו') ואיך שיהיה הנני נותן בזה את הכתוב בקונטריסי שם ככתבי וכלשוני מה שנשמט מהספר ונוגע לכללא דקמן והוא זה:

ומצאתי בס' ישועות יעקב בתשו' נכד המחבר להלכות ס"ת שנשאל אם מותר למכור ס"ת לערכאות הקיר"ה ואעתיק תוד"ק לענין דינא והוא זה ריש תורה כתב דהיה נראה לאסור שהרי קיימא לן דלוקחין ספרים מהעכומ"ז בכדי דמיהם כדי לגונזן וכל שכן שיהא אסור למכור להם ודחה לזה דכיון דכל הטעם היא משום דלא לזלזלו בהם בערכאות בזמנינו דאנו רואים שמכבדין את התורה מותר למכור וכתב דהרב השואל רצה להביא ראיה מדהעתיקו התורה לתלמי המלך ואין לומר דשאני התם שהיה בלשון לע"ז דלגבי זלזול שמות הקדושים אין חילוק בין לשון הקודש לשאר לשונות וכו' אמנם יש לדחות שלא כתבו לשמן ולדעת רוב הפוסקים מותר למחוק שם שנכתב שלא לשם קדושה ומותר למחוק האזכרות שבהם ולכן לא חשו גם כן למסור לעכומ"ז אבל בספר תורה כשרה אין לנו להתיר ואחר שהאריך לפלפל בדין זה (דמחיקת שם שנכתב שלא בקדושה) כתב בד' כ"ב ע"ד (בד"ה והנה) שהרב השואל רצה לאסור מסירת ספר תורה כשרה ביד עכומ"ז מטעם אחר דכיון דקיימא לן ספר תורה שנמצא ביד עכומ"ז יגנז אם כן הרי גורם בזה פיסול לס"ת הכשרה דכשישתכח ממי קבלו ס"ת זו תהיה צריכה גניזה ופסול לקרות בה ונשא ונתן קצת לפקפק בזה ושוב כתב דאין טעם זה מספיק לאסור המסירה לערכאותיהם דבאמת דעת הרמב""ם ודעמיה דקורין בו ואף להפוסקים דיגנז טעמא דיגנז ולא אמרינן כיון דאין דרך עכומ"ז לכתוב יש לתלות טפי שישראל כתבו הוא

משום כיון דאסור למכור ס"ת לעכומ"ז אם כן לא משכחת שיהיה ס"ת שכתב ישראל ביד עכומ"ז אם לא על ידי גזילה וזה לא שכיח יותר מזה שכתבו עכומ"ז וגם כיון שעל ידי גזילה באה לידו אסור לקרות בה משום גזל וכו' ואם כן בנדון דידן דמותר למכור ס"ת לערכאות כיון דלא שייך בהו חשש זלזול אם כן ממילא אף אחר כך כשישחתכח הדבר באיזה אופן באה הס"ת לידם יהא מותר לקרות בה כיון דאין דרך עכומ"ז לכתוב טפי איכא למיתלי שישראל כתב ומסר להם ומלבד זה כבר כתב הש"ך דבמקומות שאין העכומ"ז יודעים לכתוב כמו בזמנינו מותר לקרות בס"ת הנמצאות בידם לכולי עלמא ואם כן ליכא חשש פיסול שוב הביא בשם הרב השואל דס"ת שנמצא ביד ערכאותיהם יש לומר דאף להרמב"ם ודעמיה אסור לקרות בה דכיון דמה שקונים הוא כדי להשביע בהם יוכל להיות שנמכר להם ס"ת פסולה ואין בזה משום גגבת דעת השרים דלענין שבועה אין נפקא מינה בין ס"ת כשרה או פסולה דגם בפסולה אסור לישבע לשקר והוא השיב על זה דגם בכי האי גוונא דאין שום נפקותא איכא משום גניבת דעת הבריות שהרי אין מוכרים נבלה לעכומ"ז בגלל דשחוטה אף דאין נפקותא אצלו ונבלה כשחוטה וכיון שאסור למכור להם ס"ת פסולה בשם כשרה אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ולכן מותר לקרות בס"ת שיש ביד הערכאות וזה ברור וסיים הנה בררתי דאין ראיה להתיר מעובדא דתלמי וגם לאסור אין ראיה כשאין חשש זלזול והדעת נוטה להתיר ומצאתי למוהרי"ל בהגמון שבקש מישראל למסור לו מזוזה לקבוע בפתחו והבטיחו לגמול עמו חסד כל ימי חייו וגם היה ירא שאם ישיב פניו ריקם תבא לו תקלה ח"ו והשיב לאסור והרמ"א כתב עליו דמכל מקום כשיש חשש איבה שירע משום זה לישראל שרי אמנם המעיין במוהרי"ל יראה דגם בכי האי אסור אמנם מי כהרמ"א יודע פשר דבר היכא דיש לחוש לתקלה ח"ו שלא לעורר איבה ומדנים במקום דלא שייך חשש זילזול ח"ו וכעובדא דמוהרי"ל אלו תוד"ק והוסיף ידו שנית לסלק מעליו כל אשר השיגו הרב השואל על דבריו הראשונים ובסוף דבריו כתב מה שרצה מכ"ת לעשות סניגרון לדבריו דיש לאסור המסירה משום שגורם פיסול להס"ת שיחשבו שנמכר להם פסולה תמר כשרה כיון דאין נפקותא לענין השבועה ול"ח גניבת דעת דלא דמי לנותן לעכומ"ז נבלה במחיר שחוטה דהתם מיירי שנתן לו במחיר דנבלה והעכומ"ז יחזיק לו טובה שמכר לו בזול אבל כשלוקח כל המחיר ליכא גניבת דעת הנה מלבד שאין דעתי נוחה בחילוק זה גם לדברי כ"ת ממה נפשך אסור אם יקח מהם מחיר ס"ת פסולה והם יסברו שהיא כשרה הרי איכא גניבת דעת ואם יקח מהם עבור כשרה פשיטא דאסור דהוי גזל עכומ"ז סוף

דבר על משמרתי אעמודה להתיר המכירה לערכאותיהם ויש לסמוך בזה על הרמ"א שהתיר בכי האי גוונא כו' וכנדון שלפנינו עכ"ל:

ועם כי איני כדאי להשיב על דברי גאון שכמותו לא אכחד מהעלות על הספר את אשר יש לי לעיין בדב"ק מה שהניח ליסד מוסד דטעמא דמאן דאמר ספר תורה שנמצא ביד עכומ"ז יגנז ולא תלינן דישראל כתבו הוא משום כיון שאסור למכור לו אם כן לא שכיח אלא על ידי גזילה דאחזוקי אינשי ברשיעי שמכרו ספר תורה לעכומ"ז לא מחזיקינן ועל ידי גזלה לא שכיח טפי מכתבו עכומ"ז ולכן יגנז הנה דבר זה לא נמצא בש"ס מפורש ומאריה דהאי כללא (אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן) מר ניהו הרא"ש שכתב כן בפרק איזהו נשך סי' י"ז קרוב לסופו וז"ל ואף על גב דעד הנה לא היה רגיל להשכירה עתה השכירה לו דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן שיאמר לו הלוני ודור בחצרי וכו' עי"ש ועיין בתוספות בכורות ד' כ' ע"א (בד"ה ואי בעית אימא) שכתבו גבי דמאי דרוב עמי הארץ מעשרין הם ולכן דמאי הוא מדרבנן אף לרבי מאיר דחייש למיעוטא ולא סמכינן מיעוטא לחזקה להיות כמחצה על מחצה משום דאין להחזיק שום אדם לרשע וסברא זו (דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן) נשתמש בה מרן הלחם משנה בחמישי מהלכות שבועות הלכה ח' להסביר בה דברי הרמב"ם בשבועת ביטוי שאוכל ושלא אוכל ואכל דברים שאינם ראוים לאכילה ואמר מר שיש חילוק באופן זה דבאמת אדם האוכל דבר שאינו ראוי בודאי חשוב הוא אצלו לכן אם אמר שבועה שאוכל ואכל יצא ידי שבועה שהרי אכל ונחשב אצלו דאם לא נחשב אצלו למה אוכל אלא ודאי חשוב הוא אצלו וכן כשאכל ושוב נשבע שאכל והאכילה ההיא היתה דברים שאינם ראוים לא נשבע לשקר כי אז כשאכל ודאי נחשב אצלו אותו המאכל ושוב כשנשבע נשבע באמת אבל אם נשבע על העתיד שלא אוכל ואכל דברים שאינם ראוים אמרינן אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן שיעבור על שבועתו לכן אמרינן שעל כרחו אכל ולא אחשביה כדי שלא לעשות איסור ואם היה נחשב אצלו לא היה אוכל כדי שלא לעשות עבירה לעבור על שבועתו אלו תורף דב"ק עי"ש שעל פי זה ביאר דברי הרמב"ם בטוב טעם:

גם רבינו מוהרשד"ם בחלק חשן משפט סי' י"ש כתב בראשית התשובה וז"ל גלוי וידוע שכל ישראל בחזקת כשרים הם כמו שאנו אומרים בהמה בחייה בחזקת איסור עומדת עד שיודע לך במה נשחטה ויוצאה מחזקת איסור אבר מן החי נשחטה יצאה מחזקת האיסור אשר היה לה ובחזקת היתר עומדת עד שיודע לך בבירור במה נטרפה כמבואר בפרק קמא דחולין כמו כן כל בן ישראל עשאו ה' ישר מתחלת בריאתו ובחזקת כשר עומד עד שיודע לך בבירור בקש חשבונות ואורחות עקלקלות לצאת מדרך האמת

והיושר וכתב עוד שזהו שאמרו בפרק איזהו נשך דף ס"ח סוף ע"ב בני רב עיליש נפק כתב עלייהו שטרות דהיה כתיב ביה פלגא באגרא ופלגא בהפסד אמר רבא רב עיליש גברא רבה הוא ואיסור לאינשי לא הוה ספי הכי כתיב ביה אי פלגא בהפסד תרי תלתי באגרא וכו' הרי שאפילו שהלשון לא הוה משמע כן מכל מקום לאוקומי אחזקת אדם כשר כמו שהיה מוחזק דנו שפירוש הלשון כך הוא ומה שאמרו גברא רבה לאו דאינשי אחריני לא הוו עבדי הכי אלא דאינשי אחריני אולי לא הוו ידעי דינא אבל רב עיליש דהוה גברא רבה וידע איסור לא הוה עביד והוא הדין על אדם אם מוחזק דידע עכ"ד והביאם הרב אהל יעקב במערכת הכ"ף אות ח' וכתב שכן כתב הרב מוהרשד"ם בתשובתו שבס' שו"ת רבינו מוהר"ם אלשיך סי' קל"ו ובתשובותיו ח"מ סי' קצ"ו וסי' תנ"ד ובאה"ע סי' נו"ן וגם בשם רבינו מוהר"א ששון בסי' קפ"ז כתב דבההיא דרב עיליש לשון השטר היה מוכיח בפשיטות שהיה שם רבית שהרי כתוב בו פלגא וכו' בסתם אינשי היינו אומרים דודאי איסור רבית היה שם אבל לפי שרב עיליש גברא רבה נוציא לשון השטר מפשיטות וכו' ולהכי הוצרך לומר דרב עיליש גברא רבה וכו' אבל בעלמא פשיטא ופשיטא ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן עכ"ל. וכתב שממה שכתב הרב"א בשיטה מקובצת שם בשם הראשונים נראה דמטין דבריהם לדברי מוהר"א ששון וציין לעיין בשו"ת הרב מוהריב"ל בח"ב סוף סי' ד"ע ובס' משאת משה יו"ד סי' ט"ו וט"ז ואין מצויים אצלי לעיין בדב"ק למדנו מדברי הרבנים עליונים למעלה שזה כלל גדול כל ישראל בחזקת כשרים ואחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן גם הרב זרע אמת בח"ב סי' ע"ז דף ע"ח ע"ד האריך לבאר בנדונו שאין חשש משום רבית שיש לנו לפרש לשון השטר שנעשה בהיתר ולא באיסור משום דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן כדכתב הרא"ש בפרק איזהו נשך סי' י"ז וסי' ה"ן וציין לתשובת רבינו מוהריב"ל ח"ב סי' ע"ד והביא דברי הרב מוהר"א ששון הנ"ל שלכל אדם נמי אמרינן אחזוקי ברשיעי לא מחזקינן ולא הוצרכו ברב עיליש לומר גברא רבה הוא וכו' אלא משום שבאנו להוציא לשון השטר ממשמעותו ובשם הרב מוהראנ"ח ח"ב סי' ק"א כתב דאית לן למימר שלא נתכוון לעשות שלא כרצון חכמים ומפקינן השטר ממשמעותיה: ובסניף לפסק הקודם כתב שם (בזרע אמת) שהרב המשיג על דבריו הקשה דברי הרא"ש אהדדי מה שכתב בפרק איזהו נשך הנ"ל עם מה שכתב בתשובה כלל ק"ח סי' ט"ו ונפסק כן בש"ע יו"ד סי' קס"ב ס"ה ומכח זה כתב הרב המשיג שצריך לחלק שבדבר התלוי בכונתו שיכול לכוין להיתר או לאיסור בהא אמרינן לא שביק היתרא ואכיל איסורא ולהיתר נתכוון כיון דסמי בידיה להתכוון להיתר לא כן בההיא דסי' קס"ב ס"ה הנ"ל דתלוי במעשה ושמא אין לו ולא

יצא השער בהא לא אמרינן אחזוקי ברשיעי לא מחזקינן וכתב הרב שלפי דבריו נצטרך לומר דהא דל מחזקינן ברשיעי אינו אלא במידי דמצי למיעבד בהיתר בלי הפסד משום דלא שביק היתרא וכו' אבל במידי דאית ביה ריוח אם יעשה באיסור לא אמרינן הכי וממילא בספק כי האי חיישינן שמא עשה באיסור ודבר זה אין הדעת סובלתו דכללא דברשיעי לא מחזקינן ודאי שייך אף במקום שירויח כשיעשה איסור תדע וכו' וכן מוכח מתשובת מהריב"ל ח"ג סי' כ"א בנדון דפשט האיגרות מורה יותר ששטר שביניהם היה כלול בו קרן וריבית ואפילו הכי מסיק דיש לנו לפרש באופן שלא יהיה בו איסור ריבית כדכתב הרא"ש דאחזוקי ברשיעי לא מחזקינן וכו' וכן מוכח מתשובת מהר"י הלוי סי' נ"א שמסיק בנדונו דכיון שאין הלשון מפורש לצד איסור יש לנו לפרש על צד ההיתר משום דברשיעי לא מחזקינן ומתבאר מתשובת מהריב"ל ומהר"י הלוי הנ"ל דאף כשהענין נוטה יותר לאיסור מלהיתר עם כל זה כל שיש גם כן לפרשו בהיתר בלי תוספת בלשון השטר מפרשינן בהיתר וליישב דברי הרא"ש כתב דבההיא דסי' קס"ב לא שייך למימר לא שביק היתרא ואכיל איסורא משום דלא סליק אדעתיה שיוקירו החטים וכו' ואף דלא מחזקינן ברשיעי לומר עשה באיסור כל כמה שיש לומר שעשה בהיתר מכל מקום שניא היא משום דסמך דעתו לומר שלא יוקירו החטים ואין כאן איסור וכן כתב הרב נקודות הכסף בסי' קס"ב סעיף קטן ז' אלו תורף דב"ר הצריכים לכללין:

ורבין חסידא בספר קהלת יעקב בחלק מדות חכמים אות ב' הביא דברי הרבנים מוהר"י הלוי ומוהר"א ששון שכתבו ליישב בסיגנון אחד דלא תיקשי אהאי כללא (דלא מחזקינן אינשי ברשיעי) מההיא דרב עילישׁ גברא רבה דמשמע דלא כן בשאר אינשי דשניא ההוא דלשון השטר מוכיח בהיפך וכו' והביא דברי הרב המגיד ברביעי מהלכות מלוה הלכה יו"ד שנראה דמדה זו אמורה גם באיסורין דרבנן שכתב שאין תולין בריבית מאוחרת שלא יהיה הלוה מאכיל איסור למלוה דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן וציין לעיין במשנה למלך שם שהביא דברי הרב המגיד בראשון מהלכות אישות דין ד' דאיסורא דרבנן לאו כולי עלמא זהירי ביה וציין לעיין במדה זו במוהריב"ל ח"ג סי' ט"ל וסי' מ"ה ובחלק רביעי ד' ס' ע"א ובתוספות כתובות דף ז"ך ד"ה אית לך סהדי ובכנסת הגדולה ח"מ סי' מ"ו בבית יוסף אות פ"ד ובסי' קנ"ד בבית יוסף אות מ"ח ובתשובת מוהריט"ץ סי' צ' וגם במה שאמרו בשבועות ד' מ"ו אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן ציין על זה דברי הפוסקים עי"ש והרב זכר דבר בחלק יו"ד אות י"ב ציין לעיין בכללין בס' כהונת עולם הלכות ריבית ד' י"א ע"ב ודף י"ג ע"א וי"ז ע"ד ובית דוד בהלכות ריבית סי' פ"ט

ד' ב"ן ע"ג וחקרי לב יו"ד ח"ב סי' כ"ו דף כ"ה ע"ג ואין גם אחד מספרים הקדושים הנ"ל מצוי אצלי לעיין בדב"ק:

ואחר שנדפסו ספרי שדי חמד הראשונים בשנת תרנ"א ותרנ"ב זיכני השי"ת בספר התורה מנחת חינוך והוא ספר נפלא מלא וגדוש בחידושים נפלאים בכל מקצועות שבתורה ובמה שאנו עוסקים (אחזוקי ברשיעי לא מחזקינן) ראיתי להגאון בפרשת אמור סי' פא"ר דף פ"ח ע"ד שכתב ליישב על פי סברא זו דברי רבינו הגדול בהלכות מאכלות אסורות וגם יישב בזה חקירתו הנפלאה ולפי שאין הספר מצוי ביד כל אדם אעתיק תורף דבי"ק לזכות את הרבים בס"ד והוא זה הביא מה שכתב הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פרק שמיני הלכה ה' האוכל מגיד הנשה של טמאה פטור לפי שאינו נוהג בטמאה וכו' ואינו כאוכל משאר גופה שאין הגידין בכלל הבשר (דסובר שאין בגידין בנותן טעם לכן אינו חייב משום איסור על הגידין רק מחמת גיד דעץ הוא והתורה אסרתה) ובהלכה ו' כתב דאוכל גיד הנשה של נבלה ושל עולה חייב משום גיד ומשום נבלה ותמהו הראשונים כיון שסובר שאין בגידין בנותן טעם איך מחייב משום נבלה ומאי שנא דפטר משום טמאה מפני שאין בגידין בנותן טעם ונדחקו הראשונים והאחרונים בזה והוא כתב על פי מה שיש לחקור למה בכל האיסורין שבתורה אינו חייב על שלא כדרך אכילתן (דלא הויא אכילה והתורה הקפידה על אכילה) ואמאי לא נימא אחשביה מדחזינן דאוכל בדרך זה על כרחין אצלו אכילה חשובה היא וליישב זה הביא דברי הרב לחם משנה שהבאתי למעלה (בד"ה וסברא זו) וקלסינהו וכתב אם כן לדבריו ניחא בכל איסורין שבתורה אם אכלן שלא כדרך אכילתן פטור דלא שמיה אכילה ולא אמרינן דאחשביה דאדרבא אחזוקי ברשיעי לא מחזקינן ואילו היה נחשב אצלו לא היה אוכל כדי שלא לעשות איסור דאורייתא לכן מדאכל שמעת מינה שאינו מחשיב אותו.

וכתב עוד שמה שכתב הרשב"א בתשובה שהובאה בבית שמואל ובמשנה למלך גבי אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שגם כן הוא מטעם דלא מחזקינן ליה לרשע אבל אם בא על הנדה דחזינן דהוא רשע לא אמרינן אין עושה בעילתו בעילת זנות אם כן בזה נתיישבו דברי הרמב"ם דאם אוכל גידין של טמאה אינו חייב דלא נחשב אכולה אף שהוא אוכל לא מחזקינן ליה לרשע אדרבא מדחזינן שאוכל על כרחין דאינו נחשב אצלו וכן באוכל גיד הנשה של טמאה דאינו חייב מטעם גיד מגזרת הכתוב דמי שבשרו מותר אם כן מטעם טמאה אינו חייב דאינו רשע דאינו נחשב אצלו ועל כרחו הוא אוכל אבל באוכל גיד הנשה של נבילה דעל גיד הנשה חייב דעץ הוא והתורה אסרתו על כן חייב גם משום נבילה דבאמת אף שאינו ראוי לאכילה מכל מקום כיון שהוא אוכל אחשביה

ולא שייך דלא מחזקינן ליה לרשע דאפילו לא אחשביה הוא רשע שחייב משום גיד וכיון דבלאו הכי הוא רשע לא שייך לומר אחזוקי וכו' כסברת הרשב"א לכן חייב גם משום נבילה וכתב שדברים אלו הגיד בימי חורפו לפני כמה גדולי ישראל וקלסוהו וכמדומה לו ששמע כן מגדול אחד וכו' אלו תורף דב"ק. הנך רואה כמה בניינים נכונים בנה הגאון על יסוד זה דאחזוקי ברשיעי לא מחזקינן עכ"ל הנך רואה שכלל זה מאושר ומקוים מפי כל רבנן קדישי הנז"ל:

אמנם מסתברא לי דלא אמרינן הכי אלא כשאנו באים לדון על איש פרטי שיש להסתפק במעשיו אם כונתו לטובה או לרעה בזה נאמר אחזוקי ברשיעי לא מחזקינן ומסתמא דעתו להצד הטוב אבל כשאין דנין על איש פרטי שהמעשה נעשה ולא נודע על יד מי לא נוכל לומר אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן דודאי לא פחות עלמא מרשיעי ושפיר נוכל לומר שאיזה איש עשה מעשה רשע ומכר הספר תורה לעכום"ז שלא כדין וקצת יש להכריח חילוק זה מהא דקיימא לן באורח חיים סי' כ' סעיף ב' אין מוכרין טלית מצוייצת לעכום"ז והכריח שם הרב מגן אברהם בסק"ב דגם לתגר עכום"ז אסור למכור דלא כהרב בית חדש דמתיר למכור לתגר עכום"ז עיי"ש וקיי"ל שם בסעיף א' הלוקח טלית מצוייצת מתגר עכום"ז ואומר שלקחה מישראל כשר דכיון דתגר הוא חזקה שלקחה מישראל דלא מרע נפשיה וכיון שאסור למכור מצוייצת לתגר עכום"ז למה נאמין למה שאומר שלקחה מישראל ומשוי להמוכר רשיעא והא קיימא לן אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן אלא ודאי כיון שאינו מחזיק לאיש ידוע שלא אמר מאיש פלוני לקחתי רק אומר סתם שמישראל לקחה מהימנינן ליה דמוקמינן לי אחזקתיה דלא מרע אנפשיה ואין לנו דבר המנגד לזה כיון דבכי האי גוונא לא אמרינן אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ועיין בדברי התוספות ביבמות דף קי"ט בד"ה מחוורתא שכתבו וי"ל דבכי האי גוונא לא חיישינן למיעוט דאם הוא הוחזק כל ישראל מי הוחזקו עכ"ל וצריך להתיישב היטב לעיין בכלל זה איה"ש לראות היעמדו דברי בחילוק הנ"ל:

שוב ראיתי שסברא זו שכתבתי בעניותי היא מוצאת בדברי רבותינו בעלי התוס' בבבא מציעא פרק המקבל דף קט"ז בד"ה והא רבא אפיק וכו' וז"ל ואף על גב דקאמר בפרק כל הנשבעין אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן ואין נאמן לומר גנובים במיגו דאי בעי אמר שאולים היינו היכא דאמר גנבת לי אבל היכא דאמר גנב אחר גנבם לי ומכרם לך לאו היינו אחזוקי אינשי בגנבי דהא כמה גנבי איכא בשוקא עכ"ל וכן כתב הרא"ש בשבועות פרק ז' סי' ה' (קרוב לסופו) ולא שייך לומר אחזוקי אינשי בגנבי לא מחזקינן שהרי אינו אומר שהוא גנבם אלא נגנבו ממני וכמה גנבי איכא בעלמא עכ"ל הרי מפורש דיש

לחלק בין כשבאים לדון על איש פרטי וידוע דבזה הוא דלא מחזקינן ליה לרשע אבל אם אין אנו צריכים לדון בדבר הזה לומר שאיש פלוני עשה מעשה רשע רק שיש לנו לדון שמא נעשה מעשה רשע ואנחנו לא נדע מי הוא העושה בזה לא שייך לומר אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן ומצאתי לרב גדול בדורנו יצ"ו בספר אהלי שם בקונטריס פתח האהל דף י"ג ע"ד (בד"ה ועוד) שנשתמש בסברא זו ואעתיק דבריו (לפי שס' היקר הזה אינו מצוי כל כך ומקרוב השגתיו) וז"ל ראיתי בס' שבילי דוד הקשה וז"ל הנה שם במשנה דתיקן ר"ג מפני תקון העולם לכתוב שני השמות פירשו הראשונים משום לעז קשיא לי תיפוק לי' שמא יגרש אשת חבירו כדאיתא בב"ב דהקשה בגמרא דלמא אזיל למתא אחריתא ומחזיק בשמיה ומתרץ הגמ' כל שהוחזק שלשים יום לא חיישינן אם כן כאן דידוע דשינה שמו תיפוק ליה דאיכא חששא זאת וכו' עכ"ל עי"ש (ועיין בס' מכתב מאליהו (מכמ"א) סי' ל"ג) (ובמכתבו אלי הוסיף עוד לדבר בזה) ואנכי כתבתי לו די"ל דה ודאי כל איש ישראלי בפ"ע יש לו חזקת כשרות ואך בכלל ישראל לא ימלט שלא ימצא איש רמאי ולכן שם בב"ב שפיר מקשה דילמא ימצא איש רמאי אשר ילך למקום אחר ויחזיק את עצמו בשם יוסף בן שמעון כדי ליתן גט לאשת יוסף בן שמעון אחר ומשני כל שהוחזק ל' יום בשם זה לא חיישינן שמא החליף שמו ברמאות אבל אם באמת הוצרך להחליף את שמו מחמת איזה סיבה והוחזק בשם זה ל' יום אין לנו לחוש שמא יתן גט לאשה אחרת דואת הוה חששא על איש פרטי הלזה ואין לנו לחוש שמא הוא רמאי דכל איש ישראלי בחזקת כשר הוא והוא נ"י כתב לי לדחות דהא מקשה וליחוש לשני יוסף בן שמעון וכו' הרי דגם על איש פרטי ששמו כשם האחר חיישינן ולפי"ז י"ל דקושי' וליחוש לשני יוסף בן שמעון וכו' לא קשיא לתנא דמתני' די"ל דלא חיישינן אלא לכלל ישראל שמא ימצא אדם רמאי משא"כ חששא דשני יב"ש דהוי חששא על איש פרטי ל"ח אלא הקושיא היא מכח סברא דמשום חומרא דאשת איש יש לנו לחוש גם לאיש פרטי אבל הקושיא דליחוש דילמא אזיל למתא אחריתא וכו' דהוא חשש על כל ישראל קשיא לתנא דמתני' עכ"ל הרי שגם הרב הנ"ל יצ"ו סובר לחלק כמו שכתבתי שדווקא כשבאים לדון על איש פרטי הוא דלא מחזיקינן ליה ברשע:

גם הגאון שואל ומשיב בחלק ד' שבמהדורא תניינא בסי' קכ"ח (בסוף דף מ"ז) נשתמש בחילוק זה והוא שעל מה שכתב ללמוד להקל על הצדקה שבנדונו מדמאי דמקילינן משום העניים דמאכילין את העניים דמאי רצה לדחות דשאני התם דלא מחזיקינן זה לרשע שלא עישר כמו שכתבו התוספות בבכורות דף ק"ד (כן כתוב בספר והוא טעות וכנראה צריך להיות ד' כ' ע"א בד"ה ואי בעית אימא) לכך לא אמרינן סמוך מיעוטא

לחזקה משום דלא מחזיקין אותו לרשע וכאן לא שייך זאת דזה אינו דהא באמת כל שאין אנו דנין על איש פרטי לא שייך אחזוקי ברשיעי לא מחזקינן כמו שכתבו התוספות בשבועות ד' מ"ו לענין אחזוקי בגנבי דהא איכא גנבי בעולם ועיין שפתי כהן ח"מ סי' קל"ג והוא הדין לענין רשע דאיכא רשעים בעולם ואפילו הכי לענין צדקה לא חיישינן והוא הדין כאן עכ"ל ועיינתי בשפתי כהן שם וראיתי שגם הוא נשתמש בחילוק שחילק הרא"ש בפרק כל הנשבעין הנ"ל ושכן כתבו התוספות והפוסקים עיי"ש גם ידידי הגאון מנחת משה יצ"ו בחלק אבן העזר סי' י"ב אות ג' (בד"ה אמנם) הביא דברי התוספות והרא"ש וציין להשפתי כהן הנ"ל עיי"ש:

ומעתה לפי חילוק זה דלא אמרו אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן אלא כשאנו באים לדון על איש פרטי וכו' אם כן בספר תורה שביד הערכאות יש לחוש שמא המוכר להם מכר ספר תורה פסולה ואף שדבר זה אסור ויש בו משום גנבת דעת השרים שמכר להם פסולה במקום כשרה מכל מקום כיון שאין אנו דנים על איש פרטי שהרי לא ידענו מי מכרה להם שפיר יש לנו לחוש שמא המוכר להם לא חש על איסור גנבת דעת השרים ומכר להם ספר תורה פסולה ואסור לקרות בה ולא שייך לומר בכי האי גוונא אחזוקי ברשיעי לא מחזיקינן דלא כמה שכתב הגאון הנז"ל (בד"ה ומצאתי בס' ישועות): ועוד יש לפקפק דלפי דברי הגאון הנ"ל דטעמא דמאן דאמר ס"ת שנמצאת ביד עכומ"ז תגנז הוא משום דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן אם כן יצא לנו דין חדש דבזמן הזה לכולי עלמא ס"ת שנמצאת ביד עכומ"ז מותר לקרות בה לפי מה שביאר הגאון חוות יאיר סי' ח"ן הביא דבריו הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות ע"ז דלא אמרינן האי כללא אלא כשאין ריעותא לפנינו או בענין שיהיה רשע לעשות איסור בלי הנאה כענין לא שביק היתרא ואכיל איסורא אבל בדאיכא למיתלי ריעותא בזה תלינן ובפרט בזמנינו דרבו המתפרצים וכל אחד מורה היתר בדבר אזדא לה חזקה עכ"ל ושם באות שס"ד כתב בשם רבינו יעקב אלפאסי שבשו"ת הרא"ש כלל ע"ז סי' ד' דלא אמרינן בזמן הזה בפשיטות לא שביק היתרא ועביד איסורא דודאי יש עמי הארץ שמניחים ההיתר ואוכלים האיסור ואפילו בלא הנאה כל שכן היכא דאיכא הפסד ממון עכ"ל ועל דבר זה כתבתי לפקפק בקונטריס הכללים במערכת הלמ"ד אות קי"ג עי"ש אך בהא דאחזוקי ברשיעי שכתב בחוות יאיר דליתא בזמן הזה לא ראיתי כעת מי שחולק ובפרט כשיש לומר שעשה להנאת ממון וא"כ בזמן הזה היה לנו להכשיר לקרות בס"ת שנמצאת ביד עכומ"ז דיש לנו לתלות שישראל כתבו ומכרו לו בכסף מלא או מחמת שהוא מהמתפרצים דשכיחי בעונותינו כמו שכתב בחוות יאיר או להנאת ממון שלא מצא קונה ישראל במקח ההוא

ומדלא חלקו כן הפוסקים האחרונים מוכח דלאו היינו עיקר הטעם וממילא לא נוכל להוליד היתר בס"ת שהיו נמצא ביד הערכאות שהוא נצמח רק מחמת טעם זה כמובן:
ויש להכריח כחילוקים הנ"ל שהרי ראינו להרדב"ז שעם שסובר דאסור למכור ס"ת לקראים כמו שכתב בשמו מרן חיד"א בברכי יוסף סי' פא"ר הנז"ל בכל זאת כתב בסי' תשע"ד דס"ת שנמצאת בידם ולא נודע מי כתבה יש להסתפק שאחד מהרבנים מכר לו כנז"ל ולמה לא אמר בפשיטות דהוא עצמו כתבה דאחזוקי אינשי ברשיעי שמכר אחד מהרבנים להם לא מחזקינן (דאף דמסיק הרדב"ז שם דאם ידוע שכתבה אחד מהקראים לא ישרף אלא יגנז מכל מקום נראה דדברי תחלת תשובתו הם במונח דהדין נותן דס"ת שכתבה אחד מהם ישרף בכל זאת בנמצא בידו קאמר דיש לומר שאחד מהרבנים מכרה לו עי"ש היטב) אלא ודאי דלא סמכינן אחזקה זו או משום דלא אמרינן חזקה זו אלא כשבאים לדון על איש פרטי לומר עליו שעשה שלא כדין או כמו שכתב הגאון חוות יאיר דבזמן הזה ליתא להאי חזקה וידעתי שיש ביד הדוחה לדחות דשמא לא כתב בחות יאיר כן אלא כשנבא להקל על ידי חזקה זו דאחזוקי ברשיעי לא מחזקינן אבל להחמיר סמכינן אחזקה זו גם בזמן הזה (ושו"ת חו"י אין אתי לעיין בדב"ק) וכזה יהא נדחה גם ההכרח מדברי הרדב"ז הנ"ל כמובן מכל מקום מה שסמך על חזקה זו גם להקל להתיר לקרות בס"ת שהיה נמצא ביד הערכאות והיה בהניח דכיון דמותר למכור להם לפי שאין חשש זלזול אמרינן דמסתמא נמכר להם ס"ת כשרה דאחזוקי ברשיעי שגנבו דעת השרים לא מחזקינן ובודאי ס"ת כשרה היא וכיון שמותר לקנות מהם ולקרות בה אין כאן גורם גניזה וכו' דנמצא דסמכינן אחזקה זו גם להקל הא ודאי תמוה בעיני לסמוך על זה להתיר מה שיש בו חשש איסור דמסתברא ודאי כמו שכתב הרב חוות יאיר דאיכא הרבה המתפרצים ומורים היתר בדבר ובפרט באיסור גניבת דעת הבריות דאף אם נאמר דכולי עלמא ידעי וזהירי באיסור זה מכל מקום ודאי לאו כולי עלמא ידעי דאפילו אם אין נפקותא להעכומ"ז בזה איכא משום גניבת דעת שהרי לפנינו רב גדול (הרב השואל הנ"ל) מר הוא דאמר דאין בזה משום גניבת דעת ואף דלדעת הרב המשיב דבר זה טעות הוא בידו מכל מקום ודאי לאו כולו עלמא ידעי לה ומאן דמורי היתרא לנפשיה בכי האי גוונא ודאי לא מקרי רשיעא חלילה ואם כן אמאי לא נחוש שמא באמת מכר להם ס"ת פסולה ועוד אולי המוכר בקי בדין זה ופירש להם שהס"ת פסולה ושאפילו הכי לדידהו כשרה חשיבה כיון שאין מבוקשתם לקרות בה אלא להשביע בה את מי שחייב שבועה ולגבי שבועה אין חילוק בין כשרה לפסולה ואינהו סברו וקבילו ונמצא שלא עשה שום מעשה רשע בזה ואיך נתיר לקבל מהם ס"ת שבידם ולקרות בו דשמא ס"ת פסולה

היא וכיון שאי אפשר לקרות בה הדרא חששת גניזת ס"ת כשרה לדוכתא ותו מסתמא ערכאות שקנו לצורך לא יחזרו למכרה אחר כך ואפילו ימכרו הרי כל זמן שהיא בידם הרי היא בגניזה כמו שכתבתי למעלה ומה שהביא ראיה מדברי הרמ"א לענין מזוזה אין מזה הכרח לענין ס"ת דכיון דלאו לקריאה עומדת כי אם לקבעה בפתח והשר יקבענה בפתח משום הכי התיר במקום איבה כשיש לחוש שאם לא יתנו לו ירע לישראל אבל בס"ת דאיכא משום גניזת ס"ת כשרה דאסור גם הרמ"א יודה דאין להתיר מפני חשש זה באופן שלפי דעתי הקצרה אולי יש לפקפק מאד בדב"ק כאמור. וגם במה שכתב בטעם האומר דנמצא ביד עכומ"ז יגנז דהוא משום דלא שכיח שיבא ליד עכומ"ז אלא על ידי גזילה וכו' ביד שאול סי' פא"ר אות ב' (במהד"ב) שהוקשה לו אמאי לא ניזיל בתר רובא ורוב ספרים כשרים וניחא ליה דכיון דנמצא ביד עכומ"ז איתרע ליה רובא דהא רוב ספרים כשרים אין נמצאים ביד עכומ"ז עי"ש ודו"ק גם מה שמייחס היש מי שמכשיר ס"ת שביד עכומ"ז להרמב"ם ודעמיה לא ידעתי כעת מי ומי הסוברים בזה כהרמב"ם כי לפי הנראה מדברי מרן בב"י וש"ע סברת הרמב"ם בזה יחידאה היא והוא באחד ממש אלה הדברים שר היו בקונטריסי דברי חכמים בסי' קל"ה שציינתי בנדפס במערכה זו אות ת"ב השייכים לכלל זה:

ודע שעל כללין דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזיקינן כתב הגאון תפארת ישראל בפרק ששי דיבמות משנה ה' אות כ"ב סוף ס"ק ה' שני כללים. א. דלא אמרינן אחזוקי וכו' לגבי יצרא דעבירה דאלים טובא כדאמרינן גזל ועריות שנפשו של אדם מחמדתן ב. אפילו בשאר מילי יש לחלק דשמא עשה לא חיישינן כדאמרינן בגיטין דף כ"ח ע"ב שמא מת לא חיישינן שמא ימות חיישינן שהרי אמרו לעולם יהיה כל אדם בעיניך כלסטים (מס' דרך ארץ פרק ה) וכן אמרו כשבעלי דינים עומדים לפניך יהיו בעיניך כרשעים אבות פרק א') ואמאי והרי אחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזיקינן לא על כרחין כנז"ל ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ז אות קל"א ציין בעיקר כללין בני משה סי' ח' הרשב"א סי' אל"ף נ"ט גידולי תרומה דף קכ"ב בבא בתרא דף ז' מיוחסות סי' ג' כתובות דף י"ט ך' ע"ש ועיין בבית יוסף סי' ל"ד שפתי כהן שם בח"מ סק"ח משפט צדק ח"א סי' ל"ח הריב"ל ח"ג סי' ע"ז וח"ב סי' ע"ד ובית דוד חלק יו"ד הלכות ריבית:

סימן עב

אכילה דסתמה היא בכזית במה שכתבתי בנדפס במערכה זו אות ש"ע נשמט שם מה שכתוב בקונטריסי וזהו ובלשון בני אדם נראה פשוט דסתם אכילה כולל בין כזית בין

כל שהוא ועיין ביורה דעה סי' רי"ז ולהרב עצי לבונה שם בס"א בענין זה ובמה שכתבתי לקמן במערכת הבי"ת אות ס י"ב (בד"ה גם מ"ש) עד כאן נשמט:

וראיתי לכתוב כאן מה שביאר הגרל"מ בספר התורה והמצוה בפרשת צו סי' ל"א (על פסוק מצות תאכל) יש הבדל אן פעל אכל בקל ובין הנפעל הפעל אכל בקל מוסב על האדם האוכל ולא יקרא אוכל אלא בכזית שפחות מזה נקרא טועם כי טעמתי מעט דבש (ש"א) וכמ"ש בספרא לקמן בפרשה יו"ד משנה יו"ד אחרי פי"ב מ"ב אמור פר"מ ט"ז ופ"ו מ"ג ובפסחים דף ל"ב סתם אכילה בכזית אבל הנפעל מוסב על הדבר ואף אם נאכל כל שהוא הגם שלא יקרא אכילה מצד האוכל שלא אכל רק טעם מכל מקום הדבר נאכל ואיננו וזה שאמרו בספרא שלכן שינה ואמר מצות יאכל בנפעל ולא תפס הלשון שדבר בו עד עתה יאכלו אהרן יאכלוה והיה לו לומר מצות יאכלו ללמד שאף שלא נשאר רק מקצתה בכל זה תאכל ומזה תערה מקום הדבר שכתב הרמב"ם בראשון מהלכות חמץ דין ז' שהאוכל חמץ בפסח אפילו כל שהוא אסור שנאמר לא יאכל ומפרשים ראשונים ואחרונים לא ידעו נתיבותיו מאין הוציא דבר זה והנה פורש שיש לו יסוד בגמרא עכ"ל.

ואכילה גסה אי חשיבא אכילה לענין איסורין הנה בנדפס במערכה זו אות שס"ט הבאתי דברי הרב משל"מ בפרק ה' מהלכות יסודי התורה דין ח' (בסוף ד"ה עוד כתבו שם התוס' בפרק כל א דלא חשיבא אכילה ומתבאר מדב"ק (שם בד"ה וראיתי להתוס') דמכל מקום אסור לאכול דבר איסור אכילה גסה דחשיב כאוכל אוכלין שלא כדרך הנאתן דאף דלא לקי עליהן איכא מיהא איסורא עי"ש ועפ"י זה יש לדחות הוכחת רב גדול בדורנו יצ"ו (הובאו דבריו בס' עבודת הכהן דף ס"ט ע"ג בד"ה ובנוב"י) מדברי התוס' בשבועות דף כ"ב ד"ה אהיתרא נגד מה שחדש הצל"ח דחצי שיעור היכא דלא חזי לאיצטרופי לא אסור מן התורה עיין מ"ש בשדי חמד מערכת החי"ת אות יו"ד:

ובדין אכילה ע"י הדחק אי חשיבא אכילה הארכתי קצת בנדפס שם בס"ד וכמה שתמהתי על הרב מוהר"ץ הירש חיות בדין זה ראיתי עתה בס' היקר לב שומע (ששלחו אלי הרב המחבר יצ"ו אחר שקבל הספרי שדי חמד ששלחתי לו) באות ל"ג שגם הוא תמה על מקצת דבריו עי"ש ובעניינים אלו (אכילה גסה ואכילה ע"י הדחק אי הוו אכילה אתה תחזה פלפל נאה בס' אמרי שפר שנדפס בקרוב (בשנת ששו"ן) לידידי הגאון מוהר"א קלעצקי יצ"ו בסי' נו"ן בד"ה ועמ"ש בספרי) ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ח אות קנ"ח כתב אכילה ע"י הדחק אי שמיה כילה בשלחן ערוך יו"ד סי' קי"ג נראה שהוא מחלוקת ועיין בבעל המפה ובכנסת הגדולה ועיין בפאה פ"ג משנה ד' ושם פ"ו לר"ע ומ"ש התוספות יו"ט בפרק ג' שם בדעת הרב ובהגהת הרב

המשי"ח ציין לעיין בשבת דף מ"ו קמא דף י"ט ודף ק"י נזיר דף כ"ג ובתוספות דבבא מציעא דף פ"ז ד"ה ואכלת וביבמות דף ט':

ואכילה שלא כדרך הנאתה שחקר מרן המשנה למלך בהליכות יסודי התורה פרק ה' הלכה ח' אי חשיבא אכילה לענין קיום מצות אכילת מצה וקרבן פסח וכיוצא עיין במה שרשמתי בזה בנדפס באות חר"ן הנה השגתי עתה ס' דרך המלך לאחד מרבני גאוני דורנו יצ"ו שנדפס בלעמבערג בשנת תרנ"ב וראיתי שם פלפלא אריכא בדין זה עיין שם בד' י"א ע"ב והלאה והסביר שם מקום ספקו טהור של המשנה למלך ועל פי מה שהסביר בכוונתו כתב לדחות ראיות השער המלך מדברי התוספות בקידושין דף ל"ח ד"ה דאיקרוב עומר על קושית הירושלמי למה לא אכלו חדש וכו' דאם איתא דיצא ידי מצוה היה להם לאכול שלא כדרך אכילה דאין בזה משום איסור חדש ולפי מה שהסביר אם נאמר דיצא ידי המצוה הכי נמי צריך להיות עובר משום איסור חדש עי"ש דב"ק כן השגתי ס' כרם חמד לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו וראיתי בח"א ד' יו"ד בחידושיו לקידושין שכתב בשם ספר אור חדש על התורה בפרשת בא שכתב להוכיח מדברי התוספות דקידושין הנ"ל (ספר זה לא ראיתי מעודי ומסתמא הזכיר את השער המלך שקדמו בראיה זו) ושדחה דהירושלמי חברו ר' יוחנן וסובר חצי שיעור אסור מן התורה והכי נמי נמי לדידיה שלא כדרך אכילה לפי מ"ש מוהרש"ל בשבועות דף כ"ג והרב המחבר יצ"ו כתב לקיים הוכחתו משום דחדש יש לו היתר וחצי שיעור מותר בו (עיין במה שכתבתי אני הדל בס' שדי חמד מערכת החי"ת אות ב' לענין חמץ) ושוב דחה זה וכתב ליישב בדרך אחרת עי"ש דב"ק. גם בספר ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליפשיץ בחלק א"ח סי' מ"א כתב בשם חכם אחד שהביא ראיה מדברי הירושלמי שהביאו התוספות הנ"ל וכתב לו שכבר קדמו בשער המלך ושוב כתב לדחות ראיה זו על פי דברי הרש"ל בשבועות דלר' שמעון דכל שהוא למכות הוא הדין דשלא כדרך הנאתן אסור או דיש לומר דלמאן דאמר נותן טעם לפגם אסור אף שלא כדרך הנאתן חייב אם כן לדידהו גם בלא תעשה דחדש חייב שלא כדרך הנאתה ואם כן יש לומר דקושית הירושלמי היא לר' שמעון ולמאן דאמר נותן טעם לפגם אסור גם ראית הרב שער המלך מהירושלמי שהביא הרי"ף בסוף פרק ג' דשבועות גבי שבועה שלא אוכל מצה וכו' כתב לדחות והאריך עוד עי"ש דב"ק ועיין בחידושי יד אברהם ביו"ד החדשים בריש סי' פ"ז (בד"ה אך קשה) מה שפלפל בדין זה:

סימן עג

אין נביא רשאי לחדש דבר מעתה רב אחד יצ"ו שלח הערות בקבלתו הס' שדי חמד ואחת מהן היא בענין זה וז"ל ואשובה אראה בשד"ח כללים אות קי"ז נ"ב יעויין במס' תמורה דף י"ד שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה ובחולין דף קכ"ד ע"א האלקי"ם אי אמר לי יהושע בן נון משמיה לא צייתינא ליה עכ"ד נר"ו וכבר כתבתי בנדפס בזה הלשון אין נביא רשאי לחדש וכו' הכי אמרינן בפ"ק דמגילה ובשאר דוכתי וכו' ובעיקר כללין (אין נביא רשאי לחדש) ראיתי מאמר נכבד בספר הפסגה חלק ד' בשם תורה חדשה יקבנו בצד 29 נגד המתפרצים החדשים האומרים שבכל דור ודור יש רשות לחכמי הזמן לשנות חקי התורה לפי רוח הזמן חלילה עי"ש דברים נכוחים ועי"ש בצד 38 במאמר אל יתהלל חגר:

סימן עד

אחרים בנדפס אות של"ו הבאתי דאחרים נאמר בש"ס בכמה מקומות בכינוי על העכום"ז ועיין עוד סנהדרין דף ס"ג ע"ב ולא ישמע על פיך וכו' ולא יגרום לאחרים פירש רש"י לאחרים לעכום"ז ובמכילתא פרשת בא פרשה ז' על פסוק והיה הדם לכם לאות לכם לאות ולא לאחרים והבאתי ג"כ טעם על מה שקראו לאלישע אחר עי"ש ובמכתב רב אחד יצ"ו כתב וז"ל ולי נראה דאסקו לאלישע אחר הוא משום לא תשתחוה לאל אחר כמובא בזהר פרשת מקץ דף ר"ד ודברי חז"ל לפי דעתי ממקור קדוש נובע והוא בס' דברי הימים קחשיב תולדותם דשנים עשר שבטי יה ושם שבט דן ליתא שם אשר זה פלא ואנכי יגעתי בעז"ה ומצאתי בדה"י א' קאפ' ז' פסוק י"ב חשים בני אחר אשר מן הידוע כי חשים הי' בן דן לכן אחשבה כי אחר שמדן יצא הפסל כידוע ושלא להזכירו על הקללה לכן כתבו חשים בני אחר והוא דן להורות על המעשה ולכן קראו חז"ל לאלישע אחר כנ"ל. ויעוין בערוך ערך אחר מביא מגמ' ב"מ קי"א וסנהדרין כ"ב דאחרים היינו עכו"ם עכ"ד יצ"ו:

סימן עה

אסור לאסור את המותר על מה שהבאתי זה בנדפס אות רי"ד בשם הרב שפתי כהן ביורה דעה בהנהגות איסור והיתר סי' רמ"ב אות ט' כתב לי רב אחד יצ"ו וז"ל שם אות רי"ד נ"ב הוא לשון הירושלמי סוף פרק ה' דתרומות וסוף פרק קמא דחגיגה ועיין תוספות בעבודה זרה דף מ' ד"ה אמר רבא עכ"ד יצ"ו ולפי הנראה אין בידו ס' קהלת יעקב (שהבאתי בנדפס) שהרואה יראה שכבר הובא שם לשון הירושלמי לא ביש לי דאמרת על הטהור טמא אלא שסופך לומר על הטמא טהור וגם הרדב"ז בתשובות

החדשות (שהבאתי בנדפס שם) בסוף סי' קמ"ה נשתמש בלשון הירושלמי ואמר לא רע עלי שאתה אומר וכו' שלשון הירושלמי היה שגור בפיו ומלתו על לשונו כמדבר על הידוע ולא הוצרך להזכיר הירושלמי ועיין בשמלה חדשה סי' א' סעיף ט' בדין שוחט שאומר אסור על דבר המותר ובתבואת שור שם ס"ק ב' הביא שכן הוא בירושלמי פרק ב' דעבודה זרה לא ביש לי וכו' וכמדומה לי גם בשאר הספרים שהזכרתי בנדפס הביאו דברי הירושלמי ורבינו הש"ך גם כן כל מה שכתב בקיצור הנהגות איסור והיתר הוא מה שאסף איש טהור מדברי השני תלמודים והפוסקים ואני לא באתי אלא להעיר מה שיש לפלפל בכלל זה כמו שיראה הרואה בנדפס והנה בענין זה ראיתי לידידי הגאון מבאקרעשט יצ"ו בס' מאורי אור שנדפס עתה (בשנת תרנ"ג) בקונטריס מי באר סי' ו' שהקשה מדאמרינן בכתובות דף ז' ע"א ומי איכא הוראה לאיסור וכתב רש"י דכל אדם רשאי להחמיר וכו' (ועיין שם בסי' ז' ובסי' ח' אם לפסול השו"ב מפני זה) וכבר הבאתי בספרי שהקשו מסוגיא זו על כלל זה ועיין בספרים שרשמתי שם וכתב במי באר שם דבת"מ ח"א סי' קפ"א כתב דמי ששגג והטריף שלא כדת של תורה חמיר ממי ששגג והיקל שלא כדת כי המיקל שלא כדין חטאו בין אדם למקום ברוך הוא ושב ורפא לו ויוה"כ מכפר אבל המטריף שלא כדין הוא בין אדם לחברו שהפסיד ממונו ועונו לא יכופר עד שישלם לו או יפייס אותו. וכמדומה לי שהספר ת"מ (שכתב בשמו) שציין הוא ספר תשובה מאהבה שזכורני שראיתי דברים אלו שם כשהיה בידי ס' תשובה מאהבה בשאלה ועתה אינו מצוי אצלי והשגתי עתה ספר חדש משמרת שלום חבור יקר על הפרי מגדים לרב גדול בדורנו יצ"ו וראיתי בהקדמת הספר באות ל"ג שהאריך בענין זה בדברים נכוחים עי"ש דב"ק בבקיאות רב מהש"ס וגדולי המפרשים ובשנת תרט"ן כתב לי מופלג אחד מוועליז מוה"ר שמואל מאיר ראבינוויץ וז"ל בשדי חמד באות רי"ד הביא דברי הש"ך וכו' ובאמת מבואר בירושלמי סוף פרק א' דחגיגה א"ר אלעזר כשם שאסור לטהר את הטמא כך אסור לטמא את הטהור וכו' עכ"ד והתשובה להמעיר הראשון שייכה גם לו: ודע לאו דוקא לומר על דבר המותר אסור אלא אף על דבר האסור אם הוא אסור מן התורה ואין בו מלקות אין רשאי לומר שאסור מן התורה ויש בו מלקות ועובר על בל תוסיף דנפיק מינה חורבא לענין מלקות כן נראה ממה שכתב הרב טהרת המים במערכת החי"ת אות מ"ב וז"ל חומרא שהחמיר החכם הכותב לומר על איסור דרבנן שאסור מן התורה אין להתרעם עליו ותבא עליו ברכה שהחמיר כיון דסוף סוף איסור הוא ומה לי אם הוא מדאורייתא או מדרבנן לבד אם כותב על איסור שחייב מלקות שהוא מן התורה והאמת הוא שאין בו אלא איסור דרבנן אזי יש להתרעם עליו ועובר על

בל תוסיף דנפיק מינה חורבא לענין מלקות ברכי יוסף סוף סי' רמ"ג בשם חז"ל עכ"ל והנה דברי הברכי יוסף לא מצאתי כעת ונראה שאף שמדברי הרב הנ"ל משמע דדוקא על איסור שהוא מדרבנן אין לומר עליו שאסור מן התורה וחייב מלקות מכל מקום לפי טעמו של דבר נראה דאף אם באמת אסור מן התורה אם אין בו מלקות אין לו לומר עליו שיש בו מלקות:

סימן עו

איסור דרבנן אם אסרו להפסיד ממון אחרים הנה בנדפס במערכה זו אות שצ"ט הבאתי מה שכתב הרב ש"ך יו"ד סי' קי"ט ס"ק כ"ז דלא אסרו איסור של דבריהם להפסיד ממון על ידם ובסוף האות הבאתי מה שכתב הגאון שואל ומשיב בהגהות יד שאול שכל ימיו נצטער ע"ד הש"ך האלה והצע"ג. ואני ההדיוט לא ירדתי לסוף דעתו מאי קשיא ליה ודברי הרב ש"ך ברורים לענ"ד עי"ש ועל דבר זה כתב לי רב אחד יצ"ו והובאו דבריו לעיל אות כ"ד סק"ח עי"ש שגם אני הדל כתבתי קצת בזה:

סימן עז

ר' אליעזר בנדפס במערכה זו אות ת' הבאתי מ"ש הרב סדר הדורות בשם תשובת זאב דקים להו לבעלי התלמוד שכל דבריו של ר' אליעזר כבית שמאי וכתבתי דכונתו על רוב דבריו שהרי בעירובין ד' י"א ונדה ד' מ"ז לא ס"ל לר"א כב"ש עי"ש ועוד מצאתי דר"א לא ס"ל כב"ש והוא דביבמות ד' ס"א ע"ב פליגי ב"ש וב"ה במצות פו"ר ב"ש סברי שני זכרים דילפי ממשה רבינו שהיו לו שני בנים ולא ילפי מברייתו של עולם (זכר ונקבה בראם כדילפי ב"ה) משום דאין דנין אפשר משא"א שלא היה אפשר בברייתו של עולם בלא נקבה ואילו ר' אליעזר שמעינן ליה דאית ליה דנין אפשר משאי אפשר ביבמות ד' מ"ו ע"א דמסקינן שם דר"א מודה לר"י דגר שטבל ולא מל הוי גר דילפינן מאמהות שטבלו ולא מלו ודנין אפשר משאי אפשר עי"ש ובמנחות ד' פ"ב ע"ב ג"כ מסיק הש"ס דר"א ס"ל דנין אפשר משא"א ומשום הכי יליף דדבר שבחובה אינו בא אלא מן החולין (ולא מן המעשר) מפסח מצרים אע"ג דפסח מצרים לא היה אפשר במעשר (שלא נצטוו עדין במעשר) ואף דמייתי ר"א התם ילפותא דועבדת את החדש הזה מפרשינן שם דר"א לדברי ר' עקיבא קאמר לדידי דנין אפשר משאי אפשר לדידך דאין דנין הכתיב ועבדת וכו' עי"ש וש"מ דר"א לא ס"ל כב"ש (דאמרי אין דנין אפשר משאי אפשר) ואני אמרתי בחפשי בס' של צדיקים בזה ומצאתי אח שאהבה נפשי הגאון מלא הרועי' בח"ב אות הדל"ת אסף איש טהור מערכה מול מערכה הסוברים דנין אפשר משאי אפשר והסוברים אין דנין ושם ס"ק ג' כתב דר"א דן אפשר משא"א ביבמות ומנחות הנ"ל ובס"ק

י"ב הביא דבית שמאי סברי אין דנין והצ"ע דר"א מתלמידי ב"ש דן אפשר משאי אפשר כמ"ש בסק"ז ותירץ דשאני התם דאיכא היקשא דועבדת אבל הכא כיון דאיכא למילף ממשה דדמיא ליה מדדמי ליה ילפינן ולא מבריאת עולם דלא אפשר עכ"ל ולפי זה אזדא ליה מאי דכתיבנא בעניותין כמובן. אמנם לע"ד בהורמנותיה דמר דבריו תמוהים שמדברי הש"ס בשתים זו (יבמות ומנחות הנ"ל) שמענו דלקושטא דמלתא ר"א ס"ל דנין אפשר משאי אפשר כאשר יראה המעיין בשתי הסוגיאות ודבריו צ"ע לענ"ד גם הרבנים טירת כסף ומקנה אברהם שארשום בסמוך נקטי בדעת ר' אליעזר דס"ל דנים אפשר משא"א כמו שיראה הרואה בגוף דבריהם והדין עמהם לענ"ד שכן מתבאר יפה מסוגיות הש"ס וקצת יש להוכיח דלא בכל מקום אזיל ר' אליעזר בשיטת בית שמאי מדאמרינן בירושלמי במסכת נזיר פרק שביעי סוף הלכה א' אתיא דר' אליעזר כבית שמאי דבית שמאי אומרים תדיר ומקודש תדיר קודם וכו' עי"ש ואי בכל דוכתא אזיל ר' אליעזר בשיטת בית שמאי למאי איצטריך תלמודא הכא למימר דאתיא דר' אליעזר כבית שמאי והכי נמי אמרינן בירושלמי ריש מסכת סוטה דר' אליעזר דאמר חובה לקנאות אתיא כבית שמאי דלא יגרש את אשתו אלא אם מצא בה דבר ערוה וכו' ור' יהושע כבית הלל עי"ש אלא שקשה על זה דבירושלמי בפרק קמא דביצה הלכה ד' ובסוף פרק רביעי פריך מיחלפא שיטת בית שמאי דתנן בית שמאי אומרים וכו' ותנן אמר ר' אליעזר עומד אדם על המוקצה וכו' עי"ש דמזה מוכח דשיטת ר' אליעזר בכל מקום היא כבית שמאי גם בפרק הערל ד' פ' פ"א הובאה מתניתין שבנדה מ"ז ע"ב (שהזכרתי בנדפס) דר' אליעזר מכריע בין בית שמאי ובית הלל ואמר הזכר כדברי בית הלל והנקבה כדברי בית שמאי וצריך ישוב ובקובץ שמעתתא דרבנן סי' ז' ד' ט"ו אות ג' (שרשמתי בנדפס) הביא הסוגיא דעירובין דף י"א (שהזכרתי בנדפס) שאינו סובר כבית שמאי ממש ושבנדה מ"ז ע"ב קאמר דר"א סובר כב"ה (היא הסוגיא שהזכרתי בנדפס אך דברי הרה"ג הכותב יצ"ו אין מדוקדקים במחכ"ת דשם תנן דר' אליעזר הכריע ביניהם כמו שכתבתי בנדפס ואין שייך לומר דקאמר כבית הלל) ובריש ברכות דריש ובשכבך ובקומך ובית שמאי אמרו בדף י"א אם כן לימא קרא בבוקר ובערב ובפרק קמא דסוכה אמרינן בית שמאי ור"א וכו' כלהו סברי וכו' וכעין זה בפ"ק דחגיגה אלו תוד"ק:

ומה שכתבתי בנדפס מההיא דעירובין ד' י' ר' אליעזר אומר לחיין הנה עתה ראיתי שרבנו עובדיא פירש דרבי אליעזר סובר כבית שמאי ובעי לחי מכאן ולחי מכאן ולפי זה יתכן לומר דר' אליעזר לאו סברא דנפשיה קאמר אלא לפרושי סברת בית שמאי קאתי דסברי לחיין ודלא כתנא קמא דאמר לבית שמאי בלחי אחד וקורה סגי אך מדסיים

רבנו עובדיא ואמר אין הלכה כר' אליעזר מוכח ודאי דסובר דר' אליעזר סברא דנפשיה קאמר דאי לאו הכי לא הוה צריך למימר דאין הלכה כר' אליעזר כי היכי דלא איצטריך למימר דאין הדבר כבית שמאי ולא מסתבר למימר שכונתו שאין הלכה כמו שפירש ר' אליעזר שיטת בית שמאי אלא כתנא קמא אליבא דבית שמאי דמאי נפקא לן לענין דינא מזה ואין זו שיטת רבינו עובדיא כמובן. אמנם עיינתי בחידושי הריטב"א וראיתי שכתב (בד"ה שם לימא קא סברי) ואם תאמר ר' אליעזר איך חולק על בית שמאי ובית הלל ועוד והלא שמותי הוא יש לומר כי ר' אליעזר אמר כך אמר בית שמאי לחיים דוקא עכ"ל ואזדא לה הראיה מעירובין הנ"ל ומתבאר שסובר שלא יתכן שר' אליעזר יחלוק על בית שמאי כיון דשמותי הוא וכן מתבאר מדברי הרב אגרת הצופה בדף כ"א ע"ג אות א' וז"ל ר' אליעזר סתם במשנה ובריייתא הוא ר"א הגדול בן הורקנוס בר פלוגתיה דר' יהושע והוא מדרדקי דאתו לבי מדרשא (בפרק הבונה) ובעל המעשה דתנור (בפרק הזהב) ואין הלכה כמותו נגד ר' יהושע ור' עקיבא ור' טרפון משום דשמותי פירש רש"י דברכוהו אבל התוס' מפרשים דהוא מתלמידי בית שמאי וכן משמע כתוספות דאם כן כל ההלכות שנחלק קודם המעשה למה לא ניפסוק כוותיה רק בארבעה דברים בנדה סוף פרק קמא עכ"ל ולא ידעתי מה יענו על הסוגיאות הנ"ל שר' אליעזר חולק על בית שמאי: ודרך אגב ראיתי שם (במלא הרועים) בס"ק י"ג וז"ל בית הלל לכאורה מבואר שם דדנו אפשר משאי אפשר עכ"ל וכונתו דכיון דילפי ב"ה לפו"ר מברייתו של עולם דבעינן זכר ונקבה אע"ג דהתם לא אפשר בלאו הכי ש"מ דסברי דנין אפשר משא"א כן נראה כונתו אבל לא ידעתי למה כתב בלשון לכאורה (מה שלא כתב בלשון זה בשאר התנאים) ואולי עינו ראה מ"ש הגאון מוהרש"א שם דאף מאן דס"ל בעלמא אין דנים אפשר משאי אפשר מודה הכא לסברת ב"ה דמסתברא כיון דמצות פו"ר היא לקיום העולם צריך זכר ונקבה כבתחילת ברייתו של עולם עי"ש ולפי זה אין הכרח דב"ה סברי דנים ולכן כתב בלשון לכאורה ואולי הי' כתוב כן בכתי' ונשמט בדפוס כנ"ל בדוחק ובעיקר דברי מוהרש"א שם שהקשה הלכתא אהלכתא דקי"ל כב"ה דדנים ובעלמא קי"ל הלכה כרע"ק מחבירו ואיהו ס"ל אין דנים (ולזה הוא שהוצרך לתרץ דגם רע"ק מודה לסברת בית הלל כנז"ל) עיין להרבנים טירת כסף ד' ר"ז ע"ד ומקנה אברהם במ"ב אות כ"ח מה שהרבו להשיב על דבריו דהא ר"א ור' יהושע סברי דנין וא"כ אין הלכה כרע"ק אי משום שהם רבותיו ואי משום שהם רבים עיין בדב"ק:

ובעיקר כללין אי ר' אליעזר עביד בכל מילי כבית שמאי הנה הבאתי בנדפס שם שהגאון חתם סופר בחלק א"ח סי' קכ"ו נטפל ליישב מאי דתנן בפסחים דף מ"ו ר' אליעזר אומר

לא תקרא לה שם עד שתאפה דלא אתי כבית שמאי דסברי חמץ בככותבת משום שנמשך אחר מה שכתב הרב סדר הדורות בשם תשובת זאב דמשמע שסובר שבכל מקום עביד ר' אליעזר כבית שמאי (שאין כונתו על הרוב אלא בכל מקום ממש ואין דבר יוצא מן הכלל) עתה ראיתי בספר כרם חמד לידידי הגאון מליאדי יצ"ו בח"א דף ט"ז סוף ע"א שהביא תשובת החתם סופר הנ"ל והשיב על דבריו דלא קשיא מידי שכבר כתב הצל"ח בריש מסכת ביצה דדוקא להחמיר עביד ר' אליעזר כבית שמאי אבל לא להקל והכא דבית הלל לחומרא דשיעור חמץ בכזית לעבור בבל יראה אית ליה לר' אליעזר כבית הלל והוא כלל נכון וצריך להתיישב איה"ש בכל מה שרשמתי בנדפס ובאות זו אם אין סתירה לכלל זה וזאת לזכרן ולכאורה מדברי הריטב"א בעירובין שכתבתי לעיל (בד"ה ומה שכתבתי) נראה דגם כשבית שמאי מקילין עביד ר' אליעזר כבית שמאי אך נראה דאין מזה סתירה דאף אם נפרש בדברי הריטב"א שסובר אליבא דר' אליעזר דבעי נמי קורה ולחיים דוקא דקאמר כלומר דלעיכובא בעינן לחיין ולא סגי בלחי אחד אכתי אין סתירה לדברי הגאון צל"ח לפי מה שמתבאר מדבריו שאביא להלן בס"ד דדוקא כשמחמיר ועושה כסברת בית הלל אבל לא להחמיר מסברא דנפשיה דלא כבית שמאי ודלא כבית הלל וק"ל:

והנה עיינתי בדברי הגאון צל"ח והם על דברי התוספות בריש מכילתין (בד"ה דילמא בית שמאי לית להו מוקצה) ושם ראיתי שהביא מה שכתבו התוספות לקמן בדף ל"ד ע"ב (בד"ה ואומר) בשם הירושלמי דמיחלפא שיטתייהו דבית שמאי דהא ר' אליעזר שמותי הוא ודברי הירושלמי הם בפרק קמא הלכה ד' והכי אתמר התם מיחלפא שיטתין דבית שמאי דתנינן תמן ועוד אמר ר' אליעזר עומד הוא על המוקצה ערב שבת בשביעית ואומר מכאן אני אוכל למחר ור' אליעזר לאו שמותי הוא והוא בלשון תמיהה כמו שפירשו שם הרבנים קרבן העדה ופני משה וזה לשון הרב פני משה וכי ר' אליעזר לאו שמותי הוא בתמיה הלא מתלמידי בית שמאי הוא והכי אמרינן בכל מקום דר' אליעזר מבית שמאי הוא אם כן סברי בית שמאי הכי ואמאי אמרו כאן לא יטול וכו' עי"ש ועל זה הוא מה שחדש הצל"ח דעד כאן לא אמרו בירושלמי דר' אליעזר שמותי הוא אלא לומר דר' אליעזר לא יקל מאי דמחמרי בית שמאי כיון שהוא מתלמידי בית שמאי אבל במאי דסברי בית שמאי לקולא שפיר אפשר דר' אליעזר מחמיר כבית הלל כדאמרינן ביבמות דף ט"ו אף על פי שתלמיד בית שמאי כל מעשיו לא עשה אלא כבית הלל והיינו להחמיר: ולפי דרכנו למדנו שדעת הרבנים הנז"ל היא דמאי דאמרינן דר' אליעזר אזיל בשיטת בית שמאי לא על הרוב הוא דאמרינן הכי כמו שהייתי סובר אני הדל אלא בכל מקום הוא כן

(זולת כשבית הלל לחומרא כמו שכתב הגאון צל"ח) וכן ראיתי בשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' רפ"ב שכתב שר' אליעזר לית ליה מתוך שהרי הוא מתלמידי בית שמאי ואינהו לית להו ועל פי זה תמה על רבותינו התוספות בפרק המצניע דף צ"ה בד"ה והרודה עי"ש ויש לי עליו הרהורי דברים בזה כמו שרשמתי בקונטריס שדי חמד במערכת המ"ם אות רי"ד ואיה"ש יתבאר שם בס"ד על כל פנים למדנו מדבריו שסובר דר' אליעזר הולך בכל מקום בשיטת בית שמאי:

גם אשו"ר למרן חיד"א בספר ברכי יוסף א"ח סי' ץ' אות ג' (מד"ה ומסתכל הוית וכו' והלאה) שהביא מה שאמרו בירושלמי פרק ז' דמסכת נזיר הנ"ל ונשא ונתן בדברי כמה מחברים והוקשה לו (בד"ה ותו קשה) דברי הירושלמי אהדדי ממה שאמרו ביומא בפרק בא לו ושוב (בד"ה ואחר זמן רב) כתב דהרב פני משה בנזיר שם כתב דמה שאמרו בירושלמי אתיא דר' אליעזר כבית שמאי הוא טעות סופר וצריך להיות אתיא כבית הלל והוקשה עליו דבירושלמי פרק קמא דביצה ופרק המביא פריך על ר' אליעזר איך אמר היפך בית שמאי וקרי מיחלפא שיטתיה דר' אליעזר לפי שבית שמאי אמרי איפכא ואיך מוקי איהו לדרבי אליעזר כדברי בית הלל וכו' עי"ש (בד"ה אבל הא קשיא) הנך רואה דנקיט בהחלט דר' אליעזר בכל מקום אית ליה כבית שמאי ולפי הנראה לא ראה מרן חיד"א הספר פני משה לסדר מועד שאם כן היה מקשה עליו מניה וביה ממה שכתב בפירושו למסכת ביצה הנ"ל שמתבאר שסובר שבכל מקום ר' אליעזר הוא כבית שמאי:

ובמה שכתבתי למעלה (בד"ה ובעיקר כללין) בשם הגאון צל"ח דלא אמרו שבכל מקום ר' אליעזר סובר כבית שמאי אלא להחמיר נזכרתי עתה שבקונטריס שדי קמד מערכת השי"ן אות ג"ן כתבתי בשם הגהות מצפה איתן למסכת ראש השנה דף ל"א ע"ב (אמה שאמרו בש"ס כרם רבעי היה לר' אליעזר וכו' בקש להפקירו לעניים וכו') שבטורי אבן כתב דר' אליעזר שמותי הוא ואזיל בשיטת בית שמאי דהפקר לעניים הוי הפקר וכתב על דבריו ואד"מ (ואין דבריו מוכרחים) דלא נאמר כלל זה רק היכא דבית שמאי מחמירים כמו שהוכחתי במקום אחר ובהפקר הוו בית שמאי לקולא עכ"ל וכתבתי שם דלפי זה נדחה גם כן מה שכתב בהגהות הג"מ יוסף שליט"א בר רפאל (בהש"ס חדש דפוס רא"ם) דר' אליעזר דשמותי היא סובר כבית שמאי דנטע רבעי לאו ממון גבוה הוא עי"ש וסיימתי שם ולפי זה צריך ליישב ההיא דבקש להפקירו כשהוא סמדר אמנם ממה שכתב מרן חיד"א ביעיר אזן מערכת הה"א אות מ"ו בשם הרא"ש בתוספותיו לבבא מציעא והביאו השיטה מקובצת על דף ל"ז דר' אליעזר היה נוטה אחר בית שמאי בכל דבריהם משמע

בין לחומרא בין לקולא אלה הדברים אשר כתבתי במערכת השי"ן הנ"ל ועתה לא יכולתי להתיישב בזה ואתה תחזה:

והנה על מה שכתבתי בנדפס בענין זה כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר אברהם יצחק הלוי בלייווייס דומ"ץ בעיר בריסק דליטא יצ"ו וז"ל באות תי"ו הביא בשם ספר הדורות דכל דבריו דר"א כב"ש ואחריו נמשך בחת"ס שנטפל ליישב מאי דר"א לא אתי כב"ש ומני"ר הי"ו הקשה על זה מעירובין י"א ונדה מ"ז וקצת תימה לענינות דעתי והלא כדבריהם מבואר בירושלמי והובא ביעיר אזן מערכת הה"א אות מ"ו ובסופו שם במקובץ אות ו' וז"ל בירושלמי פריך מבית שמאי על דברי ר"א דמחלפא שיטתיה כמו שכתב פרק קמא דביצה ושאר דוכתי עכ"ל ובהא דעירובין י"א ע"ב כבר עמד בזה הריטב"א שם וז"ל ואם תאמר ור"א היאך חולק על בית שמאי ובית הלל ועוד והלא שמותי הוא יש לומר כי ר"א אומר אמר ב"ש וכו' עכ"ל ובזה אפשר ליישב גם הך דנדה והנה מלשון הריטב"א הלזה מבואר דמפרש ר"א שמותי היא שהיה מתלמידי בית שמאי וכפירוש התוספות וכן הוא לפנינו בריטב"א דנדה ד' ז' ע"ב וביבין שמועה כלל רמ"ב הביא בשם הריטב"א נדה באופן אחר והקשה עליו ע"ש וביעיר אזן מערכת הא' אות כ"ב וגם בריטב"א שבת ק"ל ע"ב פי' כפי' התוספות אמנם ראיתי, מי שכתב דחידושי שבת אינם מהריטב"א אלא מהר"ן וכנלע"ד האמת מכמה הוכחות ואכ"מ עכ"ד יצ"ו אמר המחבר עיין במה שכתבתי בקונטריס כללי הפוסקים סי' יו"ד אות ח' אם חידושי שבת הם להריטב"א. ומה שהביא מדברי מרן חיד"א ביעיר אזן ומדברי הריטב"א אההיה דעירובין יתוש קדמו שכבר זכיתי בה תחלה ככל הכתוב למעלה:

ודע שראיתי עתה בס' נחל עדן להרה"ג ר' רפאל גארדאן יצ"ו בנהר פרת בהגהותיו לסדר הדורות בסוף דף ס"ח שכתב בשם חידושי הרז"ה ח"ב בסוף הספר שהוכיח בראיות ברורות שר' אליעזר לא היה מתלמידי בית שמאי רק מתלמידי בית הלל עכ"ל ואין אצלי ס' חידושי הרז"ה לעיין בדב"ק ולעומת זה ראיתי לשני גדולים בדורנו הגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו בספרו היקר בית אב סי' צ"ד והגאון אבד"ק לוצין יצ"ו (הבאו דבריו שם) דנקטי בפשיטות דבכל מילי עביד ר' אליעזר כבית שמאי ונטפלו ליישב סוגיא דסוכה ל"א ע"א בפלוגתא דר' אליעזר ורבנן בסוכה גזלה שכתב רש"י דר' אליעזר אית ליה תקנת השבים ואילו בית שמאי בגיטין ד' ה"ן ע"א לית להו תקנת מריש והאריכו ליישב קושיא זו וחידוש הוא שלא נזכר בדב"ק מכל הבקיאות הנז"ל:

סימן עח

אין שליחות לעכומ"ז בנדפס במערכה זו אות רצ"ז הקשתי על מ"ש רש"י במנחות דף ס"א (בנדפס נרשם ס"ב והוא טעות) ע"ב ד"ה שהתנופה דיכולים עכומ"ז ונשים לעשות שליח והא אין שליחות לעכומ"ז ולזה השיב ידידי הרב המפורסם מוהר"ר אברהם מתתי' חלפון יצ"ו וז"ל והנראה לומר בזה דשאני בתנופה דהני כהני שלוחי דרחמנא נינהו וכדאמר ר"ה בריה דרב יהושע בקידושין כ"ג. דאי ס"ד שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן ל"מ וכו' ועבד שייך בגטין אסוק התם דמהניא להכי דמצי משוי וכן איפשר לומר בקושיתנו זאת דהא עכו"ם לעכו"ם הסכימו רבוותא דישנו בתורת שליחות וע' במג"א סי' תמ"ח אלא דהעיקר דשאני האי שליחות וכדכתבינן. ועוד י"ל דהכונה בזה דעיקר התנופה שלא בבעלים לבדם ולהכי אפילו אין מצוה מתקימת בו מתקימת היא בשלוחו ולשון שליחות שיטפא דלישנא הוא זה. ויש להאריך בזה בסוגית אי בעינן קרא כדתיב בסנהדרין מ"ה ע"ב והנה בתוספות כתבו דלא מסיימינן ואין העכו"ם מניפין ומעיקרא גרסינן ליה והיינו דאיכא בנייהו סברא זו דשליחות דכתבנו וכנראה שהרב המחבר הרגיש בכ"ז ומפני זה כתב ולכאורה צ"ע והיא הערה יקרה אך במיטב העיון יתורץ בכמה אופנים עכ"ד יצ"ו:

ובמה שנחלקו הפוסקים אם יש שליחות להעכומ"ז לחומרא כמו שרשמתי בנדפס באות רנ"ו ואות רס"ב ועוד נחלקו אם יש שליחות לעכומ"ז בעכומ"ז כמו שרשמתי בנדפס באות מ' עי"ש הביא הרב כתב סופר בחלק יו"ד סי' פ"ג (בד"ה אמנם) דבתשובת חות יאיר סי' קפ"ה תופס לעיקר דיש שליחות לעכומ"ז לחומרא והרב המחבר ציין ליו"ד סי' קס"ט אם יש שליחות לעכומ"ז לחומרא וסיים ואפשר עכומ"ז לעכומ"ז כולי עלמא מודים דיש שליחות לחומרא ובסי' קס"ט בעכומ"ז וישראל קאי עכ"ל וכפי הנראה כונתו לומר דבנדון הרב חו"י מיירי בעכומ"ז לעכומ"ז ולכן תפס דיש שליחות לחומרא דבזה מודו כולי עלמא וצריך לעיין בגוף דברי הרב חו"י ומי שמצוי בידו ישכיל בכונתו ובשו"ת אורי וישעי לידידי הגאון אבד"ק יאסי יצ"ו בסי' מ"ד כתב שבחידושיו האריך וביאר דהעיקר כשיטת רבינו תם דאין שליחות לעכומ"ז כלל אמנם בספר מאה שערים שנדפס מקרוב לגאון בדורנו יצ"ו בשער כ' דף ל"ב ע"ב (בד"ה והנה) הביא מה שכתב הגאון פני יהושע בתשובה דרק ברבית יש שליחות לחומרא והוא כתב דבכל מקום יש שליחות לחומרא עי"ש:

וחקר הרה"ג מוהר"א כלבו מלאדז יצ"ו בכנסת חכמי ישראל קונטריס ט' סי' קפ"ז אות ב' במאי דקימא לן דאין שליחות לעכומ"ז רק לחומרא ודעת הרב השואל בחתם סופר א"ח

סי' פ"ד דהוא מדאורייתא וייחס שיטה זו אף להרמב"ם היכא דאית בה קולא וחומרא אי מהני השליחות אף לקולא שלא יהיו תרתי דסתרי ואי נימא דמהני יתיישבו דברי הכרתי ופלתי שכתב דאב אסור לכבד לאחר למול זולת בתורת שליחות מותר והקשה במנחת חינוך אם כן למה איצטריך קרא בעבודה זרה דמילת עכומ"ז פסולה תיפוק ליה דאין שליחות לעכומ"ז ולדברינו לפי הסכמת הפוסקים דאם מל מילה שלא בזמנה בשבת אין צריך להטיף דם ברית אם כן איצטריך קרא הירא דמל שלא בזמנה בשבת על ידי עכומ"ז דאז לולא הקרא הוה אמינא דיש שליחות לחומרא דהוי מתקן וממילא הוה מהני אף לקולא להכי איצטריך קרא לפסול לגמרי מילת עכומ"ז צריך להטיף דם ברית כמבואר בש"ע ועיין במנחת חינוך מצות מילה דכמה פוסקים דהטפת דם ברית הוא מדאורייתא: ולדעת הסוברים דבכל האיסורין יש שליחות לעכומ"ז לחומרא ומקשים על זה דאם כן למה הוצרכו לאסור בשבת אמירה לעכומ"ז משום שבות תיפוק ליה משום שליחות וכתבתי בנדפס באות רס"ב שהגאון שואל ומשיב במהדורא קמא ח"ב סי' ס"ט כתב בשם הגאון בית מאיר באבן העזר סי' ה' דבשבת אין שייך שליחות דמכל מקום גופו נח וכו' עיין בזה בשו"ת ריב"א לרבינו יוסף בן אליעזר אונגאר) סי' ד' פלפול נחמד ועוד לו שם בסי' ב"ן דף ל' (בד"ה והנה הפני):

ועל מה שכתבתי בנדפס באות קמ"ז במה שחדש הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' י"א דבפועל עכומ"ז יש שליחות כיון דידו כיד בעל הבית עי"ש שהבאתי מיימינים ומשמאילים בסברתו וציינתי לעיין בשדי חמד במערכת הקו"ף אות ד"ן הנה לפי שהמלאכה מרובה עד שנגיע להדפסת מערכת הקו"ף בעזרת האל יתברך איותה נפשי להעתיק פה את הכתוב שם והוא זה קנין על ידי עכומ"ז אי מהני או אמרינן דאין שליחות לעכומ"ז הנה הגאון מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט"ו כתב דעכומ"ז ששלח לישראל שישכיר לו בית מישראל ועשה השליח שליחותו ונתן המעות למשכיר כדי שיקנה המשכיר ביתו לעכומ"ז קנה העכומ"ז ולא שייך בזה אין שליחות לעכומ"ז כיון דאין הישראל זוכה במידי לעכומ"ז אלא מעשה קוף הוא דעביד דנותן המעות למשכיר וממילא זכי העכומ"ז דמעותיו קונות לו ובמטלטלין כי האי גוונא שעשה העכומ"ז לישראל שליח שיקנה לו או שישראל עשה לעכומ"ז שליח שיקנה לו לדעת רש"י דקניינו של עכומ"ז בכסף קנה לו מעותיו ולדעת רבינו תם דלא קני אלא במשיכה כיון שאין שליחות לעכומ"ז לא קנה המשלח אלו תורף דב"ק עי"ש. ובש"ע הגאון מוהרש"ז בסי' תמ"ח ס"ח הזכיר מחלוקת הפוסקים אי קנין העכומ"ז במטלטלין בכסף או במשיכה ושמפני זה צריך שניהם ושוב באות יו"ד כתב דאם לא משך העכומ"ז את החמץ אלא

על ידי שליח עכומ"ז או ישראל לא עשה כלום שאין שליחות לעכומ"ז כדאיתא בסי' קפ"ח עכ"ל (מה שכתב במראה מקום ש"ך סי' קכ"ג לא ראיתי בשפתי כהן שם שכתב מזה) וכונתו כיון דמצריכין משיכה כדעת רבינו תם לכן לא מהני משיכת השליח ואילו בכסף לא כתב שאם לא נתן הכסף בעצמו אלא שלח כספו על ידי שלוחו לא מהני משמע שסובר כדעת הרב מחנה אפרים דגבי כסף מעשה קוף בעלמא הוא דעביד ומעותיו קונות לו מה שאין כן במשיכה לא מהני מה שימשוך הישראל בשליחות העכומ"ז או עכומ"ז לעכומ"ז ועכומ"ז לישראל ועיין בהריב"ש סי' ת"א והביא דבריו מרן הב"י בא"ח סו' ת"ן דאסור לישראל לקנות חמץ לצורך עכומ"ז ולא עוד אלא שהוא עובר עליו בבל יראה לפי שכשקונה בשביל העכומ"ז אין העכומ"ז בעל המעות קונה אותו שאין ישראל זה נעשה שלוחו ולא זוכה בשבילו דהא קיימא לן דאין שליחות לעכומ"ז וכו' ואם כן הרי הוא חמצו של ישראל ועובר עליו עכ"ל ולפי דברי הגאון מחנה אפרים נראה דצריך לומר דכוונת הריב"ש בטעם זה הוא לשיטת רבינו תם דקניינו של עכומ"ז הוא במשיכה והישראל קנה מהעכומ"ז במשיכה וכיון דאין שליחות לעכומ"ז הוה ליה חמצו של ישראל דאילו לשיטת רש"י שסובר דקניינו בכסף הרי הישראל מעשה קוף הוא דעביד וקנו מעותיו להמשלח העכומ"ז. וכן לשיטת הרמב"ם דעכומ"ז קונה בין בכסף בין במשיכה יש לומר דקנו לו מעותיו וכן ראיתי אחר זמן רב בשו"ת הגאון רמ"ץ א"ח סי' ל"ג אות יו"ד שביאר כן בדעת הריב"ש דאזיל בשיטת רבינו תם דוקא עיש"ב אך מדברי הש"ע להגאון מוהרש"ז שם אות ז"ך מתבאר דגם לשיטת רש"י דקניינו של עכומ"ז בכסף והישראל לא עשה משיכה רק כסף נתן להמוכר ופירש לו שקונה במעותיו של עכומ"ז לצורך עכומ"ז אמרינן אין שליחות לעכומ"ז והוי חמצו של ישראל עי"ש ולפי זה אזדא לה מה שרצינו לדקדק מדבריו שבסי' תמ"ח דקאי בשיטת המחנה אפרים כמובן ועיין מה שכתבתי בשדי חמד ח"א בקונטריס אסיפת דינים במערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' סקי"א:

והנה הרב רוב דגן דף קע"ג ע"ב (על דברי מרן בש"ע יו"ד סי' ש"ך) כתב אם עשה העכומ"ז שליח לישראל שיקנה לו בהמה והישראל משכה כיון דקיימא לן אין שליחות לעכומ"ז באנו למחלוקת רש"י ורבינו תם מחנה אפרים הלכות שילוחין סוף סי' ט"ו ועיין מוהר"ם אלשיך סי' יו"ד ודו"ק עכ"ל וקיצר הרב במקום שהיה לו לבאר דמשמעות לשונו הוא דהישראל קנאה רק במשיכה ואי הכי מה הלשון אומרת באנו למחלוקת וכו' הא בכי האי גוונא לא חשיב מכירה לעכומ"ז כלל דלרש"י בעינן כסף ולרבינו תם דסגי במשיכה אין משיכה זו מועלת משום דאין שליחות לעכומ"ז ובהכרח לומר דכוונתו

דמלבד מה שנתן העכומ"ז כסף ציוה להישראל שיעשה גם משיכה כדי שיהיה קנין מועיל לכולי עלמא ולזה הוא דאמר דבאנו למחלוקת וכו' דלרש"י אף שהכסף נתן על ידי שליח ישראל מהני דקונין לו מעותיו ולרבינו תם דבעינן משיכה זו לא מהניא ולא חשיב בהמת העכומ"ז ומה שציין תשובת הרב מוהר"ם אלשיך סי' יו"ד לפי הנראה כונתו להוכיח מדבריו דלא כסברת הרב מחנה אפרים דבקנין כסף לא אמרינן אין שליחות לעכומ"ז שהרי כתב שם (בד"ה ובר מן דין) דבעובדא דידיה שנתן שמעון מעות לעכומ"ז שיקנה לו הברזל (שם בד"ה ועוד דבשלמא כתב דמטלטלין נקנין מהעכומ"ז בכסף כמו שהסכימו רוב הפוסקים) לא קנה שמעון משום דאין שליחות לעכומ"ז והוו המעות מלוה גבי עכומ"ז עי"ש ואי הוה סבירא ליה כסברת הרב מחנה אפרים הוה ליה למימר דקנה שמעון דמעותיו קונות לו אלא ודאי משמע דדעת רבינו מוהר"ם אלשיך דגם בקנין כסף לא מהני על ידי שליח משום דאין שליחות וכו' זהו מה שנראה לי הדל בביאור דבריו והמעיין יבחר:

וראיתי להרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם ח"ב סי' צ"ב ד' ק"מ ע"א שהביא תשובת הרב המבי"ט בח"א סי' קמ"ה רמזה הרב שפתי כהן בחשן משפט סי' פק"ח דמשיכה או הגבהה שעשו העכומ"ז בציווי הקונה מהני ולא שייך בזה אין שליחות לעכומ"ז וכתב שבספר שפת הים חשן משפט סי' ג' דן את הדין על פי תשובת הרב המבי"ט הנ"ל וסברת הרב מחנה אפרים דמשיכה שעשו הפועלים עכומ"ז בציווי הקונה מהני ותמה עליו דאיך פסק כן הלא הרבנים מוהר"א גאליקו ומוהר"ם אלשיך סי' יו"ד ומרן באבקת רוכל סי' קכ"ט חלקו על הרב המבי"ט באותו נדון עצמו ויכול המוחזק לומר קים לי וכו' עיש"ב. והנה לא ציין איה מקום כבוד דברי המח"א וכבר כתבתי למעלה דמדברי הרב מחנה אפרים בהלכות שלוחין הנ"ל מתבאר להדיא בהיפך דדוקא בקנין כסף הוא שסובר דמהני דמעותיו של קונה קונות לו והשליח מעשה קוף בעלמא עביד אבל במשיכה מודה דבמידי דבעינן משיכה אין עכומ"ז לישראל ולא ישראל לעכומ"ז נעשה שליח להקונה למשוך בשבילו אמנם מתוך מה שכתב שם באות היא לעולם בסוף הסימן אני מבין דמה שכתב בשם המחנה אפרים כונתו לדבריו שבהלכות שילוחין סי' י"א והביאתים בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות קמ"ז דגבי פועל לא אמרינן אין שליחות לעכומ"ז משום דיד פועל כיד בעל הבית ועי"ש מה שרשמתי בזה אבל ודאי בעיקר סברת הרב המבי"ט דמשמע דאף באינו פועל סובר דמהני המשיכה בשליחותו אין הרב מחנה אפרים מודה לו ושם באות היא לעולם כתב שגם הרב ידיו של משה בח"מ סי' יו"ד סובר דקנין הגבהה שנעשה על ידי עכומ"ז לא מהני (שוב ראיתי שם באות היא

לעולם דף קל"ג ע"ג שכתב על סברת הרב, המבי"ט הנ"ל דהמחנ' אפרי' בהלכו' שלוחין סי' ט"ו כתב שהוא מחלוק' רש"י ור"ת): גם מדברי הרב חתם סופר בחשן משפט ריש סי' ק"ה מתבאר שסובר דמשיכה שעשה העכום"ז בשליחות הישראל לא מהני משום דאין שליחות לעכום"ז אלא דלענין קדושת בכור תלי תנא בפלוגתא אי יש שליחות לחומרא או לא עי"ש וכן כתב הרב אבני מילואים בתשובה סי' כ"ה (בד"ה ומ"ש כת"ר דלא הוי חזקה) דהגבהה ומשיכה ורוב שאר הקניינים לא מהני על ידי עכום"ז דהוו משום זכיה וקנין וצריך שליחות ועכום"ז לא בר שליחות וכן היא דעת הנתיבות שהבאתי לקמן (בד"ה ולענין) ובספר זכרנו לחיים ח"ב דף פ"א ע"א אות ד' ראיתי שציין בזה ספרים רבים בענין זה ורובם אין מצויים אצלי ולא נטפלתי לעיין עוד בזה ואתה תחזה:

ולענין קנין חזקה ראיתי בספר פורת יוסף להגאון מסלאנים שכתב בדף קל"ג ע"ב בקניית חזקה אי מהני על ידי פועלים עכום"ז או לא כדין שאר קניות משום דאין שליחות לעכום"ז לדעתי הוא ספק גדול דהנה במחנה אפרים כתב דברי הרב מחנה אפרים בזה הם בהלכות מכירה סי' ט"ו) בשם מוהרשד"ם דמהני כיון דעל פי ציווי נעשה תיקון בהקרקע וקשה טובא מש"ס גיטין ד' ע"ז ע"ב אחרי דלא התירו איסור מוקצה לא היה להם להתיר גם עשיית החזקה והיה להם לעשות החזקה על ידי פועלים עכום"ז וממילא היה נקנה הגט והיה רק שבות דשבות ושקיל וטרי עוד ומסיק דלהלכה צריך עיון גדול וציין נתיבות סי' פק"ח עי"ש וצריך לעיין בגוף דברי הנתיבות לידע מסקנתו לדינא שוב ראיתי שהרב פתחי תשובה בסי' קצ"ב סק"ב הביא תורף דברי הרב מחנה אפרים וגם מסקנת הרב הנתיבות לענין דינא דקנין הגבהה או משיכה או חזקה ושאר קניינים שנעשו על ידי פועלים עכום"ז מהני כמו שעשה בעצמו אבל על ידי שליח עכום"ז לא מהני ועל ידי פועל מהני אם נתכוון הוא עצמו לקנות על ידי קנין שעושה הפועל אף שלא נתכוון הפועל אמנם כשהפועל קונה מטעם יד (כגון שלא הגביה הפועל את החפץ רק שנטלו בידו והחזיקו סמוך לארץ) לא קנה הבעל הבית כיון דהוי חצר מהלכת ומשיכת הפועל לא מהני אלא כשמושך לרשות בעל הבית אבל לרשותו ולסימטא לא מהני אם אינו בר שליחות ואם הוא בר שליחות זכה עכ"ל:

והרב אבני מלואים (הנז"ל בסוף ד"ה וראיתי) כתב בשם הרב השואל דחזקה שעשה על ידי עכום"ז לא מהניא דהוי כמו משך והמשיך על ידי עכום"ז וכן עודר בנכסי הגר על ידי עכום"ז לא קנה והוא כתב על דבריו דאף דהגבהה ומשיכה ורוב שאר הקניינים לא מהני על ידי עכום"ז אבל תיקון הקרקע וחזקה מהני על ידי עכום"ז ובלבד שיתכוין הישראל לזכות על ידי תיקון וחזקת העכום"ז דחזקת הקרקע לא בעינן אלא שיתקן הקרקע ואפילו

על ידי בהמתו ועל ידי עכומ"ז מהני והביא ראיות לזה ובסוף התשובה כתב שמצא בספר מחנה אפרים שהביא בשם הרב מוהרשד"ם דחזקה נעל גדר ופרץ מהני על ידי עכומ"ז ונהניתי שכיונתי לדעת גאון עכ"ל ואתה תחזה שם בהגהה ראשונה שבתשובה זו שהביא את דברי ספר נתיבות המשפט בסי' קצ"ב וחידוש הוא שלא הזכיר בזה את דבריו שבסי' קפ"ח שהביא הרב פתחי תשובה הנז"ל:

ומכל הרשום למעלה נראה דפשוט דמהני קנין על ידי שליח ישראל דשלוחו של אדם כמותו וכן כתב הרב שונה הלכות בח"ב דף י"ג ע"ד (בד"ה ברם) אף דהלוקח בעצמו לא החזיק אלא על ידי שליח וכו' הרי הוא כהחזיק הלוקח בעצמו דשלוחו של אדם כמותו וכדכתב בענין דומה לזה בפשיטות הרב המבי"ט ח"א סי' קמ"ה עכ"ל וס' הנ"ל אין מצוי אצלי לראות דב"ק כי ממה שכתב הרב אות היא לעולם נראה דהרב המבי"ט לא מיירי בשליח ישראל ועל כל פנים הדין אמת דעל ידי שלוחו ישראל מהני:

כל הנ"ל הוא העתק מקונטריסי שדי חמד במערכת הקו"ף אות ד"ן הנ"ל ועתה חזון הרבתי בס' היקר אמרי הצבי לידידי הרה"ג צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו בחידושיו לפרק חמישי דבבא קמא באות ז"ך שעמד לבאר דין זה והביא דברי הרבנים מחנה אפרים ונתיבות המשפט ואבני מילואים הנז"ל ומני"ר יצ"ו הביא מה שכתוב בשטה מקובצת לב"ק על דף ב"ן ע"א (בד"ה כיון שמסר לו מפתח) על מה שכתבו התוספות דמה שפירש רש"י דלא קני בנעילת דלת אינו נראה דבגיטין בפרק הזורק דף ע"ט אמרו גבי גט דתיזיל איהי ותיחוד ותפתח ובשבת היה שלא היה יכול לעשות שום מנעול אלמא נעילה לחוד קניא ואף שאסור לקנות בשבת בשכיב מרע שרי שלא תטרף דעתו וכתב על זה בשטה מקובצת וז"ל כתבו בתוספות שלא היה יכול לעשות שום מנעול ואמירה לעכומ"ז במלאכה דאורייתא לא היינו מתירים בשביל שכיב מרע הר"א מגארמיזא ז"ל עכ"ל דמוכח דבחול או בשבת אם היה הדין נותן להתיר היה מועיל הקנין אף שנעשה על ידי עכומ"ז וכתב שגם בנתיבות המשפט כתב ראיה זו על פי דברי הרא"ש שכתב גם כן דחזקה דנעילה אינה תיקון מנעול דלא התירו בשבת אפילו אמירה לעכומ"ז אלא שלא זכר דברי השטמ"ק והביא שבגיליון השטמ"ק שלא כתוב בכתיבת יד הגאון בעל פתחי שערים וז"ל דין חזקה על ידי עכומ"ז עיין עירובין דף ע' ובתשובת מים רבים ובס' נת"מ סי' קפ"ח וביאר כונתו להא דתניא בעירובין בדף ע' סוף ע"ב ישראל וגר שרויין במגורה אחת ומת גר מבעוד יום אף על פי שהחזיק ישראל אחר בנכסיו אוסר משחשיכה אף על פי שלא החזיק ישראל אחר אינו אוסר וכו' עי"ש כל הסוגיא ובתוספות שם ד"ה ומקני והנה דייק לה מדקתני סתמא דהחזיק ישראל אחר בכל הקניינים והלא שבת

הוא ועל כרחין דחזקה על ידי עכומ"ז מהני דהא מיירי בחצר ובעינן קנין חזקה דוקא דבבית היה שייך קנין נעילה ופתיחה אבל בחצר בסתמא ליכא מנעול ועל כרחין בקנין חזקה דרפק פורתא וכדומה ושמעינן דחזקה על ידי עכומ"ז מהני כנ"ל בכוונתו והוא בקיאות נפלא אף שיש לפקפק על זה והשגתי עתה (נזר"ת) ספר יקר טהרת המים לרב גדול משאלוניקי וראיתי בקונטריס שיורי טהרה במערכת החי"ת אות ל"ב שהאריך מאד בדיני קנין על ידי עכומ"ז אי מהני ולא איסתייעא לי להתיישב בדב"ק לך נא ראה שם ובמערכת הגימ"ל אות ח' ובספר אמר שמואל ולרב גדול משאלוניקי) בעניינים נפרדים דף קכ"ז אות מ"ב על תשובת הרב מוהרש"ך שהובאה בטהרת המים הנ"ל:

גם בעיקר כללין (אם בפועל אמרינן יש שליחות לעכומ"ז) שהקשו על הרב מחנה אפרים מסוגיא דבבא קמא דף נ"א בור של שני שותפין היכי משכחת לה וכו' כמו שכתבתי בנדפס באות קמ"ז ראיתי באמרי הצבי הנ"ל בסוגיא הנ"ל שהעמיק הרחיב הרב המחבר יצ"ו בענין זה עי"ש בדף קי"ג אות כ"א נועם פלפולו גם בספר היקר דלתי תשובה לידידי הגאון אבד"ק פיקעלין יצ"ו בקונטריס מסגרת השלחן (שבסוף הספר) בסי' ג' האריך בכלל זה דשליחות על ידי פועל עי"ש גם בספר בית יצחק לידידי הגאון אבד"ק פארעמישלא ועתה אבד"ק לבוב יצ"ו בחלק יו"ד ח"ב בקונטריס אחרון סי' ט' בשולי המכתב האריך קצת בזה עי"ש. ובשו"ת אבן יקרה להגאון מוהר"ר בנימן אריה ווייס אבד"ק טשערנאוויץ יצ"ו בסי' י"ז הביא סברת הגאון מחנה אפרים ועשה לה סמוכים מש"ס עבודה זרה דף כ"ב ע"א ישראל ועכומ"ז שקבלו שדה בשותפות וכו' על פי דברי רש"י ותוספות עי"ש סגנון ראיתו וכפי הנראה לא זכר שר אשר אין הכל מודים למה שחידש בזה הגאון מחנה אפרים אלא דמכל מקום במאי דעסיק הרב יצ"ו שפיר קאמר לסמוך בזה לענין חמץ שעבר עליו הפסח עי"ש:

אחר זמן רב השגתי שו"ת ברכת רצ"ה להגאון ר"ץ הירש אורנישטיין אבד"ק לבוב וראיתי בסי' ע"ה שהביא בשם הרב השואל שכתב לדון בנדונו (בחמץ שעבר עליו הפסח) דאין שליחות לעכומ"ז ולא קנה הישראל את החמץ ושחזר בו לפי מה שהעלה הגאון מחנה אפרים דכהשליח עכומ"ז הוא בשכר הוא כפועל דידו כיד הבעלים ואין צריך לדון משום שליחות כדקימא לן במגביה מציאה לחבירו דאף אי נימא דלא קנה חבירו משום דחב לאחרים מכל מקום על ידי פועל קנה והגאון המחבר כתב דגוף דינו של המח"א אינו ברור וכו' (כתב לדחות ראיתו) וכתב להביא ראיה שאין לחלק בין שליח בחנם לבשכר מדברי התוספות בגיטין דף כ"ב ד"ה והא לאו שהוכיחו מכח קושיא דלא בעינן שליחות בכתיבה עיין שם ואם איתא דבשכר אין צריך לבא לדין שליחות הא נוכל לאוקומה

שכתבו בשכר דמהני אף באותם שאינם בני שליחות ועוד אי נימא דבשכר ופועל יש שליחות לעכומ"ז הוה למימר דבשבת ע"י פועל אסור מן התורה דידו כיד בעל הבית ולא אישתמיט שום אחד מהקדמונים לחלק בהכי ושקיל וטרי לבנות ולסתור ראיה זו ובסוף דבריו קיימה וסיים דגם בפועל אין שליחות לעכומ"ז דלא כהמחנה אפרים והגאון המגיה כתב לדחות ראיות המחבר מדברי התוספות דגיטין הנ"ל אך הוכיח מסוגיא דבבא מציעא דף צ"ו ע"א אמר ליה רב עילישׁ לרבא האומר לעבדו צא והשאל עם פרתי מהו וכו' ואי נימא דפועל עכומ"ז מהני ביה שליחות מאי קאמיבעיא ליה בעבד הא לא גרע על כל פנים מפועל ואף למאי דמסיק דיד עבד כיד רבו מכל מקום משמע דלאו מטעם שליחות קאתי עלה דהא אמרינן אף למאן דאמר אין שלוחו של אדם כמותו יד עבד כיד רבו אלא מוכח מזה דלא כהמחנה אפרים וכתב ואנכי לא מצאתי דבר זה בספר מחנה אפרים עכ"ל. ודברי הגאון מחנה אפרים הלא המה בהלכות שלוחין סי' י"א בדין הרוצה לתקן המעקה ע"י עכומ"ז אם יברך עליו עי"ש דב"ק והמעיין בכל מה שרשמתי בנדפס באות קמ"ו ובמה שרשמתי בקונטריס זה באות זו יראה שאף שיש הרבה חולקים על סברת הגאון מחנה אפרים מכל מקום יש ויש העומדים בשיטתו וכתבתי שם בשם הגאון מוהרש"ק בספר שיורי טהרה בקונטריס תיקון עולם דף ט' ע"א (היה אצלי שאול ועתה אינו בידי) שהאריך קיים סברת הגאון מחנה אפרים וכתב שהוא מגדולי הספרדים ואין לדחות דבריו בגילא דחיטתא ושכן תפס בספרו קנאת סופרים סי' ל"ג כדעת המחנה אפרים ומכל מקום למאי דעסקי תרווייהו רבנן קדישי הנ"ל בחמץ שעבר עליו הפסח שפיר נוכל לסמוך אדעת החולקים ולדון להקל ככל אחת מהדעות ששתי הדעות לא רחוקות הן להלכה:

ובמה שכתב הגאון מחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' י"א (בד"ה ועוד) דדוקא במידי דבעינן שליחות כתרומה וכיוצא הוא דאין שליחות לעכומ"ז אבל במידי דלא בעינן שליחות שאם עשאו שלא מדעת הבעל הבית מה שעשה עשוי הכי נמי על ידי עכומ"ז מהני (אף שדחה טעם זה לנדונו היינו לענין הברכה דאף דבכי האי גוונא לא אמרינן אין שליחות לעכומ"ז מכל מקום מה שעשה העכומ"ז אינו חשוב כאילו עשאו הבעל הבית שיברך עליו אבל לא חזר בו ממה שכתב דבמידי דלא בעינן שליחות לא אמרינן אין שליחות לעכומ"ז כיעי"ש) הנה גם בזה דבר בקדשו בשו"ת אבן יקרה הנ"ל בסי' ח"י (ד"ה אמנם) ובסי' כ' (ד"ה גם) ועיין בספר הארות השמש לידידי הגאון אבד"ק ראגאווא יצ"ו בסי' ז' אות י"א שיש מרבני האחרונים שהשיגו בזה על הגאון מחנה אפרים ושקיל

וטרי קצת בזה והבאתי דבריו בשדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ה' אות ס' עי"ש:

ודע שנחלקו שני גאונים השואל והמשיב בשו"ת אבן יקרה (הנז"ל בד"ה גם בעיקר הכלל) אליבא דהסוברים דקנין המועיל בדיניהם של עכומ"ז מועיל גם כן להפקעת קדושת בכור ולמכירת חמץ אם בכלל זה הוא דיש שליחות לעכומ"ז דהשואל סובר דיש שליחות לעכומ"ז והמחבר סובר דאף דמהני קנין המועיל בערכאותיהם מכל מקום אין ללמוד מזה שיועיל גם שליחות עכומ"ז דכיון דמיעטה תורה בפירוש שליחות עכומ"ז מה בכך שמועיל שליחות בדיניהם הא כיון שעל פי התורה לא נעשה עכומ"ז שליח של המוכר (נדונם הוא בענין זה שהעכומ"ז מכר בשליחות הישראל) אם כן הוי שליח זה מוכר דבר שאינו שלו ושלא נעשה שליח עליו ואיך יחול הקנין על חפצו של זה שמכרו איש אחד שאין לו חלק בו ולא נעשה עליו שליח כלל על פי התורה. והכריח כן מגוף דברי הרב משאת בנימן וכו' עי"ש בסי' י"ז (בד"ה ועוד נ"ל) והשואל סובר דכי היכי דמהני דיני ערכאות לדעת הרב משאת בנימן הכי נמי מהני שליחות העכומ"ז ודחה הוכחתו מדברי המשאת בנימן עי"ש בסי' ח"י (בד"ה ומה שהעלה) והמעיין שם יראה שהמחבר בסי' י"ז הוכיח סברתו גם מדברי הרב שפתי כהן בחשן משפט סי' רמ"ג סק"ה שהביא סברת הרב משאת בנימן דעכומ"ז לעכומ"ז יש שליחות וכתב דנפקא מינה ענין מכירת חמץ ואי אמרת דלסברת המשאת בנימן דמהני קנין ערכאותיהם מהני נמי שליחות עכומ"ז מה נפקא מינה דיש שליחות עכומ"ז בעכומ"ז הא אף אם נעשה שליח לישראל מהני אלא ודאי דלישראל לא מהני אף לדעת המשאת בנימן עי"ש ועל זה לא השיב דבר הרב השואל בסי' ח"י שוב ראיתי שבסי' כ' תמה עליו הרב המחבר בזה והחזיק סברתו והוכחתו מדברי השפתי כהן עי"ש:

וכתב בספר ילקוט הגרשוני הנ"ל (בד"ה אמנם) במערכת הגימ"ל דף י"ט (סוף ד"ה גנבה) בשם האחרונים דהא דאין שליחות לעכומ"ז לא נאמר קודם מתן תורה דאחר שניתנה תורה נתחדשה הלכה מה אתם בני ברית ולא קודם לכן:

סימן עט

אין מבטלין איסור לכתחילה בנדפס מערכה זו אות ד' הבאתי מה שכתבו הפוסקים דכשאין כוונתו לבטל האיסור כי אם לתקן הדבר אין בו משום מבטל איסור לכתחילה ושמקשים על זה דמאי נפקא מינה בכוונתו הרי על כל פנים מתבטל והוי פסיק רישיה וכו' ועל זה כתב לי ידידי הרב הגאון מוהרש"מ אביגדור הלוי יצ"ו מעיר סאראצעק וז"ל בד"ה וראיתי הביא להקשות בלא כוונה יאסר משום דפסיק רישיה הוא לעניות

דעתי לא קשיא מידי דהטעם דאם לבטל הוא מגזרה שיבא לאכול בעין וזה לא שייך רק במכוין לבטל האיסור כדי להתירו אכן גם לפ"ז ז"א רק אי הוי מדרבנן אבל אי הוי מה"ת ל"ל הכי וי"ל דצריך להבין מנ"ל מן התורה איסור ביטול וצ"ל מסברא דהא דברוב שרי הוא משום דאינו ניכר אבל לגרום לכתחילה שלא יהא ניכר כדי שיותר לו דבר המתועב לה' ית' ודאי לא התירה התורה וא"כ זה לא שייך אלא כשעושה זאת כדי לבטל אבל אם הוא מוכרח לזה כגון בדבש שנפלו נמלים וכיוצא דאינו מכוין להתיר האיסור רק ממילא ניתר שרי ואין לאסור משום פס"ר דפס"ר לא אסור רק במעשה איסור אבל ביטול אינו מעשה איסור רק מסברא אמרינן דאסור לעשות השתדלות כדי להתיר מה שאסרה תורה הא אינו עושה כדי להתיר האיסור רק כדי לתקן ההיתר ומשום דהאיסור ממילא ניתר לא מיסתבר לאסור לתקן ההיתר. (אמר המחבר הקדמונים כתבו הילפותא דאיסור הביטול מן התורה דהיא מזרוע בשלה ולא מטעמו של ידידי הרב מר שמואל יצ"ו וק"ל ונחזור לדבריו) עוד כתב להוכיח מהטור להב"ח דסובר דאסור מה"ת ואפ"ה מתיר באו"ח (סי' תג"ן) בלא כונה לע"ד י"ל דהתם מן התורה אינו צריך לחוש כלל דלא מחזקינין ריעותא ורק מדרבנן הצריך הר"י בדיקה משום דהוי מיעוט המצוי וא"כ האיסור ביטול רק מדרבנן לכולי עלמא עכ"ד יצ"ו ויפה כתב להשיב לפי שיטתי. אמנם ידידי הרה"ג מוהר"ר יחזקאל וויפרניסקיע אבד"ק טשערין יצ"ו כתב אלי בענין זה וז"ל בחלק הכללים מערכת האל"ף אות ד' מ"ש שם וז"ל מכל מקום מסתמיות דברי הטור בסי' תנ"ג מודה ודאי דגם לטחון בחוה"מ וכו' לא זכיתי להבין דב"ק דאיך אפשר לומר כן דהא בתוך הפסח אינו מתבטל כלל כמובן וכונת הטור היא דוקא לטחון קודם הפסח יעויין בש"ע ואחרונים החונים סביב דיש שהחמירו אפילו לאפות קודם הפסח עכ"ד יצ"ו ולפום ריהטא נראה דשפיר קאמר והדברים שאמרתי (בנדפס להוכיח מדברי הטור) דגם למ"ד דאיסור ביטול האיסורין מן התורה מותר באינו מתכוין על פי מאי דמשמע לי מדברי רבינו הטור שגם בחול המועד שהוא זמן האיסור סבירא ליה שמותר לטחנם והם מתבטלים טעות הם בידי דאין שייך ביטול בחול המועד לדידן דלא קיימא לן כהשאלתות דבזמנו בטל בששים אלא דיש מקום לקיים הוכחתי מערב פסח אחר שש שהוא זמן איסור ויש לו ביטול אבל לא לזה נתכונתי אז ואפריון נמטייה לידידי הרב יצ"ו ויבא שכמ"ה והאל יתברך יצילנו משגיאות:

גם ידידי הרה"ג מוהר"ר נפתלי הירץ בערינשטיין אבד"ק קרעמינעץ יצ"ו במכתבו אלי מיום ב' אמור נזר"ת כתב לי בענין זה וז"ל ואגב אמרתי לא אמנע לכתוב מה שנתקשיתי בדברי קדשו בכללים מערכת האל"ף אות ד' וז"ל ואומר אני דגם מדברי הב"ח ביו"ד סי'

צ"ט וכו' ואף דביאר שם באות ד' דהא דלמ"ד אין מבטלין איסור מן התורה וכו' מכל מקום סתמיות הטור בסי' תנ"ג (שכתב כיון שאין כונתו לבטל רק לטחון החטים וכו') מודה ודאי דגם לטחון בחול המועד (דמותר כמו שכתב סי' תקל"ג) אין חשש משום ביטול איסור לכתחילה יע"ש ותמיה לי דמלבד שכתבו בשו"ת רע"א סי' י"ט ובספר ערוגת הבושם יו"ד סי' צ"ט דבחמץ דאיכא עשה דתשביתו וביטל חד בתרי לאו השבתה היא ולכ"ע אסור לבטל מה"ת עי"ש (וגם בעצמי ת"ל הרגשתי בזה) אם כן תו ודאי גם באינו מכוין אסור (וגם יש לומר באיסור הנאה ל"מ אי"מ דמכל מקום נהנה כמ"ש בשו"ת שם אריה סי' יו"ד) בלא"ה הרי כיון שלא נתבשל קודם פסח כיון שהמבוקעין ניכרין כמ"ש כל האחרונים אם כן אם טוחן בפסח הרי אוסר במשהו עכ"ד יצ"ו הנה מה שכתב דאם טוחן בפסח הרי אוסר במשהו כיונה דעתו לדברי ידידי הרב אבד"ק טשעהרין יצ"ו וכבר כתבתי על זה לעיל ומה שכתב בשם רע"א סי' י"ט וערוגת הבושם סי' צ"ט ס' ערוגת הבושם אין אצלי ובשו"ת רבינו עקיבא לא מצאתי כעת בסי' י"ט שדבר מזה ואין הפנאי מסכים לחפש אחר דב"ק ומה שכתב עפ"י דברי הרב שם אריה עיין בנדפס באות ז' (בד"ה ובעיקר) ובמה שרשמתי בקונטריס זה לעיל אות ח' דאין הכל מודים בזה וק"ל: ובעיקר הכלל (אם הא דכשאינו מתכוין לבטל מותר הוא דוקא למ"ד דאיסור ביטול האיסורין הוא מדרבנן) הנני להביא פה דברי ידידי הגאון מוהר"ר שלמה אברהם רעזכטא מאזארקאוו יצ"ו וז"ל כבודו הביא בספרו הבהיר שדי חמד (קונטריס הכללים מערכת אין מבטלין איסור לכתחילה אות ד') בשם שו"ת הרמ"ץ (חא"ח סי' ל"ו אות ג') שהקשה בעיקר כלל זה דכיון דבע"כ יתבטל מה לנו אם יתכוין או לא הא הוי פס"ר ובפס"ר אסור אף דלא מכוין ותירץ כיון דאי"מ איסו"ל הוא מדרבנן הא בדרבנן קיי"ל דכשאינו מתכוין אף פס"ר שרי ומסיק דלמ"ד אי"מ איסו"ל הוא מדאורייתא לא מהני מה שאין כוונתו לבטל וכן מצא להרב בית מאיר לא"ח (סי' תמ"ז ס"ד) אך חזר בו ממה שכתב בפר"ח בשם הריב"ש מוכח דסובר דאף אם הוא מדאורייתא שרי באין מתכוין לבטל עכד"ק. ונפלאתי על הרב בית מאיר שלא הקשה ג"כ מדברי הר"ן בע"ז פ' אין מעמידין שהקשה שם על הראב"ד דס"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא דאורייתא ואיך הגעילו כלי מדין ועל זה תירץ דאין כונתו לבטל רק להכשיר יע"ש א"כ מוכח דגם למאן דס"ל דאסור לבטל מה"ת אפי"ה באין כונתו לבטל מותר גם על כבודו אתפלא איך לא תמה על הרב בית מאיר והרב הרמ"ץ בזה:

ובעיקר קשיית הרמ"ץ והב"מ דהוי פסיק רישא. ולפע"ד לתרץ לפמ"ש הרב המגיד (בפי"ב) מה' שבת ה"ב לענין תיקון כלי. דכל שאינו מכוין אין בו מלאכה כלל שהרי

לכן רוצה לעשות ממנו כלי דומה לקטימת קיסם שכל שאינו קוטמו לחצוץ שיניו פטור אפי' לר"י דמחייב דבר שא"מ כו' יע"ש הובא במג"א (בסי' שי"ח) ויעוי' בשו"ת בית אפרים (חיו"ד סי' ס"א) שהביאו ועפי"ז כ' הפשט ברש"י בכורות (ד' כ"ה) גבי דבר שאינו מתכוין בגוזז כי בכה"ג אף דגוזז ואין לך פ"ר גדול מזה מ"מ התורה לא אסרה גוזז בכה"ג אם אינו מתכוין לגזיזה כסברת הרב המגיד לענין תיקון כלי כנ"ל יעו"ש. לפי"ז י"ל גם לענין אין מבטלין איס"ל ג"כ דהתורה קפדה רק שלא יהי' מכוין לבטל אבל אם אינו מכוין לבטל ליכא איסור כלל דהוי כמו שנפל האיסור ממילא דודאי מותר וה"ה כשאינו מכוין לבטל אף דהוי פסיק רישא אין בו איסור כלל ויעוין בשו"ת הרשב"א ח"ב סי' תתל"א וסי' תפ"ו וסי' תס"ג] וברשב"א בתוה"ב (ד' קכ"ו) ובתשובת מהר"ם הארוכות (סי' ק"ץ) וברוקח (סי' תפ"ו) ובשו"ת מהר"י מיג"ש (סי' ר"ה) ובליקוטי הרמב"ם פסחים ובריטב"א בע"ז (דף ל"ג) ובכנה"ג (חיו"ד סי' קכ"ו) ובשיורי בא"ח (סי' תנ"ג) ובטור (סי' תס"ג) מה דברו בענין (אין מבטלין איסור לכתחלה) עכ"ד הרב הנ"ל יצ"ו:

אמר המחבר עם כי לא יכולתי לעיין במילי דמני"ר שיחל"א הדק היטב מאפס פנאי וגם הרבה מהספרים אשר ציין בזה אין מצוים אצלי מ"מ במה שהתפלא על הגאונים רמ"ץ ובית מאיר שנעלם מהם דברי הר"ן בפרק אין מעמידין (בסוגייא שבדף ל"ג ע"ב עי"ש בד"ה אבעיא להו מהו לתת לתוכן שכר) וענותו תרבני והתפלא גם עלי אומר אני לישרי לן מר כי אחרי שכבר כתבתי שהרב רמ"ץ חזר בו מכח דברי הריב"ש שכתב דין זה גם למאן דסובר דאיסור ביטול האיסורין הוא מדאורייתא ועינינו הרואות בגוף תשובת הריב"ש (בסי' שמ"ט) שכתב כן בשם הר"ן כיעי"ש הרי א"כ בכלל מאתים מנה ותרד פלאים וכמדומה שידידי הגאון יצ"ו מחמת טרדת החג לא עיין בעת כתבו מכתב לחזקיאו בגוף דברי הריב"ש והא גרמה ליה למר לבא לפרק השיג יד בזה ולעיקר קושית הר"ן והריב"ש לשיטת הראב"ד עיין בס' אור חדש לקידושין בפתיחת הספר אות י"ד:

עתה נדפס שו"ת משיב דבר להגאון נצי"ב וראיתי בח"ב סי' כ"ו לחלק יצא בעיקר כללין בין כשהוא טעם האיסור בלבד דבזה שרי כל שאין כונתו לבטל האיסור ומקורו מגיעולי מדין כמו שכתב הר"ן בפרק אין מעמידין איך התירה תורה להגעיל בן יומו לאיסור בעין דאסור אפילו אינו מכוין לבטל כדמוכח מההיא דזרוע בשלה דחשיב חידוש מה שמבטלין לכתחלה עי"ש נקוט האי כללא בידך כי לפום ריהטא נראה שהוא חילוק נכון ליישב בו עניינים רבים הנראים כסותרים ותנא דידן ראשון לציון בספר לב מרפא דף ד' ע"א האריך קצת בעיקר הכלל דכשאין כונתו לבטל האיסור ליכא משום בישול איסור לכתחלה עי"ש דב"ק:

והנה חד צומ"ר יצ"ו שדר לי מלא חפניי"ו טיבותא וגם בענין זה יכתוב ידו וז"ל בסק"ז א"מ עטו"ז דאם כוונתו רק לד"א מבטלין והיינו בא"א בע"א עי' פרמ"ג מה שתמה מד' הטו"ז בסי' תנ"ב סק"ה ויראה לפ"ד הנה בסי' פ"ד הסינון יש בו שתיים אלה לכוון בה היינו הביטל או ליקח הנמלים ולתקן היין ובזה כיון דנוכל לומר דרק לתקן הדבש משו"ה מותר משא"כ בההיא דסי' קל"ז מהא דלא מערה בפיו אחר מוכח דבכיון שפך בנקב זה כדי שיבטל מוכח מזה דכוונתו להביטל ומש"ה לקמן בס"ז כיון דאין דרך להשתמש בו אלא לעתים מוכח דעכשיו בא כדי לבטלו אף דיכול להיות דלא בא רק לבשל יותר מסתבר לביטל כיון דאין דרך להשתמש והיינו טעמא דסי' תנ"ב דמעשה הגעלה מוכחת דכוונתו רק כדי שיפליט הבליע לא לביטל ויש לכוון זה בסמ"ג דלא נהנה מהמים וזה כמ"ש אמנם גם זה אמת דהיכא דיש טירחא לא מוכח דכוונתו לבטל די"ל דנמנע לעשות בד"א מחמת הטירחא וראיתי בהג"ה בח"ש שהעיר מתרומות פי"א מ"ז ובתוי"ט דכיון דיש טרחא מקרי אין כוונתו וזהו נכון אך מ"ש דבסי' קל"ז ג"כ טירחא איכא לא כיון יפה דבעי' טירחא מוכחת דאין כוונתו להביטל. וראיתי לאחרונים דלהראב"ד אף שאין כוונתו לבטל אסור וראייתם דההיא דז"ב ג"כ אין כוונתו לבטל ולא אדע מנלן באמת דהחידוש דמותר לבטל והא הכא אין כונתו לבטל ועיין מ"ש לקמן ע"ז וכ"כ דמהש"ך שלא השיג בנה"כ נראה דהסכם לזה ואף שפסק בסק"ז דלא הוי אלא דרבנן הכין הלכתא ומיהו בע"ש ובהפסד יש לצדד ודע דאפשר בע"א הוי להטו"ז כמכוון מצאתי להגאון רי"ש במהד"ד סי' ס"ד דהיכא דיש לו הפסד תשמיש כלי במה שימתין למחר לא מקרי אפשר וזהו כסברת המצל"ח לענין טילטל ודבריו נכונים ובמ"א כתבנו דאף להשיטת דבאין כונתו לבטל לא מועיל או להט"ז באע"א מ"מ לענין הנאה מועיל הביטל עיקר טעמא משום דהוי פ"ר ולשיטת הר"ן בהנאה ל"ש פ"ר עכ"ד יצ"ו:

סימן פ

אין מבטלין איסור לכתחלה בנדפס מערכה זו אות ה' הבאתי דברי הפוסקים בכמה מקומות דדוקא בודאי איסור אין מבטלין אבל ספק איסור מותר לבטל וע"ז כתב לי ידידי הרב מוהרש"מ אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו וז"ל באות ה' הביא כמה פוסקים דמותר לבטל ספק איסור תורה וק"ל מהטור א"ח סי' תג"ן שכתב להתיר לטחון בלא בדיקה מנשיכת עכברים משום דאינו מתכוין לבטל הרי אף דספק הוא כמבואר בטור אפ"ה בכונה אסור וי"ל שאני התם דאפשר בבדיקה ודוחק עכ"ד יצ"ו ולפי מה שהבאתי שם בשם הרבנים קול אליהו וערך השלחן דלמאן דאמר דביטול האיסורין דאורייתא הוא גם בספק איסור אין מבטלין איסור אין אנו צריכים לתירוץ זה כדי ליישב קושיתו

מדברי הטור שהרי כתבתי שם באות ד' דריב"ה סבירא ליה דאיסור ביטול איסורין הוא מדאורייתא עי"ש ובספר כרם חמד לידידי הגאון אבד"ק ליאדי יצ"ו בח"ב דף י"א ע"ב (ד"ה עין בש"ך) ציין לעיין בשפתי כהן סי' פ"ד ס"ק מ' ובסי' צ"ב סק"ח ובמקור חיים בסי' תס"ז אות ב' ובחקת הפסח בסי' הנ"ל אות יו"ד לענין ספק איסור אם מותר לבטל לכתחלה ופרי מגדים סי' צ"ט וסיים והנה המוהרי"ט ומוהרשד"ם ומוהר"י הלוי כתבו דבספק שבגוף המעשה בודאי אין להתיר לעשות ספק ספקא בידים ולמכור עכומ"ז משום דהוי כמבטל איסור לכתחלה והובאו דבריהם במנחת יעקב בקונטריס הספקות במחודשים אות ה' ומוכח דבספק איסור אסור לבטל לכתחלה. והרב טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה מערכת האל"ף אות נו"ן כתב שבתשובותיו בספר מעט מים סי' פ"ט הסכים בדיכת תבשיל שנתערב בו תולעי גבינה דאין כאן משום מבטל איסור לכתחלה מכמה טעמים ושוב ראה להכנסת הגדולה בסי' צ"ט בהגהת בית יוסף אות ט"ז דבספק איסור אין בו מבטל איסור לכתחלה וציין להפרי מגדים בשפתי הדעת סק"ז וערוך השלחן סק"ו שעמדו בזה אי אמרינן הכי אף בספק איסור תורה גם במחזיק ברכה יו"ד סי' פ"ד סק"ח עמד על דברי הכנסת הגדולה שלא רצה להתיר לבשל חומץ שיש בו תולעים כדי לסננו משום מבטל איסור לכתחלה ושקיל וטרי על דבריו דכל שהוא ספקא ובפרט משום מהיות טוב ליכא משום ביטול איסור גם החקרי לב ח"א יו"ד סי' מ"ב דחה דברי הכנסת הגדולה בסינון החומץ ובישולו לקיים דבריו במקצת עכ"ל וכן כתב הרב אמר שמואל בחלק יו"ד סי' א' דף טו"ב ע"ב (ד"ה והנה) דבאיסור תורה בדאיכא ספקא קמן מותר לבטל לכתחלה כבכנסת הגדולה סי' צ"ט בשם תרומת הדשן ובשפתי כהן יו"ד סוף סי' קי"ד ובשאר אחרונים:

וחד צומ"ר יצ"ו שדר לי מלא חפניו טיבותא וגם בענין זה יכתוב ידו וז"ל וראיתי להכנה"ג בהגהות הטור אי"ו בשם התה"ד סי' קע"א דא"מ ה"ד ודאי לא בס' איסור הנה המעי' בתה"ד יראה דה"ק דאף דעתה ראינו דיש כאן איסור תורה כי הרבה נמלים מצאנו אעפ"כ יש לטוחנן דשמא יברחו ולא יהא בהן האיסור כלל ואף אם לא יברחו מ"מ יהא בהקמח ס' ולא הוי מבטל איסור דיכול להיות דלא יהא בהקמח האיסור והנה לפי זה באי"מ ונשפך המבואר בצ"ח דא"ר להוסיף וכמ"ש הפרמ"ג. כיון דיש כאן בודאי איסור צ"ל דז"ד בלח בלח שנתערב יפה באופן אף שנשפך לא נ"ל דהאיסור נשפך אבל באופן דיכולים לומר דהאיסור נשפך שוב היה לשאי להוסיף. ולפי"ז יבש ביבש שנשפך די"ל דהאיסור נאבד שוב יש להקל ולהוסיף ועי"ל מ"ש בשם הגרע"א ועיין בא"ח סי' תצ"ח בא"א סק"ב אי מותר לשחוט בהמה בלא בדיקת הסכין ולהתערב בבדיקות דאף פגום

נתבטלו ולהכנה"ג והתה"ד מותר ויראה דזהו כונתו שם ועיין מ"ש בעמ"ז כאן סק"ז עכ"ד יצ"ו:

סימן פא

אין דנין בערב שבת וערב יו"ט בנדפס מערכה זו אות ט"ו כתבתי בכונת מרן בש"ע דאף דלא כתב בלשון אסור לדון בע"ש ובעיו"ט בכל זאת דעתו דאסור ובענין כתב לי ודידי הנ"ל (בריש אות ע"ט) וז"ל באות ט"ו בד"ה אין דקדק לשון מרן בחומ"ש (סי' ה') ולענ"ד משום דבע"ש ויו"ט פעמים דמותר דון כגון אם קבלו הבע"ד אף לטעות או אם יש להדיינים מי שיכין עבורם צרכי שויו"ט מש"ה לא נקט לשון אסור עי"ל משום סיפא דאם הזמינו לבע"ד (ועיין בסמ"ע) א"צ לבוא משום דאין דנין ובד"ה הן יישב ק"ו ק"נ בכתובות דקבלה לבד או מלתא דאיסורא שרי כמש"כ בשה"ג והריטב"א לע"ד א"א לומר כן להרא"ש דהא כתב דבזמנם לא היו כונסים בששי משום דאין ב"ד קבועים בשבת ובזמנינו כוכסין משום דדרכינו מי שיש לו עסק מכניף ג' וזה יכול לעשות בשבת הרי דסובר דבזמנם בעי' ב"ד קבועים דוקא משום דחיישי' שימתין עד שיהיו קבועים ובששי ג"כ לא היו קבועים כיון דאין דנין וכ"כ רמ"א דאף בזמנינו לא יהיו קבועים ועי' בקצור פסקי הרא"ש מס' סנהדרין פרק ד' (סי' ט') ואפש"ל שהיו קביעין קצת זמן ביום הששי לקבל עדות מאיסורין בענין זה ק"ל מאי פריך בירושלמי פרק אד"מ מדקתני מתני' דאין דנין ד"נ מוכח דד"מ דנין הא נ"מ היכא דיש להסנהדרין מי שיטריח עבורם בצרכי שוי"ט דד"מ דנין וד"נ אין דנין מטעמא דמתני' וי"ל עכ"ד וצ"ו:

סימן פב

אין מערבין שמחה בשמחה הבאתי בנדפס אות ח"י מה שכתב הרב מלאכת שלמה חכים ד' ח' ע"ב בשם הרב מוהר"ש יפה דדוקא בשמחה שיש בה אכילה ושתיה הוא דאין מערבין וע"ז כתב אלי ידידי הרה"ג מוהרש"ם אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו וז"ל בד"ה וכתב הביא דדוקא בשמחה שיש בה או"ש אין מערבין לכאורה י"ל בזה הא דעירב שלמה הע"ה י"כ בשמחות המקדש אך באמת בל"ז לא קשה דבי"כ ליכא מצות שמחה ופלא שלא הביא מתוס' כתובות (מ"ז) ד"ה ומסר עכ"ד יצ"ו הא גרמא ליה לבא בהשג יד לפי שאין אצלו ספר זה והמעין בדב"ק בגופן שלהן עיניו תחזנה כי הרב מלאכת שלמה כבר הביא (בד"ה אמנם) דברי התוס' דכתובות ומ"ש על דבריהם הרבנים רש"ל ומוהרש"א ומג"א בסי' תקמ"ז ולפי דברי מוהרש"א ומג"א בכונת דברי התוס' הנ"ל גם בנישואין בלא סעודה איכא לדידן משום אין מערבין שמחה בשמחה מדרבנן מיהא והביא שיטת הרמב"ם ודברי הרבנים לחם משנה ומעשה רוקח ודעת הרשב"א שמתיר

לעשות חופה בפורים ושהרב פרי חדש חלק עליו ואחר שהאריך בדין זה מסיק הרב (מלאכת שלמה) לענין דינא דדוקא בשמחה שיש בה סעודה כמילה ופדיון הבן וכו' ולזה הביא דברי הרב מוהר"ש יפה ודבריו הם על מה שאמרו בתנחומא פרשת פקודי שהמשכן נשמר להקימו ביום לידת יצחק לערב שמחה בשמחה והוקשה לו מדקי"ל אין מערבין שמחה בשמחה ותירץ דשמחה דאית בה אכילה ושתיה דאית בה הנאה לגוף אין מערבין שאחר שישבע במשתה משום אחת אינו נהנה מאחרת אבל שמחה דמצוה שאפשר לשתיהם יחד שאין קצבה לשמחה מוטב לערב זו בזו כדי שתגדל כח השמחה זו בזו כדרך הדברים המצורפים ועוד דמגלגין זכות ליום זכאי עכ"ד הרב מוהרש"י שהביא במלאכת שלמה שם וכונתו לפי הנראה היא דכשבשני הדברים אין בהם אכילה ושתיה רק שמחה של מצוה מותר ואדרבא מוטב לעשות כן כדי להגדיל כח השמחה דאף אם נישואין בלא סעודה ג"כ אסור בחוה"מ משום אין מערבין היינו משום דעכ"פ חשיבה שמחה שיש בה אכילה ושתיה והוא אוכל ושותה בשמחת החג אבל בהקמת המשכן ולידת יצחק אין שום אכילה ושתיה בשום דבר משני הדברים רק שמחה של מצוה ועיין במה שהבאתי בענין זה בקונטריס ההערות סי' קכ"ז אות ב' ובקונטריס פאת השדי לחלק אסיפת דינים במערכת בית הכנסת אות ט':

ובעיקר כללין עיין פלפול נאה להגאון מוהרא"ל בשו"ת יעלת חן סי' ה' ביאור שיטת הרמב"ם והפוסקים אם נישואין בחול המועד הוא אסור מן התורה משום ושמחת בחגיך וכו' ובנושא בערב הרגל אם מותר לעשות סעודה בליל יום טוב או לא:

והנה בנדפס אות פ"ח רשמתי קצת אם שייך הא דאין מערבין שמחה בשמחה גם בשבת או לא וציינתי לעיין במכתב לחזקיאו בזה ואלה הדברים אשר כתבתי שם בדף ל"ז ע"ב וראיתי להרב מקנה אברהם הנדפס חדש ממש במערכת האל"ף אות ל"ה שהביא דברי הרמב"ם בעשירי מהלכות אישות הלכה י"ד שכתב מותר לארס בכל יום וכו' אבל אין נושאין נשים לא בערב שבת ולא באחד בשבת שמא יבא לידי חילול שבת וכו' ואין צריך לומר שאסור לישא אשה בשבת ואפילו בחולו של מועד אין נושאין נשים כמו שבארנו לפי שאין מערבין שמחה בשמחה שנאמר מלא שבוע זאת וכו' וחקר הרב (מקנה אברהם) דבשלמא במועד מצינו דכתיב ושמחת בחגיך אבל בשבת לא מצינו חיוב שמחה ושמא בשבת נמי איכא חיוב שמחה דכתיב וקראת לשבת עונג לשמחו בעונג מאכל ומשתה אך הוקשה לו אמאי לא תנינן לה במתניתין ולימא אין נושאין נשים לא בשבת ולא במועד אלו תורף דב"ק ולי הדל במחכ"ת דבריו תמוהים דנראה פשוט דטעמא דיהיב הרמב"ם (שאין מערבין שמחה בשמחה) לא קאי אלא אלפניו (אין

נושאין נשים במועד) ולא אלפני פניו (אנישואין בשבת) וכוונתו דבמועד אסור משום דאין מערבין אבל גבי שבת טעמא אחרינא הוא וז"ל הרב המגיד שם ואין צריך לומר בשבת פשוט הוא ואפילו קידושין אסורין כמ"ש למעלה ובנישואין הרי הוא קונה אותה ליורשה וליטמא לה ולהפרת נדריה ע"כ וממילא גם מאי דקשיתיה אמאי לא תנינן לה במתניתין לא קשיא ומה שתירץ דבשבת נמי איכא שמחה דוחקו ניכר כמובן דעונג לחוד ושמחה לחוד וכן כתוב במהרי"ל סוף הלכות יום טוב בשם מוהר"ר יעקב כ"ץ שראה כתוב בספר הגדולה שאין להתענות ביום טוב תענית חלום דהא דמתענגים בשבת גם כי כתיב וקראת לשבת עונג היינו עונג דידיה שמתבטל החלום אכן ברגלים כתיב ושמחת ואין שמחה אלא בבשר ויין לכן אסור להתענות בהם והא דמתענים בראש השנה לפי שלא ניתן לשמחה וכו' ע"כ לענייננו הרי דעונג לחוד ושמחה לחוד:

שוב ראיתי להרב משק ביתי בסוף סי' ע"ג שכתב בשם הרב"א בשיטה מקובצת לכתובות דף ל"ה ריש ע"ד (מדפי הספר) דמאי דאמרינן אין מערבין שמחה בשמחה היינו דוקא במועד דשייך ביה שמחה דכתיב ושמחת בחגך משום הכי אין נושאין נשים במועד אבל בשבת דלא כתיב ביה שמחה אם רוצה לישא אשה בשבת יכול לישא וליכא משום ערבוב שמחה בשמחה וציין לעיין בתשובת הרמ"ע מפאנו בסי' ע"ח ולהרב יקר הערך בדרשותיו דף ס"ג וס"ד ולהרב ארעא דרבנן אות ס"ב ועיינתי בארעא דרבנן ולא דבר בזה (לענין שבת) ושו"ת הרמ"ע ויקר הערך אינם אצלי והשיטה מקובצת שבידי היא דפוס חדש ואין הדפים מכוונים לשל דפוס הראשון אך כפי הנראה כונתו היא על מה שכתוב בשיטה מקובצת על מאי דאמרינן בדף ז' ע"א דאתפסא מטלטלין שכתב שם (בד"ה וכתב הרמב"ם) והר' משה כתב בפירוש שאסור לישא אשה בשבת ופירש הטעם משום דאין מערבין שמחה בשמחה ולא נהירא דלא אישתמיט תנא דליתני הכי כי קתני אין נושאין נשים במועד ונראה דבמועד הוא דשייך למימר ביה ערבוב שמחה בשמחה משום דכתיב ושמחת בחגיך אבל בשבת לא כתיב ביה שמחה וגם כתב שאסור לישא שתי נשים כאחת משום דאין מערבין שמחה בשמחה דכתיב מלא שבוע זאת ובתלמוד דידן במועד קטן מדכתיב שבעת ימים ושבעת ימים עכ"ל ונראין הדברים שכונתו על דברי הרמב"ם שבעשירי מהלכות אישות הנ"ל (אף שסיום הדברים שאסור לישא שתי נשים וכו' ליתנהו להני מילי בספרים שלפנינו שם) והוא תנא דמסייע להרב מקנה אברהם שהבין מדברי הרמב"ם שאוסר נישואין בשבת משום אין מערבין שמחה בשמחה וגם הקשה עליו מדלא תני לה במתניתין דאין נושאין נשים במועד ולדעתי העניה לפי סיגנון לשון הרמב"ם שלפנינו אין הכרח שסובר שאיסור נישואין בשבת הוא

משום דאין מערבין שמחה ולא כתב טעם זה אלא לגבי חול המועד כאמור ומכל מקום מדברי השיטה מקובצת הללו נראה דלא ניתן ליאמר מה שכתב הרב מקנה אברהם דכיון דכתיב בשבת עונג הרי הוא כאילו כתיב ביה שמחה כמובן:

ומה שכתבתי בנדפס דהתוספות בכתובות דף מ"ז ד"ה דמסר לה בשבתות וימים טובים מהא דאין מערבין שמחה בשמחה שנראה שסוברים שגם בשבת שייך שמחה וכתבתי דיש לדחות הנה זה לשון התוספות דמסר לה וכו' אף על גב דאמרינן ושמחת בחגיך ולא באשתך דאין נושאין בחול המועד משום דאין מערבין שמחה בשמחה וכו' איכא למימר דהכא מיירי שעה אחת לפני יום טוב שהיא כיום טוב לענין מלאכה וכו' סוף דבריהם הוכיחו על תחלתם דמאי דקשיא להו מדאין מערבין שמחה בשמחה לא היתה אלא על יום טוב (מדלא כתבו דהכא מיירי שעה אחת לפני שבת ולפני יום טוב וכו') אבל על מה שאמרו דמסר לה בשבתות לא קשיא להו מהא דאין מערבין שמחה בשמחה משום דבשבת אין חיוב שמחה דעונג הוא דכתיב ביה וכמו שהבאתי בשם הגאון בכור שור בנימוקיו למסכת תענית דף ל' ע"א שכתב בפשיטות דעונג לחוד ושמחה לחוד (אלא דמה שכתב דמשמע בשבת דף ס"ג ע"ב דעונג לחוד ושמחה לחוד כעת לא ידעתי היכי משמע ליה הכי מסוגיא דהתם) אף גם ראיתי להרב מטה יהודה בסי' תרפ"ח דין ה' דף ג"ן ע"ג בהתווכחו על דברי הרב פרי חדש (שסובר דמאן דדריש טעמא מבחגיך ולא באשתך לא פליג אטעמא דאין מערבין שמחה בשמחה) וכתב להוכיח דמאן דדריש מבחגך ולא באשתך לית ליה טעמא דאין מערבין שמחה וכו' והכי נקיטינן כמאן דלית ליה הא דאין מערבין וכו' ומה שכתב הרמב"ם וכו' הוא לשון מושאל וכו' ורק משום בחגך וכו' הוא דאיכא וכו' כתב בתוך דבריו ואף דהתוס' בכתובות דף מ"ז ד"ה דמסר לה עירבו שני הטעמים ביחד ודאי דלאו דוקא גם יש ליישב דבריהם בס"ד ואין להאריך עכ"ל אם כן לפי דבריו דל מהכא מדברי התוספות טעמא דאין מערבין שמחה בשמחה כל עיקר וכן כתב הרב שדה יצחק בחידושיו לכתובות על דברי התוספות הנ"ל דמה שכתבו טעמא דאין מערבין שמחה בשמחה שיגרא דלישנא הוא וכל דבריהם הם רק על פי הדרשה דבחגיך ולא באשתך ומדברי השיטה מקובצת שם נראה קצת דלא גריס בדברי התוספות האי דאין מערבין שמחה וכו' שכתב וז"ל אף דאמרינן ושמחת בחגך ולא באשתך ודרשה גמורה היא וכו' אפשר דמן התורה נישואין בלא סעודה שרי וכו' וסיים כתבו התוספות הנך רואה שלא נזכר בדבריו הא דאין מערבין כלל וכתב כן בשם התוספות מוכח שלא היה גורס כן בדברי התוספות או אולי משמע ליה דלאו דוקא ורק שיגרא דלישנא ולכן השמיט זה מדבריהם: ודברי השיטה מקובצת לכתובות דף ז' הנ"ל

לפי הנראה נעלמו מהרב מטה יאודה בסי' תרפ"ח דף ג"ן סוף ע"ג (אף שהזכיר באותו דבור לפני זה את הס' שיטה מקובצת לכתובות כיעי"ש) שכתב להכריח דהירושלמי שהביא מרן בבית יוסף דאמר דסעודת פורים מאחרין ולא מקדימין מטעם דלעשות אותם ימי משתה ושמחה מי ששמחתו תלויה בבית דין יצא זה ששמחתו תלויה בידי שמים על כרחין דלא סבירא ליה דאין מערבין שמחה בשמחה דאי הכי מה צורך לתלות הדבר בששמחתו תלויה בבית דין תיפוק ליה כיון דכתיב שמחה בפורים וחייבים לשמוח וכן בשבת חייבים לשמוח בעונג מאכל ומשתה אם כן אין מערבין שמחה בשמחה ומדתלי טעמא בששמחתו תלויה בבית דין משמע דלית ליה טעמא דאין מערבין וכו' לכך יהיב טעמא ממשמעותא דקרא דכתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה מי ששמחתו תלויה בבית דין רוצה לומר דצריך להיות השמחה ביום שאינו תלוי בקדושת שמים עכ"ל ודבריו סובבים על מה שצדד הרב פרי חדש לומר דהירושלמי הנ"ל אזיל כמאן דאית ליה טעמא דאין מערבין שמחה בשמחה ורב אשי דאמר טעמא מבחנך ולא באשתך לית ליה טעמא דאין מערבין וקיימא לן כרב אשי וכו' (מיצדד אצדודי הוא ומסקנתו היא. דלא פליג רב אשי אטעמא דאין מערבין שמחה עי"ש) והנה אמת דשפיר קאמר להשיב על דברי הרב פרי חדש על פי מדותיו (דמשמע ליה דבשבת נמי שייך טעמא דאין מערבין שמחה בשמחה) דאם איתא דהירושלמי אית ליה הכי למה לי למיתלי במי ששמחתו תלויה בבית דין וכו' אמנם מה שנראה מדב"ק דלקושטא דמילתא אמר רב הכי דהירו' לית ליה טעמא דאין מערבין מדתלי טעמא בשמחתו תלויה בבית דין הנה לפי מה שכתב רבינו בצלאל דגבי שבת עונג הוא דכתיב ולא שמחה ולא שייך בשבת טעמא דאין מערבין שמחה שפיר איצטריך בירושלמי לטעמא דשמחתו תלויה בבית דין ואין הכרח דלית ליה טעמא דאין מערבין שמחה כל עיקר אלא יש לומר דבחג דאית ביה שמחה מודה דאמרינן אין מערבין שמחה בשמחה אלא דאכתי קשה לשון הירושלמי יצא זה ששמחתו בידי שמים אלמא דאיכא שמחה בשבת ונתחייבנו בה בידי שמים וראיתי שכבר נרגש מזה הרב יד אפרים בסי' תרפ"ח (על דברי הט"ז בסק"ח) על מה שכתב מר זקנו בבכור שור בחידושיו לתענית שהבאתי למעלה (בד"ה ומה שכתבתי) וכתב ואפשר דהירושלמי לישנא בעלמא קאמר:

וכדברי השיטה מקובצת הנ"ל כתב מר בריה דרב קדשי דוד בסי' תרפ"ח דף קי"ד הביא דבריו הרב דברי מנחם בסי' תכ"ו דף כ"ו ע"א (ד"ה הלום) בשם הרשב"ץ בח"ג סימן רצ"ח דלא אשכחן דשבת איקרי יום שמחה אלא עונג באכילה ושתיה וכו' והירושלמי יהיב טעמא אחרינא מי ששמחתו תלויה וכו' גם הרב קדשי דוד עצמו תמה על הרב פרי

חדש דבשבת מי איכא חיוב שמחה ואין שייך בשבת טעמא דאין מערבין שמחה ומה שאין נושאים בשבת הוא משום קנין כמבואר בדברי הרמב"ם בעשירי הלכות אישות וכו' ומזה תמה הרב דברי מנחם על מה שמתבאר מדברי הרב הלבוש בסי' תרפ"ח סעיף ו' בצירוף דבריו שבסי' תרצ"ו סעיף ח' דטעמא דאין עושין סעודת פורים בשבת הוא משום דאין מערבין שמחה בשמחה והרי מדברי הרשב"ץ מפורש דאין שייך בשבת משום שמחה בשמחה דלא אשכחן חיוב שמחה בשבת. שוב מצא שהרב זרע אמת בח"א (אינו מצוי אצלי) בדף קי"א הקשה כן על הרב הלבוש ושביאר דברי הירושלמי כדכתב בקדשי דוד ומה שכתבתי בנדפס בשם הרב כסא אליהו בסי' תרפ"ט שהביא הירושלמי דאין לעשות סעודת פורים בשבת ושכתב שנעלם זה מהאסיפת זקנים לכתובות דף ז' וכו' הנה הרב דברי מנחם שם הרבה להשיב על דבריו והאריך בעיקר הדין דאין מערבין שמחה בשמחה בכמה פרטים עי"ש דב"ק גם הגאון מוהר"ר דוד אופנהיים בתשובתו שבספר שבות יעקב ח"ג סי' ל"א (בתוך ד"ה וביחוד ע"י כלים) בהתווכחו בדברי הגאון הרמ"ע בדין קידוש הלבנה בליל שבת שאוסר משום אין מערבין שמחה בשמחה כתב על זה דהא תינח יום טוב שבת אין איכא למימר דבשבת לא כתיב ביה שמחה וכו' עי"ש דב"ק. גם בשו"ת רבינו עקיב"א בהשמטות לסי' א' כתב דאכילת פת ביום טוב אינו מצד חיוב שמחה דהא בשבת ליכא חיוב שמחה וכו' וכיבוד ועונג עם שמחה תרי מילי נינהו וכו' עי"ש דב"ק ועיין בשו"ת שאלות חיים הנדפס חדש ממש להגאבד"ק שאקי יצ"ו בסי' ה' וסי' ו' מה שפלפל בשו"ת רעק"א הנ"ל וגם הוא נקיט דבשבת אין חיוב שמחה: ומצאתי שהגאון בעל שואל ומשיב בספרו יד שאול סי' רכ"ט סק"ב דבר בקדשו בדין זה ודלי לן מרגניתא דברי רבינו בעל השאלתות ורבותינו בעלי התוספות שכתבו בפירוש דבשבת לא כתיב שמחה ולפי שאין הס' יד שאול מצוי ביד כל אדם אעתיק תורף דב"ק והוא שהביא מה שכתב הגאון בכור שור בחידושיו תענית דף ל' דבשבת ליכא שמחה דעונג הוא דכתיב ביה ותמה על דבריו דבירושלמי מגילה הובא בא"ח סי' תרפ"ח דאין עושין סעודה עד יום ראשון דאין מערבין שמחה בשמחה ועיין רמב"ם פרק יו"ד מאישות הלכה י"ד ובטור וש"ע אבן העזר סי' ס"ב דאין עושין סעודת נישואין בשבת דאין מערבין שמחה בשמחה וכן בסעודת ר"ח אמרו בירושלמי דאין עושין בשבת עיין מגן אברהם סי' תי"ט ואף דמצאתי במנהגים דאין לומר וישמחו בך אוהבי שמך דלא שייך שמחה בשבת באמת לא קיימא לן הכי ועיין מגן אברהם סי' רס"ח ועיין בתורת חיים סוף פרק קמא דחולין דמקיים גם כן מנהגנו עכ"ד ושוב כתב במהדורא תניינא מה שכתבתי לדחות דברי הבכור שור מהירושלמי מגלה דמשמע דגם

בשבת שייך שמחה כעת מצאתי בשאלתות חיי שרה סי' ט"ו שכתב שבת עולה ואינה מפסקת מאי טעמא עונג הוא דכתיב ביה רגלים מפסיקין ואינן עולין מאי טעמא שמחה הוא דכתיב בהו הרי בהדיא כדברי הבכור שור דשמחה ועונג תרי מילי נינהו ובשבת לא נצטוינו על המשתה רק על העונג ואם היה רואה הבכור שור דבריו שהם דברי קבלה ובלי ספק כן היתה גירסתו בש"ס היה שמח לדבריו ובתוספות מועד קטן דף כ"ג ד"ה מ"ד כתבו לחלק כן דבשבת לא כתיב שמחה והביאו מהירושלמי שמפרש טעם שאין אבלות בשבת משום דכתיב ביה ברכה וכתיב ברכת ה' היא תעשיר ולא תוסיף עצב (אמר המחבר טעם זה שכתוב בשאלתות כתבו גם בעל הלכות גדולות והביאו הרמב"ן בתורת האדם בשמם כמו שכתב הגאון נציב"ב בהעמק שאלה שם סק"ז וביאר שם דאין זה נוגע למה שכתבו התוספות במועד קטן דף כ"ג ד"ה מאן בשם הירושלמי משום דכתיב ברכת ה' תעשיר וכו' ואגב ריהטאי לא חזינא בדב"ק שהזכירו שכן כתב רבינו הנמוקי יוסף במתניתין דשבת עולה ואינה מפסקת כלומר עולה למנין שבעה ושלשים משום דלא כתיב ביה שמחה אלא עונג וכו' עי"ש והובא גם בתוספות יום טוב משנה ה' בשם הר"ן והוא באשגרת לישן וצריך היות נמק"י כנודע וכן כתב הרמב"ן במלחמות שם (בתוך ד"ה אמר הכותב אדרבה מדקא מייתו מינה בגמרא) וז"ל שגירסא ישנה בספרי ספרד כולן בהלכות גדולות ופר"ח כגירסת רבינו הגדול אף על פי שאמרו אין אבלות במועד וכן כתבה הנגיד בהלכות והרי"ץ בן גיאת ודבר מוסכם בספריהם ובנוסחאות מדוקדקות שלהם אין שנות ועוד מעצמו הוא מוכרע דשבעה ימי המשתה כמועד דמו דתרווייהו שמחה כתיב בהו ושניהם אינן עולין ולא דמו לשבת דעולה ואינה מפסקת עונג הוא דכתיב בה וכו' עכ"ל והוא חידוש שלא הזכירו דבריהם נחזור לדברי הגאון יד שאול) וצריך עיון דהירושלמי לשיטתיה לא היה צריך לטעם הזה ותיפוק ליה דגם בשבת נצטוינו על השמחה לדברי הירושלמי וזכינו לדין דהירושלמי וש"ס דילן פליגי אם נצטוינו על השמחה בשבת וקיימא לן כש"ס דילן דלא נצטוינו על השמחה ועל פי זה קיים סברת רבינו מוהרלנ"ח בסי' רל"ב לעשות סעודת פורים בשבת והרב מגן אברהם בסי' תרפ"ח סק"ו כתב דאין בנו כח לחלוק על הירושלמי ולפי מה שכתבתי הירושלמי אזיל לשיטתיה ולא נקיטינן הכי והביא שו"ת הרשב"ץ סי' רצ"ח הנ"ל דבשבת אין חיוב שמחה ופלפל בדב"ק ובסיום דבריו כתב ואנן קי"ל כש"ס דילן ולכן מה שהעתיקו הרי"ף והרא"ש דברי הירושלמי וכן בטור ושלחן ערוך סי' תרפ"ח גם לענין סעודת ראש חדש בסי' תי"ח וגם באבן העזר סי' ס"ב לענין נישואין צריך עיון דאנן לא קיימא לן כהירושלמי בזה ועיין בית חדש ומגן אברהם סי' תי"ח אלו תורף דב"ק. הנך רואה שדעתו מסכמת

דבשבת אין חיוב שמחה ולא אמרינן ביה אין מערבין שמחה בשמחה ובשיטה זו קאי גם בתשובתו שבשואל ומשיב מהדורא קמא ח"ג סי' קנ"א דבשבת לא כתיב שמחה והביא התשובה שבשבות יעקב ח"ג הנ"ל עי"ש לענין ברכת הלבנה בשבת:

(אמר המחבר אחר זמן רב נזדמן לידי בשאלה ספר יוסף דעת להגאון שואל ומשיב וראיתי בסי' שמ"א סעיף א' (בד"ה והנה בהא) שהקשה על מה שכתב הרמ"א גבי אונן בשבת ויום טוב דאוכל בשר דהיינו אם ירצה והוא משום דאין מצוה לאכול בשר דתינח שבת דלא נצטוינו לשמוח בבשר כדכתב התבואת שור וכו' עי"ש מה שתירץ הרי דנקיט הכי דבשבת אין חיוב שמחה וכן כתב עוד שם בדף מ"ט ע"ג בד"ה (והנה תשובת הכ"ח) והזכיר מה שכתב ביד שאול דבהא פליגי תלמודין ותלמוד ירושלמי וכו' גם בסי' שצ"ט סעיף ח' נקיט דבשבת אין חיוב שמחה ותורף דב"ק (בד' ע"ו ע"ג בד"ה שם ס"ח) הוא שהביא מה שכתבו בנמוקי יוסף ובהרמב"ן במלחמות בטעם דשבת עולה משום דלא כתיב ביה שמחה רק עונג ותמה על הבכור שור שחידש מדעתא דבשבת לא נצטוינו על השמחה רק עונג ולא הזכיר שמבואר כן ברמב"ן ונימוקי יוסף ושוב הוקשה לו ממה שאמרו בירושלמי הובא בסי' תרפ"ט בט"ז סק"ח יצא זה ששמחתו בידי שמים והיינו משום דאין מערבין שמחה בשמחה וכו' הרי משמע דשייך בו שמחה ואולי לאו דוקא שמחה רק עונג ובעונג גם כן אינו ניכר שמתענג משום ראש חדש ופורים רק משום שבת וסיים ומן האמר צדקו דברי המנהגים שיש לומר בשבת וינוחו בו אוהבי שמך ולא וישמחו דאין שמחה בשבת דלא כהתורת חיים סוף פרק קמא דחולין שהגיה לומר וישמחו בך וכן כתב בהעטרת זקנים סי' רס"ח וחותם וישמחו בך ישראל אוהבי שמך ככתוב בכל הסידורים ולא כמו שהגיה במנהגים וינוחו בה ישראל מקדשי שמך עכ"ל והרי מבואר ברמב"ן ונימוקי יוסף דלא נצטוינו על השמחה בשבת כי אם על עונג עכ"ד הגאון יוסף דעת. אכן נודע שמה שציין ביד שאול למגן אברהם סי' רס"ח וכתבתי על זה לקמן (בסוף ד"ה ויש) שלא ידעתי מה הציון הלז אבל באמת הוא טעות הדפוס וצריך להיות עטרת זקנים גם בסוף סי' ת"א ראיתי (בד"ה והנה) שכתב וז"ל והנה לענין צדוק הדין במועד מצאתי בשו"ת שערי תשובה שנדפס מחדש דאין אומרים צדוק הדין דגם מה שאומרים צדוק הדין בשבת על משה רבינו אין אומרים בשבת שחל במועד משום דביום טוב כתיב שמחה ובשבת לא כתיב שמחה רק עונג וזה כדברי הבכור שור שהבאתי ביד שאול סי' רכ"ט סק"ב עכ"ל וכנראה שמה שכתב בשם שו"ת שערי תשובה היא התשובה המוזכרת לקמן בד"ה ועל כל פנים):

ויש לפלפל הרבה בדבריו הקדושים שבספר יד שאול הנ"ל וארשום בקיצור. א'. מה שכתב דבירושלמי דמגילה אמרו דאין עושין סעודה עד יום ראשון דאין מערבין שמחה בשמחה דממרוצת דבריו נראה דמפורש כן בירושלמי מילתא בטעמא דאין מערבין שמחה בשמחה וכו' ועמו הסליחה רבה כי אין כן לשון הירושלמי אלא בלשון אחר נאמר מי ששמחתו תלויה בבית דין וכו' וכבר כתבתי למעלה (בד"ה ודברי השיטה) דברי הרב מטה יהודה שהכריח מלשון הירושלמי דלית ליה טעמא דאין מערבין שמחה בשמחה כל עיקר מדאיצטריך לטעמא דמי ששמחתו תלויה בבית דין וכו' ואם כן אין סתירה לדברי הגאון בכור שור מגוף דברי הירושלמי כי אם מדברי איזה קדמונים שהבינו בכונת הירושלמי שהוא משום לתא דאין מערבין שמחה בשמחה אמנם לשונו במהדורא ב' (שכתבתי לדחות דברי הבכור שור מהירושלמי דמגילה דמשמע דגם בשבת שייך שמחה) הוא מדוקדק שבאמת לאו בפירושא איתמר הכי בירושלמי אלא דהכי משמע ליה מדברי הירושלמי שהוא משום דאין מערבין שמחה אך אינו מוכרח וכמו שכתבתי בשם הרב מטה יהודה. ב. מה שציין לדברי הרמב"ם שבעשירי מהלכות אישות מחשבתו ניכרת שכונתו להשיג על הבכור שור מדברי הרמב"ם והיינו משום דמשמע ליה דטעמא דכתב הרמב"ם (דאין מערבין שמחה בשמחה) אלפני פניו נמי קאי וכבר כתבתי למעלה דטעם זה לא כתבו אלא אחול המועד דוקא הוא דאמר משום דאין מערבין אבל שבת הוא מטעם אחר משום קנין וכדכתב הרב המגיד וכן מתבאר מסידור דברי רבינו הטור בסוף סי' ס"ד דרק חול המועד הוא משום דאין מערבין ואף שהבאתי שיש כמה רבנים גם כן שהבינו שדברי הרמב"ם אמורים גם לשבת והבאתי (בד"ה שוב ראיתי) שכן הבין בשיטה מקובצת דקאי נמי אשבת מכל מקום מלבד שבשיטה מקובצת תמה בזה ואם כן אין להקשות על הרב בכור שור אם סובר כדעת השיטה מקובצת דבשבת ליכא שמחה ועוד דעל הראשונים אנו מצטערים על אשר הבינו כן מדברי הרמב"ם והדברים נראין שלא כתב הרמב"ם טעם זה אלא לחול המועד ולא לשבת. ג. מה שכתב בשם טור ושלחן ערוך באבן העזר סי' ס"ב דאין עושין סעודת נישואין בשבת משום דאין מערבין שמחה בשמחה כעת יגעתי ולא מצאתי דבר זה לא בטור ולא בש"ע שם ד. מה שכתב מסעודת ראש חדש שאין עושין אותה בשבת ומשמע ליה שהוא משום שאין מערבין שמחה בשמחה הנה הרב מגן אברהם בסי' תי"ט כתב בזה הלשון כתבו הרי"ף והרא"ש בשם הירושלמי שאם חל ראש חדש בשבת יש לעשות סעודת ראש חדש באחד בשבת דבשבת אין היכר שעושה משום ראש חדש ואין במשמעות דברים אלו שהוא משום עירוב שמחה כדי שנכריח מזה שיש שמחה בשבת שלא כדעת הגאון בכור שור ואני

בער ולא אדע לכוין בזה טעם דעירוב שמחה בשמחה ואף אם נאמר דבשבת איכא חיוב שמחה בראש חדש מי איכא למאן דאמר דאיכא חיוב שמחה אתמהה. שוב ראיתי מה שכתב רבינו הטור בסי' ת"כ בשם הרי"ץ גיאת דבראש חדש יש שמחה וכו' ואומרים הלל זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו ועיין בדברי הרב בית חדש בסי' תי"ט (נראה דונשמחה בו משמע ליה דקאי איום אולם במדרש שהביא הרב תורת חיים המובא להלן דרשו בו אהקדוש ברוך הוא והיא שמחה רוחנית ועיין לקמן בסק"ו) ומכל מקום אינו מוכרח שמה שאמרו בירושלמי לעשות הסעודה באחד בשבת הוא משום שיש שמחה בשבת ובראש חדש ואין מערבין שמחה בשמחה כי אם מפני שאין היכר שעושה משום ראש חודש כאמור. ה. ואשר כתב דלא קיימא לן כמנהגים שכתב שלא לומר וישמחו בך אוהבי שמך וכו' וציין מגן אברהם סי' רס"ח לא ידעתי כונתו בציון זה שהרי לפי סברת המנהגים שאין לומר וישמחו בך הנוסח הנכון הוא לומר וינוחו בו ישראל מקדשי שמך ונוסח זה הנזכר במגן אברהם בס"ק ג' ולא הביא הנוסח דוישמחו בך ומשמע קצת דנקיט כהמנהגים שלא לומר וישמחו ועל כל פנים אין הכרח שסובר שלא כמנהגים (עיין לעיל במוסגר בד"ה אמר המחבר) ו') מה שהביא מהרב תורת חיים שקיים המנהג לומר וישמחו הנה אמת שכן כתב שם אמנם איני מבין בעניותי שום סתירה מזה לסברת הרב בכור שור שלא אמר שלא נאמר שמחה בשבת אלא על שמחה גופנית באכילה ושתיה ואילו הרב תורת חיים מר הוא דאמר על שמחה רוחנית ואעתיק לשונו והוא זה (אחר שכתב לבאר נוסח הברכה אמצעית דשבת והנחילנו ה' אלקינו וכו' סיים) כתבתי זאת לפי שראיתי במנהגים שכתב ורגילין לסיים וישמחו בך ישראל אוהבי שמך וכן ברוב הסידורים ותימה הוא שהרי אינו מעין החתימה ולא מעין הפתיחה גם אין שייך שמחה רק ברגלים ומצאתי בסידור ישן שיש לומר וינוחו בה ישראל מקדישי שמך וכו' וכן עיקר עכ"ל ולפי מה שכתבתי וכו' ומה שכתב דאין שייך שמחה רק ברגלים לאו קושיא היא דלאו בשמחה גשמית דאכילה ושתייה איירי שהרי לא תקנו לומר וישמחו בה ישראל דהוה משמע דבשמחת שבת איירי אלא וישמחו בך ישראל משום דבשמחה רוחניות איירי תדע שאם לא כן תקשה איך תקנו לומר בשבת ישמחו במלכותך שומרי שבת והא לא שייך שמחה אלא ברגלים אלא משום דבשמחה רוחנית איירי שישמחו ישראל במלכותו יתברך וכי האי גוונא מצינו במדרש שיר השירים רבה זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו א"ר אבין אין אנו יודעים במה לשמוח אם ביום אם בהקב"ה בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך עכ"ל הרב תורת חיים הרי דלא קאמר דיש בו שמחה אלא שמחה רוחנית אבל שמחה גשמית שפיר קאמר הרב בכור שור דאין בשבת שמחה

זו ובזה יתיישב דלא תיקשי עליה שנעלם ממנו דברי התוספות במועד קטן ד' כ"ג שהביא ביד שאול שלפי שיטתו דלא נחית לחלק בהכי היה לו להקשות על התורת חיים מדברי התוספות (דאילו מהשאלתות אין להקשות עליו דאין יד הכל ממשמשים בו מפני יוקר מציאותו) ולפי מה שכתבתי ניחא כמובן ויתכן שגם מה שאמר הרי"ץ גיאת בראש חדש יש שמחה כונתו שמחה רוחנית וכדרשת המדרש נגילה ונשמחה בהקדוש ברוך הוא ולא אמרו על שמחה גשמית ועיין במה שכתבתי בקונטריס ההערות סי' קכ"ז אות ב':

ועל פי מה שכתבתי בשם הרב מטה יהודה שאין כונת הירושלמי במגילה (במה שאמרו לאחר סעודת פורים) משום שאין מערבין שמחה בשמחה וממילא אין לנו הכרח שסובר הירושלמי שיש שמחה בשבת ואדרבא מסתמא ניחא לן למימר דגם הירושלמי סובר כתלמוד דידן דאין שמחה בשבת הנה על פי זה מתיישב שפיר מה שהצריך עיון הגאון ביד שאול על הירושלמי שהביאו התוס' במועד קטן דאין אבלות בשבת משום דכתיב ביה ברכה דלמה הוצרכו לזה וכו' דשפיר הוצרכו לזה מאחר שאין חיוב שמחה בשבת כמובן וגם אין לדחות דברי הירושלמי דמגילה מהלכה (כמו שחשב הגאון על פי שיטתו דפליגי בהכי שני התלמודים) ושפיר העתיקו הרי"ף והרא"ש את הירושלמי ופסקו כן רבינו הטור ומרן בשלחן ערוך ואין הכרח לפסקו של רבינו מוהרלנ"ח כמובן וכן מה שכתב הרב כסא אליהו בסי' תרפ"ט שנעלם מהשיטה מקובצת בכתובות דברי הירושלמי דמגילה שאמרו שאין עושים סעודת פורים בשבת ומשמע ליה דטעמא משום דאין מערבין שמחה בשמחה אלמא דיש שמחה בשבת שלא כדברי השטה מקובצת (כמו שכתבתי בשמו בנדפס) אין דבריו מוכרחים וכבר השיגו הרב דברי מנחם בסי' תכ"ו:

המורם מכל האמור הוא שנראה ששיטת האומרים דבשבת אין חיוב שמחה היא מוסכמת מגדולי הראשונים ועל צבאם רבינו בעל השאלתות שדבריו דברי קבלה ובפרט שהרבה מרבני האחרונים תפסו שיטה זו כנז"ל אלא שקשה על זה מדרשת הסיפרי בפרשת בהעלותך על פסוק וביום שמחתכם ובמועדכם (וציינתיו בנדפס שם) שדרשו וביום שמחתכם אלו שבתות ואין דעתי נוחה לומר דנקרא יום שמחה על שם השמחה רוחנית על דרך שכתב הרב תורת חיים וגם בזהר הקדוש בפרשת פקודי ריש דף ה"ן דרשו על פסוק ושבחתי אני את השמחה דא חדוותא דמלכא קדישא בזמנא דאיהו שלטא בשבתא וביומין טבין הרי השוה שבת ליום טוב לשמחה והיינו שמחה רוחנית אך זה דוחק דשמחתכם משמע כפשוטו שמחה גופנית אמנם השגתי ספר זרע אברהם על הסיפרי וראיתי להרב שכתב שם וז"ל אלו שבתות משמחתכם דרוש דאית להו לישראל שמחה ותענוג תוקעין על כל הקרבנות ב"א (כנראה שמציין מי בעל דברים אלו והוא

ראשי תיבות שם הספר ועל זה מסיים כמשיג על דבריו וז"ל) ולא מצינו שבתות שנקראו יום שמחה דהא מהאי טעמא אין אומרים בהפטרה דשבת לששון ולשמחה ולי נראה דדריש מדכתיב וביום אפילו בשבת כדדריש גבי מילה ז"ר (לפי הנראה הוא נוטריקון זית רענן) עכ"ל ולפי זה אין סתירה לשיטת הסוברים דבשבת אין חיוב שמחה כמובן אלא דמדברי רבינו אבודרה"ם בסדר תפלות שבת בפירוש האתה קדשת מתבאר דמשמע ליה דברי הספרי כפשטיה ששבת הוא יום שמחה שכתב ישמחו במלכותך על שם וביום שמחתכם ואמרינן בספרי וביום שמחתכם אלו שבתות עכ"ל שוב ראיתי בס' לב חיים ח"ג סי' ז"ך והוא מתורתו של רב יוסף סיני מר בריה דמרן החבי"ף יצ"ו שעמד במה שתקנו בנוסח תפלת שבת ישמחו במלכותך דמה מקום לשמחה זו ושבת אין בו חיוב שמחה ועיקרו של שבת הוא למנוחה וכו' וכו' וכתב ליישב על פי מה שאמרו בספרי וביום שמחתכם אלו שבתות וכו' וכן הוא בילקוט והרב גדליא על הילקוט פירש שיש לישראל שמחה שתוקעים בחצוצרות על קרבנות שבת וכו' וכיון שהתפלות הן במקום קרבן תקנו לומר בהן ישמחו ועוד כתב הרב יצ"ו דכיון שעל ידי שמירת שבת מתכפרים עונות ישראל כדאמרינן כל השומר שבת כהלכתו אפילו עובד עבודה זרה כאנוש מוחלים לו שנאמר שומר שבת מחללו וכו' מחול לו ומצינו שמחה על מחילת העונות כמו שכתבו התוספות על התורה בספר דעת זקנים בפרשת אמור על פסוק אך בחמשה עשר יום שבסוכות נאמר שלשה פעמים שמחה. א. על כניסת התבואות. ב. על כניסת הפירות. ג. על מחילת העונות ביום כפור וכו' וזהו ישמחו במלכותך היינו שבת מלכתא שומרי שבת שנמחל להם העונות וכו' וכו' עי"ש דברים נכוחים על דרך דרש (וכנראה אין ביד הרב יצ"ו ס' רבינו האבודרה"ם מדלא הזכיר דב"ק) והאריך קצת בזה והראה מקום לעיין בחקרי לב א"ח סי' נ"א ובסוף סי' ע"ז ובקונטריס כונן לחקר שבחקרי לב יו"ד ח"א דף שט"ז ע"א ואין מצויים אצלי:

ועל כל פנים נראה דהשיטה היותר מוסכמת היא דבשבת אין חיוב שמחה ובתשובות הגאונים (שעם פירוש איי הים להגאון מוהר"ם חזן) כתוב בסי' ל' וז"ל צדוק דין בשבת נהגנו מימות זקנים הראשונים שלא לומר צד"ד בראש חדש ובמועד וחנוכה ופורים דלא עדיף צדוק הדין דהדיוט מצדוק הדין דמשה רבינו עליו השלום דמסלקין ליה בשבת שחל להיות במועד ואפילו בראש חדש ובחנוכה דהללו ימי שמחה נינהו דכתיב וביום שמחתכם ובמועדכם ובראשי חדשיכם ובכל אחד אומרים הלל זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו לפיכך מבטלין צדוק דין אבל שבת כיון דעונג כתיב ביה ולא כתיב ביה שמחה אומר צדוק הדין להודיע כי בשבת מת משה רבינו ותשובה זו איתא גם בתשובת

הגאונים שבסוף ס' נהרות דמשק ורמזה מרן החבי"ף בס' רוח חיים סי' רצ"ב) וכתב הגאון איי הים וז"ל תשובה זו היא לרב שלום הביאה בשמו בעל המנהיג בהלכות שבת סי' מ"ג וכן הביאה בשמו מוהר"ם בר ברוך סי' י"א וכן בספר הפרד"ס דף ט' ע"ג ובטור א"ח סי' רצ"ב וכו'. שוב ראיתי שהיא לרי"ץ בן גיאת הביאה הטור א"ח סי' ת"ך דמות שורות עכ"ל ואף שבטור סי' ת"ך אינו כתב סיום דברי התשובה אבל שבת וכו' הרי הוא כמבואר דסובר דבשבת אין חיוב שמחה דהא קאמר טעמא דמסלקין ליה במועד משום דכתיב ביה שמחה ואם כן בשבת דעלמא שאומרים אותו היינו ודאי משום דאין בו שמחה ואם בסיגנון זה כתוב בהמנהיג ופרד"ס ומוהר"ם בר ברוך הרי אם כן מוכח דכולהו הני רבוותא נקטי דבשבת ליכא חובת שמחה וכן מתברר ממה שכתב הגאון מטה אפרים בסי' תקפ"ב אות ב' שהנוהגים לומר (בפיוט לכה דודי) גם ברנה ובצהלה אף שבשאר יום טוב שחל בשבת אומר גם בשמחה עכשיו שהוא יום הדין יאמר גם ברנה ובצהלה עכ"ל הרי דרק ביום טוב שחל בשבת הוא דאומרים בשמחה ולא בשבת בלבד. והרב המגיה בס' שלמי צבור בשלמי חגיגה הלכות שבת סי' ב' אות ג' דף קצ"ב ע"ב (ד"ה וכתב) הביא מה שכתב בספר דהאומר בשבת שאינו יום טוב וגם בשמחה (בפיוט לכה דודי) טועה וכתב על דבריו דמדברי הרב סדר היום לא משמע כן ודברי הרב סדר היום הביאם שם קודם לכן שכתב לומר בואי בשלום עטרת בעלה וגם בשמחה ובצהלה וכו' והרי הוא כמבואר בהיפך (ולא משמעות בעלמא) ואפשר לומר שגם הרב סדר היום מודה דאין חיוב שמחה בשבת אלא שמכל מקום שייך לומר דאנחנו מקבלים את השבת בשמחה ובצהלה ודוד המלך ע"ה אמר עבדו את ה' בשמחה וכל עבודתו יתברך צריכה להיות בשמחה בין בשבת ויום טוב בין בחול ולפי זה גם ישמחו במלכותך וכיוצא שייך שפיר בשבת לדעת הרב ולא משום ששבת יש בו חיוב שמחה כמובן ומה שהביא (הרב המגיה) לשון הספרי וביום שמחתכם אלו שבתות כבר כתבתי למעלה בזה בסיעתא דשמיא:

והא דאיתא בילקוט פרשת עקב רמ"ז תתנ"ה טול מהם שבתות וימים טובים שהם ימי משתה ושמחה ותענוג שנראה מזה דשבת הוא יום שמחה אין אנחנו צריכים ליישב בדרך דרש שנקרא יום שמחה על שם שתוקעים בחצוצרות בקרבן שבת שכבר יישב זה מרן החבי"ף בספרו מי החסד דף ע"ה ע"ב (ד"ה טול) וז"ל אין להוכיח מכאן דקרי לשבתות ימי שמחה דקאי לימים טובים ומשתה ותענוג שייך לשבת נמי ובהדי יום טוב נקט שבת וציין לעיין בספרו ספרי חיים (פירוש על הסיפרי) בסדר בהעלותך פסקא ע"ז ולא זכיתי לאורו: וראיתי בספר ילקוט הגרשוני לידידי הגאבד"ק מ' לודאש יצ"ו בח"ג

במערכת התי"ו דף כ"ט (בד"ה תענית חלום) שנשאל מהרב ישראל הארניק נ"י על מה שכתב מוהרי"ל בסוף הלכות יום טוב דבשבת אין חיוב שמחה (כמו שהבאתי בשמו לעיל בסוף ד"ה והנה בנדפס) ממה שכתב מרן הבית יוסף בא"ח סי' רפ"א בשם רב כהן צדק שהביא השיבולי הלקט במה שאומרים ישמחו במלכותך וכו' וישמחו בך כל ישראל מקדשי שמך שסמכו על מה שכתוב וביום שמחתכם ובמעדכם ואמרו וביום שמחתכם אלו שבתות אלמא דשבת יום שמחה הוא והרב המחבר יצ"ו תירץ דהתם ילפינן שבת מיתורא דוביום כמו שכתב בזית רענן וסיים וז"ל ונהירנא שראיתי בספר יד שאול הלכות נדרים הביא מתוספות מועד קטן דף כ"ג ע"ב דבשבת לא כתיב שמחה וכתב דמהאי טעמא אין לומר וישמחו בך ושקיל וטרי במה שהקשה הרב השואל משבת דף קמ"ח גבי הלואה אם ניתנה ליתבע וכו' אלו תורף דב"ק שם וכבר כתבתי למעלה דברי הגאון יד שאול במלואם ותו לא מידי. גם ראיתי בספר ברית אבות לידידי הרה"ג אבד"ק יולניצא יצ"ו בסי' י"ג אות ד' דמותר לעשות סעודת ברית מילה בשבת וליכא משום שמחה בשמחה משום דבשבת ליכא חיוב שמחה ואפילו ביום טוב דאיכא חיוב שמחה וכו' וכו' עי"ש:

ובענין זה כתב לי ידידי הגאון מוהר"ר אליאו מרדכי ראבינוויץ מח"ס היקר נר למאור אבד"ק וושילקאווא יצ"ו וז"ל במערכת האל"ף אות פ"ח מביא הדר"ג לענין אין מערבין שמחה בשמחה אי שייך גם בשבת והספרים שהביא שם אינם תח"י ומכבר אשר חקרתי בזה והיה נ"ל פשוט מדברי הגמ' דמו"ק (ט' א') דלא שייך זה בשבת דהא לא משכחת לה שבעה לבר משבת ואמרינן שם דהז' ימים היו רצופין וע"כ דבשבת לא שייך זה דלא כתיב שם שמחה וכן מתבאר מדברי הרב מגן אברהם סי' תקמ"ו סק"ד וכמ"ש שם המחצית השקל אכן יש להעיר ממה שכתבו התוס' רי"ד (לרבנו ישעיא ראשון) בחידושיו למסכת ביצה ל"ו ב' במשנה לא מקדשין ולא חולצין ולא מייבמין שכתב וז"ל ואיבעי לי מאי לכנוס ביום טוב ובשבת מי אמרינן לקדש ולייבם אסור מפני שמחדש נתקרבו ודילמא אתי למכתב אבל נשואין שכבר מקורבין הן משעת קידושין לא גזרינן או דילמא תני מיבמין וה"ה לכונסין והנכון בעיני שאסור לכנוס ביום טוב דהשתא בחוה"מ אסור יום טוב עצמו לא כל שכן וכיון שביום טוב אסור בשבת נמי אסור עכ"ל התוס' רי"ד ומה שכתב השתא בחוה"מ אסור כונתו להא דתנן במו"ק ח' ב' אין נושאים נשים במועד וכו' והרי מה שאסרו הוא משום דאין מערבין שמחה בשמחה א"כ א"נ דבשבת מותר לערב בו שמחה א"כ מה דמות יערך בזה שבת ליום טוב וגם הטעם דושמחת בחגך ולא באשתך לא שייך בשבת וכן יתר הטעמים האמורים שם ל"ש בזה לענין שבת (ומה דתנן

אין בין שבת ליום טוב כו' אין זה ענין לכאן דשם הוא רק לענין איסורי מלאכה אבל לא לענין שמחה שנאמרה דוקא ביום טוב וכן כל כיו"ב) אכן לשיטת הסוברים דגם בשבת אמרינן להאי כללא דאין מערבין שמחה בשמחה צדקו לפי זה דברי התוס' רי"ד ואיכא תנא דמסייע להו:

איברא דבעיקר ספקו של התוספות רי"ד יש להתפלא שלא הזכיר מתלמוד ערוך בירושלמי יומא (פ"א סוף הלכה א') א"ר מנא הדא אמרה אילין דכנסין ארמלין צריך לכונסן מבעו"י שלא יהא כקונה קנין בשבת ומשום דבכניסה קונה לה לזכות במציאתה ומע"י וכמו כן בתולה כשלא נתייחד עמה קודם השבת וכמ"ש הפוסקים הראשונים ובאה"ע (סי' ס"ד ס"ה) ויעוין בא"ח (סי' של"ט ס"ד) הרי דמבואר להדיא דהכנסה ג"כ אסור וראיתי עוד בתוס' רי"ד ביומא י"ג ד"ה דהדר מגרש לה שכתב וז"ל ק"ל ואמאי לא מתרץ לי' דכנס לה ביוה"כ אחר מיתת הראשונה ומוכח מכאן אסור לכנוס אשה ביוה"כ וכל שכן בשבת עמ"ש בפרק משילין במהדו"ת ועמ"ש בפ' אח"מ בפסוק וכפר הכהן אשר ימשח אותו שסתרתי זו ההוכחה עכ"ל וכונת קושייתו שיקדשנה בעיוה"כ ובקדושין לחוד אין איסור משום ב' בתים כמבואר בגמרא שם ואם ימות אשתו יכנסנה ביום הכפור בחופה ובזה היא כאשתו אך בלא ביאה ומקריא ביתו ורמז לדבריו בביצה הנ"ל להסכים לאסור הכנסה בשבת ויו"ט (ומבואר מזה דס"ל להתוס' רי"ד דאף חופה שאינה ראויה לביאה קונה דלא כדברי הרמב"ם (פ"ו מאישות) בזה דאל"כ אכתי לא מיקריא כנוסה בחופה שיכנסנה ביוה"כ כיון דא"ר לביאה ויעויין באה"ע רסי' ס"א ואפ"ל דשאני התם דרק הזמן גורם וראוי היא לערב בלי שום תקון וטבילה משא"כ נדה שמחוסר מעשה הטבילה והחסרון הוא מגופה וכמו שמצינו חלוק כיו"ב בשא"ד) ועל כל פנים נראה מדברי התוס' רי"ד כהסוברים דגם בשבת שייך להא דאין מערבין שמחה בשמחה וכמ"ש ובההיא דויעש שלמה וגו' ז' ימים צ"ל דעיקר השמחה ביום א' וכדאמרינן בגמרא שם לענין נשואין וכמ"ש הרשב"א הובא במג"א (סי' תקמ"ו סק"ד) אך לא משמע לומר כן דא"כ למה עשה ז' ימים וז' ימים היה יכול להתחיל שמחת בנין בהמ"ק יום א' לפני החג ולא נפניתי לע"ע לעיין בזה עכ"ד יצ"ו:

והנה הא מילתא הוה בידן מדברי הראשונים רבינו בעל השאלתות ורבותינו התוספות שכתבו מפורש דבשבת ליכא שמחה ואתי מר ידידי הגאון יצ"ו ותלמודו בידו להוכיח מדברי חד מקאמייא בעל תוספות רי"ד שסובר דגם בשבת יש בו שמחה ושייך לומר בו אין מערבין שמחה בשמחה שלא כדברי הראשונים הנז"ל אמנם לי הדל יש לדחוק בדבריו דמה שכתב דכיון שביום טוב אסור בשבת נמי אסור לאו למימרא דאיכא בשבת

משום שמחה דודאי אין בשבת משום אין מערבין שמחה בשמחה אלא שאינו בדין להחמיר ביום טוב לאסור מה שמותר בשבת ולכן אף דבשבת אין שייך שמחה מכל מקום יש לאסור בו משום שכיון שביום טוב אסור בשבת נמי אסור ומוכרחים אנו לומר כן בכונתו לפי מה שכתב בחידושיו ליומא להוכיח מהסוגיא ההיא דביום כפור אסור לכנוס אשה וכל שכן בשבת והרי ביום הכפורים ודאי אין שייך שמחה דאף להסוברים דגם בשבת יש חיוב שמחה היינו מדכתיב וקראת לשבת עונג ומשמע דעונג ושמחה דבר אחד (שלא כדברי הגאון בכור שור שכתב דעונג ושמחה תרי מילי נינהו) והרי ביום כפור לא כתיב עונג ומהיכא תיתי ביה שמחה וכיון דלגבי יום הכיפורים על כרחנו לומר דאין איסור הכניסה בו משום שאין מערבין שמחה בשמחה כמו כן יש לומר גבי שבת שאין האיסור בו משום שמחה גם לדעת התוספות רי"ד אלא מטעם אחר משום דבשבת אין שמחה וכדעת הראשונים הנ"ל כן נראה לדחוק בכונתו ולא להמציא מחלוקת בין הראשונים בזה:

סימן פג

אינו לוקה וכן אין לוקין עליו או אינו חייב וכיוצא כתבתי בנדפס במערכה זו אות ל"ח דמשמעות הלשון הוא דמילקא הוא דלא לקי אבל איסורא מיהא איכא והבאתי בס"ד מערכה מול מערכה דיש מקומות שנראה דאיכא איסורא מדאוריתא ויש שנראה שאינו אלא איסור מדרבנן וסיימתי דאין לנו כלל מוחלט בזה אם הוא איסור תורה או אינו אלא מדרבנן ועוד כתבתי שמצינו לשון אינו חייב ור"ל דגם איסור ליכא ואיידי דתני רישא חייב תני סיפא אינו חייב בדבר המותר לכתחלה ושם (ד"ה ולשון) כתבתי דנחלקו רבנן בתראי אם יתכן לפרש כן בלשון הפוסקים (הרמב"ם) ושמשמע שבלשון הש"ס כ"ע מודו דיתכן לפרש כן עי"ש ועתה ראיתי מ"ש הרב ט"ז בא"ח רסי' שכ"ד דמאי דתני ר"י בר ר"י אינו חייב עד שיגבל דמשמע דבלא גיבול נהי דלא מחייב איסורא מיהא איכא אין האמת כן אלא בלא גיבול שרי ואיידי דתני רבי האחרון חייב קאמר איהו אינו חייב אבל מישרא נמי שרי עי"ש שהאריך להכריח כן. וידידי הרב מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו כתב אלי וז"ל באות ל"ח בד"ה אינו כייל כללא דלשון חכמים אינו לוקה נאמר רק במקום דאסור מן התורה ובמנחות דף י"ד ע"ב אמרו חכמים אין בו כרת וליכא רק פיסול דרבנן משום גזרה וצ"ל דנקט הכי משום דרישא עכ"ל יצ"ו והמעיין במה שכתבתי בנדפס יראה שלא החלטתי בזה כלל מוסכם שהרי הבאתי מערכה מול מערכה בזה והבאתי מקומות רבים שאינו אלא איסור דרבנן ומאי דדחי דאיכא למימר

דאיידי דרישא וכו' שפיר קאמר כמו שהבאתי שם וכבר כתבתי גדולה מזו דמצינו דתני באיידי אינו חייב אף בדבר המותר כמש"ל:

ובמכתב למדן מופלג מעיר קאליש מוהר"ר דוד הארנשטיין יצ"ו כתב לי בזה וז"ל ראיתי בשדי חמד שהאריך אם בכל מקום אינו לוקה משמע דמדאורייתא מיהא אסור או מדרבנן ומבאר מאיזו הלכות מרמב"ם שמשמע שמדאורייתא מיהא אסור ואם נאמר דרמב"ם סובר כן קשה הא הרמב"ם בהלכות איסורי ביאה פרק ט"ו הלכה ב' פסק כרבה בקידושין דף ע"ח קידש ולא בעל אינו לוקה ובתוספות דף יו"ד ד"ה דאמר כתבו בתירוצא קמא דאף לרבה דכשבעל אחר הקידושין לוקה למפרע גם על הקידושין ולפי זה צריך לומר דעיקר הלאו דלא יקח קאי על קידושין דאי נימא על הביאה אמאי לוקה על הקידושין והא דקאמר רבה מה טעם לא יקח משום לא יחלל הכונה דהתורה אסרה הקידושין משום שמא יבעול ויעיין בספר לקח טוב כלל ח' ולפי זה צריך גם לומר הא דקאמר בקידושין שם דחייב על כל ביאה וביאה היינו משום לא יחלל ולא משום לא יקח דהא קאי על קידושין אבל הרמב"ם לא מצי סבר כתירוץ זה של התוספות בתירוצא קמא דהא הוא סבר דבמחוללת פעם אחת אינו חייב משום לא יחלל ולא מצי סבר דעיקר הלאו קאי על קידושין והא דחייב על כל ביאה משום לא יחלל אלא על כרחין סבר כתירוץ השני של תוספות שם דעיקר הלאו על ביאה בדרך אישות ולא על הקידושין וקידושין אסורין מדרבנן מטעם שמא יבעול ויעיין בזה בהמקנה קידושין ובס' עמק הלכה בסוגיא דקידושין שאין מסורים לביאה ובאחרונים עש"ה אלמא דאינו לוקה הא דכתב הרמב"ם משמע מדרבנן אסור ולא מדאורייתא ויעיין עכ"ד יצ"ו:

סימן פד

אפרושי מאיסורא מה שחייב אדם להפריש את חבירו כשרואה שעושה איסור בבלי דעת אם הוא משום לתא דלפני עור לא תתן מכשול או משום מצות תוכחה עיין במה שכתבתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת הה' אות ב' (בד"ה ואם רואה חברו וכו' ומשם והלאה) ועתה השגתי ס' יקר פרי יצחק לידידי הגאון מוהר"י בלאזר יצ"ו וראיתי בסי' כ"ו (בד"ה גם) שהביא מה שכתב הרב שאגת אריה הנ"ל דלאפרושי מאיסורא הוא מן התורה ותמה עליו מאיזה ענין יהיה מן התורה אם מלפני עור לא תתן מכשול הא אין זה אלא בנותן איסור לפניו וכו' וסיים אם לא שנאמר שהוא ממצות תוכחה. שוב הביא דברי הרב בית חדש ביו"ד סי' ש"ג שכתב מפורש דהרואה חבירו לבוש כלאים בשוגג דלא ידע שהוא כלאים מה שצריך להודיעו הוא רק מדרבנן דאסמכוהו אלפני עור לא תתן מכשול (וכתב כן לדעת הרא"ש ושגם הרמב"ם מסכים לזה שלא כדברי הריב"ה

שסובר שחלוקים הרמב"ם והרא"ש בזה עי"ש) והאריך הרב הנ"ל יצ"ו בעניינים אלו בעומק עיונו בחריפותו ובקיאותו ברוך שחלק מחכמתו לך נא ראה נפלאות מתורתו ובזה נתיישבו דברי הרב זרע אמת שהבאתי שם שכתב שהוא משום לפני עור ותמהתי עליו עי"ש ויש לו רב תנא דמסייע ליה מר ניהו הרב ב"ח ונראה לי ההדיוט שיש סמוכות למילתייהו דרבנן קדישי מהא דאמרינן במועד קטן ד' ה' ע"א רמז לציון קברות מן התורה מניין וכו' אבייי אמר ולפני עור לא תתן מכשול (כלומר עשו דבר על הטומאה שלא יהיו נכשלים בה נושאי תרומה וטהרות רש"י) והא ודאי אף אם נאמר דציון קברות מן התורה הוא כדמשמע מדברי התוס' בד"ה הא מקמי ועיין למרן חיד"א במערכת הצדי' אות י"א (ונעלמו דב"ק ממני הדל במכתב לחזקיאו בחלק השיטה ד' מ"ב ע"ג עי"ש) מ"מ פשיטא לי דהאי ילפותא מקרא דלפני עור אינה ילפותא גמורה דהא מקרא לא שמעינן אלא שלא ליתן מכשול לפניו אבל אם אין אדם נותן מכשול לפני חברו רק שחברו נכשל מאליו אין במשמעות מקרא זה שיעבור על, לאו זה אלא ודאי הילפותא היא אסמכתא בעלמא ועיקר הדין הוא מהלכה למשה מסיני כדברי רש"י שהבאתי במכתב לחזקיאו שם הרי חזינן דאף דלציין קברות אין במשמעות מקרא זה מכל מקום אסמכינן ליה אהאי קרא ואם כן הוא הדין נמי לאפרושי מאיסורא לא נפלאת היא להסמיכו אלפני עור וכדברי הרב בית חדש ועיין במה שכתבתי בשדי חמד בחלק הכללים במערכת הוי"ו אות כ"ו ס"ק כ"ה בעניינים אלו בס"ד:

סימן פה

אין אדם משים עצמו רשע בנדפס במערכה זו אות ל"ד כתבתי בענין אם כשאומר כן דרך תשובה נאמן או לא והארכתי קצת בס"ד בדברי רבני האחרונים בדין זה והשגתי עתה ס' חדש שו"ת דבר אליאו להגאון מוהר"א אבד"ק טרלא (שנדפס בשנת תרמ"ד) וראיתי בסי' ג' שנשא ונתן בדברי הרבנים חו"י ונוב"י וחת"ס שהבאתי בספרי ומסקנתו דאשה שהודית בחליה שזנתה נאמנת ולא חיישינן שמא עיניה נתנה באחר ומכל מקום מסיק בנדונו (שהודית קודם מותה שלפני חמשה שנים זנתה עם עובר ארח אשר היה בביתה והיא הניחה בן קטן בן שלשה שנים ואם אמת כדבריה נמצא שהבן חלל) דאינה נאמנת בהודאתה לעשות בניה חללים עי"ש שפלפל בחכמה בעניינים אלו ולא פניתי לעיין היטב בדב"ק רק אגב ריהטאי נראה לי כן מדבריו פוק חזי ומה שכתבתי בדף י"ב ע"א (בד"ה העולה) דמה שכתב בעמודי אש בשם מוהרח"ך ראפאפורט יו"ד סי' א' שפסק כהגבעת שאול בשו"ב שאומר דרך תשובה אינו נאמן שחיפשתי בשו"ת מים חיים ראפאפורט ביו"ד סי' א' ולא מצאתי וכו' הנה כבר הודעתי בקונטריס כללי הפוסקים

סי' ט"ו אות מ"ז אשר שגיתי בכמה מקומות בכיוצא לזה על לא הודע אלי כי שני גאונים הם שמותיהם שוים רח"ך ראפאפורט והראשון הוא מלעמברג אשר אליו רומז הגאון עמודי אש יצ"ו בכמה מקומות ואני הדל לא ראיתיו מעולם עד עתה (בששון) שזכני בו ידידי הרב ר' מרדכי לערנער אבד"ק מינקאוויטש יצ"ו ועיינתי ביו"ד סי' א' והוא על שו"ב שהודה שכמה פעמים שחיטתו פסולה בשכרות וכו' וכו' והרבה להביא ראיות דאינו נאמן משום דאין אדם משים עצמו רשע וכמו שכתב בשמו בעמודי אש ועיין במה שהבאתי בענין זה בקונטריס הערות לכללים סי' קי"ח אות:

ועל מה שהבאתי בספרי בדף י"ב ע"ג ובד"ה הן אמת) דברי הרב ש"ך בח"מ סי' ל"ד ס"ק ל"ג דבפסולי עדות מחמת עבירה לא בעינן תחלתו וסופו בכשרות וכתבתי ליישב מה שנראה מדברי ראבי"ה שבמרדכי היפך סברתו עי"ש ואעתיק פה אשר כתב אלי ידידי הגאון מוהר"ר דוד פרידמאן יצ"ו אבד"ק פינסק קארלין וז"ל במערכת אין אדם משים עצמו רשע בתוך מרוצת לשונו כותב שעד שנפסל מחמת רשעתו לא קפדינן שיהיה תחלתו וסופו בכשרות הן אמת שהש"ך בחו"מ סי' ל"ד ס"ק ל"ג דעתו כן אבל אנכי רשמתי על הגיליון שם בזהל"ש א"ה עיין בתוספתא בפ"ה דמס' סנהדרין היה יודע עדות עד שלא נעשה סוחר שביעית ונעשה סוחר שביעית ומשנעשה סוחר שביעית חזר בו כו' זה הכלל כל שתחלתו וסופו בכשרות כשר תחלתו בפסלות וסופן בכשרות פסול הרי דפסול מחמת רשעתו שוה לפסול שמחמת גופו ובפסק הלכה שלי בפ"ד דאישות אות קנ"ד בהגה"ה, ב' הארכתי בזה ודברי הש"ך תמוהים ובעיקר הסברא דאין אדם משים עצמו רשע הנני העתיק מ"ש בזה בחיבורי על מס' ב"מ ובפסקי הלכות שלי בענין פיו שמחייב קרבן עיין ב"מ בתוספו' ד"ה מה אם ירצה לומר מזיד הייתי הא אין אדם משים עצמו רשע וכו' נ"ב נ"ל לאמר דבר חדש דדוקא לפיסול לעדות אינו יכול ע"י עצמו והראיה באמרו אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע משמע דהוה משום שהוא קרוב וגדר הקרוב שלא האמינו אותו אינו משום שאין לו נאמנות אלא משום גזה"כ וכאמרם ב"ב קנ"ט משה ואהרן לאו משום דלא מהימני היא וכו' אלא גזירת מלך וזה דוקא במקום שעי"ז יופסל לעדות דלפסול אדם לעדות צריך ב' עדים שידעו שעבר עבירה ואפילו יבואו משה ואהרן ויעידו על אחד שעבר עבירה שנפסל ע"י לעדות לא יופסל ולכן לא מהימנינן ליה לאמר על עצמו שהוא רשע לענין שיופסל לעדות שצריך לזה עדות גמורה אבל במקום שאין צריך עדות נאמן הוא ולא תמצא גדר זה בכל הש"ס שאין אדם משים עצמו רשע אלא במקום שצריך לפסול ע"י דבריו וכשם שאין אדם מת ע"י דבריו ואינו נענש עונש ע"י דבריו ולפוסלו לעדות הוה גדר עונש וכן דקדק רש"י

ביבמות ד' כ"ה ב' ד"ה ואין אדם משים את עדותו עדות אצל עצמו לעשות רשע והא דקי"ל הודאת פיו כמאה עדים דמי ה"מ לממונא אבל לקנסא ולענוש מלקות וליפסול לא וכן דקדק בכתובות ד' ח"י בד"ה אין אדם ובד"ה אלא כו' לאו כל כמינייהו לשוויי נפשייהו רשעים בעדות פיהם דאדם קרוב אצל עצמו ואינו נאמן על עצמו לא לזכות ולא לחובה בד"נ ובפסולי עדות לפסול על פיו עי"ש וכן שם בד"ה אין אדם משים עצמו רשע אינו נאמן לפסול עצמו מחזקתו דקרוב הוא אצל עצמו וקרוב פסול לעדות וכן דקדק רש"י ז"ל בסנהדרין ד' ל"ב בד"ה רבא אמר וכו' וכן דקדק בד' כ"ה א' בד"ה רבא לטעמי' כו' אינו יכול לפסול עצמו על פיו דהא אין קרוב מעיד לא לזכות ולא לחובה אדם קרוב אצל עצמו אלמא דוקא במקום שצריך עדות אינו נאמן דאין הקרוב יכול להיות עד לא במקום שא"ץ עדות כגון בדברים של עצמו שכל אדם נאמן עליהם וכן במודה בממון שחייב ר"ל שלוה או שהזיק שזה דבריו של עצמו ודו"ק בזה ובזה מתורצים כל סוגיות הש"ס בעניינים אלו שלא קשה כל קושיות האחרונים בזה. א"ה אף הראב"ד שהביא הר"ן בפרק המדיר שסובר שאינה נאמנת לאמר שהאכילתו שאינו מעושר משום דאין אדם משים עצמו רשע ג"כ אינו חולק ע"ז רק סברתו כיון דהירושלמי אומר בזה וכולם בעדים א"כ סובר דהוה קנס מה שמפסדת כתובתה וסובר הראב"ד דדוקא להודות מה שחייב מן הדין קי"ל דהודאת בע"ד כמאה עדים דמי אין זה עונש וא"ץ עדים ע"ז משא"כ בדבר שאינו חייב אלא מטעם עונש ואין אדם נענש ע"י עצמו והר"ן חולק שם וסובר דעונש להפסיד ממונו א"ץ עדים זולתי בקנסות שלא חייבה התורה אלא ע"י עדים לא בקנסות שקנסו חז"ל מחמת רשעתן ודו"ק בכל זה ועיין בחיבורי פ"ה שלי שהארכתי בגדר זה (ועיין בבה"ת שער כ"א חלק ב' אות ג'):

ואם אדם יודע בעצמו שעבר עבירה שנפסל ע"י לעדות ויודע שאין שום אדם יודע מזה אם הוא בעצמו חושש לעדותו. בדברים שצריך עדות לעצם הדבר צריך תלמוד והדעת נוטה דאין צריך לחוש כלל כיון שאין שום אדם יודע מזה אזי לא יוכל להפסל לעדות בשום אופן דדוקא כשיש עדים יודעים מזה ולאחר שיעידו בב"ד נפסל למפרע אבל בעבר בינו לבין עצמו במקום שאין שום אדם יודע מזה לדעתי לא נפסל הנהו לשום דבר (ועכ"ז צריך תלמוד): גם מסופק אנכי ביודע באחד שעבר עבירה שנפסל ע"י אם מעיד בדבר שצריך עדות לעצם הענין כמו קידושין וכדומה אם חושש לעדות זה אם לא. גם מסופק אנכי אם עבר עבירה לפני עדים והעדים מתו לדעתי אם שב מרשעו בינו לבין עצמו מהני ליה כיון שלא נתברר רשעו בעדים ולא יתברר הדבר לעולם ברור הדבר דמהני ליה מה שהרהר בחשובה ועיין מה שכתבתי לתרץ קושיית הרדב"ז על המקדש בפני

עדים רשעים למה לא נחוש שמא הרהרו בתשובה בלבם והעדות שראה בעודו לא שב מדרכו אם צריך לחוש לעצמו בדברים שצריך עדות לעצם הדבר לא רק לידע אמיתות הדברים הדבר צריך תלמוד והדעת נוטה דיחוש לעצמו בזה. וכן יש להסתפק בראה הוא ואחד על חבירו שעבר עבירה שנפסל ע"י לעדות ומת חבירו ואין מי שיעיד עליו עוד אם הוא בעצמו חושש לעדותו בדבר דצריך עדות לעצם הענין אם יחוש לעדותו למשל אם האחד יקדש אשה בפני אותו העד ואחר עמו וע"י הקדושין האלו תפטר צרתה מיבום וחליצה אם יהי' מותר הוא ליקח את הצרה הזו כי לדבריו אינה צרת ערוה לאשר הערוה נתקדשה בפני עדים פסולים ואין בהם חשש קידושין והדבר צ"ת ויבורר כ"ז בפנינו בהלכות אישות בחיבורי פסקי הלכות עכ"ד הרב הנז"ל יצ"ו:

אמר המחבר מה שהשיג הגאון יצ"ו על סברת הרב ש"ך מדברי התוספתא בפרק ה' דסנהדרין הנה בנדפס שם ציינתי לעיין בזה בפתחי תשובה ח"מ סי' ל"ד ס"ק מ"ה ושם אתה מוצא שהאו"ת וכל רבנן קדישי דמייתי הרב פ"ת המה ראו כן תמהו מדברי התוספתא הלזו על סברת הרב ש"ך וכתבו כמה חילוקים בזה ושגם הרב ש"ך חזר בו וכו' עיש"ב. ומה שכתב שנראה לו דבר חדש דלא אמרו אין אדם משים עצמו רשע אלא ליפסל לעדות וכו' כיונה דעתו למה שהבאתי בספרי שם (דף י"ב ע"ב בד"ה וראיתי) שכתב הרשב"א והביאו הרשב"ש דלא אמרו אין אדם משים עצמו רשע אלא לענין עדות בלחוד אבל להודות שעבר עבירה ושהוא רשע אין אומרים בזה אין אדם משים עצמו רשע ובזה נראה לדעתי העניה דיש לדחות מה שחדש הרב משנת חכמים הביא דבריו הרב מנחת חינוך במצוה ע' ד' צ"ג ע"ד דעדים שהעידו על אחד שגידף אין יכולים לחזור בהם אף תוך כדי דבור דכיון שחוזר בו ואומר ששקר העיד נמצא שהוא עצמו גידף (כשהעיד עדותו שהוצרך לומר הגידוף) ואינו נאמן משום דאין אדם משים עצמו רשע. והרב המחבר כתב דלכאורה לפי דברי התוס' דבבא לעשות תשובה לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע הרי הכא נמי בא לעשות תשובה שלא להרוג את הנפש וכתב דיש לחלק וכו' ומסוק דהעד הראשון שהוא צריך לומר הגידוף בפירוש אינו יכול לחזור בו תוך כדי דבור עי"ש ולפי דברי הרשב"א הנ"ל דלא אמרו דא"א משים עצמו רשע אלא לענין עדות בלחוד אבל להודות שעבר עבירה שהוא רשע אין אומרים בזה אין אדם משים ע"ר נראה דאין הכרח לדין זה וגם העד הראשון שאמר הגידוף בפירוש יכול לחזור בו ולהודות שעשה עבירה שהוא רשע ויציל בזה את אשר הועד עליו שהוא מגדף ובספר דרך המלך החדש (שנדפס בשנת תרב"ן) לגאון בדורנו יצ"ו בפרק ב' מהלכות עכו"ם הלכה ט' ד' כ"ד ע"ד הסביר בזה בדברים נכוחים דכל שאין אנו באים לקבל דבריו

בתורת עדות שאין הדבר צריך עדות לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע ולכן יכול העד המעיד על הגידוף לחזור בו תוך כדי דבור עיין בדב"ק הנחמדים: ומה שנסתפק ידידי הגאון נר"ו מגן דוד יהיה בעזרו בעבר עבירה הפוסלת לעדות ולא ידע מזה שום אדם אם יש לו לחוש שלא להיות עד בקידושין וגטין וכיוצא בדברים המתקיימים רק בפני עדים הנה אמת דהסברא ישרה נותנת כמו שכתב הגאון יצ"ו שכיון שלא היה מי שראה וידע שעבר עבירה כלל לא נפסל לעדות רק שהוא רשע למקום ברוך הוא ואם ישוב ונחם על רעתו אף אם לו עשה תשובת המשקל לתקן את אשר עותו בכל זאת תשובתו רצויה ונרצה לו לכפר ואף דאם עבר בפני עדים לא יועיל לו חרטה בלב ובפיו ובשפתיו וידויים אחת ותשע היינו משום שאין בית דין יכולים לסמוך על זה כי מי יודע סתר לבבו ואולי שבע תועבות בקרבו ישים אורבו אבל כשלא ראהו שום אדם ואין על גביו אלא ה' אלקי"ו בוחן לבות וכליות והוא עד יודע מרת נפשו וחרטתו והתודה אל ה' בכל לב ונחם על הרעה אשר עשה אין לו לחוש מלהעיד והוא כשר מן הדין והמקדש את האשה על מנת שאני צדיק אפילו הוא רשע גמור חיישינן שמא הרהר תשובה וכן נראה ממה שתקנו בסדור הגט שיהרהרו תשובה וכו' ומה הועילו חכמים בתקנתם והרי יש לחוש שמא נמצא בהם מי שעבר עבירה הפוסלתו לעדות ולא יחשוך עצמו מלהעיד כי כסיפא ליה ומכסה פשעיו ואף שאין מזה הכרח כל כך כדמות ראיה יש מזה ועל כל פנים הסברא הישרה היא כדברי הגאין יצ"ו אפס כי עז מדברי הרב מוהרלנ"ח שהבאתי בנדפס בדף י"א ע"ד (בד"ה ומה) לכאורה אין נראה כן ויש לצדד ועיני המעיין תחזנה ואני לא אמרתי אלא להזכיר ולהעיר אזן שומעת כי נחץ ינחץ איש אשר כמוני ולא אוכל להעמיק בדבר: וידידי הרב מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו כתב אלי על מה שכתבתי בנדפס באות ל"ד וז"ל באות ל"ד הביא משב"ץ דבמקום דמשוי אנפשי' ח"ד מהימן אף לאחר במיגו וראיתי בשב"ץ כ"כ ליישב סתירת הנוב"ת חאה"ע סי' כ"ג לסי' קנ"ו ונפלאתי דבנו"ב שם כתב בהדי' דל"א אאמע"ר אפילו לא הי' שום איסור עלי' רק על הבעל עש"ה ולע"ד י"ל דשאני דבר שהי' בידו אכן הוכחות הנו"ב מכתובות (י"ח) יל"ד דהא דאאמע"ר איכא ב' טעמי. א. משום דאדם קרוב אצל עצמו ב. משום דחזקה אין אדם אומר על עצמו שהוא רשע ובודאי אומר שקר משום איזה כוונה והטעם דרוצה לעשות תשובה מהני רק לטעם השני דחזקה וזה באיסורין דליכא טעם הראשון דאף הבע"ד מהימן אבל בממון לא מהני משום טעם הראשון דקרוב הוא ובזמ' דעת הפוס' דברוצה לעשות תשובה מהימן אף לאסור לאחריני ועבשעה"מ פ"ט מהלכות אישות הט"ו וכבוד קדשו כתב ליישב בדשב"ץ קושית חת"ס על החו"י דנאמן

הבועל במיגו דמהימן על עצמו וקשה לכאורה א"כ למה באומר קדשתיך והיא אומרת לא קדשתני מותרת בקרוביו יהא נאמן במיגו דמהימן על עצמו וי"ל אכן עיינתי בחו"י והאותיות החכמוני לפרש דבריו באומרת שהיתה א"א מקודם עם אחר ועם זה היא באיסור א"א וא"כ הבועל הוא הבעל ונאמן על עצמו וק"ל. ובד"ה והנה הביא להקשות מגיטין (נ"ד) ולע"ד אמינא לולא דמסתפינא לפמש"כ דבאיסורין אאמע"ר משום חזקה יש לחוש לדבריו אולי אומר אמת והוי ספק איסור ובד"ה אלא כתב דליכא איסור בעיבוד או כתיבה שלא לשמה (להש"ך) ולעד"ן כיון דלשמה הקדושה יתירה הוי מצוה משום כבוד ה' גם משום זה אלי ואנוהו ובד"ה וראיתי כתב דמתוס' מכות (ב) מוכח דסברי דנאמן אף במקום שאין לומר דרוצה לעשו"ת ותמיהני איך אפשר לומר כן הא גמ' מפורשת דאאמע"ר ואפשר לומר דסברי התם כהרשב"א שהביא הרשב"ש דלא אאמע"ר רק בעדים ועוד נ"ל די"ל דאאמע"ר לא שייך רק במקום דלולא דבריו אין להסתפק אם הוא רשע כגון בכתובות ובסנהדרין אבל בב"מ ובמכות גם לולא דבריו יש להסתפק אולי הי' מזיד רק כשהוא לפנינו ושותק הוי שתיקה כהודאה וכשאומר מזיד הייתי הדר הספק וא"א לחייבו ולפ"ז מוכח דסברי דבמקום דלולא דבריו לא הי' ספק אמרי' אאמע"ר אף אם י"ל דרוצה לעשו"ת דאם לא כן מאי ק"ל דלמא בב"מ שאני דיש לומר דרוצה לעשו"ת ובד"ה והנה החזיק ראיית השב"ץ מנדרים (צ"א) מדלא פריך אי ברצון איך מהימנא וי"ל דמשום האי פירכא הו"מ לאוקמא באומרת שלא ידעה מהאיסור ואפי"ה אסורה לבעלה כמש"כ מהרי"ק הובא באה"ע סי' קע"ח עוי"ל כיון דמפסדת כתובתה הוי אומדנא דמוכח דאומרת אמת כמו בסופר בגיטין נ"ד ועבתוס' כתובות (ס"ג) ובד"ה וראיתי כתב בשם שו"מ דאף במקום שי"ל דרוצה עשו"ת אם יכול לעשו"ת באופן אחר אין נאמן ולכאו' קשה א"כ מאי הקשו בתוס' כתובות (ס"ג) ד"ה אבל עמש"כ דהיכא דמפסדת כתובתה לא חיישינן שמא ענ"ב מנדרים (צ"א) דתהא נאמנת במגו דמאיס עלי הא כיון דיכולה לומר מאיס עלי אי"נ לומר טא"ל דאאמע"ר אפילו במגו וי"ל דוקא ביכול לעשות באופן אחר בדברי אמת אי"נ אבל בשקר אולי אין רצונה לשקר ובד"ה עוד הביא דלוה יכול לתבוע הרבית ול"א אאמע"ר דיכול לומר שתובע בשביל שרוצה לעשות תשובה ותמיהני הא בל"ז לא מבטילינן תביעה משום דאאמע"ר כמש"כ בספר התרומות שער כ"ה הובא ב"י ח"מ סי' ל"ד אות ל"ו ועביו"ד סי' קס"ט וקע"ז ובד"ה הן הק' על הש"ך מהמרדכי וי"ל דהחזרת מלוה ברבית בעי' שיקבל עליו שלא לעסוק אפי' עם עכומ"ז ואולי לא ירצה לקבל עליו או אולי יחזור אח"כ מהחזרת הרבית ובד"ה ודע הביא בשם הט"ז שלא ללמוד בס"ת שלא נעבד לשמה והוכיח כן מדאמרינן בגיטין (נ"ד)

דהפסיד שכר ס"ת ואי איתא דמותר ללמוד לא הפסיד כ"כ וק"ל א"כ למה האמין כ"א להסופר שלא עבד הגווילין לשמה משום דאין לתלות בטעות הא יש לתלות דטעה דמותר ללמוד ויותר קשה למהרש"ק שפי' בתפארת שמואל דר"י סבר דמותר ללמוד ולא הפסיד כ"כ והשיב לו ר"א דאסור ללמוד איך יפרש הא דאמרינן בגמ' התם איכא למימר טעי בדר"י כ"ו הא זה יכול לטעות גם בלא נעבד לשמה וי"ל בדוחק עכ"ד יצ"ו:

גם ידידי, הרה"ג מוהר"ר דוב בעריש שטיינבערג רב בעי"ת קאמאראנא יצ"ו במכתב לחזקיאו כתב לי בענין זה וז"ל ואשר האריך כבודו (בס"ק ל"ד) בדברי השואל ומשיב (והוא במהדורא ג' סי' ל"ו וט"ס כמדומה בספרו שציין לסי' ס"ב כי חפשתי שם ויצאתי לחפשי חנם) במה שהקשה בהאי דאומר ס"ת שכתבתי לפלוני האזכרות שבו לא כתבתי לשמן והאיך נאמן הא אין אדם מע"ר ועיין בשו"מ שם שהוא הקשה בהא דגווילים שלו לא כ"ל יע"ש) וכהד"ג הקשה (בתחלה) מאי ק"ל דעד כאן ל"א אאמע"ר אלא היכי שע"י הודאתו מע"ר אבל הכא ע"י הודאתו לא עשה שום מעשה רשע אף שהי' בדעתו להקרות בו בצבור אין בגוף המעשה שום רשע רק מחשבה בעלמא ואם תצא מחשבתו לפועל אז הוא דעביד איסורא אבל בכתיבה לבד ליכא אלא מחשבה בעלמא ואינו נעשה רשע בזה (ואח"כ האריך בזה אי אסור לכתוב ס"ת שלא לשמה) והנה באמת מצאתי כה"ג בתוס' כתובות (דף ע"ב ע"א) ד"ה אי דידע וכו' ונראה לרשב"א דמה שרצתה להאכילו אינה יוצאת בלא כתובה וכו' ואם היית בא לאכול הייתי מונעת אותך. אמנם ראיתי אחרונים שכתבו לחלק בזה ועיין בשמ"ח (סי' ב' ס"ק י"ח) בשו"ב שנתברר שרצה לעשות ולא עלתה בידו דינו כאילו עשה ועיין תשו' ד"ח ח"ב יו"ד (סי' כ"ז) והאריכו בזה כל האחרונים והתוס' לא כתבו רק לענין לצאת בלא כתובה אבל חשוד מיקרי עדיין. אמנם בגוף קו' הגאון השו"מ הנ"ל ועיין בט"ז (סי' רע"ו) יו"ד בשם המרדכי דמה"ט נקט אזכרות לא כתבתי לשמן שיכול לומר שכחתי אבל בשאר הס"ת דצריך לומר בפירוש שכתב שלא לשמה לא מצי משוי נפשי' רשיעא יעי"ש ונעלם מעיני גאון העדה דברי הט"ז ול"ק קושייתו והבן עכ"ד יצ"ו וידידי הגאון מוהר"ר משה שמואל הורוויץ מעיר ווילנא מח"ס ידי משה יצ"ו כתב לי לעיין בספרו היקר הנ"ל דף ס' ע"ד ששם שקו"ט בדין ס"ת פסולה אם מותר לקרות בה ביחיד או טעונה גניזה מחשש שיקרא בה בצבור עי"ש:

סימן פו

אין אדם משים עצמו רשע אי אמרינן באיסורין דרבנן כתבתי בנדפס במערכה זו אות ל"ג בס"ד ועל דבר זה כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר דוב בעריש שטיינבערג רב בעי"ת קאמאראנא יצ"ו וז"ל בשדי חמד ראיתי בספר הכללים דמר מערכת הא' אות ל"ג אזן

וחקר ודרש אי גם באיסור דרבנן אמרינן דאין אדם משים עצמו רשע והביא בקיאות רב כדרכו בקדש והנה אם אמנם כבר דשו רבים בענין זה וגם אנכי הרביתי חזון בחידושי לפלפל בענין זה לא נצרכה אלא להעדפה אשר עת עיינתי בדבריו היקרים העלו רעיוני. והנה כבר נודע מדברי הרשב"א דאף לענין מצוה מן המובחר אמרינן דאין אדם משים עצמו רשע ועיין רש"י (שבת דף ע"ט ע"ב) ד"ה למצוה וכו' וסתמא דכל אינש מצוה מעלייתא עביד יעי"ש ועיין רש"י קידושין (דף ן' בע"א) ד"ה דמצוה וכו' יעי"ש ועיין ט"ז א"ח סי' (תרע"ז ס"ק א') באמצע הדבור כי מ"ש בגמרא מהדרין נתכוונו שמסתמא יעשה כל אדם כן וניחא לכל אדם להיות בכלל מהדרין וכן ראיתי מביאין בשם שו"ת חיים שאל סי' ע"ד בדין מי שקנה כסתות ונודע לו אח"כ שיש פוסקים שאוסרים לכתחלה להשתמש בהם משום חשש כלאים ופסק (בזכור לאברהם ח"ג בח"מ אות א' מביאו) כיון דלכתחלה יש לחוש ודאי פרשי אינשי (ואינו לפני ע"כ לא אדון בו). אמנם צ"ע לדעתי ממ"ש הה"מ (פ"א מהלכות אישות הלכה ד') דבאיסורי דרבנן לא זהירי אינשי יע"ש וכה"ג יעיין בתוס' (ביצה דף י"ח ע"א) ד"ה נגזור דבולד הטומאה אינו להוט כ"כ להטבילו כיון דליכא אלא טומאה דרבנן יעו"ש וצ"ע) ועיין ט"ז (סי' ת"ר ס"ק ב') בשאלה קהל כו' ביום ב' כו' בשעה שבא השופר כבר התפללו של שבת וכו' דיש סברא לומר דאדעתא דהכי לא קבל שבת דזה ודאי שכל אדם ניחא ליה לקיים מצות הקב"ה. אמנם צ"ע לדברי הט"ז (סי' תרע"ט) איש שמדליק נר שבת ושכח להדליק של חנוכה אסור לו להדליק של חנוכה אח"כ יעי"ש ואמאי לא נימא אדעתא דהכי לא קבל ואין לומר דהתם מיירי באפשר באחר שידליק עליו חוץ מזה דמה חלוק ומט"ז עצמו משמע דאסור בכל ענין ועוד דאכתי לא קיים מצוה מן המובחר דמצוה בו יותר מבשלוחו ועיין מג"א (סי' תרע"ז ס"ק ז') בשם הב"ח (וכבר דשו רבים בענין זה אי דרבנן הוא או מצוה מן המובחר וגם כבוד הד"ג ראיתי באיזו מקום בספרו שהאריך בזה ואין הפנאי מסכים עמדי להאריך בפרט זה) והנה יעיין באס"ז (ב"מ ד"י) בשם רדב"ז דמבואר דאפילו בדין עני המה"ב אמרינן דאמע"ר וע"ד הפלפול נ"ל ראיה דהנה התוס' (ב"מ דף ג' ובכריתות דף י"ב ועוד בכמ"ד) הקשו בהא דתנן אמרו לי שנים אכלת חלב והוא אומר לא אכלתי ר"מ מחייב וחכמים פוטרין כו' אמרו לו מה אם ירצה לומר מזיד הייתי פטור והקשו איך נאמן לומר מזיד הייתי הא אין אדם מע"ר וכו' וי"ל וכו' אבל הכא רוצה לעשות תשובה יעו"ש והנה יש ליישב קו' התוס' דפלוגתתם בכה"ג שהעדים אומרים שנתערב חלב בשומן והוא לא ידע ואכל והוא אומר שלא הי' בהתערובת חלב והנה לדברי העדים חייב להביא קרבן דהידיעה גורמת הביטול (עיין סי' צ"ט ובש"ך ס"ק כ"א ובסי' צ"ד

ס"ב בש"ך ס"ק ה' ובט"ז שם ובס"ס ק"ט ועוד בכמ"ד) ולפי מה שאיתא בירושלמי פ"ב דערלה והביאו הש"ך בספרו הארוך (סי' צ"ד) ובהגהות הגר"א (סי' צ"ט שם) אי מהני ידיעת חברו לענין נודע בנתיים או בעינן דוקא ידיעת הבעלים (ובמח"כ בעל הלב"ש בחדושי דינים בה' מליחה (ס"ק ל"ד) נעלם מאתו דברי הירושלמי ועלה ונסתפק בזה יע"ש ע"כ נימא דמיירי שהעדים אומרים שגם הם לא ידעו מהתערובות) ושפיר אמרו לו מה אם ירצה לומר מזיד הייתי וידעתי מהתערובות וא"כ נתבטל ולא אכל אסור' ואינו מחוייב להביא קרבן והוא הערה נפלאה אמנם אי נימא דגם בחומרא דרבנן אמרינן דאין אדם מע"ר הדבר נכון ושפיר הקשו התוס' דהנה איתא ביו"ד סי' ק"ט ס"א דלאדם אחד אסור לאכלם ועיין תוס' חולין (ד"ק ע"א) ד"ה בר"י בסה"ד יע"ש וא"כ שפיר הקשו בתוס' היאך יכול לומר מזיד הייתי הא אין אדם מע"ר דא"ל כמ"ש דפלוגתתם מיירי בנתערב ולא נודע הא מ"מ אינו נאמן לעשות עצמו רשע שבעצמו אכל כולם דהא ע"כ נהי' מוכרחים לומר שאכל בעצמו כולם דאי לא"ה לא משכחת לה חיוב חטאת דנוכל לומר דמה דאכל דהיתרא קאכל וראי' נכונה מזה דגם בכה"ג אמרינן אאמע"ר והבן כי ברור ונכון הוא ע"ד הפלפול: אמנם בעיקר הדבר אי אכל כל השלש חתיכות קודם שנודע התערובות אי חייב חטאת נסתפק הרב הגאון הצדיק המפורסם מוה"ר יצחק מאיר זצ"לה"ה מווארשא בתשו' הרי"ם דאפשר אינו שב מידיעתו מיקרי דאילו היה נהפך ומותר מה"ת וכל האיסור ע"י שלא נודע או נימא דעל חתיכת חלב האסורה הי' שב מידיעתו וכיון דטרם ידע לא נהפך להיתר חשיב שב מידיעתו יע"ש (בסי' ט') והנה אם נימא דבכה"ג חשוב אינו שב מידיעתו משום דאי הוה ידע הי' נתבטל ולא הי' איסור כלל יש ליישב קושיית התוס' חולין (ד"ה ע"ב) ד"ה אינו שב מידיעתי כו' וז"ל תימא מה צריך קרא למעט אינו שב מידיעתו כו' הא הוי זבח רשעים תועבה וכו' יע"ש ואם נימא דבכה"ג חשוב אינו שב וכו' מיושב קושיית התוס' לנכון דהא בכה"ג זבח רשעים לא הוי אעפ"כ לא הוי שב מידיעתו והיא הערה יקרה. אמנם קשה אמאי לא קאמר הש"ס דא"ב בין ת"ק דדריש מעם הארץ פרט למומר לר"ש דאמר השב וכו' בכה"נ כגון שנתערב חלב ברוב והוא לא ידע ואכל דמומר לא הוי א"כ לרבנן מביא קרבן ולר"ש אינו מביא כיון דלא הוי שב מידיעתו ומוכח מזה דבכה"ג הוי שפיר שב מידיעתו על חתיכות חלב כנ"ל (ועיין במל"מ (פ"ג מהל' שגגות ה' שהוכיח דלת"ק אפילו אם עשה תשובה ל"מ ואינו מביא קרבן דאל"כ הו"ל להש"ס למימר נפ"מ בעשה תשובה א"ב ועיין בראש יוסף (חולין שם) שהקש' דהול"ל נ"מ אחרת יע"ש). אמנם באמת נודע דדרך הש"ס להביא נ"מ אחת מה דא"ב אף דהי' יכול להביא עוד א"ב ולא חש להאריך ועיין יד מלאכי (כלל

מ' אות תמ"ח) שהאריך בזה כדרכו בקדש וגם אנכי דברתי בזה ואין ע"ט האסף פה. אמנם הראיתי לנכון דברי הש"ס הוריות (ד' ב' ע"א) בהא דבעי רמב"ח הורו ב"ד שחלב מותר ונתחלף לו חלב בשומן כו' רב אמר פטור ור"י אמר חייב וכו' ואם איתא הא לא שב מידיעתו הוא אמר ר"פ קסבר ר"י כיון דכי מתיידע להו לב"ד הדרי בהו והוא נמי הדר ש"מ קרינן בי' וחייב יע"ש וא"כ הכ"נ כיון דאי מתיידע לי' איזו הוא החלב הוי הדר ביה שפיר קרינן בי' שב מידיעתו והבן:

והנה בהך עניינא דאין אדם מע"ר אימא בי' מלתא מה שאמרתי זה כמה ובעת היותי בלבוב לקבל הורמן ורשותא לדון בין דם לדם ובין דין לדין מהרב הגאון האב"ד דשם זצ"ל הצעתי לפניו דבר זה וקלסי' הנה הקשו וכל האחרונים מלאים בזה בהא דנדרים (ד' צ"א ע"א) בהא דאר"פ רבא בדיק לן כו' ואמרי' לי' מתני' הוא האומרת טמאה אני לך יש לה כתובה במאי עסקינן אי לימא באשת ישראל אי ברצון מי אית לה כתובה כו' והק' אמאי לא אמרו אי ברצון מי מהימנא הא אין אדם מע"ר (וגם כהד"ג באות ל"ד האריך בזה) ואמרתי ליישב (בתוך אחד השיחים עת דברתי עם הרה"ג הנ"ל אמרתי על אתר) לפ"מ דקי"ל דאומר מותר שוגג הוא עיין סי' צ"ט בט"ז (ס"ק ט') ועיין במג"א סי' רמ"ח (ס"ק ח"י) ועיין רש"י כריתות (ד' ב' ע"א) ועוד בכמ"ד. והנה נודע דברי המהרי"ק מובא ברמ"א אה"ע סי' קע"ח (סעיף א') באשה שזנתה וסברה שמותר לזנות הוי כמזידה ואסורה לבעלה לישראל ועיין שם בט"ז יו"ד (סי' צ"ט הנ"ל) שהביא באריכות מטעם שעכ"פ היא מתכונת למעול בבעלה דהא לא כתיב ומעלה מעל בה' וכו' אלא ומעלה בו מעל כו' יע"ש וא"כ לפי"ז מיושב לנכון דהכי קאמר הש"ס אי דאמרה שונתה ברצון ולא ידעה וסברה שמותר לזנות דבאמת משום טעמא דאאמע"ר נאמנת כיון דאומר מותר שוגג הוא ואינה עושית עצמה רשעה מ"מ מי אית לה כתובה הא עכ"פ מעלה בבעלה ועיין בתשו' רע"ק איגר סי' (קי"ד) ובשו"ת ברית אברהם הביאם בפ"ת (סי' קע"ח שם) דאף כתובה אין לה (ובגוף דברי מוהרי"ק עיין שו"מ מהדורא תליתאה (סי' לק"ט) ובשו"מ קמא (סי' קי"ג) ועיין תשו' רע"ק איגר סי' ר"ו) ולכאורה יש לידחות דהא התם בנדרים שם אליבא דרבא אזלינן והוא ס"ל במכות (ד' ט') דאומר מותר קרוב למזיד. אמנם עיין מראה הפנים על הירושלמי (פ"ה דגטין ה"ה) ד"ה וסברי וכו' והא דקאמר רבא אומר מותר קרוב למזיד וכו' אבל בעלמא אומר מותר שוגג הוא ועיין חת"ס חיו"ד (סי' פ"ח) וחח"מ סי' כ"ד וכבר הרגיש שם בגי' המהופכת שבתוס' שמביא כבוד מני"ר אות רל"ח וכן הביא בשם המג"ש בשבת ד' ס"ח ועי"ש במג"ש בו בפרק בתוס' ד"ה אבל תינוק שהאריך בענין זה וכתב דלרש"י הפלוגתא בין אביי ורבא (במכות שם) הוי דוקא בלא

ידע מעולם אבל ידע ושכח כ"ע מודים דהוי שוגג והתוס' חולקים על רש"י בזה יע"ש ועיין חת"ס (סי' פ"ח הנ"ל) ויש לפלפל בזה עפ"י הכלל המסור בידינו אי שכחה שוגג מקרי או פשיעה (שוב ראיתי בספרו ד"ח הבא לידי בשאלה שהביא כן בשם הראב"ן ותמה עליו כן (בסי' פ') והביא שם בקיאות רב ואנכי מצאתי בחדושי אגדות למהרש"א במס' תמורה (דף ט"ו ע"ב) יע"ש בד"ה מיד תשש כחו של יהושע דשכחה אונס מיקרי ומוכרח אנכי לקצר בזה וכו' עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרב מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו כתב לי וז"ל הביא דעת רבוותא דדייקו מפרש"י כתובות אל ע"ב) במתני' דבעבירה דרבנן אדם נאמן ובשט"מ שם הוכיח היפך מפירושו בגמ' דהשמיט משחק בקוביא ומתני' קאי לל"ק דרב"ח וכ"כ בתשו' ברית אברהם מדעת עצמו ולכאורה י"ל דבגמרא ה"ט דלא פי' משב"ק משום דקאי לרב"ח דסובר בסנהדרין (כ"ד ע"ב) דהוי אסמכתא והוי גזל דאורייתא ומתני' קאי לדינא דקי"ל כר"ש דלא הוי אסמכתא ופסול רק מדרבנן אך א"כ יש להקשות למה לא אמר התם בסנהדרין דא"ב רב"ח ור"ש הא דלרב"ח עד שאמר משב"ק הייתי אי"נ ולר"ש נאמן ובד"ה והגיע הביא דאם אינו אומר בפירוש העבירה נאמן ולעד"ן להיפך דא"כ הדרא קושיית הראב"ד בכתובות (ע"ב) לוקים בהודית באופן שאינה אומרת בפירוש העבירה ואומרת שלא הראתה הכתם או ידעה דטמא הי' ואח"כ נתברר שבא עלי' וכן בטבל אומרת שלא הפרישה מעשר ואח"כ נתברר שאכל א"ו אף באופן זה אין אמע"ר וכ"נ דמ"ש הא הטעם דאדם קרוב אצל עצמו שייך גם באינו מפרש עכ"ד יצ"ו. ומרוב טרדותי לא פניתי לעיין בדברי הרבנים טובים השנים הנז"ל יצ"ו וכן לא פניתי לעיין במה שכתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר בנימן שמואל אבד"ק טעלעפין יצ"ו וז"ל בשדי חמד באות ל"ג יעיין בחיבורי מגדים חדשים סי', א' סק"ז ויש טעות במה שכתבתי שם ויש להקל לפי"ד המקילין וצריך להיות ויש להחמיר בזה לפי דברי המחמירין עכ"ד יצ"ו:

אמנם חדשות אני מגיד אשר ראיתי עתה בס' היקר שב שמעתתא בשמעתא שביעית פרק חמישי כי הא מילתא דהוה בידן משמייהו דכמה מרבנן קדישי דנקטי דגם בעבירה דרבנן מדה זו אמורה דאין אדם משים עצמו רשע ואפילו משום מדת חסידות כתבו כן בשם הרשב"א כמו שהבאתי בנדפס בס"ד הנה הגאון הנ"ל שם שדי בה נרגא ואף דמעיקרא הוה סבר הכי הדר ביה רב משמעתיה ולפי שספר התורה הזה אינו מצוי אכתוב תורף דב"ק בס"ד והוא שהביא שם מה שכתב בספרו קצות החשן (אין מצוי אצלי) סי' ל"ה סק"ד דאף מי שאינו נפסל לעדות על פי דבורו מכל מקום כל שלפי דבריו עשה שלא כדין וכתורה אין אדם משים עצמו רשע לומר שעשה שלא כתורה והלכה

ושהביא ראיה מהא דאמרו בכתובות ד' י"ט בעדים שאמרו אמנה היו דברינו אין נאמנים משום דעולה הוא ואין אדם משים עצמו רשע ולא מצינו שנפסלו עדים שחתמו עצמן על אמנה אלא על כרחין דאף במקום שלא נפסלו לעדות כל שאינו כתורה הוי משים עצמו רשע ואינו נאמן והביא מה שכתב הרשב"א בחידושיו לכתובות ד' י"ט במאי דאמר רב חסדא קסבר ר' מאיר עדים שאמרו להם חתמו שקר ואל תהרגו יהרגו ואל יחתמו שקר דאף דאין דבר עומד בפני פיקוח נפש אלא שלשה דברים וכו' מכל מקום מדת חסידות הוא דליקטליה ואל יחתימו שקר ואי לא עביד הכי משוי נפשיה רשיעא וקסבר ר' מאיר דאף בכי האי גוונא אין אדם משים עצמו רשע שאינו חסיד עכ"ל ומכל שכן כשעובר על דת שמחוייב לעשותו דהוי משוי נפשיה רשע וכו'. שוב כתב וז"ל וכעת התבוננתי דבדברי הרשב"א ליכא למימר הכי דהא מוכח בש"ס דהיכא דלא מיפסיל לעדות משוי נפשיה רשע וראיה מיבמות ד' כ"ה בהא דתנן הרגתיו לא ישא את אשתו הוא ניהו דלא ישא הא לאחר תנשא והא אמר רב יוסף פ' רבעני לאונסי הוא ואחר מצטרפין להורגו לרצוני רשע הוא והתורה אמרה אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס וכי תימא שאני עדות אשה דאקילו בה רבנן והא אמר רב מנשה גזלן דדברי תורה פסול לעדות אשה עי"ש ומשמע דאילו גזלן דדברי תורה כשר לעדות אשה נאמן לומר הרגתיו אף דמשים עצמו רשע וכן משמע בהא דאמר רב יוסף לרצוני רשע הוא והתורה אמרה אל תשת ידך עם רשע ומבואר דוקא היכא דפסול לעדות הוא דאין משים עצמו רשע ולכן נראה דהא דכתב הרשב"א בהא דאמר רב חסדא קסבר ר' מאיר עדים שאמרו להם חתומו וכו' דאף בכי האי גוונא שאינו חסיד אינו משים עצמו רשע היינו דוקא התם דאין נאמנים לומר בתורת עדות אנוסין היינו מחמת נפשות דכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד אלא כל שאין כתב ידם יוצא ממקום אחר ואמרו כתב ידינו הוא זה אבל קטנים היינו פסולי עדות היינו אין נאמנים לחכמים אלא בתורת מיגו דאי בעי שתקי ולר' מאיר שם אין נאמנים משום דתורת מיגו לא מהני כיון דשל כדין עבדי הוה להו מיגו במקום חזקה דאמרינן מסתמא כדין וכשורה עבדי והיינו במיגו הוא דלא מהמני בכך אבל כל היכא שנאמן בתורת עדות ממש לא מיפסל אלא היכא דמשוי נפשיה רשע הפסול לעדות הא היכא דמשוי נפשיה רשע דלא מיפסל לעדות הוי שפיר עד וכמו שהוכחנו מהך דיבמות ד' כ"ה עכ"ל. וכתב ליישב בזה קושית הגאון דברי אמת שהובא בנודע ביהודה עי"ש ראה זה חדש דאף על איסורי דאורייתא לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע כל שאין הדבר ההוא פוסלו לעדות ולפי זה תורה יוצאה על כמה חייבי לאוין שאין בהם מלקות כלאו שאין בו מעשה וכיוצא דקיימא לן שאינו נפסל עליהן לא אמרינן בהו אין אדם משים

עצמו רשע וכל שכן דאין אומרים במידי דלא הוי אלא איסור דרבנן אין אדם משים עצמו רשע וזה היפך כמה מחברים המוזכרים בדברנו בס"ד ועיין יוד בס' משכנות הרועים לידידי הגאון אבד"ק ניזנוב יצ"ו בסי' ל"ח דף ע"ה ע"א ובספרו נחלה לישראל בחלק התשובות סי' יו"ד ד' י"ב אות ט"ו ובספרו שו"ת הד"ר ח"ב סי' כ"ה (בהדפים שלא נרשם עליהם הדף כנהוג) אות ז' וכתב שם בסי' כ"ט ד' י"ז אות כ' בשם ב"ש (בית שלמה) יו"ד דלא קיימא לן כמאן דאמר דגם למישוי נפשיה אינו חסיד אינו נאמן:

והרה"ג מוהר"ר בן ציון הלוי הורוויץ מעיר קאליש יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל גם ראיתי בחיבורו היקר מערכת האל"ף אות ל"ג דפשיטא לכ"ג אם אמרינן גבי איסור דרבנן אין אדם משים עצמו רשע כך אין אדם משים עצמו רמאי דהרמאות הוא עוד חמור מאיסור דרבנן ולדעתי צ"ע לשיטת הסוברים דגם באיסור דרבנן אמרינן אין שליח לדבר עבירה כמו שכתב המשנה למלך פרק שני מהלכות רוצח ופרק חמישי מהלכות מלוה הלכה י"ד אם כן הא דאיתא בקידושין ריש פרק האומר לחבירו צא וקדש לי אשה פלונית והלך וקדשה לעצמו דמקודשת להשני וכן האומר לאשה הרי את מקודשת לי לאחר שלשים יום ובא אחר וקדשה תוך שלשים יום דמקודשת להשני וכתב המרש"ל דהיכן אתי לאשמעינן כמו בהלך דרישא שהוא רמאי כן בסיפא הו"ל רמאי יע"ש ולמה שכתב כ"ג שיחיה דהרמאות הוא חמור יותר מאיסור דרבנן וכיון דבאיסור דרבנן אמרינן אין שליח לדבר עבירה והוא הדין ברמאות ואם כן ם השני היה מקדשה על ידי שליח לא היה מהני הקידושין דהשליחות בטילה דהוה ליה לדבר עבירה כמו שכתבו תוס' ב"מ ד' יו"ד דהשליחות בטלה וכן גם השני המקדש תוך שלשים יום לא יכול התנות תנאי דהוה ליה תנאי שאי"ל עי"ש ושום פוסק לא אשמעינן בזה וע"כ דרמאות לא הוי כמו באיסור דרבנן וברמאות גם המשנה למלך מודה דלא אמרינן אין שליח לדבר עבירה ואם כן גם באין אדם משים עצמו רשע הוא הדין כן וקצת צ"ע: והנה באמת אם באיסור דרבנן אמרינן אין שליח לדבר עבירה כבר הבאתי דעת המשנה למלך דאמרינן אין שליח לדבר עבירה ואנכי מכבר הבאתי ראיה מדברי התרומת הדשן בפסקיו סי' ס"ז ומנודע ביהודה מהדורא קמא חלק יו"ד סי' ס"ז ומהקצות החשן סי' קכ"ג דהם כתבו דיכול לישבע על ידי שליח והקשיתי האיך יכול לנדור ולישבע על ידי שליח דהא נודר מקרי חוטא וכל הנודר כאילו בנה במה וכן פסק ביו"ד סי' ר"ג דאיכא איסור לנדור נדר והוא הדין לשבועה ואם כן האיך יכול לעשות שליח לישבע ולנדור הא אין שליח לדבר עבירה אלא ע"כ דבאיסור דרבנן לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה והכא הא לא הוי אלא איסור דרבנן וממילא ראייה גדולה לדעת התרומת הדשן והנודע ביהודה וקצות החשן דבאיסור דרבנן

לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה וכעת מצאתי בס' בית מאיר אה"ע סי' ק"ך העיר בזה בשם בנו ר' חיים יע"ש וכן הקשה בתשובת שם אריה חלק יו"ד סי' מ"א: אולם יש לדחות ראיה זו דלעולם גם באיסור דרבנן אמרינן אין שליח לדבר עבירה ולייישב קושיא הנ"ל נראה למה שכתב המחנה אפרים פרק ט' מהלכות שלוחין דבאיסור שבדה אדם מלבו כגון שבועה חשיב שלוחו ולא אמרינן אין שליח לדבר עבירה ולפי זה ניחא דלעולם גם באיסור דרבנן אמרינן אין שליח לדבר עבירה והא דיכול לישבע על ידי שליח הוא משום דאיסור שבדה מלבו הוא ושוב לא אמרינן ביה אין שליח לדבר עבירה כמו שכתב המחנה אפרים ונכון עכ"ד יצ"ו:

גם ידידי הרה"ג מוהר"ר יעקב חיים זעליג יצ"ו במכתבו י"א ניסן תנז"ר אות א' כתב לי בענין זה וז"ל במערכת וא"ו כלל כ"ו ס"ק כ"א (בד"ה ועל מה שכתב הרב מנחת חינוך וכו') מביא מעכת"ג שליט"א מה שכתב בס' ברית אברהם לענין בדרבנן אי אמרינן אדם משים עצמו רשע ומקשה שם להסוברים דבדרבנן אמרינן משים עצמו רשע מדברי הראב"ד בכתובות דף ע"ב וכתב מעכת"ג שליט"א דדעת כל הראשונים ורובא דרובא מהאחרונים דגם בדרבנן אמרינן אין אדם משים עצמו רשע ודעת רש"י בכתובות דף י"ח יחידאה היא וכו' עכד"ק והעיר בני שיחי' מדברי השיטה מקובצת בכתובות דף י"ט בד"ה אלא אי איתמר דמייתי התם בשם הרא"ה על מה שפירש רש"י משחק בקוביא פירוש כיון דאינו אלא מדרבנן משים עצמו רשע ואם כן איכא תנא דמסייע ועל גוף דברי השיטה מקובצת הנ"ל הקשה בני שי' מהא דאיתא בתר הכי גבי הא דאמרינן ת"ר אין נאמנים לפוסלו דברי ר"מ ופירוש רש"י דארישא דמתניתין קאי ופליג ר"מ וא"כ אתי מתניתין ע"כ כבר פלוגתיה דר' מאיר דהיי' ר"י ור"י הרי אית לי' בסנהדרין דף דטעמא דמשחק בקוביא דפסול הוא משום דאסמכתא היא אם כן מדאורייתא הוא פסול כגזלן ואפשר דאפילו מטעם גזלן נמי לאו מדאורייתא היא דלא הוי גזלן ממש כההוא דויגזול את החנית גו' כדאיתא בש"ס בכד"ט עכ"ד יצ"ו:

אמר המחבר עם כי אין דרכי על הרוב להשתעשע בדברי רבנן קדישי יצ"ו בהערותיהם היקרות הרבות למאות מאפס הפנאי לחזור על לימודי בכל ענין וענין אך בזאת וכיוצא שאין צריך עיון וישוב ורק גילוי מילתא בעלמא הן לי פה להשיב ואומר עם כי ידעתי שידידי יעקב יצ"ו כשכתב לי מכתב הנ"ל עוד לא היה בידו ס' שדי חמד ח"א מהכללים אמנם תמיהני על בריה מר ינוקא דיניק וחכים טובא יצ"ו שיושב בישיבה העליונה של מר זקנו הרה"ג מר קשישא אבד"ק שפעם יצ"ו ושם ישנו הס' הכללים הנ"ל עוד משנת תרד"ן ששלחתיו לו בפרשת שמיני והודיעני בזמנו מקבלתו ואחרי שאני הדל כתבתי

במערכת הוי"ו הנ"ל בזה הלשון אמנם המעיין במה שכתבתו בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות ל"ג דדעת כל הראשונים וכו' דגם בדרבנן אין משים עצמו רשע ודעת רש"י בכתובות דף ח"י דלא אמרינן הכי בדרבנן יחידאה היא וכו' אם כן היה לו לבריה יצ"ו לעיין בספרי הנ"ל ושם היה רואה שכבר הבאתי סברת הרא"ה ודברי השיטה מקובצת בכתובות והארכתי קצת בס"ד ולא היה מטריח את מר אביו אביר יעקב יצ"ו אחרי כי אין כל חדש:

סימן פז

אין נהנים ממעשה נסים בנדפס במערכה זו כתבתי באות ש"פ דאף שרש"י במסכת תענית ד' כ"ד ע"א נקיט בלישניה דאסור ליהנות ממעשה נסים נראה מדברי מרן חיד"א ביעיר אזן בקונטריס מדבר קדמות במערכת המ"ם אות ג' דאינו אלא משנת חסידים וציינתי דאיכא דוכתי בש"ס ובפוסקים דאמור רבנן אסור אמידי דליתיה אלא מדת חסידות עי"ש. ועתה ראיתי במכתב רב אחד מידי"ן המובא להלן איה"ש שכתב בשם הגאון והרש"ק דהא דאין נהנין ממעשה נסים וכו' אינו אלא איסור דרבנן והכריח כן שהרי נהנו אבותינו ממן ומבאר וכו' עיין בדבריו ומתבאר דהיה סלקא דעתין לומר דאסור מן התורה וקאמר רב מוהרש"ק דאינו אלא מדרבנן ואם כן על כל פנים הוא איסור גמור מדרבנן כשאר איסורין דרבנן ולי ההדיוט נראה דלא יתכן לומר כן לפום כללא דכייל לן הרב ט"ז בא"ח סי' תקפ"ח סק"ה וביו"ד סי' קי"ז ובח"מ סי' ב' דדבר שבא היתרו מפורש בתורה אין כח ביד חז"ל לאסרו וכתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תרט"ן דרבינו המאירי בחידושיו למגילה כתב כדברי הרב ט"ז ובקונטריס שדי חמד במערכת היו"ד אות טו"ב (בחלק הכללים) הבאתי בס"ד שהרבה מרבנן בתראי נקטי ואזלי בשיפולי גלימיה דרבינו הט"ז בזה עי"ש והיתר הנאת המן אין לך דבר שהתירו מפורש בתורה גדול ממנו וכיון שהתירה התורה בפירוש ליהנות ממעשה נסים איך יכלו חז"ל לאסרו אמנם באמת זה הוא לפי שיטת הגאון מוהרש"ק שמכריח דבריו ממה שנהנו וכיוצא דמשמע ליה דגם במן שייך הא דאין נהנין ממעשה נסים אבל באמת לפי החלוקים שהבאתי בספרי שם אין במן משום לתא דאין נהנים ממעשה נסים וכמו שהשיב על דבריו ידידי הרה"ג מוהר"ר יוסף יוסקאוויץ יצ"ו (מעי"ת לידא בהיותו בווארשא) במכתב לחזקיאו ואעתיק דברי מכתבו וז"ל. אמרתי לכתוב לו קצת מחידושי ע"ד הפלפול הנוגע לספרו הבהיר שדי חמד ח"א מערך א' אות ש"פ בענין אין נהנים ממעשה נסים (וכבר כתב בזה הגאון המובהק מוהר"ר חיד"א ז"ל בס' מדבר קדמות ב') והנה מה שהקשו איך נהנו ישראל ממן במדבר דאסור ליהנות ממעשה נסים וכבר כתב בזה הגאון המובהק

מוהר"ר חיד"א ז"ל בס' מדבר קדמות במערכת המ"ם אות ג' ובמערכת הנו"ן אות כ"א וכבוד הדרת גאונו שיחיה תירץ על פי מ"ש בספר יד דוד בסוף תענית דברבים אין שייך לומר דמנכין מזכיותיהם ומותר להנות ממעשה נסים עכ"ד. והנה מזה נסתר ג"כ מ"ש הגאון מוהרש"ק ז"ל בספר החיים שלו דהא דאסור להנות ממעשה נסים אינו רק מדרבנן והביא ראי' ממן במדבר והשליו והבאר ולפי מ"ש הדר"ג בשם יד דוד הנ"ל אין מזה ראיה ובלא"ה כבר השגתי עליו ויען כי דברי הנאמרים בזה הם ע"ד הפלפול ישר צויתי להעתיק מחידושי לאו"ח הלכות חנוכה בסי' תר"ע אשר כתבתי ביומי דחנוכה העבר וזה לשוני שם כתב בדו"ז הגאון הט"ז ז"ל בסק"א ליישב קושיית הב"י למה קבעו ח' ימים חנוכה הלא על לילה ראשונה לא הי' נס ותירץ עפ"י מ"ש בזוה"ק דאין הברכה שורה אלא במה שיש כבר בעולם ולהכי הי' נס גם בלילה הראשונה דנשתייר ועל אותו השיור באה הברכה והקשה הגאון ר' שלמה קלוגר ז"ל בס' החיים שלו אדרבא הי' להשי' לברוא יש מאין והי' הנס גדול יותר וכתב לתרץ דמזה ראיה דצריך להיות בכל התורה מן המותר בפיך אף בדרבנן וא"כ הי' אסור להדליק מהשמן הנעשה ע"י הנס כיון דאסור לישראל דאסור להנות ממעשה נסים ולכך ה"נ הוצרך שיהי' נשתייר מעט דקמא קמא בטיל לי' את"ד בקיצור יעי"ש. והנה דבריו תמוהין דזה לא הוה בכלל אינו מותר בפיך דלא אוסרה התורה אלא דברים האיסורים לישראל וא"כ נמאסים לגבוה משא"כ מעשה נסים ואדרבא הוא חביב יותר כמובן ובפרט כשרואין שלזה נעשה הנס כדי להדליק המנורה (ועי' מ"ש בסמוך) וראי' לזה דא"כ האיך הקריב אאע"ה האיל תחת יצחק בנו דהאיל בא בדרך נס והקב"ה ברא אותו משמש ימי בראשית והאבות קיימו כל התורה וא"כ לא הי' האיל מן המותר בפיך א"ו דזה אינו בכלל אינו מותר בפיך כמ"ש. ומ"ש הגאון הנ"ל דהא דאסור להנות ממעשה נסים אינו אלא מדרבנן והביא ראי' ממן במדבר שאכלו ישראל והשליו והבאר אי משום הא לא אירי' דשם נעשה להם עיקר הנס כדי שיאכלו ולא שייך לומר אסור להנות ממעשה נסים (דלא עביד הקב"ה ניסא לשקרא ח"ו) וכזה מצאתי אח"כ בספר מדבר קדמות להג' המובהק מוהר"ר חיד"א ז"ל ערך נ' אות כ"א שהוא כתב כן על אשת עובדי' שהי' מותר לה להנות מהשמן שנתן לה ע"י נס מאלישע עי"ש ומ"ש דלפימ"ש הט"ז ניחא דשפיר הי' מותר לישראל דקמא קמא בטיל תמוה הלא קיימ"ל חוזר וניעור ובפרט כשרבה האיסור הבטל על ההיתר המבטל בזה לכ"ע לא אמרינן קמא קמא בטיל ועי' בטוש"ע יו"ד סי' צ"ט. בפר"ח ופר"ת באריכות מזה והכא בפך השמן נתרבה הרבה פעמים יותר ממה שנמצא ולא שייך לומר קמא קמא בטיל. אמנם אם נימא בזה קמא קמא בטיל נתיישב לי במעשה דאלישע איך נהנה

האשה מהשמן והלא אסור להנות ממעשה נסים ובזה ניחא דלזה שאל אלישע להאשה מה לך בבית אמרה לו אסוך שמן ומזה הפך שמן יצקה כל הכלים שמן וכאשר הציקה מעט נתרבה בהפך וא"כ שוב קמא קמא בטיל ונתבטל ברוב ולהכי מותרת להנות ממנה וז"נ. ומה שפלפל שם הג' הנ"ל וכתב להקשות לר' יהודה דס"ל דמין במינו לא בטיל א"כ האיך הדליקו נר חנוכה הא הוא מעשה נסים וא"ל דקמא קמא בטיל הלא לר' יהודה מין במינו לא בטיל ומה שתירץ הגאון הנ"ל דהא דאסור להנות ממעשה נסים הוא רק דרבנן ובדרבנן אף לר"י בטיל כמ"ש התוס' בכ"ד עיי"ש כבר כתבתי לסתור ראייתו למעלה ומה שנראה לי בזה דבר חדש עפ"י מ"ש המרדכי והובא בהגהת רמ"א ז"ל ביו"ד סי' ק"ב סעיף ד' ובאו"ח סי' ש"ך דדבר שיש לו מתירין אף דאינו בטיל אך אם לא הי' ניכר קודם שנתערב בטיל אף שהוא דבר שיל"מ ועיין בפרמ"ג במ"ז סי' ס"ט ס"ק ל"ה שהביא בשם האו"ה דהה"ד לכל הדברים החשובים דלא בטלי אם לא הי' ניכרין בפ"ע בטלין עי"ש וברמ"א הנ"ל כתב ג"כ הלשון כל איסור שלא היה ניכר קודם שנתערב וכו' עי"ש והנה זה רבות בשנים אמרתי הסברא למה דבר שיל"מ אינו בטיל דמה שייך לומר עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר כיון דחכמים התירו בס' וא"כ איך שייך לומר תאכלנו בהיתר הלא גם עתה היא היתר גמור ובפרט למ"ש הגאון בנודע ביהודה מה"ת סי' נ"ד דדבר הבטיל בס' לאו מתורת רוב היא אלא דהאיסור כמאן דליתא ונאבד במעוטו ועיי"ש וכבר קדמו לחלק בין בטול לח בלח לבטול יבש ביבש מר"ן הכסף משנה בשם הר"י קורקוס ז"ל בסוף פ"א מהל' אבות הטומאה ועיש"ה ומ"מ צ"ל דהוא בכלל ביטול דאל"כ בשיל"מ ג"כ יבטיל בס' ודו"ק ואכמ"ל בזה) ואמרתי דהנה לר"י מין במינו לא בטיל ואף דלית הלכתא כוותי' מ"מ בדבר שיש לו מתירין בלא הביטול חששו חכמים לדר"י וזהו הפירוש עד שתאכלנו באיסור היינו לר"י תאכלנו בהיתר לכ"ע אף לר"י ובמין בשאינו מינו באמת קיימ"ל דאף בדבר שיש לו מתירין בטיל ואח"ז מצאתי שכוונתי בסברא זו להגאון מוהר"ר שמחה מקעמפנה זצ"ל הובא בתשובת רעק"א זצ"ל סי' ר"ט עי"ש וא"כ לפי"ז צריך לומר למ"ש המרדכי הנ"ל באם לא הי' ניכר קודם שנתערב אף בשיל"מ בטיל היינו דבזה ר' יהודה מודה דאף מין במינו בטיל דאל"כ מאי נפקא מינה אם לא היה ניכר קודם שנתערב סוף סוף שייך לומר עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר כנ"ל והסברא בזה כיון דהאיסור לא קנה הוויתו בפני עצמו לא חשוב ואין בכחו לאסור ועיין באחרונים שם מ"ש לחלק בין זה למ"ש המרדכי דדבר המערב בתחלת ברייתו לא בטיל בכו"פ ובפרמ"ג ובתשו' נוב"י סי' נ"ד ובתשו' הארכתי בזה (ומזה תמהתי על שיטות האחרונים הסוברים באיסור שנתבטל ויכול למוכרו ע"י קצת טורח בלא פסידא יש לו דין דבר שיש

ל"מ על ידי זה ולמ"ש תמוה דלפי"ז גם מין בשאינו מינו יהי' לו לפעמים דין דשיל"מ היכא דיכול למוכרו שלא ע"י טרחה וזה לא מצינו בש"ס ופוסקים כל עיקר והטעם בזה כמ"ש דבמין בשאינו מינו מותר לכ"ע וליכא לשום מ"ד איסור בזה לא שייך לומר עד שתאכלנה ע"י ביטול תאכלנו שלא ע"י ביטול היינו משום דלר"י מין במינו לא בטיל כנ"ל משא"כ בשאינו מינו לא שייך לומר עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר הא גם עכשיו היתר גמור הוא והתורה התירה אותו (ועתה ראיתי בספרו של כק"ת ש"י שהביא הרבה אחרונים שחולקים ע"ד הפרי תואר בזה ותדין עמהם כנלע"ד) אמר המחבר כונתו למה שכתבתי בשדי חמד מערכת הדל"ת אות פ"ה עי"ש) וא"כ יוצא לנו מזה דבר חדש דאף לר"י דסובר מין במינו לא בטיל אם לא הי' האיסור ניכר קודם שנתערב אף מין במינו בטיל כמו לדידן דקיימ"ל דדשיל"מ ושאר דברים חשובים שאינן בטילין מ"מ אם לא הי' ניכרים שפיר בטילין כמו כן לר"י מין במינו בטיל אם לא הי' ניכר בפ"ע קודם שנתערב ולפי"ז שפיר מיושב קושיות הגאון הנ"ל כיון דכאן באה שמן הנוסף ע"י הנס בתחילת ביאתו ע"י תערובת ולא הי' ניכר מעולם בפ"ע ולכן שפיר בטיל אף לר"י וא"ש ג"כ במעשה דאלישע דגם שם באה השמן הנוסף ע"י תערובת בתחילת ביאתו ולא הי' ניכר מעולם בפ"ע ובטיל אף לר"י והשתא דזכוני לזה י"ל דגם חוזר וניעור לא אמרינן בכיה"ג היכא דלא הי' ניכר מעולם ודו"ק) והנה למ"ש הגאון הנ"ל דהא דאסור להנות ממעשה נסים אינו אלא מדרבנן י"ל דלא קשה מהא דחוזר וניעור לשיטת הפרי חדש ביו"ד סי' צ"ט ס"ק כ"א דבאיסור דרבנן לא אמרינן חוזר וניעור א"ש דלא אמרינן כאן חוזר וניעור. אמנם כבר השיג עליו הפר"ת שם דאף במלי דרבנן ג"כ אמרינן חוזר וניעור עיי"ש וכל זה ע"ד הפלפול עכ"ל בחידושי שם לעניינו יותר לא ראיתי להאריך כעת מפני הטרדא ואי"ה עוד חזון למועד עכ"ד יצ"ו ועתה נדפס קובץ כנסת חכמי ישראל ועיין שם בקונטריס קהלת שלמה לידידי הגאבד"ק ליאדי יצ"ו בדף ע"ו אות ל"ה מה שכתב על דברי הגאון מוהרש"ק הנ"ל ומן האמור למעלה אתה תחזה שיש להעיר קצת בדב"ק:

גם ידידי הגאון אבד"ק וואשילקאווא (הנז"ל באות פ"ב) יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל באות ש"פ מ"ש הדר"ג לענין הנאה ממעשה נסים אם יש בזה איסור או מד"ח יש להעיר ממה דאמרי' בברכות (ה' ב') א"ד הדר חלא והוי חמרא וא"ד אייקר חלא ואזדבן בדמי חמרא. ונר' דמ"ד הדר חלא והוי חמרא ס"ל מותר ליהנות ממע"נ ומ"ד אייקר חלא וכו' ס"ל דאסור וע"כ אין לומר דהדר חלא והוי חמרא דאין ליהנות ממעשי נסים אבל שיוקיר השער אין זה ממע"ן ואף דאכתי הא לכ"ע עכ"פ איכא משום מדת חסידות י"ל דכאן שהי' הפסד גדול אין בזה אף משום מדת חסידות להחמיר על עצמן ולהפסיד מכיסו. ואילי אף

למ"ד שאסור ליהנות ממעשי נסים מ"מ להפסיד מכיסו בזה לא אמרו ופלוגתתם בברכות שם בהנך לישני י"ל דפליגי בפלוגתת רב יוסף ואביי בשבת (נ"ג ב') דלר"י שאמר שם כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה אמרו שפיר שנעשה לו נס והדר חלא וכו' ולאביי שאמר שם כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית ע"כ אמרו כאן דאייקר חלא ואין זה נס וצא מגדר הטבע ולא נשתנו לו סדרי בראשית [ויתכן עוד מ"ש בשבת שם שנשתנו לו סדרי בראשית ולא שנשתנה בשבילו משום דנס שנעשה בפירסום בשביל רבים ונתקדש ש"ש עי"ז אין מנכין הם מזכיותיהם דיצא ההפסד בשכר שנתקדש ש"ש עי"ז משא"כ נס שנעשה ליחיד בביתו שאין בזה פירסום כ"כ מנכין לו מזכיותיו וע"כ אמר אביי כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדב"ר לו לבדו דבזה מנכין לו מזכיותיו וגם בההיא דברכות אף דאמרינן בב"מ (פ"ג א') ד' מאות דנא תקיפי קלא אית לי' למילתא מ"מ הוי הנס רק ליחיד ואין בזה פרסום וקדוש ש"ש כ"כ ע"כ אמרו א"ד דאייקר חלא וכו' וכמ"ש] עכ"ד יצ"ו:

והרי הוא כמבואר דלרב פשיטא ליה דלמאן דאמר אין נהנים ממעשה נסים איסורא נמי איכא וזה שלא כמו שכתבתי בנדפס דמשמע מדברי מרן חיד"א שבמדבר קדמות שאינו אלא מדת חסידות מדקרי לה פרקא דחסידי וכו' עי"ש והרב הנ"ל יצ"ו נקיט כמשמעות לשון רש"י בתענית דף כ"ד ע"א דאיכא איסורא ולא מדת חסידות בעלמא וכן משמע ליה להגאון מוהרש"ק כמו שכתב בשמו הרב מוהר"י יוסקאויץ הנז"ל יצ"ו וקצת נראה כן מדברי מרן חיד"א במחזיק ברכה סוף סי' תרע"ז שרמזתי דבריו בנדפס בסוף ות ש"פ והוא שהביא חקירת רב אחד בדורו בדין שמן הנותר בשמיני של חנוכה דנקיטינן שעושה לו מדורה ושורפו משום שהוקצה מצותו מה יהא הדין באם נעשה נס ושרתה ברכה בשמן הנותר והבעל הבית הרגיש בזה והיה ממלא כלים מכלים שונים (והעיד בגדלו מה שראה בילדותו שהיה מעשה כזה בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב) אם נאסר כל השמן הנוסף מן הברכה העליונה כיון שבא מכח השמן הנותר שהוא מוקצה שאם היה הכלי ריקן לא היתה שורה בו ברכה או לא נאסר ואחר שביאר מרן חיד"א שהשמן המתברך לא נאסר וכו' סיים ואל תשיבני דהא קיימא לן אין נהנין ממעשה נסים דע שכבר כתבו המפרשים דהוא ובני ביתו אין נהנין אבל לאחרים מותר עכ"ל משמע שסובר שמן הדין אסור ולא ממדת חסידות שאם סובר שהוא מדת חסידות מה היה להשיב מהא דאין נהנין וכו' הלא כל מה שנשא ונתן בזה הוא מצד הדין כאשר יראה המעיין בדברי קדשו ולא היה מקום לסתור דבריו הקודמים שהם בנוים על יסוד הדין מהא דאין נהנין ממעשה נסים ויש לדחות שכונתו לומר דאף דמן הדין מותר מכל

מקום משום מדת חסידות הה מקום לדון שיש למנוע מליהנות ואמר מר דגם לזה אין לחוש שכבר כתבו המפרשים וכו' כן אפשר לדחוק אבל יותר נראה דדינא קאמר שאסור ליהנות הוא עצמו ואחרים יכולים ליהנות ואין בזה חשש משום שהוקצה למצותו:

ולפי מה שכתב ידידי הרה"ג מוהר"י יוסקאויץ הנ"ל יצ"ו בשם הגאון מוהרש"ק שאומרים במעשה נסים קמא קמא בטיל וכן כתב ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בחידושיו על הירושלמי למסכת ומא פרק קמא בדף י"א ע"ד בשם ס' שנות חיים (כמדומה לי שמחברו הוא הגאון מוהרש"ק) דבמעשה נסים אמרינן קמא קמא בטיל ובזה כתב ליישב מאי דאמרינן ביומא ד' ט"ל ע"ב בשעה שבנה שלמה בית המקדש נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאין פירות וכשהרוח נושבת נושרין פירותיהן ומהן היה פרנסה לכהונה שהקשה הרב תפארת ישראל בשלישי דמסכת תמיד דאין נהנין ממעשה נסים ומר הוא דאמר ליישב שיש לומר שהוא נטע מעט ואחר כך נתגדלו וקמא קמא בטיל עי"ש הנה לפי זה יש לומר גם בנדון שבמחזיק ברכה כיון שיש בכלי משמן הנותר מחנוכה כל מה שיתרבה אחר כך על ידי הברכה קמא קמא בטיל ומותר גם בעל הנס ליהנות ממנו וכן ראיתי עתה בספר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) במערכת הה' אות י"ג שכתב וז"ל הנאה דאסור ליהנות ממעשה נסים היינו דוקא בדבר שאין לו עיקר דנתרבה בכלי הכל מן הנס בלא עיקר אבל אם היה לו עיקר ועליו נתרבה אינו אסור אלא ממשנת חסידים הרב משב"י (לא ידעתי איזה ספר הוא) סדר וירא דף ב"ך ע"ד ועיין במחזיק ברכה סי' תרע"ח (צריך להיות תרע"ז) עכ"ל. מחשבתו ניכרת שרצונו לומר שגם בנדון שבמחזיק ברכה מותר משום שכבר היה בכלי שמן שלא על פי הנס וצריך לעיין בגוף הספר היכי משכחת שיהיה הכל כאשר לכל מהנס למינהו והרי אמרו בזוהר הקדוש פרשת יתרו ד' פ"ז ע"ב דברכתא לא שריא באתר רקניא וכמו שכתב במחזיק ברכה שם:

סימן פח

אינו צריך משמעות הלשון הוא מיצרך הוא דלא צריך ואי בעי עביד ואם יתכן לפרשו דאיכא איסורא כתבתי בזה בנדפס במערכה זו אות פ"ג וידידי הגאון מוהר"ר מרדכי אליהו ראבינוויץ אבד"ק וואשילקאווא יצ"ו כתב לי בזה וז"ל באות פ"ג לענין מקום שאמרו אין צריך דמשמע מצרך הוא דלא צריך הא אי בעי עביד או דלפעמים יתכן לפרש דאסור האריך בזה הדר"ג. ויש להעיר מיומא (פ"ג ב') לימא תנאי היא דתנא מי שנשכו נחש וכו' וא"ץ לעשר דברי רבי ראבר"ש אומר לא יאכל עד שיעשר נימא ראב"ש ולא לרבנן והמהרש"א הקשה אימא דמיירי בלא אפשר ופליגי בפלוגתת רבנן וב"ת לעיל יעי"ש וקושיתו תמוה לכאורה דא"כ איך אמר ר' דא"ץ לעשר אי ס"ל כת"ק דמאכילין

טבל ולא תרומה א"כ אינו רשאי לעשר ולאכול אח"כ התרומה כמבואר בדברי הת"ק אכן א"נ דיתכן לפעמים לומר אין צריך אף במקום דאי בעי למעבד לא מצי עביד יתכן ליישב דבריו קצת ולפמ"ש המפרשים דמה דאמרינן לעיל דלא אפשר בחולין כו' הכונה שאין הבעלים שם דאל"כ יפריש ויבטל התרומה בחולין המתוקנים וגם כשלא יפריש יאכל באיסור כמה זיתים וגם תרומה אפשר בחטה אחת (מיהו לזה י"ל בתרומת מעשר) וכבר האריכו בזה המחברים א"כ לפי"ז בלא"ה לק"מ קושיא המהרש"א (ואולי נתכון לזה במ"ש וי"ל) עכ"ד יצ"ו:

א אמר המחבר המעיין במה שכתבתי בנדפס עיניו תחזנה שגם אני הדל הבאתי איזה מקומות שפירוש אינו צריך היינו אינו יכול וכתבתי שמסתמא ימצא עוד כיוצא לאלו אך מעטים הם ועתה ראיתי שלא זו בלבד בדברי התנאים ואמוראים ימצא לשון זה ומשמעותיו אינו יכול אלא גם בלשונות הפוסקים נוכל לפרש בסיגנון זה ולמדתי כן מדברי רבינו מנוח שהביא מרן כסף משנה בשלישי מהלכות חמץ דין ז' שכפי הנראה לא היתה גירסתו בדברי הרמב"ם כמו שהיא לפנינו (אבל אם בדק מתחלת שעה ששית ולמעלה אינו יכול לבטל וכו') אלא היה גורס אבל אם בדק מתחלת שעה ששית ולמעלה אינו צריך לבטל וכתב על זה וז"ל אבל אם בדק מתחלת שעה ששית אינו צריך לבטל כלומר אינו יכול לבטל ודכוותה אין השליח האחרון צריך לומר בפני נכתב וכו' הרי דלשון אינו צריך שבדברי הרמב"ם מפרש אינו יכול ומביא דוגמא מלשון המשנה ולא שאני ליה לחלק בין לישנא דבש"ס ללשון הפוסקים אלא שיש לדחות דשאני הכא דלשון הרמב"ם סופו מוכיח על תחילתו דאינו יכול קאמר שהרי סיים ואמר שהרי אינו ברשותו שכבר נאסר בהנאה וכיון שכתב שאינו ברשותו וכו' מובן שמה שכתב ואינו צריך לבטל (ולפי גירסת רבינו מנוח בדברי הרמב"ם) ודאי אינו יכול קאמר בל בעלמא כשאין הלשון מוכיח מתוכו יש לומר דאין לפרש אינו צריך שבדברי הפוסקים אינו רשאי אבל על כל פנים בדברי הש"ס ודאי נוכל לפרש כן כדמוכח מלשון המשנה שרמז רבינו מנוח והיא בפרק כל הגט ד' כ"ט ע"ב המביא גט ממדינת הים וחלה עושה שליח בבית דין ואומר לפניהם בפני נכתב וכו' ואין שליח אחרון צריך שיאמר בפני נכתב אלא אומר שליח בית דין אני והא ודאי שליח אחרון אינו יכול לומר בפני נכתב שהרי לא בפניו נכתב ותני אינו צריך ופירושו אינו רשאי:

ומה שכתבתי שנראה מדברי רבינו מנוח שלא היתה גירסתו בדברי הרמב"ם אינו יכול לבטל אלא אינו צריך לבטל הנה השגתי ספר המנוחה לרבינו מנוח וראיתי שכן הוא האמת ואעתיק דב"ק (בפרק ג' מהלכות חמץ) וזהו כתב הרב אבל אם בדק מתחלת שעה

ששית וכו' שכבר נאסר בהנאה משום דרבנן עשו חיזוק לדבריהם כשל תורה ומשום הכי אינו ברשות בעל הבית כלל ותו לא מצי מבטל ליה דדין ששית לענין זה כדין שביעית ושמינית דהוא מדאורייתא ומה שכתב הרב אינו צריך לבטל אינו יכול היה לו לומר מיהו כיוצא בו אשכחן התם פרק כל הגט דאמרינן המביא גט ממדינת הים וחלה הרי זה משלחו ביד אחר וכו' ואין השליח האחרון צריך לומר בפני נכתב ובפני נחתם אלא אומר שליח בית דין אני והתם בודאי כי אמר אין צריך אין יכול רוצה לומר והכי נמי הכא וכמוהו רבים בתלמוד ובדברי הרב ומדבריו של אדם ניכר אם תלמיד חכם הוא עכ"ל רבינו מנוח ומפורש שגירסתו כדברי הרמב"ם היתה אינו צריך:

והנה בנדפס הבאתי מה שהבינו התוספות והרא"ש ושאר פוסקים מדברי רש"י שכתב בריש פרק מי שמתו ד' י"ז סוף ע"ב ד"ה ואינו מברך אינו צריך לברך שכונתו לומר שאם ירצה לברך רשאי כמשפט לשון אינו צריך וחלקו עליו וכתבו שאינו רשאי ואני הדל כתבתי שהיה אפשר לומר שגם רש"י מודה שאינו רשאי וסמך על המובן מלשון אינו צריך לברך דאם רוצה לברך אינו רשאי דהויא ברכה שאינה צריכה ולא דמי ללשון אינו צריך האמור בשאר מקומות. ושוב כתבתי שאם לכך נתכוון רש"י לא היה צריך לכתוב שום דבר דמלשון אינו מברך השנוי במשנה מובן דאין רשאי לברך אלא ודאי בא לפרש דלא נימא הכי אלא אין צריך לברך ואי בעי מברך והבאתי שהרב ערוך השלחן בא"ח סי' ר"י אות ו' כתב מסברא דנפשיה דלשון אינו צריך האמור לענין ברכה הכונה היא שאינו רשאי לברך דהויא ברכה שאינה צריכה ועתה ראיתי בספר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) בקונטריס שיורי טהרה במערכה זו אות ז"ך וז"ל אין צריך לברך הנזכר בשם פירושו הוא אין צריך לכתחלה אבל רשאי לברך תוספות והרא"ש בברכות דף י"ז הביא דבריהם מרן הבית יוסף בא"ח סי' ע"א עכ"ל והנה מה שכתב בשמם הן הן הדברים אשר כתבתי בנדפס כיעי"ש והם לא כתבו כן על לשון אין צריך שבש"ס אלא על לשון רש"י ולפי מה שכתבתי בנדפס שהוצרכו להבין כן בדעת רש"י יש לומר דבעלמא מודו דלשון אין צריך האמור במילי דברכות רוצה לומר אינו רשאי כיון דהויא ברכה שאינה צריכה ועיין עוד בריש פרק שלישי מקום שנהגו לברך יברך ושלא לברך לא יברך וכתב רש"י לא יברך אין צריך לברך:

סימן פט

איסור מטומאה לא ילפינן בנדפס מערכה זו אות רי"א הבאתי מ"ש הגאון נו"ב במ"ק יו"ד סי' כ"ו בשם רב האי גאון שכתב דאפושי טומאה לא מפשינן וכתבתי דאין להוכיח מדברי הנו"ב שסובר דהא דלא ילפינן איסור מטומאה הוא מדרבנן (כמו שהבין מדבריו

הרב שמן המשחה) עי"ש ובדבר זה כתב אלי ידידי הגאון אבד"ק וואשילקאווא מוהר"ר מרדכי אליהו ראבינוויץ יצ"ו וז"ל באות רי"א הביא דברי הנו"ב חלק א' סי' כ"ו שהביא מ"ש ר"ה גאון הובא בר"ש ופי"א דאהלות מ"ז לתרץ הא דתנן שם בעופות ובדגים כדי שתפיל לאור עם הך דדג טהור שבלע דג טמא משום דשאני טומאה שאפושי טומאה לא מפשינן וע"ז הוסיף מר שהוא לדברי הגמ' ביצה (ז' א'), לא אכחד כי עיקר דברי הגמר' בביצה שם אינו מובן לכאורה הא אדרבא מצינו בכ"ד שגזרו כמה גזירות בענייני טומאה כמעט יותר עוד מבאיסורין ובי"ח דבר גזרו הרבה גזירות בטומאה ובכמה מקומות בש"ס מצינו כמה הרחקות וגזירות בטומאה ורק לענין לטמא את א"י מצינו שהקלו ולא גזרו מספק כמבואר בכתובות (כ' ע"ב) עילה מצאו וטהרו את אר"י וכן במו"ק (ו' א') אין מרחיקין ציון ממקום טומאה שלא להפסיד את א"י ובזה שייך שפיר לומר שהקלו שלא לאפושי טומאה ולטמאות א"י אבל בטומאת אוכלין אדרבא מצינו הרבה גזירות וכבר הרגיש רש"י שם וכתב שם בד"ה ואפושי טומאה מדרבנן לא מפשינן ואעפ"י שגזרו בטומאות במקומות הרבה ל"ל הכא נמי נגזור דלא ניחא לן דלאפושי בטומאות עכ"ל ואכתי לא השמיענו בזה דבר למה לא ניח"ל כאן לאפושי טומאה מה של"מ כן בשאר מקומות וע"כ היה נ"ל דרק כאן אמרו אפושי טומאה ל"מ משום דבכ"מ גזרו למגדר מילתא להרחיק מטומאה אכן בביצה שם דמיירי בנבלת עוף טהור שאכלה ונטמא עי"ז וטומאתה הוא ע"י אכילה והרי אכילת ביצת נבלה בלא"ה אסרו אף כל כמוה נמכרת בשוק כמו דתנן בעדיות (פ"ה מ"א) א"כ לגזור טומאה ע"ז להרחיק מן הטומאה כיון דבלא"ה אסורה באכילה עכ"פ וע"כ אין בזה צורך לאפושי טומאה בכדי וכמ"ש כיו"ב הב"י ביו"ד (סי' קפ"ז) ובש"ך שם (סק"ג) לענין בשר בחלב בבשר טהורה וחלב טמאה או איפכא לא היה ענין לאסרו מדרבנן כיון שכבר הוא אסור ועומד מה"ת משום בשר טמא או חלב טמא והן ל"ש כאן לגזור טומאה בכדי במקום שא"צ משום הרחקה והוי רק אפושי טומאה ולא מפשינן ולפי"ז אין לחזק מדברי הגמ' בביצה דברי ר"ה גאון הנ"ל עכ"ד יצ"ו:

ובעיקר כללין האריך ידידי הגאון אבד"ק שאויל יצ"ו בספרו היקר זכר יהוסף בחידושיו ליבמות דף ק"ג ע"ב הרבה בזה כדרכו בקודש עי"ש דב"ק ועיין בספר טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכה זו אות קל"א ובספר משכנות הרועים לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בקונטריס עת דודים דף כ"ה ע"ב ובספר בכורי שלמה לידידי הגאון מוהרש"א רזעכטא יצ"ו בסי' כ"ה אות ח"ן ואות ט"ן ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ו אות ק"א ציין יבמות דף ק"ג שער אפרים סי' נ"א דף כ"ב וסי' ע' דף מ"ז

שבת דף קכ"ג ביצה דף ז' משאת משה ח"ג חיו"ד סי' ג' ואשתמיט מניה יבמות דף ק"ג סוכה דף י"ח בכורות דף ז' ד"ה דג יבמות דף קי"ד ע"ב ויש לחלק היכא דאיכא בטומאה איסור גמרינן ודוק משאת משה חיו"ד סי' ב' ביצה דף יו"ד עירובין דף ס"ח ברכות ד"ן עירובין דף כ"ד קידושין דף נ"ט:

סימן צ

אח וכן אחיו אחיך אם שייך לומר גם למת בנדפס מערכה זו אות שב"ע הבאתי מ"ש בתוספות רבינו עקיבא איגר בשם הריטב"א למכות דגם אחר מיתה נקרא אח והצרכתי עיון מש"ס סנהדרין דף יו"ד על פסוק ונקלה אחיך לעיניך כי מחית אגבא דחיי מחית עי"ש וכתב לי על זה ידידי הגאון מוהר"ר שלמה פרעיידש אבד"ק ליאדי יצ"ו וז"ל ובאמת הריטב"א בעצמו במכות שם הביא סוגייא דסנהדרין דף יו"ד הנ"ל ותירץ וז"ל התם הוא מדכתיב אחיך לעיניך שיהא קיים לעינינו ולאו מלשון אחיך בלחוד ע"כ ובתוס' רעק"א לא העתיק כל דברי הריטב"א בזה עכ"ד יצ"ו. גם ידידי הרה"ג מוהר"ר אברהם יצחק הלוי בלייווייס דומ"ץ בריסק יצ"ו כתב לי כדברים הנ"ל ויתירה עשה שהעתיק גוף לשון הריטב"א ואלה דברי מכתבו באות שב"ע הניח בצ"ע דברי הריטב"א מכות מסוגיא דסנהדרין והנה לא היה לנגד עיני מר שליט"א גוף ס' הריטב"א מכות רק מה שהעתיק ממנו הגרעק"א בקצרה. אמנם בריטב"א עצמו כתב וז"ל ואף על גב דגבי מלקות דכתיב ונקלה אחיך לעיניך בעינן שיהא אחיך קיים לבתר דנקלה ולהכי אמרינן שאם אמדוהו לקבל כ' מלקין אותו י"ח שראוי להשתלש ואין מכין אותו כ"א ואע"ג דכי מחיית כ"א אגבא דחייא מחי הא מיית בסוף כ"א ובעינן לאחר שנקלה שיהא אחיך התם מדכתיב אחיך לעיניך שיהא קיים לעינינו ולאו מלשון אחיך בלחוד עכ"ל עכ"ד יצ"ו ואפריון נמטיינהו לתרווייהו רבנן הנז"ל יצ"ו דדלו לן מרגניתא דברי הריטב"א אשר חידושיו למכות לא היו אצלי בו בפרק ועתה ראיתי שכדבריהם כן הוא בדברי הריטב"א בגופן שלהן:

והנה הגאון בנין ציון במהדורא קמא סוף סי' קל"ו (בד"ה והנה) כתב שבספרו ערוך לנר ליבמות דף ט' כתב שנסתפק באיסור אשה ובתה אם הוא גם בבת שנולדה אחר שגרש את אשתו והלכה והיתה לאיש אחר ונולדה ממנו בת זו ושכתב שם שמרש"י נראה שאינה ערוה או שעל כל פנים רש"י מסופק בזה ועל זה כתב בבנין ציון שלכאורה נראה דתליא בשתי הגרסאות ביבמות דף ה"ן ע"ב במה שאמרו סלקא דעתך אמינא הואיל ולאחר מיתה נמי איקרי שארו וזו גירסת רש"י ואם כן למסקנא נקראת שארו והכונה שהיתה שארו ואם כן הוא הדין דנקראת גם כן אשתו לאחר גירושין והתוספות נראה

דלא גרסי הכי וכו' ולדידהו לאחר מיתה לא נקראת שארו ואשתו ויש לומר דהוא הדין גם כן לענין גרושין ואם כן הבת שנולדה מאיש אחר לאחר שגרשה לא חשיבא בת אשתו להיות לו לערוה וכו' שוב כתב דאף דבלשון המשנה נקראת בת אשתו הרי לשון הכתוב הוא ערות אשה ובתה לא תגלה ואם כן אין חילוק מתי נולדה הבת כיון שעל כל פנים מגלה ערות אשה ובתה זו אחר זו שהרי גם כשאינה בת אשתו הרי הוא בת אשה שגלה ערותה ולכן ודאי ערוה היא וכו' אלו תורף דב"ק בזה. והנה לפי מה שמשוה הגאון הנ"ל גירושין ומיתה אהדדי נראה דאף אם היה כתוב בתורה ערות אשה ובתה לא יגלה יש לנו לומר שהבת שנולדה (מאיש אחר) אחר גירושין חשיבא ערוה לפי מה שכתב לריטב"א שגם אחר מיתה נקרא אחיו הוא הדין שיש לומר שגם אחר מיתה נקראת אשתו ולשיטת הגאון דגירושין ומיתה שוו אהדדי אם כן גם אחר גירושין נקראת אשתו והבת היא אשתו ובתה אלא שלדעתי הקצרה יש לפקפק בהשואה זו דודאי לפי מה שהוכיח מגירסת התוספות דלאחר מיתה לא מיקריא אשתו הכי נמי לאחר גירושין לא מיקריא אשתו אבל לפי גירסת רש"י דיליף הרב דמיקריא שתו גם לאחר מיתה יש לומר דלאחר גירושין לא מיקריא אשתו וכן יש לומר דאף שנלמוד מדברי הריטב"א הנ"ל דאחר מיתה נקראת אשתו אין ללמוד מזה דאף אחר גירושין מיקריא אשתו דיש לומר שכיון שגרש תו לא מיקריא אשתו כלל וסימנים לחילוק זה יש לנו מתשובת הרשב"ץ בח"ב סי' קי"א בדין קבורה שהבעל חייב בקבורתה שכתב בשם הרב השואל שאם קברה כדין ושוב הוציאוה מחטטי שכבי אינו חייב לקוברה שנית כמו בנשבית שרק פעם ראשונה חייב לפדותה ובפעם שנית מגרשה ונותן לה כתובתה והיא תפדה את עצמה דאלמא אינו חייב לפדותה אלא פעם אחת והכי נמי בקבורתה והרשב"ץ כתב לדחות דבריו וראייתו בכמה פנים ובאחד מהם כתב וז"ל ועוד אף בנשבית אינו אומר כן אלא מפני שיכול לגרשה וכיון שגרשה הרי אינה אשתו ואינה חייב עוד בפירקונה אבל זאת אשתו מתה ואי אפשר לגרשה עוד ולעולם היא קרויה שתו עד שיחיו המתים הלכך לעולם חייב ליטפל בקבורתה אפילו כמה פעמים וכו' אלו תורף דב"ק הנך רואה דרב המרחק בין מיתה לגירושין שאחר גירושין אינה נקראת אשתו כלל אבל אחר מותה מיקריא אשתו דלא כדמשמע מדברי הגאון בנין ציון הנ"ל: ועל פי דברי הריטב"א הללו יש ליישב מה שהקשה ידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בספר נחלה לישראל סי' ל"ו אות כ"ט ודבריו סובבים על מה שכתב בספרי משכנות הרועים בהתשובות סי' ל"ו (בד"ה ושוב אחר) דהרשב"ץ בח"ב סי' קי"א דאשתו קרוייה אף אחר מותה עד תחית המתים ולזה הביא סוגיא דיבמות דף ה"ן ע"ב סלקא דעתך אמינא הואיל דלאחר מיתה נמי איקרי שארו

וכו' ודברי רש"י והתוספות שם וביש נוחלין דף קי"ג ע"א וכתב דלרש"י גם אחר מיתה קרויה שארו ולהתוספות ביבמות לא מיקריא שארו וכו' וכן נטתה דעתו קצת דלאחר מיתה לא מיקריא שארו אלא שסיים בדף ס"ו סוף ע"א דנאמן עלינו הרשב"ץ דנקראת אשתו עד תחיית המתים וכו' ועל זה כתב בנחלה לישראל שם וז"ל בסי' ל"ו הארכתי דיש לומר דאחר מיתה לא נקראת שארו ועיין עוד סנהדרין דף יו"ד ע"א ונקלה אחיך כי מחית אגבא דחיי מחית הרי דלאחר מיתה לא נקרא אחיך והכי נמי יש לומר לענין שארו עכ"ל יצ"ו. אמנם לפי דברי הריטב"א הנ"ל אין משם ראיה וכבר הכריח הריטב"א ממקראי קדש שתים זו (להקים לאחיו שם שאו את אחיכם) שמענו דגם אחר מיתה נקרא אחיו אחיכם והוא הדין שנקרא שארו ובסנהדרין מאחיך לעיניך הוא דדייקינן וכן מה שהבאתי בנדפס בשם חידושי הרש"ש לחלק בין אחוה ממש מחמת קורבה לאחוה במצות ודבריו טובים ונכוחים היה בהעלם מידידי הרב נחלה לישראל כנראה שאין מצויים אצלו חידושים הנ"ל וכן חידושי הריטב"א הנ"ל שוב השגתי ספר שו"ת הד"ר להגאון הנ"ל יצ"ו וראיתי בסי' כ"ט אות ח"י שבשפלנו זכר לנו מה שכתבתי בנדפס בענין זה והכי אמר רב בסי' ל"ו כתבתי (כונתו על ספר משכנות הרועים) אם נקראת שארו אחר מיתה וכו' שוב כרגע נראה לי ספר שדי חמד וראיתי שמדבר בזה ועיין סנהדרין דף יו"ד, ע"א כי מחית אגבא דחיי מחית משמע דאחר מיתה אינו נקרא אחיו עכ"ד הרב בשו"ת הד"ר שם ונראה שתיבות שוב כרגע וכו' עד שמדבר בזה היו כתובות בקונטריסו על הגליון מה שכתוב ועיין סנהדרין וכו' והמעתיק או המדפיס שגה ונתן את הניתנים למטה למעלה ואת הניתנים למעלה למטה שהרי אחר שהזכיר את השדי חמד אין שייך לכתוב ועיין סנהדרין וכו' כאילו חדשות הוא מגיד אחרי שסוגיא זו כבר הובאה בשדי חמד ואין קול חדש ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' ג"ן אות:

סימן צא

אסור לאדם שיאכל קודם שיאכיל לבהמתו בנדפס במערכה זו אות ק' כתבתי בס"ד בדין זה אם הוא מה"ת והיכי גרסינן אסור לאכול וכו' או אסור לטעום וכו' ועוד איזה חידושים בזה עי"ש וידידי הרב מוהר"ר שבתי פרומקין יצ"ו מעיר האראדאק בהיותו בסוואסטאפאל כתב לי בענין זה וז"ל הנה מידי עברי בדרך השקפה להתענג בתנובות שדי חמד בכללים פגשתי בכלל המאה המתחיל אסור לאדם שיטעום וכו' בגטין ס"ב (גם כן אדמו"ר הזקן זי"ע בלקו"ת פ' בחקתי ד' מ"ט התחיל הדרוש בזה אסור לאדם שיטעום ושם בתוך הדרוש ציון אדמו"ר בעל הצ"צ שזאת הגירסא היא בגטין כו' עי"ש) והנה לעיין בעיון אין עתותי בידי כי טרוד אנכי למאד ואין לי ספרים במה לעיין. אכן

בדרך השקפה ראיתי מה שהביא כ"ג החילוק בשם החת"ס דדוקא אדם בשלו משלו בהמתו קודמת כו' אבל אחר הנותן וכו' לכאורה לזה יש סתירה כי בגמרא בגטין הלא ר"ה ור"ח אמרי לי' לגניבא שיטעום אצלם משלהם וע"ז השיב להם הכי אמר ר"י אמ"ר אסור לו לאדם לטעום כו' ובאם שיש לחלק הלא כבר חלק מרן הגאון בעל אה"ח בבאורו על התורה בפ' חיי שרה וגם בפ' חקת יע"ש. עוד יעיין נא כ"ק בש"ע חו"מ של אדמו"ר הרש"ז זי"ע הלכות עוברי דרכים וצער בע"ח סעי"ג ובקו"א שם אות ג' שכותב מפורש שהוא מדרבנן וקרא דואכלת וכו' הוא אסמכתא בעלמא דלא כט"ז וכו. ולולא דמסתפינא הייתי אומר שמהלשון שאמר להו גניבא לר"ה ור"ח הכי אמר ר"י אמ"ר אסור לו לאדם שיטעום כו' (ולא אמר להו הא אמרי' אמ"ר וכו') משמע שהוא פירש להם שמה שאמ"ר אסור לאדם לאכול אין כונתו אבל טעימה מותר אלא הכי אמ"ר שאפילו טעימה בעלמא אסור וזה הי' תשובה להם על מאמרם שבקשו אותו לטעום מידי. אמנם יראתי להגיד שהאמת הוא כן כי בכל הגאונים שהביא כ"ק בספרו אינם אומרים כן ומי אנכי להכניס ראשי בין ההרים הגבוהים והרמים ורק בדרך אפשר ובילקוט שמעוני ג"כ הגירסא אסור לו לאדם שיטעום כו' עכ"ד יצ"ו:

והנה באמת יפה העיר דמשמעות הש"ס בגטין דאמרו לו ליטעום מר מידי מסתמא ודאי משלהם נתנו לו ובכל זאת השיב להם דאמר רב יהודה אמר רב אסור לטעום וכו' אך כבר הוקשה כן להגאון כתב סופר (בסי' ל"ב שרשמתי בנדפס) וגם דקדק שהיה לו לגניבא להשיב להם בלשון תימה הא אמר ר"י אמר רב דמסתמא לא נעלם ממנו דין זה ולמה השיב להם בנחת הכי אמר ר"י אמר רב כו' לכן כתב דגניבא סיועי מסייעא להו שהם אמרו לו ליטעם מר מידי וכונתם דאף דאסור לטעום קודם שיאכיל לבהמתו מכל מקום במה שהם נותנים לו משלו שרי והוא גם כן הודה להם ואמר הכי אמר רב אסור לו לאדם לטעום וכו' ותיבת לו מיותר אלא הכונה שרק משלו אסור ולא במה שנותנים לו אחרים ועל דרך זה פירש גם לפי הגירסא אסור לאדם שיאכל וכו' שהם אמרו לו לטעום מר מידי דטעימה מותרת והשיב להם שהדין עמהם שכן הוא משמעות דברי רב אסור לאכול וכו' כלומר אבל טעימה שריא אלו תוד"ק:

וידידי הרב הגדול מוהר"ר מרדכי הכהן ראבינוויץ אבד"ק יאלטא יצ"ו כתב בענין זה וז"ל עיין תשובת כ"ס סי' כ"ב שהביא בשם אביו הגאון ח"ס ז"ל שחידש דהא דאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו דוקא שאוכל על שולחן עצמו ולכן אסור לאכול קודם שיתן לבהמתו משום דמזונות בהמתו עליו אבל היכא שאוכל על שלחן אחרים הוא קודם לבהמתו משום דאז אינו אוכל משלו ואין מזונות בהמתו עליו. והקשה הרבני המופלג

וכו' ר' שבתי פרומקין נ"י מסוואסטאפאל יע"א דהלא בגטין ס"א ע"א מפורש להיפוך דשם אצל מעשה של גניבא דאמרו ליה לטעום מר מידי אמר להו הכי אמר רב דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו והלא שם הי' אוכל גניבא על שלחן אחרים ובשולחן אחרים אז לא חל עליו איסור דקדים לבהמתו לפי דברי הח"ס הנ"ל:

והנראה לע"ד לתרץ בע"ה החונן לאדם דעת אף לשאינו הגון כמוני דיש למשכוני נפשין אדרב גברא רבא דכותיה כדי שלא לשוין מאורן של ישראל לטועה ח"ו והוא דעיין ברכות דף מ' ע"א מבואר שם דרב סובר גביל לתורא הוי הפסק ור"ש סובר גביל לתורא לא הוי הפסק משום דאמר ר"י אמר רב אסור לאדם לאכול קודם שיתן לבהמתו. ולכאורה קשה רב אדרב דהא רב בעצמו סובר גביל לתורא הוי הפסק והוא בעצמו סובר דאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו והדברים סותרים זא"ז וכן הקשה המעד"מ בברכות על רא"ש ז"ל. עוד יש להעיר סתירת הלשונות דבברכות דף מ' מבואר שם בלשון הגמרא שאסור לאכול קודם וכו' ובגיטין ס"א מבואר בלשון כזה הכי אמר רב אסור לטעום קודם שיתן וכו' מבואר רק לשון טעימה ועיין שם במסורת הש"ס שהקשה כן וכן דיקדק מ' פרומקין הנ"ל. והנראה לאמר בע"ה דלק"מ כל הקושיות דלכאורה לפי דברי ר"ש דסובר דגביל לתורא לא הוי הפסק משום דאסור לאכול קודם וכו' ולכאורה אם נאמר דלטעום היינו כאכילת ביצה מותר (ועיין בא"ח רל"ה ועיין בהלכות פסח סי' תל"ב) קודם שיתן לבהמתו לאכול וזה פשוט וברור דכביצה גם כן צריך נטילת ידים וא"כ אם נאמר לטעום מותר קודם שיתן לבהמתו א"כ האיך אמרינן דגביל לתורא לא הוי הפסק הא צריך להיות הפסק ואף דאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו וא"כ מקרי צורך אכילה ולא הוי הפסק אבל ז"א דהא שרי לטעום וא"כ לא מקרי צורך אכילה והוי הפסק א"ו משמע מכאן דג"כ לטעום אסור קודם שיתן לבהמתו. והשתא מתורץ שפיר הסתירה מרב אדרב דרב יסבור דלטעום מותר קודם שיתן לבהמתו וא"כ לכן שפיר הוי גביל לתורא הפסק משום דלא מקרי צורך אכילה דהא היה יכול לאכול קודם כאכילת ביצה דזה מקרי טעימה וכן יסבור ר"י. ועפי"ז אתי שפיר קושית מסורת הש"ס דהקשה סתירת הלשונות דבברכות נאמר לשון לאכול ובגיטין נאמר לשון לטעום דבברכות הביא ר"ש מימרא של רב בלשון לאכול כדי לרמז דאף לטעום אסור ולכן גניבא שפיר יסבור כמו ר"ש דאסור לטעום קודם שיתן לבהמתו ולהכי מתורץ ג"כ הדיקדוק לשון הכי אמר רב משום דדברי רב יש לפרש בשתי לשונות אם לאכול או לטעום כמו שביארנו בע"ה וכיון דגניבא סובר דאף לטעום אסור להכי הביא בלשון הכי אמר לאפוקי מהפירוש השני דמפרשין דברי רב באופן אחר והשתא אתי שפיר דברי הח"ס ז"ל ועיין בא"ח סי' קס"ז ביד אפרים

דהביא דברי הא"ח דלענין צער אדם קודם לבהמתו והנה מבואר בדברי הש"ע של בעל התניא ז"ל דעיקר האיסור אינו אלא מדבריהם ונוכל להסביר הטעם דאסור לאכול קודם שיתן לבהמתו מפני כדי שלא ישכח ליתן לבהמתו לאכול וכמו שאסור לאכול בהגיע זמן המנחה וקודם בדיקת חמץ ועוד כמה גווני וכן הטעם הכי נמי שמא ישכח ליתן לבהמתו לאכול. ולפי"ז נוכל לאמר דע"כ לא חידש לן הח"ס דבאוכל על שלחן אחרים לא חל עליו האיסור שיתן קודם לבהמתו לאכול הוא דוקא אם נאמר כרב דטעימה שרי וא"כ אנו רואים דעיקר הקפידה שיתן לבהמתו לאכול אבל לענין צער אדם קודם וראי' שהתירו לו טעימה ולכן שפיר חידש הח"ס דינו דבאוכל על שולחן אחרים כיון דאם לא יאכל השתא לא יתן לו חבירו לאכול אח"כ א"כ מקרי שפיר זה צורך האדם. והיכי דהוי צורך האדם לא מקרי צער בעלי חיים וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל וביאר הא דמותר להשתמש בבע"ח אף דהוי צעב"ח משום דהוי צורך האדם. אבל אם נאמר כר"ש דאף טעימה אסור קודם שיתן לבהמתו ולא משגיחינן כלל על צער האדם רק דבהמתו קודמת א"כ פשיטא אף שאוכל על שולחן אחרים לא אזיל האיסור ואף דחבירו לא יתן לו אח"כ לאכול לא משגיחינן בזה וראי' דאסרי' טעימה ודו"ק ולכאורה דהא אנן פסקינן כר"ש דגביל לתורא לא הוי הפסק א"כ יהיו דברי הח"ס דלא כהלכתא וצ"ע אולם עיין בט"ז ס' קס"ז בא"ח וע"ש בס"ק ט' שהט"ז סובר כדברי הרמב"ם דצורך סעודה לא הוי הפסק ועיין בב"י שהביא דברי הרשב"א דסובר דצורך המוציא לא הוי הפסק אבל צורך סעודה הוי הפסק דסובר דטעימה שרי קודם שיתן לבהמתו. ואפילו הכי גביל לתורא לא הוי הפסק. וא"כ כיון דמבואר בב"י סי' הנ"ל דספק ברכות להקל א"כ נוכל לאמר דדברי הח"ס יוכלו להיות אף לפי דינא דפסקינן דגביל לתורא לא הוי הפסק משום ספק ברכות להקל ודוק ולכאורה יש להוכיח מה שיש לחקור הא דאסור לאכול קודם לבהמתו אם הוא דוקא לכתחילה אסור אבל בדיעבד אין עליו שום איסור או דאף בדיעבד ג"כ עבר האיסור. ולכאורה יש להוכיח דאף בדיעבד יש ג"כ איסור דאם נאמר דרק לכתחילה אסור אבל בדיעבד אין עליו שום איסור וא"כ לפי מה שמבואר בב"י דלכתחילה אסור להפסיק בגביל לתורא רק בדיעבד אמרינן דלא הוי הפסק וכיון דעיקר הדבר דלבדיעבד איירינן ואם נאמר דבדיעבד אם אכל קודם לבהמתו אין לו עליו שום איסור א"כ הוי הפסק א"ו דאף בדיעבד יש איסור אם אכל קודם לבהמתו ודו"ק: ולכאורה יש להוכיח מכאן דאיסור אכילה קודם לבהמתו הוה איסור דאורייתא דאם נאמר דהוי רק איסור דרבנן וכמו שקבע בה מסמורת הגאון הרש"ז ז"ל א"כ למה אמרינן דגביל לתורא לא הוי הפסק הא באיסור הפסק בנטילה לברכת המוציא לא גזרו רבנן איסור שיהא אסור

לאכול קודם לבהמתו א"ו דהוי איסור דאורייתא לכן אמרינן שפיר דגביל לתורא לא הוי הפסק וכן מטין דברי הט"ז ס"ק ט':

ועפי"ז יש ליישב הסתירה מרב אדרב דרב יסבור דאיסור אכילה קודם לבהמתו הוי מדרבנן ורבנן באיסור לא גזרו ולכן סובר שפיר דגביל לתורא הוי הפסק דכיון דאסור לו להפסיק אין לו עליו שום איסור אכילה קודם לבהמתו ור"ש יסבור דרבנן גזרו אף באיסור הפסק ולכן סובר דגביל לתורא לא הוי הפסק או נאמר דרב יסבור דרק לכתחילה גזרו אבל בדיעבד אין לו שום איסור ורב ששת סבור דאף בדיעבד יש עליו איסור אכילה דקודם לבהמתו או אפשר לאמר דר"ש יסבור דהויא איסור דאורייתא ולכן אף בדיעבד ג"כ איסור ולפי"ז סובר שפיר דגביל לתורא לא הוי הפסק. ועפי"ז יש לתרץ הקושיא מעל הח"ס דע"כ לא חידש הח"ס ז"ל דינו רק אם נאמר דהאיסור לא הוי רק מדרבנן. ולכן מסתברא לאמר דוקא היכא שאוכל על שלחן עצמו גזרו דאסור לאכול קודם לבהמתו אבל היכא שאוכל על שלחן אחרים לא גזרו משום דהוי מילתא דלא שכיחא וכל מילתא דלא שכיחא לא גזרו בה רבנן ולכן מתורץ שפיר מגיטין ס"א דגניבא יסבור דהוי איסור מדאורייתא ולכן אין נ"מ בין אוכל על שולחן עצמו ובין אוכל על שולחן אחרים ולכך שפיר אמר גניבא דאסור לטעום ודוק. אולם יש לסתור כל הנ"ל דהא עיקר ההוכחה שהוכחנו דהוה איסור דאורייתא הוא דאם נאמר דהוין איסור דרבנן א"כ למה אמרינן דגביל לתורא לא הוי הפסק הא באיסור הפסק בנטילה לברכת המוציא לא גזרו רבנן איסור שיהא אסור לאכול קודם לבהמתו א"ו דהוי איסור דאורייתא ז"א קשה כלל דהא איסור הפסק בין נטילת ידים להמוציא הוי רק מדרבנן ולכן הם אמרו והם אמרו שיהא אסור לאכול ולא קשה כלל ודו"ק:

ועוד יש לתרץ בע"ה באופן אחר דברי הח"ס הנ"ל דלק"מ כל הקושיות שהקשו עליו לפי מה דהביא הגאון אדמו"ר בספרו הבהיר שדי חמד בשם הרב"ד בס' כללי הש"ס אות א' מערכת אכילה דיש נ"מ דאכילה אסור מדאוריתא אבל טעימה אסורה רק מדרבנן א"כ שפיר יש לתרץ דע"כ לא חידש הח"ס דינו דבאוכל על שולחן אחרים מותר לו לאכול קודם לבהמתו דוקא אם נאמר דהוי איסור דאורייתא ובדאורייתא שפיר יש לחלק חילוק הנ"ל אבל אם נאמר דהוי רק איסור מדרבנן. אין לחלק משום לא פלוג ולפי"ז בגיטין ס"א דאמר גניבא דאסור לטעום היינו דהאיסור לאו הויא רק מדרבנן ולכן אין לחלק ועפי"ז יש לתרץ סתירת הגמרות ברכות וגיטין הנ"ל דלכן בגיטין נאמר לטעום משום דאירי לענין איסור מדרבנן אבל בברכות מירי לענין איסור דאורייתא לכן נזכר דאסור לאכול ודו"ק:

ועיין בשערי תשובה ס"ק ט' שהביא דברי הגאון יעב"ץ דסובר להלכה דאף באוכל על שלחן אחרים יש איסור דהקדמה וכו' עכ"ד יצ"ו וכל מה שכתב דרך פלפול כדי ליישב ולקיים דברי חכמים הגאון כתב סופר והא גרמא ליה למר לפי שאין ס' כת"ס מצוי אצלו אף שמסגנון לשונו בפתח דברו נראה כמעיד בעצמו שראה כן בכת"ס אבל אין זאת כונתו והוא ראה מה שהבאתי בשמו בנדפס. וכבר היה הרב הנ"ל יצ"ו אצלי עתה (בחדש אייר תרנ"ג) והודעתיו כמו שהשבתי להשואל הראשון יצ"ו:

וידידי הגאון מוהר"ר נחמן כהנא אבד"ק סאפינקא יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל יעויין באור החיים על התורה בפרשת חיי בפירוש הפסוק ותכל להשקותו (בד"ה עוד יתבאר) ובפרשת חוקת בפסוק והשקית את העדה ופלא שלא הביא דברי סה"ח הובא במג"א ס' קס"ז דבשתיה אדם קודם עכ"ד יצ"ו. ועיין עוד במה שהבאתי בקונטריס הערות לחלק הכללים בס' צ"ו אות ט"ז: ובמה שהבאתי בנדפס בשם הגאון כתב סופר שנסתפק אם דין זה (אסור לאכול קודם שיאכיל לבהמתו) הוא דוקא בסעודה דרשות או אף בסעודת שבת ויום טוב הדין כן ואני הדל כתבתי דמסתמיות דברי הש"ס והפוסקים דגביל לתורא אין צריך ברך ולא פלוג רבנן בין חול לשבת) מוכח דכמעשהו בחול כך מעשהו בשבת שאסור לו להקדים אכילתו לאכילת בהמתו. וראיתי בספר ארחות חיים לידידי הרב מסאפינקא הנ"ל יצ"ו שנדפס מקרוב (בשנת תרח"ן) שציין בסי' קס"ז אות ה' לעיין בזה בשערי תשובה סק"ט ובידי אפרים על דברי המגן אברהם ס"ק ח"י ואיני יודע איזה טעות סופר יש שעיינתי שם ולא מצאתי שדבר מזה ועיין בקונטריס הערות סי' קפ"ב אות א' מה שהבאתי בדין זה:

סימן צב

אין מעבירין על המצות בנדפס במערכה זו אות קפ"ט הבאתי מחלוקת רבני האחרונים באם יש שתי בתי כנסיות בעיר אם ילך להרחוקה משום שכר פסיעות או להקרובה משום אין מעבירין על המצות וכתבתי שמסקנתם לילך להרחוקה וכדעת הרב מג"א עי"ש. ועתה השגתי ס' אהל משה לידידי הרהג"א מוהר"ר משה קאצינעלינבוגין יצ"ו (שנדפס בשנ' תרמ"ט) וראיתי בסי' י"ג שנסתפק בהולך להתפלל ופגע בבית המדרש הקרוב ויש בעיר עוד בהמד"ר רחוק אם ילך להקרוב שפגע בו משום אין מעבירין על המצות או ילך להרחוק ופלפל בסוגייא דמצות העומר לבא מן הקרוב ובדברי התוס' והרמב"ם וישב משה על הבא"ר דעותיהם וחילק ידע בין כשתבטל התפלה בעשרה בבית המדרש שפגע בו תחילה (אם ילך להרחוק) וכו' ועוד חילק בין אם אין לו מקום קנין כספו בבית המדרש הרחוק לכשיש לו ובין אם אין התפלה מהודרת בבית המדרש

הרחוק יותר מהקרוב לכשהבהמ"ד הרחוק תהיה התפלה יותר מהודרת (שמתפללים שם יותר בנעימות או שהצבור שם אנשים הגונים ביותר או שהש"ץ יותר הגון וכו') כל אלו אין שייך לומר אין מעבירין על המצות ומותר לילך לבית המדרש הרחוק דזהו מצוה מן המובחר ובאופן זה לא מצינו דין שאין מעבירין המצות אף אם פשיטא לן ששייך בבהמ"ד דין דאין מעבירין על המצות אלו תורף דב"ק. וסיים שישוב וישנה פרק זה עי"ש ועם שכל דבריו בחכמה ודעת אמורים כמו שיראה הרואה בגוף דב"ק אך תמיה לי שלא זכר שר שכבר עמדו בזה רבני האחרונים בסי' ץ' בשתי בתי כנסיות אחת קרובה ואחת רחוקה (ומה בין שתי כתי כנסיות לשתי בתי מדרשות) כאשר הבאתי בספרי שם וגם מה שחילק בין עובר דרך בית המדרש הקרוב לכשאינו עובר דרך שם נאמר גם כן בדברי הפוסקים שהבאתי עי"ש ועיין במה שהבאתי בקונטריס ההערות סי' צ"ו אות י"א בענין זה: ובספר יאודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) בחלק א"ח סי' ז' נשאל במי שהיה מתפלל בבית המדרש שיש לו בביתו וקבע שם מקום לתפלתו ושוב הוצרך לשכור דירה אחרת ובה גם כן בית המדרש אם יתפלל בבית המדרש שבביתו שהוא מקום קביעות תפלתו משום שכר פסיעות או יתפלל בבית המדרש שבדירה שדר בה עתה משום אין מעבירין על המצות והשיב דלכאורה עדיף שילך לביתו משום שכר פסיעות כדאמרינן בסוטה דף כ"ב למדנו קבול שכר מאלמנה וכו' וכתב שהרב ארעא דישראל הביא מה שמקשים מדתנן גבי עומר מצוה להביא מן הקרוב ולא אמרינן להביא מן הרחוק משום שכר פסיעות ושתירץ דמתבאר מסוגיא דבבא מציעא בפרק המקבל דף ק"ו דרב ור' יוחנן פליגי בהא דשכר פסיעות דלרב עדיף שיהא בית הכנסת סמוך לו ולר' יוחנן לאו מעליותא היא משום שכר פסיעות וקימא לן רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן ולדידיה צריך לומר דהא דתנן בעומר להביא מן הקרוב לאו משום דאין מעבירין על המצות דאדרבה שכר פסיעות עדיף אלא משום כרמל כדאמרינן האי טעמא נמי בש"ס דמנחות ושדקדק ממתניתין דמסכת אבות פרק ה' משנה י"ד ארבע מדות בהולכי לבית המדרש וכו' הולך ואינו עושה שכר הליכה בידו דסתם לן תנא דיש שכר פסיעות אלו תורף דברי הרב ארעא דישראל. ומתבאר שדעתו בכל כיוצא בזה לילך למקום רחוק ואין לחוש משום אין מעבירין על המצות. והרב המחבר הביא מה שדחה הרב גזע ישי ראייתו ממתניתין דאבות והוא טרח וכתב לקיים דברי הרב ארעא דישראל ונראה מדבריו שמסכים לסברתו דכשיש שני דרכים יש לילך דרך רחוקה משום שכר פסיעות דעדיף מאין מעבירין על מצות וציין על זה ספרים רבים שאין מצויים אצלי וגם הרב המגיה יצ"ו ציין ספרים רבים וכתב שבס' שמו משה להר' מוהר"ם פארדו נשאל בדין

זה והאריך מאד בזה ושהעלה דאין בזה משום אין מעבירין על המצות וזה שלא כאשר כתבתי בנדפס שהסכמת רבני האחרונים לילך להקרובה משום דאין מעבירין על המצות ומי שנמצאים בידו הספרים הנ"ל יכריע לענין דינא:

ובמה שכתבתי בנדפס באות ר"ץ בשתי מצות אחת דאורייתא ואחת דרבנן ופגע במצוה דרבנן אי אמרינן אין מעבירין על המצוה דרבנן וציינתי לעיין במכתב לחזקיהו ד' ע"ז ע"ב והוא ששם הבאתי שנסתפק בזה הרב ארעא דרבנן וכתבתי להוכיח שגם בזה אמרי' אין מעבירין על המצות מדאמרינן ביומא ד' ל"ג ע"ב דטעמא דדישון מזבח הפנימי קודם להטבת חמש נרות משום דאין מעבירין על המצות ודעת הרמב"ן שדישון מזבח הפנימי אינו מן התורה וא"כ שמעינן מינה לדעתו דגם במצוה דרבנן נגד מצוה של תורה אמרינן אין מעבירין וכו' וכתבתי שהראו לי שהרב בתי כנסיות בקונטריס בית אבטינס ד' ל"ג ע"ד הוכיח כן עי"ש וממה שכתב הרדב"ז בח"א סי' י"ג (הובא בדברי רבני האחרונים סי' ץ' ובתשובות הרדב"ז דפוס ווארשא תרמ"ב היא בחלק ד' סי' אל"ף פ"ז) דמי שהיה חבוש בבית האסורים ולא יכול לצאת להתפלל בעשרה והשיג רשיון לצאת יום אחד בשנה שאין לו להחמיץ המצוה ולבחור לצאת ביום הכיפורים או ביום פורים (כמו שכתב רב אחד בדורו) אלא המצוה הראשונה שתבא לידו שאי אפשר לו לעשותה כשהוא בבית האסורים היא קודמת ואין משגיחין אם המצוה שפגעה בו תחלה היא קלה או חמורה ואין מעבירין על המצות שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות ע"כ היה נראה לי שלא אמר הרב כן אלא בשתי מצות דאורייתא או שתיהן דרבנן כגון להתפלל בעשרה דבין אם תהיה באיזה יום חול ובין אם תהיה ביום הכיפורים וביום פורים אין כאן אלא קיום מצות תפלה בעשרה אלא שיום אחד קדוש מחבירו אבל אם שתי המצות הן אחת של תורה ואחת דרבנן אפשר שסובר דלא אמרינן במצוה דרבנן אין מעבירין עליה נגד מצוה של תורה ואף שכתב דאין לו לברר יום פורים אף דאיכא מצות קריאת מגילה בעשרה ופרסומי ניסא וקריאת המגילה דברי קבלה ודברי קבלה כדברי תורה דמי לכמה מילי מכל מקום נראה דקריאתה בעשרה משום פרסומי ניסא אינו מדברי קבלה אלא מדרבנן כתפלה בצבור בעלמא משום הכי הוא דאמר דאיזה יום שיפגע תחלה להתפלל בצבור קודם אבל לא במצוה דרבנן נגד מצוה דאורייתא ויתכן שאם היה באופן שאם יצא היום להתפלל בצבור ולא יברור לו להמתין ליום פורים לא יהיה באפשרות לו לשמוע המגילה כלל היה סובר הרב שימתין ליום פורים שביום שיפגע תחלה יקיים מצוה דרבנן וביום פורים יקיים מצוה מדברי קבלה וא"כ אין ללמוד מדבריו דאמרינן אין מעבירין על מצוה דרבנן נגד מצוה דאורייתא כן היה נראה לי שאפשר לומר בכונת הרדב"ז אמנם ראיתי

בשו"ת אהל משה הנ"ל שכתב הרב יצ"ו שלדעת הרדב"ז אין מעבירין על מצוה שמדברי קבלה מפני מצוה של תורה עי"ש (בד"ה תשובה) ולפי זה לא נפלאת לומר שגם במצוה דרבנן אמרינן אין מעבירין נגד מצוה של תורה דהא דברי קבלה אינם כדברי תורה לכל מילי ואפילו הכי אמרינן במצוה דדברי תורה אין מעבירין עליה מפני מצוה של תורה ועי"ש בדברי הגאון הנ"ל יצ"ו אשר פלפל בחכמה בנדון שאלתו. ואני ההדיוט כתבתי על דבריו בסייעתא דשמיא בקונטריס אסיפת דינים במערכת יום הכיפורים סי' א' אות יו"ד עי"ש וידידי הגאון דברי מלכיאל יצ"ו בשו"ת לא"ח בסי' ט"ו עמד בחקירה כזו (בחדא דאורייתא וחדא דרבנן) והעלה דאם שתיהן שוות של תורה קודמת לשל דרבנן אבל אם האחת תדירה או מקודשת היא קודמת ובמערכת יום הכיפורים הנ"ל הבאתי דיש סברא לומר דגם על מצוה דרבנן אמרינן אין מעבירין משום דחכמים עשו חיזוק לדבריהם אבל לא כן בשתי מצות אחת של תורה ואחת של דברי קבלה שדברי קבלה אין צריכים חיזוק עי"ש ובמה שכתבתי בנדפס באות ר"ץ הנ"ל עיין לקמן באות קל"ה ס"ק כ"א (בד"ה ובמכתב):

ועל מה שהבאתי בנדפס באות רצ"א בדין אי מעבירין על המצות אם הוא דוקא כשצריך לעשות שתיהן כתב לי ידידי הרה"ג אברהם יצחק הלוי בלייווייס דומ"ץ בבריסק דליטא יצ"ו וז"ל במערכת האל"ף הביא דברי התוס' יומא ד' ל"ג בענין אין מעבירין על המצות אי שייך אין מעבירין בעושה רק חדא מצוה וציין דברי רבותינו המדברים בענין זה והנה ס' נהר שלום וערך השלחן ומכתם לדוד אשר הביא הדר גאונו יחי' לא שזפתם עיני עין כהה לראות שמה דברים הנאמרים בקדושה אך זה לי רבות בשנים אשר משמיא אנהרינהו לעיינין לפרש בעניותן דברי התוס' במנחות ד' ס"ד ע"ב שהם גם כן כעין דברי התוספות יומא הנ"ל שכתבו שם וז"ל ומתרצים דלא שייך אין מעבירין על המצות אלא כשיש שתי מצות לפניו כגון דשון מזבח והמנורה וכו' וכן בהך דשמעתין שנוטל מן הקרוב אבל לקבוע מקום אשפיכת שיריים לא קבעו מה"ט אי לאו דגלי קרא בהדיא עכ"ל וע"ז הרבה לתמוה בס' ברכ"י אור"ח סי' כ"ה שציין מרן יחי' לעיין עליו שהרי בהך דעומר ליכא אלא חדא מצוה ואיך התוס' אזלו בתר איפכא וכתבו דליכא אין מעבירין אלא כשיש שתי מצות ולא עוד אלא שכתבו ומן בהך דשמעתא שנוטל מן הקרוב וע"ש מ"ש מתוס' חיצוניות כתי' וכן במש"כ אבל לקבוע מקום וכו' דחק בביאורו ע"ש היטב ובס' לימודי ה' לימוד כ"ב כתב לפרש מש"כ אבל לקבוע מקום וכו' דכונתם דאין מעבירין לא אמרינן לשנות ולפסול ממקום למקום וההיא דמן הקרוב אינו קביעות מקום שהרי אם לא מצא מביא מן הרחוק וזהו ממש תירוץ התוס' במגילה ד' ו' ע"ב ד"ה אין

מעבירין בשם רבינו יאודה ע"ש עכ"ד ע"ש. ובקונט' למד מענייניו בהשמטה ללימוד הנ"ל ולענ"ד כמה מהדוחק יש בזה שהרי בתוס' מגלה הנ"ל מבואר שדברי הר' יאודה והיש מתרצים אינם עולים בקנה אחד ושני תירוצים נפרדים המה ואיך נפרש דבריהם במק"א שלא כדברי עצמם ז"ל ומה שנראה לקוצר דעתי בזה דמש"כ דלא שייך בזה אין מעבירין אלא כשיש שתי מצות לפניו וכו' הוא לאו דוקא היכא שרוצה לעשות עתה שתי המצות בזא"ז אלא כל שיש שתי מצות לפניו והוא רוצה לעשות אחת מהן ולהניח האחרת שייך אין מעבירין באותה שבאתה לידו תחלה וה"ה היכא שיש לפניו מצוה אחת והוא יכול לעשותה ברחוק או בקרוב ובכל מקום שיעשנה יקיים המצוה והיינו ההיא דעומר דשמעתא דהתם בודאי שאין לאחר המצוה ולדחותה עד מקום הרחוק כיון שאפשר לו לקיימה במקום קרוב תחלה ודמי ממש לשתי מצות שאפשר לו לקיים האחת תחלה ועי' ריטב"א יומא ד' ל"ג ע"א ד"ה אין מעבירין ומגלה ד' ו' ע"ב ד"ה בשלמא ומה שהגיה שם אבא מרי עט"ר יחי' בכור לזהב אות ט' אמנם לענ"ד צ"ל בלשון הריטב"א שם ונקיטינן מינה דה"ה שלא יאחר אותה כיון שהגיע זמנה וכדתנן התם מצות העומר וכו' (וזהו ממש כמש"כ בחי' יומא עי"ש ודו"ק) אכן בהך דשפיכת שיריים אין לומר דמשום אין מעבירין יתחייב ליתן איסוד מערבי שפוגע בו תחלה שהרי אי לא הוה כתיב קרא אשר פתח אהל מועד אנן לא ידעינן דעת עליון איך עלתה במחשבה לפניו ית"ש והוה אפשר לן למימר דרחמנא קפיד טפי איסוד דרומי כמו בשירי חטאות החיצוניות וא"כ ביסוד מערבי אכתי ליכא מצוה כלל שעדין לא הגיע למקום כונת רצונו ית' ולא דמי לעומר דהתם אם יקצור בקרוב ג"כ יקיים המצוה בודאי וזהו שכתבו אבל לקבוע מקום אשפיכת שיריים לא קבעו מהאי טעמא כו' כונתם שע"י אין מעבירים על המצות לא יהא נקבע מקום המצוה בההיא דפגע ברישא שאין מצוה אלא במקום אשר יצוה וכמבואר כנלע"ד ברור ונכון בביאור לשונם ז"ל במנחות שם וכן בזבחים ד' נ"א ע"א ולשון התוס' יומא ד' ל"ג הנ"ל אף שלכאורה אינו מורה כפי' זה מ"מ צריך לדחוק שזהו ג"כ כונתם כי היכא דלא תקשה להו הך דעומר דמנחות וא"כ משכ"כ אלא היכא דבעינן למיעבד תרווייהו וכו' היינו היכא דבתרווייהו הוא מקיים מצוה באיזה שיעשה אבל היכא דלא עבדינן אלא חד וכו' פי' היכא שאין מקיים מצוה אלא בחד דהיינו הך דשפיכת שיריים שאינו עושה מצוה אלא במקום אחד או בקרוב או ברחוק א"כ אית לן למיעבד לתדיר לחודי' דמסתמא התם היא המצוה ולשאינו תדיר לא נעביד כלל דהתם עדיין לא הגיע מקום המצוה וכדכתיבנא ודו"ק. ובזה א"ש ג"כ דבריהם במגלה ד' ו' ומה דמקשו עלה דההיא מסוגיא דהתם שכיון דכתיב בקרא בכל שנה ושנה דילפינן מזה שיהיו כל

השנים שוות בין פשוטה בין מעוברת ואם נפרש כרשב"ג דבעינן אדר הסמוך לניסן א"כ באדר הסמוך לשבט אכתי ליכא מצוה כלל ולא שייך בזה אין מעבירין וכמו בשפיכת שיריים וכמבואר. אמנם ליישב דברי רבותינו בעלי התוס' ז"ל בכל מקומות הנ"ל שלא חשו לקושיא זו מהך דמגילה נלע"ד בזה דס"ל דלא דמי ההיא לשפיכת שיריים דהתם אנו דנין אמימרא דרחמנא ואם ה' לא צוה רק איסוד דרומי ממילא במערבי ליכא מצוה כלל משא"כ בהך דמגילה שאנו דנין היאך תקון מרדכי ואסתר נהי דאם נאמר דאינהו תקון שיהו כל השנים שוות באדר הסמוך לניסן ממילא לדידן ליכא מצוה בסמוך לשבט. אמנם אינהו גופייהו כשבאו לתקן לעשות זכר לנס לא היה להם לעבור על המצוה ולתקן באדר הסמוך לניסן והו"ל לאקדומי ולתקן שיהו כל השנים שוות באדר הסמוך לשבט ושפיר שייך בזה אין מעבירין על המצות לגבי דידהו ולא דמי לשפיכת שיריים כנלע"ד נכון בעזה"י עכ"ד יצ"ו:

סימן צג

אין הקב"ה מביא תקלה על ידי בהמתן של צדיקים כתבתי בזה בנדפס אות רמ"ב ורמ"ג אם הוא דוקא במידי דאכילה ואם אפשר לסמוך על זה ובענין זה כתב לי ידידי הרב המופלג מוהר"ר אליאו שמואל בהרה"ג ידידי מוהר"ר נתן לעווין אבד"ק ניקאפאל וצ"ו וז"ל אציע לפני כת"ר אשר שאלתי בילדותי יען מצאתי כי גם כת"ר נגע בענין זה והוא לפי מסקנת התוס' דבאכילה אין הקב"ה מביא תקלה ע"י הצדיקים אם נתערב יבש ביבש חד בתרי דאם נאבד או נאכל אחד מהם השאר מותר אם כן יש לשאול אם יזדמן תערובת כזה וראינו שאיש צדיק מוחזק בדורנו לצדיק ואכל אחת לא כי לא ידע שיש בהתערובת איסור אם תולין שנאכל האיסור הא אין הקב"ה מביא תקלה באיסור אכילה ואם נאמר שההיתר אכל קשה לחלק כדין בין שאר אדם לצדיק ויש לחלק בין איסור דאורייתא לדרבנן דבדרבנן מצינו בתוס' חולין דף ז' דשכיח שמביא תקלה בזה ועיינתי בספרו שדי חמד סי' רמ"ג אם אפשר לסמוך לעשות מעשה על פי זה וכו' עכ"ד יצ"ו ומסתברא דאין לחלק בזה ולא ישתנה, הדין לעולם בין עובד אלקי"ם לאשר לא עבדו הדין אמת דנאכל אחת מהן השאר מותר וכיון דעיקר מאי דבעינן נאכל אחד מהן להתיר השאר אינו מן הדין דמן הדין מותר לאכלן בבת אחת או אדם אחד בזה אחר זה בלא השלכת אחת מהן ורק מצד חומרא הוא עיין ביו"ד סי' ק"ט נראה דאין להחמיר בזה וכיון שנאכלה אחת מן החתיכות אף שהאוכלה איש צדיק תמים היה אנו תולין שחתיכת האיסור אכל ולפי שהיה לו לדקדק ולשאול אם יש בזה חשש תערובת חשיב כמו מזיד ולא אמרו שאין הקב"ה מביא תקלה וכו' אלא בשוגג גמור וכמו שכתב הרב טירת כסף בדרוש

ראשון לפרשת תולדות בשם הרב יפה מראה אעובדא דבירושלמי פרק קמא דדמאי דר' זירא אכל תאנים ונמצאו שאינם מעושרים והוקשה לו איך נכשל בזה ר' זירא והא אין הקב"ה מביא תקלה וכו' וניחא ליה דשמא מן השמים אין שומרים את הצדיקים אלא כשהוא שוגג גמור אבל ר' זירא היה לו לשאול אם הם מעושרים וכו' עי"ש והכי נמי יש לומר דלא חשיב שוגג גמור ועם שיש לחלק בנושאים מסתברא דאין להחמיר בדבר זה כן נראה פום ריהטא והמעיין יכריע. וכבר רמזתי באות רמ"ב מה שכתב הרב פתח הדביר בשם מרן חיד"א לחלק בין דורות ראשונים וכו' ודבריו הם בפתח עינים למסכת נדרים בסוף פרק קמא (הובא בעין יעקב הקטנים דפוס ראם) וז"ל חסידים הראשונים היו מתאוים להביא קרבן חטאת לפי שאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהן וכו' מהכא מקשו למ"ש התוס' פ"ק דשבת ופ"ק דחולין ושאר דוכתי דהא דאין הקב"ה מביא תקלה היינו דוקא במידי דאכילה אמנם בשאר מילי משכחת לה דתבא תקלה ומהכא משמע דאין הקב"ה מביא תקלה כלל והתאוו תאוה להביא קרבן חטאת ולא מצו להביא לא באיסורי מאכלות ולא בשאר איסורים כלל ושמעתי דאפשר דלימים הראשונים קדישי עליונים היו נשמרים מכל איסור ואין הקב"ה מביא תקלה כל עיקר על ידיהם ובתר דנא ירדו לשערים ולא זכו למדריגה עליונה כזו זולת דבמידי דאכילה הוי להו סיעתא דשמיא דאין תקלה באה על ידיהם והוא הדבר אשר דברו בירושלמי אהא אם הראשונים מלאכים אנו בני אנוש וכו' כלומר דמדריגות מדריגות יש דייקא נמי דנקט הכא חסידים הראשונים כלומר דהם היה להם מעלה זו דאין הקב"ה מביא תקלה על ידיהם כל עיקר. אחר זמן ראיתי שכ"כ הרב בני חיי בחי' גיטין דף ג' ע"א עכ"ל ובעיקר כללין עיין להרב טהרת המים במערכת התי"ו אות ח' ובקונטריס שיורי טהרה במערכת הדל"ת אות ד' המצויין שם והגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ו אות ע' ציין גיטין דף ז' חגיגה דף ט"ו ד"ה אם:

סימן צד

אין עונשין מן הדין בנדפס במערכה זו אות שכ"ט הבאתי מחלוקת אם בדבר שהוא גילוי מילתא עונשין מן הדין אליבא דכ"ע או לרבא אין עונשין כמו בבת בתו וגם הבאתי שני טעמים שנאמרו במדה זו עי"ש ועל זה כתב אלי ידידי הרה"ג מוהר"ר דוב בעריש שטיינבערג רב בעיר קאמאראנא יצ"ו וז"ל והנה לאשר כי מה מאד מצאו דבריו היקרים חן בעיני ובכל עת אנכי משתעשע בם ובעה"י עת עיינתי בם העליתי פלפולים נכונים אמרתי להציע עוד לפני כבודו הנה במערכת האל"ף אות שכ"ט הביא מני"ר בשם מלא הרועים דאביי ורבא דפליגי בסנהדרין דף ע"ו על בת בתו ענוש כרת וכו' הכ"נ פליגי

בכל מקום דלרבא גם בכה"ג אף דאיכא רק גמ' אין עונשין מה"ד יע"ש אף השאג"א בתשובות החדשות כתב דרבא לא פליג על האי סברא דבגילוי מילתא עונשין מן הדין אלא דהאי לא חשיב לי' גילוי מילתא וכו' עכ"ל והנה איתא בש"ס יבמות (דף ב' ע"ב) מכדי כולהו מאחות אשה נפקא ליתני וכו' אלא בתו כיון דאתיא מדרשא חביבא י' ועיין תוס' שם ד"ה בתוכו היינו בתו מאנוסתו דאי בתו מנשיאותו מערות אשה ובתה נפקא דלא גרע מבת אשתו וא"ת והא אין מזהירין מה"ד ואור"י דלא דמי וכו' והקשה הגאון בעל מלא הרועים בספרו ערוך לנר וז"ל לכאורה זה החלוק שחילק גם רש"י בסנהדרין דף ע"ו ד"ה גלוי וכו' בין בתו לאחותו א"כ לפ"ז קשה דהא שם ביי אמרינן כן אבל רבא הרי ס"ל בסוגי' שם דאעומה"ד גם בכה"ג והכא הא ארבא קיימינן ותי' דיש ג' חילוקים דהיכי שהוא בכלל ממש כגון בתו שהוא בכלל בת אשתו גם רבא מודה וכו' יע"ש ומוכח דלחלק יצא ולאו בכ"מ פליגי. אמנם מדברי הגאון מהר"ש קלוגער מבראד בספרי בגדי יו"ט (הנד"מ) על ביצה (דף ז') דתלה לה פלוגתת אביי ורבא אי בגילוי מילתא עומה"ד בסברת המהרש"א שכתב בסנהדרין (דס"ד ע"ב) וז"ל ומזה נראה לתת טעם הא דאמרינן בכל דוכתא אעומה"ד אע"ג דק"ו מדה הוא בתורה מ"מ אין לדון כן לענין עונש דאימא זה שעשה עבירה חמורה אין מתכפר בעונש המפורש בקלה ממנה עכ"ל דלרבא דס"ל דאף בגמ' אין עונשין מן הדין ס"ל טעם המוהרש"א ומשום הכי אף בגילוי מילתא אין עומה"ד דמה בכך דהוי גמ' מ"מ איך ילפינן ליתן עונש הקלה להחמור ממנו אבל אביי דס"ל דבגמ' עומה"ד ע"כ לא ס"ל טעם המהרש"א כנ"ל (וכן הביא כהד"ג בשם ספר נחלי מים דתלי לה פלוגתתם בסברת המוהרש"א) וא"כ קשה קו' הערוך לנר הנ"ל דהא לדבריהם ל"ש לחלק בין היכי שהוא בכלל ממש דמה יוסף תת כח הלמוד אם הוא בכלל ממש מ"מ האיך נילף ליתן כפרה להחמיר בעונש הקלה ממנה וקושית הער"ל חוזרת ונראית ותירוצו ל"ש:

והנה בגוף קו' התוס' הנ"ל (יבמות שם) אמרתי ליישב ע"ד החידוד והנה לפי טעם המוהרש"א הנ"ל דמשו"ה אין עומה"ד דהיא הנותנת משום דחמור הוא אינו מתכפר בעונש הקלה ממילא היכי דא"א לומר דהתורה חייבו בעונש חמור מהקלה אז שפיר עונשין מה"ד כיון דאין מגיע לו עונש בהקלה ממנו: והנה התוס' חולין (די"א ע"ב) ד"ה וליחוש כיילי לן כללא דבין מיתה למיתה לא אזלינן בתר רובא כיון דבין כך ובין כך הוא נהרג ורק לענין באיזו מיתה נהרג לא אזלינן בת"ר וא"כ ממילא בנ"ד בבתה מנשיאתו דאף אי תחייבו במיתה היותר חמורה ממדת ערות אשה ובתה ע"כ לא נוכל לענשו בעונש החמור ורק כמיתת אשה ובתה דהא נימא דלמא לאו אביו הוא ואין לו עונש רק

משום ערות אשה ובתה וא"ל דאזלינן בתר רובא הא בין מיתה למיתה אין הולכין אחר הרוב כיון דבין כך ובין כך הוא נהרג (והוא כעין קו' הגאון מוהר"ר צבי מהאלברשטאם הנודעת ומפורסמת בעולם לענין בת כהן בשריפה דהאיך משכח"ל וגם אנכי בחדושי פלפלתי בזה הרבה ותי' הגאון הנ"ל ל"ש הכא) וא"כ מיושב קו' התוס' והוא דבר נכון ומתקבל ע"ד הפלפול ועפי"ז יש לישב גם קו' התוס' דף נ"ג ע"ב ד"ה השתא כו' אבל אין עונשין מה"ד ל"ש הכא וכו' יע"ש והבן:

והנה עפי"ז מיושב נמי קו' הנ"ל על הגאון מוהרש"ק ועי' נחלי מים הנ"ל האיך תירצו התוס' דהוי גמ' לרבא הא רבא דס"ל לדבריהם כטעם המוהרש"א ע"כ אין חילוק לדידי' בין אי הוי גמ' או לא ולפמ"ש מיושב לנכון דלרבא דס"ל טעם המוהרש"א בלא"ה ל"ק קו' התוס' כמ"ש דכיון דהוי בין מיתה למיתה שפיר עומה"ד אך הי' קשה להתוס' דהא ע"כ גם לאביי קשה קו' הש"ס ליתני אחות אשה ברישא וע"כ דתירץ ג"כ כיון דאתי' מדרשא חביבא לי' ולדידי' אתיא מק"ו וא"כ קשה הא אעומה"ד ותי' דהוי רק גמרא: אמנם בעיקר הדבר מ"ש דהוי בין למיתה ולא אזלינן בת"ר כבר סגר עלינו המדבר הגאון האדיר מוהר"ר עקיבא איגר בתשובותיו החדשות (בסי' קכ"ט ובסי' קמ"ח) בהקשותו בהא דסנהדרין דף פ"ד ע"ב אלא למ"ד חנק חמור מא"ל וכו' יע"ש והקשה הגאון הנ"ל הא אם נפרש דמכה אביו אינו חייב רק ע"ד דמיקטל לי' א"כ הוי בין מיתה למיתה והאיך נחייבו במיתה החמורה נימא דילמא לאו אביו הוא (ועיין פמ"ג או"ח סי' שכ"ח בא"א ס"ק ל"ג) ועיין שו"מ מהדורא תליתאה (סי' ר"כ) וע"ש שתי' דדוקא בנסקלין בנשרפין דמה דאנו רוצים ליזל בת"ר היינו הך מילתא עצמו דיתחייב בחמורה בזה אמרינן דבין מיתה למיתה לא אזלינן בת"ר משא"כ באביו דמשעה שנולד דיינין מכח הרוב שהוא אביו לכמה דברים א"כ הוי רוב שכבר הוחזק וראיה דהאיך חייב לפדות בנו הא אין הולכין בממון בת"ר (וכבר נודע ד"ז בשם הגאון בהפלאה ספ"ק דכתובות) ועיין ישועות יעקב אהע"ז (סי' ד' ס"ק ט"ז) ועיין בשו"מ מהדורא רביעא (סי' ל"ח) והסברא לפמ"ש התב"ש (סי' ח"י ס"ק כ"ט) דמה שאנו היינו מחזיקין להיתר אף שיוכל להיות שבטעות החזקנו מ"מ הוי זה שאנו החזקנו חזקה יע"ש מ"ש דתרי חזקי איכא והביא ראי' מכתובות דכ"ד יע"ש. וזה רבות בשנים כתבתי בתשובה להביא ראי' לדברי התב"ש ע"ד הפלפול מדברי התוס' גיטין (די"ז ע"א) בסוגיא דזמן בד"ה משום כו' שהקשו דנעמידנה בחזקה אשת איש יע"ש והנה הלא נודע דברי הנמ"י פאד"מ שהקשה מאי פריך הש"ס מפני מה תיקנו זמן בגטין הא בעינן זמן משום רו"ח (ועיין פנ"י בסוגי' שם) שנעלם ממנו דברי הנמ"י הנ"ל ועיין קצה"ח (סי' ל') ובתומים (סי' ל"ד) ותי' כיון דאיכא כתובה

למישקל מיני' כד"מ דמיא ואפקעינהו רבנן לקידושין מני' יעו"ש וא"כ לפי"ז מאי הקשו התוס' דנעמידנה בחזקת אש"א הא ע"כ אמרינן אפקעינהו א"כ לא היתה מעולם אשת איש ומה הקשו התוס' הא אם נימא דנתגרשה ליכא חזקת אשת איש כלל. אמנם לפמ"ש התב"ש הנ"ל שפיר הקשו בתוס' דהא עכ"פ אנחנו החזקנו אותה לאשת איש ושפיר הוי חזקה עוד אמרתי להביא ראי' מכתובות (ד' כ"ב ע"ב) בהא דאמר אביי עד אומר מת וע"א לא מת ותרווייהו בא"א קאמסהדי והקשיתי למ"ל לומר כ"מ שהאמינה תורה כו' דזה הוא רק בזאח"ז הלא נודע שיטת רש"י (שבת קמ"ה) דאפקעינהו רבנן לקד"מ בע"א במיתת הבעל יע"ש א"כ חלוק גדול יש בין ע"א אומר מת ואחד אומר לא מת לא' אומר נתגרשה וא' אומר לא נתגרשה דבא' אומר נתגרשה וא' וכו' תרווייהו באש"א קאמסהדי משא"כ בא' אומר מת וא' וכו' אפקעינהו רבנן לקד"מ ולא היתה אשת איש מעולם אכן לדברי התב"ש מיושב לנכון (שוב הראני אחד שהרב הגאון אבד"ק פרעמישלא בספרו בית יצחק העיד בראי' זו מהא דכתובות אמנם בעת כתבתי התשובה הנ"ל לא בא עדיין לביה"ד ואנכי זכיתי בה תחלה):

אמנם הגאון ר' עקיבא איגר בתשובה הנ"ל חזר שם ודחה דברי עצמו מתוס' חולין (דף י"א) ד"ה מנה"מ וכו' ולמאי דמפרש ר"ח כו' ואם נימא דרוב שכבר הוחזק שאני ליכא ראי' מפרה אדומה דהתם כבר היינו דנין על הפרה עצמה שאינה טרפה מכח הרוב וממילא אף דמסתעף ממנו לטהר הטמא ולהוציאו מחזקת טומאה מ"מ אזלינן בת"ר כמו דאזלינן כה"ג בתר רובא נגד חזקת ממון אבל בעלמא היכא דהרוב אתי מתחלה להוציא מחזקה זה לא שמענו די"ל דרובא לא מפקא מחזקה כמו דלא מפקא מחזקת ממון וע"ש שהניח בצ"ע. ולדעתי לא קשה כלל דע"כ אמרינן רוב שכבר הוחזק רק היכי דהי' לנו איזו נפ"מ בזה אי כשרה הוא או טריפה אבל בפרה אדומה מעולם לא היה לנו נפ"מ לענין זה להחזיקה בחיים לכשרה דהא חלב לא משכחת בפרה דאין חולבת אלא א"כ יולדת ובבא עלי' זכר הא פסולה א"כ ל"ש בזה חזקה ומעולם לא החזקנו אותה ונכון הוא בעזהשי"ת:

ובזה אמרתי ליישב קו' הגאון מהרש"ק בהגהותיו ליו"ד על הפמ"ג (סי' ל"א) שהקשה בהא דנסתפק הפמ"ג (ס"ק א' בשפ"ד) בבר אווזא דממסמק קוע"י דמה דאסור מחשש ניקב הושט אי מהני שהיות יב"ח דאיכא חזקה בהמה בחי' וכו' יע"ש וכתב עליו וז"ל במחכת"ה נעלם ממנו דברי הש"ך לעיל (סי' כ"ג ס"ק י"ט) דאף בחשש ניקב הוושט מתיר שם להשהות כ"א יום אם תתעבר ואין חילוק בין עיבור לחי יב"ח כו' יעו"ש ולפמ"ש מיושב לנכון דהתם (בסי' כ"ג) מיירי הש"ך בעופות שכבר אכלנו ממנה הביצים

והחזקנו אותה לכשירה א"כ שפיר מהני שהיו' כ"א יום אבל הפמ"ג מסתפק בבהמה זכר אשר מעולם לא החזקנו אותה לכשירה י"ל דלעולם ל"מ שהיו' יב"ח והבן כי ברור הוא ויש אתי ת"ל בזה אריכות דברים אך אין הפנאי מסכים עמדי ומוכרח אנכי לקצר בזה אך עוד דבר אחד אמרתי אעירה נא בזה עכ"ד יצ"ו: ודע דבמה שכתבתי בנדפס בשם מוהרש"א בטעם שאין עונשין מן הדין דכיון דעבירה חמורה היא יש לומר שאין מתכפר בעונש הקל ראיתי עתה בסי' מקור חיים (שנדפס שנית בווארשא תרב"ן ע"י ידידי הרב המזכה את הרבים הגאון מוהר"ר חיים יעקב נפתלי יצ"ו ובו ענייניים רבים שנשמטו בדפוס שהיה בידי) בחידושיו לריש מסכת כריתות שבס' משנה לחם הקשה ממה שכתבו התוס' בפסחים דף כ"ד בד"ה הכל מודים דשמא אין מזהירין מה"ד לפי טעם מוהרש"א קשה כיון דמתכפר בעונש מלקות באכילת בב"ח כ"ש אהנאה וכו' עי"ש ולק"מ דיש לחלק בין עונש לאזהרה דהא במכות י"ז ע"ב אמרינן דאפי' מאן דס"ל עונשין מהדין מ"מ אין מזהירין מהדין ומאן דס"ל לא ע"כ לא ס"ל טעם שכתב המהרש"א ואפי"ה ס"ל אין מזהירין והכא בבשר וחלב באזהרא קיימינן והיינו דאין עונשין מהדין אא"כ מזהירין דהיינו דבעינן שיכתוב לאו בתורה לאזהרה ואין מזהירין מן הדין אף דיש להענישו מה"ד והוא פשוט וידידי הרה"ג מדזיקוב מוהר"ר חיים יחיאל טאהרן יצ"ו כתב לי וז"ל במערכת האל"ף אות ש"ל הביא כ"ת טעם המהרש"א דמשום דחמיר לא תיסגי ליה במכות והביא כיד בקיאותו הטובה עליו שרש ממכות דף ב' ומדף ח' שגגת סייף ניתן לכפרה וכו' ותמיה לי מדוע לא הביא שם ערוך בפרק קמא דתמורה דף ד' אימא מוציא שם שמים לבטלה סגי ליה במכות אבל מקלל חברו בשם כיון דקעביד תרתי לא תסגי ליה במלקות עכ"ד יצ"ו:

ובעיקר הסברא דבעבירה שהיא חמורה יש לומר דשמא לא ניחא ליה דתיהוי ליה כפרה בעונש זה וכתבתי בנדפס דכי האי גוונא איתא בריש מכות וכו'. הנה עתה ראיתי מה שכתבו התוספות בפסחים דף ל"ב (בד"ה מעילה) תימה נימא היא הנותנת דשאר מצות שהן חמורות שהן בכרת אין לזדונה כפרה אבל מעילה שהיא קלה וכו' יש לזדונה כפרה וכי האי גוונא איתא בריש מכות וכו' עי"ש דב"ק:

ולענין אי עונשין במה מצינו כתבתי בנדפס באות מ"ה מחלוקת בזה עי"ש וידידי הרב מוהרש"א הנז"ל באות ע"ט יצ"ו כתב אלי בזה וז"ל באות מ"ח הביא דעונשין בממ"צ ולענ"ד מכללי הגמ' למוהרי"ק והרא"ש ויבין שמועה בהליכות עולם דפוס ווארשא דף כ"ו מוכח דסברי דאין עונשין דהקשו למה לי מדת ק"ו הא מצי למילף במה מצינו ומי ס"ד דבמ"מ עונשין למה לא אמרו דצריך ק"ו שלא לענוש ולרש"י בסוכה ל"ח דכל המדות

חוץ מק"ו אין אדם דן מעצמו ודאי עונשין אך כבר השיגוהו ואכמ"ל. שמואל אביגדור הלוי. עכ"ד יצ"ו:

ואם עונשין ממון מן הדין כתבתי בנדפס במערכה זו אות ז"ך עי"ש ובמה שכתבתי על דברי התוס' שהוכיחו מפרק הפרה דתלמודין סובר דעונשין ממון מן הדין דאין משם ראיה כל כך דיש לומר דנהי דמיכרה לא מצינן למילף דאין עונשין ממון מן הדין אפשר דתלמודין יליף מוטבחו או מכרו כדיליף במכילתא הנה עתה ראיתי להרב לב שומע יצ"ו באות י"ב שכתב וז"ל ובפרק שור שנגח דף מ"ט בד"ה על הבריה כתבו התוס' שהש"ס שלנו חולק על המכילתא בהא וס"ל דגם בממון אין עומה"ד (אמר המחבר נראה דט"ס הוא וצ"ל דס"ל דגם וכו' וכונתו שהש"ס חולק על מה שסובר המכילתא דאין עונשין ממון מן הדין שהרי כן הוא לשון התוס' במכילתא אמרינן מכאן שאין עונשין מן הדין אבל הש"ס שלנו אין סובר כן עכ"ל) ואולם רבינו בצלאל ברפ"ק והרשב"א בחידושיו שם כתבו ישוב לזה על אופן דלא פליגי עכ"ל ומובן מזה דגם בבריה סובר תלמודין כהמכילתא דאין עונשין מן הדין. ועל מה שכתבתי בנדפס בענין זה הנה ידידי הרב המאוה"ג שמואל אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו כתב בזה אלי וז"ל כתב דראיית תוס' מפ' הפרה יש לדחות דאפשר תלמודין יליף מוטבחו ותמהני א"כ איך דרש"י מיתורא דכי יכרה הא כיון דאין עמה"ד איצטריך כי יכרה לגופי'. עוד כתב להוכיח מכ"ד דעמה"ד ולע"ד י"ל דהתם מדרבנן מהפקר ב"ד ובתוס' מוכיח דעונשין מן התורה עכ"ד יצ"ו:

וידידי הרה"ג מוהר"ר ליב בערגער יצ"ו מעיר בענדין הסמוכה למדינת פרייסין כתב לי בענין זה וז"ל מה שכתב באות כ"ז אי בממון עונשין מן הדין אציע לפניו מה שיישבתי קושית תוס' בבא קמא (דף ב' ע"א) בזה שהקשו דמשמע ממתניתין דממון עונשין מן הדין ובמכילתא מבואר שאין עונשין ממון מן הדין ונראה לעניות דעתי לתרץ דהנה בקובץ פרק ו' מהלכות ע"ז הלכה ד' כתבו דלפי טעם דאין עונשין מן הדין משום דילמא יש פירכא אם כן גם בממון אין עונשין מן הדין כי המוציא מחבירו עליו הראיה. אכן יש להעיר דהנה האחרונים הקשו לפי הטעם דאין עונשין מן הדין משום דילמא יש פירכא אם כן איך מהני קל וחומר להתיר וכל הש"ס מלא על כל גדותיו בקל וחומר להתיר ויש לומר דכל הי"ג מדות נאמרו בין להתיר בין לאיסור ואם כן להתיר אם לא תאמר הקל וחומר לא יהני הקל וחומר לעולם וההלכה ניתנה מסיני בע"כ שתדרוש הקל וחומר להתיר מה שאין כן לאסור יש לומר שמהני על כל פנים לאסור לא למלקות או למיתה וזה סברת הרב המגיד דהיכי דאיכא לאו הבא מכלל עשה ענשינן על הקל וחומר משום דאם לא כן לא יהני הקל וחומר כלום וזה סברא ברורה אבקש בזה דעתו הרחבה ויבוטל

דעתי. והנה בספר אורים ותומים חשן משפט סי' כ"ה בקיצור תקפו כהן אות כ"ב כתב קושיא בשם כנסת הגדולה אמאי ספק ממון לקולא לנתבע הא יש ספק איסור גזל ותירץ דאם יתנו לחבירו גם אצלו יהא ספק גזל ובתומים תמה עליו אמאי ברי ושמא לאו ברי עדיף יוציאנו מידו מטעם ספק גזל ואצל חבירו לא יהא ספק גזל כי בספק איסור מהני ברי לי כדאיתא כתובות (דף כ"ב) ותירץ התומים משום דספק גזל התירה התורה דכך נאמרה הלכה המוציא מחבירו עליו הראיה ועל פי זה יש לומר דבזה תליא אי בממון אמרינן עונשין מן הדין דלכנסת הגדולה בממון עונשין מטעם דהוא אצלו ספק גזל ואצל חבירו לא יהיה ספק גזל כי יש קל וחומר ולהתיר מהני הקל וחומר אבל לשיטת האורים ותומים דספק גזל התירה התורה שוב אמרינן אין עונשין מן הדין מטעם דילמא יש פירכא וספק ממונא לקולא והנה בשיטה מקובצת כתובות דף י"ט ע"א בשם רמב"ן בשם ברייתא חיצונית דר' מאיר סובר דאף על הגזל אמרינן יהרג ואל יעבור יעויין שם הדברים ואם כן לדידיה ודאי ספק גזל (אסור) כי אינו מסתבר שיהא ודאי גזל יהרג ואל יעבור וספק יהא מותר ועל פי זה מיושב בטוב קושית התוס' דלדידן דקיימא לן ברי ושמא לא ברי עדיף ואם כן ע"כ כדברי האורים ותומים דספק גזל מותר ע"כ קשיא המכילתא דאין עונשין מן הדין בממון מה שאין כן מתניתין אתיא כר"מ דסתם מתניתין כוותיה ולדידיה ספק גזל אסור וע"כ שוב בממון עונשין מן הדין כן נראה לי ודוק כי ברור הוא בעזרת השם יתברך עכ"ד יצ"ו:

ועל מה שכתבתי באות כ"ד כתב הרב מוהרש"א הנ"ל יצ"ו וז"ל הביא דקרבן עונשין מה"ד ויש לעיין מזבחים (ק"ו ע"ב) עכ"ד יצ"ו וגם על מה שכתבתי בנדפס באות כ"ה כתב הרב מוהרש"א הנ"ל יצ"ו וז"ל הביא כמה רבוותא דבכרת עונשין מן הדין ומקשין מיבמות (כ"ב ע"ב) וי"ל דסברי דבקרבן אין עונשין מן הדין והתם נ"מ לקרבן עכ"ד יצ"ו. גם ידידי הרה"ג מוהר"ר ליב בערגער יצ"ו הנ"ל כתב לי בענין זה וז"ל בחלק הכללים אות כ"ה פלפול אי שייך בכרת אין עונשין מן הדין נראה לי ראיה מתוספות זבחים (דף ק"ו ע"ב) ד"ה מכולהו וכו' תימא נילף מכולהו כרת בקל וחומר מחלב שהותר מכללו עכ"ל משמע מדבריהם דבכרת עונשין מן הדין אכן יש לדחות די"ל הקשו שם לפי הוה אמינא דרבינא דקאמר לא יאמר לאו בחלב ותיתי קל וחומר מנבילה אם כן היה סבירא ליה עונשין מן הדין יעויין שם הדברים ועיין עוד רש"י זבחים (דף י"ד ע"א) ד"ה חוץ לזמנו הפוסל בשלמים ומיהו כרת לא נפקא לן בו מינה דהא קל וחומר מכח שלא לשמו אתי ודיו להבא מן הדין להיות כנדון עכ"ל מוכח מדבריו לכאורה דבכרת עונשין מן הדין דאי לאו הכי למה ליה לתרץ משום דיו להבא מן הדין. אכן אחר העיון אין ראיה דהתם קאי

לר"ש ואיהו ס"ל סנהדרין (דף ע"ד ע"א) דעונשין מן הדין אפילו עונש בידי אדם אכן מדברי תוספות שם ד"ה קסבר לא משמע כן יעיין מר ויש להביא ראיה להיפך דרש"י סבירא ליה דגם בעונש בידי שמים שייך אין עונשין מן הדין דהנה במנחות (דף כ"ז ע"ב) מאי טעמא דרבנן אי סלקא דעתך כדקאמר ר' יהודא לכתוב רחמנא אל הקודש ואל פני הכפורת ולא בעי מבית לפרוכת ואנא אמינא היכל מחייב מבית לפרוכת מבעי מבית לפרוכת דכתב רחמנא למה לי שמעת מינה במיתה וברש"י ד"ה מבעיא הא היכל בכלל מבית לפרוכת דלא נכנס לשה אלא דרך היכל ומשמע ביאת היכל קם ליה במלקות עכ"ל ובגמרא שם ור' יהודא מאי טעמא אי סלקא דעתך כדקאמרי רבנן ליכתוב אל הקודש ומבית לפרוכת ולא בעי אל פני הכפורת ואנא אמינא מבית לפרוכת במיתה אל פני הכפורת מיבעיא אל פני הכפורת דכתב רחמנא למה לי וכו' רש"י ד"ה אל פני הכפורת מיבעיא דמחייב מיתה הא משעה שנכנס מבית לפרוכת מיחייב מיתה ויש בכלל מבית לפרוכת פני הכפורת עכ"ל משמע מדבריו אלה דשייך גם במיתה בידי שמים אין עונשין מן הדין ע"כ פירוש דכבר נתחייב מיתה משעת כניסת מבית לפרוכת דאי לאו הכי אמאי לא פירש כפשוטו מטעם דהוו ילפינן מן הדין ואף כן לפי זה מכל שכן בכרת דחמור ממיתה בידי שמים בודאי אמרינן ביה אין עונשין מן הדין. אחר כך מצאתי בהשמטות לשיטה מקובצת הנדפס מחדש בש"ס ווילנא שהקשה אדברי רש"י אלו שכתב משום דכבר מחוייב משעת כניסתו להיכל הא משכחת לה שנכנס להיכל להקטיר קטורת דלא היה ביאה ריקנית ואינו חייב מטעם כניסת היכל ועל כן כתבה שמחוייב מטעם מבית לפרוכת על כן פירש דכוונת הגמרא הוא דפשיטא דחייב דפני הפרוכת קדושתו יותר מהיכל וז"ל והכא הכי פירושו אהיכל שאינו קדוש כל כך כמו מבית לפרוכת מחייב מבית לפרוכת דקדיש טפי מיבעיא עכ"ל וקשה על דבריו הא אין עונשין מן הדין והכא מיירי במלקות וצריך לומר דסבירא ליה דהוי רק גילוי מילתא בעלמא אכן זה ניחא אליבא דאביי דסובר בסנהדרין (דף ע"ו ע"א) לוקין על גילוי מילתא אבל לרבא דסובר שם אין לוקין על גילוי מילתא והגם שכבוד הדר"ג הביא בשם שאגת אריה דגם רבא סבירא ליה לוקין על גילוי מילתא רק דזה לא חשיב ליה גילוי מילתא אכן מנא ליה לחלק בין הנושאים בין בתו להכא וספר שאגת אריה אינו בידי לעיין בו וי"ל לפי המבואר יבמות (דף ס"ח ע"ב) קל וחומר מגרושה ומה גרושה שמותרת בתרומה אסורה לכהונה זו שאסורה בתרומה אינו דין שפסולה לכהונה וכי מזהירין מן הדין גילוי מילתא בעלמא הוא וברש"י שם דתרומה היינו קדושת כהונה והפירוש דהכל הוא מטעם קדושת כהונה דזה שמותרת בתרומה הוא מטעם קדושת כהונה ואם כן הכא דאסירא בתרומה בע"כ

שאין לה קדושת כהונה וממילא אסורה לכהונה ואם כן הכא נמי יש לומר דקדושת היכל הוא מטעם קדשי קדשים ועל כן הוא רק גילוי מילתא הוא דהיכי שנכנס למקום המקודש חייב והתם דלא חשיב ליה רבא גילוי מילתא הגם דאיסור בת בתו הוא מצד בתו כמו שכתב רש"י שם יש לומר דסבירא ליה דאין איסור עריות מצד קורבה רק הוא גזירת הכתוב כמו שכתב רמב"ן פרשת אחרי וז"ל והנה העריות בכלל החוקים שהם גזירת מלך והגזירה הוא הדבר העולה על דעת המלך וכו' עכ"ל. ויותר מבואר דבר זה בהרב המגיד פרק א' מהלכות אישות הלכה ד' וז"ל ואל תתמה האיך תהיה הישראלית ביאתה בזנות בלאו והעובדת כוכבים מדברי סופרים לפי שהאיסור עריות הוא בגזירה ודבר שאין לו טעם בכל פרטיו והנה תראה שאם חמותו הוא בסקילה ואם אמו מדברי סופרים ונדות הוא בישראלית מדין תורה בכרת ובעובדת כומ"ז אין נדות כלל אלא מדברי סופרים עכ"ל ואם כן אין האיסור בת בתו משום בתו רק הוא גזירת הכתוב על כן לא חשיב ליה רבא גילוי מילתא ובמקום אחר הארכתי שזה מחלוקת אביי ורבא ואין כאן מקום לקבל ארוך:

אכן גוף דברי רש"י צריך לעיין שכתב דכבר מחויב מיתה משעת כניסת היכל הא איתא בזבחים (ד' פ"ב ע"ב) אלא אמר רבא כל מידי דחשיב עליה לפני ולפנים לא מיפסל בהיכל ועיין רש"י שם אם כן הכא נמי יש לומר כן דהיכי שכונתו ליכנס מבית לפרוכת לא מחויב על כניסת היכל דלא חשיב ביאה להיכל ויש לחלק בין הבאת דם לביאת אדם כמו שכתבו תוספות זבחים שם ד"ה לא נצרכה לענין דרך משופש בסוף הדבור וז"ל ויש לחלק בין הבאת הדם לביאת גוף האדם עכ"ל עוד קשיא לי על דברי רש"י הנ"ל דכבר משעת כניסת היכל קים ליה במלקות דילמא כוונת התורה שיהא חייב שני מלקות והגם שכתב ים של שלמה יבמות ריש פרק נושאין על האנוסה דלא אמרינן לעבור עליו בשני לאווין רק היכי שמציאות כל לאו בפרטות אבל דלא משכחת כל לאו בפני עצמו לא אמרינן לעבור עליו בשני לאווין אם כן הכא נמי לא משכחת ביאת קדשי קדשים בלא ביאת היכל אכן הים של שלמה לא כתב כן שם רק אליבא דרבא אבל סתמא דגמרא לא סבירא ליה כן וגם לענין מיתה יש לומר כן דכתבה התורה שיהא חייב שתי מיתות בידי שמים וראיה דמשכחת ב' חיובין בידי שמים מהא דאיתא כתובות (ד' למ"ד ע"א) ולאפוקי מדרבי נחוניא בן הקנה דס"ל דגם כרת פוטר מתשלומין אם כן אמאי הבא על אחותו קנס נימא קים ליה מדרבה מיניה ויש להקשות לכאורה דהנה בהקדמה לספר פני יהושע מביא קושיא בשם חתנו הגאון ר' בעריש ז"ל אמאי הבא על בתו פטור מקנס מטעם קים ליה בדרבה מיניה הא חיוב אינו רק בגמר ביאה כמו שכתבו תוספות

יבמות (דף נ"ט) ומיתה חייב על העראה ואינן באים כאחת ותירץ דגם על הגמר איכא חיוב מיתה רק אטו בתרי קטלי קטלית ליה והוי כמו חייבי מיתות שוגגין ויעיין מר בשו"ת רבינו עקיבא איגר סי' קס"ד והביא סברא זאת בשם הירושלמי דכתובות יעויין שם הדברים והנה שיטת רש"י ז"ל פסחים (דף כ"ט ע"א ל"ב ע"א) דהא דס"ל לר' נחוניא בן הקנה דכרת פוטר מתשלומין זהו רק מזיד אבל לא בשוגג אם כן שוב אתיא מתניתין שפיר כר' נחוניא בן הקנה רק הכא משום דחיוב כרת הוא על הערה וקנס אינו חייב רק בגמר ביאה ואי משום דגם על הגמר חייב כרת הא לא הוי רק כמו אחייבי כריתות שוגגין וגם ר' נחוניה בן הקנא ס"ל דחייב אלא ע"כ דמשכחת ב' כריתות ממש ויש בזכרוני שגם המשנה למלך דבר מזה אי משכחת ב' חיובין בידי שמים ושכחתי מקומו אבקשו שיורני בזה אם כן יקשה לשיטת רש"י שכתב דכבר מחוייב מיתה הא י"ל לחייב שתים ויש ליישב בפשיטות דכל היכי דאיכא למידרש לא מוקמינן בלאו יתירי וגם לענין מיתה בידי שמים י"ל כן מכל מקום נחזור לדידן שמוכח מדברי רש"י דגם בעונש בידי שמים שייך אין עונשין מן הדין כנ"ל ובגוף הדבר שכתב הרא"ם דבכרת עונשין מן הדין כבר תמהו עליו אחרונים מש"ס מכות (דף ה' ע"א) ללמדך שאין עונשין מן הדין והתם איירי לענין כרת דאחותו ועיין עוד יבמות (דף כ"ב ע"ב) והוא תמוה עצומה:

ונראה לעניות דעתי ליישב דהנה י"ל הסברא דבכרת עונשין מן הדין על פי מה שכתב הרב המגיד בטעם דאין עונשין מן הדין משום דקל וחומר אינו יכול לעשות שתי פעולות למלקות ולאיסור והנה הרמב"ן פרשת ויקרא כתב דשוגג דלאו מותר מן התורה כיון שלא חייבה התורה עליו כלום יעויין שם הדברים ואם כן חזינן מדבריו דלא משכחת בשוגג איסור בלא קרבן וזהו הטעם דבכרת עונשין מן הדין כי אינו נפקא מינה רק לענין קרבן וכיון שנלמוד מקל וחומר שיש איסור שוב ממילא חייב קרבן כי לא משכחת איסור בשוגג בלא קרבן בשלמא במזיד משכחת איסור בלא מלקות ע"כ בעי הקל וחומר לעשות שתי פעולות איסור ומלקות וזהו גם כן סברת ריטב"א המובא בספרו אות כ"ד דקרבן עונשין מן הדין והם סברא אחת והנה סברת רמב"ן דשוגג דלאו מותר מן התורה יש לומר דתליא בזה דהנה החתם סופר סוכה (דף ל"ג ע"ב) מביא בשם חידושי ר"ן סנהדרין ריש פרק הנחנקין דבאיסור כרת ומיתה דיש עונש בשוגג או קרבן או גלות לכולי עלמא חייב באין מתכוין דלא גרע משוגג כי פלוגי ר' יהודה ור"ש בחייבי לאוין כי סברת ר"ש דמתיר משום דשוגג מותר מן התורה ולענין שבת לכולי עלמא פטור אין מתכוין רק לר"י דאוסר חייבי לאוין מן התורה גזר בשבת מדרבנן יעויין שם הדברים וי"ל דר"י ור"ש דפליגי בדבר שאין מתכוין פליגי בזה אי שוגג דלאו מותר מן התורה דדבר שאין

מתכוין דומה לשוגג והנה הספר חי"ר אין בידי לעיין מכל מקום בודאי י"ל כן ועל פי זה מיושב שפיר דברי הרא"ם הנ"ל דהנה במכות שם קאמר הגמרא אומר לי אביו בני לאו קל וחומר הוא אמר לו לימדתנו רבינו שאין עונשין מן הדין דתניא ואיש אשר יקח וכו' הא למדת שאין עונשין מן הדין והוא ספרא פ' קדושים אות יו"ד פסוק י"א וסתם ספרא ר' יהודה כדאי' בכמה מקומות בש"ס ומהם שבועות ק י"ג ע"א) ואיהו ס"ל דבר שאינו, מתכוין אסור אם כן שוגג דלאו אסור מן התורה ומשכחת שוב איסור בלא קרבן והוי גם כן שני פעולות מה שאין כן אנן דפסקינן הלכתא כר"ש ואם כן שוגג דלאו מותר מן התורה כמו שכתב רמב"ן בפשיטות פרשת ויקרא וע"כ בכרת שוב עונשין מן הדין. ועל פי זה יש ליישב מה שתמהו אחרונים ומובא בדברי כבוד גאונו מקידושין (דף נ"ז ע"ב) אי מה שלי בשלך ענוש כרת דמשמט דכרת עונשין מן הדין ויש לומר דהתם קאי לר"מ וי"ל דסבירא ליה דבר שאין מתכוין מותר כר"ש וע"כ ס"ל עונשין מן הדין וזה ברור. עכ"ל יצ"ו:

והנה השגתי עתה סי יקר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי וראיתי במערכת העין אות ח' שכתב דבדיני שמים לכולי עלמא עונשין דבר הבא בקל וחומר שהוא מן הדין עכ"ל ותמיהני שהחליט כן לכולי עלמא והמעיין במה שרשמתי בנדפס יראה דבמחלוקת הוא שנוי ועיינתי בקונטריס שיורי טהרה (שציין שם במערכת הדלי"ת אות כ"ד ושם הביא מה שכתב במנחת יהודה שבספר דעת זקניה לרבותינו התוספות על התורה על פסוק כל איש אשר יקרב (בפרשת אמור) בשם רבינו אליקום ואי משום דאין עונשין מן הדין לא אמרינן הכי במיתה בידי שמים אלא במלקות ובמיתת בית דין עכ"ל למדנו מזה דחד מקאמיא סובר הכי אך אין שייך לומר מכח זה דלכולי עלמא עונשין כמובן: וכתב הגאון ישועות יעקב באהע"ז סי' כ' (בכלל זה דאין עונשין מן הדין) שבחידושיו על הרמב"ם כתב שדעת הרמב"ם דכל היכא דבלאו הכי יש איסור מן התורה אז יש כח ביד הקל וחומר לחייבו מלקות דדוקא שתי פעולות דהיינו לאסור איסר ולחייב מלקות הוא דאין ביד הקל וחומר ושהאריך בכלל זה והביא מש"ס דפסחים דף מ"ד בסוגיא דהיתר מצטרף לאיסור דאמרינן שם מדרבי עקיבא נשמע לרבנן לומר היתר מצטרף לאיסור וציין ש"ס דביצה (בד' ח' ע"ב) בהך דשאור וחמץ וסוגיית הש"ס פסחים דף מ"א בהך דבשל מבושל במים והתוספות שם ד"ה א"ב וש"ס דחולין ד' ס' בהך דנשאו דשאים קל וחומר בעצמן דמכל אלה מבואר כדעת הרמב"ם ובספר אמת ליעקב להרב מוהרש"א ראבינאוויטש שנדפס חדש ממש באודיסה בקונטרי' על ס' מגלת אסתר בהשרשים האריך בעיקר הכלל בכמה פרטים בכלל ובפרטות בסברת הרמב"ם הלזו עי"ש בדף מ"ז והלאה ובעיקר

כללין האריך ידידי הגאון אבד"ק שאויל יצ"ו בספר הנורא זכר יהוסף בדפי הספר דף פ"ו ע"ג וע"ד ודף פ"ז בפלפול עמוק וחריף בבקיאות נפלא כדרכו בקודש אי בגלוי מילתא עונשין ובהטעמים שנאמרו במדה זו ומסתעף לכמה עניינים עי"ש דב"ק:

סימן צה

אין עושין מצות חבילות בנדפס במערכה זו אות ט"ל הבאתי חקירת הרב כתב סופר בחלק א"ח סי' לק"ט בשולח מנות לעני ומתכוין שיהיה גם למתנות עניים או שמקיים משלוח מנות במעות מעשר אם יש בזה משום מצות חבילות ותמהתי עליו דלא שייך מצות חבילות אלא כשעושה שתי מצות ממש ועושה אותם בבת אחת אבל אם עושה מעשה אחד ומכוין שיעלה לכאן ולכאן אין זה עשיית מצות חבילות וכתבתי שמצאתי תנא דמסייען מר ניהו הרב הגדול מוהרא"ף יצ"ו בס' ויען אברהם בד' י"ט סוף ע"ב שהביא מה שנסתפקו הרבנים בשו"ת קרית ארבע ד' ק"ס ע"ד שגמרו שתי מסכתות אם יכולים לעשות יומא טבא חדא לתרוייהו או איכא משום מצות חבילות וכתב על דבריהם דאין ענין מצות חבילות לכאן דרבנן דקו בלישנייהו אין עושין דוקא בעשיית שתי מצות וכו' אבל זה שעושה סעודה אחת ומכוין בלבו שתעלה לכאן ולכאן אין שייך בזה משום מצות חבילות עי"ש (זאת היתה כונתי בציוני הס' ויען אברהם ולא יכולתי אז לכתוב לכל הפחות תורף דבריו בזה) ועתה ראיתי להרב דברי מנחם בח"א בסי' רע"ג ד' קל"ה ע"ג שהביא מה שנסתפק הרב ארעא דרבנן בעושה שתי מצות אחת של תורה ואחת דרבנן אי איכא בזה משום מצות חבילות ושקיל וטרי בזה. וכתב שהרב גזע ישי בד' ל"א הוכיח דגם באחת דאורייתא ואחת דרבנן איכא משום חבילות חבילות ממה שכתבו התוס' במועד קטן ד' ח' ד"ה לפי שאין מערבין שמחה בשמחה וטעם נראה קצת דכמו שאין עושין מצות חבילות דבעינן שיהא לבו פניו למצוה אחת ולא יפנה עצמו הימנה כן שמחה בשמחה יהא לבו פנוי לשמחה ע"כ והרי שתי השמחות אינן שוות ששמחת יו"ט היא מדאורייתא ושמחת נשואין דרבנן ושמעת מינה דגם באחת של תורה ואחת דרבנן אמרינן אין עושין מצות חבילות וגם לפי הטעם שהוא נרא' עליו כמשאוי אין לחלק בזה וזה ברור ע"כ תורף דב"ק. ולפי זה הן נסתר מה שכתבתי בנדפס דבמעשה אחד אין זה שייך משום עשיית מצות חבילות שהרי בשמחה אחת שהוא שמח לרגל ולנשואין קפדינן משום מצות חבילות אמנם לענ"ד בהורמנותיה דרב אומר אני דמה שהבין הרב בכונת דברי התוס' דבנישואין ברגל איכא משום אין עושין מצות חב"ח אינו מוכרח ואדרבא יש לומר בהיפך דאם איתא דשייך בזה דינא דעשיית מצות חב"ח למה ליה לר' חנינא למימר טעמא חדתא לפי שאין מערבין שמחה בשמחה ולא אמר הטעם

לפי שאין עושין מצות חבילות שזה הטעם שנוי בברייתא בסוטה דף ח' וכמה אמוראים שם במועד קטן מהדרו אטעמא דאין נושאין נשים במועד ולא אישתמיט חד מינייהו לומר לפי שאין עושין מצות חבילות אלא ודאי דלא שייך בזה משום עשיית מצות חב"ח וכונת התוס' היא לומר שכשם שבמה ששייך לומר אין עושין מצות חבילות אמרינן כדי שיהא לבו פנוי למצוה אחת כן בשמחה בעינן שיהא לבו פנוי לשמחת אחת ולא יפנה לבו לשמחה אחרת אבל משום חבילות ליכא בשמחה וא"כ אין מזה הכרח לשתי מצות אחת דאורייתא ואחת דרבנן דאיכא בהו משום חבילות חבילות וממילא אין סתירה לדברינו כמובן: ויתכן דהרב גזע ישי כתב כן לדעת הרב ארעא דרבנן שבסוף אות ב' נסתפק בשתי מצות שיש להן המשך זמן ובהתחלת הראשונה אין המצוה השניה עמה אבל בהמשך זמן עשייתה פגע במצוה השניה ועושה אותן בבת אחת אם יש בזה משום מצות חבילות ולא מצאתי דבר מבורר בזה כי אם דברי התוס' במ"ק ד' ח' וכו' (הביא דברי התוס' שהבאתי למעלה וסיים) והתם אם נשא יום אחד קודם הרגל שרי אף דשבעה ימי חופה הם בתוך הרגל כל שתחלת המצוה היה בחול שרי עכ"ד הרי שהרב אדר"ב מבין מדברי התוס' דבההיא דאין נושאין ברגל הטעם הוא משום דאין עושין מצות חבילות ולכן על פי מדותיו כתב לפשוט הספק האחר (אם שתי המצות הן אחת של תורה ואחת דרבנן) דהא הכא שתי השמחות אינן שוות דשמחת יו"ט דאוריתא וכו' וצריך לעיין בגוף הספר ואין מצוי אצלי ולפי דעתי העניה אין נראה כן וכמו שכתבתי וממילא גם ספקו השני של הרב אדר"ב לא נפשט מזה. ועל כל פנים מתבאר מדברי הרב ארעא דרבנן דגם כשאינו עושה השתי מצות על ידי מעשה רק שהכונה היא העולה לכאן ולכאן כמו שמחה דרגל ודחופה איכא משום חבילות חבילות וכן מתבאר שהיא דעת הרב גזע ישי הנ"ל וקצת תימה על הרב מוהרא"ף יצ"ו שלא זכר שר את דברי קדשם שמתבאר דלא שמיעא להו לחלק כדמחלק מני"ר יצ"ו:

והנה הרב ארעא דרבנן כתב להכריח דגם במצוה אחת דאורייתא והשנית דרבנן איכא משום אין עושין חבילות מדאמרינן טעמא דאומרים הבדלה וקידוש על כוס אחד משום דקידושא והבדלתא חדא מילתא נינהו הא לאו הכי הוה בהו משום מצות חבילות אף על גב דקידוש יו"ט הוא מדרבנן והבדלה לדעת הרמב"ם היא מן התורה שמעת מינה דגם באחת דאוריתא ואחת דרבנן אמרינן ין עושין מצות חבילות ולזה השיב הרב גזע ישי (הובא בדברי מנחם שם) דנהי דהבדלה היא מן התורה לדעת הרמב"ם מכל מקום להבדיל על הכוס אינו אלא מדרבנן וכיון ששתי המצות שוות אית כהו משום חבילות ואין להוכיח מזה לאחת של תורה ואחת דרבנן וס' גזע ישי אין אצלי לראות אם ראה

דברי הרמב"ם בפרק כ"ט מהלכות שבת דין י"ג שנראה מדבריו סתירה לדחייתו שהרי כתב היה אוכל וגמר אכילתו עם הכנסת שבת מברך ברכת המזון תחלה ואחר כך מקדש על כוס שני ולא יברך ויקדש על כוס אחד שאין עושין שתי מצות בכוס אחד שמצות קידוש ומצות ברכת המזון שתי מצות של תורה עכ"ל והרי גם בקידוש שהוא מן התורה מכל מקום קדש על הכוס אינו מן התורה וקרי ליה הרמב"ם מצוה של תורה פי שעיקר מצות קידוש היום מן התורה חשיב כדאורייתא לענין זה ואם כן הוא הדין להבדלה לדעתו שעיקר ההבדלה מן התורה אף שעל הכוס אינו מן התורה חשיב לזה כמן התורה וחזרה ונראית ראיות הרב אדר"ב מקידוש דיו"ט והבדלה דאף בחדא דאורייתא וחדא דרבנן איכא משום אין עושין מצות חבילות אלא דמגוף דברי הרמב"ם משמע דדוקא אם שתי המצות הן של תורה הוא דאין עושין חבילות אבל בחדא דאורייתא וחדא דרבנן אין חשש שלא כדברי הרב אדר"ב וכבר עמד בזה הרב מוהר"י מנשה בס' אהל יעקב באות כ"א ממערכה זו דאישתמיט מניה דברי הרמב"ם הללו וכן כתב הרב נוה צדק שהביא בדברי מנחם שנעלם מהרב אד"ר דברי הרמב"ם הנ"ל ועי"ש בדברי הרמב"ם בהלכה י"ב גבי הבדלה וברכת המזון ובדברי הראב"ד והרב המגיד והרב מגדל עז וצריך להתיישב היטב בדבריהם דלפי הנראה שפיר קאמר הרב ארעא דרבנן דמדאמרינן ביקנה"ז דאיכא משום מצות חבילות (לולא דקידוש והבדלה חדא הוו) מוכח דבחדא דאורייתא וחדא דרבנן נמי (בהבדלה וקידוש יו"ט) איכא משום חבילות אמנם כבר עמד בזה הרב כתב סופר שם והכריח מזה דהא דסבירא ליה להרמב"ם דבחדא דאורייתא וחדא דרבנן ליכא משום חבילות אינו אלא כשעושה הדאורייתא תחילה ואחר כך הדרבנן בברכת המזון וקידוש יום טוב אבל אם עושה תחילה הדרבנן בקידוש יום טוב דרבנן ואחר כך הבדלה דאורייתא איכא משום מצות חבילות עי"ש בדב"ק:

ומה שנראה מדברי הרב גזע ישי דתרי מצות דרבנן חמירי לענין זה מחדא דאורייתא וחדא דרבנן אין כן דעת הרב כתב סופר ששם (בד"ה ואחר עיון) אף הוא היה מתכוין להוכיח מדברי הרמב"ם דבחדא של תורה וחדא דרבנן ליכא משום מצות חבילות ושכן כתב במגדל עז דמדכתב הרמב"ם ששתי המצות הן של תורה מוכח דבחדא דאורייתא וחדא דרבנן לית לן בה וסיים הרב כתב סופר ולפי זה כל שכן בשתי מצות דרבנן דליכא משום חבילות ומזה כתב ללמוד למשלוח מנות ומתנות לאביונים וכן לצאת במשלוח מנות במעות מעשר תרווייהו דרבנן ולית בהו משום חבילות וכתב דנראה מדברי התוס' בפסחים ד' ק"ב ע"ב בד"ה שאין אומרים וכן מדברי הראשונים שפלפלו אם יש לומר ברכת המזון וברכת נישואין על כוס שאין סוברים כדעת הרמב"ם שהרי לדעת הרמב"ם

כיון שבהמ"ז דאורייתא וברכת נישואין דרבנן אין בזה משום חבילות ושוב דחה דאפשר יש לחלק בין דרבנן גמור לדבר שהוא מדברי קבלה בברכת נישואין וכן במשלוח מנות ומתנות לאביונים דיש לומר שהן לענין זה כשל תורה אבל בחדא של תורה וחדא מדרבנן וכל שכן תרווייהו דרבנן לית בהו משום חבילות וכדי לזכות למי שאין בידו ספר הקדוש הזה אעתיק דברי מסקנתו לדינא וז"ל וזאת תורת העולה לדינא. א. שיטת הרמב"ם ורשב"ם ותוס' דבתרי מצות דרבנן ליכא משום אין עושין מצ"ח ואפי' חד מדאורייתא וחד דרבנן אם עושה דאורייתא תחלה ליכא משום חבילות אבל אם עושה תחלה דרבנן ואח"כ של תורה איכא משום חבילות. ב. כשאוכל שיעור דרבנן ומברך ברכת המזון אחר קידוש דאורייתא לרמב"ם איכא משום חבילות ולרשב"ם ותוס' דוקא כשאוכל שיעור דאורייתא ג. במידי דדברי קבלה מוכח מדברי הראשונים שבאהע"ז סי' ס"ב סעיף ט' וכן נראה דעת המחבר והרמ"א דאיכא משום מצות חבילות ואפשר לדחוק כן בדברי הרמב"ם אבל פשטות לשונו משמע דוקא אם שתיהן מן התורה ולא דברי קבלה ואנו אין לנו אלא פסק המחבר והרמ"א עכ"ל הזהב. וידידי הרב מוהר"ש אביגדור הלוי מעיר סארעצק יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל באות ט"ל כתב דאין עושין מצות חבילות שייך דוקא בעושה ב' מצות כאחת ולא כשמקיים בעשי' אחת ב' מצות ולכאורה מוכח מתוס' מ"ק (ח') ד"ה לפי להיפך דהא בשמחה אחת יכול לצאת שמחת הרגל והנישואין וי"ל עכ"ל יצ"ו וכבר כתבתי למעלה הנראה לי הדל בזה:

ובשו"ת הגאון מוהר"ם שיק בחלק א"ח סי' ס"ד כתב איזה כללים בדין אין עושין מצות חבילות ואלו תורף דבריו:

א) מצות דשייכי להדדי והאחת חלוקה מחברתה אין בזה משום חבילות דלא שייך לומר שנראה כמשא כיון דשייכי להדדי וכדאמרינן בפסחים דף ק"ב קידוש והבדלה חדא מילתא היא וכל שכן אם אחת מסייעת לחברתה וכתב ששמע באומרים שהגאון מוהר"א שפיטץ לא רצה ליקח סנדקות ולהיות מוהל אצלו בפעם אחד אך לא האמין להשמועה מאחר דהאחת שייך לחברתה ועוד בלאו הכי אין שייך בסנדקות ומילה חבילות חבילות דחבילות מקרי אם עושים שתי מצות כאחת אבל כאן אין הסנדק עושה כלום אלא מניח התינוק על ברכיו ומעשה לבנה בעלמא משמש וכי אסור להניח על עצמו תפלין ולהתעטף בציצית אם כן פשיטא דבכי האי גוונא לא שייך משום חבילות שהרי הסנדק אינו עושה כלום אלא הוא במקום המזבח ועל המזבח היו מניחים כמה מיני קרבנות ואיברים ופדרים שלא נתעכלו מאמש ומהיום:

ב) כתב הפרישה באבן העזר סי' ס"ב והובא במגן אברהם סי' קמ"ז דבמצוה שאינה חיובית לא שייך חבילות ומטעם זה לא קשה מאי דאמרינן בפרק כיסוי הדם דף פ"ו אי בעי שחיט בחדא ידא ומכסה בחדא ידא ולמה לא יהא אסור משום חבילות ובזה ניחא דאפילו להרמב"ם דסובר שחיטה מצוה לא שיהא מצוה חיובית אלא מצות רשות ועוד בלאו הכי נמי לא קשיא לפי הכלל הראשון היכא דשייכי להדדי וכו' והלל היה כורך פסח מצה ומרור והכי נמי (אולי צריך להיות ואי נמי) אי נימא דיהא אסור לעשות בפעם אחת יהא הפסק וגמר על השחיטה ויצטרך לברך שנית וגורם ברכה שאינה צריכה אם כן כיון דיש שייכות וטעם שלא יגרום ברכה לכיסוי לר"י גם כן הוא חיובית אז ואם כן כיון דאסור לגרום ברכה שאינה צריכה ומפני זה עושה בפעם אחת לא שייך אין עושין חבילות ובחמד משה סי' קמ"ז רצה לומר היכא דשייך זריזין מקדימין למצוה גם כן לא שייך דין דאין עושין חבילות:

ג) היכא דנעשה על ידי שני אנשים כתב המגן אברהם בסי' קמ"ז לדעת התוספות דלא שייך חבילות (וכתב ליישב מאי דקשיא ליה להמגן אברהם דברי השלחן ערוך דבאבן העזר סי' ס"ב איתא ומביא כוס אחר לאחר ברכת המזון ובסי' קמ"ז איתא דמביאים ספר תורה אחרת קודם) ולדעת המגן אברהם הרמב"ם חולק על זה וסובר דגם בשני אנשים העושים בפעם אחת נקרא חבילות ומטעם זה כתב המגן אברהם דלהרמב"ם אסור למול שתי תינוקות בפעם אחד ולא ידעתי איך אפשר זה הרי הפסח של כל ישראל הוצרכו לשחוט בזמן אחד והוא נשחט בשלש כיתות והיתה העזרה מלאה משוחטי פסחים ועל כרחין כיון דכל פסח הוא מצוה בפני עצמה ופסחו של זה אינו מצוה של זה אין שייך בזה חבילות דכל השוחט פסחו עושה מצוה אחת בפסח שלו ופסח חבירו אין אצלו מצוה ואם כן הוא הדין במילה דהמצוה על האב ובזמן דאיכא אב ומוהל את בנו אין אחר מצווה עליו ואם ממנה שליח הוא כמותו ואצלו הוא מצוה אבל האחרת אין מצוה עליו לכן לדעתי בכי האי גוונא לא מיקרי חבילות וטהרת המצורעים שאני דהוא מצוה על כל הכהנים וכהן העוסק כאילו הוא שליח של כל הכהנים והוא כמותם ופוטר אותם ולפי זה אפשר כשעושין שני כהנים בפעם אחת מצוה המוטלת על כל הכהנים והאחד העושה כשליח של כולם והוי כעושין בפעם אחת מה שאין כן בפסח ואם כן גם במילה בדאיכא אב והוא ממנה שליח יש לומר דדמי לפסח עכ"ל הגאון מהר"ם שיק ובעיקר הדבר שכתבתי בנדפס ובריש אות זו בשם רבין חסידא סבא קדישא הרב מוהר"א פאלאג"י יצ"ו דכלו שאינו עושה שתי המצות על ידי מעשה רק שכונתו היא לשתי המצות אין בזה משום חבילות ראיתי עתה (שנת תנז"ר) בספר יקר חיים של שלום

לידידי הגאון חיים טוייבאש אבד"ק באטישאן יצ"ו שכתב סברא זו בסיגנון אחר והסביר הדברים ואעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו לפי שאין ספר התורה הזה מצוי בעיירות אלו והוא שהביא בריש סי' ה"ן מה שכתב לו הרב השואל בשם הגאון אלגאזי בס' קהלת יעקב שהקשה במאי דאמרינן בירושלמי סוף תרומות דמותר להדליק נר חנוכה בשמן שריפה דאמאי הא קיימא לן דאין עושים מצות חבילות חבילות ושכתב לחלק דדוקא בשתי מצות שזמנן נמשך בשוה הוא דשייך משום חבילות לא כן בהדלקת נר חנוכה בשמן שריפה דקיימא לן הדלק העושה מצוה אם כן מיד שהדליק נגמרה מצות נר חנוכה ומצות שריפת תרומה טמאה נמשכת עד שתכלה השמן לגמרי בזה לא שייך חבילות חבילות. והגאון יצ"ו לא נתקררה דעתו בחילוק זה וגם כתב דמעיקרא קושיא ליתא מאחר דאמרו בירושלמי דמה שמותר להדליק בשמן שריפה הוא דוקא אם אין לו שמן אחר והאריך קצת להסביר דבכי האי גוונא ליכא משום חבילות ותלמוד ערוך הוא בפרק ערבי פסחים ד' ק"ב ע"א דאמרינן אין לו שאני וכו' וכיונה דעתו בזה לדעת הגאון אלגאזי בקהלת יעקב אות א' (קצת נראה שהם דברי מר בריה מרן מוהריט"א מדכתב עיין בנדפס למ"א וכו' שנראה שהוא נוטריקון למר אבי כמו שיראה הרואה והגאון יצ"ו לא ראה בגוף הספר כמו שהעיד בעצמו שאינו אצנו רק ראה מה שכתב הרב השואל בשמו והאריך קצת לפלפל על פי ישוב זה ושוב כתב בדף ט"ן ע"א וז"ל ועוד יש לומר בקושית הגאון אלגאזי דבשמן שריפה לא שייך לדון כלל משום חבילות חבילות דהא הטעם שאסור לעשות מצות חבילות חבילות הוא כמו שכתבו התוס' מס' סוטה דמחזי עליו כמשא שהרואה אותו עושה שני מצות בבת אחת יאמר דלכך עושה שניהם בבת אחת דהמה עליו כמשא וזה אינו אלא במצורע ובסוטה והבאת שני ס"ת לשיטת התוס' וכוס ברכת המזון דנשואין ואינך התם הוא דשייך גזירת הרואין שהרואה שעושה שני המצות בבת אחת יאמר דלכך עושה בבת אחת משום דהוי עליו כמשא לכן אסור מה שאין כן בשמן שריפה אטו הרואה אותו מדליק ידע ששמן שריפה הוא מדליק אדרבה הרואה שמדליק יאמר שמסתמא משמן של חולין מדליק וגם זה נכון עכ"ל יצ"ו:

ואם מה שאין עושין מצות חבילות אינו אלא מדרבנן כבר כתבו בעלי הכללים בזה והביאו דברי התוספות בסוטה דף ח' ועיין להרב חיי אדם בהלכות זהירות המצות כלל ס"ח אות ג' ובנשמת אדם שם ועוד נשא ונתן שם אם דוקא על גוף העשיה הוא דקפדינן או גם על ההבאה יש חשש חבילות כגון להביא שתי תינוקות כאחת למול אותם וכן שתי כוסות לברך עליהן ברכת המזון ושבע ברכות עי"ש וכבר האריכו בזה רבין חסידא בארעא דרבנן ובקהלת יעקב ריש מערכה זו והרב משק ביתי באות מ"א וציין איזה

ספרים שפלפלו בדברי הארעא דרבנן ואינם בידי לחזות בנועם שיח שפתי צדיקים ועיין לגדול בדורנו הרה"ג מוהרי"ץ אבואלעפיא אבד"ק דמשק יצ"ו בספר פני יצחק חלק רביעי במערכה זו אות ח':

ובעיקר כללין ציין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות י"ב ברכות דף מ"ט פסחים דף ק"ב סוטה ד"ח ארעא דרבנן סי' ב' מגן אברהם סי' רצ"ט ס"ק יו"ד תשובות המיוחסות סי' רע"ד ישרי לב א"ח אות א' ס"א ובספר שער הציון ציין ברכות מ"ט ע"א פסחים ק"ב ע"ב סוטה ח' ע"א עיין בתשובות הרשב"ץ ח"ב סי' מ"ב שכתב שם כלל גדול בזה עכ"ל ועיין לקמן סי' קל"ה ס"ק כ"ג:

סימן צו

אימור משמעות הלשון הוא ספק וכתבתי בנדפס דמצינו לשון זה בש"ס ואין הכונה ספק אלא ודאי עיין במה שרשמתי במערכה זו אות עט"ר ועל דבר זה כתב לי ידידי הגאון מוהר"ר דוד שיפמאן יצ"ו מעיהק"ו טבריא תוב"ב וז"ל שם אות רע"ט לענין אימור אף גם זאת הבאתי בהבכורים והראיון דף י"ג י"ד אימור שהוא ודאי ואימור שהוא וחיישינן שהם לקולא ואוסיפה פה קידושין ו' ע"א גטין דלרחוקה אימר לא איכפת לי' וערכין כ"ב א' אימר צררי אתפסה (וגם שם השמיט רש"י מלת אימר) וע"ז ט"ו א' אימר לשחיטה זבנה (לקולא) וב"מ כ"ה א' אימר אתרמוי אתרמי וע"ז מ"א ב' אימר עבדים אימר לא עבדים ואת"ל עבדים אימר בטלום (לקולא) ושם נ"ד א' לא תימא אימר (דמתפרש בב' פנים) אלא ודאי ושם ע' ע"ב אימר אתרמויי אתרמי וניחוש (לקולא) דילמא לאו אביו הוא (חולין י"א) ושם וניחוש דילמא טריפה הוא וניחוש דילמא במקום סייף נקב הוה וניחוש דילמא הך דאסהידו בי' טריפה הוה (וכל הני וניחוש רק בקס"ד) ובחגיגה ט"ו א' חיישינן שמא באמבטי עבירה לקולא וש"נ בגליון הגרי"ב ז"ל ובקידושין ו' ע"ב ניחוש למיעוטא (לקולא ע"ש תוס' ד"ה ה"ג) וגטין פ"ט ב' חוששין לאמתלא (לקולא) עכ"ד יצ"ו:

סימן צז

אב מרחם על בנו בנדפס במערכה זו אות קמ"ד הבאתי מחלוקת אם רחמי האב על בנו יותר מהאם על בנה או האם מרחמת יותר מהאב והרב שלום נאטהנזאן יצ"ו מעיר שדה בן כתב לי בזה וז"ל מה שרחש לבי עת עיינתי בדה"ק בכללי הש"ס והפוסקים מערכת אל"ף אות קמ"ד (הספרים שהזכיר כ"ק אינם בידי) נ"ב עיין ילקוט תהלים ק"ג תתנ"ט דרכו של אב לרחם ודרכה של אם לנחם ע"ש עכ"ד יצ"ו ויפה העיר דמזה מוכח קצת כדעת הרב משפט צדק שהבאתי בנדפס שהאב מרחם על בנו כדכתיב כרחם אב על בנים) יותר מן האם (שנאמר ידי נשים רחמניות בשלו ילדיהן) ואין בידי ספר בית דוד

(שכתב הרב משנת ר' אליעזר שרשמתי בנדפס שחולק עליו) לראות מה יענה לקרא דידי נשים רחמניות וכו' ונראה שאפשר לפרש שלהגדיל מדורת הצרה עד היכן הגיעה מישתעי קרא ואמר שאף הנשים שדרכן לרחם ביותר בשלו ילדיהן מרוב הצער צערא דגופא דעדיף לאדם מבנו (כמו שהבאתי בנדפס בשס מרן חיד"א עי"ש בד"ה ולענין) ועל כל פנים מדברי הילקוט הנ"ל מוכח קצת שדרך האב לרחם יותר מהאם ויש לדחות שאין כונת הילקוט שהאב מרחם יותר אלא לומר דאף שגם האב דרכו לרחם מכל מקום אין דרכו לנחם אבל האם דרכה גם לנחם וצריך לעיין בגוף דברי הילקוט:

ומצאתי בספר לחם דמעה שפירש הכתוב על דרך שכתבתי וז"ל (באיכה סי' ד' פסוק יו"ד) ידי נשים וכו' הכונה כי מטבע נשים לרחם על בניהן כדכתיב התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה ועם היות טבען לרחם על בניהן יוצאי מעיהן עם כל זה עתה ידי נשים רחמניות כלומר שדרכן להיות רחמניות עתה בשלו ילדיהן וכו' וכו' עתה בזמן הרעב אין מרחם עליהם עד שהוצרכו לבשל ילדיהן וכו' עי"ש ואין מזה הכרח נגד סברת הרב בית דוד שהאם מרחמת ביותר אלא דלנו לדעת איך יפרש כונת הכתוב כרחם אב על בנים ולא אמר אם על בנים:

אחר זמן רב השגתי (בשנת ששון) ספר מקדש מעט לידידי הרב מוהר"ר אהרן וואלדען מווארשא יצ"ו והוא חבור נפלא על ספר תהלים וראיתי בסי' ק"ג על פסוק כרחם אב על בנים בשם הפסיקתא וז"ל כרחם אב על בנים תני ר' חייא כרחמן שבאבות מי הוא זה אמר ר' יהודא בר סימון זה אברהם שכך הוא אומר להקדוש ברוך הוא כשהיה מבקש על סדום האף תספה צדיק עם רשע ר' יהושע בר נחמן פתר קרא ביעקב אבינו והוא עבר לפניהם הוא הוה בעקא אמר מוטב שיפגע בי ולא בבני מה עשה זיינם מבפנים והלבישן בגדים נאים מבחוץ אמר ר' שמואל בר נחמני דרכו של אב לרחם ודרכה של אם לנחם כאיש אשר אמו תנחמנו אמר הקב"ה אנא עביד דאב ואנא עביד דאם כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם (ישעיה ס"ו) עכ"ד הפסיקתא. ונראה בעליל דר' יהודה בר' סימון ור' יהושע בר נחמן סברי דלא על כל אב קאמר קרא דמרחם על בניו רק על אברהם או יעקב ולדבריהם אין סתירה לדעת הרב בית דוד מקרא דכרחם אב וכו' גם רבינו מוהר"ם אלשיך בספר רוממות אל על תהלים כתב בפסוק כרחם אב שנאמר על אברהם אלא שכתב הוכחה אחרת על רחמנות אברהם ולא ידעתי למה לא כתב כמו שאמרו בפסיקתא ממה שאמר להקדוש ברוך הוא האף תספה וז"ל הטהור בפסוק י"ג ועוד טענה אל באורו יתברך לישראל היסורין בעולם הזה מיסורי גיהנם לנכות עון כי הלא כרחם אב על בנים ריחם ה' וכו' והוא כי כרחם אב הוא אברהם ששאל לו הוא

יתברך מה היה חפץ לבניו גיהנם או שעבוד ובירר לנו את שעבוד שהוא כי טוב לגבר צרה בעולם הזה מבאותו עולם כן ריחם ה' על יריאיו שגם הם בנים כד"א בנים אתם לה' ויבחר לישראל יסורין בעולם הזה תחת יסורי גיהנם ודי לנו יעשה עמנו הוא יתברך כאשר עשה אב בשר ודם לבנים עכ"ל. ומה שכתבתי הילקוט שהביא הרב הנ"ל יצ"ו והן הן דברי ר' שמואל בר נחמני שבפסיקתא הנ"ל ראיתי עתה במדרש רבה פרשת וישלח פרשה ע"ח סי' ח' ששם נמי איתא להא דתני ר' חייא כרחם אב על בנים כרחמן שבאבות וכתב שם הרב יפה תואר וז"ל כרחמן שבאבות והא דלא פירש כרחמי כל אב ואם על בניו דאם כן היה לו לומר כרחם אם על בנים דרחמי האם מרובים משל אב דכתיב התשכח אשה עולה מרחם בן בטנה (ישעיה מ"ט ט"ו) והא דאיתא בפסיקתא דרכו של אב לרחם ודרכה של אם לנחם פירושו כי האם גם מנחמת מלבד הרחמים אשר בקרבה עכ"ל ושמחתי שכיונתי לדעתו הגדולה: עוד ראיתי שם (במקדש מעט) שהביא אגדה אחת בזה הלשון זהו שאמר הכתוב (בראשית ל"ג) והוא עבר לפניהם וכו' הדא הוא דכתיב כרחם אב על בנים אמרו רבותינו כד שמע יואב לדוד אמר כן תמה ואמר כלום אבא מרחם על בניו טפי מאמהון והלא אמהן רחימין עליהון סגיא דהיא מצטערא עליהון בעבורא והיא מרביא להון והוא אמר כן לא אמר יאות איזיל ואחמי מה דברייתא דברין ואדע אי אמר קושטא עטר בכל תחום ישראל ואשכח חד סב ומסכן דהוו ליה י"ב בנים דהוא זן יתהון בדוחקא באגר טרחא דטרח בכל יומא נם ליה דליזבין חד מבנוייהי ואפרנס ביה לך ולאינתתך ולשאר בנין דילך כד שמע ההוא סבא כדין נזף ביה ואזיל ליה אזל לאינתתיה ונם לה עד די בסוף זבין יתיה במאה דינרין דדהב ובלילא כד אתא סבא למיכל כד שמע כן שרא מעציב סגיא ולא אכל ולא אשת בההוא ליליא. בצפרא קם ונסב הנהו דינרין בידיה דאשכח לגברא דזבן בריה דלא יבעי למיהדר ולמשקל ממונא דהוה קטיל ליה עד דאשכח ליואב ואמר ליה לא תוסיף למללא דאי לא מהדרת לי ברי או אקטלינך או תקטלינני כד שמע יואב נסיב ממונא ואהדר ליה בריה ואמר יאות אמר דוד כרחם אב על בנים ולא כרחם אם על בנים דאילו דין טליא אימיה זבינתא דלא טרחא במזוני ואבוה דטרח במזוניה מסר נפשיה עלוהי לקטלא הוי כרחם אב על בנים ע"כ דברי האגדה. וכתב שם בביאורו בית אהרן וז"ל אגדה זו מובא בספר תהלת ה' ותורת חסד על תהלים להרב יצחק יעב"ץ בשם מדרש רבתי פרשת וישלח אולם במדרשים אשר לפנינו ליתא כלל וכבר העיר בזה הר"א מוילנא בן הגר"א בספרו רב פעלים עכ"ד יצ"ו ועיין בקונטריס הערות לספרי הכללים בסי' קי"ז אות ז' מה שהבאתי בזה ובספר שו"ת הד"ר לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו ראיתי בסוף סי' כ"ח דף י"ב ע"ד בראשו שבשפלנו זכר לנו

מה שכתבתי בנדפס מחלוקת האחרונים אם האב מרחם יותר מהאם ושם הביא בשם ספר שושן סודות לתלמיד הרמב"ן הקדוש בשם המקובלים דאצל אב שייך רחמים על דרך כרחם אב על בנים ואצל אם שייך תנחומין כאיש אשר אמו תנחמנו עי"ש ואין ספק שהמקובלים אמרו כן על פי האמור בפסיקתא הנ"ל ותפסו סברת ר' שמואל בר נחמני: ובמה שכתבתי בנדפס שם בענין אהבת אדם את בנו אם אוהבו יותר מגופו או נפשו חביבה על האדם יותר מנפש בנו והבאתי תורף דברי הרב המגיה לשו"ת מוהר"י מברונה ודברי מרן חיד"א בספר דבש לפי אות ל"ג דמה שאמרו בבבא בתרא דף קל"ו ע"ב דנפשיה עדיפא ליה מבריה היינו לענין ממון שרוצה האב שיהיה בנו עשיר אבל לענין אהבה שיאהוב את בנו יותר מגופו לא שמענו. עתה השגתי ספר יאודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי נדפס שנת תרנ"ג) וראיתי בחלק יו"ד סי' ל' נשא ונתן בזה (בד"ה ודרך אגב) בדברי הרב המגיה הנ"ל וכתב שהרב חקי חיים עמד על מה שתמה שם על כמה רבנים בזה ויישב דבריהם בטוב טעם ושוב כתב (ביאודה יעלה) נמצינו למדין מדברי הרבנים מוהר"י אלגאזי בקהלת יעקב בחלק מדות חכמים אות ע"ב וחקי חיים דמסוגיא זו שמעינן דנפשו עדיף לאדם מבנו וכן כתבו מר בריה מוהריט"א בספר שמחת יום טוב סי' צ"ג ומוהרד"ף בספר מכתם לדוד בחלק יו"ד סי' א' ומזה למד הרב לנדונו דממה שכתבו הפוסקים על איזו צדקה שנודר האדם שיכול ליתנה לקרוביו מכח אומדנא כל שכן דיכול לעכבה לעצמו אף דהוי אומדנא דלאחר זמן וכו' ואף לדעת הגדולים המחמירים אפשר דלגבי דידיה כולי עלמא מודו וכו' עי"ש (בד"ה איך שיהיה) ורבינו מוהר"ם אלשיך בספר רוממות אל על תהלים בסי' ק"ג י"ג כתב כי דרך אנשים לרחם יותר על בנו מעל עצמו כאשר סיפר מליסטים שהיו מכים אותו הכאות ויסורין רעים שיודה על ליסטאותו והוא כחש והביאו את בנו ואמרו ליסרו אם לא יודה וטרם ישלחו יד בבנו הודה האב והערה למות נפשו ואין זה כי אם שחביב לאדם בנו יותר מגופו עכ"ל ולפי מה שהוכיחו ברבנים הנ"ל מסוגית הש"ס שאין האב אוהב את בנו יותר מגופו צריך לומר דאף אם הסיפור הזה אמת הוא אחד היה ופרסמו ולא ללמד על כללות העולם כולו צ"ח) אין דנין אפשר משאי אפשר עיין לעיל באות ע"ז מה שכתבתי בזה ובמה שציינתי לקמן במערכת הדל"ת אות ז':

סימן צט

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות אי אמרינן בעושה עבירה שבא על הנדה או ביוה"כ כתבתי בנדפס באות ל"ב עי"ש וידידי הרה"ג מוהר"ר שמואל אביגדור הלוי יצ"ו השיב וז"ל מה שכתב באות ל"ב איני מבין דב"ק בהשגתו על הרב קהלת יעקב הא כיון דאי

כוונתו לקידושין עובר חרגמ"ה ואינו כשר וכיון שאינו כשר ליכא החזקה ובד"ה והנה הקשה תשו' הרדב"ז אהדדי ולעד"ן דהרדב"ז לא התיר רק ביחוד והא דכתב ממ"נ ר"ל דכיון דלא ראינו רק יחוד מהיכ"ת לחוש דיצא מחזקת כשרות ובעל נדה ואי נחוש אולי פרוץ הוא ואינו זהיר בנדה ודאי לא קפיד גם אזנות אבל בבעל אין צריכין להוציאו מחזקתו כדקי"ל דכ"ד מוקמי' אחזקה ואמרינן השתא הוא דאתרע דתקיף לי' יצרו ומאי דמצי לתקן מתקן וכיוון לקידושין אכן לפ"מ שהביא במשל"מ כי הרדב"ז דאף בבעל א"ח לקידושין הדרא הקושיא וי"ל בדוחק דהא דאמרי' אין אד עושה בעילתו בע"ז מבואר הטעם משום דרוצה שיהי' כקדם הלכך בזונה דאין לו היתר בה לעולם אמרי' דיצרו תקפו לה ורוצה שתהי' אשתו כקדם אבל נדה דיש לה היתר וגם בהיותה אשתו הי' פרוש ממנה וא"כ מדבעלה בנדתה מוכח דפרוץ הוא ול"ל החזקה עכ"ד יצ"ו. אמר המחבר דבריו באו בקיצור ואין לי פנאי להעמיק בדב"ק והמעיין יכריע ועיין במה שהבאתי בזה בקונטריס ההערות סי' קכ"ז אות א' ובסימן נו"ן ובזכרונותיו הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ו אות פ"ח ציין בעיקר כללין גטין ד' פ"א אסיפת זקנים לכתובות על דף צ' ע"ח תשב"ץ ח"ג סי' פ"ד הריב"ש סי' ה' ו' הרדב"ז החדשות סי' מ"ח הריק"ש סי' קי"א והרב המגיה יצ"ו ציין משאת משה אבן העזר סי' כ"א מוהריט"ץ סי' רמ"ז יבמות ד' קט"ז גטין בתוס' ד"ה ב"ש מוהר"ם אלשקאר סי' פ"ח חקרי לב אבן העזר דף ז"ן ע"ב שמן המשחה ד' כ"ב ע"ב:

ובמכתב ידידי הרה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לוקישאווקא יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל באות ל"ב אין אדם עושה בעילתו וכו' אי אמרינן גם היכא שעובר בזה איסור דרבנן עיין שושנת העמקים כלל י"ב בחלק הד' (בד"ה ובהא דאמרו) שהביא ראיה דגם אם יש איסור אמרינן אין אדם עושה וכו' מחולין וז"ל ועיין חולין דף ד' ע"ב ברש"י ותוספות בד"ה מותר משמע ודאי לכאורה דחמץ לאחר פסח מ"ה אסור לא שייך היתרא ד"ת אף על פי שעביד איסור דרבנן ולר' שמעון אף שאינו רק דרבנן מכל מקום להרויח פורתא עושה כל שכן בכאן שמרויח לאו א' זנות קדשה ואי חזקה דאין בעילת זנות דרוב ישראל כשרים וזה אינו מהרוב הוא הדין חמצן של עוברי עבירה נמי הכין הוא ואפילו הכי מה שיכול להרויח עושה וצ"ע עכ"ל יצ"ו ועיין במה שהבאתי בקונט' ההערות סי' קכ"ז אות א' (בד"ה בסוף) ובסי' קי"ח אות:

ועל מה שהבאתי בנדפס באות ל' מחלוקת הפוסקים אם נאמר דין זה גם באשה או דוקא באיש אמרינן דאינו עושה בעילתו בעילת זנות כתב לי רב אחד יצ"ו וז"ל בפ"ת סי' קמ"ט ס"ק ב' הביא בשם לקה"ק דחזקה זו שייך ג"כ באשה ומסיים אבל בס' לקה"ק חזר בו

והוכיח מדברי הרדב"ז דדוקא באיש ולא באשה יע"ש ובס' יד מלאכי בכללי הדינים סי' גר"ן כתב בשם לה"ק שהחליט הדבר דדוקא באיש ונ"ל הטעם בזה עפ"מ דאיתא במרדכי ריש כ"ב דכתובות א' קמ"ז מעשה באשה אחת שהלכה בדרך עם שני יהודים וכו' והתירוה לבעל משום מיגו וכו' ור"ש אסרה וכו' וראבי"ה התירה דמשום יחוד לא הפסידה מיגו שלה דאטו כולהו נשי דינא גמירי כדאיתא בפ"ק דקידושין וכו' וא"כ י"ל דמש"ה לא אמרינן אאעבב"ז גבי אשה דלאו דינא גמירי ועוד י"ל סברא דלא אצל אשה דהנו"ב כתב הובא דבריו בפ"ת ס' ל"ח ס"ק ח"י דהא דאמרינן אאעבב"ז דוקא היכא שאין לו הפסד כי הכא דלא בעי לתת לה כתובה וכו' אבל היכא דיש לו הפסד וכו' לא אמרינן וכו' וא"כ באשה שיש לה הפסד שנאסרת על הכל לא אמרינן אצלה אאעבב"ז עכ"ד יצ"ו.
ויש לפקפק קצת דאטו כולי עלמא נמי מי גמירי דינא ואפילו הכי אמרינן בכל אדם דאין עושה בעילתו בע"ז דלא פלוג רבנן באיש בין יודע לשאינו יודע ואם כן הוא הדין לאשה וכשנודע להרב הנ"ל מה שכתבתי שיש לפקפק בזה כנז"ל השיב על זה וז"ל ולדעתי אין לפקפק דמדוע התיר ראבי"ה מטעם הנ"ל דאטו נשי וכו' והביא ראי' מקידושין א"ו דיש לחלק בין איש לאשה שהוא מחויב לידע אבל אשה פטורה ללמוד ולא ידעה והמעיין יבחר ואין להאריך. והשגתי עתה ספר עבודת השם (לרב גדול משאלוניקי) וראיתי באבן העזר סי' מ"ב ד' קצ"ו ע"ד (בד"ה הגם הלום) שהביא דברי הרב חקרי לב דלא נאמרה חזקה זו באשה ותמה עליו שלא זכר דברי הרבנים שכתבו דלא שנא איש ולא שנא אשה בדין זה וכמו שהבאתי בנדפס עי"ש:
ואם הבעל דבר אומר שנתכוון לזנות אי מהימן או לא כתבתי בשדי חמד במערכת החי"ת כלל ק"ה ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' ע' אות כ"ב:
עוד שלח לי ידידי הרב הנ"ל יצ"ו איזה הערות השייכות לספרי בחלק הכללים מערכת האל"ף ונכון להעתיק דבריו בזא"ז עפ"י האותות ואלו הן. א. על מה שכתבתי באות רס"ח בענין איסורא אי גריר בתר ממונא כתב וז"ל שם באות סר"ח כתב וז"ל קשה וכו' מוהריט"א וכו' דבדבר דאיכא ממון ואיסור איסורא בתר ממונא וכו' נראה בהיפך וכו' ואני כבר הארכתי בזה באיזה תשובות אשר השבתי ע"ד בכור וכתבתי שיש להעיר מכתובות ט"ל בתוספ' ד"ה על הכותית ובש"ך סוף הל' ריבית ומה שכתב הר"ת בחולין י"א ובזבחים ובסנהדרין דכיון דממ"נ הוא נהרג וכו' וכבר ידוע קושית העולם אמאי בת כהן בשריפה ודלמא לאו אבי' וכו' ולשיטת הפלאה ניחא וא"כ ר"ת ג"כ ס"ל סברת הפלאה והארכתי בזה אך באתי לתרץ המוהריט"א מהתוספ' הנ"ל דמוהריט"א איירי דהממון בא מקודם שמכר הבהמה בכסף לבד וא"כ בא הממון מקודם ואח"כ שילדה

בא האיסור ולכך כתב הריט"א דהאיסור גריר בתר ממון דהממון בא מקודם ומה דאיירי התוספ' בשיטת הפלאה הלא מעיקרא בא האיסור כמו לענין אביו תיכף כשנולדה בא האיסור דמכה אביו ואח"כ בא הממון כמו לענין קדושין ובזה י"ל דהממון בתר איסור גריר והגם שיש להעיר בזה החילוק וי"ל (ונ"ל) אך כתבתי בקצרה להעיר עכ"ד יצ"ו: ב) על מה שכתבתי באות ש"ח בענין אין גז"ש למחצה כתב וז"ל שם באות ש"ח אין גז"ש למחצה וכן היקש ובמ"ע ד' אות ט"ס דון מינה אעתיק מה שכתבתי בזה לרב אחד זה זמן כביר וזהו ע"ד הרמב"ם שכתב בפ"א מהל' פרה אדומה הלכה ז' וז"ל יתירה פרה על הקדשים שהעבודה פוסלת בה וכו' מה עול האמור בעגלה עשה שאר עבודות כעול וכו' וקשה דאיתא בסוטה מ"ו גופא אמר רב יהודא א"ר הניח עליה וכו' פסולה ובעגלה עד שתמשיך מתיבי עול אין לי אלא עול שאר עבודות וכו' הרי בהדיא מאן דיליף בגז"ש ס"ל ממקום שבאת מה להלן עד שתמשיך אף כאן עד שתמשיך ומאן דיליף לה מגופה דפרה ס"ל בעלי' בעלמא מיפסלא והיינו דרב יהודא אמ"ר והרמב"ם ז"ל כתב כמאן דיליף בגז"ש כמ"ש יתירה פרה וכו' מה עול וכו' ואפ"ה פסק גבי פרה כמאן דיליף לה מגופה דפרה שכתב נתן טליתו עליו הניח עלי' כסות וכו' בקיצור הדברים דכיון שהביא גז"ש עול עול הי' לו לפסוק כמו בעגע"ר דהיינו עד שתמשך ולא בהעלאה לבד ועיקר סברת הקושיא דמאן דיליף בג"ש ס"ל ממקום שבאתה מה להלן עד שתמשך אף כאן עד שתמשך ובאמת לפי דעתי לא ברירא לומר כן רק זאת מחלקה בגמרא ואבאר כונתי ותחלה אני אומר כי מאי דקאמר הגמרא וממקום שבאתה וכו' זה אינו מהברייתא כי בברייתא לא קאמר ממקום שבאתה כי זה לא פסיקא להגמרא לומר דכיון שאנו לומדין שאר עבודות מעגלה ערופה צריכים אנו לומר לה מה שם וכו' וא"ת מדוע לא קאמר הגמרא הכי הרי באמת יש להגמרא תירוץ אחר כי רב תנא ופליג אך הגמרא רצה למצוא תירוץ אחר ועיין שבת מ"ג ע"א בתוספ' ד"ה כופה עליה את וכו' אך באמת מדוע הרמב"ם לא קאמר כהגמרא רק הוא סמך עצמו על הברייתא (הברמתא) כי ברייתא לא קאמר הגמרא וממקום שבאתה רק המקשן קאמר זאת ומשמע דהברייתא לא ס"ל הכי ואם נפשך לומר מדוע לס"ל הברייתא יש לומר דבר מחודדי כי הלא זאת ידוע המחלוקת בש"ס דון מינה ומינה דון מינה ואוקי באתרא ואם נאמר הכי אזלא הקושיא מכל וכל כי נראה אם נאמר דון מינה ומינה צריכים אנו לומר מה בעגלה ערופה פוסלת שארי עבדות כמו כן בפרה ומינה מה בע"ה עד שתמשיך ואם נאמר דון מינה ואוקי באתרה צריכים אנו אמר דון מינה מה בע"ה פוסלת שארי עבודות כמו כן בפרה ואוקי באתרה מה עול בהעלאה בעלמא אף שארי עבודות בהעלאה בעלמא והראב"ם אזיל לשיטתו דסבירא

לי' דון מינה ואוקי באתרה עיין חולין ק"כ ע"ב ויש להעיר ובתשובה הארכתי) והוא בשבועות ע"א בפני ב"ד ושלא בפני ב"ד מפי עצמו ומפי אחרים אין חייבים עד שיכפרו בב"ד דברי ר"מ וחכ"א וכו' וקאמר הגמרא ל"א ע"א בפני ב"ד וכו' במאי קמפליגי וכו' בדון מינה ומינה וכו' ורבנן סברי דון מינה וא"ב והרמב"ם פסק בפ"ט מהל' שבועות כרבנן הרי הרמב"ם ס"ל ד"מ וא"ב וא"כ ה"נ הרמב"ם ס"ל דון מעגה"ע לענין שאר עבודות ואוקי באתרה מה עול בהעלאה בעלמא וכו' ואזיל הרמב"ם ז"ל לשיטתו והגמרא דקאמר וממקום שבאתה מה להלן וכו' אזיל בשיטת דון מינה ומינה:

ועוד נראה לי לאמר דהנה הרמב"ם פסק בפ"ד מה' עבדים ה"ג וז"ל אמה העברי' נקנית וכו' ואינה נקנית בפרוטה מפני שצריך לקנותה בדמים שראוין לגרעון כדי שתגרע פדיונה ותצא והקשו האחרונים ובראשם הכ"מ והל"מ והמ"ל דמנין שעבד עברי נקנה בכסף רק מדכתב והפדה והוקש עברי לעברי' ומהאי ילפינן נמי גרעון כסף וכיון שכן הי' לנו לאמר דגם בעבד עברי הנמכר לישראל לא יקנה בפרוטה כמו אמה דהלא אין היקש למחצה וכולם נשארו בצ"ע ונ"ל לאמר דאיתא בקדושין י"א ע"ב אמר ר"ל טעמא דב"ש כדחזקי' אמר קרא והפדה וכו' אלא מפרוטה מי מגרעא ואזלה וקשה בשלמא על ר"ל לא קשה מצד חצי שיעור כי הלא אסור לגזול ולעשוק כ"ש מד"ת וא"כ נשאר חצי פרוטה אצל האדון שיש לו שעבוד עלי' ואי' עבדי' לאיסורא כי הלא ס"ל ביומא ע"ג ע"ב חצי שיעור מה"ת מותר אבל הרמב"ם פסק כר"י דחצ"ש אסור מן התורה וא"כ הקושיא אצלי יותר גדולה דכולם מקשים רק מדוע לא פסק בעבד עברי כמו באמה עברי' ואני מקשה להיפוך דאצל אמה העברי' תהי' נקנה בפרוטה מאי תאמר שלא יהי' ראוי לגרעון הלא חצ"ש אסור מן התורה וכן פסק הרמב"ם בהל' גזילות ובשביתת עשור וכו' ונ"ל דאיתא בבבא קמא ק"ב הגוזל ש"פ יוליכנו וכו' נמצא ממון לא נקרא רק פרוטה אבל פחות משפ"פ לא מיקרי ממון רק איסור יש דאסור לגזול ואיתא בקדושין ד' ויצאה חנם אלו ימי בגרות אין כסף אלו ימי נערות א"כ אמה עברי' ע"כ איירי בקטנה וקטנה לאו בת אזהורי מאיסורא והלכך צריכים יותר מפרוטה דאז ממון נקרא אבל פחות מזה לא נקרא ממון רק איסור וקטנה לאו בת אזהורי מאיסורא אבל בעב"ע בין נמכר ע"פ ב"ד ובין נמכר ע"פ עצמו איירי בגדול וגדול צריך לאזהורי מאיסורא והלכך אפי' פחות משפ"פ צריך לאזהורי מאיסורא כי אסור לגזול כל שהו מה"ת ועיין בתוספ' קדושין ל"ד ע"א בד"ה גברי בעי חיי דהיכא דאיכא סברא לחלק לא אמרינן אין היקש למחצה והפנ"י בגיטין מ"א בד"ה תוספ' לא תוהו ג"כ כתב הכי דהיכא דיש סברא לחלק ל"א אהל"מ וכאן יש סברא לחלק וא"כ אין קושיא על הרמב"ם מדוע רק פסק באמה עברי' ולא בעב"ע וא"כ

לפמ"ש להרמב"ם דהיכא דאיכא סברא לחלק ל"א אין הל"מ אע"ג דכלל גדול לנו אין היקש למחצה אעפ"כ סברא לחלק מכריע את הכלל אין היקש למחצה וא"כ בנ"ד ג"כ דאע"ג דילפינן פרה מעגלה צריכים אנו למילף לכל דבר דהיינו שצריך המשכה כמו בעגלה ערופה אבל יש סברא לחלק דבפרה כתיב אשר לא עלה בעלי' לחודא ובעגלה כתיב אשר לא משכה ודוקא במשיכה ועיין רש"י מ"ו דסוטה ד"ה אלמא אמר ר"י ובד"ה ובעגלה עד שתמשך עכ"ד יצ"ו:

ג) ועל מה שכתבתי באות שפ"ז בענין אפשר לצמצם כתב לי הרב הנ"ל יצ"ו וז"ל באות שס"ז אפשר לצמצם אני כתבתי בזה בתשובה אחת ועתה עלה בדעתי לאמר דאימתי אמרינן א"א לצמצם רק בשני דברים מחולקים כגון שיצאו ב' ראשים או מחצה על מחצה כרוב שאנו דנים אם המחצה הזה כמו החצי' השני אבל בדבר א' שיש לפנינו בודאי יכול לצמצם אם יש השיעור הנצרך לזה כגון אכל חלב כזית בשוגג מביא קרבן ולית לן למיחש דלמא לא הי' כזית דאאל"צ רק אמרינן אפשר לצמצם והי' כזית ולא יהי' חולין בעזרה וא"ל דהוה ס"ס דלמא הוי יותר מכזית ודלמא כזית מצומצם ועיין בתוספ' סוכה ט"ו ד"ה פרוץ חדא דהס"ס משם אחד אם יש כזית או לא ועוד דהאיך יהי' כשאוכל כביצה טמא ונכנס למקדש ויש חשש דילמא הי' פחות מכזית דאאל"צ וכאן לא שייך ס"ס דיש לו חזקת טהור ולא מהני ס"ס במקום חזקה וא"כ בטל הקרבנות ויהי' חולין בעזרה א"ו דבזה אמרינן אפשר לצמצם ואפשר י"ל דהתורה מחייבה על אופן כזה וכהפוסקים דספק דאורייתא מה"ת לחומרא וכמו שהתורה אמרה להביא אשם תלוי ודלמא הוי חולין בעזרה א"ו דאמרינן דהתורה חייבה על אופן כזה אך י"ל דהתם בעינן חתיכה מב' חתיכות דאתחזק איסורא ואז הרמב"ם ג"כ מודה ועיין בחולין יו"ד ע"ב בתוספ' ד"ה אלא ובזה שכתבתי יהי' נדחו דברי הזרע יעקב שכתב בח' או"ח סי' ב' שמעודו לא בירך על תפילין לפי שצריכין להיות מרובעין ואאל"צ דבזה אפשר לצמצם אך אפשר יש לומר דהוי כמו מחצה על מחצה דהתם הספק אם המחצה הזה כמו השני וכ"כ הכא יש ספק אם התפילין של ראש כמו השל יד עכ"ד יצ"ו. ועיין בעיקר כללין בקונטרי' אור צדיקים שבס' פעלים לתורה לידידי הרב הג' אברהם מתתי' חלפון יצ"ו מה שכתב שם ידידי הגאון מוהר"ר שלמה פריידעש יצ"ו בדף ב' ע"ב אות יו"ד והרב המחבר יצ"ו בדף ד' ע"ב אות יו"ד ובקובץ כנסת חכמי ישראל בסי' כ"ח דף כ"ח ע"ב אות ד':

סימן ק

אזכרה אם באמירת מלכות לבד (מלך העולם) יש חשש כמזכיר את ה' כתבתי בנדפס על דברי הרב מלאכת חרש עי"ש וכתב לי ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו וז"ל באות שי"ג תמה על ספר מלאכת חרש ח"ב אות יו"ד במה שתמה על הח"מ וב"ש סי' ל"ד שס"ל דלדעת הריב"ש שפיר דמי לומר מלך העולם בספק ברכה והוא כתב דבריב"ש מבואר שגם מלכות אין להזכיר ועל זה תמה מעכת"ה עליו מריב"ש סי' ת"ח הנה גם אני הקשיתי עליו כן בעת ששלח לי המחבר את ספרו והארכתי בזה אין עת האסף פה. אולם מ"ש מעכת"ה על מה שכתב במלאכת חרש שם שכ"ה בטור א"ח סי' פ"ח בשם הראב"ד ועל זה כתב מעכת"ה שלא מצא זה שם בטור הדבר ברור שטעות סופר הוא שם במל"ח וצ"ל סי' קפ"ח ששם מבואר כן בשם הראב"ד עכ"ד יצ"ו. ואפריון נמטייה דכל רז לא אניס ליה. גם ידידי הרה"ג מוהר"ר אברהם יצחק הלוי בלייוייס דומ"ץ בבריסק דליטא יצ"ו כתב לי אחר זמן (קרוב לשתי שנים) שט"ס הוא במלאכת חרש וצ"ל סי' קפ"ח. גם ידידי הגאון מוהר"ר שלמה פריידעש אבד"ק ליאדי יצ"ו הערני בזה שדברי הראב"ד הם בטור סי' פק"ח וכן כתב לי האברך ר' יאודה ליב פישמאן מעיר סאראקא יצ"ו שט"ס הוא במלאכת חרש וצריך להיות סי' קפ"ח ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים בסי' קי"ז אות: ושם שלום אי חשיב אזכרה ואסור למחקו ולהטילו לבזיון הנה בנדפס באות שי"ג רמזתי דברי מרן חיד"א בברכי יוסף א"ח סי' פ"ה בקיצור נמרץ ואכתוב בזה תורף דב"ק שם באות ח' הביא מה שכתב הרב מנן אברהם דמה שכתב מרן דשמות שאין נמחקים אסור להזכירם במקומות המטונפים לאו דוקא דהאיכא שלום דאסור להזכיר וכתב על זה דבחידושי הר"ן לשבת בפרק קמא כתב דרבינו יחיאל אוסר לכתוב שלום באגרת שלומים לפי שמצוי שזורקים אותם לאשפות וכן נוהגים שלא לכתיב שלום שלם. אמנם הרא"ש בתשובה כלל ג' סי' ט"ו כתב דלא מצינו מי שאוסר למחוק שלום ובכל האיגרות כותבים שלום ונמחקים ונזרקים וכן הביא בשם חידושי הריטב"א לשבת שכתב בשם התוספות דשם שלום מן השמות הנמחקים הוא והעיר על זה ועל דברי הרא"ש הנ"ל מדברי התוספות בסוטה דף יו"ד דמשמע שסוברים דשם שלום אסור למחקו ובא לציון ספרי דבי רב בזה הרשב"ץ ח"א סי' קע"ז זקן אהרן סי' קפ"ח נקודות הכסף סי' רע"ו פר"ח בא"ח שם שמלה חדשה דף קכ"ב ע"ב ואולי כונתו למה שכתב בבכור שור בחידושיו לסנהדרין דף ס"ה שציין הרב שערי תשובה בספרו מטה אפרים סי' תקפ"א באלף למטה סק"ט עי"ש) הרשב"ש סי' רס"ז הרדב"ז ח"ב סי' ר"ך ובאות ט' כתב (בברכי יוסף) דהרבנים בית חדש ומגן אברהם בסי' פ"ד אוסרים לקרוא בבית

המרחץ אדם ששמו שלום ומתירים לומר שלום בלשון לע"ז ושהרב פרי חדש אוסר גם בזה והרב טורי זהב מתיר לקרוא אדם ששמו שלום בבית הכסא ובית המרחץ וכתב שהעיקר כדבריו שהרי מדברי הרמב"ם מוכח דמותר לתת שלום במרחץ וכבר כתבו הרא"ש והריטב"א דבכל האיגרות כותבים שלום ונזרקים לאשפה ואף דהר"ן כתב שלא לכתוב שלום באיגרות וכן כתב הרמ"א ביו"ד סו' רע"ו שיש נזהרין בזה הנה עין רואה ואזן שומעת שרוב העולם אין נזהרין וכותבים שם שלום בפרק כל כתבי ולכן לתת שלום ולהחזיר בבית המרחץ אסור אבל לקרוא אד ששמו שלום מותר והמחמיר ישא ברכה אך בלע"ז אין להחמיר כלל ועיין להרבנים שערי תשובה בסי' פ"ה ובפתחי תשובה יו"ד סוף סי' רע"ו על דברי הרמ"א הנ"ל ובמטה אפרים הנ"ל הביא בשם מוהרי"ל ליזהר שלא לכתוב שלם אלא שלו' ונקודה על גביו להשלים השם וציין לעיין בשו"ת בית אפרים ע"ש (אינו מצוי אצלי ומה שכתב בשם מוהרי"ל הנה גם מה שכתב הרמ"א בסוף סי' רע"ו הוא בשם מוהרי"ל בשם הרשב"ץ) והרב מאמר מרדכי בסי' פ"ד אות ב' פקפק על כל ראיות הרב טורי זהב וכתב ליישב בדוחק ומסיק דמכל מקום בלשון לע"ז יש להתיר וחידוש הוא שלא זכר דברי מרן חיד"א בברכי יוסף בזה כיעי"ש:

והרב פתח הדביר עמד במחלוקת זו אי שרי לקרוא בבית המרחץ איש ששמו שלום וציין לעיין בספר דובר מישרים דף יו"ד ע"ב וכתב שדעת הרבנים בכור שור בחידושיו לסנהדרין דף ס"ה ותולדות אדם (שבחי הגאון ר' זלמן) ח"ב דף ד' ע"ב לחוש לדעת האוסרים ונשמת אדם כלל ג' סי' ט' אף דכתב דכיון שאינו מכוין לשמו של הקדוש ברוך הוא שרי מסיק דלהאוסרים שומעים וסיים הרב פתח הדביר שאם משנה הקריאה לקרות השם שלום בשין שמאלית כמו שדרך ההמון שבקריאתם נראה כאלו אומרים בסמ"ך (סלום) שפיר דמי שהרי בכתיבת שם שלום התירו הפוסקים לכותבו באיגרות אם לא ישלים השם רק יכתוב שלו ונקודה על גביו וכן בקריאה אם מפיל אות המ"ם וקורא שלו' שפיר דמי וכן אם קורא שלון בנו"ן שפיר דמי וכן הוא דרכי כשאצטרך ליתן שלום ביום שבת קדש בראותי ברחוב כפי מנהגנו שאומרים שבת שלום וכן בהחזרת שלום שאומרים שבת שלום מבורך ולפעמים יזדמן במבואות שאינם נקיים אני אומר שבת שלו (בלא מ"ם) וכן בחזרה. גם מרן החבי"ף בספר רוח חיים סי' פ"ד מסכים כן בשם שלום שלא לגמור הקריאה אלא לומר שלו וכתב שם שלפי מה שכתב הרב חסד לאלפים דגם שבת אין אומר במקום מטונף לפי מה שאמרו בזהר הקדוש שבת איהו שמא דקודשא בריך הוא לפי זה צריך לומר שבא במקום שבת ואיה"ש מעתה אהיה נזהר גם בשם שבת לומר שבא בל"ן ודברים אלו לא ניתנו ליאמר להורות לרבים ואת

צנועים חכמה והרב יפה טורי זהב שמותר לקרוא את מי ששמו שלום בשמו בבית הכסא וכו' ושגם הרב פרי מגדים בסי' פ"ה באשל אברהם סק"ג כתב שצדקו דברי הרב טורי זהב וכו' ושקיל וטרי, במה שכתב הרב פתח הדביר בקריאת השם בנו"ן שלון וכו' עי"ש דב"ק:

וכתבתי בנדפס להעיר על הרמ"א והרב הלבוש דביו"ד סוף סי' רע"ו הביאו הא דנזהרין שלא לכתוב שלום באיגרות משום חשש שלא יטילו האיגרות לבזיון ואילו בא"ח סי' של"ד סעיף י"ג שכתב מרן דמגילת אסתר שלא נכתבה כמשפטה אין בה קדושה להצילה מן הדליקה לא הגיה שם הרמ"א כלום והרב הלבוש כתב פסקו של מרן בפירוש ואמאי הלא לפי מה שכתבו שיש נזהרין שלא לכתוב שלום באיגרות משום בזיון היה להם לומר דמותר להציל המגלה (אף שלא נכתבה כמשפטה) דהא כתיב בסופה דברי שלום וכתבתי דאולי יש לחלק בין קום עשה לשב ואל תעשה דאם לא יצילנה מפני הדליקה תהיה בבזיון בשב ואל תעשה מה שאין כן לכתוב במכתבים הנזרקים לאשפה הוא כמזלזל בשם שלום בקום עשה וגם יש לומר דמה שתהיה נשרפת לשעתה לא חשיב בזיון כל כך כמו כשמוטל השם באשפה שכל זמן שהוא שם נראה הבזיון בהמשך זמן לא כהדליקה דמיקלא קלי ויעבור והנה איננו ובקונטריס באר בשדי (הרשום להלן) ראיתי עתה במכתב י"ד (והם דברי ידידי הגאון מסיניאטין יצ"ו עי"ש בד"ה הן אמת דיש) שכתב לחלק בין מחיקה לענין שיהא מוטל בבזיון דלהיות מוטל באשפה בבזיון חמיר ממחיקה כמו שנראה מדברי התומים והנתיבות סי' כ"ז שכתבו תוכחת מגולה על מה שכותבים שמות בלשון לע"ז (כגון גא"ט בא"ן או אדי"ע) באיגרות והאיגרות מוטלת באשפה עי"ש והלא השפתי כהן ביו"ד סימן קע"ט סקי"א פוסק דשם שנכתב בשם חול מותר למחקו אלא ודאי אף דמותר למחקו מכל מקום כל עוד שלא מחקו יש בו קצת קדושה ואסור להטילו בבזיון וכן ראיתי דחכם אחד שכתב מכח זה להוכיח דהטלה בבזיון גרע ממחיקה ועיין בפתחי תשובה סי' ער"ו סקי"א ובחכמת אדם דין מעונן ומנחש עי"ש עוד כל דב"ק גם ידידי הגאון אבד"ק קארטינגא יצ"ו במכתב העשרים שבקונטריס באר בשדי הנ"ל נשתמש בחילוק זה עי"ש (בד"ה ולכן לענין להזהר):

ועל דברי הגאון בכור שור בחידושיו לסנהדרין דף ס"ה שהביא ראיה לדעת הרב בית חדש (דאסור לקריא לאדם ששמו שלום בבית המרחץ) מדאמר ר' יוחנן בסוטה דף יו"ד שמשון על שמו של הקדוש ברוך הוא נקרא וכו' האריכו לפלפל בהם רבני גאוני דורנו יצ"ו הובאו דבריהם בקונטריס באר בשדי (הנדפס בספרי שדי חמד בחלק הכללים בסוף מערכת הכ"ף) עי"ש במכתב השביעי והם דברי ידידי הגאון אבד"ק חארקוב

יצ"ו (בד"ה אמנם בבכור שור וכו' ומשם והלאה) ובמכתב י"ד והם דברי ידידי הגאון אבד"ק סוניאטין יצ"ו (בד"ה ובדבר) ובמכתב העשרים אות ג' ובמכתב כ"ד והם דברי ידידי הגאון אבד"ק ייקאטרינסלאוו יצ"ו עי"ש מתחלת התשובה והלאה וגם בעיקר הדין דמחיקת שלום וקריאת השם בבית המרחץ כתבו רוב הגאונים יצ"ו במכתבים אשר בבאר בשדי הנ"ל ודבריהם טובים ונכוחים רצויים ומקובלים כריח ניחוחים לך נא ראה.
ומה שציין מרן חיד"א לתשובת הרדב"ז ח"ב סי' ר"ך הלא היא בתשובות החדשות סי' ר"ך והביא תורף דב"ק הרב פתחי תשובה ביו"ד סוף סי' רע"ו על מה שנהגו שלא לכתוב במכתבים שם שלום מלא אם יש לזה סמך והשיב יפה הם עושים לפי שהוא שמו של הקב"ה שנאמר ויקרא לו ה' שלום כדאיתא במסכת שבת וכיון שהכתבים אין נזהרים בהם לשומרם אלא משליכים אותם לפיכך כותבים אותו חסר כדי שלא יהיה שם ואם תאמר אם כן גם מלת אמת לא יכתבו שכן הקב"ה נקרא אמת ולפיכך אני אומר שמה שיש ליזהר שלא לכתוב שלום מלא היינו בזמן שאלת שלום ובאותה שעה מתכוין לתת שלום לחברו מאת בעל השלום כמו שאמר בעז לקוצרים ה' עמכם שזו כונת הנותן שלום לחברו אבל אם לכתוב בכתב שיש בעולם שלום או שיש שלום בון פלוני לפלוני וכו' וכיוצא בזה שהוא סיפור דברים ואינו בשעת שאלת שלום אין צריך ליזהר וכותב אותו שלם וליכא קפידא בהכי שהרי אינו מכוין לשם ולא חייל עליה קדושה עכ"ל ועל דבריו בזה אתה תחזה בכמה מכתבים מגאוני דורנו יצ"ו מזה ומזה כתובים ולדבריו הקדושים מסכימים ומעריבים מאשרים ומחבבים והנם כתובים בקונטריס באר בשדי הנ"ל במכתב השביעי בד"ה אמנם בבכור שור ובמכתב, השמיני ובמכתב השנים עשר בד"ה וראיה מפורשת) ובמכתב הארבעה עשר בתחלתו ובמכתב שנים ועשרים (בד"ה וראיתי בתשב"ץ) ובמכתב שלשה ועשרים בתחלתו ובמכתב הארבעה ועשרים (בד"ה תו כתב) עי"ש מלתייהו דרבנן כולם נכוחים וטובים:
ובמה שכתבתי בנדפס באות שי"ג דגם שאר שמות הקדושים (אלקינ"ו וכיוצא) נקראים אזכרות וצריך לקדשן בכתיבה וכו' ורשמתי ספרי רבני האחרונים שהשיגו בזה על רבינו הרדב"ז ומכללם מר ניהו הגאון יד מלאכי באות ס"ט הנה אחר זמן רב נזדמן לידי ס' יד מלאכי דפוס חדש ובו הגהות רבות ובענין זה ראיתי הגה"ה מהגאון מוהר"ר יצחק דוב הלוי אבד"ק ווי"ב והגליל העתקתי משם וז"ל סי' ס"ט אזכרה וכו' בס' מלאכת הקודש להרב מוהר"ר אלעזר פלעקלש סי' וי"ו העתיק דברי ספר ברכי יוסף שהשיג גם כן על הרדב"ז הנזכר בספר יד מלאכי והרב מלאכת הקודש הוסיף ראיות נגד סברת הרדב"ז עד שסיים וז"ל דעת הרדב"ז יחידאה וחלילה לצרפה אפילו לסניף ולהקל בשל תורה

עכ"ל בדף ל' ע"א (ד"ה ויש) ובני ר' שלמה הוסיף קושיא על הרדב"ז מברכות דף כ"ב ע"א בעל קרי שונה בגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו והתם פשיטא דעל שאר שמות הקדושים שמותר להנות קאי ואפילו הכי קרי להו הש"ס אזכרות העירותי על זה יען שראיתי בספר אחד שעלה על דעתו לצרף דעת הרדב"ז לספק ספקא ולא הרגיש בתמיהת דבריו עכ"ד הגה"ה הנ"ל:

והשגתי עתה (בששון) ס' מלאכת שמים להגאון הנ"ל וראיתי בכלל ט' בחלק בינה ס"ק כ"ו וז"ל מה שהעלה הרדב"ז שמלת אזכרה היא רק שם המפורש ולכל היותר גם אדנות כבר מופרך מכמה גדולים כמ"ש ביד מלאכי וגם בס' מלאכת הקודש בסי' ו' מבטל דברי רדב"ז בראיות מש"ס ופוסקים ומקביעת פסק הלכה בש"ע על פי דברי תשב"ץ שמביא בבית יוסף ודחה מ"ש בתשובת פ"י ובס' נ"א בטוב טעם ודעת וסיים במלאכת הקודש בדף למ"ד ע"א וז"ל ודעת הרדב"ז יחידאה וחלילה לצרפה אף לסניף להקל בשל תורה ולמעט בקדושת השם יתברך שמו עכ"ל ועיין עוד בדבריו בדף כ"ח ע"ד וגם בני הב"ח המשכיל ר' שלמה נר"ו הביא ראיה נגד הרדב"ז מברכות ד' כ"ב גבי בעל קרי דר' נתן ב"א אומר אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו ופשיטא דהתם לא על שם המפורש קאי דמאי איריא בעל קרי הלא לכולי עלמא אסור משום הוגה את השם באותיותיו לכן יפה כתב הרב מלאכת הקודש שאין לצרף דעת הרדב"ז ולאפוקי מדעת ספר אחד שראיתי שצרפו לספק ספקא ולא הרגיש בשום קושיא מכל מה שהוקשה על הרדב"ז בזה עכ"ל. גם שם בדף ט"ל ע"ב בסוף כלל ט' כתב בשם בנו הנ"ל שבירושלמי דברכות פרק מי שמתו הגירסא ובלבד שלא יזכיר האזכרות ולשון זה פשיטא דמשמע אזכרה מעליא בלי שום כינוי כלל וכתב שמזה יש עוד חיזוק להראיה שהזכיר בשמו בס"ק כ"ו ומצא בכתיבת יד הרב בעל מלאכת הקודש שכתוב וז"ל אמר המחבר בדף כ"ח ע"א נשמט מהדפוס גם ראיה מהימנא מלשון רז"ל בראשית רבה פרשה ך' מתחלת הספר ועד כאן ע"א אזכרות מגיד שנידון הנחש בסנהדרין שלמה עכ"ל בא חשבון ותמצא ע"א אזכרות עם שמות אלקי"ם עכ"ל מלאכת הקודש וגם לי המחבר נתחדשה עוד ראיה נגד הרדב"ז משבת ד' קט"ז דר' יוסי אומר אף בחול קודר את האזכרות שבהן וכו' ומדרבי יוסי פליג אתנא קמא חזינן דחוששש שמא נתקדשו אותן השמות או מפני מה"ע עיין רמ"א סי' רע"ו וע"כ מצריך לקודרן ולענין איסור מחיקה פשיטא דגם הרדב"ז מודה שכל השמות הקדושים שוים ומדנקיט ר' יוסי לשון אזכרות מוכיח דכל השמות כלולים בזה וממילא דהוא הדין לענין כתיבה לשמה תיבת אזכרה דנקיט הש"ס כוללת כל שמות הקדושים וזו ראיה חזקה נגד דעת הרדב"ז עכ"ל הגאון מלאכת שמים:

וגאון עזנו הרב פתח הדביר בסי' קצ"ט אות ד' דף כ"ב סוף ע"ג עם שלא זכר מכל דברי הרבנים שהבאתי בנדפס שהוכיחו שכל שמות הקדושים נקראים אזכרות וצריך לקדשן ואסור לאומרם בלא צורך כמו בשם הוי"ה ברוך הוא וגם לא זכר סברת הרדב"ז דרק שם הוי"ה הוא שנקרא אזכרה וכו' מכל מקום מעצמו הוכיח מדברי הריב"ש שהביא מרן המשנה למלך בראשון מהלכות ברכות (שרשמתי בנדפס) דגם שם אלקינו אסור להזכיר מספק ושיש לגעור בהמסייעים לחזן בתיבת אלקינו דעבדי איסורא ומזה תמה על מה שכתב הרב הלבוש בברכת זימון בשם כשיש יו"ד אנדרוגינוס וכתב שהיה צד לומר שהרב הלבוש סובר דבאמירת אלקינ"ו לבד אין איסור לא תשא דאעיקרא בהזכרת ה' ממש בנוסח בקשה בלי ברכה במחלוקת שנוי בסי' קפ"ח סעיף ז' בין הרמ"א ובין הרב מגן אברהם ואפשר דהוא הדין דאין איסור לא תשא בזימון בשם אך חזר בו לפי שראה להרב פרי מגדים באשל אברהם סי' קצ"ז אות ב' ובפתיחה כוללת הלכות ברכות אות טו"ב שכתב דאפשר שגם לדעת מגן אברהם דבאזכרות יעלה ויבא ליכא לא תשא מכל מקום נברך אלהינו הוי כברכה ואיכא לא תשא והדרא קושיא לדוכתא וכו' אלו תורף דב"ק. ואם הרב היה רואה דברי הרב הלבוש שבאבן העזר סי' ל"ד סעיף ג' שרשמתי בנדפס שסובר דאלקינ"ו אינו אזכרה ומותר לאמרו מספק היה מיישב דבריו שבסי' קצ"ט על פי זה ולא היה חוזר בו מפני מה שכתב הרב באשל אברהם הנ"ל: והנה בנדפס כתבתי שמתשובת הרמ"ה שהביא רבינו הטור בא"ח סי' ס"א מתבאר דשם אל חשיב אזכרה והוא בכלל מוציא שם שמים לבטלה והוא שעל מה שיש נוהגים לומר אחר ברכת הבוחר בעמו ישראל תיבות אל מלך נאמן כתב דזה טעות דאיכא תלתא ריעותי. א. דמפסיק בין ברכא לקריאה. ב. דמפיק שם שמים לבטלה ועבר בלא תשא דהזכרת השם הכא לית ליה ענינא דמדכר ליה לא להבוחר בעמו ישראל ולא לשמע ישראל והויא לבטלה. ג. כיון דלא לצורך ברכה הוא אלא לאשלומי רמ"ח תיבות הוה ליה תוספת בקריאת שמע וכו' עי"ש הרי קרי בחיל דבשם אל יש משום הזכרת שם שמים לבטלה ועתה השגתי ספר טהרת המים ולרב גדול משאלוניקי) וראיתי בקונטריס שיורי טהרה מערכת הה' אות ל"ד דף ט"ן ע"ב שהביא מה שכתב הרב טל אורות (שרשמתי בנדפס) דגם אלקינ"ו בדאיכא ספק אין לאומרו דהוי בכלל הזכרת שם שמים לבטלה וכתב על זה דממה שכתב מרן הבית יוסף בסי' קכ"ז ופסק כן בשלחן ערוך גבי חתימה במודים דרבנן דאיכא פלוגתא אי חתמינן ופסק דמפני הספק יחתום ברוך אל ההודאות נראה כממאן בזה דהא שם אל אחד מהשמות שאינן נמחקין הוא ואם כן איך יצא ידי חובתו שלא להזכיר שם שמים לבטלה על הספק הלא גם באמרו אל ההודאות עדיין הוא מזכיר

שם שמים לבטלה על הספק ואין לומר דשם אל להזכיר שאני דיש בו נמי משמעות אחר בעל כח כמו ואת אלי הארץ לקח ולכן על הספק יש לומר דלא כיון לשם אלקו"ת אלא שהוא בעל היכולת זה אינו וכו' עי"ש ונראה בעליל שלא ראה הרב דברי הרמ"ה הנז"ל דמפורש יוצא מפה קדשו דגם שם אל הוא בכלל מזכיר שם שמים לבטלה ונראה שגם רבינו הטור ומרן הבית יוסף שלא פקפקו על דבריו בזה מודים דרבנן לדברי הרמ"ה דשם אל הוא בכלל הזכרת שם ובכן לכאורה תגדל התימה על מרן הבית יוסף על מה שהכריע בסי' קכ"ז לחתום ברוך אל ההודאות שמזה נראה לכאורה דבשם אל ליכא משום מזכיר שם שמים כדכתב הרב:

אמנם נראה דאין שום סתירה והכל שפה אחת ודברים אחדים והוא על פי מה שראיתי להרב מאמר מרדכי בס' קי"ד סוף אות י"ב שהביא מה שכתב הרב בית חדש בפירוש דברי ראבי"ה במי שלא אמר מוריד הגשם ונזכר קודם שסיים הברכה שיחזור לומר משיב הרוח ומוריד הגשם מכלכל חיים וכו' ולא יחזור לתחלת הברכה אתה גבור לעולם ה' דהוי מזכיר שם שמים לבטלה וכתב שאין דבריו (בפירוש דברי ראבי"ה) נראין דאין בזה שום איסור כמבואר בבית יוסף סי' קכ"ד שיכול לומר נוסח כל הברכות עם השליח צבור בלחש ובלבד שלא יאמר הפתיחות והחתימות ואין כאן מוציא שם לבטלה דלא מיתסר לאדם שיתחנן ויחזור ויתחנן ונוסח הברכות בלא פתיחה וחתימה הוי תחנונים בעלמא ומשמע מדברי הרב בית חדש שם שמודה בזה והרי בנוסח ברכות אמצעיות יש כמה פעמים שם אלקו"ת ויש שיש בהן שם הוי"ה אלמא דאין בזה חשש מזכיר שם שמים לבטלה ועוד שלפי דבריו היה לו לראבי"ה לאסור לחזור לראש הברכה ואילו מדבריו משמע להדיא דלא אתא אלא למימר שאין צורך לחזור לראש הברכה ומשמע שאם רוצה לחזור לראש אין קפידא וכן משמעות דברי כל הפוסקים אלו תורף דב"ק:

גם הרב פתח הדביר בסי' קי"ד אות ד' אחר שהזכיר תורף דברי הרב מאמר מרדכי הנ"ל הוסיף להשיב על דברי הרב בית חדש הנ"ל. א. ממה שכתב רבינו הטור בשם רבינו מוהר"ם מרוטרונבורק (ופסק כן מרן בסעיף ט') שהיה רגיל לומר בשמינו עצרת ברכת אתה גבור תשעים פעמים עד משיב הרוח ומוריד הגשם ומשמע שהיה אומר מתחלת אתה גבור וכו' ואם איתא דגם בהזכרה באמצע הברכה איכא משום שס שמים לבטלה איך התיר להתחיל מתחלת הברכה וכו' וכן כתב הרב אליהו רבה בביאור דברי מוהר"ם שמתחיל מתחלת הברכה והרב בית חדש כתב דהעיקר כדברי מוהר"ם ודלא כרבינו פרץ ואין לומר דלא כתב דהעיקר כמוהר"ם אלא לעיקר הדין אבל אין הכי נמי דלדידיה אינו רשאי להתחיל מתחלת הברכה שאם כן היה לו לפרש וכו'. ב'. מדברי הבית חדש

בסי' קי"ט גבי שליח צבור ששכח לומר עננו בין גואל לרופא שאם לא סיים רפאנו יאמר עננו ויחזור לרפאנו דהא ליכא ברכה לבטלה וכן משמע מדברי הרא"ש וכן עיקר עכ"ל הרי דאף דבברכת רפאנו אומר רפאנו ה' קאמר דליכא ברכה לבטלה והביא שכן פסקו הרבנים טורי זהב ומגן אברהם גבי ברכת עננו ושכן נראה ממה שכתב במגן אברהם ריש סו' תקפ"ב גבי המלך הקדוש אם איתא לתקנתא דמוהר"ם הנ"ל משום דלא מצי למימר ברוך אתה ה' המלך הקדוש שהוא בחתימת הברכה משמע דמשום מה שאומר הזכרה באמצע כגון ומלוך עלינו מהרה אתה ה' וכו' ליכא קפידא ושכן כתב מפורש הרב פרי מגדים באשל אברהם סק"ד וכל שלא סיים הברכה שלא אמר ברוך אתה ה' יכול לחזור אף שיש כמה שמות עכ"ל. וסיים הרב פתח הדביר שסברת הרב בית חדש הנ"ל (שאינו יכול לחזור לתחלת ברכת אתה גבור משום שמזכיר בה ה') היא היפך דברי עצמו והיפך כל הפוסקים והביא דברי הרב מור וקציעה בסי' קי"ט שהקשה על דינו של מוהר"ם הנ"ל דהיכי לימא דאם יזכיר גם את ה' כמו שאומר בתפלתו היכי שרי הרי מזכיר שם שמים לבטלה וכו' שנראה מדבריו שגם באזכרות שאינן בפתיחה וחתימה איכא משום מזכיר לבטלה. ושוב ראה דבריו שבתשובת שאלת יעב"ץ ח"א סי' פ"א שמתבאר מדבריו שגם הוא מודה שבאזכרות שבאמצע הנוסח אין קפידא אם חוזר מפני איזה ספק ואין קפידא אלא בהזכרת השמות בפתיחה וחתימה ורק על דינו של מוהר"ם הוא דקשיא ליה כיון שעתה בשעה שאומר כדי להרגיל עצמו אינו עושה זאת משום איזה ספק רק משום חשש דלעתיד שמא יטעה בתפלתו איך נתיר לו אף באמצע הנוסח להזכיר את השם דכיון דשוכח הוא קרוב למזיד הוא פושע ומיבעי ליה למינס נפשיה ולמיהב דעתיה שלא יטעה בתפלתו. וכתב עוד (בפתח הדביר) דאף שמדברי הרמ"א בסי' פק"ח סעיף ז' מתבאר שחושש לזה גם באמצע הנוסח כבר תמה עליו הרב מגן אברהם דהרי אומרים כל היום תחינות שיש בהן הזכרת כמה שמות דדוקא ברכה לבטלה אסור וכן כתב הרב אלוהו רבה שם בס"ק י"ג ובסי' קי"ט הביא (הרב פתח הדביר) דברי הרב עולת תמיד שנראה שסובר שגם בהזכרת שמות בנוסח הברכות יש חשש משום מזכיר שם שמים וכתב שכבר העיר עליו בזה הרב אליהו רבה שם אלא שכתב באליהו רבה שמתשובת רש"ל בסי' ס"ג נראה כהעולת תמיד וכתב על דבריו שאין הכרח מתשובת רש"ל ושוב כתב דיש במשמע הכי מדברי רש"ל וכו' והביא שכן נראה מדברי הרב שיח יצחק בקונטריס תפלת כל פה ומדברי הרב בהגהות יש נוחלין דף ח"י ע"ד דגם באמצע הנוסח יש קפידא וכתב ליישב דברי הגהות יש נוחלין וציין לעיין למה שכתב בסי' קכ"ד אות ה' ושם גם כן האריך במה שהצבור אומרים עם השליח צבור אמצע הברכות דצווחו על זה בספרי

הפוסקים מכמה טעמים וכן היא מסקנתו שם שלא יאמרו הצבור עם השליח צבור אף אם לא יאמרו הפתיחות והחתימות משום חשש קלות ראש ומחשש שלא יבואו לומר גם החתימות ושלא יענו אמן לברכות השליח צבור וכו' ועל כל פנים לומר איזה נוסח ברכה בלי פתיחה וחתימה מפני איזה ספק אף שיש באמצעה הזכרת שמות שרי אלו תורף דב"ק:

אמור מעתה דלפי כל האמור דאין חשש הזכרת שם כשמזכיר באמצע הברכה משום איזה ספק ולא אסרו לומר מספק אלא בתחלת הברכה או בסופה דרך חתימה אם כן יש לומר דאף שגם שם אל הוא שם שאסור להזכירו לבטלה מכל מקום כיון שאינו דרך חתימת ברכה שכל חותמי ברכות הן בשם של ארבע אותיות אם כן לא חשיב אלא כמזכיר שם באמצע הנוסח משום איזה ספק דשרי אבל בלא צורך אסור וכדכתב הרמ"ה בההיא דאל מלך נאמן כן נראה ליישב שלא יקשו עלינו דברי מרן בסי' קכ"ז ממה שנראה מדבריו בסי' ס"א שלא פקפק על דברי הרמ"ה כאמור וראיתי בספר טהרת המים הנז"ל שבמערכת הבי"ת אות י"א ציין לעיין בחידושיו על א"ח סי' ק"י לענין מי שרוצה לומר איזו בקשה או תחינה שיש בה הזכרת ה' ולא זכינו לאורו ומה שציין שם להפרי מגדים באשל אברהם סי' רס"ח ס"ק י"א הוא על מה שכתב הרמ"א דיחיד אם רוצה להחמיר לומר ברכת מעין שבע בלא פתיחה וחתימה רשאי כתב על זה שלא יתחיל אלקינ"ו וכו' רק יתחיל מגן אבות וכו' עד זכר למעשה בראשית והיינו משום שכיון שאין היחיד צריך לאומרה כלל אינו רשאי לומר אלקינ"ו וכו' ללא צורך אלא שצריך להבין מאי שנא זו משאר בקשות ותחינות שכל שאינו אומר בהן פתיחה וחתימה אף שמזכיר איזה שמות שפיר דמי:

ועל סברת הרדב"ז הנז"ל בד"ה (ובמה שכתבתי בנדפס) דלא מיקרו אזכרות שאר שמות הקדושים השגתי עתה (תר"ס). ספר יקר (בשאלה) אהל ישרים וראיתי שבמערכה זו אות י"ב אף הוא היה מתכוין להשיג בזה ואחר שציין דברי הרבנים יד מלאכי ויעיר אזן בזה כתב שמצא להרב אבודרה"ם סוף שער ב' שכתב בשם ויקרא רבה שנתקנו י"ח תפלות כנגד י"ח אזכרות שבשירת משה והרי מכללן הן שאר שמות הקדושים וקרו להו אזכרות וכו' ושמצא בספר עדות ביהוסף להרב מוהר"י סאמון בסי כ"ח שהאריך בזה ועוד הביא דבראש השנה דף ח"י ע"ב אמרו בטילת אדכרתא משטריא שהיו כותבים כך וכך ליוחנן כהן גדול לאל עליון:

סימן קא

ארוסתו אם מקריא אשתו בנדפס באות שמ"ה הבאתי מה שכתב הרב קהלת יעקב במענה לשון ח"ב אות ס"ה בשם הרב גט פשוט שהביא מכמה מקומות בש"ס דמוכח דארוסתו מיקריא אשתו ואני ההדיוט הבאתי להקת הפוסקים שכתבו כן עי"ש ועתה השגתי ס' ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליפשיץ וראיתי בשו"ת או"ח סי' כ"ג שהאריך מאוד בסוגיא דפרק קמא דיומא דף י"ג גבי כהן גדול דבעינן וכפר בעדו ובעד ביתו ביתו זו אשתו ואחר שהציע כל מה שהקשו המפרשים בסוגיא זו וכתב ליישב הכל בחדא מחתא הוקשה לו דיקדש אשה על מנת שאכנס לבית הכנסת וכשיראה שאשתו נוטה למות יכנס לבית הכנסת והוי גט למפרע וגם אשתו מקודשת למפרע ותירץ דש"ס דילן סובר דכל כמה דלא כנס לה בביאה לאו ביתו מקרי ופליג אירושלמי דסבר דאם כנס לה בחופה לבד מקרי ביתו אלו תוד"ק. ותמיהני על גאון שכמותו שלא זכר דמש"ס דילן בכמה מקומות מוכח דארוסתו מיקריא אשתו ולא תלי בביאה וכמו שכן כתבו כל הפוסקים שהבאתי בנדפס והם הרשב"א ורבינו ירוחם ותרומת הדשן ומרן הב"י והרבנים מוהרד"ך ומוהרשד"ם ותומת ישרים ועיין בספרו בית מרדכי דרוש א' דף ג' ע"א (בד"ה אך) שכתב דרש"י בסוכה דף כ"ד סובר דבכניסה לחופה הויא ביתו וצ"ע:

והשגתי עתה (בששון) ספר אילה שלותה, להרב נפתלי הלברשטאם (המחובר לס' עטרת זקנים) שנדפס בשנת תרנ"ה וראיתי בסי' י"ד שהביא מה שכתב הרב המבי"ט בח"א סי' י"ד דאם אמר הרי את נשואתי פשיטא דמקודשת כמו אם אמר הרי את אשתי ותמה על זה דלהדיא כתב הרשב"א בתשובה הובאה בבית יוסף אה"ע סי' כ"ז שהאומר הרי את נשואתי לא שמענו שתהיה מקודשת שלא תקרא נשואה עד שתבעל או עד שתכנס לחופה והרב המבי"ט עצמו לקמן סי' של"ג כתב מדעת עצמו ובשם הרשב"ץ כן שאין נשואין כוללין לשון קידושין ולזה הביא תשובת ש"ב הר' נפתלי דלא קשו אהדדי דברי הרב המבי"ט דודאי בכלל תנשאי אין קידושין דהא בקידושין לא נקראת נשואה וכו' אבל בקידושין אם אמרה הרי את נשואתי כיון שאי אפשר לנישואין בלא קידושין הקודמים לכן הוי גם כן לשון קידושין כמו הרי את אשתי אבל הרשב"א מחלק בין הרי את אשתי דכולל גם ארוסה אבל נישואין נו בכלל קידושין רק במה שאי אפשר לנשואין בלא קידושין וזה הוי לשון קידושין וכו' והמחבר התפלא עליו במה שייחס לרבינו המבי"ט שסובר דארוסתו לא מיקריא אשתו וז"ל ולפענ"ד דברי כת"ר צ"ע דאיך אפשר לומר דס"ל להמבי"ט דאשתי אינו כולל ארוסה משעת קידושין רק משעת הכנסתה לחופה הא משנה שלמה בסנהדרין דף כ"ג ע"א בין מן האירוסין ופירש"י שם דכיון

דקדשה שתו הוא דכתיב כי יקח איש אשה משעת לקוחה נקראת אשתו והך קיחה קידושין הוא דגמרי קיחה קיחה משד"ע עכ"ל וכן כתב בתה"ד סי' רכ"ט דאיכא קראי טובא דמוכח שלשון אשתו כולל גם ארוסה ולא יתכן שיהי' כ"ז בהעלם עינו הטהורה של המבי"ט אלא פשוט דס"ל דנשואתי כולל גם כן לשון קידושין ואיך שיהיה דברי המבי"ט קשים אי מדידי' אי מכמה קראי וכנ"ל ועיין בשעה"מ פ"ח מהלכות גירושין הלכה י"ב עכ"ל:

ובמה שכתבתי בנדפס שלא מצאתי בפרק קמא דקידושין הדרשה שהביא הרב קהלת יעקב ויצאה אשתו עמו להוציא ארוסתו כתב לי ידידי הגאון מח"ס עמודי אש יצ"ו וז"ל באות שמ"ה כ' מעכת"ה בשם הקהלת יעקב במענה לשון ח"ב סי' ס"ב שכתב בשם הג"פ דף קל"ט שהביא שו"ת מוהרי"ט בכתי' דאם כתב בארוסה אנתתי דכשר והביא ראיות ע"ז וכתב ועוד ראיה מפ"ק דקידושין דאיתא שם ויצאה אשתו עמו להוציא ארוסתו שאינה עמו ואם ארוסה לא מתקרי אשתו למה לי מעמו הלא מאשתו נפקא וע"ז כתב מעכת"ה דלא מצא מקומו ובאמת בג"פ ליתא הציון לפ"ק קידושין רק כתב ועוד ראיה ממה שאמרו ויצאה אשתו עמו וכו' (רק הקה"י הוסיף זה) וכוונתו על המכילתא משפטים סוף פ"א דאיתא התם יכול יהא חייב במזונות ארוסה ושומרת יבם ת"ל אשתו להוציא שומרת יבם שאינה אשתו עמו להוציא ארוסה ולזה כיון המהרי"ט:

עוד כתב מעכת"ה בשם הכנה"ג דבאגודה משמע דאם כתב לארוסה אנתתי דפסול ובשם הגמ' הביא שכתב שאין הכרח מאגודה די"ל דדוקא לכתחלה קאמר אבל בדיעבד מודה דפסול ותמיהני עליהם דבמחכ"ת לא ראו שבד"מ סי' קכ"ו כתב עמ"ש מרן דהתה"ד הכשיר בדיעבד שכ"ה בחי' אגודה מבואר שהד"מ השוה דברי האגודה להתה"ד דלכתחלה יש לכתוב לארוסה ארוסתי בדיעבד אם כתב אנתתי כשר והמעיין באגודה המובא בחידושי אגודה שבמוהרי"ו יראה שראייתו לכתוב ארוסה הוא מדברי רבינו תם שבתוס' גיטין דף כ"ו ב' וכן התה"ד הביא ראיה מדברי התוס' האלו ואין משם ראיה רק על לכתחלה שכן רגילים לכתוב בגט ולא לפסול בדיעבד עכ"ד יצ"ו:

סימן קב

אסור ללמד תורה לעכומ"ז כתבתי בנדפס במערכת הגימ"ל אות ה"ן ס"ק כ"ו בדין זה שהגאון מוהרש"א בחידושי אגדות למסכת שבת דף ל"א ע"א סובר דעכומ"ז שהיו בא להתגייר שרי ללמדו תורה קודם שנתגייר ותורף דברי הגאון מוהרש"א הם שהוקשה לו אהא דאמרינן התם שהלל גייר את העכומ"ז שבא להתגייר על מנת להיות כהן גדול והא אין מקבלים גרים משום שלחן מלכים ותירץ שלא גיירו עד שלמדו תורה וידע דגר אסור

בכהונה ואף דאמרינן בסנהדרין דעכומ"ז העוסק בתורה חייב מיתה כיון שקבל להתגייר שרי ללמדו תורה וכתבתי שרבינו עקיב"א בתשובה סי' מ"א חוכך להחמיר וכתב לדחות הוכחת מוהרש"א ותורף דבריו הוא שקושיתו מדאין מקבלים גרים משום שלחן מלכים היא קושית התוספות ביבמות דף כ"ד (בד"ה לא בימי) ותירצו שהיה בטוח הלל שסופו לשם שמים וכן כתבו בדף ק"ט בד"ה רעה אחר רעה הרי שכתבו התוספות שגיירו קודם שלמדו תורה ואזדא ראיות מוהרש"א דכיון שנתגייר אף אם היה שלא לשם שמים מכל מקום בדיעבד הוי גר ומותר ללמוד תורה ולבסוף קבל גירות לשם שמים אלה תורף דברי הגאונים הנ"ל שהבאתי בנדפס בקיצור:

וראיתי בספר מעשה איש להאי תנא דידן תנא ירושלמאה הגאון הגדול יש"א ברכה יצ"ו (שנדפס עתה חדש ממש) דמר קעסיק בדינא דקמן (ללמד תורה לעכומ"ז) שנשאל בחלק יו"ד סי' ז' אם היה מותר ללמד לעכומ"ז לשון הקודש עם דקדוק וכתב הרב השואל שלא בא לדרוש אם יש היתר ללמדו תורה אפילו תיבה אחת חלילה רק על לשון הקודש הוא שואל. והשיב שרש דין זה הוא בחגיגה דף י"ג דאמר ר' אמי אין מוסרים דברי תורה לעכומ"ז והקשו התוס' בשם ר' אלחנן תיפוק לי דעכומ"ז העוסק בתורה היה חייב מיתה והמלמדו עובר בלפני עור ותירצו דמיירי דאיכא עכומ"ז אחר שרוצה ללמדו דליכא משום לפני עור ואיכא איסורא משום מגיד דבריו ומוהרש"א שם בחידושי אגדות תירץ דהאיסור הוא ללמדם טעמי המצות וסודות העניינים בזה הוא דאמר אין מוסרים דברי תורה וכו' יעיש"ב. נקוט מיהא דעיקר האיסור הוא היה ללמדם טעמי המצות וסודותיהם דוקא אך בזהר הקדוש פרשת אחרי דף ע"ג ע"א וע"ב החמיר מאד וז"ל וכל מאן דלא אתגזר ויהבין ליה אפילו אות זעירא דאורויתא כאילו חריב עלמא ומשקר בשמא דקודשא בריך הוא וכו' ובספר החרדים במצות דרבנן פרק ז' ס"ק ל"ז כתב דאסור ללמוד לעכומ"ז אף אות אחת והרב מוהרש"ל בים של שלמה לבבא קמא דף ל"ט כתב משמע מכאן דלא היה שרי ללמוד תורה לעכומ"ז אף משום שלום מלכות וקל וחומר משום שכר הנאה אלא בגזירה והכרח ואוי לאותם הלומדים תורת ה' עם העכומ"ז עבור הנאתם ותשלומי שכרם הם המילדים בנים לעכומ"ז כי אחרי כן מתהפכים למינות כדאיתא בפרקי ר' אליעזר אם כן אותם החטאים בנפשותם ובגופם להפר עצת ה' אשר לומדים עם העכומ"ז גדול עונם מנשא ולא יראו בנחמת ציון עי"ש גם הרב שני לוחות הברית במסכת שבועות ד' קפ"ה ע"א החמיר מאד גם הביא משם מוהר"ם גבאי דאין מלמדין אותו אפילו אל"ף בי"ת וכל המלמדו מורה שמשקר בשם הגדול כי כל התורה שמותיו של הקב"ה והמלמד תורה לעכומ"ז מעיד על עצמו כאילו אינו אמת ח"ו וכו' גם

הרב דבר שמואל בסי' ע"ה החמיר מאד ואסף כל סברות הרבנים המחמירים וגם הוא הוסיף נופך להחמיר בזה אלו תורף דברי הרב יצ"ו:

מתבאר מדברי קדשו שדעת הגאון מוהרש"א שאין איסור ללמד תורה לעכום"ז אלא כשמלמדו גם סודותיה וטעמיה אבל לימוד בעלמא מותר ולפי זה יש לתמוה על מה שחידש בחידושי אגדות לשבת הנז"ל דכשבא להתגייר אף שעדיין לא נתגייר מותר ללמדו והוצרך לזה משום מה שקשה עלן הלל איך למדו תורה קודם שיתגייר והרי אסור ללמד את העכום"ז תורה ולכן כתב דכיון שבא להתגייר מותר ללמדו ולפי דבריו שבחגיגה אין לזה הכרח כלל ושפיר יש לומר דמה שאסור ללמד לעכום"ז אסור אף שבא להתגייר שכל שלא נתגייר עדיין באיסורו עומד ומהלל לא קשיא שהרי הלל לא שמענו שלמדו טעמיה וסודותיה ואפשר שלא למדו אלא תורה עצמה בלא טעמים וסודות שזה מותר גם לעכום"ז ותימה על רבינו עקיב"א שכתב לדחות דבריו על פי דברי התוספות דיבמות ויותר היה לו לדחות על פי דברי עצמו בחידושי אגדות לחגיגה הנ"ל כן הוקשה לי בקראי דברי הרב עליון יצ"ו:

אולם עיינתי בחידושי אגדות דחגיגה ובעניותי לא ידעתי איך כתב כן בשמו והנני מעתיק דב"ק ומה שנראה לי בכוונתו וז"ל (על מה שאמר ר' אמי אין מוסרין דברי תורה לעכום"ז) לא קאמר אין מלמדין תורה לעכום"ז דהא בשבע מצות דידהו מלמדין אותם ובשאר מצות התורה עכום"ז הלומד אותם חייב מיתה אלא דהכא נלמד מענייננו דאין מוסרין לעכום"ז היינו טעם וסוד המצות ואפילו בשבע מצות שלהם אין מוסרין להם סודן וטעמן ועל זה מייתי ליה מקרא מגיד דבריו ליעקב וגם טעם חקים ומשפטים דהיינו חקים ומשפטים של דת האלקי"ם ובזה יתיישב קושית התוס' בשם ר"א עכ"ל וכונתו מבוארת לפי דעתי העניה דלא אמר (דאינו אסור אלא ללמדם טעמי וסודות המצות אבל לימוד עצמו מותר) אלא בשבע מצות דידהו דאף דמותר ללמדם ואינו בכלל מה שאמרו עכום"ז העוסק בתורה חייב מיתה מכל מקום ללמדם טעם וסודות שלהן אסור אבל לימוד שאר התורה אף בלא שום טעמים וסודות ודאי אסור ולא נתכוון מוהרש"א לומר דאין איסור כלל ללמד תורה לעכום"ז בלא טעמיה וסודותיה כמו שהבין גאון יעקב יצ"ו וזה פשוט בעיני:

וגם הדבר תמוה לומר דמותר ללמדם תורה בלא סודותיה דאטו מי עדיפי מנשים דאסור ללמדן בין תורה שבכתב בין תורה שבעל פה ויש שינוי נוסחאות בדברי הרמב"ם בפרק א' מהלכות תלמוד תורה דין י"ג אם בתורה שבכתב הוא דהמלמדן הוא כמלמד תפלות או בתורה שבעל פה עיין בדברי מרן הב"י ביו"ד סי' רמ"ו ובדברי המפרשים על הש"ע

שם לכולי עלמא מיהא לכתחילה אסור ללמדן תורה כמו שכתב שם הרמב"ם (לפי גירסתינו) דתורה שבכתב לא ילמד ואם למדה אינו כמלמדה תיפלות עי"ש ועכו"ז מי עדיפי מינייהו אתמהא ותו הא קים לן דאסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון ואין תלמיד שאינו הגון יותר מעכו"ז:

והא דתניא בפרק לא יחפור דף כ"א ע"א אחד מבני חצר שבקש לעשות אומן וכו' ומלמדי תינוקות בני חצר מעכבין עליו ואוקימנא במלמד תינוקות דעכו"ז צריך לומר דמלמדם שבע מצות דידהו שזה מותר ללמדם או כמו שפירשו הפוסקים דתינוקות דעכו"ז דקאמרינן לאו דוקא אלא כלומר לימוד שאינו של תורה אלא שאר חכמות בעלמא עיין בח"מ ריש סי' קנ"ו אבל ללמדם תורה אסור כמו שאמר ר' יוחנן בסנהדרין דעכו"ז העוסק בתורה חייב מיתה ואפילו תימא דמלמד תינוקות דעכו"ז היינו ללמדם תורה שלמה שלנו אין הכרח שהמלמד הוא ישראל דאפשר דעכו"ז הוא המלמד תורה שלנו לתינוקות שלהם ובלאו הכי אי אפשר ללמוד מזה היתר לימוד להם דתנא דברייתא בדינא דממונא קעסיק ולא מיירי מדין לימוד ומצינו בכמה מקומות ששונה התנא באיזה דבר שמותר אף שבאמת אסור אלא דמותר מדין דאייריי ביה וכמו שכתבו הראשונים בסוגיא דריש מסכת שבת דמותר מצד איסור שבת אף שאסור משום ולפני עור ועיין במה שרשמתי בזה בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות י"ד והכא נמי אף אי הוה תני יכול להושיב מלמד תינוקות דעכו"ז הוה מצינא לפרש דיכול מצד היזק שכנים ואף שאסור מצד הלימוד וכל שכן דלא תני שום לשון היתר שנלמוד מזה דמותר ללמדם תורה ובכן בהכרח לומר דמה שאמר מוהרש"א דאינו אסור אלא ללמד תורה עם סודותיה וטעמיה אינו אלא לשבע מצות דידהו וכאשר מורה לשונו שהעתקתי למעלה ונראה ודאי דאין מקום להתעקש בדברי הרב יצ"ו שגם הוא לא נתכוון לומר כן בשם מוהרש"א אלא לגבי שבע מצות דידהו ממה שהביא לחולק על זה מדברי הזוהר הקדוש ומדברי כמה רבנים הנז"ל ואי בשבע מצות דידהו מי איכא למאן דאמר דאסור ללמדם הלא תלמוד ערוך הוא בידינו בסנהדרין דף ט"ן דעכו"ז העוסק בתורה דאמר ר' מאיר שהוא ככהן גדול היינו בשבע מצות דידהו וכמו שכתבו התוספות בחגיגה שם ולא יתכן שהפוסקים האחרונים יחלוקו על דבר שמפורש בתלמודין להיתר ושמקבל שכר ככהן גדול אלא ודאי הבין הרב יצ"ו מדברי מוהרש"א דכל עיקר איסור לימוד תורה לעכו"ז אף בשאר מצות אינו אלא בטעמיה וסודותיה אלא שבמחילת כבוד תורתו הרמה אין דברי הרב מוהרש"א מורים כן כמו שכתבתי:

והנה אמת שמדברי הגאון בעל חוות דעת בפתיחתו לספרו נחלת יעקב הבינו איזה רבנים שסובר שעכומ"ז אף בשבע מצות דידהו אסור ללמוד והוא שכתב ליתן טעם למה שתקנו שלש ברכות על התורה וליישב גם כן מה שקשה על סדרן של ברכות שהיה ראוי לתקן לברך בתחלה על נתינת התורה ואחר כך על לימודה וגם ליישב נוסח הברכה אשר בחר בנו וכו' דקשה הלא החזירה על כל האומות ולא קבלוה (אף שלישראל כפה ההר כגיגית כדי שיקבלוה ולא עשה כן לכל עכומ"ז כבר אמרו בריש מסכת עבודה זרה דף ב' סוף ע"ב שראה הקב"ה שלא קיימו שבע מצות לכן בחר בישראל וכפה עליהם ההר) וכתב לפרש דאף שנתן השם שבע מצות לאדם ובני נח יש הפרש גדול בין התורה שנתנה לנו ובין הז' מצות שניתן להם ובשלשה דברים חלוקים הן ועל שלשה הפרשים הללו אנו מברכין השלשה ברכות הנ"ל כמו שאבאר. הפרש אחד. כי אנו מקיימין מצות עשה במה שאנו לומדים התורה כי תלמוד תורה מ"ע הוא אצלינו משא"כ אצלם אינו כן כי הלימוד אינו משבע מצות. הפרש ב'. כי להתורה יש לבוש ופנימי ולנו ניתן גם הפנימיות שהרי המלאכים נתקנאו בנו ורצו שינתן התורה להם והלבוש לא שייך אצלם. הפרש הג'. דהנה בש"ס אמרו לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם דבו"ד כשמוכר חפץ לחבירו המוכר עצב וכו' ולכאורה אין המשל דומה לנמשל דכשמוכר חפץ לא נשאר אצלו החפץ ע"כ המוכר עצב משא"כ הקדוש ב"ה שנתן התורה דומה למלמד שלומד לתלמידיו שאדרבא המלמד שמח בלמדו לתלמידיו אך הענין הוא דנודע מ"ש הר"ן בדרשותיו בהא דרבה בר נחמני בב"מ דהקב"ה אמר טהור וכל מתיבתא דרקיע אמרו טמא ואמרו מאן נוכח רבב"נ שהוקשה להר"ן אחרי שהקב"ה אמר טהור היאך אמרו הם טמא וכתוב ביישוב הדבר דאחר שניתן התורה לישראל נמסר התורה לחכמי הדור שידונו עפ"י הוראת שכלם. ואף שיהיה שכל האנושי היפך האמת מ"מ כדבריהם כן יקום היוצא מדבריו ז"ל כי התורה ניתן לנו לדון ולהורות כפי הכרעת דעתינו ומן השמים יסכימו עמנו. וא"ש להיות המשל דומה לנמשל וזה ג"כ כוונתם במה שאמרו ז"ל מעיקרא תורת ה' וכשלומד בה נקראת תורתו כי כפי הכרעת שכל האנושי כן יקום ועל שלשה הפרשים הללו סובבים והולכים השלשה ברכות. כי הברכה ראשונה נתקנה אשר קדשנו וכו' וצונו לעסוק בדברי תורה והיינו כי לנו ניתן מ"ע ללמוד התורה כמ"ש בהפרש הא'. הברכה השנית נתקנה על מה שניתן לנו הפנימיות דפנימיות התורה אינו מושג בשכל האנושי אם לא שיערה רוח ממרום ולזה התקינו לברך המלמד תורה כי בכל יום צריכין אנו להערות עלינו רוח קדשה להבין פנימיות התורה. הברכה השלישית נתקנה על מה שניתן לנו התורה על הכרעת שכלינו ולזה תיקנו לברך אשר בחר בנו וכו'

ונתן לנו התורה היינו שניתן לנו התורה במתנה להורות בה כפי דעתינו וכפי הוראות שכלינו כן יקום לעולם עכ"ל. ומדבריו אלו הבינו איזה רבנים שכונתו לומר דההפרש שבין שבע מצות לבני נח לכל התורה לישראל הוא שלישראל יש מצוה לעסוק בתורה ולעכומ"ז בשבע מצות אסור ללמוד ועל זה צווחו ככרוביא שדבריו בזה הם היפך תלמוד ערוך בסנהדרין דעכומ"ז העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול וכו': אמנם כבר בא חכם מר נכדו הגאון בעל ספר דבר משה בקונטריסו יוסף לקח אשר בספר מאונים לתורה ופירש דברי קדשו והכי אמר רב ואני אומר תיובתא לא חזינא דזה דומה למה שפסק הרמ"א ביו"ד סי' רמ"ו סעיף ו' בשם האגור דאף דנשים אין מצוות על תלמוד תורה וכל המלמד את בתו תורה וכו' אבל מ"מ חייבת האשה ללמוד דינים השייכים לה עיי"ש וחיוב זה אינו מצד מצות ת"ת במצות השייכים לה אלא מצד חיוב המצות קאתינן עלה בכדי שתדע האסור והמותר מה לעשות וממה ליחדול במצות שהן מוזהרות עליהם כאנשים וטובא יש להאריך עפ"ז בדין המבואר בש"ע או"ח סוסי' מ"ז לענין בה"ת שנשים מברכות ובמ"ש המג"א סוסי' קפ"ז ובסי' רפ"ב ס"ק ו' יעוש"ה ואכפמ"ל וב"נ בז' מצות דידהו דמיין לנשים שבאותם מצות שנצטוו חייבין ללמוד בכדי לדעת המעשה אשר יעשון וכן פירשי' בסנהדרין התם בד"ה בז' מצות דידהו עוסקין בהלכות אותן מצות להיות בקיאים בהן והיינו מצד חיוב המצות שצריכים ללמוד כדי לדעת כדת מה לעשות ומקבלין על לימודן שכר כמו על קיום מצות דידהו לא כמצווה ועושה אלא כמי שאינו מצווה ועושה כמבואר בב"ק שם אבל לא שנאמר כי יש עליהן בז' מצות דידהו מ"ע דת"ת משא"כ אנשים בני ברית מוזהרין במ"ע דת"ת אף במצות שאינו חייב בהן כלל כגון הל' כהנים וכו' וז"פ ושפתי אא"ז ברור מיללו בההבדל שישראל מצוים לעסוק בתורה מצד מצות עשה דתלמוד תורה מה שאין כן בבן נח גם במצות שמוזהרים ומותרים לעסוק בתורת מצות הללו אבל מ"ע דת"ת אין בהם ועפ"ז יאירו דברי ר"מ באמרו שאפי' עכומ"ז ועוסק בתורה הרי הוא ככ"ג ופי' התוס' בב"ק שם הא דנקיט ככה"ג משום דדרשינן בסוטה יקרה היא מפנינים מכ"ג הנכנס לפני ולפנים ולדברינו ימתקו הדברים עפ"מ דאמרינן בסוטה דכ"א דמצוה בעידנא דעסוק בה מגני ומצלה בעידנא דלא עסיק בה לא מצלה תורה בין בעידנא דעסיק בה ובין בעידנא דלא עסיק בה מגני ומצלה הרי דתלמוד גדול ממעשה ולזה דרשו יקרה היא מפנינים מכ"ג הנכנס לפני ולפנים משום דכה"ג רק בשעת כניסתו לפני ולפנים והיינו בעידנא דעסיק בי' הרי מגני ומצלה אבל שלא בעידן עבודה לא מצלה אבל תורה יקרה היא שתמיד מגני ומצלי כנ"ל ואולם זהו רק באנשים שמצווים במצות עשה דתלמוד תורה אבל בעכומ"ז העוסק בתורה אפילו בז'

מצות דידהו שמחויבים ללמוד אבל לא מצד מ"ע דת"ת רק משום חיוב המצות ועכ"פ בזה אינו גדול התלמוד כמעשה גופא ולז"א שעכומ"ז ועוסק בתורה ה"ה ככהן גדול ששקולים בשוה וא"ש עכ"ל ונמצא לפי פירושו שגם הגאון חוות דעת מודה שעכומ"ז מותרים וחייבים ללמוד במצות דידהו כמו שמפורש בסנהדרין ואין חולק בזה:

הן אמת שראיתי שם (בשו"ת מעשה איש) שהביא מה שכתב הרב שלטי הגבורים בפרק קמא דע"ז דנביאים וכתובים מותר ללמד לעכומ"ז כדי שיראו בהן הנחמות והתשועות ועל ידי כן אפשר ידבק בתורת ישראל וכתב שגם בס' באר שבע בתשו' שבסוף הספר דף צ"ב ע"ד ס"ק י"ד כתב סברא זו בשם יש מי שאומר ושסיים הרב באר שבע שנראה לו דאף ר' אמי לא אסר אלא דוקא למסור לו דברי תורה עם טעמן ונימוקן וסודותיה וכו' וכן דייק לשונו אין מוסרין ולא אמר אין לומדין ד"ת אלא מחוורתא כדפירשתי מעיקרא עכ"ל וס' באר שבע אין מצוי אצלי לראות דב"ק ופשט דבריו מורים שסובר אליבא דר' אמי שכל התורה כולה מותר ללמד לעכומ"ז אם לא ילמדנו טעמיה וסודותיה ואם כנים הדברים שכן דעתו צריך לומר שסובר דר' אמי חולק על ר' יוחנן דאמר בסנהדרין דף ט"ן ע"א דעכומ"ז שעוסק בתורה היה חייב מיתה שאם כן ודאי שהיה אסור ללמדו משום ולפני עור ודבר תימה הוא להמציא מחלוקת מדעתנו וצ"ע ומכל מקום מדברי מוהרש"א הנ"ל אין נראה שסובר כמו שנראה מדברי הרב באר שבע דלא קאמר הכי אלא לגבי שבע מצות דידהו שמותר ללמדם ומצוה נמי איכא כמו שכתבו התוס' בחגיגה שם ובכל זאת טעמן וסודן אסור:

והנה התוספות בחגיגה שם דף י"ג ד"ה אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז כתבו דליכא למימר דמיירי בשבע מצות דידהו דהא מצוה איכא ללמדם כדאיתא בסנהדרין דף ט"ן ע"א דעכומ"ז העוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול ומוקי לה במצות דידהו וכו' וכן כתב הגאון מוהרש"א בחידושי אגדות שם דבמצות דידהו מלמדים אותם ומזה תמוה לי קצת על מה שראיתי בתפארת ישראל בפירוש המשנה דזבחים פרק בתרא משנה ד' אות ל"ו שכתב בשם מר בריה (על מה שכתב רבינו עובדיא שם שעכומ"ז מותרים להקריב קרבן בכל זמן ובכל מקום ומותר להורות להם סדר הקרבה) שהקשה והרי אסור ללמד תורה לעכומ"ז כבחגיגה דף י"ג והרב המחבר השיבו דלא גריעי מנשים דאף שאסור ללמדן תורה במצות דשייכי בהו מותר ללמדן מלבד שיש לומר שהוראת המעשה בלי טעם לא נחשב לימוד עכ"ל והוא תימה שלא היה צריך ללמד דבר זה מנשים שהרי התוספות ומוהרש"א כתבו כן מפורש גבי עכומ"ז ומייתו לה משמא דגמרא בסנהדרין הנ"ל ואחרי

שהרבנים אב ובן המה ראו הסוגיא דחגיגה יש לתמוה שלא ראו דברי התוספות באותו מקום ועיין עוד לקמן (בד"ה ומה שכתבתי) מה שהבאתי בענין זה בס"ד:

וראיתי עוד שם (בס' מעשה איש) שכתב שהרב יד אליהו מלובלין בסי' מ"ח חקר למה השמיטו הרמב"ם ורבינו הטור ומרן בש"ע דין זה דאסור ללמוד תורה לעכומ"ז וכתב ליישב שסמכו על מה שפסקו שהמלמד תורה לתלמיד שאינו הגון כזורק אבן למרקוליס שמזה נלמוד בכל שכן שאסור ללמד תורה לעכומ"ז ושמסיק דאסור ללמדו תורה אפילו כששואל איזה דבר רק במקום דאיכא קידוש ה' וגם ס' יד אליהו אין אתי לראות דב"ק דיש לפקפק בתירוצו דכיון דבמלמד לעכומ"ז איכא איסור מוסיף מה שאינו בתלמיד שאינו הגון (דבתלמיד שאינו הגון אין המלמדו עובר משום לפני עור שהרי מותר התלמיד ללמוד ומצוה מקיים אבל המלמד לעכומ"ז כיון שהעכומ"ז אסור ללמוד הרי המלמד עובר בלפני עור) היה להם לכתוב דין זה בעכומ"ז ולא לסמוך על מה שכתבו בתלמיד שאינו הגון וכמו שהקשה הרב קובץ על יד בהלכות תלמוד תורה פרק א' דין י"א עי"ש מה שתירץ ויש לפקפק בתירוצו וכמו שכתבתי בקונטריס שדי חמד בחלק הכללים מערכת הוא"ו אות כ"ו סוף ס"ק ט"ו עי"ש ואין ליישב לזה על פי מה שכתבו מרן כסף משנה והרב לחם משנה בהלכות מלכים פרק יו"ד דין ט' בהא דעכומ"ז העוסק בתורה חייב מיתה שסובר הרמב"ם דאף דבש"ס ילפינן לה מקרא אינו אלא אסמכתא ואיסורו מדרבנן ונימא שדעת הרמב"ם דבאיסורין דרבנן ליכא לפני עור דמלבד שנראה דאין הכל מודים שכן דעת הרמב"ם עיין במה שהבאתי בקונטריס זה במערכת הגימ"ל אות ו' (בד"ה ועכומ"ז שעוסק) ועוד שבקונטריס שדי חמד במערכת הוי"ו אות כ"ו ס"ק כ"א הבאתי דברי הרב משנה למלך בפרק ד' מהלכות מלוה ולוה הלכה ב' (בד"ה אך קשה) שכתב בדעת הרמב"ם שגם על איסור דרבנן איכא לפני עור וכדעת התוס' והרשב"א והרא"ש והר"ן (וידידי הגאון אבד"ק שאויל מח"ס הנורא זכר יהוסף יצ"ו בתשובתו אלי הובאה בספרי דברי חכמים סי' קל"ה בדף ק"ך ע"ב כתב שבתשובה האריך בטעם הרמב"ם וטוש"ע שהשמיטו הא דר' אמי דאין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז צמאה נפשי לחזות בנועם דב"ק ואיה"ש אדרוש ממנו וזאת לזכרון):

ולדעתי העניה נכון לומר לעיקר חקירתו שסמכו על מה שכתבו דאסור ללמד תורה לעבד כנעני עיין בדברי הרמב"ם בהלכות עבדים פרק ח' דין י"ח ובטור וש"ע יו"ד סי' רס"ז סעיף ע"א שכתבו מפורש אסור ללמד לעבדו תורה וכו' ומזה נלמוד בקל וחומר לעכומ"ז ועל הרמב"ם בלאו הכי יש ליישב דכיון שפסק בהלכות מלכים פרק עשירי

דין ט' דעכומ"ז העוסק בתורה חייב מיתה ממילא מובן דאסור ללמדו משום ולפני עור והראשון נראה יותר נכון:

ומה שכתב (הרב מעשה איש יצ"ו) בשם הגאון רש"ל בים של שלמה לבבא קמא דבריו הם בפרק ד' סי' ט' ומה שכתב שגם הרב שני לוחות הברית במסכת שבועות דף קפ"ה ע"א החמיר מאד ושכתב בשם הרב מוהר"ם גבאי דאפילו אל"ף בי"ת אסור ללמדם ושגם הרב דבר שמואל בסי' ע"ה החמיר מאד וכו' (ספר דבר שמואל אין אצלי אבל ממה שכתב מרן חיד"א בס' שיורי ברכה יו"ד סי' רמ"ו אות ו' מתבאר שאף ללמדו אל"ף בי"ת אוסר שכתב וז"ל אפילו ללמדו אל"ף בי"ת עון גדול הוא דבר שמואל סי' ע"ה):

ומכל האמור תמוה לי על מה שראיתי להגאון מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' סוטה דף ל"ה ע"ב אהא דת"ר כיצד כתבו ישראל את התורה ר' יהודה אומר על גבי אבנים ואחר כך סדו אותם בסיד אמר לו ר' שמעון לדבריך האיך למדו אומות של אותו זמן תורה וכו' כתב בהגהות הנ"ל וז"ל לדבריך איך למדו אומות של אותו הזמן תורה נ"ב אף על גב דקיימא לן (חגיגה י"ג ע"א) אסור למסור דבר תורה לעכו"ם שנאמר לא עשה כן לכל גוי הנה כבר חלקו הפוסקים בין תורה שבעל פה דאסור אבל תורה שבכתב שרי ועיקר הא דלא נתנה תורה שבעל פה בכתב כדי שלא יאמרו האומות ישראלים אנחנו עיין ירושלמי פרק ב' דפיאה וסוף פרק קמא דחגיגה ופסיקתא פ"ב ותנחומא פ' תשא מובא קצת בתוס' גיטין ס' ע"ב על קרא אכתוב לו רובי תורתי כמו זר נחשבו ועוד בדוקא נקט עכו"ם של אותו הזמן דלהם הותרה מטעם שהביא רש"י כאן שלא יהא להם פתחון פה לומר לא היה לנו מהיכן ללמוד עכ"ל. והנה יש לפקפק למה תלה קושיתו במאי דאמרינן בחגיגה דאין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז וטפי הוה ליה להקשות מדאמר ר' יוחנן בסנהדרין דף ט"ן דעכומ"ז העוסק בתורה היה חייב מיתה דהא שאלת ר' שמעון היתה היאך למדו ולא היאך למדום ואם תמצא לומר דלא ברירא ליה אם הא דר' יוחנן היא מן התורה עיין מה שכתבתי בקונטריס זה במערכת הגימ"ל אות וי"ו אם כן גם הא דר' אמי אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז הא אינו אלא מדברי קבלה ואכתי לא נאמר דבר זה. אמנם מה שכתב שכבר חלקו הפוסקים שדוקא תורה שבעל פה אסור אבל תורה שבכתב שרי הם דברים תמוהים לדעתי העניה ולא ידעתי מי הם הפוסקים שכתבו כן שהרי כבר כתבתי שהפוסקים השמיטו דין זה והבאתי דברי הרב שלטי הגבורים שסובר שגם תורה שבכתב אסור ללמדם ולא התיר אלא נביאים וכתובים ובדברי הפוסקים ביו"ד סי' רס"ז סעיף ע"א מפורש דאסור ללמד עבדו תורה ומסתמא משמע ודאי תורה שבכתב ולכן נראה דהעיקר כתירוץ השני דלאותו הדור הותר כדי שלא יהיה להם פתחון פה.

והשגתי ס' פרי חיים לידידי הרב המופלא מוהר"ר חיים קנאללער וראיתי מה שכתב בעניינים אלו בהגהתו על הסכמת הגאון אבד"ק דזיקב יצ"ו לספרו הנ"ל ולא אוכל כעת להתיישב בדב"ק לך נא ראה דברי טובים השנים יצ"ו. גם מצאתי עתה בס' לב שומע לידידי הרב הגדול מוהר"ח הכהן יצ"ו במערכת המ"ם אות כ"א שהתפלא על הרב מוהרצה"ח בהגהותיו לסוטה הנ"ל לפי שראה שבהגהותיו לחגיגה דף י"ג רמז לחילוק זה למה שכתב בשטה מקובצת לכתובות דף כ"ח שמחלק בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה ותמה עליו שדברי השטמ"ק הם רק לסלקא דעתין אבל לפי האמת גם לתורה שבכתב אסור דכי קתני יוצא מבית הס' סתמא היינו תורה שבכתב וקאמר מסייע ליה לריב"ל שאסור ללמד לעבדו תורה ופריך מהאיש שקרא שלשה פסוקים עי"ש ומוכח שגם בתורה שבכתב אסור כמבואר שם וצ"ע עכ"ד יצ"ו. ויפה העיר עליו במה שרמז לדברי השטמ"ק (אשר אנכי הדל לא ראיתי דברי הגהתו בחגיגה) אמנם היה לו לתמוה עליו גם כן במה שכתב כמדבר על הידוע שכתבו הפוסקים לחלק בין תורה שבעל פה לתורה שבכתב ואנן איפכא שמעינן לה דמדברי הפוסקים מתבאר דגם תורה שבכתב אסור כאמור למעלה ועיין בשו"ת יד אלעזר סי' ע"ו הבאתי דבריו בקונטריס זה בחלק דברי חכמים סי' ח"י (בד"ה עוד הביא) מה שכתב בזה:

אחר זמן רב השגתי ס' יקר אמר שמואל (לרב גדול משאלוניקי) ובו קונטריס שם משמואל למר נכדו של הרב המחבר וראיתי בדף קל"ו ע"ב (בד"ה ואת זה אביט) שכתב שמדברי הרב מוהר"ץ הירש חיות בתשובותיו בסי' ל"ב נראה דמאי דקיימא לן עכומ"ז שעוסק בתורה חייב מיתה היינו דוקא תורה שבעל פה וכתב דעיקר סברתו אינה מחוורת דסתם אמרו עכומ"ז העוסק בתורה ולישנא דעוסק שייך שפיר גם בתורה שבכתב כמו שמתבאר מדברי הרב הלבוש בא"ח סי' א' סעיף ו' שמפרש מה שאמרו כל העוסק בתורת חטאת וכו' דהיינו לקרות פרשת חטאת וכן משמע קצת מדברי מרן הבית יוסף וכו' אלא שדברי רש"י במנחות מפורשים בהיפך אלא דיש לומר דרש"י דייק לישנא דתורת חטאת דמשמע בהלכות חטאת והרמ"א ביו"ד סוף סי' רמ"ו כתב ואסור לעסוק בדברי תורה במקומות המטונפים ופשיטא דתורה שבכתב בכלל הוא ובבבא מציעא דף ל"ג העוסקים במקרא וכו' ונרגש מלשון הרמב"ם בראשון מהלכות תלמוד תורה דין י"ב ובש"ע יו"ד שם שכתבו לא ללמוד תורה שבכתב ולא לעסוק תמיד בתורה שבעל פה ומכל מקום כתב דלא שני לן בין תורה שבכתב לתורה שבעל פה כדמוכח בסוגיא דסנהדרין דף ט"ן דילפינן האי דינא מתורה צוה לנו וכו' למר משום גזל ולמר משום מאורסה ואם כן אין טעם לחלק וכו' ושקיל וטרי קצת בדברי רש"י שם ושוב ראה

תשובת הרב יד אליהו סי' מ"ח אלו תורף דב"ק והוא מסייע למה שכתבנו על דברי הגאון מוהר"ץ ה"ח בהגהותיו לסוטה הנ"ל וס' התשובות הנ"ל אין מצוי אצלי. גם השגתי ספר נחמד שו"ת הד"ר (הילולא דרבי) לידידי הגאון מוהר"ר יחיאל מיכל היבנר אבד"ק נזנוב יצ"ו וראיתי בחלק שני סי' כ"ט אות ק"מ שהביא דברי ר' אמי בחגיגה אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז וכו' וכתב והן הן דברי הזוה"ק והנה ראיתי בס' מאו"ש בפרשת חקת כתב דתורה שבכתב מותר ללמוד לעכומ"ז דמשה רבינו עליו השלום כתב את התורה בשבעים לשון אבל בתורה שבעל פה נאמר לא עשה כן לכל גוי וכו' ובמחילת כבודו לא כן הוא ועיין סנהדרין דף ט"ן ע"א דדוקא דינים שלהם מותר ללמוד וכן כתוב ברמב"ם פ"ו מה"מ ומה שלמד משה רבינו עליו השלום בשבעים לשון מסתמא יש טעם בדבר ואנחנו לא נדע עכ"ד יצ"ו. והנה הספר מאו"ש לא ידעתיו ומה שהשיג עליו מסנהדרין דף ט"ן וכן הוא ברמב"ם וכו' לפי הנראה יש טעות בדפוס ובמקום פ"ו צריך להיות פ"י וכונתו לדברי הרמב"ם בעשירי מהלכות מלכים א' ט' שהבאתי למעלה (בד"ה ולדעתי העניה) וכונתו גם למה שכתבת שם דכיון דפסק הרמב"ם דעכומ"ז העוסק בתורה חייב מיתה ממילא מובן שאסור ללמדו משום ולפני עור והנך רואה שגם דעת הרב הנ"ל יצ"ו שלא לחלק בדין זה בין תורה שבעל פה לתורה שבכתב והכל אסור ללמד לעכומ"ז:

איברא שהגאון נצי"ב בתשובתו שהבאתי בדברי חכמים סי' קל"ה דעתו מסכמת לדינא דאין איסור זה אלא בתורה שבעל פה ותשובתו הנ"ל נדפסה גם בספרו היקר משיב דבר בח"ב סי' ע"ז אמנם יפה העיר עליו ידידי הרה"ג מוהר"ר דוב בער קימעל מעיר קינהינטיש יצ"ו והבאתי דבריו בקונטריס ההערות ם קי"ח אות עי"ש שהביא בשם שו"ת אהלי יעקב (חדש לג' מלבוב) שאף צורת אותיות אסור ללמדו ושם הבאתי מה שכתבו בס' טהרת המים מערכת התי"ו אות מ"ז הרב המחבר והרב המגיה עי"ש:

והנה הרמב"ם בתשובה בס' פאר הדור סי' נו"ן נשאל אם מה שאמר ר' יוחנן עכומ"ז שעוסק בתורה היה חייב מיתה הוא הלכה ואם צריך לימנע כל בר ישראל אשר ילמד דבר מהמצות הנלמדים משבע מצות או לא. תשובה הלכה הוא בלא ספק ואם תהיה יד ישראל תקיפה עליהם ימנע מתלמוד תורה עד שיתגייר אכן אינו נהרג אם עסק בתורה דהא חייב מיתה אמר ולא אמר נהרג כמו שאמרו על שבע מצות בן נח נהרג ויכול ללמד המצות לעכומ"ז והשכר והעונש כי יש כמה מהם שיחזרו למוטב והם אומרים ומודים כי תורתינו זאת היא מן השמים היא הנתונה לנו על יד משה רבינו ע"ה והיא כתובה אצלם בשלימותה אך לפעמים יגלו פנים שאינם כהלכה וכמה מהם הם חוזרים למוטב ואין בזה מכשול לישראל עכ"ל ונראה דמה שכתוב ויכול ללמד המצות לעכומ"ז כונתו

כאילו כתב המצות השייכים לעכומ"ז דהיינו שבע מצות בני נח אבל אין כוונתו דיכול ללמד להעכומ"ז כל המצות שאם כן סותר דבריו הראשונים דהא דרבי יוחנן הלכה היא וכיון שהעכומ"ז אסור הוא ללמוד איך יתכן שיהא מותר ללמדו והוא עובר אלפני עור אלא ודאי כונתו רק על שבע מצות:

ועל מה שנשאל גאון יעקב יצ"ו בס' מעשה איש הנ"ל אם מותר ללמד לעכומ"ז לשון הקודש עם דקדוק (ולא ללמדם תורתינו הקדושה עצמה) השיב שאף שעל ידי שיתלמד לשון הקודש יוכל העכומ"ז בעצמו ללמוד בתורה ובזה באנו למחלוקת דלריא"ז שרי (כדמוכח ממה שהתיר ללמוד עמהם נביאים וכתובים אף שממילא יוכלו ללמוד הם עצמם בתורת משה רבינו) ולהאוסרים ללמדו אות אחת אסור ללמדו לשון הקודש מכל מקום בזמן הזה שכבר הדפיסו התנ"ך בכל הלשונות אין שום איסור ללמדו לשון עברי וכל שכן שאם כבר יודע לשון הקודש רק שרוצה להתלמד דקדוק הלשון ככל חקתיו דודאי שרי ואם אינו יודע ואינו מכיר בכתב עברית כלל וצריך ללמדו מאל"ף בי"ת יש לחוש לדעת המחמירים אלו תוד"ק יצ"ו. וקצת יש לפקפק במה שכתב דבזמן הזה שכבר הדפיסו תנ"ך וכו' מותר אף לדעת המחמירים באות אחת וכו' וכוונתו לפי הנראה דחשיב לא קאי בתרי עברי דנהרא דליכא משום ולפני עור ובאמת בדברי הרב יד אליהו סי' מ"ח (שכבר הזכירה מני"ר יצ"ו) מפורש דבכי האי גוונא (דלא קאי בתרי עברי שיכול למצוא בלא הישראל) אסור מיהא מדרבנן כמו שכתב בשמו בשו"ת יד אלעזר סי' ע"ו והבאת דבריו בקונטריס זה בחלק דברי חכמים סי' ח"י (בד"ה אחר כל זה) ועיין במה שרשמתי בקונטריס שדי חמד במערכת הוי"ו אות כ"ו סק"ג בענין זה ושם בסק"ה לענין מאכיל בידים וק"ל (ולעיקר השאלה אם מותר ללמדם לשון הקודש עיין לקמן בד"ה ובשו"ת בשמים ראש):

ומה שכתבתי למעלה לדבר פשוט דמותר ללמדם בשבע מצות שלהם הנה כתבתי כן על פי דברי התוספות בחגיגה דף י"ג שהקשה רבינו אלחנן אדברי ר' אמי אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז משום שנאמר מגיד דבריו ליקב דתיפוק לי' דהמלמדו עובר בלפני עור וכי תימא במצות דידהו והא מצוה איכא למסרם להם וכו' ותירצו דמיירי דאיכא עכומ"ז אחר שרוצה ללמדם וכן כתב מהרש"א שם דשרי ללמדם מצות דידהו עי"ש גם הרמב"ם בהלכות מלכים פרק יו"ד דין ט' כתב בן נח שעוסק בתורה חייב לא יעסוק אלא בשבע מצות שלהם בלבד עכ"ל וכיון שמותר הוא ללמוד פשוט שמותר לנו ללמדו בשבע מצות וכדבריו שבפאר הדור סי' נו"ן הנ"ל. אך עתה ראיתי שאינו פשוט לומר כן שבעין יעקב שם כתב בשם התוספות שתירצו לקושייתם דהא דמצוה ללמדם שבע מצות שלהם היינו

דוקא קודם שניתנה תורה אבל אחר שנתנה תורה והתירם להם ילפינן מהאי קרא דאף ז' מצות אסור ללמדם וראיתי בשו"ת יד אלעזר (להגאון אבד"ק וויען) בסי' ע"ו בדף מ"ג ע"ד שכתב בשם הרב עיקרי הד"ט בחלק יו"ד סי' כ"ו אות ל"א דאפילו ללמד בשבע מצות בני נח היה מקום לאסור וכו' וכעת לא מצאתי דברי העיקרי הד"ט שכפי הנראה דעתו היא דמותר ללמדם שבע מצות ונזכרתי עתה ממה שכתב גדול בדורנו הגאון נצי"ב אבד"ק וואלאזין נ"י בתשובתו שבס' דברי חכמים סי' קל"ה בדף ק"ך סוף ע"ג שדעתו שמותר ללמד תורה שבכתב לעכומ"ז ולא אמר ר' אמי אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז אלא על הדינים הנלמדים מחקי התורה והם מדרשות וכו' עיין שם וצריך להתיישב היטב בכל מה שכתבתי למעלה לראות אם דבריו מוסכמים מכל הרבנים הנז"ל בזה עיין בדב"ק ובמה שכתבתי למעלה (בד"ה ומכל האמור) על דברי הרב מוהר"ץ הירש חיות וק"ל ועיין בתשובת בשמים ראש סי' שכ"ז המובא הלן וכן בדברי הענף יוסף המובא להלן (בד"ה ומדברי הגאון:

ומדברי הגאון מוהרי"ש נאטאנזאן בספרו דברי שאול בפרשת נח על פסוק יומם ולילה לא ישבותו (בדף י"א ע"א והוא טעות הדפוס וכתוב הדר הוא ויום ולילה לא ישבותו) מוכח שסובר שגם תורה שבכתב אסור הבן נח ללמוד שכתב וז"ל יומם ולילה לא ישבותו חז"ל דרשו בן נח ששבת חייב מיתה נראה לדעתי על דרך שאמרו יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון ולפי זה ב"נ שאינו מצווה על תלמוד תורה ובשאר מצות אף ב"נ מצווה לכך הטילה התורה עליו שאסור לשבות כדי שלא יעשה עון ודו"ק עכ"ל והרי הוא כמבואר שסובר שגם בתורה שבכתב אסור שאם לא כן הרי עסקו בתורה שבכתב מצלא מן החטא ואכתי יש לפקפק על דברי הגאון לפי האמור למעלה דבשבע מצות דידהו מותר ללמוד אם כן יכול לשבות ממלאכה ויעסוק בתורה בשבע מצות ואף למה שהביא בעין יעקב בשם התוספות דאחר שניתנה תורה גם בשבע מצות אסור מכל מקום הרי האי קרא נאמר על קודם מתן תורה ואז היה בן נח מותר ללמוד בשבע מצות ויש ליישב בדוחק ועיין בעיון יעקב (שבעין יעקב הגדולים דפוס ראם) בפרק שני דחגיגה הנ"ל שכתב וז"ל עיין בתוספות ומוהרש"א. ולי נראה דמעיקרא לא קשיא מדקאמר אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז ולא קאמר אין ללמדן וכו' אלא ודאי דמותר ללמוד עכומ"ז שבע מצות דידהו אבל למסור להם בכתב ככתוב בתורתינו זה ודאי אסור כי אותיות התורה הם שמותיו של הקדוש ברוך הוא ויש בהם קדושה ואין למסרם לעכומ"ז וכמבואר בזהר אחרי מות דף ע"ג עמוד ד' דפוס אמשטרדם עכ"ל הנה גם הגאון הנ"ל סובר דללמדם בשבע מצות שרי ועי"ש בענף יוסף מה שהביא בשם ספר

רמת שמואל לחלק דדוקא על תורה שבכתב הוא דאמרו בן נח העוסק בתורה חיוב מיתה אבל תורה שבעל פה אינו אסור אלא משום מגיד דבריו ליעקב וזה שלא כדברי הגאון מוואלאזין הנ"ל (בד"ה ומה שכתבתי):

והשגתי עתה (בששון) ספר היקר באר שבע וראיתי דברי תשובתו שבקונטריס באר מים חיים סי' י"ד (אשר הזכירו הפוסקים) ותורף דב"ק הם עמד מתמיה למה לא הביאו הפוסקים דר' אמי אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז וכו' ובפרט הרמב"ם שאין דרכו להשמיט שום דבר האמור בש"ס אליבא דהלכתא ועד שמפני זה היה אומר (לולא דמסתפי) שהפוסקים לא הביאוהו מפני שאינו אליבא דהלכתא ומצא און לו מהא דפרק לא יחפור שהבאתי למעלה (בד"ה והא דתניא) והכריח דהאי מלמד תינוקות עכומ"ז רוצה לומר שלומד עמהם תורה שלנו דאי מיירי שלומד חשבון ותשבורת וכיוצא אם כן אף בתינוקות דישראל יכולין למחות בידו כמו שכתב הרמב"ם וכו' וכו' ואי אפשר לומר דמיירי שלומד עמהם תורה שלהם מפני כמה סתירות גלויות ומפורסמות שלא ניתנו להכתב מרוב פשיטותם אלא צריך לומר בהכרח דמיירי שלומד עמהם תורה שלנו והאי קרא שדרש ר' אמי (מגיד דבריו ליעקב) אסמכתא בעלמא הוא ובזה נסתלקה קושית התוס' בפרק שור שנגח (דף ל"ח) גבי הא דקאמר שם וכבר שלחו מלכות יון שני סרדיוטות וכו' ע"כ לענייננו. ותמיה לי איך נתקררה דעת הגאון בזה דאף אם נניח דמלמדי תינוקות עכומ"ז מלמדים להם תורה שלנו מכל מקום אין מזה הכרח דמותר ללמוד עמהם כל התורה דדילמא בשבע מצות דידהו קאמרי בפרק לא יחפור וכמו שהבאתי למעלה בשם כמה פוסקים וחידוש הוא שעל כל פנים היה לו להזכיר סברת התוספות שכתבו לחלק בין שאר מצות להשבע מצות דידהו כנז"ל:

ובשו"ת בשמים ראש סי' שכ"ז כתב ואשר שאלתני אם מותר ללמד לעכומ"ז כתב ולשון יהודית או ללמוד עמהם מקרא דאפשר דהאידנא לא אסור שהרי עיקר איסור שיש עלינו הוא משום ולפני עור לא תתן מכשול שעכומ"ז שלומד תורה היה חייב מיתה והאידנא לא שייך זה שיש בהם הרבה מלומדים היודעים את התורה שיכולים ללמד עמהם ולא הוי דומיא דתרי עברי דנהרא ועוד דעתה לאו עובדי עבודה זרה נינהו והוי כצריכים ללמוד לדעת שבע מצות דידהו דעכומ"ז העוסק בשבע מצות הרי הוא ככהן גדול והשיב כל זה אינו מן הענין ואין טעמיך מספיקים להתירו חדא דאף לדבריך דהאיסור משום ולפני עור מה אמרת שיכול ללמוד אצל המלומד ודמית זה לקאי בהדי הדדי וטעית מאד דאטו המלומד מצוי הוא לו והוא רואה סימן יפה אצלו במשנתו בלי ספק אם היה נח לו ללמוד אצלו לא היה בא ללמוד ממך ואם כיוצא בזה לאו לפני עור הוא אין לך פעם

שיאסר שהרי אם אינו מוצא האבר הזה יקח אחר גם מה שדנת אותם כמקיימי שבע מצות בפשיטות אף שבאמת בדרך כלל אוחזתו בקיום המצות האלה אבל אין כל יחיד ויחיד מוחזק בדבר ובאבר מן החי אין נוהגין איסור כלל אבל באמת בעיקר הדבר טעית שאין הטעם משום תקנתא דידהו אבל איסור גמור להוציא קדושתינו וסגולתינו אשר בה נבדלנו מעכומ"ז לתתה להם ומי יתן והיתה תורה אתנו בני ישראל אמון מוצנע כאשר מלפנים אפילו אחאב לא רצה לתתה למלך ארם כי כל הצרות נמשכו אחר זה ועל זה רמזו רז"ל באמרם שכשנכתב התורה ייוונית לתלמי המלך היה חושך בעולם שלשה ימים עניינו שנסתעף מזה אחרי כן דברים רבים עד הגיע הגלות המר הזה וכו' ונחזור אל הענין דודאי אסור ללמדן תורה וקל וחומר מפסח שהיא מצות עשה אחת אמרה תורה כל ערל כל בן נכר לא יאכל בו ואמת הדבר כי רבו בהם מלומדים הרבה על ידי אלו שיצאו מאתנו אבל חס ושלום להוסיף להם כח בדברי התורה הקדושה וכו' ולפיכך אף בכתב ולשון אם תוכל להשתמט אשרך וטוב לך אבל מי שמלאכתו בכך יש לחוש משום איבה וכו' ועשה כחכמתך כי רע הדבר מאד שרוב היודעים לקרות קורין בתורה ובספרי ישראל רק להתלוצץ ובאים בקושיות וחריפות נגדנו וכו' אלו תורף דב"ק (ובמה שכתב לענין ולפני עור עיין במה שרמזתי לעיל בד"ה ועל מה שנשאל):

ובעיקר דין זה ראיתי עתה להרב הגדול מוהרי"ף יצ"ו בס' יפה ללב ח"ג בסי' רמ"ו אות כ"א שהאריך מאד כדרכו בקודש ותורף דב"ק הם שהביא דברי ר' אמי בחגיגה דף י"ג אין מוסרין דברי תורה וכו' ושהובא בילקוט תהלים מזמור קמ"ז ובתוספות בבבא קמא דף ל"ח ד"ה קראו ובשיירי כנסת הגדולה בסי' רמ"ו ובס' האגודה לבבא קמא סי' נ"ג והעתיק תורף דברי הזהר הקדוש בסדר אחרי דף ע"ג ע"א ובסדר אמור דף צ"א ע"ב דמתבאר שעובר בכמה עשין וכתב הטעם בדרך דרש דהתורה היא בחינת אשה ואתתא לבי תרי לא חזיא ולכן לישראל שהם אחד וכגוף אחד בשבעים נפש ויחן שם ישראל וכיוצא להם דוקא ראויה ולא לעכומ"ז שהם גופים חלוקים ועוד טעם דבעוד האדם בבטן אמו מלמדין אותו כל התורה ובצאתו מרחם אמו שוכח כל מה שידע והמלמדו מקיים השבת אבידתו והשבת אבידה לישראל נאמרה וכו' וחקר על דבר השמיטה שהשמיטו הפוסקים דין זה ורצה לומר שגירסתם היתה אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז ואם כן בזמן הזה שאינם עכומ"ז שרי וחזר בו לפי שמתבאר מלשונות הזהר שהביא שם דאף לעכומ"ז שבזמנינו אין מוסרין דברי תורה ולא זכר הרב יצ"ו שכבר עמד בחקירה זו הרב יד אליהו (הנז"ל בד"ה וראיתי עוד שם) וגם לא זכר שהפוסקים בסי' רס"ו כתבו שאסור

ללמד תורה לעבדו כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ולדעתי) והרי עבד אינו עכומ"ז ומזה היה לו לסתור מה שרצה ליישב:

עוד הביא שם (ביפה ללב) מה שכתב הרב שיירי כנסת הגדולה בהגהות הטור אות ך' בשם ריא"ז לחלק בין תורה לנביאים וכתובים ושהרב באר שבע כתב דאין איסור אלא ללמדם עם סודותיה וכו' כנז"ל (בד"ה הן אמת) וכתב ועיין נמי בשיטה מקובצת סוף פרק שני דכתובות דמחלק גם כן דתורה שבעל פה אסור אבל תורה שבכתב שרי וסיים ולכולהו אית פירכא מדברי הזהר הנ"ל וכבר הבאתי למעלה (בד"ה ומכל האמור) מה שכתב אישי כהן גדול בס' לב שומע שדברי השיטה מקובצת הם רק להסלקא דעתין וכו' גם הביא מה שכתב בהגהות הרב מוהרצה"ח ודברי הגאון ים של שלמה הנז"ל (בד"ה ולדעתי ובד"ה ומכל האמור) ונשא ונתן בדב"ק. והביא מה שכתב הגאון טורי אבן בסוגיא דחגיגה הנ"ל דדוקא לימוד אסור אבל להשיב על שאלתם מותר שהרי מצינו שחכמי ישראל היו משיבים על שאלותיהם בדברי תורה והשיב על דבריו דחכמי, ישראל היו משיבים להם רק דרך דחיה ולא מה שהוא לפי האמת והביא בשם הרב ויאמר יצחק בחלק א"ח סי' כ"א שהעלה שאיסור זה הוא גם בתורה שבכתב ושמדברי רש"י במלכים שני סי' כ' בפסוק וישמע עליהם חזקיהו ויראם את כל וכו' מתבאר דאף להראות להם ספר תורה אסור וכל שכן ללמדם:

ולענין ללמדם לשון הקודש כתב בשם ספ' ויאמר יצחק שללמדם הלשון בלבד ופירוש המלות אין קפידא שהרי קודם דור הפלגה היו מדברים לשון הקודש כדכתיב ויהי כל הארץ שפה אחת וכתב על דבריו שהיה נראה ראיה לזה מדאמרינן בסוטה דף ל"ו דיוסף הצדיק בא ללמד לפרעה לשון הקודש אלא דלא למד אך יש לדחות דמשום אימת מלכות או שלום מלכות שאני אבל דעת הרב יצ"ו דאסור ואין להביא ראיה מקודם מתן תורה כדכתב בס' דרכי שלום בפרשת נח דף ד' ע"ד בשם הרב גור אריה בלימוד התורה עצמה ועל ידי ידיעתם בלשון הקודש יבואו ללמוד תורה והרי משמיא לא אסכימו דליגמר פרעה וכו' והאריך קצת במה שאמרו במדרש כי פי המדבר אליכם בלשון הקודש אלה תורף דבריו שבס' יפה ללב. ושם בהשמטות הספר הביא מה שכתב בספר פענח רזא על פסוק (בפרשת ויצא) הנה אנכי נצב על עין המים שנראה מדבריו דגם לנתין ולממזר אסור ללמד תורה והרבה להשיב דאם כן היכי תמצא ממזר תלמיד חכם דתנן דקודם לכהן גדול עם הארץ כיון שאסור ללמדו ואין לדחות וכו' ועוד איך נתנו לו הקדימה כרוצה בקיומו של איסור וכו' וציין לעיין בספרו יפה תלמוד ח"ב בחידושיו לחגיגה ושם הביא לשון הזוהר בפרשת מקץ דף ר"ב דחזקיהו דגלי סתרין דאורייתא וכו' וכתוב שם

בגליון בדפוס איזמיר דהיינו מה שהראה להם ספר תורה וכו' וציין לעיין בתיקונים תיקון כ"ב דף ס"ח ע"א ובזוהר פרשת בא דף מ"א ע"ב ובפרשת פקודי דף רס"ה ע"א דמשם יתבאר דאפילו לשון הקודש אסור וציין לתשובת פאר הדור סי' ן' ובס' מעיל שמואל קשל"ה דף צ"ו ע"א דכיון שניתנה תורה בלשון הקודש כדאיתא בב"ר סי' י"ח אם כן כשם שאסור ללמדו תורה כך אסור ללמדו לשון הקודש והזכיר תשובת בשמים ראש סי' שכ"ז ותמה על שלא זכרו בעל התשובה והרב המגיה דברי התוס' בחגיגה דף י"ג אלו תורף דב"ק יצ"ו:

אף גם זאת מצאתי בעניינים אלו תשובה ארוכה מאר"ש בס' בן ומדבריו מתבאר שהבין מדברי מוהרש"א דכי אמר רבי אמי אין יהודה להגאון אברהם ראזנבועהיים מעיר פרעסבורג מוסרין דברי תורה לעכומ"ז (דהיינו סודות וטעמים) הוא בכל המצות ואעתיק תורף דברי תשובתו והיא בסי' ן' ועיקרה היא כל דברי רבינו עקיב"א שהרב השואל כתב ליישב דברי מוהרש"א להצילו מהשגת רבינו עקיב"א ולזה כתב להשיב ולבאר דברי רבינו עקיב"א. שוב כתב דמאי דסבירא ליה למוהרש"א דאסור ללמוד עם העכומ"ז והיינו משום דאמר ר' יוחנן דעכומ"ז העוסק בתורה היה חייב מיתה לכאורה אינו מוכרח דהא בסנהדרין דף ט"ן פריך הש"ס אדרבי יוחנן מדתני ר' מאיר שאפילו עכומ"ז העוסק בתורה הוא ככהן גדול וכתב רש"י שם דר' מאיר פליג אדרבי שמעון דאמר אין עכומ"ז קרוים אדם וכתב לפלפל בזה על פי סוגיא דכריתות דף ו' ע"ב גבי סך עכומ"ז בשמן המשחה והאריך קצת והוקשה לו דאם כן מאי פריך הש"ס לרבי יוחנן מדרבי מאיר דכיון דסברת ר מאיר תליא בפלוגתא דר' שמעון ורבנן דילמא ר' יוחנן סובר כרבי שמעון דאתם קרויים אדם וכו' אבל ר' מאיר סובר כרבנן דגם עכומ"ז קרוים אדם וניחא ליה על פי מה שכתבו התוספות בפרק המקבל דף קי"ד ד"ה מהו שיסדרו בבעל חוב דמתניתין דאהלות דאוסרת מדורות העכומ"ז משום אהל חולקת אד"ר שמעון והיא משנה סתמית בפרק ח"י דאהלות משנה ו' ור' יוחנן אית ליה הלכה כסתם משנה ופריך שפיר מדרבי מאיר ארבי יוחנן והוצרך לשנויי דרבי מאיר דאמר דעכומ"ז העוסק בתורה הוא ככהן גדול היינו במצות דידהו וזהו ליישב דלא תיקשי לן על ר' יוחנן אבל באמת ר' מאיר דאמר סתמא עכומ"ז העוסק בתורה וכו' ולא אמר בתורתו משמע דעל כל התורה קאמר ובזה מיישב מה שהקשה רבינו אלחנן בתוספות חגיגה דף י"ג אמאי דאמר ר' אמי אין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז משום שנאמר מגיד דבריו ליעקב דתיפוק לי' דעובר אלפני עור דיש לומר דר' אמי חולק ארבי יוחנן וסובר דלר' מאיר בכל התורה הדין כן דעכומ"ז העוסק בה הרי הוא ככהן גדול אלא דלנו אסור ללמוד עמו משום מגיד

דבריו וקצת ראיה מדדייק ר' אמי ואמר אין מוסרין דברי תורה וכו' דמפרש לקרא בללמד ולא ללמוד משום שסובר שמותר העכום"ז ללמוד. שוב כתב דעל כל פנים למדנו דמה שכתב מוהרש"א דאסור ללמוד תורה עם העכום"ז יצא לו זה מדברי התוספות דחגיגה הנ"ל והוקשה לו על מה שמוהרש"א קבע קושיתו על הלל על פי מאי דאמר ר' יוחנן דעכום"ז העוסק בתורה חייב מיתה (ואין זה כל כך מן הקושי דיש לומר שידע הלל שהיה שם עכום"ז ללמוד ממנו וליכא לפני עור כדכתבו התוספות) ולמה לא הקשה מהא דאין מוסרין דברי תורה לעכום"ז ותירץ דהא דר' אמי אינו אלא איסור דרבנן ולכן הקשה מדעכום"ז העוסק בתורה חייב ואיכא לפני עור מן התורה ותירץ דכיון שבא להתגייר שרי ועוד תירץ דמוהרש"א אזיל לשיטתיה שבחגיגה תירץ קושית רבינו אלחנן בדרך אחרת דלא אמר ר' אמי אלא למסור לעכום"ז טעמי המצות וסודם ולכך לא הקשה מדרבי אמי אההיא דהלל משום דהלל לא היה לומד עמו טעמי וסודי התורה ולא שייך זה לדינו דרבי אמי עכ"ל. הנה מדבריו אלו מוכח שסובר הרב בדעת הרב מוהרש"א דבכל המצות קאמר רבי אמי דאין מוסרין וכו' שהכונה שאינו אסור אלא למסור טעמיה וסודותיה אבל לימוד לחודיה שרי שהרי ממה שהקשה מהרש"א מדאמרינן בסנהדרין דעכום"ז העוסק בתורה חייב מיתה (כמו שכתבתי בריש אות זו) מוכח ודאי דמשמע ליה דמה שלמד הלל עמו לא היה שבע מצות בלבד אלא גם שאר התורה דאם לא למד עמו אלא בשבע מצות הא ודאי שריותא היא כדאמרינן בסנהדרין שם ומאי קשיא ליה אלא ודאי דמשמע ליה שגם שאר התורה למדו וכדכתב להדיא שלמדו תורה עד שידע דזר הקרב יומת ועל זה מקשה הרב בן יאודה על מהרש"א דלמה לא הוקשה אליו מדרבי אמי ומיישב דמהרש"א אזיל לשיטתיה וכו' אם כן שמעת מינה דסובר דרבי אמי על כל התורה קאמר דאין מוסרין דהיינו סודותיה וטעמיה אבל לימוד בעלמא שרי ומצינו חבר תנא דמסייע לתנא דידן איש צדיק יצ"ו (בס' מעשה איש שהבאתי למעלה) ובכל זאת לדעתי העניה במח"כ גאונם לא צדקו בזה והדבר ברור דרק על שבע מצות דידהו הוא שיש לחלק בין לימוד וטעמים וסודות ללימוד לחודיה אבל בשאר כל התורה גם הגאון מהרש"א מודה דאסור ללמדם גם בלא דעת הטעמים והסודות:

וחקר הרה"ג נתן נטע לאנדא אבד"ק אשפיצא יצ"ו בספרו כנף רננה בסי' ד' (בד"ה אלא) אם מותר ללמד תורה עכום"ז אלם שאינו מדבר וגם ידיו קטועות ואינו כותב רק מהרהר לבד אם כן אי נימא דהרהור לאו כדיבור דמי ומהרהר בדברי תורה לא חשיב עוסק בתורה כדעת הסוברים כן אם כן יהא מותר ללמד עמו דברי תורה אלא שלדברי ר' אמי

דאמר דאין מוסרין דברי תורה לעכומ"ז משום ומשפטים בל ידעום יש לומר דגם זה אסור וכו' עי"ש:

ולענין עבד אם מותר ללמדו תורה רשמתי בנדפס במערכה זו אות רס"ו לעיין במה שכתבתי במערכת העי"ן והנה מה טוב לספחו בזה והוא דאמרינן בפרק שני דכתובות דף כ"ח סוף ע"א אמתניתין דאלו נאמנין להעיד וכו' ושהיה איש פלוני יוצא מבית הספר לטבול ולאכול בתרומה ודילמא עבד כהן הוא מסייע לריב"ל דאמר אסור ללמד תורה לעבדו ולא והתניא לוה הימינו או שקרא בפניו שלשה פסוקים בבית הכנסת לא יצא לחירות התם דאיקרא עבד מדעתו כי קאמרינן דנהיג ביה מנהג בנים והקשה בשיטה מקובצת למה לא הקשה אמילתיה דריב"ל לחודיה (בלא מאי דמסייע לה מתניתין) ותירץ דהוה יכילנא לשנויי דיש חילוק בין תורה שבכתב תורה שבעל פה וכמו שמחלק הרמב"ם לענין לימוד הבת דהוי כמלמדה תיפלות אבל מדתנן יוצא מבית הספר קשיא ליה דמשמע דהוא תורה שבכתב עכ"ל פשט דבריו מורים שסובר בדעת הרמב"ם דמותר ללמד בתו תורה שבכתב. וקשה דבדברי הרמב"ם מפורש דאסור שכתב בהלכות תלמוד תורה פרק א' דין י"ג וז"ל אמרו חכמים כל המלמד את בתו תורה כאילו למדה תיפלות במה דברים אמורים בתורה שבעל פה אבל בתורה שבכתב לא ילמד אותה לכתחלה ואם למדה אינו כמלמדה תיפלות עכ"ל הרי כתב דגם תורה שבכתב לא ילמד אותה (אלא שאם למדה אינו כמלמדה תיפלות) ועבד מי עדיף מאשה והיכי תיסק אדעתין לומר דלעבד מותר ללמד תורה שבכתב מה שאסור ללמד לבתו. ובעניותי לא זכיתי להבין מי הזקיקו לדוחק זה שאם היה מביא הש"ס באיזה מקום דבריו של ריב"ל לחוד ולא הוה מקשה עליה מהברייתא והכא כשהביא דבריו וגם הסיעתא ממתני' הקשה מברייתא היינו צריכים לידחק ולומר דאי לאו מתני' לא הוה קשיא לן עליה דריב"ל מאיזה טעם שיהי' אבל מאחר שלא הביא הש"ס דבריו של ריב"ל בשום מקום זולת כאן יש לומר דאין הכי נמי דגם אי לא הוה ליה סיעתא ממתניתין הוה קשיא לן עליה דריב"ל דאמר אסור ללמד עבדו תורה וסתמו כפירושו דהיינו תורה שבכתב וכההיא דאמר ר' יוחנן בסנהדרין דף ט"ן עכומ"ז שעוסק בתורה חייב ואמרינן דמאי דלא חשיב לה בהדי מצות בני נח היינו משום שנכלל בכלל גזל או בכלל נערה המאורסה והיינו ודאי תורה שבכתב והכי נמי ריב"ל דאמר אסור ללמד עבדו תורה היינו תורה שבכתב (או תרווייהו) ובריייתא קתני שקרא ג' פסוקים בתורה וצ"ע:

והנה הרמב"ם בהלכות עבדים פרק ח' דין י"ח כתב אסור ללמד את עבדו תורה ואם למדו לא יצא לחירות וכתב מרן כ"מ וז"ל ומ"ש ואסור ללמד וכו' עד לא יצא לחירות נלמד

ממה שאמרו שאם קרא ג' פסוקים בבית הכנסת בפני רבו לא יצא לחירות וכתב על דבריו הרב פרי חדש בנימוקיו שבס' מים חיים וז"ל ולפי הנראה אישתמיט מיניה דהכי איתא בכתובות דף כ"ח עכ"ל ובהורמנותיה דמר אומר אני הדל שמרן הוצרך להראות מקום גם לסיום דברי הרמב"ם דאם למדו לא יצא לחירות דמההיא דכתובות לא למדנו אלא שאסור ללמדו תורה לכן הביא ממה שאמרו דקרא ג' פסוקים בביהכ"נ לא יצא לחירות שזה נאמר בגיטין ובכתובות ומדבר זה בעצמו למדנו דאסור ללמדו תורה ושלא יצא לחורין אלא שדברי מרן מוקשים כמו שהקשה הרב לח"מ דמההיא ליכא למישמע אלא שאם למד העבד מעצמו לא יצא לחורין אבל אם למדו רבו הרי זה דומה לאמר לו רבו לקרות ג' פסוקים בספר תורה בצבור והיה לנו לומר דיצא לחורין ותירוץ הרב לחם משנה דמשמע ליה לרבינו דאיסור דלמדו תורה קיל מאיסור דלקרות בצבור ולכן כתב בו דלא יצא לחירות הוא דחוק לענ"ד דמנא ליה לרבינו חילוק זה ואין דרכו לכתוב דין בסתם מה שאינו מפורש בש"ס דילן או ירושלמי וכיוצא וכשמחדש בטובו איזה ענין מגיד דבריו לאמר נראה לי וכיוצא להורות כי חידוש הוא שחדשה תורה דיליה:

והרב דרכי שלום בפרשת ויקהל דף ס"א ע"ג (בד"ה ואחרי) כתב בשם הרב פר"ח שנפל טעות בדברי הרמב"ם וכן צריך להיות אסור לאדם ללמד את עבדו תורה ואם למדו (כן כתוב בדרכי שלום אבל נראה שגם בדבריו נפל ט"ס וצריך להיות ואם למד בלא וא"ו) לא יצא לחירות דלא אמרינן כיון שלמד יצא לחירות קמ"ל דאיהו למד מדיליה. אמנם אם רבו קראו שלשה פסוקים יצא לחירות דומיא דכל הנך אם רבו קראו לקראת בתורה או רבו הניח לו תפילין וכן אמת ויציב וכן צריכים אנו להגיה ביו"ד סי' רס"ז האמנם מדברי הירושלמי נראה דטבי רבו למדו תורה ולא יצא לחירות יעו"ש וצ"ל דפליג תלמודא דידן עם הירושלמי דלפי סוגיא דידן דאם רבו למדו תורה יוצא לחירות ולפום דברי הירוש' הנז' אפילו דרבו עצמו למדו תורה לא יצא לחירות יעו"ש אלה הדברים אשר כתב בדרכי שלום בשם הרב פר"ח ועיינתי בפר"ח בקשתיו ולא מצאתיו. ומה שכתב דמדברי הירושלמי נראה דטבי למדו רבו תורה ולא יצא לחירות לא הראה איה מקום כבוד דברי הירושלמי ואם כונתו למה שאמרו בריש פרק שני דסוכה דמה שהיה טבי עבדו של רבן גמליאל ישן תחת המטה ולא היה ישן חוץ לסוכה הוא משום שהיה רוצה לשמוע דברי חכמים לדעתי הקצרה אין מזה הכרח שרבן גמליאל היה מלמדו רק שהוא מעצמו היה שומע דברי חכמים ומבין מדעתו וזה מותר לפי הנראה שהרי ריב"ל תלה האיסור במלמדו אסור לאדם שילמד תורה לעבד ולא אמר אסור לעבד ללמוד כמו שאמרו גבי

עכומ"ז דאם עוסק בתורה חייב וכו' ומפני זה לא יצא לחירות ואין ללמוד מזה להיכא שרבו למדו שלא יצא לחירות:

ולפי דברי הרב דמתבאר מדברי הירושלמי דאף אם למדו רבו אינו יוצא לחירות נראה לי ההדיוט דאין לנו צורך להגיה בדברי הרמב"ם (למד במקום למדו) דגם לפי מה שכתוב לפנינו יש ליישב שפסק כהירושלמי לפי שבש"ס דילן לא נאמר בדין זה בפירוש בהיפך דאם למדו יצא לחירות אף שמשמע כן מדין דאם אמר לו רבו לקרות שלשה פסוקים יצא לחירות מכל מקום כיון שבדין זה עצמו לא נמצא בש"ס דילן מפורש דיצא לחירות יש לפסוק כירושלמי דיש לומר שלא נחלקו בזה שני התלמודים ואולי יש לחלק בין זה לזה (אף אם אין אתנו יודע מה החילוק שביניהם). שוב ראיתי דברי הירושלמי בפרק שני דכתובות הלכה יו"ד ששם הביאו הא דאסור ללמד את עבדו תורה והקשו מדאמר ר' זעירא בשם רב ירמיה העבד עולה למנין שבעה ומשני תפתר שלמד מאליו או שלמדו רבו כטבי עכ"ל הירושלמי ופירש הרב פני משה תיפתר להא בשלמד מאיליו תורה או שלמדו רבו כטבי עבדו של רבן גמליאל ומנהג עבדים נהג בו אבל מתניתין קתני שיצא מבית הספר דמשמע שנהגו בו מנהג בנים עכ"ל ומובן מזה דללמדו תורה שרי אם נוהג בו מנהג עבדים כמו שעשה רבן גמליאל ואפשר דלזה כיונו בש"ס דילן דמשני כי קאמרינן דנהיג ביה מנהג בנים דלכאורה לא הוה לן למימר אלא כי קאמרינן דמלמדו רבו שהוא מקביל למאי דאמרינן התם דאיקרי עבד מדעתו. אמנם רצו לומר דאין הדבר תלוי במה שהעבד לומד מעצמו לאם רבו מלמדו דגם כשרבו מלמדו אם אינו נוהג בו מנהג בנים שפיר דמי ולפי זה גם דברי הרמב"ם מתיישבים שפיר דסתם דבריו משמע שלמדו תורה אבל מתנהג בו מנהג עבדים ומשום הכי לא יצא לחירות כמו בטבי עבדו של רבן גמליאל והרב בית חדש ביו"ד סי' רס"ז סעיף ז' כתב בטעם מה שכתב הרמב"ם דאף דאסור ללמד את עבדו תורה אם למדו לא יצא לחירות דהיינו משום דאף דאם אמר לו רבו לקרות בס"ת בצבור יוצא לחירות היינו משום שכיון שאין מנהג כלל לקרוא העבד בצבור אמרינן מסתמא רבו שחררו אבל ללמד תורה אף דאסור מכל מקום נוהגים ללמדו ולכן אין הכרח ששחררו ממה שלמדו ותמה על רבינו הטור שהשמיט סיום דברי הרמב"ם דאם למדו לא יצא לחירות עי"ש והדבר תמוה לענ"ד דאם משורת הדין דאסור ללמד עבדו תורה הדין מחייב לומר דיצא לחירות משום דאמרינן מסתמא שחררו היה לו לכתוב הדין כפי מה שהוא מעיקר הדין ולהטיל תנאי על זה אבל אם נהגו ללמדו תורה לא יצא לחירות דמי הגיד לרבינו שבכל העולם כולו נוהגים היתר זה ושכן ינהגו לעולם שלא יצטרך לכתוב עיקר הדין דיצא לחירות הרי אפשר יש בסוף העולם שאין

נוהגים היתר זה או שאף במקום שנוהגים היתר יכשור דרי ויחזרו לנהוג כמעיקר הדין ומי יודיעינו שהיה הדין אז דיוצא לחירות מאחר שאין שום גלוי דעת בדבריו שהטעם שלא יצא לחירות הוא מפני שנהגו היתר הלימוד. ובקונטריס כללי הפוסקים סי' ה' אות י"א הבאתי מ"ש מרן הב"י בחו"מ סי' שפ"ט סעיף ה' דבדבר שנשתנה הדין בזמן הזה ממה שהיה בזמן הגמרא דרך הרמב"ם הוא לכתוב הדין לפי מה שהיה בזמן הגמרא אף שמודה שאין הדין כן עתה ואם כן כל שכן שאין לו להשמיט לגמרי הדין שנאמר בש"ס מפני מה שנשתנה בזמן הזה ובחפשי בספרים ראיתי להרב חינא וחסדא בח"ב ד' קמ"ו ע"א שלא נתקררה דעתו בדברי הרב ב"ח דכיון דאסור מדרבנן מסתמא ישראל נזהרים ואין מלמדים אותם ואם כדבריו היכי אמרינן מסייע ליה לריב"ל וכו' דילמא עבד כהן הוא ורבו למדו כפי המנהג ולחלק בין זמן הש"ס לזמן הזה הרי לא באר הרמב"ם דבר זה והביא מ"ש הרב לחם משנה בדעת הרמב"ם שמפני שאיסור זה קל לא אמרינן אי לאו דשחרריה לא הוה מוליף ליה ולכן לא יצא לחירות והוסיף טעם לדבריו להסביר שהאיסור הוא קל שהרי הותר מכללו שמסתמא כמו שהאשה מותר ללמדה בדינים השייכים לה הכי נמי בעבד ועל קושית הרב ב"ח למה השמיט רבינו הטור סיום דברי הרמב"ם דאם למדו לא יצא לחירות תירץ שסמך על המובן מדבריו דמדלא כתב דאם למדו יצא לחירות כמו שכתב בהניח לו רבו תפילין וכיוצא מובן דבזה לא יצא אלו תוד"ק עי"ש. והנה מה שכתב שהותר מכללו בדינים השייכים לו הנה אמת נכון שהרי אפילו בעכום"ז גמור הדין כן כמו שמתבאר מדברי התוס' דחגיגה דף י"ג ע"א ולא היה צריך הרב ללמוד זה מאשה וטפי עדיף למילף בקל וחומר מעכום"ז אך בכל זאת לדעתי הקצרה תירוץ הרב לת"מ דחוק הוא כמו שכתבתי למעלה וראיתי שהרב דברי חפץ בדרוש ראשון דף ב' ע"ב עמד בדברי הרמב"ם ונושאי כליו הנ"ל ולא אוכל להעתיק דב"ק כי בא לו בארוכה עי"ש ונראה מדבריו דאיסור זה דללמד את עבדו תורה הוא איסור תורה והרב חינא וחסדא שם כתב בפשיטות שהוא מדרבנן עי"ש:

סימן קג

אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה ולכן אם אמרה גרשתני נאמנת רשמתי בנדפס באות שפ"ח אם סומכין בזמן הזה על חזקה זו עי"ש ועתה ראיתי בתשובת הרמ"ה שבשו"ת בשמים ראש סי' ס"ה שלא כתב לחלק בין זמן הש"ס לזמן הזה אך חלק דדוקא היכא דליכא למיקם עלה דמילתא וצריך דרישה וחקירה ואם היו דרים בעיר בחזקת איש ואשה ואומרת היום גרשתני והלכו הסופר והעדים למדינת הים ואבדתי גטי לא סמכינן עלה וכו' עי"ש ובכסא דהרסנא:

סימן קד

אין אשה מתעברת מביאה ראשונה בנדפס באות ע"ז כתבתי בענין זה בס"ד על מה שחדש הגאון נודע ביהודה בח"א בחלק אהע"ז סי' כ"ב דאיכא מיעוטא דמתעברות מביאה ראשונה וכתבתי (בד"ה ודרך) דמה שכתבו רבותינו התוס' דלאה נתעברה מביאה ראשונה על ידי מיעוך אינו פשוט ורבינו יהודה בר"א בס' דעת זקנים בפרשת ויחי הכריח מסדר הכתובים דלא נתעברה מביאה ראשונה כלל וכתבתי ולא ידעתי מה יענו התוס' להוכחה זו ומצוה ליישב ע"כ דברי. ועל זה כתב לי רב אחד וז"ל אכתוב גרגיר אחד שרשמתי על השד"ח כללים במערכת האל"ף אות ע"ז (בד"ה ודרך אגב) וכתב אין לפרש טפה ראשונה ממש שהרי כתוב בפ' ויצא וירא ה' וכו' משמע דהריון דראובן וכו' ולא ידעתי מה יענו התוס' פ' דהערל וכו' ומצוה ליישב וכו' עכ"ל ולענ"ד אני קימתי המצוה כי באמת לא העתיק הפסוק כדכתיב כי כן כתוב וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה ורחל עקרה ותהר וכו' וה"פ דבאמת על קושי' הב"י מראובן דהי' בן שנואה י"ל דבעת שהי' סובר שהיא רחל לא הי' בן שנואה נתעברה תיכף מביאה ראשונה כמו שכתבו התוס' ובבקר שראה שהוא לאה יהיב דעתו לגרשה אך חשב בדעתו אפשר מן שמים כן ולגרש אשתו ראשונה ג"כ קשה אך אח"כ כשראה שהוכרה עוברה וראה שמאת ה' היתה זאת שנשתנה בשבילה סדרי בראשית דאין אשה מתעברת מב"ר והיא נתעברה ועיין בשבת נ"ג ע"ב כמה גדול אדם זה וכו' אז נתיישב בלבו שלא לגרשה ועכשיו נפרש הפסוק כצורתו וירא ה' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה פ' שנתעברה תיכף (ועיין אבראבאנל ג"כ פי' כן) מב"ר ורחל עקרה (כי לא פתח לה רחמה רק אח"כ כתיב ויזכור ה' את רחל וכו' ויפתח את רחמה) אך לא ידע יעקב מזאת כי לא הי' עודינה הוכר העובר אבל אח"כ ותהר לאה שכולם ראו שנתעברה לאה ויעקב ראה כי מב"ר נתעברה אז נתיישב בדעתו שלא לגרשה עכ"ד יצ"ו:

ובמה שכתבתי בנדפס להכריח לכאורה כסברת הגאון נודע ביהודה דלא אמרו אין אשה מתעברת וכו' אלא על הרוב עיין בקונטריס הערות לכללים מה שהבאתי בזה בסי' י"א אות ז':

ועל מה שחידש הגאון נו"ב שיש מתעברות מב"ר וכו' כתב לי הרב הנ"ל במכתב אחר וז"ל בשד"ח כללים מער' א' א' ע"ז בד"ה ועתה ראיתי בשו"מ וכו' וכתב שבחי' להר"ן סנהדרין י"ט מבואר וכו' שאין דעתו להסכים לדעת הנו"ב וכו' עכ"ל וכן מבואר בריטב"א ליבמות כ' ע"ב בד"ה אמר גזירה ביאה וכו' וא"ת בביאה ראשונה כלה ג"כ אין הקמת זרע דקי"ל דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה כלל ג"כ י"ל דהא אפשר להתעבר במיעוך

כדאיתא לקמן מבואר בהדיא דלא כהנו"ב דכתב שאין מתעברת מב"ר כלל משמע אפילו מיעוטא לא אך באמת קשה לי לפי' הריטב"א והר"ן שאין במציאות כלל להתעבר מב"ר ודלא כהנו"ב א"כ מאי פריך הגמרא ביבמות ל"ד ע"ב והא תמר מד"א ופי' רש"י ז"ל דהא אמרינן לקמן ד' ע"ו ש"כ שמשו וא"כ יכול להיות שביאה ראשונה שמשו כדרכה דהלא אין אממב"ר ואח"כ כדי שלא תתעבר שמשו ש"כ ומפ' הגמרא מתמר אבל א"נ כדעת הנו"ב דמיעוט ממב"ר ולכך חשו ע"ז דלמא תמר מהמיעוט ותתעברה מב"ר ושמשו ואפילו ב"ר ש"כ ופריך שפיר הגמרא מתמר שנתעברה מב"ר דע"ז שלא כדרכן שמשו אפילו ב"ר עכ"ד יצ"ו: וידידי הרב הג' ר' מנחם נחום גלאנטי אבד"ק זאלאטאפאלי יצ"ו כתב וז"ל עיין זהר וישלח דף קע"ו בשעתא דעאל לגבה דלאה כל ההוא לילא רעותא ולביה הוה ברחל דחשיב דרחל איהי וכו' בכירותיה אהדר ליוסף ע"ש וה"ד בס' אוה"ח על התורה פ' ויחי נראה מדברי הזהר שראובן נוצר בלילה הראשונה והרב אוה"ח מתרץ הקושיא שהוציא הבתולים באצבע עכ"ד יצ"ו: וידידי הרב המאוה"ג ר' אלעזר כהנא שפירא מעיר קאליש יצ"ו בכלל הערותיו היקרות אשר שלח על דברתי בשדי חמד אחת היא בענין זה ואלה דבריו ככתבו וכלשונו בהשתעשעי לטייל בשדי חמדתו דמר שליט"א ראיתי את מראה הגדולה שהאריך כבוד קדשו כדרכו בקדש בשדי חמד מערכת האל"ף (אות ע"ז) על דברי הגאון בעל נודע ביהודה שחידש דהא דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה הוא רק רוב אבל מיעוט מתעברת והביא דברי המדרש רבה פרשת לך לך דמשמע דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה כלל וכבר האריכו בזה יעויין בשו"ת בית שלמה חאהע"ז (סי' ו') שחולק גם כן מדברי המדר' הנ"ל והנה לכאורה היה מקום ליישב קצת על פי מה שראיתי בפירוש נזר הקודש על מד"ר שביאר המשך דברי המד"ר הלז בא"א. ותוכן דבריו הקדושים דר' לוי בר חייתא בא לפרש דמה ראתה הגר להיות נקל גבירתה בעינה מצד שנתעברה דהלא לזה מתחלה נמסרה כמו שכתב בתוה"ק אך הענין הוא כיון שראתה שנתעברה מביאה ראשונה אשר אין כדרך הארץ ע"כ פנה לבבה להרהר אחר שרה אמנו שאין סתרה כגלויה ומהיכן משמע דאין זה דרך העולם להיות נתעברה דהא אמר ר' אלעזר לעולם אין אשה מתעברת מב"ר ואם כן שפיר עי"כ באתה לידי מחשבת און ועל זה אמרינן במדרש רבה והיאך טעתה בשביל שנתעברה מביאה ראשונה הלא היתה יודעת מבנות לוט שמתעברת גם מביאה ראשונה והיאך חשבה לנס ואמרינן דהם מיעכו באצבעותיהן זהו תורף דב"ק בקיצור יע"ש חזינן דדעת קדושים נוטה דר' אלעזר לא לחלוק על ר"ל בא ואדרבה סיועי קא אסתייעא ליה למימרא דר' לוי ואם כן שפיר נוכל ליישב בזה דברי הרב נודע ביהודה דלעולם באמת הוא רק רוב אבל

מיעוט מתעברת וכיון דהוא ל"ש לא טעתה הגר וחשבה דגם זה מיעוט ליכא רק דאי אפשר כלל ופירוש דברי ר"א הוא כיון דאמר ר"א אין האשה מתעברת מביאה ראשונה רק מיעוט מתעברת עי"ז באתה הגר לטעות דהיה דרך נסיי (ויעויין בבני האהובה פרק ט"ו מהלכות אישות הלכה ו) שהבין בכונת הר"ן קידושין כמו שהבין הש"ץ שרוב א"מ וכ' ע"ז אך נראה דודאי מודה הר"ן דהיא מיעוטא דלא שייך כלל ואם כן שפיר הי' זר בעיני הגר דבר זה ועל כן חשבה שהוא דרך נסיי ותקל גבירתה בעיניה) ועל זה פרכינן במדרש היאך טעתה הגר הלא היתה יודעת דבנות לוט גם כן מתעברות מב"ר וראתה דאין זה דרך נסיי ועל זה מתרצים דהיתה יודעת דהמה שולטת בעצמן היו אבל באמת הא דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה נוכל לומר דרק רוב הוא כן ומחמת זה טעתה הגר (אחר כתבי פקחתי עיני כי אי אפשר לפרש כן כי מעשה דבנות לוט היה במאוחר מהגר ורק נזה"ק כתב כי הוא קושיא רק על ר"א יע"ש):

אך באמת לא זכיתי להבין דברי נזה"ק בפירושו דר"א איסתייעא קא מסתייעא ליה לר"ל דאם כן אמאי שבקינן דברי התנא שאמר ביבמות דאין אשה מתעברת מב"ר להסתייע ממנו על דברי ר"ל וצע"ר לי בזה דהא כ"ק הוכיח דר"א הוא אמורא ולא תנא כמו שהבין הש"ץ דהוא ר' אליעזר וגם לדידי חזי לי תמיהתי על הש"ץ שכתב דר"א שמותי הוא ולא פסקינן כוותיה דהא ר' אלעזר כתיב וע"כ מוכרחין לפרש כמו שהבין כ"ק עם חבל נביאים בהקשותם על דברי הנוב"י ממדרש רבה הנ"ל ומה שפירש כהדר"ג נר"ו דברי הר"ן דלא כמו שהבין הש"ץ דבריו הקדושים אינם צריכים חיזוק כי בדעתו העמוקה צלל מים אדירים וזכה לכוין לדעת רבותינו הראשונים כי גם הבית שלמה (סי' ו') פירש דברי הר"ן כן ובהגהות דמר בריה (אות ד') הביא דברי הריטב"א יבמות ק' כ') שכתב להדיא כן וגם ציין דברי הר"ן בחידושיו על סנהדרין דף י"ט) שכ' גם כן כן (ומה שפירשתי למעלה אין לדחות כיון שאמר ר"א לעולם אין אשה ממב"ר כמו שהקשה מזה הש"ץ דהלא מצינן דגם דבר שהוא על פי רוב יכונה בשורש לעולם יעיין מכות (דף ז') ותוד"ה דלמא וד"ה כמכחול וכבר פלפלתי בענין זה אם הוא יכונה על פי דברי הנתהווה ע"ד רוב עם כבוד יד"ן הרב הגדול בעהמח"ס זכות אבות (אין כאן מקומו) עכ"ד יצ"ו. ועיין בזה בקובץ כנסת חכמי ישראל קונטריס ח' סי' קס"ד דף ק"ע סוף ע"א והבאתיו לקמן באות קכ"ז (בד"ה שוב נדפס) עי"ש ואחר זמן נדפס קונטריס ט' ועי"ש בסי' קע"א אות א' והבאתיו באות קכ"ז הנ"ל עי"ש ורב מופלא בדורנו מוהר"ר משה ישראל פיזינר מדאבראוונא יצ"ו בקובץ המאסף (הנערך בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב) בסוף סי' ק"ץ השיג עלי שלא ראיתי דברי הגאון מלא הרועים בהגהותיו על האלפס בדפוס רא"ם על דברי הר"ן בפרק

קמא דקידושין עי"ש וכן נעלם ממני אז דברי ידידי הגאון מוהרש"ל יצ"ו בהגהותיו על האלפס שם שגה הוא העיר בדברי הר"ן עי"ש:

עוד כתב לי הרב הנ"ל יצ"ו ושייך למה שכתוב בקונטריס זה אות ל"ז ואלה דבריו ראיתי בספרו הבהיר מערכת האל"ף אות קכ"א שהעמיק הרחיב בענין אם מצינן סייג בדאורייתא והביא מלא חופנא בקיאותיה דמר שליט"א כדרכו בקודש ויען כי כבר כתבתי להביא ראיה לזה אחקוק במגילתא דא יעיין בס' המצות מצוה ס"ט דאזהרת הבע"מ שלא יכנס למקדש הוא מאך אל הפרוכת לא יבא וכתב הלב שמח דמשום הכי אסור להכנס למקדש בכדי שלא יבא לעבוד העבודה דלא יבא הוא משום לא יחלל הרי להדיא דמצינו סייג בדאורייתא וע"ש וברמב"ן ובמג"א, גם קצת יש להביא ראיה מחולין בריש מסכתין דדרשינן וכי תחדול לנדור לא יהיה בך חטא דהטעם דשמא לא ישלם יע"ש ובפרש"י עוד חשבתי זה כביר לפי מה שכתב הרמב"ם הטעם דמשום הכי אסור לגנוב על מנת למיקט או על מנת לשלם תשלומי כפל בכדי שלא ירגיל את עצמו כמבואר בח"מ סי' מש"ח הרי להדיא דמצינו סייג בדאורייתא ויעוין בתשובת חכם צבי סי' כ"ו שכתב להסביר מפני מה גזל עכומ"ז אסור מן התורה וכתב דהכונה שלא נרגיל עצמנו לגנוב ואם נעשה מעשה כזה אצל עכומ"ז ירגיל אותנו לעשות כן גם בישראל הרי מפורש יוצא מדבריו הקדושים דהתורה עשתה סייג למען לא נעבור על אחת מהמצות אשר לא תעשינה. אמנם הנך דגזל על מנת לשלם תש"כ וגזל עכומ"ז יש מקום לדחות לפי מה שהעיר בס' לקח טוב הנד"מ בכלל ח' אות ו' דמשום הכי לוקה אלאו דלא ירבה לו נשים אף דסייג היא ובסייג ביאר דאינו לוקה אלאו זה משום דלאו בגדר סייג היא אלא שהתורה אמרה דרך וודאי שאם ירבה יסור יע"ש שהעמיק בהך אי מצינו סייג בדאורייתא והביא ראיות ברורות ובתוכן יתנוצצו בדרך שהעיר כ"ק ואם כן הוא הדין בנדון דידן יש לומר דודאי אם יגזול עמ"ל או מעכומ"ז יבא לגזול גם מישראל כמו שמשמע מדברי החכם צבי הנ"ל ועל פי הנ"ל דהרמב"ם פירש דמש"ה אסור ע"מ לשלם תש"כ למען לא יבא לידי הרגלה אמרתי מכבר ליישב קושיית התורת חיים בחידושיו לבבא בתרא (דף ט"ז) דהאיך עשה איוב וגזל שדי יתומים ומשביחן ומחזיר להן הלא אף על מנת לשלם תש"כ אסור לגנוב יע"ש ועל פי הנ"ל מיושב דהנה בספר עמודי אש סי' ו' אנהיר לן עיינין דדבר שאסור משום הרגלה הוא רק אם עושה כן בלא מצוה מה שאין כן באם רוצה לעשות זה למצוה והמקרה לא יתמיד לא שייך לאסור יע"ש בד"ה במ"א וכו' ואם כן הוא הדין שפיר היה רשאי איוב לעשות כן דהא כל הטעם דאסור הוא משום

הרגל עבירה והיכי דמכוון לשם שמים לא שייך זה ואיוב לשם שמים נתכוון ומיושב קושית התורת חיים על נכון בס"ד:
והנה בספר לקח טוב הנ"ל הביא ראיה שם באות ט"ו דמצינו סייג מדאורייתא מנדרים דף יו"ד ר' שמעון אומר מנין שלא יאמר אדם לה' עולה לה' מנחה תלמוד לומר קרבן לה' וכתב הרא"ש הטעם דשמא יחזור בו מלידור ולא יאמר תיבת עולה ונמצא שהזכיר שם שמים לבטלה הרי דמצינו דגזרת התורה סייג. אך באמת אין ראייתו מוכרחת דמבואר בריטב"א יומא ריש פרק טרף בקלפי דמה שאסור לומר לה' עולה הוא רק איסור דרבנן יעש"ה עכ"ד יצ"ו:

סימן קה

את במאי דאמרינן בפ"ק דמגילה אתא את ופסיק עיין במה שכתבתי בנדפס באות שצ"ו וכתב לי רב אחד יצ"ו וז"ל אני חפצתי (אולי חפצתי צ"ל) כי באמת מקודם כתוב ורחצו את ידיהם וכו' אבל אח"כ כתוב ורחצו ממנו ידיהם ורגליהם ולא כתיב את ובא זה ולמד על זה דבעינן בבת אחת והאת בא לאיזו דרשה. שוב מצאתי בח"ס או"ח סי' צד"ק שהאריך בזה וכת"ר הביא בשם ספ' אש דת דהתם מעניינא דקרא וכו' ואין הס' אתי ונראה ראיה לזה מיומא ס"ג ע"ב ולה להוציא ורמינהי ירצה לקרבן וכו' מנין שלא יקדישנו מחו"ז ת"ל וכו' התם מעניינא דקרא וכו' לה' להוציא הכא לה' לרבות ואם כן ה"נ דאצל קידוש ידו"ר הוא שיקדש כל אחד בפני עצמו אתי את להורות יחד וגבי מגילה הוא דכולם יקראו ביום א' דלא תתגודדו אתי את להפסיק בין פרזים למוקפין עכ"ד יצ"ו. גם ידידי הרה"ג ברוך עין מח"ס דבר מצוה יצ"ו העיר עלי שלא זכרתי שהחתם סופר בסי' צד"ק תירץ קושית השער אפרים על נכון:

סימן קו

אגב אם עשה שליח להקנות המטלטלין שלו אגב קרקע של השליח אי מהני או בעינן שיהי' קרקע שלו כתבתי בזה בנדפס אות ק"ו (בד"ה ואם) וכתב לי ידידי הרב הג' מנחם נחום גלאנטי אבד"ק זאלאטאפאליא יצ"ו וז"ל עיין חת"ס חלק א"ח סי' קט"ז שכתב דלא מהני וחולק על המק"ח והביא ראיה לזה מש"ס ב"ב דף מ"ד ע"ב עכ"ד יצ"ו. אמר המחבר כבר ציינתי בנדפס שם את אשר כתבתי בזה בקונטריס אסיפת דינים מערכת חמץ סי' ט' אות ח' ושם אתה מוצא תשו' הרב חת"ס הנ"ל וכתבתי דנראה מדבריו דלא מלאו לבו לחלוק על הרב המק"ח רק דלולא דבריו קאמר וכו' עי"ש:
ובמה שכתבתי בנדפס באות ק"ד על דברי התוספות בבא קמא ד' י"ב בדין קנין אגב אם הוא מן התורה ראיתי בס' אמרי הצבי לידידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו

בחידושיו לבבא קמא בפרק קמא שכתב ליישב דבריהם והאריך גם כן בכמא פרטים בדיני אגב עיין בדב"ק בסי' מ"ח וסי' מ"ט ובספר טהרת המים בקונטריס שיירי טהרה במערכת הקו"ף אות ל"ב כתב שהגאון חקרי לב בח"מ סי' י"ג כתב דקנין אגב הוא מדרבנן ושהתוספות בבבא קמא ד' ק"ט והרמב"ן סוברים דהוא מן התורה ושהתוספות בבבא קמא ד' ק"ד סוברים שהוא מדרבנן ושכן דעת הרמב"ם וציין לעיין בכמה ספרים שאינם אתי והרבה ספרים שרשמתי בנדפס בענין זה לא הזכירם הרב הנ"ל כנראה שלא היו מצויים אצלו ואי מהני קנין אגב לעכומ"ז כתבתי קצת בנדפס אות ק"ט ועוד כתוב אצלי בקונטריס שדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ט' אות למ"ד בס"ד עי"ש. ובענין זה כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר אברהם יצחק הלוי בלייוייס דומ"ץ בעיר בריסק יצ"ו וז"ל במערכת האל"ף אות ק"ט בדין אגב אי מהני בעכומ"ז הביא דברי המחצית השקל בשם התומים וכתב וז"ל איברא דלאורים ותומים אפשר לומר דאין סתירה מהשה"ג דהפקעת חמץ שאני דלא בעינן אלא שיצא מרשות הישראל ואף אם לא יכנס לרשות עכומ"ז מהני דלא יהא אלא הפקר עיין חתם סופר סוף סי' קי"ז וכו' אך שוב בא לידי ספר התומים וכו' עכ"ל צדיק ולא זכיתי להבין דב"ק דמ"ש החת"ס אתי שפיר לפי שיטתו דקנין אגב שייך גם בעכומ"ז ורק אי עיקרו רק דרבנן ל"מ לדאוריתא על זה שפיר כתב דמכל מקום מדרבנן קנה ממילא נעשה הפקר דאוריתא ויצא מרשות ישראל על כל פנים. אמנם למה שכתב בשם תומים דקנין אגב לא מהני בעכומ"ז אם כן לא תקנו רבנן קנין זה אצלו כלל ואין בזה הפקר בית דין ובמה יצא מרשות ישראל ובודאי אין לומר בכונת התומים דאגב לא מהני בעכומ"ז מדאוריתא דבישראל הוי קנין דאוריתא (וכשיטת הסוברים כן וכן נראה באמת דעת התומים) אבל על כל פנים מדרבנן גם בעכומ"ז הוה קנין זה בודאי לא ניתן להאמר ואיך נחה דעתו דעת עליון טרם ראותו דברי התומים בפנים לומר לשיטתו דבחמץ הוה הפקר ויצא מרשות ישראל נעלם ממני בענ"ד: והנה בדברי החתם סופר האלו המצויינים למעלה מבואר בפשיטות דאגב מהני בשל עכומ"ז ואפילו אי אגב דרבנן ולא הבנתי לשון החתם סופר שכתב בח"ו העתיקו מרן יחי' שם סמוך ונראה דס"ל לתוספות דעכומ"ז אינו קונה באגב וכן משמע מתוס' בבא קמא י"ב ע"א דאגב לאו דאורייתא וכו' ולא ידעתי מה זו הוכחה מתוס' דב"ק דעכומ"ז אינו קונה באגב ממה שכתבו דאגב לאו דאורייתא והרי בעצמו כתב לדעת רמב"ן דעכומ"ז קונה באגב מכל מקום אפשר דס"ל אגב דרבנן וכן דעת כמה רבוואתאי דקנין דרבנן תקנו גם בעכומ"ז והובא בתוך שדי חמדתו מערכת הגימ"ל אות ז"ן ושם

הביא גם דברי החתם סופר דאתיין כדבריו בח"ו הנ"ל אמנם דבריו שבאו"ח לכאורה סתראי נינהו וקצת שלא העיר מרן הי"ו בזה עכ"ד יצ"ו:
ועל מה שכתבתי בנדפס באות ק"ו בדין אם מטלטלין נקנין אגב קרקע של שליח כתב לי הרב הנ"ל יצ"ו וז"ל באות ק"ו בסופו הביא דברי המקור חיים דמטלטלי דמשלח נקנין אגב קרקע של שליח ושבספר פורת יוסף חלק עליו ומני"ר הי"ו דחה ראייתו קצת חידוש שלא הזכיר מה שכתב בחתם סופר חלק א"ח סי' קט"ז (ד"ה מה דמספקא ליה) לחלוק גם כן על המקור חיים עכ"ד יצ"ו:

סימן קז

אומדנא בנדפס אות שפ"ז כתבתי איזה כללים בדיני אומדנא עי"ש וידידי הגאון נחמן כהנא יצ"ו ציין לעיין בזה בס' דברי גאונים כלל ד' ובמה שכתבו התוספות בבבא קמא ד' ק"י בד"ה אדעתא (שציינתי בנדפס שם בראש האות) דדבר התלוי גם בדעת חברו כמו קונה ומוכר לא מהניא אומדנא ומפני זה הקונה בהמה ונמצאת טריפה לא מהני אומדנא דאדעתא דהכי לא קנה כתב מרן המשנה למלך בששי מהלכות זכייה הלכה א' בשם הגאון פני משה בח"א סי' ס"ב דאומדנא גדולה מהניא אף בדבר התלוי בדעת שניהם ועיין בשו"ת מנחת שי לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ל"ז (בד"ה ועוד) שהביא גם הוא חילוק זה ובספר עבודת השם (לרב גדול משאלוניקי) בחלק יו"ד סי' דף י"ח ע"ד הביא גם כן חילוק זה וכתב שגם הרבנים פאת נגב בחלק יו"ד סי' כ' ומשנת ר' אליעזר בסי' פ"ט (ס"ט) הסכימו לחילוק זה דכל דאיכא אומדנא גדולה עצומה וחזקה אזלינן בתרא אף בדבר התלוי גם בדעת השכנגדו וכדכתב הרב פני משה והביא מה שפסק הרב המבי"ט בחלק ג' סי' קמ"ו בחתן שקבל מעות מדודים מחמיו והרויח בהן ושוב נתבטל השידוך מצד החתן שחייב להחזיר כל מה שהרויח דאומדנא היא שלא נתן לו אביה אלא על מנת לכונסה. והרב כנסת הגדולה בתשובותיו כתב שבמקום אחד דחה תשובת הרב המבי"ט ולא ידענו איה מקום כבוד דברי הכנסת הגדולה בזה (לדחות דברי הרב המבי"ט) וחתר הרב לדעת טעמו ורצה לומר שהוא על פי דברי התוספות דבדבר התלוי בדעת שניהם לא מהניא אומדנא וחזר בו משום דכיון דהאומדנא גדולה היא דינא הוא דאזלינן בתרא אף בדבר התלוי בדעת שניהם ובדף י"ט ע"ב (בד"ה שוב מצאתי) כתב שגם הרב בן ידיד בפרק ששי מהלכות זכייה ומתנה פסק פסק כתשובת הרב המבי"ט הנ"ל ועיין לקמן באות קל"ג (בד"ה גם על מה שכתבתי) מה שהבאתי בענייני אומדנא:
וכתב עוד שם (בעבודת השם דף י"ט ע"ב) בשם הרב מוהר"א ישראל הובאו דבריו בספר בן ידיד הנ"ל דכל אומדנא דלא נודעה אלא לאחר זמן זמנם לא אזלינן בתרא ותמה עליו

ועל הרב בן ידיד (שלא השיגו בזה) דמתשובת הרא"ש כלל ח' סי' ד' בההיא דנתקלקלו חובותיו של אבי הכלה לאחר זמן השידוכין וכן ממה שכתב בכלל ל"ד בדין אחות המשודכת דיצאה מן הכלל לאחר זמן השידוך וקודם הנישואין שפסק הרא"ש דפטור מן הקנס מטעם אומדנא מתבאר דמהניא אומדנא דלאחר זמן והצריך ישוב והרב המגיה יצ"ו כתב שבספר יהודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) בחלק יו"ד סי' ל' האריך בפרט אומדנא דאחר זמן והעלה דמהניא:

ועל מה שכתבתי בנדפס באות שפ"ז אי מהניא אומדנא לשבועה לומר אדעתא דהכי לא נשבעתי הנה השגתי עתה ספר יקר שערי רחמים לידידי הרה"ג החרי"ף יצ"ו וראיתי בחלק אבן העזר סי' א' דף ה' ע"ד (בד"ה וראיתי) שכתב בשם הגאון חקרי לב בחלק ג' ליו"ד סי' פ"ז שדקדק מדברי הרא"ש בתשובה כלל ח' (גבי קלקלה אחות המשודכת להתיר השבועה מטעם דהוי אונס דלא שכיח ואזלינן בתר אומדנא דמוכח דאדעתא דהכי לא נשבע וכו') דדוקא באונס דלא שכיח הוא דמהניא אומדנא דמוכח ואזלינן בתרא אבל באונס דשכיח לא מהניא אומדנא דכיון דשכיח הוה ליה לאתנויי ועל פי זה שדי נרגא על דברי הרב פנ"מ וכו' והרב יצ"ו תמה עליו שהרי מתשובת הרא"ש בכלל ח' סי ד' גבי נתקלקלו החובות שדן את הדין לומר אדעתא דהכי לא נשבעתי מתבאר דגם באונס דשכיח מהניא אומדנא שהרי קלקול החובות שכיח הוא וכן כתב הרב מוהרש"ך בח"ב סי' מ"ה על פי דברי הרא"ש אלו דגם באונס דשכיח מהניא אומדנא ואזלינן בתרא ומה שהרא"ש כתב בההיא דקלקלה אחות המשודכת דהוי אונס דלא שכיח קושטא דמילתא קאמר וכו'. ושוב כתב (בדף ו' ע"א בד"ה ואיך שיהיה) דבאונסא דשכיח ואומדנא תליא בפלוגתא דלהרב מוהרש"ך חשיב אונס ולהרב מוהר"א ששון כיון דסוף סוף אונסא דשכיח הוא הוה ליה לאתנויי ולא מהניא אומדנא וההיא דהרא"ש בנתקלקלו חובותיו אונסא דשכיח ודלא שכיח שיעני עד שימכור כלי ביתו ותשמישיו דאף דעניות שכיח כולי האי לא שכיח וכן הבין מדבריו הרב מוהרשד"ם בחלק יו"ד סי' קכ"ג דמוקי לתשובת הרא"ש כתורתו של מוהרא"ש דהעניות הוי מידי דשכיח לאדם להפסיד ולא שכיח שיצטרך למכור ביתו וכל כלי תשמישו אלו תורף דב"ק בזה, אחר זמן השגתי ספר יקר טהרת המים ולרב גדול משאלוניקי) וראיתי בקונטריס שיורי טהרה במערכת השי"ן אות מ"ה פלפול ארוך בדין זה ולא איסתייעא לי לעיין בדב"ק ועיין בדברי הרב מוהר"י אלפאנדרי בתשובתו שהובאה בספר יבא הלוי בשו"ת ליו"ד סי' ב': גם על מה שכתבתי בנדפס שם אי מהניא אומדנא לעבור על השבועה בקום עשה ולומר דאדעתא דהכי לא נשבע או דווקא כשעובר על שבועתו הוא דמהני וכתבתי בשם

הרבה מרבני האחרונים דאף שהרב מוהראנ"ח מסתפק בזה מכל מקום לא שבקינן מאי דפשיטא להרבנים מוהרשד"ם ומוהריב"ל דמהני גם לקום עשה מפני ספקו של הרב מוהראנ"ח ושהוכיחו כן גם מתשובת הרשב"א שהביא הרב מוהר"י קולון וכו' וכו'. הנה עתה ראיתי לידידי הרה"ג החרי"ף הנ"ל יצ"ו שהאריך מאד בפרט זה שם בדף ו' ע"ב (מד"ה פש גבן וכו' והלאה) עד דף ט' ע"א וסיים שם (בד"ה ואיך שיהיה) זאת תורת העולה מכל הרשום בכתב דלעבור על שבועה בקום עשה מכח האומדנא דלאו על דעת כן נשבע רבו המתירים הלא המה התוספות והיש מפרשים שהביא הריטב"א ומוהריב"ל ומוהרשד"ם מוהראנ"ח והפני משה והפרח מטה אהרן וסוגיא דהגוזל קמא דף ק"י ע"ב דייקא כוותייהו גם הרב חקרי לב אסוף דינא סמך להתיר כדעת רבני האחרונים המתירים בקום עשה ועיין להרב דרך עץ החיים בתשובה סי' ג' דף צ"ו ע"ב שאף שהביא הך הריטב"א והנומיקי יוסף עם כל זה פסק בנדונו להתיר וציין לעיין שמן המשחה סי' ע"א דף נ"א ע"ב וע"ג ומערכי לב ח"ב דף ב נ"ב אלו תורף דב"ק יצ"ו והאריך עוד בכמה כללי דינים בענין אומדנא בחריפותו ובקיאותו כי רב הוא לך נא ראה. וגם לענין אי מהניא אומדנא להוציא ממון שכתבתי בנדפס (בדף מ"ט בד"ה ואומדנא דמוכח טובא) ראיתי להרב יצ"ו בחלק ח"מ סי' א' וסוף סי' כ"ב שדבר קצת בזה וספרים רבים שהבאתי בספרי לא הוזכרו בדברי הרב בזה כמו שיראה הרואה בדב"ק ומסתמא אינם נמצאים בעקד ספריו או כי איידי דטריד בעיונו בהלכות גדולות ומרובות קשה עליו לחפש חיפוש מחיפוש ועיין בספר היקר בני בנימן לתנא ירושלמאה מוהר"ב נבון בדף י"ד ע"ג (בד"ה והנה כל זה):

ועל מה שכתבתי שם (בד"ה ואומדנא דמוכח) בשם כנסת הגדולה חשן משפט סי' ט"ו הגהת בית יוסף אות י"ג דמי שנגנב ממנו כלי כסף ויש כמה אומדנות מוכיחות שאיש פלוני גנבם מותר למוסרו ביד השופטים בשביל חוב קרוב לשיווי הכלים ולכפותו עד שיודה הדברים אחרים הערני ידידי הרה"ג ברוך עין מח"ס דבר מצוה יצ"ו שבפתחי תשובה חשן משפט סי' ע"ה ס"ק י"ט בשם שו"ת פמ"א לא כתב כן. ובעיקר דין אומדנא כתב לי רב גדול יצ"ו והובאו דב"ק לקמן באות קל"ג (בד"ה גם על מה) ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ד ע"ד אות א' כתב בשם הרא"ש כלל פ"ד סי' ד' דאומדנא הבאה לעקור נחלה לא אמרינן וציין הרמ"ע מפאנו סי' נ"א ובאות כ"ח ציין כתובות דף נ"ח וס"ח וע"ט וצ"ה קידושין דף מ"ט בבא בתרא דף כ"ז ירושלמי כתובות דף צ"ט שער אפרים סי' ס"ז וס"ח בבא בתרא דף לק"ט זכרון דברים דף נ"ד גיטין דף מ"ו וע"ב הריט"ץ סימן טו"ב נאות יעקב דף ו' מגן שאול סי' ג' הרמ"ע סי' נו"ן תשב"ץ ח"א

סי' פ"ד וצ"ה וצ"ו ח"ב סי' ס"א דבר שמואל סי' ס"ו ורמ"ג תשב"ץ ח"ב סי' רכ"ד ורע"ב מעיל שמואל סי' ק"ב וסי' כ"ג הרימ"ט ח"א סי' כ"ג וכ"ז חוט המשולש סי' יו"ד וי"א קונטריס מחזה אברהם פנים מאירות סי' נ"ג וק"ב בני משה סי' א' תשובות מיוחסות סי' ז' הרדב"ז החדשות סי' קכ"ח וקכ"ט ור"ד ורל"ג ובאות לק"ט ציין תשב"ץ ח"א סי' צ"א ישרי לב ח"מ אות א' ובספר שער הציון כתובות מ"ד תוספות ד"ה כתב מ"ז ע"ב ד"ה שלא נ"א תוספות ד"ה מקרקעי נ"ה ע"א ס"ח ע"א ע"ח ע"ב תוספות ד"ה כתבתינהו צ"ד תוספות ד"ה זבין ירושלמי כתובות פרק ב' הלכה א' ועיין בפני משה ד"ה חייב פרק ה' הלכה א' בבא קמא מ"א ע"א ירושלמי בבא קמא פרק ה' הלכה א' בבא בתרא צ"ג ע"ב עי"ש קמ"ו ע"ב סנהדרין ל"ז ע"ב ירושלמי סנהדרין פרק ד' הלכה ט' שבועות ל"ד ע"א ועיין תוספות ד"ה דאי:

סימן קח

איסור דרבנן העובר עליו בשוגג אם צריך כפרה רשמתי בנדפס באות רנ"ג לעיין במערכת השי"ן אות ד"ן וראיתי להעתיקו פה בתוספת מרובה מספרים חדשים מקרוב שחדשו סופרים יצ"ו והוא זה שהרב פתחי תשובה בח"מ סי' רל"ד כתב בשם הנתיבות שם בסק"ג דאיסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה ושהביא ראיה מדאמרינן בעירובין דף ס"ז בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא וכן כתב הרב חתן סופר בדף קל"ד ע"א דאוכל איסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה עי"ש מה שהסביר בזה ולא זכר דברי הנתיבות והרב רמ"ץ בשו"ת א"ח סוף סי' ח' מסכים לסברת הנתיבות וכתב שבמקום אחר ביאר מה שנראה סתירה לזה מדאמרינן ביו"ד סי' קכ"ג בשותה יי"נ בשוגג דיתענה גם בס' תורת חסד שנדפס מקרוב לגאון בדורנו יצ"ו בסי' ל"א אות ה' מסכים לדברי הנתיבות דבשוגג בדרבנן אין צריך כפרה והסביר טעם לדבר דאיסור תורה חשיב איסור חפצא אבל איסור דרבנן לאו איסור חפצא אלא אקרקפתא דגברא רמי עי"ש ודבריו בהסבר זה הם כדברי הרב חתן סופר שם. גם הרב ישועות יעקב בחלק יו"ד סי' קי"ד אות א' כתב (גבי משקין הניקחים מן העכו"ז אי חיישינן שיערב איזה דבר איסור משום להכשיל את ישראל אף אם אין לו שום ריוח בזה) דבאמת לכאורה מה מכשול הוא לישראל מה שאוכל בשוגג והוא לא ידע ואשם וכו' עי"ש משמע שסובר דאיסור דרבנן בשוגג לא חשיב מכשול ואם כן אין צריך כפרה על זה. גם ידידי הגאון אבד"ק לאמזא יצ"ו בסה"ב דברי מלכיאל בסי' כ"ב אות כ"ח וכ"ט מיסתמיך ואזיל בתר סברת הנתיבות הנ"ל דבאיסור דרבנן והוא שוגג אין צריך כפרה כלל עי"ש גם בשו"ת מנחת שי (לגאון בדורנו יצ"ו) בסי' ס"ב דף מ"ה סוף ע"א הביא סברת הנתיבות וכתב לבאר דבריו ולקרבם אל השכל (על דרך שכתבו

הרבנים הנ"ל) דהטעם הוא דאף דבאיסורי תורה דעת רש"י היא בכריתות דף י"ד דאיסור מאכלות הוי איסור חפצא אבל באיסור דרבנן לכולי עלמא הוי איסור גברא שגזרו עליו שלא לאכול אותו דבר ואם כן זה דוקא כל עוד שהאיסור הוא בעין חובה עליו שלא לאכלו אבל אם כבר אכלו אין צריך כפרה על האכילה דהא על החפץ לא חל שום איסור עכ"ל. גם ידידי הגאון אבד"ק ראייסין יצ"ו בספר כנסת חכמי ישראל קונטריס ששי סוף סי' ק"ב נקיט דשוגג בדרבנן אין צריך כפרה אלא שהצריך עיון בחולין דף ו' ועיין לקמן (בד"ה אמנם ומשם והלאה) שהבאתי עוד בשם גאוני דורנו יצ"ו דנקטי כסברת הנתיבות (בספר דרך המלך החדש) בפרק א' מהלכות ברכות ובקובץ כנסת חכמי ישראל סי' ק"א וריש סי' קס"ב ובכורי שלמה א"ח סוף סי' ל"ג ועוד איזה רבנים:

אמנם ידידי הרה"ג בס' אפריון שלמה יצ"ו בקונטריס מזבח אבנים דף ה' בהגהה לאות ט"ז כתב שדבר זה צריך תלמוד ורצה להוכיח ממה שאמרו בראש השנה ד' י"א אמרו להם צאו והתענו על מה שהתעניתם (במעשה שגזרו בלוד תענית בחנוכה) שלא כדעת הנתיבות שהרי גם על שגגה בדרבנן הצריכו להתענות ודחה זה על פי מה שנראה מדברי רש"י דהתענו דקאמרי אינו אלא תשובה ולא שצריך להתענות לכפרה (כמשמעות לשון הש"ס) אך עיקר הוכחת הנתיבות כתב שם שאינו מובן שהרי אף שנאמר דאין צריך כפרה על איסור דרבנן בשוגג אכתי קשה היכי שבקינן לכתחלה לעשות כדברי המתיר כיון דאית ליה תיובתא אלא על כרחין התם היינו טעמא כיון שהמורה ראוי להוראה והדין ברור לו כמו שכתב הרדב"ז בחלק הרביעי סי' י"ט סמכינן שהוראתו נכונה והתיובתא שיש עליו ודאי יש לה ישוב נכון וכדהוה התם בעובדא דאביי דבעי לאותובי ושני ליה רב יוסף אבל אין ראיה מזה להעובר על דרבנן בשוגג שאין צריך כפרה ע"כ תורף דבריו הנכונים לדעתי העניה. גם ראיתי בקובץ יגדיל תורה בקונטריס תשיעי דף רכ"ה ע"ג בסי' קכ"ח אות ד' שכתב רב גדול אחד יצ"ו (חותם עצמו צעיר ורב סוף דברו אמת כי רב וגאון הוא שיחל"א) כתב שדברי הנתיבות צריכים ישוב מכמה מקומות דלא משמע הכי עיין תוס' בשבת דף י"ב ע"ב מה שהקשו מהבדלה וגם מהא דקי"ל דהאוכל תרומה דרבנן גם כן צריך לשלם חומש ועוד סתירות רבות שהעליתי בחבורי עכ"ד יצ"ו וידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בדף ס' ע"ב שקיל וטרי בעיקר דברי הגאון ישועות יעקב הנ"ל וכתב בתוך דבריו וז"ל גם מ"ש שם דשוגג בדרבנן אין צריך כפרה ליתא וכמ"ש במקום אחר עכ"ד ובלי ספק כבר הזכיר באותו מקום דברי הנתיבות בזה די כל רז לא אניס ליה ואף כי הנגלות לנו ועיין בקונטריס זה לעיל אות כ"ד בסוף סק"ח מה שכתב רב אחד בדורנו יצ"ו על דברי הנתיבות. גם ידידי הגאון אבד"ק פרעמישלא יצ"ו בשו"ת

בית יצחק חלק א"ח סי' ס"ה כתב שדברי הנתיבות דחוקים מאד ומדברי התוס' במס' עבודה זרה דף כ"ב שכתבו דעובר בלפני עור אף אם כונתם שעובר מדרבנן (שלא כדעת הרב מנחת חינוך בסי' רל"ב ורל"ח דמכשיל חברו בדרבנן עובר בלפני עור לא ת"מ מדאורייתא דלא גרע מהניח לו אבן בדרך) מכל מקום מוכח דלא כהנתיבות עי"ש. אמנם ראיתי בס' דרך המלך לגאון בדורנו יצ"ו בהלכות ברכות פרק א' הלכה י"ט דף נ"ט ע"ג שכתב על דבריו שבמחכ"ת לא ירד לעומק סברת הנתיבות ודבריו הם קלורין לעין דאיסור דרבנן לא חל איסור על החפץ רק שאנו מוזהרים לשמוע דברי חז"ל ושלא לסור מדבריהם וזה שייך כשיודע מגזרת חז"ל אבל כשהוא שוגג ואינו יודע אם יש בזה גזרת חז"ל איך שייך לענשו על שעבר ולא שמע לדבריהם כיון דבאמת לא ידע משום הכי לא חשיב שעבר ואין צריך כפרה עכ"ל עי"ש שכתב כן מסברא ולא נרגש משום סתירה שיש לסברא זו כמו שכתבו הרבנים הנז"ל. גם ידידי הגאון מרן מוהרי"ז שטערין אבד"ק שאויל יצ"ו בדבריו שבכנסת חכמי ישראל בקונטריס הששי סי' ק"א קרוב לסופו אות ג' נמשך אחר דברי הנתיבות הנ"ל עי"ש (דברי תורה עשירים במקום אחר שאביא בסמוך איה"ש) גם גאון בדורנו יצ"ו הובאו דב"ק בכנסת חכמי ישראל ריש סי' קס"ב הביא דברי הנתיבות דבדרבנן אין צריך כפרה והביא שיטת הר"ן דגם בשגגת לאו אין צריך כפרה ועל זה הרבה להשיב אבל לדרבנן מישתק שתיק עי"ש ובספר נחלה לישראל לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בסי' ל"ז אות ל"ג נסתייע לסברתו שבספרו משכנות הרועים סי' ל"ח דבדרבנן לא חיישינן לאיסור למפרע מדברי הנתיבות דשוגג בדרבנן אין צריך כפרה ובספר ילקוט הגרשוני לידידי הג' אבד"ק מאראשלודאש יצ"ו דף ח"י ע"ב כתב הסבר לסברת הנתיבות (וכיונה דעתו למה שכתבו כמה רבנים שרשמתי בזה דיש חילוק בין איסור חפצא וכו') ועיין לקמן בד"ה ועל דברי.. ובספר בכורי שלמה הנדפס מחדש לידידי הרה"ג מוהרש"א רזעכטא מאזארקאוו יצ"ו בחלק א"ח סוף סי' ל"ג מיסתמיך ואזיל בתר סברת הגאון בנתיבות הנ"ל דבדרבנן בשוגג אין צריך כפרה ובתשובת ידידי הגאון אבד"ק שאויל הנ"ל יצ"ו שהובאה שם בסי' ל"ד שקיל וטרי בזה והביא תשובת הגאון רמ"ץ שהבאתי למעלה ועל מה שהוקשה להרמ"ץ מההיא דיו"ד סי' קכ"ג בשותה יין נסך בשוגג דבעי כפרה (דמשמע ליה להרב רמ"ץ דמיירי בסתם יינם דרבנן) וכתב דיש לדחות דמשיעור לשון הרמ"א ותשובת הרא"ש נראה דמיירי בידוע שנתנסך דזה הוי מדאורייתא וגם דהא להטורי זהב יורה דעה סי' רי"ח סק"ד ורכ"ח ס"ק מ"ב דתקנה במקום סייג הוי דאורייתא ועיין פרי תבואה סי' א' ובעיקר סברת הרמ"ץ (על פי דברי הרמב"ם בספר המצות דמילי דרבנן כדברי תורה מקרא דלא ופירשו דבריו דהיינו טעמא

דספקן מותר דגזרתם היתה רק על הוודאי וכיון דלא גזרו על הספק דאיכא ריעותא לפנינו מכל שכן בשוגג שלא ידע משום איסור), הגם שכן דעת הרשב"ץ בזהר הרקיע והמגילת אסתר בשורש הראשון להסיר השגת הרמב"ן שחשב לעקשת לומר בדעת הרמב"ם כי כל מה שאמרו להקל בדברי סופרים שהם התנו כן בסייגים שעשו ושכך הורשו ממתקני התקנות וגוזרי הגזירות ללכת בהם לקולא כדי להפריש ביניהם לדברי תורה יעויין שם באורך מכמה ראיות לסברא זו שדחה ותמיהני שמפורש כן בפירוש רש"י ברכות י"ט ב' בד"ה כל מילי וכו' רבנן אחלוהו ליקרייהו לעבור על דבריהם היכא דאיכא כבוד הבריות והיינו שהתורה מסרה לחכמים לעשות סייגים כפי שיצטרכו לשמירת התורה ולכן במקום שלא ראו בזה חיזוק לתורה לא גזרו כמו שלא גזרו גזירה לגזירה ולא החמירו בספקו והתירו משום כבוד הבריות והמנו בדרבנן לנשים וקטנים כיון דתקנתם היתה רק לחזק דברי תורה שעל זה הרשתם התורה ולא במה שהוא סייג לתקנתם אבל לענין כפרה בשוגג בדרבנן הוי כמו שוגג בדאורייתא שהחמירו לענין כפרה אף דבאונס פטור ועל כרחין משום דהוי קרוב למזיד וממילא הוא הדין בדרבנן שאינו מצד גזירה רק מצד הפעולה בעצמה דק לענין כפרה לא שייך לקנוס שוגג אטו מזיד דקמי שמיא גלי דמי לספק דרבנן בדליכא לברורי שלא חלה גזירתם מתחלה מה שאין כן בשוגג דלא שייך בזה אזהרה רק מצד האיסור שאונה לידו שודאי החיוב עליו להיות נזהר כפי האפשרי שלא יבא לידי שוגג בדרבנן ואף שבא מצד חברו שהאכילו דבר איסור מכל מקום צריך כפרה שבא לידי תקלה ומכשול ולא שייך לחלק בזה מצד חומר העון לענין כפרה יעויין תוספות כתובות ל"ז סוף ע"ב וסוטה ח' סוף עמוד ב' ותמיהני איך עלה בדעתם להסתפק בזה שהרי מפורש בחולין דף ו' ע"א אפשר גזרו על תערובת דמאי ומיסתייעא מילתא דרב אסי למיכל איסורא יעויין שם ו' ע"ב כהאי גוונא בגזירה שגזרו עליהם דאף בישראל עומד על גבי אסור ומפורש דגם באיסור דרבנן בשוגג מיחשב תקלה אלו תורף דב"ק ושוב האריך לדחות דברי הנתיבות ומתבאר מזה שדעתו מסכמת דגם לשוגג בדרבנן צריך כפרה ותשובתו זו השיב בפרשת וישלח תרמ"ג וזה סותר למה שהובא בשמו בכנסת חכמי ישראל בקונטרים הששי הנ"ל שנדפס בשנת תרנ"ו אך נראה שבתשובתו שבס' בכורי שלמה נחית להאי דינא ודבריו שם הם עיקר לדינא לדעת הגאון יצ"ו:

גם אשור בספר חיי אריה לידידי הגאון אבד"ק קראקא יצ"ו בסי' נ"ו שהביא סברת הגאון מליסא בנתיבות הנ"ל והקשה דמדברי הרמב"ם בפרק י"א מהלכות ברכות דאוכל איסור דרבנן בשוגג אינו מברך עליו מתבאר דגם איסור דרבנן בשוגג הוי איסור וצריך כפרה וצדד להכריח כסברת הנתיבות מדברי הרמב"ם באחד עשר מהלכות תרומות דין ב'

ודחה דאין משם ראיה וגם על ראיות הנתיבות מעירובין בההיא דבדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן כתב דאין ראיה משם דהפירוש הפשוט בש"ס הוא מה שכתב הרדב"ז וכו' (דברי הרדב"ז הזכרתים למעלה בד"ה אמנם) וכתב דמחולין דף ז' דסבר הש"ס דרבי אכל עלה של ירק בשוגג ודחי לה דאין הקב"ה מביא תקלה על ידם והתם מעשר ירק דרבנן ואי דבשוגג לא עבר איסור כלל בדרבנן אמאי קרי לה תקלה אלא על כרחין דאף בדרבנן בשוגג הוי כעובר איסור וצריך כפרה והתם בתרומה אף דתשלומי תרומה כפרה מכל מקום הנך מיעטתה אותם התורה וכן מתבאר ברמב"ם בראשון מהלכות איסורי ביאה הלכה י"ב הבא על ערוה כמתעסק חייב קרבן והוא הדין הבעל השניה חייב עונש ומיירי במתכוין לאשתו שהיה שוגג ואף על פי כן יש עונש אף בשניה שהיא מדרבנן ועיין כסף משנה ועיין רדב"ז ח"ג סי' שני אלפים קכ"ה ומשמע מזה שאף איסור דרבנן בשוגג צריך כפרה אלו תורף דב"ק:

ועל דברי הגאון שבכנסת חכמי ישראל ריש סי' קס"ב הנ"ל (בד"ה אמנם) הנה בקובץ המאסף היוצא לאור בעיר קדשנו ירושלים תובב"א בהשנה שניה בסי' ק"ץ דף קע"ח ע"ג כתב הרה"ג מוהר"ר משה ישראל פיזינר מעיר דאבראוונא יצ"ו שדברי הנתיבות צריכים עיון גדול ובתשו' עין יצחק אבן העזר סי' צ"ז תבריה לגזיזא ובבית שלמה להגאון מוהר"ש אבד"ק סאקאלא העיד גם כן על הנתיבות והביא שבספרו מקור חיים סי' תס"ז כתב הגאון להיפך דשוגג דרבנן צריך כפרה וכן עיקר עכ"ד יצ"ו (לא פניתי לעיין בבקיאותו) והטעם שכתבו כמה רבנים שהבאתי למעלה על פי מה שיש לחלק בין איסור חפצא לאיסור גברא כתבו ידידי הרה"ג אבד"ק סארעצק יצ"ו בהמאסף שנה שלישית בגליון שני דף ו' ע"ב בשם הגאון נכד הגאון מליסא בחידושיו לביצה (שבספר נחלת יעקב) בדף י"ג בד"ה (לולא דברינו):

סימן קט

אין אדם מוציא דבריו לבטלה בנדפס אות שי"ן כתבת להעיר על איזה מרבנן בתראי דנקטי בלושנייהו דאין אדם מוציא דבריו לבטלה דהלא זו דברי ר' מאיר ואנן קים לן כרבנן דאדם מוציא דבריו לבטלה עי"ש וכתב הריטב"א הובא בשיטה מקובצת בכתובות דף נ"ח דאף דלא קיימא לן כר' מאיר דאמר אין אדם מוציא דבריו לבטלה זהו רק נגד לשונו ממש אבל במקום שאפשר לפרש כן דבריו כגון הכא שיש לומר שמקדיש מעשי ידיה באופן המועיל על פי דין תורה שפיר קים לן כר"מ דנעשה כאומר יקדשו ידיך וכו' עי"ש והביא דבריו ידידי הגאון דברי מלכיאל יצ"ו בסי' ז"ן דף ס"ה ע"ד ויישב בזה דברי הר"ן בנדרים דף ט"ז ע"ב דבמזכיר מעשה ידיה נעשה כאומר עי"ש וכן ראיתי בשו"ת

דבר אליהו להגאון אבד"ק טארלא בסי' ד"ן (בד"ה ועל הספק ב') שכתב דאף דנקיטינן כחכמים בפרק קמא דערכין דאדם מוציא דבריו לבטלה. אמנם הביאו הפוסקים דברי מוהראנ"ח בח"ב סי' ל"ז דאפילו לחכמים כל מה שיכולים לפרש דברי האדם בלשון המועיל שלא יהיו דבריו לבטלה מפרשינן ועוד כתב שם בשם הכנסת הגדולה בסי' רנ"ג שכתב בשם הפוסקים דאפילו לחכמים לא אמרינן דמוציא דבריו לבטלה אלא בבריא ולא בשכיב מרע והביא סעד דבריהם מש"ס דבבא בתרא דף קל"ג אמר רב הונא שכ"מ שכתב כל נכסיו לאחר רואים אם ראוי ליורשו וכו' וכתב שם הרשב"ם דאין אדם מוציא דבריו בטלין מפיו ודימו שכיב מרע למשטה כי היכי דלא אמרינן משטה אלא בבריא הכי נמי לא אמרינן דמוציא דבריו לבטלה אלא בבריא:

ומה שכתבתי בנדפס שם שכתב הרב רמ"ץ דיש לומר דוקא לגבי דבור אמרינן דאדם מוציא דבריו לבטלה אבל מעשה אין אדם עושה לבטלה ראיתי בדבר אליהו שם שכתב וז"ל והנה בנדון דידן יש לומר כמו דלא אמרינן משטה רק בדבור אבל בעשה מעשה לא אמרינן ביה משטה הכי נמי אין אדם מוציא דבריו לבטלה על ידי מעשה וכתיבה הוי מעשה גמור ולא להשטות נתכוון וכו' ובפרט לפמ"ש המחבר בח"מ סי' פ"א סעיף י"ז דעל ידי כתיבה אינו נאמן לטעון טענת השטאה אם כן הכי נמי דלא אמרינן ביה דמוציא דבריו לבטלה ונסתפק בנדונו אי אמרינן דמשום שנאה מוציא דבריו לבטלה אף בכתב עי"ש:

ובעיקר כללין ציין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות י"ד כתובות דף נ"ח נזיר דף ט' תמורה דף כ"ז ערכין דף כ' גיטין דף ל"ט חזון נחום דף ע"ה ודף ק"ד ודף קי"ח בבא בתרא דף קכ"ט ב"ב ברשב"ם בד"ה אם אמר ודוק ועיין נזיר דף י"ב פסחים דף נ"ג ע"ב ברש"י הריט"ץ סי' כ"ח כנסת הגדולה בחשן משפט סי' רנ"ג הגהת בית יוסף אות י"ג נאות יעקב דף ה' ע"ב ודף כ"א ע"ב מוהר"י קולון שרש צ"ד ד"ק בית דוד ח"ב דף קל"ב מעיל שמואל סי' ע"ג פנים מאירות סי' נ"א קדושין דף נ"ט ע"ב ברש"י ד"ה התם עיי"ש הריב"ש סי' תצ"א הרשב"א ח"ב סי' קכ"ח ודוק בדבריו לענין זר ועיין בהריט"ץ סי' קפ"ו והרב המגיה יצ"ו ציין בית דוד סי' ק"ל וסי' קכ"ה אהל יצחק ח"מ סי' כ"ו:

סימן קי

איסורא בתר ממונא גריר בנדפס במערכה זו אות שצ"א ציינתי לעיין בשדי חמד חלק הכללים במערכת הסמ"ך אות פ"ו והוא זה דשם עיקר השקלא וטריא היא במה שהבאתי דעות הפוסקים אי מהני ספק ספיקא להוציא ממון וכתבתי שבממון שיש בו צד איסור

ויש בו ספק ספיקא להתיר האיסור ולגבי ממון ל"מ ס"ס כתב מרן מוהריט"א בס' הלכות יו"ט בריש פ"ב דבכורות בסי' טו'ב (בד"ה אולם) דכי היכי דלא מהני ס"ס לממון ה"נ ל"מ לאיסור דאיסורא בתר ממונא גריר ומה שהראה מקום לעיין במ"ש הוא עצמו בס' קהלת יעקב (להרב אביו) בתוספת דרבנן מערכת חמץ לפי הנראה כונתו היא למה שכתב בסי' חל"ק (דף נ"ב ע"ב מדפוס חדש) גבי מוכר חמץ לעכומ"ז או קונה ממנו איזה תנאי ואמר מעכשיו באופן דבהתקיים התנאי יתקיים המכר למפרע משעה ראשונה ונפל ספק הדין או ספק דמציאות אם נתקיים התנאי או לא דשורת הדין נותנת דכיון דלענין ממון הוי כשאר ספקות דמוקמינן ממונא בחזקת מריה קמא אף דהוי ספק בקיום התנאי וכמו שהעלה הרב משנה למלך בהלכות טוען ונטען פרק ט"ו ד' ע"ז ע"ב אם כן הוא הדין לענין איסור חמץ דאם עדיין הוא ברשות המוכר וליכא תפיסה דאם באנו לדון לענין ממון דינא הוא להעמידו בחזקת המוכר אם כן גם לענין איסור הרי הוא בחזקת המוכר בין להקל בין להחמיר וכן לענין עבד כנעני דאית ביה ממון ואיסור שפחה וכו' וביאר שם דאין זה ענין למה שנחלקו הפוסקים בדבר שיש בו איסור וממון אי מצי למימר קים לי כמו שהביא בכנסת הגדולה בכללי הקים לי אות ט"ו דאיכא מאן דאמר דכיון דאיסורא הוא מפיקינן מיד המוחזק דהתם מאן דאמר הכי הוא לומר דמכח ענין האיסור מוציאין ממנו מיד המוחזק דבזה אין אנו עושים תרתי דסתרן בנושא אחד מה שאין כן בענין זה דאם נאמר להחמיר באיסור הוי תרתי דסתרן דהא על כל פנים לענין ממונא מוקמינן ליה בחזקת מריה קמא וכו' עיין בדב"ק. ואני ההדיוט הבאתי באיזה מקומות סברת מרן מוהריט"א וגם כתבתי שנראה שאין הכל מודים לסברתו וארשום פה המקומות שאזכור כעת ואלו הן בשדי חמד בחלק הכללים מערכת האל"ף באות ז"ך הבאתי דברי הרב אור חדש לקידושין ד' כ"ד (בכללא דאין עונשין ממון מן הדין) דבעבד דאיכא איסור וממון ילפינן האיסור מקל וחומר וממילא פקע ממונו ושם באות קל"א בדין אמתלא הבאתי דברי הרב נודע ביהודה בח"א באהע"ז סי' ס' דנראה דקאי בשיטת מרן מוהריט"א דאיסורא גריר בתר ממונא עי"ש ושם באות רס"ח בדין אין הולכין בממון אחר הרוב הבאתי דברי איזה רבנים שנראה מדבריהם שאין סוברים כמותו עי"ש ובמערכת הגימ"ל (שם), באות ע' בדין ספק גזל דלא אסרה תורה אם יש לחלק בין ממונא גרידא לממונא דפתיך ביה איסורא כתבתי דנראה משם דממונא גריר בתר איסורא עי"ש וגם בחלק אסיפת דינים במערכת בכור בהמה סי' ג' אות א' סק"ח הבאתי סברת מרן מוהריט"א ומה שרבני האחרונים מקשים על סברתו עי"ש:

גם בקונטריסיי אשר המה בכתובים כתבתי באיזה מקומות היינו בקונטריס הכללים במערכת העי"ן אות ז' בדין עד אחד נאמן באיסורין נסתפקתי באיסורא דפתיך ביה ממונא אי אמרינן עד אחד נאמן לגבי האיסור ואמרתי לכאורה דאפשר ללמוד זה ממ"ש מרן מוהריט"א ברפ"ג דבכורות בסי' טו"ב (בד"ה אולם) לענין ס"ס דמהני לאיסורא ולא מהני לממונא דבאיסורא דאית ביה ממונא לא מהני ס"ס משום דאיסורא בתר ממונא גריר (אני כותב כן לפי שיטת מרן מוהריט"א אף שאין הכל מודים לו כמו שכתבתי בכמה מקומות וידיעת ההופכיים אחת) והכי נמי לענין נאמנות עד אחד יש לומר דאיסורא בתר ממונא גריר ולא מהני כן כתבתי לפני כמה שנים. שוב ראיתי להרב שו"מ בס' ידות נדרים ביד שאול סי' רנ"ט אות י"א שהביא קושית הר"ן בחידושיו לנדרים על מה שאמרו בש"ס בד' ל' ע"א אמר אחד ראיתי את אביכם שהטמין מעות ואמר של פלוני הן של מעשר שני הן בבית לא אמר כלום (לפי שאין בידו ליטלן) אמאי לא יהא עד אחד נאמן באיסורין ושתירץ משום דמעשר, שני ממון גבוה הוא ובא להוציא הממון מחזקתו ושכן כתב הר"ן בהלכות בפרק האומר דקידושין ועל זה הקשה אם כן בצדקה דאינו ממון גבוה דאפילו נאמר אמירתו כמסירתו מכל מקום יכול לשנותם ולא נתפס קדושה במעות כלל אם כן הא עד אחד נאמן ואם נאמר דצדקה לא מיקרי ספק איסור אלא ספק ממון ניחא אך הא קיימא לן שם דספק צדקה לחומרא אלמא דמקרי ספק איסור וא"כ יהא עד אחד נאמן וסיים ואולי כל דפתיך ביה ממון אין עד אחד נאמן דמיגו דאינו נאמן לענין ממון אינו נאמן לענין איסור וצ"ע אלו תוד"ק ומכח קושיתו הנ"ל מוכח כשיטת מרן מוהריט"א דאיסורא גריר בתר ממונא וכי היכי דלא מהני לממונא לא מהני לאיסורא:

ובדין קבלת עדות שלא בפני בעל דין במידי דאפרושי מאיסורא שכתבו הפוסקים שמותר לקבל שלא בפני בעל דין כתבו כמה פוסקים עפ"י דברי רבינו בצלאל בתשובה סי' ה' דהיינו דוקא במידי דאיסורא דלא פתיך ביה ממונא אבל באיסורא דפתיך ביה ממונא אין מקבלים שלא בפניו אף על האיסור עיין להרבנים נודע ביהודה במהדורא קמא בחלק אהע"ז סי' ע"ב (בסתירת היתר הרביעי) שואל ומשיב במהדורא קמא ח"א סי' ג"ן ובמהדורא תניינא ח"ד סי' ע"ד ובשו"ת שבסוף ספר בית אפרים לטרפיות סי' ל"ד (בד"ה והנה אף) גם מרן החבי"ב בכנסת הגדולה אה"ע סי' מ"ב הגב"י אות פ"ג הביא דברי רבינו בצלאל וכתב דלא חשיב עדות כלל ואפילו בדיעבד וכל שכן שכהאשה מכחשת בקדושין וסיים והר"ם אלשיך סי' ק"ד כתב דהויא ספק מקודשת עכ"ל ומדברי רבנן קדישי הנ"ל נראה לי הדל דיש סעד וסמך לסברת מרן מוהריט"א בריש פרק ב' דברכות אות י"ז (ד"ה ואולם) דבדבר שיש בו איסור וממון איסורא בתר ממונא גריר ומשום הכי

לא מהני ס"ס באיסור שיש בו ממון דכיון דלגבי ממון לא מהני ספק ספיקא גם לגבי איסור לא מהני עי"ש והרי מדברי הרבנים מתבאר בסברתו שהרי מצד האיסור היה לנו לקיים העדות ולומר שהיא מקודשת אלא שמשום שיש בו גם צד ממון אמרינן איסורא בתר ממונא גריר וכי היכי דלא מהני לענין ממון הכי נמי לענין איסור ואם אמרו כן להקל באיסור כל שכן שיש לנו לומר כן שלא יועיל ספק ספיקא להאיסור מצד שיש בו ממון דלא מהני ביה ס"ס וכן מתבאר לענ"ד מדברי הרב עבודת הגרשוני ריש סי' ג' שאחר שכתב בשם רש"ל בתשובה דאפילו למאן דאמר דאם נתקבל העדות שלא בפני בעל דין בדיעבד מהני היינו דוקא בעדות ממון אבל בעדות שהוא לפסול איש ולהוציאו מחזקתו כולי עלמא מודו דלא מהני ולכן בנדונו שבאו לפסול את העד לשבועה לא מהני מה שנתקבל שלא בפניו כתב דיש לדחות כיון דהגביית עדות שייכא נמי לענין ממון כדיני ממונות דמיא וכלומר דלמאן דאמר בדיני ממונות דמהני בדיעבד הכי נמי יש לומר דמהני בנדונו והרי לפסול האיש ולהוציאו מחזקת כשרותו הוא איסור מוכרח שסובר דאיסורא בתר ממונא גריר:

ורב אחד יצ"ו כתב לי בענין זה ונעתקו דבריו לעיל באות צ"ט גם לקמן באות קל"ג (בד"ה עוד שלח לי) הבאתי דברי רב גדול יצ"ו בזה עי"ש ובשו"ת משכנות הרועים לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בסי' א' דף ב' ע"ד שקיל וטרי במה שכתבו איזה רבנים דבדבר שדנו אחר הרוב לענין איסור אזלינן בתריה גם לממון ולא אמרינן אין הולכין בממון אחר הרוב וכתב דיש סתירות לזה עי"ש ובספרו שו"ת הד"ר בסי' כ"ה דף ל"ו אות א' כי ממנו נקח לעיקר כללין וצריך להתיישב בעה"י וזאת לזכרון:

סימן קיא

אין גזירה שוה למחצה בכלל זה כתבתי בנדפס באות ש"ח ואות ש"ט עי"ש ועיין במה שהבאתי לעיל באות צ"ט סק"ב ולקמן באות קל"ה ס"ק צ"ז:

סימן קיב

אפשר לצמצם בכלל זה כתבתי בנדפס באות שס"ז עי"ש ועיין במה שהבאתי בקונטריס זה לעיל באות צ"ט ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ד ע"ד אות ב' ציין בעיקר כללין יבמות דף כ"א סוכה דף ט"ו הר"י גאלאנטי ריש פרק ארבע אחין גיטין דף ע"ח חולין דף כ"ח בבא מציעא דף נ"ב תמורה דף נ"ו כריתות דף י"ז ערכין דף י"ט ירושלמי בבא קמא ד"ח מנחות דף צ"ח ד"ה תרי יבמות דף י"ט חזון נחום דף נ"ז עירובין דף ט"ו ושם בדף צ"ט אות קצ"א כתב וז"ל אי אפשר לצמצם הכי איתא בגיטין דף ע"ד כה"ג וצ"ת ביומא דף כ"ג מעשה שהיו שניהם שוים כן הקשה אלי החכם רבי

יוסף אסא ונראה ליישב עפ"י מה שכתבו תוספות בסוכה דף ט"ו ד"ה פרוץ ובענין זה עיין ביבמות דף כ"ח בכורות דף ח"י ובשבועות דף ל"ב ובסוכה דף ט"ו ועי"ש באורך בתוספות ובחידושי מוהר"י גאלאנטי יבמות ריש פרק ארבע אחין עיי"ש והבן את זאת עכ"ל:

סימן קיג

איבה בנדפס סוף אות קמ"ז כתבתי בשם הרב שבילי דוד ביו"ד סי' קנ"ד דאף דאיסור תורה אין להתיר משום חשש איבה מכל מקום איסור דלפני עור לא תתן מכשול קיל ומותר משום חשש איבה עי"ש ועתה ראיתי להרב בית יהודה בחלק יו"ד ריש סי' טו"ב שכתב דעל כרחין לומר דאיסור משא ומתן לפני אידיהן בין לטעמא דאזיל ומודה ובין לטעמא דלפני עור אינו אלא מדרבנן מדכתבו הראשונים דבזמן הזה מותר משום איבה ואי הוה איסור תורה לא הוה שרינן בזמן הזה עי"ש מוכח דלא סבירא ליה כהרב שבילי דוד הנ"ל דאיסור לפני עור קיל ומותר משום איבה גם מדברי הרב יד אליהו בסי' מ"ח הובאו דבריו בס' יד אלעזר (להגאון מוהר"א הלוי אבד"ק וויען) בסי' ע"ו (בד"ה מכל הלין) מתבאר יפה כן שנשאל אם מותר למכור ספרי קודש לעכומ"ז שרוצה בעצמו ללמוד בהם משום איבה או משום קצת סכנה או משום שכר והעלה דאם אין העכומ"ז יכול להמציא ספרים אלו כי אם על יד ישראל הוי כתרי עברי דנהרא דאסור להושיט לו משום ולפני עור ואף במקום דאינו עובר אסור על כל פנים מדרבנן כמו שכתבו התוס' בריש מס' שבת עכ"ל והרב המחבר פקפק על מה שאינו מתיר משום איבה אף כשאין איסור לפני עור (דלא קאי בתרי עברי דנהרא) רק דאיכא איסור דרבנן אבל בהיכא דקאי בתרי עברי דאיכא לפני עור מדאורייתא גם הוא מודה דאין להתיר איסור לפני עור משום איבה:

ובעיקר ההיתר משום איבה ביאר בשו"ת מנחת שי (לגאון בדורנו יצ"ו) בסי' פ"ב דבגוף עיקרי הדת שאנו מחולקים עמהם לא שייך איבה דהא גם בין העמים דתיהם שונות זו מזו ומעולם לא יתרעם העכומ"ז על אשר הישראל לא יאכל נבלות וכיוצא אך כל זה באיסור הכולל תמיד כמו שבת ונבלה וכיוצא אבל איסור שאינו שייך רק נגד איש פרטי והוא רואה לישראל זה באיזה פעם עושה דבר זה לעצמו אם אינו רוצה לעשות אצלו סבור הוא שאין זה מעיקרי הדת רק משנאת הדת ובזה שייך איבה וזהו הסלקא דעתין דאיכא איבה באולודי בשבת כיון דבישראל מולידין בשבת ולכן הוצרכו לומר דידן דמנטרי שבתא וכו' עי"ש דב"ק:

סימן קיד

אין ב"ד יכול לבטל דברי בית דין חברו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמנין בספר היקר כלילת שאול סוגיא י"ד עמד לבאר איזה פרטים בדין זה (כדרכו בקדש). א. כשנשתנה הענין ובטל הטעם ואילו היה ב"ד הראשון קיים היה מסכים לביטולו. ב. הוספה על תקנת הראשונים אי הוי ביטול ג. לצורך שעה אם יכול לבטל הסייג והתקנה של בית דין הראשון ואל השלישי לו בא להוכיח מדברי הרמב"ם דלצורך שעה שפיר דמי עי"ש ואתה תחזה שבשאר הפרטים הזכיר את הרב יד מלאכי בענייניים אלו ובפרט זה לא זכר שר שכבר קדמו הרב יד מלאכי בכללי הדינים אות נ"ג שהבאתי בנדפס אות קפ"א דלצורך שעה יכול ב"ד קטן לבטל וכו' וכתב שכן מתבאר מדברי הרמב"ם בפרק ב' מהלכות ממרים דין ד' (והוא ממקום שבא להוכיח הרב כלילת שאול) ועי"ש בעיקר הכלל בהמראה מקום לש"ס וראשונים ואחרונים ויאורו עיניך ועיין בקובץ תורה מציון שנת תרח"ם חוברת ד' סי' כ"ה בעיקר כללין:

ודע דמה שכתבתי בנדפס באות ק"פ בשם הגאון חקרי לב דפליגי רבנן בתראי בהא דאין יכול לבטל דברי בית דין אם הוא דוקא לדברי בית דין של שבעים ואחד הוא דאין יכולין לבטל או אף לדברי בית דין של שלשה אין יכולים לבטל אלא אם גדול וכו' הנה עתה ראיתי בספר היקר ילקוט הגרשוני לידידי הג' אבד"ק מאראש לודאש יצ"ו במערכת הבי"ת דף י"א ע"ד שכתב בשם הרה"ג מוהר"ר שמואל הלוי אבד"ק קרעטעור יצ"ו דלולא דמיסתפי היה אומר שכלל זה לא נאמר אלא בגזרה ותקנה שנעשית בימי הסנהדרין שבירושלים אבל לא בתקנה של דורות אחרונים ושכן משמע קצת מלשון הרמב"ם והגאון המחבר יצ"ו כתב דשפיר עבד דאיסתפי כי רבותינו האחרונים לא סברי הכי וציין שו"ת חתם סופר סי' קכ"ב בקטניות בפסח וישועות יעקב בתשובה להלכות נדרים בשם שערי אפרים סי' ס"ג ושם הובאו דברי ספר תומת ישרים בדבר התקנה שתקנו בקושטאנדינה שלא יכנס הארוס לבית ארוסתו משום מעשה שהיה ואחר זמן ראו שיש יותר קלקול בזה וכתב הרב שיכולים ב"ד קטן לבטלה שלא אמרו אין בית דין וכו' אלא באופן שב"ד הראשון ידעו מה שב"ד השני יודעים ובכל זאת תקנו כן והבית דין השני אין נראה להם דברי ב"ד הראשון דבזה אין בידם לבטל אם אין גדולים בחכמה ומנין אבל כשנולד דבר חדש שיוכל להיות שאילו היו ב"ד הראשון לפנינו היו מתירים יש גם ביד בית דין השני לבטל אף שקטנים מבית דין הראשון הרי דאף בבית דין של דורות אחרונים נאמר הא דאין ב"ד וכו' גם בספר החינוך מצוה תצ"ה כתב דחכמי כל דור ודור יש להם דין בית דין הגדול שבירושלים ושבספר מנחת חינוך שם כתב שכן נראה מדברי

הרמב"ם בסמ"ק ובהקדמה לספר היד וברמב"ן ובודאי מצאו באיזה מקום עכ"ל יצ"ו ועם שדבריו נכונים וכבר כתבתי אנכי הדל באות ק"פ דבכמה תשובות הפוסקים דשקלו וטרו בזה להתיר מטעמים שונים (צורך שעה וכיוצא) נראה דנקטי דאף לדברי בית דין של שלשה אין יכולים לבטל אלא אם כן וכו' ולא לבית דין של סנהדרין וכו' ומכל מקום סברת הרה"ג מר שמואל יצ"ו לא נפלאת היא מוצאת בדברי רבנן בתראי שהביא בחקרי לב ומה שהביא לדברי הרב תומת ישרים עיין בנדפס באות קפ"א שכתבתי שהגאון חקרי לב חולק עליו:

ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות י"ג ציין בעיקר כללין גיטין דף ל"ו עבודה זרה דף ל"ז מרן ד"ג (לא ידעתי פתרונו) שער אפרים סי' ס"ו וקי"ג דף פ"ב ובסוף הספר בהגהת בנו זכרון דברים דף מ"ז קול יעקב בח"ה ד"י רבינו יונה פרק ג' דברכות די"ו תורת חסד סי' ל"ב מוהריב"ל ח"ד סי' ה' פמ"א ח"א סי' מ"ד משפטי שמואל סימן ע' בני חיי דף קפ"ב תומת ישרים סי' ק"ע בדפ"ג וסימן רי"ג בדף קי"ב פמ"א ח"ב סי' ס"ט ת' הרמב"ן הביאו מרן הב"י ביו"ד סי' רכ"ח דף צ"ג ע"ב כהונת עולם דף ע"ה ע"ד פמ"א ח"ג סי' נ"ד פלתי סי' י"ב ס"ב עין משפט בת' חא"ח עיי"ש לשון לימודים בראש הספר והרב המגיה יצ"ו ציין פאת נגב ח"מ סי' א' מ"ק דף ג' מגילה דף ב' פאת ים אות א' סל"ו חקרי לב יו"ד ח"ב סי' מ"ט דף פ"ה ע"ד ופ"ו מערכי לב ח"א דף ק"ד ע"א וב' אה"ח ס"ט ע"כ:

סימן קטו

אין הלכה כשיטה אם כלל זה דוחה לכלל דמשנת ר' אליעזר בן יעקב קב ונקי רשמתי בנדפס בסוף אות כ"ג לעיין במערכת המ"ם אות ע"ד וראיתי נכון להעתיקו פה והוא זה הרב מקנה אברהם במהדורא ב' אות ח"י (בד"ה ומעתה) כתב הרב שיירי כנס' הגדולה בכללי התלמוד אות כ' בשם הר"ן בקידושין פרק האומר דאין הלכה כשיטה דוחה לכלל דמשנ' ראב"י קב ונקי ואין אצלי ס' שיירי כנסת הגדולה לראו' אם הביא דברי מרן כסף משנה בהלכות אישות פ"ז דין ט"ז וז"ל ואע"ג דמוקי לראב"י כשיטה דאלמא סבירא דלית הלכתא כוותיה סובר רבינו דלא פליג בדינא וכו' עי"ש דמוכח דכללא דאין הלכה כשיטה דוחה לראב"י והרב שנות ימין בח"א בדרוש ה' להלבשה ד' ע' ע"ד הקשה על מה שכתב רש"י במס' קידושין ד' ס"ב (בד"ה כמאן) דכראב"י קי"ל דמשנתו קב ונקי הלא אביי אוקמה כשיטה ואין הלכה כשיטה וכתב ליישב דבריו על פי מה שכתב מרן כ"מ שם וכו' עי"ש אלמא פשיטא ליה דאין הלכה כשיטה דוחה לכללא דמשנ' ראב"י וכן מתבאר מדברי הרב ערך השלחן בחלק א"ח סי' חנ"ק אות ג' שעל מה שכתב הרמב"ם

בפרק ששה עשר מהלכו' טומאת אוכלין הלכה ד' דמי פירות שנתערבו עם שאר משקין הולכין אחר הרוב (לענין הכשר) ואם נתערבו במים כל שהן הרי הכל משקה ומתטמא והשיגו הראב"ד דר' מאיר הוא דמחלק בין שאר משקין למים אבל חכמים סוברים בכולן אחר הרוב ומרן כסף משנה כתב דאפשר גירסת רבינו בהיפך דר"מ סובר דהולכין בכולו אחר הרוב וחכמים מחלקים בין שאר משקין למים ופסק כחכמים וקשה על זה כמה קושיו' ולכן כתב דאפשר דמה שפסק הרמב"ם כר' מאיר נגד רבנן הוא משום דאיתא בירושלמי שהביא רבינו שמשון בפרק י"א דתרומות דר"א ור"א בן יעקב סוברים כן וקי"ל משנת ר"א בן יעקב קב ונקי ואף שאמרו בירוש' דר"א וראב"י ור"מ אמרו דבר אחד וכו' ואם כן הוי שיטה אפשר דלא אמרינן הכי בירושלמי כמו שכתב הרב שפתי כהן ביו"ד סי' רצ"ד עכ"ל (בנדפס במערכה זו אות סד"ר דדברי הרב בזה תמוהים במחכתה"ר שלא כתב הרב ש"ך כן אלא לדעת הרא"ש אבל הרמב"ם ודאי אינו סובר כן ע"ש) אלמא דבכי האי גוונא בתלמוד דידן סובר דנקיטינן ככללא דאין הלכה כשיטה וכן דעת רבינו ירוחם שהביא הרב ש"ך ביו"ד סי' רצ"ד ס"ק ל"א לפסוק דלא כר"א בן יעקב משום דאין הלכה כשיטה וגם הרא"ש שפוסק בדין ההוא שלא כהרמב"ם לאו משום דנקיט כללא דר"א בן יעקב אף בשיטה אלא משום שסובר דלא חשיב שיטה מכמה טעמים כמו שהאריך שם הרב ש"ך עי"ש ומרן חיד"א בברכי יוסף שם אות ט' האריך בדברי הרבנים ש"ך ופרי צדיק שהביא שם ומתבאר גם כן דנקטי ככללא דאין הלכה כשיטה נגד ר"א בן יעקב גם הרדב"ז בס' יקר תפאר' בפרק עשירי מהלכות מעשר שני (בדין דסי' רצ"ד הנ"ל) והביא דבריו הרב נחמד למראה בח"א ד' פ"ח ע"ד כתב וסובר רבינו דכי האי גוונא שיטה היא ואינה הלכה עכ"ל מתבאר יפה מכל הנז"ל דשלמים וכן רבים נקטי דכללא דאין הלכה כשיטה שריר וקיים נגד כללא דמשנת ר"א בן יעקב קב ונקי והרב שכנה"ג הנ"ל ייחס כן לרבינו תם שהביא שם והרב מקנה אברהם דחה דבריו דשמא ר"ת סובר דכללא דמשנת ר"א בן יעקב דוחה לכללא דאין הלכה כשיטה ונראה דלפי שלא ראה בזה אלא דברי הר"ן שרמז הרב שכנה"ג הנ"ל כתב לדחות דשמא ר"ת אינו סובר כן אבל לפי מה שכתבתי שדעת כל הפוסקים הנ"ל כדעת הר"ן דכללא דאין הלכה כשיטה דוחה לכללא דמשנת ראב"י קב ונקי ודאי לא נכון הדבר לומר מדעתינו דר"ת חולק בזה ואפשר לומר דמה שדחה הרב מקנ"א דברי הרב שכנה"ג הוא על פי מדותיו שבכנסת הגדולה בכללי התלמוד סי' י"ד אחר שהביא דברי הר"ן דאין הלכה כר"א בן יעקב כשעומד בשיטה סיים אבל מדברי התוס' לא משמע הכי דכתבו דאין הלכה כראב"י דאתי דלא כהר"ן עכ"ל והביא דבריו במקנ"א שם (בד"ה וראיתי) וכיון

שהוא סובר דלא משמע הכי דעת התוס' לכן דחה לומר שגם ר"ת יסבור ולו ידע כדעת התוס' (ודברי התוס' הם בקידושין ד' ס"ב ד"ה ואמר) ובאמת נראה דאינו מוכרח כל כך שאין כן דעת התוס' דיש לומר דניחא להו להכריח סברתם דלא קים לן כהסוברים אדם מקנה דבר שלא בא לעולם על פי כלל האמור בתלמוד הלכה כרב נחמן בדיני מה שאין כן הכלל דאין הלכה כשיטה שאינו מפורש בתלמוד אלא קבלה היא ביד הגאונים דאין הלכה כשיטה כנודע. (עתה השגתי ס' לב שומע לידידי הרה"ג חיים הכהן אבד"ק טראבלוס יצ"ו וראיתי במערכה זו אות ג' שכתב בשם הרב פני יהושע על דברי התוס' דקידושין הנ"ל ליישב מה שהוצרכנו התוס' לכללא דהלכה כרב נחמן בדיני ולא אמרו משום שהוא שיטה על פי מה שכתב בתשובת הרשב"א סי' תרפ"ח שבכל מקום שאמרו כלם אמרו דבר אחד אין הלכה כחד מינייהו אבל כשאמרו כולם יש להם כך וכך אף שאין הלכה ככולם יש מהם שהלכה כמותו ושכן דעת רש"י עי"ש ויישב בזה גם מה שהקשה הרב מוהרצה"ח המובא בדברינו להלן ופלא בעיני שלא העיר עליו מכל מה שעמדתי בעניותי על דבריו ועיין שם מה שכתב בכלל זה ציצים ופרחים שם ובאות נו"ן ונ"א) ועל כל פנים דעת הרבנים הנ"ל היא כמו שכתבתי:

ומכל האמור תמיה לי על הרב מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו למס' קמא דף צ"ד ע"א בההיא דתני ראב"י הרי שגזל חטים וכו' אין זה מברך אלא מנאץ כתב שפסקו הפוסקים כמותו והקשה דמילתיה דראב"י מוקמינן בש"ס כשיטה ואין הלכה כשיטה וניחא ליה דכיון שכתב הרב ש"ך בסי' רצ"ד ס"ק ל"א דהיכא דאיפסיקא הלכתא כחד מנייהו או דסוגיין בעלמא כחד מנייהו פסקינן כמותו אף דאיתמר בשיטה וכאן גם כן הלכה כראב"י בכל מקום דמשנתו קב ונקי הוא כלל גדול אפילו בברייתא ואפילו נגד רבים ומפני זה פסקינן כאן כראב"י אלו תוד"ק נראה שכונתו לומר דמשום דקי"ל בעלמא דמשנת ראב"י קב ונקי והוא כלל גדול וכו' משום הכי דוחה גם כן לכללא דאין הלכה כשיטה ואם לכך נתכוון במחכתה"ר נראה דאין הדבר כן אלא כללא דאין הלכה כשיטה דוחה למשנת ראב"י קב ונקי כמו שכתבו כל הרבנים הנז"ל וגם מדברי הרב ש"ך שהביא מתבאר כן שהרי שם מר קעסיק בפסק הלכה כראב"י דקאי בשיטה ואמר דטעמא דמילתא הוא משום כיון דר' שמעון קאי בשיטת ראב"י ואנן קים לן כר' שמעון דסוגיא בעלמא בתוספתא ובכמה דוכתי אזלא כרש"מ אם כן כי אמרינן דרש"מ וראב"י אמרו דבר אחד הוא לאשמועינן דכי היכי דנקיטינן כרש"מ הכי נמי הלכה כראב"י מפני שרש"מ סובר כמותו עי"ש ומוכח דבעלמא אמרינן דאין הלכה כשיטה אף לגבי ראב"י שלא כמו שנראה מדבריו:

הן אמת שהרב מוהרצה"ח אחר שכתב מה שכתבתי בשמו כתב וכן קי"ל הלכה כרש"מ בן אלעזר וכתב הסמ"ק משום דשמואל פסק כמותו אף דרצה הש"ס לומר דבשיטה נישנית עכ"ד והיה אפשר לומר שכונתו לתרץ דכיון דקי"ל כרשב"א משום דשמואל פסק כמותו קי"ל נמי כראב"י דקאי בשיטתו וכדרך שכתב הרב ש"ך דכיון דקי"ל כר' שמעון משום דסוגיא בעלמא כותיה הכי נמי הלכה כראב"י דקאי בשיטתו אלא דמלבד דאין מורה כן סיגנון לשונו כמובן ועוד דהרב ש"ך כתב דכיון דהלכה אזלא כחד מנייהו מפרשינן דמאי דאמרינן פלוני ופלוני וכו' לאו למישוונהו שיטה הוא דאמרינן הכי אלא לקבוע הלכה גם באידך וכו' אבל בההיא דבבא קמא אינו כן אלא כונת אביי דאמר רשב"י ובית שמאי וראב"י וכו' כולהו ס"ל וכו' היא לומר שהיא שיטה כיעי"ש וא"כ אית לן למיהדר לכללין דאין הלכה כשיטה אף לגבי ראב"י ועוד קשה לי בדברי הרב מוהרצה"ח דהרואה יראה דמה שכתב הרב שפתי כהן דלא אמרינן אין הלכה כשיטה כשסוגיין דעלמא כוותיה וכו' כתב כן לדעת הרא"ש שפסק בההיא כראב"י אבל הרמב"ם עצמו שם פסק דלא כראב"י מוכח דסובר דאף דסוגיין בעלמא כחד מהני תנאי שבשיטה לא מהני לפסוק גם כהאחרים שבשיטה וקושית הרב מוהרצה"ח היא על הפוסקים שפסקו כראב"י דאין זה מברך אלא מנאץ והראה מקום לזה להרמב"ם בפרק א' מהלכות ברכות וכונתו למה שכתב בהלכה י"ט דהאוכל דבר איסור אינו מברך לא בתחילה ולא בסוף עי"ש ואם כן קשה היכי נחה דעתו בתירוץ זה (דמשום דקי"ל כר' שמעון ב"א דשמואל פסק כמותו קי"ל נמי כראב"י ולא חיישינן להשיטה) והלא בההיא דסי' רצ"ד אין דעת הרמב"ם נוחה בזה ולכן אף שפסק כר' שמעון דסוגיא דעלמא אזלא כוותיה פסק שם כרבנן דראב"י כיעי"ש והכי נמי אף אי קי"ל להרמב"ם כרש"מ בן אלעזר משום ששמואל פסק כמותו אין מוכרח שיפסוק כר' אליעזר בן יעקב והדרא קושיתו לדוכתא למה פסק הרמב"ם כר' אליעזר בן יעקב:

ואעיקרא דמילתא תמיה לי במה שכתב שפסקו הפוסקים כר' אב"י (בההיא דהרי שגזל חטים וכו' דאמר אין זה מברך וכו') ומראה מקום להרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות ועין רואה דלא נזכר שם גזל כלל כי זה לשון רבינו בדין י"ט כל האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחלה ולא בסוף כיצד הרי שאכל טבל של דבריהם או מעשר ראשון שלא נטלו תרומותיו או מעשר שני והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך ואין צריך לומר אם אכל נבילות וטרפות או שתה יין נסך וכיוצא בו עכ"ל והראב"ד השיגו כיון שנהנה למה לא יברך וכתב מרן בכ"מ ובבית יוסף סי' קצ"ז דפליני בפירושא דמתניתין אכל טבל וכו' אין מזמנין וכו' דהרמב"ם סובר דלאו דוקא זימון אלא הוא הדין

דאין מברכין כדאיתא בירושלמי וכו' והראב"ד סובר דדוקא זימון הוא דלא אכל ודאי דמברך ושהרא"ש חזק סברת הראב"ד מהא דראב"י ומרן כתב דאדרבא מלשון ר"א בן יעקב משמע טפי כהרמב"ם. עי"ש דמתבאר שעיקר פסק הרמב"ם הוא ממתניתין דאכל טבל וכו' על פי מה שמבואר בירושלמי דלאו דוקא זימון אלא הוא הדין דאין לברך ועיקר דין זה אינו ענין למאי דאיירו בהשיטה אם שינוי קונה או לא דאף דפסקינן דלא כר' אליעזר בן יעקב בדין שינוי מכל מקום יכולים אנו ללמוד מדבריו אם מותר לברך על דבר איסור או לא דהרמב"ם משמע ליה דכונת ראב"י דאינו יכול לברך על דבר איסור והראב"ד לפי דברי הרא"ש סובר ראב"י דמברך אלא שהוא מנואץ אבל בעיקר סברת ראב"י דשינוי אינו קונה לא מצינו מי שפסק כמותו והרב מוהרצה"ח בתחילת דבריו רצה ליישב קושייתו על פי מה שדחה רבא ואמר דילמא לא היא עד כאן לא קאמר ראב"י אלא לענין ברכה וכתב הרב כנה"ג דהיכי דדחי הש"ס ע"כ לא קאמר פלוני וכו' אף דאמר בלשון דילמא לא מיקרי שיטה וחזר בו וז"ל אולם הביא (היד מלאכי בסי' ט"ן) דעת הרשב"א דגם בכי האי גוונא שיטה מיקרי והרב יד מלאכי הסכים עמו מסוגיא דלא קי"ל שינוי במקומה עומדת עי"ש ובאמת כיון שאין הלכה כשיטה שוב אין הלכה כחד מנייהו ולמה בזה הלכה כראב"י עכ"ד הרב מוהרצה"ח וזה לשון הרב יד מלאכי ולי נראה דסוגיא דעלמא אזלא כהרשב"א מדמוקמינן בהגוזל קמא כשיטה להנהו דסברי שינוי במקומו עומד ופסקו הפוסקים דלא כותייהו אע"ג דדחינן בלשון דילמא עד כאן לא קאמר וכו' עכ"ל הרי שהרב יד מלאכי מעיד שפסקו הפוסקים דלא כוותייהו ועל כולם הוא אומר כן והרב מוהרצה"ח ראה דבריו בזה וא"כ איני מבין איך מייחס להפוסקים שפסקו כראב"י וקשיא ליה עליהם סוף דבר דברי הרב בזה נפלאים בעיני וצ"ע וצריך לעיין בעיקר כללין בגידולי תרומה דף א' שציין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב אות קכ"ו:

סימן קטז

איידי אי תני תנא דבר שאינו אמת איידי דמילי אחריני עיין בנדפס באות קי"ח ואות שמ"ד מה שרשמתי בזה ואתה תחזה בס' הנחמד לב שומע במערכה זו אות ט"ו שהאריך לאשר ולקיים דאין התנא שונה דבר שאינו אמת משום איידי ודוקא דבר שאינו אמת אינו שונה אבל שונה לפעמים איזה לשון שיש בו שתי משמעות ואינו חושש שמא יבואו לטעות להבין בו מה שאין כן הכונה בדבר ההוא ולמד כן מדברי התוספות בריש כתובות ד"ה ומדברי מרן בכלליו והאריך ליישב מקומות הרבה בש"ס בענין זה ועוד לו כללים רבים באיידי מאות הנ"ל עד אות כ"ה ומצאתי כדברי הרב יצ"ו בהגהה שבסוף

ספר יבין שמועה שכתב (בדפוס חדש שבידי היא בדף האחרון אחר סיום המפתחות בד"ה אך יש לי) דע דקימא לן בעלמא דאיידי בטעות לא אמרינן והארכתי במקום אחר דאין זה אלא היכא דהטעות הוא מילתא פסיקתא דאז ליכא למימר איידי אבל בגוונא דאיכא למישמע הכי והכי ולאו טעות מפורש הוא בכי האי גוונא אמרינן הכי וסעד לזה מדברי התוספות ריש כתובות וכו' עי"ש דב"ק:

עוד חדש הרב לב שומע יצ"ו באות ט"ו הנ"ל דאף במידי דלא משמע הכי והכי אלא חד משמעות אית בההוא לישנא ואין האמת כאותו משמעות תני ליה באיידי כל שגוף הדבר ששונה הוא אמת ולא חייש למשמעותא דנפיק מניה מה שאינו אמת כי הא דאמרי' בפרק כל הבשר דף ק"ט והא אנן תנן אינו עובר עליו מיעבר הוא דלא עבר הא איסורא איכא בדין הוא דאף איסורא ליכא ואיידי דבעי וכו' הרי דאף דמשמעות אינו עובר הוא דאיכא איסורא ולא משמע דמותר תני אינו עובר (דמשמע דאיכא איסורא מה שאין כן האמת) באיידי וכו' והיינו טעמא כיון דמה ששנה הוא אמת (דקושטא קאי דאינו עובר ולא תני בהדיא אסור) אף דמשמעות הלשון משמע דבר שאינו אמת תני ליה באיידי ולא חייש אלו תורף דב"ק ואני הדל זכיתי בה תחלה מזה זמן רב למעלה משלשים שנה בהתווכחי על דברי הרב בית עובד כתבתי כן מסברא דנפשאי דכל היכא דמה ששונה התנא יציבא מילתא לא קפיד אמשמעותא דמילתא ותני באיידי אף דאיכא למיטעי להבין מה שאינו ונדפסו הדברים האלה בספר אור לי תוך סי' קכ"ח ושוב ראיתי שכן כתב הרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות מ"ב (בסוף ד"ה כתב) בשם הרב יגל יעקב דלא כתבו התוספות דאיידי בטעות לא אמרינן אלא דוקא על התיבה עצמה כשנראית שקר אבל על דיוקא לא חיישינן אם נראית שקר וראיה מפסחים וכו' עי"ש וכן מתבאר מדאמרינן בפרק במה מדליקין דף ל' ע"א גבי מאי דתנן ואם בשביל החולה שישן פטור בדין הוא דליתני מותר אלא משום דבעי למיתני וכו' תני רישא פטור הרי דתני פטור אף דמשמעות הלשון הוא דאסור והדין נותן דמותר ולא קפיד אדיוקא כיון דמאי דתני בהדיא הוא אמת ויציב גם הרב חינא וחסדא בח"א דף יו"ד ע"ד. (בד"ה והנה) הביא דברי הרב מעשה רוקח שסייעו להרב המגיד מסוגיא דביצה דף י"ב ע"ב גבי אושפיזכניה דרבא וכו' מערב יום טוב אין ביום טוב לא ומשני אפילו תימא ביום טוב איידי דתנא רישא מערב שבת תנא סיפא מערב יום טוב וכתב על דבריו דלא מכרעא דהתם מאי דתני סיפא מערב יום טוב לא מיקרי שיקרא אלא דמשום דיוקא דמשמע דביום טוב לא אהא משני איידי דרישא והרי זה ככל איידי דבש"ס וכיעויין בברכות דף ג"ן ע"א גבי הא דתנו רבנן היה מהלך בדרך וכו' דאמרו שם בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה

נמי מברך ואיידי דתני רישא רוב עכומ"ז תנא סיפא רוב ישראל וכי האי גוונא טובא בש"ס וכו' עי"ש ובפרק מי שמתו סוף דף כ"ד תניא היתה טלית של בגד וכו' חגורה על מתניו מותר לקרות קריאת שמע אבל לתפלה עד שיכסה את לבו ומשמע דאין יתרון לתפלה מקריאת שמע אלא בכיסוי לבו ואן, צריך אף לתפלה לכסות כל גופו. אמנם הרב בית חדש בסי' צ"א סעיף ג' כתב דלתפלה צריך לכסות כל גופו והא דתניא ולתפלה עד שיכסה את לבו לאו דוקא אלא כל גופו נמי ולא נקט לבו אלא איידי דרישא דלקריאת שמע אין צריך לכסות לבו קאמר בסיפא דצריך לכסות לבו והוא הדין כל גופו וכו' הרי דאף דמשמעות לשון הברייתא הוא דלא בעי כיסוי לתפלה אלא עד לבו אמרינן דתני הכא בסיפא איידי דרישא ולא חייש תנא שנטעה לומר בכיסוי לבו סגי לתפלה והיינו מהאי טעמא דכיון דמאי דתני בהדיא יציבא מילתא לא חייש למאי דאיכא למיטעי בדיוקא ותנא סיפא בהאי לישנא באיידי דרישא וגם בעיקר הכלל שכתבו התוספות שאין לשנות מידי דשיקרא באיידי כתבתי שמצאתי שכן כתב רשב"ם בבבא בתרא דף קס"ח ע"א ד"ה איידי ולא ראיתי מי שהביא דבריו עי"ש בהשמטות הס' דף קמ"ו ע"ג ולפי שלא נתפשט ספר אור לי במקומות אלו נכון בעיני להעתיק משם הנוגע לכללין אשר אומר כי הוא זה: הנה הבאתי שם דברי הרב בית עובד בפרק כל כתבי הקוד אשר הביא בשמו הרב פתח הדביר בסי' ט"ל אות ג' בשומע ואינו מדבר לענין כתיבת תפילין וז"ל חרש ששומע ואינו מדבר אף דאיתיה בקשירה וכדכתב הרב כנסת הגדולה וכו' אינו כשר לכתוב סתו"מ כיון דבעינן שיאמר בפיו בתחלת הכתיבה אני כותב לשם קדושת תפילין וכן בכל פעם שכותב הזכרה והאי לא מצי למימר דאלם הוא ואם תאמר אם כן הא דתניא בגיטין דף מ"ה כל הני דפסולין לכתוב אמאי לא תני נמי אלם יש לומר דהתם לא תני אלא הני דפיסולן משום דליתנהו בקשירה לא כן אלם משום דלא פסול אלא משום שאינו מדבר ואם אחר אומר לו לכתוב לשם קדושת תפילין והוא כותב נראה דכשירין אף דאיהו גופיה לא מצי אמר דומיא דצצית דפסק מרן בריש סי' י"א שיאמר בתחלת הטוויה שעושה כן לשם צצית שיאמר לאשה טוו לי לשם צצית הרי דאמירתו לאשה מספיק הכי נמי באלם כן נראה לפום ריהטא עכ"ל הרב בית עובד. והרב פתח הדביר נשא ונתן בדבריו ואחר שהבאתי גם תורף דבריו ועלימו תטוף מלתי בדין כל שאינו ראוי לבילה וכו' וכו' כתבתי דמתבאר מדברי הרב בית עובד שאף בדיעבד פוסל תפילין שכתבן אלם (ולא על לכתחלה דוקא דבריו אמורים) שאם כן כי קשיא ליה מדלא תני אלם בהדי הנך הפסולים דתני בפרק השולח הוה ליה לשנויי דהתם לא תני אלא הני דפיסולייהו אף בדיעבד לא כן אלם דאינו אלא לכתחלה אלא ודאי מוכח שסובר

הרב שגם באלם פסול דידיה הוא אף בדיעבד ואהכי קשיא ליה שפיר והצרך לשינוייא דידיה ועם שאין מזה כל כך הכרח מכל מקום סיגנון לשונו ודברי הרב פתח הדביר במה שהשיב על דבריו מורים דאדיעבד מיירו אם פסולין תפילין שכתבם אלם משום דמשמע להו דאמירה בפה מעכבת (ועל זה הבאתי שם דברי הפוסקים אם אמורה זו לעיכובא נאמרה):

ואחר שנשאתי ונתתי קצת בזה כתבתי (בד"ה ומאי) דמה שתירץ הרב לקושיתו דלא תני התם אלא הפסולין משום דליתנייהו בקשירה וכו' יש לתמוה עליו מדברי רבותינו בעלי התוספו' במנחו' דף מ"ב ע"א ד"ה ואל ימול וכו' ובע"ז ד' כ"ז ד"ה וכי שהוקשה להם אמאי הוצרכו לפסול עכומ"ז מכתיב' סתו"מ משום דכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה תיפוק ליה משום דבעינן לשמה ועכומ"ז אדעתא דנפשיה עביד וניחא להו דאין הכי נמי דפסול משום שלא לשמה אלא דאיידי דתנא הנך דפיסול דידהו משום שאינם בקשירה תני נמי עכומ"ז אע"ג דפיסול דידיה משום שלא לשמה עי"ש ואם כן אם נאמר דגם אלם נמי פסול משום דלא מצי למיעבד לשמה דבעינן שיבטא בשפתיו ולא מצי אמר אם כן הוה ליה למיתני בהדי אינך איידי דתני הנהו וכדתני עכומ"ז בהדי אינך אלא ודאי מוכח דבאלם ליכא למיפסל והגם דלכתחלה כיון דטוב הוא להוציא בשפתיו אין לו לאלם לכתוב מכל מקום כיון דבדיעבד כשר משום הכי לא תני התם משום דלא דמי לאינך ואין לומר דמאי דלא תני אלם אע"ג דתני עכומ"ז היינו טעמא משום דבשלמא עכומ"ז שייך למיתני ביה פיסולא משום כל שאינו בקשירה אמטו"ל שייך שפיר למתנייה דקושטא הוא דשייך לפוסלו משום כל שאינו בקשירה ואי קשיא לן אמאי איצטריך לפוסלו מהאי טעמא תיפוק ליה משום לשמה אהא שייך לשנויי דתני ליה באיידי אבל היכי ליתני דאלם פסול בכלל הני הפסולים משום שאינם בקשירה וכו' דמשמע דפיסול דידיה נמי משום כל שאינו בקשירה וכו' ולפי האמת אלם ישנו בקשירה הוי ולא מיפסיל אלא משום לתא דשלא לשמה ואי הוי תני ליה בהדי אינך הוה מיחזי כשקרא דהוה משמע דטעמא דפיסולא דאלם משום שאינו בקשירה מה שאין האמת כן נראה לעניות דעתי דאין זה מן היישוב משום דגבי איידי לא קפדינן בהכי דמצינו בע"ז דף וא"ו ע"א דאמרו דתני תנא שלשה לאחריהם אף על גב דליתנייהו אלא תרתי איידי דתנא שלשה לפניהם עי"ש וכמו שהוכיח כן מסוגיא הלזו הגאון מוהרש"א בס' הליכות אלי הביא דבריו הרב החסיד בס' קהלת יעקב בקונטריס מענה לשון אות פ"ט ועי"ש שהוצרך לדחק בדברי התוספו' דכתובו' דף ב' ע"ב ד"ה אלא לא נישאו וכו' שכתבו דמשום איידי אין לו לשנות טעות בסיפא דלכאורה דבריהם היפך סוגיא דע"ז הנ"ל וכן כתבו גם במועד קטן דף כ"ג

ד"ה מאן דאמר וכו' דאין שיטת התלמוד לומר איידי אל במילתא דאמת אבל דברים נראות שקר אין לו לשנות משום איידי והוצרך הרב לדחק דכוונתם רצויה דכל כמה דמצינא למשכיני אנפשין ולומר דלא תני איידי בטעות דחקינן ומפרשינן עי"ש שמעינן מיהא דזמנין משכחת דתני אגב חדא מילתא אחריתי בטעות והכי נמי הוה מצי למיתני אלם בהדי אינך אף על גב דאין פיסולם שוים. ועיין להרב המגיד בפרק י"ט מהלכות שבת הלכה ט' דמפרש לשיטת הרמב"ם דתני תנא ובלבד שלא תצא ילדה בשל זקנה ולא זקנה בשל ילדה אף על גב דלקושטא ילדה בשל זקנה מותר אלא דאיידי דתנא לא תצא זקנה בשל ילדה תנא נמי איפכא וכתב הרב חינא וחסדא בח"א דף יו"ד ע"ד (ד"ה והנה) דמוכח דרבינו שמעון שהביאו התוספות במועד קטן שם סובר כהרמב"ם לפי פירוש הרב המגיד ומרן בכסף משנה תמה על זה דאיך נאמר דתני תנא דבר שקר משום איידי עי"ש מכל מקום במאי דקמן אפשר דמודה דלפי האמת אין הדין שקר אי הוה תני אלם דפסול בכלל הפסולים משום שאינם בקשירה כיון דקושטא קאי דפסול מצינן למימר דתני ליה באיידי ולא מיחזי כשיקרא דמצינן לפרש האי טעמא ארובא דמינכר דתני בברייתא ולא אאלם אלא ודאי מדלא תני ליה מוכח דאלם לא מיפסיל לכתיב' סתו"מ. ועיין להרב מעשה רוקח שם בהלכות שבת דבתר דבעא למיסייעיה להרב המגיד מתלת דוכתי דאשכחן דתני תנא איידי בטעו' סיים דמסוגיא דפרק קמא דקידושין ה' ע"ב דפריך ותנא סיפא מילתא דסתרא לרישא וכו' שמעינן דלא נוכל שאת לומר דמשום איידי תני איפכא או שיקרא ומפני זה נטה דרכו מדרך הרב המגיד עי"ש וכתב על זה הרב מקנה אברהם במהדורא בתרא אות מ"ב דיש ליישב על פי מה שכתב הרב יגל יעקב בדף קי"ב דלא כתבו התוס' דאין לתנא לשנות טעות באיידי אלא דוקא לענין דלא לינקוט מילתא דאיידי בחלוקה בפני עצמה אבל בכלל מילי אחריני בחד חלוקה מצי למינקט עי"ש (וספר יגל יעקב לא שכיח גבאי לחזות בנועם שיח דב"ק ולא מצינא לאישתעויי מילי מאי דקשיא לעניות דעתי מבלי ראות דברי הרב בגופן שלהן) שמעינן מינה דבנדון דידן דלא הוה צריך למיתני חלוקה בפני עצמה לא הוה קפדינן אי הוה תני ליה באיידי ואי הכי הדרא קושיין לדוכתא דליתני אלם בהדי אינך אי לאו כדאמרן דמאי דלא תני אלם היינו טעמא משום דלא דמי לאינך דהנך כולהו פיסולייהו אפילו בדיעבד מה שאין כן אלם כדאמרן ויש ליישב לדעת הרב בית עובד דהגם דמצינו בכל הנך דוכתי דאורחיה דתנא למיתני באיידי בכי האי גוונא מיהו אין זה אלא לומר דכי אשכחן דתני בכי האי גוונא לא תיקשי לן היכי תני איידי בטעות דבכי האי גוונא לא קפדינן אך לא מפני זה נוכל להקשות לאידך גיסא כי לא תני איידי בכי האי גוונא אמאי לא תני ליה דיש לומר

דתנא בהאי ברייתא דחיקא ליה למיתניה איידי בכי האי גוונא וזה פשוט ועוד יש לומר דלא דמי אלם לעכום"ז דעכום"ז לית ביה שריותא כלל מה שאין כן אלם דאם אחד עומד על גביו ואומר לו לשם תפילין כשר לפי דעתו כמבואר בדבריו הנז"ל ואמטו"ל לא תני ליה וק"ל. וראיתי להרב נהר שלום בסי' ש"ח אות ב' (בד"ה האמנם) שהביא מה שכתב הרב מגן אברהם בס"ק י"ז בשם דרכי משה ובית חדש שכתבו ליישב דברי הטור שכתב חתיכת חרס שנשברה בחול וכו' מתמיהת מרן הבית יוסף דאין הכי נמי דגם בשבת מותר אלא איידי דבעי למיתני סיפא זרקה לאשפה אסור דדוקא כשזרקה מבעוד יום הוא אסור נקיט רישא נמי בחול וכתב על זה וז"ל וזה דוחק רב דאפילו בדברי תנא אין לשנות טעות משום איידי עכ"ל ובהורמנותיה דמר אין זה בגדר איידי בטעות שכבר כתבתי למעלה שכל שהלשון השנוי הוא אמת אף שהדיוק אינו כן לא קפדינן אדיוקא ונקיט איידי דסיפא והא נמי דכוותא דמה שכתב הטור חתיכת חרס שנשברה בחול מותרת דין זה אמת הוא אלא דיש במשמע הא נשברה בשבת אסורה ולזה אמרינן דאדיוקא לא קפיד ונקיט בחול משום סיפא וק"ל:

ובספר טהרת המים (לרב גדול משאלוניקי) ראיתי בקונטריס שיורי טהרה במערכה זו אות ה' שכתב בשם הרב יבין שמועה דף ל"א ע"א דמשום איידי אין לשנות מילי דכדי ונראין כשקר וכתב על זה ועיין לרבינו בצלאל בשיטה מקובצת לכתובות דף ב' ע"ב שהביא משם הרמב"ם שסובר להיפך ועיין רש"י בסנהדרין דף כ"ח ע"ב ד"ה ואין ובהרא"ש שם ובנהר שלום סי' ש"ח סק"ב ותחלת חכמה פרק ב' אות ל"ו עכ"ד ואין אצלי ס' תחלת חכמה ומה שכתב בשם השיטה מקובצת דבריו הם בשם הרב המגיד בפרק י"ט מהלכות שבת הלכה ט' שהבאתי למעלה וכבר כתבתי דמרן בכסף משנה שם תמה בזה דאיך יתכן דתני מה שאינו אמת משום איידי:

הן אמת שראיתי עתה לידידי הרה"ג בס' לב שומע יצ"ו במערכה זו אות ל"ו דף ה' ע"א שכתב שדעת הרמב"ם דשייך למיתני באיידי מה שאינו אמת והוא ממה שכתב בשמיני מהלכות נזירות הלכה ה' דנזיר ממורט אין צריך להעביר תער ותמה מרן בכסף משנה שנראה שפסק כבית שמאי ותירץ דמשמע ליה לרבינו דצריך להעביר תער דאמרי בית הלל לאו למימרא שצריך להעביר תער אלא כלפי שאמרו בית שמאי אין צריך שפירושו אין לו תקנה אמרו בית הלל צריך כלומר יש לו תקנה בלא העברת תער הרי דניחא ליה למרן לפרש דבית הלל אמרו צריך להעביר הגם שלפי האמת אינו צריך אלא דנקטי הכי כלפי בית שמאי ומוכח שחולק על מה שכתבו התוספות בכמה מקומות דאינו שונה דבר שאינו אמת משום איידי ומזה הצריך עיון על מרן כסף משנה דלמה החריד בהלכות

שבת על דברי הרב המגיד הנ"ל וגם השיב על דברי הרב אהל ישרים שהביא שם שתמה על הרב בית חדש במה שפירש דברי הרמב"ם שלא ראה מה שכתבו התוספות דלא אמרינן איידי בכי האי גוונא ותמה עליו שאין כן שיטת הרמב"ם וכו' עי"ש דב"ק ולדעתי הקצרה ההיא דנזירות לא דמיא להההיא דשבת דהדין הוא דילדה בשל זקנה תצא ותני תנא לא תצא וזה שקר גמור ואין בידינו לפרש הלא תצא שרוצה לומר תצא ולכן לא יתכן לומר דתני מה שאינו אמת משום איידי אבל בההיא דהלכות נזירות דיש באפשרות לפרש דצריך רוצה לומר יש לו תקנה וכמו שפירשו דברי בית שמאי אין צריך דהיינו אין לו תקנה בזה נוכל לומר דאף שהיה נכון לבית הלל לומר יש לו תקנה בלא תער נקטי לישנא דצריך להעביר תער ופירושו יש לו תקנה איידי דנקטי בית שמאי אין צריך שפירושו אין לו תקנה דכל שנוכל לדחוק ולהעמיס בכונת התנא מה שהוא האמת לא דחיקא לן למימר דנקיט האי לישנא משום איידי ואם כן אין הכרח שסובר מרן ששיטת הרמב"ם היא שלא כדעת התוספות כמו שסובר הרב המגיד בדעתו (דאף מה שאינו אמת שונה התנא משום איידי):

וגם בשיטה מקובצת לכתובות שציין הרב טהרת המים סיים על דברי הרב המגיד ומיהו הנכון כשיטת התוספות והתם במסכת שבת אינם מפרשים כפירוש הרמב"ם דדוחק גדול הוא לומר דמשום איידי לנקוט מילתא דכדי ולא אמת עכ"ל (עי"ש בד"ה רב אשי אמר) ומה שציין לרש"י דסנהדרין דבריו הם על מה שאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא אשתו ארוסה לא אונן ולא מטמא לה וכן היא לא אוננת ולא מטמאה לו שכתב אין מטמא לה אם כהן הוא אית דלא גרסי אינה מטמאה וכן היא אינה נאסרת באנינות מיתתו בקדשים ואינה מטמאה אינה מצווה להתעסק בו ואיידי דתנא אוננת תנא ולא מטמאה ולאו דוקא דנשים לא הוזהרו על הטומאה עכ"ד רש"י ונראה שכונת הרב להוכיח מדברי רש"י דתני תנא מילי דכדי משום איידי וכשיטת הרמב"ם לפי מה שפירש בדעתו הרב המגיד (ומה שציין לדברי הרא"ש לא ידעתי מה הציון הלז דעין רואה בדברי הרא"ש שם בסי' כ' שהעתיק לשון הש"ס בלבד ולא דבר מענין איידי כלל) ולי הדל אין מזה הכרח דודאי אם היה מפרש רש"י אינה מטמאה לו אינה רשאי ליטמא לו והיה אומר דתני ולא מטמאה איידי דולא אוננת היה זה שקר באיידי אבל לפי מה שפירש ואינה מטמאה אינה מצווה להתעסק בו וזה הדבר אמת הוא אלא דמשמע דאשה מצווה אטומאה מה שאין האמת כן ולזה לא חייש כיון דאינו אלא משמעות ותני האי לישנא באיידי:

וכתב הגאון מוהרש"א בספר יבין שמועה סי' קע"ה הביא דברי הרב חינא וחסדא דף י"א ע"א דאף דבמשנה או ברייתא לא אמרינן איידי בטעות מכל מקום בקרא אמרינן איידי גם בכי האי גוונא וראייה מבבא קמא דף פ"ד כאשר יתן מום באדם למה לי איידי דכתב כן ינתן בו וכו' וכן ממה שאמרו שם אחר זה יד ביד דבר הניתן מיד ליד אלא מעתה רגל ברגל הכי נמי ומשני איידי וכו' וכן מסוטה דף ג' ור' ישמעאל איידי דכתב לה כתב יטמא והרב המחבר כתב על דבריו דאם במשנה או ברייתא כתבו התוספו' דלא אמרינן איידי בטעות אף דלפעמים אמרינן בש"ס כדי נסבא כל שכן לגבי תורת ה' תמימה הנאמרה מפי כבודו יתברך דודאי כל אות ואות ותיבה ותיבה שקולות בשקל הקודש וכדכתיב אמרת ה' צרופה אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף וכו' וכמה דרשות והלכתא רבתא למדין במשניות ותורת כהנים וכיוצא מיתור אות אחת תיבה אחת והס מלהזכיר דבר כזה שיאמר הכתוב בטעות משום איידי והאריך לדחות הראיות שהביא הרב יבין שמועה עי"ש גם הרב לב שומע יצ"ו בדף ג' סוף ע"א הביא דברי הרב יבין שמועה הנ"ל והאריך לדחות ראיותיו ומסיק דאין לחלק בזה בין משנה ובריייתא לקראי דלעולם יש לומר איידי אף היכא דאיכא למיטעי ודוקא בדבר שאינו אמת הוא דאין לומר איידי ואין חילוק בין משנה ובריייתא לקראי: ואם דרך התנא למיתני תרי מילי אגב חדא הנה הרב יבא הלוי בדף ט"ו ע"ב (בד"ה א"ה וה"ר) שכתב איידי דתני קריאת שמע ותפלה תני נמי תפילין אבל לומר דתני תפלה ותפילין אגב חדא דהיינו קריאת שמע זה אינו אלא כיון דשמע ותפלה איצטריכו תני חדא אגב תרתי עכ"ל. ואני הדל מצאתי בספר טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכת הדלי"ת אות ט"ל שכתב וז"ל דרך התנא לשנות באיזה דוכתא שלשה דברים כאחד אף דלא שייך האחד מהם שם כיון דרגיל במקום אחר לשנות שלשתם כאחד תוס' ברכות דף כ' סוע"א משם רבינו תם וכיוצא בזה כתב בס' תחלת חכמה שער השני כלל ז"ך בשם הליכות עולם דתרתי אטו חדא לא תני ושהיבין שמועה חולק דתני תרתי אגב חדא וכו' אבל בחלוקות הכל מודים דתני תרתי אגב חדא וכו' וסיים וכן אני מוצא משניות מלאות מזה ובפרק בא סימן תני כמה חלוקות אגב חדא ובפרק ר' עקיבא עכ"ל קי"ז) אי הכי כתבתי בנדפס באות שס"א דאף דלשון זה על הרוב הוא לשון קושיא נמצא גם כן שהוא לשון סיעתא וכתבתי כן על פי דברי רש"י ותוס' בקידושין דף מ"ו עי"ש עתה ראיתי בס' הנחמד לב שומע במערכה זו אות ל"ה שכתב כן על פי דברי רש"י וקידושין הנ"ל וכתב שבתוס' רי"ד שם דחה פירש"י דאי הכי לאו לשון סיעתא משמע אלא לשון קושיא ומר ניהו הביא דבשבת דף כ"ח ע"א אמר רב יוסף אי הכי היינו דמתרגימינן וכו' וכלשון הזה שם דף ס"ד ע"א והוו סיעתא

והנה התוס' בקידושין שם כתבו שכן היה רב יוסף רגיל לומר והראו מקום להההיא דפרק במה מדליקין דף כ"ח ע"א (הוא חד משני מקומות שהראה הרב הנ"ל יצ"ו וחידוש הוא שלא ראה דבריהם) וידוע דלשון רגיל לא יצדק על פעם אחת ואפריון נמטייה שהראה לנו גם מקום השני (ההיא דדף ס"ד) ויתכן שיש עוד ורבותנו התוס' הספיק להם לדוגמא והוא באחד:

סימן קיח

איגלאי מילתא למפרע אי אמרינן הכי דהוא פלוגתא דרבי יוחנן ור"ל ביבמות בריש פרק החולץ בדין חליצת מעוברת עיין במה שרשמתי בנדפס באות קי"ד ואתה תחזה פלפול עצום ונחמד בס' הבהיר ונגש הכהן לידידי הגאון מוהר"ר הלל דוד הכהן טריוואש אבד"ק ווילקי יצ"ו בכלל ה' האריך בדין זה בעיקר הסוגיא ובפירושי הראשונים ומסתעף מפלפולו ישובים נכונים בכמה דינים בדין ביצה של ספק טריפה ובדין רוב ולדות בני קיימא הם אי אמרינן כן גם בעובר במעי אמו ובסוגיא דגר בזמן הבית) שמת ובזבזו ישראל נכסיו ביאור לדברי התוס' שם עיש"ב:

סימן קיט

אין ספק מוציא מידי ודאי עיין מה שרשמתי בנדפס באות רצ"ו אי אמרינן הכי בספק דרבנן ובעיקר דין זה ראיתי פלפול נעים בס' עבודת הכהן לידידי הג' אבד"ק ווילקי יצ"ו בכלל ה' ועמד הכהן בכל מקום שאמרו בש"ס אין ספק מוציא מידי ודאי למה הוצרכו לזה ולא אמרו העמד דבר על חזקתו דלכאורה היינו הך ובאר עליה הכהן דשני עניינים נפרדים הם ולא קרב זה אל זה שלא כדברי איזה מחברים דהיינו הך והיו לאחדים עיש"ב: וידידי הרה"ג מוהר"ר גרשון האגער מעיר זאבלאטוב יצ"ו כתב לי פרפרת בעיקר דין זה וז"ל ראיתי בספרו שדי חמד מערכת הכללים בענין אין ספק מוציא מידי ודאי שם הראה בקיאתו אשר על כזה נאמר טוב עין הוא יבורך ואציג בכאן לפניו את אשר אמרתי בלימוד חבירים מקשיבים וממילא רווחא שמעתתא והוא ביושב קושיות הפני יהושע פסחים ט' א' על מה שאמרו ואין ספק מוציא וכו' והא תניא חבר שמת וכו' לשיטות הסוברים דתרומת פירות דרבנן מאי מקשי שם יע"ש והניח בצ"ע. והנלעפ"ד בזה בהקדם מה שהקשה המרש"א על קושיות הגמרא טעמא דמאי קשיא לפי מה שכתב דמדורות העכום"ז וכו' יע"ש וכתב הצל"ח ליישב דהא דאמרינן דמדורות הוא טומאה דרבנן הוא רק בסתמא אבל אם ראינו שהיה שם נפל הוי דאורייתא ושפיר הקשה הגמרא ממדורות ורבא קמ"ל דמדורות הוא ספק אי היה נפל והוי ספק ספקא יע"ש והנה ממילא בכאן משמע דרבא ס"ל דספק דרבנן ג"כ אין מוציא וכו' דאל"כ למה ליה לאמר הטעם דס"ס

הא החילוק בניקל לאמר החילוק דכאן מיירי בדרבנן משא"כ המתניתין לשיטות התוס' ומדלא תירץ כן משמע דסובר דאין חילוק וע"ז פריך שפיר מחבר שמת ותירץ הגמ' ואב"א מערים וכו' ור"ל דהוי תרי דרבנן חד דרבנן שמא הכניסה במוץ שלה ונשאר רק ספק דרבנן והשני תרומות פירות דרבנן ויתורץ הכל על נכון באופן שמתוך דברים אלו משמע דאין מוציא ספק מידי ודאי אפילו באיסור דרבנן להפוסקים דתרומת פירות דרבנן וק"ל עכ"ד יצ"ו:

ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות ל"ו ציין בעיקר כללין פסחים דף ט' יבמות דף י"ט ודף ל"ח בבא מציעא דף ה' ד"ה וזה חולין דף יו"ד תשב"ץ ח"ב סי' רל"ו ורע"ב וחלק שלישי סי' ע"ג כתובות דף ע"ח ד"ה סופא פרי חדש אורח חיים סימן קל"ג ס"ו וסימן קל"ד ס"א נחלת שבעה דף ל"ג וע"ט:

סימן קכ

אין אדם דומה לחבירו כתבתי בנדפס באות ר"ס בשם הגאון נודע ביהודה בח"א בחלק אהע"ז סוף סי' ס"ה דאין הכוונה דעל הרוב הוא כן אלא לא יתכן כלל שיהא אדם דומה לחבירו ונשמט שם מה שסיים בנו"ב וז"ל ומעשה דשתי אחיות התם הכהן לא עלה בדעתו על זה ולא רמי עלה למידק ואפילו על הבעל לא רמי ואילו היה דייק שפיר בוודאי היה איזה הפרש כל דהו עכ"ל. והמעשה דשתי אחיות שרמז לפי הנראה הוא אשר הובא בילקוט פרשת נשא רמה תש"ה דשתי אחיות היו דומות ובעל האחת בקש להשקותה וכשהגידה לאחותה לבשה בגדיה ונכנסה תחתיה ושתתה ויצאתה טהורה וכשחבקו ונשקו זו את זו מתה הנחשדת מריח המים דנראה מזה דיתכן שיהיו שנים דומים, זה לזה ומיישב שלא דקדקו יפה וכו' ועיין בענין זה מה שהבאתי לעיל באות ס"ח:

סימן קכא

אין מזהירין מן הדין בנדפס באות כ"ו הבאתי כלליה דהרב המגיד בריש פרק ב' מהלכות מאכלות אסורות דאי איכא לאו הבא מכלל עשה מזהירין מן הדין ורשמתי לעיין בכמה ספרים ועתה ראיתי להזכיר דבר חדש והוא זה רבינו המשנה למלך שם הביא דברי הרמב"ם בס' המצות בשורש י"ד בהא דאמרו לא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר דכשהעונש מפורש יכולים להוציא האזהרה מן הדין ואין זה סותר אמרם אין מזהירין מן הדין כיון שהעונש מפורש וכתב דמי שסובר כלליה הרב המגיד דאי איכא עשה מזהירין כל שכן שיסבור דכי איכא עונש מזהירין והרמב"ן בשורש השני שסתר דברי הרמב"ם הללו פשיטא שיחלוק על דברי הרב המגיד עיין שם שלדבריו עשה מפורש לא עדיף מעונש מפורש. אמנם ידידי הגאון מוהר"ר דוד אורטינבארג מבארדיטשאב יצ"ו

בס' הבהיר תהלה לדוד בקונטריס שהם וישפה (שבסוף חלק א') כתב ליישב קושית הרב שער המלך מזבחים דף ק"י ע"ב דאמרינן אין מזהירין מה"ד גבי ילפותא דאזהרה לשחוטי חוץ אף דהעונש מפורש דיש לומר דלא כתב הרמב"ם כן אלא לענין הכלל דלא ענש הכתוב וכו' אבל לא מהני להחשיבו מפני זה אזהרה גמורה למלקות אבל דבר הבא מק"ו שיש בו עשה מפורש מהני אף למלקות דהעשה עדיף בזה מהעונש עי"ש דב"ק: עוד ראיתי בכלל זה (אין מזהירין מן הדין) להרב שיח יצחק בחידושיו ליומא דף ל' ע"ב במה שנחלקו בן זומא ור' יהודה בטעם הטבילה לטהור הנכנס למקדש דבן זומא אמר משום קל וחומר ומה המשנה מקודש לקודש וכו' טעון טבילה המשנה מחול לקודש וכו' לא כל שכן ור' יהודה אמר כדי שיזכור טומאה שבידו ואמרינן בגמרא דאיכא בינייהו למיקם בעשה לבן זומא קאי בעשה וכו' על זה כתב הרב מכאן ראיה מפורשת למה שנראה מדברי הרב המגיד סוף פרק כ' מהלכות שבת וכן כתב הרב לחם משנה שם דאף דאין מזהירין מן הדין מביאין עשה מה"ד כיון שאין בו מלקות וכמו שרמז הרב יד אהרן בכללים שבסוף ספרו אות יו"ד וציין לעיין למה שכתב בחידושיו לחגיגה ד' י"א ע"ב על דברי רש"י ד"ה לבתו ואין מצוי אצלי לעיין בדב"ק וגם איני מופנה כעת לעיין בספרי הכללים לראות אם הזכירו כלל זה ולפום ריהטא לדידי חזי דהכי מתבאר מסוגיא דמכות דבעינן לאתויי עשה דולו תהיה לאשה במאנס בקל וחומר ממוציא שם רע או איפכא במוציא שם רע בקל וחומר ממאנס עי"ש הרי דעשה מייתינן בקל וחומר ועל מה שהבאתי בנדפס באות שכ"ח קושיי' המפרשים בסוגייא דמסכת ביצה דף ז' ליכתוב רחמנא חמץ ולא בעי שאור וכו' דהא קיימא לן אין מזהירין מן הדין עיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים בסי' ד' אות ז' והגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ה ע"ד אות ל"ד ציין בעיקר הכלל (אין מזהירין ועונשין מן הדין) מכו' דף י"ז הר"ן בנדרים לדף ד' ע"ב ד"ה תיתי מכות דף ה' ודף י"ד ד"ה ואידך יד אליאו ל"ט בבא קמא דף ד' בתוספו' אהג"ד יו"ד סי' פ"ו מוצל מאש סימן כ' תוספ' יום הכיפורים ד"י וד"יג זבחים דף ק"ו ועיין מ"ש בפ"ג דאבל הלכה י"ב יבמות דף ס"ח פסחים דף ס"ו וס"ז:

סימן קכב

אין אדם משים עצמו רשע כתבתי בנדפס אות רס"ג דהרב משנת ר' אליעזר כתב בשם מרן חיד"א בדרשותיו פרשת יתרו בשם הרב מוהר"א ן' שאנג"י דלא נאמר דין זה בעכומ"ז ושציין לעיין בהרב הנמק"י ביבמות ולא ציין מקומו וכתבתי דכונתו בציון זה לדברי הנמק"י בפרק החולץ אההיא דאמרינן בד' מ"ז ע"א ההוא דאמר נתגיירתי ביני לבין עצמי ואמר ליה ר"י נאמן אתה לפסול את עצמך וכו' שכתב וא"ת הא אין אדם משים עצמו

רשע וי"ל זהו בישראל ברור אבל זה לא היה ברור ונשמט בדפוס מה שכתוב בקונטריסי בזה הלשון ועיין להרב חלקת מחוקק בסי' י"ז ס"ק ט"ו בשם הרב בית חדש ודוק. וכונתי דבחלקת מחוקק שם כתב דעבד משים עצמו רשע ואם כן פשוט דכל שכן שיש לומר כן בעכומ"ז ובסברת הרב ב"ח הלזו עיין במה שכתבתי בקונטריס זה לעיל אות ב' (בד"ה ומה שכתבתי בנדפס): ומה שכתבתי שם ואנכי לא ידעתי למאי נפקא מינה שנאמר דבעכומ"ז לא אתמר האי דינא אם להכשיר עדותו בדבר שמשים עצמו רשע שנאמר פלגינן דבוריה הרי בעדות אשה הוא דהעכומ"ז נאמן והלכה פסוקה באהע"ז סי' טו"ב ס"ז דעכומ"ז שאמר הרגתיו נאמן במסיח לפי תומו מטעם דבלאו הכי עכומ"ז אינו ראוי להעיד אלא משום היותו מסלפ"ת הנה הדבר פשוט שכתבתי כן טרם שמצאתי דברי הרב הנמק"י הנז"ל דעל פי דברי הרב הנמק"י הנז"ל יש לפרש גם דברי הרב מוהר"א ן' סאנג"י דמיירי להעיד על עצמו דאף דבישראל המעיד חובה על עצמו אין בדבריו כלום משום דאין אדם משים עצמו רשע אבל עכומ"ז האומר שעשה עבירה פלונית נאמן ודנים בו כאילו העיד עליו עד דעלמא ומה שאמר כן הרב מוהר"א ן' סאנג"י לפי הנראה הוא על פי דברי הרב החינוך בפרשת יתרו בסי' כ"ו שמן החלוקים שבין ישראל לעכומ"ז במצות המוטלות על הכל הוא שישראל לא יתחייב לעולם בלא עדים והתראה והעכומ"ז אין צריכין התראה לפי שאין חילוק בהם בין שוגג למזיד וגם יתחייבו בהודאת פיהם מה שאין כן בישראל שצריך עדים עכ"ל. וכתב הגאון מנחת חינוך שם דבר חדש הרב המחבר מדעתו הרחבה לא מצאתי בש"ס וברמב"ם דבן נח מתחייב בהודאת עצמו ודבריו נכונים בטעמם דכיון דהא דאין נאמן על עצמו הוא משום דאדם קרוב אצל עצמו אם כן הפיסול מטעם קרוב וגם בישראל אם הוא בעצמו מעיד ואין אחר עמו הוא רק עד אחד אך אפילו עד אחד אינו מצרף מחמת קרוב אבל בבן נח דנהרג בעד אחד ועל פי קרוב למה לא יהא נאמן על עצמו לכן דברי הרב המחבר ברור מללו דנהרג על פי עצמו כי נהרג על פי קרוב ועל פי עד אחד עכ"ל והדר שדי בה נרגא דהוא עצמו אינו בגדר עדות וכיון דבעינן עדות אף דעד אחד וקרוב מהני מ"מ הודאת פיו אפשר דלא מהני ועוד שדי נרגא דהיה לו להרב החינוך לחלק בזה בין בן נח זכר לנקבה דלכשתמצא לומר דהודאת עצמו הויא כעדות קרוב ומהניא מכל מקום הרי עדות נשים פסול בהם וכו' עי"ש דב"ק וחידוש הוא שלא זכר שר דברי הרב הנמק"י הנז"ל שכתב דבעכומ"ז לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע ולפי הנראה סברתו היא כדעת הרב החינוך ויתכן שמסוגיא דפרק החולץ הנ"ל הוא מה שלמד הרב החינוך סברתו הנ"ל וכתבתי בנדפס שם בשם הרב חינא וחסדא בח"ב ד' כ"ט ע"ד דמשמע מדברי כל הראשונים בסוגיא

הנ"ל דסברי כהרב הנמק"י ותימה על הרב מנחת חינוך דכל רז לא אניס ליה ונעלם ממנו מקור דברי הרב החינוך בזה וצ"ע: ונראה דאף שהרב מנחת חינוך שדי נרגא בסברת הרב החינוך כנז"ל מכל מקום לענין דינא מודה לו דבן נח מהני ליה הודאת פיו שהרי בפ' אחרי מות במצות קצ"ב כתב הרב החינוך וכבר כתבתי למעלה בפרשת יתרו שהדין של בני נח לעולם היתה מיתה בין מזידין בין שוגגין ושאין צריך התראה אלא שני עדים צריכים והודאת פיהם עכ"ל וכתב במנחת חינוך שם דמה שכתב אלא שני עדים הוא ט"ס דהא תלמוד ערוך הוא דבן נח נהרג עפ"י עד א' ומה שכתב והודאת פיהם האמת כן הוא כיון דעיקר הטעם דאדם קרוב אצל עצמו ובן נח נהרג גם כן עפ"י קרובים לכן נהרג גם כן עפ"י עצמו ובפ' יתרו הארכתי קצת בזה עכ"ל הרי לך שדעתו מסכמת שכן הוא האמת דהודאתו מהני ולא סמך על מה שכתב לדחות בפרשת יתרו דעצמו שאני שהוא בעל דבר ואינו בגדר עדות וכו'. ומצאתי בשו"ת ברית יעקב (להגאון ברוך מרדכי ליפשיץ) בחלק א"ח סי' כ' שנשאל מרב אחד אם הודאת הבן נח מהני לחייבו על פיו דהא דהודאת עצמו לא מהני משום דאדם קרוב אצל עצמו וכיון דבן נח נהרג עפ"י קרוב הודאת עצמו שעבר על דת מהני ונהרג על זה או דילמא הא דהודאת עצמו לא מהני דאין אדם משים עצמו רשע משום דממה נפשך אי מהימנינן ליה דאמת היה הוא רשע ופסול לעדות או דלא מהימנינן ליה כלל ואם כן הודאת עצמו גם בב"ן לא מהני דרשע פסול לעדות גם בב"ן והרב השואל רצה לפשוט ספקו מדברי רש"י בפסחים דף ה' גבי מי קספו לך מאליה והרב המחבר דחה הוכחתו וכתב דלפי דברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין פרק ח"י דין ו' שאין ממיתין בב"ד ואין מלקין את האדם בהודאת פיו שמא נטרפה דעתו בדבר זה ושמא הוא ממרי נפש המחכים למות שתוקעין חרבות בבטנם ומשליכים עצמם מן הגגות ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג כללו של דבר גזרת מלך הוא גם בבן נא שייך טעם זה דלא מהני הודאת עצמו. שוב כתב להוכיח מדברי התוס' בע"ז דף ס"ד) ד"ה איזהו גר תושב שקבל עליו בפני שלשה חברים שלא עבוד עכו"ם וא"ת הלא מיד שעבר שבע מצות חייב מיתה דאזהרתן זו מיתתן בלא עדים והתראה ויש לומר כל זמן שלא דנוהו ב"ד אינו חייב מיתה עכ"ל וכ"כ בהג"א שם דמאי קשי' להו דהא ב"נ נהרג בע"א וכאן לא הי' עד כלל ואי מנא ידעינן מעיקרא דעבד ע"ז מקודם הוא על פי הודאת עצמו וע"כ דס"ל להתו"ס דגם על הודאת עצמו חייב מיתה אבל בספר החינוך מצוה קצ"ב ובפרשת יתרו מבואר דבב"ן מהני הודאת עצמו וכתב כי כן הורה זקן (אמר המחבר מה שכתב הרב החינוך כי כן הורה זקן נראה לי ההדיוט שלא על דין זה כתב כן אלא על מה שסיים [במצוה קצ"ב] ומן הדומה שאף על פי שלא היו כשרים להעיד

על ישראל ראוים היו להעיד זה על זה וכן הורה זקן עכ"ל ובפרשת יתרו שלא כתב שם סיום זה לא סיים שם מאמרו וכן הורה זקן עי"ש ומוכח כמו שכתבתי) וכונתו לדברי הירושלמי בפרק קמא דקידושין הלכה א' (ד' ב' ריש ע"א מדפוס זיטאמיר) אם בא ב"ן על ארוסת ישראל חייב וכו' ר' יהודא בר פזי מוסיף בחונקו מפני עצמה כן היא גירסת הפני משה ואינו נכון וכו' אבל גירסת הקרבן העדה מוסף בחונקו ומפי עצמו והיינו דמהני הודאת עצמו בבן נח והקה"ע והפ"מ פירשו דר"י בן פזי בא לחלוק על הת"ק דאמר דנידון בסייף והוא סובר שנידון בחנק אך נעלם מהם דברי הבראשית רבה פרשה נ"ד דקאמר ר"י בר סימון אף החונקו ולא הוזכר קודם לזה סייף וכו' ור"י לא לחלוק על ת"ק בע"א ומפי עצמו שאמרו בירושלמי (לפי גירסת הקה"ע) דברי הכל היא דב"ן נהרג בהודאת עצמו אלו תורף דב"ק חדאי נפשאי דאשכחנא מרגניתא דסברת הרב החינוך לא נפלאת היא ולא מדעת עצמו אמרה כמו שכתב הרב מנחת חינוך והלא היא מוצאת בדברי רז"ל בירושלמי הנ"ל דבן נח חייב בהודאת פיו ומזה למדו הראשונים שהזכיר הרב חינא וחסדא והרב הנמק"י הנז"ל דבעכומ"ז לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע: וידידי הרה"ג מוהר"ר מרדכי לוריא מעיהק"ו צפת יצ"ו כתב לי בזה וז"ל במערכת אל"ף אות רס"ג כתב ואנכי לא ידעתי למאי נפקא מינה וכו' ולע"ד יש נפקא מינה להא דסנהדרין דף נ"ז דבן נח נהרג עפ"י עד אחד וקרוב וכמ"ש הרמב"ם בפ"ט מהל' מלכים וגם נ"מ לענין ממון כמ"ש הנמק"י בפ"ב דיבמות גבי הא דאמרינן שם גבי נר דאפילו אחים מן האם מעידים כתב עלה הנמק"י וז"ל ואפי' במה שנוהגים שלא להעיד בגיותן הואיל ושורת הדין דבגיותן כשרין להעיד כדאמרינן בן נח נהרג מפי קרוב וכ"ש בממונו עכ"ל (ואולי לזה נתכוון הרב משנת ר' אליעזר בציונו לנמק"י יבמות) ועיין בב"י ח"מ סי' ל"ד מ"ש בשם הרב יקיר ועיין תוס' ב"ק דף פ"ח ד"ה יהא מ"ש בשם רש"י פ"ג דגיטין דלדעתם מועיל עדות עכומ"ז מוחזקים להוציא אפילו מישראל עכ"ד יצ"ו ולא פניתי לעיין במילי דמר מאפס הפנאי גם בשנתינו (תרח"ן) קבלתי הערות מרב אחד הלא הן כתובות בקונט' הערות לכללים בסי' צ"ד והראשונה היא בענין זה עי"ש:

סימן קכג

אין אדם משים עצמו רשע כתבתי בנדפס באות קס"ט דהרב יד מלאכי בכללי הדינים אות ל"ה כתב בשם הרב חכם צבי בסי' ג' דלא אמרינן הכי היכא דאיכא ריעותא ועתה השגתי ספר יקר אמרי הצבי די שדר לן המחבר מר ניהו דידי הגאון צבי מאיר אבד"ק דאברי יצ"ו וראיתי בפרק ג' דמס' בבא קמא באות כ"ה סק"ב שהביא תנא דמסייע וקאי בשיטת הרב ח"ץ והוא בים של שלמה בפרק החובל סי' כ"ג גבי חובל בחבירו בשבת

דפטור מתשלומין משום דנידון בנפשו שהקשה הא קימא לן כר' שמעון דמלאכה שאינה צריכה לגופה ומקלקל בחבורה אינו חייב אלא אם צריך לדם ודוחק לומר דהכא בחובל בחבירו מיירי בצריך הדם לכלבו וכו' לכן נראה מי שחובל בחבירו דרך מריבה והבאה דעתו שיצא דם ויחלוש כנגדו והוי שפיר מלאכה הצריכה לגופה ואין להקשות מנא ידעינן אם דעתו לכך וכן כשצריך לכלבו דיש לומר דמודה ואף שאין אדם משים עצמו רשע לומר שמחלל השבת מכל מקום בנדון זה כבר נעשה רשע שהכה חבירו ואיתרע חזקת כשרותו ע"כ לענייננו ומבואר כדברי הרב ח"ק דכל דאיכא ריעותא אמרינן דנאמן הוא במה שמשים עצמו רשע. והנה בנדפס שם כתבתי שהרב קהלת יעקב בתוספת דרבנן אות י"ז מפקפק בזה והוא ששם הביא מה שכתב הרב משנה למלך בפרק ה' מהלכות מלוה (ט"ס הוא וצ"ל פרק ד' עי"ש בדין ו' בד"ה וכתב בעל כ"ה שם בשם שלטי) שאם העדים שחותמים בשטר יודעים שיש איסור בדבר פסולים אליבא דכולי עלמא אלא שנסתפק אם העדים נאמנים לומר ידענו שהיה איסור בדבר ואף על פי כן חתמנו דיש לומר דלא דמי לדאמרינן בעלמא אין אדם מע"ר דשאני היכא דהוא מהווה האיסור דאז אינו נאמן אבל היכא שהאיסור לפנינו ולא מפיהן אנו חיין אלא שהיינו תולין שמא לא ידעו שהמעשה הזה אסור בזה אפשר דנאמן לומר שעשה בידיעה והעלה (כמשל"מ) דאינן נאמנים וסיים הרב קה"י וזה שלא כדעת:

הרב צבי שכתבנו בשמו דכל דאיכא ריעותא קמן איכא למימר דנאמן לומר מזיד היה יעיין שם ראייתו ובס' משאת בנימן סי' נ"א וכמ"ש במהדורא קמא עכ"ל וציינתי בנדפס לעיין בנדיב לב ח"ב בחלק אעה"ז סי' כ"ד וכוונתי היא לדקדק על מה שכתב שם (בד"ה ותחלת) ותחילת דבר ראיתי להפוסק שכתב דמפיהם של העדים נודע רשעותם דפסולי לעדות וליכא למימר אין אדם משים עצמו רשע דלא מפיהן אנו חיין לידע רשעותם כי כל העם מקצה סורו טמא קראו למו הטיב אשר דבר שכ"כ הגאון חכם צבי ז"ל בסי' ג' דלא אמרי' אין אדם משים עצמו רשע אלא במקום שאין אנו יודעין דבר ריעותא אבל כשיש ריעותא לפנינו לא יעו"ש ובעדים דנ"ד הרי יש עדים כשרים המעידים עליהם שהם פסולים מדאוריי' א' בכתב וא' בע"פ עכ"ל ותימא שלא זכר שר שאין זה פשוט כמו שכתב רבין חסידא בתוס' דרבנן הנ"ל:

ומה שציין בקהלת יעקב לתשו' משאת בנימן סי' נ"א גם הרב משל"מ שם ציין לעין שם והס' משא"ב שבידי נלקה בחסר בסימן נ"א אך לא כולה וכפי הנראה כוונתו היא על מה שכתוב שם בדף מ"ח ע"ד (בסוף ד"ה על דבר הגיטין) על מה שנשאל שאחד מן העדים יצא עליו קול גזלנות ואחר החקירה נודע שלפני עשרים שנה הפקיד א' בידו אמתחת

סתומה ובתוכה צרור הכסף ושטרות ושאר דברים וכשהחזיר האמתחת להמפקיד ראה כי צרור הכסף איננו צווח להנפקד ואמר לא ידעתי מאומה מה שהפקדת החזרתי ונודע הדבר לפרנס החדש וציוה לחפש בביתו ויחפשו ומצאוהו בכותל בבית הנפקד ואמר הנפקד לא ידעתי מי עשה זאת אולי בני ביתי גנבו והחביאו בלא ידיעתי. ועתה על ידי מעשה אחר שאלוהו על המעשה הנ"ל ובתחלה כפר ותלה בבני ביתו וכיוצא ובסוף הודה האמת שהוא שלח ידו בפקדון הנ"ל אך אחר כך עשה תשובה ותעניות וכו' ואחר שכתב הרב משאת בנימן דאין לפסול עדותו מפני שכפר בפקדון זה מכמה טעמים ועוד שהרי התנצל אז ותלה בבני ביתו ואף דאחר כך לא אמר כן אנן טענינן ליה כמו שאמר בתחלה סיים וז"ל ואם תאמר בנ"ד איך אפשר להכשירו ולמיתלי באנשי ביתו הרי הוא עצמו הודה לבסוף והודאת בעל דין כמאה עדים דמי גם זה אינו משום דלא פסלינן ליה לגברא בהודאת עצמו דאין אדם משים עצמו רשע כדאמרינן פלוני רבעני לרצוני הוא ואחר מצטרפין להרגו אלמא אף דלפי דבריו מעיד על עצמו שהוא רשע גמור אפילו הכי מעיד עליו להרגו וכן כתבו כל המחברים הלכך בנ"ד אין כאן שום עדות ברורה רק הודאת עצמו ובהודאת עצמו לא פסלינן ליה עכ"ל ואם כוונת הרב קהלת יעקב בציון זה לומר שגם מדברי הרב משאת בנימן מוכח שלא כדברי הרב ח"ץ נראה לי ההדיוט דאינו מוכרח דהנה הרב ח"ץ כתב וז"ל בזה הלשון דעד כאן לא אמרינן אין אדם מע"ר אלא במקום שאין אנו יודעין דבר רע ולא שום ריעותא כי ההיא דמודה שהאכילתו שאינו מעושר אבל כשיש ריעותא לפנינו כגון פנויה או ארוסה שעברה דאע"ג דקי"ל באומרת לכשר נבעלתי נאמנת כשאין הארוס מכחישה או שאין הארוס לפנינו אפי"ה כשאומרת שנבעלה לפסול לה או שאומרת לא ידענא הולד ספק ממזר הוי וכמ"ש כל הפוסקים ולא אמרינן דאין אדם מע"ר ואינה נאמנת לומר שנבעלה לאחר שאינו כשר אף דהתם בארוס איכא נמי קצת איסורא וכן בפנויה לכשר לה איכא נמי קצת איסורא ואם כן תרצה לומר מדעל כרחך עבדא איסורא זוטא נאמנת נמי לומר דעבדה איסורא רבה בנ"ד נמי הא אמרינן דלכתחלה לא תנשא וע"כ עברה ונשאת בעבריינות שלא כדברי חכמים ותהא נאמנת לומר דעבדה איסורא רבה ועוד דעד כאן לא אמרינן אין אדם מע"ר אלא על מה שכבר עשה וגם שלא לעשות עצמו חשוד ופסול לעדות אבל במכאן ולהבא לשווייה נפשיה חתיכא דאיסורא נאמן אפילו במקום שהוא עושה עצמו רשע וכו' עכ"ל ואף שכתב בלשון ותרצה לומר וכו' מכל מקום כיון שלא סתר סברא זו מוכח דלא פשיטא ליה דהיכי דאיכא ריעותא אמרינן משים עצמו רשע אלא בכגון נדון דיהיה דהריעותא היא שאף בלתי הודאתו מוכרחים אנו לומר שעשה על כל פנים איזה איסור קל בזה

הוא דאמרינן שנאמן לומר שעשה איסור חמור אבל בכגון נדון הרב משאת בנימן שלולא הודאתו אין לנו שום הוכחה שעשה שום איסור אף איסור קל גם הרב חכם צבי יודה דאמרינן אין אדם מע"ר אף דאיכא ריעותא שנמצא כסף הפקדון בביתו יתכן שבני ביתו הוא שעשו כמו שהוא מתנצל והוא לא עשה שום איסור:

סימן קכד

איסורין דרבנן מודעת זאת שיש איסורין דרבנן שיש להם עיקר מן התורה ויש שאין להם ובעניינים רבים יש חילוק בדין בין איסור שיש לו עיקר לאין לו וראיתי לרשום פה איזה איסורין מיקרו יש להם עיקר וידעתי כי לא אוכל לצאת ידי חובה בביאור כל האיסורין מחמת מיעוט ידיעתי וחסרון בקיאותי אמנם כל אדם אינו חייב אלא כשיעורו וזה החלי בעזרת צורי וגואלי. א. בשר עוף בחלב לדעת התוס' חשיב יש לו עיקר מן התורה ודעת הרמב"ם לפי דברי ההגהו"ת מרדכי בפרק כל הבשר היא דחשיב אין לו עיקר מן התורה ומפני זה הוא שסובר דמותר להוסיף כשנפל חלב על בשר עוף ואין בו כדי לבטל הטעם דמרבה עליו מבשר עוף אחר כדי לבטלו כן כתב מרן הב"י ביו"ד סי' צ"ט (בד"ה כתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות) ומדברי מרן בב"י נראה דאינו מוכרח שסובר הרמב"ם דיש לחלק בביטול איסורין דרבנן בין אין לו עיקר ליש לו עיקר אלא כל דרבנן מותר להרבות עליו וכן מפורש בדברי מרן כסף משנה בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות דין כ"ו שאחר שכתב על דברי ההגמ"ר דאפילו נפרש כן דברי הרמב"ם מכל מקום אינם שוים לגמרי עם התוס' וכו' כמו שכתב בב"י סיים ומיהו לפי האמת מפשט דברי רבינו נראה שכל שאינם איסורי תורה ממש מותר לבטל לכתחלה עכ"ל ואם כן יתכן דגם להרמב"ם בשר עוף בחלב חשיב יש לו עיקר מן התורה אלא שסובר דגם ביש לו עיקר מבטלין (ודברי ההגמ"ר במ"ש ואי משום הלכתא נקט הכי מ"מ הו"ל הא ריבותא טפי צריכים ביאור וכבר עמדו על דבריו רבני האחרונים ופירש דבריו הרב צרור החיים דף צ"ט דכונתו דכיון שהוא חצי שיעור על ידי תערובת סובר ההגמ"ר דלכ"ע חצי שיעור דרבנן ואם כן הוה ליה למינקט דינו בחצי שיעור עי"ש והביא דבריו הרב יד דוד בהגב"י אות מ' ולא נתקררה דעתי בזה וקשה להעמיס כונה זו בסיגנון דברי המרדכי כמו שיראה הרואה). הן אמת דרבין חסידא בס' ארעא דרבנן במערכת המ"ם סוף אות תי"ד כתב דמרן כסף משנה בפרק ט"ו מהלכות מאכלות אסורות הי"ד (ט"ס הוא וצ"ל כ"ו) עלה בהסכמה דלדעת הרמב"ם בשר עוף בחלב לא מיקרי עיקרו מן התורה ולדעת התוס' מיקרי עיקרו מן התורה וצ"ע כל הני סוגיי שהוכיחו התוס' מהן דעיקרו מן התורה מיקרי בשם בעלמא ועיין מ"ש באות ברירה בשם מרן עכ"ל. אמנם לענ"ד אחרי מחכת"ר

אין דבריו מוכרחים דמאחר שכתב מרן דלדעת הרמב"ם גם ביש לו עיקר מבטלין שלא כיסוד ההגמר' אם כן היכא תיתי לומר דהרמב"ם סובר דבשר עוף בחלב לא מקרי עיקרו מן התורה וכן ראיתי להרב שביתת יום טוב בנימוקיו ללשונות הרמב"ם בפ"ז מהלכות תרומות שהביא בדף צ"ז ע"א (בד"ה ובהיותי) דברי הרב אד"ר הנ"ל ותמה עליו דאדרבא מדברי מרן כ"מ מוכח בהיפך שהרי כתב דמלשון הרמב"ם משמע דאין חילוק בין אין לו עיקר ליש לו עיקר כלומר דבשר עוף בחלב חשיב יש לו עיקר ואפילו הכי סבירא ליה דמבטלין וכן מצא בשלטי הגבורים פרק השוכר את הפועל (אמתניתין דיין נסך אסור ואוסר בכל שהוא שהביאה הרי"ף שם) שהביא דברי הרמב"ם שבהלכות מא"ס פט"ו הנז"ל וכתב שנראה מדבריו דאפילו באיסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה מותר לבטל על ידי ריבוי ולכן תמה על מה שנסתפק הרב מוהראנ"ח בדעת הרמב"ם באיסור דרבנן שיש לו עיקר אי מבטלין דשמא בשר עוף בחלב לא חשיב עיקרו מן התורה וכן תמה על מה שכתב הרב בשיטה מקובצת בפרק קמא דביצה (אההיא דעצים שנשרו מן הדקל) דלדעת הרמב"ם בשר עוף בחלב לא חשיב עיקרו מן התורה שדבריהם צ"ת עי"ש והנה שו"ת מוהראנ"ח ח"א אין אצלי ועיינתי בדברי השטמ"ק ולפי דעתי העניה אין נראה מדבריו שהבין מדברי הרמב"ם דבשר עוף בחלב חשיב אין לו עיקר מן התורה שהרי זה לשונו שם וי"מ דדוקא באיסורא דרבנן דלית לה עיקר מדאורייתא אבל חצי זית של חלב כיון דאית ליה עיקר מן התורה לא מבטלין כדמוכח בפ' גיד הנשה (כונתו למאי דאמרינן בדף צ"ח ע"א ההוא פלגא דזיתא דנפל בדיקולא דבשרא אמר ליה וכו' לא תזלזל בשיעורין ועוד דאמר ר' יוחנן חצי שיעור אסור מן התורה עיין במה שכתבתי במערכת החי"ת אות ט"ו) והרמב"ם שכתב דמבטלין בשר עוף בחלב אמרו בתוס' דלא נהיר דהא מכל מקום אית ליה עיקר מן התורה שהרי (שהוא) בשר בחלב דכל (וכל) דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון עכ"ל ומשמע לי דאין כונתו לומר דהרמב"ם מפני שסובר דחשיב אין לו עיקר הוא דאמר דמבטלין ופליגי התוס' עליה וסברי דחשיב יש לו עיקר אלא תמיהתם היא דכיון דאית ליה עיקר הדין נותן שלא לבטל שלא כדעת הרמב"ם דאף דגם הוא מודה שיש לו עיקר סובר דמבטלין כן נראה לי לפרש כונת דבריו והוא מסכים למה שכתב מרן כ"מ בדעת הרמב"ם דגם באית ליה עיקר בתורה סובר דמבטלין ועל כל פנים לפי מה שהבין הרב שביתת יו"ט שפיר קא מתמה דודאי דעת הרמב"ם דגם באית ליה עיקר מבטלין:

וכן יש לתמוה על הרב פרי חדש בסי' צ"ב ס"ק י"ז שרצה להוכיח מדברי הרמב"ם בפט"ו מהלכות מא"ס הנ"ל דלא אמרינן בדרבנן חתיכה נעשית נבילה וכתב שיש לדחות דשאני

בשר עוף בחלב דלית ליה עיקר מן התורה עי"ש איך לא ראה דברי מרן כ"מ באותו פרק באותו מקום דמתבאר דסובר דבשר עוף בחלב חשיב יש לו עיקר שאם לא כן מנא ליה למרן להבין בדעת הרמב"ם דכל שאיסורו מדרבנן אף אם יש לו עיקר מבטלין דילמא דוקא בבשר עוף בחלב וכדומה לו הוא דאמר דמבטלין (ועיין לקמן בד"ה ומצאתי) וכן ראיתי להרב ערך השלחן ביו"ד סי' צ"ב אות ג' שרצה להוכיח מדברי הרמב"ם הנז"ל דגם באיסורין דרבנן בעינן ששים ולא סגי ברוב ודחה לזה דבשר עוף בחלב יש לו עיקר מדאורייתא אבל איסור דרבנן שאין לו עיקר אפשר שסובר דסגי ברוב וכו' גם בסי' צ"ט סוף אות י"ד כתב דבשר עוף בחלב הוי יש לו עיקר מן התורה ואפילו הכי סובר הרמב"ם דמותר להוסיף על תערובתו וכן כתב בשה"ג פ' השוכר שכן דעת הרמב"ם ועיין דברי אמת בקונטריס ט' סי' ב'. שוב ראיתי להש"ך בס' הארוך שכתב כן עכ"ל הרי דנקיט בפשיטות כן בדעת הרמב"ם והביא שכן כתבו השה"ג והש"ך ומה שציין לס' דברי אמת נראה שט"ס יש וצ"ל קונטריס ט' סי' ד' (דף קי"ג ע"ב מדפוס אשכנז) ששם כתב דמוהראנ"ח בח"א סי' קי"ב כתב דהמרדכי בפרק כל הבשר סובר דבשר עוף בחלב לא הוי עיקרו מן התורה ושהתוס' בפ"ק דביצה סברי דהוי עיקרו מן התורה וכנראה שהם דברי ריא"ז בשלטי הגבורים ומסוגיא דפרק בכל מערבין דף ל"ו שטומאת אוכלין יש לה עיקר בתורה עי"ש בפירש"י קשה על דברי המרדכי וסיעתא לריא"ז וכן ראיתי בשטמ"ק למס' יו"ט כתב שהתוס' חולקים על הרמב"ם וסברי דבשר עוף בחלב חשיב דבר שיש לו עיקר בתורה דהיינו בשר בחלב וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון וסוגייא דעירובין סיעתא לדברי התום וריא"ז ובעל השיטה וקשה להמרדכי עכ"ל ולכאורה משמע שגם הוא הבין מדברי השטמ"ק כמו שהבין הרב שביתת יו"ט דהרמב"ם שכתב שמבטלין בשר עוף בחלב הוא משום שסובר דהוי אין לו עיקר והתוס' חולקים עליו משום שסוברים דחשיב יש לו עיקר אלא דאם כן היה לו לכלול בדבריו דמהסוגיא דעירובין קשה גם להרמב"ם ולמה כתב רק דקשה להמרדכי לכן נכון בעיני לומר דכונתו כאילו כתב שהתוס' חולקים עליו וסברי דבשר עוף בחלב דחשיב וכו' (במקו' חשיב) כל דתקון וכו' (במקום וכל) וק"ל:

ומה שכתב הגאון דברי אמת וכנראה שהן דברי ריא"ז בשה"ג וכונתו שגם ריא"ז סובר דבשר עוף בחלב הוי עיקרו מן התורה כמו שכתב לקמיה דסוגיא דעירובין מסייעא להתוס' והא"ז וכו' הנה לשון ריא"ז שבשה"ג הוא זה בפירקין ובריש אין צדין עצים שנשרו מן הדקל לתוך התנור מרבה עליהם עצים מוכנים ומסיקן לפי שאיסור מוקצה מדברי סופרים הוא ומותר לבטלו לכתחלה ונראה בעיני שלא נאמר כן אלא באיסור

מוקצה שאינו דומה לאיסור תורה אבל בשאר איסורין של סופרין הדומין לאיסור תורה כגון בשר עוף בחלב אין מבטלין לכתחלה שמא יקלו אף בבשר בחלב של תורה כמבואר בקונטריס הראיות עכ"ל. ולפום ריהטא משמע שסובר ריא"ז דבשר עוף בחלב חשיב עיקרו מן התורה וכדעת התוס' אלא דקשה על זה דבהג"א פרק כל הבשר (על דברי הרא"ש סי' ד' בהגה"ה שניה) כתב בשם הא"ז דבשר עוף בחלב בטל ברובא ולא בעינן ששים וכן כתב בס' אור זרוע הגדול בח"א סי' תט"ן וכן ייחסו הפוסקים בדעת ריא"ז על פי דברי ההג"א הללו (עיין למרן הב"י בסי' צ"ב בד"ה כתב בהג"א ובדברי המפרשים שם) ואי סבירא ליה דבשר עוף בחלב חשיב עיקרו מן התורה היכי סגי ליה ברובא הא מסקינן בפרק גיד הנשה דף צ"ח ע"א גבי ההוא פלגא דזיתא דתרבא דנפל לדיקולא ואמר ליה רב אשי לבריה לא תזלזל בשיעורין וכו' דלכל הפחות מוכח מינה דאיסור שיש לו עיקר מן התורה אינו בטל אלא בששים וכן כתב מפורש בס' א"ז בהלכות גיד הנשה סי' תנ"ה שאחר שהביא כל מה שאמרו בש"ס דף צ"ח הנ"ל סיים ודוקא דומיא דחלב ונבלה דעיקריהו דאורייתא אבל כל דבר דעיקר שיעורא דידיה דרבנן ולית בה איסורא דאורייתא אפילו טפי מכזית בטל ברוב בעלמא ומבטלין אותו לכתחלה כדפי' בפב"ת דע"ז עכ"ל הרי שכתב מפורש דבאיסור שעיקרו מן התורה בעינן ששים ואם כן מה שכתב בשמו בהג"א וכן כתב בא"ז סי' תט"ן דבשר עוף בחלב בטל ברובא בהכרח לומר דהוא משום שסובר דבשר עוף בחלב חשיב עיקרו מדרבנן ואי הכי הני מילי דמר סתראי נינהו ועלה בדעתי לומר שמה שכתב ריא"ז שבשה"ג לא משום שבשר עוף בחלב חשיב ליה עיקרו מן התורה קאמר דאין מבטלין אותו לכתחלה אלא אף דהוא איסור שעיקרו מדרבנן מכל מקום לפי שדומה לאיסור תורה דזה וזה בשר הן מחמירינן שלא לבטל לכתחלה (כן מורה סיגנון הלשון דומה לאיסור תורה אינו דומה לאיסור תורה ולא הוזכר בדבריו עיקרו מן התורה אין עיקרו מה"ת ואולי מפני זה כתב הרב דב"א בלשון כנראה וכו' ולא החליט שריא"ז והתוס' שוים) אלא דלא מצאתי בעניותי טעם נכון וברור לחלק בין ביטול איסור לכתחלה לגוף שיעור הביטול אם בששים או ברובא ומאחר דלביטול ברובא חשיב ליה אין עיקרו מן התורה כמו שכתבתי בשמו הכי נמי לענין ביטול איסור לכתחלה היה לנו לומר כן או בהיפך וצ"ע:

ומצאתי לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות ו' שכתב שדעת הא"ז דבשר עוף בחלב לא הוי עיקרו מן התורה משום דהבשר משונה מבשר בהמה והביא דברי ס' הא"ז שהבאתי למעלה וכתב שכן היא דעת המרדכי בפ' כל הבשר דלא נחשב עיקרו דאורייתא וכן היא דעת הרמב"ם כמ"ש הכ"מ בפ' ט"ז מהמ"א היו"ד עכ"ד ותמיהני עליו איך כתב

כן בדעת הרמב"ם ונעלם ממנו דשרים רבים ונכבדים סוברים שדעת הרמב"ם דבשר עוף בחלב חשיב עיקרו מן התורה ובפרט מה שכתב שכן כתב מרן כ"מ (ויש ט"ס בהמראה מקום בעמודי אש) תמוה ביותר דלא לבד שלא כ"כ בפירוש בדעת הרמב"ם בסברא דנפשיה רק הביא מה שכתב בהגהות מרדכי שדעת הרמב"ם דלא הוי עיקרו מן התורה ואדרבא מדמסיק שדעת הרמב"ם דגם בעיקרו מן התורה סובר דמותר לבטלו מוכח שסובר שדעת הרמב"ם דחשיב יש לו עיקר מן התורה שאם לא כן מנא ליה דהרמב"ם מיקל ביש לו עיקר דילמא דוקא בבשר עוף בחלב דעיקרו דרבנן סובר כן אלא ודאי צריך לומר לדעתו דחשיב יש לו עיקר וכמו שכתבתי למעלה:

ועל כל פנים מתבאר מדברי הרב דברי אמת הנז"ל שלדעתו העיקר הוא שיטת הסוברים דבשר עוף בחלב חשיב עיקרו מן התורה גם הרב באר מים חיים (מוצירי) בחיו"ד סי' יו"ד בנדונו כתב מפורש דבשר עוף בחלב חשיב יש לו עיקר בתורה והבין כן גם מדברי הרמב"ם הנז"ל עי"ש (הבאתי תורף דבריו בשדי חמד ח"א במערכת האל"ף אות מ"ח בד"ה ובעיקר עי"ש) והרב תפארת אדם בחיו"ד סי' כ"א נמשך אחר הוראתו ולא רפרף על מה שכתב דבשר עוף בחלב חשיב יש לו עיקר בתורה עי"ש וראיתי בס' יד דוד סי' צ"ב הגב"י אות ח"י הן לו הובא שם דברי הרב מוהר"ם אלגאבא בכת"י שכתב על דברי הרב באמ"ח הנ"ל דזה אינו ולא דק דבשר עוף בחלב לא הוי עיקרו מן התורה וכמ"ש הפר"ח וכו' עי"ש ולי הדל במתכ"ת נראה דאף שהאמת כן שדעת הרב פרי חדש דחשיב אין לו עיקר כבר כתבתי שיש לתמוה על דבריו ואי אפשר לתפוס כשיטתו והעיקר נראה כדעת הסוברים דבשר עוף בחלב הוי יש לו עיקר מן התורה וכן כתב בפשיטות הרב פני משה במראה הפנים על דברי הירושלמי בפרק י"א ממס' תרומות הלכה ד' (בד"ה קדרה) שהביא מה שכתב הרשב"א בתורת הבית הארוך שער ד' פרק ד' שממה שאמרו בירושמי דכלי חרס הבלוע מתרומה מהני ביה הגעלה ג' פעמים למד לשאר איסורין דרבנן דמהני להו ג' פעמים הגעלה בכלי חרס וכתב על דבריו ולא מצאנו לו חבר לאחד מהפוסקים דאם כן קדרה שבשלו בה בשר עוף בחלב שהוא מדרבנן תסגי ליה בהגעלה אלא דשאני הכא דתרומה בזמן הזה אין לה עיקר מדאורייתא וכו' וכן כתב הוא ז"ל וכו' עי"ש (ובקונטריס אסיפת דינים במערכת הה' בדיני הכשר כלים באות י"ט כתבתי דנמצא חבר לדעת הרשב"א בזה עי"ש בתחלת האות) הרי שכתב דבבשר עוף בחלב לא סגי בהגעלת ג' פעמים משום דהוי עיקרו מן התורה וכן כתב הגאון פרי מגדים במשבצות סי' צ"ט סקי"ב דבשר עוף בחלב הוי יש לו עיקר מן התורה וכתב כן (שם בסמוך לאחריו) גם בשם הגאון מוהרש"ל בים של שלמה לביצה סי' ז' דיש לו עיקר מן התורה כיון

דאסרוהו כדי שלא יקלו באיסור תורה דבשר בהמה בחלב (אלא שנראה דמיחלפא שיטת הגאון פרי מגדים בזה עיין לקמן סוף ד"ה וראיתי עוד): וראיתי עוד בס' יד דוד סי' צ"ט הגב"י אות מ"א שעל השגת השביתת יו"ט על הארעא דרבנן הנ"ל השיב הרב המגיה זה דודי יצ"ו דגם הרב אד"ר ידע שדעת הרמב"ם (לדעת מרן כ"מ) היא דגם באיסור דרבנן דיש לו עיקר מבטלין כמו שכתב מפורש באד"ר במערכת האל"ף אות ט"ן אלא שסובר דבשר עוף לא הוי עיקרו מן התורה ולכן כתב באות תי"ד דמרן כ"מ בהסכמה עלה דבשר עוף בחלב לא הוי עיקרו מה"ת אלו תורף דבריו וכבר כתבתי למעלה דשניהם לא יכונו דאם נאמר שדעת הרמב"ם דבשר עוף בחלב הוי אין לו עיקר שוב אין לנו הכרח שסובר הרמב"ם דבאיסורין דרבנן שיש להם עיקר גם כן סובר דמותר לבטל דהא נקט לדוגמא בשר עוף בחלב ודילמא דוקא בזה וכיוצא לו שאין לו עיקר וילמד סתום מן המפורש וכן ראיתי ביד דוד שם אות מ"ז שהביא דברי הרב מקום שמואל בחי' דינים ליו"ד שכתב שם המחבר נמשך אחר דעת הרמב"ם שהביא בב"י דאפי' בדבר שעיקרו מן התורה כגון חלב שנפל לבשר עוף מרבה עליו ומבטלו ועי"ש ביד דוד באות מ"ח מאי דשקיל וטרי בזה וכתב בשם ס' עפרא דרבנן (לא ידעתי ולא שמעתי מספר זה ואין לתלות בט"ס וצ"ל עפרא דארעא כי עיינתי שם ולא מצאתי שדבר מזה) לחלק בין מצות עשה לאיסורין ובשם הרב מוהר"ם אלגאבא כתב דמסוגיית הש"ס בחולין דף ק"ד ע"א מדאסור להעלות בשר עוף בחלב על השלחן שמעינן דבשר עוף בחלב דאורייתא דאי מדרבנן היא גופא גזרה וכו' עי"ש ואם איתא דהוי עיקרו מה"ת הא קים לן כל דתיקון רבנן וכו' עיי"ש. ולפי מה שכתבתי במערכת הגימ"ל אות ו' (בשדי חמד ח"א) דכי אמור רבנן גזרה לגזרה לא גזרינן היינו אפילו בדבר שעיקרו מן התורה אין מזה ראיה כמובן וממה שמתבאר מתוך כל הרשום למעלה דגדולים רבים נקטי דבשר עוף בחלב הוי עיקרו מן התורה לפי דרכנו למדנו דגם בדבר שעיקרו מה"ת לא גזרינן גזרה לגזירה ומיסתייעא מילתיה דרב מטה אהרן שהבאתי במערכת הגימ"ל הנ"ל ובאמת דהא דלא גזרינן גזרלג"ז לא תלי באין לו עיקר או יש לו שהרי מוקצה דאין לו עיקר וכמ"ש מרן הב"י בסי' צ"ט (בד"ה כתב הרמב"ם והתוס' בביצה דף ד' ד"ה ותנן) ויש סוברים דגזרינן ביה גזל"ג כמו שהבאתי שם במערכת הגימ"ל אות ג' שמעת מינה דלאו הא בהא תלי ועיי"ש באות ב' לענין כיבוי. וראיתי עתה בס' כלילת המנורה (המוזכר לקמן באות קטן י"ד בד"ה עתה) בד' י"ב ע"ב שכתב שהרבה ראשונים סוברים דבשר עוף בחלב הוי אין לו עיקר ושכן כתב בפשיטות הרב פרי מגדים במשבצות ריש סי' פ"ז עי"ש ולא פניתי לעיין בזה ולדעתי העניה אינו נכון לתפוש כן בפשיטות דאדרבא העיקר נראה דהוי יש לו עיקר בתורה ועל

כל פנים אי אפשר להחליט בפשיטות בהיפך ומה גם שהוא עצמו כתב בפשיטות בסי' צ"ט סקי"ב דהוי עיקרו מן התורה וכתב גם בשם הים של שלמה כמו שכתבתי למעלה (בסוף ד"ה ועל כל פנים) ועיין להרב טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכת הבי"ת אות ד' שלא ראה סתירת דברי הפרי מגדים בזה: (נחזור לדאתאן עלה איזה דברים מיקרו יש להם עיקר מן התורה): ב) שומנו של גיד כתב רבינו הטור בסי' צ"ט לענין ביטול איסור לכתחלה שלדעת הרשב"א דאיסור דרבנן שאין לו עיקר אם נתערב מעצמו מותר להוסיף עליו לבטלו שומנו של גיד חשוב אין לו עיקר מן התורה אמנם מרן הב"י (בד"ה ומ"ש רבינו בזה) תמה עליו שמבואר בדברי הרשב"א בתורת הבית הקצר בשתי מקומות דשומנו של גיד שאסור משום לתא דגיד או משום לתא דחלב לא מיקרי אין לו עיקר בדאוריתא ואם כן מה שכתב רבינו דשומנו של גיד אין בו עיקר מן התורה הוא שלא בדקדוק עכ"ל גם הרב בית חדש בס"ה מסיק דיש להגיה בלשון הטור אבל דבר שעיקר איסורו אינו מדרבנן אלא מן התורה ועי"ש בהגהות מוהרל"ח בשם הדרישה וכן כתב הרב ערך השלחן בסי' צ"ב אות ג' דממה שכתב הרשב"א דלבטל שומנו של גיד בעינן ששים אין להכריח שסובר דכל איסורין דרבנן לא בטילי ברובא ובעינן ששים דשאני שומנו של גיד שיש לו עיקר מן התורה (ומכל מקום הכריח שדעת הרשב"א דגם באין לו עיקר בעי ששים עי"ש) ומה שציין הרב ערוך השלחן להרשב"א בתורת הבית ד' ח"ק בשם הרמב"ן ולפי הנראה הוא בבית ד' שער א' (ד' ס"ט ע"א מדפוס וויען לישראל לפ"ק) ששם כתב בשם הרמב"ן דבשומנו של גיד דהוי עיקרו מן התורה בעי ששים אבל באיסורין דרבנן שיש להם עיקר סגי ברובא:

ג) כחל חשיב עיקרו מן התורה כן כתב הרב ערוך השלחן יו"ד סי' צ"ב אות ג' וכן כתב הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות ו' ויישב בזה קושיית הרבנים מנחת יאודה חלק אור"ח בהגהות הג"א ועיני ישראל דף ץ' על שיטת הא"ז דאיסורין דרבנן בטלים ברוב מכחל דבעי ששים דהיינו לפי שעיקרו מן התורה:

ד) תרומת פירות יש לה עיקר מיקרי כיון דאיכא שום דבר דאורייתא כגון דגן תירוש ויצהר כן כתבו התוס' במסכת ביצה דף ד' ד"ה ותנן ומרן הב"י בסי' צ"ט בד"ה כתב הרמב"ם וכן כתב הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער א' קרוב לסופו (דף ס"ט ע"א מדפוס וויען לישראל לפ"ק) בשם הרמב"ן דתרומה בארץ שאסורה משום תרומה דאורייתא הוי עיקרו מן התורה גם הרב ארעא דרבנן במערכת המ"ם אות תי"ד הביא דברי התוס' דמס' ביצה הנ"ל והביא סוגייא דפסחים דף ט"ל דאמרו גבי מעשר ירק כל דתקון רבנן וכו'

ואי הוה אין לו עיקר לא הוה אמרינן כל דתקון וכו' כדאמרינן בגטין דף ס"ה ושוב מצא שכן כתבו התוס' בעירובין דף ל"ב ד"ה תאנים ובדף ל"ז ד"ה מאן האי תנא עי"ש:

ה) תרומה ומעשר בזמן הזה הרב ארעא דרבנן בהקדמתו (בד"ה ודבר מדבריהם) הביא דברי מרן כ"מ בפרק ג' מהלכות מעשר הלכה ב' דתרומה בזה"ז דרבנן ואזלינן בספקא לקולא ותמה עליו דמדברי הרמב"ם בפרק ז' מהלכות תרומות דין י"א שפסק לחומרא ומשמע אפילו בתרומה בזה"ז מוכח שסובר דחשיב עיקרו מן התורה ואזלינן בספקא לחומרא וכן תמה על פי הנחה זו על מסקנת הרב משנה למלך בפרק ד' מהלכות בכורות דספקא דרבנן דלקולא הוא אפילו בדבר שיש לו עיקר מן התורה והרב דברי אמת בקונטריס תשיעי סי' ד' השיב כי במכת"ר טעה בזה כי תרומה בזה"ז לא חשיב עיקרו דבר תורה וכו' עי"ש ולפי הנראה הרב אד"ר עצמו הדר הוא משיטתו זאת שבגוף ספרו במערכת המ"ם אות תי"ד הביא סוגיא דגטין דף ס"ה דבתר דקאמר כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון בדבר שיש לו עיקר בתורה פריך והרי מעשר שני ומשני במעשר שני בזה"ז וכתב על זה ונראה דמשום הכי דייק ואמר מעשר בזה"ז דסובר הש"ס דכיון דבזמן הזה אינו חייב בשום מעשר לא מיקרי דבר שיש לו עיקר מן התורה ומצאתי און לי משלהי פרק הערל דף ע"א אמר ליה ר"י לר"ל מי סברת תרומה בזה"ז דרבנן אמר ליה אין שאני אומר עגול בעגולין עולה ואם תרומה בזה"ז דאורייתא אף דתרומת תאנים דרבנן כיון דעיקר תרומה מדאורייתא הוה לן להחמיר ועי"ש בתוס' עכ"ל הרי דהרב עצמו דייק וגמיר מלשון הש"ס דמעשר בזה"ז לא הוי עיקרו מן התורה (הרב דב"א שם הוכיח כן משתי סוגיאות הנ"ל ולא ראה דברי הרב אד"ר בתכשיטין שבפנים באות תי"ד הנ"ל) ואם כן בהכרח דבהקדמה כתב כן קודם שירד לדקדק בדברי הש"ס הנ"ל. ובספרו קהלת יעקב במערכת הכ"ף אות קס"א כתב דמסוגיא דגטין הנ"ל דאמרינן הכא במאי עסיקנן במעשר בזה"ז דרבנן וכן מדאמרינן בנזיר דף ל"ו ע"ב הנח לתרומה בזה"ז דרבנן מוכח דאף דעיקרו מן התורה לאו כעין דאורייתא תקון ואזיל לשיטתיה שבהקדמתו לס' ארעא דרבנן והוקשה לו דהסוגיאות מוחלפות דבפסחים דף קט"ז אמרינן כל דתקון רבנן וכו' ונראה מפירש"י דלמ"ד מצה בזה"ז דרבנן כיון שעיקרה מצוה מן התורה כל דתקון וכו' עי"ש ומלבד סתירת דבריו יקשה עליו מלשון הש"ס דמוכח דבזמן הזה חשיב אין לו עיקר והוא תופס במושלם דהוי יש לו עיקר ואפשר לדחוק ולומר דאין לשונו מדוקדק וכונתו להקשות דבפסחים משמע דאף דבזה"ז אין למצה מצוה מן התורה כל עיקר מ"מ משום מה שהי' מצוה מן התורה בזמן הבית חשיב בזה הזמן עיקרו מן התורה מדאמרינן בה כל דתקון רבנן ואלו מש"ס דגטין מוכח דבזה"ז לא הוי מעשר עיקרו מן התורה

ומשו"ה לא אמרינן בי' כל דתקון רבנן ומאי שנא מצה ממעשר וכתב שם דהר"ן בפ"ק דקידושין דף תרל"ד עמד בזה באורך וכעת לא ידעתי איה מקום כבודם ואולי מדבריו היתה מתבררת כונתו (ועיין לקמן בסקי"א). וראיתי עתה בשו"ת עדות ביהוסף להגאון מסלאנים דשקיל וטרי טובא בדין תרומות ומעשרות בזמן הזה אם הם מדאורייתא או מדרבנן ואי חשיבי עיקרן מדאורייתא ולא פניתי לעיין בדב"ק עי"ש בסי' י"ד ועי"ש בסי' מ"ג שתמה על הרשב"א שדבריו סותרים בדין זה:

וראיתי להגאון יד אלעזר בסי' צ"ו (בסוף ד"ה גרסינן) שכתב דמדאמרינן בירושלמי פרק י"א דתרומות הלכה ד' דקדרה שבשל בה תרומה מגעילה שלשה פעמים ודיו ומסקינן שם דטעמא משום דתרומה בזמן הזה דרבנן שמעינן דבכל איסור דרבנן אפילו שיש לו עיקר בתורה מהני הגעלה שלשה פעמים לכלי חרס כדעת הר"ב העיטור מתבאר שסובר שתרומה בזמן הזה הוי יש לו עיקר בתורה ופליאה דעת ממני איך כתב כן בפשיטות ולא זכר שר דברי הרשב"א שהביא הריב"ה ביו"ד סי' קכ"א (כשהביא דברי הר"ב העיטור אי לאו דמיסתפינא אמינא דהגעלה מהניא לכלי חרס באיסורין דרבנן ושהביא ראיה מהירשלמי) שכתב מפורש דתרומה בזמן הזה לא הוי עיקרו מן התורה ועיין שם בדברי מרן הב (בד"ה כתב בעל העיטור אי לא מיסתפינא) וצ"ע. שוב ראתי שהרב ערך השלחן ביו"ד סי' קי"ג אות כ"ג כתב בשם הרב ב"ח ביו"ד סי' קכ"א דתרומת וחלת חו"ל אין להם עיקר מן התורה כמבואר בדברי הרשב"א בית ד' סוף שער ג' וכן מבואר בתשובת הרשב"א סי' של"ז וכן כתב ארחות חיים בהלכות שבת דף נ"ו ועיין בספר תמ"ד סי' ד' אבל הרוקח בסי' תפ"ד וכו' עי"ש שציין הרבה בענין זה ולא פניתי כעת לעיין בדב"ק דלפום ריהטא משמע דתרומת ארץ ישראל בזמן הזה לכולי עלמא חשיבה עיקרה מן התורה ובספר שבילי דוד שהזכרתי בסק"ו כתב דהרשב"א לתרומת ארץ ישראל לגבי תרומת חוצה לארץ קרי לה יש לה עיקר ולגבי סתם קרי לה אין לה עיקר ונזדמן לידי לשעה ספר שרשי הים ח"א וראיתי שהאריך הרב בענייניים אלו בדף צ"ב ע"ד והלאה ולא איסתייע לעיין בדב"ק עי"ש:

ו) סעיף זה נשמט מדפוס והוא כענין י"נ:

ז) גבינות של עכום"ז כתב הריב"ה בסי' צ"ט בשם הרשב"א דהוי אין לו עיקר בתורה ומרן הב"י (בד"ה ומ"ש רבינו בזה) כתב דהרשב"א מיחלפא שיטתיה דבמקום אחר כתב דכיון דנאסרו משום לתא דחלב טמא הוי עיקרו מן התורה עי"ש ובתורת הבית בית ד' שער א' קרוב לסופו (בד' ס"ט ע"א מדפוס וויען לישראל לפ"ק) כתב בשם הרמב"ן דגבינות העכום"ז אף על פי שחששו לתערובת איסור של תורה אינה אלא גזרה וכך הם

דברי הרמב"ן שבספר תולדות האדם (חי' הרמב"ן למסכת יבמות) בפרק הערל דף ע"ז וד' צ"ט שהביא הרב יד דוד ליו"ד סי' צ"ט דף ק"ד ע"א דגבינות העכומ"ז הוי אין לו עיקר מדאורייתא ועיין בשו"ת בית שלמה בחלק יו"ד סי' קפ"ו בדין הכשר כלי חרס שנשתמשו בהם בגבינות העכומ"ז אם להתירם בהגעלה שלשה פעמים כדין איסור דרבנן שאין עיקרו מן התורה שהאריך מאד הגאון המחבר בענין זה ובסתירת דברי הרשב"א בתורת הבית בבית רביעי שער ראשון ושער שלישי ולא נתקררה דעתו במה שכתב רבינו הש"ך ביו"ד סי' צ"ט דמה שכתב בשער א' דמיקרי אין לו עיקר בתורה הוא סברת הרמב"ן ואיהו לא סבר הכי אלא כמו שכתב בשער שלישי דהמעיין בדברי הרשב"א יראה שלא דחה דברי הרמב"ן וכו' ומסיק דהעיקר כדעת הרשב"א דגבינות מיקרי אין לו עיקר שכן כתב בשלשה מקומות וסמי חדא מקמי תלת: גם בדעת האיסור והיתר שכתבו הרבנים שפתי כהן בכללי הספק ספקא אות י"ז ופרי חדש שם אות יו"ד בפשיטות שסובר דגבינה של עכומ"ז הוי עיקרו מן התורה כתב שדבריהם תמוהים והוכיח שדעת האיסור והיתר דגבינות מיקרי אין לו עיקר מן התורה ושגם הרב פרי חדש בסי' צ"ט ס"ק י"ז ובדיני ס"ס סוף אות י"ד החליט דגבינה מיקרי אין לו עיקר מן התורה: ח) מינקת חברו כתב בס' יד דוד ליו"ד סי' צ"ט הגב"י אות מ"ח בשם הרב מוהר"ם אלגאב"ה בכ"י דהרב מוהר"י מינץ סי' ה' דף ח' ע"ב כתב במינקת חברו דהיא גזרה דרבנן לא אמרו בחששא בעלמא בגזרה דרבנן כל דתקון רבנן כעין דאוריתא תקון דכי האי גוונא מחלק בפרק התקבל עכ"ל והרב כנה"ג בכללים נפרדים אות ל"ה הביא כלל זה (דבחששא בעלמא לא אמרינן כל דתק"ר וכו') ושתמה עליו שזה תלמוד ערוך בגטין דף ס"ה ויפה השיבו הרב מוהרמ"א הנ"ל דמוהרי"מ גופיה מהכא מייתי לה ומתבאר דכולהו תלתא סברי מרנן דאיסור מינקת חברו חשיב אין לו עיקר בתורה ולא אמרינן בה כל דתקון רבנן וכו' ואין בידי שו"ת מוהר"י מינץ לראות אם הזכיר תשובת הריב"ש סי' ש"ס שכתב דמי שנשא מינקת חברו אסור לדור עמה במבוי דומיא דכהן שגרש ולא נשאת לאחר דליכא למימר דכהן שאני דהוא איסורא דאוריתא מה שאין כן מינקת חברו דאיסורא דרבנן הוא דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון עי"ש ולפום ריהטא משמע מדברי הריב"ש שסובר דאמרינן כל דתקון וכו' אף בדבר שאין עקרו מן התורה וכסברת רב חסדא בגטין דף ס"ד דאמר אישתיק ורדאן הוה ליה למימר כל דתקון רבנן וכדעת הרשב"ש שהבאתי בסק"ו אמנם ראיתי להרב חינא וחסדא בח"ב דף קמ"ב ע"ד שכתב לדעת הריב"ש דכיון דגזרה זו היא משום חשש סכנה יש לו עיקר מן התורה מיקרי דכתיב ושמרתם מאד לנפשותיכם והוא נכון:

ט) עציץ שאינו נקוב דחייב במעשרות מדרבנן חשיב אין לו עיקר מן התורה כן כתב המגיה לס' הרב מאמר מרדכי (שיטה למס' גטין) בשם הריטב"א לגטין דף ס"ה ע"א עי"ש בדף ק"י ע"ד וקי"א ע"א ודברי הריטב"א הם על מה דמקשינן בש"ס למאן דאמר דקטן אינו זוכה לאחרים מההיא דאומר אדם לבנו ולבתו לעבדו ושפחתו העברים הא לכם מעות אלו ופדו בהן מעשר שני וכו' ומשנינן במעשר בזמן הזה ודחינן האי שינויא ומסקינן אלא בעציץ שאינו נקוב דרבנן ונרגש הריטב"א אמאי לא משני במעשר שני דאילנות וירקות ויישב דהנהו אית להו עיקר מן התורה אבל עציץ שאינו נקוב אינו עיקר מן התורה כלל ולפי הנראה כונתו לחלק דפירות האילן וירקות דמארעא קא רבו דמו לתבואות וחשיבי עיקרן מן התורה אבל עציץ שאינו נקוב דלא דמו לתבואת הארץ לא חשיב עיקרו מן התורה ומשום הכי לא אמרינן בהו כל דתקון רבנן דאי הוה משני במעשר דאילנות הוה ק"ל כל דתקון רבנן ודברי הריטב"א הללו נעלמו מהרבנים פני יהושע וקדושת ישראל דבקדושת ישראל בסוגיא הנ"ל כתב דהפנ"י הקשה דמאי משני בעציץ שאינו נקוב הא כל דתקון רבנן וכו' ומעשר אית ליה עיקר מן התורה וכתב דנדחק ליישב (ואין אצלי ספר פנ"י לראות יישובו) והוא כתב דמה שאמרו בעציץ שאינו נקוב כלומר בפירות האילן או בירקות שהם בעציץ שאינו נקוב דהוו תרי דרבנן ותרי דרבנן הוי כאיסור שאין לו עיקר כמ"ש הרב ב"ש בסי' כ"ח ס"ק נ"ב וזה ברור עכ"ל ואם ישוב זה בעיניו הוא דבר ברור אשר לדעתי העניה הוא דחוק מאד ודברי נביאות שאין לזה שום רמז בש"ס ואין זה דרך הש"ס כלל מובן מזה שישובו של הרב פנ"י דחוק ביותר אבל הא גרמא לרבנן קדישי כי לא היה בידם חידושי הריטב"א לגטין ושפטו מדעתם דעציץ שאינו נקוב הוי יש לו עיקר מן התורה והוצרכו לידחק אבל דברי הריטב"א ברורים ואילו חזו הני מילי דמר הוו הדרי בהו גם הרב ברוך אנגי"ל הביא דבריו הרב מאמר מרדכי שם הקשה קושית הרב פנ"י ולזה הביא הרב המגיה שהריטב"א תירץ לזה דעציץ שאינו נקוב לאו הוי עיקרו מן התורה ולשונו אינו מדוקדק (דהריטב"א לא הוקשה לו קושיא זו) וכונתו שעפ"י דברי הריטב"א תתיישב קושיא זו גם הרב ארץ דרבנן במערכת המ"ם אות תי"ד הוקשה לו דמאי משני בעציץ שאינו נקוב ומיירי בזמן שנוהג מעשר מן התורה דאם כן כל דתקון רבנן וכו' וניחא ליה דלא אמרו כל דתקון וכו' אלא בדומים כגון פירות האילן וירקות דדמו לדגן שיוצאים מן הקרקע מה שאין כן עציץ שאינו נקוב לא דמי לדגן ולא אמרינן ביה כעין דאוריתא תקון אף שעיקרו מן התורה והביא כן בשם התוס' בכתובות דף נ"ו ד"ה קסבר שמחלקים על דרך זה וכיונה דעתו לדעת הריטב"א

ביישוב הדברים (אף שיש קצת חילוק דהריטב"א קרי ליה אין לו עיקר והרב קרי ליה עיקרו מן התורה):

י) חמין שעבר עליו הפסח נראה מדברי הרב חק יעקב בסי' תמ"ח סק"ז דחשיב יש לו עיקר מן התורה שכתב דאם ישראל קבל דורון חמץ שהביא לו העכומ"ז בשמיני של פסח אסור בהנאה דאף דאינו אסור אלא מדרבנן ולא עבר על בל יראה אלא מדרבנן אסור כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון והרב מאמר מרדכי (שיטה למס' גטין) ד' ק"י ע"ד תמה עליו דהרי כל עיקר חמץ שעבר עליו הפסח אינו אלא משום קנס ואם כן לא מיקרי עיקרו מן התורה ולא אמרינן ביה כל דתקון רבנן וכן כתב הרב דברי מנחם סי' תמ"ח אות ד' וכן נראה ממה שכתב הרב ערך השלחן בא"ח סי' ש"י אות ז' בשם הרשב"א בתורת הבית ד' קכ"ב ורבינו שמשון והר"ן בפרק כל שעה ונומק"י בפרק הערל והסכים עמו רבו והריטב"א דאיסורין דרבנן שאין להם עיקר מה"ת צריכים ששים ולא הקלו אלא בתרומת ח"ל וחמץ שעבר עליו הפסח דאינו אלא משום קנס עכ"ל דמשמע דחמץ שעבר עליו הפסח מכלל האיסורין דרבנן שאין להם עיקר בתורה חשיב ואם כן לפי המסקנא בסוגיא דפרק התקבל דלא אמרינן כל דתקון רבנן אלא באיסורין שיש להם עיקר בתורה נראה דלגבי חמץ שעבר עליו הפסח אין שייך לומר כל דתקון רבנן ומדכתב הרב חק יעקב בחמץ שעבר עליו הפסח כל דתקון וכו' מוכח דמשמע ליה דחשיב יש לו עיקר דודאי לא נעלם ממנו מסקנא דש"ס בגטין הנ"ל. אמנם הרב חק יעקב סיים דבריו משום חשש זילזול יו"ט שני והצ"ע עי"ש נראה שכונתו לומר דאף אם אין שייך לומר בו כל דתקון וכו' יש לאוסרו משום זילזול יו"ט שני והרב קרבן העדה על דברי הירושלמי בריש פרק ואלו עוברים כתב דממה שאמרו בירושלמי שם דמהני הגעלה ג' פעמים לכלי חרס הבלוע מחמץ שעבר עליו הפסח מוכח דבכל איסורין דרבנן אף אותם שיש להם עיקר מן התורה מהני להו הגעלה ג' פעמים לכלי חרס שהרי חמץ שעבר עליו הפסח הוי עיקרו מן התורה (עיין בשיירי קרבן בד"ה ובלבד) והרב ערך השלחן בסי' תמ"ז אות ו' השיב על דבריו דשאני חמץ שעבר עליו הפסח שהוא משום קנס עי"ש והבאתי דבריהם בקונטריס אסיפת דינים במערכת הה' אות י"ט משמע שכונת הרב ערוך השלחן לומר דאף דהאמת הוא כדכתב הרב קרבן העדה דחמץ שעבר עליו הפסח מיקרי יש לו עיקר מן התורה מכל מקום כיון שאינו אלא משום קנס הקלו בן לענין הגעלה זו ואם כן יתכן לומר דלענין שלא לומר בו כל דתקון רבנן וכו' לא הקלו. אמנם באמת משמעות דברי הראשונים שהזכיר הרב ערוך השלחן בסי' ש"י הנ"ל הוא דחמץ שעבר עליו הפסח מקרי אין עיקרו מן התורה ועיין במה שכתבתי בשדי חמד בקונטריס אסיפת דינים במערכת

חמץ סי' ח' אות מ"ט ושם באות ב"ן (ד"ה שוב) הבאתי מה שכתב הגאבד"ק טארלא בשו"ת דבר אליהו סי' י"ב דחמץ שעבר עליו הפסח חשיב יש לו עיקר מן התורה נמצאת למד דדבר זה במחלוקת הוא שנוי ועיין במה שכתבתי בקונטריס פאת השדי במערכת החי"ת אות ג' (בד"ה וכן קשה על מה):

יא):

שביעית בזמן הזה לדעת הפוסקים דשביעית בזמן הזה דרבנן הקשה הרב מקור ברוך סי' נ"ח דאמאי אמרינן על מנת שלא תשמטני שביעית שביעית משמטתו משום דהוי מתנה על מה שכתוב בתורה והרי בזה"ז וכו' וכתב הרב קהלת יעקב באות קס"א בשם הרב בני חיי בח"מ סי' ס"ז דאף דהוא מדרבנן כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון ולפי הכלל דלא אמרו כל דתקון רבנן וכו' אלא בדבר שיש לו עיקר בתורה צריך לומר דבשביעית בזה"ז חשיב עיקרו מן התורה ואנכי לא ידעתי מה בין זו לתרומה ומעשר בזה"ז דלא הוו עיקרן בתורה כמו שמתבאר ממה שרשמתי לעיל בסק"ה ואולי קאי בשיטת הרשב"ש סי' תנ"ב שכתב בשמו הרב מקנה אברהם דאף בדבר שאין לו עיקר מן התורה אמרינן כל דתקון רבנן וכו' כמו שכתבתי למעלה וצריך לעיין בגוף הס' ואינו אצלי:

יב) נותן טעם לפגם יש לו עיקר מן התורה מיקרי כן כתב הרדב"ז בח"ג סי' תרי"ז (בדפוס ווארשא תרמ"ב היא סי' אל"ף מ"ג) במה שנשאל בנותן טעם לפגם דקים לן דמותר בדיעבד אם דוקא התבשיל מותר או אף הקדרה שנתבשל בה מותרת והשיב דהקדרה לעולם אסורה אפילו היא קערה של חרס שאין לה תקנה בהכשר וכתב טעם החילוק שביניהם וסיים דאף דקים לן מבטלין איסור דרבנן לכתחלה ואיסור הקדרה אינו אלא מדרבנן לא קשיא דאי הוה אפשר לתקן הקדרה על ידי שמבשל בה ניחא אבל הקדרה לעולם באיסורא קמא קאי אלא שמבשל לכתחלה כדי שיהא התבשיל מותר בדיעבד והוי כלכתחלה ואסור ותו דכתבו התו"ס דעד כאן אין מבטלין איסור לכתחלה אלא באיסור דרבנן דלית להו עיקר מן התורה אבל איסור דרבנן דאית ליה עיקר מן התורה אין מבטלין לכתחלה ואף שיש חולקים מכל מקום ראוי להחמיר ונותן טעם לפגם יש לו עיקר מן התורה עכ"ל י"ג) טומאת אוכל אוכלין טמאים ושותה משקין טמאין הוי יש לו עיקר בתורה בעירובין דף ל"ו ע"א שאני טומאה הואיל ויש לה עיקר מן התורה ופירש"י הואיל ויש לה עיקר מן התורה דיש טומאה מן התורה ויש להחמיר בספק טבילתה להכי אחמור רבנן אף בספק טבילת טומאה דרבנן דלא ליתו לזלזולי בספק טבילת טומאה דאורייתא ושאובה הוי דרבנן שאין לו עיקר כן הוא בדברי הרשב"א בתורת הבית בית ד' שער א' קרוב לסופו (דף ס"ט ע"א מדפוס וויען לישראל לפ"ק) בשם הרמב"ן:

יד) דם שבשלו ודם שמלחו להסוברים שהוא איסור דרבנן אי חשיב יש לו עיקר הנה הרב בית חדש ביו"ד סי' ס"ט סעיף יו"ד בדין מסיח לפי תומו בהדחת הבשר אי סמכינן עליו להתיר אחר שהביא דברי הפוסקים בזה ומסיק שאין להתיר ודעת הסמ"ק המתיר יחידאה סיים וז"ל ואפילו למוהרא"י בתה"ד סי' ע"ט דסומכין במילי דרבנן אמסיח לפי תומו מכל מקום הכא באיסור דם דאסור דאורייתא אף שדם שבשלו דרבנן שפיר הוי ליה איסור דאורייתא דדוקא ביצה שנולדה ביום טוב דעלמא דלית בה לתא דאורייתא אלא משום גזרה דפירות הנושרים או משקין שזבו קאמר מוהרא"י דשרי במסיח לפי תומו אבל לא באיסור דם וכיוצא בו עכ"ל ולשונו מגומגם לדעתי הקצרה וכונתו לפי הנראה היא לומר דדם שבשלו הוי עיקרו מן התורה ולא מהני ביה מסיח לפי תומו (ודבריו סובבים לחלוק על הרמ"א בהגה"ה שם בסעיף יו"ד) וכן מתבאר לכאורה מדברי הרשב"א בתורת הבית הארוך בבית ד' שער ד' קרוב לסופו (בדף פ"א ע"ב מדפוס וויען שנת לישראל לפ"ק) שהבאי בקונטריס אסיפת דינים במערכת הה"א בדיני הכשר כלים אות י"ט שאחר שהכריח מלשון הירושלמי דתרומות דבכל איסורין דרבנן אף שיש להם עיקר בתורה מהני הגעלה ג' פעמים לכלי חרס (שלא כמו שצדד לחלק בזה) הוקשה לו מההיא פינכא דר' אמי דאימלא בה בשרא ותברה ולא הגעילה והלא דם שמלחו ושבשלו הוא מדרבנן ותירץ כיון דצריך הגעלה שלשה פעמים לא השהה אותה שלא יבואו לידי תקלה עי"ש ומשמע שכונתו להוכיח משם דבאיסור שיש לו עיקר (בדם שמלחו) לא מהני הגעלה אם כן מוכח דדם שמלחו חשיב יש לו עיקר בתורה כן היה נראה להוכיח מדבריו אבל באמת אין מדבריו הכרח דיש לומר שכונתו להקשות גם למה שרצה לחלק דבאיסור דרבנן שאין לו עיקר הוא דמהני ולא באיסור שיש לו עיקר וסובר דדם שמלחו חשיב אין לו עיקר ומדחזינן דתבר ר' אמי להוא פינכא נשמע דגם לאיסור דרבנן שאין לו עיקר לא מהנו הגעלה לכלי חרס (וכדעת הרא"ה שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים שם שסובר שגם באיסורין שאין להם עיקר אין להם תקנה בהגעלה ואין למדין מתרומה דשאני תרומה שאינה שוה בכל מקום) ולזה תירץ דחשש לתקלה וכו'. אחר זמן רב ראיתי שהרב דרך המלך בהלכות נדרים (דף כ"ו ע"א) כתב שדעת מרן הב"י ביו"ד סי' ס"ח (בד"ה וכתב עוד מעשה) היא דדם שבשלו חשיב יש לו עיקר בתורה וכמבואר בהרא"ש הביא דבריו הרב פרי חדש בסי ס"ט בסק"ח (אולי ט"ס הוא וצריך להיות סוף סק"א עי"ש) ועי"ש מה שכתב בשם הרב מוהר"י מינץ סי' ט"ו בדעת רבינו קלונימוס שהביא המרדכי שבבית יוסף שם והבאתיו בקונטריס הכללים בשדי חמד במערכת החי"ת אות ט"ז (בד"ה ואם אמור יאמר):

ומצאתי לידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בסי' י"ג אות ו' דף ס"ח ע"ד שכתב לדעת רבינו האור זרוע דדם שמלחו כיון שנשתנה לא חשיב עיקרו מן התורה והכריח כן ממה שכתב באור זרוע הגדול בח"א סי' תע"ד בדם שמיחו שבטל ברוב ואי הוי עיקרו מן התורה הרי איהו סבירא ליה בכמה דוכתי דלא סגי ברובא אלא באיסור שאין לו עיקר אבל באיסור שעיקרו מן התורה בעינן ששים עי"ש ואם כן לא נפלאת לומר שגם הרשב"א בתורת הבית הנ"ל סובר כן ואעיקרא דמילתיה הוא דקשיא ליה כמו שכתבתי:

עתה ראיתי בס' היקר כלילת המנורה לידידי הגאון אבד"ק דובנא רבתי יצ"ו במערכת הדל"ת אות ג' מר קעסיק בדין דם שבשלו ושמלחו אם הוא איסור תורה או אינו אלא מדרבנן וכתב שאף להסוברים שהוא מדרבנן על כל פנים הוי עיקרו מן התורה כמפורש בכ"ד בפוסקים (וציין דברי הבית חדש הנ"ל) ודבריהם אין צריכים חיזוק כי כן מפורש בדברי הרשב"א בית ד' שער ד' בדין הגעלה ג"פ לכלי חרס באיסורין דרבנן המבואר בירושלמי פי"א דתרומות ה"ד כתב הרשב"א לחלק באיסורי דרבנן דאין להם שורש בדאורייתא לאיסורי דרבנן שיש להם שרש בדאורייתא והביא ראיה מהא דתבר ר' אמי לפינכא הרי היה בידו להגעילה ג"פ אלא ע"כ דדוקא בעיקרא דרבנן סגי בג"פ הגעלה אבל בדם שמלחו כיון שעיקרו דאורייתא לא מהני הגעלה כלל יעש"ב והביאן בקצרה בביאור הגר"א יו"ד סי' קי"ג סקמ"א וכ"כ בנמק"י פרק הספינה ע"ד פ"ח ב' בשם אחרים ובשם הרשב"א כתב דאפילו באיסור דרבנן שעיקרו מדבריהם לא מהני הגעלה רק בתרומה דרבנן שהוא איסור שאינו שוה בכל מקום עכ"ד יצ"ו. והנה מדברי הרשב"א בתוה"ב הנ"ל כבר כתבתי למעלה דאין הכרח ואם היו דברי הרשב"א בסגנון שכתבם בשמו הוה מוכח שפיר כדברי הרב יצ"ו אך המעיין בגוף דברי הרשב"א יראה שאינם בסגנון שכתב בשמו ולפי סגנון לשונו הטהור הרואה יראה שיתכן לדחות כמו שכתבתי ומה שכתב שכן כתב בנמק"י בשם אחרים לי הדל מדברי האחרים אין הכרח שסוברים דדם שמלחו חשיב יש לו עיקר מן התורה שזה לשון הרב הנמק"י (אחר שהביא הירושלמי דמהני הגעלה ג' פעמים לכלי חרס בתרומה) כתב הרמב"ם וז"ל ואני אומר שאין למדין ממנה אפילו לשאר איסורין דרבנן ואחרים הביאו ראיה לדבריו מפינכא דר' אמי דאימלח בה בשרא ותברה ומלח שמלחו בה לאו איסור תורה אפילו הכי לא הגעילה אלא תברה עכ"ל ואין מדברים אלו הכרח דחשיבי לדם שמלחו איסור שיש לו עיקר דשמא מדברי הרמב"ן הבינו שכונתו לומר דגם באיסור דרבנן שאין לו עיקר לא מהני הגעלת ג' פעמים ומביאים לו ראיה מההוא פינכא דהויא נמי איסור שאין לו עיקר ותברה ולא סגי ליה בהגעלה אך ממה שסיים הרב הנמק"י וז"ל והרשב"א כתב דאפילו בדבר שאין לו עיקר מן התורה לא

התירו אלא בתרומה דרבנן שהוא איסור שאינו שוה בכל מקום עכ"ל מלשון זה משמע דהאחרים הוו סבורים להוכיח דבאיסור שיש לו עיקר לא מהני מההיא פינכא ומשמע דבאין לו עיקר מודו האחרים דמהני ולזה מביא מדברי הרשב"א דגם באיסורין שאין להם עיקר לא מהני ומוכח מזה דחשיב יש לו עיקר ודע שנראה לי ההדיוט שיש ט"ס בדברי הרב הנמק"י שמה שכתב בשם הרמב"ם צריך להיות הרמב"ן ומה שכתב בשם הרשב"א צריך להיות הרא"ה כמו שביארתי זה בקונטריס אסיפת דינים במערכת הה"א אות י"ט הנז"ל עי"ש (בד"ה וראיתי להרב הנמק"י):

טו) ציר דגים טמאים כיון דהדגים אסורים מן התורה נחשב הציר עיקרו מן התורה כן כתב בעמודי אש סי' י"ג אות ו' בשם רש"ל בהגהותיו לש"ד סי' כ' ויישב בזה מה שהוקשה להגאון יצ"ו על מה שכתב בא"ז בהלכות בכורות בח"א סי' תפ"א להוכיח דציר דגים בטל ברוב דמדר' יהודה נשמע לרבנן דכי היכי דלר"י דמין במינו לא בטיל ובציר דגים בטיל רביעית בסאתים הכי נמי לרבנן דמין במינו בששים ציר דגים בטל ברוב דלמה לו להוכיח כן תיפוק ליה לפי שיטתו דאיסורין דרבנן בטלין ברובא ומיישב על פי דברי רש"ל הנ"ל ועל פי מה שהוכיח שם דלא אמר הא"ז כן אלא באיסור דרבנן שאין לו עיקר עי"ש ואנכי לא ידעתי איך נתקררה דעתו העליונה בזה דאדרבא תגדל התימה דמאחר דציר דגים הוי עיקרו מן התורה ומר הוא דאמר דאיסורין שיש להם עיקר בדאורייתא אין בטלין ברוב היכי קאמר דלציר דגים סגי ברוב הא הוי עיקרו מן התורה ואדרבא אפשר להוכיח מזה דדעת הא"ז דציר דגים טמאים לא מיקרי עיקרו מן התורה ודקדוקו בדברי הא"ז אינו מכריע לענ"ד דסובר הא"ז דהוי עיקרו מן התורה שהרי במקומות שכתב דאיסור דרבנן שאין עיקרו מדאורייתא בטל ברוב (והם בסי' תנ"ה וסי' תט"ן וסי' תד"ע) לא הביא שום ראיה לזה רק כתב כמדבר על הידוע דאיסור דרבנן בטל ברוב ואולי עיקר סמיכתו אהא היא דמדר"י נשמע לרבנן וכו' ובלאו הכי כיון שמצא להוכיח דינו בזה בפרטות מדאמרינן בש"ס בדין דציר דגים אין זה מן התימה לענ"ד כלל אך איפכא ודאי קשה שדבריו בזה (אם נאמר דציר דגים חשיב עיקרו מדאורייתא) יהיו היפך שיטתו ומבלי הגיד לנו טעם לחלק בינו לשאר איסור שיש לו עיקר וצ"ע: טז) דברים שאינם ראוים לאכילה אם אוכלם ביום הכיפורים אי חשיב איסור דרבנן שאין לו עיקר עיין במה שהבאתי במערכת החי"ת אות ט"ז (בד"ה עוד הכריח) ובאוכלים הראוים ואוכלם שלא כדרך הנאתן עי"ש (בד"ה ודברי מרן):

סימן קכה

אשתו אי נכללת בכלל בני ביתו עיין לקמן במערכת הבי"ת אות כ"ח:

סימן קכו

אנשי ביתו אם הכונה על אשתו או אין אשתו בכלל אנשי ביתו עיין לקמן במערכת הבי"ת אות כ"ח:

סימן קכז

אין אשה מתעברת אלא סמוך לוותה הכי אמר ר' אמי ור' יוחנן אמר סמוך לטבילתה בנדפס באות שע"ז כתבתי בס"ד אם הלכה כר' אמי או כר' יוחנן וכתבתי שבס' עמודי אש סי' כ' אות ב' כתב שבשו"ת מוהר"ח הכהן ראפאפורט חיו"ד סי' ל"ז כתב בשם חכם אחד דהלכה כר' אמי ושהמוהרח"ב חולק עליו וכתבתי שחפשתי בס' מים חיים להגאון מוהרח"ב ראפאפורט בחיו"ד סי' ל"ז ולא מצאתי שדבר מזה ועל זה כתב לי ידידי הרה"ג אפרים שלמה זלמן אבד"ק אסטראוו יצ"ו וז"ל פלא בעיני הרי שו"ת רח"ב מלעמבערג זקנו של המ"ח מאוסטרא שגורה בפי כ"ק ושם היא נמצאת כמו שכתב בעמודי אש עכ"ד יצ"ו ואני אומר עם כי במכ"ת לא צדק בהשגתו אפריון נמטייה שהודיעני מה שלא הייתי יודע כי אני לא ידעתי כי חיים שנים הם שיש שני רבנים ששמותיהם שוים אחד מלעמבערג ואחד מאוסטרא כי הראשון לא נמצא אצלי ובכל מקום שהזכרתי בספרי שדי חמד (בנדפס ובמה שיש אתי בכתובים) בשם מוהרח"ב ראפאפורט כונתי על ספר מים חיים להגאון מוהרח"ב מאוסטרא שנמצא אצלי (הגם שאול הוא בידי) ומחסרון ידיעתי שיש עוד מוהרח"ב מלעמבערג חשבתי שמה שכתב בס' עמודי אש כונתו על ס' מים חיים מאוסטרא ואצא לחפשי חנם כי שם לא נמצא מזה אכן נודע הדבר שכונת ידידי הרב עמודי אש יצ"ו על ס' מוהרח"ב הראשון ועל כל פנים הפלאה זו איני יודע מה היא ולימא לן מר באיזה מקום הבאתי דברי מוהרח"ב ואנכי לא ידעתי:

והנה בנדפס שם הבאתי מה שכתב האור זרוע הגדול בח"א סי' תרי"ג דלא איתברירא הלכתא אי כר' אמי דאמר דאינה מתעברת אלא סמוך לוסתה אי כר' יוחנן דאמר סמוך לטבילתה ומתבאר דפשיטא ליה דר' יוחנן פליג אדרבי אמי וכן מתבאר מסוגיית הש"ס בסוטה דף ז"ך ע"א גבי הא דרוב בעילות אחר הבעל בעי רב עמרם היתה פרוצה ביותר מהו אליבא דמאן דאמר אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה לא תיבעי לך כיון דלא ידע בה לא מינטר לה כי תיבעי לך למאן דאמר סמיך לטבילתה כיון דידע בה מינטר לה או דילמא כיון דפרוצה ביותר לא תיקו ואם האומר סמוך לטבילתה יסבו"ר ול"ו ידע כהאומר סמוך לוסתה היכי אמרינן כיון דידע בה מינטר לה דמאי אהניא נטירותא דידיה סמוך לטבילה ומי מפיס על סמוך לוסתה דלא מצי מינטר לה אלא ודאי מוכח דמאן דאמר סמוך לטבילה לא סבירא דמיתעברא סמוך לוסתה ותמיה לי על רבינו מוהרש"א

בחידושי אגדות סוף פרק המפלת דף ל"א ע"ב שצדד לומר דר' יוחנן לא פליג אדרבי אמי אלא מוסיף וכו' וכן נראה עיקר לדעתו כמו שיראה הרואה דב"ק בגופן שלהן והנה ממה שמתבאר מדברי רבינו האור זרוע הנ"ל דסבר דפליג לא תיקשי לן כי ספר התורה הזה היה טמיר וגניז ולא שלט בו עין רואי. אמנם מסוגיית הש"ס הנ"ל יש לתמוה דהרי הוא כמבואר דר' יוחנן פליג אדרבי אמי שלא כדבריו אלא כדמשמע לרבינו האור זרוע הנ"ל: ובמה שפלפלתי בנדפס על דברי האור זרוע שכתב דלא איתברר הלכתא וכו' דאמאי לא איתבריר לן מכללא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכו' כתב לי ידידי הרב הג' מוהר"ר יצחק פינקלשטיין מעיר קירמינצוק יצ"ו וז"ל הנה בס' הכללים מערכת אל"ף סי' שע"ז בד"ה אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה או סמוך לטבילתה שקיל וטרי בזה ומייתי דברי האור זרוע בח"א סי' תרי"ג וכת"ר שקיל וטרי מכללין דאין הלכה כתלמיד במקום הרב וכו' ואנכי לא ידעתי מה שייטיה לדהכא דהנה הכלל דאין הלכה כתלמיד במקום הרב הוא בהלכה והטעם אפ"ל ע"פ שבארתי בתשובה גמרא עירובין י"ג ע"ב שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותינו וכו' דלכאורה מי שאומר דבר הלכה מהסתם לפי דעתו כן הוא הדין ומה הוא ענין פלוגתתם אם הלכה כמותינו אך הענין דפלוגתתם הוא לענין הכתוב אחרי רבים להטות איך הוא הפירוש בתיבת רבים אם הפירוש רבים בכמות או באיכות ולזה בית שמאי דהוו חריפי טפי אמרי הלכה כמותינו דסברי שהפירוש רבים הוא באיכות ואף שהמה מועטים במנין. ובית הלל סברי שהפירוש רבים הוא בכמות ואף שאינם חריפים על כן אמרי הלכה כמותינו שהם יותר במנין ויצתה בת קול שאלו ואלו דברי אלקי"ם חיים דבאמת כוונת הכתוב הן רבים בכמות או רבים באיכות הלכה כמותן ולזה לענין בית שמאי ובית הלל דהני הוו חריפי וכו' והני הוי רבים הוו ספק השקול ואין הכרע ולולי שבית הלל ענוותן לא היה הלכה כמותן דווקא וכל אחד היה יכול להכריע כמו שירצה וזהו מאמר הגמרא עירובין ו' ע"ב לעולם הלכה כבית הלל והרוצה לעשות כבית שמאי וכו' ומקשו שם וכו' ושם דף ז' ע"א ואיבעית אימא כל היכא דמשכחת תרי תנאי וכו' כעין מחלוקת בית שמאי ובית הלל וכו' ויעויין פירוש רש"י ד"ה ואיבעית אימא דלכאורה קשה למה תלה בכעין מחלוקת בית שמאי ובית הלל וכו' ולמה לא אמר סתם מחלוקת תנאים מי שהם כיון דלענין פלוגתת בית שמאי ובית הלל לעולם הלכה כבית הלל ולמה להזכירם לענין זה ולפי דעתי ניחא דדוקא בכעין מחלוקת בית שמאי ובית הלל דאין הכרע וצדקו שניהם לענין הכרעת הדין דרק מפני טעם אחר זכו בית הלל וכו' ואז הרוצה לעשות כאחד מהם רשאי אבל היכא שיש הכרע היינו מפני שהם שוים במנין והאחד גדול וחשוב או

שהם שוים בחשיבותם והאחד רבים במנין אז אסור לעשות נגד הכרעה שציותה התורה אחרי רבים להטות אם בכמות אם באיכות (והארכתי בזה בתשובה על דברי הרשב"א בתשובה סי' רנ"ג) ועל פי הדברים האלו לענין כללין דאין הלכה כתלמיד במקום הרב כיון שהרב גדול מהתלמיד הכרעת התורה הוא שהלכה כמו הרב ואף שיכול להיות שהתלמיד כיון יותר לאמתו אך ההלכה יופסק על פי התורה כהרב על דרך שאמרו בגמרא בבא מציעא דף צ"א נצחוני בני שכיון שפסקו ברוב מנין אף שרבי אליעזר כיון לאמתתו יותר הלכה כמותן שהוא מפני שלא בשמים היא והכרעת התורה כמו שנתנה לנו הוא אחרי רבים נעשה ההלכה כמו שפסקו מה שאין כן אם מחלקותם לענין דבר השייך להטבע היינו אם מתעברת סמוך לוסתה או סמוך לטבילתה ובזה אם מפני שהרב הוא ולא כיון לאמתתו ישתנה הטבע הא הטבע לא נמסרה בזה להכרעת הלכה ועולם כמנהגו נוהג ולזה יפה דברו בזה הפוסקים דלא אתברר לנו הלכתא בהא:

והנה ידעתי את אשר יכול להקשות עלי מירושלמי כתובות פרק א' הלכה ב' לאל גומר עלי בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין ב"ד לעוברו הבתולין חוזרין וכו' הרי אמרנו שהטבע משועבדת לפסק התורה אך באמת אין זה דמיון כלל כי התם ההלכה הוא למ"מ בת ג' בתוליה חוזרין וגם זה הוא בתורה שהקביעות הוא ע"פ חכמים וכבר אמרו חז"ל בזהר אסתכל באורייתא וברא עלמא אם כן בריאת העולם והטבע הוא על פי התורה וממילא כשעברו בית דין את החדש הוא על פי התורה מוכרחת הטבע גם כן להיות על פי התורה כי כן היה בריאתה מה שאין כן לענין פלוגתת החכמים איך הוא הטבע ואף שאם היתה פלוגתתם בדין היה הפסק מוכרח להיות כהרב על פי התורה כנ"ל אמנם הטבע אינה מוכרחת להשתנות בשביל הרב שלא כיון לאמתת הטבע ועוד אפשר לומר דהנפקא מינה לדינא לידע אי כלו חדשיו זה הוא חסרון ידיעה שלא נדע הטבע ולא נקרא ספק כלל ולא שייך בזה הכרעת הלכה וגם סברת הא"ז שנשים משנות וסתן וגם כן לא ידענו טבע האשה הזאת על כן לא שייך בזה הכרעת ההלכה ומה שכתב כת"ר להוכיח מהאור זרוע דלא סבירא ליה סברת התוספות לפי קוצר דעתו אין ראיה דבאמת דבהא דאזלינן בתר רובא הוא כודאי ועל זה שייך קים לי דליפטר מחליצה דהא אמרינן רוב בעילות אחר הבעל ופוטר מחליצה ולא חיישינן שמא הוא מהמיעוט אך באמת יכול להיות שיש מתעברות סמוך לטבילתה ויש מתעברות סמוך לוסתה ודברי האור זרוע ברור מללו ושמא איתא דמר ושמא איתא לדמר שיכול להיות שצדקו יחדיו עכ"ד יצ"ו ולא פניתי כעת לעיין בדבריו:

וראיתי להרב טהרת המים בקונטריס שיורי טהרה במערכת הוי"ו אות ב' שכתב שמדברי התוספות בסוטה דף ז"ך (בד"ה אליבא וכו' והזכרתים בנדפס באות ע"ז בסוף ד"ה וראיתי) מתבאר דר' אמי ור' יוחנן פליגי ותמה מזה על מה שכתב מהרש"א בפרק המפלת הנ"ל דלא פליגי עי"ש וכבר כתבתי דלדעתי העניה הרי הוא כמבואר כן בסוגיית הש"ס וכדסבירא ליה לרבינו האור זרוע ולא היה צריך לדקדק כן מדברי התוספות וגמרא גמור וכתב שם דאף בעכום"ז שאין להן טבילה כן הוא שאינן מתעברות אלא סמוך לזמן הראוי לטבילה הוא דאמר ר' יוחנן דלא כמו שנראה מדברי הרב פני אהרן שהביא שם שהטבילה עצמה היא כסגולה לזה עי"ש ובמערכת העי"ן אות י"א: ובמה שאמרו אין אשה מתעברת מעומד כתבתי בנדפס באות ע"ז (בד"ה ומצאתי) דממאי דאמרינן בסנהדרין דף צ"ז סוף ע"ב שאלתיאל ששתלו אל שלא כדרך הנשתלין גמירי אין אשה מתעברת מעומד והיא נתעברה מעומד ומדאסקו שמיה שאלתיאל על שם הנס שמעינן דמה שאמרו אין אשה מתעברת מעומד היינו כלל כלל לא וראיתי בקובץ כנסת חכמי ישראל בקונטריס ששי סי' קי"ד בשאלת הרבנים אות א' באחד שלא ידע את אשתו אלא פעם אחת ומעומד ולא ראו עוד זה את זה והיא מעוברת והבעל טוען כי זנתה דהא קים לן דאין אשה מתעברת מעומד והאשה מתנהגת כשורה וכו' עי"ש שלא נמצא פתרון לשאלה זו ובאמת שצריכה רבה דלפי מה שכתבתי בעניותי דמוכח מסוגית הש"ס הנ"ל דאינה מתעברת אלא בדרך נס קשה מאד לסמוך ולומר שגם זה הוא ממעשה נסים ולעומת זה כמה קשים גירושין ומי יעצור כח להוציא אשה מחזקתה בדבר שלא נזכר מפורש בפוסקים וכיון שמבואר בש"ס דבדרך נס אשה מתעברת מעומד מי יתיר לו לגרשה ואולי זכתה גם היא להעשות לה נס: שוב נדפס קונטריס שמיני מקובץ כנסת חכמי ישראל ובסי' קס"ד מצאתי את שאהבה נפשי הגאון מוהר"ר משה מישל שמואל שפירא אבד"ק ראגווא יצ"ו שהשיב על השאלה הנז"ל ונכון בעיני להעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו וזהו בכנסת חכמי ישראל סי' קי"ד אות א' איש ואשה שלא היו דרים ביחד וכו' נראה לפי מה שכתב הרשב"א דאף שאמרו רז"ל דטרפה אינה חיה מכל מקום מעוט בהמות טרפות חיות על ידי נס ויעויין ש"ך יו"ד סי' נ"ז ס"ק מ"ח ואחרונים מה שכתבו בזה י"ל מה בבהמה דלית לה מזלא אמרינן דמעוט טרפות חיות על ידי נס כל שכן באדם דאית ליה מזלא יעויין רש"י שבת נ"ג מזליה מלאך שלו ומליץ עליו) שיש לומר שהנס שנעשה לשאלתיאל יחדש העושה נסים לאשר ישר בעיניו וגם לאשה השנואה הזאת רחמה שתתעבר על ידי נס ויעויין בסוגיא דבבא מציעא דף ק"ו שטוענין טענות שהיה נעשה לי נס ויעו"ש שאמר שמואל אילו זרעת הוי מקוים בי לא יבושו בעת רעה וכו'

ויעו"ש ברי"ף ורא"ש שפסקו כן להלכה ויעויין בס' קשות מיושב בבירור דעת פוסקים אחרים בזה ויעויין בפסקי מהרא"י סי' ס"ח שדקדק מסוגיא דבבא מציעא לנדון דידיה דמצי הבעל לטעון אילו לא פשעת ונדרת ולא קיימת הוי מתרחיש לי ניסא כמו שנעשה לשרה אמנו ע"ה יעו"ש ואף לפי מה שמסיים שם מהרא"י. אמנם לא ברירא לי לחלק משום הכי עכ"ל היינו דוקא בנדון דידיה שרוצה לגרשה בלא כתובה על ידי טענה שהיה נעשה לו נס אבל בנדון דידן שהרי היא מעוברת והוא רוצה לפוסלה והיא טוענת שנעשה לה נס ודאי דטענתה טענה מעליתא לאוקמא בחזקת כשרותה ושלא להוציאה מתחת ידי בעלה (וכיוצא בזה ראיתי בס' דברי אריה על התורה כתי"ק של זקן חמותי הגאון מוהרא"ל אבד"ק וויטעבסק חתן הגאון המפורסם מו"ה שמחה הכהן ראפפורט דלפי מה שכתב הש"ך יו"ד סי' נ"ז בשם הרשב"א ורש"ל דמה שאמרו רז"ל טריפה אינה חיה היינו רוב טרפות אבל מעוט טרפות חיות יש ליישב נמי מה שאמרו רז"ל שאין אשה מתעברות מביאה ראשונה היינו רוב נשים אב אפשר דלפעמים מתעברת אפילו מביאה ראשונה ובהנחה זו יישב שם קושית מהרש"א יבמות פרק ד' אחין הא דלא פריך מלאה דאמרינן דבביאה ראשונה עיברה דיש לומר דבלאו הכי אתרמו שעיברה אמנם מתמר פריך שפיר דמוכח דשכיח להתעבר בביאה ראשונה דאם לא כן לא הועילה תמר כלום במה שעשתה בערמה שבא עליה יהודה ופירש רש"י בחומש שהיתה מתאוה להעמיד ממנו בנים הרי לא תתעבר ממנו מביאה זו ויישב בזה גם קושית המקום שמואל שם יעוש"ה בפ' וישב שהאריך קצת בזה (ומי יתן ויתעוררו מנכדי הגאון מוהרא"ל להוציא הס' דברי אריה הלז לאור עולם כי כלול בו רב טוב לחדודי ולפלפולא). שוב ראיתי בס' אגרת בקורת להגאון יעב"ץ שכתב בנדון שלו אם אירע שהולידה אשת הפצוע שאין חייבין להכריז על הבנים ולדון האשה במזנה אם מוחזקת בכשרה מאחר שאין הכרח כל כך בתלמוד כו' ועוד נבאר שאין דברי חז"ל אמורים בעניינים הללו וכיוצא כי אם על פי הרוב ואינו מהנמנע עם כל זה שימצא לפעמים היוצא ממנהג והאריך הרבה בענין בתולה שעיברה ובענייני טרפות וסיים והלא דברים קל וחומר שהרי בכאן לא נתנו בו כלל מפורש שכל שאין כמוהו מוליד פסול כדרך ששנו לענין טרפות כל שכן שלא נחוש אפילו ידענו בלי שום פקפוק וערעור בעולם שהוליד אותו ושפסלוהו כו' אבל נאמר בו שהוא ממעוט דמעוט ואינו חדוש יותר מבתולה שעיברה וכמה דברים כיוצא בזה שנזכר לעיל עוד זכרו חז"ל דוגמתו גמירי דאין אשה מתעברת מעומד ושאלתיאל הושתל שלא כדרך הנשתלין כו' עכתו"ד הגאון יעב"ץ. והנאני כי מצאתי און לי שגם הוא נראה דעתו שמעוט נשים מתעברות מעומד ומה שאין הכרח כל כך בתלמוד אין

לנו על פי זה להחזיק לאשה כשרה במזנה תחת בעלה ואין לפקפק בזה מטעם שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא דיש לומר על פי מה שכתב בטעם המלך פרק ט' מאישות והנודע ביהודה בכמה מקומות דהיכא שאינו יודע בירור הדבר רק על פי אחרים לא אמרינן בזה שויא אנפשיה חתיכה דאיסורא והכא נראה מלשון השאלה שאינו אומר על פי ראיה וידיעה שזנתה רק שמדמה שזינתה על פי מאמר רז"ל אין האשה מתעברת מעומד ולפי מה שכתבתי דאין הכרח מתלמוד הופקע החד"א ממילא ועל דבר החקירה השניה אם כשהאשה יושבת דמי למעומד העירני חתני הרב מוהרא"ז בנימן שי' ממה שאמרו בחגיגה ט"ו שמא באמבטי עיברה ומסתמיות לשונם משמע דאף כשהיתה רק בישיבה חיישינן לעיבור ויש להאריך עכ"ד יצ"ו:

שוב נדפס קונטריס תשיעי מקובץ כנסת חכמי ישראל וראיתי בסי' קע"א הן לו הובאו הערות ידידי אישי כהן גדול הגאון מוהרש"ל מווילנא יצ"ו ובאות א' נשא ונתן בשאלה הנ"ל ואלה דבריו זכורני ששאלה כזו ממש נשאלה לפני מר אחי הגאון זה כשלשים שנה למפרע וכתב תשובה ארוכה בנדון זה וגם אנכי כתבתי בענין זה איזה דברים אך איני זוכר כלל מה שכתבנו אז בזה והנה בתחלה צריך לחקור בהא דאמרינן דאין אשה מתעברת בכי האי גוונא אם על דרך הרוב אמרו כן אבל איכא מיעוטא דהן מתעברין דאשתו של יכניה יוכיח וכמו בהא דאמרינן דאין אשה מתעברת מביאה ראשונה דכתב הר"ן דזמנין דמתעברה ופירש בנו של הגאון בעל נודע ביהודה בספרו שו"ת שיבת ציון דהר"ן סובר דאיכא מיעוטא דמתעברות והביא מדברי הר"ן אלו סייעתא לדברי אביו הגאון אבל באמת פירוש דברי הר"ן אינו כן רק רוצה לומר דזמנין דמתעברה כפירוש רש"י בחומש וירא י"ט ל"ו וכן הוכיח בספר שדי חמד נ"י בחלק הכללים באות א' סי' ע"ח ואם אמת כן הוא בודאי יש לתלות דנתעברה אז ואף אי הוי מיעוטא דלא שכיח דהא הרא"ש כתב ביבמות בפרק האשה רבה. אמר המחבר חח"מ מה איידי דטריד ידידי הגאון יצ"ו בגירסיה לא דייק ודברי הרא"ש הם בפרק עשרה יוחסין סי' ז' עיין בטור ובית יוסף ריש סי' ד' ודברי המצאתי כתוב שהזכיר להלן בשם מרן הבית יוסף הם בסוף סי' קע"ח) בשם בעל הלכות גדולות באשה שהלך בעלה למדינת הים ושהה שם כמה שנים ונתעברה וילדה והאשה טוענת שבעלה בא אליה פעם אחת בצינעא כמו מעשה דאבוה דשמואל נאמנת להכשיר הולד והביא שם הבית יוסף בשם מצא כתוב שגם הרמב"ם דסובר דהולד פסול היינו אם בא הבעל ומכחיש אותה אבל באינו לפנינו מודה לבעל הלכות גדולות דהולד כשר ואף דאין להולד חזקת כשרות והוא מילתא דלא שכיח שיבא הבעל בצנעה ולא נודע לשום אדם וכל שכן בנדון דידן דאין הבעל יכול להכחיש בזה

וגם יש להאשה חזקת כשרות איברא מלשון הגמרא דסנהדרין הנ"ל דאמרינן דגמירי דאין האשה מתעברת וכו' משמע אפילו מיעוטא ליכא וכמו הוא פשוט לבעל שדי חמד הנ"ל שם בחלק הכללים בסי' הנ"ל ומעשה דאשת יכניה מעשה נסים היה ואם אמת כן הוא בודאי אין להתירה לבעלה ולסמוך על מעשה נסים דהא בסוף יבמות פליגי ר' מאיר וחכמים בנפל מים שיש להם סוף דר' מאיר סבר דאין מעידין עליו והביא ר"מ ראיה ממעשה באחד שנפל לבור הגדול ועלה לאחר שלשה ימים ואמרו לו חכמים לר' מאיר דאין מזכירין מעשה נסים וקיימא לן כחכמים ואם כן אף באשת איש דיש להבעל חזקת חיים ולהאשה חזקת אשת איש מכל מקום לא חיישינן למעשה נסים אף להחמיר וכל שכן בנדון דידן דלא תלינן במעשה נסים להקל להכשירה לבעלה ואף לפי מה שהביא התוספות שם בשם הירושלמי דחיישינן למעשה נסים מכל מקום נראה דהיינו דוקא להחמיר אבל לא להקל ובפרט לפי מה דמסקי התוספות התם דברייתא דהירושלמי אתיא כר' מאיר ולא קיימא לן כוותיה ומיהו עיקר דבר זה לומר דאינו במציאות כלל דתתעבר בכי האי גוונא אין הדבר ברור כל כך דלכאורה מה בין זה לאמבטי בחגיגה ד' ט"ו וכו' אין הפנאי מסכים כעת להאריך בזה יותר עכ"ד יצ"ו:

סימן קכח

אבייי כתבתי בנדפס באות שי"א שהרב ברכת המים כתב דאביי היה תלמיד רבא ושהרב בע"ס משק ביתי הרבה להשיב על דבריו שזה לא יתכן כלל עי"ש ועל זה כתב לי ידידי הרב אשר זעליג מיטערפעריל מעיר באר יצ"ו וז"ל ספר בה"מ לא ראיתי אולם לא יכולתי להלום כלל דבריו בזה דמש"ס דילן מוכח דלא כוותיה גבי הא דאיתא בברכות מ"ח וז"ל אבייי ורבא הוו יתבי קמיה דרבה וכו' א"ל תרוויכו רבנן הוויתו וכו' וזה היה בקטנותם כמ"ש התוס' שם והיו שניהם תלמידי רבה ומדכתב אבייי קודם לרבא אם כן לפי סדר שנותיהם לא יתכן לומר כן דאביי היה תלמידיה דרבא והמעיין בגמרא שם יראה מבואר דאין מקום כלל לומר כן וגם שם בפרק הרואה דף נ"א מבואר דרבא לא היה ראש ישיבה עד לאחר פטירת אביי שהוא היה קודם ראש ישיבה ויעויין בתוס' שם ס"ב ד"ה רבא שהוכיחו עוד מכמה מקומות בש"ס דאביי מלך קודם לרבא ולפי זה מבואר להדיא דאי אפשר כלל לומר זה דאביי היה תלמידו דרבא ואפילו תלמיד חבר אין לכנותו ובפרט בשם תלמיד סתם דזה דבר שא"א להאמר כלל ויעויין גם כן בספר הקבלה להראב"ד ז"ל עכ"ד יצ"ו ודבריו טובים ונכוחים הם. וכבר כתבתי בנדפס שהרב בעל ס' משק ביתי הובאו דבריו בספר בית אהרן בדף אחרון שאחר לוח הטעיות הרבה להשיב על דברי הרב ברכת המים מדאמרינן בגטין דף ס' דאביי מלך קודם רבא וממה שכתב הרא"ש

בבבא מציעא ד' לק"ט דגרסינן שם רבה (ולא רבא) דלא מצינו בכל התלמוד שקבע רב אשי דברי רבא לאביי כי אביי מלך תחלה והיה פותח בבית המדרש תחלה כי אביי מלך תחילה ומדברי התוספות בכמה מקומות ומהם בסנהדרין דף ס"ב דרבה גרסינן מדעני אביי בתריה ומדברי הרב יבין שמועה בכלל רנ"ה שלמד מדברי הרא"ש שכל מקום שנזכר בתלמוד דברי רבא קודם אביי אית לן למיגרס רבה ועוד הביא דברי התוספות בערכין דף ה' שכתבו דרבה גרסינן דלא יתכן דאביי קרא לרבא חבירו מר אלא רבה הוא וכו' אלו תורף דב"ק והרב ציין דברי הרא"ש לפי הדפוס שלפניו וכן מצויין ביבין שמועה אבל לא כל הדפוסים מכוונים לכן נכון לציין דברי הרא"ש על פי הפרק והסימן והוא בפרק הזהב סי' י"ט ויותר מזה האריך הרב בית אהרן בהגהותו לספר משק ביתי (המצויין בבית אהרן הנ"ל) באות ח"י להשיב על דברי הרב ברכות המים וציין לעיין בתוספות בשבת ד' כ"ג ע"א ודף ע' ע"ב ולפי הנראה צריך להגיה כ"ג ע"ב ד"ה גזרה ומה שציין לדף ע' ע"ב הוא בד"ה נודע והגאון סדר הדורות בשם אביי (הכהן) דף י"ב ע"ג אות ד' כתב דבזבחים ל"ד ע"ב דאיתא בעא מרבא צריך להיות מרבה ובס' נחל עדן להרה"ג ר' רפאל גארדאן יצ"ו בדף ס"ז ע"א הוסיף שכן במועד קטן י"ט ע"ב ובתמורה י"א ע"ב יש להגיה מרבה ושכן כתוב רש"י בשבועות י"ז ע"א כל היכא דאיכא בעא מניה רבה הוא ולא רבא ושנעלם רש"י זה מהרב סדר הדורות באות רב"א:

ועל מה שכתבתי בנדפס בשם הרב ברכת המים שכתב שדוקא היכא דפליגי אליבא דנפשייהו הוא דהלכה כרבא לגבי אביי ציין הרב בית אהרן בהגהתו הנ"ל למה שהעלה הרב יד מלאכי בכלל נק"ט דאין לחלק בזה ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לחלק הכללים סי' צ"ו אות י"ב:

סימן קכט

אף אנן נמי תנינא ולפעמים אומר דרך קושיא מאי קמ"ל תנינא כידוע עיין מה שרשמתי במערכת החי"ת אות ק"ג בד"ה ותו כן כתבתי בנדפס באות שע"ה וכתב לי על זה ידידי הרב מוהר"ר אשר זעליג מיטערפעריל מעיר באר יצ"ו וז"ל באות שע"ה אף אנן נמי תנינא וכו' מבואר מלשונו דלשון אף אנ"ת לא יתפרש כלל בדרך קושיא. אמנם מצאתי דגם זה יתפרש לפעמים בלשון קושיא בש"ס חולין ד' ע"ב על מימרא דזעירי שם אר"ח אף אנן נמי תנינא וכו' וברש"י ד"ה תיהני וכו' ויעוי' על דברי רש"י אלא במוהרש"א שם דלשון קושיא הוא דמאי אשמועינן כיון דמתני' היא יעו"ש ויפה העיר אך בנדפס רשמתי לעיין בזה בשדי חמד במערכת החי"ת אות ק"ג (בד"ה ותו) ואות ההיא נדפסה בספרי דברי

חכמים סימן ט' עיין שם בדף י"ב ע"ב ועיניך תחזינה שכבר הבאתי שם ש"ס דחולין ודברי מוהרש"א הנ"ל:

סימן קל

איכא דאמרי ואיכא דאמרי הגאונים והרי"ף פוסקים כל היכא דאיכא תרי לישני כלישנא בתרא בין להקל בין להחמיר בין בשל תורה בין בשל סופרים והרא"ש פוסק בשל תורה להחמיר ובדרבנן להקל עיין בהרא"ש בבא קמא פרק קמא סי' ו' ובפרק מי שאחזו סי' י"ב ובהמקשה סי' מ"ז ובעבודה זרה פרק ג' סי' ג' כן כרב הרב פרמ"ג בספרו גנת וורדים סי' ס"ט:

והנה בנדפס באות רי"ט הבאתי מה שכתב רבינו יונה בפרק ח' דברכות (בד"ה ולענין פסקא נראה למורי) גבי נוטל אדם ידיו שחרית וכו' דהיכא דאתמר בש"ס בלשון איכא דאמרי ואיכא דאמרי לא נקרא לשון אחרון ויש לפסוק בדרבנן כהמיקל יותר עי"ש וזה שלא כדברי הרב בדעת הרי"ף דאיכא דאמרי ואיכא דאמרי יש לפסוק כלשון אחרון ודברי הרא"ש שבפרק קמא דבבא קמא סי' ו' שכתב שרגיל רב אלפס לפסוק בכל דוכתא כלישנא בתרא אינם באיכא דאמרי ואיכא דאמרי אלא בלשון סתם ואיכא דאמרי וכל מה שכתב להסביר לחלק בין שאר מקומות למאי דמיירי יתכן לומר שכונתו על תרי לישני כי האי גוונא דהלשון ראשון הוא ואין הכרח שסובר שלא כדעת רבינו יונה (דבאיכא דאמרי ואיכא דאמרי לא חשבינן עיקר הלישנא בתרא) וכן מה שציין להרא"ש בפרק מי שאחזו סי' י"ב שגם שם כתב שדעת הרי"ף בכל מקום שתופס עיקר כאיכא דאמרי לא אייריי כאיכא דאמרי ואיכא דאמרי כיעויין שם וכן בפרק המקשה סי' ז' (בגנת וורדים כתוב מ"ז הוא טעות הדפוס וצריך להיות ז') שכתב הרא"ש, דהלכה כלישנא בתרא התם נמי לאו מיירי באיכא דאמרי ואיכא דאמרי וגם לא הזכיר שם דעת הרי"ף וכן בפרק קמא דעבודה זרה לא כתב מפורש באיכא דאמרי ואיכא דאמרי כיעי"ש וגם במה שייחס בדעת הגאונים יש לפקפק ממה שכתב הרא"ש בעבודה זרה שם ומקצת הגאונים פסקו בממונא כאיכא דאמרי ובאיסורא לחומרא ועיין בכלל זה בס' יד יהודה על הלכות שחיטה להגאון מוהר"י לאנדא אבד"ק עשערניץ יצ"ו בהשמטות ד' זק"ן ע"א מה שכתב בכלל זה ואני הדל כתבתי קצת באריכות בנדפס שם בעיקר הכלל בדעת הרי"ף והרא"ש ועוד מגדולי המפרשים וצריך להתיישב הרבה ואתה תחזה:

סימן קלא

אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אם הוא מן התורה עין מה שכתבתי לעיל באות כ"ד ועתה קבלתי מכתב מידידי הרה"ג אברהם צבי הכהן יצ"ו אבד"ק חערסאן וכתב בזה

וז"ל הערה בספרו היקר שדי חמד במערכת האל"ף אות רפ"ה אין אדם אוסר וכו' ועיין להגאון שער המלך וכו' מדאורייתא וכו' עיין בשיטה מקובצת שם בד"ה כיון ששחט וכו' וז"ל מכאן יש לדקדק דתקרובת ע"ז דאורייתא דאי לרבנן וכו'. אמנם יש לחלק באיסורין דרבנן דעבודה זרה דחמיר איסור אלמוה רבנן לאסור תקרובת באיסורא דאורייתא וכן מצינו שחלקו חכמים באיסור גבי המקדש וכו' בחקו"ר וכו' ופלא על שע"ה שנעלם ממנו הש"מ הנ"ל דאפילו אם נאמר דאסור מדרבנן אף על פי כן הוי שחיט' שא"ר דאלמוה רבנן לאסור תקרובת כדאורייתא ולדינא מסיק שם הש"מ מהא דפרק השוחט וכו' דאיסור תקרובת דאורייתא ואיסור הנאה דרבנן עי"ש עכ"ד יצ"ו:

ובעיקר כללין (אין אדם אוסר דבר שאינו שלא ואם על ידי מעשה אוסר) רשום בקונטריסי זכר עשה לעיין בלא נדר בספרים קדושים אלו שו"ת זכר יהודה ריש סי' ו' אבן הראשה סי' ח' שו"ת מהר"ן יפה בחלק יו"ד סי' ג' פרי יצחק סי' כ"ב יבשר טוב סי' ו' אורח לחיים סי' ג' ועיין פלפלת נאה בדין זה בספר בכורי שלמה לידידי הרה"ג מוהרש"א רזעכטא יצ"ו בפתיחת הספר מאות כ' והלאה. ובספר ברית יעקב להגאון ברוך מרדכי ליפשיץ בחלק א"ח סי' ו' דף י"ד ע"ב ושם בעמוד ג' התפלא שראה בעט"ז יו"ד סי' קמ"ה סעיף ז' ח' שכתב דהא דעל ידי מעשה אוסר הוא מדרבנן מדוע לא הביא דעת הראשונים התוספות והרמב"ן והר"ן דעל ידי מעשה אוסר מן התורה ועוד צדד לומר דגם רש"י סובר בעלמא דעל ידי מעשה נאסר מן התורה אך דזה דווקא בדבר שנאסר והוי עליו כנזלן דקני ליה בשינוי והוי כשלו לא כן בההיא דעבודה זרה דף ד"ן בכלים דאחז דאף דבמעשה נאסר לגבוה מכל מקום להדיוט לא נוכל לאסור מטעם דהוי כשלו דקני ליה דאכתי דהקדש הוי דבמה ששימש והקטיר לעבודה זרה לא תפקא לחולין בכלי שרת לכן הוי רק גזרה דרבנן שגזרו חזקיה וסיעתו לאסור אפילו להדיוט ועיין בתוספות דף נ"ג בד"ה ברוך אתה לשמים:

סימן קלב

אדם אי ממעטינן ממלת אדם את הנשים בנדפס אות ע"ג הבאתי מערכה מול מערכה בזה וכתבתי שדעת רבנן בתראי שגם אשה נכללת בלשון אדם וגדולה מזאת הבאתי שמצינו דכתיב אדם ולהאשה אמר דוקא כמו בתפארת אדם לשבת בית והבאתי מה שכתב הרב דרכי שלום בשם השיטה מקובצת לכתובות בדף ט"ן דאדם כינוי לאשה שנאמר וכל נפש האדם ונסתפקתי אם כונתו שגם אשה נכללת בלשון אדם או שנאמר אדם על אשה לבדה כההיא דכתפארת אדם לשבת בית וכתבתי שלא ידעתי היכן כתיב מקרא זה (וכל נפש האדם) ושאולי הוא טעות הדפוס וצריך להיות ונפש אדם מן הנשים

עי"ש כל זה גרם לי מפני שלא עיינתי בגוף דברי השיטה מקובצת לפי שמציין בדרכי שלום את דפי הספר שיטה מקובצת כפי הדפוס ישן ואשר בידי הוא דפוס חדש ואין הדפים מכוונים וקשה לחפש למצוא דברי חפץ:

אמנם על טוב יזכר שם ידידי הגאון מוהר"ר שלמה פריידעש כר אבד"ק ליאדי יצ"ו די כל רז לא אניס ליה פשפש ולו מצא דברי השטמ"ק כאשר כתב לי וז"ל בספרו חלק הכללים במערכת האל"ף אות ע"ג דף ט"ז עמוד שלישי כתב כת"ר הי"ו וז"ל וצריך לעיין בגוף דברי השיטה מקובצת אם כונתו שנכללת שיטה מקובצת על מסכת כתובות בפרק ראשון דף ח' ע"א בענין ברכת חתנים בדבור המתחיל מאי מברך כו' כתב וז"ל והאי ברכה דאשר יצר את האדם היא כנגד חוה כו' ומצינו אדם שרצונו לומר האשה דכתיב וכל נפש אדם אשר לא ידעו משכב זכר כו' עי"ש היטב ומעתה מפורש דעת השיטה מקובצת דגם על האשה בלבד אומר אדם וד"ל ואצל הרב דרכי שלום היה הספר שיטה מקובצת דפוס ישן ושם הוא דף נ"ט בדפי הספר ואצלינו בדפוס ווארשא הוא בדף כ"ה עמוד ד' בדפי הספר ובדפים של הגמרא הוא בד' ח' ע"א וכנ"ל וכן מה שכתב כת"ר הי"ו שם בסוף העמוד וז"ל וראיתי בקונטריס מענה לשון וכו' ציון המראה מקום הוא מטושטש וכו' ואולי הוא ש"מ ור"ל (שיטה מקובצת) ד' נ"ט וכו' ומעתה ברור דהרב מענה לשון הוא מציין להשיטה מקובצת הנזכר וד"ל ומה שכתב הרב מענה לשון בלשון הפסוק נפש האדם טעות סופר הוא בדפוס וצ"ל נפש אדם וכמו שכתוב בספר שיטה מקובצת הנזכר כי ממנו העתיק זאת וכל זה ברור לפע"ד עכ"ד יצ"ו ואפריון נמטייה דדק ואשכחו דלי לן מרגניתא דברי השיטה מקובצת. אמנם הן עוד היום לא ידענא האי קרא (וכל נפש אדם אשר לא ידעו משכב זכר) היכן כתיב ולכן נראה לדעתי העניה דהשערתי בנדפס שצריך להיות ונפש אדם מן הנשים אשר לא ידעו משכב זכר (במדבר ל"א ל"ה) היא נכונה ובשיטה מקובצת יש טעות סופר וכונתו למקרא קודש הזה וכן ראיתי עתה לרבותינו התוספות בפרק קמא דערכין דף ג' ע"א ד"ה והצרוע וז"ל ויש להקשות אמאי לא נפקא לן אשה מאדם דמשמע אשה וכו' דכתיב ונפש אדם (במדבר ל"א) עכ"ל וכונתם לקרא הנ"ל או לקרא (שם מ"ו) ונפש אדם ששה עשר אלף אבל סיגנון הכתוב בשיטה מקובצת וכל נפש אדם אשר לא ידעו משכב זכר נעלם ממני גם עתה ולכן אסמוך כעת על השערתי ועם שיש לפקפק קצת דשאני התם דמפורש בהדיא מן הנשים ואין מזה ראיה להיכא דכתיב אדם ולא כתיב ביה נשים שהכונה היא על נשים צריך לומר שכונתו היא כעין גילוי מילתא בעלמא דשייך לומר אדם על הנשים:

והנה בנדפס בדף ט"ז ע"ג (בד"ה ונראה) הבאתי מ"ש בילקוט בשם מדרש ילמדנו על פסוק ויצו ה' אלקי"ם על האדם ששאל עכומ"ז לרבי אבהו הכתיב ויצו ה' אלקי"ם על האדם אדם נצטוה אבל אשה לא נצטוית ולמה נענשה והשיבו דכתיב לאמר היינו לאמר לאבריו והיא נבראת מצלעותיו ע"כ והיה לו להשיבו לכאורה מקרא מלא דבר הכתוב ונפש אדם מן הנשים וכו' אלא שהיה דוחה דשאני התם שמפורש מן הנשים אבל אדם סתמא אין נשים בכלל ואולי גם התוספות על התורה שהבאתי שם שהקשו כשאלת העכומ"ז לרבי אבהו הנ"ל ולא תירצו דאשה נמי נקראת אדם כדכתיב ונפש אדם וכו' הוא מפני שיש לדחות כנז"ל ועוד אפשר שסוברים שיש לדחות דנפש אדם איקרו אדם סתמא לא איקרו (שלא כשיטת התוספות בערכין דף ג' הנ"ל) אלא שבאמת אין זו דחיה שהרי בסוגיא דכריתות דף ו' ע"ב שהבאתי בנדפס דף ט"ז (בד"ה והנה) ממעטינן עכומ"ז מדכתיב על בשר אדם לא יסך אתם קרויים אדם וכו' ולא אמרינן אדם סתמא לא איקרו בשר אדם איקרו אלמא דלא דחינן הכי והכי נמי בנפש אדם לית לן למימר דנשים נפש אדם איקרו אדם סתמא לא איקרו:

ובעיקר כללין הנה במכתב לחזקיאו דף ג' ע"א אמתניתין כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע הבאתי מה שכתב מרן מוהרד"ף בשושנים לדוד דדייק תנא במילת אדם שלא יניח לתקן סוכתו על ידי אשתו לפי שעינה של אשה צרה מלהציע מצעות נאות וכו' דמתבאר דמשמע ליה דבלשון חז"ל מלת אדם ממעט אשה וששמעתי מקשים ממה שכתב הרב מוהרד"ך בבית י"ז חדר ט' אמאי דתנן ביבמות בפרק הבא על יבמתו דף ס"ב לא יבטל אדם מפריה ורביה אלא אם כן יש לו בנים דלטעמא דאסור לאדם לעמוד בלא אשה דהוא משום הרהור אשה נמי אסורה לעמוד בלא בעל משום הרהור וסיים, ולישנא דמתניתין נמי דייק בתיבת אדם עם האיש וכו' עיי"ש ואני מצאתי ראיתי בגוף הספר דקתני לא יבטל אדם מפריה ורביה ולא קתני לא יבטל איש כדתני בסיפא האיש מצווה בפריה ורביה וכו' אלמא דאדם בלשון חז"ל כולל גם אשה וייישבתי דאין מדברי מוהרד"ך סתירה להרב שושנים לדוד דעד כאן לא קאמר דאדם כולל גם אשה אלא במאי דעסיק דאיכא גילוי ממאי דשני תנא בלישניה דלא תני לא יבטל איש כדתני בסיפא אבל בעלמא היכא דליכא גילוי איכא למימר דאדם ממעט אשה אלא שכתבתי דכמו זר נחשב לומר דכל דנקטי חז"ל כי האי לישנא (דאדם) ממעטי נשים שהרי אמרו אין אדם משים עצמו רשע אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אין אדם רשאי לחבול בעצמו אין אדם משטה בשעת מיתה אין אדם רוצה שיתן מעותיו במקום אחד ויראו לו בשנים ובשלשה מקומות והבאתי. עוד מקומות רבים וכתבתי שכהנה ימצא מקומות אחרים

אין מספר דנקטי חז"ל בלשון זה וכולל איש ואשה ועוד הבאתי דבכתובות דף פ"ו ע"ב אמרו לר' אליעזר אין אדם דר עם נחש ולהאשה אמר וכו' ולכן כתבתי שאין כונת הרב שושנים לדוד לומר כן דרך כלל אלא דהכא מלישנא יתירה מסתברא ליה דכונת התנא לרמוז סברא זו שלא הניח תיקון הסוכה ע"י אשתו שהיא צרת העין וכו' והבאתי מה שכתב הרב בית השואבה בדף קס"ג ריש ע"א על דברי הרב שושנים לדוד הנ"ל וז"ל הגם שדקדוקו ממלת אדם יתירה אינו שהרי גם אשה היא בכלל אדם כדכתבו האחרונים וכו' נראה דהדבר נכון מצד עצמו שהאיש בעצמו יתקן הסוכה וכו' ועוד הבאתי דברי מרן החבי"ב בשיירי כנסת הגדולה בסי' עת"ר הגהות הטור אות ד' דמה שכתב מוהרי"ל קבלה בידנו שאין לאדם לעשות מלאכה בשעת הדלקת הנרות וכו' מיירי באשה דוקא כדכתיב כתפארת אדם לשבת בית ע"ש ויש להעיר על דבריו מפירוש רש"י על המקרא הזה והוא (בישעיה סי' מ"ד י"ג) דנראה דלא כוותיה דמר וי"ל ודו"ק ואחר זמן רב ראיתי במדרש רבה פרשת בראשית (פ' כ"א) שאמרו שם אמר רב הונא היכן מצינו שנקרא חוה אדם כתפארת אדם לשבת בית ע"כ והיינו כדכתב מרן החבי"ב ז"ל אלו תורף הדברים שכתבתי במכתב לחזקיאו שם:

ועל דברים אלו כתב לי הרב המאוה"ג מוהר"ר ישראל דושאוויצק יצ"ו בספרו זה (ד' ג' ע"א) חקר בחקירת האחרונים אי אדם ממעט אשה והביא מלשונות המקרא ודחז"ל ואני בעניי כל החקירה הזאת נפלאת היא בעיני היאך היתה בהעלם עין כולם גמרא מפורשת ביבמות (ס"ג ע"א) ובבראשית רבה (פי"ז סי' ב') דכל השרוי בלא אשה אינו קרוי אדם שנאמר ויקרא את שמם אדם שניהם כאחד קרויים אדם והיאך יתכן לומר בין בלשון תורה בין בלשון חז"ל דמלת אדם ממעטת אשה ולפלא שלא הרגיש גם מר מזה עכ"ד יצ"ו. ולא יכולתי לעיין במלי דמר כאשר כתבתי למעלה באות ב' (בד"ה ואלה דברי) וביותר היה לו לתמוה עלי שהרי בנדפס באות ע"ב הבאתי דברי הש"ס ביבמות כל שאין לו אשה וכו' ובאות ע"ג לא הזכרתי ממנה. אמנם בהשקפה ראשונה תמיה לי שקושיתו זאת תיקשי ליה על המדרש רבה שהבאתי במכתב לחזקיאו שאמרו היכן מצינו שנקראת חוה אדם כתפארת אדם לשבת בית וכנז"ל ולמה לא הביאו מקרא מלא ויקרא את שמם אדם ובעל כרחין לומר דאין מזה ראיה שאשה נקראת אדם אלא הוא תנאי על האיש שאינו ראוי להקרא אדם כל שהוא שרוי בלא אשה וכשיש לו אשה נקרא אדם אבל האשה היא לבדה לא תקרא אדם ועיין בקונטריס הערות לכללים סי' ג"ן אות וסי' צ"ו אות ח"י מה שהבאתי בענין זה וראיתי עתה בתוספות ערכין דף ג' ד"ה והצרוע שכתבו דאדם משמע נמי אשה ולא פניתי לעיין בספרים הקדושים המדברים בזה אם

הזכירו דבריהם דמבואר דבשם אדם האמור בתורה נכללת גם האשה ובספר שם עולם להרב מוהר"ר אליעזר ליפמאן (ביאור על התורת כהנים) בריש פרשת ויקרא על פסוק אדם כי יקריב מכם וכו' כתב וז"ל ואדם פירש הרי"א איש או אשה כי על שניהם יאמר שם אדם כמו שנאמר במעשה בראשית ויקרא את שמם אדם ואם כן יש לומר לכן נאמר אדם ולא איש כדי לכלול גם האשה עכ"ל:

סימן קלג

אמתלא ביאר הגאון מוהר"ם בנע"ט בספר הר המור סי' כ"ט דלא מהני אלא היכא דאם נסלק דבריו הראשונים והאחרונים כאילו לא דבר כלל יעמוד הדבר בחזקת היתר אבל אם יעמוד בחזקת איסור שהיה בו לא מהני אמתלא כן כתבתי בנדפס אות ס"ז וכתבתי שכיוצא לזה כתב הגאון שואל ומשיב מהדורא ה' סי' פ"ג דף פ"ז ע"א בשם שו"ת בשמים ראש וכתב לי על זה ידידי הגאון שלמה פריידעש אבד"ק ליאדי יצ"ו דבספר ערוגות הבושם בקונטריס דיני אמתלא אות כ"ז העלה דמהני אמתלא גם נגד חזקה ספר ערוגות הבושם לפי הנראה הוא להגאון בעל ספר שם אריה ולא ראיתיו מעולם ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ו אות ע"ח דף צ"ו אות ע"א ציין קונטריס מחזה אברהם באות אמתלא הריב"ש תצ"ח ותק"ד:

ואי מהניא אמתלא לשבועה כתבתי בנדפס אות ב"ן ועיין לקמן בד"ה ואלה הדברים וכו' קרוב לסופו:

ובמה שכתבתי בנדפס באות מ"ט ואות ד"ן בשם הרבה פוסקים דאמתלא מהני רק לבטל הדיבור אבל לא מהני לבטל מעשה שעשה עי"ש הנה עתה ראיתי בספר יאודה יעלה (לרב גדול משאלוניקי) בחלק יו"ד סי' א' בסופו שכתב ידידי הרב המגיה מוהר"ר דוד אברהם פיפאנו יצ"ו דעל פי כלל זה כתב הגאון שיבת ציון בסי' ע"ד דאשה שאמרה שזנתה וגירשה בעלה ושוב חוזרת בה ונותנת אמתלא דלא מהניא האמתלא לגבי הבעל כיון דמתחלה כשאמרה שזנתה עשה מעשה וגרשה וכו' וכתב שכדבריו כתב הרב מוהרימ"ט באהע"ז סי' א' (היא התשובה שרשמתי בנדפס שם) אך כתב דמדברי הרא"ם בח"א סי' כ"ה מתבאר דאמתלא מהניא גם למעשה והוא שעל מה שנשאל באחד שראה באשתו ענייני כיעור ומפני זה גירשה כתב דאפילו אם חזר ואמר שהוא משקר במה שטען בתחלה אין בדבריו כלום אלא אם כן נתן אמתלא לדבריו דומיא דהאומרת טמאה אני וכו' הרי דאף שעשה מעשה הגירושין מהני אמתלא ושגם מתשובת הרב מוהר"ש הלוי שהובאה בתשובת מוהר"ם די בוטון סי' ז' מתבאר דמהני אמתלא גם למעשה ודעתו שם דאפילו בלא אמתלא יכול לחזור אלא שמוהר"ם די בוטון חלק עליו ועל כל פנים

על ידי אמתלא גם הוא מודה דמהני אף שמשה מעשה וגירשה וציין עוד לעיין בספר גנזי חיים מערכת השי"ן אות ל"ד ואין הספרים הנ"ל מצויים אצלי והאמת דקשה לומר שהרבנים הנ"ל חולקים בדין זה דעל ידי מעשה לא מהני אמתלא אחר שמפורש כן בדברי הרמב"ן שהביא רבינו הטור ביו"ד סי' קפ"ה וכבר כתבתי שם שגם רבינו הטור מודה בזה ואולי דעת הרבנים הנ"ל היא כמו שצידד הרב חות יאיר שהביא הרב פתחי תשובה באבן העזר סי' מ"ז סק"ב דדוקא במעשה דלבישת בגדי נדות דקמנוולה נפשה הוא דלא מהני אמתלא כמו שכתבתי בנדפס שם בשמו:

ובעיקר דין זה ראיתי עתה בספר משכנות הרועים לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בסי' ט' שכתב דמה שנחלקו הרמב"ן והרשב"א (שסוברים דלא מהניא למעשה) והטור ביו"ד סי' קפ"ה (שחולק וסובר דמהניא) תליא בפלוגתא דר' יהודה ורבנן בעבודה זרה דף י"ג ע"ב דר"י מתיר למכור תרנגול לבן בין התרנגולים ותנא קמא אוסר ומפרשינן בדף י"ד דפליגי היכא דאמר זה וזה וכו' עיי"ש בסוגית הש"ס ופירש"י וכתב הרב יצ"ו הרי חזינן אף דשאל לבן ושחור אמרינן דמערים אבל כשעשה מעשה וקונה לבן ושחור מותר הרי שסובר דכשעשה מעשה לא מהני אמתלא שנאמר דבהערמה עשה ורבנן דסברי דאף שעושה מעשה ומחסר ממון וקונה לבן עם שחור חיישינן לערמה אם כן הכי נמי לדידהו לקולא נמי מהני אמתלא אף דעשה מעשה ויש סעד רב לרבינו הטור דמהני אמתלא אף במעשה ובזה יישב מה שפסק הרמב"ם כר' יהודה ולא כתנא קמא (בההיא דתרנגול שעמדו נושאי כליו) דיש לומר דהרמב"ם סובר דלא מהני אמתלא למעשה ולכן פסק כר' יהודה אלו תוד"ק. ואף שדברי חכמה וחריפות הם אין דעתי העניה נוחה בהם ועניינים חלוקים הם וגם מאי דמשמע מדברי הרב יצ"ו דבכל מעשה פליגי הפוסקים אי מהניא אמתלא כבר כתבתי בשם הגאון חות יאיר דדוקא בלבשה בגדי נדות דמנוולא נפשה הוא דלא מהניא אמתלא אבל לשאר מעשה מהניא אמתלא לכולי עלמא ואם כן אינו מתישב בזה פסק הרמב"ם כר' יהודה כמובן ומלבד זה רחוק לומר כן כל שלא מצינו שגילה דעתו (הרמב"ם) בפירוש באיזה מקום שסובר דלמעשה לא מהני אמתלא דנימא דבהא אזיל לשיטתו ועוד אף אם היה מפורש בדברי הרמב"ם באיזה מקום שסובר דלמעשה לא מהניא אמתלא ונאמר דבדין תרנגול סמך על מה שגילה דעתו במקום אחר מכל מקום קשה כיון שדבר זה (אי מהני אמתלא למעשה) לא נזכר בגמרא בפירוש אם באנו לומר דמדין זה (תרנגול לבן) אנו למדין אם כן מנא ליה להרמב"ם לפסוק כר' יהודה ואדרבא היה לו לבטל דעתו וסברתו מכח סברת רבנן דסברי שגם למעשה מהניא אמתלא ועוד הרי כתבו הפוסקים דהיכא דהאמתלא היא שמוכרח לעשות המעשה מהניא אמתלא

למעשה והא דתרנגול לבן מוכרח לעשות מעשה הקנין שחור כדי שלא ירגישו בהערמתו והדין נותן דהוי אמתלא לכולי עלמא. הן אמת דבשדי חמד באות ד"ן כתבתי בשם שו"ת זכרון צבי מנחם שהמציא מחלוקת בין הרמב"ם והראב"ד בשמיני מהלכות איסור ביאה הלכה ט' דהראב"ד סובר דכיון דאי אפשר בלא מעשה הוי אמתלא ואם כן להרמב"ם גם בכי האי גוונא לא מהני אמתלא ולא קשיא קושיא הנ"ל ומכל מקום מטעמים הנ"ל אין דבריו נראין לדעתי העניה במחכתה"ר וגם מה שתופס בדעת רבינו הטור דמהניא למעשה נמי כבר כתבתי בנדפס שאינו מוכרח לומר כן:

ועל מה שכתבתי בנדפס באות נ"א אי מהניא אמתלא לדבר שנאמר בפני רבים כתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לאקאשאווקא יצ"ו וז"ל הביא מפתחי תשובה סי' קפ"ה שהתב"ש חולק וטעות סופר הוא וצריך להיות תורת השלמים לבעל מנחת יעקב והוא בסק"ג ואני מצאתי גם בחות יאיר סי' קל"ח שהשיג על המוהר"ל מפראג מש"ס כתובות בהא דאשה שקפצו עליה בני אדם ואמרה להם מקודשת אני ואמרו חכמים דנאמנת אף שהיו הקופצים רבים עכ"ד יצ"ו:

ואי מהניא אמתלא בדיני ממונות הנה בנדפס באות ח"ן כתבתי בשם הנאון חתם סופר ביו"ד ריש סי' ט' דלא מהניא אמתלא בדברים שבין אדם לחברו וציינתי לעיין בדברי הגאון נודע ביהודה קמא בחלק אבן העזר סי' ס' ודבריו הם על מה שכתב הר"ן בשם הרא"ה ופסקו הרמ"א בסי' מ"ו שאם אמרה שנתקדשה לפלוני לא מהני אמתלא והאריך לבאר דברי הרא"ה וכתב (בד"ה ועוד) דסובר דלא מהני אמתלא אלא באיסורין שאין בהן דררא דממונא אבל לא באיסור שיש בו דררא דממונא דכי היכי דלא מהני לממון לא מהני לאיסור שבו עי"ש ובמה שרשמתי בנדפס באות רס"ח ובאות קל"א אי איסורא גריר בתר ממונא והביא מה שכתב הגאון חלקת מחוקק בסי' קט"ו ס"ק כ"ב יש לדקדק אם מועיל אמתלא אף לאחר זמן ולא ניחוש שמא לימדוהו וכו' ואף שבאיסורין מהני שאני ממונא מאיסורא דהודאת בעל דין וכו' עי"ש ועוד ציינתי לעיין בשואל ומשיב מהדורא חמישאה (ונקראת בשם דברי שאול ויוסף דעת) בסי' פ"ג דנסתפק הרב השואל אי מהני אמתלא בדיני ממונות ולזה הביא הגאון המחבר דברי החלקת מחוקק הנ"ל ומצא בשו"ת מוהר"ש הלוי סי' כ' וכ"א שנחלק עם מוהר"א חאסון דלמוהרא"ח לא מהני דלאו כל כמיניה לחוב ולהפקיע חובו כל שכבר הודה ומוהרשה"ל תמה איך יפרנס דברי הרמב"ם בשביעי מהלכות טוען דאם טען וחזר וטען כל שנותן אמתלא מועיל וכתב על זה שאם כונת המוהרא"ח היא על דרך שנסתפק החלקת מחוקק לא קשיא מדברי הרמב"ם שהרי הרמב"ם כתב בהדיא והוא שלא יצא מבית דין וכן מבואר בחושן משפט

סי' פ'. ושוב כתב דבלאו הכי לא קשיא דכל שנותן אמתלא על מה אמר זאת שהיה מוכרח לומר כן ושפיר י"ל דניהו שהיה אומר כן לסיבה זו אבל על כל פנים סוף כל סוף הודה שהיה כן ונתחייב בהודאתו אך לפי זה זהו דוקא היכא שאמתלא הוא למה אמר כן אבל מכל מקום מודה שבתחילה הודה שנתחייב אבל כל שאומר שכונתו היה בתחלה לא לחייב עצמו כלל בזה שפיר מועיל אמתלא וזה, ברור לדעתי ומעתה לא קשה כלל כל מה שהקשה המהר"ש הלוי דהרמב"ם והש"ע שם כתבו שא"י להשיא לטענה אחרת אלא אם כן נותן אמתלא לטענה שסמך עליה ויש במשמעה כמו שהשיא בזאת הטענה ולפי זה כיון שמתחלה היה גם כן לפטור רק שבאו עדים והכחישו את הטענה אם כן שפיר מועיל אמתלא דהרי הוא לא חייב עצמו ואף שהטענה הראשונה הכחישוהו עדים ונתחייב שפיר מועיל אמתלא להאמינו שכן היה כונתו והוא באמת רצה לפטור עצמו בטענתו הראשונה אבל אם היה באמת נתחייב בטענה הראשונה רק שנותן אמתלא למה טען כן בזה שפיר אמרינן דניהו שנתן אמתלא אבל מכל מקום ניהו שהיה לו סיבה לטענה זו אבל סוף כל סוף הודה שנתחייב אם כן אף שהודה בשקר מה מקום נתחייב עכ"ד יצ"ו. ועוד האריך מאד בענייניים אלו העתקתי דבריו הנ"ל אלא לפי שראיתי במכתב ששלח לי ידידי הגאון מוהר"ר שלום יוסף גארצאשארקו אבד"ק יוזפאף יצ"ו שדבר בזה וכפי הנראה אין אצלו הספר שואל ומשיב שציינתי בספרי ועל כל פנים אעתיק דבריו לעשות כבקשתו:

ואלה הדברים שבמכתב הנ"ל בקונטריס הכללים מערכת האל"ף אות נ"ח אמתלא בד"מ לא מהני נ"ב דעת המהר"ש הלוי בתשובה סי' כ' וכ"א דגם בממון מועיל אמתלא ומביא ראיה מדברי הרמב"ם ז"ל פרק ז' מטוען שכתב דיש לטוען בבית דין לחזור ולטעון טענה אחרת וכו' אבל מאחר שיבאו עדים וכחשו וכו' אינו יכול לטעון טענה אחרת אלא אם כן נתן אמתלא לטענה שסמוך הרי מפורש מדברי רבינו ז"ל שמועיל אמתלא גם בממון אולם באמת נוכל לומר כשאינו נותן אמתלא על גוף הטענה רק שנותן אמתלא שהיה מוכרח לומר כן בזה שפיר אמרינן ניהו שהיה לו אמתלא שלאיזה סיבה אומר כן אבל מכל מקום הרי הודה והודאת בעל דין כמאה עדים דמי או מטעם שכתבו הקדמונים ז' דהוי חיוב חדש אולם זה דוקא שהודה באמת שנתחייב רק שעשה כן לאיזה סיבה מה שאין כן כשאומר שגם בתחילה לא נתכוון להתחייב את עצמו ומה שהיה נראה מדבריו שהודה לא כיון להודאה להתחייב את עצמו ונתן אמתלא טובה שגם בתחילה לא היתה כוונתו להתחייב א"ע בזה שפיר נאמן. והרמב"ם ז"ל שכתב דאינו יכול להשיא לטענה אחרת אלא אם כן נותן אמתלא לטענה שסמוך לה ויש במשמעה לפי זה כיון שגם בתחלה

היה טוען לפטור רק שבאו עדים והכחישו זאת הטענה אם כן שפיר מועיל אמתלא מה שאומר שגם בתחלה כיון לטענה השנייה שהרי באמת רוצה לפטור עצמו בטענה הראשונה אבל אם היה נתחייב בטענה הראשונה רק שנותן אמתלא למה טען כן בזה שפיר לא מועיל אמתלא דניהו דהאמת כן מכל מקום הוי הודה שנתחייב והוי חיוב חדש ועיין בתרומת הכרי לבעל קונטריס הספקות בהג"ה שם שהאריך בזה ואם מועיל אמתלא לענין שבועה דעת התרומת הדשן סי' שנ"ו דמועיל ועיין מה שכתב אבי זקני המובהק בהוראה בנודע ביהודה קמא חו"מ סי' למ"ד ועיין במבי"ט ח"ב סי' ט' ועיין בשפתי כהן יו"ד סו' רל"ב ס"ק כ"ו עכ"ד יצ"ו. והנך רואה שכיונה דעתו לדברי הגאון שואל ומשיב וממה שלא הזכירו אות היא שאין ספר התורה הזה בידו ומה שציין לתרומת הכרי וכו' ספר זה לא ראיתיו ולא ידעתיו עוד כתב לי הרב הנ"ל יצ"ו בדין שיש בו איסור וממון אם הממון נגרר אחר האיסור וז"ל בקונטריס הכללים מערכת האל"ף אות קל"א שם דבדבר שיש בו איסור וממונא איסורא בתר ממונא גריר וכו' בקונטרס התשובות אשר לי כתבתי לענין מיצר שהחזיקו בו רבים דהמוהרשד"ם בתשובה חלק יו"ד סי' ס"ב כתב וז"ל והיה אפשר להעלות על הדעת שהיה יכול שמעון לומר כיון דאיכא פלוגתא דרבוותא אף על גב דרובא סבירא להו דיוצא בדיינים כיון דאיכא מקצת מהגדולים דאמרו דאינה יוצאת לא מפקינן מיניה דיאמר המוחזק קים לי דאינה יוצאת אמנם נראה בעיני אף על גב דהאי דינא אמרינן בדינא דממונא היינו בעניינא אחרינא דאינו נוגע לאיסור אבל בנדון דידן דפלוגתא הוי באיסורא, דאי הוי איסורא דאוריתא כולי עלמא מודו דמפקינן מינה נמצא שהמחלוקת עושה שהוא איסורא דאורייתא וספקא דאוריתא לחומרא לאו כל כמיניה דשמעון שיאמר קים לי כפלוני דדוקא בענין ממונא לחוד אמרינן לא בענין איסורא וכן כתב המוהרי"ק הנראה מדברי המוהרשד"ם דלא אמרינן איסורא בתר ממונא גריר אולם מלבד דכולם דחאו דברי המוהרשד"ם דלא אמרינן איסורא בתר ממונא עיין בש"ך יו"ד סו' קע"ז סק"ח ועיין בברכי יוסף סי' כ"ה אות כ"ב בחשן משפט דהעיר דכולם חלקו עליו אולם לדעתי העניה יש לומר דמוהרשד"ם מודה דמצי למימר קי"ל היכי דסבוכים יחד איסורא וממונא ושאני נ"ד והוא על פי מאי דקיימא לן דבכל דבר שאנו רוצין לדון אנו דנים על המקור שנולד הספק ולא על המסתעף והמסובב מזה וכל הבא מכח המקור כמותו דנינן ליה והוא סברת הר"מ בר שניאור לענין עירוב הובא בריטב"א בחידושיו וזהו הטעם מאן דמכשיר בה מכשיר בבתה והיינו טעמא דשליא בבית הבית טמא ולא מוקמינן הבית בחזקת טהרה דהא מקור הספק הוא מחמת השליא ואנו דנים בהשליא לטמא משום דאין שליא בלא וולד וממילא הבית הספק המסתעף מאותה טמא מעתה

צדקו דברי המוהרשד"ם בנדון דידיה דתחלת הספ' הוא אך לענין איסור דאיכא פלוגתא דרבוואתא אי הוי רבית קצוצה ויצאה בדיינים אי הוי אבק רבית ואינו יוצאה בדיינים אי הוי אבק רבית ואינו יוצאה בדיינים אם כן הלוה והעדים והערב שאין להם שום נפקא מינה לענין ממון כלל אי אמרינן דהוי רבית קצוצה נפסלו לעדות ולשבועה ולכל מלי ולא שייך לומר בזה קיימא לן כהנך פוסקים דהוי אבק רבית דהא לענין איסורא קימא לן כהנך פוסקים דהוי רבית קצוצה אם כן ממילא הגם שנמשך מכח זה ספק לענין ממון שזה המלוה קבל המעות וצריך עתה להחזיר לא מצי למימר קים לי דהוי אבק רבית כהמיעוט כיון דהמקור הספק ועיקר הפלוגתא היא באיסור מה שאין כן היכי דהמקור הספק דפלוגתא היא בענין ממון אף הגם שמסתעף מזה ספ' לענין איסור גם כן אמרינן שפיר קולא לנתבע אולם באמת מדברי הרמב"ן בפסקיו לבכורות פרק ג' משמע להדיא דאף דהמקור הספ' הוא לענין איסור גם כן אמרינן לענין ממון קולא לנתבע דקאמר התם מסתברא לן דכי היכי חוששין לטינוף משום דהוי מיעוטא ולמיעוטא ל"ח דדוקא גבי בכור גופא להכשיר לגבי מזבח ולמילקי בגיזה ועבודה ולנהג בגופה כל דיני בכור אבל אפוקי כהן מנייהו דבעלים לא מפיק דקיימא לן אין הולכין בממון אחר הרוב אלא זה כלל גדול בדין המוציא מחברו עליו הראיה הרי אף לענין איסור הוי כודאי ומחזיקין אותו בודאי לענין בכור וללקות בגיזה כשיולד ואחר הטיפול בו כמבואר במשנה אחר זה הגיע זמן נתינתו לכהן ונוגע לממון אמרינן המוציא מחברו עליו הראיה הגם דמקור תחלת הספק היה אך לענין איסורא:

גם על מה שכתבתי בנדפס באות שפ"ז בדין אומדנא כתב לי הרב הנ"ל יצ"ו בענין זה וז"ל בקונטריס הכללים מערכת האל"ף אות שפ"ז אומדנא בתשובה כתבתי על דין ודברים שבין בני אדם על פי מה שכתבו התוספות ביבמות ל"ה ע"ב ד"ה תגלי מילתא למפרע לא אמרינן אף על גב דלקמן גבי ספיקות שקידש וכו' לא דמי דהכא אין זה ספק הראוי להתברר עכשיו שאי אפשר לידע העתידות אבל התם אין צריך לידע אלא מה שהוא באותו שעה המעיין ומדקדק בלשונם הזהב יבין סברתם דבשלמא בקידש אחת משתי אחיות חשבינן לה בת חליצה כיון דאם יבא אליהו ויגיד דהאי קודש אז תיכף בעת הזאת יוכל הדבר להתברר ולא יהיה שום התחדשות מעשה כי אם כאשר היה כן יהיה אך יבורר הדבר מה שאין כן בחולץ למעוברת אם יבא אליהו ויאמר דתפיל אבל לא תפול עכשיו ויהי' צריך התחדשות מעשה חדשה לא אמרינן בזה איגלאי מילתא למפרע עבור כי המלתא לא יהיה כמו שהוא עכשיו ומלתא חדשה יצטרך להעשות בו מעתה הנה באמת בעינן גילוי דעת ואמאי מועיל אומדנא אולם אומר בזה כשהמעשה אומדנא היה

גם בעת עשיית הדבר והיה באפשרי להתנותו בפרוש כמו בזבין ארעא אדעתא למיסק לארעא דישראל בקידושין וכמו דאמרינן בכתובות דבנהרדעי זבני כולי עלמא אפדנייהו לסוף אתי חיטי ואיגלאי מילתא דארבא בעיקולי הוי קיימו עיין רש"י שם דדבר האומדנא היה גם בעת המעשה ולא היה צריך שום נולד והתחדשות בזה אך היה חסר גילוי דעת אמרינן שפיר דהאומדנא משלמת החסרון של גילוי התנאי והסברא בזה הוא דכשהדבר בעולם אמרינן דעתו דודאי היה רוצה להתנות אותו באם שיהיה כך אז תבוטל עשייתו כי מי פתי יסור ליפול במהמורות בעצמו אך לא פירש הדבר שדרך כל אדם לפרש והוי כעין דאמרינן אחריות טעות סופר הגם שלא כתב אחריות משום דדרך כל אחת לבל לעשות באופן אחר מה שאין כן כשהדבר אינו בעולם ואך לדאוג על העתיד אולי יארע כך ויתהוה חדשות על זה לא נוכל לומר דעת כל אחד דהוי דברים שבלב ויש הרבה בני אדם שאינם דואגים על העתיד לבא ומה שיארע אחר כך וזה לפי עניות דעתי עצה עמוקה ת"ל עכ"ד יצ"ו:

ועל מה שכתבתי בנדפס אות ג"ן אי מהניא אמתלא נגד עד אחד עיין במה שהבאתי בקונטריס הערות סי' ע' אות ח"י:

ואם אמתלא גרועה מהניא לאכול בינו לבינו במידי דשוי אנפשיה חתיכה דאיסורא עיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' א' אות:

סימן קלד

ר' אליעזר הקלירי ראיתי להעתיק פה מה שכתוב אצלי בקונטריסי במערכת הקו"ף אות ע"ב וזהו קלירי הרוצה לידע פירוש קלירי ומי הוא המחבר הפיוטים (של הקלירי) אם תנא או אמורא ואם דבריו חביבים בעיני הראשונים יעיין בשו"ת תשובה מאהבה סי' א' שהאריך והביא בזה דברי הראשונים והאחרונים אף גם הביא מה שהרב אבן עזרא בקהלת ריש סי ה' על פסוק אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלקי"ם שפך בוז על הפיוטים של הקליר אך הוא השיג עליו עי"ש כן מצאתי כתוב בקונטריסי שכתבתי כשהיה בידי ספר תשובה מאהבה הנ"ל בשאלה ועתה אינו בידי לראות דב"ק:

אך ראיתי שהרב מעבר יבוק בקונטריס מנחת אהרן פרק שביעי הזכיר מה שהרב אבן עזרא הפליא לדבר נגד איזה פיוטים המיוחסים לר' אליעזר הקלירי וכתב על זה ברם אמינא ומחווינא כי דברי הראשונים בחרוזים אשר נתפשטו בדור ישראל אפילו אדם אחר אמרם היית צריך לכוף אזנך ולשמוע דבריהם כי נעמו וכו' וכל שכן אם הקליר היה ר' אלעזר בן ערך כדברי הרשב"א וכו' (דברי הרשב"א שרמז הם בתשובה לאלפים סי' תס"ט שכתב שאומרים עליו שהוא רבי אלעזר בן ערך) או ר' אלעזר ברבי שמעון דאפילו

ר' שמעון בן יוחאי קראו נר ישראל שתי פעמים בערכין פ"ב כפי דברי הרא"ש בסוף פרק אין עומדין והביא ראיה מהפסיקתא דאמר כד דמך ר' אליעזר ברבי שמעון קראו עליו דורו מכל אבקת רוכל דהוא תנא קרוב"ץ פייטן ודרשן והוא תקן קרובות וכן בתוספות פרק כל הבשר כתב רבינו תם כי הוא ר' אלעזר הקליר בתוספות טו"ך וכבר כתבתי דעת החכם אבן עזרא והחכם אבראבנאל בפרשת בשלח (שמוצא השירים שקולים הנעשים במדה ובמשקל לא מצאנו מהם דבר בדברי הנביאים וגם לא מחכמי המשנה והגמרא כי היה התחלתו בגלותינו בין חכמי ישראל שלמדו ממלאכת הישמעאלים ויעשו גם המה בחכמה) כי לא שמיע להו הכי וכזה כתב המגיה לס' יוחסין וז"ל אמר שמואל כבר כתבתי למעלה כי מצאתי בקרובה אחת של יום שביעי של פסח ראש תיבותיה אני אלעזר ברבי יעקב הקליר מקרית ספר וגם הרא"ש מדעת עצמו סובר שהיה זה שאמר בסוף פרק הנזכר וכן ר' אלעזר הקליר שהיה מארץ ישראל מקרית ספר ובימיו היו מקדשין על פי הראיה שהרי לא תקן שום קרובת ליום שני ובערוך פירש קליר לשון עוגה וכו' ויהי מה דברי הקדמונים היה להם משל ומליצה ומקרא וכו' אלו תורף דב"ק ודברי הרא"ש לקוחים מדברי התוספות בחגיגה דף י"ג בד"ה ורגלי החיות:

ועל מה שהכריח הרא"ש שבימיו היו מקדשין על הראיה שהרי לא תקן שום קרובץ ליום שני (ובסגנון זה הם דברי התוספות בחגיגה הנ"ל שמעולם לא יסד רק קרובץ מיום אחד) הקשה בספר מגיד תעלומה (על מסכת ברכות) בדף פ"ח ריש ע"ב מדפי הספר דאיך מוכח מזה שהיו מקדשין בימיו על פי הראיה הרי הרא"ש עצמו כתב שהיה מארץ ישראל ואם כן יש לומר דמה שלא תקן קרובץ ליום שני הוא לפי שהיה בארץ ישראל ונשאר בתימה ולא ראה הרב שכבר נשאל על זה הגאון בצל"ח שם על דברי התוספות (בדף ל"ד בד"ה אל ישאל אדם צרכיו) מאת הגאון ישעיה ברלין וכתב שאין ליישב שכונתו שאם היה איזה אחרון היה מתקן ליום שני בשביל יושבי חוצה לארץ שאם כן קשה אף אם היו מקדשין בזמנו על פי הראיה היה לו לתקן בשביל הרחוקים שאין השלוחים מגיעים לשם ועושים שני ימים והגאון צל"ח השיבו שבדקדוק כתב הרא"ש שלא תקן שום קרוב"ץ וכן התוספות כתבו שמעולם לא תקן קרוב"ץ כי אם ליום אחד וכלומר שאם היה בזמן אחרון היה לו לתקן על יום שני של ראש השנה שגם בארץ ישראל עושים שני ימים וכו': עוד הוקשה להרב צל"ח שאנו מוצאים ביום טוב שני של פסח פיוט אז כל חיתו יער שחתום בו הקליר וכן ביום שני של סכות פיוט אלים כהשעין וכו' וחתום בו הקליר ואילו התוספות והרא"ש העידו שלא יסד שום קרוב"ץ ליום שני וניחא ליה שהפייטן ייסדם ליום ראשון ואחריו הנהיגו לבני הגולה שעושים שני ימים לאמרם ביום

שני וביאר הדברים בטוב טעם ודעת כדרכו בקודש ולפי הנראה לא היה בידו (כשכתב דברים אלו) ספר מעדני מלך שעין רואה שהרב מעדני מלך על דברי הרא"ש בסי' כ"א הוקשה לו שהרי יש פיוטים מהקליר ליום טוב שני ותירץ כמו שתירץ הרב צל"ח שהוא ייסדם ליום א' ואחריו הנהיגו לאמרם ביום שני וכן צריכים אנו לומר על הרב זכור לאברהם אביגדור בתשובה חלק א"ח סי' י"ג שלא היה בידו ספר מעדני מלך שהקשה על דברי הרא"ש הנ"ל שהרי יש קרובץ להקליר לשני ימים טובים של סכות ותירץ שהוא תקן שניהם לאמרם ביום ראשון והאחרונים חלקום לשני ימים ודברי הרב מעדני מלך הביאם גם הרב פרי מגדים במשבצות סוף סי' קי"א:

ומרן חיד"א בברכי יוסף סי' קי"ב אות ד' כתב שהקשה לו חד צורבא מרבנן על מה שכתבו התוספות והרא"ש דלא ייסד הקלירי פיוטים ליום טוב שני שזה היפך ממה שכתבו התוספות במגילה דף כ"ה ע"א שייסד הקליר בקדושתא שאנו אומרים ביום שני של פסח והשיבו דלא דק בדברי התוספות דמגילה שכתבו בקדושתא שאנו אומרים ביום שני של פסח ולא כתבו בקדושתא שייסד ליום שני של פסח וכונתם שאף שהוא לא תקן אותה ליום שני אנו אומרים אותה ביום שני. ושוב ראה דברי הרב מעדני מלך הנ"ל והביא מה שהקשה הרב מעדני מלך ממה שחתם אליעזר ברבי קליר ושצדד כמה צדדים והוא כתב על זה וכמדומה לי שבספר יוחסין הביא שחותם אליעזר ברבי יעקב מקרית ספר עי"ש וכבר כתבתי למעלה (בד"ה אך ראיתי) דברי המגיה שבספר יוחסין ולפי הנראה זהו מה שראה מרן חיד"א:

גם בספר מחזיק ברכה בסי' קי"ב אות ג' אחר שהזכיר מה שכתב בברכי יוסף כנזכר למעלה הביא שהרבנים יד אליהו בסי' כ"ה ואליהו רבה ומור וקציעה וזכרון יוסף כלם קדושים כתבו ליישב מה שנמצאים פיוטי הקליר ליום טוב שני דהקלירי ייסדם ליום ראשון ואחריו הנהיגו לאמרם ביום שני וכתב שמצא תשובת רבינו תם שהובאה בשיבולי הלקט סי' י"א שהוקשה לו קושיית רבני האחרונים ממה שיש בידינו פיוטי הקליר ליום טוב שני ושהשיב רבינו תם כדברי רבני האחרונים הנ"ל וסיים מרן חיד"א הראת לדעת שמה שכתבנו וכתבו האחרונים הכל ביאר רבינו תם בתשובתו הרמתה הנזכרת עכ"ל על טוב יזכר שמו דדלי לן מרגניתא טמירתא דברי הנשר הגדול מאריה דאורייתא והתשובה הנ"ל הלא היא במילואה בשיבולי הלקט שנדפס מקרוב (בווילנא דפוס ראל"ם) בערוגה ראשונה סי' כ"ח דף י"ג:

עוד הוקשה להגאון צל"ח (בד"ה ודע) ממה שבהקרוב"ץ לתשעה באב שייסד הקליר כמו שכתב מוהרי"ל כתוב אנין תשע מאות ועוד וכו' ולא יתכן שיהא זה בזמן התנאים וכו'

וניחא ליה דתוספת זה הוא מאיזה מהאחרונים להגדיל כאב החרבן וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש וראיתי להרב יד דוד בחידושיו לחגיגה על דברי התוספות בדף י"ג הנ"ל שתמה גם הוא על הראיה שהיו מקדשין על פי הראיה בזמנו וכתב עוד ואם כנים הדברים שהוא חבר הקרוב"ץ לתשעה באב אי אפשר שר' אליעזר הקליר הוא ר' אליעזר בר' שמעון לפי סדר הזמנים וסיים וכבר האריכו האחרונים מזה סוף דבר דבריהם ודברי הרא"ש שכתב כדבריהם תמוהים עכ"ל וציין בזה ס' זכרון יוסף דף ט"ו ע"ג ואינו מצי אצלי ונראה שמה שכתב שכבר האריכו האחרונים אין בכללם הספר צל"ח שאם היה רואה דבריו לא היה מחליט שדברי התוספות והרא"ש תמוהים אחרי שכבר כתב הגאון צל"ח ליישב בטוב טעם מה שנראה מן הקושי בדב"ק הן בהראיה על שהיו מקדשין בזמנו על פי הראיה והן במה שקשה מהקרוב"ץ לתשעה באב שמוכח מתוכו שמיוסד מר' אליעזר הקלירי וכמו שכתב מוהרי"ל עי"ש בדב"ק ובלי ספק נעלמו דבריו מעיני הרב יד דוד שלא היה בידו הספר צל"ח כשכתב דבר זה ומה שציין לספר שם הגדולים הנה שם לא דבר מענין זה כלל רק מראה מקום הוא למה שכתב במחזיק ברכה סי' קי"ב והוא מה שהבאתי אני הדל בשמו:

ועוד נעלם מעיני הרב יד דוד מה שכתב מר בריה דרב צל"ח בנודע ביהודה במהדורא תניינא חלק א"ח סי' קי"ג (ששם הביא הגאון נודע ביהודה מה שנשאל מרבינו ישעיה ברלין הנ"ל) ואלה דבריו עיין מה שכתב רבינו בספר צל"ח למסכת ברכות דף ל"ד ע"א בתוס' ד"ה אל ישאל אדם וכו' ועיין במחזור דפוס רעדלהיי' עם פי' וביאור לפיוטים מאת התורני החכם המפואר מהור"ר וואלף היידענהיים אשר זה קרוב מחדש יצא לאור עולם בהקדמתו לפיוטי' בחלק מחזור לשמיני עצרת חקירה אחת על רבי אליעזר ברבי הקליר באיזה זמן היה ומי הי' עי"ש שמלאו לבו לדחות דברי התוספות והרא"ש וראיותיו אינם כדאי להכחיש עמודי העולם. ראייתו ראשונה מקרוב"ץ לט"ב סדר המנין תשע מאות ועוד ואם היה מתנאים לא עברו עדין עליהם מספר הזה מחרבן הבית הנה כבר ישב אאמו"ר הגאון בספרו צל"ח למסכת ברכות כי מספר זה הוסיף אחד מחכמי הדורות האחרונים להגדיל הכאב ע"ש ואל תתמה על זה כי גם בתפלות הכהן גדול כשיצא מבית קדשי הקדשים אשר בסדר מחזור שלנו הוסיפו כמה דברים בדורות האחרונים שלא היה אומר הכהן גדול כדכתב המגן אברהם בסי' תרכ"א סק"ד ע"ש. וראיה השנית שהביא החכם הזה למה לא נזכר מדברי הפיוטים של רבי אליעזר הקליר בדברי האמוראים ובדברי רבנן סבוראי גם זה אינה ראיה דמצינו בסדר עבודה במוסף, יום הכיפורים לספרדים והוא סדר אתה כוננת שסדר יוסי בן יוסי כהן גדול ויש בו כמה דברים שלא

אליבא דהלכתא כדכתב מרן הבית יוסף א"ח סי' תרצ"א (תרכ"א) וגם כן הוקשה דפליגי תנאים בסדר העבודה בכמה דברים בפרק הוציאו לו ולמה לא הזכיר תנא או אמורא מהך פיוט של יוסי כהן גדול להביא ראיה לאחד מתנאים אלא ודאי שבדורות הללו לא שמו לבם לפיוטים כלל וכל אחד היה לו נוסח כפי רצונו כמו דאמרינן שם בגמרא ההוא דנחית קמי דרבא אמר יצא והניח כן שני שבהיכל וכו' אמר ליה רבא חדא כרבנן וחדא כר' מאיר כמו כן עשה התנא ר"א הקליר הפיוטים לעצמו ולא לזולתו ולא נתפרסם עד אחר כמה דורות:

ועל מה שכתב הרא"ש שיש אומרים שהוא תנא כתב בס' מגיד תעלומה שם וז"ל אני בעצמי ראיתי בספרים שהביאו פירושים בשם ר' אליעזר הקליר שהיה מפרש מאמרים ומחבר חיבורים ובפרט על ספר יצירה ואי אפשר לומר שהי' תנא עכ"ל והנה התוספות בחגיגה דף י"ג הנ"ל כתבו שהוא תנא וכן כתב הרב שלמי תודה הביא דבריו הרב קנין פירות במערכת ראש השנה אות כ' ואני בעניי לא ידעתי מי ומי הם הספרים שראה הרב אם הם כדאים לדחות על פי דבריהם דברי רבותינו הקדושים אשר מימיהם אנו שותים ואם הם ספרים מאיזה רבנים שאחרי רבותינו התוספות והרא"ש איפכא מיסתברא לדחות דברי האחרונים מפני דברי הקדמונים דמאחר דלא דחו הם הדעה האומרת שר' אליעזר הקליר הוא תנא שמעת מינה דאין להזניחה ואין דברי האומר שפירש מאמרים וחבר חבורים ובפרט על ספר יצירה סיימים מאחר שמתבאר מדברי הראשונים בהיפך ואף אם אותם הספרים שראה הרב הם מקדמונים לפני התוספות והרא"ש (מה שאין נראה כן לפי השערתי) אין בנו כח לדחות בזה דברי התוספות והרא"ש אחרי דלאו מר בר רב אשי חתים עלייהו ולדבריהם אנו שומעים די כל רז לא אניס להו ומה גם שהרשב"א בתשובה לאלפים סי' תס"ט אומר עליו שהוא תנא אלא שכתב שאומרים עליו שהוא ר' אלעזר בן ערך על כל פנים תנא הוא גם הרשב"ץ בח"א סי' ל"ב הביא דבריו הרב זכור לאברהם אביגדור בחלק א"ח סי' י"ג דף ה' סוף ע"ד כתב על ר"א הקליר שהיה מגדולי התנאים ולדברי הרב מגיד תעלומה שאי אפשר שהיה תנא מדחבר חבורים וכו' האם נאמר חלילה שכולם שגו ברואה הס כי לא להזכיר ובאמת הרבה מרבני האחרונים הרשומים למעלה והרשומים להלן נקטי בפשיטות שהיה תנא ופשיטא שכן עיקר ואף שגם בדברי הראשונים אנו רואים שכותבים כמסתפק ויש אומרים שהוא תנא) מכל מקום ודאי שאין לנו להחליט בהיפך שאינו תנא ואדרבא יש לתפוס השיטה שהוא תנא כי ברבים היו הסוברים כן רק שמסתפקים איזה ר' אליעזר הוא וגם להסוברים שהוא ר' אליעזר בר' שמעון נסתפק הרב מעדני יום טוב בסוף פרק אין עומדין אם הוא

בן ר' שמעון בן יוחאי או בן ר' שמעון אחר (והביא דבריו בבית ועד לחכמים דף יו"ד ע"ג) עי"ש:

וראיתי בספר צמח דוד באלף הרביעי שנת תתל"ג (בהחבורה הדור ראשון שאחר החרבן בצד 37) שכתב שיש אומרים שר' אליעזר הקליר היה בדור ההוא אך לא נודע, אם הוא ר' אליעזר הגדול בן הורקנוס או ר' אליעזר בן ערך או ר' אליעזר בן יעקב ויש אומרים שהוא ר' אליעזר ברבי שמעון בן יוחאי וכן נראה מתוספות דחגיגה פרק אין דורשין וכן כתוב ביוחסין ד' מ"ח על שם הרא"ש בפרק אין מעמידין ועל שם התוספות פרק כל הבשר בשם רבינו תם ועיין ביוחסין גם בדף ל"ד עכ"ד וכנראה שמה שכתב בשם הרא"ש בפרק אין מעמידין צריך להיות בפרק אין עומדין ששם בסי' כ"א דבר הרא"ש בזה והמעיין שם ובתוספות דחגיגה דף י"ג ע"א יראה שלא הזכירו שם אביו של ר' שמעון (בן יוחאי) רק כתבו שהוא ר' אליעזר בר' שמעון אלא שמפני שסתם ר' שמעון המוזכר בש"ס הוא ר' שמעון בן יוחאי משמע ליה להרב שגם כונת התוספות והרא"ש היא לומר כן אבל אינו מוכרח כמובן. ועיינתי בס' יוחסין והוא בדפוס ווארשא תרל"ו בדף י"ז ע"ג בשם ר' אלעזר בן ערך) ושם מביא מה שכתב הרא"ש בפרק אין עומדין שיש אומרים שר' אליעזר ברבי שמעון היה הקליר וכו' וגם בדף כ"ה ע"ב בשם ר' אלעזר ברבי שמעון בן יוחאי הביא גם כן מה שכתב הרא"ש הנ"ל ולא נזכר בדבריו בן יוחאי אלא שבדף י"ז הנ"ל כתב שבפרק כל הבשר כתב רבינו תם שר"א הקליר הוא ר"א בן רבי שמעון בן יוחאי ולא פניתי לחפש בתוספות פרק כל הבשר וקרוב בעיני שכונתו על דרך שכתבתי על הרב צמח דוד הנ"ל על התוספות דחגיגה והרא"ש דמסתמא הוא ר' שמעון בן יוחאי ובס' אגרת הצופה הראני תלמידי הבחור יוסף הלוי הי"ו בכ"ר יאודה שכתב בד' כ"ב ע"א שר"א הקליר הוא ר"א ברבי שמעון בן יוחאי בעל הפייטן ולא הראה מקום מי בעל דברים הללו ונראה שנמשך אחר מה שכתבו ביוחסין וצמח דוד הנ"ל ואין בדבר הכרח לא מתוספות דחגיגה ולא מדברי הרא"ש (ודעת המגיה ביוחסין שם שהוא ר"א ב"ר יעקב עי"ש) וגדול בדורנו סבא קדישא מגן אברהם יצ"ו בספר אברהם אזכור בראש מערכת הרי"ש כתב לבאר אם שמו אליעזר או אלעזר וכתב דלדברי התוספות בחגיגה ד' י"ג שהוא בנו של ר' שמעון בן יוחאי אם כן הוא ר' אלעזר וכו' עי"ש וכתב כן שלא בדקדוק במחכתה"ר שכבר כתבתי שבתוספות הנ"ל לא נזכר בן יוחאי כלל:

אמנם בימינו שזיכנו השי"ת שנדפסו תוספות רבינו יאודה החסיד (בספר ברכה המשלשת) הנה תלמידי הבחור יוסף הלוי הי"ו הנ"ל ציין בקונטריסי לעיין בספר הנ"ל בסוגיא שבדף י"א ע"א (בד"ה והא דאמרינן לא ישאל אדם צרכיו) ועיינתי שם ונראה

דפשיטא ליה דלכשתמצא לומר שהוא ברבי שמעון היינו ודאי ר' שמעון בן יוחאי והוא שהוקשה לו דבפרק קמא דראש השנה אמרינן דר' אליעזר בר' שמעון לא סבירא ליה כאבוה דבעינן לענין בל תאחר שלש רגלים כסדרן וחג המצות תחלה אלא חג הסוכות עיקר ואילו בפיוטיו סדר דפסח הוא ראשון לרגלים ותירץ וז"ל ושמא מכל מקום יסד בפיוטו אליבא דהלכתא דסבירא ליה כאבוה ר' שמעון בן יוחאי דאמר ג' רגלים כסדרן וחג המצות תחלה עכ"ל הרי דפשיטא ליה שהוא בן ר' שמעון בן יוחאי ולא בן ר' שמעון אחר ועיין בספר בית ועד לחכמים (להגאון מלא הרועים) באות האל"ף דף יו"ד ע"ג ואין שם דבר חדש שלא הבאתי אני הדל אשר כתבתי טרם שהשגתיו (ואולי אף קודם שנדפס) כיעי"ש והרב זרע אברהם (פירוש על הספרי) בפרשת עקב פסק מ"ז נקיט בפשיטות דר' אליעזר הקליר מר ניהו ר' אליעזר ברבי שמעון ולא זכר מכל אשר נתחבטו בזה קמאי ובתראי ועיין להרב הון עשיר בשבת פרק האורג משנה ד':

וראיתי להזכיר בזה בקצרה ההשגות שהשיג הרב אבן עזרא על פיוטי הקליר ואת אשר השיב עליהן הרב זכור לאברהם אביגדור בסי' י"ג הנ"ל, לפי שאין ספרו מצוי במקומות אלו ואלו הן:

א) כי רוב פיוטיו חידות ומשלים והשיב על זה דאין זו קושיא כי כן היה מנהגם של אבותינו משיצאו ממצרים ומשה רבינו עמהם לשורר במלות קצרות רומזות ענייניים רבים הלא תראה בשירת הים כמה רמזים בכל פסוק כמו שדרשו במדרשים והזכיר לדוגמא אחת מהם מה שדרשו רבותינו במכילתא על פסוק נטית ימינך תבלעמו ארץ מגיד שהים זורקן ליבשה והיבשה זורקן לים אמר היבשה בשעה שקבלתי דם הבל שהוא יחיד נאמר לי ארור וכו' עתה איך אוכל לקבל דמן של אוכלוסין הללו עד שנשבע לה הקב"ה שאינו מעמידה בדין שנאמר נטית ימינך תבלעמו ארץ ואין ימין אלא שבועה שנאמר נשבע ה' בימינו וזהו שיסד הקליר במוסף שביעי של פסח תהום זרקן ליבשת שגר בפגרי חשופי שת וכו' פחדה מהכלם בבושת וכו' נזכרה הבל ונרעשת וכו' בראותה ימין מאוששת אז ערבה לגשת וכן בכמה פסוקים רמוזים כמה רמזים שזה היה נועם השיר לדבר בלשון חכמה במלות שאין מובנות לכל והמשכיל יבין וכן שירת הבאר אז ישיר ישראל וכו' ובשירת דבורה וברק ובשירת דוד ואלה דברי דוד האחרונים וכן תפלה לחבקוק הנביא כמה דרשות דרשו רבותינו ואין בפשט הפסוקים אלא הדרשות שזה היה דרכם של המשוררים בימים ההם וכן בזמן התנאים היה דרכם לדבר בלשון חכמה כדאיתא בעירובין דף ג"ן ר' אבהו כי הוה משתעי בלשון חכמה הוה אמר הכי וכו' וכו' ור' אלעזר הקלירי שהיה בזמן ההוא חיבר שירו בלשון חכמה כסדר זה כי לזה יקרא

שירה ואז באותו הזמן לא היו נוהגים בשירים שקולים ביתד ותנועות כמו שלמדו אחרי כן משירי ערביים רק זה היה נועם השיר לדבר בלשון חכמה:

ב) השיג הרב אבן עזרא ואמר היתכן שיאמר אדם אשרי העם עובדי אש ומשתחוים לשמש ויאמר כי אש הוא ה' הנכבד והנורא שנאמר כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא אל קנא גם הוא שמש שנאמר כי שמש ומגן ה' צבאות השיב על זה שרי ליה מאריה דתלי תניא בדלא תניא היכן מצא בדברי הקלירי שכתב כדברים האלה בתוארי השם יתברך ובא עליו בעלילה לתלות בו בוקי סריקי ולא דבר נכונה כי לא כתב שום דבר מזה בתוארי השם יתברך כי אם בסיפור ענייני השיר דבר בלשון חכמה ומה שהשיב שהתפלה צריכה בלשון הקודש כתפלת שלמה גם זה לא קשיא כי הקלירי לא החליף לשון התפלה שתיקנו רבותינו אלא הוסיף פיוטים מעין המאורע ובפיוטיו דבר לשון חכמה: ג) השיג וז"ל והדבר השלישי אף המלות שהם בלשון הקודש יש בהם טעיות גדולות שכתב אנסיכה מלכי וכו' השיב גם זה אינו ומי ישמע אליו שהדבר כמו שהוא אומר והקלירי יאמר שהוא הטועה וכן צריך לומר אנסיכה וכו' ופוק חזי מה שכתב רבינו הגדול בפירוש המשניות בריש תרומות וז"ל אמרם בכל המשנה תרם תורם יתרום בעלי הלשון מקשים כי השורש הרים מרים ירים ואין זו קושיא אמיתית כיון שעיקר כל לשון מן הלשונות הוא חוזר למה שמדברים בו בעלי אותו הלשון ומה שנשמע מהם ואלו בעלי המשנה בלא ספק עבריים היו במקומן ר"ל (רוצה לומר) בארץ הצבי ונשמע מהם לשון תרם ובו נשתמשו הנה זו ראיה שהוא מקובל בלשון ושזו המלה לשון מלשונות העברים ועל זה הדרך תהיה תשובתך לכל מי שיאמר מן האחרונים שלשון המשנה אינו צח או שהם נשתמשו במלות שאינן כראוי בלשון וזה העיקר שזכרתי לך אמיתי אצל החכמים השלמים המדברים על הדברים הכוללים כל הלשונות כולם עכ"ל ומכאן תשובה נצחת לכל אלה הקושיות שהקשה החכם אבן עזר ד) השיג ששינה מלשון זכר ללשון נקבה והשיב הרב שכמה דברים נמצאים בתורה ובנביאים פעם בלשון זכר ופעם בלשון נקבה וכתב הרדב"ז בח"ב סי' של"ו בשם הראשונים והסכמת המדקדקים וכן כתבו בשם ר"ת כל דבר שאין בו רוח חיים זכרהו ונקבהו (אמר המחבר היה לו להביא שהרב אבן עזרא עצמו כייל לן האי כללא כדכתב הרב תוספת יום טוב בחמישי דמסכת תמיד משנה ד' (בד"ה בתוכו) גבי והבזך בתוכו ובמקרא כף אחת עי"ש אך במכתב לחזקיאו בחלק השיטה בדף מ' ע"א כתבתי שהרב זכור לאברהם אולי סובר כדעת הרב קול הרמ"ז שכתב לא נצית להאי כללא דודאי לא אמרו הרב אבן עזרא וכו' ורשמתי לעיין ביד מלאכי כלל ש"ט עי"ש והרב שושנים לדוד עם שבמסכת תמיד לא הזכיר מהשגת

הרב קול הרמ"ז ואפשר להבין דשתיקתו לדבריו כהודאה (דמסתמא ראה דבריו) הנה בראשון דמסכת סוכה משנה ד' נשתמש בכלל זה דכל שאין בו רוח חיים וכו' עי"ש. (נחזור לדברי הרב זכור לאברהם):

ומה שכתב שאין החרוזים שוים שהכניס ה' במקום ו' ויו"ן בחרוז של יום הנה הרשב"ץ בח"א סי' ל"ג כתב השיבו כמה תשובות מדקדוק הלשון על ר' אלעזר הקליר שהיה מגדולי התנאים ומצאו בפיוטיו כמה שגיאות לפי הדקדוק ואין זה פגם למעלת החכם אם אינו יודע דקדוק הלשון והמלות ובסוף ספר לשון למודים בחלק שקל הקודש בפרק הח' כתב שזאת המלאכה לא ראינו ולא שמענו לאחד מחכמי אומתינו שדבר בה כלל וייחס שרשה לשרש ישמעאל כי מהם לוקחה ולהם בה עשר ידות ואין ספק שכל מה שידעו ממנה חכמי ישמעאל לקחוהו מקדמוני אומתינו כמו שלקחו לשונם המוטעה מלשוננו הקד"ש שכמו זה הדבר בעצמו קרה לנו בחכמת הדקדוק בכללה שמדקדוק לשונם לוקחה כמו שהעיד על זה המדקדק הגדול ר' יאודה וחכמי ישמעאל כתבו ספרים רבים במלאכת השיר וכו' הרי שמעיד בעל ספר זה שלא נשתמשו חכמנו בשירים ואף אם היו יודעים אותה לא השתמשו בה אלו תורף דברי הרב זכור לאברהם הנ"ל. אמר המביא לבית הדפוס כאן הביא המחבר בהכת"י כל המבוא להמחזור קרבן אהרן יען שבמחזור ספרדים איננו ולהמחבר נמצא מחזור אשכנז ישן אבל כאשר המבוא הזה נדפס במחזורים ק"א (ציור בספר) הגדולים גם במחזורים כמו רעדלהיים (ציור בספר) קטן גם במחזורים ע"ט מ"ל מכל הדפוסים ומכל ההוצאות הנמכרים לאלפים בכל שנה ונמצאים ביד כל איש ואשה מב"י באוראפא אמעריקא ובשארי מדינות חסתי על הוצאות הדפוס ולא הדפסתי זאת:

סימן קלה

אין אדם משים עצמו רשע בדין זה מצאתי בקונטריסי זכר עשה (הוא ציונים ורשימות מה שיזדמן לראות באיזה ספר בענין אחד בעודי טרוד בענין אחר ולא אוכל לעיין בו בפרק והוא תועלת גדולה להעומד על הפרק באותו ענין כאשר ביחנתי בעצמי כמה פעמים והיו הציונים מאירים עיני אך בהרבה מקומות לא אסתייעא לי לעיין לא בהספרים המצויינים בהציונים הנ"ל ואף לא בקונטריסים שלי לראות אם דברתי באותו ענין ולמען לא ילכו לאיבוד הנני מעתיקם בזה ואחלקם לסעיפים קטנים ואקוה כי יועילו לזולתי וצדקה תהיה לי ואולי יועילו גם לעצמי אם יגזור ה' בחיים) ובכל פרט מהפרטים שבאות זו ארשום בל"ן הציונים של הגאון חקרי לב אשר בקונטריס אחרון שבספר ישרי לב אשר פעמים רבות האירו עיני בענין שהייתי עסוק בו: א) אין אדם משים עצמו רשע במה

שכתבו התוספות בריש בבא מציעא דבאומר דרך תשובה משים עצמו רשע עיין בשו"ת אבן הראשה לידידי הגאון אליהו קלעצקע אבד"ק ברעזי יצ"ו בסי' ל"ז עבודת השם (לרב גדול משאלוניקי) בחלק אהע"ז סי' כ"ו בדף קמ"ה ע"ד (בד"ה גם ראיתי) ועיין בקונטריס זה ריש אות פ"ה:

ובמה שנסתפק מרן המשנה למלך ברביעי מהלכות מלוה הלכה ו' בהיכא שגוף המעשה ידוע לנו גם בלתי הודאתו אלא שאין ידוע לנו אם המעשה ההוא עשהו במזיד או שלא ידע שיש איסור בדבר והוא אומר שבמזיד עשה אי אמרינן בזה אין אדם משים עצמו רשע עיין באבן הראשה הנ"ל בסי' ל"ז: ובמה שכתבו איזה פוסקים לחלק דדוקא לפוסלו לעדות וכיוצא הוא דאמרינן דאינו משים עצמו רשע אבל במה שמעיד לחוב לעצמו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי עיין בספר עבודת השם הנ"ל בחלק אהע"ז סי' כ"ו דף קמ"ה ע"ג וקמ"ו ע"ג:

ואם יש לחלק בין משים עצמו רשע בעבירה מדאוריתא למשים עצמו רשע בעבירה דרבנן עיין בשו"ת בית יצחק (לידידי הגאון מפארמישלא ועתה אבד"ק לבוב) יצ"ו בחלק יו"ד ח"ב סי' קע"ב:

ובזכרונות הגאון חקרי לב שבקונטריס אחרון שבספר ישרי לב בדף צ"ה אות כ' ציין בעיקר כללין סנהדרין דף ט' ודף כ"ה הריטב"א למכות לדף ז' כתובות דף י"ח בבא מציעא דף י"ג ד"ה מה קונטריס מחנה אברהם אות ר' ד"ה רשע גידולי תרומה דף ק"ו ודף קפ"ג במחבר עיי"ש טור חו"מ סי' פ"ז כהונת עולם בקונטריס דף י"ז והרב המגיה יצ"ו ציין חינא וחסדא בחידושיו לדף י"ח ובספר ישרי לב אות מ' והיכא דאיכא אומדנא לא אמרינן אין אדם משים עצמו רשע מערכי לב ח"ב דף צ"ב קול אליאו חו"מ סי' ל"ד דרך עץ החיים דף ק"ט עכ"ד ובדף צ"ח אות קפ"ב כתב ראיתי להרא"ש בפסקיו דנדרים דף כ"ד וטור יו"ד סי' רל"ט ושאר הפוסקים בשם ירושלמי דבמעמיד דבריו בשבועת הבאי לקי וצ"ת דאיך לקי עפ"י שנעשה רשע ואין אדם משים עצמו רשע וציי' עבודת הגרשוני סי' צ"ג רב צבי סי' ג' וכן מתשובת הריב"ל ח"ב סי' פ"ח דקשה איך פסל לעדות עפ"י עצמו אך למה שכתבת אתי שפיר אך קשה במ"ש התוספות במציעא דף ע' ד"ה ומה ולעומת זה ראיתי ראיה במ"ש התוספות במכות דף ב' ומצאתי ראיה מ"ש הר"ן בסוף פרק החולץ גבי מ"ש נאמן אתה לפסול עצמך עיי"ש ועיין להר"ם די בוטון סי' מ"ג עכ"ל:

ב) אונס הבא על ידי עצמו אי חשיב אונס יש לעיין בספר דברי אמת בקונטריס י"א אות א' ועיין לעיל אות ה' ובמכתב ידידי הרב הג' יצחק מאיר הלוי האייכערמאנן יצ"ו לעיר

צענסטחאוו כתב לי וז"ל במערכת האל"ף הביא שיטות אי אונס הבא לאדם על ידי עצמו חשיב אונס ופלא בעיני מדוע לא הביא מר דברי הנמקי יוסף בבבא קמא בסוגיא דאשו משום חציו שהקשה דאיך מדליקין נר בערב שבת כדי שתדליק בשבת הא אי אמרינן אשו משום חציו הוי כאילו הדליק בעצמו ותירץ דבחציו החיוב בא מיד שזרק תדע דאם לא כן היאך אפשר לחייבו באם זרק חץ הא בשעה שזרק לאו מידי עביד אך בשעת היזק הא הוי אונס דלא מצי לאהדורי ואם כן מבואר מדבריו דאף אונס הבא לאדם על ידי עצמו נמי חשיב אונס וזה ברור עכ"ל יצ"ו ועל דברי הנמקי יוסף הנ"ל עיין בס' זכר יהוסף לידידי הגאון אבד"ק שאוויל יצ"ו בדף כ"ה סוף ע"ד ובמה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' צ"ו אות ל"ד:

ואונס שעל ידי גיזום והפחדה אי חשיב אונס עיין במה שרשמתי בנדפס אות פא"ר ובקונטריס זה באות ד' ועתה ראיתי בספר שערי רחמים לידידי הגאון החרי"ף יצ"ו ראב"ד בעיהק"ו חברון תוב"ב בחלק יו"ד סי' א' דף ב' ע"ב שכתב דמידי פלוגתא לא נפיק ויכול המוחזק לומר קים לי כהסוברים דאונס דהפחדה חשיב אונס כדכתב רבינו בצלאל בתשובה סי' י"ז דמאחר שהרבה סוברים כר"ח להם שומעים אף אם המגזים ישראל ירא שמים ואפילו יהיה בית דין המאיים והפרט כשמסר מודעא על האיום עיין בכנסת הגדולה סי' ר"ה הגה"ת בית יוסף אות ל"א ומיהו דוקא כשהפחידו בפיו ובשפתיו אבל מה שחוששש שמא יעשה לו איזו רעה לא מקרי אונס כדכתב הרב בעי חיי בח"ב סי' פ"א דף פ' ע"ג ובעניינים אלו פלפל בחכמה ידידי הגאון מוהר"א קלעצקי יצ"ו בספרו אמרי שפר שנדפס עתה עי"ש בסי' ס"ד גם לדידי הרב המופלא פלפלא חריפא מוהר"ר גבריאל שבתי יצ"ו הובאו דבריו בספר עולת איש למרן מלכא תנא ירושלמאה ראשון לציון ישא ברכה שיחל"א בחלק ח"מ סי' א' דף נ"א ע"ב והלאה אסף איש טהור בענין זה עיי"ש דב"ק: ג) אין שליח לדבר עבירה במה שכתב מרן המחנה אפרים בהלכות שלוחין סי' ט' דלא אמרינן הכי בנשבע שלא לקדש וקדש על ידי שליח לפי שאין הקידושין עצמם עבירה אלא דבר אחר גורם לו (והבאתי תורף דב"ק בשדי חמד במערכת הכ"ף ריש אות פ"ה) יש לעיין בשערי חיים אריה דף כ"א ע"ב (ד"ה ולפק"ד) שלפי הנראה מה שמחלק הרב שערי חיים שם הוא ממש חילוקו של הרב מחנה אפרים אלא שכתבו בהסבר רחב עי"ש:

ולענין אם חייב בדיני שמים (העושה שליח לדבר עבירה) עיין בנדפס אות קצ"ח מה שרשמתי שם בס"ד ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לחלקי הכללים בסי' ב' אות ג':

ובעיקר הדין דאין שליח לדבר עבירה ראיתי בספר חדש ספר זכרון לידידי הרה"ג אבד"ק ראזישטש יצ"ו בהלכות פסח דף י"ג סוף ע"א בשם שו"ת הר הכרמל דיש לומר דהא דאין שליח לדבר עבירה הוא מחמת דכל דבר דאמרה תורה לא תעביד אי עביד לא מהני לכן באיסור שיש דעות דמהני כגון בנדרים שבדה מלבו יש לומר דיש שליח לדבר עבירה וצריך עיון עכ"ל ראה זה חדש הוא ולפי דבריו אביי דסובר אי עביד מהני יסבור דיש שליח לדבר עבירה וזו לא שמענו וצריך להתיישב הרבה בחידוש זה ואני אמרתי בחפזי וזאת לזכרון:

ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות טו"ב ציין בעיקר כללין קידושין דף מ"ו זכרון דברים דף ל"ח בבא מציעא דף י' ודף ע"א תמורה דף ט' נזיר דן נ"ז ע"ב ב"מ ד"ח מוצל מאש סי' ל"ה תשב"ץ ח"א סי' קנ"ו תורת כהנים בפרשת אחרי גבי שחוטי חוץ עיי"ש משאת משה ח"א יו"ד סי' ד' וח"ג יו"ד סי' י"א ספר החינוך מצוה נ"ט ועמ"ש בפרק ב' דבכורות ה"ח ודו"ק מעילה דף י"ח בתוס' הרדב"ז החדשות סי' תל"ב בית יעקב סי' מ"ד ובמוסגר בחצאי לבנה כתוב מוהרימ"ט ח"א סי' קי"ז מורם סוס"י שמ"ח מוהריב"ל ח"ג סוס"י ל"ח ארח לצדיק ז"ל ע"ב: ד) אין מבטלין איסור לכתחלה שנחלקו הקדמונים אם הוא מן התורה כתב הרב השואל בשו"ת שאלת שלום מהדורא תניינא סי' קמ"ט דנראה לו דלא נחלקו אלא באיסורין שאין אסורין אלא באכילה אבל באיסורי הנאה לכולי עלמא הוא מן התורה ויישב בזה מה שמקשים סתירת דברי מרן שביו"ד סי' צ"ט כתב דאיסור דרבנן שנתערב מעצמו ואין בו כדי ביטול מותר להוסיף ולהרבות עליו לבטלו ואילו בנר חנוכה כתב על השמן הנותר דאין להוסיף עליו לבטלו והגאון המחבר השיבו שכדבריו כתב בישועות יעקב בהלכות חנוכה סי' תרע"ז אבל אין תירוצו נח לי וכו' וגוף החילוק בין איסור אכילה לאיסור הנאה אין בו טעם כלל וכו' עי"ש. ועיין במה שכתבתי בנדפס באות ז' (בד"ה ובעיקר) וגם בקונטריס זה לעיל אות ח': ואם יש חילוק בדין אין מבטלין איסור וכו' בין אכילה והנאה לבישול לענין בשר בחלב בשו"ת משיב דבר להגאון נציב"ב אבד"ק וואלאזין בחלק יו"ד סי' ל' כתב בשם רבינו עקיבא איגר ביו"ד סי' פ"ז שכתב לחלק כן ושהרב השואל לו הקשה על זה מדברי הירושלמי ריש פרק שני דכלאים אמתניתין כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט דמבואר דלענין זריעה אמרינן אין מבטלין וכו' וכתב ליישב קושייתו וסיים אלא שבחידושי הרשב"א ביבמות ובשבת לא משמע הכי שיש חילוק בין אכילה להוצאת שבת עי"ש. אל כב ובמאי דקיימא לן ביו"ד סי' צ"ט סעיף ה' דאם עבר ובטל או הוסיף במזיד אסור למבטל עצמו אם הוא שלו וכן למי שנתבטל בשבילו כתב הגאון פרי חדש

בס"ק י"ג בשם רבינו הרש"ל בים של שלמה דהיינו דוקא כשידע זה שנתבטל עבורו וניחא ליה אף אם לא צוה לו לבטלו אבל אם לא ידע ממנו שרי ליה דהרי הוא כשוגג וכתב על דבריו דאינו מחוור דכיון דאהנו מעשיו הרעים שאוכל תערובת זו שנתבטל בשבילו מה בכך אי ניחא ליה או לא סוף סוף איכא למיחש שיבטלנו פעם אחרת להאכילו לאחד מאוהביו. והגאון פרי תואר כתב שלא גזרו אלא אי עביד הוא והגם דאהנו מעשיו של המבטל למתבטל בשבילו לא גזרו ומה גם בהיכא דידע ולא ניחא ליה אין אדם בעולם שיאסור עליו והדברים פשוטים דלא כהפרי חדש להלכה ולמעשה כיון דלא ניחא ליה להדיא והגאון מוהרד"ף בס' מזמור לדוד דף ע"ז ע"א כתב ולדידי תמיהת הפרי חדש קיימת דאם איתא דלא גזרו אלא אי עביד איהו אם כן אפילו ידע וניחא ליה נמי לישתרי דאיהו לאו מידי עביד ולא גזור אלא כי עביד איהו אלא מאי אית לך למימר דמכל מקום אסור כדי שלא תתקיים מחשבת המבטל דאיכא למיגזר שמא יעשה כן פעם אחרת אם כן כי לא ניחא ליה לאידך נמי אפילו הכי שייכא גזירה זו וזה פשוט. ואנכי הרואה שדברי הרש"ל הביאם גם רבינו הטורי זהב בסק"ט והדעת נותנת כן דאיך נוכל לאסור ממונו של זה משום מעשיו של חברו שעשה שלא בידיעתו ואם הוא בעצמו עשה שלא בדעת אלא שוגג הרי הוא פטור וכן נראית דעת הגאון פרי מגדים מסכמת לדברי רש"ל וטורי זהב ואף שבחידושי רבינו עקיבא איגר כתב (בסי' צ"ט שם) דמתשובת הריב"ש בסי' תצ"ח משמע דאף אם מי שנתבטל עבורו לא ידע מזה אסור דלא כהטורי זהב הנה עיניך תחזנה בקובץ כנסת חכמי ישראל קונטריס ו' סי' קט"ו ריש סעיף י"א להרב מעיר קאנטאקאזווקא מוהר"ר יעקב ישראל ראבינוויץ יצ"ו שתמה עליו שאין שום סתירה מדברי הריב"ש ופליאה מאי שייכי דברי הט"ז לזה הא הט"ז מיירי בראובן שביטל איסור בהיתר של שמעון בשביל שמעון והוא לא ידע מזה אינו יכול לאסור עליו דשמעון שוגג וביותר כתב הפרי תואר בסק"ט דאפילו ידע אלא דלא ניחא ליה גם כן אינו יכול לאסור עליו ומזה לא מיירי הריב"ש כלל בסי' תצ"ח דהוא מיירי בביטול איסור שלו כדי ליהנות ממנו על ידי שימכרנו לאחרים אסור לו למכור ואסור לאחרים לקנות ממנו וזה גם כן דברי הרמ"א שכתב ואסור למכרו לישראל כדי שלא יהנה אבל שיוכל לאסור היתר של חבירו על חבירו מזה לא מיירי הריב"ש כלל ואם כן איך מרומז בדברי הריב"ש דלא כהט"ז עכ"ד יצ"ו:

ובעיקר דין ביטול איסור דאם בטלו במזיד אסור להמבטל וכו' חקר הגאבד"ק לינקאווא יצ"ו הובא בכנסת חכמי ישראל סי' מ"ב דף מ' אות ו' סק"א אי חשיב איסור מחמת עצמו ונפקא מינה דאם הוא חתיכה הראוייה להתכבד אינו בטל וצדד לכאן ולכאן והגאבד"ק

קאנטאקאזווקא יצ"ו בסי' קט"ו הנ"ל כתב על דבריו דכיון דלא אהנו מעשיו פשוט דמתבטל ואינו אוסר התערובת:

ובמה שפסק מרן בסי' צ"ט סעיף ו' דאיסור של דבריהם אף שאין מערבין אותו בידים כדי לבטלו אם נתערב ממיל מותר להוסיף עד כדי ביטול ועמדו רבני האחרונים ממה שפסק בא"ח סי' תרע"ז גבי תערובת נר חנוכה שאין להוסיף כדי לבטלו (עיין בבאר היטב ופתחי תשובה ביו"ד שם ובשאר מפרשים בא"ח וביו"ד) ועל מה שתירץ הרב מגן אברהם דנר חנוכה הוי דבר שיש לו מתירין עמדו על זה הרב באר היטב ועוד מפרשים הלא בספרתם הנה הגאון חתם סופר בדרושותיו (תורת משה) בפרשת וישב דף ל"ה ע"א וע"ב עמד בכל זה ולפי שאין ספר התורה הזה מצוי ביד כל אדם הנני להעתיק דב"ק ככתבו וכלשונו וזהו בש"ע סי' תרע"ז סעיף ד' המותר ביום השמיני שמן מנר חנוכה שנתערב בשמן אחר ואין בו ששים לבטלו יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו וזהו דעת מוהר"ם מרוטרונבורק שהביא הטור שם ודעת הרא"ש תלמידו בשמעתין דכדמשני הש"ס בדרבנן מבטלין איסור לכתחלה היינו דווקא היכי דמקלי קלי לאיסורא אבל בלא"ה לא ונר חנוכה לא מיקרי מקלי קלי כיון שנהנה ממנו בתחלת ביעורו ואולי כונתו למ"ש תוספות בשבת כ"ה ע"א ד"ה הא בחול בסוף הדיבור שכ' שמן מיקרי טפי בעין בשעת הביעור מעצים ע"ש ועיין במג"א סי' תמ"ה ססק"ה ובי"ד סי' צ"ט ס"ו סתם המחבר דאיסור דרבנן שנתערב בהיתר מועט מותר להוסיף עליו כדי לבטלו והקשה הש"ך שם הסתירה הלז והניח בצ"ע ומג"א כ' דשאני שמן דנר חנוכה דה"ל דבר שיש לו מתירין לשנה הבאה ובס' באר יעקב בחלק י"ד סי' הנ"ל תמה עליו בכמה קוש' עי"ש ואני אוסיף להקשות דכזה לא מקרי דשיל"מ דלדבר זה לא נאסר מעולם ובגליון ש"ע שלי כתבתי ליישב כוונת המג"א דהמחבר בי"ד ס"ל כהנך פוסקי' דאין לבטל לכתחלה ממש רק אם אירע כבר שנתערב עם היתר בפחות מס' מותר להוסיף כדי להציל ההיתר אבל אם יהי' באופן שלא יפסיד מההיתר ג"כ באמת אין להוסיף לכתחלה והכא בנר חנוכה אינו מפסיד מההיתר שהרי יכול להשהותו לשנה הבאה וזהו ברור בכוונת מג"א שקראו דשיל"מ ע"ד שכתבתי ומיושבי' כל הקושיות. אמנם לולי דבריו גם אני אענה חלקי ביישוב הקו' הלז של הש"ך בסתירת הרב המחבר גם לפרש כוונת מהר"ם מרויטנבורג שכ' לחלק דהכא נהנה ממנו בשעת שהנר דולק ומאי בכך וגם התם משכחת נהנה בשעה שהעצים דולקים ולא מצינו בהראשונים ז"ל שאסרו להנות מעצי דקל שנשרו ונתערבו בשעה שהם דולקים רק במג"א לעיל סי' תק"ז סק"ג נדחק בזה מאוד ע"ש בתחלה מ"ש מהרש"א בשמעתין מדהקשו תוס' גבי עגול יוסיף עליו ויבטל שמע מינה לית להו מ"ש

הרא"ש ז"ל דבאיסור דרבנן נמי אין מבטלין כ"א היכי דמקלי קלי איסורא נאמר התוס' לשיטתייהו אזלי עיין בשבת כ"ט ע"א מסיקין בכלים ואין מסיקי' בשברי כלים ומקשי הש"ס מסיקים בכלים מכי אדליק בי' פורתא ה"ל שברי כלי וכי מהפך באיסורא מהפך ומשני דעביד כרב מתנה וכתב הרשב"א בחי' מדמקשה ממהפך ולא מקשי מהנאה דכי הוה שברי כלי אסור תו להנות ממנו שמע מינה מוקצה מותר בהנאה ועוד כתב שם הך דמרבה עצים מוכני' ומבטלן לאו ביטול ממש קאמר דהא הכלי ניכר וכל שניכר לא שייך ביטול אלא הכוונה דמטלטל ההיתר וממילא מתהפך האיסור והו"ל טלטול מן הצד ע"ש וצ"ע א"כ בשמעתן דמקשה ממבטל איסור לכתחלה ודשיל"מ מאי מקשה הלא לא איירי מביטול כ"א מטלטול מן הצד ואין לומר נמי דמשלהבת מקשה שמבטלה להנות ממנה הא כ' דמותר בהנאה ולפע"ד ליישב זה במ"ש הרי"ף והרא"ש בשמעתן דהו"ל נולד ואסרי לי' משום שמא יעלה ויתלוש והמג"א סי' תק"ז סקק"ד עמד בזה לאיזה צורך כתב ב' טעמים ובספ"ד דפסחים גבי פירות הנושרי' יהיב ב' טעמים אלו ועביד הש"ס צריכותא והכא לא שייך זה הצריכותא עי"ש וא"כ קשה וי"ל דאי משום נולד לחוד לא הוה אסור בהנאה דמוקצה מותר בהנאה כמו שהוכיח רשב"א הנ"ל אבל משום גזירה יעלה ויתלוש אסור בהנאה אי הוסק בדיעבד או ע"י עכומ"ז אפי' וזהו מדוקדק בלשון הרי"ף ואסרי לה משום שמא יעלה ויתלוש פי' ואסרי לי' בהנאה ואי משום שמא יעלה ויתלוש לחוד לא היה מקום לאסור להסיק בשברי כלים ע"כ הטעם נמי משום נולד דלהכי מייתי הש"ס דרב מתנה התם גבי מסיקים בכלים משום דחד טעמא לתרווייהו והא"ש דכ' הרשב"א שם מדמקשה דמהפך באיסורא ולא מקשה מהנאה ש"מ דמוקצה מותר בהנאה דהתם בכלים לא שייך משום שמא יעלה ויתלוש ובשמעתין אסור בהנאה משום שמא יעלה ויתלוש ולהכי בעי ביטול ומקשה הש"ס שפיר הא אין מבטלין איסור לכתחלה וזהו ברור ונכון בעזה"י ולכן נדחה מ"ש מג"א סי' שכ"ה סק"ט בשם תוס' מס' ע"ז ס"ו ע"ב ע"ש ולפי הנ"ל נלפע"ד דהתוספות לטעמי' אזלי דס"ל בביצה ג' ע"א דלא גזרינן שמא יעלה ויתלוש אלא במידי דאכילה שנפשו של אדם מתאוה ובעודו בכפו יבלענה ולא בעצים לכן עצים שנשרו מותרים בהנאה משא"כ להרי"ף וסיעתו כנ"ל. ובזה מיושב מה שיש לדקדק אהמקשן שהקשה וכי קא מהפך וכו' ולא ידע תי' הש"ס א"כ אמאי אמר רב מתנה מרבה עליהם עצים מוכנים דוקא בלא ריבוי נמי והא"ש דהוה ס"ל משום הנאת ההיסק מרבה עליהם שיהי' רוב ההיסק מעצים מוכנים אבל מהיפוך באיסורא מקשה שפיר כ"ק הרשב"א הנ"ל דכל שהאיסור ניכר לא בטל ואף שיש לדחות דהרשב"א לא כ"כ כ"א בכלי דניכר בין עצים אחרי' משא"כ הכא מיירי מעצים ועצים ושפיר לא מנכרו

י"ל כיון דא"א לערבבם בידים דמוקצה נינהו רק מניח על גבם עצים מוכנים א"כ לעולם האיסור ניכר במקומו שיודע שהתחתונים מוקצה מהפך באיסורא משני כיון דרובא דהתירא בהתירא קא מהפך ומשום טלטול מן הצד וכפי' הרשב"א במסכת שבת הנ"ל. ובזה מיושב מדוע לא מקשה מיד הא אין מבטלין איסור לכתחלה דהר"ן כתב לכן אמר לתוך התנור דוקא דשם שכיחי עצי היתר ואז מרבה עליהם להציל ההיתר דבאיסור דרבנן נמי לא שרו אלא להוסיף ולא לבטל להדי' לולא דברי הר"ן היה אפשר לומר דוקא לתוך התנור שא"צ לטלטלם אבל במקום אחר אסור להניעם ע"י ריבוי ולהביאם להתנור להסיקם והא"ש בל"ז לא הו"מ להקשות הא אין מבטלין איסור לכתחלה דאיכא למימר דמסיק בעצי היתר שלו וממילא ניתוסקו עצי האיסור ואולי זה לא מיקרי ביטול איסור כיון שאינו עושה בידים ודקתני לתוך התנור דוקא לאו משום דשכיחי שם עצי היתר דמה בכך כיון דלא מטעם ביטול אתאינן עלה אלא משום שאסור לטלטלם אפי' ע"י ריבוי לכן בעי' לתוך התנור דוקא ומקשה א"כ הרי עדיין מהפך באיסורא ומשני דהו"ל טלטול מן הצד כנ"ל א"כ קשה מ"ש תנור אפי' בדוכתא אחריתי נמי יכול להניעם להתיר ע"י טלטול מן הצד אע"כ נקט תנור משום דשכיחי תמן עצים מוכנים ולא הוה רק הוספה וכמ"ש הר"ן אם כן על כרחין כי האי גוונא נמי הוה ביטול איסור הקשה שפיר הא אין מבטלין איסור לכתחלה אף על ידי הוספה כמ"ש רשי' ותוספ' מסאה תרומה שנפלה לצ"ט אסור להוסיף א' להשלימו למאה וע"כ משני לחלק בין דאורייתא לדרבנן:

והשתא א"ש נמי למהר"ם מרויטנבורג וסיעתו דס"ל דבדרבנן נמי לא מבטלין כ"א היכי דמקלי קלי איסורא א"כ מה צורך להש"ס לחלק בין דאורייתא לדרבנן מדוע לא מחלק בין מקלי קלי בשלמא להסוברים דוקא להוסיף שרי ולא לבטל כבר ישבנו בסמוך דלא הו"מ לשנויי כאן להוסיף כאן לבטל דמתני' דתרומות נמי מיירי להוסיף ואפ"ה אסור אבל מקלי קלי הו"ל לשנוי וי"ל דס"ל דלא משום טלטול מן הצד אתאינן עלה וכמ"ש הרשב"א אלא משום ביטול גמור ודקתני לתוך התנור לאו משום הוספה וכמ"ש הר"ן אלא דבמקום אחר הי' אסור לטלטלם ולהביאם לתנור אפי' ע"י ביטול משום דאין מבטלין איסור לכתחלה אבל לתוך התנור דמסיקי' ושם בטילי ושרי להפך והשתא לא הו"מ לשנוי משום דמקלי קלי שרי לבטל הא עכ"פ קודם ההיסק עדיין לא נתבטלו העצים כנ"ל וא"כ איך שרי להסיקם הא קיי"ל במס' גטין פ' הנזקי' אגוזי פרך שנפלו לאלף ואח"כ פצעם כדי שיתבטלו באסורי' עומדים והה"נ איך שרי להסיקם בידי' ומשני בדרבנן שרי ואין לומר הא התם נמי איסורא דרבנן הוא ואפ"ה קנסו דקאמר התם בדרבנן קנסו שוגג אטו מזיד עיי"ש י"ל דכל עיקר הטעם דאין מבטלין איסור דרבנן להדיא משום

דא"כ מה הועילו חכמים באיסורן שכל א' יבטלו בידי' וכ"כ תוספ' בפסחים פ' כל שעה גבי קדירות בפסח ישברו ע"ש וא"כ בפיצוע אגוזי' עדיין לא הועילו אי שרית לי' לפצוע משא"כ הכא הועילו כשיפלו במקום אחר שאינו תנור או כשלא ירצו להסיקם ולפע"ד דהסוברים דאפילו בלא מקלי קלי מבטלי' ע"י הוספה נמי מה"ט דוקא הוספה דעדיין הועילו חכמים באיסורים בשלא נפש (נפל) האיסור בהיתר עדיין ובזה מיושב קו' הש"ך שהתחלנו בו דבנ"ח כ"ע מודים דאסור להוסיף דאל"כ לא הועילו חכמים שאסרו מותר שבנ"ח שכל א' יתחכם ויתן מתחלה קודם הדלקה שמן יותר מכדי שיעור ויתנה שאחר שדלק כשיעור יכבנה ונמצא מרויח שאם כבה קודם זמנו וניתותר לו שמן של איסור כבר הוא מעורב ועומד בהיתר ואח"כ יהי' מותר להוסיף עליו ולא יהי' מותר שמן שבנ"ח אסור לעולם ומה הועילו חכמים באיסורים לכן אסרו להוסיף ודוחק לומר עדיין יתן מתחלה שמן ס' פעמים יותר משיעור ההדלקה כדין שאם יכבה יהי' מעורב ממילא בס' זהו ודאי דוחק לומר:

ובמה שכתבו הרבנים בית חדש וטורי זהב בסי' תרכ"ו וסק"ב דלא אמרו אין מבטלין וכו' בדבר שאינו אסור מחמת עצמו רק שאין יוצאים בו ידי חובת המצוה עיין בספר מקוה ישראל לידידי הגאבד"ק נאווא פראגא יצ"ו בחלק א' דף י"א סוף ע"ד דלא קיימא לן הכי שהרי הרב מגן אברהם שם בסק"ג כתב בשם הר"ן טעם אחר. וגם הרב מוהרש"ז בש"ע שלו בסעיף ט' בהגה"ה הביא טעם הר"ן ובסי' תמ"ב בקונטריס אחרון סוף אות ג' כתב בהדיא דלא כהמגן אברהם ובפרי מגדים שם לא ברירא ליה:

ואם שייך דין ביטול איסור לכתחלה לענין מקוה שיש בו מים שאובים עיין בספר מקוה ישראל הנ"ל שם שהאריך בזה:

במאי דנקטי הפוסקים דכשאין כוונתו לבטל האיסור רק לתקן הדבר אין בו משום ביטול איסור לכתחלה ודעת הגאון מוהרש"ל בשו"ת נודע ביהודה דלא שרי אלא כשנתערב כבר וצריך להוסיף אבל לא לערב לכתחלה והרב פתחי תשובה בסי' פ"ד השיג עליו כתב על זה בקונטריס קהלת שלמה לידידי הרה"ג מליאדי יצ"ו אשר בקובץ כנסת חכמי ישראל בסי' ע"א דף ע"ה אות כ"ד דנוכל לומר דהתוספות בפסחים דף למ"ד ד"ה לישהינהו סוברים כהנודע ביהודה וכתב כן ליישב קושיית הרב עולת יצחק יצ"ו בסי' קכ"ד עי"ש ועיין במה שהבאתי בקונטריס אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' וי"ו אות ד' סק"ב:

לדעת הסוברים דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא איסור דרבנן אם דין זה אייתיה גם במקדש הוא מחלוקת דהגאון מוהר"ם א"ש בס' אמרי בינה בח"ת תניינא בסוגיא

דריחא מילתא כתב (בד"ה ובאופן אחר) דאין שייך במקדש שאין שבות במקדש והגאון מדעעש בס' שערי צדק חלק א"ח סי' ס"ה השיגו מסוגיא דזרוע בשלה דאמרינן חידוש הוא דמבטלין לכתחלה והא אין שבות במקדש כן כתב בשמם בספר ילקוט הגרשוני במערכת הגימל ד' ח"י ע"ב ד"ה גזרה). והגאון המחבר יצ"ו דחה השגתו על פי דברי הר"ן שם דהא דאמרינן דזרוע בשלה חידוש הוא אין החידוש שמותר לבטלו אלא שמצוה לבטלו אשר לא כן בשאר איסורין שאין מצוה לבטלם עי"ש והכי נמי חידוש הוא שמצוה לבטלו דאף דאין שבות במקדש ולא גזרו מכל מקום אינו מצוה אלא היתר ושפיר קאמר לדחות השגתו ומיהו לפי מה שהבאתי בשדי חמד בסוף אות רפ"ד שחדש גאון אחד יצ"ו דבענייני אכילה מה שאסור מדרבנן בחולין אסור גם בקדשים נראה דגם איסור ביטול איסורי אכילה שייך בקדשים אך יש לחלק וק"ל:

באיסור דרבנן שיש לו עיקר מן התורה שדעת התוספות דאסור לבטל כתב בשו"ת דבר אליהו להגאבד"ק טארלא בסי' י"ב (בד"ה רק עיקר) דיש לחלק בין כשאין צריך טירחא רבה לכשצריך טירחא רבה כדי שלא יבא לידי ביטול דבזה אף באיסור שיש לו עיקר מותר לבטל עי"ש דב"ק:

לשיטת הסוברים דאיסור מדרבנן מותר לבטל לכתחלה כתב בס' ילקוט הגרשוני הנז"ל (בד"ה לדעת הסוברים) בדף כ"ד ע"ג בשם רבינו מוהרשד"ם חיו"ד סי' ב"ן דעד כאן לא אמרי הני רבוואתא דמותר לערב איסור דרבנן אלא למי שהיה לו איסור דרבנן וכדי שלא להפסידו התירו לו לערבו אף לכתחלה אבל לקנות כדי לערבו זה לא עלה בדעת בן אדם ובזה ישב הגאון המחבר יצ"ו קושית רבינו הטורי זהב ביו"ד סי' קט"ו ס"ק י"ב על מרן הבית יוסף (ועוד כתב שם ע"ד הרב נחלת צבי והבאתיו לעיל באות זיי"ן בד"ה והשגתי) ואלה דברי דוד הרב טורי זהב (על מה שכתב הרמ"א מותר לבשל חמאה של עכום"ז וכו') מה שכתב רמ"א מותר לבשל לכתחלה על פי דברי בית יוסף דאין כאן מבטל איסור לכתחלה שאין הכונה אלא לכלות האיסור ואם ישאר קצת דרך מקרה בטל ברוב תמהתי דהא בזה שפיר מבטלינן לכתחלה כיון שהוא איסור דרבנן כדכתב המגיד משנה פרק ט"ו דמאכלות אסורות ודברים אלו הם לדעת הרמב"ם כמבואר בב"י והרמב"ם סובר בכל איסור דרבנן מבטלין לכתחלה כל שאינו איסור תורה ממש כדכתב בכסף משנה שם ועל כרחין דהרמב"ם כתב זה דווקא בדיעבד והיינו דאף דאיסור זה מדרבנן הוא מכל מקום אינו נכון ליקח מן העכום"ז כדי לבטל האיסור וכדכתב בית יוסף בשם הראב"ד על כן כתב הרמב"ם שאם לקח החמאה לשון דיעבד עכ"ל והדברים נראין ששני נביאים (מוהרשד"ם וטורי זהב) מתנבאים בסגנון אחד וק"ל:

ובעיקר כללין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות ט"ו ציין זכרון דברים דף ב' ביצה ד"ד תמורה דף י"ב לקוטי סם חיי דף א' מורם ביו"ד סי' קי"ב סי"ד כנסת הגדולה יו"ד סי' פ"ז פרי חדש שם בשם הרדב"ז שפתי כהן יו"ד סי' קי"ד סי"ב צמח צדק סי' פ' חולין דף ק"ח מוהריט"ץ סי' פ"ח מוצל מאש סי' מ' משאת משה ח"ג חיו"ד סי' ג' דף ה' הרמ"ע מפאנו סי' ז"ך פרי חדש יו"ד סי' ס"ד ס"ק כ"ו תשב"ץ ח"ב סי' ד' דבר שמואל סימן קל"ה וקפ"ו ושי"א הרשב"א סי' של"ו כסף משנה פרק ה' דבכורים הלכה י"ב חינוך פרשת שלח מצוה שפ"ה עיין בזה פסחים ד' ע"ו בדין ריחא והתוס' שם והרדב"ז בחדשות סי' מ"ז וקנ"ב סוכה דף נ"ט ע"ב ודו"ק עכ"ל ובספר שער הציון ציין על כללין תרומות פרק ד' משנה ח' בתוספות יום טוב פרק ה' משנה יו"ד ירושלמי פרק ד' הלכה ח' פרק ה' הלכה ב' הלכה ג' הלכה י"ט ירושלמי דמאי פרק ז' הלכה ז' כללים פרק ט' משנה א' תוספת יום טוב ד"ה ימעט ירושלמי כלאים פרק ב' הלכה א' ירושלמי ערלה פרק ג' הלכה א' עי"ש הלכה ו' פסחים ל' ע"א תוספות ד"ה לשתהי ביצה דף ע"ב ירושלמי חגיגה פרק א' הלכה ח' ירושלמי סוטה פרק ח' הלכה א' גטין נ"ד ע"ב רש"י ד"ה הרי ועי"ש עכו"מ ל"ג ע"ב מהו ליתן לתוכו שכר ועיין בר"ן וברשב"א חולין צ"ז ע"א תוספות ד"ה אמר רבא בסוף הדבור צ"ח ע"ב תוספות ד"ה לאו למעוטי ק"ח ע"א רש"י ד"ה היא קסבר תוספות ד"ה אפשר ראש פרק ז' סי' כ"ח בהגה"ה בכורות כ"ג ע"א תוספות ד"ה סבר:

ה) אין אדם חוטא ולא לו אי אמרינן הכי במידי דאית ליה הנאה רחוקה עיין צפיחת בדבש דף קי"ב ע"א לענין חששו דגמלין זה לזה ולנגיעת בעדות. ובמה שכתבתי בנדפס באות קל"ו שנראה פשוט דחזקה זו נאמרה גם לגבי הדיוט והבאתי מהש"ס ומהרמב"ם עי"ש ועיין עוד בפירוש המשנה להרמב"ם ברביעי דדמאי משנה ו' הנכנס לעיר וכו' מי כאן נאמן וכו' ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לכללים סי' ע' אות א:

ו) אומן לא מרע נפשיה עיין מוהר"ם שיק חלק יו"ד סי' ק"מ מאורי אור להגאבד"ק בוקרעטש בקונטריס מי באר דף מ"ז ריש ע"ב ואני הדל כתבתי קצת בקונטריס שדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת חמץ סי' ג' אות י"ט ובמערכת חריף אות א' (בד"ה והגאון שואל) והגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב בדף צ"ו אות צ"ב ציין שפתי כהן יו"ד סי' קי"ד, סי"ב ומורם שם ס"ה דבר שמואל סי' קל"ה ועיין מה שכתבתי באות ג' בעכומ"ז מסיח לפי תומו ושם בדף ק"א אות וי"ו כתב עכומ"ז מסל"ת אי אמרינן להשביח מקחו נתכוון הריט"ץ סי' ל"ו ומ' מג"א ריש סי' כ' זכרון דברים דף נ"ג ב"י יו"ד

סי' קי"ד מ"מ ח"א א"ח סי' ב' מורם ביו"ד (ועיין שם בט"ז וש"ך) סי' שי"ג ס"ב ירושלמי בפרק ו' דפאה הלכה י"ב הרב מחנה אפרים בנמוקיו לטור יו"ד לדף קנ"ו דף ל"ו:

ז) איסורא לא ניחא ליה דליקני ראיתי בשם שו"ת בי"א דלא אמרינן הכי אלא בחצר עיין בקונטרים שדי חמד בחלק אסיפת דינים במערכת חמץ ומצה סי' ג' אות ט"ז (בד"ה שהא והנה בענין זה):

ח) אפר אם נקרא עפר בלשון חכמים הנה הרב מעשה אברהם בחלק יו"ד סי' ט"ו בדף ס"א ע"א כתב בשם הגאון חקרי לב ח"א סי' ר"ח דף רצ"ד ע"ב דאף דאמרינן בחולין דף פ"ח דלבית הלל מכסין באפר דמצינו דאפר נקרא עפר דכתיב מעפר שריפת החטאת אין זה אלא בלשון תורה אבל בלשון חכמים לא מצינו דאפר נקרא עפר ואף בתורה לא נמצא אלא פעם אחת ללמד דמכסין באפר ועל פי זה עמד מתמיה על רש"י בחולין דף פ"ט סוף ע"א בהא דאמר זעירי מכסין בעפר עיר הנדחת והא איסור הנאה הוא אמר זעירי לא נצרכה אלא לעפר עפרה רבא אמר מצות לאו ליהנות ניתנו ופירש רש"י דסלקא דעתיה דש"ס דמכסין בעפר עיר הנדחת דקאמר היינו אפר שריפתה ואהכי מקשי והא איסור הנאה הוא ומשני בעפר עפרה דהיינו עפר המחובר לקרקע שאינו אסור בהנאה משום שמחוסר תלישה אשר לפי פירושו על כרחין צריך לומר דרבא כוונתו לפרש באמת דמכסין בעפר עיר הנדחת היינו אפר שריפתה ושרי משום דמצות לאו ליהנות ניתנו והדבר תמוה לפרש עפר דקאמר האמורא דהיינו אפר מאחר שלא מצינו בלשון חכמים דקרו לאפר עפר והיה יכול לפרש דהסלקא דעתין דהש"ס היה דבעפר תלוש קאמר דמכסין ואהא מקשי והא אסור בהנאה דעפר ממון הוא ובהקדש מעלין בו כדכתב הרמב"ם ריש פרק ה' מהלכות מעילה ומשני זעירי דמיירי בעפר מחובר ורבא מוקי לה בעפר תלוש נמי משום דמצות לאו ליהנות ניתנו ובין למר ובין למר מכסין בעפר עיר הנדחת היינו עפר ממש דלא מצינו בלשון חכמים דקרו לאפר עפר והצריך עיון.

והרב מעשה אברהם השיב על דבריו דגם בלשון חכמים קרו לאפר עפר וראיה מדתנן בפרק שני דתענית דף ט"ו ע"א ונותנים אפר מקלה על גבי התיבה וכתב רש"י דאיצטריך למיתני אפר מקלה משום דעפר נמי מקרי אפר להכי תנא אפר מקלה דהכא בעינן אפר ממש זכר לאפרו של יצחק והביאו הרב קהלת יעקב בלשון חכמים סי' ס"ב הרי דאף בלשון חכמים עפר נמי מקרי אפר עכ"ל וכונתו לפי הנראה היא ללמוד מזה דאפר מקרי עפר בלשון חכמים דכי היכי דעפר מקרי אפר בלשון חכמים (דמשום הכי הוא דאיצטריך למיתני אפר מקלה כי היכי דלא נימא דאפר היינו עפר דאלמא יתכן לפרש אפר סתם שבלשון חכמים שהוא עפר) הכי נמי איכא למימר דאפר נמי איקרי עפר

בלשון חכמים כבלשון הכתוב כן נראה כונתו מסיגנון לשונו (ומה שסיים הרב דהכא בעינן אפר ממש זכר לאפרו של יצחק וכך הם דברי הרב קהלת יעקב לא נזכר זה בדברי רש"י דרש"י לא כתב אלא דבעינן אפר ממש דהוא גנאי יותר וטעם הזכרון נאמר בגמרא לחד אמר עי"ש):

ולי הדל יש ליישב לדעת הגאון חקרי לב שהרי באמת אין מזה הוכחה אלא על פי דברי רש"י אבל מגוף דברי התנא אין שום הכרח דיש לומר דמאי דתני אפר מקלה ולא תני אפר סתם לאו משום דלא לישתמע עפר אלא לרמוז שיהא עפר מעצם אדם כדי לזכור עקדתו של יצחק כדכתבו התוספות (שם בע"ב בד"ה ונותנין אפר) שהיה אפר מעצם אדם דומיא דאפר דעקידה וכיון שאין לנו הכרח מגופא דתלמודא כי אם מדברי רש"י אין זה מן הישוב לקושית הגאון חקרי לב (שהוא דן ובא על דברי רש"י) כמובן ועוד אף אי נימא כפירוש רש"י יש לומר דנהי דחייש התנא דלא נימא דאפר היינו עפר מכל מקום לא מצינו מפורש דקרו חכמים לעפר אפר כי היכי דנימא דהכי נמי אפר נקרא עפר ומה גם בלשון האמוראים שאין דרכם לסתום אלא לפרש. ובחפשי בדברי המפרשים ראיתי שהרב יד דוד (שיטה) בחידושיו לתענית כתב שנראה מדברי רש"י שבכל מקום אפר נקרא עפר ועפר נקרא אפר אבל היכא דתני אפר מקלה הוי אפר ולא עפר שאף שקרוי אפר סתם אפר מקלה לא איקרי וכו' אמנם התוספות נראה דלא ניחא להו בפירוש רש"י כי אף שמצינו בתורה אפר שנקרא אפר (עפר) וכן להיפך מכל מקום בלשון המשנה לא מצינו ולכן פירשו אפר מקלה היינו עצמות אדם וכתב טעם למה שהיו לוקחים דוקא אפר מעצמות ולא אפר מבשר אדם ושקיל וטרי על דברי הרבנים בריכות המים דף מ"ד ע"ג ובית ישחק דף ט"ז ע"א וציין לעיין בפרי האדמה ח"א דף מ"ג ובמוצל מאש סי' ז' ח' ובמשכנות יעקב דף י"ד (ואין הספרים הנ"ל מצויים אצלי) הנך רואה שכתב הרב דלדעת התוספות אף דמצינו בתורה דאפר נקרא עפר או בהיפך אבל לא בלשון חכמים ועיין בדברי רשב"ם שהבאתי לקמן בסק"ז דאפר מקלה היינו אפר כירה ומשום דאיכא אפר פרה איצטריך למימר אפר מקלה:

ומה שכתב הרב יד דוד וכן להיפך כלומר דעפר נקרא אפר כתב כן על פי דברי רש"י בריש פרק שני דתענית דכשם שאפר נקרא עפר כן עפר נקרא אפר אמנם כעת לא ידעתי היכן כתיב בתורה אפר שרוצה לומר עפר ועיינתי במקומות שכתב אפר והתרגום הוא קיטמא זולת בתהלים (ק"ב יו"ד) כי אפר כלחם אכלתי תרגומו הוא עפרא אבל בכל שאר המקומות מתרגם קיטמא ועל כל פנים בתורה לא נמצא שהעפר נקרא אפר ואין

הכרח כל כך מלשון בני אדם (מה שאמר דוד המלך על עצמו) ללשון תורה לומר דאפר האמור בתורה הוא העפר:

ט) אפר מקלה בסק"ח הבאתי דברי רש"י ותוספות במאי דתנן ונותנים אפר מקלה על גבי התיבה דלרש"י תני תנא לשון אפר מקלה למעוטי עפר ולהתוספות יש לומר דלא איצטריך למעוטי עפר דאף אי הוה תני אפר (סתם) הוה ידעינן דלאו עפר הוא ולא תני מקלה אלא לרמוז דבעינן עצם אדם זכר לעקדה ובסוף פרק חזקת הבתים דף ס' סוף ע"ב על פסוק (אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי) אמר רב יצחק זה אפר מקלה שנותנים על ראש חתנים ופירש רשב"ם דהיינו אפר כירה השרופה באש ומשום דאיכא אפר פרה הוצרך לומר אפר מקלה וכתב מרן חיד"א בברכי יוסף סי' תקע"ט דאין להוכיח מזה שלא כדברי התוספות שכתבו דאפר מקלה הוא מעצם אדם ואילו גבי חתנים שאמרו גם כן בלשון זה אין הכונה מעצם אדם דיש לומר דמאן דאמר הכי לא ממשמעותא דאפר מקלה קאמר אלא מדאמרינן זכר לעקדה וכו' עי"ש:

י) אין למדין מקודם מתן תורה עיין בשו"ת בית יצחק לידידי הגאון מפראמישלא ועתה אבד"ק לבוב יצ"ו בחלק יו"ד ח"ב סי' קס"ד שנשאל שמצינו בכמה מקומות (ופרטן הרב השואל) דלמדין מקודם מתן תורה עי"ש מה שהשיב ובספר כרם חמד לידידי הגאון מליאדי יצ"ו בחלק ג' דף ט' סוף ע"ג כתב בשם הרב יפה מראה דראב"י סובר למדין מקודם מתן תורה והשיג על כמה מחברים שנעלמו דבריו מהם ובשם הרב שאילת שלום באות מ"ה כתב (כדי לתרץ דברי הירושלמי דסתרי בענין זה) דדוקא היכא דאיכא למילף מאחר מתן תורה הוא דלא ילפינן מקודם מתן תורה וכתב הוא יצ"ו ליישב בזה כמה קושיות והדר שדי נרגא בהאי שינויא דהא בההיא דאין מערבין שמחה בשמחה איכא למילף מאחר מתן תורה מקרא דמלכים שהביאו בש"ס דילן וגם בירושלמי ואפילו הכי ילפינן בירושלמי מקרא דמלא שבוע זאת (ואני הדל הארכתי קצת בדין זה בנדפס אות שכ"א ואם היה בידי ספר התורה הזה הן בעודני עוסק בדין ההוא היה לי מקום לסלסל ולפלפל בדבריו הנחמדים אך באמת לא ראיתי ולא שמעתי מספר היקר הזה (כרם חמד) עד אחר שנתפשטו בעולם ספרי השדי חמד ושלחו אלי הרב המחבר יצ"ו ועתה אין בכחי לחזור ולעיין בזה ואתה תחזה. נחזור לדברי הרב הנ"ל יצ"ו) וכתב בשם הרבנים נחל איתן בהלכות יום טוב פרק ששי הלכה י"ז וקהלת יעקב בחידושיו למועד קטן דהיכא דאינו אלא אסמכתא בעלמא למדין מקודם מתן תורה ודחה דבריהם דהא גם בהא (דויעש לאביו אבל) וכו' שהוא אסמכתא אמרו בפרק ואלו מגלחין דלא ילפינן מקודם מתן תורה ושם בכרם חמד ח"א דף ט"ז ע"ד כתב בשם הרב בקונטריס רנו ליעקב

בחידושיו לכתובות דף ז' דהיכא דלא נשנית לישראל נאמרה ולא מקרי מקודם מתן תורה אלא שכתב בשמו שיש לדחות זה אך עוד כתב כלל אחר דכשאינו אלא ספור דברים (כמו ויקח את המאכלת דעסיק בה) למדין מקודם מתן תורה ועיין בשדי חמד באות שכ"א הנ"ל. ועל דברתי שבשדי חמד הנ"ל כתב לי ידידי הרה"ג מאמדור מח"ס דבר מצוה יצ"ו שיש להוסיף לציין עיין בנחל אשכול על ספר האשכול ח"ב דף ק"ס ע"ב ובספר בית הגדול על פרקי ר' אליעזר פרק י"ז אות ח' ובס' באר אליעזר במס' מועד קטן ואין ס' הנ"ל מצויים אצלי וידידי הגאון אבד"ק שאויל יצ"ו בספרו הנורא זכר יהוסף בחידושיו למועד קטן דף ח' בתוספות ד"ה מפני (בדפי הספר דף נ"א ע"ד) ציין מקומות הרבה בזה עי"ש ויאורו עיניך ובקונטריס הערות לספר הכללים בריש סי' כ"ו הבאתי שקלא וטריא בכללין על מה שכתבתי בנדפס אות שכ"א עי"ש:

יא) אמורא כשמביא הש"ס דברי אמורא אומר בלשון מימרא אמר ר' פלוני ומלשון זה נדע שהוא אמורא מדלא אמר למילתיה בלשון תני או תניא כן הבאתי בשדי חמד חלק ראשון אות ע"ז (בד"ה עוד ראיתי) ובח"ב במערכת היו"ד אות ב"ן בשם הגאון צל"ח לפסחים דף ס"ד ע"ב דמדאמרינן אמר רבי יצחק (ולא אמרו תני ר' יצחק) מוכח דהוא ר' יצחק האמורא וכן ראיתי עתה להגאון מוהר"ם שי"ף בחידושי הלכות למסכת חולין סוף פרק גיד הנשה שאין דרך הגמרא לומר אמר ר' פלוני כשהוא תנא רק בלשון תניא: והנה בפרק קמא דתענית דף י"א ע"ב איתא מר עוקבא איקלע לגינזק וכו' ורש"י קיים גירסא זו (דלא כמאן דגריס ר' עקיבא איקלע) דאילו ר' עקיבא לא היה מסתפק לו הנך בעיי דאמרינן התם דבעו מניה תלתא בעיי ולא הוו בידיה אזל שאיל בי מדרשא וכו') ועוד דבלשון ברייתא הוה משתמע (אולי צריך להיות מישתעי) ביה מעשה בר' עקיבא וכו' ולא בגמרא עכ"ל והיה נראה לי שכונת הוכחתו השנית היא מדלא אמרינן מעשה ברבי עקיבא שנכנס לגינזק וכו' שכן דרך הברייתות בהביאן איזה מעשה שאירע לאיזה תנא לומר בלשון זה מעשה ברבי פלוני (מעשה בר' אליעזר וכו' וכיוצא) ולא זו דרך התנאים לספר העובדא בלתי שיאמר מעשה וכו'. אמנם ראיתי בתוספות ע"ז דף ל"ד ע"א ד"ה ר"ע שכתבו פירש"י דגריס מר עוקבא שרבי עקיבא לא היה מסתפק ועוד כי היה לו לתלמוד להביאה בלשון ברייתא מיהו הא לא קשיא דהרבה מקומות מצינו שמזכיר מעשה בר' עקיבא וכיוצא בו עכ"ל הנה מה שהיה נראה לי שהוא ההכרח של רש"י כתבוהו התוספות לדחיה ובאמת לפי סיגנון לשון רש"י שלפנינו יש במשמע שגם הוא מודה שיתכן להביא איזו עובדא של התנא בלשון מעשה וכו' ורק מדלא אמרינן בלשון מעשה וכו' מוכיח שאינו ר' עקיבא וכפי הנראה לפני רבותינו התוספות לא היה

כתוב בדברי רש"י כמו שהוא לפנינו והבינו מדבריו שכונתו שהיה צריך להביאה בלשון ברייתא אלא כן היה כתוב בפירוש רש"י שלפניהם (ועוד כי היה לתלמוד להביאה בלשון ברייתא) וכונתו שהיה צריך לומר תני או תניא וכיוצא דלישתמע שהוא לשון ברייתא ולזה דחו שמצינו הרבה שמביא סיפור המעשה בלא לשון תני או תניא ולא משמע להו שיש לחלק בין כשמביא הסיפור ואומר מעשה וכו' לכשאינו אומר מעשה וכו' רק מביא סיפור העובדא ומכל מקום אם מביא הדבר ואומר אמר ר' פלוני ואינו אומר תני ר' פלוני אפשר דמודו התוספות דזו הוכחה היא שהוא אמורא מדאתמר ביה לשון אמר (במקום תני או תניא הרגיל בדברי התנאים):

הן אמת שמצאתי להגאון מוהר"ם חזן בהגהות איי הים על תשובות הגאונים בסי' קפ"ז דף ק"ז ע"ב שהביא דברי התוס' שבעבודה זרה הנ"ל וכתב וז"ל הנה נמצא דקים להו להתוספות דהתלמוד מורגל להביא עניינים מהתנאים ומימרותיהם בלי לשון תנן או תניא וכדומה אלא מביאם כמו שמביא ענין או מימרא מאיזה אמורא פשוט אמת דלשון רש"י בתענית כבר מוכיח זה שהרי עיקר חקירת רש"י אינו אלא מסדר הלשון שהוא ר' עקיבא איקלע וכו' שהוא לשון תלמוד ולא לשון ברייתא דלשון ברייתא הוא מעשה בר"ע וכו' ואיני יכול לחפש אגב ריהטאי אם יש מי שנתעורר בישוב לשון רש"י הלזה יהיה איך שיהיה עכ"פ הרי מצינו שהתוספות מעידין בגדלן דהרבה מקומות מצינו בתלמוד כיוצא בו והאמת כן הוא שהרבה מאורעים ומימרות של התנאים מובאים בסתם בתלמוד בלי שום לשון שמובן ממנו שהוא ברייתא או משנה או תוספתא ועיין שבת דף כ"א ע"א אמר רב הונא אמר רבי כדרך שמביא מימרות האמוראים וכן שם דף ל"ב ע"ב פליגי בה ר"מ ור"י חד אמר וכו' וחד אמר וכו' והוא לשון תלמוד אחרון ממש וכן שם דף מ"ו וביצה ד"מ בעא מניה ר"ש ברבי מרבי בסתם וכך כל אותם העניינים שמספר ברישׁ פ' הפועלים מר' אלעזר ברבי שמעון ורבי וכן בעובדא דתנורו של עכנאי (ב"מ דנ"ט ע"ב) דביתהו דר"א אחתיה דר"ג וכו' הכל כאשר לכל הם מאורעים שארעו לתנאים גדולים ולא זאת בלבד שמביאם התלמוד מבלי שיקדים תנן או תניא או תנא אלא עוד ואת דסדר סדר המערכה בלשון תלמודיי גמור אקלע רבי לאתריה דראב"ש לאתריה דר' טרפון (שם דפ"ה) ולא לשון הקודש צחה כאשר הוא לשון התנאים כנודע וכל זה מופת חותך לדברי התוספות הנז"ל דאלו לא היו הספיקות הפשוטים שא"א לחשוב שלא ידע ר"ע להתירן לא היה הדין להחליף הגירסא מטעם שנוי הלשון לבד ואפילו שמספר אותו התלמוד בלשון ר"ע איקלע הרגיל לתלמוד אחרון ולא בלשון מעשה בר"ע בלשון ברייתא שהרי כן מצינו בהרבה מקומות עכ"ל. הנה מה שכתב אמת דלשון רש"י בתענית וכו' היה

נראה שנרגש הרב על דברי התוספות כמו שכתבתי אני הדל אלא שממה שכתב ואיני יכול וכו' בישוב לשון רש"י וכו' אין נראה שהיתה כונתו להעיר על דברי התוספות ועל כל פנים למדנו מדבריו דגם דברי התנאים מובאים בגמרא בסיגנון לשון שמביאים דברי האמוראים והעיד שהובא בשבת דף כ"א דברי רבי בלשון אמר ואם כן במקום שמסופק לנו אם האומר הוא תנא או אמורא אין לנו להכריח ממה שהובאו דבריו בלשון אמר פלוני (ולא תני או תניא וכיוצא) וזה כנגד היסוד של הגאון צל"ח הנ"ל אלא שחיפשתי שם ולא ראיתי שהובא מימרת רב הונא בשם רבי כמו שהזכיר הרב ואולי יש איזה טעות בספר והדברים אמורים במקום אחר ומכל מקום נראה שאף אם נמצא לשון זה בגמרא אינו סותר כלליה דרב צל"ח דכיון שדברי רבי אמרם רב הונא בשמו שייך לומר אמר אבל אם היה הש"ס מביא דברי רבי לבדו לא היה אומר אמר רבי בלא תניא וכיוצא:

יב) ר' אלעזר ברבי צדוק אם היה אמורא עיין בס' סדר הדורות בשם הזה מה שצדד בזה ולפי מה שכתבו בספרי הכללים (הנ"ל בסקי"א) דמדמייתי הש"ס מילתיה בלשון מימרא (אמר פלוני) מוכח שהוא אמורא יש להוכיח דר' אלעזר ברבי צדוק הוא אמורא מהא דאיתא במסכת חגיגה דף כ' ע"א אמר ר' אלעזר בר' צדוק מעשה בשתי נשים חברות שנתחלפו כליהן וכו':

יג) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך (מגילה דף ט"ו ע"א) נשאל הרשב"א בחלק חמישי סי' ן' שאם הוא הדיוט כמשמעו גם קללתו גם ברכתו מה זאת עושה והשיב וז"ל ותחלה אומר כי כל הירוד מחברו בדבר נקרא הדיוט כנגדו באותו דבר והנה דוד המלך עליו השלום נקרא הדיוט בעבודת בית המקדש לענין אחד מהכהנים הקטנים וכן כל הכהנים נקראו הדיוטים בערך הכהן הגדול לפי שאינם ראויים להיות כמוהו וכן אפילו בענין המלאכה גדול שבישראל נקרא הדיוט כנגד אחד מן האומנים כאמרם הדיוט תופר כדרכו והאומן מכליב וכן בכל ענין כפי מה שהוא וכל שכן במי שהוא ירוד מחברו במעלה כי כל ישראל כהדיוטות לפני המלך לכן אמרו אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי ארונה ברך את דוד ה' אלקיך ירצך ונתרצה ונענה והעלו הענין עד שאמרו בפני כל אדם אצל הברכה לשם יתברך והוא מעין כל הברכות וכבר רמזתי לך ענין הברכות באומרם ברוך אתה יתברך ויתרומם ואמר דוד המלך ברוך אתה ה' למדני חקיך ואפילו אם יש בענין סוד עמוק כבר קרבתי לך הענין הזה במה שאפשר אצלי לקרב ומה יקשה לך יותר ממה שאתה רואה בכתוב כי בו בחר ה' לשרתו ולברך בשמו ואמרו (ונאמר) וברכת את ה' אלהיך גם ידעת מה שאמרו בברכות דף ז' ע"א אמר לו הקב"ה ישמעאל בני ברכני ואם היה בענין הברכה שאמר לו יהי רצון שיכבשו רחמיך את כעסך ויגולו

רחמיך על מדותיך ותכנס עם בניך לפנים משורת הדין וכבר אמרו בחולין דף ס' ע"ב שהקדוש ברוך הוא מתאוה לתפלתן של ישראל וכך היא מדת השם יתברך שכך המדה שהשם יתברך כך חייבה חכמתו שעל ידי תפלת חסידיו וברכותיהם יתרצה ויתרבה טובו למברכיו ומכירי טובו כן הוא הענין לפי דעתי אף שיש פנימי זולת זה לאשר זיכה אותו השם יתברך להתבונן בספר תורתו עכ"ד הנחמדים:

יד) אדרבה בנדפס באות ע' הבאתי בשם התוספות בסנהדרין דף נו"ן ע"א (ד"ה אדרבה) דלפעמים יתפרש לשון זה דאין הכונה שעדיף מדבר האחר אלא שוה לו עי"ש וכן נראה מדאמרינן בשבת דף ב"ן ע"א אדרבה תסתיים דשמואל הוא דאמר וכו' עי"ש ועתה ראיתי להרב פחד יצחק במערכה זו שכבר הביא דברי התוספות דסנהדרין הנ"ל הגאון מוהרש"א בהליכות אלי וז"ל אדרבא מחודש אשכחן דפריך הכי ואינו סותר הקודם סנהדרין דף ן' וז"ל הגמרא סקילה חמורה מחנק שכן ניתן למגדף אדרבא חנק חמור שניתן למכה אביו וכו' משמע לכאורה דהכי פריך אדרבא איפכא חנק חמור מסקי לה וכתבו התוספות דלא קאמר שיהא חמור מסקילה אלא כלומר אימא דחמור בסקילה הליכות אלי אות מ"ז עכ"ל והנה מדקאמר מחודש אשכחן וכו' מוכח דבעלמא פירוש אדרבה הוא לסתור הקודם וכונת האומר אדרבה היא לומר שאין הדבר כדבריך אלא בהיפך ולפי זה יש להעיר על מה שכתב שם בפחד יצחק (בד"ה אדרבא רחמנא) וז"ל אדרבה רחמנא ליצלן מדעתא דידך חידוש ראיתי על מלתא דא דבראשית תיבות רוצה לומר אי"ן דב"ר ר"ק בהי"פך בבא קמא דף ס"ה עכ"ל ולא אדע היכי קרי לה חידוש והלא ממה שכתב בתחלה נראה שמסתמא זהו הפירוש הפשוט בכל מקום ומן האמור מתבאר שמלה זו (אדרבה) נכתבת בהה' בסופה וכן הוא באמת בש"ס דסנהדרין דבבא קמא הנ"ל ובשאר דוכתי (עיין כתובות ל"ח ע"ב ומ"ה ע"ב ושבת דף פ"ד ע"ב). אמנם ממה שכתב מר"ן חיד"א ביעיר אזן מערכת הדל"ת אות כ"ה מתבאר דמלה ארמית היא ונכתבת באל"ף בסוף וז"ל דמיא הא כלרבא כשאומר כן בירושלמי פירש מוהר"ש סידלייו פירוש כל ארבא כלומר כך דומה זה כמו קברניט הספינה שמנהיגין אותה מאחריה כמו שפירש הערוך כלפי לייא כלפי אליה כלפי הזנב כלומר דבר מהופך זה שאינו דומה כלל וכן אדרבא שאומר בבבלי פירושו אדארבא עכ"ל וחידוש הוא שלא העיר מרן חיד"א שגירסתינו בבבלי היא בהה' בסוף תיבה ולא יכון פירושו לכאורה:

טו) אומן קונה בשבח כלי עיין בקונטריס באר בשדי (שבשדי חמד בחלק הכללים מערכת הכ"ף) בדף ו' ע"ד במכתב חמישי מס"ק כ' והלאה ובספר אמרי שפר הנדפס מחדש לידידי הגאון מוהר"א קלאצקי יצ"ו בסי' ע"א על החקירה דאיך קטן כשר לכתוב

הגט והרי הוא קונהו ואינו יכול להקנותו להבעל דמיקנא קני וכו' וכתב בשם הגאון קצות החשן בסי' ש"ו דאומן קונה בשבחו רק מקצת קנין עד שיפרע דמיו ומכי פרע דמיו אפילו בעל כרחו תו לית ליה בשבחא ואף לחרש שוטה וקטן יכול לסלק דמי שכירות ואין צריך דעתו ולעיקר חקירה הנ"ל כתב ידידי הגאון אבד"ק מ' לודאש יצ"ו בספרו ילקוט הגרשוני דף ג' ע"ד בשם הגאון דברי חיים ח"ב אהע"ז סי' ע"ב שתמה אם שייך כלל אומן קונה בשבח כלי בזה כי אם לא יוכל להקנות להבעל אם כן אדרבא הרי קלקל ומאי שבח איכא אדרבא במה שעשאו וזוכה בו בעל בזה הוי שבח והוה ליה קנייתו ושבחו באים כאחת ודברי פי חכם חן עכ"ד יצ"ו ונראה שהגאונים פני יאושע וקצות החשן שנטפלו לחקירה זו סברי שכל שהפעולה עצמה היא משבחת הכלי ורק דבר אחר גורם שלא תועיל שבחו ואם היה גדול שהיה בידו להקנותו הרי הוא שבח גמור ונמצא שגוף הפעולה היא לשבח שפיר קונה האומן אף אם מצד אחר לא תועיל:

טז) אין גזרה שוה למחצה במה שכתב הכריתות דאיכא מאן דאמר יש גזרה שוה למחצה וכתבתי בנדפס באות ש"ט שנלאו המפרשים לדעת מי בעל דברים בסברא זו עיין בשו"ת בית יצחק להגאון מפראמישלא יצ"ו בחלק יו"ד סי' קמ"ה אות ג' שצדד שכונתו למאי דאיבעיא בגמרא בקידושין דף כ' ע"ב או דילמא לקולא אמרינן לחומרא לא אמרינן וכמו שהקשו התוספות שם ולא סבירא ליה כתירוצם וכו' עי"ש ובהורמנותיה דמר רחוק הוא בעיני לומר כן שאם כן מוכח דסתמא דש"ס דשתיק בהא ולא אמר בה דאין גזירה שוה למחצה נקיט יש גזרה שוה למחצה ולי הדל נראה לבאר כונתו על פי מ"ש הגאון יד מלאכי בסוף אות ל' דשתי המדות א'. אין גזרה שוה למחצה. ב. דון מינה ומינה אחת הן והוקשה לו דהא מסקינן בכריתות ובזבחים דלכולי עלמא אין גזרה שוה למחצה וכתב שכבר הוקשה זה להגאון חות יאיר בסוף סי' ר"ג וז"ל ומכל מקום לא קשה על מה דמצינו פלוגתא בדון מינה ומינה דיש לומר דמה שאמר דכולי עלמא אין גזרה שוה למחצה הוא רק לדחות מה דבעי למימר דבהא פליגי והכי ארחיה דש"ס עכ"ל ואם כן נוכל לומר שגם רבינו בעל הכריתות סובר כן דאין זו מסקנא דתלמודא דכולי עלמא סברי אין גזרה שוה למחצה אלא איכא נמי מאן דסבר יש גזרה שוה למחצה והיינו מאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה ועיין במה שהבאתי בכלל זה בקונטריס הערות סי' צ"ו אות יו"ד ובספר כלילת המנורה לידידי הגאון מוהר"ר משה נתן הלוי אבד"ק דובנא יצ"ו:

ובמה שהבאתי בנדפס באות ש"ח בשם הגאון יד מלאכי במערכה זו אות למ"ד שהגדיל עצה ותושיה להוכיח מדברי הש"ס בכמה מקומות ומדברי גדולי המפרשים דפירוש אין גזרה שוה למחצה וכן היקש היינו שצריך להשוות הלמד להמלמד בכל פרטי דינים שיש

בהמלמד ואין הפירוש כמו שכתב הרב מדות אהרן שהכונה לומר דצריכים שילמדו זה מזה וזה מזה שכשם שאנו דנים שיהא להלמד דיני המלמד כן צריכים לדון שיהא להמלמד הדינים שיש להלמד וכו' וכן היא דעת מרן המוהריט"א בפרק חמישי דבכורות ריש אות מ"ב שהפירוש הוא כמו שהוכיח הרב יד מלאכי עי"ש. הנה עתה נדפס ס' בית יצחק יו"ד ח"ב לידיינו הגאון מפאראמישלא והוא עתה אבד"ק לבוב יצ"ו וראיתי בסי' קמ"ה אות יו"ד האריך קצת בכלל זה וכתב להוכיח מאיזו סוגיאות ומדברי רש"י ותוספות באיזו מקומות שלא כמו שפירש הרב יד מלאכי אלא כפירוש הרב מדות אהרן וצדד בכל זה ושלא כתב אלא להעיר וענותו תרבני שבשפלנו זכר לנו מה שהבאתי אני הדל בנדפס באות ש"ח בשם מוהרש"א בפסחים ועיין שם מה שכתב על דברי מוהרש"א וכבר הבאתי בנדפס מה שכתב הגאון בנין ציון בחדשות סי' קס"א בשם הגהת יד מלאכי שאין להוכיח פירוש הרב מדות אהרן שכן מוכח בבבא בתרא ד' ק"ך ושכן כתבו התוס' בנזיר ד' מ"ח והנה הספר יד מלאכי שבידי הוא דפוס הראשון ואין בו הגהות אך הקרה ה' לפני איקלע לאתרין ידידי הרב הגדול חו"ב הווח"ס מוהר"ר שלמה ליב בהרא"ש יצ"ו שד"ר מעיר קדשינו חברון תוב"ב והיה לו ספר יד מלאכי דפוס פראמישלא ובו כמה הערות והגהות ובענין זה ראיתי שם בשם הגאון מוהר"ר צבי שהיה אב"ד בק"ק בערלין וז"ל מה שהשיג בכלל זה על הרב קרבן אהרן בענין גזרה שוה למחצה עי"ש שכתב קרבן אהרן דהיינו שלמדין זה מזה והוא ז"ל סבירא ליה דלא נאמר זה אלא שילמד כל הפרטים הנמצאים במלמד אבל לא שילמד זה מזה וזה מזה וכן הביא מתשובת חות יאיר ואני תמה על גדולת חכמתו שנראה שהיה בקי בכל חדרי תורה שנעלמה ממנו בבבא בתרא ד' ק"ך ע"ב דמוכח בהדיא כדברי קרבן אהרן דאי לאו הכי לא הוה ליה לאקשויי ולבית שמאי דלית להו גזרה שוה וכו' דדילמא אית להו וכן כתב הרשב"ם שם ד"ה האי זה וזה מאי עבדי להו וז"ל ואפילו למילף נדרים משחוטי חוץ לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל דאין גזרה שוה למחצה וכן פירש הרא"ש בההוא ענייא בנדרים ע"ח וכו' וכן בנזיר מ"ח בתוספות ד"ה הכי גרסינן משמע כן עכ"ל ועיין בספר המאסף היוצא לאור בעיר קדשנו ירושלים תוב"ב בגיליון חמישי לשנה שניה בסי' ז"ך אות א' מה שכתבו שני רבנים בדורנו מוהר"ר ברוך משולם והעורך יצ"ו בענין זה:

ודע דחדית לן מרן מוהריט"א בפרק חמישי דבכורות באות מ"ב בד"ה ונראה) דאף אם לא נאמר בפירוש הרב מדות אהרן הנ"ל מכל מקום יש חילוק בהיקש בין היקש שהוא מחמת סמיכות ככתוב להיקש שהוא מפורש ככתוב להקיש שני דברים שיהיו שוים והא לך לשונו הטהור ונראה פשוט דאף אם נאמר דהעיקר הוא דהא דאין היקש למחצה

לא נאמר על שילמוד זה מזה וזה מזה דכל אחד ילמוד מחבירו כמו שהוא סברת כמה הראשונים אלא כמו שנראה מדברי רש"י בכריתות דף כ"ב ע"ב כמ"ש הרב יד מלאכי בסי' הנזכר יעי"ש. מכל מקום נראה דהיינו דווקא בהיקש דב' דברים הסמוכים בכתוב אחד כמו היקש דההיא דכריתות דהוקש אשם תלוי לאשם מעילות דמההיקש ילפי רבנן תחתון מעליון ולא עליון מתחתון אבל בהיקש דהכתוב אומר דזה דינו כזה כהיקש דכאשר יאכל הצבי והאיל וכהיקש כאשר יקום איש על רעהו וכיוצא דבהכי חשיב כאילו אומר הכתוב בפירוש דדינו של זה כזה ובפסולי המוקדשין חשוב כאילו אמר בפירוש דדין כצבי וכאיל ע"כ אמרינן דאין היקש למחצה וילמוד צבי ואיל נמי מפסולי המוקדשין וכו' אלו תורף דב"ק עי"ש: יז) אין דנין דברי תורה מדברי סופרים ולא דברי סופרים מדברי תורה ולא דברי סופרים מדברי סופרים הכי תנן בשלישי דמסכת ידים משנה ב' וכתב ידידי הגאון מליאדי יצ"ו בספר כרם חמד ח"א דף י"א ע"ג בשם ספר ליקוטי מרדכי על ספר הכריתות אות כ"ד דבתוספתא פרק קמא דטבול יום מסיים ר' יוסי אמר דנין דברי תורה מדברי סופרים ודברי סופרים מדברי תורה ובזה כתב ליישב קושית הרב רנו ליעקב בחולין על דברי התוספות בדף פ"ד ד"ה כיסוי דהתם מאריה דההוא דינא הוא ר' יוסי ואזיל לשיטתיה דלמדין עוד לו בחלק ג' ד' ו' ע"ג (על דברי המגן אברהם סי' תנ"א סק"ב) הצריך עיון על מה שכתב הרא"ש בעירובין פרק יו"ד סי' ג' האי שינויא דלא כהלכתא דקיימא לן כרבה דאמר לא יקרא אפילו גבוה שתי קומות וכו' עי"ש דהא אין דנין דברי תורה מדברי סופרים ולא דברי סופרים מדברי סופרים. והנה איני מופנה לעיין כעת בעיקר כלל זה אולי יש מקום ליישב קושיתו על פי איזה חילוקים הנאמרים בזה. אמנם בהשקפה ראשונה נראה דאפשר לומר דההיא דהרא"ש לא חשיב דין דברי סופרים מדברי סופרים דזה שייך בשני דינים חלוקים שבדברי סופרים אבל בההיא דהרא"ש דאביי מוקי לה באסקופה ארוכה דסמיך אסברא דאדהכי והכי מידכר בהא שפיר קאמר הרא"ש דהאי שינויא דלא כהלכתא דקיימא לן בדיני שבת עצמו כרבה דאמר לא יקרא אפילו גבוה שתי מרדעות ולא אמרינן אדהכי והכי מידכר והכי נמי לענין שבת באסקופה ארוכה נמי לא סמכינן אסברא דאדהכי והכי מידכר שכל הלכות שבת כדין אחד הם ובעיקר כללין הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ז אות קכ"ב ציין לעיין בזרע אברהם ח"א סי' ד' פסחים ד' ס"ו:

אחר זמן רב השגתי שו"ת הלק"ט (שנדפס שנית מקרוב) והראני תלמידי הב' וחשוב אברהם נסים אשכנזי הי"ו בכר' יצחק נ"ע דברי הרב בח"א סי' כ"ד וז"ל שאלה על מה שאמרו אין דנין דברי תורה מדברי סופרים ולא דברי סופרים מדברי תורה תשובה עיין

בפ"ג דידים ומצינו בכמה מקומות שדנין זה מזה ושם בפרק ד' רצו ללמוד עמון ומואב מה הן בשביעית מבבל ומצרים והיה נראה לומר דכשהיו באים לגזור גזרה אז היו למדין ממה שגזרו הראשונים לומר כשם שהראשונים גזרו בדבר זה מטעם זה כך יש לנו לגזור כך מטעם זה אבל כשלא באו לגזור אלא היו רוצים ללמוד דבר מדבר ולומר כשם שראינו שגזרו הראשונים בדבר זה כך יש לנו לומר שגזרו בדבר זה אז אין ללמוד דבר מדבר והכי דייק דקאמר נמנו וגמרו עמון ומואב מעשרין וכו' שהיתה גזרה שחידשו וההיא דידים שניות הוא שהיו רוצים לומר שכשם שגזרו הראשונים בזה כך בזה עכ"ל ודב"ק צריכים באר היטב ולפום ריהטא נראה קצת סתירה לזה מדברי הרא"ש דעירובין הנ"ל שנראה מדברי הרא"ש שכונתו לומר שכשם שמצינו שגזרו לענין קריאה לאור הנר ולא סמכו לומר אדהכי והכי מידכר הכי נמי אמרינן בההיא דאסקופה ארוכה שגזרו ולא סמכו אסברא דאדהכי והכי מידכר וצריך להתיישב איה"ש:

חי) ר' אבהו יש שנים. א. תלמיד ר' יוחנן. ב. יש שהוא תנא כן כתב בס' כרם חמד לידידי הג' מוהר"ר שלמה פריידעש אבד"ק ליאדי יצ"ו בח"א דף ז' בחידושיו לברכות דף ל"ד (על מה שאמרו דאמר ר' אבהו מקום שבעלי תשובה עומדים וכו') בשם הגאון רד"ל בקונטריס מבוא לפרקי ר' אליעזר וכתב ליישב בזה מה שמקשים דר' אבהו אדרבי אבהו דמה שאמרו כבראשית רבה פ"ב בשם ר' אבהו הוא התנא והיינו דהוזכר שם קודם ר' חייא רבה: יט) רב אדא בר אהבה היו ב' כ"כ בכ"ח הנ"ל בחידושיו לשבת על דף כ"ח ע"ב בשם התוס' בתענית דף כ' ע"ב ויישב בזה מה שמקשים אדרב אדא ב"א בביצה דף ג' ע"א ובד' כ"ח ע"ב ואתה תחזה מה שהאריך בזה הרב סדר הדורות במערכת האל"ף (בשם רב אדא בר אהבה) ומתבאר שם שדעת רש"י דחד רב אדא בר אהבה הוה שהאריך ימים ועיין גם כן להרב מלא הרועים בספרו בית ועד לחכמים בדף ז' ע"ד והלאה שהאריך בזה והביא שיטת התוספות בבבא בתרא דף כ"ב ע"ב דחד רב אדא בר אהבה הוה שנולד בימי רבי ואותו שהיה תלמיד רבא הוא רב אדא בר אבא (לא בר אהבה) וסתר שיטה זו וגם שיטת רש"י ולפירוש ראשון שברש"י בקידושין דף ע"ב ע"ב צריך לומר דתלתא רב אדא בר אהבה הוה וכו' עי"ש דב"ק. וגם בתוספות רי"ד למסכת תענית דף ד' נקיט דתרי רב אדא בר אהבה הוו וציין למה שכתב בחידושיו לפרק לא יחפור ואין מצוי אצלי ועם שכפי האמור יפה אמר מר הגאון כרם חמד יצ"ו מכל מקום אין זה מן הישוב לדברי הכל מאחר עלות דאיכא מקמאי דלא סברי הכי ולדידהו הדרא קושית המפרשים דרב אדא אדרב אדא: כ) אין למדין מן הכללות אפילו במקום שנאמר חוץ עיין במה שהבאתי בנדפס באות ל"ו אי אמרינן הכי גם בכללות שבדברי האמוראים או דוקא בדברי התנא

שהוא מחלוקת הראשונים כמו שהאריך הרב יד מלאכי באות כ"ג ותמהתי על הרבנים קהלת יעקב במענה לשון ח"ב סי' ק"א ומקנה אברהם במהדורא בתרא אות ו' (ד"ה אין) שהביאו בשתיקה דעות הסוברים דלא אמרינן הכי באמוראים שדרכם לפרש וציינתי לעיין בחינא וחסדא ח"א דף קל"ב ע"ג אהלי יהודה במערכת חמץ דף ע' סוף ע"ב ובספר כרם חמד הנ"ל בחידושיו לעירובין דף ס"ו על דברי התוספות בדף ס"ו בד"ה כל מקום ציין לעיין בחידושי הרש"ש לשם וביד מלאכי אות כ"ג ושצריך עיון גדול וכעת אין אצלי חידושי, הרש"ש הנ"ל (כי לקח מסכתא זו אחד מן הלומדים הי"ו) להבין מאי קשיא ליה וזאת לזכרון. ובעיקר כללין ציין הגאון חקרי לב בקונטריס אחרון שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ז אות ק"ז חגיגה דף ב' ד"ה חוץ כתובות דף ל"ז אריה וגנבי וכו עיין מ"ש בח"ה ובחידושי הראשונים שם ודוק היטב עכ"ל:

כא) אין מעבירין על המצות במאי דאמרינן ביומא דף ל"ג אמר רבא שמעת מינה מדריש לקיש אעבורי דרעא אטוטפתא אסור שנחלקו בזה רש"י ותוספות דלרש"י קאי אהנחה שלא לאחר הנחת השל זרוע להקדים להניח של ראש ולהתוספות על ההנחה בכיסן קאמר רבא וכו' הנה בספר פעלים לתורה לידידי הרה"ג מוהר"ר אברהם מתתי' חלפון מייעליסעווטץ יצ"ו בקונטריס אור תורה סי' ל' האריך ליישב פירש"י ומענין לענין עי"ש דב"ק. ובעיקר כללין ראיתי בספר טהרת המים שהשגתיו מקרוב שהאריך הרב בראש ספרו ולא איסתייעא לי להתיישב בדב"ק וזאת לזכרון וכמו כן בספר לב מרפא לתנא ירושלמאה רל"ץ בדף ב' ע"ב ומשם והלאה ראיתי פלפלא ארוכה בדין זה עי"ש דב"ק:

וידידי הרה"ג מוהר"ר יעקב חיים זעליג אבד"ק לובראנץ יצ"ו כתב לי שקלא וטריא בהאי כללא (אין מעבירין על המצות) וז"ל עיין מגן אברהם סי' קמ"ז סקי"א לענין סילוק ס"ת ראשונה קודם שהניח השנייה ועיין בפרי מגדים שפ"ד שרוצה ליישב מנהגינו דלא תקשי מיומא ד' כ"ו דמותיב המגן אברהם דהתם יש לומר דהוי ביוש למצוה דם שעיר מה שאין כן תורה אחת היא שמה שכתוב בזו כתוב בזו ולפי עניות דעתי דבריו תמוהים דרש"י להדיא לא פירש כן עיין מגילה דף ו' ויומא דף ל"ג דמייתי דרש' דושמרתם גו' מצוה הבאה וכו' ולאו מטעם ביוש הוא אלא מטעם חימוץ מצוה ותו דלדבריו מאי מותי' הבית חדש להלן סי' רע"ד גבי חלות הא התם נמי תרוייהו חלות נינהו ומאי מעבירין איכא ותו איך מצינו ידינו ורגלינו במנחות דף ס"ד גבי עומר בא מן הקרוב וקאמר טעמא משום אין מעבירין והתם נמי תרוייהו ביכור נינהו ומאי ביוש איכא וכן ביומא נ"ח לענין קרנות המזבח נמי הא תרוייהו קרן הוו הגם שיש ליישב קצת דכוונתו דוקא בתורה דכולהו אורייתא חד הוא ולא דמי לכל הני דבכל הני כל אחת רוצה שבה תתקיים

המצוה מיהו פירש רש"י בעיקר מילתא דאין מעבירין אינו סובל כן כמו שכתב הפרי מגדים ותו דאפילו בס"ת נמי מצינו שהזכות הוא לס"ת כשקורין הימנה כדאמרו רז"ל הכל תלוי במזל אפילו ס"ת שבהיכל ואם כן גם בס"ת איכא ביוש והדרא קושית מגן אברהם לדוכתא ומה שאחזה אני בעניינא דאין מעבירין על המצות דאיתא בתרי גווני חדא היכא דעזב מצוה זו מפני מצוה האחרת אפילו היכא דליכא שום שיהוי זמן כההוא דתפלין וצצית בא"ח סי' כ"ה וכההוא דתפלין של יד ושל ראש שם וכן גבי קערה של פסח בהגה"ה א"ח סי' תע"ג שכתב שיסדרה בענין שלא יעבור על המצוה אף על גב דליתא שום שיהוי זמן ממצוה כי סוף סוף הוא עושה מצוה שייך אין מעבירין וכו' ומשום דרשא דושמרתם וגו' מצוה הבאה וכו' דהא איכא חימוץ לאותה מצוה שבאה לידו על ידי שעוזבה מלעשותה הינו טעמא דדישון מזבח הפנימי שקודם להטבת חמש נרות ביומא ד' ל"ג וכן לענין אדר ראשון ואדר שני במגילה דף ו' וכן ביומא דף ע' לענין הרואה כ"ג דהוי סלקא דעתין משום אין מעבירין ע"ש כולהו מהאי טעמא דכתיבנא וכן ההוא דמלא וריקן בפסחים דף ס"ד נמי מהאי טעמא. ואופן הב' היכא דליכא שום עזיבת מצוה אלא שהיה יכול לקיים המצוה בקרוב ושוהה זמן מלקיימה עכשיו עד אחר כך כמו בעומר במנחות דף ס"ד שהבאתי לעיל וכן בקרן ביומא ד' נ"ח שאינו עוזב שום מצוה רק שמאחרה לעשותה אחר כך או בדבר אחר הרי הוא שוהה זמן מן המצוה ועבר אדרשא דושמרתם וכו' כיון שמחמץ המצוה ע"י הזמן נמצא דבתרוייהו גווני איכא משום חימוץ מצוה בחדא משום חימוץ עיקר המצוה ובאידך משום זמן המצוה ובתרוייהו טעמא משום חימוץ ולאו משום ביוש כלל ונפקא מינה לדוכתא שהוא מצוה אחת ויכול לקיימה באיזה דבר שרוצה כמו בלחמות של שבת שבסי' רע"ד הנ"ל דאז ליכא לא משום עזיבת מצוה ולא משום שיהוי זמן ליכא משום אין מעבירין כלל דאביוש לא קפדינן כלל כנ"ל אלא עיקר טעמא משום חימוץ מצוה בחד מהני ב' גווני דכתיבנא ומיושב לפי זה קושית הבית חדש בס' רע"ד מהך דטלית ותפלין שבסי' כ"ה דהתם שאני דאיכא משום חימוץ מצוה זו שעוזבה מלעשותה מפני האחרת דאיכא למימר מאי חזית וכו' מה שאין כן הכא בלחמות ליכא עזיבת מצוה כי סוף סוף הוא עושה אותה מאי נפקא לן מינה באיזה דבר הוא עושה אותה כל שאינו שוהה זמנה מלעשותה כההוא דעומר דכתיבנא לעיל ועל פי זה יתיישב בטוב טעם ג"כ קושית המג"א גבי סילוק ס"ת דלא קשיא מידי מדם הפר ודם השעיר דהתם שאני דב' מצות נינהו מה שאין כן הכא הם מצוה א' וליכא נמי שום שיהוי זמן מאי חשש איכא ויש להאריך עוד והזמן קצר עכ"ד יצ"ו:

ובמכתב ידידי הגאון מוהר"ר ברוך יעקב איזראלזאן אבד"ק קאנדאוו יצ"ו כתב לי בעיקר הכלל וז"ל בשדי חמד חלק הכללים מערכת האל"ף כלל ר"ץ הביא דמצוה דרבנן שהגיע זמנה ומצוה דאורייתא שלא הגיע זמנה דמצוה דאורייתא קדמה ומוכח זאת מדברי רמג"א סי' רע"א ססק"א וציין לעיין שם בפמ"ג בא"א דמפקפק על דברי הרמג"א דסובר דיותר מסתברא דמצוה דרבנן דהאידנא עדיף וכן הוכיח מהלבושי שרד שסובר כן ומדשתיק להפמ"ג שמע מינה דמסכים עמו וחידוש שלא ציין לעיין בדברי הפמ"ג בא"א סי' תע"ה ס"ק ט"ז דהניח בצ"ע באם אין ידו משגת רק לזית מרור לליל א' או לזית מצה לליל ב' ספוקי מספקא לי' שם אם מרור מוקדם עדיף טפי או דילמא ליל ב' יותר חמור מזה עכ"ל אם כן נראה מזה דלהפמ"ג בעצמו לא פשיטא לי' למימר דהגיע זמן עדיף אף נגד ליל ב' שהוא מדרבנן מספיקא דיומא ורק משום דעיקר ספיקו בדאורייתא הוא כ"ש דלא נימא כאן בקידוש יו"ט דעיקרא מדרבנן שתהא עדיף מקידוש שבת שהוא מדאורייתא הגעת זמן קודם. וראיתי בספר חקר הלכה ח"א בענין אין מעבירין על המצות אות ב' כתב דיום ב' מחמרינן לכמה דברים כמו בדאורייתא אם כן הוה כדרבנן נגד דאורייתא ולא שייך בזה אין מעבירין מלבד מה שהעלים עין לפי שעה מהפמ"ג סי' רע"א הנז"ל גם בלא"ה דבריו אין מוכרחים דהא איפכא חזינן דביום ב' מקילינו לגבי כמה דברים יותר מיום א' של יו"ט כידוע ואין מן הצורך לפרוט הציונים כנ"ל ברור עכ"ד יצ"ו. ובספר נחלה לישראל לידידי הרה"ג מוהר"ר יחיאל מיכל היבניר יצ"ו אבד"ק ניזנוב בחלק התשובות סי' ב' האריך לפלפל בזה על דברי הפרי מגדים ולהוכיח דעדיפא מצוה דאוריתא דלמחר ממצוה דרבנן דהאידנא אך בספר שלפני הוליד את חסרון סיום הסימן ההוא (כי חסר דף ג' ודף ד') ולא אוכל לידע מסקנתו אבל דבריו שבדף ב' מוכיחים שדעתו לדינא כן היא דלא משגחינן בדרבנן דהאידנא נגד הדאורייתא דלמחר עי"ש. שוב ראיתי שם בסי' ט"ז דף כ"ט אות ל"ב שכתב וז"ל בסי' ב' הארכתי דיותר טוב. לדחות מצוה קטנה דהאידנא אטו עיקר מצוה דלמחר ונראה כדמות ראיה לזה וכו' והכי נמי בשאר דברים כיוצא בו ודו"ק עכ"ל וק"ל ועיין בשו"ת הד"ר (בהדפים שאינם מסומנים שם הדף עליהם והם אחר סיום סי' כ"ה) באות ד' ואות יו"ד ואם הא דאין מעבירין על המצות הוא גם לגבי תדיר הבאת לעיל באות מ"ז שנחלקו הפוסקים בזה ודעת הגאון קרבן נתנאל שדוחה לתדיר שלא כפסק הרמ"א בסי' תרפ"ד עי"ש עתה ראיתי בספר נחלה לישראל הנ"ל בחלק התשובות בסי' א' שהאריך קצת במחלוקת זו עי"ש:

ובמה שהבאתי בנדפס באות ק"ג אם הא דאין מעבירין וכו' הוא מן התורה וכתבתי שדעת הרדב"ז בחדשות סי' תקכ"ט (בנדפס כתוב בטעות תתק"ט) שהוא מדרבנן

והבאתי שכן הבינו רבנים רבים בדעת הרדב"ז וחלקו עליו עי"ש הנה ראיתי בס' נחלה לישראל הנ"ל בחלק התשובות סי' א' שאחר שכתב שמדברי רש"י ביומא דף ל"ג ע"א שכתב דנפקא לן במכילתא מדכתיב ושמרתם את המצות וכו' מוכח שהוא מדאורייתא וכן משמע מדבריו שם בע"ב בד"ה אלא וכן כתב הרמב"ן בפרשת בא וכן משמע ממה שהקשו התוספות שם בד"ה אין מעבירין למה לי קרא לשיירי הדם תיפוק ליה מדריש לקיש כתב שהאחרונים הביאו בשם הרדב"ז דדרשה דושמרתם את המצות וכו' היא אסמכתא ושהוכיח כן מדברי התוספות ד"ה עבורי דרעא ותמה על זה דמדברי התוספות הקודמים משמע להיפך ולכן כתב דגם הרדב"ז מודה שדין זה דאין מעבירין על המצות הוא מן התורה אלא שקושית התוספות שבעמוד שני הנ"ל דחקו לומר דהקרא הוא רק אסמכתא וידעינן זאת מסברא וכדאמרינן בעלמא למה לי קרא סברא הוא וכעין זה מפרש הפני יהושע מה שאמרו בריש פרק כיצד מברכין אלא סברא הוא אסור ליהנות מהעולם הזה בלא ברכה שהכונה שהוא מן התורה וכיון דסברא הוא לא צריך קרא וכן נמי כונת הרדב"ז וכו' ואתי שפיר דברי התוספות בשני המקומות הנ"ל וכו' ושוב כתב שדברי הרדב"ז אינם מוכרחים וכו' וכתב שאין בידו שו"ת הרדב"ז לעיין בדב"ק וכו' אלו תורף דב"ק. ויפה עשה בעט"ו שהודיע שלא ראה גוף תשובת הרדב"ז כי באמת המעיין בדב"ק ישר יחזה שדבריו ברור מללו שסובר דהא דאין מעבירין על המצות הוא מדרבנן ממש וגם מה שכתב בשם הרדב"ז שהוכיח סברתו מדברי התוספות בעמוד שני בד"ה עבורי דרעא ותמה עליו שלא הביט עין הבדולח בדברי התוספות הקודמים וכו' ליתנהו להני מילי בדברי רבינו הרדב"ז ולא הזכיר דברי התוספות להוכיח מדבריהם דהא דאין מעבירין וכו' הוא מדרבנן אלא סברא וטעמא דנפשיה קאמר לשיטת התוספות והביא דברי רבינו ירוחם להוכיח מה שכתב שנראה לו שאין שייך בזה אין מעבירין וכו' אלא הכונה שהוא כעין אין מעבירין וכו' ונכון לפני להעתיק תשובת הרדב"ז כמות שהוא למען דעת כי צדקו רבני האחרונים שהבינו מדב"ק שסובר שאינו אלא איסור דרבנן וז"ל שאלת מי שנתהפכו לו תפילין בכיס ופגע בשל ראש תחלה כיצד יעשה אם יניח של ראש תחלה משנה סדר הנחתן ואם יניח של יד תחלה כסדר נמצא מעביר על המצות וקיימא לן אין מעבירין על המצות. תשובה זו מחלוקת ראשונים כי לדעת רש"י נראה דצריך להניח של ראש תחלה כיון שפגע בו דגרסינן ביומא פרק אמר להם הממונה אמר ריש לקיש אין מעבירין על המצות אמר רבא שמעת מינה מדר"ל עבורי דרעא אטוטפתא אסור היכי עביד מדרעא לטוטפתא וכתב רש"י אעבורי דרעא אטוטפתא לאחר תפילין שבזרוע בשביל תפילין של ראש אסור דהא מרוע פגע היכי עביד מדרעא לטוטפתא מן

הזרוע בא אל הראש יניח של זרוע תחלה ואח"כ יניח של ראש ע"כ ומשמע דטעמא דפגע בשל זרוע תחלה אסור להעביר אבל אם פגע בשל ראש תחלה מניח אותו כדי שלא יעבור על המצות והקשו עליו דמאי איריא מדריש לקיש תיפוק ליה מדאמרינן בפרק הקומץ רבה כשהוא מניח מניח של יד תחלה ואח"כ של ראש דכתיב וקשרתם אות על ידיך והדר והיו לטוטפות בין עיניך לכך פירש רבינו תם בשם רבינו חננאל ובשם רבינו האי גאון דאיירי בשעה שחולץ תפליו ומניחן בתוך התיק שלא יעביר אותה של יד תחלה ויתנם בתיק ואחר של ראש למעלה דאם כן כשיבא להניחם יפגע בשל ראש תחלה ויצטרך להעביר על המצות משום דשל יד יש להניח תחלה לפיכך צריך להניח בתיק של ראש תחלה ואח"כ של יד למעלה הרי לך כי לפי שיטה זו אף על פי שפגע תחלה בשל ראש מניח של יד תחלה אף על פי שמעביר על המצות וכן נראה דעת הרמב"ם שכתב ונמצא שמניחה ומוציא של יד לפי שאין לובשין של ראש קודם של יד ואסור לאדם וכו'. ודברי הגאונים דברי קבלה הן ואין צריכין חיזוק ומכל מקום נראה לי בטעמו של דבר דמאן דשני סידרא עבר אדאורייתא דכתיב וקשרתם והיו לטוטפות והא דאין מעבירין על המצות מדרבנן היא ואסמכוה במכילתא מושמרתם את המצות קרי ביה את המצות שלא תמתין לה עד שתחמיץ ותתיישן ואי לאו דמסתפינא הוה אמינא דאין בכאן מעביר על המצות כיון שהוא מחוייב לקשור של יד תחלה עדיין לא הגיע זמן של ראש עד שיניח של יד והא דאמרינן שאין מעבירין על המצות היינו שהוא כעין מעביר על המצות וכן כתב רבינו ירוחם וז"ל ואם יניח בתיק של יד תחלה ועליהם של ראש ימצא מיד כשירצה להניחן של ראש ויצטרך להעביר וליטול של יד שתחתיהן להניחן תחלה ויהיה כמו מעביר על המצות וכן פירש רבינו תם בשם רבינו חננאל שאמר בשם רבינו האי גאון עכ"ל. גם כי לפי טעם מצות התפילין וסודם אין ראוי לשנות הסדר כלל כי הוא משנה סדרי בראשית דמעלין בקודש ואין מורידין ולכן אם נהפכו לו ופגע בשל ראש תחלה מוטב שיוציא של יד ויניחם על הסדר ואין זה מעביר על המצוה כי לעשות המצוה כתקנה וכסדרה הוא מכוין עכ"ל הרי מפורש יוצא מפה קדשו שדין אין מעבירין על המצות הוא מדרבנן ממש ועל פי יסוד זה אך בחלקות ישית בין הא דמשנה סדרא דעבר אדאורייתא ממש להא דאין מעבירין וכו' שאינו אלא אסמכתא ובזה ישנו בנותן טעם לשבח לפסק הגאונים ודבר זה אמרו מסברא דנפשיה ולא הביא ראיה לדבריו אלא למה שהוסיף לומר אי לאו דמיסתפינא וכו' והא דאמרינן שאין מעבירין וכו' כעין מעביר וכו' כמבואר בדב"ק: איברא דחזיתיה לרבין חסידא קדיש על ארעא דרבנן בראש ספרו שהוכיח מדברי התוספות דיומא שם בד"ה עבורי דרעא שסוברים שהוא מדרבנן שאם

לא כן איך פשיטא להו דאם פגע בשל ראש יעביר על המצוה ויניח של יד תחלה הרי כיון דשניהם מן התורה מאי אולמיה דדרשה זו מדאין מעבירין אלא ודאי אין מעבירין אינו אלא מדרבנן וזו היא הראיה שהזכיר בספר נחלה לישראל על שם הרדב"ז ואנכי חזון הרבתי למרן חיד"א ביעיר אזן אות טו"ב שכתב דברי הרב ארעא דרבנן בזה הלשון הרב עיר וקדיש על ארעא דרבנן בתחלה הוכיח דהוי דרבנן מדכתבו התוס' ביומא דף ל"ג בשם רב האי גאון דאם פגע בתפילין של ראש יעביר על המצוה ויניח של יד משום והיו לאות ולטוטפות ואי אמרת דאין מעבירין מדאורייתא מאי אולמיה דהאי מהאי והן הן דברי הרדב"ז בחדשות סי' תקכ"ט עכ"ל הרי שכתב שדברי הרב ארעא דרבנן בראיה זו מדברי התוספות הן הן דברי הרדב"ז ואני בער ולא אדע היכי משמע ליה הכי מדברי הרדב"ז הנתונים למעלה ומה שכתבתי אני ההדיוט בנדפס (אחר שהבאתי דעת הרדב"ז) שייחס כן לרבותינו התוספות ביומא בד"ה עבורי דרעא וכתבתי שגם הריטב"א כתב כדברי התוספות ואם כן גם הוא סובר שהוא מדרבנן אין כונתי לומר שהרדב"ז הוכיח כן מדברי התוספות רק שהוא מייחס שזה הוא טעם שיטת התוספות וזה פשוט בסיגנון לשוני דלא כמו שהבין רב אחד מידי"ן יצ"ו כי לדעתי העניה לא יתכן להבין כן מדברי הרדב"ז אלא שדבר זה פשוט היה בעיניו שאינו אלא מדרבנן ועל פי זה ישנו בנותן טעם לשיטת התוס' ואם לא היה פשוט כן בעיניו לא היה ממציא סברא זו מדברי התוספות דשערי דחיות לא ננעלו כמו שכתב מרן חיד"א וכמה רבני האחרונים אלא דמה שיש לתמוה על הרדב"ז הוא דמוכח מדברי התוספות ביומא ובמגילה שדין זה (אין מעבירין על המצות) הוא מדאורייתא כמו שכתבו כמה רבנים ותו לא מידי. והשגתי עתה (בששון) קצת עלין מספר ארחות חיים החדש לידידי הרה"ג מוהר"ן כהנא אבד"ק סאפינקא יצ"ו וראיתי בסי' כ"ה אות ב' בשם ספר אשל אברהם להגה"ק מבוטשטש שנסתפק אם מן התורה הוא דאין מעבירין על המצות או הוי רק מדברי סופרים וספקו קיל ואין ספר זה מצוי אצלי לראות אם הזכיר שדבר זה נפתח בגדולים הנז"ל ויש לתמוה על הרב המחבר יצ"ו שלא זכר שר מה שכתבתי בשדי חמד בכלל זה והמעיין בספר התורה הנ"ל ישר יחזה אשר ענותו תרבני שבשפלנו זכר לנו וכמעט ברוב הסימנים מביא וקורא את אשר כתבתי אני הדל בשדי חמדתי הן בחלקי הכללים והן בחלקי האסיפת דינים ובזה קרא שמיטה והוא חידוש:

ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ה אות ל"ג ציין בעיקר כללין מנחות דף ס"ד תשב"ץ ח"ג סי' כ"ו הרדב"ז ח"א סי' י"ג תורת חסד סי' א' הרדב"ז החדשות סי' תקכ"ט חות יאיר סי' ט': כב) אין בישול אחר בישול בזה הכלל רשמתי קצת בנדפס אות

כ"ח וגם בקונטריס זה כתבתי בסיעתא דשמיא לעיל באות ס' בדין בישול אחר בישול לבשר בחלב ואתה תחזה בספר כלילת שאול לידידי הגאון מוהר"ר שאול חיים הלוי איש ירושת"ו יצ"ו בסוגיא י"ג דף כ"ב ע"ב שהאריך בכמה פרטים. א. אם יש בישול אחר בישול. ב. אם יש בישול אחר אפיה וצלי. ג. אם שייך אפיה או צלי אחר בישול. ד. אם יש אפיה או צלי אחר אפיה או צלי ועוד בכמה פרטים המסתעפים לך נא ראה. ולענין בישול אחר אפייה וצלי עיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לחלקי הכללים בסי' ס"ט אות ב':

כג) אין עושין מצות חבילות חבילות בדין זה האריך הגאון שואל ומשיב בספר יד שאול בהלכות מילה סי' רס"ה דף ל"ז ע"ב אות ז' אם הוא מדאורייתא ובכמה פרטים בענין זה ול פניתי לעיין בדב"ק לך נא ראה. ובספר אמת ליעקב להרה"ג מוהרש"א ראבינוויץ בדף כ"ח ע"א (בד"ה והנה) חקר למה לא חשבו חייבי מיתות ומלקיות שאין ממיתין שנים כאחד ולא מלקין משום שאין עושין מצות חבילות חבילות ורק מטעם אחר כתב הרמב"ם שאין מלקין שנים דכתיב יכנו ותירץ דהא דאין עושין חבילות הוא מדרבנן כמו שכתבו התוספות בסוטה לענין השקאת שתי סוטות ויש לפקפק בזה. א. שאינו פשוט שהוא מדרבנן ומה נענה אם נאמר שהוא מן התורה. ב. התינח גבי חייבי מלקיות לא הוצרכנו לבא מטעם חבילות שהוא מדרבנן אחרי שיש לנו לימוד מן התורה יכנו אבל בחייבי מיתות שאין לנו לימוד מן התורה היה להם לומר שאין ממיתים שנים כאחת משום מצות חבילות עוד תירץ שם וכתב שהוא העיקר דכאן לא שייך אין עושים מצות חבילות מפני שיש גם מצות עשה ובערת הרע מקרבך כי לא רק בקום ועשה המצוה הוא כי אם בשב ואל תעשה גם כן מבלי להניח מבלי עונש ועל מצוה דכוותה אין שייך אין עושין מצות חבילות ואין להשהות המצוה ורק בחייבי מלקות בא מפורש יכנו ולא שנים ויש עוד להאריך עכ"ל והנה לעיל בסוף אות צ"ה הבאתי שבספר שער הציון כתב שברשב"ץ ח"ב סי' מ"ב כתב כלל גדול בזה ומאז, נפשי איותה לעיין במילי דמר ועתה אשר זכיתי בו שלי"ת אעתיק דב"ק לזכות את הרבים ודבריו הם על מילת שני תינוקות כאחד שאחר שכתב שמברכין ברכה אחת לשניהם בין אם הם תאומים או אינם תאומים ושכן כתב הרשב"א בתשובה ואף לשתי תינוקות של שני בני אדם וכן שני חתנים וכו' הנה אחר זה כתב וז"ל ולא תיקשי לך היאך מלין שתי תינוקות כאחד והא אין עושין מצות חבילות חבילות לא אמרינן הכי אלא במצות חלוקות כברכת המזון וקידוש היום אבל במצוה אחת לא הוי חבילות חבילות והוי כקידוש והבדלה דמברכין אכסא חדא כדאמרינן בערבי פסחים ק"ב ע"ב ולא דמי נמי לשני מצורעים דאין מטהרין אותם כאחד

ולשני עבדים דאין רוצעין אותם כאחד ולשני עגלות דאין עורפין אותן כאחד וכן שתי סוטות ואין משקין אותן כאחת ולכל הני יהבי טעמא בסוטה ח' ע"א דאין עושין מצות חבילות חבילות דהתם הויא כל אחת מצוה בפני עצמה לכל אחד ואחד ואפילו שני תינוקות לשני בני אדם לא דמי להני משום דהנך מצות רמו עלייהו דבית דין לבני אדם חלוקים אבל מילה דרמיא על אב וכל חד וחד מחייב למימהל בריה לא הוו מצות חבילות חבילות אם יוצאין בברכה אחת ודמי לשוחט בהמות הרבה שיוצא בברכה אחת והוא הדין להרבה שוחטים שיוצאים בברכה אחת וכדאמרן אף על פי שהן גופים חלוקים דשתי בהמות נמי גופים מחולקים הוו לענין אותו ואת בנו כדאיתא בפרק אותו ואת בנו דף פ"ב ע"ב ומייתי לה בכריתות ט"ו ע"א כן נראה לי עכ"ל הרשב"ץ ועיינתי עתה בספר יד שאול שהזכרתי בסוף ס"ק זה וראיתי שכבר הביא שם תורף דברי הרשב"ץ הנ"ל וכתב על דבריו וז"ל:

והנה אזיל בתר איפכא דלפי דבריו מצות דרמיא עלייהו דבית דין לבני אדם חלוקים יותר גרע ממצות דרמיא עלייהו דאב וכל חד וחד מחוייב למימהל בריה ולפי זה בשתי תינוקות של אדם אחד מגרע גרע ודמיא לשני מצורעים וסוטות ובאמת הוא בעצמו כתב להיפך וגם לא ביאר הטעם כלל מה טעם יש בדבר וכפי הנראה כונתו לחלק דמילה מצוה אחת למול ולא מיקרי חבילות אבל שם כל אחת מצוה בפני אחד לכל אחד ואחד אבל לא ידעתי מה חילוק יש בין מילה לשתי סוטות או מצורעים דגם במילה כל תינוק מצוה בפני עצמה על כן דבריו צריכים עיון ולדעתי היה עוד מקום לחלק בין דבר שצריך לכוין לכל אחד בעצמה על דרך משל בסוטה שצריך למחוק לכל אחת ואחת לשמה דאז שייך אין לבו פנוי לא כן בדבר דסגי בכונה אחת על דרך משל מצות מילה ושחיטה דמאי נפקא מינה אם מל אחת או אלף בכולם הכונה אחת למול לשם מצוה וכן בשחיטה וכדומה והיה מקום להאריך בזה וברצות השם במקום אחר אבאר עכ"ל:

ועל דבר זה נשאל הרשב"א בסי' תצ"א הביא דבריו רבין חסידא בארעא דרבנן אות ב' בשני חתנים אם מברך ברכה אחת לשניהם או לא כשם שאין משקין שתי סוטות כאחת והשיב מסתברא שמברך שניהם כאחת כשתי חבורות שאוכלות לעצמן שאחד מברך לשתיהם והכי מסתברא שמוהל אחד שיש לפניו שני וולדות למולן מברך על שניהם ברכת מילה וכן בכל המצות עכ"ל. וכבר הזכיר הרשב"ץ שם שכן כתב הרשב"א בתשובה אף על פי שיש חולקים ועיין לרבינו הטור ומרן בית יוסף ביו"ד סי' רס"ה בשם תשובת הרא"ש כלל כ"ו ותשובת הריב"ש סי' שפ"ד והם לא כתבו לבאר מדוע לא נאמר בזה אין עושים חבילות והרשב"ץ עמד על זה וביאר טעמו של דבר על פי מה

שחילק כנז"ל והרב ארעא דרבנן תמה על הרשב"א דנהי דאין בברכה אחת לשניהם משום לתא דחבילות חבילות מכל מקום הרי התוספות בסוטה ד' ח' הוכיחו מלשון התוספתא דכשם שאין משקין שתי סוטות כאחת כך אין להביאן כאחד אף שאין משקין שתיהם כאחת ואם כן מי התיר להביא שני חתנים כאחד וכן שני וולדות בבת אחת למול דאף שנימולים בזה אחר זה כל שמביאים בבת אחת אסור והאריך קצת עי"ש ולא ידעתי מי הזקיקו להרב להבין שהרשב"א מתיר להביא שני חתנים ושני וולדות בבת אחת והרי בסיום דברי הרשב"א כתב והכי מסתברא שמוהל אחד שיש לפניו שני וולדות למולן וכו' והיינו שכבר הובאו לפניו ופוסק הדין שיש לפטרן בברכה אחת וכי האי גוונא נמי מיירי בשני חתנים שכבר באו שניהם וילמד סתום מן המפורש ואולי כוונת תמיהתו היא שהיה לו להרשב"א לבאר דלכתחלה אין להביאם ומדלא אמר הכי משמע ליה שלדעתו גם להביאם בבת אחת שרי וקשיא ליה דהא בהבאה נמי איכא למיחש משום חבילות כמו שכתבו התוספות. ואני הדל לא זכיתי להבין קושייתו כלל דמאחר דלהרשב"א וכן להרשב"ץ הנ"ל אין שייך במילת שני וולדות משום חבילות חבילות דמהיכא תיתי לאסור הבאתם משום חבילות ומה שכתבו התוספות דגם בהבאה איכא משום חבילות חבילות היינו משום שבעיקר עשייתן איכא משום חבילות אמרינן נמי דגם הבאתם אסור משום חבילות אבל במילת שני ילדים דליכא בגוף המצוה והברכה משום חבילות הכי נמי כל שכן שאין לחוש לזה על הבאתם:

וראיתי להרב מעשה אברהם בחלק יו"ד סי' י"ד (בד"ה ומשתכל הוית) שכתב בשם מרן מלכא בספר חקי חיים שהשיב על הרב ארעא דרבנן דמי גילה לו שהרשב"א מיירי שבאו שני חתנים כאחד דאפשר שבא האחד ונשתהו לאיזה צורך וביני וביני בא השני וכן בתינוקות ולזה שאלו להרשב"א אם לפטרם בברכה אחת והשיב דדי בברכה אחת אחר שכבר באו ושניהם לפנינו. והרב מעשה אברהם תמה עליו שתשובת הרשב"א הלזו הביאה מרן הבית יוסף באבן העזר סי' ס"ב בתוספת דברים והוא שאחר שכתב דמסתברא לברך ברכה אחת לשניהם וכו' סיים ודעתי נוטה שכל כת וכת מן החתנים מכניסים לחדר אחד לעצמו כדי שיהא ניכר שיש שם שתי חתונות ואין מברכים לזה בפני זה להפריש בחתונתם וזהו בענין שבע ברכות שעושים מחמת כניסתן לחופה ובברכת אירוסין אבל לענין שבע ברכות שנוהגים אין צריך עכ"ל הרי שדקדק וכתב שכל כת וכת מכניסים לחדר אחר כדי שיהא ניכר שיש שתי חתונות ולא שבמקרה נמצאו שני חתנים או שני תינוקות אלא בכונה מכוונת מביאים ומכניסים לחדר אחד לעצמו אלו תורף דב"ק. והרבה יש להשיב על דבריו וסמכתי על הקורא בדברים שבכתב ולבבו

יבין שאין מזה שום תמיהה על הרב חקי חיים עוד כתב שם בשם הרב חקי חיים שחילק דעד כאן לא כתבו התוספות דגם בהבאה איכא קפידא אלא במידי דכתיב ביה הבאה כסוטה או הגשה כעבד או הקרבה וכו' אבל לא בשאר דברים והאריך קצת וגם על זה השיב הרב המחבר ואין בכחי להעתיק כל דברי קדשם ואני לא אמרתי אלא להזכיר:

סימן קלו

אם יבא אליהו ויאמר אין שומעין לו על מה שכתבתי בנדפס באות קי"ב כתב לי ידידי הרה"ג אברהם יצחק הלוי בלייוייס דומ"ץ בעיר בריסק יצ"ו וז"ל באות קי"ב הביא דברי ברכי יוסף שהקשה על דברי הרשב"א מנחות והנה על פי דברי החתם סופר חלק ששי סי' צ"ח (ד"ה ת"ש דהני שב שמעתתי) אתי שפיר גם דברי הרשב"א אך לכאורה גם על דבריו יש לדקדק מש"ס שבת ד' ק"ח ע"א וכעין שהקשה בברכי יוסף שם וצריך לומר כישוב מני"ר הי"ו ודוק עכ"ד יצ"ו. ובזכרונות הגאון חקרי לב שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ו אות ק' ציין בעיקר כללין שער אפרים סי' ע"ב יבמות דף צ"ט ד"ה ואין ועיין במ"ש פ"ט דאישות ה"ו ועיין שם במשנה למלך ובמגיה תוספת יום הכיפורים דף ד' בכורות דף ל"ג בני דוד דף ד' ס"ו ע"ג פסחים דף כ"ח ע"ב יבמות דף ס"ז ד"ה אין ודף צ"ו ד"ה וליגמור דברי אמת בקונטריסים דף פ"ו ברכי יוסף א"ח סי' ל"ב יבמות דף ל"ה ודף מ"א פסחים דף י"ג וי"ד וד"ח גידולי תרומה ד"י גטין דף מ"ב חולין דף ל"ח ד"ה אלא מנחות דף ס"ד ד"ה שחט ובקונטריס כונן לחקר:

סימן קלז

אשה אם ממעט קטנה כתבתי בנדפס במערכה זו אות בש"ן ושם תמהתי ע"ד שני המאורות הגאון חקרי לב ומר בריה שנראה מדבריהם דבעניינא דחליצה כתיב אשה מה שאין כן האמת (עי"ש בד"ה ודע) על זה השיב ידידי הגאון מוהר"ר שמואל מואליווער אבד"ק בייאליסטאק יצ"ו וז"ל אחד מרבני דייני צדק אשר אתי הראה לי את תמיהתו עלי הרב בעל חקרי לב ובנו במה שכ' דגבי יבמה כתיב אשה ואמרתי לכאורה יש ליישב דברי האב דבאמת גבי יבמה כתיב ולקחה לו לאשה רק בחליצה לא כתיב אשה וע"כ לא הביא בעל חקרי לב הראיה מר"מ דל"ל להקיש אשה לאיש דמאחר דבחליצה לא כתיב אשה רק ביבום רק דיכולים ללמוד מייבום דכל שאינו עולה ליבום אינו עולה לחליצה כמבואר ביבמות דף מ"ד א"כ אין נפקותא במה שלומד מן ההיקש ואין צריך ללמוד מייבום אבל לרבנן קשה דהם סוברים דבחליצה באמת בין גדולה בין קטנה א"כ מדוע לא ילפי מלאשה דקטנה לא. אמנם באמת לא נראה לומר כן דהאי לאשה מבעי

ליה שנעשית כאשתו לכל דבר ביבמות דף ט' ע"ב והנני ידידו באהבה למאד שמואל בהרב מהר"ט מאהליווער:

גם ידידי הגאון מוהר"ר משה נתן הלוי רובנשטיין אבד"ק דובנא רבתי כתב אלי בזה. וז"ל אבא אעיר לכבודו הקדוש אפס קצה קצהו במה שהפליג לתמוה על הגאון חק"ל ובנו ז"ל (בחלק הכללים מע' האלף אות בש"ן) דמי כתיב אשה בעניינא דחליצה כלל וכו' ובמחכת"ה הלא מקרא מפורש (דברים כ"ה ה') ולקחה לו לאשה ויבמה והוי כמו בתולה מעמיו יקח אשה דדרשו שם דס"א ב' למעט קטנה ונהי דההיקש הוא מועלתה יבמתו כפירש רש"י ונימוקי יוסף אבל הקושיא דהוו"ל למדרש מדכתיב אשה ובנו הגז"ל יפה כיון ג"כ דהוו"ל להעיר מאותו עמוד בד' ס"א רע"ב וקצרתי לחכם כמותו ירבו בישראל ולרב הנחיצה וקושי הכתיבה אקצר וא"ש מאד"ה כנפשו היפה ונפש הכו"ח ידי"ן בכל עז ובלונ"ח באה"ר ואה"ע הצעיר משה נתן הלוי רובנשטיין בעהמ"ס אלף המגן וכה"מ:

אמר המחבר חח"מ מה "להבל דמה" כמדומה לי דלפי מה שדקדקתי בספרי לכתוב בזה הלשון. אמנם גוף דבריהם תמוהים הם בעיני דמי כתיב אשה בענייני דחליצה כלל הרי יבמתו הוא דכתיב ולא אשה וכו' מסולקות תמיהתו מעלי שנראה שבזה לא נעלם ממני דבר שתינוקות שב"ר יודעים אותו מקרא מלא דבר הכתוב ולקחה לו לאשה ויבמה. אמנם תמיהתי היא דבדיני חליצה לא נאמר אשה וכתבתי דלישנא דש"ס ואשה בין גדולה בין קטנה הוא לשון מושאל והבאתי דברי רש"י והרב הנמק"י שכונתם דלא כתיב אשה בעניינא דחליצה וידידי הגאון מר שמואל יצ"ו חתר ליישב על פי הכלל דכל שאינו עולה ליבום וכו' אבל מגוף הכתוב (ולקחה לו לאשה) ודאי אין שום סתירה לדברי כמובן:

סימן קלח

אפר פרה היה בימי האמוראים כמו, שכתב מרן המשנה למלך בשלישי מהלכות אבל סוף דין א' בשם רבינו שמשון ברביעי דמסכת חלה משנה ז' והרא"ש בסוף הלכות חלה ושהוכיחו כן מדאמרינן בפרק קמא דנדה דף ו' קדש בימי רבי מי הואי ומשני כדעולא דאמר חבריא מדין בגלילא ופירש רש"י שמטהרים יינם לנסכים שמא יבנה בית המקדש בימיהם ואם לא היה להם אפר פרה הרי כולם בחזקת טמאי מתים וכו' עי"ש וכן כתב מרן הבית יוסף בריש הלכות חלה שהיה אפר פרה בימי האמוראים והגאון קרבן נתנאל בסוף מסכת ר"ה ובמס' יומא פרק בתרא סי' כ"ד כתב דהא דאמר ר' יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל אינו נוהג בזמן הזה שכולם טמאי מתים אבל בזמן התנאים והאמוראים שהיה להם אפר פרה היו יכולים ליטהר מכל טומאה וכו' ועיין במחזיק ברכה בסוף

סי' רמ"ד וראה זה חדש מה שכתב מרן חיד"א בספר יעיר אזן בקונטריס מדבר קדמות אות כ"ו וז"ל פשיטא לי דרבינו האר"י היה מטהר באפר פרה על יד אליהו זכור לטוב ואז נחה עליו רוח הקודש להפליא ואף שלא ראיתי כתוב ריח מזה ולא שמעתי לבי אומר לי שהרב היה מעלים הדבר העלם נמרץ לרוב ענוותנותו עכ"ל הנך רואה דניחא ליה למרן חיד"א לומר שאף בזמן אחרון היה נמצא לאנשים פרטיים וכל שכן בזמן האמוראים לקדושים אשר בארץ ודבר זה היה פשוט בעיני שבזמן האמוראים הקדושים היה אפר פרה ולא הוצרכתי לכתבו אלא מפני מראית עין אשר ראיתי בספר חדש (הוא אצלי) מתא דירושלים להגאון משה ליב ראזינבוים שחקר בהקדמתו במאי דאמרו בפרק כיצד מברכין דף מ"א ובשאר דוכתי בפסוק ארץ חטה ושעורה וכו' דלשיעורין נאמר חטה לנכנס לבית המנוגע שעורה לעצם כשעורה וכו' תאנה גרוגרת להוצאת שבת דלמה הקדים הכתוב דיני טומאה דלא שכיחי כולי האי כהוצאת שבת וניחא ליה שכשהיו ישראל במדבר היו טהורות שכיחי טפי וחמירי להו טהרות כלים ביותר לכן הקדימן וחזר וחקר מדוע היפך רבינו הקדוש הסדר והקדים שאר הסדרים לסדר טהרות וכתב ליישב וז"ל אמנם נראה הואיל ורבינו הקדוש סדר המשניות לאחר החורבן וכבר בטלו טומאות וטהרות דאין לנו אפר פרה והוי דינים אלו רק הילכתא למשיחא לכך סדרם בסוף מה שאין כן תורתינו הקדושה אלו לא גרמו חטאינו להחריב מקדשו היו דיני טהרות וטומאות ראשונים וי"ל דעל זה היה מקונן ירמיהו בנבואתו טמאתה בשוליה דדיני טומאת וטהרות לאחר החרבן יהי' בסוף ואולי רמז בנבואתו דיהיה הסדר הוי"ו בשוליה הי סוף סדר ההי עכ"ל הנה כתב בפשיטות שעוד בימי רבינו הקדוש לא היה אפר פרה והוא תימה שנעלם ממנו דברי הראשונים הנז"ל שכתבו שאף בימי האמוראים היה נמצא אפר פרה:

וראיתי בספר חדש (הוא אצלי) טהרת המים לרב גדול משאלוניקי שבקונטריס שיורי טהרה אות ח"ן כתב אפר פרה היה גם בזמן האמוראים כדאיתא בנדה דף ו' וזכורני שראיתי במקום אחד דכשגלו לבבל הוליכו עמהם אפר הפרה משנה למלך ריש פ"ג דאבל ועיין מחזיק ברכה סוף סי' רמ"ב ואהל יעקב סק"ו ובן יוחאי בשער ז' דף קל"ה ע"א מיהו בתוספות בכורות דף ז"ך ע"ב נראה דסברי דבארץ ישראל יש לומר דהיה להם הזאה אבל לא בחוצה לארץ עכ"ל ונראה דאף לפי הנחה זו (לחלק בין בארץ לחוצה לארץ) אין מתיישבים דברי הרב מתא דירושלים ואין להאריך ובשו"ת פרשת מרדכי להגאון מוהר"ם בחלק א"ח סי' ה' שהביא דבריו רב אחד יצ"ו והבאתי דבריו בקונטריס

הערות סי' קכ"ד (בד"ה ובסי' שכ"ה) כתב שהאמוראים שבבבל לא היה להם אפר פרה כדאיתא בברכות דף כ"ח ע"ב וכי הזאה יש לנו וכו' עי"ש:

סימן קלט

אמירה מה שאדם כותב לחברו אי שייך לכנותו בשם אמירה הנה במאי דכתיב ריש פרשת יתרו ויאמר אני חתנך יתרו בא אליך פירש רש"י שאמר לו כן על ידי שליח והרמב"ן טען שאם היה על ידי שליח היה צריך לומר הנה חתנך יתרו בא אליך (לא אני חתנך) לכן פירש שאמר לו כן על ידי אגרת והרר"א אבן עזרא כתב שני הפירושים מתבאר דשייך לשון אמירה על הנאמר בכתב וכן מתבאר מדברי הרא"ם שכתב ליישב טענת הרמב"ן על רש"י כיעי"ש ולא בא בטענה עליו לומר דלא יתכן לפרש שהיה על ידי אגרת דהא כתיב ויאמר מוכח דסבר וקביל שגם על ידי כתב שייך לשון אמירה וגם בלשון חכמים מצינו דקרו להכותב אומר כמו שהביא הגאון חקרי לב בזכרונותיו שבסוף ספר ישרי לב דף צ"ח אות קס"ג משס"ס דגטין דף מ' ע"ב אמר ר' יוחנן וכולן בשטר עי"ש בפירוש רש"י (אלא שבנדפס באות קס"ח כתבתי דיש לדחות זה עי"ש):

שוב ראיתי ששני הפירושים שכתבו רש"י והרמב"ן אמורים במדרש רבה יתרו פרשה ז"ך סי' ב' ובמכילתא ובתנחומא עי"ש שנחלקו בזה ר' אליעזר ור' יהושע ולרש"י ניחא ליה פירוש האומר שהכונה היא שאמר לו על ידי שליח והרמב"ן בחר לו דברי האומר על ידי אגרת ונראה לי הדל שלא היתה כונתו לטעון על דברי רש"י (כמו שהבין הרא"ם בכונתו) דודאי לא נעלם ממנו דרש"י לא מדעת עצמו אמר כן והם דברי ר' אליעזר או ר' יהושע במדרשי רז"ל הנ"ל (עיין בדברי המפרשים שיש גירסאות חלוקות) ומה לו כי יזעק על רש"י אם בחר לו פירוש אחד מהפירושים שאמרו התנאים ולכן לא הזכיר בזה דברי רש"י כדרכו בכמה מקומות רק כונתו להודיע טעמו ונימוקו אשר בחר לו בפירוש האומר על ידי אגרת ומביא ראיה מדכתיב ויאמר חורם מלך צור בכתב וגם במפרשים על המדרש ראיתי שמביאים מדכתיב אמר עם הספר ועל כל פנים כיון שמצינו מפורש שתנא אחד סובר דויאמר הוא על ידי כתב והסובר שהיה על ידי שליח לא ראינו שחולק בפירוש לומר דאין שייך לומר אמירה על הכתב אין לנו לבדות מחלוקת ביניהם ושפיר יש לנו לומר דכולי עלמא מודו דשייך ויאמר על דברים שבכתב והיה לו איזה טעם לפרש כאן על ידי שליח ולא על ידי אגרת (כל מה שכתבתי שוב ראיתי ששני הפירושים וכו' נוסף לי עתה על מה שכתבתי בימי חרפי ולפי הוספה זו יש לבנות ולסתור במה שכתוב להלן וקל להבין) ומזה כתבתי בימי חרפי (זה כשלשים שנה ומעלה) בחידושי על השלחן א"ח לפשוט מה שנסתפקתי אם מותר לכתוב דברי

תורה במקומות שאסור לדבר בהם בדברי תורה ורק להרהר בהם מותר (כמו בית אמצעי של בית המרחץ וכיוצא) ומצאתי שנסתפק בזה הגאון פרי מגדים בסי' מ"ז במשבצות אות ב' שלפי האמור נראה שאסור שהכתיבה עצמה הויא כאמירה ושוב כתבתי שיש לדחות דאף שהכתיבה נקראת אמירה מכל מקום אין מזה הכרח דחשיב כמוציא בפיו ממש אלא כמהרהר בעלמא שהרי מצינו לשון אמירה על ההרהור שבלב כדכתיב ויאמר ה' אל לבו ויאמר המן בלבו וכמוהם עוד הרבה ואם כן אין מזה הכרח דאסור לכתוב דיש לומר דחשיב מהרהר ומותר ואין לדחות דשאני התם דכתיב בלבו ולעולם דאמירה סתם היא בפה וכתיבה דנאמר עליה לשון אמירה סתם ויאמר יתרו) חשיבא כמוציא בפה שהרי הרמב"ן הוכיח שנאמרה אמירה על הכתב מדכתיב ויאמר חורם מלך צור בכתב וישלח אל שלמה (דברי הימים שני ב' יו"ד) ולא משמע ליה לחלק השאני התם דמפורש בכתב דוגמא לזה מצינו לרש"י דמפרש והגית בו יומם ולילה שהוא במחשבה ומביא ראיה מדכתיב והגיון לבי וכן בתהלים (סי' א') ובתורתו יהגה ובסימן ב' יהגו ריק ובסי' ל"ז יהגה חכמה ובסי' ל"ח ובמרמות כל היום יהגו ובסי' ס"ג באשמורות אהגה בך מפרש לשון מחשבה ומביא ראיה מוהגיון לבי ולא משמע ליה לחלק דשאני התם דכתיב לבי אלמא דאין לחלק והכי נמי כיון שמצינו אמירה על דברים שבלב יש לומר דאמירה סתם הנאמרה בכתיבה חשיבה אמירה בלב וכותב לא הוי אלא כמהרהר: הן אמת שנראה לכאורה דלדעת רבותינו התוספות צריך לומר שיש לחלק בין אמירה סתם להיכא דכתיב בה בלב שבגטין דף ע"א (ד"ה והא יכול) כתבו דמאי דלא פריך תלמודא מחליצה דממעטינן חרש וחרשת מואמר ואמרה ולא אמרינן שיאמרו על ידי כתב היינו משום כיון דכתיב אמירה פשיטא לש"ס דהוא שלא מן הכתב יעויין שם והנה אף דלדידהו צריך לומר דמאי דכתיב ויאמר יתרו היינו על ידי שליח כפירוש רש"י ולא כפירוש הרמב"ן ואם כן לא מצינו שנאמרה אמירה על הכתב בכל זאת טעמא בעי מנא ליה לש"ס דלא שייכא אמירה על הכתב דלוא תהא כתיבה כמחשבה בעלמא הא על מחשבת הלב נאמרה אמירה בכתובים הרבה (ובמסרה מונה עשרה ויאמר בלבו) ונימא שפיר ואמר ואמרה בכתב ותו דהכתיב ויאמר חירם מלך צור בכתב אם לא שצריך לומר לדעתם שיש לחלק בין סתם אמירה לאמירה דגלי בה שהיא בלב או בכתב מכל מקום הרי גם התוספות סוברים דהיכא דכתיב אמירה אין בכללה כתיבה אם כן שמעינן דכותב בדברי תורה אינו כאומר בפיו:

והרב נהר שלום בסי' מ"ז אף הוא היה מתכוין להוכיח מדברי התוספות דגטין הנ"ל דכותב אינו כאומר והוא שהביא מה שהקשה הרב טורי זהב על מה שפסק מרן דכותב

בדברי תורה צריך לברך ברכת התורה דהא קימא לן גבי עדות דלא מהני בכתב אלמא כתב לא הוי כהגדה בפה והכי נמי נימא דכותב בדברי תורה לא הוי כאומר בפיו אלא כמהרהר דאין צריך לברך וכתב שנעלם ממנו סוגיא דגטין דף ע"א דשאני עדות דכתיב מפיהם ולא מפי כתבם ואם כן לא קשיא קושית הטורי זהב וסיים דמכל מקום קשה לפי מה שכתבו התוספות דהיכא דכתיב אמירה כמו בחליצה לא מהני כתיבה אלמא דכתיבה לא הויא אמירה והכי נמי נימא בדברי תורה דכתיב בהו דבור (ודברת בם) לא מהני כתיבה והניחו בקושיא עי"ש ונראה דכל זה הוא לפי מה שכתבו התוספות בתחלה אבל למה שכתבו ועוד דבחליצה ילפינן ועתה מועתה הלוים שצריך בלשון הקודש ומינה שמעינן נמי שהיא בפה יש לומר דבעלמא גם כותב הוי כאומר בפה ומאי דממעטינן חרש וחרשת מחליצה הוא משום דגלי בה קרא ועתה שוב הבאתי מה שכתבו הפוסקים לענין כותב אגרת לחברו בימי הספירה וכותב היום כך וכך לעומר אם יוצא בזה ידי ספירה ומה שכתבו בנשבע שלא לדבר עם חברו אם יכול לדבר לו בכתב ומה שנחלקו בכותב שבועה ולא ביטא בשפתיו אם חייב לקיים שבועתו והארכתי בכל הפרטים בסיעתא דשמיא ועל עיקר הספק כתבתי דלפי מה שכתבו תלמידי רבנו יונה שדרך הכותב להוציא מפיו איזו תיבות אם כן אסור לכתוב אף במקומות שמותר להרהר שמא יוציא מפיו ואף שהרב טורי זהב לא נחה דעתו לומר שמפני זה צריך הכותב בדברי תורה לברך על התורה היינו משום דחשיב ליה ספק אם יוציא מפיו ואין לברך מספק אבל לספק דידן נהפוך הוא דכיון דמידי ספק לא נפיק אסור לכתוב מספק שמא יוציא בשפתיו: ולעיקר כללין אם מה שכותב אדם שייך לכנותו אמירה מצאתי אחר זמן רב שהגאון חתם סופר באבן העזר ח"א סוף סי' מ"ט שכתב בענין זה וז"ל ואיידי דאיידי אעורר אמה שכתבו התוספות בגטין (דף ע"א ד"ה והרי יכול) דכתיבה לא מקרי אמירה וכן ביאר יותר בחידושי הרשב"א וכן נראה לי מש"ס שם שהרי ממעט מפיהם ולא מפי כתבם שמעת מינה דכתב לא מקרי מפיהם ואם כן הא דמייתי התם אלם לא יפתח פיו נמי משמע פיו לא יפתח אבל יכול הוא לכתוב ואפילו הכי מקרי אלם ואמרינן התם אלם כדאמרי אנשי אשתקול מלוליה וידוע כי מילוליה הוא התרגום של אמירה ודבור ושמעת מינה אף על גב שיכול לכתוב מכל מקום אשתקול מלוליה שאינו בר אמירה וצריך עיון גדול ממה שכתב רמב"ן על התורה פרשת יתרו על פסוק ויאמר אני חותנך יתרו בא אליך שאמר כן באגרת כתוב ומייתי על זה ראיות ברורות ובפרט מ"ש מחירם יע"ש וצ"ע עכ"ל ולי הדל בהורמנותיה דמר נראה שהתוספות מפרשים כפירוש רש"י דויאמר יתרו היינו שאמר על ידי שליח ומה שהביא הרמב"ן ראיה מחורם סוברים התוספות

דשאני התם דכתיב מפורש בכתב אבל מסתמא אמירה היא בפה כדמשמע מסוגית הש"ס ומה שכתב שבחידושי הרשב"א ביאר יותר הנה עיינתי שם וראיתי שהביא מה שהקשה רבינו אלחנן (על מה שאמרו בש"ס והא יכול בכתב) מדממעטינן חרש מחליצה מדכתיב ואמר ואמרה ושתירצו בתוספות דהגדה (דכתיב בעדות) נוכל לפרש שהוא בכתב וכתב הרשב"א שהוא תירוץ נכון שהרי כתיב ובעל כנפים יגיד דבר וכדבריו כתב הריטב"א בחידושיו שם ולא ראיתי שביאר יותר מזה ומה שכתב בשם הרמב"ן שהביא ראיה ברורה ובפרט מ"ש מחורם הנה המעיין בדברי הרמב"ן יראה שאינו בסוג ראיה ברורה רק הכרעת דעתו שאם היה על ידי שליח היה צריך לומר הנה חתנך יתרו בא אליך ועל זה כבר השיב הרא"ם עיין בדב"ק ורק הראיה היא מחורם ואינה מכרעת כל כך דיש לדחות לדעת התוספות דהיכא דגלי קרא בכתב שאני כמו שכתבתי למעלה ובאמת שאחרי כתבי כן מדעתי ראיתי שכן כתוב בהגהות וחידושי הרש"ש בש"ס דפוס רא"ם ליישב דברי התוספות בגטין הנ"ל דמשמע להו דאין שייך לומר אמירה על הכתב אלא שהקשה וז"ל אבל קשה מקרא דריש יתרו ויאמר אני חותנך יתרו דאיכא מאן דאמר במדרש אגרת שלח לו עכ"ל ולי הדל נראה דאפשר שהתוספות משמע להו דהני תנאי פליגי בהכי (שלא כמו שכתבתי למעלה דכולי עלמא מודו דשייך ויאמר על הכתב) דמאן דאמר על ידי שליח סובר דאין לומר אמירה על הכתב ומאן דאמר על ידי אגרת סובר דנאמר אמירה על הכתב וכתבו שני התירוצים ליישב לשתי הדעות אך על הרשב"א והריטב"א דנראה דנקטי בפשיטות דאין שייך לומר אמירה על הכתב קשה קצת שאין זה פשוט כל כך ואדרבה יש צד לומר דלכולי עלמא שייך אמירה על הכתב כאמור. א"ה תלמידו הצעיר רפאל לאבאק הי"ו בר' משה ליב שו"ב נ"ע למה שכתב אדמו"ר המחבר שליט"א ששייך לכנות לכתיבה אמירה נראה שכן יש להביא ראיה ברורה לדברי רבינו יצ"ו מתרגום שני על מגילת אסתר על פסוק ותאמר אסתר להשיב אל מרדכי שכתוב בזה הלשון ואמרת אסתר בכתבא לאתבא פתגמא למרדכי ע"כ הרי מפורש יוצא מפה קדוש ששייך לומר אמירה על הכתב:

וידידי הרה"ג מוהר"ר שלום צבי הירש אבד"ק יאנאווצא יצ"ו כתב לי בענין זה וז"ל במערכת האל"ף דחלק הכללים אות קס"ח מ"ש כת"ר הי"ו בענין אמירה אי שייך על הכתב כעת ראיתי בנימוקי רמב"ן פ' יתרו ע"פ אני חתנך יתרו שפי' שהיה על ידי אגרת (והוא מבואר במדרש ש"ר פכ"ז ובמכילתא שם) הרי דיצדק לשון אמירה על הכתב ות"ל מצאתי כן מפורש בספר גור אריה למרן מוהר"ל מפראג פ' יתרו דבזה שכתב לו אגרת היה לנכח ממש יע"ש ויעויין עוד בראב"ע פ' יתרו ובביאור רד"ל על המדרש שם

ובשו"ת ברכת רצ"ה לש"ב הגאבד"ק לבוב סי' ט"ז העיר ג"כ מדברי רמב"ן הנז' יע"ש ויעויין עוד בס' מתת יה על המדרש שם פכ"ז עכ"ד יצ"ו והמעיין בגוף ספר אור לי סי' ט' שרשמתי בנדפס בחלק הכללים אות קס"ח הנז"ל עיניו תחזינה שכבר הבאתי שם דברי הרמב"ן ורבינו אבן עזרא שבפרשת יתרו הנ"ל וגם הבאתי דברי התוספות בגטין דף ע"א הנז"ל וכתבתי שצריך לומר שאין מפרשים כפירוש הרמב"ן וכו' וידידי הרב הנ"ל יצ"ו (לפי שאין מצוי אצלו ספר אור לי אשר החל הדפסתו בשנת תר"ל ונגמר בבית הדפוס בשנת תרל"ג) חשב להקריב לפני מנחה חדשה גם דברי המדרש והמפרשים והמכילתא והתנחומא כבר זכיתי בהם תחלה בעזרת שוכן מעלה. וככתוב למעלה. ובכל זאת הרי זה טעון תודה. על הערתו החמודה. אך בזאת תמיה לי איך לא הביט הרב יצ"ו במה שציינתי בספרי באות קס"ח הנ"ל לעיין בשו"ת חתם סופר אבן העזר סוף סי' מ"ט והיה רואה שלא נעלמו ממני הדל דברי הנשר הגדול הרמב"ן כנז"ל:

אמנם חדת היא לי מה שציין שו"ת ברכת רצ"ה וספר מתת יה על המדרש כי לא ראיתי דב"ק עד הנה עם כי שניהם ישנם בידי (שהשגתים לפני איזה ירחים אחדים בעה"י) ועיינתי בברכת רצ"ה בסי' ט"ז ובסוף ד"ה והיכי שהכתב וכו' הביא דברי הרמב"ן להוכיח דיוצדק לשון אמירה גם על הכתב ושוב כתב ואף אי נימא דאמירה הוא נאמר רק על אמירה בפה עיין תוספות גטין ע"א ד"ה והא בתירוצם הראשון מכל מקום יש לומר דלאו בדוקא הוא ולא דמי לעיקר השבועה דדקדק קרא וכתב לבטא בשפתים דכל היכא דלא חזינן דדקדק הכתוב יש לומר דלאו בדוקא הוא דמהאי טעמא קיימא לן דלאו דוקא שאמר אמן. שגם באמר הן או שאר דבר שמורה על הקבלה מהני אף דבקרא נאמר אמן ושם בהגהות מלחמות אריה להגאון חתן המחבר הביא דברי התוספות דגטין הנ"ל והביא גם כן מה שהגאון נודע ביהודה במהדורא קמא חלק יו"ד סי' ס"ו הבין ששני תירוצים שבתוספות חולקים בענין זה אי כתיבה מקריא אמירה ורצה לומר שאין שני התירוצים שבתוספות חולקים ורצה להעמיס שגם בתירוצם השני כתיבה לאו כדיבור דמי היכא דבעינן אמירה בפועל ולפי שחזר בו ובטל דעתו מפני שראה בחידושי הרשב"א וכו' לא הוצרכתי להאריך בדב"ק:

וספר מתת יה הנ"ל הוא להגאון מו"ה מתתיא שטארישון וראיתי שהביא לשון המדרש רבה ר' יהושע אומר על ידי שליח ר' אליעזר אומר על ידי אגרת וכו' ושבמכילתא הגירסא ר"י אומר כתב לו אגרת ר' אליעזר המודעי אומר שלח לו ביד שליח וכו' ובחר בגירסא זו וכו' והביא מה שכתב הרמב"ן דמצינו אמירה על הכתב ויאמר חורם מלך צור בכתב ושהרד"ל בפירושו על המדרש הביא מאמר עם הספר והשיגו שלא זכר פירוש רש"י אמר

המלך בפיו וציוה לכתוב בספר והראב"ע כתב אמר המלך שיכתוב וגם כתב לדחות שאין ראיה משני הכתובים אלו שיוצדק לשון אמירה סתם על כתיבה דהא בשניהם מפורש אצלם שיהא בכתיבה והוא הביא ראיה ממה שכתוב (מלכים ב' סי' י"ט וישעיה סי' ל"ו וישלח מלאכים אל חזקיהו לאמר והיה זה בכתב ככתוב שם בפירוש ויקח חזקיהו את הספרים מיד המלאכים ויקראם (לדעתי גם הוא לא איפרק מחולשא דגם זה הוא כמפורש כתוב) והביא דברי התוס' בגטין ד' ע"א הנ"ל דאמירה היא בפה ולא בכתב וציין קצת פוסקים המדברים בדין אם כתיבה כדיבור אלו תורף דב"ק ועיניך הרואות שבאיזה דברים כיונתי בעה"י לדעת הגדולים עליונים למעלה:

ומצאתי בענין זה בספר הפסגה היוצא לאור על יד ידידי הגאון אבד"ק ווילקי יצ"ו בח"ג שנדפס בשנתנו (תנז"ר) מאמר אחד דברי חכמים כמשמרות נטועים (בצד 33) מאת ידידי הגאון אבד"ק סטעפאינעף יצ"ו כתב בשם חוקר אחד בהאסיף שנת תרמ"ה (צד 45) שהשיג על דברי התוס' בגטין ע"א שחילקו דהגדה חשיבא גם בכתב ואמירה הוא רק בפה שהרי נמצא אמירה גם על מחשבה כמו ויאמר עשו בלבו וכו' לא כן הגדה וכתב על דבריו וז"ל הנה בכל השגותיו כבר הרגיש בהם הגאון מוהר"ש מסאקאלא בספרו בית שלמה חיו"ד ח"ב סי' פ"ז ותירצם בטוב טעם ודעת וע"ש בהגהה מבן המחבר וכשאני לעצמי אין כאן קושיא כלל כי דברי תוס' נוסדו על כלל בחקי הדקדוק הובא במסלול נתיב י"א אות פ"ג שהעתיד עם ו' ההיפוך יורה על עבר בלתי נשלם ולכן יש ויאמר שהוא בלתי נשלם פעולת המאמר או שהוא רק מחשבה או כתיבה כמו ויאמר חורם מלך צור בכתב דה"ב ב' יו"ד בעוד לא הגיע המכתב ליד המקבל לא כן בהיפוך עבר לעתיד כמו ואמר ואמרה דמיירו מיניה התוס' שם ומה שכתב ולא כן הגדה וכו' נעלם מהח' הנזכר דברי הרשב"א בחידושיו שם שכתב על דברי התוס' ויפה אמרו דכתיב ובעל כנפים יגיד דבר וקרוב שדעתו ז"ל כי בעל כנפים ירמוז על עט סופר אשר מלפנים לא היה רק מנוצות בעל כנפים:

עוד שלח שם רסן לשונו להשיג על הט"ז בא"ח סי' מ"ז סק"ב כי על הא דכתב המחבר שם הכותב דברי תורה צריך לברך הקשה הט"ז דהא גבי עדות מצינו בגיטין ע"א א' מפיהם ולא מפי כתבם והח' הנ"ל השיג דמפורש שם בגמ' שאין למדין דבר אחר מעדות ולא דק דבעדות טעמא משום דכתיב על פי כמו שכתב רש"י שם ואין למדין לדבר שלא נאמר בו פה משא"כ לימוד תורה עיקרו נאמר בו פה על פי התורה דברים י"ז לא ימושו מפיך ישעיה נ"ט ובעירובין נ"ו שיננא פתח פומיך וכו' אלא למוצאיהם בפה ועוד כמה דרשות שם שעיקר תורה בפה ושפתים יעו"ש ועיין יו"ד סי' רמ"ו סכ"ב ומג"א סי' ק"א סק"ב ולא

לחנם סיים בה ר' יוחנן בברכות י"א הערב וכו' דברי תורתך בפינו ועי' בתשו' רעק"א סי' כ"ט עכ"ד יצ"ו ומובן שבהאסיף יש עוד איזו ראיות על ענין זה ואין מצוי אצלי וכן שו"ת בית שלמה יו"ד ח"ב אין אצלי ואולי הובאו שם דברי הרמב"ן על התורה בפרשת יתרו הנ"ל וכן תשובת הגאון חתם סופר הנז"ל וכבר כתבתי למעלה דמקרא דויאמר בלבו אין סתירה למה שכתבו התוספות בתירוץ ראשון דאין כתיבה בכלל אמירה ומה שכתב ידידי הגאון יצ"ו ליישב הקושיא על פי חקי כללי הדקדוק וכו' הנה במסרה מנו עשרה אמירה בלבו דוקא בלבו (במלכים א' סי' י"ב כ"ו) ואלו הן הלבן מאה שנה יולד. עשיו. ירבעם. נבל וחברו. המן אמר בלבו מי יורידני ארץ. אמר בלבו לא תדרוש. אמר בלבו שכח אל. אמר בלבו בל אמוט ואין לי יד בחכמת הדקדוק לידע אם אין סתירה מהמקראות הכתובים בלא וי"ו אמר בלבו וכו' לכן כתבתי רק הפסוקים ומי שבקי בזה יבאר הדברים אמנם אף אם נאמר דלפי הדקדוק אין חילוק בין ואמר ואמרה לאמר בלא וי"ו לעתיד אין שום סתירה לדברי התוספות לפי מה שכתבתי למעלה לחלק בין אמירה סתמית להיכא דכתיב בלבו:

ואם שייך לומר אמירה על דברים שבלב כתבתי בנדפס באות קס"ח בענין זה וידידי הרה"ג מוהר"ר שלום צבי הירש אבד"ק יאנאווצא יצ"ו ציין לי לעיין בספר אור יקרות ולוית חן פרשת יתרו ואינם מצויים אצלי ותלמידי הבחור יוסף הלוי הי"ו הראה לי מה שכתב רד"ק בישעיה קאפיטול יו"ד פסוק ח' על הכתוב שם כי יאמר וכו' דלפירוש ראשון הוא אמירה בלב וא שבפירוש שני כתב שהיא אמירה לעמו מכל מקום ראינו לא נפלאת לפרש אמירה על האמירה שבלב:

סימן קמ

אשת חבר הרי היא כחבר אי איכא חיובא דאורייתא או דרבנן לקום מפניה או אינו אלא מדת חסידות בעלמא ציינתי בנדפס אות שט"ו לעיין בברכי יוסף חשן משפט סי' י"ז אות ה' ותורף הדברים שבברכי יוסף הוא שכתב בשם מרן החביב בכנסת הגדולה דלקום מפני אשת חבר אינו אלא מדת חסידות ופלפל בדב"ק ודעתו נוחה דהוא חייב מן הדין ודקדק כן מדברי התוספות בשבועות דף ל' ע"ב וכן מדברי שאר הראשונים שכתבו דאחר מיתת בעלה אין חיוב עשה מן התורה וכו' ואם בחיי בעלה לא היה כי אם מדת חסידות אחר מיתת בעלה לא היה אף משום מדת חסידות וכו' אלו תורף דב"ק. וראיתי עתה להרב חשק שלמה בסי' י"ז בהגהות הטור אות ז' שהביא מה שפירש רש"י בשבועות דף ל' ע"ב בעובדא דדביתהו דרב הונא הוה לה דינא קמי דרב נחמן וכו' שזה היה אחר מיתת רב הונא ולכאורה אינו מובן מי הזקיקו לפרש כן וכתב שהוקשה לרש"י

למה הוצרך רב נחמן לאפרוחי בר אווזא והוה ליה לקום מקמה להדיא כיון דאשת חבר כחבר לכן פירש דהיה אחרי מות בעלה דליכא אלא משום מדת חסידות עכ"ל עי"ש שכתב כן על פי דברי הרמב"ן והר"ן שרמז הרב שפתי כהן בסק"ו ומתבאר דבחיי בעלה החבר מדינא איכא חיובא למיקם קמה וכן מתבאר מדברי הגאון באורים ותומים סקי"א דבחיי בעלה איכא חיובא מדינא לקום מפניה ולא חיישינן למיסתתמן טענתיה דבעל דין ואף לאחר מיתה משמע שסובר שחייב לקום מפניה משורת הדין ואין לחוש משום דמיסתתמן טענתיה שלא כמו שנראה מדברי הרב חשק שלמה וכן מדברי מרן חיד"א שם דאחר מיתה אין חיוב אלא מדת חסידות שהרי כתב באורים שם דמה שעשה כן רב נחמן הוא רק משום מדת חסידות ועל כל פנים בחיי בעלה שוים הם בדעת אחת דאיכא חיובא מדינא:

גם הרב מוהר"י אלפאנדארי בתשובתו שבספר יבא הלוי בחלק ח"מ סי' ו' מר קעסיק בפיטור אשת חבר ממסים וארנוניות ובד' י"ב (בד"ה ועוד אמרי') הביא העובדא שבש"ס שבועות הנ"ל דמוכח דמן הדין חייב לעמוד מפניה וכו' ושבברכי יוסף כתב בשם הראשונים שבחיי בעלה על כל פנים מצד הדין חייב לקום מפניה עי"ש הרי דנקיט גם הוא כדעת הראשונים דמדינא איכא חיובא בחיי בעלה מיהא לעמוד מפניה וכן מוכח ממה שפסק הרמ"א ביו"ד סי' רנ"א ס"ט (בדין ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ אפילו חכם לכסות ועם הארץ להחיות) דאשת חבר כחבר ולפי מה שכתבו הרבנים הנז"ל דלענין כבוד אשת חבר יש לחלק בין בחיי בעלה ללאחר מיתה צריך לומר דהכא נמי מיירי בחיי בעלה ואם בחיי בעלה אין חיוב מן הדין בכבודה אלא ממדת חסידות אין סברא לדחות את העם הארץ משום מדת חסידות דאדם רשאי להתנהג במדת חסידות במקום שאינו חב לאחרים דהיינו לעמוד מפניה וכיוצא שאדם רשאי להחמיר על עצמו אבל אין סברא כלל לעשת את שאינו זוכה כזוכה לחוב לאחרים אלא מוכח דמדינא הוא דחייב לעמוד מפניה בחיי בעלה ולכן היא קודמת לעם הארץ גם כן מן הדין ולא ממדת חסידות ובפרט לפי מה שמפרש מרן הבית יוסף דחכם לכסות ועם הארץ להחיות היינו להצילו מן הנהר וכיוצא דודאי אם נאמר דאשת חבר כחבר ותהיה אשת חבר לכסות קודמת לחיי עם הארץ לא מסתבר כלל שמפני מדת חסידות נדחה חיי עם הארץ ועיין להגאון יד שאול שם בסק"ה מה שמפלפל בדברי מרן בזה ועל כל פנים אם אין אשת חבר כחבר מן הדין אלא ממדת חסידות אין סברא כלל לדחות חיי העם הארץ אלא מוכח דמדינא הוא ועיין במה שכתבתי לקמן (בד"ה שוב ראיתי):

ולא עוד אלא דגם מאי דסבירא להו לרבנן קדישי הנ"ל שלאחר מיתת בעלה אין חייבים בכבודה אלא ממדת חסידות אנכי הרואה שיש לתמוה עליהם שלא זכרו שרים שאין זה פשוט ולדעת הרב מוהר"ם מינץ כתב הרב טורי זהב ביו"ד סי' רמ"ב ס"ק י"ד דלאחר מיתה נמי כל שיושבת תחת כבוד בעלה שלא נשאת לאחר חייבים בכבודה וז"ל הרב טורי זהב עשה דכבוד תורה לענין אשת חבר שמא אין שייך לאחר מיתה כן כתבו התוספות בשבועת העדות דף ל"ו אבל בתשובת מוהר"ם מינץ כתב אשת חבר שנשאת לעם הארץ אין חייבים לכבדה כבראשונה משמע דבעודה אלמנת תלמיד חכם חייבים לכבדה כבראשונה ע"כ מצאתי עכ"ל הרב ט"ז ומשמע דמה שכתב דמוכח ממוהר"ם מינץ דבעודה אלמנת החכם חייבים בכבודה היינו מדינא ולא מדת חסידות בעלמא ומעתה אף אם נאמר שלא כדעת הרב מוהר"ם מינץ ואינו אלא מדת חסידות מיסתיין למימר הכי לאחר מיתה אבל בחיי בעלה מיסתברא דלכולי עלמא איבעי לן למימר דאיכא חיובא מדינא ומה שקשה לכאורה על סברת הרבנים מוהר"ם מינץ וט"ז דגם אחר מיתת בעלה איכא חיובא מדינא דאם כן למה הוצרך רב הונא לאפרוחי בר אווזא הנה המעין בברכי יוסף שם יראה דיש ליישב דמשום דלאו כולי עלמא ידעי האי דינא דאשת חבר צריך לעמוד מפניה חש רב נחמן למיסתתמן טענתיה אף שלפי האמת חייב מדינא לעמוד מפניה וכבר כתבתי כן בשם הגאון באורים ס"ק י"א דרב נחמן מדת חסידות הוא דעבד: וראיתי להגאון יד שאול בסי' רמ"ב ס"ק ט"ז במדה"ב שתמה על גדולי ישראל שהבינו מדברי התוספות דאשת חבר אחר מיתת בעלה אין בה עשה דכבוד התורה איך לא דקדקו בלשון התוספות שמתבאר בהיפך וזה לשון היד שאול אחר שהעתיק לשון הטורי זהב וכתב הטעות שבמראה מקום שבטורי זהב כי דברי התוספות הם בד' ל' בד"ה והאמר) אבל תמיהני שלא העתיק יפה דברי התוספות ולפי הבנתו תמוהין דברי התוספות דאם כן למה חרד כל החרדה ולומר לא אקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר והרי כבר מת ר"ה. אמנם באמת התוספות לא כתבו כן רק דעשה דכבוד התורה עדיף לא שייך לאחר מיתה והיינו דאף דשייך עשה דכבוד תורה אף לאחר מיתה כמ"ש המהר"ם מינץ אבל על כל פנים אסור להושיבה ולבטל עשה דבע"ד בעמידה משום דעשה דכבוד התורה עדיף דהא אפשר דלא שייך לאחר מיתה שוב ראיתי בפסקי התוספות בשבועות שם אות ל"ח שהעתיק בשם התוספות דעשה דכבוד תורה אין שייך לאחר מיתה וכפי הנראה מזה יצא להמ"כ והט"ז מ"ש בזה אבל דברי הפסקי תוספות עצמם תמוהים ולא ידעתי מי חברם ולא העתיק יפה וצריך עיון גדול שוב ראיתי בב"ח סי' רמ"ב שגם הוא העתיק המ"כ הנ"ל והט"ז לקחו משם ותמיהני על גדולי הדור שלא הרגישו בדברי

התוספות שדקדקו בלשונם כדרכם בקדש ועיין בהרא"ש שם עכ"ל ביד שאול הנך רואה שלדעתו איכא עשה דכבוד התורה באשת חבר גם אחר מיתת בעלה וחייבים לעמוד מפניה מדין תורה ולא נסתפקו התוספות אלא לדחות העשה דבעלי דין בעמידה דקיימא לן בעלמא דמותר להושיב תלמיד חכם משום דעשה דכבוד תורה עדיף והבין כן בדעת מוהר"ם מינץ כמבואר בדב"ק:

אמנם במחילת כבוד גאונו אין דבריו מוכרחים אף שלכאורה מה שדקדק מלשון התוספות (דעשה דכבוד תורה עדיף לא שייך אחר מיתה) הוא דקדוק נכון אבל כנראה לא ראה שהר"ן בהלכות כתב שמעשה זה היה אחר שמת רב הונא ולפיכך לא היה צריך להושיבה שמן התורה לא היה כאן עשה דכבוד התורה אלא מדרבנן עכ"ל הנה לא כתב שלא היה עשה דכבוד התורה עדיף דלא כתב אלא לא היה עשה דכבוד התורה וגם כתב מפורש דאינו חייב בכבודה אחר מיתת הבעל אלא מדרבנן והרשב"א בחידושיו כתב וז"ל דביתהו דרב הונא לאחר מיתת רב הונא הוה ואין כאן עשה מן התורה עכ"ל ומשמעותו גם כן דליכא עשה כלל אלא חיובא מדרבנן וכדכתב הר"ן ואם באנו לדקדק מדברי התוספות כמו שדקדק הגאון צריך לומר דהרשב"א והר"ן פליגי עם התוספות וזה ודאי דוחק גדול להמציא פלוגתא ביני רבוואתא וטפי ניחא לן למימר דמה שכתוב בתוספות עשה דכבוד התורה עדיף לא שייך אחר מיתה הוא אשגרת לישנא דש"ס דאמרינן הכי עשה דכבוד התורה עדיף ולאו לדיוקי מינה דעשה דכבוד התורה מיהא איכא גם לאחר מיתה אלא לאחר מיתה ליתיה לעשה כלל ומה שהקשה על הטורי זהב שלפי הבנתו בדברי התוספות דבריהם תמוהים דאם כן מה כל החרדה דאמר לא איקום מקמה אשת חבר הרי היא כחבר והרי כבר מת רב הונא הנה לפי דברי הרשב"א והר"ן הנ"ל מתיישב שפיר שהרי על כל פנים איכא חיובא מדרבנן ומה שכתב על הפסקי תוספות שלא העתיק יפה ולא ידע מי חברם וכו' הנה כבר כתבתי בקונטריס פאת השדי לחלק אסיפת דינים במערכת בית הכנסת אות וי"ו על דבריו שבשו"ת שואל ומשיב קמא ח"ג סי' ע"ב (שכתב שאין ראיה מפסקי תוספות להתוספות) שאף שהאמת הוא שאינו ברור שהתוספות עצמם עשו הפסקי תוספות ויש בזה מבוכה גדולה שיש סוברים שהרא"ש חברם ויש סוברים שהריב"ה בנו חברם ויש אומרים שבעלי התוספות עצמם עשו את הפסקי תוס' ויש אומרים שהם מרב אחד כמו שרשמתי בקונטריס כללי הפוסקים (שנדפס בשדי חמד חלק אסיפת דינים שמאות הדל"ת והלאה) בסי' ט' אות ח' מכל מקום כולי עלמא מודו שמחברם גדול כבודו ובמקומות רבו מספר כותבים הפוסקים להכריע איזה דין על פי מה שכתוב בפסקי תוספות וכו' עי"ש ובמאי דקמן

יש לנו להכריע שמה שכתוב בתוספות תיבת עדיף יתר כנטול דמי נסמוך על נאמן ביתם המחבר פסקי תוספות שהשמיטה לפי שהבין שהיא אשגרת לישן כאמור ולכן נראה שמה שכתבו הרבנים הנ"ל דאחר מיתת הבעל ליכא עשה כלל הוא אמת וגם התוספות לא פשיטא להו דאיכא עשה כלל (כדמשמע ליה להגאון יד שאול וכן מה שייחס לדעת רבינו מוהר"ם מינץ שאחר מיתת בעלה גם כן וכא עשה דכבוד התורה אינו מוכרח לדעתי הקצרה דאף למה שדקדק הרב טורי זהב מדבריו דבעודה אלמנה חייבים לכבדה כבראשונה אינו מוכרח שכונתו שכשם שבראשונה מדאוריתא כן גם עתה אלא כונתו דאיכא חיובא מדרבנן לכבדה כבראשונה וכן בדין משום דאף אי נימא בכונת התוספות כדכתב הגאון מדקדוק תיבת עדיף מכל מקום כיון שהרשב"א והר"ן סוברים שלאחר מיתה ליכא אלא חיובא מדרבנן מנא ליה למוהרמ"מ למיפסק בסכינא חריפא כדעת התוספות בפרט בדבר שאינו מפורש בדבריהם ורק מדיוקא הוא דאתינן עלה לכן נראה דגם לדעת מוהרמ"מ ליכא עשה מדאוריתא אלא חיובא מדרבנן: ומלבד הרבנים הנז"ל שהבינו דברי התוספות כפשטן דלאו לדיוקא נקטי בלישנייהו תיבת עדיף ראיתי שכן דעת הרב מחנה יהודה בהלכות דיינים סי' י"ז אות ד' דף ע"ב הביא דבריו מר נכדו הרב מעשה אברהם בחלק יו"ד סי' ח"ן (ד"ה ברם) והוא שהביא דברי התוספות בשבועות דף ל' ד"ה והאמר שמתבאר מדבריהם דלשינויא קמא פשיטא להו דאשת חבר היא כחבר מדאוריתא ולשינויא בתרא מספקא להו והקשה מאי שנא מהא דאמרינן בכתובות פרק הנושא דף ק"ג אהא דאמר רבי בשעת פטירתו הזהרו בכבוד אמכם ופרכינן דאוריתא היא ומשנינן אשת אב היתה ואף דאשת אב נמי מדאוריתא (את אביך זו אשת אביך) הני מילי מחיים אבל לאחר מיתה לא דמתבאר דלאחר מיתה אינו חייב מדאוריתא אלא מדרבנן ומדברי הרמב"ם בסוף פרק ששי מהלכות ממרים משמע דאף חיובא מדרבנן ליכא אם כן מוכח דאחר מיתה פקע מיניה חיובא דכבוד לענין כבוד אב ואם ואמאי לא נימא הכי לענין אשת חבר דמאי שנא ויהי כמשיב דשאני אשת חבר דאיהי גופא חשיבא חבר כדאמרינן נשי במאי זכיין דמקריין בנייהו ומנטרן לגברייהו ופלגי בהדייהו מה שאין כן אשת אב שכבודה הוא מחמת האב וכשמת פקע (אמר המחבר הנני להודיע כי מסיגנון לשון הרב מעשה אברהם בשם הרב מחנה יהודה נראה שקושיתו תלה לשינוייא בתרא שבתוספות דמספקא להו ולפי שאינו מובן לדעתי הקצרה אמאי לא תיקשי ליה אשינוייא קמא דנתי בדעתי דמה שתפס הרב בלשונו שינוייא בתרא כונתו דאף אשינוייא בתרא קשיא ליה וכל שכן דקשיא ליה אשינוייא קמא דפשיטא להו דאיכא עשה מן התורה גם לאחר מיתה וספר מחנה יהודה אין מצוי

אצלי ואם שגיתי אתי תלין) הנה בעיניך תביט ששני הרבנים מר קשישא ומר נכדו מייחסים להתוספות בתירוץ שני דמספקא להו אי איכא עשה באשת חבר אחר מיתה ואם היו מפרשים את דברי התוספות כדמתרגם רב יוס"ף סיני הגאון יד שאול הנ"ל הרי אם כן התוספות פשיטא להו גם לתירוץ השני דאשת חבר כחבר מן התורה גם אחר מיתה ולא נסתפקו אלא לגבי דחיית העשה דבעלי דינים בעמידה והוה ליה לאולמיה קושיתיה מההיא דאשת אב דליכא חיובא מן התורה כלל ואילו באשת חבר קים להו להתוספות בבירור דאיכא חיובא מדאורייתא אלא ודאי מוכח שהבינו דבריהם כפשטם ואהכי כתבו דלשינויא בתרא מספקא להו והנה כבר כתבתי שספר מחנה יהודה אינו אצלי ואיני יודע אם הזכיר מה שכתב הר"ן דאחר מיתת החבר ליכא חיובא אלא מדרבנן וכן נראה דעת שאר הראשונים וכמו שכתב מרן חיד"א בברכי יוסף ח"מ סי' י"ז אות ה' וז"ל ויש להעיר על הרב כנסת הגדולה שהרי רש"י והתוספות והרא"ש והרמב"ן והרשב"א והר"ן אוקמוה להאי עובדא לאחר מיתת רב הונא וכתבו דמן התורה לא היה כאן עשה דכבוד התורה אלא מדרבנן ולכך לא הושיבה עכ"ל הרי שמייחס לכולהו הני רבוואתא דסברי דלאחר מיתה איכא חיובא מדרבנן (אף שאני הדל לא ראיתי שכתבו כן מפורש זולת הר"ן בהלכות נאמן עלינו הדיין יוסף צדיקא די כל רז לא אניס ליה ואין לא ראינו ראיה) שלכאורה גם עליהם יש להקשות מההיא דאשת אב דמתבאר מדברי הרמב"ם דגם מדרבנן ליכא חיובא ומדתלה קושייתו על סברת התוספות נראה לכאורה שלא ראה דבריהם אך יש לומר דל"ק ליה עלייהו משום שיש לומר שהם סוברים דאף שלאחר מיתה אין כאן חיוב מן התורה משום אשת אב מדרבנן מיהא יש חיוב כבוד גם לאחר מיתה ורבינו הקדוש שהזהירם על זה היא גופא אשמועינן דאיכא חיובא מדרבנן שאם לא היה מזהירם אפשר שהיו סוברים שלאחר מיתה אין חיוב גם מדרבנן (וכמו שסובר כן הרמב"ם לקושטא דמילתא) אהכי הוצרך להזהירם על זה ואזהרתיה מהכא משום דעל כל פנים איכא חיובא מדרבנן לכבדה גם אחר מיתת האב:

ולא אכחד מאי דתמיהא לי בדברי הרב מחנה יהודה ולא ידעתי איך נתקררה דעתו במה שכתב לחלק בין אשת חבר לאשת אב שאף שהחילוק הוא נכון אכתי קשה אי פשיטא לן דאשת חבר בעלמא חייבים בכבודה מן התורה או מדרבנן למאי איצטריך רבי להזהירם על זה הלא אף אם לא היתה אשת אב הרי חייבים בכבודה משום שהיא אשת חבר שגם לאחר מיתה חייבים בכבודה (נחזור למאי דאתאן עלה באשת חבר אי איכא חיובא אחר מיתת הבעל): שוב ראיתי מה שאמרו בירושלמי בשלישי דמסכת הוריות הלכה ד' כסות אשת חבר וחיי עם הארץ כסות אשת חבר קודמת מפני כבודו של חבר ולא אמרן אלא

בחיי החבר וכו' עיי"ש הרי מבואר דמשום כבודו של חבר אינו אלא בחייו ולכאורה קשה מזה על מה שכתבו הראשונים הנז"ל דמדרבנן איכא חיובא גם אחר מיתה שאם כן למה לא תקדים אשת חבר מדרבנן מיהא וצריך לומר שלא חייבו רבנן לכבדה אלא כשאין מזה חוב לאחרים כגון לקום מפניה וכיוצא אבל לא מפני זה יחובו לאחרים להקדימה לחיי העם הארץ והנה מדברי הירושלמי יש סתירה לסברת הגאון יד שאול שהרי על כל פנים צריך לומר דמדאורייתא מיהא אין חיוב לכבד אשת חבר אחר שמת החבר. אמנם כבר פקח עיניו על זה הגאון יד שאול בהגהותיו להירושלמי ציון וירושלים שם וכתב וז"ל לא מר אלא כסות אשת חבר בחיי חבר ע' תוס' ד"ל שנסתפקו בזה דעשה דכבוד תורה לענין אשת חבר שמא לא שייך לאחר מיתה ועטו"ז יו"ד סי' רמ"ב סקי"ד ע"ש מ"ש ביד שאול וכאן מבואר דדוקא בחיי החבר ולפמ"ש ביד שאול יש ליישב גם כאן ודוק היטב עכ"ל ועם שלדעתי העניה לא ידעתי איך יתישבו דברי הירושלמי על פי שיטתו שביד שאול כתבתי דב"ק והמעיין יכריע:

וראיתי בעין יעקב הקטנים דפוס רא"ם בפרק שבועת העדות סי' ט"ז דמובא שם בשם ספר פתח עינים למרן חיד"א דלרבינו האר"י אין חיוב לעמוד מפני אשת חבר ולא לעשות לה הידור אפילו בחיי בעלה וכן כתב בפירושו על ספר החסידים (ברית עולם) סי' תקע"ח שציינתי בנדפס וכתב בפתח עינים דלפי זה צריך לומר דרב נחמן דאמר אפרח עלי בר אווזא אמר כן ממדת חסידות ואף שלפי זה נראה דלאחר מיתה נחית דרגא וליכא אף משום חסידות יש לומר דרב נחמן היה רגיל לעמוד מפניה בחיי בעלה ממדת חסידות ואם עתה לא יעשה לה כמנהגו תצטער הרבה ויסתתמו טענותיה לכן הוצרך להפריח בר אווזא ולי הדל נראה דלפי דברי רבינו האר"י אין אנו צריכים לומר דעובדא דרב נחמן היה אחר מיתת בעלה (לפי מה שביאר הרב חשק שלמה מה שהזקיקו לרש"י לומר כן כנז"ל) דיש לומר שהיה בחיי בעלה ועשה כן ממדת חסידות ואי תיקשי לך איך נאמר שיפרש הרב האר"י שלא כפירוש רש"י ושאר הראשונים הנה בלאו הכי דבריו נראים בעליל שלא כדברי הראשונים שהרי הוא כמבואר בדבריהם דבחיי בעלה איכא חיובא מדינא וכבר ציין בפתח עינים לעיין במה שכתב בברכי יוסף והמעיין שם ישר יחזה שדעתו להבין מדברי הראשונים שבחיי הבעל החבר יש חיוב לעמוד מפניה מן הדין:

והנה במכתב ידידי הרה"ג מוהר"ר שלום צבי הירש אבד"ק יאנאווצא יצ"ו שרטט וכתב לי לעיין בשו"ת שאלת יעב"ץ ח"ב סי' קה"ל וכבר ציין תשובה זו הרב עיקרי הד"ט בחלק יו"ד סי' כ"ו אות ז' (ד"ה ועיין) אך לא היה בידי שו"ת הנ"ל לעיין בו ועתה שהשגתי ס' הקדוש הנ"ל עיינתי שם וראיתי השאלה שם היא אם צריך לקום מפני אשת חבר

וכתב דלכאורה תלמוד ערוך הוא בפרק רביעי דשבועות דף ל' בעובדא דדביתהו דרב הונא אתיא לקמיה דרב נחמן לדינא ואמר היכי איעביד איקום מקמה מיסתתמן טענתי דבעל דינה לא איקום אשת חבר הרי היא כחבר ואפרח עליה בר אווזא וכו' והתוספות נדחקו דהא בעינן קימה שיש בה הידור והגאון המחבר כתב דלפי מה שפירש רש"י דהאי עובדא הוה אחר מיתת רב הונא אם כן יש לומר דבזה אין חיוב גמור אלא ממדת חסידות וכתב שמפני זה הוצרך רש"י לומר דאחר מיתה הוה ולא ניחא ליה לומר דמה שרש"י הוצרך לפרש כן הוא משום דמסתמא אין אדם רוצה שתתבזה אשתו בבית דין והיה לו לרב הונא עצמו לבא לבית דין ולא תבא אשתו דאי מהא לא איריא דיש לומר דרב הונא לא היה הולך לדון לפני רב נחמן שהיה גדול ממנו או שמא היה הדין בנכסי מלוג ולכן מוכרחים לומר בכונת רש"י שבא ליישב הרגש התוספות ולכן אמר שהיה אחר מיתה דבכי האי גוונא ליכא חיוב גמור אלא מדת חסידות ועוד הוכיח שאין חיוב מן הדין בכי האי גוונא שאם כן לא היה לנו לחוש דמיסתתמן טענתי דבעל דינה כיון שכן שורת הדין מחייבת כדקיימא לן בח"מ סי' ז' דכשבא החכם לדין עומדים מפניו שוב כתב דיש לומר דאשת חבר חייב לקום מפניה מן הדין בין אם בעלה בחיים ובין לאחר שמת אלא שכשיש לחוש דמיסתתמן טענתי דבעל דין אינו חייב לקום אף מפני החבר בעצמו ומה שעשה רב נחמן דאפרח בר אווזא וכו' לפנים משורת הדין הוה וסיים שכן נראה שכבוד חבר נדחה כשיש לחוש דמיסתתמן טענתי דבעל דין ורק משום חסידות יש לעשות טצדקי לעמוד מפניו ושמח שמצא בכנסת הגדולה שכתב כן בעובדא דרב נחמן שאינו אלא מדת חסידות שאם מן הדין לא היה לחוש משום דמיסתתמן טענתי דבעל דין ומכל מקום כתב דאף מפני החכם אינו חייב לעמוד במקום המשפט שיש לחוש פן יסתתמו טענות הבעל דין ויצא משפט מעוקל וגם בלאו הכי מסתמא אין חיוב לבית דין לקום מפני סתם חכם דודאי לאו רבו הוא וסגי ליה בהידור בעלמא וכו' אלו תורף דב"ק אשר העתקתים מפני שאין ספר התורה הזה מצוי וכיונה דעתו לדברי הרב חשק שלמה הנ"ל שכתב לפרש בכונת רש"י שהוצרך לומר שהיה אחר שנסתלק רב הונא שאם לא כן לא היה צריך להפריח בר אווזא כנז"ל: יש להעיר על הגאון יעב"ץ די כל רז לא אניס ליה איך לא זכר שר דברי הרמב"ן והר"ן ושאר דברי הראשונים בעובדא דדביתהו דרב הונא ומה גם אחרי שכבר ראה דברי הרמ"א בחשן משפט סי' טו"ב סעיף ב' (תלמיד חכם שבא לדון מותר לעמוד לפניו ולא חיישינן שיסתמו טענות שכנגדו) איך לא הביט עין בדברי רבינו השפתי כהן שם וז"ל עיין באגודת אזוב דף ע"ה ע"א שלא ידע מאין הוציא הרב דין זה והוא מהרמב"ן והר"ן פרק שבועת העדות ומבואר שם מה שהקשה באגודה

אזוב הא דהוצרך רב נחמן להפרחת אווז משום דאשת חבר לאחר מיתה היתה עכ"ל השפתי כהן וז"ל הר"ן יש לומר דעובדא דדביתהו דרב הונא לאחר מיתה דרב הונא הוה וכן פירש רש"י ולפיכך לא היה צריך להושיבה שמן התורה לא הוה כאן עשה דכבוד התורה אלא מדרבנן וכתב הרמב"ן שכן ודאי נראה שאילו בתלמיד חכם לא היה צריך לבר אווזא אלא מיקם הוה קאים להדיא וליכא משום מסתם טענתא דכולי עלמא ידעי והדרת פני זקן עכ"ל הנך רואה שדברי הגאון הם דברי הראשונים: והרב עיקרי הד"ט בחלק יו"ד סי' כ"ו אות ו' ד"ה ועיין (שציינתי למעלה בד"ה והנה במכתב) ציין בדין זה ספרים רבים ולהועיל למי שנמצאים בידו אעתיק דב"ק וז"ל ועיין להרב בית יהודה סי' כ"ח שהשיב כהלכה ספקו של הרב הלק"ט ח"א סי' נ"ד אי בעי למיקם קמי סבתא דהדבר פשוט שכל מיני, כבוד שיש לעשות לאיש יש לעשות לאשה ועיין להרב ברית עולם סי' תקע"ח שהביא תשובת הלקט הנז' דסיים ומסתברא דלא מתחייב אלא לאשת חבר והוסיף עליו הרב"ע הנז' דאחרונים נבוכו בזה כמ"ש בברכי יוסף שלו בח"מ סי' טו"ב אות ה' ושהאר"י כתב דאין חיוב לקום מפני אשת חבר והרגיש גם כן על הרב שי' הח' דערער על הלק"ט דנסתפק והו"ל להעיר עליו יותר על מ"ש דמסתברא שלא לקום ופשוט בעיניו להפך ועיין גם כן להרב יעב"ץ ח"ב סי' קל"ה ולא זו בלבד שחלקו בכבוד אשת חבר בחיי חבר אלא שאפילו אחר מיתת החבר יש מי שמחייב לכבדה עיין בתוספות דשבועות דף ל' ע"ב ד"ה והאמר מר ועיין להרב זרע יעקב למהר"י בן נאיים שם בדרשותיו פרשת חיי שרה שנשא ונתן בזה ועיין להרב זרע יצחק (עטייא) בקונטרסין פלפלת כ"ש סי' ו' דהעיר על מה שמצא כתוב מכ"י הרב פ"ח דאף על גב דפשיטא ליה דחייב לקום מפני אשת חבר מספקא ליה אם חייב לקום מפני אשה חכמה מצד חכמתה והרב המחבר פשיט ספיקיה דהפר"ח לחיובא דאתיא מק"ו מאשת חבר והביא גם כן זכר לדבר מחיוב קימה לאשה זקנה ככתוב בס' חסידים סי' תקע"ט הזכירו הרב כנה"ג בי"ד סי' רמ"ד אות ה' ע"ש עכ"ל (ולענין אשה חכמה רשמתי למעלה באות ט"ן עי"ש): עתה (תרנ"ח) השגתי ספר יקר יפה ללב חלק ח' למר קשישא הרה"ג מוהריץ פלאגי יצ"ו וראיתי בדף יו"ד ע"ב אות ג' שעל מה שכתב הרמ"א ביו"ד סי' רנ"א סעיף ט' ואשת חבר כחבר כתב וז"ל ס"ט בהגה ואשת חבר כחבר היינו בחיי חבר מפני כבודו של חבר וכגון שאין בעלה בעיר אבל לאחר מיתה לא דאין בא"ח לאחר מיתה עשה דכבוד תורה כמ"ש התוספות בשבועות דף כ"ט ע"ב ד"ה והאמר ומצא להם הרב אהלי יהודה נגיאר דקכ"ד ע"ג ראיה לדבריהם ממ"ש בירושלמי פרק ג' דהוריות ה"ד עי"ע ונראה דאם היא אשת חבר עיר דביתהו דרב המקום ההוא רב שאני דיש לה עדיפות עדפה על ידי בעלה

ועיין בס' גנזי חיים מערכת ה"א אות ד"ן עכ"ד יצ"ו והנה ס' אהלי יהודה וס' גנזי חיים אינם אצלי לעיין בדב"ק ויש להעיר על מה שכתב בשם התוספות דשבועות (יש טעות בהמראה מקום לדף כ"ט כי דבריהם הם בדף ל' כנז"ל) שהרי התוספות לא החליטו לומר כן ורק בלשון שמא אמרו וכן הוא הלשון בפסקי תוספות ויותר היה לו להביא דברי הר"ן שכתב מפורש דאין באשת חבר אחר מיתת בעלה עשה דכבוד תורה אלא מדרבנן ומרן חיד"א כתב כן בשם כמה רבוואתא וגם בשם התוספות כתב כן כמו שכתבתי למעלה (בד"ה ומלבד) בשמו ולא יתכן שכונתו על דברי התוספות שבדף ל' הנ"ל שהרי לחד שינויא מתבאר בהיפך וגם לשינויא בתרא לא החליטו לומר כן אלא ספוקי מספקא להו ומה שכתב הרב יפה ללב שהביא ראיה מהירושלמי וכו' הוא הירושלמי שהבאתי למעלה (בד"ה שוב) ולא אדע מאי אמר רב אהלי יהודה למה שכתבו הראשונים דאיכא חיובא מדרבנן למה לא תקדים לגם הארץ אם סובר כמו שכתבתי אני הדל למעלה (בד"ה שוב) או מיישב בענין אחר ומה שכתב הרב יצ"ו לחלק בין אשת חבר דעלמא לאשת חבר רב המקום כעת לא מצאתי בעניותי טעם לחלק בזה ולפום ריהטא זו וזו אחת היא ואין עליהן עשה דכבוד התורה אחר מיתת החבר והמעיין יכריע:

סימן קמא

אצבע שמשערין בה בכל מקום הוא רוחב אגודל של יד כן הביא מרן בבית יוסף א"ח סי' י"א בד"ה ויעשה נקב) מהרמב"ם בסוף פרק י"ז מהלכות שבת ובראשון מהלכות ציצית הלכה וי"ו ובתשיעי מהלכות תפילין והיה למרן להביא דברי הרמב"ם בהלכות תפלה בדיני נשיאות כפים פרק חמשה עשר דין ד' וכמה הוא רביעית אצבעיים על אצבעיים וכו' וחומש אצבע בגודל וזה האצבע שמושחין בה בכל התורה כולה היא הגודל והוא הנקרא בהן יד עכ"ל אלא דלאו תנא כרוכלא ומרן הפרי חדש ביו"ד סי' נ"ו סק"ז כתב כל אצבע האמור בכל מקום הוא גודל כדכתב הרמב"ם בס"ה נ"כ (בסוף הלכות נשיאות כפים) וכן הוא במוהרי"ל כאן עכ"ל ולא הזכיר שאר המקומות והספיק לו מקום הראשון שדבר בו הרמב"ם והוא באחד והרב חכמת אדם בכלל י"ד אות ג"ל כתב וכל מקום שנזכר אצבעות צריך עיון אם רוצה לומר אצבע פשוט או רוחב אגודל וכו' ופרי חדש סי' נ"ו סק"ז כתב בשם הרמב"ם בפרק ט' מהלכות ספר תורה כל אצבע האמור בכל מקום הוא גודל ע"כ ויש שם טעות סופר וצריך להיות כמו שכתבתי וצריך עיון כי לא מצאתי שם אלא שכתב כל רחב גודל האמור בכל מקום הוא רחב שבע שעורות בדוחק שהם ערך שתי שעורות באורך וכו' אלו תורף דברי הרב חכמת אדם ולא גילה לנו מה היה כתוב בפרי חדש שלפניו כדי לידע מה שתקן ואם היה כתוב כאשר כתוב לפנינו כמו

שהעתקתי דבריו לא ידעתי למה הוצרך להגיה הלכות ספר תורה תחת הכתוב הלכות נשיאות כפים שבאמת כן כתב הרמב"ם שם כמו שהעתקתי דבריו ואם לא מצא דברי הרמב"ם שבהלכות נשיאות כפים תמיה לי במחילת כבוד תורתו הרמה איך מלאו להגיה כן אחרי שסוף כל סוף הרי לא מצא מה שכתב הרב פרי חדש בשם הרמב"ם ומה הועיל בהגהתו זאת:

גם מה שכתב שלא מצא שם אלא וכו' יש לתמוה שעיין שם בהלכה ט' ולא עיין בראש הפרק שכתב שיעור הטפח בד' אצבעות ברוחב הגודל שמזה מובן שאצבע היינו גודל ולזה יש ליישב אבל מה שכתבתי בתחלה היא תמיהה קיימת לפי דעתי העניה מלבד שיש לתמוה עליו שנעלם ממנו דברי הרמב"ם שבהלכות ציצית והלכות שבת שהביא מרן הב"י (וכבר תמה עליו בזה הרה"ג מוהר"ר זלמן אסטרווסקי יצ"ו בקובץ הפסגה ח"ג שנדפס עתה (שנת נזר"ת) בצד 71 ועוד הביא הרב יצ"ו שכן כתב בהגהות אשירי פרק קמ דעירובין סי' ג' בשם האור זרוע וכתב שכן מבואר בשלחן ערוך הגאון מוהרש"ז בסי' ל"ב סעיף ל"ג (טעות הוא כי שם לא מצאתי מזה והוא בסעיף ס"ג והוא זה אשר ציינתי בשמו בנדפס אות קט"ו וכפי הנראה אין נמצא ביד הרב יצ"ו ספר שדי חמד כללים ח"א שאם כן היה רואה מה שהבאתי באות קט"ו שהגאון עמודי אש יצ"ו כבר תמה על החכמת אדם שנעלם ממנו דברי הרמב"ם וכו' וכו' עי"ש) ועיין בס' דרכי תשובה בסי' מ"ו ס"ק ע"ג מה שציין הגאון המחבר יצ"ו בזה ומה שתמה בהפסגה שם על החכמת אדם בכלל י"ט אות ח' שכתב בפשיטות דאצבע סתם הוא אצבע פשוט במחכתה"ר לא צדק בזה כי המעיין בדבריו ישר יחזה שלא כתב דאצבע סתם הוא פשוט רק באותו ענין כתב על פי הכרח שהוא אצבע פשוט ולא ללמד על הכלל כולו יצא: נחזור לדברי מרן הבית יוסף באורח חיים סי' י"א והוא שכתב שם שכן כתב כל בו בשם רבינו פרץ כל הני אצבעות (לענין ציצית) פירוש אצבע היינו גודל וכן כתב בהגהות סמ"ק וכן נראה מדברי הרוקח ומדברי המרדכי עכ"ל מרן וכתב על זה בבדק הבית וז"ל והוא מבואר בגמרא שכתבתי בסמוך עכ"ל ולפי הנראה הרב תוספת יום טוב לא ראה את ספר בדק הבית ולכן השיג על מרן הב"י שלא היה מן הצורך להביא כל הפוסקים שכתבו דהיינו אצבעות היינו גודל עיין בדברי חמודות להלק"ט הלכות ציצית סי' י"ב והרי עינינו הרואות שמרן עצמו בבדק הבית אמר מר שכן מבואר בש"ס ואף שהבדק הבית נדפס כמה שנים קודם שנדפס הדברי חמודות אולי לא נתפשט בימיו אל עירו ואל שער מקומו וכן כתב מרן חיד"א על הרב הדרישה וכמו שכתבתי בשמו בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ו אות כ"ט וראיתי שהרב המגיה בספר שלמי צבור דף ז"ך ע"א הביא דברי הרב הנ"ל (דברי

חמודות) וכתב על דבריו וכבר מרן דקדק על עצמו וכתב והוא מבואר בגמרא שכתבתי בסמוך עי"ש כונתו לפקפק עליו דמה מציאה מצא וכבר כתב כן מרן עצמו ולדידי אין זו מן התימה אם לא ראה את ס' בדק הבית כאמור ותלמידי הבחור רפאל לאבאק הי"ו ברבי משה ליב נ"ע ציין בקונטריסי לעיין בספר הקדוש הלק"ט בח"א סי' רצ"ג ועיינתי שם ודבריו הם על הדין שביו"ד סי' ב"ן סעיף ב' בהגהה ומביא סברת מוהרי"ל הנ"ל ומה שכתב הרמב"ם בהלכות נשיאות כפים הנ"ל ובחצאי לבנה (כנראה שהיא הגהה מהרבנים המביאים את הספר הקדוש הזה לדפוס שנית הי"ו) כתוב גם שאר מקומות שבהרמב"ם שהזכרתי למעלה והוסיף לציין לספר אור זרוע הלכות עירובין סי' קכ"ז ושערי תשובה סי' י"א סק"ג והרמ"א יו"ד ריש סי' שכ"ד ומוהרי"ט יו"ד סי' י"ט ולפי שאני טרוד כעת בענין אחר לא יכלתי לעיין בכל הנז"ל רק זה אגיד שכפי הנראה אין נמצא אצלם ספר שדי חמד כללים ח"א שאם כן היו רואים שכבר הובא שם האור זרוע סי' קכ"ז ושערי תשובה הנ"ל:

וידידי הרה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לאקאשאווקא יצ"ו כתב לי וז"ל באות קט"ז הביא דאצבע הוא הגודל והביא כן גם מא"ז יעיין אור זרוע הלכות טרפות סי' תל"ג שכתב שיש גאונים הסוברים דאצבע הוא אצבע שלישית והוא אמה יעו"ש ולפלא שלא ראיתי מביאים דעת זו בשום פוסק עכ"ד יצ"ו:

וכתב מרן שם (אחר שכתב בשם הרמב"ם שסובר דאצבע הוא אגודל שכן כתב בראשון מהלכות צציית ובתשיעי מהלכות תפילין ושבפרק י"ז מהלכות שבת כתב גם כן האצבע שמשערין בכל מקום הוא רוחב הגודל של יד) וכתב המרדכי אומר ר"ב שצריך לשער במקום רוחב הגודל ולא מראשו שהוא קצר עכ"ל ובבדק הבית כתב והתוספות בפרק התכלת נסתפקו בדבר והרב המגיה בשלמי צבור שם שקיל וטרי בזה וכתב בדף כ"ח ע"ד (בד"ה המורם) דאף שהמרדכי סובר דמשערינן במקום הרוחב של גודל לא מצינו אחרים כוותיה שיאמרו כן בפירוש זולת דברי הרמב"ם בהלכות ספר תורה שמטין לסברת המרדכי והתוספות נסתפקו בדבר וכו' וכל שכן לפי מה שהוכחנו וביררנו שרבינו ישעיה והכל בו ומוהר"י ב"ח ורבינו האר"י כולם שוים לשער בצד הקצר וכו' אלו תורף דב"ק והנה לשון הרמב"ם בהלכות צציית הוא ואורך החוטין אין פחות מארבע אצבעות וכל האצבעות בגודל ובהלכות ספר תורה כתב בגויל ששה טפחים שהם ארבע ועשרים אצבעות ברוחב הגודל של יד ובהלכות שבת כתב האצבע שמשערין בה בכל מקום היא רוחב הגודל של יד והנה לשונו בשתי מקומות הנ"ל הוא בסיגנון אחד ואיני מבין מה שכתב שדברי הרמב"ם שבהלכות ספר תורה מטין להאומרים שמשערין בצד הרחב

ולא בצד הקצר שאם ממה שכתב אצבעות ברוחב הגודל משמע ליה שהכונה שיהא בצד הרחב ולא בצד הקצר (מדלא כתב אצבעות גודל כמו שכתב בהלכות צצית וכל האצבעות בגודל) למה לא כתב שגם מדברי הרמב"ם שבהלכות שבת מוכח כן שהרי גם שם כתב בסיגנון זה ואם יש לדחות שמה שכתב בהלכות שבת והאצבע היא רוחב הגודל של יד לא בא אלא לאפוקי אורך הגו דל אבל ברוחב עצמו אולי יש לומר שהוא בצד הקצר אם כן גם מלשון אצבעות ברוחב אגודל של יד שבהלכות ספר תורה אין הכרע וראיתי להרב יבא הלוי בדף י"ד סוף ע"ג שדקדק מלשון מרן הבית יוסף שאחר שכתב שדעת הרמב"ם שהאצבע היא הגודל כנז"ל כתב וכתב המרדכי וכו' (כנז"ל) ולא כתב וכן כתב המרדכי וכו' מוכח שסובר שמלשון הרמב"ם אין הכרח שצריך לשער במקום רוחב הגודל דיש לדחות, דרוחב הגודל דקאמר הוא לאפוקי רוחב שאר אצבעות וכן יש לדחות מה שכתב בהלכות ספר תורה וכן נראה מדברי מרן כסף משנה בהלכות ציצית דין א' (וצריך להגיה דין ו') והביא דברי הרב בשלמי צבור הנזכר לעיל ותמה עליו מה מצא בהלכות ספר תורה יותר ממה שכתב כאן (אינו מדוקדק דמר קעסיק בהלכות ציצית ושם לא נזכר בדברי הרמב"ם לשון רוחב הגודל ונכון להגיה ממה שכתב בהלכות שבת) ולדבריו למה הרחיק מרן לחמו להביא מהמרדכי ולא מהרמב"ם או לכל הפחות לכתוב שכן נראה מדברי הרמב"ם בהלכות ספר תורה אלו תורף דב"ק ותמיה לי במה שכתב לדחות דמה שכתב הרמב"ם רוחב הגודל הוא לאפוקי רוחב שאר אצבעות דאכתי לאו ממילא שמעינן מדבריו דבמקום הרחב משערינן שאם לא כן היה כותב בסיגנון הלשון שבהלכות ציצית שלא הזכיר רוחב כלל לכן נראה שמה שיש לדחות הוא מה שכתבתי שהוא למעט אורך הגודל ומה שכתב שכן נראה מדברי מרן בהלכות ציצית האמת אתו שכן מתבאר מדברי מרן שדבר זה מפי רבינו ברוך שבמרדכי שמענו ואין לזה הוכחה מדברי הרמב"ם וכתב הרב אהל יעקב במערכה זו אות ב' (בד"ה הטפח) בשם תשובת מוהר"ם שהובאה בהגהות מיימון בתשובות דשייכי לספר קנין סי' י"ד דארבע בגודל שהוא טפח היינו ברחבו של גודל דמסתמא לא באו חכמים לסתום אלא לפרש ובראשו הוא צר מאד ושוב שופע והולך ואי אפשר לעמוד עליו מהיכן מודדין אלא מרחבו וכו' וסיים הרב אהל יעקב וכן כתב המרדכי בשם רבינו ברוך וכן כתב בדרכי משה חשן משפט סי' קנ"ד ומגן אברהם סי' י"א סק"ה וחידוש הוא שלא הזכיר דברי מרן הבית יוסף הנז"ל גם הרב מגן אברהם דקאי על דין מרן שבסעיף ד' לא הזכיר דברי מרן בבית יוסף שעל סעיף ט' עי"ש ועיין להרב פתח הדביר בח"א דף קב"ץ וכן

כתב הרב פרי מגדים דנקטינן למדוד במקום הרחב שבגודל ועיין בדברי רבני האחרונים בסי' י"א בדינים אלו:

ובספר מלאכת שמים להגאון מוהרי"ץ דוב באמבערגער בריש כלל יו"ד בחלק הבינה כתב וז"ל של אגודל עיין מג"א סי' י"א כתב בשם מרדכי וד"מ שמודדין במקום הרחב ושכ"ה כתב שתוס' פ' התכלת נסתפקו בדבר ועיין בת' מיימוני ספר קנין סי' י"ד ומג"א סי' תקפ"ו ס"ק ח"י ורמב"ם בס' פאר הדור סי' ס"ו כתב וז"ל ודע כי כל אצבע המוזכר בתורה בכל המקומות הוא רוחב הגודל מאמצע עכ"ל וביד אפרים על הש"ע סי' י"א סעיף טי"ת כתב גבי עשיית הציצית בכנף וז"ל במ"ש רמ"א גודלין לכאורה לפמ"ש המג"א לעיל סק"ה שהתוספות נסתפקו בדבר אם יש למדוד במקום הרחב או במקום הקצר א"כ יש למדוד במקום הקצר לחומרא וכו' עכ"ל ועיין מ"ש בבית אפרים על הל' טרפות בחלק שו"ת סי' י"ז דף נ"ה עכ"ל (הספר מלאכת שמים) גם בספרו מורה לזובחים בהלכות שחיטה סי' ד' בתוספת הלכה אות ט"ז סוף נומר 24 שציין לעיין בספר יצחק ירנן פרק א' מהלכות סוכה ופאר הדור סי' ס"ו ומגן אברהם סי' י"א סק"ה ויד אפרים שם סק"ט ובית אפרים בשו"ת לטרפות סי' טו"ב דף נ"ה ע"ג תבואת שור סי' ב' סק"ח ט' יו"ד וסי' ל"ה ס"ק נ"ד ורא"פ סי' ל"ה ס"ק ק"י ועיין עוד פרי מגדים סי' תס"א אות ב' באשל אברהם קרקע עובי אצבע רוחב אגודל ובס' אפריון שלמה (שציינתי בנדפס) בקונטריס שיעורין דאורייתא בד"ה אגודל) ובביאורו שם הביא דברי הרמב"ם דאצבע היא רוחב אגודל וכתב שכן כתב מרן בית יוסף ביו"ד סי' רע"ג ושכן מוכח מהטור. שם שכתב ששיעור הגליון בספר תורה למטה ד' אצבעות בגודל והצריך עיון בסוגיא דבכורות דף ט"ל ע"ב אצבע שאמרו אחד מד' בטפח וכו' למאי הילכתא וכו' ומפרש רבה לענין תכלת וכו' ולענין אמות שבמקדש ולענין בכור וכו' ואם באמת כך היא המדה שבכל מקום שאמרו חכמים אצבע היא הגודל מאי מבעיא ליה למאי הלכתא אטו לא ידע דהרבה שיעורי תורה יש לנו בכאצבע וכו' וסיים דמכל מקום ממרוצת לשונות הפוסקים מוכח דכל מקום שאמרו אצבע היא הגודל:

וכל האמור למעלה דאצבע היינו אגודל נראה דזה דוקא כשנאמר אצבע לשיעור מן השיעורין כמדוקדק לשון הרמב"ם (אצבע שמשערין בה בכל מקום וכו') אבל ודאי יש מקומות רבים שנאמר אצבע (וטבל הכהן את אצבעו וטבל הכהן אצבעו ויטבול אצבעו והזה באצבעו וכיוצא) והוא האצבע של מעלה מהאמה וכן הראני תלמידי הבחור רפאל לאבאק הי"ו בס' הערוך במערכת אצבע קרוב לסופו שכתב ושלמעלה הימנו הוא אצבע האמור בתורה וטבל הכהן באצבעו (אולי אות ב' יתירה וצריך להיות אצבעו)

הרי שמפרש אצבע שבשאר דיני התורה שהוא שבין אמה לאגודל. ובכללים שבראש ס' קיצור שלחן ערוך להגאון מוהרש"ג כתב במקום שנזכר סתם אצבע הכונה היא לרוחב אצבע אגוד כונתו ליתן כלל זה על אצבע שנזכר בספרו ולא על כל אצבע שבתורה אחר זמן השגתי ספר שערי שמחה (מאה שערים) לרבינו יצחק בן גיאת ונלוה אליו פירוש יקר יצחק ירנן הוא הס' הרשום לעיל (בד"ה ובספר) וראיתי שם בריש הלכות סוכה עמוד ס"ו סק"ז שתמה על הרב חכמת אדם כמו שכתבתי אני הדל ולפי שספר היקר הזה אינו מצוי ומקרוב השגתיו (בששון) הנני להעתיק דב"ק וז"ל ודע שהרמב"ם בפרק י"ז מהלכות שבת הלכה ל"ו ובפ' חמשה עשר מהלכות תפילה הלכה ד' והוא בהלכות נשיאות כפים כתב וז"ל האצבע שמשערין בה בכל מקום הוא רוחב האגודל של יד כו' עכ"ל וכן כתב בספרו פאר הדור סי' ס"ו (ומכל מקום יוצא מזה הכלל הא דשפופרת הנוד כשתי אצבעות חוזרות בפ"ח מה' מקוואות ה' ו' דמשערין בב' אצבעות הסמוכות לאגודל) ואמר בני הרבני מו"ה שלמה נר"ו שאולי יש קצת סמך להרמב"ם מבכורות דף ט"ל ע"ב תנא אצבע שאמרו אחד מארבעה בטפח של כל אדם אף על גב דהש"ס מפרש ליה או אמתניתין דבכורות או אברייתא דמנחות או אמתניתין דמידות היינו ליישב לשון דכאצבע שאמרו דאיתא בברייתא וגם הראני דבר תמוה בס' חכמת אדם כלל י"ד סעיף ג"ל שעל מ"ש הפר"ח בי"ד סי' נ"ו סק"ז וז"ל כל אצבע האמור בכ"מ הוא גודל וכמו שכתב הרמב"ם בס' ה' נשיאת כפים וכן הוא במוהרי"ל וכו' עכ"ל כתב הרב חכמת אדם וז"ל וכל מקום שנזכר אצבעות צ"ע אם ר"ל אצבע פשוט או רחב אגודל (ועיין לקמן בדין טריפת מעים סי' ח') ובפר"ח סי' נ"ו סק"ז כתב בשם הרמב"ם בפרק ט' מהלכות ס"ת כל אצבע האמור בכל מקום הוא גודל ע"כ ויש שם ט"ס וצ"ל כמו שכתבתי וצ"ע כי לא מצאתי שם אלא שכתב כל רחב גודל האמור בכל מקום הוא רחב ז' שעורות בדוחק שהם ערך ב' שעורות באורך ע"ש כ"ו עכ"ל ס' חכמת אדם ופשוט שבמח"כ הרב נעלם ממנו לפי שעה אגב שיטפיה דתלמודיה שהפ"ח יפה כיון על דברי הרמב"ם בה' תפלה ונשיאת כפים הנ"ל ואין מקום להגה"ה הנ"ל בדבריו עכ"ל ועיין בספר ארחות חיים החדש לידידי הרה"ג מוהר"ן כהנא אבד"ק סאפינקא יצ"ו בסי' י"א אות ה' שבשפלנו זכר לנו מה שכתבתי בנדפס בכלל זה:

סימן קמב

אישתמיטתיה בנדפס אות שט"ז הבאתי מה שכתב הרב יד מלאכי בשם הרב חות יאיר דלשון כבוד הוא זה דלפי שעה הוא שנעלם ממנו אף דידעו והיתה עמו וקרא בו וסמך ידו מש"ס דזבחים דף נ"ט ע"א אמר רב מקרא הוא ושכחנוהו וכו' ואמר רב כהנא היינו קרא

דאישתמיט לרב עי"ש ובזה הצלתי את הרב נהר שלום מתלונת מר רבו מרן מוהרד"ף על אשר כתב לשון זה על הרב מגן אברהם וכו' ותלמידי וחתני היקר החבי"ב לנצ"ח (הוא ראשי תיבות לוי נסים צחצי"ר) יצ"ו ציין לעיין ביעיר אזן מערכה זו אות י"ב אף הוא היה מתכוין לומר דאין בזה חשש זילזול ח"ו כמו שיראה הרואה בדב"ק ועל זה כתב לי ידידי הרב הגדול מוהר"ר מנחם מענדל הילויץ אבד"ק זעמבין יצ"ו וז"ל בספרו בחלק הכללים אות שט"ז וכו' ומה שרשם תלמידו לספר יעיר אזן אין הספר מצוי אצלי אך בתשו' חיים שאל ח"א סי' כ"ז ג"כ לא הסכים עכ"ד יצ"ו ולא היה אצלי ס' חיים שאל אך מקרוב השגתיו ועיינתי שם וראיתי את אשר דבר בקדשו למר בריה בתוכחת מגולה מאהבה כאשר ייסר איש את בנו על אשר כתב הרב בנו דאישתמיט מהרבנים ארעא דרבנן ועפרא דארעא דברי התוספות ומשנה שלמה וכו' ואלה דבריו שמענה ואתה דע לך לא זו הדרך להחליט הדברים ואשרי אדם מפחד תמיד בדברי תורה והדברים קל וחומר כי תקרב אל עיר וקדש אל תאמן בעצמך הפוך בה והפוך בה הלא ידעת הא דאמרי במערבא לעולם יראה אדם בעל השמועה כנגדו ובשגם הן האדם קרא ושנה ושלש וילן בעמק ופשיטא ליה בכל זאת אם פקח הוא לא יגזור לומר דאישתמיטתיה וכיוצא רק כה ידבר דרך אפשר מבוא העיר והוא הצעיר עכ"ל. ושוב כתב לפלפל בעיקר הדין ובראיות הרב בנו ועל פי הדברים האלה כתב ידידי הרב הנ"ל יצ"ו שבחיים שאל לא הסכים כלומר שאין דעתו נוחה להשתמש בלשון זה אבל הדבר תימה שזה סותר למה שכתב ביעיר אזן בפשיטות שהוא דרך כבוד כמו שהאריך הגאון חות יאיר וכו' וכו' ואין דעתי נוחה לומר שכל קפדתו היתה על מה שהחליט לומר דאישתמיט מינייהו ואם היה כותב (הרב בנו) כמסתפק ואמר כפי הנראה אישתמיט מנייהו וכיוצא ללשון זה לא היה לו תרעומת דברים כי אין בלשון זה חשש זילזול שאם כן לא היה שייך בזה הא דאמרי במערבא יראה אדם בעל שמועה כנגדו דמאחר שאין בלשון זה חשש זילזול כי עומד כנגדו מאי הוי אלא ודאי מוכח דמשמע ליה דאינו לשון כבוד עד שאילו היה בעל השמועה כנגדו לא היה מעיז לומר בלשון זה והוא היפך ממה שנראית דעתו ביעיר אזן כמו שיראה הרואה ובס' נחמד למראה ח"ב פרק חמישי דמסכת עירובין דף פ"ז ע"ב הביא בשם הרב יצחק ירנן בכתיבת יד שהתרעם על הרב מר אביו של הרב נחמד למראה על שכתב לו דאישתמיט מניה דברי הרב בית דוד וחשב שלשון זה הוא לשון בזיון והרב המחבר תמה עליו דלשון זה הוא דרך כבוד וכו' והביא דברי הרבנים הנ"ל (יד מלאכי יעיר אזן) ולא זכר דברי מרן חיד"א בחיים שאל הנ"ל אשר לפי מה שנראה מדב"ק דיש קפידא בזה יש סמך לדעת הרב יצחק ירנן ועיין במה שהבאתי בקונטריס

הערות לחלק הכללים סי' צ"ו אות ח' אלא שמדברי מרן חיד"א בספר שם הגדולים באות הוי"ו בקונטריס אחרון בשם ויידא נראה בעליל דמסכים לדעת הגאון חות יאיר שאינו לשון זילזול אלא כלומר שנעלם ממנו לשעתו איזו בקיאות כמו שקרה כן לכמה מגדולי ישראל ראשונים כמלאכים:

סימן קמג

אומר בשם אמרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי הכי תניא בברייתא דפרק קנין התורה ובמגילה ד' ט"ו ובשאר דוכתי ונסתפק גאון בדורנו אבד"ק קראז יצ"ו בספרו הבהיר תפארת זיו בפתיחה לספרו בחכם שחדש דבר בתורה מדעתו ושוב מצא שכבר קדמו גברא רבה בספר אם מחוייב לאומרו בשם זה שקדמו או נימא כיון שהוא חדשה מדעתו טרם שראהו בספר רשאי לאומרה בשמיה דנפשיה והאריך קצת וזו הלכה העולה דאינו צריך להזכיר את מי שכבר קדמו אלא רשאי לומר אותו דבר משמיה דנפשיה ותורף ראייתו היא (שם באות ד') מסוגיא דחולין דף ע"ח אמר רב חסדא השוחט את הטרפה ומצא בה בן תשעה חי טעון שחיטה ומבואר שם בש"ס דרב חסדא ידע דהכי תני ר' חייא ואפילו הכי אמרה משמא דנפשיה ולא הזכיר את ר' חייא כי אם אחר שהקשו עליו כיעי"ש ונרגש שמדברי התוספות שם נראה בהיפך שהרי כתבו תימה כיון דשמיע ליה ברייתא לימא ברייתא ופירש כונתם שלא יסתרו את דבריו ועוד ראיה מדאמר ר' יוסי בחולין דף קל"ז בשם אביו ד' דברים וכו' ומסקינן ואמר ר' יוחנן דמפי זכריה ומלאכי אמרה ואפילו הכי לא חש ר' יוסי למיתני בברייתא אלא משם אביו והיינו משום שאביו חידש זה מדעתו ושוב נודע לו כן משם חגי זכריה ומלאכי וכו' אלו תורף דב"ק ובפנים הספר בסוף סי' כ' בתשובתו לידידי הג' אד"ר אבד"ק מיר יצ"ו מביא וקורא מה שהשיב הרב אד"ר על דבריו בזה והרב המחבר מיישב דברי עצמו ומקיים ראיותיו עי"ש דב"ק והאידנא נהוג עלמא בכל כי האי גוונא היד כותבת חידושי תורה שחידש מדעתו בלשון ונראה לי וכיוצא ואם אחר זה ראה כן באיזה ספר שקדמו חוזר וכותב שוב מצאתי בס' פלוני וכיוצא ואם האמת כן הרי מקיים אומר דבר בשם אמרו וגם מוצל מאש מדינה של גהינם להגוזל חידושי תורה של אחרים ומתעטף בטלית שאינו שלו שהאריכו חכמי המוסר בזה רחמנא לישזבן ועיין בס' טהרת המים לרב גדול משאלוניקי במערכת הגימ"ל אות ט"ו וז"ל האומר פשט הכתוב בספר או אשר שמע אינו מזכיר האומר או הכותב הרי גזילה זו יותר מגזילת ממון שני לוחות הברית דף קפ"ג ע"ב הביא דבריו קיצור שני לוחות הברית דף צ"א ע"א והרב המגיה שם ציין להקדמת

ס' שער אשר ח"א להגאון מוהר"א קובו שפירש בענין זה דברים ערבים וציין גם לספר מנחת זכרון דף ב' ע"ב:

ומצוה להביא מן ההדיוט את אשר ראיתי לשני שרי ישראל הגאונים האדירים נודע ביהודה ומר בריה מוהרש"ל אשר דברו בקדשם מוסר השכל ותוכחת מגולה על זה הלא הם כתובים בספר אהבת ציון בדרוש ט' (בד"ה ולפי האמור) שהרב מוהרש"ל כתב לבאר מאמר הש"ס דסוף פרק שני דבבא מציעא העוסקים במקרא וכו' העוסקים במשנה וכו' ובהדי שותא הכי אמר מר שמואל דבתלמיד חכם יש שני אופנים אשר יכול להכשל בעון. א. הוא החטאים שבאים מחמת תאוות גופניות כגון גזל ועריות מאכלות אסורות וחילול שבת ויום טוב וכדומה ובזה הוא שוה לכל נפש אדם שאם עשו תשובה מוחלין להם. ב. הוא במכשול אשר אי אפשר לעם הארץ להכשל בו כגון שחוטא על ידי לימודו והעבירה באה לו בסבת לימודו כגון שמתלבש בטלית שאינו שלו ומתכבד בדברי תורה שלא עמל בו וגוזל את זולתו או שעושה תורתו לכלי משחית בתחבולות שקר לפסוע על ראשי עם קודש וכדומה אשר בעונותינו נמצאים הרבה תלמידים שלא שמשו כל צורכם ורוצים להתגדל בעטרה שאינה שלהם ועון השני קשה להתכפר והטעם הוא על דרך שכתבו המפרשים ליישב מה שיש לתמוה שמצינו בשאול המלך בחיר ה' ושאול באחת ולא עלתה לו על שהי' מרחם על אגג ועל מיטב צאנו ומה עלתה לו שנכרת ממנו ומזרעו המלוכה והקב"ה אמר כי מאסתי את שאול וננעלו שערי רחמים לפניו אף שעשה תשובה והתודה על חטאתו ואמר חטאתי כי עברתי את פי ה' וכל זה לא הועיל לו ולא שב אף ה' מעמו והרי דוד נכשל בעבירה חמורה במעשה דבת שבע וכאשר שלח השם את נתן הנביא להוכיחו כתיב ויאמר דוד אל נתן הנביא חטאתי לה' ויאמר נתן אל דוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות ומה בין זה לזה והלא שניהם צדיקים גמורים היו וכתבו ליישב יען כי שאול חטא בדבר המלוכה ובשליחות המקום ברוך הוא ולכך נתפס בעונו וכך היא המדה מאתו יתברך לדקדק עם קדושיו וצדיקי עולם על הדבר אשר נכשלו בסבת גדולתם ועבודתם אבל דוד לא חטא בדבר המלוכה וחטאתו לא היה בסבת המלוכה והממשלה רק היתה מכשלה אשר יקרה לאדם בהיותו אדם ולכך כאשר שב ורפא ונסלח לו:

כן הדבר בשני אופנים שאפשר לתלמיד חכם להכשל שאם נכשל מחמת תאוה גופנית הרי הוא כשאר כל אדם ושב ורפא לו אבל אם חטא מחמת לימודו כנז"ל אזי עונו לא במהרה נמחק וכו' דומה לחטאתו של שאול המלך וכו' וכתב שכבר הרעיש מר אביו במוסר השכל ביום שהשלים ספרו נודע ביהודה קמא הוכיח לתלמידים ולבני תורה אשר

מתלבשים בטליתות שאינן שלהם והביא הדברים אשר יצאו מפי קדשו ואלו הם מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון הנה רבותינו דרשו בפרק ב' דסנהדרין דף י"ט ע"ב אלה תולדות אהרן ומשה כל המלמד לבן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו ואפשר שזה רמז בן עזאי כשאמרו לו אתה נאה דורש ואין נאה מקיים והשיב נפשי חשקה בתורה ותשובתו בזה כי מקיים מצות פריה ורביה על ידי התורה שמלמד ודומה כאילו הוליד בנים והנה כל המצות אדם מקיים בעולם הזה אבל כשמת נעשה חפשי מן המצות ואי אפשר לעשותם כמו שאמרו רז"ל היום לעשותם ולא למחר לעשותם אלא לקבל שכר ואפילו תולדות שמוליד תלמידים פסק ממנו בשעת מותו דשוב אי אפשר לו ללמוד עם תלמידים אבל אם זכה מאת ה' לחבר איזה חיבור והחיבור הזה נתייסד על דבר אמת וצדק על פי דרכה של תורה איש הזה אינו פוסק מהוליד תולדות גם אחר מותו שלא פסק מלהעמיד תלמידים הלומדים מתוך ספרו וזה נרמז בפסוק זה ספר תולדות אדם שעל ידי ספר אשר חיבר נתקיים בו לדורי דורות תולדות אדם: והנה יש אדם ויש קוף שרוצה לדמות לאדם והוא אדם בליעל מצד הקליפה כי יש למדן היגע בתורה ולומד לשמה ויגעת ומצאת תאמין וזוכה לדברים הרבה לחדש חידושים ולומד ברבים נגד זה יש מתעשר ואין כל לא למד ולא לימד ומתנשא לומר על עצמו שלמד הרבה וחידש חידושים ומתלבש בטלית שאינו שלו וגונב דעת הבריות להתגאות ולהתפאר במה שאין בו וגוזל החיים והמתים ואמנם בודאי לא יגנוב מה ששמע מלומדים שבעירו כי כל אחד יכיר את שלו אבל הוא גונב מה ששמע בשם לומדים מעיר אחרת או שהשיג מכתבים מלומדים בריחוק מקום מעיר לעיר וממדינה למדינה ואנשים כאלו מכבים אור תורה כי בעבור זה אין יתרון לחכם מן הכסיל אף כי החכם עיניו בראשו ולכאורה תמוה באמרו החכם עיניו בראשו וכי הכסיל עיניו בכריסו אלא שהחכם עיניו בראשו כלומר שהכל צומח מן הראש ממחשבת המוח שמחדש בשכלו ובו נותן ואינו נותן עין בשל אחרים אבל הכסיל עיניו אינם בראשו אלא בכתביו שמביט בכתבים שיש לו משל אחרים ובזה נותן עיניו לקרותם ולהגידם בשמו ולהשיג בזה ממון וכבוד וכל זה יכול לעשות לפי שעה אבל להדפיס דברי זולתו בחיבור הוא הדבר קשה לו כי זה דבר המתפשט בעולם ויהיה לו למזכרת עון ולבושת ולכלימה כבושת גנב כי ימצא ולא שכיח כל כך אלא נמצא מיעוטא דמיעוטא דחציף כולי האי ולהדפיס בשמו מה שהוא מאחרים ומועטים הם עזי פנים כל כך ולכן רובא דרובא המחברים ספרים הדברים הם תולדותיו שהוליד בעין שכלו ולזה יש לומר רמז בפסוק זה ספר תולדות אדם כשהוא מפרסם חידושיו בספר לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל זה אות ומופת שהוא תולדות

אדם שהוא חידושיו ממש שהוליד בשכלו ולא בני זנונים משל אחרים המה וכו' (והאריך עוד לבאר על פי זה המשך הכתובים החכם עיניו בראשו והכסיל בחשך הולך וכו' וסיים) לכן מי שבטוח שדברי חידושיו בתורה הם על דרך לימוד האמיתי ומפרסם את חידושיו בדפוס עושה שתי טובות. א. הוא זכות הרבים שעל ידי שיאמרו דבריו בשמו מביאים גאולה לעולם ב. שנועל דלת בפני עושה עולה שלא יהיה כל אחד ואחד הולך ותוקף בטליתו של חבירו ויאמר אני הוצאתי הדברים משכלי ועתה אליכם הלומדים שעדיין הם בשני נעורים אשים פני לבקש מכם שלא תכשילו חס ושלום בעון זה ואל תטעו במה שאמרו רז"ל אל יבוזו לגנב כי יגנוב שמותר להעתיק אפילו בלא רצון אדם חלילה לכם לחשוב שמותר להתלבש בטלית שאינו שלו לומר דבר ששמע מאחרים בשמו חלילה חלילה אלא הפירוש הוא שמותר להעתיק כדי ללמוד ולידע הדברים אבל החיוב הוא לאומרו בשם אומרו אלו דברי הגאון נודע ביהודה וכתב מר בריה שהאריך מאד והזהיר מאד להתרחק מעון זה וגם מר בריה שם האריך בדרשתו לבאר מה שאמרו הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות וכו' עי"ש דבריו הנחמדים והנני להודיע שאחר זמן רב שציינתי באות זו דברי ספר טהרת המים כנז"ל ראיתי אני הדל דברי הרב מוהרש"ל באהבת ציון הנ"ל ודימיתי בעצמי שמציאה מצאתי בזה להביא דבר חדש אשר לא כתוב בספר התורה טהרת המים הנ"ל והעתקתי דברי קדשו לזכרון בין עיני לבל אכשל ח"ו ברשת זו ולזכות את זולתי להשיב רבים מעון זה וכתבתי הדברים בשמי (ומצוה להביא מן ההדיוט וכו') כאילו לא קדמני אדם בזה שלא עיינתי בו בפרק בהקדמת ס' שער אשר (שציין הרב המגיה בטהרת המים) ועתה אנכי הרואה שבספר שער אשר כבר הזכיר דברי האהבת ציון הנ"ל ואין כל חדש רק שהרב שער אשר הביא דבריו בקיצור נמרץ ואני ההדיוט הבאתי דברים ככתבן ואתהלכה ברחבה ולמען לא יכשלו בי לחשדני בנאה דורש ואין נאה מקיים לומר דבר בשם אומרו הודעתי הן כתיב כאן הנה שפתי לא אכלא וה' אתה ידעת והייתי יכול לתקן באופן אחר לצאת מידי חשד זה אך חפץ חיים להודיע זה אולי יועיל למקום אחר כיוצא בזה דלא חזיתיה ודלא ביארתיה:

וכתב הרב טהרת המים במערכת החי"ת אות כ"ה אזהרה שלא להחליף שם בעל השמועה מרבי יהודה לר' יוסי וכיוצא וז"ל חילוף תניא מנין למחליף דברי רבי אליעזר בדברי רבי יהושע לומר על טהור טמא ועל טמא טהור שהוא עובר בלא תעשה תלמוד לומר לא תשיג גבול רעך כו' ספר יראים סי' רנ"ח ומינה יוצא דאם בש"ס וכיוצא כתוב ר"י סתם ולא ידעינן אם הוא רבי יוסי או ר' יהודה וכיוצא דהנכון שיקרא ר"י ויהיה מי

שיהיה ולא יכנס בקוראו בפירוש בסוג עובר בלא תעשה והגם דיש לדוחה לדחות דזה דוקא ביודע בבירור והוא מחליף מכל מקום מידי ספיקא לא נפקא וספיקא דאורייתא לחומרא ויש לדחות דשא"ה דמחליף של זה לזה ושל זה לזה אבל הכא אינו אלא מסוג דלא אמר דבר בשם אומרו דהאיסור קיל עכ"ל והנה מה שכתב בשם ספר היראים הוא לשון הספרי בפרשת שופטים סימן קפ"ח והוגה שם גבול עולם (במקום רעך) וכתב שם הרב זרע אברהם וז"ל לומר על טהור טמא וכו' משום דקיימא לן בכל מקום הלכה כרבי יהושע לגבי ר' אליעזר דמתלמידי בית שמאי הוא זולת במקומות המבוארים במס' נדה דף ח' והמחליף דברי ר' אליעזר בדברי רבי יהושע מורה על טהור טמא ועל טמא טהור שלא כדין תלמוד לומר לא תשיג גבול עולם היינו קרא דמשלי כמו שפירש בי"ם וז"ל דאי אל תשיג גבול עולם כפשוטו מאי אתא לאשמעינן מצוה המפורשת בתורה אמנם לפי זה ניחא שפירושו שלא ישנה מזה שקבלו רבותינו על פי הקבלה וכו' עיי"ש וכן מצאתי בילקוט משלי וז"ל אמר ר' שמעון בן יוחאי אם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו כגון אברהם תקן תפלת השחר יצחק תפלת המנחה יעקב תפלת ערבית שלא תאמר אף אני אוסיף אחרת תלמוד לומר אשר עשו אבותיך עכ"ל הילקוט והכא נמי סתם ספרי רבי שמעון הוא ודריש ליה הכי שלא לשנות מקבלת רבותינו עכ"ד הרב זרע אברהם ואין לדקדק מדבריו דדוקא בגוונא דאומר על טמא טהור או בהיפך הוא דאסור להחליף אבל בדבר שאינו בדין מדיני התורה רק איזו דרשה או פירושא דקרא דלא נפקא לדינא אין חשש איסור להחליף דהרב לא אמר אלא לעבור באל תשיג אבל משום אינו אומר דבר בשם אומרו ודאי איכא בכל גוונא ונראה שאין איסור זה מדאורייתא אלא אסמכתא אדברי קבלה והרב טהרת המים לפי שלא ראה דברי הספרי רק ראה מה שכתוב בספר היראים דמייתי מקרא דלא תשיג גבול רעך חשב שזה איסור תורה וחשיב ליה ספיקא דאורייתא:

סימן קמד

אמרו לפעמים נאמר לשון זה על יחיד כן כתבתי בנדפס אות ר"ז בשם הגאון חקרי לב בזכרונותיו משמא דגמרא בכריתות ד' י"א ע"ב ונשאתי ונתתי בזה בס"ד עי"ש עתה ראיתי בספר טהרת המים לרב גדול משאלוניקי במערכה זו אות ט' שכתב כן על פי הש"ס דכריתות והביא בשם מרן מוהריק"א בכלליו דף ק"ג ע"א שהביא מחידושי הרשב"א לגטין דף ל"ח דאמרו הוא לישנא בעלמא ואפשר שנאמר על אחד:

סימן קמה

אמצע כתבתי בנדפס אות שכ"ד דמצינו שנא' בדבר שאינו נקודה האמצעית ממש וכתב לי ידידי הרה"ג מוהר"ר שמחה כהנא אבד"ק לאקישאווקא יצ"ו לעיין בטורי זהב יו"ד סי' רל"ב סק"א שכתב דפחות מעט או יותר נחשב גם כן ממוצע:

סימן קמו

אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד אם הוא מדרבנן בסתירת דברי רש"י דבסנהדרין ד' ק"א כתב דהלכה למשה מסיני הוא ובסוטה דף מ' כתב דמדרבנן הוא דאין זה כבוד שמים עיין משנה למלך הלכות בית הבחירה פרק ז' הלכה ו' האריך בזה בספר מתא דירושלים בפרק אמר להם הממונה הלכה א' ד"ה לא כן תני:

סימן קמז

אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות במה שציינתי בנדפס אות ל"א לעיין בדברי הרב ישרי לב וכו' יש טעות בלשון וכן צריך להיות עיין מה שציין בזה הרב חקרי לב בקונטריס זכרונותיו שבס' ישרי לב דף צ"ו ע"ד אות פ"ח והנה השגתי מקרוב ספר יקר טהרת המים לרב גדול משאלוניקי וראיתי שבקונטריס שיורי טהרה מערכה זו אות ו' העתיק לשון הרמב"ם בעשירי מהלכות גירושין דין י"ט דלא נאמרה חזקה זו אלא באשתו שגרשה או במקדש על תנאי ובעל סתם שהרי אשתו היא ובה אמרו שחזקתו וכו' עד שיפרש שהיא בעילת זנות אבל בשאר נשים הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות עד שיפרש שהוא לשם קידושין ואין צריך לומר בשפחה או עכו"ם שאינה בת קידושין שאין חוששין להם כלל וסיים הרב וז"ל וכמדומה דאישתמיט זה מהרב חות יאיר בסוף סי' קל"ח ועיין להמ"מ (מגיד משנה) פרק ד' מהלכות נחלות דין ו' ותוספת יום טוב פרק ד' דעדיות משנה ז' ורמ"א בהגהה ריש סי' ל"ג חילק בזה כמה חילוקים עכ"ל והנה הרב המגיד בהלכות נחלות הנ"ל הזכיר שיטת הרמב"ם הלזו וכתב שכן הכריח הרשב"א גם הרב תוספת יום טוב הזכיר שיטת הרמב"ם הנ"ל ועם שאין הכל מודים בזה ויש קצת גאונים שסוברים שאין חילוק בחזקה זו ואף לגבי אשה דעלמא נאמרה מכל מקום לשיטת הרמב"ם הסכימו כמה פוסקים כמו שמתבאר ממה שהביא מרן הבית יוסף בסי' קל"ט וכן פסק בשלחן ערוך שם דלא נאמרה חזקה זו אלא בגרושתו וכו' ותימה גדולה היא על הגאון חות יאיר די כל רז לא אניס ליה אם נעלם ממנו כל זה וכבר תמה עליו רבין חסידא הרב הפרד"ס בספר אות היא לעולם במערכת היו"ד אות קי"ב סוף דף דק"ל (שרשמתי בנדפס אות ל"א): והנה ספר חות יאיר לא היה אצלי ומקרוב השגתיו בעה"י אך איננו מהדפוס הראשון כי אם אשר נדפס בלעמבערג בשנת תרנ"ד ובשער הספר

כתוב אשר כל ההשמטות אשר היו בדפוס הראשון כמו נד יחדיו בסוף הספר הכניסו כל דבר במקום הראוי לו ולמען דעת כי זה דבר השמיטה קבעום בשני חצאי מרובעות ועיינתי בסי' חל"ק וראיתי שם בשני חצאי מרובעות כתוב (אצל מה שכתב שם שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות) לא אמרינן זה רק באיש שגירש אשתו וכמ"ש הרמב"ם הובא בשלחן ערוך סי' קמ"ט סעיף ה' עיין שו"ת ר"מ אלשקאר סי' ג' עכ"ל הנך רואה שכבר הזכיר בעצמו שיטת הרמב"ם ופסק מרן בזה והרבנים טהרת המים ואות היא לעולם שהיה בידם הספר חות יאיר מדפוס הראשון לאו אדעתייהו לעיין בהשמטות הספר והא גרמא להו לבא בפרק השג יד שלא הזכיר דברי הרמב"ם וכו' ומה שציין לתשובת הרב מוהר"ם אלשקאר סי' ג' הנה שם הביא שיטת הרמב"ם וכתב אף שמקצת גאונים לא כתבו כן וכו' והביא דברי הרשב"א בזה ומתבאר שתופס כשיטת הרמב"ם וכן מתבאר ממה שכתב בסי' פ"ח שציינתי בנדפס עי"ש:

סימן קמח

אימתי כשאומר ר' יהודה אימתי או במה דברים אמורים דקיימא לן שלא בא לחלוק אלא לפרש דברי חכמים הבאתי בנדפס באות קל"ג מה שכתב הגאון יד מלאכי בכלל שי"א בשם הגאון יבין שמועה דדוקא כשרבי יהודה אומר כן הוא דבא לפרש ולא נאמר כלל זה על תנא אחר שאומר בלשון זה וכתבתי דבזה ניחא לי מה דתניא בבבא קמא דף קט"ז ובסוכה דף ב"ן תניא מסנת יש בה משום גילוי אמר ר' נחמיה אימתי וכו' והוא חולק ותני בלשון אימתי וכתבתי שאין לומר דכלל זה אינו אלא במשנה ולא בברייתא שכבר הכריח ביד מלאכי כלל ש"ב שגם בברייתא נאמר כלל זה ולכן צריכים אנו לומר כדאמר מר בס' יבין שמועה ועתה נתיישבתי וראיתי שטעות הוא בידי דהנה אמת שביד מלאכי שם הכריח שכן דעת הרי"ף והרז"ה והרמב"ם והר"א ממיץ והריטב"א בחידושיו לחולין (אף שבמקום אחר סובר דדווקא במשנה עשה עיקר לדעתו מה שכתב בחידושיו לחולין שהם אחרונים עי"ש) ורשב"א והכריתות ומרן מוהריק"א והרדב"ז (ורבינו מוהר"י ן' מיגאש בחידושי שבועות שבספר אוריין תליתאי שהביא ביד מלאכי בתחלת הכלל עי"ש) מכל מקום הרי סיים שם שאין בדבר הכרע לפי שלדעת התוספות והרא"ש והרש"מ והסמ"ג והרשב"א והר"ן והגהות מרדכי ופרי חדש ומוהרח"א ודמשק אליעזר ומוהר"ש אלגאזי ליתיה להאי כללא כי אם במשנה ולא בברייתא עי"ש וכיון דמאריה דהאי כללא (לחלק בין ר' יהודה לתנא אחרינא) מר ניהו הרב מוהר"ש אלגאזי ומר הוא דאמר דליתיה להאי כללא בברייתא ממילא נפל פיתא בבירא ואין לנו ראיה לחלק בין ר' יהודה לתנא אחרינא מההיא דרבי נחמיה כמובן וצריך לתקן הלשון בנדפס שהראיה

לחלק בין ר' יהודה לתנא אחרינא מההיא דבבא קמא לא להרב יבין שמועה עצמו היא כי אם להחולקים וסוברים שגם בברייתא אתמר כללא דאימתי לפרש וק"ל:

ובמה שייחס הרב יד מלאכי בדעת הרמב"ם דלא שאני ליה בין משנה לברייתא והביא כן בשם מרן הכסף משנה בכמה מקומות (יש טעות בדפוס בהמצויין פ"ו מהלכות טומאת מת והוא בפרק עשירי הלכה יו"ד וכן המצויין הלכות עבודה זרה פרק ט' הלכה ד' הוא הלכה וי"ו) ומכללם בהלכות עבודה זרה (הנ"ל) הנה שם כתב שני טעמים לפסק רבינו והטעם השני הוא משום דאימתי לפרש וכתב הרב פני משה במראה הפנים על הירושלמי פרק קמא דעבודה זרה הלכה ה' (בד"ה אנן תנן) שאף שטעם זה כתבו מרן בכסף משנה בהבלעת תירוצא ועוד וכו' טעם זה הוא עיקר ונכון כמבואר בפרק ז' דשבועות בהלכה דחנוני בדינר פירות דדעת הרי"ף והרמב"ם דאף בברייתא הוא לפרש וכו' עי"ש נראה שהבין בדברי מרן שכתב כן כמסתפק בדבר זה לדעת הרמב"ם ואילו ראה דברי מרן כסף משנה בשאר מקומות שציין הרב יד מלאכי אף הוא ראה שכן גם דעת מרן בהחלט לדעת הרמב"ם (ועיין לקמן בד"ה ומה שכתב) גם הגאון רב"ך בשו"ת ראשית ביכורים סי' ב' אות ג' ד' ב' ע"א ייחס שדעת מרן כסף משנה שגם בברייתא הוא לפרש עי"ש מה שפלפל בחכמתו הרמה בעיקר כללא דאימתי לפרש והגאון חות יאיר בסי' צ"ד דף נ"א (מדפוס לעמבערג תרנ"ד בד"ה כל מקום) הביא שיטת רבותינו התוספות דאיתיה להאי כללא גם בברייתא וכתב דאישתמיט זה ממרן הבית יוסף בא"ח סי' קע"ח בסוגיא דעקירות ומהרב טורי זהב שם וחידוש הוא שלא זכר שיטת מרן בכסף משנה ומדברי כל הראשונים הנז"ל וידידי הרה"ג אבד"ק טעלפין יצ"ו בס' מגדים חדשים בכללים שבסוף הספר כלל ד' אות י"ט כנראה שאין בידו ספר יד מלאכי וכתב בסתם דכללא דאימתי וכו' אינו אלא במשנה ולא הזכיר שיש הרבה מהראשונים שסוברים דגם בברייתא איתיה להאי כללא עי"ש:

והנה במה שנחלקו הראשונים שהביא ביד מלאכי אם נאמר כלל זה גם בברייתא לא הודיענו הגאון יד מלאכי בכלל ש"ב איך דעת הרמב"ן בחידושיו על הש"ס בזה וכנראה שלא היו בידו חידושי הרמב"ן לחולין שעינינו הרואות שבסוגיא דבפרק כיסוי הדם דף פ"ח (שהזכיר ביד מלאכי) במאי דאמרינן במאי קמפלגי כתב פירוש ר' יהודה ורשב"ג אליבא דתנא קמא וכו' ואחר שפירש הסוגיא סיים וזה הפירוש נכון בכל מקום שאמר ר' יהודה אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים ועליו סמכו רבינו הגדול והגאונים שפסקו הלכה כר' יהודה עכ"ל הרי מפורש שעל אימתי שאמר ר' יהודה בברייתא כתב שהוא לפרש והוא כשיטתו שבספר המלחמות בפרק ע"פ שהזכיר ביד מלאכי וכן ראיתי להרב

ערוך השלחן ביו"ד סי' כ"ח אות ט"ו שייחס להרמב"ן שגם בברייתא הוא לפרש והוא על פי מה שכתב במלחמות בפרק כיסוי הדם בסוגיא הנ"ל (להשיב על דברי הרז"ה) וחידוש הוא שלא הזכיר דב"ק ביד מלאכי והגאון רש"ל בים של שלמה בפרק כיסוי הדם סי' ט"ו כשכתב להשיב על תמיהת הרא"ש על דברי הרי"ף ופירש הסוגיא לדעת הרי"ף סיים שוב מצאתי שכן כתב הרמב"ן במלחמות וכו' עי"ש כנראה שמסכים שגם בברייתא הוא לפרש:

ומה שכתב ביד מלאכי שגירסת הרמב"ם בפירוש המשנה בפרק מפנין (אמתניתין דאמר ר' יהודה אימתי בזמן שהוא נוטל אחת וכו') היא כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי הוא לפרש ומזה דן שדעתו שגם בברייתא זו לפרש עי"ש נראה שלא ראה מה שכתב רבינו עובדיא בפירוש המשנה שם וז"ל וכל מקום שאמר ר' יהודה אימתי במשנה לא בא לחלוק אלא לפרש דברי חכמים הילכך הלכתא כוותיה עכ"ל וכנראה שעל פי דברי הרמב"ם בפירושו כתב כן ומוכח אם כן שהיתה גירסתו בדברי הרמב"ם כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי במשנה וכו' שאם לא כן לא היה מוסיף מדעתו תיבת במשנה ואף אם אין מזה הכרח שכן היתה גירסתו בדברי הרמב"ם על כל פנים אם היה רואה דבריו היה עושה אותם סניף לדעת הסוברים שרק במשנה הוא לפרש ולא בברייתא ועיין בעיקר כללין בספר מקנה אברהם במהדורא תניינא במערכת הכ"ף אות ר"ג ובהגהות הגאון מוהר"ץ הירש חיות בגטין דף ז' ע"ב ובספר טהרת המים בשיורי טהרה במערכת האל"ף אות ח' ט' יו"ד ובס' כלילת המנורה לידידי הגאון אבד"ק דובנא (עתה הוא אבד"ק קאחווקא) יצ"ו במערכת הכ"ף אות ג' ושם ראיתי שכתב בשם הגאון מקור מים חיים ביו"ד סי' קנ"א שהשיג על מרן כסף משנה בהלכות עבודה זרה הנ"ל מדברי התוספות בגטין דף ז' דלא נאמר האי ללא אלא במשנה ולא בברייתא וגם השיג שמהסוגיא מוכח דפליגי וכן השיג על הרב פני משה בראשון דמסכת עבודה זרה הנ"ל והרב הנ"ל יצ"ו דחה דבריו דודאי שיטת הרמב"ם היא דאף בברייתא הוא לפרש כדכתב הכסף משנה בהלכות ברכות ובהלכות עבודת יום הכיפורים ובהלכות טומאת מת והרדב"ז בס' יקר תפארת וכן דעת כמה ראשונים וכו' וכו' (בכל הבקיאות שהזכיר ידידי הרב יצ"ו כיונה דעתו לדברי הרב יד מלאכי כמו שיראה המעיין בדברי שניהם וכנראה שלא היה בידו בו בפרק ספר יד מלאכי שאם כן לא היה לו להכריח שיטת הרמב"ם על פי דברי מרן כסף משנה שעליו הוא דן הרב מקור מים חיים ויותר נכון להכריח שיטת הרמב"ם מדברי עצמו בפירוש המשנה במקומות שהביא בידו זה הי"מ גדול כמו שיראה הרואה) וגם על מה שהשיג מהסוגיא דמוכח דפליגי השיב ובאר הדברים עי"ש דב"ק: והנה בדעת

הריטב"א כתב הרב יד מלאכי שם דמיחלפא שכ שיטתיה שבפרק כיסוי הדם דף פ"ח ע"ב כתב כגירסת הרי"ף דאימתי לפרש אף בברייתא ואילו בחידושיו לבבא בתרא דף קל"ב ע"ב כתב דבברייתא אפילו אימתי הוא לחלוק והצריך עיון שסותר למה שכתב בפרק כיסוי הדם וסיים ועיין עוד בחידושי הריטב"א לגטין דף ה' (צריך להיות דף ז') ע"ב וראיתי להעתיק דברי הריטב"א בשלשה המקומות לפי שנראה שיתכן לברר אמתות דעת הריטב"א מתוך הדברים המוצגים לפנינו ואלה דב"ק. א. בפרק כיסוי הדם הנ"ל כתב במאי קמפלגי ת"ק סבר דמו כל דמו ור"י סבר דמו ואפילו מקצת דמו רשב"ג ס"ל דמו המיוחד פירוש לפום פשטא שלש מחלוקות בדבר ור"י חולק הוא עם ת"ק ואין הלכה אלא כת"ק וכן פסק ר"י אבל הרי"ף פסק כר"י וטעם דבריו משום דהא קיימא לן דכל מקום שאמר ר"י אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים דאפילו למאן דאמר במה לחלוק אימתי לפרש ואפילו בברייתא קאמר דלהא לא אמר במשנתינו ועוד דאף במשנתינו קתני אימתי והא דאמרינן הכא ת"ק סבר היינו דלפום פשטא סבר הכא בלאו פירושו דמתניתין עד שבא ר"י ופי' ואפשר דרשב"ג נמי מפרש הוא אלא שחולק עם ר"י בפי' ת"ק והלכה כר"י כדקתני במתניתין וזהו הפסק הנכון ובמהדורא קמא הארכתי בזה יותר בס"ד. ב. בחידושיו לבבא בתרא הנ"ל כתב וז"ל (על מאי דאיתא והא תניא אמר ר"י אימתי וכו') וא"ת והא קיימא לן דבמה לחלוק ואפילו למאן דגריס אימתי לפרש ה"מ במשנה אבל בברייתא אפילו אימתי הוא לחלוק כדכתיב בפ"ק דגטין וי"ל הני מילי כשנשנה האימתי או בד"א באותה משנה או ברייתא אבל בזה שדברי ת"ק ור' יוסי במשנה ודברי ר' יהודה בברייתא לפרש הוא בא בברייתא עכ"ד. ג. בפרק קמא דגטין הנ"ל כתב וז"ל (כפי מה שהגיה הגאון בכור לזהב) אר"י ל"ק הא ר"י והא רבנן ואי קשיא האיך אמר הא ר' יהודה והא רבנן דהא פ' חלון דף פ"א ע"ב אר"י דכל מקום ששנה ר"י אימתי אינו אלא לפרש דברי חכמים וכי תימא דזה אינו אלא במשנתינו זה אינו דהא כל מקום קאמר יש לומר דהעיקר כההיא שמעתתא דאמר, בפי במשנתינו אף על גב דבקצת מקומות בתלמוד מייתי לה ולא אמר במשנתינו כן דרך התלמוד דשלא במקומו אינו מדוקדק כל כך והיינו דלא מייתינן מתניתין אע"ג דהיא משנה במסכת חלה ומייתי ברייתא משום דברייתא אינו מפרש דברי חכמים אלא חולק וכי תימא כשלא נשנה ענין זה במשנה דאז אמר דר"י חולק אפילו כשאומר אימתי אבל הכא שענין זה נשנה במשנה והתם במשנה ר"י אמר בלשון אימתי שאינו חולק מס' איך אמר דברייתא דע"ז ממש חולק וי"ל דהא ל"ק דתרי תנאי ואליבא דר"י תנא דמתניתין סובר דאינו חולק ותנא דברייתא סובר דחולק וע"כ אית לן לומר הכי כי היכי דלא תיקשי הני מתניתין אהדדי

א"נ י"ל דההיא מימרא דר"י הוא דסבר ר' יהודה בלשון אימתי אינו חולק אבל ר' ירמיה ור"ז לא סבירא להו הכי עכ"ל ומשמע לי שעיקר דעתו היא מה שכתב בבבא בתרא ובגטין הנ"ל שמלבד שיש לומר סמי חדא מקמי תרתי ועוד שיש לומר שמה שכתוב בפרק כיסוי הדם היא דעת הרי"ף שסובר שגם בברייתא נאמר כלל זה ומה שסיים שזה הפסק נכון יש לומר שהוא מהטעם שכתב אחר כך דאף במשנתינו קתני אימתי אבל אם לא היה שנוי במשנה אימתי כי אם בברייתא אפשר שלא היה מסכים לפסק הרי"ף ויוכל להיות שבמהדורא קמא כתב לדחות טעם הראשון וכיון שמצינו מפורש בשתי מקומות הנ"ל (בבא בתרא וגטין) שסובר שלא נאמר כלל זה בברייתא ובדבריו שבפרק כיסוי הדם אין הכרע כל כך שסובר כדעת הרי"ף (שנאמר כלל זה גם בברייתא) יש לנו לתפוס בדעתו כמפורש בשתי המקומות הנ"ל:

סימן קמט

אחורי ארי ולא אחורי אשה סומא כשיודע שאשה הולכת לפניו אסור לילך אחריה והביא ראיה על זה השני לוחות הברית דף צ"ז ע"א ע"ש וממה שכתב רש"י בחומש ריש פרשת ויצא על פסוק ואלקי יצחק נראה דלא איכפת לן כן כתב הרב טהרת המים במערכת הסמ"ך אות כ' דברי רש"י הם בשם התנחומא שאמרו אף שלא מצינו שייחד שמו יתברך על הצדיקים בחייהם לכתוב אלקי פלוני משום שנאמר הן בקדושיו לא יאמין כאן ייחד שמו על יצחק לפי שכהו עיניו וכלוא בבית והרי הוא כמת ויצר הרע פסק ממנו עכ"ל רש"י וכנראה שכונת הרב להוכיח זאת מדברי רש"י היא לפי שסובר שטעם איסור ההליכה אחורי אשה הוא מחשש שמא יבא להרהר אחריה וכיון שסומא הרי הוא כמת ופסק יצר הרע ממנו שוב אין לו לחוש ומותר לילך אחורי אשה ואם לכך נתכוון אומר אני דודאי הסברא מחייבת לומר כן דאם האיסור הוא מחשש הירהור אין לחוש בסמוי מן העין. אמנם אם נצטרך להביא ראיה לזה אין ראיה זאת מכרעת משום שנראה לי פשוט שאין כונת רש"י לומר שכל סומא הרי הוא כמת ופסק ממנו יצר הרע אלא כונתו שיצחק אבינו לפי גודל קדושתו בצירוף כי זקן יצחק וכהו עיניו והיה כלוא בבית הרי הוא כמת והיצר פסק ממנו ואין ללמוד מזה לשאר סומים לומר שפסק היצר מהם ולפי שיטתו לא אדע למה לא הביא ההיא דארבעה חשובים כמת (נדרים דף ס"ד ע"ב) ואחד מהם סומא דכתיב במחשכים השיבני כמתי עולם וגמרא גמור אבל לדעתי העניה אין מזה הכרח שחשוב כמת ואין בו משום הרהור אך מצד הסברא נראה שאם מה שאמרו אחורי ארי ולא אחורי אשה הוא משום הרהור לגבי סומא שאינו רואה אותה אף אם יודע שהולכת לפניו אין לחוש משום הרהור וכבר כתב כן גאון עזנו הרב

אבות הראש יצ"ו בח"א דף צ"א ע"ג על פי דברי הרדב"ז בסי' תש"ע דטעם האיסור הוא משום שעל ידי שרואה פסיעותיה ותנועותיה הרי הוא בא לידי הרהור ומטעם זה כתב הרדב"ז שאף אם היא מכוסה כל גופה מכף רגלה ועד קדקדה אסור ועל כל פנים בסומא שאינו רואה פסיעותיה ולא תנועותיה אין לחוש וכמו שכתבתי בשמו בנדפס אות ש"ב ועי"ש באבות הראש שכתב בשם מרן חיד"א בס' כסא רחמים בפרק שני דאבות דר' נתן שהשיב על מה שכתב הרדב"ז דאיכא אסורא משום הרהור ואילו מהברייתא דאבות דר' נתן מוכח דליכא איסורא אלא משום גנאי הוא דאיכא וכן כתב רש"י וכו' והרב המחבר יצ"ו כתב שהרדב"ז קאי בשיטת הרמב"ם פרק כ"א מהלכות איסורי ביאה וכו' ושכן כתב בח"א דברכות לדעת הרמב"ם והאריך שם בעניינים אלו לך נא ראה וכתבתי בנדפס שיש להחמיר בסומא כדכתב בשל"ה הקדוש לפי שהרבנים שער אפרים ומוהר"י עטייה הביאו דבריו בשתיקה עיין להרב זרע יצחק לומרוזו בקונטריס פלפלת כל שהו דף פ"ט ע"ב:

סימן קנ

ארטבון המוזכר בירושלמי ריש מסכת פאה (פרק א' הלכה א') אם היה עכומ"ז או ישראל הבאתי דעות בזה בספרי דברי חכמים ריש סי' קל"ה עי"ש ועתה ראיתי להגאון זכר ישעיהו בהשו"ת ריש סי' י"ז שהביא שהגאון מוהר"ר אלעזר לאנדי אבד"ק בראדי בספרו (לא ידעתי שם הספר) כתב בפרק ה' מהלכות מזוזה דארטבון שנזכר בירושלמי הוא שנזכר ביומא דף י"א וכתב שיפה כיוון בהשערתו וכן משמע מבעל הלכות גדולות סוף הלכות מזוזה ושם ליתא למילת אחד דשפיר יכול להיות דארטבן הוא שם העצם וביפה תאר בב"ר פל"ה כתב שהיה מלך פרס ובמכ"ת טעה בחשבון השנים דארטבן זה היה כשבעים שנה קודם לידת רבי ומה שרצה מר להגיה רב במקום רבי ואדרכן במקום ארטבן לא נראה דבירושלמי ובב"ר ובשאלתות סי' קמ"ה איתא בהדיא רבינו הקדוש וארטבן אולם עיקר קושייתו למה מסר לו רבי מזוזה לאו קושיא דאין מקשין מן האגדות כמו שהשיב מרן זקני בנודע ביהודה תניינא יו"ד סי' קס"א והביא שם דברי הרשב"א דמגילה אלו תורף דברי הרב זכר ישעיהו והנה הספר של הגאבד"ק בראדי אין אצלי לעיין בו וכפי הנראה משום שהוקשה לו איך שלח לו רבינו הקדוש מזוזה הוצרך לומר שהוא הוא המוזכר ביומא וכלומר שישראל היה שהיה בודק המזוזות וכבר כתבתי אני הדל בדברי חכמים שם כן בשם הרב פני משה שהיה ישראל ועיין שם מה שכתבתי על הקושיא דאיך שלח לו מזוזה (למאן דאמר שהיה עכומ"ז) ומה שכתב הגאון זכר ישעיהו דאין מקשין מן האגדות כמו שכתב בנודע ביהודה וכו' הנה שיטת הרב

נודע ביהודה בזה הבאתיה בשדי חמד מערכת האל"ף אות צ"ה וגם בקונטריס זה לעיל אות ט"ל ופלפלתי בשיטתו עי"ש אמנם איני מבין בעניותי מה ענין זה למאי דקמן דכל השקלא וטריא שם היא אם נוכל ללמוד דין ממה שאמרו באגדות אבל מי זה אמר שאין להקשות על האמור באגדות ובהא דארטבון המקשים כן (איך שלח לו מזוזה) הוא משום דהדין פשוט בעיניהם דאסור למסור מזוזה לעכומ"ז (ולא באו ללמוד דין מן האגדה) ולכן מקשים שפיר איך שלח לו מזוזה דודאי חובה עלינו להבין דבריהם בכל מקום אשר דברו בקדשם ולכן הוצרכו ליישב בכמה פנים כמו שהבאתי בדברי חכמים ותלמידי הב' וחשוב אברהם נסים אשכנזי הי"ו בכ"ר יצחק נ"ע הראה לי מה שכתב הגאון מוהר"ץ הירש חיות בהגהותיו בסוגיא דיומא הנ"ל ועיינתי שם וראיתי שהביא בשם הערוך שהיה מלך הפרסיים וכתב דהמעיין ביוסיפון ימצא שזה ארטבון היה קודם החרבן ושצריך לומר שכל מלכי פרס היו נקראים ארטבון וכו' עיי"ש אכן נודע שמה שכתב הרב יפה מראה שהביא בזכר ישעיהו כתב כן על פי מה שכתוב בערוך ומניה דמר (זה זכרי') נעלם מה שכתוב בערוך (וכתב במוהרצה"ח שם להגיה על הירושלמי רב במקום רבי עי"ש) ותלמידי הבחור רפאל לאבא"ק הי"ו הראני שגם הגאון מוהרר"מ שטארשון בס' מתת יה (על המדרש רבה) בפרשת לך לך פרשה ל"ה כתב שרבינו המוזכר שם הוא רב וארטבן הוא אדרכן אוהבו של רב בעבודה זרה דף יו"ד ע"ב ושגירסת הרי"ף והרא"ש בהלכות מזוזה מעשה בארטכן אחד (בכ"ף) ושם תמה מאד על מוהרי"ל בדרכי משה ביו"ד סי' רצ"א שלא כתבו להתיר בפשיטות למסור מזוזה לשר מהך עובדא דארטבן וכתב שנראה לו דלכן העתיקו השאלתות והבעל הלכות גדולות להך עובדא לאשמועינן האי דינא דמותר למסור מזוזה לעכומ"ז:

סימן קנא

אדם אם המת נקרא אדם הנה בכריתות דף ו' ע"ב דתניא הסך המת בשמן המשחה פטור אמרינן בגמרא טעמא משום דכתיב על בשר אדם לא יסך וכיון דמית מת איקרי ולא אדם והגאון מוהרש"ק בספר טוב טעם ודעת בהשמטות שאלה רפ"ח הרבה להפליא בסוגיא זו מדכתיב בפרשת בהעלותך ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם ועוד שם אנחנו טמאים לנפש אדם וכן בפרשת חקת או בעצם אדם וביחזקאל סימן ל"ו וראה עצם אדם וכו' והביא דבריו ידידי הגאב"ד ניזנוב יצ"ו בספרו משכנות הרועים בקונטריס עת דודים דף ג' ע"ב והרב המחבר יצ"ו האריך ליישב כל תמיהותיו עי"ש גם ידידי הגאב"ד מאראש לודאש יצ"ו בספרו ילקוט הגרשוני במערכת האל"ף דף ג' סוף ע"ב וע"ג פלפל

בדברי הגאון טוב טעם ודעת ובדברי הגאון בעל שואל ומשיב בספרו יוסף דעת (על יו"ד) בסי' שב"ע בענין זה עי"ש ואתה תחזה:

סימן קנב

אפוטרופוס לעריות בשבועות דף מ"ז ע"ב איתא שמעון בן טרפון אומר אזהרה לעוקב אחר נואף מניין שנאמר לא תנאף לא תנאף ופירש רש"י נעשה לו אפוטרופוס להרגיל לו נשים לזנות וכתב הגאון מוהרש"ק בתשובתו שבספר נחלה לישראל לידידי הגאבד"ק ניזנוב יצ"ו בקונטריס הלכה למשה הלכה ל"ו דמדלא פירש רש"י נשואות אלא נשים סתם וכן בסמ"ג לא תעשה ק"ג כתב כלשון רש"י משמע דאף בפנויות מיירי דאף על גב דפנוייה איסור דרבנן מכל מקום להיות אפוטרופוס לאחר גרע ואל תתמה דהרי ביאת פנוייה מדרבנן והרהור בפנוייה אסור מן התורה וזה בכלל מאמרם הרהורי עבירה קשים מעבירה אם כן הכי נמי בזה הדין כן ופירוש רש"י מוכרח דאי באשת איש הרי בלאו הכי עובר על לפני עור ולומר דמיירי שהיה יכול ליקח אותם בלאו הכי אינו בכלל עוקב דהרי רש"י פירש דהוי אפוטרופוס להרגיל נשים אצלו משמע דבלאו הכי לא היה יכול לעשות כן וגם לומר דהוי לעבור בשני לאוין הרי כל דאיכא למדרש לא מוקמינן בתרי לאוי לכך מסתבר דמיירי אף בפנויה ואף דהמעשה אינו אסור מן התורה להרגיל גרע ולכן לא מיבעיא אם מרגיל לזנות עם נכריות נשואות דהוי איסור אף לעכומ"ז שבודאי אסור להרגיל בזה אלא אף בפניות נמי אף דגוף הדבר אין איסור לעכומ"ז מכל מקום להיות אפוטרופוס להרגיל אסור וגם הוא דבר מכוער ומביא לידי הרהור דהוי דאורייתא אלו תורף דב"ק והרב המחבר יצ"ו כתב על דבריו שבמחכ"ת דבריו חלושים ורחוקים ויותר נראה דמיירי היכי דמוזהר ואיכא לאו יתירא מלבד אלפני עור דהוא לאו שבכללות או דרוצה לומר היכא דאפשר ליקח בלאו הכי דליכא לפני עור רק דמוזהר גבי ישראל מדרבנן ועם כל זה בכאן יש לאו על זה אבל האמת יורה דרכו בנ"ד ודאי אסור ומכוער הדבר ואם אסרו להסתכל בשעה שחיה ועוף נזקקים זה לזה מכל שכן לעסוק בדברים כאלה ואש בנעורת וחטאים המה בנפשותם ר"ל וכבר אמרו חז"ל על פסוק טוב מראה עינים מהלך נפש דטובה ראי' באשה יותר מגופה של מעשה והכוונה לידע איך ליזהר מזה ובזוהר הקדוש ר"ש כד הוי חזי נשי שפירין הוי אמר אל תפנו אל האלילים ע"כ שומר נפשו ירחק מזה והמזהיר והנזהר ישכילו כזוהר וכעצם השמים לטוהר עוד יש איסור דלפעמים תתעבר עי"ז וזה ודאי אסור ועיין מהרי"ט ח"א סי' צ"ט אם מותר לעשות תחבושת לעכומ"ז כדי שתתעבר וכמו דאסור וכו' היכי דליכא משום איבה ע"ש כי אינו תח"י עכ"ד יצ"ו העתקתי כל הכתוב בספר הנ"ל לפי שלדאבון נפשנו שמעתי גם ידעתי

שפשתה מספחת ונמצאים באיזה מקומות סרסורים לעבירה החמורה הלזו ומחזיקים בתי זונות לזנות בהן לא לבד עכומ"ז כי גם הרבה מבני ישראל נלכדים בשחיתתם ומחזיקים ידי עוברי עבירה והם מתפרנסים שלא בצער בעולם הזה ומשתכרים הרבה מזה ולא ידעו ולא יבינו כי אחריתם מרה כלענה ועתידים ליתן את הדין אוי לאזנים שכך שומעות והלא ישראל קדושים הם ואיך יפרצו גדר העריות והנה בספר החסידים סי' קע"ט כתב וז"ל אל יקבל אדם בביתו נשים פן יהרהר אחריהם וכו' צא ולמד מכשרי אומות העולם טפסר אחד היה ובמקומו היה שוק גדול והיה באותו יום נתקבצים מכל המקומות ונתקבצו שם זונות הרבה ולאותן זונות היתה גברת אחת על כולן אמר לו השר קחו מממוני הרבה ותשכיר לי כל הזונות כי למחר יבואו לשוק ולאחר שתשכיר לי את כלן כמו שירצו תכניס כולן בבית אחד ותציע לכל אחת מטה אחת יפה ותן להן לאכול ולשתות ומלאכת צמר ותשמרם עד שיעבור השוק ותשיבם למקומן הלך ודיבר לגברת של וכו' כל מה שאת חפצה אתן לנשים שלך יותר ממה שתרויחי ונתן לה כל מה שאמרה והכניס כולן בבית אחד ושמרן לאחר שעבר השוק השיב כולן לעיר כך היה עושה כל זמן שהיה השוק והזונות באות על כן כל שכן ישראל צריכים לעשות סייג וגדר לעושי עבירה על כן צוה הכתוב לא תהיה קדשה מבנות ישראל (וכתב המפרש רוצה לומר שהבית דין יעשו סייג וגדר שלא תהיה קדשה וכו') עכ"ל ספר החסידים ומעתה מה יענו האנשים החטאים האלה שאם לקבל נשים בביתו אסר רבינו יהודה החסיד מחשש שמא יבא לידי הרהור (המביא לידי עבירה) איך יחזיקו בעבירה עצמה ויכשילו בה רבים וכל העושה זאת חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את הרבים וכתב ידידי הרב הנ"ל יצ"ו שציוה למחזיקי הפ"פ שלא יתנו לאיש הזה מזיגה והגאון מוהרש"ק כתב לו שיפה דבר וכו' עי"ש ולכן נראה שכל מה שיש בידינו להרחיק את המשוקצים האלה אם לא יהיה הדבר מנגד למשפטי וחקי הקיר"ה מחויבים אנו להרחיקם ויהיו מובדלים מכלל עדת בני ישראל אולי על ידי זה יתנו בלבם לשוב ונזכה לקרבם לאבינו שבשמים ולא יוסיפו לעשות כמעשיהם הרע והוא רחום יכפר:

סימן קנג

אח סתם אם הוא דוקא מן האב הנה בנדפס אות שע"ג כתבתי דהיה פשוט בעיני דגם אח מן האם נקרא אח בלשון בני אדם שהרי אף קרובים בעלמא ואוהבים נקראים אחים כי אנשים אחים אנחנו וישמע כי נשבה אחיו וכו' ויזבח יעקב זבח בהר ויקרא לאחיו (בראשית ל"א פסוק ד"ן) והוא אוהביו וציינתי לעיין בנאות יעקב ודרכי שלום והנשיאים הביאו מה שכתב רש"י בפרשת ויצא (ל"א. מ"ו) על פסוק ויאמר יעקב לאחיו לקטו

אבנים שהכתוב קרא את בניו של יעקב אחיו לפי שהיו גבורים וצדיקים כמותו וכו' וכיון שכן לא נפלאת היא לומר דבלשון בני אדם נקרא האח מן האם אח בסתם וכתבתי שכן משמע מדברי הרב באר היטב באבן העזר סי' זק"ן סק"ב שכתב בשם הרדב"ז בח"א סי' צ"א (והם דברי הרב כנסת הגדולה שם) העיד שהמת היה קורא לזה אח ולא היה יודע אם היה אח מן האב או מן האם אין כאן עדות והיינו משום שגם אח מן האם (שאינו זוקק ליבום) נקרא אח בלשון בני אדם ועיינתי בשו"ת הרדב"ז שנמצאים עתה אצלי ותשובה זו היא (בדפוס וארשא תרמ"ב) בחלק ד' סי' אל"ף קס"ב וכונתם היא לומר שאין כאן עדות ברורה אלא ספק שמא אח מן האם היה עי"ש וכיוצא לזה ראיתי עתה להרב זכר דבר בחלק ח"מ דף מ"ב אות ח"י וז"ל אחות סתם כולל בין אחות מן האב בין אחות מן האם שמש צדקה ח"מ סי' ח' עכ"ל ולא פירש אם כונתו על לשון בני אדם או גם בלשון תורה ועיינתי שם וראיתי שכתב מפורש דבין בלשון תורה ולשון חכמים ובין בלשון בני אדם אחות נקראת גם אחות מן האם וכתב כן כמדבר על הידוע בלתי שום ראיה ומשמע ודאי שכן הוא גם באח דמשמעותו בין מן האב בין מן האם וז"ל הרב שם יצאתי ממחיצתי כננס על גבי ענק לענות אמן בכל כחי אחרי שאין שום ספק בדבר שבשם אחות סתם נכללו בין אחיות מן האב בין אחיות מן האם לא בלבד בלשון תורה ובלשון חכמים אלא גם בלשון בני אדם עכ"ל לענינו ולפי השערתי דאחות ואח שוים לדעת הרב אין לפקפק על מאי דפשיטא ליה דבלשון תורה היינו בין מן האב ובין האם ולכאורה איפכא מסתברא שהרי גבי יבום כתיב אחים ואינו אלא מן האב דאדרבא משם ראיה דסתם אח הוא גם מן האם מדמצרכינן גזירה שוה אחוה אחוה מבני יעקב או מיחדיו המיוחדים בנחלה כדאיתא ביבמות דף י"ז ע"ב שמעת מינה דמסתמא בעלמא לשון אח הוא כולל גם אח מן האם וכבר הבאתי בנדפס שם בשם הגאון מוהרי"ץ אלחנן שהביא מש"ס דסוטה דף י"א ע"ב דמאי דכתיב עתניאל בן קנז אחי כלב היינו שהיה אחיו מאמו ולפי המובן מדברי הרב שמש צדקה הנ"ל דלשון תורה ולשון חכמים פשוט טפי מלשון בני אדם יש לפקפק בראית הגאון דהא מר קעסיק בלשון בני אדם ואם כן יש לדחות דשמא דוקא בלשון תורה הוא דנאמר אח על האח מן האם ולא בלשון בני אדם אבל דעת הגאון היא דמסתמא כל שאין לנו הכרח לשון בני אדם הוא בסיגנון לשון תורה ודוחק ועוד יש לפקפק בראיה זו דשאני התם דגלי קרא שמאחר שהכתוב מיחסו כלב בן חצרון וכתיב עתניאל בן קנז אחי כלב הרי הוא כמבואר דאחי כלב היינו חרגו שאם לא כן איך נפרנס קרא כדכתיב בן חצרון שלא מצינו לדרוש שום דרשה בחצרון כמו שמצינו לדרוש בבן יפנה (שפנה עצמו מעצת מרגלים) והיכא דמוכח ומוכרח שאני ואין

מזה הכרח לעלמא דגם אח מן האם נקרא בסתם אח: והנה בנדפס הבאתי מה שכתב לי ידידי הגאון עמודי אש יצ"ו בשם הגאון מוהרש"ק בקונטריס תיקון עולם שבדף ל"ג הוכיח דסתם אח הוא מן האב ואין אח מן האם נקרא אח בסתם ושבדף ל"ח תבריה לגזיזיה והוכיח בהיפך ושאין דבריו מוכרחים היה אצלי סה"ק הנ"ל ועתה על ידי סבה נתגלגל הדבר ובא לידי ספר התורה הזה בשאלה על מנת להחזיר ולמען יהיו שפתי צדיק דובבות ולזכרון בין עיני הנני מעתיק לשונו הטהור בשני המקומות בס"ד וזהו:

א' דבריו הם בתיקון ד' תשובה ב' בנדון שאחד היה אומר בחייו שיש לו אח במקום פלוני ושמו פלוני אך לא פירש אם אח מן האב או מן האם וכשמת הלכה האלמנה למקום אותו האח ואמר היבם שהוא אחיו מן האב וכן אמרו בני היבם וכו' ועל זה נשא ונתן בעדות קרוב להכרת היבם וכתב בדף ל"ג ע"ב וז"ל והנה עוד נראה דלא בעינן עדות היבם בזה רק מפי דברי המת שאמר שיש לו אח ממילא משמע דסתם אח הוי מאביו ואם דבש"ס פריך ביבמות בפסוק כי ישבו אחים יחדיו דדלמא אחין מן האם ומוכרח ללמוד אחוה אחוה מבני יעקב וכן בבבא בתרא פרק יש נוחלין משמע דסתם לשון אח יתכן במן האם היינו ללשון תורה אבל בלשון בני אדם לא נקרא סתם אח רק מן האב ולא מן האם וכיון דבנדרים ובשטרות הכל הולכין אחר לשון בני אדם לכך גם בזה האומר סתם יש לי אחין הוי מן האב וראיה לדברינו מפ"ב דקידושין במשנה מי שאמר בשעת מיתה יש לי בנים נאמן יש לי אחים אינו נאמן וקאמר שם לימא מתניתין דלא כר"נ וכו' דתניא וכו' ר"נ אומר אף נאמן לאסור וקשה מהו קושיא נימא דמתניתין מיירי דאמר סתם יש לי אחים לכך אינו נאמן מכח דהוי ס"ס דלמא משקר ואם תמצא לומר דאמר אמת דלמא אחין מן האם קאמר לכך אינו נאמן ור"נ מיירי דפירש דאית ליה אחין מן האב לכך הוי רק חד. ספיקא ולכך ס"ל לר"ן דנאמן ועוד קשה יותר לפי מה דמשני שם דמתניתין בלא הוחזק לא באחין ולא בבני ובריתא דמוחזק לן באחי לפ"ז נאמר כך דבין במתניתין בין בברייתא מיירי דאמר בשעת קדושין אין לו אחין ובשעת מיתה אומר יש לי אחין ולכך כיון דכל היכי דאפשר לתרץ דבורי' ראוי לתרץ במה דאפשר כדאשכחן בכמה דוכתא ואם כן ה"נ כיון דפעם אמר יש לו אחין ופעם אמר אין לו ראוי לתרץ דבורי' במה דאפשר והנה אפשר לפרשו בשני פנים או דיש לו אחין מן האב ואין לו אחין מן האם או להיפוך דיש לו מן האם ואין לו מן האב ולכך כיון דאפשר לפרש הכי ואפשר לפרש הכי כל חד מוקמינן אחזקתי' ובמשנה דלא הוחזק באחין והיתה בחזקת היתר מפרשינן לקולא דאין לו מן האב ויש לו מן האם ובריתא דמוחזק באחין והוי חזקה לאיסורא לכך מפרשינן להיפוך דאין לו מן האם ויש לו מן האב לכך ס"ל לר"ן דנאמן לאסור ולמה לא משני כן

לכך נראה מכל זה יהיה מוכח דודאי בלשון בני אדם אין בכלל משמעות סתם אחין רק מן האב דמן האם יש לו שם לווי ומפרש יש לי אחין מן האם אבל סתם אחין הוי מן האב ולכך בנדון דידן יש לנו עדות עפ"י דבורו שהוא אח מן האב ולכך בודאי תחלוץ ואין לספק בדבר עכ"ד הגאון בדף ל"ג הנ"ל והרבה יש לפלפל בדב"ק לדעתי הקצרה ואין הפנאי אתי להאריך רק את זה אגיד דנראה פשוט דכי קתני מתניתין אמר יש לי אחים לא שאמר בלשון זה ממש אלא כונת התנא שאמר בשעת מיתה שאשתו זקוקה ליבם והיינו שאמר שיש לו אחים מן האב דבזה הוא שמזקיקה ליבם שאם נאמר שכונת התנא שאמר בלשון זה ממש מהיכא תיסק אדעתין לאוסרה על פי דבור זה דנהי דאמר שיש לו אחין מי קאמר נמי שאין לו בנים הרי הוא לא אמר אלא שיש לו אחים ונימא שכונתו שיש לו אחים וגם יש לו בנים אלא ודאי כונת התנא שאמר בשעת מיתה דבור המזקיק את אשתו ליבום ואפילו הכי אשמעינן תנא דמתניתין דאינו נאמן לאסור אף שאמר לשון המזקיקה ליבום ולפי זה במחילת כבוד קדושת הגאון נראה לדעתי העניה דנסתר כל הפלפול ואין שום הוכחה דבלשון בני אדם סתם אח הוא מן האב. וסהדי במרומים שכתבתי זה תכף כשקראתי דבריו הנ"ל קודם שראיתי דבריו שבדף ל"ח שוב עיינתי בדבריו שבדף ל"ח וראיתי שכיונתי לדב"ק שם ואעתיק לשונו בסק"ב:

ב) ואלה הדברים אשר כתב הגאון בדף ל"ח ע"ד (והוא באחד שמת בלא בנים ולא נודע כלל אם יש לו אח כלל רק אלמנתו אומרת שפעם אחת שמע מבעלה שאמר שיש לו אח גם פעם אחת במכתב ששלחה לו אמו כתבה לו פרישת ש' מאחיו שלמה ובשעת מותו צעקה לאמר כי תצטרך לחליצה ואינה יודעת מקום דירת אחיו והשיב הנפטר על תיראי כי אינך זקוקה ליבם ולא הספיק לומר יותר כי אישתקיל מילוליה וחלי"ש וכבר חקרו ודרשו אחר אחי המת ולא יכלו לידע אותו ואת מקומו ועל זה האריך הגאון בתשובתו ובסיום דבריו כתב וז"ל) והנה על כל פנים היוצא מזה בנדון דידן יש להיתר מכמה טעמים חדא דכיון דדר כמה שנים ולא שמענו שיש לו אח הוי כאלו מוחזק דאין לו אחין גם הוי ספק ספיקא דלמא אין לו אחין ודלמא יש לו בנים ועוד יש לצרף בזה היתר לא מבעיא על חשש זה שאמו כתבה לו שאחיו פורס שלומו דודאי יש לומר דאחיו מאמו הוא אף גם אם הוא אמר יש לי אח י"ל נמי דאחיו מאמו אמר דדרך לקרוא בלשון בני אדם לאחיו מאמו נמי אח וכעין דפריך בש"ס ב"ב פ"ח דף קכ"ו ע"ב דלמא בוכרא דאמא הוא ייע"ש והנה כן יש להוכיח מפירוש רש"י בקדושין שם דף ס"ד במשנה יש לי בנים אין אשתו זקוקה ליבם יש לי אחין זקוקה ליבם והיא היתה עד הנה בחזקת שאינה זקוקה עכ"ל והנה אין לומר דכוונתו לדינא היוצא מדבריו דאם כן הו"ל לציין

דבריו על לשון נאמן בזה הו"ל לפרש דלענין מהו נאמן דאינה זקוקה וכן בסיפא ביש לו אחין הו"ל לציין על תיבת אינו נאמן ואינה זקוקה ליבם ועוד אם כוונת רש"י על הדין הו"ל למנקט תחלה מ"ש דהיא היתה בחזקת שאינה זקוקה ואח"כ לכתוב עליו דאינו נאמן ואינה זקוקה ומדשינה מוכח דאין כוונת רש"י לדינא רק על דברי הבעל שהוא אומר כן דיש לי בנים ואינה זקוקה או יש לי אחין והיא זקוקה וכן מוכח יותר בלשון הרשב"ם פ"ח דב"ב דף קל"ד ע"ב וז"ל יש לי בנים ואין אשתי זקוקה ליבם נאמן יש לי אחין וזקוקה ליבם אינו נאמן עכ"ל הרי דנקט תחלה וזקוקה ליבם ואינה זקוקה ואח"כ נקט נאמן ואינו נאמן ומוכח דמפרש דהוא אומר כן ולמ"ל כל זה בע"כ כוונתם דודאי אם אומר סתם ממה שאמר יש לי בנים אין ראיה לפוטרה מחליצה דדלמא יש לו בן שאינו פוטר כגון מן השפחה ונכרית ולהיפוך יש לי אחין אין ראיה שהוא זקוקה דדלמא אחיו מאמו קאמר רק היכי דהוא אומר בפירוש כן דכוונתו ליבום או דהוי הוכחה מעסוקין באותו ענין דליבום קאמר אז שפיר שייך לומר נאמן ואינו נאמן וא"כ הכא דלא לענין יבום אמרו ודאי י"ל דאחיו מאמו הי' ואין להוציאה מחזקת היתר כדמוכח מפירש"י דבלא הוחזק באחיו הוי לה חזקת היתר והנה כל זה אני כותב לרווחא דמילתא לעלמא הואיל דאתי לידן אימא בה מילתא דתתקבל לפני אבינו שבשמים אך כאן לדינא היא מותרת בלא כל הני טעמי רק מטעם האמור בפתח דברינו שהוא התירה כשאמר בשעת מיתה שאינה זקוקה וגם בצירוף הסכמת כל הגאונים הנ"ל בחבורי הנ"ל ז"ז אין להאריך והאשה מותרת בלי חשש ופקפוק ע"כ הגיעו דברי הגאון מוהרש"ק הנ"ל:

סימן קנד

אסרו חג מה שעושים יום שאחר החג קצת שמחה וכבוד כמתבאר בפוסקים הנה על מקור המנהג הזה [שלא נזכר בתלמוד בבלי] וזמן התפשטותו וכמה שמות נקראו להיום הזה [ברא דמועדא וכיוצא] עיין בהפסגה קובץ רביעי במאמר חקירת מנהג צד נ"ז וח"ן וכתב שם בשם החוקר ר"י ריפמאן דמנהג זה היה ראשונה בארץ ישראל שעשו כן משום אחיהם שבחוצה לארץ שעושים יום טוב שני שלא יאמרו הגוים שישראל נעשים אגודות אגודות ושוב נתפשט גם בחוצה לארץ עיי"ש ומדברי מוהרי"ל בריש ספרו בהלכות ראש חדש ניסן שכתב טעם שאין אומרים תחנונים בכל חדש ניסן לפי שבי"ב ימים ראשונים היו ימים טובים להנשיאים שהקריבו קרבן בכל יום ויום י"ג היה אסרו חג וכו' עיי"ש מזה יש סתירה לדברי החוקר שאם כדבריו מה מקום לעשיית אסרו חג ביום שלשה עשר ואין שום שייכות ליום זה לבני חוצה לארץ ועיין בס' שו"ת בית אב להגאון אבד"ק קאפוליא יצ"ו במילואים שבדף אחרון שאחר לוח המפתחות שכתב שטעם מוהרי"ל

נכון מאד דכל אסרו חג שהוא יום טוב ואסור להתענות בו הוא משום דשלמים נאכלים לשני ימים אם כן יום שאחר יו"ט איכא עוד בשר הקרבן וגם הנשיאים הרי הקריבו שלמים:

סימן קנה

אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה כתבתי בנדפס אות שכ"ו לענין אם מותר לדבר מצוה וכתבתי לחלק בין מילוי פה שחוק לשמחה בלבד ועתה ראיתי מה שהאריך הרב צפיחת בדרש סי' מ' ואיה"ש אנופף ידי שנית בקונטריס שדי חמד במערכת השי"ן ורשמתי שם עוד איזה ספרים המדברים בזה אמר הקטן תלמידי רפאל לאבאק הי"ו בן ר' משה ליב כתב מרן יצ"ו בשדי חמד אות שכ"ו דמה שאמרו אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה וכו' הוא מדת חסידות ולא מדינא ונראה שיש ראיה ברורה לזה ממה שאמרו בגמרא אמרו על ריש לקיש שמימיו לא מילא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה ע"כ ואם נאמר שאסור מדינא ולא חסידות בעלמא אם כן מאי רבותיה כיון דאסור הוא מדינא אלא על כרחין שאינו אלא מדת חסידות ומזה ראיה למה שכתב רבינו שליט"א בספרו הקדוש שדי חמד בקונטריס כללי הפוסקים סי' ט"ז אות י"ב שבכמה מקומות מצינו בש"ס אסור ואינו אלא מדת חסידות בעלמא ואתי שפיר מה שהביא מרן שליט"א בספרו הנורא במערכה זו אות שכ"ו מדברי מרן חיד"א ביעיר אזן שרובא דעלמא לא זהירי וכו' נוכל לומר מפני שאינו אלא מדת חסידות בעלמא ולא מדינא וכל שכן שמותר לשחוק לדבר מצוה כמו שכתוב בזוהר הקדוש שהביא רבינו שיחיה בנדפס (אמר המחבר מה שדקדק תלמידי הי"ו מאי רבותא דלא מילא שחוק מכי שמעא וכו' אינו מתיישב במה שנאמר שאינו אלא מדת חסידות משום דגברא רבה דכוותיה הדר הוא לכל חסידיו לשמור ולעשות אף מילי דחסידותא וכן ראיתי בספר יקר בן יהוידע להרה"ג ריש גלותא דבבל יצ"ו (שהשגתיו בבואי פה עיהק"ו חברון תוב"ב) שכתב וז"ל אמרו על ריש לקיש שמימיו וכו' קשה ודאי כל מילי דחסידותא דשמע מר' יוחנן היה מקיים ומאי קמשמע לן עלה ונראה כי ריש לקיש היה בדחן בטבעו כמו בר קפרא ולפי טבעו ומנהגו היה קשה עליו חסידות זו ובכל זאת היה נזהר בה עכ"ל הנך רואה דאף דפשיטא ליה למר דאין זה אלא מדת חסידות קא קשיא ליה מאי רבותא ואי הכי אין מזה הוכחה דעיקר דבר זה משנת חסידים היא וממילא איפרכו שאר דברי תלמידי הי"ו כמובן:

סימן קנו

אדם חשוב שאני דאמרינן בש"ס היינו שהתלמיד חכם יש לו להתרחק בכל האיסורים מדברים המותרים לאחרים בדבר שיש בו צד איסור פן ילמדו ממנו אחרים להקל באיסורין כדאמרינן בירושלמי ילפי מקלקלתא ולא ילפי מתקינתא כמו שפירש הריטב"א בחידושיו למועד קטן דף כ' ע"א כן למד הגאון יד מלאכי באות ו' מדאמרינן בש"ס אדם חשוב שאני בכמה דינים היינו. א. לענין רבית בבבא מציעא דף ע"ג ע"ב. ב. לענין שבת בשבת דף קמ"ב ע"ב. ג. לענין עבודה זרה בעבודה זרה דף ח' ע"ב. ד. לענין מלאכה בחו"ה במועד קטן דף י"א ע"ב וי"ב ע"ב ודלא כהרב באר שבע שכתב בדף ק"י ע"ד (בדפוס חדש וארשא תר"ן דברי הרב הם בדף ק"ו ע"א בתשובה סי' מ"ח ד"ה ומעתה) דאפשר דלא אמרינן אדם חשוב שאני רק בבישולי עכומ"ז לפי שמצינו שעשו בו הרחקה יתירה מה שלא עשו בשאר איסורין והביא דבריו הרב כנסת הגדולה בכללים נפרדים אות כ"ף ותמה עליו ביד מלאכי שהביא דבריו בשתיקה ולא חקק אחריו ומצא שכבר השיג בשו"ת דברי יוסף אירגאז סי' מ"ה על הבאר שבע עי"ש ונזדמן לידי ספר יד מלאכי דפוס פראמישלא תרל"ז ויש בו הגהות יקרות והרבה הערות ובכלל זה כתוב בהגהת הגאון מוהר"י פיק וז"ל יש בו כדי להוסיף טובא כמו שנרשמים אתי בחבורי אומר השכחה פלפולא אריכא לדינא גם בצד הש"ס ברכות דף י"ט דאיתא התם אדם חשוב שאני רשמתי בס"ד י"ד מקומות דאמרינן אדם חשוב שאני עכ"ל והכי פשיטא ליה לאחד קדוש מדבר שהביא ביד מלאכי אות שס"א דגם בשאר איסורין איתיה להאי דינא דאדם חשוב שאני ולא דוקא בבישולי עכומ"ז כיעויין שם וספר אומר השכחה אין אצלי לראות אם השיב על מה שכתב הרב באר שבע שדבריו הנ"ל הם על פי דברי הרשב"ץ בתשובה שהביא מרן בבית יוסף יו"ד סי' קי"ג שנראה לכאורה שכן דעת הרשב"ץ אמנם מרן חיד"א בספר יעיר אזן במערכה זו אות ל' הביא גוף תשובת הרשב"ץ והיא בחלק א' סי' ט"פ שכתב על מיני מתיקה שעושים העכמו"ז דאף שהם מותרים אדם חשוב יש לו להחמיר כדאמרינן בפרק במה טומנין דאייתי מיא דאחים ארמאה וכו' וכיוצא בזה אמרו בפרק מי שהפך שמע רבי אמי ואיקפד אדם חשוב שאני וסיים (הרשב"ץ) שבכל אלו הדברים של עכומ"ז כדי להתרחק ממעשיהם ראוי לכל אדם להתקדש במותר לו וביאר (ביעיר אזן) שאין כונת הרשב"ץ שדוקא בבישולי עכומ"ז הוא דיש לאדם חשוב להתרחק שהרי מהני דוכתי דמייתי שתים זו שמענו דגם בשאר איסורין דינא הכי אלא הדבר ברור דמשום דאיירי הרשב"ץ בבישוליהם נקט מילתא בהא והוא הדין בשאר איסורין והרב באר שבע דין גרמא ליה לפי שראה דבריו שהביא בבית יוסף וכו' ודבריו

קשים וכו' והזכיר שם דהכי אמרינן גבי אבלות בפרק מי שהפך וכן אמרו על ר' יוחנן ועל רב נחמן בכתובות דף ב"ן ודף פ"ה גבי עורכי הדיינים אלו תורף דב"ק אך בברכי יוסף ח"מ סי' טו"ב אות כ"ג צדד דאין ראיה מההיא דעורכי הדיינים וגם אההיא דאבלות דאמרינן במועד קטן דף י"א בעשיית מלאכה באבל דפסקיה לגלימיה משום דהיה אדם חשוב כתב דאינה ענין למאי דקיימינן אי אדם חשוב צריך להחמיר יותר שלא ילמדו ממנו דהתם טעמא כיון דאדם חשוב הוא השותפות נקראת על שמו ומשום הכי אסרינן באדם חשוב והוא סוג אחר ואההיא דמועד קטן דף י"ב גבי מלאכה בחול המועד כתב דאף דלחד שינויא אתמר בש"ס אדם חשוב שאני כבר כתב מרן הבית יוסף בסי' תקל"ז דלא קיימא לן הכי משום דקיימא לן כרב דעביד עובדא אף דהוה אדם חשוב או משום דקיימא לן כאידך שינויא דמיקל כיון דאיסור דרבנן הוא ומכל מקום כתב (בד"ה ברם) שדברי הרב באר שבע מוקשים משבת דף נ"א גבי ר"ן דאמר לדרו אטמין צונן וכו' ובדף קמ"ב ובמציעא דף ס"ז ודף ע"ג ובעבודה זרה דף ח' ודף מ"ח וכתב דיש לדחות דאין ראיה משבת ועבודה זרה שהם איסורים חמורים אלא שזה דוחק דהוה ליה להרב באר שבע לבאר וכו' וכו' עי"ש ועיין במה שהבאתי בקונטריס הערות לחלקי הכללים סי' פ"ד על מה שכתבתי בנדפס באות שצ"ה:

סימן קנז

אין פודין את השבוים יותר על כדי דמיהן בנדפס אות קכ"ט הבאתי מה שכתב הרב המגיה לשו"ת צמח צדק (הראשון) סי' כ"ח דלחד שינויא בתוספות גטין דף ח"ן ע"א אף אי איכא סכנת נפשות אין פודין אלא במופלג בחכמה ותמהתי בזה דהא אין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש וכו' עיי"ש ועל זה כתב לי אחד מידידי האברך המופלג ושנון מוהר"ר נחום שעכטיר מעיר קארעץ יצ"ו וז"ל:

והנני להודיע למני"ר מה שהעלתי במצודתי מצורת שכלי הבערות והוא באסיפת הכללים אות א' סימן קכ"ט במה שתמה הדר"ג על ההגהה שבשו"ת צ"צ שכתב דלחד תירוץ בתוספות גיטין דף נ"ח אין פודין השבוים אף באיכא סכנה יתר ע"כ דמיהן ותמה מני"ר הא אין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש ואני הצעיר אשר אין בינות אדם לי נראה דההגהה שבשו"ת צ"צ עיקר מכמה ראיות כמו שאבאר. הא'. דאיתא בגמרא ב"ב דף ט' מנא הא מלתא דאמור רבנן וכו' שבי כלהו איתנהו בי' הרי אנו רואין דסתם שבי יש בו סכנה ובש"ך סימן רנ"ב סק"י כתב ומשמע שאין בשבוי זה סכנה דלכאורה קשה דלמה כתב הש"ך תיבות מיותרים והיה די לו באמרו ומשמע שאין סכנה אלא ודאי דהכי קאמר ומשמע שאין בשבוי זה דייקא הנ"ל דידוע לנו שאין סכנה אבל. בכ"מ סתם שבי יש

בו סכנה וא"כ לפי דברי מני"ר קשה מדוע סתם התנא ואמר אין פודין השבוים סתם היה לו לאמר אין פודין השבוים שאין בהם סכנה אלא ודאי משמע דאף שיש סכנה ג"כ אין פודין יתר ע"כ דמיהן הא חד הראי'. הב'. ממה דאמרינן בגמרא ת"ש דלוי וכו' אמר אביי ומאן לימא לן וכו' ומדוע לא דחי אביי הת"ש ולאמר דהמעשה הי' בסכנה ואין לאמר דהוי ידוע להם דלא הוה סכנה ז"א דהא אביי אמר ומאן לימא ש"מ דלא הוי ידוע המעשה איך היה וגם דוחק לומר דאם ברצון חכמים לא הוי ידוע וסכנה ידוע הי' להם דלא הוי מלבד שזה דוחק גדול ג"כ קשה מה פושט לו התרצן דבשלמא אם אמרינן דהי' ידוע להם המעשה שהיה סכנה שפיר קפשיט באיבעיא להו מהאי טעמא דאין פודין אף היכא שיש סכנה וקפשיט שפיר ממעשה שהי' דהטעם הוא משום דוחקא אבל אם נימא דהמעשה הי' דאין סכנה קשה טובא על דברי התרצן מאי קפשיט להו בהבעיא הי' אף ביש סכנה מאי טעמא אין פודין והוא פשט ממעשה שלא היה סכנה אלא ודאי דלא היה ידוע להם המעשה איך היה ופשט לפי הכלל דסתם שבי יש בו סכנה ודחי אביי שפיר דלמא לא הי' ברצון חכמים משום שאף באיכא סכנה ג"כ אין פודין יתר ע"כ דמיהן וברור הוא הראי'. הג'. היא ממה דאמרינן בגמרא גטין דף נ"ח מעשה בר' יהושע וכו' הלך ועמד על פתח ד"ה וכו' מובטח אני שמורה הוראות בישראל העבודה שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל ממון שבעולם כשנדקדק היטב הדק בדברי הגמרא אלה נראה כמו שכתבתי הא' מה שהלך לבדקו ובמדרש איכה רבתי מבואר להדיא הלך לבדקו והב' סמיכת הדברים מובטח אני וכו' איני זז מכאן עד, שאפדנו ש"מ שרק מפני זה פיזר ממון רב לפדותו משום שראה אותו מופלג בחכמה לא משום סכנה דאל"כ למה לו לבדקו לראות אם חכם הוא ולפענ"ד נראה לתרץ מה שכתבו התוספות אי נמי וכו' ומה היה המקרא חסר בתירוץ הא' ועוד קשה מה החכמה הגדולה הזאת שענה אחריו השלמת הפסוק והתוספות קראוהו מופלג בחכמה ומה ראה ר' יהושע לפזר ממון רב עבורו אך לפי מה שכתבו מתחילה דסמיכת המאמרים מורים דאין פודין השבוים יתר ע"כ דמיהן ורק משום שמובטח היה שמורה הוראות בישראל זה עצמו דחקו להתוספות לחזור מהתירוץ הא' ולפענ"ד זה עצמו היה הוויכוח בין ר' יהושיע עם התינוק דר' יהושע פתח הקרא מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזזים פירוש איך אני יכול לפזר ממון רב בשבילך הא ישראל נתונים למשיסה וכל מי שירצה יבא ויגרד וישראל לבוזזים הנ"ל שהם היום לבזה שלוקחים מה שיש להם וא"כ לשני הטעמים אין אני יכול לפדותך והתינוק השיב לו בחכמה גדולה דהנה איתא בגמרא דלא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דבריהם על דין תורה וא"כ הכי הפירוש בדברי התינוק הן אמת שמצד הדין אסור לפדות אותי

משום שאין פודין השבוים אף שיש בהם סכנה יתר ע"כ דמיהן אבל הלא ד' זו חטאנו לו פירוש ז"ו דייקא שהעמידו דבריהם על דין תורה ולא אבו בדרכיו דייקא מה הוא רחום וחנון אף אתה רחום וחנון וזה חכמה גדולה לתינוק וזה ברור לפענ"ד ואם כן מיושב ב' קושיות שהקשיתי הרי הבאתי ג' ראיות חזקות לדברי הגה שבשו"ת צ"צ: ועתה נחזי הטעם באמת דלמה לא ידחה פיקוח נפש התקנה הנה נראה עיקר טעם הרב המאירי שהביא מר דהיכא דהתקנה הוא משום פסידא דרבים אף סכנה לא תדחה וראי' הביא מההוא חסיד בגמרא בבא קמא דף ע"ט ומה שכתב בני"ר דההוא החסיד החמיר על עצמו מחסידות בעלמא במחמכ"ת הרמה לא אדע כונתו הא כתב האו"ז והאו"ה אם החולה שצריך לאכול ביה"כ מחמיר על עצמו ואינו רוצה לאכול עובר על אך את דמכם מידכם אדרוש ומאכילין אותו בע"כ שלא ברצונו עכ"ל ואם כן איך היה מסכן עצמו ההוא חסיד בחסידות בעלמא ואף אם הוא רוצה להחמיר על חבריו קשה למה פירשו ממנו אדרבא אם היה מחמיר היה להם לכופו כמו שכתבו האו"ז והאו"ה כ"ש שהוא לא היה מחמיר והם החמירו עליו אלא ש"מ בתקנתא דרבנן חייל אף דאיכא סכנה ואין לאמר דלא היה לו שום סכנה דהא בפירוש אמרו דאמרו לו הרופאים דאין לו תקנה אם לא ישתה וא"כ הוי סכנה וזה קשה טובא על רבינו הגאון מהרש"א עפר אני תחת כפות רגליו שכתב ואפשר שהיה חולה שאין בו סכנה וכו' דהא מלשון אין לו תקנה משמע שהיה סכנה ולחומר הקושיא יכול אני לתרץ בדוחק דתיבות אין לו תקנה לא קאי על האיש רק על הגניחה פירוש שאם ישתה החלב יפסוק מלגנח ואם לא ישתה יגנח תמיד אבל חי' יחיה רק הגניחה לא תפסיק זה אני אומר לחומר הקושיא אבל זה דוחק גדול ויותר ניחא אם נימא דאין לו תקנה קאי על ההוא חסיד ודו"ק היטב. וראי' לדברי הרב המאירי הוא מגמרא כתובות דף ג' ע"ב דאמרינן התם גזירה עבידא דבטלה תקנתא דרבנן מקמי גזירה לא בטיל והא התם ג"כ הוי סכנה כמבואר שם ובכל זה תקנתא דרבנן לא בטלה מקמי גזירה ש"מ דתקנתא דרבנן חייל אפי' אסכנה כנ"ל ולכאורה יש להקשות הא אמרינן דהמעלים עין מפדיון שבוים עובר על לאו דלא תעמוד על דם רעך וקי"ל דצריך לבזבז כל ממונו מבלי לעבור על לאו אך יש לתרץ זה ע"פ מ"ש הר"ן בתשובה סי' ל"ח וז"ל וכ"ת יתן לה גט בע"כ שהרי האשה מתגרשת בע"כ וימצא שיהיה מותר ללכת לכל מקומות שירצה וחיילא השבועה. אך בזה אינו רשאי מפני הקנס שיש בדבר מצד המלכות כאשר אמרתם ולא עוד אלא שאנו מוחזקים שיש חרם הקהילות בדבר או תקנת ר"ג ז"ל ודבר זה פשט איסורו בכל ישראל שלא ראינו ולא שמענו אשה מתגרשת בע"כ ואין אומרים לו לאדם לפרוץ גדרן של ראשונים כדי לקיים שבועות שהרי אפילו איסור

דרבנן דוחה של תורה בשב ואל תעשה וכיון דלגרש אינו רשאי אף להניחה עגונה אינו רשאי ונמצא שקרוב הדבר ששבועה זו אינה צריכה היתר חכם ובטולה היא מאליו עכ"ל הר"ן בתשובה הרי אנו רואין מפורש יוצא מפי הר"ן שמחמת תקנתא דרבנן שלא לגרש בע"כ נדחה שבועה דאורייתא ה"ה שהלאו מלא תעמוד על דם רעך נדחה מפני תקנתא דרבנן דתקנו שלא לפדות השבוים יתר ע"כ דמיהן: והנה ראיתי בספרו דברי חכמים סי' ע"ו דמתמה על הרב בן אברהם במה שכתב דלמא הא הוה קיים להו והא לא קיים להו זה כבר הקשיתי לעיל ותירצתי בטוב טעם ודעת. ומה שכתב מני"ר ובודאי דלא נעלם מרבותינו בעלי התוספות ומהאי טעמא באמת חזרו בהם וכתבו התירוץ השני ומה שהביא ראיות הרב בי"ה שהרי המעלים עינו מפדיון שבוים והביא מה שדחה הפ"ת ומה שדחה הרב בן אברהם והנה ספר בן אברהם לא ראינו אך אנכי ת"ל הקשיתי זאת מסברא דנפשאי ותירצתי ע"פ דברי הר"ן בתשובה כנז"ל: ובמכתב אחר כתב וז"ל ואוסיף עוד ידי להביא ראי' אחת לדברי במכתבי הראשון דהא דאמרינן שבי כלהו איתנהו ביה לא רק חזקת סכנה אלא ודאי סכנת נפש והיא מדברי הרב לחם משנה בפרק ה' מהלכות תלמוד תורה וז"ל והשתא לפי"ז מתניתין לא זו אף זו קתני לא מבעיא השבת אבידה דליכא סכנה כלל דרבו קודם אלא אפילו הנחת משוי דאתי לידי סכנה רבו קודם ולא מיבעיא הנחת משוי דאינו קרוב כל כך לסכנה אלא אפילו שבוי דהוא ודאי סכנה וכו' הרי אנו רואין מפורש יוצא מהלח"מ דשבי ודאי סכנה אית ביה ואדרבא אני תמה על גאון כמוהו אשר עינו כעין הבדולח איך לא שם עינו על הלח"מ עכ"ד יצ"ו:

סימן קנח

איסור תורה בשב ואל תעשה ואיסור דרבנן בקום עשה אם יזדמן שיש בדבר אחד שני איסורין הנ"ל שלא יבצר מלעבור על אחד מהם (או לעבור על של תורה בשב ואל תעשה או יעבור על איסור דרבנן בקום עשה) איזה מהם יש לו לעשות הנה בנדפס באות שי"ז הארכתי קצת בזה בסיעתא דשמיא והבאתי סוגיא דשבת דף קכ"ח ע"ב מבטל כלי מהיכנו דרבנן וצער בעלי חיים דאורייתא דמוכח דדחינן איסור דרבנן בקום עשה כדי שלא לעבור אדאורייתא בשב ואל תעשה ונשאתי ונתתי בזה בס"ד וכתבתי בסוף האות לחלק בין כשעושה גוף האיסור דרבנן לכשאינו עושה גוף האיסור דרבנן רק עושה מעשה שגורם לבא האיסור דרבנן עי"ש הנה בלימוד הישיבה במסכת שבת בסוגיא שבדף, קכ"ד, ע"ב עוררני תלמידי הב' רפאל לאבוק הי"ו שכל השקלא וטריא שבספרי אסוגיא שבדף קכ"ח שייכה להסוגיא שבדף קכ"ד על טוב יזכר שמו:

סימן קנט

אין משיבין על הקלקלה כתבתי בנדפס באות קל"ב שהוא מדרבנן עיין מה שהבאתי בזה בקונטריס הערות לכללים בסי' ד' אות י"ב:

סימן קס

אומנות שחייב האב ללמד את בנו אומנות כתבתי בנדפס באות ר"ל לעיין בספר הברית ח"ב מאמר י"ב. פרק יו"ד שהאריך במוסר השכל לקרבה אל המלאכה ולקיים מילי דאבות אהוב את המלאכה וכו' ולפי שאין ספר התורה הזה מצוי ביד כל אדם והן רבים אומרים מי יראינו טוב דברי הרב בקומתם ובציונם הנני לזכות את הרבים ואעתיק לשון הזהב דברים ככתבם וכלשונם וזהו:

"והנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לכל איש ירא להניח לראש פנה ויסוד לכל מצות ה' אשר יחפוץ לקיימן רק למען שמו הגדול הוא שיהיה בידו מלאכה להתפרנס בו מיגיע כפו ולא יצטרך לבריות ולחם אנשים לא יאכל ואז כל אשר יעשה ממצות ה' יעשה למען שמו בלבד ולא יתערב בו התקוה מן הבריות ולא יתיפה להם ולא יחניף אותם ולא ירא מהם גם יבטח שלא יתבטל בשום יום מעבודת ה' כי פרנסתו מצויה ויהי טרף בביתו ובעירו לא ישכב עד יאכל מיגיע כפו כי לא ימוש טרף מכל בעל מלאכה":

אמר יוסף צבי המלבה"ד ספרו של הגאון הצדיק המחבר שליט"א:

בעת כתב המחבר והעתיק הפרק מספר הברית לא הי' ספר זה בנמצא. עתה זה כעשרים שנה נעשה עליו סטאראטיפ בלאטין ע"י המדפיס ריג"מ מווארשא ונדפס כל שנה איזה אלפים ועתה ידפסו אותו בווילנא כל שנה איזה אלפים ונמכר במחיר מעט והוא עתה מצוי ביד כל אדם לא ראיתי לנחוץ להעתיק פה כל הפרק מספר הברית והחפץ בו ימצאהו במקומו, המלבה"ד:

ודע דבסוף פרק עשרה יוחסין (דף פ"ב ע"א) שנו חכמים כמה מלאכות מבוזות כגון הצורפים והסריקים והנקורות והרוכלין והגרדיים והספרים והכובסים והגרע והבלן והבורסקי וסיימו אין מעמידין מהם לא מלך ולא כהן גדול מאי טעמא לא משום דפסילי אלא משום דזיל אומנותייהו והרמב"ם בראשון מהלכות מלכים דין ו' השמיט איזה מאלו הנ"ל ועיין שם למרן כסף משנה ומצאתי בתשובות הרשב"ץ שביאר שכל אלו המלאכות המבוזות שמנו בש"ס תלוי לפי המקום ולפי הזמן ולפי שיש ללמוד מדברי קדשו חכמה ומוסר ודרך ארץ אעתיק תשובתו ככתבו וכלשונו הזהב וז"ל:

עוד שאלת מה זה שאמרו בשבת ט"ו ע"א אין לך אומנות מנוולת בירושלים כגרדי ולא נתברר לך מפני מה הגרדי מנוול ומצאת שרש"י פירש שם לפי שאין מעמידין מלך ולא

כהן גדול ותמהת למה תשובה דבר זה מפורש בקידושין כל שעסקו עם הנשים סורו רע כגון הצורפים וכו' (עד דזילי אומנותייהו) ונראה שבימי רז"ל היתה אומנות מנוולת מאד כדאמרינן בעבודה זרה י"ז ע"ב רבן של טרסיים אני והוא הגרדי ונראה שמפני שהיא אומנות מנוולת היה משמיט את עצמו שלא היה עוסק בתורה שהרי גרדי הוא כלומר ואיך יעלה על דעת שום אדם שהגרדי עוסק בתורה או שתלמיד חכם יהא גרדי ואמרינן שם דף כ"ו ע"א האי גרדנא דלא תבע שמתיה שתא בציר משניה הזכירוהו בשם אומנותו לפי שהוא מנוול הרבה ובפרק קמא דיומא כ"ף ע"ב אמרו אבוב לחרי זמר לגרדאי לא קבלו מניה הזכירוהו באותו משל לגריעותא ושמעתי שיש מקומות במלכות צרפת שפוסלים לעדות הגרדי אלא לבני אומנותו כי האומנות ההיא מנוולת אצלם הרבה לפי שכל עסקיהם הוא עם הנשים ואינו עוסק עמהם אלא קל שבקלים ונראה לי שהכל לפי המקומות שיש מקומות שאומנות הגרדי היא משובחת ואינו עוסק עם נשים אלא עם האנשים ובמקומות אלו נראה שאינו אסור ללמד את בנו אותה אומנות כמו שהוא נראה מן הגמרא וגם בענין מינוי המלכות לא הזכירו הרמב"ם רק גרע וספר בלן בורסקי הזכיר אלו שהם מנוולים בכל מקום שהאומנות בעצמה מנוולת ומלוכלכת והשמיט האחרים ראה הרב במקומות אלו שהם אומניות משובחות וכתב לפי מקומו אף על פי שבתלמוד מזכירין אותם לגנאי וזה סיוע למה שכתבתי שהכל לפי המקומות ולישנא דגמרא דייק הכי דאמרינן אין לך אומנות מנוולת בירושלים וכו' דוקא בירושלים ולפי שירושלים הוא מקום המלכים וכהנים גדולים אמרו שאין מעמידין אותן הא בשאר מקומות אינם מנוולות ובירושלים נמי אם ישתנה המנהג שם מעמידין כמו שנראה דעת הרב ז"ל שאין העיקר בכל זה אלא שיהיה האדם מסולסל באומנותו שיבחר באומנות נקיה מהגזל ומנבלות פה ומהרהור עבירה ומהלכלוך כדי שימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם וכתב רמב"ן שזה שאמרו טוב שברופאים לגהינם לא מפני שיהיה חשש איסור אמרו כן אלא לגנות דרכן של רופאים בפשיעות ובזדונות שלהם אמרו כן כדרך שאמרו טוב שבטבחים שותפו של עמלק הא אם נהג כשורה כל שכן שהוסיף זכות לעצמו שאומנותו אומנות לסטים ולא למד ממעשיהם עכ"ל וכן בערבי פסחים דף קי"ג ע"א וע"ב אמרו על רווק הדר בכרך שהקדוש ברוך הוא מכריז עליו בכל יום כגון ר' חנינא ור' אושעיא תרווייהו אושכפי הוו ויתבי בשוקא דזונות ועבדי מסאני לזונות ולא מדלי עינייהו לאיסתכולי בהו ומומתייהו הכי חייהון דרבנן קדישי דארעא דישראל ואף אנו נאמר לענין גרדי שלא הזכירוהו לגנות אלא מפני שאומנותו מרגלתו לדבר רע מפני שעסקו עם נשים אבל אם בעל אותו אומנות הולך בדרך טובים כל שכן שראוי לכבדו

ולשבחו אפילו במקומות שהאומנות ההיא היא מנוולת כירושלים והוסיף זכות והוד והדר לעצמו שאומנותו אומנות מרגלת בעלה לדרך רעה והוא הולך בדרך טובים וארחות צדיקים ישמור כל שכן במקום שאין עסקו עם נשים שאין ראוי להרחיקו מפני אומנותו והרי הוא כשאר מלאכות המשובחות:

תם ונשלם שבח לאל מהולל בתשבחות בעזה"י:

התנצלות המעתיק. ולמכסה עתיק:

מוד"ע לבינ"ה לגאונים ורבנים וגבירים. למען ל"ו יסלחו הצדיקים ובקדש נאדרים. פן ואולי שגיתי ברשימה זו באלה הדברים. בחסרון ויתרון לפגום בכבוד תורתם בסוד התוארים. או שכחתי שם איזה גאון ורב להביא פה בכלל העדרים. כי באמת לא נקל הוא ועבודה קשה לזכור שמות קוני מידנו הספרים. במשך חמשה שנים להיות פה שמותם נזכרים. ובהיות "אותו צדיק אדמו"ר" המחבר פה ובין שנינו היו נגמרים. והיה מדקדק גדול בכאלה וחזקה על חברים. ועתה זיכהו ה' הטוב בארין טובה להתבודד בספרים. להגות בתורתינו הקדושה בנגלים ובנסתרים. ועתה עיטרוהו בכתר הגאבד"ק בעיהק"ו חברון תובב"א בראש ערים. וואקיל חכם באשי יצ"ו אוי"ט (לפ"ג) בקרב ישראל (ר"ת אבותינו הקדושים אברהם יצחק יעקב' שרה רבקה רחל לאה זיע"א ודו"ק) הנבחרים. למען יאריך ימים על ממלכתו (ממ"ר) ורגעיו ספורים. ולי נשארה לבדה מלאכה זו תמידין בסדרים. ובגאון צדקתם בטח לבי זקני"ם עם נהרי"ם. כי ידינוני לכ"ז ולא יתנוני ללא דובר מישרים. והשי"ת ויתעלה ידונם לאוי"ט כי בצדק דוברים. כנה"ר וכנפש תלמיד לאותו צדיק גאון האדירים. אדמו"ר הי"ו המחבר "שדי חמד" היקר מספירים. תלמידם ועבדם הנושק עפרות רגלם אברהם נסים אשכנזי הי"ו בן לא"א ב"ר יצחק נ"ע נשמתו בדרורים: